

# PŘÍBĚHY BRNĚNSKÝCH SLOV



**Jura Tracht'a**

September 2022

## **Varování!**

Toto dílko není psáno zcela  
spisovnou češtinou  
a obsahuje nekorektní výrazivo  
i takzvaná sprostá slova!

Jednotlivé části tohoto dílka můžete šířit, upravovat i vylepšovat bez nutnosti mého souhlasu či souhlasu kohokoli jiného.

Pokud u toho uvedete i mé jméno či adresu mých webových stránek, bude to skvělé, pokud mně napíšete své objevy, náměty a názory, budu také rád.

Tuto elektronickou knížku dal dohromady RNDr. Jiří Trachtulec alias Jura Tracht'a pro své vnuky, přátele a všechny, kterým záleží na tom, aby brněnská hantýrka nezanikla.

Poděkování za spolupráci patří kolegům hanecářům Ondrovi Slabému, Jurovi Novotnému, Vlad'ovi Nešporovi, Petře Novotné a Edovi Štatlařovi.

## **Vážení čtenáři,**

v rukou držíte ucelené dílo značného rozsahu, které se podrobně zamýšlí a studuje myšlenkové toky vedoucí k tvorbě jednotlivých frazémů brněnské hantýrky. Mocným nástrojem, který často napomáhá k odhalení dílčích postupů, je fabulace s výraznou inklinací k humornému pojetí frazeologické jazykovědné disciplíny.

V první teoretické části podrobně popisuje základy lingvistických postupů vzniku frází legendárního a stále živého brněnského argotu. Dále jmenuje a popisuje jednotlivé jazyky, jež posloužily jako zdrojové studnice pro slovotvornou činnost. V rozsáhlé střední stati podrobně popisuje teorii vzniku v Hantecu používaných slov a jejich spojení. Naproti tradičním lingvistikům sešněrovaným konvencí se autor nevyhýbá analýze vulgarismů a expresivního či pejorativního výraziva. Nečiní tak z důvodu mrzkého či oplzlého, ale s osobitým humorným přístupem ke studiu v běžné řeči často používaných obrátů.

Rozbory jednotlivých slov oscilují na tenké hranici mezi exaktností a fabulací. Je na každém z nás, aby si vytvořil vlastní názor a danému vysvětlení uvěřil či nikoliv. Smyšleniny však nemají apriori způsobovat ostrý oportunismus se snahou tato vysvětlení napadat, ale jsou formulovány s cílem pobavit inteligentního čtenáře s vlastním nadhledem na věc. Jedná se o velkolepé dílo oslavující neutuchající invenci lidské tvořivosti a hravosti, jež jej staví na úroveň rukopisu Zelenohorského či Královedvorského v moderním hávu.

Závěrečný bonus v podobě několika střípků a zajímavostí z lingvistiky tvoří pověstnou třešničku na dortu.

Volný překlad úvodu, neboli *volnoběžné vexl startovacího hantecu*:

## **Zdar jaxviňa sajtno.**

*V plótvách dlachníte betálnó buchlu, kerá šrajbčí vo našem hantecu. Dyž Jura vaří budku, jak se kerý slovo ubóchlo, može ti aji v lohecu scat na vanilky. Ze startu vaří vo tym, jak ufachčit novodurové valderón, potym háže do placu hafec globusových hantýrek, ze keréch je hantec sosnuté. Na dalším paklu glétů je podrobné šrajbec vo litru váľů. Je to sortýrovaný podle alfabety jako kóľbuchla. Juryn néni žádná zastydlá mošna, takže hóká aji vo dročce, bedlách a šlicech.*

*Někery gómky só fest v rychtyku, ale něco štyngčí fest pasovó habad'uró. Nefachčete štengrbacily a nescéte mu za to hnedkajc rozhodit sandál. Radši vařte těžký radostovice jako láčový gómáci. Tatok bichla je fest nabitá módréma váľkama, sténě jako šméčkové Kódloberglovské glét, co ubóchly jakýsyk dvě havaje Hanka s Lindó.*

*Hantecové inža Ondra*

## Předmluva

Inspirací k tomuto dílku mi byli lingvisté Karel Oliva z Prahy a Ondřej Bláha z Olomouce. Díky nim jsem si uvědomil, že v Brně nemáme žádnou publikaci, která by ve větší míře objasňovala původ slov z brněnské hantýrky.

A tak jsem se o to pokusil, částečně vážně a částečně s humorem. Neberte tedy toto dílko jako zcela vážně míněný odborný text. Všechna zde uvedená slova nejsou brněnská, jsou tu i slova okolobrněnská a moravská. Tu a tam se dotknu i výrazů všeobecně známých. Hantýrka není něco uzavřeného a jako každý živý jazyk nasává podněty ze svého okolí.

Dílko není bez chyb, nemyslím tím teď chyby v mnohdy pseudolingvistických rozborech, ale chyby pravopisné a gramatické. Ono totiž najít člověka, který ovládá solidně češtinu a moravštinu, vyzná se při tom slušně v brněnské hantýrce a ještě k tomu má čas a chuť přečíst si téměř 600 stran textu, byl úkol nadlidský a nepodařilo se mi jej splnit.



Toto dílko existuje i v knižní formě. V zobrazených knížkách je obsaženo cca 2400 slov. V tomto textu je jich o něco více a některé odstavce jsou oproti knížkám rozšířeny či jinak doplněny. Levá knížka je k dispozici v několika exemplářích v Moravské zemské knihovně v Brně, všechny budou postupně k dispozici v komínském pobočce Knihovny Jiřího Mahena.

Přeji vám příjemné počtení a úspěšné hledání.

*Jiřík Tracht'a*

## Příběhy brněnských slov

To, co zde najdete, berte prosím částečně vážně, částečně jako nadsázku (!!) a částečně jako legraci či vtip (!!). Co je co, na to už musíte přijít čtením mezi řádky. A studenti VŠ, pro vás „hic sunt dracones!“ (*zde jsou draci*), toto není odborná studie, tady raději nečerpejte materiál pro své diplomky.

Jeden moravský „dialekt“ zatím docela odolává zhoubnému vlivu středočeštiny, kterou nás zaplavují komerční média. Je to takzvaná brněnská hantýrka, které se v Brně říká zkráceně hantec. Brněnská hantýrka je totiž něco specifického. Nevznikla ze středověké mluvy jako ostatní dialekty, ale z jazyka brněnské „spodiny“ společnosti na začátku století dvacátého. Tato původně mluva zlodějů, prostitutek a podobných individuí postupně po druhé světové válce ztratila své sociální zázemí a stala se tak základem zvláštního slangu, jehož účelem byla, je a doufáme, že i v budoucnu bude, legrace a jazyková komika.

Brněnský jazykovědec profesor Rudolf Šrámek z pedagogické fakulty MU říká, že to, co se v současnosti prezentuje jako brněnská hantýrka, je umělá fikce, sice dobře napodobená, ale fikce. A takto prosím berte všechny mé výtvory v tomto „dialektu“, a to nejen zde.

Jazyková komika ovšem není pouze současný jev. Podle pamětníků byly ještě v padesátých letech minulého století pro pobavení uměle vytvářeny věty, jako např.:

Štumédla pigluje na gánku u klandru frvaltrovy pekle.  
*Služka leští na pavlači u zábradlí správcovy boty.*

Až pudeš kolem hausmajstra, šprechni mu, že haustór se už celé jár nedá zašpérovat.  
*Až půjdeš okolo domovníka, řekni mu, že se domovní vchod nedá už rok zavřít.*

Mutra pucuje u vasrlajtunku štábrletem šláfrok.  
*Matka čistí u vodovodu paličkou župan.*

Následující text není úmyslně psán zcela spisovnou češtinou (!), dalo by se hovořit o mé osobní formě českomoravštiny. Obsahuje rozbor původu necelých dvou tisíc brněnských a moravských slov pocházející nikoli z pera lingvisty, ale z pera přírodovědce, který leckteré souvislosti vidí jinak. Neočekávejte prosím, že zde naleznete věci naprosto zřejmé. Například, že slovo *helfnót* vzniklo z německého *helfen* = pomoci nebo slovo *kindoš* má původ v německém *das Kind*. Ale protože jsme v epoše, kdy se mladší generace neučí němčinu, uvádím u řady německých slov i jejich výslovnost.

A protože brněnská hantýrka byla a stále je doménou mužů, nečekejte zde genderovou vyváženost. Ženy máme rádi a tak o nich mluvíme častěji, což se samozřejmě odráží i ve slovní zásobě hantýrky.

Za odborné vedení této práce děkuji brněnské linguistce tetce Picmánkové, která po léta zastávala úřad domovnice v jednom starobrněnském pavlačáku. Byla to dáma neskutečného rozhledu, vybavená zdravým selským rozumem. Když si její spolubydlící neuměli s něčím poradit, hned věděli, kam mají jít. Říkávali: „*To ví jen Pámbu a stará Picmánková*“. Kdyby žila dnes, znělo by soudobé hodnocení asi takto: „*Stará Picmánková je lepší než kamerový systém*“.

Plné jméno této dámy je PaDr. Josefa Picmánková, ing.a.h. Uvedené tituly jsou „pavlačová drbna“ a „inženýrka animae homini“, což doslovně znamená „inženýrka lidských duší“. Pro zjednodušení budu v dalším textu používat spojení tetka Picmánková.

*Poznámka pro latiníky:* Zde užitě označení *linguistik* je odvozeno z latinského termínu *linguax* = řečný, nikoliv od *lingva* = jazyk, od kterého je odvozeno téměř stejně znějící slovo *lingvistik* čili odborník na jazyky. Slovo *inženýr* (ingenieur) původně znamenalo člověka, který ovládá *ingenium* = válečný stroj, v případě tetky Picmánkové je tím válečným strojem takzvaná nevymáchaná huba.

### *Trocha teorie nikoho nezabije*

I slova mají své příběhy, které nám říkají, jak přišla ke svému významu. U některých slov ten příběh dobře známe, ale jsou i taková, u kterých si jej musíme domyslet a někdy dokonce i vymyslet. Lingvistici říkají těmto našim postupům lidová nauka o původu slov, vědecktěji řečeno lidová někdy také kuchyňská či uhlířská etymologie.

Rekonstrukce původu slov z hantýrek a slangů není mnohdy snadná. Hantýrka nedoplňuje svou slovní zásobu podle vědeckých zásad, nýbrž používá fantazii a se slovy si spíše hraje. Říkáme tomu jazyková hra, na Slovensku pak jazykové čarování. Například brněnskému silákovi a recesistovi Frantovi Kocourkovi se připisují mimo jiné i následující dva výrazy:

*Valit tlačit mraky* = odejít na nebesa neboli zemřít. Kdybych to nevěděl, zřejmě bych tento význam neodvodil ani jej nezdůvodnil. Viz odstavec „Tlačit mraky“.

*Šachovnica* = taxík. V osmdesátých letech bylo pravidlem, že se na karoseriích vozidel taxislužby objevovalo kostkované logo nebo kostkovaný pruh. Některé taxíky je tam mají i dnes. Kdybych to nevěděl, nezdůvodnil bych to též. A kdyby na mě toto slovo někdo vybafl, naskočilo by mně něco týkající se šachů a nikoli taxík.

Spousta detailů a způsobů odvození slov z hantýrky nám také zůstala utajena, protože ještě nedávno nebylo přípustné uvádět v knihách a dizertačních pracech takzvaná sprostá slova a témata týkající se erotiky či sexu. I když tato jsou pro většinu čtenářů nejzajímavější. Slibuji hned úvodem, že se jim zde nebudu vyhýbat. Spíše naopak.

Pátrání po původu slov a ustálených spojení není jednoduché ještě z dalšího důvodu. Slova i ustálená spojení jsou v průběhu let pozměňována ba i překrucována. A nemusí se to týkat pouze hantýrek a slangů. Například na Starém Brně máme restauraci se zvláštním názvem Gingilla. Kde se vzalo toto jméno, které ani nic nepřipomíná? Snad jen italské *gingillar* = marnit čas. Často pomůže jen náhoda. Jeden velice starý pamětník mně prozradil, že se tato hospoda původně jmenovala U zlatého lva a její původní majitel se jmenoval *Tchientchil*, což se tehdy četlo jako Činčil. Zapomnělo se a snaha vše pozápadit změnila Činčilu na Gingillu se dvěma L za sebou.

Druhý příklad: Nedaleko medláneckého letiště je přírodní památka Netopýrky. Nechrání se tam však netopýři, ale koniklece. Název Netopýrky vznikl postupným komolením takto: nízké kopečky = *die Niedergebirge* → Nídrberky → Nítrperky → Nitopérky → Netopýrky.

Třetí příklad: Některá slova vznikla neuvěřitelným způsobem. Některý ze Štatlařů si na dovolené v někdejší Jugoslávii všiml jen tak náhodou nápisu K. K. Zadar. Znamená to Košarkaški (= basketbalový) klub Zadar. A díky bujně fantazii si hned do svého slovníku



přidal *kk zadar* = *klepat koc zadarmiko* = souložit s dívkou zdarma. Ale to se příliš neujalo, protože pokoutných prostitutek bylo v osmdesátých letech již málo. A tak zajímavá fráze *kk zadar* dostala nový význam: *klepat koc zezadu*.

Nyní si uvedeme několik příkladů takzvaných jazykových her, pomocí nichž hantýrka a slangy velice často obohacují svoji slovní zásobu. Jako první příklad si vezmeme běžné německé slovo *der Mann* = muž a začneme si s ním „hrát“.

*der Mann* (muž) → *maník* (chlápek) → *mañas* (panák) → *maňásek* (loutka na prst)

Velikonocím se říká na Brněnsku *mrskut* nebo *šmigrust*. *Mrskut* si vysvětlíme snadno, je to odvozeno od slova mrskat. *Šmigrust* se odvozují lingvistici z německého *Schmeckostern*. Ale v hantýrce hledáme i alternativní postupy, které nás nejen poučí, ale také pobaví.

praštit = mignót → šmignót → šmigrus (*šmig* + *der Gruß* = pozdrav) → šmigrust

Dopracovali jsme se tedy k velikonočnímu pozdravu provedenému zmrskáním prutem nebo žílou. Připomínám, že obdobným postupům se říká lidová etymologie. Je sice „nevědecká“, ale uznejte, že to má svou poetiku?

Poznámka pro neněmčináře: německé ß je takzvané „ostré es“ a čte se „s“.

A teď si řeknete, že vám valím šrouby do hlavy. Ano i ne. U některých výrazů se již nikdy nedovíme, jak přesně vznikly. Ale můžeme zkusit rekonstruovat ony myšlenkové pochody, které vedly k jejich vytvoření. Rekonstrukce není nikdy stoprocentní. Ale do jazykotvorných myšlenkových pochodů, které probíhaly a do jisté míry stále ještě probíhají ve hlavách Brňáků, se lze do jisté míry vžít.

Začali jsme téměř vědecky a ještě chvilku budeme v tomto duchu pokračovat, ale nemějte strach, brzy přijdou na řadu i legrácky. Tak jdeme na to:

### *Argot, slang, hantýrka a nářečí*

Existuje několik vymezení toho, čemu říkáme slang a argot. Slangem rozumíme spíše profesní a zájmovou mluvu (truhlářský, studentský slang), argotem pak mluvu takzvaných „nižších“ vrstev společnosti (vězeňský, zlodějský argot). Argot i slang mají svou slovní zásobu a ustálená spojení. Gramatiku přebírají zpravidla z jazyka, kterým se mluví v dané oblasti. Hranice mezi slangem a argotem nejsou ostré. Liší se snad jen tím, že argot je záměrně nesrozumitelný. V následujícím textu je nerozlišuji a vše zahrnuji pod pojem hantýrka. Zabývat se tím, zda byla nebo v současnosti je brněnská hantýrka argotem či slangem, nemá smysl. To ponechme lingvistikům do jejich dizertaček.

Protože má hantýrka jen slovní zásobu a ustálená spojení, nelze jí mluvit ani v ní psát. Lze ji pouze používat. Podobně, jako používáme železničářský či vodácký slang. Každý obyvatel města Brna mluví svou vlastní brněnštinou, jejíž konkrétní podoba závisí na jeho rodičích, kamarádech, vzdělání, sečtělosti a dalších podobných faktorech. Tuto brněnštinu můžeme považovat za nářečí, neboť má kromě slovní zásoby a ustálených spojení i svou gramatiku. Takže můžeme mluvit či psát pouze vlastní formou brněnštiny a používat při tom určitou část slovní zásoby a frází z hantýrky. V případech, kdy je to potřeba, se samozřejmě vyjadřujeme spisovnou češtinou, kterou díky škole většina z nás (snad) slušně ovládá.

A hned na počátku si řekneme pár slov o tom, jak vznikají nové výrazy ve slangu a argotu z jazyka původního. Jedná se zejména o tyto způsoby tvoření:

1. Tvoření pomocí nových přípon: číhat → *číhačka*, dupat → *dupárna*, blecha → *blechoň*, aparát → *apec*.
2. Vytvoříme nový nebo pozměníme stávající význam starého slova: *bagr* → lžíce, *vypláznót* → dát, *levý* → špatný.
3. Vytvoříme nové výstižné a krátké výrazy: silný svalnatý muž → *korbič*
4. Použijeme pomocná slovesa: *hodit voko* → podívat se, *dat čóda* → zakouřit si, *dělat (si) fasádu* → líčit se, *chytat zoncnu* → opalovat se.
5. Zkrátíme existující slova: diskotéka → *dýza*, magnetofon → *magič*, telefon → *fón*.
6. Prodloužíme již existující slova: tuhý → *tuhason*, mapa → *mapson*, utrpení → *trpison*
7. Převezmeme slova z jiných jazyků mnohdy pomocí našich předpon a přípon: *cénka* → desítka, *klika* → štěstí, *voštemplovat* → orazítkovat, *tratec* → chodník.
8. Vytvoříme složeniny: *fišlglét* → rybářský lístek, *levobok* → špatná situace.
9. Zkombinujeme předchozí postupy: *flétna* → řidičský průkaz, *glétmlének* → skartovačka, *kecfógl* → mikrofon, papoušek.
10. Vytvoříme nová slova a slovní spojení: *valit tlačit mraky* → zemřít, *dundat* → mít zbytečné řeči, používat nadbytečná slova.
11. Použijeme jazykovou hru, o které jsme si už něco pověděli.
12. Zpětný překlad: rakousky opilý → *fett sein* → německy mastný. Z toho vyplyne opilý = namazaný neboli *zmazané*.
13. Použijeme jméno člověka určitých vlastností. Příkladem je *Hujer* z filmu Marečku podejte mi pero.

Při přejímání slov z jiných jazyků a se uplatňuje ještě jeden jev. Mluvidla lidu jsou líná, polykají konce slov a zjednodušují si jejich počátky. Odborně se tomuto jevu říká jazyková ekonomie.

A tak není divu, že se velice často přejímá nepřesně a přejatá slova se často dále krátí a komolí. Toto si prosím zapamatujte a berte v potaz při čtení dalšího textu.

Než se však pustíme do příběhů slov, musíme si ujasnit některé pojmy, se kterými se v dalším textu občas setkáte. A začneme v Brně:

### **Brínština**

Tímto slovem bývá označována předválečná brněnská hovorová němčina. Kromě toho, že v ní byla řada moravismů, se vyznačovala měkčením tvrdých německých samohlásek. Neříkalo se Brün, ale Brín, ne Kröne ale Kréne (Křenová), ne Bäckerstrasse ale Bekenda či Pekenda, ne König, ale Kénig. Často se po rakouském vzoru přidával po hlásce „k“ i tzv. přídech, vyslovovalo se také Kchréne a Kchénig. O tomto přídechu si řekneme pár slov až v závěru tohoto dílka.



Brínština byla při přejímání slov velice často prostředníkem mezi naší hantýrkou a němčinou či rakouštinou.

Příklad: *No to nemáte ánunk, co je tam za virbl a jaký heršofti se tam gonc gemýtlich abgébujo i s ordinérnima lidima, jen aby byl hec a untrholt. Óbrkelner z kaféhausu na pánhófě povídal naši pedynovačce, když pucovala na konku šláfroch, že só vo tem lokálky v cajtungách myslim v celým Ésterajchu* = to nemáte ponětí, jaký je tam chaos a jaké panstvo tam v pohodě zcela ztrácí čas s obyčejnými lidmi, jen aby bylo povyražení a zábava. Číšník z kavárny na nádraží říkal naší služce, když čistila na pavlači župan, že jsou o tom místní rubriky v novinách myslím v celém Rakousku.

**Poznámka pro angličtináře:** Ačkoli má čeština tvrdé ý a měkké í, vyslovují se stejně. Naproti tomu ve spisovné němčině mají ü a i (tvrdé a měkké í) a ö, ä a e (dvoje tvrdé a jedno měkké é) a vyslovují je odlišně. V nářečích to už ovšem není tak jednoznačné.

### *Plotňáčtina*

Jedná se o hantýrku předválečných Plotňáků, což byla komunita brněnské spodiny. Skládala se ze zlodějíčků, podvodníků menšího kalibru, prostitutek a lidí, kteří o práci přišli nebo pracovat nechtěli. Časově se jedná o období od konce 19. století až do padesátých let století dvacátého.

### *Štatlařina*

Mladá generace Brňáků šedesátých a sedmdesátých let znovuobjevila prvorepublikovou hantýrku Plotňáků a povýšila ji na jakýsi svůj protestní jazyk. Objevilo se i několik autorů, kteří začali v tomto jazyku psát. Časově se jedná o období šedesátých až devadesátých let dvacátého století.

### *Přejímání slov z jiných jazyků*

Hantýrka doplňuje svou slovní zásobu přejímáním z jiných jazyků. V případě té brněnské se jedná převážně o hanáčtinu, němčinu, rakouštinu, vídeňštinu, francouzštinu (po napoleonských válkách i za první republiky), italštinu (od stavitelů a dělníků), cigánštinu, jidyš (u nás s tvrdým Y) a mluvu světských. V současné době je podobně jako čeština ovlivňována i angličtinou.

Toto přejímání je mnohdy zvláštní až rozporuplné. Někdy přejímáme psanou formu, jindy mluvenou, aniž by to mělo nějakou logiku. Takové slovo *bufec* neboli bufet jsme převzali z francouzštiny, kde se to píše bufet, ale čte *bifé*. Přejali jsme je ve formě psané, a tento způsob přejímání je v naší hantýrce nejčastější. Naproti tomu slovo *filet* neboli dívka jsme převzali z francouzštiny tak, jak se vyslovuje, tedy *filé*, ale též tak, jak se píše, tedy *filetka*. Jinak to bylo se slovem *ajour*, které jsme převzali pouze ve formě mluvené, tedy jako *ažúr*.

V rámci pátrání po původech slov z hantýrky si nyní řekneme pár slov a někdy i zajímavostí o jazycích, ze kterých hantýrka slova přejímala. Vynecháme hanáčtinu a němčinu a začneme téma exotičtějšíma:

## Italština

Na Moravě i v Brně působila řada italských stavitelů a v pozdějších dobách i dělníků na stavbách železnic. I oni ovlivnili moravskou mluvu i hantýrku. Opět platí, že některá slova jsme převzali přímo, jiné nám zprostředkovala němčina. Italský původ mají:

*cukle* = dřeváky, *kalup* = spěch, *kapišto* = rozumíš, *kapric* = naschvál, *papaláš* = vlivná osoba, *pindat* = kecat, *sandál* = obličej, *skvadra* = skupina, *špinka* = cigareta, *tintili* = peníze, *tutové* = jistý, *tyryk* = rychle, *terno* = výhra.

## Francouzština

Řadu slov přejala moravština a také hantýrka z francouzštiny. Některé přímo, některé nám zprostředkovala němčina. Velký vliv měly napoleonské války na počátku 19. století, kdy se někteří francouzští vojáci nevrátili do vlasti, ale zakotvili na Moravě. A navíc jsme za první republiky vzhlíželi k Francii podobně jako později k zemím anglosaským. Jsou to například tato slova:

*v ažúru* = dobré, *azur* = modrý, *balada* = pohoda, *bordel* = nepořádek, *brykule* = vrtochy, *čangr* = kapavka, *filetka* = dívka, *kanálník* = sprosták, *kandelábr* = sloup pouličního osvětlení, *karamból* = havárie, *kufrovat* = bloudit, *magor* = pomatenec, *pakátl* = malé dítě, *pas* = špatný, *portmonka* = peněženka, *putyka* = hospoda, *rygol* = příkop.

## Španělština

V 17. století byly módní sňatky našich šlechticů se španělskými děvčaty urozeného původu. Touto cestou se do našich krajů dostala i řada španělských slov. Jako příklady z hantýrky si uvedeme *lopéz* = velký knír, *mačo* = frajer a *panděro* = velké břicho.

## Latina

Moravskou mluvu i hantýrku ovlivnila také latina, která byla v našem prostoru ještě v 18. století jazykem učenců. Nezapomínejme také, že ještě před sto lety se na mnohých středních školách učila latina a na gymnáziích i řečtina. Některá slova z těchto jazyků nám zprostředkovaly němčina a italština. Latinský původ mají:

*fagan* = zlobivé dítě, *kadit* = kálet, *larva* = dívka, *lupat* = souložit, *móresy* = mravy, *nafeclá* = těhotná, *noty* = návody, předpisy, *notor* = notorik, *pedy* = boty, *penál* = rakev, *pichat* = souložit, *rafika* = ručička, *sanktusák* = ochlasta, *serpentýny* = vytáčky, *tankovat* = dotýkat se, *tympl* = místo.

## Cigánština (romština)

Cigáni doputovali do našich zemí počátkem 15. století, ale protože zde nebylo díky husitským bouřím příliš bezpečno, pokračovali ve svém putování až do Francie. Zde si místní mysleli, že přišli z Bohemie, tedy z Čech, a začali jim říkat *bohémové*. Toto slovo se ujalo o několik set let později jako označení pro neuspořádaně a extravagantně žijící lidi, převážně umělce. Teprve od 19. století se začala dostávat cigánská slova ve větší míře do středoevropských argotů, a to buď přímo anebo prostřednictvím světských lidí (viz další text níže). Vliv

cigánštiny zesílil po roce 1927, kdy bylo omezeno kočování, a Cigáni se dostali do většího kontaktu s obyvatelstvem.

Z cigánštiny jsme převzali do brněnské hantýrky například slovo *benga* = policisté. Jenže cigánsky *beng* = čert. Proč jsou policisté „čerti“ si záhy vysvětlíme. Další slova jsou *car* = penis, *čokl* = pes, *čórka* = krádež, *chálka* = jídlo, *chynda* = zadek, *kér* = byt, dům, *dylina* = hlupák, původně však děvče přehnaně dbající na svůj vzhled. Z dalších slov jsou to *kérka* = tetování, *kulový* = nic, *láčový* = dobrý, *len* = řeka, *love* = peníze, *mukl* = muž, vězeň (podrobnosti viz dále), *šilingr* = policista, *žaba*, *žabec* = děvče.

## Jidyš

Dnes již v naší oblasti málo používaný jazyk jidyš byl až do poloviny 20. století jazykem evropských židů. Není to hebrejštiny, ačkoli používá hebrejské znaky. Je to směska slov a spojení z jazyků chazarských, německých a hebrejských. Řadí se k západogermánským jazykům. Odhaduje se, že tento jazyk dnes používají ještě asi čtyři miliony Židů.

Verze jidyš, kterou používali čeští a moravští Židé, se nazývala také *pemiš-tajč* (bömisch-deutsch – česká němčina) a *tajč-meriš* (deutsch-märisch – německá moravština). Jak tyto jazyky vypadaly? Zapisovaly se hebrejským písmem. Kromě německého základu a prvků hebrejštiny či aramejštiny obsahovaly i slova českého, moravského a slovanského původu.

Židé tvořili významnou část předválečné brněnské „spodiny“. V následujícím uvádím nejznámější přejatá slova. Vzhledem k tomu, že se udává, že necelých 20 procent slov jazyka jidyš pochází z hebrejštiny a necelých 70 procent z němčiny, není možno u mnohých slov zcela zodpovědně stanovit, zda byla přejata z přímo z jidyš nebo prostřednictvím německých či rakouských dialektů. A navíc v současné hantýrce mohou být některé významy oproti těm původním posunuty. Takže několik příkladů slov, na nichž se podepsala jidyš:

*balík* = venkovan, buran, člověk nezvyklý na městský život, *córes*, *céres* = starosti, trápení, *čachrovat* = jednat neprůhledně, podvádět, *čachry* = intriky, nepoctivý, pokoutný obchod; nepoctivé jednání, *čurbes* = veselá hlučná a nevázaná zábava, *chabrus*, *byt chabrus na ...* znamená být nemocný (s nějakou částí těla). *Drek* = hovno, svinstvo, *hajm* = doma, *héble* = bezcenné věci, cetky, *kafrat* = hloupě mluvit, reptat, *kurva* = děvka, *coura*, prostitutka, *majzl* = pozor, původně však nezasloužené štěstí. *Mešuge* = blázen, *melóch* = práce načerno, *póvl* = podřadné zboží, bezcenná věc, brak, ale i podřadní lidé, *pajzl* = hospoda, *pejzy* = kotlety na tvářích, *šábnót se* = rozdělit se o něco, *šmé* = podvod, podraz, *šmelinář* = podvodný obchodník, *šmírovat* = sledovat, slídit, tajně pozorovat jiné lidi, *šófl* = špatný, nedobrý, *štetl* = malé východoevropské město s židovskou populací.

Z dalších moravských slov jsou to *gauner* = podvodník, nečestný či zlý člověk, *chochmes* = rozum, důvtip, *kaput* = mrtvý, umírající či nepoužitelný, *rambajs* = hluk, chaos, nepořádek, křik, původně *rombais* – cigánský dům, *šlamastyka* = nepříjemná, těžká situace, smůla, *techtle mechtle* = podvodná činnost, machinace, a také vedlejší milenecký poměr.

Příklad mluvy našich Židů: *Není to hojte na žádný šmajchl, nemůžu ani na melouch, protože mi do toho furt kafrajú. Pajzly zind taky gešlost, stát je chabrus z čachrů gaunerů, co se šábnou o unzr gelde a sami pak rajzujú po epesních urlaubech. Už je mi z toho šmé šoufl.*

## Mluva světských

Pojmenování světští lidé je odvozeno od slova svět. Byli a v menší míře to doposud jsou lidé bez stálého domova, kteří kočují světem, krajinou a hledají příležitosti k obživě. Dnes sem patří především cirkusáci, kolotočáři, před nějakou desítkou let to byli i loutkáři, komedianti (kočující divadlo), potulní opraváři deštníků, brusiči nožů, slovenští drotáři i potulní maloobchodníci či věštcí. Jejich hantýrka se odlišovala od hantýrky kriminálních, obsahovala mnoho cigánských slov a výrazů z jidyš i německého argotu.

A světští lidé, pro které bylo velké město vítaným odbytištěm, měli samozřejmě jistý vliv i na brněnskou mluvu. Slova jako *balda a baldov* = venkovan a venkov, *bašta* = jídlo, *bokovka* = příležitostná práce, *cinty* = kecy, *chmelit* = pít, *prkenica* = peněženka, *provalit* = prozradit, *štumfnót* = prozradit, *tachtit* = jít a mnoho dalších mohou mít alespoň částečně světský původ. Moderní slovo *grant* s významem dotace na vědecký projekt se odvozuje od anglického *grant* = poskytnout, ale kupodivu v mluvě světských *granty* = peníze.

Mluva světských obsahovala též spoustu výrazů opisných: *adresa* = otisk prstů, *čudka* = cigareta, *vostavák* = maringotka, slova pozměněná vložením skupiny hlásek: *míhat* = mít, *chtíhat* = chtít. Dále slova pozměněná vyjmutím slabiky: *bák* = tabák, i slova pozměněná přesmykem hlásek: *sifo* = fousy, *horuna* = nahoru, *mado* = doma. Sami světští nazývají svoji řeč *hantýrka*, *hantes*, *světština* nebo *cinty*.

## Vídeňština a rakouština

Rakouštinu zde budeme brát jako dialekt němčiny podobně jako je na Moravě hanáctina dialektem češtiny. Má oproti spisovné němčině odlišnosti v gramatice i ve slovní zásobě. Znalci říkají, že domluva mezi Rakušanem a Sasem ze severu je těžší, používají-li svá nářečí, než domluva mezi Čechem ze západu a Slovákem z východu. Vídeňština má podobné postavení v rámci rakouštiny jako brněnská hantýrka v rámci hanáctiny. Obsahuje specifické výrazy, které se váží k životu ve městě, a svá ustálená spojení. Na ukázkou jsem vybral pár slov a frází, které by mohly čtenáře zajímat se o brněnskou hantýrku zaujmout.

Řada vídeňských slov je stejných nebo velice podobných jako v Brně. Nakonec jsme je odsud převzali se stejným nebo mírně posunutým významem. *Bims* = chléb, *Hé* = policista, *fett sein* = opilý být, *Fiacker* = fiakr, drožka, *Fratzen* = dítě, fracek, *Klappen* = klapačka, ústa, *Klumprt* = bezcenné věci, *Koffer* (čti kofrn) = těžce pracující. Z toho pochází brněnské *kufr* ve významu silák. *Kuchl* = kuchyně, *Kram* = zdánlivě bezcenná věc, *Kramer* = shromažďovač takových krámů, kramář, *Lieberhaber* (čti líbrhábr) = milenec, doslova milý kábr. Výraz *haber* pochází z řeči jidyš, znamená přítel. *Lulu* = moč, *Madel*, *Mädel* = děvče, *Malör* (čti malér) = malér, neštěstí, *Ochtl* = 1/8 litru zpravidla vína, *pedalieren* = jet na kole (pedálovat), *Pumpn* = srdce, *Rausch* = opilec, *Sakl* = sáček, igelitka, papírová taška, *Schropen* = dítě, *Sportgummi* = prezervativ, *Schochtl* = stará žena, *tsechern* (čti čechrn) = pít, *tummlen* = spěchat, *Wagel* = vagon, *Wampn* = velké břicho, *Wuchtel* = tlustá žena, *Zores* (čti córes) = nepříjemnosti, *Zund* = tip.

U některých slov není bez hlubšího rozboru zřejmé, zda jsme je přejali od Rakušanů my nebo to bylo naopak. *Motschka* = kaše, sperma, *Pfutsch* = fuč, pryč, *Pratzen* = pracký ve významu velké ruce, *Schlapentaxi* (čti šlapen-taxi) = pěškobus.

Některé výrazy jsou z našeho pohledu docela kuriózní. Např.: *Neun Volt Batterie* = dívka s plombama, doslova 9V baterie. Důvodem je pravděpodobně generování elektrického proudu při francouzském polibku partnerů s nestejným materiálem plomb. *Eine gute Partie* = manželství, doslova dobrá partie, *Quarglen* (čti kvargln) = tvarůžky i smradlavé nohy, *Lotter* = manžel, nikoli lotr, *Matraze horchen* (čti matrace horchn) = spát, doslova naslouchat matraci, *Handgurke* = mobil, doslova ruční okurka, *Hosenbrunzer* = ustrašenec, bázlivec, doslova učurávač do kalhot, *Käffer* (čti kefr) = děvče, doslova brouk, u nás bysme řekli brouček.

Určitě znáte frázi „jít do hajan“, ale co jsou to ty hajany? Vesnice nedaleko Brna? To asi ne. Spojujeme si to s výrazy „hajej, dadej, ty můj malej“. Vysvětlení máme opět v rakouštině, kde *Heia* = postel. Slovo *knecht* znamená v Rakousku i u nás služebník či pacholek. V Brně bysme řekli *helfr*. *Holz-knecht* je pak logicky lesní pomocný dělník, *Rechnen-knecht* je však počítač. Jeden z výrazů pro pivo je *Hopfentee* (čti hopfn-té). Je to nádherný dvojsmysl. *Hopf* = hlupák, *Hopfen* = chmel, takže si můžeme vybrat, zda je to čaj chmelový či ohlupující.

A ještě nahlédneme do populární oblasti sexu: Jeden z rakouských výrazů pro penis je *Nudl*, tedy nudla. *Nudelschnupfen* = kapavka, doslova rýma penisu. *Nudlfriedhof* (čti nudl-fríd-hóf) = nymfomanka či běhna, doslova „hřbitov pro penisy“. Další hezké výrazy pro penis jsou *Alimentkabel* a *Brunzfleisch*, to druhé znamená doslova čurací maso.

Poznámka: Ve vídeňštině a hovorové rakouštině se často nepoužívají klasické německé členy *der*, *die* a *das*, ale v souladu s jazykovou ekonomikou je buď vynechávají, nebo zkracují na *da*, *di* a *s*. Například *da Lumpl*, *di Feder*, *s Malör*. Takto je budu užívat i v dalším textu.

### *Moravská a česká slova ve vídeňštině a rakouštině*

Stejně, jako vídeňština a rakouština značně ovlivňovaly brněňštinu, ovlivňovaly i moravština a čeština vídeňštinu a rakouštinu. A tak v těchto dialektech nalezneme slova jako *nechzi* = nechci, *Chaluppe* = starý dům, *Motschka* = strava ve věznicích, *Nusch*, *Knusch* = nůž, *Klitsch*, *Klutsch* = klíč, *Bawlatschen* = pavlače, *Tschari* = čáry, *Pfrnak* = nos, *Kukuruz* = kukuřice, *Zvetschken* = švestky, *Tuchent* = duchna nebo *napezen* = spát na peci. Starší Vídeňáci jedli a pili *Sliwovitz* (*Slibowitz*), *Kren*, *Klobassen*, *Bramburi*, *Palatschinken*, *Dukatenbuchteln*, *Buchteln*, *Powideln*, *Liwanzen*, *Kolatschen* nebo *Schkubanki*. Některé z těchto slov mají znělou i neznělou variantu, např. *Kolatschen* a *Golatschen* či *Powideln* a *Bowideln*. Místo *sehr langsam* = hodně pomalu, říkali Vídeňáci *nur schön pomaly* = jen hezky pomalu. Když šli, jak my říkáme, „na lepší“, říkali *nalepschi gehen* nebo *auf Lepschi gehen*. Občas jim bylo také *schetzko jedno*. Úžasné je i slovo *tschechen* = „čechovat“ neboli opít či opijet se.

Ve Vídni se neříká jako ve spisovné němčině *zur Uni* či *zur Post*, tedy do univerzity, do pošty, ale pod vlivem moravštiny *auf die Uni* a *auf die Post*, tedy na univerzitu a na poštu.

I my jsme ovlivnili řeč našich jižních a jihozápadních sousedů. Ale díky tomu, že jsme patřili 300 let pod Vídeň a vliv němčiny a rakouštiny na naši řeč ustal až po 2. světové válce,



naprosto převažují naše výpůjčky z těchto jazyků, které nám navíc zprostředkovaly jazykové přebírky ze zemí západnějších, jako jsou Francie a Itálie.

### *Přejímání slov a znělost samohlásek*

Brněnská mluva přejala spoustu slov nejen z předválečné brínštiny, ale mnohá přímo z vídeňštiny a z rakouštiny. V těchto dialektech kolísá znělost souhlásek, a tak se můžeme setkat se znělými i neznělými variantami řady slov. Například: *vingl* – *vinkl*, *cunt* – *cund*, *čuz* – *čus*, *lokr* – *logr*, *ordnung* – *ordnunk*, *biglovat* – *piglovat*, či *škrť* – *ždrt* – *žgrd*. Osobně se v těchto případech snažím vybrat si variantu zaužívanější (*piglovat*) nebo více korespondující s německým pravopisem (*cund*, *čus*). Ale v knihách se setkáváme běžně s oběma variantami. Toto musíme mít na paměti při vyhledávání slov v následujících textech. Pokud nenalezneme výraz se znělou souhláskou, např. *zkasírovat*, je třeba zkusit neznělou variantu *skasírovat*.

Při přejímání se tvrdé přehlasované samohlásky **ö**, **ä** a **ü** změkčily na **e** a **i**. Např. *födern* → *fédrovat*, *Geschäft* → *kšeft* či *Büchel* → *bichla*. Německé **a** se zpravidla měnilo v **o**, např. *Markt* → *mork*, *alt* → *olt*, **á** v **ó**, např. *Haarnadel* (čti *hár-nádl*) → *hornódl*, méně často **au** v **ó**, např. *Baude* → *bóda*, *Hausberg* → *Hóšperk*. V posledním případě došlo i k výše uvedené změně znělosti samohlásek. Pozn.: *Hóšperk* je Ruský vrch v Komíně.

### *Pepíkovština*

Několik slov přebrala naše hantýrka i z pražské hantýrky, které říkáme pepíkovština. Název pražský Pepík vznikl ve druhé polovině 19. století podle takzvaného „krále pražské flámy“ Pepíka Vambéry, který žil v polovině tohoto století. Pepíci byli pražští bohémové a flamendři, kteří neradi pracovali, rádi se bavili a prováděli různá uličnictví. A samozřejmě, jako jsme v Brně měli za první republiky plotnu, měli i v Praze své podsvětí, tzv. galérku. O té nám vyprávěl seriál Jiřího Sequense Hřišní lidé města pražského z let 1968-69.

Řada slov pocházejících z pepíkovštiny a z pražského podsvětí se udržela do dnešních dnů a některá se stala dokonce součástí obecné středočeštiny. I když se pražská hantýrka vyvíjela souběžně s brněnskou hantýrkou, měly na sebe jen malý vliv. Musíme si však přiznat, že některá brněnská slova pochází z Prahy. Ale i naopak. Podívejme se na některé výrazy z pražského podsvětí. Všimněte si, že na rozdíl od brněnských výrazů se zde vyskytuje velmi málo slov převzatých z němčiny.

*Antoušek* = detektiv, *cabulinka* = lůno, *bacat* = souložit, *cejcha* = břicho, *cejn* = peníze, *cinkanina* = drobné peníze, *čmouha* = děvče, *čurít* = pít či flámovat, *dejchnout na brejle* = utéct, *dolina* = kapsa, *dorota* = děvka, *fízl* = tajný policista, detektiv, *frak* = doživotí, *frcinka* = slečinka, *fróna* = starší dáma, *fuky* = peníze, *funidlo* = lůno, *hadry* = oblečení, *holand'anka* = prostitutka, *hotel de kopka* = stoh, *hruška* = visací zámek, *hučka* = klobouk, *chlupodracec* = holič, *koza* = jízdní kolo, *kozař* = zloděj jízdních kol, *kravička dejchá* = kamna hřejí, *lováky* = peníze, *machna* = tlustá žena, *mít v pácu* = mít vyhlédnuté, *moták* = necenzurovaný dopis z vězení, *mozol*, *nácek* = břicho, *muzika* = kapavka, *nakoupit si* = dostat pohlavní chorobu, *naplivanej hrudník* = být těhotná, *navrčený* = rozzlobený, *palermo* = zadek, *panák* = sklenka kořalky, *pasoň* = pasák prostitutek, *pastouška* = vězení, *pojezdit babu* = vysouložit, *rajda* = prostitutka (podle Rajské zahrady u pražských Riegrových sadů, kde se často nabízely), *rohák*



= pobuda, *roleta* = sukně, *rozehnat stádo* = obejmout (a „rozehnat“ prsa = *kozy* od sebe), *sajtka* = společnice, *saza* = dívka, *slupka* = oblečení, *šibenice* = dámská kabelka, *šmekář* = hudebník, *špek* = návnada, vnadidlo, *šťába* = hezké děvče, *stříkačka* = revolver, *švihadlo* = nadřžené děvče, *trhanda* = soulož, *vata* = peníze, *vejška* = půda, *vejškař* = půdní zloděj, *vila* = věznice na Pankráci, *virtule* = ruce, *vzít (vzat) kastról*, *roha*, *žulu*, *draka* = utéct, *zpěvník* = ústa.

Příklady:

*Smaš tu čmouhu a pichnem tam* = vezmi to děvče a jdeme tam.

*Hned napoprvé sem jí rozehnal stádo* = hned napoprvé jsem ji objal (rozehnal prsy).

*Neměj strach vo cabulinku, vytahni rolety* = neměj strach o lůno, zvedni sukni.

*Ten jen kouká vobtahnout nácka a pojezdit babu* = ten chce jen jíst a souložit.

*Šmekáři začli, dáme si jeden parní válec* = hudebníci začali, dáme si jeden valčík.

*Andula je tejka v jiným staveništi* = Anna je nyní těhotná.

*Frakař vzal kastról z pastoušky* = odsouzený na doživotí utekl z vězení.

Kdyby se pražský magistrát vyjadřoval starým jazykem pražským, napsal by provinilci:

*Esi nepřídou, tak budou klopit pokutu, nebo si pro nich přide polda.*

Samozřejmě, že tato hantýrka zcela nevymizela. Dlouho se udržovala v pražských průmyslových čtvrtích jako Žižkov, Karlín, Vysočany, Libeň, Smíchov a v oblasti pod Vyšehradem, v tzv. Podskalí, kde byla navíc obohacena o výrazy z oblasti rybaření a lodní dopravy. Neměla však to štěstí, jako naše hantýrka. Nevím o tom, že by se v ní například psaly i knihy, jako je tomu v Brně.

### *Prešpuráčtina*

Je to hantýrka starého Prešpurku neboli Bratislavy. Na brněnskou mluvu sice neměla prakticky žádný vliv, ale uvádím ji zde pro zajímavost a pro srovnání. Vyvíjela se totiž současně s naší hantýrkou. Základem prešpuráčtiny jsou rakouština, maďarština a slovenština a je v ní řada slov z jidyš, z cigánštiny a také z moravštiny. Neměla takové štěstí jako brněnská hantýrka a teprve ve dvacátém prvním století se objevují pokusy alespoň o vytvoření slovníčku. Pro nás nejsou až tak zajímavá slova převzatá z němčiny či rakouštiny. Ta jsou stejná či podobná těm z brněnské hantýrky. Podíváme se však na moravská a česká slova, která se v této svérázné velkoměstské hantýrce objevují. Doposud jsem se například domníval, že slovo *betálný* je brněnskou specialitou. Jenže ono se kupodivu objevuje nejen v prešpuráčtině, ale i v dnešní bratislavské městské mluvě.

V následujícím výčtu je kurzívou napsáno slovo prešpurské a po něm úmyslně následuje slovenský překlad. U některých slov jsem pro jistotu uvedl překlad český. Připomínám ještě, že ve slovenštině se čte *de*, *te*, *ne* jako naše dě, tě, ně a přípona *-ov* se čte *-ou*.

*Bachroš* = tlustý, pupkatý, *bečka* = súdok (soudek), *bedna* = hlava, *betálně* = výborně, *brile* = okuliare (brýle), *brusle* = korčule (brusle), *do vypitia* = dovidenia (na shledanou), *došol* = prišiel, *drát* = drôt (drát), *duchna* = perina, *fač* = obvaz, *fáro* = auto, *fén* = sušič na vlasy, *filmovat* = tvárit' sa jak, hrat' (předstírat), *fodbal* = futbal, *frckat'* = súložit', *frcguma* = prezervativ, *frk* = vtip, *hárač* = vlasáč, *haxne* = nohy, *hokša* = hokejka, *hóvacki* = velmi,

*jebaňa* = veľmi pekné dievča, *kamna* = kachle (kamna), *kapička* = kvapôčka, *kastról* = hrniec, *koleso* = bicykel, *kost'* = pekné dievča, *Kozičová (s veľkým K!)* = dievča s veľkými prsmi, *krýgel* = polliter na pivo, *kudla* = dýka, *nôž*, *kvašák* = kvasená uhorka, *lajdáky* = ovisnuté prsia, *luksovať* = vysávať, *maso* = mäso, *mléko* = mlieko, *nádzivka* = plnka (nádivka), *né* = nie, *okoralý* = obschnutý, *ondulovať* = natáčať, *pantofle* = topánky, *pleščiť* = udrieť, buchnúť, *pome* = podme, *poléfka* = polievka, *prča* = posmech, *rízek* = rezeň (řízek), *slezina* = stretnutie (setkání), *šálit* = klamať (lhát), *širák* = klobúk, *špek* = slanina, *šrobovák* = skrutkovač (šroubovák), *šuflik* = zásuvka, *šulina* = penis (má rod ženský!), *švégra* = sestra, *tahat čáru* = utekať, *trachtár* = lievik (nálevka), *uchcávat* = cvrknúť si moču, *vylišmiska* = konzument zvyškov, *zatăčka* = zákruta (zatăčka).

V ďalšom textu uvedu bez prekladu niekoľik ďalších zaujímavých prešpuráckých slov, ktorá by mohla byť bez problémů srozumiteľná i Brňákum, ktorí ešte alespoň trochu znajú nemčinu.

*Bliclajtr* = hromosvod, *ciclajbl* = podprsienka, *cimrfrajla* = pokojská, *cvikmajstr* = príručný, *emoš* = emigrant, *fundament* = základ, *gruntbuch*, *gruntbichla* = pozemková kniha, *hózentrógle* = šle (držáky kalhot), *kindošmédlá* = vychovateľka, *paklsic* = nosič zavazadel na kole, *štuplcígr* = vývrtka, *štychprúba* = zkouška u krejčího, *vaškorba* = prádelní koš, *vyšťaťírovaný* = nastrojený.

I prešpuráčtina zná slovo *hémon* = policista a jeho zkratku *hé*. Nebezpečí policejního zásahu nebo razie vyjadřují frázi *hé zepředu*, tj. policisté přicházejí – jsou vidět zepředu. Fráze *hé zezadu*, tj. policistům jsou vidět záda a zadky, vyjadřuje, že nebezpečí zásahu nebo razie nehrozí či pominulo.

A nakonec dva příklady této hantýrky napsané ovšem v současnosti:

1/ *Dávam po kamarátsky do merku, že tento šproch nebude v hóch slovenčine. Kemu je to proti gustu, negh nečíta dalej. Môžete mi verit, nejde tu o "nasilu nečo pchat", ale o volnem tročeraji (tratsch = pomluva). Tak jak by sme tu, v temto ferajne (verein = spolok) aspon sem tam nečo napísali po starem a nenechali prečporčinu pomaly zgegínat.*

2/ *Pro Katheriny: Ešče friško, kým je dnešny den. Poznáte to, na Franciskáner placi (Františkovo náměstí) je Rathaus. Volakedy akurét tam mávali páni mesta svoje sicungy (zasedání). Na tých sicungoch sa nehandlovalo o covide, alebo jak dlho bude lockdown a gdo je šuldig (vinný), že je ve špitáloch málo postelí. Ále gde, s takého nemali kopfšmercn (bolesti hlavy). Vtedy v rathause mali druhé na robote. Olles ánc (všechno jedno), mohlo byt aj Katheriny.*

*Zatál čo oni švicovali (potili sa) pri robote, jejich ženy, každá jedna bosorka, nakurblovaly (nastatřovaly) svoje metly a podho cez cele mesto až do Sellendorfu (Dědina duchů). Tam mávali trefungy (setkání), gde vymyšľaly šelijake hekseaje (čáry). Chcely byt aspon raz v tento bosorácky den dobré, nečo dobre spravit. Zebraly krancl knóblu (svazek česneku) a že našmítujú (natřou) s ním šeckým Katherinam tírštoky (dveřní zárubně). A my vešáme k temu každej Katke na klučku ajngangových (vchodových) dverí: „Naše Katheriny, Katky, Katušky, buďte zdravučké, šťastné a milované“.*

## Purgerština

Je to hantýrka starého Záhřebu. Na brněnskou mluvu sice neměla prakticky žádný vliv, ale uvádím ji zde opět pro zajímavost a pro srovnání. *Purger* je označení používané především pro obyvatele Záhřebu, jejichž předkové se v Záhřebu narodili a po několik generací tam stále žili. Je to obdoba brněnského Štatlaře. Slovo pochází z německého *der Bürger*, které původně označovalo měšťana, dnes je to obyvatel města.

Svérázná mluva těchto starých Záhřebáků neboli *purgerština* vychází převážně z němčiny, protože do druhé světové války žila i v tomto městě početná německá menšina. Stejně jako se v takzvané moderní době vytrácí z brněnské městské mluvy výrazy z hantecu, z bratislavské městské mluvy výrazy ze staré prešpuráčtiny, vytrácí se z úst obyvatel Záhřebu i purgerština. Naštěstí i tam existuje skupina nadšenců, kteří se rozhodli přispět k zachování této hantýrky a sestavili purgerský slovník neboli slovníček starých zahřebských výrazů.

Řadě výrazů z purgerštiny Brňáci znají němčiny bez problémů porozumí. V následujících příkladech stojí na prvním místě výraz purgerský, pak následuje význam v chorvatštině a v závorce je jeho český ekvivalent.

*Badecimer* = kupaona (koupelna), *bademantl* = kupačí ogrtač (koupací plášť), *badevana* = kada u kupaoni (vana v koupelně), *briftreger* = poštar (poštovní doručovatel), *cifra* = broj (číslo), *colštok* = drveni metar na sklapanje (skládací dřevěný metr), *cvečknknedli* = okruglice sa šljivama (knedlíky se švestkami), *puter* = maslac (máslo), *švigermama* = punica, svekrva (tchyně), *verkcajg* = alat (nástroje).

V řadě případů jsou purgerské výrazy stejné nebo podobné jako výrazy brněnské či moravské *cicnlajbek* = grudnjak (podprsenka), *cimerfajla* = sobarica, ale i podstanarka (služka, pokojská), *čapati* = uzeti, uzimati (vzít, ukrást), *dekl* = poklopac (poklop), *dinstati* = pirjati (vřít, vařit), *kajzerica* = vrsta peciva (kaizerka), *karfiol* = cvjetača (květák), *kelner* = konobar (číšník), *knap* = tijesno, usko (těsný, úzký), *ober* = konobar, ponegdje i šef sale (číšník, vrchní, někde i šef provozovny), *saft* = sok, umak (šťáva, omáčka), *scati* = mokriti (močit), *šamrlek* = mali stolac (židlička), *šihta* = smjena (směna), *traktur* = lijevak (nálevka neboli trychtýř), *vaserlajtung* = vodovod (vodovod), *zaglajzati* = napustiti (sbalit glajze, odejít, odejet). *ziher* = sigurno (bezpečně, jistě), *zveknut* = zvrkast, *bedast* = (šílený, hloupý, v hantýrce *cvaklé* či *zcvoklé*), *žvajznuti* = udariti (udeřit, v hantýrce *švácnót*).

V některých případech se však velmi podobné výrazy významově liší: *cajke* = nove pjesme s istočne strane (nové písně z východu), *čohati* = svrbjeti se (svědit), *čorka*, *čuza* = zatvor (vězení), *gebis* = zubalo (chrup), *plac* = tržnica, trg (tržnice, trh), *štekat* = nešto ne radi kako bi trebalo (něco nefunguje jak má), *štift* = ruž za usta (rtěnka).

A podobně a snad ještě více, než to jiskří v Brně mezi Štatlaři a přistěhovalci, jiskří to v Záhřebu mezi purgery a tzv. dotepenci. To jsou náplavy a toto slovo je mírně hanlivé. Purgerům se zdá, že dotepenci nerespektují staré tradice a svými stavbami, uměleckými díly i chováním ničí atmosféru města. Dotepenci považují purgery za staromilce bránící pokroku a připomínají jim, že i spoustu historických staveb, které mají tak rádi, postavili přistěhovalci nebo i cizinci.

## *Slovenská gramatika v moravské mluvě*

Moravské užívání příslovce *kde* (*jdeš*) místo *kam* (*jdeš*) a předložky *na* (*oběd*) místo *k* (*obědu*) jsou pravděpodobně takzvané slovakismy. Čím blíže jsme ke slovenským hranicím, tím častěji se setkáváme s tímto zvykem. Ve spojeních *kde jdeme? kdes šel? kdes to dal? kde jede ten vlak?* se používá běžně *kde* místo *kam*. Častá jsou také spojení typu „*co si dáme k obědu za jídlo?*“ místo „*jaké jídlo si dáme k obědu?*“.

## *Regionalismy, moravismy a čechismy*

Slova, jejichž používání nepřesahuje příliš hranice jednoho regionu, nazýváme regionalismy. Lidé ze vzdálených oblastí je pocítují jako poněkud cizí nebo dokonce neznají jejich význam.

*Moravismy* nepřesahují příliš území historické Moravy. Například: *dědina* = vesnice, *deska* = prkno, *duchna* = peřina, *haluz* = větev, *hody* = posvícení, *kamilky* = heřmánek, *měch* = pytel, *oharek* = okurka, *palach* = rákos, *pletýnka* = houska, *sdělat* = sundat, *seč* = paseka, *stolař* = truhlář, *suk* = uzel, *zatmět* = zdržet se do setmění, *zavazet* = překážet, *zhlavec* = polštář, *zmola* = rokle.

*Čechismy* jsou slova používaná na území Čech, ale díky sdělovacím prostředkům se šíří i na Moravu, takže na Moravě nejsou pocítovány až tak cizí. Patří k nim: *drandit* = ujíždět, *kapánek* = trochu, *krám* = obchod, *špitat* = šeptat, *tenhle, tohle, támhle* = tento, toto, tamto, *umolousaný* = ušpiněný, *upejpat se* = zdráhat se.

Někdy se v obou oblastech užívá běžných slov v jiném významu. Nejznámější jsou *sifon* na Moravě = *sodovka* v Čechách, *sodovka* na Moravě = *limonáda* v Čechách, *hrozny* na Moravě = *víno* v Čechách, *přišel pozdě* na Moravě = *přišel dlouho* nebo *dýl* v Čechách.

## *Proč máme pro pojmenování některých věcí a skutečností tolik synonym.*

Odhlédněme nyní od alkoholických a sexuálních témat, kde je pojmolgie nesmírně bohatá, a uvědomme si například, kolik máme pojmenování pro muže: muž = *borec, džek, džery, kábr, kolík, konópek, kořeň, kos, kuzma, maník, pasr, sokol*. Je mezi nima nějaký rozdíl? Váháme s odpovědí, protože dnes již nějaký zásadní rozdíl nepocítujeme. Způsobila to naše uspěchaná doba s přetlakem informací. Je toho na nás mnoho, a tak přestáváme rozlišovat jemnosti ve významech slov. Naštěstí s jednou výjimkou. A tou jsou objekty našeho zájmu. Pivaři a vinaři rozliší a pojmenují daleko více chutí těchto moků než abstinenti. Lyžaři a správci horských chat rozlišují daleko víc druhů sněhu než nelyžaři z nížin, pro které je to akorát obtěžující bílý sajrajt.

## *Sprostá slova*

Netuším, kdo či která instituce se pasovala do role strážce slušnosti, a už vůbec netuším, na základě jakých kritérií tam rozdělují slova na slušná a sprostá neboli vulgární. Rozhodně to dělá zvláštním způsobem. Podívejme se na to trochu jinak: Ve staré češtině *sprostý* = nevzdělaný, prostý a *sprostnost* = prostota, upřímnost. V latinsky *vulgus* = lid a *vulgaris* = všední, obyčejný, lidový. Jako by někdo stanovil, že jednoduchá a upřímná mluva lidu je špatná a nevhodná, a že nejlépe bude, když budou všichni básníky. Jenže lid potřebuje

především mluvu funkční, ne krásnou. Tím ovšem neříkám, že básníci a krásná literatura nemají ve společnosti místo.

Podezření padlo na církev, ale ani v desateru není nic jako „mluviti budeš slušně a vzletně“. Jenže církev tabuizovala celou pánevní oblast lidského těla. A zakázané ovoce nejvíc chutná. Lid na to moc nedbal a mluvil si i básnil o sexu po svém. A pak přišlo v 19. století takzvané národní obrození. Obrozenci usilovali mimo jiné o krásnou češtinu prostou germanismů, a tak se začaly upravovat starší pořekadla a texty, aby tomuto zvláštnímu požadavku vyhověly. Ze sprostonárodních písní a básní se staly písně a básně prstonárodní (prostého lidu).

Ale vývoj jde dál a my v tom pokračujeme. Vyprávění Boženy Němcové o tom, jak babička *šukala* po světnici a pes vedle ní *mrdal* ocasem, upravujeme, protože naše „hloupé“ děti by to mohly špatně pochopit.

Podívejme se na dvě snad nejobvyklejší takzvaně sprostá slova:

Stará čeština měla pro mužské močení slovo *čurat*. Podobné slovo je i v bavorštině – *tschuren*. A tak v pohodě a bez problémů čurají malé děti. Ale když od tohoto slovesa utvoříme název čuracího orgánu = *čurák*, máme s tím problém, najednou jsme stvořili nevhodné slovo.

Pro ženské močení měla stará čeština slovo *pičkat*. Podobné výrazy mají i v němčině – *pinkeln*, *pissen*. Od tohoto slovesa utvoříme název pičkacího orgánu = *pička*. Dotvoříme další tvar = *piča*, protože *pička* zní jako zdobnělina. A opět máme problém, považujeme to za nevhodné slovo. Někteří říkají, že se tento termín byl ovlivněn francouzským pojmenováním této části těla *petit chat* (čti ptý ša) = kočička, které k nám přišlo s Francouzi, kteří zůstali na Moravě po napoleonských válkách.

Osobně nevidím problém v těch slovech samotných, pokud označují to, co označovat mají. Nešvar vidím v tom, že názvům pohlavních orgánů, které jsou zdrojem našeho potěšení, jsme dali druhotné významy typu idiot, blbec, pitomec či někdo méněcenný. Ale jazyk šel bohužel touto cestou a s tím už nic nenaděláme. Zaregistroval jsem jeden zajímavý pohled. Nepamatuji si již, kdo s ním přišel. Ale dotyčný říká v podstatě to, že jakmile se názvy pohlavních orgánů stanou nadávkama, s civilizací to jde z kopce.

Takzvaná sprostá slova nám způsobují ještě jeden problém. Nevyskytují se ve slovnících, takže díky tomu mohou být některá zdůvodnění významu slov krkolomná. Na dalších stránkách se takzvaným sprostým slovům nebudu vyhýbat. A nejen těm, která se používají v brněnské hantýrce. Takzvaná sprostá slova jsou součástí každodenního života naší civilizace. Komu se to nelíbí, nemusí číst dál. Ono totiž platí ona lidová moudrost, že *podle sebe soudím tebe*, a tak „sprosták“ vidí či slyší sprostá slova i tam, kde vůbec nejsou.

### *A na závěr úvodu*

Musíme si uvědomit jednu důležitou věc. Ve slovnících a také v tomto spisku vysvětlujeme významy slov jinými slovy. V praktickém životě to tak není. Vezměme si třeba slovo bolest. Ve slovníku se dočteme, že bolest je nepříjemný tělesný pocit způsobený nemocí, zraněním či úderem nebo také pocit duševního utrpení či zármutek.

Kdo nic takového nezažil, nechápe. Proto také moudří rodiče nechají své malé dítě sáhnout na přiměřeně horkou plotýnku či do plamene svíčky. Jinak mu totiž obsah slova „pálí“ nepředají. Když se puberták poprvé pořádně zamiluje, pochopí rychle obsah tohoto slova, zatímco jeho ještě nikdy nezamilovaní spolužáci se na něj dívají jako na pošuka a nechápou, co se to s ním děje.

Vzpomínám si na osmdesátiletého pána, který při obírání ovoce spadl ze žebříku a obrazil si žebra. Kdo to zažil, ví, o co jde. V podstatě vám nic není, akorát hrudní koš „bolí jak sviňa“, a to při každém zakašlání, zasmání se nebo hlubším nádechu. Tento v podstatě šťastný muž prohlásil: „Nikdy jsem si nemyslel, že něco může tak moc bolet.“

Každé slovo má kromě slovníky (přibližně) definovaného významu ještě osobní náplň, která je značně individuální a je závislá na našich životních zkušenostech, na vzdělání i na představivosti. Proto si často nerozumíme a někdy se dokonce i při dobré vůli nedokážeme domluvit. Protože v našich hlavách nemáme zafixovány tytéž významy slov.



## Slovníček významů a původů slov

A nyní se pustíme do slovozpytu. Tedy do částečně vážně míněného a částečně humorného rozboru původu slov, která se používají v brněnské hantýrce, v brněnské městské mluvě a řada z nich také v okolí Brna. Jsou seřazena podle abecedy.

Snažil jsem se, aby zde byla obsažena většina slov z Velkého slovníku hantecu. Kromě toho tu najdete výrazy, které se vyskytují v literatuře o hantecu, o brněnské plotně či v literatuře psané v hantecu. Počet odstavců s rozbohem slov v tomto dílku dosáhl 2436. Ve skutečnosti je slov více, protože v řadě odstavců se probírají slova dvě.

Pokud zde nenajdete vámi hledané slovo, zkuste hledat jinou hláskovou verzi (giňál ↔ gyňál), verzi s předponou v- či h- (ošulit ↔ vošulit) a u sloves též jiný vid (kólčit ↔ kolovat), popřípadě ještě funkci hledání (Ctrl + F), možná o něm najdete informace v rámci rozboru jiného výrazu.

**Nové odstavce**, které se nevyskytují v knížkách „Příběhy brněnských slov 1 a 2“ jsou označeny hvězdičkou.

\*\*\*

Jako úvodní ukázkou systému naší práce v oboru lidové neboli uhlířské etymologie uvedu dva příklady: Rozbor českého slova *kostel* a důkladnější rozbor moravského výrazu *jak brok* známého ze rčení *maká jak brok*, *zlité jak brok*, *rychlé jak brok* či *čekal jak brok*. V Brně není moc známé, a tak si řada brněnských čtenářů nebude moct o něm udělat předem nějakou představu. Rozbory dalších slov budou zpravidla stručnější.

### \**Kostel*

Na tomto místě si představíme metodu tetky Picmánkové. A doufám, že tím uvedeme do střehu všechny studenty, kteří by měli chuť z tohoto dílka čerpat. Slovo *kostel*, které ve staré češtině označovalo církev jako takovou nebo i diecézi, vykládají lingvistici takto: „Přejato (snad přes sthn. *kastel*) z pozdnělat. *castellu(m)* pevnost, tvrz, hrad. Slovo *kostel* vzniklo z *castellum* někde v Panonii. Dodejme, že to bylo usnadněno tím, že kostely byly stavěny pevně a že hřbitovy kolem nich byly obehnány zdí; i v cizině jsou to někde místa vskutku budící dojem pevnosti, pevné jejich věže sloužily za útočiště.“

Tetka Picmánková oovšem odvozuje slovo *kostel* ze starého slovanského výrazu *kost*. Po přidání přípony -r jsme dostali *koster*, tedy *kostru*, což je opora a ochrana těla obratlovců. Po přidání přípony -l dostáváme *kostel*, což je základní stavební prvek, opora i ochrana církve.

### *Jak brok (hodně, intenzivně) - vzorový příklad*

Nejprve se podíváme do českých oficiálních zdrojů: Trávníčkův slovník z roku 1952 píše, že *brok* (z něm. *der Brocken* = kousek, úlomek) je drobná kulička do ručnice. Novější slovníky píší, že *brok* je drobná, zpravidla kulatá střela ze slitiny olova a antimonu. A že když má někdo *křivé broky*, tak špatně střílí.

Připustíme-li, že *brok* = střela, můžeme konstatovat, že *rychlé jak brok* znamená rychlý jako střela a *maká jak brok* znamená pracuje „jako střela“, tedy rychle a intenzivně. Ale co to další?

Podíváme-li se do němčiny a rakouštiny, zjistíme, že německy *der Brocken* = kousek, úlomek, drobek a *brocken* = drobit, drolit, trhat, ale také sbírat. *Einbrocken* znamená něco nadrobit, přeneseně i způsobit či zosnovat. Rakousky *brocken* znamená kromě trhat a sbírat také „prodat“ někomu nějakou hloupost, tedy vystřelit si z něj. To nám moc nepomůže. Existuje ovšem německé úsloví *das ist ein Kerl wie ein Brocken* = to je chlap jak hora.

Co nám z toho vyplývá: Jestliže *wie ein Brocken* = jak hora, znamená *brok* něco velkého a přeneseně i intenzivního. *Zlité jak brok* = opilý intenzivně, velmi, *čekal jak brok* = čekal intenzivně, tedy velmi dlouho nebo trpělivě.

Německy *das Schrotkorn* = brok (olověná kulatá střela). A tak jsme v úsloví *zlité na šrot* zaměnili *šrot* za *brok*. A protože *zlité na broka* nelahodí našim uším, pozměnila to jazyková hra na *zlité jak brok*.

Naše poradkyně tetka Picmánková z Oltecu připomíná, že Petr Brok se jmenuje hrdina knihy *Dům o tisíci patrech*, což je psychologický a surrealistický román českého spisovatele Jana Weisse, který poprvé vyšel v roce 1929. Řekneme-li, že někdo vykonává nějakou činnost jako Petr Brok, vykonává ji intenzivně, neboť již samo přecházení po schodech v domě o tisíci patrech je namáhavé a vyžaduje dobrou kondici.

Stréc Krchňák z Komína připomíná, že *Brok* je časté jméno mysliveckého psa, který na honech pilně čenichá, nahání i štve zvěř - prostě tvrdě pracuje. A je-li třeba, tak trpělivě čeká. Má-li někdo vlastnosti tohoto psa, můžeme o něm říct, že je či se chová *jako Brok*.

\*\*\*\*\*

Na závěr tohoto úvodu vám ještě povím, proč se tímto vlastně zabývám. Použiju však slov povolanějšího. Moji motivaci totiž krásně vyjádřil spisovatel Karel Čapek:

„Jeden z požitků diletantských je etymologie. Ovšem nikoli etymologie odborná, která se zavrtává za slovem až do spleti a vláken slov kořenů indogermánských, nýbrž etymologie romantická, která nalézá (nebo se domnívá nalézat) původ slova se stejným okouzlením, jako když najdeme náramek z doby bronzové nebo květ zlatého kapradí. Pro nás neodborníky je takový nález prostě dobrodružstvím. Cesta za dobrodružstvím je poutavá, ale i ošidná.“

A vás nyní zvu na tuto cestu.

## A

### *Áčko (alkohol, absence, droga, jednička)*

Zkratkové slovo označující alkohol, absenci a drogu pokoutně vyráběnou ze sedativa Alnagon obsahujícího alkaloid kodein. *Áčko mu strašilo v řepě* = byl opilý, *v hokně neměl žádný áčka* = v práci neměl žádnou neomluvenou absenci, *házel áčko u chálky* = chyběl u jídla, *áčko sme vařili v Ptašáku* = „áčko“ jsme vyráběli v (jednom konkrétním) bytě na ulici Ptašinského. Poslední význam slova *áčko* je „jednička“ ve smyslu opak *béčka*. *Fanóš je áčko, žádný béčko* = Franta je jednička, žádný druhořadý hlupák.

### *\*Abgébovat, abkébovat (zabývat se, zahazovat se)*

Německy *sich abgeben* = zabývat se, zahazovat se. V plotňáctině *abgébovat* variantně také *apgébovat* či *abkébovat* znamená ztrácet čas s někým, či něčím, co si náš čas ani nezaslouží. *Neabgébuje s tím* = neztrácí s tím čas, vykašlali se na to.

### *\*Abtajlung, abtajluňk (oddělení)*

Německy *der Teil* = díl, *die Abteilung* = oddělení, útvar, dílna, sekce. *Abtajlung v cuku* = vlakové kupé, *abtajlung na fěsu* = skupina (oddíl) na facebooku, *kindošabtajlunk* = dětské oddělení, *pajšlabtajlung* = plicní oddělení nebo také interna.

### *Adamky, adamitky, na adóša (vykrojené sexy plavky či slipy, nahý)*

Zdálo by se, že za tímto slovem nalezneme Adama (s Evou), který chodil po ráji nahý. To je ovšem jen částečná pravda. V 15. století se v našich zemích objevila sekta zvaná *adamiti*, kteří usilovali o návrat k biblickému ráji Adama a Evy včetně jejich nahoty. Roku 1420 se usadili na Nežárce u Veselí nad Lužnicí. Jeden z tehdejších kronikářů o nich píše, že „po vrbí, po lukách aneb v žitech běhali naháči, ježto místním ženám a dívkám překáželi a je strašili“.

Adamky či adamitky byly původně jednak velmi vykrojené mužské plavky či slipy nebo také slipy opatřené šňůrkovým vázáním na boku. Existovala i varianta se dvěma knoflíčky na jednom boku. Bylo to proto, aby se daly obléct pod trenýrky, aniž by se tyto musely vysvléct, což se činilo před hodinami tělocviku. *Máme tělák, pod trenažéry musím nahodit adamitky* = máme tělocvik, musím si pod trenky obléct plavky (slipy).

### *\*Adria (kino Jadran, nemocnice)*

Původním významem slova *Adria* byl Jadran neboli moře Adriatické. Zřejmě po tomto moři bylo nazváno největší královopolské panoramatické kino zbudované v roce 1931. Jeho původní název byl *Bio Besední dům*, od roku 1941 *Adria* a v letech 1948-2000 *Jadran*.

Ve staré plotňáctině *adria* = nemocnice. Slovo bylo údajně převzato z Prahy. O jeho původu jsem zaregistroval dvě hypotézy: První říká, že to byla původně *atria* či *átria*, což je koncovka řady lékařských oborů – psychiatrie, foniatrie, pediatrie atd. Druhá říká, že ke změně na *adria* došlo podle vzoru paláce *Adrie* postaveného v roce 1924 pro italskou pojišťovací společnost z Terstu. A říkalo se ironicky, že kdo byl zavřen na psychiatrii, je obklopen přepychem jako v tomto paláci.

## Agent s...

V češtině, němčině i v dalších jazycích slovo *agent* existuje, ale má většinou kladný význam. Pochází z francouzštiny, kde označuje činitele, jednatele či pověřence a je odvozeno z latinského *agere* = jednat, působit. V nám bližší rakouštině mají krásný výraz *agentieren* = získávat či verbovat zákazníky. Od tohoto slova máme odvozeno spojení *agent s tepló vodó* označující podomního prodavače, prodavače na tzv. akcích, nekvalifikovaného finančního poradce a přeneseně i člověka pochybného zaměstnání. Nebylo tomu tak vždy. V sedmdesátých letech, kdy podomní obchodníci a finanční poradci neexistovali, označovalo spojení *agent s tepló vodó* člověka, který toho v životě moc nedosáhl, ovšem naoko předstírá, že je něco víc.

V hantýrce pak vyjadřujeme spojením *agent s...* pracovníky pochybných profesí nebo neseriózní poradce. Např: *agent s bichlama* = člověk vnucující knihy, *agent s šalinó, gazem* = člověk vnucující nám výhodnější platby za elektřinu či plyn, *zichragent* = nabízeč zaručeně výhodného pojištění. Pozor však, každý takový *agent* nemusí být současně i tzv. *šmejd*, tedy člověk, který nás chce podvést.

## Ahasvér (neusazený tulák, nespokojenec)

„Můj děda béval Plotňák, brněnské ahasvér, a na Oltecu po něm zůstal zavšivené kér“, zpívá Radek Rettegy v písničce *Hašiš blues*. Kdo či co je to *ahasvér*? Když nesl Ježíš kříž na horu Golgota, zastavil se, aby si odpočinul, před domem Žida *Ahasvera*. „Ty tvrdíš, že se vrátíš?“ řekl nevěřicně Ježíšovi a ten mu odpověděl „A ty tu na mne počkáš“. A *Ahasver* sice stárnul, ale ne a ne umřít, stále musel čekat na druhý příchod Ježíšův. Putoval od místa k místu a byl nespokojen se svým osudem. Dnes říkáme *ahasvér* tulákovi či někomu, kdo vede neuspořádaný život.

## \*Ajfr (zápal, úsilí, spěch)

Německy *der Eifer* = horlivost, úsilí, píle, v hantýrce i spěch. To je *ňáké ajfr* = to je nějaký spěch, *raplovské ajfr* = přehnané úsilí, *alkecové ajfr* = přehnané pití, *byt, makat v ajfru* = být, pracovat ve spěchu.

## Ajhorn, Ajhorka (Veverí)

*Burg Eichhorn* je staré německé jméno hradu Veverí, německy *das Eichhorn* = veverka. Koncem 18. století se začaly modernizovat sídla ležící na dálkových cestách severně od hradeb Brna. Dvě zdejší okolouliční osady měly kuriózní jména: *Grosse Neugasse* (Velká Nová, dnešní Lidická ulice) vedoucí směrem Královo Pole a Kuřim, a *Kleine Neugasse* (Malá Nová, dnešní ulice Veverí) vedoucí směrem na Bystrc a hrad Veverí. V roce 1850 se staly obě osady součástí Brna a tato menší byla přejmenována na ulici Veverí, německy *Eichhorngasse*. Poněmčele a v hantýrce *Eichhornka* nebo *Ajhornka*. Několik dalších podrobností viz odstavec „Holcnové kociš“.

## \*Ajnclík (samotka, pokoj pro jednoho)

Německy *das Einzelzimmer* = jednolůžkový pokoj, samostatný pokoj, přičemž *das Einzel* = jednotlivý, singl. Ve významu samotka se používá nejčastěji ve vězeňském slangu. *Pískli mě do ajnclíku* = zavřeli mne na samotku, *ajnclík pro štumédlu* = místnůstka pro služku.

### **Akcíz (potravní daň, mýto)**

Slovo žijící ještě v období brněnské plotny, které by měli znát především zájemci o brněnskou historii. Okolo šesti největších měst v Monarchii (Vídeň, Praha, Krakov, Linec, Brno a Lvov) byla vytyčena tzv. potravní čára (hranice) a při překročení této čáry byl povinen dovozce potravin zaplatit potravní daň. Na hlavních přístupových cestách do Brna byly na této čáře zřízeny platební stanoviště. *Akcíz* se říkalo potravní dani i budově, kde tuto daň vybírali příslušníci finanční stráže zvaní *akcízáci*. Tato slova pochází z německého *die Akzise* = potravní daň, potravní čára.

Vybírání potravní daně v Brně probíhalo v letech 1830-1942. Na výpadovce na Rajhrad bylo stanoviště *akcízáků* na ulici Celní, na výpadovce na Kuřim na dnešní ulici Pionýrská (původní název Mýtní), na výpadovce na Vyškov na konci dnešní ulice Křenová na břehu řeky Svitavy a samozřejmě na dnešním hlavním nádraží. *Šochtle z Marvecu, co silbrovaly grýncajky na Krautecu, cálovaly akcíz* = Líšňačky, které prodávaly zeleninu na Zelném trhu, platily potravní daň.

Pamětník vypráví: „*Vzpomínám, že když jsme se my – tři kindoši – s maminkou vraceli cukem z úspěšné výpravy za proviantem z lontu, tak nám maminka ten proviant rozdělila, aby měl každé jenom malé balík. Ve výstupní hale Roly stála řada celníků a ti, když zgómli nekeho s větším báglem, vyvedli ho nabok, bágel zkontrolovali a nalezené chálku často i zabavili.*“

### **Albert (slunce)**

Toto plotňácké slovo pochází z francouzského argotu. Dostalo se tam však z němčiny, kde je *Albert* variantou jména *Adalbert*, původně však *Adalberaht*. Zde *adal* = vznešený, *beraht* = zářící. *Albert se vyhópl nad bergle* = slunce vyšlo nad horama.

### **Alkec s lickó fasádó (alkohol s lidskou tváří)**

Jednalo se o ovocný a vinný destilát *Stará myslivecká* lidově zvaná též *Myslivec*, jehož etiketu zdobí obličej fořta. Traduje se, že obliba tohoto nápoje na nějaký čas poklesla díky fámě tvrdící, že se do *Myslivce* přidává chladicí kapalina *Fridex*. Když se podíváme na etikety tohoto výrobku, musíme konstatovat, že nám s rokem výroby fořt mládne a že mu odebrali zbraň. Doufejme, že s tímto omlazením neklesá i kvalita. *Kaufl rumunsko a alkec s lickó fasádó* = koupil rum a Mysliveckou.

### **Almacht, do almachtu („boží svět“, pryč)**

Německy *das Allmacht* = všemohoucnost, *allmächtig* = všemouhoucí. V hantýrce *do almachtu* = k pánubohu nebo s pánembohem, přeneseně *val do almachtu* = běž pryč, vypadni a to raději hodně daleko.

### **Alótria (neplechy, lotroviny)**

Není to sice slovo z hantýrky, ale ve storkách se občas objeví, takže se na ně podíváme též. Jednotné číslo je *(ta) alótrie*, množné číslo *alótria*. Pochází z řeckého *alótrios* = odporný. V němčině jsou to *die Allotria*, na Moravě *alótria* = nezbednosti, neplechy, skopičiny či zlobení. *Kindošský alótria* = dětské nezbednosti, zlobení, *vygómat nějaký alótria* = vymyslet nějaké neplechy nebo „nekorrektní“ činnosti.

Slovo nám souzní s běžnějším výrazem *lotr* = darebák, padouch, ale to pochází z německého *lotter* = prostopášný, ničemný, darebný, např. *der Lotterbube* = darebák, doslova darebný kluk.

### **Alpské ryzlink (alkoholický nápoj)**

*Alpské ryzlink* vznikl, když se levné ovocné víno zvané *čúčo* (viz odstavec „Čúčo“) smíchalo se známým královopolským výrobkem *Alpou*, která obsahovala 60 % lihu a rostlinné silice. *Dyž vyglgali vajnoš, blózovali alpské ryzlink* = když vypili víno, chlástali *čúčo* s *Alpou*.

### **Amant, amantisko (mileneček)**

Latinsky *amó* = milovat, španělsky *amante* = milenec i milenka. *Fotr mně vypral amanta z kěru aus* = otec mi vyhodil milence z bytu.

### **Amoleta (palačinka, jemná vaječná placka, často stočená)**

Francouzsky *omelette* = tenký vaječný svitek pečený na pánvi. Toto slovo bylo známo již ve 14. století. *Omelette* je složenina z *oeufs mélé*s (čti ó meles) = vejce míchaná. *Amoletnica* = pánev na amolety. V okolí Brna to však někdy viděli jinak. Např. v Bučovicích, se výraz *amoleta* používal pro slanou placku a *omeleta* pro sladkou. *K věci upatlala mutra amolety* = k večeři udělala matka palačinky.

### **\*Ance (mince, drobné)**

Plotňácký výraz. Dr. Nováček uvádí se, že *anec* byl původně kovový knoflík, ale nepodařilo se mi to ověřit. Tetka Picmánková zase tvrdí, že *ance* je zkomolené německé *die Münze*. V novohantecu může výraz *anec* označovat též anální sex. *Noruju ance z perzy* = vytahuji, vyhledávám drobné z peněženky.

### **\*Angoráky (zarudlé oči)**

Původ angorského králíka s dlouhými chlupy je stále obestřen tajemstvím. Známý zoolog a spisovatel Brehm tvrdí, že pochází z hor kolem turecké Ankary. Původně se prý jmenoval *ankarák*. Angorští králíci se chovají nejčastěji v barvě bílé s červenýma očima. *Vytřeštěný angoráky* = vyvalené, překvapené oči, *angoráky jak po tédení spárce* = oči zarudlé jako po týdenní pitce, *pytle pod angorákama* = vaky pod očima.

### **\*Apačárna (hospoda)**

Plotňácký výraz pocházející z francouzského *apache* = zloděj či tulák. Jednalo se zpravidla o vyhlášené hospody, ve kterých se scházela „podivná“ společnost, v Brně plotna, v Praze pak galérka. V pražské pepičtině pak *apač* = člen jejich společenství, *apač až na půdu* = ukecaný či chlubitivý frajer, ve vězeňském argotu *apač* = cigán a v některých obcích v okolí Brna *apač* = rozpustilé dítě, tzv. uličník.

Poznámka: Apačárny byly v poválečných letech po vzoru Paříže velkou evropskou módou. Scházeli se tam *apači*, což bylo označení městské spodiny již na konci 19. století. Byli to pasáci, prostitutky, městští zbojníci, banditi, zloději a lupiči. Postupně se okolo nich vytvořila romantická atmosféra, a tak se jimi za první republiky inspirovala dekadentní (= úpadková) evropská mládež, která velkou část svého volného času trávila v pochybných podnikcích za vydatného požívání alkoholu, někdy i drog.



### *\*Apec (aparát, záchod)*

V plotňáčtině *apec* = záchod a je to odvozeno z německého *der Abort* = záchod. *Mydlit si to na apec* = spěchat na záchod. Ve štatlařské hantýrce je *apec* zkrácené slovo aparát či aparatura. *Fónyho apec* = telefon, *naša grupa kaufla novodurové apec* = naše (hudební) skupina koupila novou aparaturu.

### *Arab (starý, nemoderní bicykl)*

Toto slovo označovalo původně starého chátrajícího koně. Pochází pravděpodobně z lidového označení pro plemena arabských koní, které používali Turci k dobývání Balkánu v 16. století. Když skončila éra koní, přeneslo se toto pojmenování původně na jakýkoli starý vehikl, tedy staré vozidlo nevalné úrovně a nakonec i na staré nemoderní jízdní kolo. Určitou roli zde mohlo sehrát také slovo (h)araburdí. *Hópl na araba a valil do hokny* = nasedl na kolo a jel do práce.

### *Arma, Armec, Armatúra (Besední dům)*

Besední dům v Brně na Husově ulici sloužil před druhou světovou válkou jako kulturní a společenské centrum českých obyvatel města Brna. V období 1953-1957 byl však předán Československé lidové armádě a dostal nový název „Oblastní dům armády“. *Valili sme na konciš do Army* = šli jsme na koncert do Besedního domu.

Pozor však, ve vojenském slangu *arma* = armádní **magazín**, tedy malý obchůdek v kasárnách. Prodávalo se tam drogistické zboží, suché a trvanlivé potraviny, nealko, tabákové výrobky, pohlednice, psací potřeby a podobné drobnosti.

### *Asenda, asenta, asentírovat (obvod branců, odvádět)*

Tato slova z brínštiny mají původ v německém *Assent* = odvod a *assentieren* = odvádět brance. *Už má asendu za sebó* = odvedli ho.

### *Auf byt (vzrušený, celý pryč)*

Německé *auf* a rakouské *aufe* mají základní významy na, nahoru, vzhůru, otevřeno. V hantýrce *byt z nečeho auf* = vyjevený, rozrušený, *byl z ní celé auf* = byl z ní celý pryč (vzrušený), *celé lont byl z teho auf* = celá vesnice z toho byla na nohách (vzrušená), *morgen byt auf* = ráno být vzhůru, vzbuzený, *valit auf* = jít či pohybovat se nahoru, *hodit augle auf* = protočit oči vzhůru, *hercna hópla auf* = srdce poskočilo, přeneseně zvýšil se tep. Ve staré vojenské hantýrce *auf* = vztyk a *nýdr - auf* = k zemi - vztyk. Viz odstavec „Nýdr“.

### *Aufpasovat (hlídat)*

V hantýrce znamená toto slovo pozorovat, dohlížet či chránit. Je odvozeno od německého slovesa *aufpassen*, které znamená hlídat a dávat pozor. Takže můžeme *aufpasovat kindoše, šrajtoflu*, ale také *hoknu*, tedy hlídat děti, dávat pozor na peněženku a sledovat (dávat pozor na) pracovní příležitosti. V němčině mají slovní spojení *aufpassen wie ein Schießhund*, které se zpravidla překládá pozorovat či hlídat jako ostříž. Ve skutečnosti to však není ostříž, ale hlídací pes. Jestliže hlídám či na něco dávám pozor, musím se na to pozorně dívat. Takto vznikl v hantýrce další význam slova *aufpasovat* = pozorovat, dívat se.

Existuje hypotéza, která říká, že německá slovesa *aufpassen* a *passen* (= dávat pozor, čekat u něčeho) vznikla ze slovanského výrazu *pásti*, který původně znamenal chrániti či ochraňovati dobytek.

Tetka Picmánková připomíná, že máme ještě další význam slov *pasovat* a *aufpasovat*, se kterým se setkáme spíše u moravských řemeslníků. *Aufpassen* → *napasovat* = vyzkoušet (například ušitý kabát), strčit něco někam, nacpat něco někam, přizpůsobit něco něčemu. *Passen* → *pasovat* = padnout, slušet, hodit se či přiléhat. Prostě *pasovat jak prdel na hrnec*. Viz odstavec „Pasovat“

### *Augec (Lužánky)*

*Augec*, někdy také *Lužec* je park v Lužánkách. Říká se, že jsme tento název okopírovali z Vídně. Nicméně německy *Augarten* znamená lužní zahrada, protože *die Aue* = luh.

### *Augle (oči)*

Německy *die Augen* = oči, očka ale také rostlinné pupeny, rakousky *di Auglein* či *di Äuglein*, v hantýrce *augle*, méně často *augny* či *ógle*. Existuje řada frází obsahující toto slovo, takže jen několik nejzajímavějších: *moje augle hlásí o tunel* = šálí mne zrak, *mět augle na špičkách šuflat* = dívat se dolů, doslova mít oči na špičkách bot, *augle vpitý do* = oči upřené na, *auglové výtěr ufachčit* = vytřít oči, ošálit.

Velmi zajímavé je spojení *augle dó z teho šédrem* = oči se z toho „protáčí“. Proč však *šédrem*, když *mět augle šédrem* = šilhat (viz odstavec „Šédrem“)? Původ musíme hledat u babek bylinkářek, které doporučovaly při emocionálním zranění dívat se střídavě do pravého a levého koutku při současné vizualizaci problému, pojmenování problému či uvědomování si pocitů v těle, které problém způsobil. Podle toho, zda jsme vizuální, sluchový či pocitový typ osobnosti. Pouhých 25 cyklů většinou stačí a zbaví nás řady nepříjemných pocitů. Vyzkoušejte! Až moderní věda přišla na to, že se jedná o napodobení pohybů očí ve spánku, kdy mozek zpracovává události minulého dne.

Ale zpět k výrazům a frázím obsahujícím *augle*: *augle mu lez o kystny, z lebeň, z gajblů* = má vyvalené oči, *byt na dělo mezi augle* = zasloužit si ránu mezi oči, přeneseně i být na zastřelení, *spravit (si) augle na nudáču* = polahodit oku na nudapláži, přeneseně zlepšit si náladu pozorováním na nudapláži, *auglradary* = pozorné oči, *auglrolety* = oční víčka, *bengógle, bengaugle* = policejní kamery, *auglit* = dívat se, prohlížet.

### *Augle mět jak stračena vod Kašparů (má špatný odhad, neostrý zrak)*

Nebo také *mět vočmen z Kašpecovy stračeny*. Toto spojení se vyskytlo v jedné hantecové knížce a tak se podíváme i na ně: Tetka Picmánková kdysi vyprávěla tuto příhodu: Jistí Kašparovi měli krávu, která se nechtěla nechat podojit od nikoho jiného než od babky Kašparky. Jednou však musela Kašparka odejet na pár dní pryč a nastal problém, co s tou krávou. Když už kráva bolestí od tlaku mléka bučela, dostal starý Kašpar nápad. Oblékl si sukni a jupku starý Kašparky, na hlavu si uvázal její šátek a kráva se nechala bez problémů podojit. A samozřejmě se tím pochlubil v hospodě. A od těch dob se tam začalo říkat člověku, který se nechá lehce oblbnout, že má *augle jak stračena vod Kašparů*.

Jak se toto přirovnání šířilo, nabíralo další významy. Když měl *špachtloň augle jak stračena vod Kašparů*, byla zeď křivá či omítka nerovná, když měl *frizér augle jak stračena vod Kašparů*, odcházeli jsme s nestejně dlouhýma kotletama nebo se šikmou afinou a když měl *jégr augle jak stračena vod Kašparů*, netrefil kořist. *Čokl měl augle jak stračena vod Kašparů a rafl mě enem do křusky* = pes se špatně díval a kousnul mne jen do boty.

### Aus (ven, pryč)

To jsou dva základní významy tohoto slova. Německé *aus* a rakouské *ausi* či *aussi* mají základní významy *z*, *za*, *po*, ale také *vypnuto*, *aus sein* pak znamená být mimo či venku. Podobně znějící *raus* = ven. Podívejme se, jak to převzala hantýrka: *vyhučel aus* = vyjít ven, *vytahnót z lochny aus* = vytáhnout z díry, *vymachtovat nekeho aus* = vyhodit, *valit ze štatlu aus* = utíkat, odejít z města, *aus byla kilka* = venku byla zima, *vyexportovat aus* = vyhnat, odstranit. Dva speciálnější případy: *byt z nečeho aus* = být něčím vyveden z míry nebo překvapen a *je to aus* = je to venku, tedy prozrazeno.

### Auslák, auslók (okno, výloha, pohled)

Pochází z německého *die Auslage* = výkladní skříň. *Házet auslóký* = dívat se, v divadelním slangu i v hantýrce *mět auslág* = mít okno, tedy výpadek paměti, přeneseně i výpadek orientace. *V auslágu házel sicnu vypiglované Spartak* = ve výloze byl naleštěný automobil značky Spartak.

### Aušus (zmetek, nekvalitní věc)

V Jundrově a na Hané též *hóšus*. Pochází z němčiny, kde *der Ausschuss* = odpad, vyřazené zboží, zmetek a brak. *Ve frcu nekaufneš dycky aušus* = v bazaru nekoupíš vždy nekvalitní věc.

### Azur (modrý)

*Azur*, *azuro*, *azúro* popřípadě *adzúro* znamenají modrý. Francouzsky *azur* (čti azír) = obloha, blankyt. Podobně italsky *azzurro* (čti adzur-ro) = modrý. Spojení *nebál azur* či *azúro s oskarem* znamenají tedy modrou oblohu či je jasno a svítí slunce.

Pak tady máme spojení *skvadra azúra*. Dalo by se to přeložit jako modrá skupina (viz odstavec „Skvadra“), ale to moc smysl nedává. Jenže *Squadra azzurra* je označení pro italské národní mužstvo a používá se především ve fotbale. Protože mají nebo měli v době, kdy jsme toto slovní spojení přejali, většinou modré dresy. Ale pozor, když nám někdo na sportovním utkání nebo v tanečních řekne, že *sebó motáme jak skvadra azúra*, neznamena to pochvalu, ale že má před sebou „bandu nemehel“. Toto má kořeny v nějakém tehdejší neúspěchu italských hráčů.

Ale protože fantazie nezná mezí, můžeme se setkat i s větou: *je suprový počágro, pecen vaří, skvadra azura* = je skvělé počasí, slunce křeje, obloha modrá. Zde spojení *skvadra azúra* znamená „modro“, modrá obloha. Setkal jsem se též se s nepřilíš dobře utvořenými větami typu *mám v tym azúr* = mám v tom jasno. Pozor však, často dochází k záměně *azúr* ↔ *ažúr*, viz odstavec „Ažúr“.

### *Ažúr (dobrý, perfektní, v pořádku)*

První, na co narazíme při pátrání po významu tohoto slova, je francouzské slovo *ajour* (čti ažúr), které znamená mřížku nebo otvor. Je to též název textilií s děrovaným vyšíváním. Rakouské *ajourien* znamená tyto vzory neboli *ažúry* vytvářet. Vypadá to však, že textil bude asi slepou uličkou našeho pátrání.

Sledujme však následující tok myšlenek: *Je to v ažúru* = je to v otvoru. A to znamená, že se při sexuálním aktu penis dostal tam, kam měl, a vše je tedy na dobré cestě ke zdárnému konci. Vše se událo, jak se udát mělo, tedy dobře, v pořádku a je (téměř) hotovo.

Tetka Picmánková ovšem připomíná, že v hovorové rakouštině mají ještě výraz *ajourieren*, který znamená vylepšovat a v současnosti také aktualizovat, například programy či aplikace určené pro elektronická zařízení. Takže je-li něco *v ažúru*, je to v pořádku nebo v dobrém stavu.

Pozor však, často dochází k záměně *azúr* ↔ *ažúr*, viz odstavec „Azúr“.

## B

### *Baba, babáč (žena, dívka)*

Na první pohled se zdá, že se jedná o slovo všeobecně používané, a tedy že zde není o čem mluvit. Jenže ve velké části Moravy a též v brněnské hantýrce se na slovo *baba* díváme jinak, než spisovná čeština. Slovem *baba* označujeme stvoření ženského pohlaví zpravidla od rané puberty až do vysokého věku. Ale pozor, toto je velmi důležité, slovo *baba* je není hanlivý výraz!! Kvalitu dotyčné určí až kontext. Zpravidla se ale jedná o ženu, za kterou se stojí za to otočit. *Borec házel aogle po babách* = muž se díval po ženách a dívkách, *rajcovně voháklý baby* = vyzývavě oblečené ženy či dívky, *baba u kasy* = pokladní, *baba plnotuk* = žena plnoštíhlá. Abysme se v hantýrce vyhnuli nedorozuměním, používáme místo slova *baba* raději výraz *babáč*. *Radovanec babáčů* = svátek žen, MDŽ, *negómu babáče* = nerozumím ženám, *dovalil na scuk aj s babáčem* = přišel na setkání i se ženou (a nemusela to být zrovna manželka), *sbalil betelnýho babáča* = získal, ulovil či svedl skvělou ženu. A chceme-li zvýraznit stáří a negativní vlastnosti, použijeme raději výraz *babizňa* – například v pohádce O perníkové chaloupce. *Jeňa drapl lopatíř, šup a babizňa byla ve fajeru* = Jeníček uchopil lopatu, šup a baba byla v plamenech.

Řekneme-li však o muži či chlapci, že *je to baba* nebo *je jak baba*, máme před sebou muže zženštilého, zbabělce či slabocha, výrazem *babař* pak označujeme muže či jinocha, kterého až nepřiměřeně zajímají ženy, svůdníka, proutníka či záletníka.

Jaký je původ slova *baba*? Lingvistici říkají, že jde o dětské žvatlavé slovo, jemuž význam dali až dospělí. Ve slovanských jazycích je *baba* zpravidla starší vdaná žena. Ale např. v turečtině *baba* = otec a k tomu nemá po změně znělosti daleko výraz *papa*, což je otec v angličtině, francouzštině, italštině i latině, ve španělštině je to pak otec i děda.

### *Babky, bakule, baky (mince, dolary)*

Ačkoliv velký chroust obecný z naší přírody prakticky vymizel, malý chroustek letní zvaný též *babka* je stále relativně hojný. V minulosti se však tento brouk často přemnožil, a tak se dostal i do přirovnání tvrdících, že je něčeho hodně = *jako babek*, např. *má peněz jako babek*.

V Kutné Hoře se na konci 15. století razily černé haléřové mince s minimálním obsahem stříbra a bylo jich vyraženo velké množství. A jelikož jich bylo v oběhu jako těch zmiňovaných *babek*, začalo se jim říkat *babky*. V pozdějších obdobích byly *babka* a *bakula* (*babka* + *kula*) a *bóla* též synonyma pro korunu. Takže když dneska něco *kaufnem za babku*, bylo to velmi levné, když to *koštovalo pětku bakulí* = stálo to deset korun.

V americké hovorové angličtině *buck* (čti *bak*) = dolar. *Baky* a *bakule* ve významu dolary však nemají s našimi *babkami* nic společného.

### *Babóňat (šmejdit)*

Toto staré moravské slovo znamená šmejdit tam, kde se to nemá, chodit sem a tam nebo vyrušovat těmto činnostma v nevhodný čas, zpravidla v noci. *Kindoši ešče nazalomili, furt tam po cimře babóňajó*. Kde se to vzalo? Je to odvozeno od vlastního jména *Babóň* (na Slovácku *Babůň*). Strašidelné stvoření tohoto jména slídilo po lidských staveních

a vyhledávalo nezakryté nádoby s mlékem, které pak nezкисло, ale zkazilo se. A přitom svým šouravým pohybem budilo hospodáře a jeho rodinu.

Tetka Picmánková ovšem nesouhlasí se strašidláckou hypotézou a tvrdí, že *babóňat* či *babonit* jsou stará moravská slova popisující původně činnost zvědavých bab.

### ***Bábovka, pekáč, buchta (lůno)***

Slovo *bábovka* označuje na Moravě kruhovou buchtu s otvorem. Toto pojmenování se vysvětluje takto: Po porodu se dávala porodní bábě mimo jiné výslužka ve formě buchty, u které se časem ustálil tvar i název. Ten tvar symbolizoval práci porodní báby, která spočívala v úspěšném protáhnutí novorozence otvorem (lůnem).

Původně znamenalo slovo *bábovka* i formu na tuto buchtu a v některých krajích (také v mém rodišti) se této formě říkalo *pekáč*. A díky přibližné tvarové podobnosti se ujaly výrazy *bábovka*, *bábina* i *pekáč* pro lůno. Plotňáci používali pro lůno též označení *munsemle* odvozené z rakouského *di Mundsemmel* = houska s otvorem (*da Mund* = otvor, ústa, *di Semmel* = žemle).

Odsud již není daleko k pojmenování lůna v slangu mládeže a to *buchta*, *buchtička* a *bábovka*. V některých oblastech Hané přešlo pojmenování *bábovka* z části na celek, tedy z lůna na celou dívku či ženu, a stalo se synonymem výrazu *baba*. A tak *placatá bábovka* = hubená žena a *kolatá bábovka* = žena krev a mlíko.

V jiných krajích se tak stalo se slovem *buchta* a *buchtička*. Samozřejmě, že to puritáni popírají a vymýšlí jiná vysvětlení. Například, že se holčákům říká *buchta* proto, že jsou k nakousnutí či k sežrání. Anebo jsou oproti šlachovitým klukům měkké, oblé, sladké, a někdy také naivní či hloupé.

Ale vraťme se k *bábovce*. Je docela možné, že pravlastí tohoto slova je Indie. *Bábani* je totiž jméno tamější dárkyně života a je to jedna z manželek boha Šivy. Jejím symbolem je penis v lůnu, materiálně se to vyjadřuje kulem v nádobě. Na její počest pečou místní ženy rýžový nákyk ve formě prakticky stejné, jako je ta naše bábovková.

### ***\*Babrat se, zbabrat, babrák (nimrat se, pokazit, nešika)***

Staré moravské slovo *babrat* znamená hrabat se rukama v něčem měkkém nebo se piplat s něčím, často zdlouhavě, neobratně a s malým úspěchem. V hantýrce *babračka* = otravná nebo zdlouhavá práce, *babrák* = nešika, kazisvět, patlal, *zbabrat* = pokazit, neudělat správně, *ubabrat* (z *gipsu*) = vymodelovat (ze sádry), *ubabrat šmetrdólky* = vytvořit (z těsta) trubičky plněné šlehačkou. *Zbabral sem úlohu, testovačku* = neudělal jsem dobře úkol, test, *ten špachtloň, to byl babrák, vandna šédrem a šecko pobabraný vod kemky* = ten zedník, to byl ale nešika, zeď je křivá a vše je zašpiněné od malty.

### ***Bábrle (babička, papírová mašle, střela)***

Zdálo by se na první pohled, že toto slovo je odvozené od našeho bába či babička. Ale slova s příponou *-rle* nejsou v moravštině vůbec běžná a ani v plotňácké hantýrce jich mnoho není. V řeči jidýš však existovalo velice podobné slovo *bábele* = babička. A nejen to! Židovské maminky takto oslovovaly své malé děti, a to kluky i holky. U nás to zůstalo částečně



zachováno na východní Moravě, kde se miminu říká *bábečko*, a ve slovenštině, kde miminko = *bábetko*.

Občas se říkalo *bábrle* též příjemné starší dámě, která za starých časů vařila trampům, vodákům, vorařům, lesním brigádníkům či provozovatelům různých sportů či táborů jednoduchý proviant, např. bramborovou či gulášovou polévku. Někdy to byla hostinská, jindy táborová hospodářka či kuchařka. *Pro limču vodklapé k bábrli do klohnírny* = pro limonádu si zajdi k „bábrli“ do kuchyně.

Ovšem slovo *bábrle* (stř. rod, mn.č. *bábrlata*) má na Moravě ještě další významy: Mašle na ocas papírového draka, této mašli či motýlu podobné (na obou stranách zakroucené) bonbony věšené na vánoční stromeček, dopis vystřelovaný prakem, papírové skobičky, které se vystřelovaly gumičkou napjatou mezi palcem a ukazováčkem a dokonce papírová střela (náboj) do trubičkové střílečky. *Flusl sem po úči bábrle* = vystřelil jsem po učitelce (pomocí trubičky např. z plnicí tužky) zmuchlaný kousek papíru. Viz též odstavec „Flus“.

### ***Babušit, zababušit se (chránit se proti zimě, zachumlat se)***

Staré moravské slovo znamenající dobře se chránit proti zimě. Na Hané se říkalo také *babóchat* a *zababóchat se* = zahalit se do „hader“ až po uši. *Zababušený* či *zababóšený* obličej nebylo téměř vidět. Původně však znamenal výraz *zababušit se* uvázat si velký trojcípý šátek na jeden suk pod bradou a pak cípy ještě zasukovat na týlu.

Tetka Picmánková odvozuje toto slovo právě od výrazu *babuša*, *na babušu*, což je právě výše uvedený způsob vázání šátku, ve kterém i mladá žena vypadá jako stará bába. *Zababušený* znamenalo původně zachumlaný v *babuši*.

### ***\*Bacila, levá bída (nehezské děvče)***

Plotňácké výrazy. Nabízí se odvození od *báclá* = praštěná nebo od *bacil* = choroboplodný zárodek. V rakouštině mají výraz *da Bazzilenschleuder* = nemocný člověk, doslova vrhač bacilů, neboť *die Schleuder* = prak, katapult. V hantýrce *štengrbacil* je zase provokatér. Můžeme si sice vybrat, ale tak nějak to není ono.

Zdá se, že nám může být vodítkem uvedené synonymum *levá bída*. Ono se totiž v Německu používalo označení *linke Bazille* (*levý bacil*) pro intrikána, člověka mazaného a zákeřného. Tímto výrazem se původně haněli příslušníci německé levice. Plotňáci ovšem to *levý* nechápali jako označení politického směřování, ale jako špatný. Příklad: *Terina, to je levá bída* = Tereza je nehezka žena.

### ***Bacóch (vdolek, buchta, koláč, pneumatika)***

*Bacóch* či *bacouch* jsou slova na Moravě hodně rozšířená. Obecně to znamená pečený „moučník“ z kynutého či litého těsta. Ve variantě *bacan* dokonce nepodařené pečivo. Vypadá to, že na počátku bylo sloveso sušit a z něj odvozené *osúch* nebo *posúch* = druh suchého pečiva z takzvaného výškrabku, tedy ze zbytku těsta v míse či ve škopku. Na Hané se objevila verze *posóch*, po změně znělosti *bosóch*, a to již nemá daleko k *bacóchu*. Existuje názor, že k této proměně došlo pod vlivem slovesa *bacit*, neboť pokud se *posóch* či *bosóch* nepodařily, byly tak tvrdé, že hospodyně zasloužila za takovou práci akorát *bacit po čuni*.

Tetka Picmánková ovšem upozorňuje na existenci německého *das Batzen* = hrouda, hromádka či chuchvalec hlíny, bláta nebo těsta, které náš *bacóch* hodně připomínají. Ovšem německé nářeční *batzen* = bít či tlouct podporuje předchozí hypotézu o *bácnutí po čuni*.

Někteří mikrobiologové říkají *bacóchy* bacilům, někteří chemici zase chuchvalcům gelovité hmoty a pro motorkáře a automobilisty *bachóch* = pneumatika, (*štyry*)*bacóchy* = obutí.

### **Báčovat (vládnout, nalévat)**

Znamená to především vládnout, popřípadě pečovat o něco svěřeného, například o podnik či obec. Bača je původně označení vrchního ovčáka a podobný výraz známe nejen ze Slovenska, ale i z Maďarska (*basca*) a z Rumunska (*baciu*). Souzní ještě se staročeským i ruským *báťa* = dobrák. Zdrobnělina *báťuška* se užívala ve spojení „báťuška car“. A to byl onačejší vládce.

Slova *bača* a *bačmen* v hantýrce neoznačují jen vrchního ovčáka, ale také hospodáře a správce v širším slova smyslu. *Báčovské lont* = středisková obec, *bačovisko* = domácí či podnikové hospodářství, *bačovský véšky* = vládci, *bačovské štatl* = hlavní město, *bačovský čachry* = jednání vedení.

Tetka Picmánková ovšem neuznává toto zdůvodnění a tvrdí, že výraz *bačovat* (původně *pašovat*) je odvozen od tureckého *pasa* = paša, což je titul vysokého úředníka či důstojníka, který souvisí se slovem *pádišáh* = vládce.

Další důležitý význam slova *bačovat* je čepovat pivo (původně se jednalo o vyrazení zátky neboli *čepu* z dubového sudu) nebo dokonce nalévat limonádu či jinou vodu do sklenice. Hypotézy o vzniku tohoto slova jsem zaregistroval tyto:

Vrchní číšník *bačuje* hospodě i pivu. A tak „ošéfuj mně dvě piva“ můžeme vyjádřit jako *obačuj* → *nabačuj mně dva krýgle*.

S druhou hypotézou přišla tetka Picmánková. Spočívá v následujících jazykových hrách:

1/ čepovat → čapovat → pačovat (*přesmyk souhlásek*) → bačovat (*změna znělosti*).

2/ čepovat → pečovat (*přesmyk souhlásek*) = bačovat

Takové jazykové hry nejsou v hantýrkách žádnou vzácností. Příklady: (*na*)*bačovat krýgl vasrůvky* = načepovat půllitr vody, *bačovat z lampy nášup* = dolít z lahve, *bačovat Capa* = čepovat Kozla.

Poznámka: Když číšník *motá škopek*, tak jej čepuje. Točí se zmrzlina nebo porno, pivo se čepuje.

### **Bafnót (vznítit se, zakřičet, uchopit)**

Ve významech vzplát či *bafat z faje* se jedná o slovo zvukomalebné, neboť *paf* či *baf* je zvuk doprovázející tyto jevy či činnosti. Přenesený význam je pak vzplát (vznítit se) a také rychle či náhle s něčím začít. *Bafla bóřka* či *bóřená* = začala hádka či spor, *bafl fajer* = vzplál oheň. Někdy lze také zaslechnout, že *fajer blafl* či *ve šporheltu blafala holcna* = v kamnech hořelo dřevo. Těžko však soudit, je-li to chyba, nebo vývoj jazyka.

Význam zakřičet na někoho krátce, neurvale nebo ostře vychází ze zvukomalebných výrazů vyjadřujících psí štěkot *bafat* a *blafat*. Podobná slova *baffen* a *blaffen* mají i v němčině. *Vybafnót na nekeho* = obořit se, překvapit či napadnout (zvukem či řečí) nebo vylekat. *Bafnót*

ve významu popadnout, chytit je odvozeno od *gafnót* = chytit, sebrat, uchopit, o kterém si povíme v odstavci „Gafnót“.

Jelikož staré motory vydávaly dusivě škytavý zvuk „puf-puf-puf“ nebo „baf-baf-baf“, říkáme též, že motor *bafá*, tedy vydává tyto zvuky. *Nenechávě tu burglu tady bafat* = nenechávej tady motorku „škytat“, běžet na volnoběh. *Vágen necscel bafnót* = auto nechtělo nastartovat. Někdy se v tomto významu používá i sloveso *blafat*. (viz odstavec „Blafat“)

### ***Bagán, bagančata (venkovan, vysoké boty)***

Výraz *bagán* pochází z latiny, kde *paganus* = vesničan, venkovan. V přeneseném slova smyslu může být *bagán* také nevzdělanec, neotesanec či pobuda. Z tohoto pohledu byly *bagančata* neboli *bagány* původně boty určené pro venkov. Později došlo k posunu významu na těžkou pracovní či vojenskou obuv. Tu lze dělit na nižší *bagančata* (vč. *pohorek*) a vyšší *kanady* s horní částí obepínající spodek lýtku. *Zaplul do bagančat a štrádoval si to po lóce* = obul si vysoké boty a vykračoval si to po louce.

### ***Bágl (batoh, zavazadlo)***

Na první pohled by se mohlo zdát, že výraz *bágl* je odvozen přímo ze slova *batoh*. Není tomu zřejmě tak. Lingvistici jej odvozují z francouzského *bagage* (čti bagáž) = zavazadlo, kufr, taška. Mně by se však více líbilo odvození z italského *bagaglio* (čti bagálio) = zavazadlo.

Tetka Picmánková ovšem upozorňuje, že *bagel* (něm. *der Bagel*) je také prstencové pšeničné pečivo, které vymyslela židovská komunita v polském Krakově počátkem 17. století. Dle ústní tradice jej poprvé upekl pekař Icik Aškenazy původem z Brna, jenž pobýval na praxi také v Bavorsku. Místo pracného uzlování bavorského preclíku zatočil těsto do kruhu. Takže z toho vyšel kulatý rohlík s otvorem uprostřed. Pro podobnost s tímto pečivem dostala název *bágel* také látka sešitá do roury používaná k přenášení předmětů. Její oba konce byly svázané protilehlými konci jednoho provazu, pomocí kterého se pak *bágl* nosil na rameni.

Příklady: *vtruknót neco do báglu* = strčit do batohu, *bágl záložák* = záložní batoh, *pakovat bágle* = balit zavazadla, *nafólovat do báglu* = sbalit do batohu, *skovka báglů* = úschovna zavazadel.

### ***Bago, bagovat, (cigareta, zejména ručně balená, žvýkat zejména tabák)***

Německy *der Back* znamenalo původně nedopalek z doutníku. Toto slovo vzniklo zkrácením slova *der Taback* (dnes *der Tabak*). A toto zkrácené slovo rozšířili vojáci po celé rakouské říši. *Mázni to bago aus, tadyk máš novodur špinku* = zahod' ten nedopalek, tady máš novou cigaretu.

Jiní zase říkají, že *bago* byl původně zbytek tabáku v dýmce a že je to zkrácené maďarské *bagóly hús*, což je pojmenování „šťavnatého tabáku“, který zůstane v dýmce po kouření. Doslova přeloženo *bagóly hús* = soví maso, které je šlachovité a které se nesnadno žvýkalo. Za starých časů se totiž nedopalky nevyhazovaly, ale žvýkaly se, neboli *bagovaly*. Až později dostalo slovo *bagovat* význam žvýkat to, co se jen tak nedá spolknout. Ve vězeňském argotu znamená *bago* či *báčko* též felaci při homosexuálním styku.

### *Bahno, bahňák (pivo)*

Kde se vzalo označení *bahno* pro pivo? Není to pouze slovo brněnské, znají je i v Čechách a vyskytuje se dokonce i ve Švejkovi. Nejstarší stopa vede do severočeského královského města Litoměřic. V jeho okolí se totiž na konci 18. století tradovalo, že litoměřické pivo, které v malém vařili místní měšťané, nemá valnou chuť. Prý je občas dokonce cítit bahnem a dýmem. A kvůli tomu založili v tomto městě v roce 1720 městský pivovar, aby nemuseli pít to „bahno“.

Tetka Picmánková říká, že slovo *bahno* se ujalo až po roce 1841, kdy se u nás začalo vyrábět lahvové pivo. V Čechách tvrdili „staří“ pivaři, snad inspirováni třeba litoměřickým, že lahvové pivo je oproti čepovanému bahnem. Tehdy nevydrželo týdný jako dnes. Za několik dnů se zkazilo a u dna se vytvořila usazenina, které se na Moravě říkalo *žaba* nebo *žabák* v *bahně*. A toto označení se přeneslo nejdříve na lahvové pivo a časem i na pivo obecně.

A protože byl výraz *bahno* původně hanlivý, přihřáli si tu polívčičku i abstinenti. Ti starší, odkojení ještě němčinou, je odvozují od německého slovesa *bahnen* = razit cestu, a dodávají, že se jedná o rychlou cestu útroby neboli průjem. Ti mladší je posměšně odvozují od anglického slova *bah* = pche, kterým se vyjadřuje pohrdání.

Jinou hypotézu jsem zaregistroval v putyce na Oltecu. Zde označují pivo z místního pivovaru jako *Starobahno*. To *bahno* je zde vlastně Brno, protože název našeho města se mimo jiné odvozuje od slova *brnie*, což je staromoravský výraz pro bahno u řeky (viz odstavec „Brno“).

### *Bacha, bachař (pozor, dozorce)*

Občas se proslýchá, že spojení *dat si bacha* vzniklo podle jména obávaného rakouského ministra financí druhé poloviny 19. století Alexandra Bacha, před kterým bylo nutno mít se na pozoru. Nebo také podle hudebního skladatele Johanna Sebastiana Bacha, který byl dvakrát ženatý, při sexu si nedával „bacha“, a tak měl dvacet dětí.

Ale chyba lávky. *Dávat bacha* nesouvisí nijak s osobností nějakého muže Bacha, nýbrž s německým *der Wachman*, což znamená strážník. A ti *chodili na vachu* neboli na stráž nebo též *stáli vachu*, tedy byli na stráži. A tam byli ve střehu, *dávali (si) vacha* či *bacha*, tedy pozor na to, co se okolo nich děje. „B“ na počátku je proto, že v rakouštině a bavorštině se tyto (a nejen tyto) hlásky často zaměňují. Dalším příkladem takové záměny jsou naše buřty vzniklé ze slova *die Wurst*. Je možné, že to naše *dávat bacha* znělo původně *dávat vachu*, a to je analogie německého *die Wache haben* = držet stráž.

Druhé vysvětlení původu rčení *dávat bacha* a *dat si bacha* se údajně opírá o německé *gib Obacht!* = dej (si) pozor! Nebo také o rakouské *habt Acht!* = pozor, buďte opatrní.

Od slova *der Wachman* si hantýrka odvodila pojmenování strážců, hlídačů a dozorců. Jsou to *bachaři*, *bachmani*, *vachmani*, *vochmeni*, *vachmeni* či *bachmeni*, kteří *bachařijó* neboli hlídají, stráží či vykonávají dozor. Starší argot navíc rozlišoval *bachaření naslepo* = beze zbraně (např. ponocný) a *bachaření navostro* = se zbraní. Sídlo či spíše místnost *vachmanů* či *bachmanů* se nazývala *vachcimra* či *vochec* = strážnice.

Poznámka: Při vysvětlování významu sousloví *dat bacha* jsem použil spojení *chyba lávky*. Co to znamená? Stará čeština měla i spojení *chybys dveří* a *chybys brodu*. Prostě šel jsi jinam, než měls,

uchýlil ses ze správné cesty, netrefil ses, šlápl vedle. V současnosti se význam tohoto pořekadla poněkud posunul a znamená *kdepak* nebo také *to je omyl*.

### ***Bakeliták, bakelit (černoch)***

Zjistil jsem, že mladší generace již neví, co to je bakelit. Bakelit byla hnědočerná pryskyřičnatá „umělá“ hmota, kterou v roce 1907 vyvinul belgický chemik Leo Hendrik Baekeland a tím nastartoval éru plastických hmot. V brněnské hantýrce označuje toto slovo díky barevné shodě černocha. Odtud pak *Bakelitland* = Afrika, *mět ranu jak bakelit* = být černý, *makat jak bakelit* = pracovat těžce – to je zase odvozeno od těžké práce černých otroků v Americe v 19. století.

Pozor však, je zde jedna výjimka. *Bakeliták* nebo *Bakelit* s velkým B je také označení legendárního východoněmeckého automobilu Trabant. Ačkoli se tento název vžil, nebyl Trabant vyroben z bakelitu, nýbrž z plastické hmoty zvané Duroplast. To byla syntetická pryskyřice s plnivem vyrobeným z bavlněného odpadu. Zářný příklad recyklace.

### ***Bakšiš (spropitné)***

Slovo používané již v plotnářčině je známé již od doby nájezdů Turků do středu Evropy. Pochází z turecko-perského *bachšiš* resp. *bakšeš* = dar.

### ***Bakula (boule, bakalářská práce)***

Výraz bakula vznikl spojením bob či bobula + kula (koule). *Mám na frňáku bakulu* = mám na nose bouli, *na ksichtě se mně vylópl jebák, taková bakula* = na obličeji se mi udělal uher, taková boule.

*Bakule* či *bakulka* může být také bakalářská práce či bakalářská zkouška na vysoké škole. Tento výraz ovšem pochází ze středověké latiny, kde *bacalarius* byla nejnižší univerzitní „hodnost“. *Baccalaureatus* znamenalo původně vavřínem ověčený.

Slovo *bakule* může znamenat též peníze, např. *pětka bakulí* = deset korun, viz též odstavec „Babky“.

### ***Bál (ples)***

Německy *der Ball*, francouzsky *bal*, italsky *ballo*. Pochází z latinského *ballare* = tančit, křepčit. Tetka Picmánková však říká, že je to zhrubělá verze slova *balet* označujícího formu scénického tance. Avšak i slovo *balet* pochází ze stejného latinského *ballare*. *Fajcké bál* = hasičský ples.

### ***Balada (pohoda)***

Kdo by neznal ze školy Wolkerovu Baladu o očích topičových či sbírku balad Karla Jaromíra Erbena zvanou Kytice. Dle slovníku je balada literární útvar nebo skladba ponurého až tragického obsahu. No jo, ale slovo balada v hantýrce neoznačuje nic ponurého ani tragického, ale pohodu či bezproblémovou záležitost. Kde se tedy ten význam vzal?

Francouzsky *balade* (čti balad) = procházka, projížďka, výlet, klidná chůze co noha nohu mine. *Ballant* = volný, uvolněný, malátný. A když dáme tyto dva významy dohromady, jsme už blízko té pohodičky a uvolněnosti, a to nejen na procházce či projížďce.



*Balada* nebo také *baladička* je tedy v hantýrce situace příjemná, pohodová a bezproblémová. Říkáme, že něco či nějaká situace je *bala* či *balada*. Pokud se však k této bezproblémovosti připlete nuda a bezobsažnost, mluvíme o *baladě o hovně* či o *kokynu*. Na *domášově baladička* = doma je pohoda.

### **Balda (hůlka, penis)**

Slovo *balda* s významem pořádná hůl či klacek jsme převzali z turečtiny, kde *baldak* = na konci rozšířená rukověť šavle. Odvozeniny jsou např. (*šalinářská*) *balda*, *vexlbalda* = stavěcí tyč na tramvajové výhybky, *bílá balda* = slepecká hůl, přeneseně nekvalitní alkohol způsobující oslepnutí a *balda na šmatláni*, *kriplbalda* = čakan. Jelikož hůlka i klacek znamenají kromě dřevěné palice i penis, přeneslo se pojmenování *balda* i na něj. Zaregistroval jsem také výrazy *baldys* či *baldyš* označující muže štíhlého jak *balda*. *Vočmen mě látl baldó (baldovicó)* = hlídač mně praštil klackem, *dyž mám baldu v pazóře, nemám fedry ani s rohatca* = když mám v ruce pořádný klacek, nebojím se ani čerta, *borec s baldó na volnoběh* = nahý muž.

### **Baletky (muňky)**

*Baletka* neboli muňka neboli veš múdní je cizopasník žijící v ochlupení pohlavních orgánů. Múdní proto, že moudí či hanácky *módě* je právě mužské nádobičko. Říkáme jim také *filcky*. Podrobnosti viz odstavec „Šacovat“.

Proč však zrovna *baletka*? Souvisí to s pozměněnou chůzí takto postižených, které minimálně svědčí v rozkroku a oni se snaží zmírnit tření v těchto oblastech. A tak se vžil pro takto postiženého výraz *baletič*, pro postiženou pak *baletka*. A původci tohoto baletivého kroku dostali název *baletky*. Odvozený výraz *past na baletky* = hřeben, a to nejen na pohlavní ochlupení, ale i na vlasy. *Lapl sem vod šmetyny baletky* = dostal jsem od prostitutky muňky.

Podobně popisuje situaci i rakouština, která nehovoří o baletním, ale přímo o antilopím kroku, a muňky nazývá *di Unterleibsantilopen* (čti untr-lajbs-antilopen) = podbřiškové antilopy.

### **Balík, balda, balíkář (venkovan, boháč)**

Toto slovo zní docela moravsky a většinou si pod ním představíme nějakého neohrabaného troubu. V prvorepublikovém brněnském argotu, v tzv. plotnáčtině, to však znamenalo venkovana, později i člověka neadaptovaného na městský život. Nabízí se vysvětlení z maďarského *balek* = hlupák, zbabělec, pitomec. Lingvistici však tvrdí, že pochází z německého argotu, kde *der Bal* = sedlák nebo prostě jen hospodář a to odvozují z řeči evropských židů zvané jidyš, kde *bal* = muž. *Co sceš po takým balíkovi* = co češ po takovém troubovi, nešikoví, *oldmutra vegeti v balíkově* = babička bydlí na venkově.

Zdrobnělina slova *balík*, tedy *balda* nebo také *baldachýn*, označuje sice též venkovana, ale zní stejně jako *balda* = penis, takže je občas používána jako nadávka, zpravidla s významem buran či nevychovanec.

Pozor však: *byt v balíku* = mít hodně peněz, *zacálovat balík(em)* = zaplatit hodně, *balíkář* = bohatý člověk, zazobanec.



### ***Bambula, bakula (hlupák, látková koule, boule)***

První význam pochází z maďarského *bamba* = hloupý. V hantýrce nejen hlupák, trouba, ale též nešika či nemotora. *Kde to ten bambula vyštudýroval* = jak na to ten trouba přišel, *vogólovala se s takým bambuló* = vdala se za takového troubu, nešiku.

Další významy jsou odvozeny od starého slovanského *bob* = druh luštěniny. Z této slovní líhně pochází *bobek* = vavřín, který má kulaté plody jako malý bob, dále výrazy *bobule*, *boule* a *bobtnat* (to dělají semena bobu po namočení). *Bambule* vznikla jazykovou hrou *bobula* → *bambula*. Uplatnil se zde vliv východních jazyků. Na Slovensku mají podobné výrazy *bambolec*, *bombolec* a *brmbolec*, v ukrajinštině *bombulka* či *bumbulka* = malý kulovitý předmět. *Splašená bambula* = erekce, bambulou se zde nemíní penis, ale boule na kalhotách.

### ***Baňa (facka, rána, pětka)***

Výraz *baňa* ve významu facka pochází ze starého moravského *bančit*, *zbančit*, *nabančit* = bít, zbít či dát facku neboli *baňu*. Již Jungman uvádí že *baňka* = uhození, políček, štulec. V současné brněňštině *baňa* = facka i rána pěstí. Význam pětka (ve škole) pochází podle tetky Picmánkové z tvarové podobnosti vypouklého „bříška“ číslice pět s *báněmi* či *baňkami*. Řekne-li někdo, že *kópil baňu*, mohl dostat facku, ale i známku nedostatečnou. V *mixně lítala jedna baňa za druhó* = v bitce se rozdávala facka za fackou. *Dlabu na to, lajnu nekópím a baňa to snád' nebude* = kašlu na to, jedničku nedostanu a pětka to snad nebude. A časté rodičovské *dám ti baňu, druhó na ňu*.

### ***Báňa (banka)***

Pochází se spisovného *banka*. To pochází z německého *die Bank* = lavička, lavice. Myslelo se tím místo, kde za starých časů docházelo obvykle ke směně peněz. Odvozeniny jsou *báňocetla* či *bankocetla* (něm. *die Bankzettel*) = bankovka.– *Dáme si scuka před báňo na Růzveltce* = sejdem se před bankou na Roosweltské ulici. *Báňa* s velkým B je však ostravská Vysoká škola báňská.

### ***Báňat (kouřit, hlavně z dýmky)***

Někteří říkají, že je to pozměněné *bafat* (viz odstavec „Bafnót“), jiní připomínají, že v některých krajích se říká *báň* či *báňa* také hlavičce dýmky. Je to proto, že je *baňatá*, tedy tvarově připomíná *báni*, což je cibulovité zastřešení věže. *Kaufl novodur faju a ted'ka báňa* = koupil si novou dýmku a teď kouří.

### ***\*Bantovat (prohlížet, zkoumat, nevhodně se dotýkat)***

Polsky *bantować*, odvozuje se však z maďarského *bánt* = trápit, ubližovat. *Švestky nám probantovali bágle* = policisté nám prohlédli zavazadla, *bantoval po cimře* = spouzel po místnosti. Pozor, zejména na severu Moravy dochází k záměně výrazů *zbuntovat* a *zbantovat*, viz odstavec „Buntovat“.

### ***Barák, barec, barcl (dům)***

Původně starý sešlý dům, pokud je nový, tak je nehezský. Pochází z francouzského *baraque* (čti barak) = bouda, stavba, dům. Někteří tvrdí, že ve staré francouzštině *barra* = tyč, žerd', kulatina, takže se dá říct, že *barák* mohl být původně stavba z kulatiny. *Baráková rašpla* =

domovní klepna, *barákový múry* = domovní drby či neshody, přirovnání *dyňa jak rohové barák* = velká hlava.

### **Barumky, mišelinky, pneuše, galusky (okrasné tukové polštářky)**

Díky tvarové podobnosti se říká okrasným tukovým polštářkům či pásům nacházejícím se především na břiše *pneuše* (pneumatiky), *barumky* (podle výrobce pneumatik Barum Otrokovice), *mišelinky* (Michelin je francouzská společnost vyrábějící mimo jiné také pneumatiky) a těm menším též *galusky* (netechnicky zaměřeným jedincům připomínám, že galuska je úzká bezdušová pneumatika pro jízdní kola). A toto vše se označuje zkratkou *VSF* = *vokrasný sulcový faldy*.

A protože občas dochází k přenosu pojmenování části na celek, čemuž lingvistici říkají synekdocha, můžeme se setkat i s výrazem *mišelinka* = kyprá žena, která má po obvodě svého těla sulcová kola různých průměrů. *Galuska, mišelinka na bendžu* = tukový polštář na břichu.

### **Barva (uprnutí si)**

Někdy v šedesátých letech vysvětloval češtinář svým brněnským žákům význam českých frází *vybarvit se* (projevit svou pravou tvář) a *přiznat barvu* (říct pravdu). V tom si některý z žáků hlasitě uprdl a učitel na to s úsměvem reagoval, že dotyčný se právě *vybarvil* a určitě *nepřízná barvu*. A nové slovo bylo na světě, *barva* = prnutí a *pustit barvu* = prdnout si. A časem bylo dotvořeno spojení *(za)hlásit barvu*. A tak, když někdo nahlas uprdnul, zvolal „*barva!*“ A popřípadě barvu upřesnil: *modrá, zelená, žlutá!*

Takové zjemnění či zhumornění výrazu *prd* nebylo ovšem pouze brněnskou záležitostí. V Čechách se používal již na konci 19. století výraz *sojka*. Ve slovníku Fr. Kotta z těchto let je uvedeno *prd* = *teplá sojka*. Říkalo se *vypustit sojku* a nedporučovalo se to v malém uzavřeném prostoru. Původce po uprnutí zahlásil „*sojka*“. A kolem se vyskytující odpověděli „*letu zdar*.“

Tetka Picmánková ovšem nesouhlasí s výše uvedeným původem a tvrdí, že termín *barva* pochází z rakouské myslivecké latiny, kde *der Schweiß* (čti švajs) = barva ve významu krev zvířete a *schweißen* = barvit ve smyslu krváčet. Zřejmě nedbalou výslovností došlo již v hovorové rakouštině k záměně slova *schweißen* za slovo *steißen* (čti štajsen) znamenající používat prdel, neboť *der Steiß* = zadek či kostrč.

### **Basta (dost, stačí, hotovo)**

Pochází z italského *bastare* = stačit, které se používá i ve tvaru *basta!* Tedy stačí, přestaň dost, a dost! V hantýrce vyjadřuje spíše odhodlání. Jednak odhodlání s něčím přestat, např: *heróbr, eště jeden škopek a basta* = pane vrchní, ještě jedno pivo a končím (stačí to). Ale také něčeho se domoct, např. při hádce: *valím do putyky a basta* = jdu do hospody a dost (je to má vůle). Někdy se používá i ve spojení *basta fidli* znamenající doslova konec muziky.

### **Bastlit (kutit, vyrábět amatérsky, na koleně)**

Německy *basteln* = kutit, babrat se s něčím, dělat si sám. *Zbastlil sem si regulační cajk* = vyrobil jsem si na koleně regulátor, *zbastlit ovarový efekty* = ozvučit, doplnit zvukové efekty do nahrávky.

## *Bástr (Bystrc)*

Bystrc, německy *Bysterz* či *Bisterz* hovorově i v hantýrce *Bástr*, zaregistroval jsem i verzi *Bask*. V hovorové řeči není ustáleno, zde se jedná o ten Bystrc či o tu Bystrc. Ale vzhledem k tomu, že se tento název odvozuje od slova *bystřec* = rychle tekoucí vodní proud, tak by to měl být rod mužský.

## *Baštit, zbaštit něco (jíst, naletět, mít rád)*

Původní význam pochází z italského *pasto* = jídlo. Ve starém argotu jsou slova *bašta* = jídlo, *baštit* = jíst a *baštovna* = ústa známá již od poloviny 19. století. V naší hantýrce jsou ovšem častější přenesené významy, a to něčemu uvěřit a někoho či něco obdivovat. Dá se to docela dobře zdůvodnit tak, že jsme obrazně „sežrali“ nějakou zprávu či „žerem“ nějakou osobu. Zajímavé je však, že v italštině znamená slovo *pastochia* výmysl, vytáčku, žvást či povídačku. Takže v hantýrce *baštit* kdy = věřit řečem, *zbaštit flignu* = naletět, *baštit Fanóša* = mít rád Frantu, *baštit Brnisko* = mít v oblibě Brno, *to bys ne(z)baštil* = tomu bys nevěřil. Viz též odstavec „Žrat“.

Pozor však, název brněnské ulice Bašty nesouvisí s *baštěním*, ale s italským výrazem *bastione* = hradební věž.

## *\*Baterky, baterka (oči, modřina na oku)*

Na počátku bylo přirovnání „svítí mu oči jako baterky“. Na základě toho došlo ke ztotožnění *baterky* = oči. *Baterky se mu rožly* = oči se mu rozsvítily, *vyvalit baterky* = vyvalit oči, *baterky navrch dózny* = oči v sloup.

Proč je však *baterka* i modřina? Německy *blaues Auge* = modřina pod okem, doslova modré oko. To lze přeložit jako *modrá baterka*, zkráceně jen *baterka*. *Vyfasoval jednu do budky a měl ráckó baterku* = dostal jednu do hlavy a měl pořádnou modřinu pod okem.

## *Bátoš, batoša, batuša, bátošna (batoh, torna, brašna, aktovka)*

Stará slova z brněnské periferie. Jedni tvrdí, že pochází z maďarského *batyu* = ranec, jiní zase, že z německého *die Waidtasche* = lovecká brašna. *Nahodil bátošnu na hrb a valil do šulny* = dal si aktovku na záda a odešel do školy.

A jen tak pro zajímavost doplňuji, že *aktovka* byla původně brašna na *akta*, tedy na úřední listiny.

## *Batles, butles (mladík dlouhovlasý)*

První výraz pochází z názvu liverpoolské rockové skupiny The Beatles (česky **Brouci**) působící v letech 1957–1970, jejichž image byla vzorem naší mládeže.

Druhý výraz *butles* může pocházet z anglického *buttless* = bezprdelnatý. To je označení pro muže neoplývající klenutýma hýžděma, což bylo v době beatlemánie ženama velmi oblíbeno. Ale díky chabým znalostem angličtiny mu byl časem přiřazen význam dlouhovlasý. *Zglgané batles* = opilý dlouhovlasý mladík.

### **Bauch, bauchec (břicho)**

Německy *der Bauch* = břicho, výduť. V hantýrce *bauchr* = břichatec, *bauchecový levingry* = břišní potíže, *bauchfroš* = skok do vody na břicho, takzvaný *placák*. *Propláchnót si bauchec* = napít se, *kópit jednu do baucheca* = dostat ránu do břicha.

Ve slangu raperů (styl hudby založený na rytmickém přednesu textu místo zpěvu) ovšem *bauch* není břicho, ale bůh. Tedy *draulit jak bauch* = kouřit marihuanu jako bůh.

### **Bazed'áky, bazedovky, jodovky (vyvalené, velké oči)**

Jméno jim dala Basedowova choroba, která způsobuje zvýšenou činnost štítné žlázy a v důsledku toho oči více vystupují z důlků. Není to hanlivý výraz. *Anča má betálný bazed'áky* = Anna má hezké velké oči. Jelikož tyto problémy může způsobit špatné hospodaření organismu s jódem, dostaly velké oči též název *jodovky*, přičemž by mělo platit, že *jodovky* jsou menší než *bazed'áky*. *Špizl kótkem jodovky* = podíval se koutkem oka, *sjíždět jodovkama* = prohlížet.

### **Bazmek (hen to oné udělatko)**

Slovo *bazmek* pochází z maďarštiny, kde má údajně tvar „babsz meg“ nebo „baszom meg“ a znamená „pojeb (to)“. Původně to byla výzva k činnosti, podobná jako moravské „jebni to tam“. U nás se vžilo pro označení věci či nějakého udělatka, které nedovedeme pojmenovat. Velice často se takto označují nekvalitní či nepotřebné a zpravidla nepříliš velké věci. *Bazmek na répání hródy* = rýč, *šalinové bazmek* = elektrické zařízení, *vygómat řácký bazmeky* = vymyslet velké věci, něco pořádného. Zaregistroval jsem i spojení *fasa bazmek* = skvělá věc či výborné udělatko. *Fasa* údajně znamená maďarsky super. Na Slovensku např. *fasa chalan* = skvělý kluk.

### **Béčko (horší kategorie, hlupák, homosexuál)**

Výraz *béčko* označuje něco druhořadého, podřadného či nekvalitního a také neschopného jedince. Pochází z praxe kin před druhou světovou válkou, kdy se vedle hlavního „áčkového“ filmu promítal jako předfilm ještě druhý „béčkový“ film, zpravidla levnější a nižší úrovně. Srovnej s odstavcem „Áčko“. *Nebyl žádný béčko ani móňala* = nebyl to podřadný ani pomalý chlápek, *béčko Vančák* = „druhořadý“ obyvatel Ivančic.

V době před válkou se homosexuálové považovali za lidi druhořadé úrovně a navíc spousta jejich označení začíná na písmeno B.

### **Bedla (penis)**

Zde se nabízí, že inspirací pro toto pojmenování byly mladé houby zvané bedla jedlá, které se hodně podobají ztopořené mužské chloubě. Proč ne. Ale pro pořádek uveďme, že podobně znějící rakouské *da Beidl* znamená kromě jiného také penis. Dalším významy slova *Beidl* jsou pytel (něm. *Beutel*), šourek a zbytečný člověk. Odvozená slova pak *Beidlmásur* = masturbace (masáž penisu) a *Beidlschnürer* = těsné slipy, přičemž *schnüren* (čti šnyren) = stáhnout, utáhnout. *Bedla naběhla*, *bedla jak šutr* = penis ztopořil, *mastit bedlu* = masturbovat, *švimec s bedlama na volnoběh* = plavání bez plavek.

### **Bedna (hlava, stupně vítězů, krabice)**

Slovo pochází údajně z výrazu středověké latiny *butina* = vydlabané dřevo, které nám souzní s dnešním slovem dutina. Označujeme takto kupodivu ne hlavu dutou, ale hlavu naplněnou vědomostmi, přeneseně člověka chytrého, vzdělaného, tedy znalce či odborníka. *Makačka na bednu* = práce pro hlavu, přemýšlení, *byť na neco bedna* = rozumět tomu, být na něco odborník. Když je však někdo *zabedněný*, má skutečně hlavu dutou.

Z tvarové podobnosti si hantýrka vyvodila ještě další významy: *bedna*, *bednič* = svalnatý či urostlý muž (*korbič*), *bedna kytu* či *sulcu* = objemný, tlustý muž (i žena), *bedna* = televize, ve sportu *bedna* či *bedny* = stupně vítězů, *mět na bednu* = mít na medaili a *valit na bednu* = získat nějakou medaili. V *hazardním slangu* *bedna* = hrací automat.

### **Bedynovat, pedynovat, pedynčit (souložit)**

Základní význam německého *bedienen* je posluhovat, sloužit, pracovat jako služka. Hovorově *bedienen* = souložit, posloužit sexem. *Štumédla bedynovala s herfónem* = služka souložila s pánem. V současnosti může být *herfón* i vedoucí či nadřízený, např. *herfón vod fajců* = náčelník hasičů.

### **\*Befel (povel, rozkaz, nařízení, potvrzení, úřední listina)**

Německy *der Befehl* = rozkaz, povel, pokyn, instrukce. *Dat befelem* = nařídit, *kajzrovské befel* = císařské nařízení, *vzat si na befel* = vzít si na starost, *vodlifroval vojcle befelem* = poslal někam vojsko rozkazem, *nikdo nám nemázl befel, jak to zfachčit* = nikdo nám nedal instrukce, jak to udělat, přeneseně *dat pedům*, *šnekům befel* = utéct.

### **Bejzin (hospoda)**

Anglicky *basin* (čti bejzin) znamená umývadlo, mísa, bazén, jímka. Tudy zřejmě cesta k vysvětlení nevede. V řeči jidyš *bajez* či *bajiz* znamená dům, v rakouštině *Beisel* či *Beisl* = domek či malá hospoda. *Bejs* znamená v jidyš písmeno B, tedy béčko. *Bejzin* byla tedy původně malá hospoda béčkové kvality (s výslovností inspirovanou angličtinou).

### **\*Békat (naříkat, křičet, zpívat)**

Podle lingvistiků zvukomalebné slovo související se zvuky *bé*, *bé* vydávanými ovci. Tetka Picmánková se ovšem přiklání k odvození z maďarského *bög* = bečet, řvát. Viz též odstavec „Bugr“. *Békat zonku* = zpívat píseň, *békl na pingla* = zavolal číšníka, *zabékal jak siréna* = zařval jako siréna, *nebéké ty posero* = nebreč ty měkoto.

### **Bela (nic)**

Známe především spojení *stojí to za staró belu* nebo *vi (góme) staró belu*. Slovo *bela* označovalo původně kůži sibiřské veverky zvané *bělka* nebo *bela* (protože měla bílou srst), která sloužila jako platidlo. Pokud byla tato kůže příliš stará, zpuchřelá nebo plesnivá, byla již k ničemu a nedalo se jí platit.

Tetka Picmánková však koketuje s jiným vysvětlením. Francouzsky *belle* a italsky *bella* = kráska, krasavice. Spojení *za staró belu* neboli *za starou krasavici* dle ní vyjadřuje, že už to není to ono, co to bývalo, tedy, že už to za moc nestojí.



### **\*Belek, beloň (nováček, začátečník)**

Plotňácký výraz. V ženském rodě *beloňa*. Tím nováčkem se zde myslí někdo, kdo začal dělat něco nového, co ještě pořádně neumí a ono mu to nejde. Jenže kde se to vzalo? První stopou je polské *bela* či *belka* = trám, kláda, pořádná fošna. Na Moravě bysme si to mohli vyložit jako prkno či dřevo. A přirovnání k prknu známe: Je v posteli jak prkno, chodí či cvičí jak prkno atd. Tetka Picmánková ještě uvažuje, že *belek* by mohl odpovídat častějšímu výrazu *móka*, neboť ve starém argotu *bela*, *belka* či *bělka* = mouka. Příklad: *ten novodurové bóchač, to je náké belek (beloň)* = ten nový pracovník, to je nějaký začátečník - nebo také nešika.

### **Bembeřica, bambán (souložnice, souložník, lůno, penis)**

Německy *bembern* a rakousky *bemban* = souložit. Odsud pochází prvotní významy těchto slov – souložnice a souložník. Druhotně přešla tato pojmenování na vlastní pohlavní orgány. Tyto výrazy proslavil film Karla Janáka *Snowboardáci* z roku 2004.

Kromě toho existují ještě další významy: V motorkářském slangu *bembeřice* = hlava bez helmy, *dě si ten blembák na bembeřicu* = nasad' si helmu. Přenesení označení významu na hlavu bez helmy proběhlo na základě vnější podobnosti v dobách, kdy se dámské klíny ještě neupravovaly. Zaregistroval jsem i *bembeřit* = flámovat či opíjet se.

### **Bendit, probendit (dopřávat si, prohýřit)**

Někdy též *beňdit* či *bandit*. Někteří vidí původ ve slově *bendžo* = břicho nebo *bandur* = břicho, viz odstavce „Bendžo“ a „Pandur“. Původní významy byly totiž *bendit* = hýřit, dopřávat si dobrého jídla a pití, *probendit* = prohýřit, projíst majetek. Jiní zase tvrdí, že to pochází z latinského *bene* = dobře a *bendit* znamenalo původně dělat si dobře, A ti poslední se odvolávají na německé *beenden* = skončit, zakončit, dokonat, uzavřít. Můžete si tedy vybrat. *V kibách probeňdil polovicu beróska* = v kartách prohýřil půl výplaty.

### **Bendžo (břicho, zpravidla velké)**

Tetka Picmánková vidí původ v maďarském *bendó* = bacher, banděro ovlivněným latinským *bene*, viz odstavec „Bendit“. Příklady: *špicově vyfachčený bendžo* = hezky vymodelované břicho, *škrontá mu v bendžu* = kručí mu v břiše.

Moravský lingvistik stréc Pagáč vidí v naputé kůži na břichu obézních mužů a těhotných žen analogii napnuté kůže na bendžu a na bubnech. A jazyková lennost zafungovala nějak takto: *má krupón na břuchu našponované jak na bendžu* → *má břuch jak bendžo* → *má bendžo*.

Na druhou stranu muž hrající na hudební nástroj *bendžo*, které má kruhový tvar a při hře se opírá o břicho, nám též tvarově připomíná muže hladícího si naplněné břicho po spořádání velké porce jídla. I zde může být původ ztotožnění *bendžo* = velké břicho. Název tohoto hudebního nástroje odvozují lingvistici z výrazu *banjo* z americké angličtiny. Ale o tom více v odborné hudební literatuře.

Jiní říkají, že dostat na *bendžo* pochází z anglického a španělského slangu, kde *bendžo* neznámá jen břicho, ale i obličej. Nepodařilo se mi to však ověřit. Faktem je, že ve slovenských nářečích je *bendžo* zpravidla huba.



Poznámka: Ve vojenském slangu se říkalo *bendžo* kartáči na násadě, *bendžování* bylo drhnutí podlahy neboli šurování.

### ***Benga, čerti (policisté)***

Také *bengóres* či *bengaboys*. V romštině *beng* = čert, ďábel. Tetka Picmánková doplňuje, že rakousko-uherští policisté měli na helmách pera a jejich stín připomínal siluetu čerta. Ve starém argotu se z tohoto důvodu říkalo četníkům také *chocholáci*. Spojení *benga grilujó* nebo *benga s mirovlnko* znamenají, že policie měří rychlost vozidel. *Benga v plechu* jsou pak policisté v autě a *benga ve vrtuli* policisté ve vrtulníku. *Bengárna, čertovna* = policejní stanice.

### ***\*Bergl (kopec, hora)***

Německy *der Berg* = hora, kopec, vrch či kupa, *Bergl* je zdrobnělina. V hantýrce *bergl*, *berg(l)oš* = kopec, hora, *bergle* = pohoří hory, *bergpas* = průsmyk (*der Pass* = průsmyk), *helfka berglová*, *berglové retuňk* = horská služba, *Kutenberg* = Kutná Hora (rak. *kutten* = těžit), *Vajsbergl* = Bílá hora, *Pergl* = ulice Kopečná, něm. *Berggasse*. Některé kopce končí na neznělé *perk*, například komínský *Hóspark* = Ruský vrch, původně Senný vrch, něm. *Heuberg* (*das Heu* = seno). nebo *Špilberk* (něm. *Spielberg*) . Pozor však, *Spielberg* nebyla původně „hora her“, viz odstavec „Špilas“.

### ***Betálné, betelné (výborný, skvělý, senzační, pořádný a velký)***

Starší Plotňáci používali slovo *betelné* ve významu pořádný, velký. To má velice blízko ke spisovnému *bytný* = pořádný, pevný, důkladný a trvanlivý. Novější výraz *betálný* však přidává ještě stránku výbornou, skvělou či senzační.

Jedna z hypotéz říká, že je odvozen od slova *betel*. Nikoli však ve významu *betel* či *betl* = žebřák (něm. *die Bettelei* = žebrota), ale od názvu čtvrté nejrozšířenější drogy na světě (po alkoholu, nikotinu a kofeinu) zvané *betel*. Jedná se o drogu smíchanou z více složek, přičemž základ tvoří listy pepřovníku betelového a nedozrálá semena palmy arekové, kterým se říká betelové oříšky. Po jejím užití se snižuje únava a dostaví se skvělá neboli *betelná* nálada.

Druhá tzv. erotická hypotéza říká, že rakousky *s Bettl* je postýlka a postelové hrátky v ní jsou skvělé až senzační. A postelové hrátky neboli *Bettlschmeichl* (čti betl-šmajchl) si hantýrka přetvořila v *betelné šmajchl*. A postupně přiřadila toto přídavné jméno i k dalším činnostem.

Třetí hypotéza odvozuje slovo *betálný* od německého *bezahlten* (čti becálen) = zaplatit. *Becálné mukl* byl za první republiky platící chlap nebo chlap platící za všechny, tedy dobrý chlap. *Becálná hokna* byla placená či dobře zaplacená práce, tedy dobrá práce. Jazykovou hrou se výraz *becálné* pozměnil na *betálné* a časem dostal obecnější význam dobrý, skvělý.

Tetka Picmánková ještě dodává, že v úvahu přichází také anglický hovorový výraz *beltr* = dobrý a biblické místní jméno *Betel* znamenající Boží dům. V tomto posledním případě by *betelný* znamenalo doslova božský.

Několik příkladů: *betálné dlabanec* = dobrou chuť, *betálné nachcalo* = pořádně napršelo, *betálný šutry* = neuvěřitelné, neskutečné věci. Tetka Picmánková na tomto místě doplňuje, že ty *šutry* někdy znamenají tzv. kameňáky (drsné vtipy), jindy zase něco, co *se šustlo* = stalo, přihodilo, tedy *šustry*, které jazyková ekonomie pozměnila na *šutry*.

### **Betl, hrát betla (žebrák, jednat nečestně)**

Německy *der Bettel* = krám, veteš, *die Bettelei* = žebrání, *betteln* = žebrat, škemrat, doprošovat se a *der Bettler* = žebrák. *Problózoval šeko a je z ně betl* = prochlastal vše a je z něj žebrák. Pozor však, *betl* není žebrák ve smyslu mrcha či sviňák, ani ve smyslu postižený člověk. Tento výraz nemá též nic společného se slovy *betla* = postel a *betelný* = skvělý, dobrý či pořádný.

*Betl* je také druh mariášové hry a přeneseně *hrát betla s někým* znamená snažit se někoho podvést nebo s ním jednat nečestně. *Fýra mu podšrajbčil padáka už v pondělec, no ešče v pátek morgen s ním hrál betla* = šéf mu podepsal výpověď již v pondělí, ale ještě v pátek ráno si z něj dělal vola.

### **\*Betla (postel)**

Někdy také *betlex*, *betlěř* či *betlíř*. Německy *das Bett* = postel, lůžko, lože. V hantýrce *betlové vak*, *pytloš* = spací pytel, *betlové lajntuch* = prostěradlo, *dablbetla* = manželská postel, *betlkiks* = selhání v posteli, *betlová hemda* = noční košile, *holcnová betla* = dřevěná postel, ale i nosítka, *hrnót to fest v betli* = hluboce spát.

### **Betlém (dům, stavba)**

Arabsky *Bajt Lahm* = dům masa, hebrejsky *Bet Lehm* = dům chleba. Můžeme si tedy vybrat. Štatlaři znající město Betlém oživilo tento výraz za jiných okolností. Původní výraz pro paneláky byl *betálný betónový hajmy*. Ale slang zkracuje, kde může, a tak z *betálných betónových hajmů* vznikly *betlhajmy* a následně *betlémy*. Jiní zase říkají, že je to akronym (zkratkové slovo) spojení **betónem lemované hajmy**.

A abysme to neměli tak jednoduché, tak Plotňáci označovali výrazem *betlém* kromě domu též nos. V divadelním slangu *betlém* = divadlo a *betlemák* = činoherec. V hantýrce: *sokolské betlém* či *betlém pro sokole* = sokolovna, *unesko betlém* = stavba vedená jako kulturní dědictví lidstva, *ufachčit betlém* je totéž, co *ufachčit bódu*, tedy udělat podraz.

### **Betlit, rozbetlit (rozkrývat, ozřejmit)**

Novější výraz znamenající rozpitvat, rozkrýt strukturu či podstatu něčeho, např. příjmů nebo výdajů pochází z anglického *beat* = zlomit, drtit, rozemlít. *Stařka scela, abych rozbetlil své cólavačky* = žena chtěla, abych rozpitval (konkretizoval) své výdaje.

Tetka Picmánková nesouhlasí s touto anglickou hypotézou a říká, že na počátku bylo slovo *regál*, označující postel, přihrádku a v počítačovém slangu i kolonku či adresář. Zkoumanou položku rozpitváme tak, že ji rozdělíme do příslušných kolonek či přihrádek, tedy *do regálů*. A vzhledem k tomu, že v hantýrce postel = *betla* = *regál* pokračovala jazyková hra takto: rozparglovat do regálů → rozparglovat do betlí → rozbetlit.

### **Bíbr (vousy, plnovous)**

V hovorové němčině *der Biber* označuje jak zvíře bobra, tak bradku či plnovous, přeneseně také ochlupení. V Rakousku mají také *bibra* v podpaží = *Achselbiber*, kde *Achsel* znamená paži i podpaží. Viz též odstavec „Bobr“. *Měl holó glocnu a bíbra 20 čísel* = byl plešatý a měl plnovous 20 cm dlouhý, *borec s bíbrem* = vousáč.

Jiná hypotéza říká, že naše bobr i německé *Biber* = bobr a *Bär* či *Bear* = medvěd souvisí se starým evropským *bher* = hnědý. Bobr i medvěd jsou tedy „hnědáci“. A jak vousy na tváři, tak i pubické ochlupení mají nejčastěji tuto barvu.

### ***Bičovat (spěchat)***

Slovo *bičovat* znamená na Moravě bít či práskat bičem, a také opakovaně do něčeho tlouct, jako například *krópy bičovaly do parapetu*. Prásknout či mrsknout bičem se řekne německy *mit Peitsche* (čti pejče) *knallen* nebo také *mit Peitsche schnellen*. Toto *schnellen* znamenalo sice mrštit, praštit, ale v novější době také rychlit či urychlovat. A tak si to někdo vyložil jako „bičem rychlit“. Tímto způsobem dostalo slovo *bičovat* další významy, a to *spěchat*, *utíkat* a *jet rychle*. Přeneseně *bičovat s něčím* znamená *spěchat s něčím* popřípadě *vynákládat velké úsilí při dané činnosti*. *Borci bičovali za kocórama* = muži *spěchli* za ženama.

### ***\*Bigoš, bigmen, bigoška (motostřelec, brigadýrka)***

Slovo *bigoš* z vojenského slangu odvozují lingvistici od výrazu *bigo*, což má být bláto, ale neuvádí v jakém jazyce. Tuto hypotézu podporuje označení motostřelců *bahňáci* či *blatošlapí*. Za Monarchie se takto označovali všichni vojáci, a proto se stréč Krchňák přiklání k odvození z latinského *piger* = líný, neboť to více odpovídá přirozenosti vojáků.

*Bigoška* nebo též *brigoška* jsou ve vojenském slangu zkráceniny výrazu *brigadýrka*, což je vojenská čepice s kšiletem. Původně to byla pokrývka hlavy vojáků z povolání, od osmdesátých let pak také vycházková čepice vojáků základní služby, kteří jí říkali též *elpíčko*. *Bigoš čenžl baret za bigošku a valil z kasína aus na špacír* = voják od motostřelců vyměnil baret za brigadýrku a *spěchal* z kasáren na vycházku.

### ***Biflovat, šprtat se (učit se)***

Většinou si myslíme, že slovo *biflovat* je odvozeno z lidového pojmenování tlusté knihy – *bichla* či *bifla*. Ale cesty jazyka jsou někdy krkolomnější. Kdesi na počátku byl buvol. Buvol se německy řekne *der Büffel* (čti bifl). *Büffeln* znamená *dřít jako buvol*. Takže ten, kdo se *bifluje*, se pilně učí (dře), ovšem zpravidla bez porozumění a nazpaměť. Jak říkají učitelé: „*Látku se nabifloval vzorně, ale běda, když mu dáš doplňující otázku*“.

Podobný význam jako *biflování* má české slovo *šprtání*. Je zde však drobný významový rozdíl. Např. *von je našprtané* se říká i o někom, kdo látce rozumí a při zkoušení si vede dobře. Od slova *šprtat* je utvořen docela běžný výraz *šprt*, s odvozeninami *biflič* či *bifloš* se setkáváme jen ojediněle. *Šprtat* znamenalo původně *hrabat ve smyslu slépký šprtaly, až zrno vyšprtaly*. A pilní žáci a studenti se zase snaží *našprtat*, tedy *nahrabat do sebe, co nejvíce vědomostí*. Další podrobnosti v odstavcích „Šprk“ a „Šprtat“.

### ***\*Bílá hůl, balda bílá, vajska (nekvalitní, pochybná pálenka)***

Za mých středoškolských let se vyprávělo, že se k „tuzexovému balení“ takzvané výčepní lihoviny, nejlevnějšího tehdejšího tvrdého alkoholu, přidávala bílá hůl. Tento název mohl mít dva původy.

Prvním je fakt, že velmi neodborně vypálená kořalka může obsahovat tolik metylalkoholu, že její konzumenti mohou po požití oslepnout či dokonce zemřít. V Brně pak bílá hůl = *balda bílá*. *Čapl slinu na škopky a bílô baldu* = dostal chuť na pivo a pálenku.

Druhá hypotéza tvrdí, že před sto lety bylo běžnou praxí, že venkovský obchodník koupil čistý líh a výčepní pálenku si míchal sám. Pro ženy slabší koncentraci s nějakou voňavkou, dále např. kmínku, pepermintku (z mátovou příchutí) a běžnou tzv. „šedou“. Proč však „šedou“? Když se totiž líh naředí destilovanou vodou, zůstane průzračný. Když se však naředí tvrdou vodou, má barvu šedou až šedobílou. V Brně a okolí se říkalo takto ředěné lihovině *vajska* (něm. *weiß* = bílý). Na základě znalosti, kdo jí na venkově v týdnu kupoval větší množství, usuzovaly vesnické drbny, že tam budou mít o víkendu řemeslníky.

### **\*Bildna (obraz, fotografie)**

Německy *das Bild* = obraz, *abbilden* = zobrazovat, zpodobnit. *Grymlová bildna* = reliéf, *patlat bildnu* = malovat obraz, *bildna s čučkó na* = obraz, fotografie s pohledem na, *vylósknót bildny z foťáku* = původně vysunout film, dnes stáhnout či sehrát fotky z fotoaparátu. Přeneseně *bét v bildně* = být v obraze, *bét pod bildnu* = být pod obraz, viz též odstavec „Štáté“.

### **Bimbas (penis, zpravidla velký)**

Pochází se staromoravského *bimbat* = kývat, pohupovat. Ovlivněno rakouskýma *der Pimberl* a *Pimpi* znamenajícíma malý penis, které se mohou číst i zněle, tedy *Bimberl* a *Bimbi*. Německy *die Bimmel* = zvoneček. *V kaltnový vasrůvce se bimbas smrskne* = ve studené vodě se velký penis zmenší.

### **Bims, bimz (chléb)**

Také *pims*, *bimzál*, *bimzoš*, někdy i *bimza*. Rakousky *da Bims* = chléb, ale i porézní sopečná hornina zvaná u nás *pemza*, která má podobnou pórovitou strukturu jako chléb. *Schálovat bimzu* = sníst chléb. *Bimzař* se někdy říká člověku, který ke svému přežití nepotřebuje více, než kus chleba.

Jiní tvrdí, že *bimz* byl původně tak tvrdý chléb, se kterým se dalo akorát *bimznót po budce* = omlátit o hlavu.

### **\*Binec, binčus, bincák (nepořádek, odpadky, hluk, výtržnosti, nevěstinec)**

V původním významu *binec* = výtržnost spojená s bitím, a to nejen rvačka, ale také velikonoční vyplácení děvčat. *Vodlifruj binčus aus* = vynes odpadky, *kybl na binčus* = odpadkový koš, *má binčus v dózně* = nemá to srovnané v hlavě, *binec ve šraňku* = nepořádek ve skříni, *binec v paluši* = kravál v hospodě.

Novější doba používá označení *bincák* někdy i *binec* též pro nevěstinec. Přišla k ní takto: bordel → nepořádek → binec → bincák.

### **Birgl, birgr (penis)**

V hovorové rakouštině s *Birgel*, *Biegel* i *Beigel* = kohoutí noha či stehýnko, přeneseně a mírně posměšně i malé dítě. V hantýrce *birgl* = penis (třetí noha). *Birgr se mu vyvalil*

z *trenclí* = penis mu vylezl z trenýrek, *má přeražené haksnu a vostróhané birgl* = má zlomenou nohu a odřený penis.

Pozor však: *Birgl* může být též zkomolený výraz *bergl* = kopeček a varianta s Y – *byrgr* = měšťan či občan. To pochází z německého *der Bürger* o stejném významu.

### **\*Birtle (uzenářské výrobky, buřty)**

Plotňácký výraz. Německy *die Würste* = uzeniny, odsud pochází také český *vuřt* = druh uzeniny ve formě krátkých silných válečků, hovorově buřt. *Cháloval birtle* = jedl buřty, špekáčky, *birtlák na rynku* = prodavač uzenin na náměstí.

### **Bivakovat (bydlet, žít)**

Původně bydlet v provizorním přístřešku, v hantýrce přeneseně bydlet či někde žít spíše v polních podmínkách. Říká se, že *bivak* je zkomolené bejvák a že je jedno z mála slov, které dal náš jazyk světu. Tetka Picmánková s tím ovšem nesouhlasí a tvrdí, že je to spolu s anglickým *bivouac* či italským *bivacco* a německým *das Biwak* odvozenina ze staršího německého *die Beiwache*. Což je složenina předložky *bei* = na, ve, při a *die Wache* = hlídka. Snad proto, že v provizorním přístřešku musíme být neustále ve střehu. *Drakál bivakoval v grymlový lochně* = drak žil v jeskyni, *ve valdně bivakoval vlčmen* = v lese žil vlk.

### **Blafat, blaf, bluf, voblafnót (žvanit, kec, přelstít, oblbnout)**

Slovo *blafat* znamenající původně štěkat (něm. *blaffen*) má význam blízký výrazu *tlachat* = žvanit, blábolit a je blízké výrazu *tlamat* z hantýrky (viz odstavec „Tlamat“). Možná je též jazyková hra *tlamat* → *tlachat* → *blafat* či opačně.

Toto slovo jsme převzali jak v původním významu, tak ve významu novém, rozšířeném. Tedy štěkat na lidi či rozkřikovat se na ně. *Blafna* je žena, která neustále mluví, mnohdy na úkor ostatní práce. Ve studentském slangu *blafat* = neumět a v železničářském slangu *blafón* = nádražní rozhlas. *Stopni to blafání* = přestaň žvanit. Někdy vyjadřuje sloveso *blafat* také dusivě škytavý zvuk motoru „puf-puf-puf“ nebo „baf-baf-baf“. *Zetorka nám furt blafe pod fenstrama* = traktor Zetor nám pořád „škytá“ pod okna.

Dalším tvarem je *zblafnót* = rychle něco sežrat, sníst. A to i v přeneseném slova smyslu. *Zblafł pětku knedlí* = spolykal 10 knedlíků, *zblafnót habad'uru* = uvěřit léčce, nesmyslu. Občas se setkáme se spojením *přeblafnót hůlku* = provádět felaci. Správnější by bylo *přebafnót* = překouřit, viz odstavec „Bafat“, ovšem tetka Picmánková to považuje za zkomolené *zblafnót hůlku* = sníst penis.

Zdálo by se, že z této líhně slov pochází i výrazy *blaf* či *bluf* ve smyslu kec či falešná zpráva. Nikoliv, německy *der Bluff* = žvást, klam a podfuk a anglicky *bluff* = úskok při hazardní hře. *Voblafnót hémony* = přelstít policisty, *Fanoš fakt valil tlačit mraky, není to blaf?* = Franta opravdu zemřel, není to kec?

Poslední význam slova *blaf* = něco hnusného k jídlu. *Blča byla rácké blaf* = polévka byla velmi nechutná. Původ musíme hledat ve starém českém slovu *blafat*, které znamenalo též hltavě či nechutně jíst, v kombinaci s moravským *blut* = zvracet.



### **\*Blagoš (sběrač odpadků)**

Novodobý výraz související a anglickým hovorovým *blag* = ukrást. Jedná se o víceméně hanlivé označení člověka, který chodí po městě s pytlíkem v ruce či na zádech a speciálními kleštičkami na tyči „krade“ pouliční odpadky a hází je do pytle. Tetka Picmánková uvažuje též o možném přesmyku *bágloš* = člověk s báglem → *blagoš*.

### **Blajkec, Blajchec (Modřice, Bělidla)**

Název *Blajkec* pro město Modřice, německy *Medritz* nebo též *Mödritz*, je odvozeno od německého *blau* = modrý. Zaregistroval jsem i „anglickou“ verzi *Blauec*. Pojmenování ulice Bělidla (něm. *Bleichwiese*) na Starém Brně vzniklo od německého *bleichen* = bělit. Původně zde byl meandr Svratky, kde ženy bělily prádlo.

A jen tak pro zajímavost: Brněnský onomastik (lingvista zabývající se vlastními jmény) profesor Šrámek vidí původ názvu Modřice ve starém českém slove *modr* = modré říční bahno. V případě nedalekého Rajhradu se jednalo o staré české slovo *raj* = luční bahno.

### **\*Blato na hřišti, na hřišťu (mít průjem, být posraný)**

Původně *blato na řiti* u dětí řádících za mokra venku. Tyto fleky se podobaly flekům na gatích jejich pokaděných mladších sourozenců. Navíc došlo ke zjemnění výrazu na řiti → na hřišti. *Šropál má zaséc blato na hřišti* = prcek se zase pokadil. V přeneseném významu: *Fanóš z fedrů skorem lapl blato na hřišti* = Franta se strachy téměř podělal.

### **\*Blázen (kalíšek alkoholu)**

Plotňácký výraz. Rakousky *blasen* = pít alkohol a *einblasen* = mírně se opít. Odsud pochází *blózovat* (viz odstavec „Blózovat“) a označení *blázen* pro kalíšek tvrdého alkoholu, a to jak pro nádobku tak pro její obsah. *Blázen morgen a žádné chabrus* = sklenička tvrdého ráno a žádná nemoc.

### **Blbé jak tágo (hodně hloupý)**

Původní význam slova *tágo* je šťouchací hůl ke kulečníku. Posunutých významů je řada. Nejméně zajímavé je označení taxíku a tisícikoruny, které vznikly jazykovou hrou ze slov *taxi* a *tisíc*. *Tágo* říkají v některých městech stavěcí tyči na tramvajové výhybky, v jiných městech tak říkají trolejbusu, který má na střeše další dvě *tága*. Ve vojenském slangu *tágo* = koště. Slovo *tágo* pochází ze španělštiny, kde *taco* = kus dřeva, hůlka či tyčka. Z toho vznikl další přenesený význam, penis neboli hůlka. Takže když Brňák řekne neboli *hókne do placu*, že ho *zabrňelo tágo*, znamená to, že dostat chuť na sex.

Zajímavé spojení je být *blbé* nebo *tupé jak tágo*. Šťouchací hůl je zakončena ploškou a není tedy ostrá. Tetka Picmánková však tvrdí, že se původně říkalo být *duté jak tágo*. Tedy mít dutou tedy prázdnou hlavu a zdůvodňuje to tím, že většina kulečnickových *tág* je dutá kvůli odlehčení. A podobně vysvětluje význam spojení *byt jak tágo*, tedy opilý s vygumovanou tedy s prázdnou hlavou. Jiná hypotéza říká, že v kulečníku může za každý zkažený šťouch nikoli hráč, ale vadné neboli *blbé tágo*. Další hypotéza říká, že když se muž zamiluje či spatří vlnadnou ženskou, mozek se mu odkrví a on myslí spodkem, tedy penisem – *tágem*. A mnohdy to pak dopadá všelijak.



### **Blča (polévka)**

Pochází údajně ze starého moravského *blcat* = tlouct, přeneseně natlouct do sebe, (z)hltat. Stréč Krchňák zase hovoří o spojitosti s polským městečkem *Bilcza* (čti Bilča), kde se každoročně pořádají soutěže ve vaření tradiční polské zelné polévky s masem zvané „bigos“.

Tetka Picmánková zde ovšem vidí souvislost s moravskými výrazy *rozblbtaný*, *rozblptaný* či *rozbleptaný* znamenajícími rozvařený (např. brambory) na *blptu* či *blebtu* čili kaši. *Blča* je tedy zkrácená kombinace slov *blpta* a *plpa*. *Gulinblča* = gulášová polávka, *krautecblča* = zelňačka, ale *chmelová blča* = pivo.

### **Blekfild (Černá Pole)**

Černá Pole, v dnešní hantýrce *Blekfild*. Což je zřejmě jediný anglicismus v názvech brněnských čtvrtí, a to je velmi zajímavé. Plotňáci jim však říkali *Černý*, takže si *dávali scuka v Černých*. Za císaře pána se ovšem říkalo *Švarcfelt*, což je zkomolené německé *Schwarzerfeld* = černé pole. Proč? Protože tam byla úrodná černozem.

### **Blembák, plembák (helma, přilba)**

*Blembák* někdy též *plembák* byla původně vojenská nebo také havířská plechová polokulovitá přilba. Název vznikl tak, že se na hlavě vojáka či horníka pořád posouvala, a to se vyjádří na severu Moravy výrazem *blembala* = houpala se, kývala se. No a časem se toto slovo rozšířilo i do jiných krajů. *Mazák s blembákem na glocně vokoplé do jehličí vysadil zdravicu ózetku na buzeráku v kasínu* = voják druhého ročníku základní služby s přilbou na hlavě oblečený do maskáčů pozdravil občanského zaměstnance na cvičišti v kasárnách, *plazoň s blembákem na hrbu* = želva.

### **Blemcat, blemcák, blemta (žvanit, jazyk, plpa)**

Moravská slova *blemcat* = hloupě žvanit a *blemcy* = kecy vznikly z podobných slov jako *brebtat* či *blekotat* (něm. *blöcken* = bečet, mečet, ječet) pod vlivem rakouského hovorového slova *blembem* znamenajícího být hloupý.

Na Hané znamená *blemcat* kromě již zmíněného žvanění také houpat se, komíhat se či hýbat se. Je to synonymum severomoravského *blembat*. Takže *blemcák* neboli jazyk není jen orgán, který má na svědomí *blemcy* neboli hloupé řeči, ale je to i orgán v ústech se pohybující a komíhající.

Méně časté jsou slova *blemc*, *blemca* nebo *blemta*, které označují patlanici neboli plpu. A také nechutné, nevzhledné kašovitě či rozvařené jídlo. *Blemcat* odvozené z tohoto významu znamená tvarovat takovou lepkavou hmotu (např. těsto), *byt ublemcané* = být upatlaný něčím podobným mazlavým a lepkavým, *rozblemcané* = rozpatlaný, ale i rozvařený.

### **Blendovat (zaslepit, smíchat)**

První význam pochází z německého *die Blende* = zazděné dveře, slepé či zazděné okno, neprůhledné sklo. *Blendovat* = zaslepovat, zazdívat díru a podobně, ucpávat otvor, konec trubky apod. Častější je tvar *zablenovat* = zaslepit, ucpat. *Špachtloni zablenovali lochnu ve vandně* = zedníci zazdili díru ve stěě.

Druhý význam je odvozen z anglického *blend* = míchat, mísit, smíchat, směs. V potravinářství *blendovat* = míchat, vytvářet směs k dosažení žádaných vlastností (např. různé druhy čaje). V malířství *blendovat* = míchat barvy určitou technikou nebo vytváření plynulých barevných přechodů z jedné barvy do druhé. *Blendované škopek* = smíchané pivo z více druhů.

To zaslepování si pamatují dříve narození, míchání znají spíše ti mladší. Další informace viz odstavec „Na blind“.

### ***Blic, zbliknót, blikše (záblesk, uvidět, světla)***

Německy *der Blitz* = záblesk, pohled i zrak a *blicken* = blýskat se, dívat se, hledět, prohlížet. Odsud máme v hantýrce velkou spoustu odvozenin: *blicky* = oči, *bliknót auglama* = podívat se, *zbliknót* = uvidět či zhlédnout, v plotnáčtině *blicovat* = dívat se, *na prvé blik* = na první pohled, *bliksna* = baterka, *blikše* = světla ve městě i v divadle, *hodit blikšona* či *bliksona* = podívat se, *blic* = záblesk či blesk včetně toho fotografického, *bliclajtr* či *blicštangla* = hromosvod, *blicnót* = vyfotografovat, původně bleskem, dnes i bez něj, *blikanec* = fotka či snímek, *bliksny* = obrázky či fotografie, *blikna* = kamera nebo i fotografie, *blikmen* = fotograf a *blikačky* = blinkry či jakákoli jiná blikající světla, např. *šauklový blikše* = „pout'ová“ světla. *Sfóknót blikše* = zhasnout, původně svíčky, dnes i elektrická světla. Přeneseně *bliknót dóznó* nebo taky *v dózně* = blesknout hlavou, rozsvítit se v hlavě, napadnout či uvědomit si, *přebliknót* = změnit světla (nikoli přesvítit), přeneseně pak i změnit další věci jako barvu nebo dokonce i čas. Např. *tajm přeblikl na zoncnové* = čas se změnil na letní, *přebliklo mu v budce* = přepnulo se mu v hlavě, změnil názor.

Proč však je nevidomý či slabozraký člověk *blikson*, *blikšon* či *blikša*, když slepý se řekne anglicky i německy *blind*? Vysvětlení musíme hledat ve staré češtině, kde *blikat* = mžourat, hledět slabým, vadným či nemocným zrakem. Odsud máme také slova *blikše*, *bliksny* = brýle, *blikon* = člověk s brýlemi a *blikšonkvelb* = optika.

### ***Bloncat (chodit bez cíle, viset, plandat)***

Staré hanácké slovo s mnoha variantami. Ve významu toulat se či chodit bez cíle souvisí s českým bloumat a bloudit, ve významu viset (a pohybovat se) či plandat souvisí s houpat: *bloncat* → *blongat* → *hongat* → houpat. *Bloncat čapama* = houpat, komíhat nohama, *bloncat po roli* = popocházet po nádraží.

### ***Blózovat, blózung (pít, pití)***

Rakousky *blasen* = pít alkohol. Od toho jsme si v hantýrce odvodili slova *blózovat*, *blózčit* = pít, *vyblózovat*, *vyblózčit* = vypít, *blózung* = pití a univerzálnější slovo *blózdrle* znamenající ochlasta, chlast i chlastání jako takové. *Vyblózované hrnek* = vypité pivo, *na blózdrle si vykachluju* = na pití si vyžebrám, *vyblózčil dva čechry šeríků* = vypil dvě sklenice světlého piva.

### ***Bobky (strach, obavy, lhostejnost)***

První, co nás napadne, je spojení s bobkem ve významu lejno, tedy že jde o situaci takzvaně „na posrání“. Ale může to být i jinak. Z citoslovce *bububu*, kterým strašili i naši předkové děti, se vyvinuly výrazy *bubák* a *bobák*. Ty označovaly jednak strašidla a také řadu jevů, ze

kterých šel strach. Například temný bouřkový mrak nebo dýmějový mor. Ale též člověka plachého či ustrašeného. A z toho všeho se vyvinula spojení *dělat bubky* či *bobky*, tedy strašit, a *mět bubky* či *bobky*, tedy mít strach.

Příklady: *Měl jsem bobky jak sviňa* = měl jsem velký strach nebo trému, *nemám z té průby žádný bobky* = nebojím se té zkoušky, *mět bobky do foroty* = být předposraný, *byť nabobkované* či *vybobkované* = být vystrašený.

Jiná situace je u spojení *házet bobky na něco* = kašlat na něco, nevšímat si něčeho, být k něčemu lhostejný. Zde se jedná o skutečné exkrementy tvaru koule či oválu. Jazyková hra probíhala takto: kašlat na něco → srat na něco → dělat na to bobky → házet na to bobky. Příklad: *na hoknu dneska hážu bobek* = dnes kašlu na práci.

### ***Bobr, bobrovka (ochlupení, druh střešní tašky)***

*Mět bobra* znamená mít husté pubické ochlupení, přeneseně je pak *bobr* samotné lůno. Zdálo by se, že je toto slovo odvozeno z hustého ochlupení hlodavce okusujícího a kácejícího stromy v lužních lesích. Nikoli přátelé. Opět musíme zabrousit do němčiny, kde slovo *der Biber* označuje jak zvíře bobra, tak bradku či plnovous, přeneseně také ochlupení. A tento druhý význam byl zpětným překladem přenesen na naše slovo *bobr*.

V Rakousku mají také *bobra* v podpaží. Říkají mu *da Achselbiber*, kde *Achsel* znamená paži i podpaží. *Bobru* v rozkroku říkají též *Brunzbuschen* = čurací ochlupení. Slovo *der Busch* má v rakouštině a také v němčině spoustu významů: chomáč, houština, křoví, prales. V Brně jsem zaregistroval výraz *bobrlochna* = lůno.

Další podezřelé rakouské slovo *bibern* neznámá však „bobřit“, ale třást se zimou a spojení *heute hats an Biber* vyjadřuje, že je dnes chladno či zima. Doslova přeloženo „dnes je na bobra“, čímž se myslí na kožešinové oblečení. Poslední podezřelé slovo je *Biberschwanz* (čti bíbr-švanc) = bobří ocas. Není to však nic ochlupeného ani erotického, ale střešní taška zvaná u nás bobrovka, která má podobný tvar jako ocas bobra.

A jako perličku si řekneme něco o Bobrovi s velkým „B“ z období socialismu. Nazývalo se tak popelářské auto na tehdy normální kulaté plechové popelnice. Je to zkratkové slovo utvořené podle prvních dvou písmen sídla výrobce: Stará BOleslav - BRandýs nad Labem.

### ***Bóda, budka (stavba, léčka, hlava)***

Rakousky *di Bude* = chata, stavba v nepořádku, na spadnutí. *Budelnärrisch* (čti budel-nériš) je zase něco velice vtipného, ztřeštěného či bláznivého. *Budel* zde znamená skříň, schránku, přeneseně i hlavu. Tady někde mají kořeny slova *budka*, tedy hlava, a také *bóda*, původně legrace, srandička, později i úskok a léčka. *Ten flek vyfasoval bódó* = to pracovní místo získal podvodem, *ušit, uštrykovat bódu* = zosnovat podraz.

### ***Bógna (zatăčka, ohyb, klička)***

V hokejovém slangu je *bógna* speciální zatăčka, kterou hráč projíždí jednou nohou napřed, nepřešlapuje a hokejku používá jako kormidlo, pomocí kterého otočí tělo doprava nebo doleva.

Slovo je odvozeno z německého *der Bogen* = klenba, oblouk, ohyb, ale také luk. Uplatnil se též minulý čas slovesa *abbiegen* = odbočit, který zní *bogen ab*. Příklad z vyhlídkového letu nad Brnem: *Držte si dekle, fachčíme bógnu kolem Priglu* = držte si klobouky, zatáčíme okolo přehrady. *Vykróžit, hodit bógnu (na burgli)* = projet zatáčkou, zatočit, ale *hodit bógnu na neco* = vykašlat se na to.

### **Bohéma brněnská**

Ve svém původním významu je *bohéma* neorganizovaná komunita lidí umělecky zaměřených, kteří se nepřizpůsobili převažujícím názorům a normám většinové společnosti a v důsledku toho mají z pohledu většiny poněkud výstřední životní styl. Pojem vznikl ve Francii v 19. století, kdy se mladí umělci stěhovali na venkov a žili zde „neuspořádaným“, mnohdy chudým životem, protože byli odkázáni jen na nejisté příjmy z prodeje svých děl. Francouzům to připomínalo cigánský život, a tak byli tito lidé nazváni *bohème*, neboť *vie bohémien* = cigánský život.

*Brněnská bohéma* se od této definice lišila v zásadním bodě. Její příslušníci pracovali či studovali a jejich příjmy z umění byly jen něco navíc. *Brněnská bohéma* se začala formovat v uvolněnější atmosféře 60. let 20. století. Dala by se nazvat spontánním recesistickým hnutím, známé bylo heslo *bohemáků* „ani den bez srandy“. Jejich činnost spočívala převážně v pořádání autorských čtení a drobných vystoupení zejména ve vysokoškolských klubech. Po roce 1968, od kterého byly tyto činnosti hodnoceny jako ilegální, vydávali svá díla formou samizdatu. Výraznými osobnostmi *brněnské bohémy* byli spisovatel Pavel Řezníček, demiurg Jan Novák a silák Franta Kocourek. Odchodem Pavla Řezníčka do Prahy a náhlou smrtí Jana Nováka v roce 1980 začala činnost *brněnské bohémy* upadat. S odchodem Franty Kocourka v roce 1991 ve své původní podobě zanikla docela. Doba se totiž změnila, starý režim odešel a lidé měli najednou jiné starosti, než si dělat z něčeho srandu.

### **Bóchat (tlouct, pracovat)**

Naše *bóchat* je také příbuzné s německým *pochen* = bušit, tlouct, které se v Rakousku a Bavorsku vyslovuje zněle, tedy „bochen“.

Když konáme nějakou fyzickou činnost spojenou s rámusem, kraválem či jiným boucháním, tak *bócháme* neboli pracujeme nebo přeneseně děláme. Svoji roli zde sehrálo i rakouské *buckeln* = pracovat, v hantýrce *bušit*, viz příslušný odstavec. A tak např. *bócháme v hokně* = pracujeme v zaměstnání, *bócháme šalinářem* = jsme zaměstnáni jako tramvaják, *bócháme generálku* děláme generální opravu či úklid, ale taky *bócháme bugr* = děláme kravál, *bócháme čurynu* = děláme (si) legraci nebo z *nekeho ubóchneme pakina* = uděláme z něj blbce.

Odvozené výrazy: *přebóchnót* = předělat, přestavět a také přeložit do jiné řeči, například *přebóchnót do angliny* = přeložit do angličtiny.

Někteří mladší autoři nahrazují *bóchnót* a *buchnót* výrazem *bachnót* (srovnej s odstavcem „Buchnót“).

### ***Bok, bokovka, bočmen (vedlejšák, milenec)***

S bokovkou to vypadá jednoduše. Jednalo se původně o něco neoficiálního, co bylo stranou neboli *bokem* od toho, co se má a co se od nás očekává. Například *bokovka* ve smyslu nelegální pracovní poměr neboli melouch. Ale i tady se časy mění a dnes může být *bokovka* též legální vedlejší pracovní poměr.

Výraz *bokovka* označuje též vedlejší, tedy nelegální vztah. Původ tohoto slova se zdá být jasný. Jenže v rakouštině, která byla zejména Plotňákům častou inspirací, označuje slovo *der Bock* jak milence, tak kozla, a slovesa *bocken* (čti bokn) = stavět si hlavu, vzdorovat a *böcken* (čti bekn) = souložit. Vedlejší poměr neboli *bokovku* máme tedy s *bočmenem*, který je zároveň milencem, kozlem, souložníkem a navíc si staví hlavu a vzdoruje – to pravděpodobně legální manželce.

Další slova jsou *bok* a *bokem*. Dalo by se říct, že souvisí s našima fyzickýma bokama, ale nabízí se také cigánský výraz *bokos* = stranou. Takže *zahlásit bok* tedy znamená odebrat se či zmizet někam stranou a odpovídající sloveso je *bokovat*. Když nám něco *vyvalí bok*, je to pro nás překvapení nebo úžas. *Šuflata koštovaly taková cenu, že mně to vyvalilo bok* = boty stály tolik, že mne to překvapilo.

S fyzickým bokem souvisí i bederní kalhoty *bokovky* neboli *boksny*, ale jen tak volně, protože německy *die Buchsen* a vídeňsky *Boxen* jsou kalhoty. *Hodit bok* nebo *bokem* znamená též zatancovat si.

A když jsme u těch „boků“, povíme si ještě, kde se vzalo spojení „udělat botu“ ve smyslu udělat chybu či hloupost. Je to zvláštní, ale rakouské slovo *da Bock* znamená kromě milence a kozla ještě také motorku (něco jako byl náš moped zvaný „kozí dech“) a botu. Fráze *den Bock abschießen* (čti bok abšisn) znamená zastřelit kozla (milence), přeneseně pak trefit se do černého. Fráze *einen Bock schießen* znamená střelit kozla (milence), přeneseně pak udělat hloupost. A protože *Bock* je také bota, tak to přešlo do češtiny jako odstřelit, oddělat či udělat botu.

### ***Bolavé, nebud' bolavé (trpící, nestěžuj si)***

Odvozeno ze všeslovanského *bol*. Původní význam slova *bolavé* = trpící, mající bolest či být poraněný. *Bolavé kelčák* = nemocný, bolící zub, *bolavé pajšl po glgačce* = „přetížený“ vnitřnosti po pití alkoholu, *bolavé prut po dročce* = namožený či zrudlý penis po souloži. Pak jsou zde duševní bolesti. *Roztyploval se stařkó a včil má bolavó hercnu* = rozvedl se a teď má „zraněné“ srdce. *Bolavá dyňa z nečeho* či *z nekeho* = přetížená hlava, celý na nic.

A pak tu máme několik speciálních frází: *byt bolavé na rantále* = být háklivý na peníze, *byt bolavé na hoknu* = nerad pracující, *nebud' bolavé* = nestěžuj si, nenaříkej, ale také nedělej drahoty.

### ***\*Bolšán (bolševik, vodka)***

Dnes se občas setkáme s botanickým významem *bolšán* = rostlina bolševník. Plotňáci říkali *bolšán* vodce (obilné pálence) pocházející od bolševika, tedy z bolševického Sovětského svazu. *Nakéřil se bolšánem* = opil se vodkou. V současné hantýrce *bolšán* = komunista, boševik, přeneseně též komunismus. *Za bolšána, za bolša* = za komunistů, za komunismu.



## **Bomba (rána, láhev)**

Původně se takto označovala puma, tedy cosi vybuchujícího a ničícího. Toto slovo pochází z řeckého *bómbos* = dunění či hukot. Tvarově se puma podobá velké „láhvi“ na propan-butan či jiné plyny a navíc je zde nebezpečí výbuchu. Podobá se také láhvi na víno či pivo, i když nebezpečí výbuchu tu hrozí akorát u šumivých vín. A máme další významy, *bomba* = láhev na tekutiny i plyny, *bomba červa* = láhev červeného vína. A můžeme postupovat dále: Když je něco *jak bomba*, znamená to, že to přiletělo či se to událo nenadále a stálo to za to. A tak slovo *bomba* začalo označovat něco vtipného, překvapujícího, později také senzačního či skvělého. Inspirace mohla přijít i z angličtiny, kde *bomb* je mimo jiné i vtipné slovo nebo z francouzštiny, kde *bombe* = nečekaná zpráva. Když *dáme bombu*, tedy ránu, ať již rukou ve formě facky či nohou ve fotbale, má to podobné účinky, jako ta původní puma, a navíc je tam i to překvapení. Srovnej s odstavcem „Pecka“.

Ve středověké latině však *bombax* = bavlna a *Bombacium* = bavlník. Známé slovo *bombiše* neboli *bombardáky* znamená tedy bavlnáky a s bombama nemá prakticky nic společného. I když zadek, kterému se někdy říká i *palermo*, občas *vypálí* pořádné rány.

Angličané si *bombax* přetvořili na *bombast* = vata, vycpávka a přeneseně také nafoukanost a nadutost. Z toho máme v cajzlovštině slovo *bombastický*, které ovšem znamená kdeco – mimořádný, šokující, neuvěřitelný, nafouklý. V poslední době bohužel i dobrý či skvělý. V hantýrce bysme ale zpravidla řekli *nafólované velikým kulovým*.

## **\*Bonako (velký nepořádek)**

Jedná se o akronym (zkratkové slovo) spojení „bordel na kolečkách“. To byl původně pojízdný nevěstinec, ale došlo k posunu významu bordel → nepořádek. *V koplíně měl těžký bonako* = v boudě měl velký nepořádek.

## **Bonzák, bomzák (udavač)**

V předválečné mluvě brněnské plotny, v takzvané plotnáčtině, znamenala slova *bomzovat* a *bomzat* okecávat, klamat slovem či tahat za nos. Příslušné podstatné jméno *bomzák* pochází z německého *Bomser* = kecal, sedmilhář. „Kecal“ neboli *bomser* se též říkalo švindlujícímu taxamtru. Existují také varianty *bonzovat*, *bonzák* a *vomzák*. Výraz pravděpodobně pochází z vídeňského *wamsen* = bouchat, práskat, přeneseně i lhát, skrývat, v argotu i prozrazovat tajnosti. Hanlivý význam žalovat či udávat dostala v hantýrce tato slova až po druhé světové válce, kdy postupně pronikla i do vězeňské a vojenské hantýrky.

*Bonzovat zatepla* = včasné a rychle donášet nadřízeným diskrétní informace o svých spolubojovnicích (na vojně) či spolupracovnících za účelem získání výhod a zbavení se některých povinností. *Doklapala na fízlarňu nabonzovat je* = přišla na policejní stanici udát je, *koc bonzla borca* = dívka udala, prozradila muže.

Někteří také říkají, že *bonz* je akronym, neboli zkratkové slovo. Původní slovní spojení bylo „Bezpečnosti OZNámeno“, ale BOZN se špatně se vyslovovalo. A tak přesmykem hlásek z toho časem vzniklo BONZ.



I pro naši frázi *prásknót nekeho* ve smyslu udat jej mohlo být sloveso *wamsem* inspirací, znamená totiž současně (fyzicky) prásknout i prozrazovat tajnosti. *Prásknót božskó* = říct pravdu, ve starém argotu *božská* = pravda, neboť církve učí, že Bůh je Pravda.

### ***Bordel (nepořádek, nevěstinec)***

Toto slovo jsme převzali z francouzštiny a to ve všech významech. Francouzsky *bordel* znamená nevěstinec, nepořádek, zmatek i výtržnost. Lingvistici říkají, že toto slovo původně označovalo boudu z prken, protože ve středověké latině se řekne prkno *bordum*. To přešlo do francouzštiny, němčiny i ruštiny ve tvaru *bord*, což znamená paluba. Anglicky je to *board*, ale to už bysme se dostali někam, kam jsme nechtěli, a to k *snowboardu* či *skateboardu*.

Vrátíme se k těm boudám z prken, které klidně mohly být i v přístavech (franc. *port*, něm. *der Port*) a ve kterých se děly věci všeliké. Byl tam nepořádek, konaly se tam výtržnosti a zvaly se tam lehčí holky. Prostě tam byl *bordel* ve všech současných významech tohoto slova. Jiná hypotéza říká, že nevěstince neboli *bordely* bývaly na okrajích měst a francouzsky okraj = *bord*.

Novější doba používá jemnější variantu slova bordel, a to *bincák* někdy i *binec*. Přišla k ní takto: bordel → nepořádek → binec → bincák.

Často slýcháváme, že je někde *bordel jako v tanku*. A přitom v tanku musí být solidní pořádek, protože je tam málo prostoru. Vše tam má svoje místo, a tak to musí vždycky být. Někteří říkají, že tím bordelem je myšlen přeneseně velký hluk. Starší vojáci však tvrdí, že původní rčení znělo *bordel jako v převráceném tanku*, a myslel se tím sovětský tank T-34. Pokud se totiž v něm neupevnily truhlíky s municí, došlo při jeho převrácení k vysypání munice do prostoru osádky. A protože slang zkracuje, začalo se časem říkat jen *bordel jako v tanku*, a vojáci základní služby postupně přenesli úsloví i do civilního života.

### ***Borec, borka, borůvka (skvělý muž, skvělá mladá žena)***

V ruštině i v srbštině znamená slovo *borba* boj. Ze stejného základu pochází i naše výrazy *borec* a *borka*. Dříve jsme toto slovo znali spíše ve významu sportovec, který boří rekordy. V Brně jím pak začali být označováni v pozitivním smyslu úspěšní muži i ženy nebo alespoň mající se k světu. Příklad: *Byla tam borka a ta nás vyternila* = byla tam mladá žena a ta nám dala co proto.

Podle jiné hypotézy je slovo *borec* odvozeno od brněnského termínu *zbořit se*, což znamená opít se. Jako *borec* byl pak označován ten, kdo hodně vydržel. Být opilý se pak řekne *byt zbořený*. Nejlépe jako Drážďany či Varšava na konci druhé světové války. Takže *borec* v tomto ironickém slova smyslu rovná se opilec.

Tetka Picmánková ovšem nabízí pro slovo *borka* jiné alternativní vysvětlení. Podle ní cigánsky *bori* = nevěsta, snacha, přenesně i mladá žena. Občas se setkáme i s tvarem *borůvka*. Jedni říkají, že je to vylepšené slovo *borka*, jiní zase, že *borka* i *borůvka* byly původně víly z jehličnatého lesa, neboť ve staré češtině *bor* = jehličnatý les.

### ***Borta, borla (pěna na pivu)***

Německy *die Borte* = lem, obruba, ale hovorově i pěna na pivu. *Pingl dotlačil motaný čechry bez borty* = číšník přinesl točené pivo bez pěny. Pozor však při nákupu v prodejně galanterie, v krejčovském slangu *borta* = lemovka.

### ***\*Borůvka (modřina, dívka)***

Významy modřina, podlitina a podobně souvisí s barvou borůvek. *Kópil baňu, no štígrem žádná borůvka* = dostal ránu, našťěstí (se to obešlo) bez podlitiny či modřiny. V případě dívky je to zjemněný výraz *borka*, jiní zase připomínají, že *borka* i *borůvka* byly původně víly z jehličnatého lesa, neboť ve staré češtině *bor* = jehličnatý les. *Némładší borůvce hókali Maruš* = nejmladší dívka se jmenovala Marie, *zabóchl se do fořtovy borůvky* = zamiloval se do myslivcovy mladé dcery.

### ***\*Bóřit, bórka, bóřená (křičet, hádka)***

Ve staré slovanštině *buriti*, v latině *furo* = zuřit, bouřit. V hantýrce *bóřená* = nadávání, hádka, potyčka, *bóřit na nekeho* = nadávat někomu, řvát na něj, *vyšit bórku* = nadat, pohádat se, *bóřit se* = protestovat, demonstrovat. *Mutra házela bóřenó na kindoš* = matka nadávala dětem, *byla vokolo toho bórka* = ztropili kvůli tomu kravál.

Pozor však, *bórka* nebo též *buřina* může být označení meteorologického jevu a také klobouku buřinky. Výraz *buřinka* = tvrdý klobouk se odvozuje se z německého *Gewittertulpe* = bouřkový tulipán, původně to byla helma proti nepohodě či zranění ve tvaru obráceného tulipánu. Viz odstavec „Buřina“.

### ***Boverák (bezdomovec, žebrák, tulák)***

Pochází z německého argotu, kde *bower* = chudý, to pravděpodobně z francouzského *pauvre* (čti póvr) = chudý. V angličtině *bower* = altánek. Londýnští povaleči v Central parku v altánech velmi často přespávali a tak se to označení přeneslo i na ně. Jiní zase tvrdí, že tento výraz pochází z názvu New Yorské Bowery street, kde se v sedmdesátých letech taková individua začala pravidelněji vyskytovat. Příklad: *Nebyli to žádní boveráci, ale špicově vyřešákovani řízci* = nebyli to žádní chudáci, ale dobře oblečení muži.

### ***Božolé de jonatán (jablečné víno)***

*Beaujolais nouveau* (čti božolé nuvó) je druh mladého (*nouveau* = nový, mladý), svěžího nařalovělého francouzského vína z oblasti Beaujolais nacházející se severně od francouzského Lyonu. Třetí čtvrtek v listopadu se ve Francii nazývá „den Beaujolais“, a v tento den se začíná prodávat toto mladé víno. Jonathan, lidově *jonatán*, je podzimní odrůda jablek, v hantýrce se občas používá ve významu jablko. A spojením těchto slov francouzskou spojkou *de* vzniklo označení pro jablečné a přeneseně i pro nekvalitní víno. *Zachléstl to svařeným božolé de jonatán* = zapil to svařeným vínem nevalné kvality.

### ***Brabčít se (spojit se, dát se dohromady)***

Zdálo by se, že význam tohoto výrazu souvisí se slovem bratřit se. Není tomu tak, i když k tomu bratření bylo zřejmě také přihlédnuto. Začneme zdánlivě oklikou. Rakousky *da Spatz* = vrabec neboli brabčák. Velice podobné slovo *Spatzi* znamená penis malých chlapců.

Nakonec výraz *vrabeček* pro dětský penis známe i z Moravy. Normálnímu penisu říkali Plotňáci inspirovaní rakouštinou *brabec* a *brabčit(se)* = souložit, přeneseně pak spojit se nejen s ženou, ale s někým i mimo sex. *S kirchnó svatýho Kuby se brabčí tatok storka* = s kostelem sv. Jakuba se pojí tento příběh.

*Vobrabčit se* pak znamenalo „openisovat se“, tedy vdát se za muže s penisem. Novější doba často zapomíná původní významy slov, a tak v současných slovníčcích najdete *vobrabčit se* = uzavřít sňatek. *Vobrabčená debrecínka* = vdaná žena. Z dalších významů si uvedeme ještě *vybrabčit* = vykastrovat, ale v přeneseném významu také vykrást. Zřejmě pod vlivem slova *vybrakovat*. Ovšem *vybrabčit céru* = vyženit dceru, nikoli vykastrovat.

### **Brajgl (nepořádek)**

Toto slovo znamená v hantýrce hluk, výtržnosti či nepořádek. Tady nás ovšem čeká překvapení. Nepochází ani z němčiny, ani z francouzštiny či jiného jazyka. V 16. století žil v Holandsku docela známý malíř Pieter Brueghel. Správně se to čte *Bréchl*, ale mnohem častěji se jeho jméno komolí na *Brygl* nebo *Brojgl*. Když se na řadu jeho obrazů podíváme, zdají se nám chaotické a přeplácáné věci i lidma. A nejen přeplácáné. Například na obraze „Stavba babylónské věže“ najdeme i kadícího muže. A takový zmatek a výtržnosti byly pojmenovány po jeho tvůrci – *brajgl*. *Brajgl ve šropcimře* = nepořádek v děcáku, *brajglplac* = smetiště, sběrný dvůr.

Tetka Picmánková však říká, že to není díky obrazům, ale podle toho, jak se chovali a co dělali bratři Brueghelové, když vyšli podnapilí z hospody, kam chodili tak rádi.

### **Brak, vybrakovat (věc bez hodnoty, vybrat)**

Dalo by se předpokládat, že podobně jako *brajgl* vzniklo i slovo *brak*. Francouzský malíř a sochař *Georges Braque* (čti Brak) tvořící v první polovině dvacátého století patřil spolu s Pablem Picassem mezi zakladatele kubismu. Tento styl byl však z počátku považován za něco výstředního a nehodnotného. Potíž je však v tom, že slovo *brak* se používalo dávno před nástupem kubismu.

Německy *der Brack* = kazové zboží, aušus či zmetek a *bracken* = vybírat, třídit. *Vybrakovat šufle* znamenalo původně vyházet z něj krámy, později se přidal význam vykrást či vyplenit. *Šved'áli vybrakovali lonty u Brniska* = Švédi vyplenili vesnice u Brna. Naše hantýrka toto slovo převzala tvůrčím způsobem a přidala významy vyprázdnit či něco vymontovat, takže dnes můžeme klidně *vybrakovat motór z vágnu* = vymontovat motor z auta, *vybrakovat špajz* či *šrajtoflu* = vprázdnit spíž či peněženku a dokonce *mět vybrakovanó budku*, tedy mít prázdnou či dutou hlavu.

A jako špek přidávám výklad kouzelnického zaklínadla *abraka dabra* od tetky Picmánkové, které pochází odkudsi z východu. Původně se to vyslovovalo *aj braka dóbra* a znamenalo to, že i brak je dobrý. Tedy, že jako odměnu bere zpravidla chudý potulný kouzelník takřka cokoli.

### **Brauec (Jehnice)**

Název Jehnice je odvozen z osobního jména Jehňa, byla to ves lidí Jehňových. Historické názvy jsou také *Jechnecz*, později *Jehnicz* a Jehnice. Poněmčené varianty byly

*Jechnitz* či *Jehnitz*. Lidová tvořivost hovoří o souvislosti s jehnědy, jednalo by se tedy o zkrácené *Jehnědice*. Jehnice bývaly vyhlášeny svým pivem a byly často cílem brněnských výletníků, kteří končili v místní pivovarské restauraci. V hantýrce Jehnice = *Brauec*, neboť *brauen* = vařit pivo.

### ***Brdla, brdlo (hůl, hůlka, rybářský splávek)***

Plotňácký výraz. Ve staré češtině *bradlo* = ohrada či palisáda. *Zábradlo* = zábradlí, zde se uplatnil také vliv slova *zabránit* (pádu). *Brdlina* byla tyčka či laťka v *br(d)lení* = zábradlí se svislými tyčkama či tyčkový plot. Viz též odstavec „Šprla“. *Pakátli se meltili brdlama* = kluci se mlátili klackama, *ježimutra vytasila kózelnickó brdlu* = ježibaba vytáhla kouzelnou hůlku.

### ***Brélit (zírat, upřeně se dívat)***

Není odvozeno od slova *brýle*, je to slovo mnohem starší. Staročeské *brýleti* znamenalo totiž šilhat. Právě toto slovo později ovlivnilo naše pojmenování pomůcky k lepšímu vidění – brýlí. Brýle se řekne německy *die Brille* a je to odvozeno od slova *der Brillant* = brilliant, tedy vybroušený drahý kámen, neboť podobných pomůcek (z křišťálu či berylu) se ve středověku používalo jako lupa. *Brélit* vzniklo přesmyčkou z *brýlet* a časem dostalo poněkud posunutý význam, dívat se zblízka a dlouze. *Brélil mně do auglí* = díval se mně dlouze do očí.

### ***\*Bremzy, bremzovat (brzdy, brzdit)***

Německy *die Bremse* = brzda, *bremsen* = brzdit. *Rohatec se skaló v paprčách zabremzoval ve Slópu* = čert se skálou v rukách zabrzdil (zastavil) ve Sloupu (u Macochy), *vágn bremzuje* = auto brzdí, *haprujó mě bremzy na raku* = zlobí mne brzdy na kole, *bremzák* = brzdař (na dráze). Problém je v tom, že hantýrka má snahy ke zjednodšování. A tak se občas setkáme s (chybnými) spojeními *vágn brémuje* = auto brzdí nebo *rohatec zabremčil* či dokonce *zabrenčil* = čert zabrzdil, protože tvar *zabremzčil* se špatně vyslovuje.

### ***\*Brenčit (svítit, hořet, pálit)***

Německy *brennen* = svítit, hořet, plát, zářit. *Zabrenčit kandlu* = zpálit svíčku, *hercna mu brenčí* = srdce mu hoří, *brén, breňák* = denaturovaný líh pro lihové kahany a vařiče (*der Brennschspiritus*). Pozor však, nesmíme si to plést se slovy *brenčit* a *zabrenčit*, která pochází ze stejně znějícího rakouského *brennen* (vídeňsky *brenna*) = platit, zaplatit (penězi). A aby toho nebylo dosti, někteří autoři si zjednodušili špatně vyslovitelné slovo *bremzčit* = brzdit na *brenčit*. Viz odstavec „Bremzy“.

### ***Bretle (lyže)***

Německy *das Brett* = prkno a *die Bretteln* = lyže, doslova prkýnka. V hantýrce *bretlit* = lyžovat, *vasrbretle* = vodní lyže, *lojfle na bretle* = lyžařské boty.

### ***Bréca (mrzutá žena, která ztrácí na půvabu)***

Rakousky s *Brösel* = zlost a mrzutost. Čteme-li to nezněle, dostáváme se ke slovu *prézla*, o kterém si povíme v odstavci „Prézla“. Čteme-li to zněle, dostáváme *brézla* a jazykovou hrou pak *brécla* (v němčině čteme Z jako C) a zkrácené *bréca*. Zaregistroval jsem i variantu *brexla*.

Pro Plotňáky byla *bréca* synonymem pro bábu. Pro mladé kluky pozdějších generací je to dívka s nepěkným vzhledem či charakterem. Ti starší tak označují ženu, která, ač již pozbyla svého přirozeného půvabu, se snaží pomocí šminků vypadat pomalu o generaci mladší. Ale také ženu urvanou, protivnou či nepříjemnou. A k tomu všemu tetka Picmánková doplňuje, že v některých krajích *bréca* = pelichající slepice. Jak dvousmyslné.

Lingvistici odvozují slovo *bréca* od výrazu brečet. A tak nějak předpokládají, že *bréca* je starší žena, která oplakává své mládí a svůj půvab a snaží se je pomocí kosmetických technologií alespoň zamaskovat. *Špizni, jakó minclu si vohákla ta bréca* = podívej, jakou minisukni si oblékla ta bába.

### ***Bresty (prsa)***

Odvozeno z anglického *breast* (čti brest) či německého *die Brüste*. Obojí zamená ňadra. *Lapala bronz s brestama na volnoběh* = opalovala se nahoře bez. V hantecové literatuře se často objevuje význam malá ňadra, tedy *bresty jak leťák* (letišťe), *bresty jak dvótečka*, *bresty jak štempl na dvótečku* či *bresty po fotrovi*.

### ***Brežněv (husté obočí)***

Husté, tmavé a spojené obočí bylo pojmenováno podle hustého obočí generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu Leonida Brežněva vládnoucího v letech 1964 – 1982. Fráze *sfachčila jsem si Brežněva* však znamená vytrhala jsem si část obočí přesahující nad nos.

### ***Brča, brčola (limonáda)***

Zlé jazyky říkají, že tento výraz byl odvozen od citoslovce brr, neboť mnohé socialistické limonády neměly valnou chuť. Tetka Picmánková ovšem nesouhlasí a připomíná, že jedna z populárních limonád šedesátých let se jmenovala Amara. Měla snížený obsah cukru, obsahovala chinin a měla zelenou neboli brčálovou barvu. A tak v některých oblastech dostala pojmenování *brča*. A to se časem přeneslo na limonády v zelené láhvi a nakonec na všechny limonády. Naši oponenti ovšem tvrdí, že je to proto, že se po ní brká.

### ***Brd, brdek (kopec)***

Staročesky původně protáhlý zalesněný hřeben, později byl význam zúžen na nevysoký vrch či kopec. Zde má původ jméno českého pohoří Brdy. *Valili z brdu aus* = jeli, šli z kopce dolů, *Pracké brd* = návrší u vesnice Prace, na kterém je postavena Mohyla míru.

### ***\*Briketa (vysoký podpatek, cigán, uhlík na sběrači trolejbusu)***

Původně pravidelně tvarovaný kus stmeleného jemnozrnného materiálu, např. dřevěných pilin či uhelného prachu. Pochází údajně ze staršího italského *brique*, což je zdrobnělina od *brique* = cihla. V hantýrce byly *brikety* boty se zesílenou podrážkou a podpatkem. A takové podrážce se říkalo *briketa*. *Brikety pasujó k džankám* = boty s vysokými podrážkami se hodí k džinsům. Pro tvarovou i barevnou podobnost *briketa* = uhlík na sběrači trolejbusu a pro barevnou podobnost *brikety* = cigáni, zejména ve vězeňském slangu. Setkal jsem se také s otázkou (od Fr. Kocourka) *jak ti fajrujó brikety* = jak se máš.

V nedávné době se říkalo *briketa* velkému černému mobilu a dnes také dálkovému ovladači.



### **Brko (noha, penis, splávek, joint)**

Ve staré češtině *brkat* či *brčet* znamenalo létat či poletovat pomocí *brk*, tedy ptačích per. Další význam dostala slova *brk* a *brko* v souvislosti s jejich použitím při psaní. Některé významy mohou souviset s brdečkem, což je dřevěná část tzv. vah u žebříňáků. Příklady z hantýrky, která si pohrála také s tvarovou podobností: *brko* = noha (původně možná jen lýtko), rybářský splávek, penis, cigareta marihuany, starý argot znal i výraz *brkosit* = souložit. *Holcnový brko* = tužka, *dat brko* či *hodit brčko* = podrazit nohu. V množném čísle jsou *brky* peníze, vychází se z analogie s oškubanou drůbeží, pokud mě někdo *oškube* = připraví o peníze, *nemám ani brko*. *Mlataři mu přeflákli brko* = rváči mu přerazili nohu, *přebíflnót brko* = vykonat felaci, *vyčadit brko* = vykourit jointa, *smotnót, užmólat brko* = ubalit cigaretu, *natahnót brka* = zemřít. O tom posledním viz odstavec „Natahnót brka“)

### **Brnknót, brnkačka (zavadit, zatelefonovat, snadná záležitost)**

Lingvistici říkají, že *drnknout* a *brnknout* jsou zvukomalebná slova. Původně znamenala zavadit o nějaký předmět a přitom vyloudit nějaký zvuk. Pokud zavádíme o naladěnou strunu, ozve se tón. Ten, kdo takto činí je *brnkálista*, tedy hráč na strunné nástroje, přeneseně pak hudebník.

První modely telefonů měly kovový zvonek, do kterého rytmicky brnkalo elektromagnetem rozkmitané malé kladívko. A zvonek zvonil nebo také jen drněl. Zde má původ spojení *brnknót fónem* = zazvonit telefonem, přeneseně zavolat, zatelefonovat.

Řekneme-li, že je něco *brnkačka*, je to jednoduchá záležitost či snadná činnost. Asi tak jednoduchá, jako zabrnkání na strunu či napnutý drát. Z představy, že také nervy mohou být napnuté jako struny, vychází spojení *brnkat na nervy* znamenající rozčilovat, stresovat či vytáčet někoho. Pokud nás z tohoto pohledu někdo *nabrnkne*, znamená to, že nás našťve či rozčílí. Řekneme-li o někom, že je *rozbrnkané*, je rozladěný, otrávený či jinak nesvůj. Může být i pod vlivem alkoholu. Proto *zbrnknót se* = opít se.

Toto brnkání ovšem nemusí být vždy negativní, takže se může stát, že na naše nervy zabrnká nebo o ně brnkne nápad či nějaká skvělá myšlenka. A tak *brnklo mu (v bedně)* = došlo mu, dovtípl se. Příjemně zabrnkat na city (citové nervy) můžeme i člověku, který se nám líbí. Odsud pochází spojení *nabrnknót si koc*, tedy sbalit dívku nebo navázat s ní známost. Tetka Picmánková však v tom *nabrnknót* slyší spíše „ukecat“, viz odstavec „Brn-“.

### **Brn-**

Zdálo by se, že slova začínající na tato tři písmena budou mít nějaký vztah k našemu městu. Mnohdy je to však zcela jinak. A tak se podívejme, co připomíná jméno našeho města Moravákům starší generace: *brňák* = chroust, *brnečko* = sluníčko na obloze, *brnět* = mluvit, reptat, *nebrň furt* = nekecej, *brnola, brňola, brňala* = mluvka či ubrblanec, *brňavý* = černý s namíchanými červenými chlupy, *brňavé kociš* = mourovatý kocour tmavé srsti, *brnoživý* = přičinlivý, *brnožit* = kutit, dělat drobné práce, ale také lopotit se, živořit, *byt jak Brno* = být velký, pořádný, např. *kópil baňu jak Brno* = dostal pořádnou facku.



## Brno

Co znamená či jak vzniklo pojmenování našeho města? Nejprve odcituji pana profesora Rudolfa Šrámka z pedagogické fakulty MU v Brně: „Je to základ *brnie* – poříční bahno u vody, nikoli na loukách. K tomu moravská přípona *-no*. Mělo by se vlastně psát *Brnno*. Němci si to ale spojili se slovem studna – *der Brunnen* a měli z toho *Brünn*.“

Mgr. Ladislav Plch, umělec a lingvista z brněnské Kamenné kolonie, uvažuje přibližně takto: V češtině máme slova *obrnit se*, *brnění* nebo *obrnění*. Brno je výraz pro ohrazené, opevněné, obrněné místo. Původně to pravděpodobně znělo *Obrno*. Není náhoda, že Staré Brno se jmenuje Staré Brno. Bylo totiž tím původním. Současnému středu Brna se říkalo Nové Brno a bylo skoro celé německé a také Němci založené. Tuto variantu vysvětlení podporuje též německé slovo *die Brünne* = brnění.

Jiní hovoří o pověsti o praotci Brňáků. Tento věčně nespokojený morous přišel na místo dnešního Starého Brna, přebrodil Svatku a její studené vody ohodnotil citoslovcem „**brrr**“. A protože ho už bolely nohy, tak dodal: „**Noo**, ale zůstaneme tady.“ Jiní říkají, že mu uvízla bota v nevábne páchnoucím bahně a pravil: „**Brr, no** a tak tady zůstaneme, dokud se nevysuší.“ A zalíbilo se jim tam.

František Ringo Čech nabízí ve své hře *Dívčí válka* jinou verzi pověsti: Kněžka Vlasta vybízí ve své vizi, aby se bojovníci vydali do moravských hvozdů a tam, kde naleznou muže, kterého brní nohy, tam necht' založí nové město a nazvou ho po tom brnění Brno.

Tetka Picmánková zase vysvětluje, že se naše město jmenuje podle významného moravského boha Peruna, jemuž byl zasvěcen kopec, kterému dnes říkáme Petrov. Perunovo sídlo si lenivé jazyky zkrátily na *Peruno*, později na *Perno* a *Prno* a změnou znělosti dostáváme Brno.

## Brňák nebo Brňan?

Brňák a Moravák se říká na Moravě podle „vzorů“ Hanák, Slovák či Polák. V Praze ovšem říkají, že je to nespisovné, a jediné správné výrazy jsou Brňan a Moravan podle vzoru Pražan. Můžeme si vybrat. A tak to někteří Brňáci vyřešili po svém a říkají si Brňáli.

## Brósit (*brousit, chodit, slídit*)

První význam slova *brósit* pochází z Moravy a znamená to brousit. *Šalina brósi glajze v bógnách* = tramvaj brousí koleje v zatáčkách, *bróšené kchán* = ostrý nůž, *brósit henkle* = v motorkářském slangu klopit zatáčky tak, že si obrušujeme kolena, *brósit hůlku vo šlic* = souložit. Další význam moravského *brósit* = potulovat se, jsou ovlivněny angličtinou, kde *browse* (čti brouz) znamená procházet, brouzdat, prohlížet, zběžně číst. Takže *brósit perón* = popocházet po nástupišti, *brósit za koc* = docházet za dívkou, *brósit v bichli* = prohlížet si knihu, *brósit po netu* = surfovat po internetu, *brósit (paprčó) v hóznách* = slídit rukou v kalhotách, hledat tam něco, *brósit pravingston* = jet či odbočit doprava. A přeneseně *brósilo mu to v budce* = honilo se mu to v hlavě.

### **\*Brotsack, brocak (chlebník)**

V tramském slangu též *žracák*. Německy *das Brot* = chleba, *der Sack* = sáček, pytlík. Původně se jednalo o vojenskou mošnu z hnědé lněné plachtoviny 32 x 35 cm s „chlopni“ a nosným popruhem. Uvnitř byla dělicí přepážka. V přední části se nosil jídelní příbor, kuřácké potřeby, tabák a čistící a hygienické potřeby, v zadní části chleba, potravinová dávka a polní láhev. Za socíku se jako *brotsak* používaly brašny na vojenskou ochrannou (plynovou) masku. V plotňáčině takto označovali také ústa (*chlebárnu*), přeneseně i tvář a obličej. *V brotsaku tahl štykl bimzála a lampu plnotučnýho* = ve chlebníku nesl kus chleba a láhev dvanáctky piva.

### **Brslenky (nohy)**

*Brslenky* jsou v současném jazyce plody keře brslenu. Mohla by zde hrát roli tvarová podobnost nohou s tenkýma větvema brslenu. Další stopou je fakt, že v Čechách a na Vysočině výraz *brslenky* označuje žluté či žlutohnědé upnuté dole zpravidla zúžené selské kalhoty, které se nosily zastrčené v botách. Výluhu z brslenu se totiž užívalo jako žlutého barviva na vlasy a někde též na textil.

Tetka Picmánková doplňuje, že Josef Jungman ve svém slovníku uvádí pro přeslen též výrazy *brslen* či *brslínek* a pro přeslici výraz *brslice*. Přeslice je zašpičatělá tyč, na jejíž konce se navléká zásoba lnu při ručním předení. Takže *brslenky* mohly být původně nohy štíhlé jako přeslice, tedy opak špekátých nohou zvaných *sulcky*. *Přeřlákla si brslenku* = zlomila si nohu.

### **Brunc, bruncna (moč)**

Německy *brunzen* = močit, *die Brunze* = moč, *der Brunzenwinkel* = pisoár, doslova kout na močení. V hantýrce se pisoár, a přeneseně i celý záchod, řekne *bruncák* a močit *bruncnit*, někdy i *brunčit*, ale častěji *hodit bruncnu*. *Bruncna v hóznách* = inkontinence, *vybruncnit čokle* = vyvenčit psy a *házet bruncnu proti fukěru* = jít proti proudu (mainstreamu), doslova čurat proti větru.

### **\*Bruník (tatínek)**

Zjemněný výraz *staré medvěd brůča* = ubručený otec. Viz odstavec „Stáří medvědi“. *Céra hodila na bruníka libovó kukačku* = dcera se mile podívala na tatínka, *hókla bruníkovi, že má recht* = řekla tatínkovi, že má pravdu.

### **\*Brus (tramvaj, motorka, onanie, pervitin)**

Původní význam slova *brus* je strojní zařízení určené k broušení. Z tohoto důvodu se říká tramvaji *brus* nebo také *šmirgl*, protože v zatáčkách brousí koleje. V modernější době může být *brus* i motorka, viz odstavec „Brusírna“. Jelikož *brósit (si) klacek* znamená v hantýrce onanovat a *brósit fógla vo šlic* souložit, může *brus* znamenat jak masturbaci, tak soulož. V hazardním slangu *mět brus* = mít štěstí, v drogovém slangu *brus* = pervitin, pravděpodobně coby zdroj dočasného štěstí. *Raky valily jak nafrkaný brusem* = hodiny letěly, jako by nasály pervitin.

### **Brusírna, bruska (motorka)**

V motorkářském slangu rychlá sportovní kapotovaná čtyřtákní motorka. Ale proč? Nabízí se „hodnocení“ *ta mašina jede jak brus(ka)*, tedy rychle, hladce a na vysoké otáčky. Jiní dávají přednost odvození od spojení *brósit bógny* = jet rychle v zatáčkách nebo *brósit henkle* = klopit motorku v zatáčkách až na koleno. A tetka Picmánková připomíná, že na takové motorce můžeme i leckam *zabrósit*, tedy zajet. Srovnej s odstavcem „Brósit“.

### **Brusle si hodit, okarínu brósit (onanovat)**

Zde musíme vyjít z frází *brósit si prut (hůlku) vo pekáč* nebo *buca nabrósit vo kanál* označujících soulož a *vybrósit mu voháňku* či *okarínu* = provést felaci. *Okarina*, italsky *ocarina* je označení hliněné flétny, tady je to synonymum pro penis. S tímto souvisí i spojení *stará brusla* = stará žena hodící se již jen na ústní *brus*. Další viz odstavec „Brósit“.

### **Brykula, brykule (potížitka, vrtochy)**

Původně francouzsky *bricoler* = kůň, který nechce jít tak, jak si vozka přeje, dnes *bricoler* = kutil fušér. Takže pokud označíme nějakou dámu jako *brykulu*, je to potížitka s vrtochama. Vůbec nemusí být „stará a nehezka“, tyto přívlastky byly dodány až lidma, kteří o původním významu neměli ani tušení. *Brykula s vykotlanéma radlicama* = (stará) žena se zkaženými zubama. A *fachčit brykule* = dělat problémy, potíže, vytáčet se a pod.

### **Brynda (slabá káva, kaše, nesnáze)**

V němčině *die Brühe* (čti brie) = polévka, vývar, odvar, břečka a močůvka. Odsud mohly být odvozeny naše významy kaše a slabá káva. V Německu mají pořekadlo *in der Brühe sitzen* = sedět v břečce neboli v *bryndě*. U nás bysme řekli v pěkné kaši. Odsud máme *brynda* = svízel, nesnáz či nepříjemná situace

Zajímavé na tom je, že i v dalších jazycích se vyskytují podobná slova. Španělsky *brindis* = přípitek, italsky *brindare* = připíjet, rakousky *Brindl* = vodní fontána. Další podrobnosti viz odstavec „Žbrunda“.

### **Bručet, basa (být ve vězení, vězení)**

Basa coby hudební nástroj má bručivý zvuk a tedy bručí. V *base* coby ve vězení se také bručí. A to nejen v češtině, ale i ve francouzštině a v němčině, kde *brummen* znamená současně bručet, být ve vězení i být po škole. Dalšíma tvarama jsou *abbrummen* = odsedět si, odkroutit si nejen trest, ale i třeba školní vyučování, *aufbrummen* = napařit, uložit trest, ale i práci.

Rakousky *aufbrummen* znamená pokutovat či uložit trest a hovorově *brummen* = bédovat či naříkat. Což můžeme i ve vězení. Pěkné, i když ne zcela k tématu, jsou také rakouské výrazy *Muschibrummer* = vibrátor nebo přeneseně moped. *Musch* zde označuje malé děvče nebo také mušličku a *Brummer* = bručák.

Někteří lingvistici odvozují tuto situaci od bručícího medvěda zavřeného v kleci. Zajímavé je, že spojení *Bären anbinden* znamená v němčině současně dělat dluhy i přivázat či držet medvěda.

Další hypotéza se odvolává na loupežníka Babinského, který se odpykával trest na Špilberku. Jednou mu namluvil zlomyslný dozorce, že se jeho parta rozhodla jej vysvobodit. Ale protože nevědí, kde přesně jeho cela leží, musí na sebe v noci loupežník upozornit bručením. A tak Babinský celou následující noc bručel a dozorcí z toho měli akorát *čurynu*. No a od té doby se říká, že se jde do vězení *bručet*.

Proč je ale *basa* vězení? Francouzsky *violon* = housle i vězení, *mettre au violon* = vsadit do vězení. Původně byly ony housle dřevěná pouta podobná dnešním houslím či base. Měly krk i širokou část s otvorem na ruce, někdy dokonce na hlavu. Naši předkové si to francouzské *violon* spojili s violou, které se říkalo též malá basa. Přispěl k tomu asi fakt, že italsky se řekne basa *violone*. A proč je bedna na pivo též *basa*? Je to vězení pro lahve i s celama.

Ale kdo ví, jak to vlastně bylo. V italském argotu se údajně řekne vězení též *bassa*.

### ***Brzda (chléb, tlustý klínovitý krajíc chleba)***

V dobách, kdy nebyly ještě k dispozici mechanické kráječe chleba jako dnes, se krájely půlkrajíce chleba nožem do ztracena, takže připomínaly dřevěné brzdové klíny, které se dávaly pod kola vozů. Navíc se chlebem zajídá řada pokrmů, a takto se brzdit projímavý účinek řady z nich. A také brzdit hlad. *Frešná brzda* = čerstvý chleba, *brzda bukvica* = teplý chleba a *tuhason brzda* = tvrdý chleba. Ve studentském slangu se objevuje také slovo *brzdit* = jíst chleba, přeneseně svačit. Občas se dá setkat i se spojením *brzda séra* a myslí se tím klínovitě ukrojený kus syra.

### ***\*Bubák (penis, muslim)***

Z citoslovce *bububu*, kterým strašili i naši předkové děti, se vyvinul výraz *bubák*. Ten označoval jednak strašidla a také řadu jevů, ze kterých šel strach. Jednou věcí, ze které mělo strach mnoho mužů, je nefunkční penis, který jim mezi nohama akorát strašil. Takovému říkali *bubák*. Časem se význam tohoto slova posunul na penis jako takový a začalo se používat jen v některých frázích. *Bubák zarmócené* = penis smutný (nečinný). *Lepší je zarmótit bubáka než zbochnót koc* = lepší je nesouložit než oplodnit dívku.

Navíc však *bubák* či *bubál* = strašidlo, *bubácké* = strašidelný a *bubákov* = místo výskytu strašidel či podivných individuí. V novohantecu *bubák* = zahalený muslim. V zahradnické hantýrce *bubák* = zbytek květního kalichu na ovoci. *Neděle bubáka na krpátý kindoš* = nestraš malé děti.

### ***Bublat (vřít, hučet, mrmlat, brblat)***

Základním významem slova *bublat* je, že se v kapalině objevují bubliny. Synonymem je klokotat. Souvisí s francouzským *bouillir* = vařit a s latinským *bullire* = dělat bubliny. Doprovodným významem *bublání* je zvuk, který bubliny vytvářejí. V hantýrce *vajnoš buble* = víno kvasí, *bublavé* či *bublaté vajnoš* = šampaňské. Další významy tohoto slova v hantýrce jsou *bublat* = vřít a *dobublat* = dovařit. Např. *blča už nebuble* = polévka již nevře, *ubublat (arabáka)* = uvařit (káfe) a v receptech *než vasrovica probuble* = než voda začne vařit.

Přeneseně *bublat* = reptat, zlobit se, rozčilovat se či nadávat. Když toto někdo dělá, uvnitř něj to vře a dává to zvukově najevo. Můžeme říct, že dělá bu, bu, bu neboli hučí. V tomto

významu je sloveso *bublat* podobné výrazu *brblat*. *Vybublat* znamená rozčílit se nebo vytočit se, *dobublat* pak skončit ono nadávání a uklidnit se.

Bublavý zvuk stál také za významem *bublat* = mluvit nezřetelně či příliš tiše, mumlat či mrmlat. Tedy *zabublat* = říct nezřetelně, *neublé tak* = mluvit zřetelně a přeneseně *nad berglama zabublala bórka* = nad horama zahřmělo. *Bublat do nekeho* = hučet do někoho a *nabublat mu neco* = nakecat, namluvit mu něco.

V motorkářském slangu se tímto termínem označuje zvuk silnějších dvoutaktních motorek, takže můžeme uslyšet spojení jako *motor špicově buble* = motor má výborný zvuk. Přeneseně pak *bublat* = jet a to nejen na motorce, přičemž jsou možné různé odvozeniny, jako například *bublat na burgli sedum pěték* = jet na motorce sedmdesátkou, *odbublat pila pali* = rychle odejet, *přibublala pro nás Vétrieska* = přijela pro nás Praga V3S nebo *vybublat jak brča* = zmizet jako bublinky v limonádě a to klidně i pěšky.

Bublající zvuk mohou mít i potoky a řeky, takže v hantýrce *Švarcava buble Štatlem* = Svratka teče přes Brno. A pravděpodobně proto, že *bublání* v případě potůčku lze vyjádřit slovesem *zurčet*, objeví se občas jeho pobrněštělé verze *nazurčit* či *vodzurčit*. Znamená totéž co *nabublat* či *odbublat* ve významu přijet a odjet. Zajímavé na tom je, že slovo *zurčet* vytvořili uměle obrozenci inspirovaní ruským *žurčat'* až v 19. století. Zřejmě pro podobnost s *crčet* = téct pramínkem.

#### **\*Bubnovačka, vodbubnovat (nářez, ukončit)**

Sloveso *bubnovat* je zvukomalebné a vychází ze zvuku úderu *bim, bam* či *bum*. Odsud pochází výrazy *bubeník* = rána, *kópit bubeníka* = dostat nářez, *bubnovačka* = nářez, ale též *bubnování*. Další významy vychází z dávné praxe tzv. *vybubnování* sdělení, kdy zpravidla obecní policajt upozorňoval ranama na buben, že bude předčítat sdělení obecní rady. Konec tohoto sdělení pak ohlásil dalšíma ranama do bubnu, tzv. *odbubnováním*. *Vybubnovat cunt* = oznámit zprávu, *vodbubnovat vélet, lohec* = ukončit výlet, legraci, ale *vodbubnovat startovačku* = zahájit, *zbubnovat* = sehnat, svolat, to pravděpodobně pod vlivem *zbuntovat*. Pozor však, *provětrat bubny merchnó* = poslouchat (zajímavou) pohádku, zde *bubny* = ušní bubínky. *Buben* ve významu těhotenské břicho viz odstavec „Panděro“. *Vybubnovat havaj* = vysouložit. Prudký milostný akt může znít jako hra na buben a mít za následek *buben*.

#### **Buc, buk (penis)**

Ve spisovné němčině znamená *der Putz* (čti *puc*) = paráda, okrasa, hovorově je to pak *der Butz* a znamená to i penis – onu mužskou parádu. V moravském hornickém slangu znamená slovo *buc* sochor, takže je možné, že *buc* či *buk* byl původně velký penis. *Honit* či *brósit buca* znamená onanovat, *brósit buca vo šlic* pak souložit.

#### **Budka na niti, na špagátě (opilecký spánek)**

Jedná se o situaci, kdy připitý či velmi unavený člověk pospává u stolu a hlava mu klesá někdy až na desku stolu, a když procitne, hlavu opět zvedne, Tyto pohyby připomínají pohyby loutky, jejíž vodič má již hodně unavené ruce. Varianty *dyňa na nit'áli*, *na špagyšu* jsou méně časté. *Fanóš byl zglgané do mrtva s kebuló na niti* = Franta byl velmi opilý, že mu hlava



padala na stůl. Někdy se říká, že dotyčný má *umakartové* nebo *vixlajvantové čelo*, neboť za starých časů měly stoly v hospodě často tyto povrchy. Viz též odstavec „Vixlajvant“.

### **Bugr (rámus, rozruch)**

Odvozuje se buď z maďarského *bög* = řev, nebo ze starofrancouzského *bogre* či *bougre* = kacír, sodomita, buzerant – původně ten, kdo nějakým způsobem obtěžuje (viz odstavec „Buzerovat“). *Ve fabali byl bugr* = v továrně byl hluk, *sfachčil rácké bugr* = udělal velký rozruch, přeneseně *ufachčit bugr nekemu* = hlasitě pokárat, *dělat bugr, že...* = zlobit se, že... Někdy též *bugr* = nepořádek. *Máš tadyk pěkné bugr, mohl bys sfachčit ordnung* = máš tu pořádný nepořádek, mohl bys uklidit.

### **Buchnót (praštit, prodat, propadnout)**

Toto slovo jen částečně souvisí s německým *buchen* = zapsat, zaznamenat, objednat či rezervovat. Dalo by se o tom uvažovat u fráze *buchnót do bichle* = napsat či zapsat do knihy nebo u *buchnót* = propadnout ve škole. Německá hovorová fráze *buchen bleiben* znamená v podstatě zůstat zaknihovaný v původní třídě. Ale i zde je vidět vliv našeho slova bouchnout.

Bouchnout znamenalo původně jen praštit, udeřit. Např. *buchec* = výprask, rvačka, *vysadit, hodit buchec na futra* = zaklepat na dveře, *vysadit buchec na čuňu* = dát pár facek. Jenže nastoupila jazyková hra a slovo dostalo řadu dalších významů. Buchnót → praštit → praštit s něčím někam → dát něco někam. A dostáváme význam dát. *Buchnót (paprče) do klepet* = dát, nasadit pouta, *buchnót do kameňa* = dát do vězení, uvěznit, *buchnót si dovču* = vzít si dovolenou, *buchni to tam* = dej to tam. Sem patří i *buchnót si děčko buchno*, tedy aplikovat si drogu injekční stříkačkou.

Druhý význam souvisí s přemístěním: *buchnót* → praštit → praštit sebou někam → přemístit se někam nebo spadnout někam → propadnout (se) někam → neuspět. Například *buchnót sebo do betle* = praštit sebou do postele, ale i *buchnót špíl* = prohrát, a *buchnót* = propadnout ve škole. A následuje třetí jazyková hra: *buchnót* (udělat ránu výstřelem) → střílet → prodat. Například *buchnót kër přes realitku*. O tom viz odstavec „Střílet“.

A závěrem tohoto odstavce ještě konstatuji, že někteří mladší autoři nahrazují *bóchnót* a *buchnót* výrazem *bachnót*. Srovnej s odstavcem „Bóchnót“.

### **Buk, bukva, bukvica, bakinghem (homosexuál)**

Vzniklo pravděpodobně jako svérázná slovní hříčka. Latinsky *fagus* = buk, anglicky *fag* = homosexuál. Svou roli mohlo sehrát i úsloví *kluk jako buk* a také fakt, že květy rostliny bukvice lékařské mají růžovou barvu a právě tato barva je symbolem mužských homosexuálů. Další podrobnosti viz odstavec „Bukál“.

Výraz *bakinghem* – psáno anglicky „buckingham“ byl dotvořen na základě zvukové podobnosti podle jednoho z hrdinů románu Alexandra Dumase Tři mušketýři, který byl též zfilmován. Vévoda z Buckinghamu byl totiž domnělý homosexál.

Pozor však, *bukva* může být i písmeno či dokonce nápis. Jedná se o přejímku z ruštiny. *Dovalil vágn s našrajbčenó bukvó „ŠVESTKY“* = přijelo auto s nápisem „POLICIE“.



## ***Bukál (homosexuál)***

Původně submisivní partner homosexuálního páru. Odvozeno z rakouského *da Buckel* = sluha, pomocník nebo *buckeln* = pracovat, ale také chovat se submisivně. Jazykovou hrou se pak v hantýrce vytvořila slova *bukvica* a *bukanýr*, i když to druhé označovalo původně námořního lupiče. Protože častou praktikou homosexuálů je felace, tedy dráždění penisu ústy, zde měla vliv pravděpodobně i slova *buccal*, což znamená anglicky ústní. A to pochází z latinského *bucca* = huba.

## ***\*Buknót, zabukovat (zamluvit, zrezervovat, zaevidovat)***

Mladší generace to zná, té starší připomínám, že anglicky zamluvit = *book* (čti búk). *Buknót (si) cimru* = zamluvit si místnost. Současně *book* = kniha, takže *buknót* = zaknihovat. *Buknót do bichle nakvartýrovaných* = zapsat do knihy ubytovaných. Toto nám souzní se starším *buchnót (do bichle)*. Viz též odstavec „Buchnót“.

## ***Bulhar, maká jak Bulhar (pracuje intenzivně)***

Zajímavé úsloví. Kdo byl před několika desetiletími v Bulharsku, tak by bulharskou pracovní morálku ohodnotil spíše slovy „moc nepracuje, ale šidí“. Jak jsme tedy přišli na tu intenzivní práci? Již za první republiky k nám přesídlila řada bulharských občanů a aby se uchytili, museli se skutečně snažit. Řada z nich měla zkušenosti se zahradničením a zelinářstvím, ke kterému měli v domovské Thrácké nížině takřka ideální podmínky. A tak se přižívovali pěstováním zeleniny a jejím prodejem na trzích. Byl to docela záprah, dopoledne do práce, odpoledne na latifundie a o víkendu na trh. Tady je původ brněnského označení *bulhar* = pěstitel zeleniny, zelinář a celorepublikového přirovnání *makat jak bulhar*. Jedním slovem řečeno *bulhařit*. Časté jsou i dvousmysly typu: „*Kam valíte na dovču?*“ „*Do bulharska, fachčíme na novodurovým béváku v KrPolí.*“

Když přestali být Bulhaři aktuální, pozměnilo se v Brně úsloví na *maká jak bakeliťák*. Z historie totiž víme, že tito lidé byli v Americe zneužíváni k otrocké práci. Když se stalo slovo *bakeliťák* kontroverzním výrazem, objevil se v tomto přirovnání neutrálnější *brazilec*.

S bulharskými přistěhovalci se pojí ještě další úsloví: *Čučí (na neco) jak bulhar do mlátičky* = podivuje se. Vyjadřuje to údiv tehdejších Bulharů nad jim doposud neznámými věcmi v Československu. *Spařené jak bulhar po beróskovi* = opilý na mol. Popisuje reakce Bulharů na jim doposud neznámé moravské lihoviny, které si mohli dovolit po výplatě.

Setkal jsem se i s úslovím *razit na bulhara* = jít naostro, tedy bez spodního prádla. Tetka Picmánková říká, že to původně znamenalo chodit nahý. Důvodem bylo, že již za první republiky byly v Bulharsku provozovány a Čechoslováky navštěvované nudistické pláže. Naproti tomu v Jugoslávii se začaly objevovat až v šedesátých letech pod tlakem německých turistů.

## ***Bulka, raženka, kaiserka, dalaťánek (druhy pečiva)***

*Bulka* = malá boule, tedy kulovitá vypuklina vytvořená na něčem nebo z něčeho. V Brně takto říkáme též kruhovému hladkému pečivu ve své nejjednodušší podobě z rohlíkového těsta. Má-li *bulka* na svém povrchu „vyražený“ vzor, říkáme jí *raženka*. *Dalaťánek* je odrůda bulky a *kaiserka* je odrůda *raženky* lišící se často použitým těstem.

Původní rakouské *kajzerky* měly na povrchu vyražený kříž nebo císařskou korunu a ty „tradiční“ obsahovaly též bramborovou mouku. Legenda říká, že je měl v oblíbě rakouský císař a proto byly nazvány *die Kaisersemmel* = císařské žemle. Skutečnost je však prozaičtější, v roce 1750 je uvedl na trh vídeňský pekař Kayser.

Výraz *dalamánek* pochází z poloviny 18. století. Francouští vojáci si vynutili, aby pražští pekaři pekli krátké *bagety*, na které byli zvyklí a které pak nazývali *pain d'Allemagne* (čti pán d alamaň) = německý chléb.

***Hůlka se řekne francouzsky baguette (čti bagét) a italsky bacchetta (čti baketa), a toto označení bylo přeneseno na věku a velmi dlouhý rohlík.***

***\*Buntovat (smlouvat, podněcovat, svádět)***

Německy *der Bund* = společenství, spolek, smlouva, *den Bund machen* = spolčovat se, ale rusky *bunt* = vzpoura. V hantýrce *zbuntovat* = rychle domluvit nebo podnítit k nějaké činnosti či akci. *Zbuntovat borce na helfku* = narychlo si domluvit s chlapama pomoc, *zbuntovat švestky* = „zvednout“ policii k zásahu, *buntuje kocóry k muzále* = shání, přemlouvá dívky k muzice, *zbuntovat celó familkú* = podnítit celou rodinu k něčemu, *siló buntovat do špenátu* = násilím verbovat na vojnu. Občas se zaměňuje s výrazem *spunktovat*, viz příslušný odstavec. V ostravštině se používá varianta *bantovat*, viz též odstavec „Bantovat“.

***Búr, búro (pětikoruna)***

Pětikoruně se říká *búr* nebo *búro*. Podobná slova, která nás hned napadnou, jsou *búr* a *búrové*. Takto se označují lidé (sedláci), kteří se přistěhovali v 17. a 18. století do jižní Afriky. Holandsky *boer* = sedlák. Podle těchto *búrů* říkáme, byť chybně, i plodům podzemnice olejné burské oříšky. Takže tudy asi cesta k vysvětlení pojmenování pětikoruny nepovede.

V německém argotu existuje výraz *bór* a lze to přeložit jako hotovost. Lingvistici to odvozují z *Bar* (vídeňsky *boa*) respektive z *Bargeld* (vídeňsky *Boagöd*), což znamená hotovost, kde *bar* je holý a *Geld* jsou peníze. No, kdoví. Vysvětlení sice vědecké, ale uznejte, že ne moc přesvědčivé.

Jedno z desatera přikázání nás nabádá, abysme nebrali jméno boží nadarmo. A tak se naši předkové snažili zejména klení spojené s božíma jmény zjemnit. Místo ježišmarjá říkali *ježkovy oči* a hergot pozměnili na *herdek* či *hernajz*. Lingvistici tomuto zjemnění říkají odborně eufemismus. A tímto způsobem bylo pozměněno zaklení „pro pět ran Kristových“ na *pro pět ran do klobouku*. Ve druhé polovině 19. století se u nás objevil tvrdý plstěný klobouk odolný proti mechanickým nárazům zvaný *buřinka*.

A následovala jazyková hra: pro pět ran do klobouku → pro pět ran do buřinky → pro pět ran do buřiny. A v této fázi se slovo *buřina* osamostatnilo. *Buřinou ran* se začalo označovat nejprve pět ran, později začala *buřina* nahrazovat číslo pět. A díky lenosti mluvidel, zvané odborněji jazyková ekonomie, se nakonec *buřina* změnila na *búru* či *búra* a záhy na *búr*.

Spojení *velké búr* znamenalo původně padesátikorunu. Čas však utíká a významy slov se posunují. A tak jsem se od současných kolotočářů dozvěděl, že dnes u nich 50 Kč je pouhý *búr*.

## **Burgla (motorka)**

Jako *burgla* se většinou označuje motorka „naháč“, tedy motorka bez kapotáže. Někdy i tzv. *chooper*, viz odstavec „Čoprák“. *Die Burg* je německy hrad, po zdrobnění dostaneme *Burgl* = hrádek. Tudy zřejmě cesta nepovede. *Burgling* je též odborný termín pro silné kručení v břiše, které by mohlo připomínat zvuk motoru. Podívejme se ještě do rakouštiny. Zde *burren* = kraválovat, vibrovat. Určitou roli zde sehrálo anglické *burr* = hučení, vrčení. Takže *burgla* je cosi, co vibruje a dělá kravál. *Jaryn dohrnul na burgle* = Jarek přijel na motorce.

Jiní vidí původ tohoto slova ve francouzštině. *Burgla* měl být původně „městský kostitřas“, což, když přihlédneme ke způsobu dláždění ulic před sto lety, není až tak od věci. Francouzsky *bourg* (čti búr) = město.

Zaregistroval jsem také plotňácké *burgla* = vysoká kuchařská čepice se štítkem. Takovou nosil šéfkuchař ve filmu Princezna se zlatou hvězdou. Zde by připadalo v úvahu odvození od německého *die Burg* = hrad nebo od jeho rakouské zdrobněliny *Burgl*. Prostě malý hrad na hlavě.

## **Buran, buranov (neotesanec, venkovan, venkov, maloměsto)**

*Búr* a *buran* jsou staročeská hanlivá označení nejprve pro sedláka, později pro člověka z venkova a nakonec pro člověka nevychovaného, hrubiána či neotesance. Pochází ze starého německého *bür* = sedlák, hrubý člověk. Vliv mohlo mít i valašské *buroň* = býk, neboť hrubián se mnohdy chová jako býk v porcelánu.

V hantýrce má slovo *buran* dva základní významy:

- 1/ venkovan, který se neumí orientovat v městském prostředí.
- 2/ nevychovanec, člověk nedodržující zaběhlá pravidla chování spolku, zájmové skupiny či společnosti.

Do běžného jazyka pronikají v současnosti odvozeniny jako *buranství* a *buranizace*. *Měl ranu burana, ale špicově lupal* = vypadal neomaleně, ale skvěle souložil. *Aji vatař s dvěma titulátúrama může mět móresy jak buran* = i bohatý s dvěma tituly může mít buranské vystupování. Srovnej s odstavcem „Burizon“.

## **Burizon (venkovan)**

*Burizon* byl původně název nafouklé rýže, pochází z maďarského *burizs* (čti buriš) = pšeničná rýže. To byla místní imitace rýže vyráběná z pšenice v období II. světové války. *Búza* = pšenice, *rizs* = rýže. Tento název si upravil náš národní podnik Vitana jako obchodní název pro expandovanou (nafouklou) rýži. Štatlaři převzali tento výraz k pojmenování vesničana i *burana*. Viz odstavec „Buran“. *Na Krautmorku silbrujó burizoni pugéty a zelenisko* = na Zelném trhu prodávají venkované květiny a zeleninu.

## **\*Buřina, buřeň (plevel)**

Vypadá to, že tato slova k nám přišla od východu. Plevel se řekne slovensky *burina* a rusky *burjan*. V hantýrce je *buřina* nejen bylinný plevel, ale také nízký křovinný podrost v lese. *Valil sem valdnó a všade samá buřina* = spěchal jsem lesem a všude samý plevel a keřky.

Pozor na záměnu s *buřina* = *búr* = pět a s meteorologickým jevem bouřka. Viz odstavec „Bóřit“.

### ***Buřt, je mně to buřt (uzenina, baterie, je mně to jedno)***

V češtině *buřt* = uzenářský výrobek v podobě krátkého silnějšího válečku nebo tlustý suchý článek buřtu tvarově podobný. Pozor, *buřt* není špekáček, na rozdíl od špekáčku může obsahovat méně masa a tuku a více soji. *Dajmonky (batyše) só dvóbuřtovky nebo tříbuřtovky* = svítilny (baterky) jsou na dvě nebo na tři baterie.

Proč však nám může „být něco buřt“? V rakouštině *di Wurst* a *di Wurstigkeit* znamená nejen uzeninu (*Wiener Würstchen* = Vídeňské párečky), ale také lhostejnost. *Ten borec je mně buřt* = ten kluk je mi lhostejný. Pro podobnost s uzenářským výrobkem zvaným *salám* se vžilo označení *salámista* pro člověka, kterému je vše jedno. Podrobnosti v odstavci „Salám“.

### ***Bušit (pracovat, tlouct, souložit)***

Pracovat = *bóchat*, ale také *bušit*. Čím více boucháme či do něčeho bušíme, tím intenzivněji pracujeme. Jsou zde i další významy: *bušit klíny do lebeně* = tlouct klíny do hlavy, *vybušit* ale i *vybóchat* love = vydělat peníze, *nabušené z hokny* = upracovaný, unavený.

Německé slangové *bumsen* znamená mimo jiné i souložit a rakouské *anbumsen* = oplodnit. Hantýrka se tím inspirovala též a přihlédla k tomu, že kdo *buší*, ten vykonává opakované údery, což se děje nejen při práci, ale i při sexu. Takže *bušit* = souložit, *nabušené hormónama* znamená zpravidla sexuálně vzrušený, *jungšál nabušené hormónama* je však nadržný puberták. *Buširna* může být také posilovna, *nabušenec* = svalovec a *nabušené muskle* nebo *vanilky* jsou vytrénované svaly či nohy. Kromě svalů můžeme trénovat i hlavu, takže když má někdo *nabušené v lebeni*, je vzdělaný nebo má chytrou hlavu (oplozenou natlučenými vědomostmi).

### ***\*Butela (baňatá láhev)***

Francouzsky *bouteille* (čti butejl) = láhev, fláška. Ve vojenském slangu *butela* = kovová „polní láhev“ s plstěnou ochranou. *Ingóst mám tadyk v buteli* = rum mám tady v lahvince.

### ***Buzerovat, buzna (otravovat svýma požadavkama, homosexuál)***

Slovo si rozložíme na *Busen* a *rühren* (čti rýren). *Der Busen* znamená německy poprsí či hrud', přeneseně i lidské nitro. Slova *buzně* či *buzny* nejsou nakonec na Moravě nijak neznámá (viz odstavec „Kozy“). Německé sloveso *rühren* znamená pak něčím zasáhnout nebo dojmout. Tedy *buzerovat* = zasáhnout naše poprsí, hrud', přeneseně i naše nitro.

Druhá možnost vysvětlení je přímo z rakouského slova *buserieren*, které rakouština převzala z benátských dialektů, kde údajně znělo *buzerar*. A znamenalo původně provádět sodomii neboli anální sex, později také tlačit na někoho či otravovat nesmyslnými požadavkami. Odsud údajně pochází také označení *buzerant* či *buzna*. Jiná hypotéza říká, že slova *buzerant*, *buzna* či *buzík* pochází z italského *puserone* a to z latinského *pusio* = hošík, chlapeček.

*Buzerantem* však může být i věc, která nás nesmyslně otravuje či obtěžuje. Jako příklad se uvádí budík používaný k *buzení*. Na vojně i v běžném životě *buzerovat* = neustále zadávat podřízeným nesmyslné úkoly. Od *buzerování* neboli *buzerace* je odvozen výraz *buzerplac*

z vojenského slangu, Brňáci by řekli spíše *execírplac* = cvičiště. *Záhul na buzeráku* = intenzivní výcvik pořadové přípravy na vojně.

### **\*Bužírovat, debužírovat (hodovat, hýřit)**

Pochází z francouzského *débauche* (čti deboš) = obžerství a *débaucher* (čti deboš) = hýřit, především v jídle. Podobnost psané formy s naším *bauchec* není náhodná. Vliv mělo také německé *burschieren* = hýřit. *Na gólce sme se nabužírovali* = na svatbě jsme se pořádně nažrali, *má hafo lováčů a tak bužíruje* = má spoustu peněz a tak si dopřává (nejen jídla a pití). Pozor však, když elektrikář *debužíruje kábl*, tak jeho konce zbavuje bužírky.

### **\*Byt v kroju (podnapilý)**

Kroj je charakteristický oděv určité skupiny, např. etnografické či profesní. Když se ovšem moravský mládenec obleče do lidového kroje, jedná se zpravidla o nějakou významnou místní záležitost, po jejímž ukončení se jde do hospody. Časem ovšem došlo v myslích lidu ke změně sledu událostí být v kroji → jít do hospody → odejít připitý na rovnost být v kroji = být přinejmenším připitý.

Tetka Picmánková to vidí jinak: Německy kraj = *die Tracht*. A šatlařská fantazie si toto německé slovo spojila buď s našimi slovy *trachta* a *trachtace* = oslava (původně smuteční hostina) či se starším německým *traktieren* = hostit. Obojí pochází z latinského *tractatio* = jednání, které bylo zpravidla spojeno s pohoštěním. A následkem takového pohoštění bývala zpravidla mírná opilost. A jazyková hra ztotožnila *kroj* s následky pohoštění: *trachta* → *die Tracht* → *kroj*. Takže řekneme-li v hantýrce, že *nekdo je v kroju*, může být nejen v uniformě, ale i připitý.

### **Bytná (manželka, přítelkyně)**

Někteří říkají, že je to „ta, co s ní bydlím“, jiní zase „ta, co jsem u ní v bytě“. V zásadě je to tak, ale tetka Picmánková má následující upřesnění. Pro některé muže je to zkratka výrazu *neod-bytná*, pro jiné zase *nez-bytná*, pro další též *své-bytná* a pro některé i *nedo-bytná*.

### **Bzdět, bzdit, zabzdět, zabzdit (prdnout si, přitopit)**

Slova *bzdět* nebo také *bzdit* jsou starobylá a pochází ze starého řeckého *bdeo* = pouštět tiché větry. Pro ty hlasité měla stará řečtina výraz *perdein*. V hantýrce se toto slovo příliš nepoužívá, převažují spojení *hodit* či *(vy)pustit barvu* nebo *kachnu* (viz odstavce „Barva“ a „Kachna“). Zaregistroval jsem i výraz *bzdivo*, to je potravina vyvolávající plynatost, např. luštěniny, zelí, cibule. *Husálské hётman Žanek Hvězda Vícemilické furt vypóštěl ozón a tak mu pérovali „Bzdinka“* – snad není nutný překlad. *Kurňa, to je rychna, kdo tu zabzdil?* = kruci, to je smrad, kdo si tu prdl?

V okolobrněštině *bzdinky* = podražec křovištní, bylina bránící křečím zaživacího ústrojí zvaným „zaražené prdy“.

Štamgasti v malých *špeluňkách* ví, že se malá místnost dá vyhrát i tím, že se zadýchá a zaprdí. Jinak řečeno *zabzdí*. Takto souvisí podle tetky Picmánkové slova *bzdět* = prdět a *zabzdět* = trochu přitopit. *Navečír sme zabzděli (zabzdili) ve vinckách* = navečer jsme přitopili kamnoma značky Vincek. Lingvistici ovšem s touto hypotézou nesouhlasí a hovoří o postupném

a složitém vývoji blýskat → bzdít, neboť ve staré češtině znamenalo *bzdieti* mimo jiné i svítit slabým světlem.

### ***Bzulka (dětská kulička)***

Existují dvě hypotézy o vzniku slova *bzulka*. První říká, že je to zkrácené *bzí kulka*, tedy kulička z bezového dřeva. Druhá tvrdí, že *bzulka* zkrácené *bzinková kulka*, tedy kulička z nedozrálého plodu třešně. A tetka Picmánková se domnívá, že to B označuje barevnost a tedy, že *bzulky* jsou barevné kulky. A pro zajímavost ještě uvedu, že existovaly dvě základní formy pohybu kuličky: *bzulka ke štychu* = určená k trefení jiné kuličky a *bzulka do gajblu* = určena ke směřování do důlku. *Špílčít bzulky* = hrát kuličky.

### ***Bžunda (legrace, prd)***

Tímto slovem nahrazují někteří slušníci slova *sranda* či *prdel* ve významu legrace. Byli by ovšem opatrnější, kdyby o něm věděli něco více. *Bžunda* nebo taky *bžunda* je v hornickém slangu nálož, která nevybuchne, ale jen vyhoří. Prostě jen pšoukne. Toto slovo je totiž odvozeninou slova *bzdět* = prdět, pouštět větry bez zvuku.

V myslivecké a karbanické hantýrce se údajně říká *bžunda* neúspěchu. Ale podívejme se na to jinak. Když jde myslivec z lovu *s bžundó*, nese domů prd. Když v karbanu končí hráč *s bžundó*, tak vyhrál prd.

*Bžunda* ve významu legrace je podle tetky Picmánkové zkomolený výraz *junda* = legrace, které se obvodilo pomocí přípony *-nda* z německého *der Jux* = šprým, legrace, tak, aby znělo podobně jako slovo *sranda*.



## C

### *Caban, caloň (penis, výrostek)*

Odvozeno pro tvarovou podobnost od názvu točeného salámu *kabanos*. Ten pochází od polského slova *kaban*, což je krajový název pro mladého vepře, z jehož masa se v Polsku původně vyráběl. Stejný termín mají i ruština a ukrajinština pro kance.

Na východní Moravě a na Slovensku ovšem *caban* = výrostek, tj. vytáhlý, odrostlý chlapec s variantami *cabal*, *cagan*, *calán*, *caloň* a *chalan*. V Husovicích *caloň* = starší kluk. Příklad z okolobrněštiny: *Je to kus caloňa, a to má teprv půldruhýho křížka* = je to vytáhlý kluk, a to má teprve 15 let.

### *Cábnót se (chybit, netrefit)*

Výklad musíme začít slovem *vrhcáby*, což je stará hra, ve které se háže dvěma kostkami a na hrací desce se posunují podobné „kameny“, jako třeba v jiné populární hře dáma. Německy *vrhcáby* = *das Wurfzabel*, kde *der Wurf* = hod a *das Zabel* = vrhcábnice neboli hrací tabule. Na Hané znamenalo slovo *cáb* remízu při podobných hrách. Od posouvání knoflíků až po *vrhcáby*.

A vzhledem k tomu, že *cábit* zde znamená „šklebit hubu na pláč“ (dnes bysme asi řekli mít slzy na krajíčku), tak zkřížením slov *cáb* a *cábit* vzniklo nové sloveso *cábnót* znamenající remízovat pro pláč. A protože i remíza znamenala nemít štěstí či udělat strategickou chybu, začalo se říkat, že se hráč *cábl*. *Cábnót se* tedy znamená udělat nějakou chybu, později též netrefit cíl. Od *cábnót* je odvozen i výraz *cabl* = dluh a *cabl*, *caba* = chyba. *Zacálovat cabl* = zaplatit za chybu nebo také splatit, vyrovnat dluh. *Cábl se vo metr* = spltl se o měsíc.

Tetka Picmánková upozorňuje ještě na druhý význam slova *cábnót* = praštit, který vznikl zřejmě přesmyčkou ze slova *bácnót*. Takže *cáblé džek* = střelený, praštěný muž. Zaregistroval jsem též variantu *cáklé*, která má však bliž k rčení *kape*, *cáká mu na karbid* (viz odstavec „Kapat“).

Naši oponenti ovšem tvrdí, že *cábnót se* je odvozeno od předchozího výrazu *caban*, který se často *cábne*, tedy netrefí se, kam má. No věrohodnost této hypotézy posudte sami.

### *Cacák (cacovický ostrov, náhon, mlýn)*

Poněkud vícesmyslným názvem označovali místní lidé zmíněné pozůstatky staré osady Cacovice, německy *Zazowitz* či *Cacowitz*. Takže když si např. místní *dali scuka v putyce na Cacáku*, myslela se tím hospůdka „U Jára“ poblíž sportovního areálu u maloměřického jezu. Zlé jazyky tvrdí, že se zde vyskytl v roce 1912 Jára Cimrman při své návštěvě Řečkovic.

### *\*Cachtat, cáchat se (koupat, máchat)*

Zkříženina *cákat* + *čvachtat*, což jsou podle lingvistiků zvukomalebná slova. V hantýrce *cachtat se* = koupat se, *máchat se* ve vodě, přeneseně *cachtat se v tunelu* = být namočený v nějaké neprůhledné transakci. *Šropi se cachtajó, jungšáli se cédajó* = děti se máchají ve vodě a mládež se koupe.

### *Cajdák (pomalý tanec, hudba k pomalému tanci)*

Moravské slovo *cajdat* znamená pomalu se pohybovat, pomalu jít. Zvukově je podobné slovu *pajdat* a v některých krajích má i tento význam. V tramském slangu *cajdat* = chodit po přírodě. Někteří říkají, že slovo *cajdák* ve smyslu pomalý tanec (ploužák) uvedl do života až Jára Cimrman jako protiklad k rychlému tanci bez definovaných kroků zvanému *hopsák*. *Špica koc, při cajdáku nehlásila lepička pas* = skvělé děvče, při ploužáku neříkala nelep se na mně.

### *Cajk (věc, nářadí)*

Velice univerzální slovo *cajk* pochází z německého *das Zeug*, které má mnoho významů. Krámy, haraburdí, nářadí, postroj na koně, schopnost neboli vloha, a také levný vlněný textil. V našem prostředí jej známe nejspíše ze složeniny *vercayk* = nářadí, pracovní pomůcky. To „ver“ zde pochází z německého *werken* = pracovat. Je zajímavé, že ještě za první republiky se slova *cajk*, *cajky* a *vercayk* považovaly téměř za vulgární.

Takže *cajky* mohou být v hantýrce věci, předměty, nářadí či ve tvaru *klumprcayk* i haraburdí. Po přenesení významu označuje i nehmotnou věc či důvod. *Cajk za zvadlem* = důvod pozvání, tedy věc čili pohnutku, která způsobila ono pozvání.

Zajímavý je význam „levný vlněný textil“. Mínila se tím zpravidla pevná jednobarevná bavlněná látka s vyraženými proužkami imitující vlněnou tkaninu, které se také říkalo *štruks* (angl. *strike* = vyrážet, *strucks* = vyražené proužky), ze které se šily takzvané *štruksáce*, které měly v mém mládí zpravidla tvar do zvonu a říkalo se jim *zvonále*. Tato a podobné látky se vyráběly v *cajkárně* neboli *cajchárně* (jedna byla údajně v brněnských Zábrdkách), kde pracovali *cojkmachři* neboli tkadlecí. Ovšem ve fabrikách či dílnách jiných oborů může být *cojkmachr* třeba výrobce strojů nebo i zbrojíř. A zbrojnice neboli dům na zbraně pak *cajkhaus* a podobně.

Spojení *je to cajk* nebo jen samostatné *cajk* však znamenají, že je něco dobré či vyhovující. Například *šéf je cajk* nebo *šéf je v cajku* znamená, že šéf je v pohodě. A když někomu řekneme *si tu cajk*, znamená to, že je tady dobře, správně, na správném místě. Jak si vysvětlit tuto změnu? Je to proto, že když byl za starých časů *kůň v cajku*, tedy připraven v postroji, bylo to dobré a mohlo se vyrazit na jízdu nebo na polní práce. Jazyk se někdy ubírá neskutečnými cestami.

### *Cajkle (varlata)*

Pánské nádobičko neboli pánský *vercayk*. Zkráceně *cajk*, zdrobněle *cajkl*, v množném čísle *cajkle*. A díky lenosti mluvidel dochází někdy i ke zkrácení na *cakle*.

### *Cajti (policisté)*

Zkrácené *policaaji*. *Cajtovna* = policejní stanice. A protože o *cajtech* není co psát, podělím se s váma o jednu perličku. V Rakousku dostali policisté přezdívku *Schlümpfe* = Šmoulové. Ta se ovšem považuje za urážku těchto orgánů. Za její použití ve veřejném prostoru (třeba na Facebooku) se fasují pokuty. Proč? Co jim na tom tak vadí? Protože v jednotném čísle Šmoula = *Schlumpf* (čti šlumpf) a v rakouském argotu *Schlumpfale* = malý penis.

### **\*Cajtung, cajt (noviny)**

Německy *die Zeitung* = noviny, časopis. V hantýrce máme spoustu hezkých odvozenin. *Cajtungář*, *cajtungová kecka* = novinář, *morgen cajtung* = ranní noviny, *sexcajtung* = erotický časopis, *proroštovat cajtungy* = prohledat noviny či časopisy, *házet čučku do cajtungu* = číst noviny, časopis a *Belzebub cajtung* = Katolické noviny.

### **Cajzl (Čech)**

Čehún, Čecháček a Číšek respektive Čížek. Takto říkají Moraváci Čechům. Poslední výraz, zní to přesně tak, jako název jednoho pěnkavovitého opeřence, a to čížka. Pro něj mají v němčině výraz *der Ziesig* a v rakouštině *Zeisel*. A čte se to cajzl. A máme to! Jedná se humornou přejímkou z rakouštiny či z vídeňštiny.

Tetka Picmánková však razí hypotézu, že Čížek není zdobnělina výrazu Čech. Češi totiž oproti Brňákům a většině Moraváků natahují samohlásky a tedy zpívají jako čížci, jejichž samečci vábí samičky syčivým „dyjééé“.

*Cajzl* by mělo být neutrální slovo. Bohužel tomu není zcela tak. O tom, že zde hraje roli česko – moravská či pražsko – brněnská rivalita, nepochybuji. Na Moravském dni jsem zaslechl z úst Brňáka říkanku, která zněla přibližně takto: *Cajzli, hajzli, Moravu nám čmajzli, zacucli to v pajzli*. A když se Češi setkají se slovem *Cajzl*, často si je spojí právě s výše uvedenou trojicí výrazů – hajzl, pajzl a čmajzl. Nikoliv s rakouským označením nějakého opeřence nebo s německým *zeisig* = lehkomyšlný, nezodpovědný a nespolehlivý.

### **Campóš, camprlík, cumprlík (kolík, penis, něco malého)**

*Camprlík* nebo také *camprdlík* označuje v našich nářečích buď něco malého, anebo zbytek něčeho. Stejný význam má slovo *der Zamp* z německého argotu, po zdobnění *Zamperl*. Když uvážíme, že se takto říká i takzvané mužské chloubě, vidíme, jak si s náma jazyk pohrává. Chlouba a malá! Ale vybaveni touto vědomostí už určitě chápeme, proč se v Králově Poli svého času připíjelo „na campóša“ místo „na zdraví“. Podobná rakouská slova *da Cumpe* či *da Zumpfe* označují penis i hlupáka.

V technických oborech *campr(d)lík* = kolík, čudlík, podlouhlý výstupek, páčka. Na Slovensku tomu říkají *džindžik* či *džindžik*. *Převexluj ten camprlík horajn* = přepni tu páčku nahoru.

### **Camrat (žvanit, chlubit se, opíjet se)**

Tetka Picmánková odvozuje toto zdánlivě staré moravské slovo od německého *das Zimmer* = pokoj, světnice neboli *cimra*. V této *cimře* přijímali naši předkové návštěvy a *cimralo* se zde. Což konkrétněji znamená, že se popíjelo a při tom se vedly vychloubáčné řeči neboli *cancy*. Jazyková hra změnila snad pod vlivem slova *cancat* původní *cimrat* na *camrat*. Dnes znamená *camrat* hloupě žvanit, *camrat se* = chlubit se, *pocamrat se* = pochlubit se, *vycamrat* = vyslepičit, prozradit, ale také *nacamrat se* = opít se, *nacamrané* = opilý, *camračka* = žvásty, *camráky* = prsa vystavovaná na obdiv, a *camrák* = upomínkový předmět v tramském slangu.

### **Candec, candrbál (venkovská tancovačka)**

Moravské *candr* znamená chatrný či opotřebovaný oděv. Německy *der Ball* = ples. Vyjadřoval se tím fakt, že na vesnické tancovačky se nechodilo v obleku neboli v *šolně*, ale

v běžném oblečení. Někteří odvozují toto slovo od německého *der Zigeunerball*, jiní od *Sonderball* = zvláštní ples, ale to je dosti nepravděpodobné. Trampové v tomto slově slyší *coutry bál*. *Vypakovali ho z candecu* = vyhodili ho z vesnické tancovačky. V plotňáctině *candrovat* = tančit.

### ***Cancat (hloupě kecat)***

Na počátku bylo staročeské *kaniti* znamenající lichotit. Někdo to v době obrození zapsal podle pravidel latiny a dostal z toho *canit*. Jazyková hra pak pokračovala podle vzoru plácát (hlouposti) a z *canit* vzniklo *cancat*. Zde mají původ výrazy *cány* a *cancy* = hloupé řeči, žvásty či kecy a zcela nehanlivá trampská slova *cancák* = zápisník z cest či trampský deník a sloveso *vcancnót* = zapsat do tohoto *cancáku*.

Od slovesa *cancat* máme řadu dalších odvozenin: *canc* = blábol, kec, *cancsajtna*, *cancweb* = webová stránka šířící nesmysly, *pakincanc* = návod k použití (pro blbce), *futrcanc* = jídelní lístek, *felčarské canc* = lékařská zpráva a *láčový canc* = krasomluva plná vycpávek, floskulí a otřelých metafor.

Tetka Picmánková připomíná ještě existenci podobných plotňáckých výrazů *cán* a *cánek* = kecal, chlubil, „vejtaha“. Podle ní mají však původ v českých výrazech *dacan* a *vychcánek*. Vliv zde mohlo mít i rakouské *anzahn* resp. *anzahen* = vychloubat se.

### ***Cap, cápek (kozel, dítě)***

Rumunsky *cap* = kozel, slovo k nám přišlo přes valašské pastevece. Přeneseně *cap černé* (černidlo) a *bělóši* = pivo Velkopopovický kozel tmavé a světlé. Proč se říká silnému černému pivu „kozel“ či „samec“, a to nejen u nás, ale i v Německu, kde pro takové pivo mají výraz *das Bockbier* – doslova kozlí pivo. Je to proto, že se takovéto pivo vařilo v německém městě *Eimbeck* nedaleko Hannoveru a vozilo se i do Bavorska. Bavoři zkomolili jméno tohoto města na *Ainbock* a někdo neznalý si to vyložil jako *ein Bock* = kozel nebo také samec.

Označíme-li dospívajícího chlapce výrazem *cápek*, znamená to malý *cap*, přeneseně sameček. V mnohých případech se chová jako mladý kozel, tedy vzpurně a svéhlavě. Zaregistroval jsem i pojmenování *capóch*. Označení dítěte *cápek* či *capoš* je však odvozeno od slova *capart*, které souvisí s moravským *capkat*.

A podobně, jako může dělat vůl *voloviny*, může dělat *cápek capiny*, *capoviny* či dokonce *vocapinky*. To jsou slova znamenající podle kontextu (a pod vlivem ostravského *cypoviny*) hlouposti, lumpárny, legrácky, ale i okolky.

### ***Capka, paras (nožka, párek, parník)***

Na počátku byl *capart*, tedy děcko capající bosýma *capkama* (nožkama, malýma *čapama*) po podlaze. Po přenesení významu někdy ve štatlařském období *capka* = nožka uzeniny zvané *paras* = párek. Platí že *paras* má dvě *capky*, chcete-li *čapky*. Viz též odstavec „Čapa“. *Paras v gumě* = párek v gumovém rohlíku. Pozor však, *paras* může být také parník. *Paras přivesluje k portu* = parník přijede k přístavišti.

## Car (penis)

Toto slovo mohlo být odvozeno od ruského slova *car* = vládce. Neboť penis značně vládne mužskému chování i jednání. Ale zřejmě tomu tak není. Cigánsky *kar* = penis, *kure*, *kurel* resp. *khúrel* = souložit. *Hodit cara do porculánu* = vymočít se do keramiky, *vykrópnót cara* = provést felaci. Proč však zaměnili Plotňáci C za K je otázka. Že by se inspirovali latinou? Nebo tím ruským carem?

## Casnovat, casnit (cloumat, třást, třepat)

Souvisí se starým německým *zeisen* = trhat a současným německým *zausen* = čechrat, cuckat, drchat. *Necasnuj s tym, uškubneš to* = necloumej s tím, utrhneš to. Přeneseně to může znamenat též tahat (se). *Čokli se casnovali vo kost'* = psi se tahali o kost. Další význam je špatně tančit, od kterého je odvozeno moravské *casuňk* = tancovačka. *Ucasnovat se* znamenalo původně unavit se dlouhým či soustavným *casnováním se*. Dnes *ucasnované* = unavený, utahaný. *Su z tych šropů ucasnovaná jak sviňa* = jsem z těch dětí velmi unavená.

Zastavme se ještě u pořekadla *casnujó s ním raraši*, což je volný (ale správný) překlad českého „šijí s ním všichni čerti“. Stará německá pověst vypráví o krejčím, který upsal svou duši peklu. V důsledku toho čerti místo něj šili v jeho dílně a on si užíval takto vydělaných peněz. Postupem času však došlo k posunu významu, a když dnes s někým šijí všichni čerti, je to člověk neposedný či temperamentní. Toto šit nemá nic společného s podobným slovem *šit* z hantýrky, které znamená střílet či něco připravovat. Viz odstavec „Šit“.

## Cásnót, cásat (udeřit, praštit, ošidit)

Z významů slova *casnovat* vyplývá, že *cásnót* = trhnót, škubnout. V některých krajích včetně okolí Brna však *cásnót* znamená navíc i praštit, uhodit, a také oškubat. A to ve významu obrat, připravit o peníze či o majetek. Například *cásl ho baldó přes šestr* = uhodil ho klackem přes zadek, *cásl sebo na divan* = praštil sebou na pohovku, *cásl ho šlak* = měl infarkt čili srdeční mrtvici, *cásne mě* = trefí mě šlak, *vo kolik tě ten šizuňk cásl?* = o jakou sumu tě ten podvodník ošidil (oškubal)? *Cásnuté* či *cáslé*, doslova trhlý či potrhlý, může znamenat jak praštěný (hloupý) tak i připitý, tedy „praštěný“ alkoholem. S významy škubnout či škubat souvisí výrazy *rozcásanec* = oškubanec či otrhanec a *rozcásané* = neupravený a rozcuchaný, kterými rodiče častovali děti a mládež.

## Cavyky, ciráty (okolky, průtahy, potíže)

Staré slovo *cavyk* původně znamenalo hašteření, hluk či povyk. Za starých časů existovalo také sloveso *cavykovat* = hulákat, řvát, povykovat, hašteřit se, bouřit či dovádět. Dnes nám z toho zbyly jenom ty *cavyky*. Zaregistroval jsem hypotézu, že na počátku toho soudobého významu bylo německé *Ziege ziehen* = táhnout kozu. Kdo to někdy zkusil, ví, jak se koza mnohdy šprajcuje.

Okolky a průtahy nejsou však přesně totéž. *Dělat okolky* znamená, že chodíme okolo „horké kaše“, váháme s něčím či vytáčíme se z něčeho. *Průtahy* spočívají v tom, že něco schválně protahujeme či komplikujeme a *potíže*, že něco záměrně ztěžujeme. Bohužel tyto jemné významy v naší uspěchané době příliš nerozlišujeme.



Slovo *ciráty* pochází z německého *der Zierrat* = ozdoba. Když někdo *dělá s něčím ciráty*, tak to nemusí protahovat, ani chodit okolo horké kaše. Stačí, když to dramatizuje, nemluví příliš jasně, slovně kličkuje nebo to dělá s nadměrnou obřadností, prostě nejde přímou či nejkratší cestou k cíli.

### ***Cébrat, céprat, cédat (rozlévat, stříkat, plýtvat vodou, koupat)***

*Céprat* a *cébrat* jsou stará moravská slova a znamenají prakticky totéž, co běžnější *bryndat*. Výraz *cédat* je typicky brněnský. Vznikl v dobách, kdy bylo v Brně koupališť poskrovnu, a lidé se chodili koupat do říční vody. Ta byla často tak nahnědlá, že připomínala ředěnou *kejdu*.

Co je to *kejda*? Je to částečně zkvašená směs pevných a tekutých výkalů hospodářských zvířat chovaných v zemědělských provozech bez podestýlky. Používá se ke hnojení polí. Jazyková hra se jí chopila přibližně takto: *kejda* → *kédat se* (to je plotňácký výraz pro koupání z doby před výstavbou přehrady) → *cédat se* (štalařská úprava pod vlivem slova *cákat*.)

*Pocébrat lajntuch na ponku* = polít ubrus, *cédačka v rybecu* = koupání v rybníku. Přenesené významy: *nacébrat hořčiak slivky* = nalít (opatrně) hořčičák slivovice, *morgen začlo cédat* = ráno začalo pršet, *céprat šalinu, šalinó* = plýtvat elektřinou.

### ***\*Cedit (pršet, plakat)***

Novodobější variace starých moravských slov *cabit*, *cébit* = plakat s přihlédnutím k výrazu *cedit*, tedy lít vodu přes cedník. *Aus furt cedí* = venku stále prší, *kindošovi cedilo z auglí* = dítě plakalo, „pršelo“ mu z očí.

### ***Cech (útrata, paragon)***

Německy *die Zeche* = účet, útrata, ve vídeňštině *Zech* = „požadavek na placení“. *Zrechnovat cech* = spočítat útratu, *zalepit cech* = zaplatit útratu, vyrovnat dluh. *Na cechu měl už pár čárek* = na účtence měl již několik čar. Viz též odstavec „Zatahnót cech“.

### ***Céch, cécha, céchnuté (značka, cejch, povlečení, břicho, označený)***

Německy *die Zieche* a rakousky *s Ziecherl* je povlak na peřinu. Odsud pochází české *cícha* a *cejcha* i moravské *cécha* = povlak na duchnu nebo na polštář. *Čenzni céchy na duchnách* = převleč peřiny. Pro podobnost s povlakem nadouvajícím se ve větru na prádelní šňůře či na natřepané duchně se říká *cécha* i velkému „pivnímu“ pupku. *Máš z toho škopku céchu jak sviňa* = máš z těch piv velké břicho.

Německy *das Zeichen* = značka, znamení či symbol. Převzali jsme to jako *cejch* nebo *céch*. *Céch na kvichtě* = značka na závaží potvrzující jeho hodnotu i legálnost, *čokl má céch na vobojku* = pes má známku na obojku.

Přenesený význam slova *céch* je zařazení do škatulky. *Raskenka Blažková má céch ježimutry* = starou Blažkovou považují všichni za čarodějnici, *Fanóš má céch čórkařa* = Frantu považují všichni za zloděje.

U myslivců jsem zaregistroval výraz *salcnové céch*, jedná se o specifickou kruhovou podlitinu, která vznikne, když je např. pytlák zasažen tzv. solným nábojem. Podrobnější



informace najdete v odstavci „Lupat“. *Nefachči si ze mě šófký nebo ti picnu na čestr salcnové céch* = neoblbuji mě nebo ti označím prdel solným cejchem.

### **Cejloni, Céloni (obyvatelé ulice Cejl)**

Brněnská ulice *Cejl* neboli *Cél* byla pojmenována po cejlonských přistěhovalcích, kteří k nám přišli oklikou přes středoasijské stepi. Původně se živili sběrem čaje. Ve střední Evropě a Brně se ovšem čaji nedaří, a tak byl sběr čaje nahrazen sběrem železa a barevných kovů, které tito lidé považují za nepotřebné a které nechal Pánbu roztroušené po městech a krajině pro chudé pocestné.

Jiná hypotéza říká, že *die Zeile* je německy ulice nebo řada (domů). Odtud vzniklo pojmenování *Cejl* či *Cél*, což odpovídá českému pojmenování *Řádek* či *Řádky*. A *Céloni* nebo také *Céláci* jsou její obyvatelé.

### **Cemr (záda, bedra, účet)**

Německy *der Ziemer* (čti cimr) = hřbet. Zpravidla se tím rozumí bedra či bederní páteř, někdy též celá páteř a občas i zadek (kříž a kostrč). Pozor však, existují (i mimo Brno) fráze typu *škrundat v cemru*, která znamená kručet v břiše. V hantýrce *je mě to u cemru* = je mně to jedno (u prdele), *cemr mě bere fest* = hodně mě bolí záda, *harizony přes celé cemr* = vlasy přes celá záda, *našpónovat cemr* = protáhnout si záda.

Další význam slova *cemr* je účet, původ neznám, možná to znělo původně *camr* a souviselo to se slovesem *camrat se*.

### **Céres, córes (záhul, trápení)**

Podobná slova s odlišným původem i odlišnými významy. *Céres* = velký výkon, výkon až „do roztrhání“, záhul, kapky. *Na plné céres* = na plný plyn či výkon, na plnou hlasitost, *dostat céres* = muset zabrat, vynaložit úsilí nebo dostat pořádně vynadáno. Význam odvozujeme z německého *zerreißen* (čti cr-rajsn) = trhat, roztrhat, přetrhnout. Prostě motor túrujeme nebo sami makáme až do roztrhání. V hantýrce: *Rádio békalo na plné céres* = rádio hrálo na plnou hlasitost.

Slova *córes* nebo také *córesy* znamenají opletačky, starosti či trápení. Pochází z rakouského slova *di Zorres* = problémy, starosti, mrzutosti, nepříjemnosti, které je odvozeno z jidišského *cores* = starosti, trápení a hádky. Ve starém argotu *kséres* = křik, povyk či hádka. V hantýrce: *Měl córesy s bengama* = měl opletačky s policií.

Pokud ovšem *si to nekdo hrne jak ceres na pekáči*, nejedná se o výkon ani o trápení, ale o zmatený či neuspořádaný pohyb. *Ceres* byla totiž značka „umělého“ tuku vyráběného od roku 1903 v Rynolticích z kokosového oleje a *pekáč* nebylo staré auto ani malý motocykl, ale pánve nebo plech na pečení. Podobné bylo „jezdí jak kostka sádla na rozehřátém plechu“.

### **Cetla (cedulka, potvrzení)**

Toto slovo označuje ceduli, formulář, vývěsku, plakát, nálepku, průvodku, oznámení či potvrzení. Je převzato z němčiny, kde *der Zettel* (čti cetl) znamená totéž. V množném čísle *cetle* = papíry. Pro tvoření slov v hantýrce nám mohou být vzorem tyto německé a rakouské výrazy: *der Partezettel* = parte, *partecetla*, přeneseně i plakát, *der Meldzettel* = přihlašovací

lístek (např. na poště), *meldcetla*, *der Lohnzettel* = mzdový lístek, *bakšišcetla*, *der Strafzettel* = pokutový blok, *flastrcetla*, *Garantiezzettel* = záruční list, *garantcetla*, *Schwindelzettel* = tahák, *švindlcetla*.

### **\*Cibule (hodinky, zpravidla kapesní)**

Kapesním hodinkám se říká *cibule* již nějakou stovku let. Dnes takto označujeme pánské kapesní hodinky opatřené řetízkem s víčkem na ciferníku. Proč *cibule*? Základní tvar hodinek připomíná cibuli. Podobně jako rostlina cibule mají několik vrstev, zejména vrchní krycí víčko a někdy i další části, které lze od sebe oddělit jako jednotlivé části cibule. *Čajzla mně chechtáky a cibule* = ukradla mi peníze a hodinky.

V některých částech Rakouska se jako *cibule* (*di Zwiebel* či *da Zwiefe*) označují špatně jdoucí hodinky.

### **Cicmat (mazlit se, ucucávat)**

Odvozeno od starého slovesa *cecat* = sát. Odsud pochází výrazy *cecky* a *cégry* = prsa. Původní význam slova *cicmat* je líbat se. Existuje i varianta *čičmat*. *Cicmat škopek* = ucucávat, popíjet pivo *cicmali sme se a potym sme motali* = mazlili jsme se a pak souložili, *hóknó si vo turka nebo hrnek a pak se s tím cicmajó půl druhé hod'ky* = objednej si kafe nebo jedno pivo a pak to ucucávají (mazlí se s tím) hodinu a půl.

### **Ciferník (obličej)**

Ciferník je tváří, kterou se hodiny obrací ke světu. Podobně je ciferník částí hlavy, kterou se člověk obrací ke světu. No určitě si řeknete, že je to pěkná ptákovina a nebudete daleko od skutečnosti.

Takže jiné vysvětlení: Tajemný úsměv na tváři, který byl pro pozorovatele šifrou, byl v době národního obrození označován jako šifrovaný úsměv neboli *šiferník*. A protože německé *die Ziffer* znamená cifra a současně i šifra, změnila to jazyková hra na *ciferník*. A časem toto označení přešlo na všechny obličeje. *Mět nafučené ciferník* = být naštvaný, *vozonzněné ciferník* = opálená tvář.

Tetka Picmánková nesouhlasí ani s touto hypotézou a uvádí, že ve středověké latině existovalo sloveso *cifráre* = zdobit. Převzala je maďarština i stará čeština, ve které byla *cifra* výrazem pro ozdobu či příkrasu. Sloveso *cifrovat* pak znamenalo jednak zdobit a krášlit, ale také hezky vyšívát či vykračovat si vznešeným krokem. Jak je známo, některé dámy si potrpí na parádu až příliš. Takovým dámám se říkalo *cifreny* = parádnice a jejich vylepšeným obličejům se říkalo *nacifrované ksicht* neboli *ciferník*. A časem toto slovo zobecnělo na všechny ksichty a obličeje. *Ciferník si napatlala mékapem jak indoš před mixnó* = naličila se jako indián před bojem.

### **Ciffla (cigareta)**

Německy *der Zipfel* (čti cipfl) = výběžek, roh, polsky *cypel* znamená navíc rampouch. Je otázkou, zda se spokojit s výkladem, že cigareta je cosi podobného rohu, rampouchu či výběžku čnějícímu z pusy. Jedno z pojmenování cigarety v hantýrce zní *válec*. Německy se váleček (ale i kolík či tyčka) řekne *der Stift*. Tetka Picmánková na základě toho tvrdí, že

původní označení cigarety bylo *štifla* = malý válec. Pod vlivem slov *cigareta* či *Zigarette* došlo ke změně počátečních písmen a touto jazykovou hrou jsme obdrželi výraz *cifla*. *Dě mně práska nebo rači celó ciflu* = dej mně popotáhnout nebo raději celou cigaretu.

### **Cigoš, Cigorka, cigánit (Cikán, lhát)**

Hantýrkou upravené slovo *cigán* pocházející z řeckého *τσιγγάνος* (čti *tsiganos*), které pak převzaly prakticky všechny evropské jazyky. V některých oblastech Moravy se zejména při komunikaci s dětmi používá výrazu *cigánit* = lhát. Zdůvodňuje se to tak, že Cigáni měli v minulosti tisíce důvodů bílým *gadžům* lhát, tedy *cigánit*.

Jiná legenda říká, že na svém putování z Indie do Evropy se cigáni na své cestě zastavili nejprve v nynějším Bulharsku, kde se snažili lidem předpovídat budoucnost. Předpovědi se neplnily, a proto místní lidé začali považovat cigány za lháře. To je jeden z důvodů, proč označení *cigán* považují cigáni za urážlivé, a žádají, abysme jim říkali Romové, což je výraz pocházející z jejich jazyka. Požadavek je to zvláštní. Podobně by se mohli ohradit Němci proti urážlivému označení Němec, které znamená ve staré češtině němý, a žádat, abysme jim říkali Dojčři.

### **Cimprcampr (kousíčky)**

Slovo si můžeme rozdělit na *cimpr* a *campr*. Německy hovorově *der Zimper* = kousek, rakousky *s Zimperl*. Viz též odstavec „Campoš“. Stejný význam má slovo *der Zamp* z německého argotu, po zdrobnění *s Zamperl*. *Cimprcampr* je tedy něco jako kousíček kousku. *Rozflákl vágen na cimprcampr* = rozbil auto na padrť, na kousíčky, pořádně.

### **Cimprlich, cimprdlich, cimprlína (choulostivý, stydlivý, odměřený, citlivka)**

Německy *zimperlich* = choulostivý, nedůtklivý, příliš citlivý, upejpavý, *die Zimperlichkeit* = okolky, *die Zimperliese* = jemná, choulostivá, rozmazlená, upejpavá či nedůtklivá žena, ale také křehotinka (žertovné spojení *zimperlich* + *Liese* = Líza). *Byt cimprlich na ordnung* = být choulostivý, citlivý na (ne)pořádek, *nesu žádná cimprlína* = nejsem žádná choulostivka.

### **Cinknuté (označený, opilý)**

Německé *die Zinke* znamená mimo jiné také znamení a zoubek. Jedná se nejen o fyzické označení, ale též o tajná znamení v nepoctivé hře nebo o „neviditelné“ povely zvířatům v cirkuse. Odtud máme v hantýrce výrazy *cink* = tajné znamení, označení, nenápadný pokyn či znamení, *cinklá kiba* = označená karta, třeba zrovna nějakým zoubkem, přeneseně též *cinknuté škopek* = pivo označené, tedy zředěné vodou.

Sloveso *verzinken* = udat, prásknout, dalo vzniknout slovům *cink* = udání a *cinkař* = udavač. Pak zde máme *cink* = žvanil. Může to částečně souviset s významem *cinkař* = udavač, ale tetka Picmánková se přiklání k jazykové hře: vykecat → vyžvanit → vyzvonit → vycinkat → cinkat.

Věnujme se ještě významu *cinknuté* = připitý až opilý. Tady zřejmě došlo k souběhu staročeského *ciňk v oku* = kalné oko a rakousko-německého *der Zinken* = velký zarudlý nos. Opilému se zakalí oči a zrudne mu nos. Tetka Picmánková se ještě zmiňuje o rakouské frázi

*einen Ziaagl haben* (čti ciagl) = být opilý, od které by se daly odvodit jak výraz *cinklé* tak i *cáklé*. Ve starém argotu *cink* = zpráva a *cinkplac* = dohodnuté místo.

### ***Cintat (bryndat, žvanit)***

Výraz *cintat* je obměnou slova *slintat*. *Pocintat* = potřísnit. *Cintnuté škopek* = pivo potřísněné vodou, tedy ředěné. Kvůli nesnadné výslovnosti to jazyková hra pozměnila na *cinknuté*. Zvláštní je, že tito *cinkaři* neboli hospodští „bryndalové“ měli dokonce své patrony, a to sv. Michala a sv. Jana Křtitele. Tetka Picmánková však tvrdí, že v případě ředěného piva musíme vyjít z německého *die Zinke*, viz odstavec „Cinknuté“

Význam kecat či hloupě žvanit lze zdůvodnit dvěma způsoby. První vidí původ ve slově *cinty*, kterým označovali světští lidé svou řeč. Druhý vychází z rakouského *zinten* (čti cintn) = házet, odhazovat, přičemž se myslí házení či odhazování slov bez hlubšího přemýšlení. *Vycintávat u kecpultu* = řečnit (na veřejnosti), *cintárna* = schůzová místnost, *cintát* = výrok obsahující nesmysly.

### ***\*Clómák (silný alkohol)***

Někdy také *lomcovák*. Odborníci jej definují jako nápoj namíchaný výhradně z destilátů s minimálním obsahem alkoholu 40 %. Kalíšek či hořčičák takového nápoje zejména s příležitostnými pijany pořádně *zACLóme* a pak mohou *sebó clómat* = tedy klátivě jít i na cestě. *Clómák ingósta* = kalíšek rumu na ex, *clómák na klides* = sklenička na uklidnění, *hodit clómáka do budky* = vypít na ex skleničku silného alkoholu takzvaně „na kuráž“.

### ***Cól, každým cólem (palec, zcela, po všech stránkách)***

*Cól* neboli *coul* je starší délková míra odvozená od průměrné šířky palce, tedy 26 mm. Doposud se na *couly* měří průměry vodovodního potrubí či tloušťka prken. Proč se však používá přirovnání *každým cólem* a to nejen v češtině (každým coulem komik), ale také v angličtině (every inch a showman) a němčině (jeder Zoll ein Komiker)?

Tetka Picmánková razí hypotézu: Celým tělem komediant → všemi údy komediant → všemi prsty komediant → všemi palci komediant → všemi couly komediant → *každým cólem špásfögl*.

### ***Cólštok (skládací měřidlo)***

Pochází z německého *der Zollstock*, kde *der Zoll* = coul neboli palec, a je to současných 26 mm, *der Stock* = tyčka. V hantýrce se význam posunul a *čólštok* je prakticky každé délkové měřidlo.

### ***\*Córat, córák (pomalu se pohybovat, pomalý dopravní prostředek)***

Ve staré češtině *caurati* nebo *cáratí* = pomalu chodit či se někam plahočit. Od toho jsme si odvodili slova *córat* (spisovně *courat*), ale i *čárovat*. Viz odstavec „Čára“. V hantýrce *córat (se)* = pomalu jít či jet, loudat se, procházet se, potulovat se, *šífy córaly po priglu* = lodě pomalu jezdily po přehradě, *kindoši se córájó za nama* = děti jdou pomalu (opozďují se) za námi. *Córák* říkáme též osobnímu vlaku či autobusu, který zastavuje ve všech zastávkách, případně jede pomalu.

V plotňáčtině *córák* = zimník či plášť k procházkám po městě, v okolobrněštině též starší kabát či plášť, ve kterém se v chladném počasí vyběhlo například na dvorek s odpadky a pod. *Je kaltna, hod' na sebe córák* = je zima, vem si na sebe „kabát“.

### *\*Cuc na šteklu, cucák (lízátko, mlad'och)*

Ve staré češtině *cecati* = sát, později změněno na *cucati*. Podobně v němčině *zitzen* (čti *cicen*) = sát, cucat. Odsud pochází *cecky* = prsa a *cucák* = mlad'och, začátečník, původně *cecák* = kojeneček. V hantýrce *cucaná* = líbání a *cucat mosaz* = hrát na mosazné dechové nástroje, *cucaví, cucavci* = savci. *Cuc* je zkrácené *cucačka* = lízání, *cuc na šteklu, kládě* = lízátko, *ajsově cuc na šteklu* = nanuk. V přeneseném významu *byt u cucu, doveslovat k cucu* znamená mít dobrý zdroj příjmů nebo se k takovému zdroji dostat.

### *\*Cufusem (pěšky)*

Německy *zu Fuß* = pěšky, pomocí nohou (*der Fuß* = noha, chodidlo). *Valím zufus* = jdu pěšky, *cufusem je to pasovka, haxny už mně nefachčijó* = pěšky to nepůjde (je to špatné), nohy mi už neslouží.

### *Cugrunt (z kopce, od základu)*

Ačkoli je *grunt* základ, podstata, jádro, základ něčeho, statek, půda či pozemek, má spojení *cugrunt* význam nazmar, do dna, na dně, k zániku. Větu *jde to s ním cugrunt* můžeme přeložit jde to s ním z kopce, ke dnu nebo také zhoršuje se či chátrá. Převzali jsme to z němčiny, kde *zu Grunde gehen* znamená přijít nazmar, na mizinu nebo zahynout. *Grund* totiž znamená kromě základu i dno, takže *zu Grund* = ke dnu. U nás bysme řekli z kopce. Méně časté je spojení *udělat něco cugrunt*, které znamená udělat to pořádně, od základu. Například *vyramovat cimru zugrunt*.

### *Cuk, v jednom cuku, v cuku (vlak, současně, společně, okamžitě, rychle)*

Německé *der Zug* znamená nejen vlak, ale také tah, zátaž, průvod, zástup, hejno či četa. *V jednom cuku* znamená tedy doslova v jednom tahu, v jednom hejnu, v jedné skupině. *Frizérka na lontu je v jednom cuku aji živágo cajtung* = vesnická kadeřnice funguje současně jako živé noviny, *valíme cukem* = jedeme vlakem.

Velmi podobné spojení *v cuku* = okamžitě, rychle může pocházet z německého *zucken* ve významu kmitat, ze staročeského *cuk* = útok, dalo by se též uvažovat i o spojitosti s německým *der Zug* = vlak, což byl v době vzniku těchto spojení nejrychlejší dopravní prostředek. Viz odstavce „Cukat“ a „Cukle“. *Stopl hajtry jednym cukem* mohlo dříve znamenat zastavil koně jedním trhnutím (oprátí), dnes když *zahaltujem jednym cukem*, zastavíme rychle nebo okamžitě.

### *Cukat se (zdráhat se, odporovat, bránit se)*

Pochází z německého *zucken* = trhat, škubat, kmitat, *auszucken* = rozčilit se, ztratit nervy, vybuchnout, naštvat se, popřípadě z rakouského *da Auszucker* = výbuch či záchvat vzteku, útok, napadení. Příklady z hantýrky: *cuknót za špagyš* = trhnout za provaz, *mázl sem ho baldó, aby se necukal* = praštil jsem ho klackem, aby se nebránil, aby neodporoval, *stařka se cuká a prndá* = manželka odporuje (váhá se souhlasem) a kecá, *cukatúra* = trhavé pohyby,



cukání, ale i odporování. S *cukáním* souvisí i fráze *nechám ho (v tem) ešče chvilec vycukat* = nechám ho (v tom) ještě chvíli podusit se ve vlastní šťávě.

Poněkud stranou stojí spojení *v cuku* = okamžitě, v mžiku, *cukem* = rychle, *v jednym cuku* = současně, náraz, *v cuku letu* (viz odstavec „Cukle“) Mohou pocházet z německého *zucken* ve významu kmitat, ze staročeského *cuk* = útok, z německého *zucken* = trhnout, cuknout, dalo by se uvažovat i o spojitosti s německým *der Zug* = vlak, což byl v době vzniku těchto spojení nejrychlejší dopravní prostředek. S vlakem souvisí i konstatování *štatl je už fest zacukané vágnama* = město je již značně ucpané autama, která jsou tam seřazena jako vagony ve vlacích.

### **Cukle (nazouváky, dřeváky)**

Toto slovo označuje domácí obuv, pantofle či nazouváky z nejrůznějšího materiálu (látka, dřevo, plast), které mají volnou patu. Mezi *cukle* nepatří takzvané vietnamky neboli žabky. Původ tohoto pojmenování odvozuje tetka Picmánková ze spojení *v cuku letu*. Tyto nazouváky stojí často přede dveřma, a když vyběhneme ven například se smetím, tak do nich *v cuku letu* vklouzneme. S tímto výkladem ovšem jiní lingvistici nesouhlasí a tvrdí, že tento výraz pochází z rakouského *Zockl* nebo bavorského *Zockel* (které se tam prý čtou cukl), respektive z italského *zoccolo*. Všechna tato slova znamenají dřeváky.

Poznámka: Ačkoliv v současné spisovatině píšeme slovo *vcukuletu* dohromady, jedná se o starý pologermanismus *v cuku letu*, po změně pořadí slov *v letu cuku* = rychlostí vlaku. Pochází z doby, kdy vlaky jezdily již mnohem rychleji, než koňská spřežení.

### **Cund, cunda (típ, zpráva, míč)**

Výraz *cund* = tip, zpráva, znamení pochází z rakouštiny, kde *an Zund geben* = dát tip. Přídavné jméno *cundované* = označený (např. hrací karty při nefér hře) zřejmě pochází z rakouského *anzünden* resp. *anzunden* (čti ancunden) = zveřejnit, prozradit někomu. Spojení s německým *die Kunde* = zpráva, oznámení, znalost, ale i nauka či věda není příliš pravděpodobné. Příklad: *máznót cund do placu* = poradit, *vodlifroval cund mélovó válkó* = poslal zprávu e-malilem, *cund valil luftem* = zprávě se roznesla, *(vo)cundovaná kiba* = označená karta.

Výraz *cunda* = míč je výsledkem jazykové hry: míč → mičuda → mičunda → čunda → cunda. *Cundový špíly* = míčové hry.

A tetka Picmánková dodává, že podobnou jazykovou hrou vzniklo i označení *cunda* pro nečistou či špinavou ženu. Původně to byla *čunda*, což je odvozeno od jihomoravského výrazu *čunda* = nečisté lůno s přihlédnutím ke slovu *čuně*.

Pozor však na záměny: Na Moravě máme též slovo *cund* znamenající hadr či cár látky (údajně německy hovorově *Zunder*) a od něj je odvozen výraz *cundra* = otrhaná ženská. A za druhé: Existuje novodobý výraz *cunt* (čti kant), což je anglicismus používaný současnou mládeží včetně brněnské, který znamená vulgárně ženský klín, ale také hajzl či mizera.

### **Cvaknót (napít se, vyfotografovat, dát něco někam)**

V rakouštině znamená *zwicken* nejen štípat či proštipovat, ale také pít. To převzala hantýrka jako *cvaknót si* = napít se, vypít jen trošku, loknout si vody. *Cvaknót si panáka* = dát si

panáka. S tekutinou, tentokrát s vodou, souvisí i vodácký termín *cvaknót se*. Znamená to převrátit se s lodí. A při tom si většinou té vody i lokneme, jinak řečeno *cvakneme si*.

Další významy souvisí s běžným slovem *cvakat* = vydávat zvuk „cvak“ či ostře klapat. Od toho máme *cvakat bildny* = fotografovat, *zacvaknót futra* = zavřít dveře, *vexla cvakla* = výhybka se přestavila, *docvaklo, secvaklo mu (v řepě)* = dovtípl se, na něco přišel, vzpomněl si, *cvaklo mu z ní v řepě* = zblbnul, zbláznil se do ní, v jeskyňářském slangu *cvaknót se na špagyš* = přivázat se, připnout se na horolezecké lano. Dalo by se sem zařadit také plotňácké *cvaknót neco nekam* = dát něco někam, původně přemístit za doprovodu cvaknutí či klapnutí. Například *cvaknót jóžl do frcu* = dát kabát do zastavárny či bazaru. Další význam viz odstavec „Zacvakat“.

### ***Cvek, cvekovat (špekáček, cpát)***

Slovo *cvek* označuje uzeninu, špekáček či vuřt. Na Moravě máme naše původní sloveso *cvekovat* = cpát či plnit, *nacveknót si/se* = pochutnat si, naplnit břicho. A uvažujme dále. Při výrobě uzenin neboli *cveků* se cpe (tedy *cvekuje*) obsah hrnce do střívek. A podobně jako to střívko nebo také břicho jsou ve špičce *nacveklé, nacvekované* či *nacvklé* i dopravní prostředky.

Občas lze na Moravě zaslechnout, že *neco nemá cveka*. Tady se jedná o účel či smysl, převzali jsme to z němčiny, *kde es gibt kein Zweck* = nemá (nedává) to smysl, německy *der Zweck* i *die Zwecke*.

### ***Cvergl, cvargl (trpaslík)***

Pochází z německého *der Zwerg* = trpaslík, pidimužík, prcek, šprček, *das Zwergl* je jeho zdobnělina. Na Moravě *cvergl* = trpaslík. Zkomoleninami tohoto slova jsou moravské výrazy *cvrček, švrček, šprček* = malý člověk, malé dítě. Když je něco *jak cvergl*, je to malé. Např. *kadlátky (krpaté) jak cvergle* = malé švestky. Za císaře pána pekli v tehdy německém Komárově v rámci tzv. „*koláčnfestu*“ místní hospodyňky tradiční *cvarchkoláčen* nebo též *cvargkoláčen*, dnes bysme řekli *cvarglový bacóchy* = malé, doslova trpasličí koláčky.

Ale aby to s těma *cverglama* nebylo tak jednoduché, pro jihomoravské zahrádkáře *cvergle* či *cvargle* = zákrsky, nízké odrůdy stromků.

### ***Cvikat (proštípnout jízdenku)***

Německy *zwicken* = štípat, proštípnout (též jízdenku) a *der Zwicker* = štípačky, skřípec, spona do vlasů i tzv. *cvikr*. Slovo *cvikr* původně označovalo druh brýlí bez stran (to jsou ty „hokejky“ za uši), které byly připevněny pružným perem na kořeni nosu. Příklady: *cviknót lupeň* = označit jízdenku, *cvikač* = označovač jízenek, *cvikat drát mezi půlkama* = mít strachem stažený zadek.

### ***Cvok, cvokárna, cvek, nacvklé (blázen, blázinec, špekáček, nacpaný)***

Slovo *cvok* známe všichni. Označuje popletu, pomatence či blázna. Starší generaci si určitě vzpomene na pojmy *cvok* a *cvoček* označující krátký hřebík se širokou hlavou, který se používal při výrobě bot nebo také jako ozdoba opasků a oblečení. *Cvoček* se také říkalo

polokulovitým peckám označujícím na náramenících vojáků poddůstojnické hodnosti. Jednu pecku měl svobodník (*frajtr*), dvě pecky desátník (*kaprál*) a tři pecky četař (*seržant*).

Původně sloužil velký černý *cvok* k upevňování terčů pro cvičnou střelbu. Terč se upevňoval ve středu, tedy v místě, kde je dnes zpravidla (černá) desítka. Odtud pochází rčení *trefit do černého*, tedy do středu. Všechny předchozí významy pochází z německých slov *die Zwecke* (čti cveke) = cvoček, *Zwecknagel* (*der Nagel* je německy hřebík) popřípadě z bavorského *Zwack*.

Cesty jazyka jsou však nevyzpytatelné, a tak objevujeme i další významy tohoto slova. *Cvoky* jsou podobné drobným mincím, a tak *nemám ani cvoka* znamená, že jsem bez peněz. Tady pravděpodobně sehrála svou roli podobnost se spojením *nemám ani floka*, o němž si povíme v odstavci „Flok“.

Existuje pořekadlo *mět v hlavě cvoka*, což znamená starost, černou myšlenku. Naše mysl se pořád upíná k tomu černému středu terče našich starostí, k tomu *cvoku*. A když to někdo přezene, stane se s něj přinejlepším popleta, v horším případě pomatenec či blázen neboli *cvok*. A s bláznou souvisí i ústav pro choromyslné, neboli *cvokhaus* či *cvokárna*. Ale když však někdo řekl, že *hokní ve cvokárně*, nemusel pracovat zrovna v blázinci, ale třeba ve výrobě hřebíků.

### *\*Cvrknót, cvrnknót, cvrkot (dolít, zavadit, spád událostí)*

Ve starší češtině měli zvukomalebné slovo *cvrčeti* = vydávat „cvrčivý“ zvuk a týkalo se to ptáků, cvrčků, nalévané tekutiny i do sebe narážejících drobných předmětů. Odsud pochází výrazy *cvrknót* i *cvrnknót*, které se často zaměňují. Slovo *cvrkot* = spěch, spád událostí, odvozuje tetka Picmánková od rychlosti kmitání kladívka na mechanických domovních zvoncích.

*Cvr(n)knót do trijoly* = upustit trochu moči do prádla, *cvr(n)kni tam trochec vasru* = nalej, přilej tam trochu vody, *cvrnkni na mě mobilfónem, klingošem* = zazvoň na mne mobilem zvonkem, *cvrnkl sem vágnem vo kandelábr* = lehce jsem zavadil autem o sloup osvětlení, *vycvrklé z něčeho* = překvapený (tak, až upustil do kalhot).

### *Cyp (blb, penis)*

Sice nejslavnější ostravské slovo, ale je dobré o něm něco vědět. Ve spojení *jak cyp* má stejný význam jako brněnské *jak sviňa*. Jinak označuje penis, samozřejmě se všema přenesenými významama. Odvozený výraz *cypovina* = ptákovina. Původně se výrazem *cyp* označoval hornický učeň nebo pomocník horníka, kteří byli považováni za pracovitě, ale hloupé. Polsky *cap* = blbec, ovšem *cypel* = cíp, výběžek. Ve staré němčině znamenalo *der Zip* = výčnělek. Z toho máme naše slovo cíp. Časem se změnilo zdvojnásobením na *der Zipfl* = penis, přeneseně i nezajímavý chlápek (trouba), v Rakousku i opelichaný pták.

## Č

### *\*Čabajka (pendrek, kloubový autobus)*

Základní význam slova *čabajka* je maďarská trvanlivá papriková uzená klobása s pikantní chutí, maďarsky *csabai kolbász*. Pro tvarovou podobnost dostal po srpnu 1968 tento název také pendrek používaný k obraně socialismu policií a lidovými milicemi. Později se tak pro tvarovou podobnost a maďarský původ říkalo též kloubovým autobusům Ikarus, které u nás začaly jezdit počátkem osmdesátých let minulého století. Ty měly motor stavěný na maďarské roviny a tak jsme si často povzdechli: *Máme zas sekyru, nepřihřeli sme Karosó, ale dokodrcali sme se Čabajó*.

### *Čabrák (vrabec, malý zpěvný pták)*

Výrazem *čabraka* či *šabraka* (turecky *cabrak*) pojmenovávali naši předkové přehoz na koně, dnes je to už jen chránič uší s ozdobnou sítkou. To asi s vrabcem nebude mít nic společného. Ale tetka Picmánková si věděla rady. Výraz *čabrák* podle ní vznikl přesmykem ze slova *vrabčák*. Takto se často tvořila slova v mluvě světských. *Čabráci jódlujó* = malí ptáci zpívají.

### *Čadit (kouřit, ukrást)*

První význam je všeobecně známý, *čadit* = vytvářet *čód*, čoud či dým. Přeneseně i kouřit cigaretu či dýmku, což také vytváří čoud. *Vyčadit válec* = vykouřit cigaretu. *Zčadit se* = zhulit se, původně ne drogou. A samozřejmě výraz *čadit* převzal i významy slova kouřit v erotické oblasti. Tedy *čadit, přechadit bedlu* = masturbovat nebo provádět felaci.

Druhý význam souvisí s úslovím *byt v čudu* či *byt v čódu*, tedy pryč. Viz odstavec „Čud“. To, co zmizelo *v čudu* bylo *zčuzeno*, což nemá daleko ke *zčazeno*. A samozřejmě připomíná novější *zcizeno*. *Čadím* = kradu.

Pro zajímavost: Ve starším argotu *čadil* či *čadidlo* označovalo detektiva, v pozdějším trampsčém slangu se tak označoval příslušník státní bezpečnosti. *Čadit* znamenalo totiž původně hledat zloděje či jiné provinilce. Že by vykuřováním vyhánět z nor, tedy z úkrytů?

### *Čagan (čakan, opěrná hůl)*

Slovo *čagan* mělo v minulosti více významů. Byla to jednak opěrná hůl zakončená ohnutým držadlem, dále zbojnická sekerka, tedy hůl zakončená sekerkou a kladívkem, a ve starém argotu pro tvarovou podobnost i šibenice. Slovo *čakan* pochází z turečtiny, kde označuje bojovou sekyru. Přišlo k nám přes staré maďarské *csákán*. V dnešní maďarštině *csákány* = krumpáč.

V hantýrce *čaganový kapky* = lék na zlobivé děti = výprask. Existovalo i brněnské slovo *čaga* = čarodějnice, což mohlo být zkrácené *baba s čaganem*, tedy s kouzelnou hůlkou. *Pulírovat čagan* = masturbovat. A závěrem příklad z okolobrněňštiny: *Zoncna na devět čaganů vysoko a ty ešče chrápeš* = slunce je na devět čakanů vysoko a ty ještě spíš, *rychna, že dyž čagan mázneš do luftu, tak nezhučí* = tak silný smrad, že když čakan do vzduchu vyhodíš, nespadne.

### Čachry (nekalé obchody, intriky)

Odpovídající sloveso *čachrovat*, *čachřit* = nekale, nečestně obchodovat či směňovat. Pochází z německého *schachern* = pokoutně, podvodně obchodovat, nečestně konat zpravidla s cílem získat pro sebe výhody či finanční profit. To pak z jidišského *sachern* obchodovat a *schacherer* = obchodník či kramář. V řeči jidyš to nebyla hanlivá slova, negativní význam dostala až v němčině, pravděpodobně podle nepoctivého obchodování místních Židů. *Nekeři Štatlaři čachrovali s džankama, kaufli je za bonáce a potym je střelili za mastný kačeny* = někteří „Štatlaři“ kšeftovali s džínama, koupili je za bony (tzv. tuzexové poukázky) a pak je prodali za hodně korun.

### Čaja, čajčárna (kibic, kibicárna, místo setkávání)

Plotňácké výrazy. Rudolf Těsnohlídek píše v roce 1913: „Spodnina brněnské společnosti má svou, možno-li tak říct, kulturu..., vede zvláštní způsob živobyті po zapadlých *čajčárnách*, má své slasti i strasti a originální způsob mluvy.“ Mohli bysme vše odbýt tím, že jsou odvozeny od staršího slova *čajek* = čaj, a tedy že se Plotňáci setkávají u čaje, kde kibicují. Problém je však v tom, že Plotňáci upřednostňovali pivo. František Kožík píše: „Plotňáka těší, když si jakýmkoli způsobem vydělá na pivo, třeba i podvodem.“

Tetka Picmánková přišla s hypotézou, že se v těchto případech jedná o vliv starého moravského slova *čajati* = čekat a pozorovat, co se kde šustne, popřípadě při tom vyhlížet *čajky* = dívky. Cikánsky *čaj* či *čaja* = dcera, v hantýrce světských *čaja* = dívka.

Význam čajovna v našem slova smyslu dostaly *čajčárny* resp. *čajčírny* až později. Podobně když dnes řekneme „pražská kavárna“, nemusí to mít s kávou mnoho společného.

Poznámka: *Kibic* je původně karbanický výraz. Je to žvanil resp. kecal, který zasahuje svými připomínkami do nějaké činnosti, ale sám se jí aktivně nezúčastňuje. Rakouský výraz *da Kibitz* = zasahovač do karetní hry a pochází z jidišského *kobesch* o stejném významu.

### Čangr (kapavka, buřt, snědý)

První význam pochází z francouzského *chagre* = kapavka. Plotňáci také vařili polévku zvanou *čangrovica*, a to pravděpodobně z buřtů. Neboť slovo *čangr* označuje také pořádný buřt a přeneseně i penis. Tady je možná inspirace cigánským *čang* = stehno, prostě buřt či penis jako stehno.

Dalším významem slova *čangr* je člověk tmavší kůže, tedy Vietnamec, Číňan či Cigán. Odvozeno je to patrně z označení *Čong* pro Číňany, což je zkomolené časté čínské jméno Zhong.

### Čapa, čapnót (noha, chodidlo, chytit, ukrást)

Slovo *čapa* souvisí se zvukomalebným slovesem *capkat* (původně *čapkat*) = pomalu jít, jít drobnými kroky s mírně pokrčenými koleny, které je příbuzné s německým *zappeln* = capkat, přešlapovat. K jeho rozšíření přispěl také rým *čapa – tlapa*. Dalšími důležitými odvozeninami jsou *rozčapit* (*haxny*) = roztáhnout (nohy) a *čupnót si* = sedět na patách (*na čapách*) v dřepu. Výraz *čapaté* znamená nejen nohatý, ale v některých krajích také baňatý či velký (*čapaté frňák*), když je něco *jak čapa*, je to intenzivní nebo velké. Např. *mošnovina jak*



*čapa* = velká hloupost. Když něco *pasuje jak čapa (do šuflete)*, pasuje to tam dobře (jako noha do boty).

Sloveso *čapnót* = chytit, vzít, ukrást *čapó*, v tomto případě rukou, a jeho odvozenina *načapat* = nachytat, přistihnout, jsou však obměnami slovesa *lapnót* a *drapnót* = chytit, uchopit do drápů. Jiní odvozují *čapnót* z německého hovorového *kappen* = chytit někoho, „kápnout“ na někoho.

Tetka Picmánková razí hypotézu, že k rozšíření slova *čapnót* přispěl ruský hrdina první světové války, kamandír geroj Vasilij Ivanovič Čapájev, který byl pozdějším sovětským vojákům dáván po mnoho desítek let za vzor odvahy a statečnosti. V sovětském filmu Čapájev z roku 1934, který se po válce promítal i u nás, je scéna, ve které Čapájev drží pod krkem politického komisaře a křičí na něj: „Ty któ? Ja Čapájev!“

### *Čápa hodit, nahodit (spadnout, umřít)*

V hantýrce znamená toto spojení spadnout. Je odvozeno jazykovou hrou od výrazu *čapy* = nohy. *Žuchnót na hródu* → vyhodit čapy auf (nahoru) → rozhodit čapy (na šlindě) → hodit čápa → nahodit čápa. *Hodil sem čápa z raka* = spadl jsem s kola.

Ve vězeňském slangu *hodit čápa* = zemřít a souvisí to s jazykovou hrou natahnót brka → natahnót čapy → natahnót čápa → hodit čápa.

### *\*Čapna (holka)*

Nejednoznačný plotňácký výraz, podle kontextu by to mohla být zlodějka (od *čapnót* = ukrást) nebo dívka, která *čapla*, tedy dostala, nějakou pohlavní nemoc. Příklad z plotňáctiny: *Valím k střapatém skrz tu čapnu* = jdu na policii kvůli tomu děvčeti. Jiní spojují toto slovo se štíhlýma nebo dokonce hubenýma nohama. *Čapna* = holka s hubenýma nohama jako čáp. Starší generace zná hodnocení *ta má čapy jak čáp*.

Poznámka: *Střapatí* = policisté, kteří za monarchie nosili střapce na rukojeti šavle a ptačí pera na čepici.

### *Čára (silnice, ulice)*

Ve starém zlodějském a světském argotu znamenalo slovo *čára* cestu nebo silnici. V Brně se jeho význam poněkud posunul. *Čárovat* znamenalo jít, procházet se, korzovat (z. it. *corso* = široká ulice). A kde? No po *čáře*.

Podobná je situace v hovorové srbštině, kde odpovídající výraz *štrafa* označuje kromě čáry též korzo neboli promenádu a *štráfovač* = promenádovat se. Slovo *štráfovat* je odvozeno ze starého německého *streifen* = potulovat se, chodit křížem krážem, a můžeme se s ním setkat též v Brně.

V současnosti se výrazu *Čára* užívá pro označení brněnské České ulice. Nutno však připomenout, že původně se nazývala *Čárou* procházková trasa vedoucí z malého plácku „U medvídky“ (na rohu ulic Joštovy a České) přes náměstí Svobody a Masarykovu ulici až k hlavnímu nádraží.

Zlé jazyky říkají, že němečtí a poněmčení obyvatelé Brna říkali této promenádě ironicky *Štaplenda* a Brňákům české a moravské národnosti, kteří chodili do zdejších podniků, pak

*štapleři* nebo dokonce *hóchštapleři*. Dnes za *hochštaplera* považujeme člověka, který předstírá vyšší bohatství, postavení či titul než skutečně má. Tehdy to však ironicky označovalo žebráky vyššího stylu. *Hoch* = vysoký či nahoru, v německém argotu *staplen* = chodit žebratou a *Stappler* = žebrák, takže *hochštapler* je ten, kdo šlape či šplhá nahoru.

Jiní mu ovšem říkají *hóchštafler* a berou jej jako člověka stoupajícího k bohatství a slávě po vysokých leč vratkých *štaflích* konexí a protekce místo poctivé či tvrdé práce.

### Čárka (dívka)

Ve starém argotu slovo *čárka* = cestička, pěšinka. Nebo také prostitutka *čárující po tratecu* = chodící po chodníku nebo dokonce po brněnské ulici zvané *Čára*. V novější době pojmenovává ženské pohlaví a také přeneseně i ženu jako takovou. Otázka *vylíhl se vám kolík nebo čárka?* znamená, narodil se vám kluk nebo holka?

Nejnovější doba přinesla ještě další význam. Je to rýha mezi půlkama na zadku zvaná též *čokoládový kaňon*, tentokrát ovšem myšlen v čistém stavu. Nad koncem této *čárky* mají někteří lidé dvě malé prohlubně, které spolu se svislou *čárkou* připomínají obličej s nosem a očima, někdy i s ušima. Tento „obličej“ vidáme občas v teplém období zejména u řady dřepících dlaždičů. A tak přicházíme ke spojení *dlaždičské ciferník* (obličej) nebo *dlaždičské úsměv* popřípadě *dlaždičská pecna*. V současnosti se s ní setkáváme také u doplňovačů zboží v supermarketech. Výraz *pecna* zde znamená nejen úsměv (od *pecnit se*), ale také sluníčko (*pecen*). V případě sehnutých žen se vylézající svislé čarce říká také *kasička*. Člověk má mnohdy pocit, že do ní musí vhodit alespoň pětikorunu. Pokud mělo některé děvče uvedené prohlubně výrazné, říkávalo se jeho zadku „vídeňská prdel“.

### Čechrovat (pít pivo)

Německy *zechen* = nadměrně pít a *der Zecher* = pijan první ligy. Z toho se v německém pohraničí vyvinula slova *čechrovat* = pít pivo (již ne první ligu) a *čechr* = pivo, ale také pitka.

Podobná situace je v Rakousku, kde *tsechern* = nadměrně pít. Tetka Picmánková dodává, že *tsechern* znělo původně *tsechen* nebo *tschechen* (čti čechen) a znamenalo původně „čechovat“, tedy pít či chlastat jako Češi. No proč ne, my taky říkáme, že někdo chlastá jako Dán. V Dánsku to údajně mají opačně. Dán chlastá jako Čech nebo jako Švéd. Ještě že ne jako Moravák.

*Čechr v igelitce* = pivo v plastu, *čechr v plechu* = pivo v plechovce, *čechroň* = obsluha výčepu. Pozor však, v plotňáčtině znamenalo slovo *čechr* i pití jako takové a též oslavu neboli pitku a *začechrovat* znamenalo nejen zapít, ale také zaplatit. A když si někdo řekl *vrchňasovi* o *čechr šutru*, dostal sklenička rumu.

### Čenžnót, čenž (vyměnit, výměna)

Pochází z anglického *change* (čti čenž) = změna, výměna, vystřídání, prohození, proměna. *Čenžnót šolnu* = přesléct se, *vyčenžovat baky za vrany* = vyměnit dolary za koruny, *čenžnót si šichtu* = vyměnit si směnu, *čenžnót mazadlo ve vágnu* = vyměnit olej v autě.

### **\*Červený véložky (policisté)**

Od roku 1946 byly součástí uniforem tzv. příslušníků SNB červené nárameníky, kterým se říkalo též výložky. V těchto dobách se jim říkalo *esenbáci* či zkomoleně *esembáci*.

*Poznámka: Tehdejší Sbor národní bezpečnosti (SNB) se dělil na Štátní bezpečnost (StB) vykonávající zpravodajské činnosti a bojující proti vnitřním a vnějším nepřátelům režimu a Veřejnou bezpečnost (VB) vykonávající obvyklé policejní úkony (vyšetřování, doprava, registr zbraní apod).*

### **Číhat (čekat, vyčkávat, vyhlížet)**

Pochází ze starého ptáčnického termínu *číhat* = čekat na kořist ukrytý v tzv. *číhadle*. Tato profese chytání ptactva do ok či do sítí zvaných též *číhadla* se nazývala *čížba* a ten, kdo ji vykonával *číhař* neboli ptáčník. Na rozdíl od podobného slovesa *čóhat* je zde důraz na to čekání. Takže *číhat na trajf* = čekat na trolejbus, ale také vyhlížet trolejbus, ale nikoli se na něj jen dívat. Příslušné podstatné jméno je *číhačka* a znamená vyčkávání, vyhlížení, ale také sledování či pozorování. *Číhačka na hoknu* = čekání na práci. Odvozený výraz *vočíhnót* znamená obhlédnout, omrknout, vyzorovat. Srovnej s odstavcem „Čóhat“.

### **Čiko, čik, džik, džig (nedopalek)**

Plotňácké slovo, které jsem však zaregistroval i v ostravštině. Ostraváci jej odvozují ze španělského *chico* (čti čiko) = malý, nepatrný. Tetka Picmánková však razí italskou hypotézu, podle které *cica* (čti čika) = nic, ani za nehet, *cicca* (čti čika) = nedopalek, oharek a žvýkáci guma a *cicare* (čti čičare) = žvýkat tabák nebo nedopalky cigaret. Rakouština to převzala jako *tschicken* = kouřit cigarety a *di Tschick* a pravděpodobně odtud doputovalo toto slovo i na Moravu.

### **Čiman, čimon (chlapík, čiperný, šikovný člověk)**

Setkal jsem se z odvozením z německého *der Seemann* nebo *der Shiftsmann* = námořník, což musel být za starých časů všestranný chlapík. Jednoduše řečeno muž činu neboli **čin man**. *Pepan je čiman, sám ubóchl vékendbódu* = Josef je šikovňák, sám postavil chatu.

### **Čimelík, cimelík (policista, sluha)**

*Čimelík* je v současnosti člověk, který není příliš schopen samostatné práce, který potřebuje neustálé vedení a kontrolu, nebo také člověk skákající tak, jak vedoucí píská, a to ještě za mizerný plat. Dříve bysme takovému člověku říkali posluhovač či sluha, dnes poskok. *Čimelit* znamenalo posluhovat a podlézat. Ve vězeňském argotu přidali navíc význam (submisivní) homosexuál.

Tetka Picmánková tvrdí, že původní tvar tohoto slova byl *činělik*, a odvozuje jej od slova *činit* resp. *činit se*. A činit se musí jak poskok, tak sluha či posluhovač a dokonce i onen homosexuál – otrok. Co se týče policistů, tak *čimelíci* jsou pouze ti řadoví, nikoliv velitelský sbor. A příklad z hantýrky: *Doklapal čimelík s vercajkem a hodil to do rychtyku* = přišel poskok s náradím a opravil to, *čimelíci drátujó vo sto péro* = policisté usilovně kontrolují (třeba řidiče).

### Čína, činěnica (nepohoda, nepříjemné počasí)

Odvozeno od *činiti se* ve smyslu „venku se čerti činí“, což bysme v hantýrce řekli *aus čertiska činóglujó* = venku čerti makají. Nežení se, to je omyl, původně však spíše přeslechnutí. Ovšem představa divoké pekelné svatby není k zahoezení.

### Činóglavat (pracovat)

V rakouštině *tschinageln* = těžce nebo pilně pracovat, *da Tschinagler* = pečlivý pracovník. Rakušané to převzali z řeči jidyš, kde *šin* = strkat a *agole* = vozík. V hantýrce má *činóglavat* více významů, od být zaměstnán, přes pracovat, až po pracovat usilovně. Činóglář je zpravidla dělník, pomocný dělník nebo nekvalifikovaný pracovník. Ovšem byl-li někdo např. *činóglář u komančů*, mohl to být klidně funkcionář.

### Čítanka (lůno)

V životopise Rudolfa Těsnohlídka od Františka Kožíka se dozvídáme, že ženy jsou jako čítanky a že v ženách se musí listovat velice opatrně. Štatlaři si to přebrali po svém. Původní spojení žena je jako čítanka si upravili na žena má čítanku (se čtyřmi listy). A aby se nám v ní dobře listovalo, musíme podobně jako při čtení naslinit prst. *Listovat v čítance* = dráždit ženu v rozkroku, *listovat si v čítance* = masturbovat.

### Čmajznót, majznót (ukrást, praštit)

Čajznót, čmajznót i šmajznót znamená ukrást. Majznót znamená praštit, uhodit či bacit. Zdálo by se, že na tom nebude nic zajímavého, že jsou to prostě zase germanismy. Ale zde se dostáváme do kuriózní situace. Německé *schmeißen* (čti šmajsen) znamená bacit, praštit, třískat, hodit, mrštit. Německé *mausen* znamená ukrást. Je to tedy kupodivu opačně, než bysme to čekali. Nezbyvá tedy než opět konstatovat, že cesty jazyka jsou nevyzpytatelné.

Tetka Picmánková doplňuje, že sloveso *majznót* mohlo vzniknout ze starého moravského slova *máz* = rána či stopa po udeření, která vznikne, když někoho *mázneme*, neboli praštíme. A jazykovou hrou došlo ke změně: *máznót* → *majznót* podobně jako *vypláznót*, *vyfláknót* → *vyplajznót*, *vyflajznót*. *Majzl ho po gebení* = praštil jej po hlavě, *majzl sem se pryglem* = uhodil jsem se klackem, *čmajzli mě šrajtoflu z kapsířa* = ukradli mi peněženku z kapsy.

Lingvistici odvozují sloveso *čajznót* od *čísnot*, což je synonymum pro štípnout. *Rozčísnot* = rozštípnout. A *štípnót* znamená slangově též ukrást. Viz odstavec „Štípnót“.

### Čmukat (pikat při schovávání, odpykávat si trest ve vězení)

Složenina *čekat a ani nemukat*, což se dělá jak při hře na schovávanou, tak ve vězení. Situace je zde docela kuriózní. Čmukat sdružuje v jednom dvě odlišná česká slova, a to pikat (čekat na pikole při schovávání) a pykat (odbyvat si, přestát, přetrpět). Obecné slovo *pikat* odvozují někteří autoři z francouzského *piquet* (čti piké), což je hlídka či skupina vojáků, ale též potupné stání na hanbě ve škole. Jiní zase od úsloví *kout pikle*, o kterém si povíme více v odstavci „Pupínky“. Čmukat v domovině = sedět doma, čmukat na Špilasu v kameňu = být uvězněn na Špilberku.

## Čoboli, Čoboláci (Slováci)

Toto pojmenování se dává do souvislosti s románem Miroslava Švandrlíka Černí baroni z roku 1969, kde slovenský major Terazky často opakuje: „Čo bolo, to bolo, terazky som majorom“. Potíž je v tom, že toto označení se používalo mnohem dříve a spisovatel je zřejmě jen elegantně použil.

Jiná hypotéza hledá původ slova *Čobol* u slovenského fotbalisty Josefa Határa (nar. 1946), který svého času hrál za Baník Ostrava. A povídá se, že když rozhodčí písknutím přerušil hru, měl Jožo ve zvyku přiběhnout za ním a ptát se „Čo bolo? Čo bolo?“ Tím jsme se ovšem posunuli v čase jen o několik let zpět.

Nabízí se jazyková hra: Věty typu *to je ten, čo bol z Prešpurka* mohly být Moraváky interpretovány jako *to je ten Čobol z Prešpurka*, tedy to je ten Slovák z Bratislavy.

Zajímavé jsou odvozeniny: *Čobolsko* neboli *Čobolistán* = Slovensko, *Čobolangma* = tatranská hora Gerlachovský štít, *čobolovka* = polévka kapustnica, *čobolovina* = literární útvar od slovenského autora a *čobnót* = ukrást. Pozor však, *Čobka* = Československá obchodní banka.

## Čočku dostat (dostat vynadáno)

Úsloví pochází z biblického vyprávění: „Rebece a Izákovi se narodili dva synové, dvojčata, starší se jmenoval Ezau a mladší Jákob. Když vyrostli, stal se z Ezaua lovec a z Jákoba pastevec a zemědělec. Jednou se Ezau vracel z lovu, byl hrozně unavený a měl hlad. Viděl, že si Jákob zrovna uvařil jídlo, nějakou kaši s červenou čočkou a chtěl, aby mu to jídlo Jákob dal.

„Dej mně zhltnout to tvoje červené jídlo, jsem k smrti unavený a mám hlad.“

„No tak dobře, ale jenom když mně prodáš svoje prvorozenství, a bude to odteď, jako kdybich se první narodil já a ty až druhý.“

„Klidně, na co je mně prvorozenství, když mám takový hlad, že snad hlady umřu.“

Jákob mu tedy dal čočkové jídlo a chleba, Ezau se najedl a odešel a nic si nedělal z toho, že prodal svoje prvorozenství. Ovšem za svůj čin byl Izákem patřičně pokárán.

Dostal tedy čočku a současně byl pokárán, že přecenil své síly a ještě k tomu udělal nerozumný obchod. A od těch dob znamená úsloví *dostat čočku* také dostat vynadáno či udělat nevýhodný nebo hloupý obchod, přeneseně pak přeceňovat své síly, nadměrně se namáhat či být přetěžován.

## \*Čodál (vrabec)

V rakouštině *da Tschoda* = rozcuchaná kštice, které u nás říkáme vrabčí hnízdo. *Na haluzi jódlujú čodáli* = na větvi „zpívají“ vrabčáci.

## \*Čóglar (stánkař)

Jednalo se původně zkřížení slov *čórkar* = zloděj a *šóglar* = komediant, původně obsluha lunaparku. V Brně se dnes častěji říká *šauklař*, viz odstavec „Šaukla“. Komedianti prodávali ve stáncích či v maringotkách všelijaké cetky a mnohde s nimi měli špatné zkušenosti. A tak



došlo k posunu významu na šizuňka, podvodníka či dokonce zloděje. *Čóglari s gefcem na Priglu* = prodejci zmrzliny, stánkaři se zmrzlinou u přehrady.

Tetka Picmánková razí hypotézu, že současný *čóglar* je zkrácené *činóglar* = pracovník, zaměstnanec či funkcionář, viz odstavec „Činóglavat“. Těžko rozhodnout, slovo není příliš časté, ovšem spojení se zlodějnou není až tak od věci.

### **Čóhat (dívat se, být vystrčený)**

Pochází ze starého ptáčnického termínu *číhat* = čekat na kořist ukrytý v tzv. *čihadle* a při tom sledovat, pozorovat okolí. Důraz je v tomto případě na tom pozorování. Příklady: *čóhat z fenstru* = dívat se z okna, pozorovat, ale nikoho nevyhlížet, *čóhat na čabráky* = jen tak sledovat vrabce. Druhý význam je spojen s tím, že něco je vidět, něco vykukuje či vyčnívá. Např.: *čóhajó ti trencle z hózen* = vykukují ti trenýrky z kalhot, *laťák čóhá z fošny* = hřebík trčí (vyčnívá) z desky, *lováče na tebe čóhajó* = peníze na tebe vykukují, tj. jsou připraveny. Odvozené slovo je *čóhna* = televizor. Srovnej s odstavcem „Číhat“.

### **Čoch (mizerná hospoda, mejdan)**

Tímto slovem označujeme buď restaurační zařízení mizerné kvality, vesnickou zábavu, nebo také soukromou oslavu. Někteří tvrdí, že je to akronym (zkratkové slovo) z původního Český Organizovaný Chlast. Když se však podíváme do rakouštiny, najdeme tam slova *s Tschocherl* a *sTchochal* (čti čocherl a čochal) a ve vídenštině *s Dschoch* (čti dšoch) znamenající malou a zpravidla mizernou hospůdku nebo kavárnu. Je to též posměšný název pro hospodu, kde podávají nejen alkohol, ale i čaj. Plotňáci takto říkali *čochy* i kavárnám, ve kterých se scházeli.

Novější význam mejdan, oslava či zábava je ovlivněn starým moravským slovesem *sčuchnót se* znamenajícím sejít se, setkat se, dát se dohromady nebo také přihodit se. V případě motorových vozidel i srazit se. Uvádí se, že tento výraz se týkal původně psů, kteří když se setkají, očichají se.

### **Čochtat (míchat, ředit, slavit)**

Původně moravské slovo, *čochtat se* či *čuchtat se* = piplat se s něčím či v něčem, *čochtalena* říkají v některých krajích i ženě, která špatně vaří. Hantýrka to převzala tvůrčím způsobem: *čochtat se* = babrat se s něčím (s prací) či v něčem (v blátě), *čochtat*, *načochtat* = míchat, namíchat, naředit. V hospodě však můžeme dostat *čochtánka*, což je ovšem ve slangu číšníků pivo bez pěny, ne míchané či ředěné pivo. Od výrazu *čoch* = mejdan jsou odvozena slova *začochtat* = oslavit a *čochtat* = slavit. Viz odstavec „Čoch“.

### **Čokl (pes)**

Když se podíváme do rakouštiny, zjistíme, že *Tschokl* (čti čokl) znamená dřevák. To ale spíše vede k našim *cuklám* než ke psům. Tudy cesta nevede. Slovo *čokl* pochází z cigánského *džukel* = pes. *Čokl podhródák* = zakopaný pes, *čokl podfutrák* neboli *štreková směska* = pes podvráták, *čokl do kapsířa* = malý pes, *čokl exteriér* = hlídací pes, *čokl interiér* = pokojový pes, *čokl bižuteriér* = nazdobený omašličkovaný pes, *čokl mixteriér* = oříšek, podvráták neboli *štreková směska*.

Proč se však říká *čokl podhród'ák* neboli zakopaný pes ve smyslu skrytý kořen problémů či potíží nebo tajemství či „vtip“ věci či záležitosti? Naši předkové neměli ke psům tak kladný vztah, jako my dnes. Viz např. odstavec „Čokl vuřt“. A když se náhodou stalo, že nově postavená stavba praskala či se zahloubený sloupek začal kývat, uvažovalo se též o variantě, že by pod ním mohl být zakopaný pes, zdroj mnohých problémů.

Jiní zase tvrdí že původní staré německé rčení znělo *da liegt die Hunde begraben*, kde *die Hunde* = poklad. Nikoli *der Hund* = pes. Slovo *die Hunde* pochází ovšem ze staré němčiny a v nové němčině bylo chybně „opraveno“.

### **Čoklí bichla, na čoklí bichlu (na psí knížku, bez oddacího listu)**

Spojení *vegetit do holpu na čoklí bichlu* je inspirováno německým *das Trauungsbuch* = oddací kniha (*die Trauung*) = sňatek i svatební obřad. Proč však *čoklí*? Existuje řada úsloví, v nichž *čoklí* či psí znamená něco negativního, např. psí život, psí počasí, pod psa atd. A protože v minulosti měly páry žijící „nadivoko“ život poněkud těžší, než ti sezdaní, říkalo se, že jsou zapsáni nikoli ve sňatkové, ale v psí knížce.

Za starých časů žili na rozdíl ode dneška na psí knížku zpravidla jen mladí bezdětní či starší lidé, jejichž děti se již osamostatnily. Zaregistroval jsem i variantu *vegetijó spolem na glét vod sajtny čoklařů* = žijí spolu na potvrzení od kynologické společnosti. A závěrem jen tak pro zajímavost: V Polsku žijí nesezdané páry „na kocia lape“, tedy „na kočičí tlapy“ a v Rusku „podle ptačího práva“. Oddacímu listu se u nás v 19. století říkalo také kopulační list, což se dá vyložit (mimo jiné) jako oprávnění k souložení.

### **Čokl vuřt, čokl vuřt (točený salám)**

Doslova psí uzenina, obdobné německému *die Hündewurst* (*der Hund* = pes, *die Wurst* = uzenina). Zlé jazyky hovoří o tom, že v 19. století to němečtí přistěhovalci přeložili i do americké angličtiny jako *hot dog* = ohřátý pes. Musíme si uvědomit, že naši předkové neměli ke psům tak dobrý vztah, jako máme my dnes, a že v 19. století přídavné jméno *psí* označovalo něco mizerného či nekvalitního. Příkladem je psí počasí, psí dny nebo psí život. Takže *čokl vuřt* neboli psí uzenina nebyla uzenina ze psího masa, ale méně kvalitní uzenina. *Suchá brzda s čokl vuřtem* = suchý chleba se salámem.

Jiný pohled na *hot dog*: Anglicky *dog* = pes. Odtud máme pojmenování *doga* pro jedno plemeno velkých psů. A to má něco společného s párky? Má! S párky a salámy totiž souvisí jezevčáci. Vyznačují se dlouhým úzkým tělem a krátkýma nohama. Takže při troše fantazie vypadají jako štangla salámu nebo párek. Američané říkali jezevčíkovi už v 19. století „salámový pes“. A když se začátkem 20. století zčaly v Americe prodávat na ulici ohříváné párky, začalo se jim říkat podle jezevčíků „ohřátí psi“.

### **Čonda, čondat (děvče čuně, míchat)**

V rakouském slangu *di Tschudl* resp. *di Tschundl* = lůno. Přejali jsme to jako *čunda* (Slovácko) či *čonda* (Haná). Přenesením názvu z části na celek dostáváme *čonda* či *čunda* = dívka. A pod vlivem moravského *čuně* resp. *čoně* nabyla slova *čonda* a *čunda* hanlivého významu – děvče čuně. A to děvče čuně se stále v něčem *babrá* neboli *čondá*. A toto *čondat*

ztratilo časem hanlivý příděch a dnes to znamená míchat, přeneseně i ředit. Odvozené tvary jsou pak *načondat* = namíchat, *načondat jedůvku (jedůvkó)* = přimíchat jed.

### **Čoprák (jezdec na upraveném, zpravidla silném motocyklu)**

Výraz *čoprák* známý především z motorkářského slangu vychází z amerického *chopper*, což je druh motocyklu, který vnikl v Kalifornii kolem roku 1950. Dominantní značkou byl tehdy Harley Davidson. Motocykl byl velice často modifikován a upraven dle libosti uživatele. Před úpravou byl však osekán (anglicky *chopped*) o standartní díly jako výfuky, řídítka, páčky, zrcátka a tyto byly nahrazeny vlastními.

### **Čór, čórka (krádež)**

Cigánsky *čor* = zloděj a *čoriben* = krádež. V hantýrce *čórovat* = krást, *čórmen* či *čóresmen* = zloděj, ale *čórkařka* může být jak straka, tak lidská zlodějka. Ve vězeňském argotu *čórkér* či *čórokér* = vězení (příbytek zlodějů). *Čórli mně perzu* = ukradli mně peněženku.

### **Čoromoro, čoro móro (rozhnutí, zmatek)**

Je jasné, že koncové -o je zde kvůli rýmu. Nabízí se odvození od cigánského slova *čór* = zloděj. V některých cigánských dialektech (např. v olaštině) však *čórro* = zlý člověk, šejdř, podvodník. Cigánsky *móre* = chlapec, kamaráde (oslovení), uvádí se ovšem, že původně to označovalo bambulu či trdlo. Ve staročestíně *mor* = mučení, *morós* = upír, *móro* = záhuba a také darebák, souvisí s výrazy mořit, umořit. Dalo by ještě se nahlédnout do rakouštiny a přihlédnout k podobným výrazům jako *čáry máry* nebo *čury mury*. Neučiním tak a neudělám tentokrát ani žádný závěr, ten nechám tentokrát na fantazii čtenáře.

Příklad z hantýrky: *čórkař ufachčil čoro móro* = zloděj způsobil rozhnutí, tedy to, co takovou akci zpravidla provází.

### **Čuba, čubka (fena, samice, visací zámek, zarážka)**

*Čuba* = psí samice, fena, *čuba*, *čubka*, *čubajzna* = promiskuitní žena, někdy též zlá žena (čůza). Lingvistici říkají, že výraz *čuba* pochází z německého *die Zaupe* (čti caupe) stejného významu. *Čubka vyklopila tři voplégry* = fenka vrhla tři potomky, *nésu žádná čubka* = nejsem lehká žena. V přeneseném slova smyslu *čuba* = jakákoli fena, tedy samice psovitě čelmy. A jelikož psi i fenky hrají důležitou úlohu při ochraně a ostraze majetku, dostal ve zlodějském slangu pojmenování *pes*, *hunt* (*der Hund* = pes) nebo *čuba* i visací zámek. *Na almaře bloncala čuba* = na truhle se houpal visací zámek.

*Čuba* je též název kruhových otvorů například na ojích vleček a zemědělských strojů. Zde se spojuje ženský princip *čuba* (kruh, oko) s mužským *čurcl* (kolík). *Čurcl nepasuje do čuby na vlečňáku* = kovový kolík (tzv. zákolník) se nevleze do otvoru v oji vlečky.

Proč se však říká *čuba* i zarážce pod kola či tzv. smykové brzdě na železnici? Ono to byla původně *šuba* či *šubka* a tento výraz je odvozen od německého *der Schub* = posun. *Pichni čuby pod vágl a valíme na chálku* = dej zarážky pod vagon a jdeme na jídlo.

### Čubnót, čobnót (ukrást)

Tetka Picmánková předpokládá polský původ. Polsky *czubic* znamená tahat, škubat (např. vlasy), oškubat, *czubec* = koneček prstů. V případě *čubnót* je situace podobná jako u výrazu *štípnót* = ukrást, jedná se o uchopení, uštípnutí či uškubnutí konečky prstů. Viz odstavec „Štípnót“.

Na Hané výraz *čubnót* označuje též švihnutí nějakou tenkou a pružnou věcí. Nemá však nic společného s *čubó*. Snad jen to, že psí fenku lze káravě *čubnót* proutkem. *Čubnót bičiskem* = prásknout bičem. A protože *švihnót* znamená též ukrást, přešel tento význam i na *čubnót*.

Jiní zase tvrdí, že *čubnót* (v plotňáctině *čobnót*) je zkomolené *čapnót*, tedy *čapnót* → *čabnót* → *čubnót*, viz odstavec „Čapa“. Příklad z hantýrky: *čubli mně ze štajtofle love* = ukradli (vzali) mně z peněženky peníze.

### Čuča, čučky (ňadra)

Odvozuje se od německého slangového *Tschutschi* nebo cigánského *čuča*. Oboje znamenají ňadra. Moravák v tom navíc slyší *čučet*, tedy odněkud vyčuhovat, a výraz *čučky* mu připomíná hovorové cecky.

V hovorové slovenštině jsou *čučky* zkrácené *čučoriedky*, tedy borůvky. A „borůvkám“ dobře viditelným přes tričko říkáme zase *čudle* = bradavky.

### Čučan (penis)

Plotňácký výraz. Zde máme dvě hypotézy o původu. První se odvolává na rumunské *ciuci* = penis, druhá od tetky Picmánkové odvozuje tento výraz od hanáckých sloves *vyčuhovat*, *čučet vod nekád'* = vyčnívat. A já doplňuji hypotézu třetí: Když jej děvče před 100 lety poprvé uvidělo, tak jen *čučelo* úžasem. Když tehdy chlapec poprvé uviděl nahé děvče, penis mu *čučel* z trenek. Dnes v době porna, to tak již nefunguje.

Jen pro zajímavost doplňuji, že *čuček*, hovorově *čučan*, v množném čísle *čučky* či *čučani*, je též označení architektonického prvku tvaru šišky, kuželky, kalichu či vázy, který najdeme na štítech či římsách renesančních, barokních i klasicistních staveb.

### Čučka, čucanda, čučkař (pohled, kukátko, voyer, neschopný člověk)

Moravské *čučet* znamenalo původně být někde tiše a někdy i udiveně pozorovat okolí. V hantýrce *čučka* = pasivní sledování, pozorování, dívání se. *Hodit čučku* = podívat se. Přeneseně je pak *čučka* kukátko ve dveřích, vizitace, prohlídka či návštěva. *Valíme k oldmutře na čučku* = jdeme navštívit babičku, *websajtna má kilo čuček* = webová stránka má sto zhlédnutí.

Poněkud složitější je situace u slova *čučkař*. V hantýrce je to především pozorovatel, který *na neco čučí* a nemusí to být zrovna *čučkó ve futrách*. V přeneseném významu to může být též zvěd nebo dozorce ve věznici, který kontroluje vězně pohledem skrze *čučku*. *Čučkař hodil kontrolní voko na mukle* = dozorce vizuálně zkontroloval vězně, *na nudině zaparkovali čučkaři* = na nudapláž přišli očumovači.

Druhý význam pochází z východomoravských nářečí. Zde je *čučkař* neschopný či nešikovný člověk a také člověk, který nepřekypuje odvahou, zbabělec, který více čučí než činí. *Ten stolař není žádné machr, enem čučkař* = ten truhlář není špičkový odborník, jen horší průměr.

### Čúčo (levné víno)

Čúčo bylo sladké víno, odborněji řečeno levné dezertní víno. Prodávalo se v dobách mého mládí. Bylo zpravidla jablečné, třešňové či rybízové a litrová skleněná láhev stála tehdejších 8-12, později 10-15 Kčs. Kupovalo se obvykle na čundry a ti odvážnější borci pomocí něj balili i baby. Když někdo vypil půlku, motal se mu jazyk, když celé, motaly se mu i nohy. A když z tohoto bolehlavu postupně střízlivěl, tak prostě jen *čučel*. Jeho pijákům se říkalo *čučáci* nebo *čučmeni*.

K vysvětlení tohoto názvu se nabízí slovenská *čučoriedka*, tedy borůvka. Jenže borůvkové se buď vůbec neprodávalo, anebo nebylo až tak běžné. A tak se musíme spokojit s vysvětlením pomocí moravského slova *čučet*. Napil ses a potom *čučels*, co to s tebou udělalo. Ve staré přešpuráctině, což je hantýrka staré Bratislavy, mají pro *čúčo* vysvětlující zkratku HD2D – hlava duní dva dni. Viz odstavec „Zduněné“.

### Čud, byt v čudu (pryč)

Existují dvě hypotézy o původu rčení *je to v čudu* či *valit do čudu*. Ta první říká, že *Čud* neboli *Čudsko* je staré pojmenování pro Finsko. Čili že *valit do čudu* znamená odebrat se (zmizet) někam hodně daleko na sever, přeneseně i zaniknout či zemřít. Druhá tvrdí, že ČUD je zkratka Českomoravského úvěrového družstva, které bylo za první republiky vytunelováno, čímž peníze klientů byly nenávratně ztraceny. Tetka Picmánková se navzdory těmto teoriím lingvistiků přiklání k názoru, že *čud* je modifikovaný *čoud* nebo *čód*, tedy kouř. *Je to v čudu*, *valilo to do čudu* by pak znamenalo, že to „shořelo“ a přeměnilo se to na dým.

### Čudl, čudle (kolík, výstupek, bradavky)

*Die Tschudel* jsou v rakouštině především jehličnaté šišky, přeneseně pak předměty podobného tvaru, a také úmyslně vyřčená nesmyslná či hloupá tvrzení, kterým u nás říkáme klíny, jež nám někdo valí do hlavy.

Slova *čudl* či *čudlik* znamenala původně kolík, pak páčku a nakonec označují různé ovladače a vypínače. *Čudlikové fón* = tlačítkový telefon a od toho si hantýrka odvodila spojení *čudlikat do/na fónu* = mačkat tlačítka na telefonu, přeneseně psát esemesky a podobně. *Klavoška* nebo také *čudlplacka* = klávesnice, *špiznové čudlcajk* = ovladač televizoru.

Také ztopořené prsní bradavky mají tvar malých šištiček a dostaly tedy též název *čudle*. Jako *čudle* označujeme také malé ryby asi tak do velikosti větší jedlové šišky.

Je možné, že jazyková hra vytvořila z výrazu *čudl* slovo *camprlík* a to přibližně následující cestou: *čudl* → *čudlik* → *čumprlík* (= hrací figurka) → *camprlík*. Význam tohoto slova je stejný, kolík, páčka nebo něco malého. A pod vlivem německého *Zamperl* i penis. Ale o tom jsme se v příslušném odstavci již zmínili.



### Čulibrk, čurybrk (penis)

Slušňácká složenina českého *čurat* a nářečního *brko* ve významu penis. A tatínkovské poučení pro malé ufnukané Brňáky: *Šrajbni si za ovar, že byt borec je neco inšího, než se enem vylópnót na hródu s čulibrkem* = zapiš si za ucho, že být chlapem je něco jiného, než se jen narodit s penisem.

### Čumí jak tele na novodurový futra (je velmi udivený)

Co se telata (ale i mnohá jiná zvířata a někteří lidé) jednou naučí, spolehlivě vykonávají, dokud se nevyskytne nějaká mimořádná situace. A tou může být výměna dvířek od chlěva. Tele jde po staré známé cestě a najednou vidí nová dvířka. Místo zelených jsou červené. Je zmatený, cesta souhlasí, ale dvířka ne.

Z veterinárního hlediska je samotný výraz *čumí jako tele* zcela zřejmý, neboť mládě má bulvy velikosti dospělého skotu, ale z menší lebky tyto zřítelnice opravdu výrazně vyčnívají.

Tetka Picmánková však vyprávěla o bulharském zahradníku jménem Telemanov, který se přistěhoval do Králova Pole, viz odstavec „Bulhar“. A v souladu se zvyklostmi jeho rodné bulharské víscky si vyzdobil vrata svého nového bydliště nejen ornamenty, ale také miniaturními obličejí hezkých děvčat. Ty byly viditelné pouze zblízka a místní mládežníci je tam chodili obdivovat. A od těch dob, když si někdo něco zdlouhavě prohlížel a „nechtěl věřit svým očím“, se říkalo, že *čumí jak na Telemanovy futra*. Za čas však vrata oprýskala a malůvky byly zatřeny jednotnou hnědí. A původní rčení se zkomolilo na *čumí jak tele na nový futra*.

### Čumpelík (mladík)

Na Moravě sice existují slova *cumploch* a *cumpla* znamenající kohosi o sebe nedbajícího, otrhaného, rozcuchaného a špinavého, ale to zřejmě nebude nic pro nás. Když se však podíváme do jihoněmeckých slangů, najdeme tam slovo *der Zamp* respektive *Zump* (čti cump) znamenající penis. Po zdrobnění na *Zumperl* jsme se *čumpelíkovi* již velice přiblížili a můžeme tedy říct, že *čumpelík* je ten mladík, pro kterého máme ještě jedno pojmenování, a to hormoněk.

### \*Čuňa (obličej, ústa)

Původně nehezký obličej. Zde se spojily naše výrazy *čumák* a *čuně* s maďarským *czunya* = ošklivý. *Držet čuňu* = mlčet, *čuňa od ovaru k ovaru* = úsměv, doslova ústa od ucha k uchu.

### Čundrovat, čundr (toulat se, chodit na výlety, výlet)

Rakouské *tschundern* znamená kromě jiného i toulat se a vandrovat. Stejný význam má naše slovo *čundrovat*. Podstatné jméno *čundrák* by pak mělo označovat výletníka či trampa. Ovšem v trampském slangu je *čundrák* mnohdy podřadný tramp neboli čuně na vandru. *Smykovat na čundr* = jít na výlet.

### Čupr (čiperný, pohledný, správný)

Hanácky *čuprné*, *čuperný* = chiperný, tedy hbitý, čilý, svěží, čerstvý. Např. *čuprcimra* = místnost na cvičení, kde se stáváme hbitější. Jenže v hantýrce *čupr koc* = hezké děvče, Tetka

Picmánková nesouhlasí s hanáckým odvozením a poukazuje na fakt, že rakouské hovorové *tschuper* (čti čupr) = super.

### **\*Čurabela (močopudný nápoj, limonáda)**

Slovo *čurabela* je výsledkem naší lidové tvořivosti. Vzniklo spojením slova *čurat* + italského *bellus* = hezký. Původně označovalo toto slovo tekuté močopudné prostředky, tedy nápoje, po nichž se hezky čurá. A to především kávu. *Stařka vylemtala dvě čurabelky a teď furt líce na retých* = manželka vypila dvě kávy a teď chodí pořád na záchod.

V roce 1879 byla v Třebíči založena firma ZON (Zdravotní Osvěžující Nápoje). Když rozšířila svůj sortiment o žluté limonády, dostaly díky podobnosti s barvou moči označení *čurabela*, aniž by byly močopudné. *Bomba čurabely* = láhev limonády, *čurabela cinklá áčkem* = limonáda s příměsí alkoholu, *Čurabelové Jožin* = Limonádový Joe, což byl hlavní hrdina stejnojmenného filmu režiséra Oldřicha Lipského z roku 1964.

Poznámka: V některých oblastech se říká *čurabelka* též lůnu malých holčiček.

### **Čurák (penis, sloupek)**

O tom, jak vzniklo takzvaně sprosté slovo *čurák*, jsme si již řekli v kapitole „Sprostá slova“. Ale žádná hypotéza není jednoznačná. Zaregistroval jsem třeba, že v některých středověkých českých nářečích byl *čur* hrubě otesaný mezník, tedy čtverhranný kamenný sloupek na hranici pozemků. Možná proto, že ho přednostně očurávali psi. A ještě v 19. století se říkalo v jihozápadních Čechách *čurák* poněkud vyššímu sloupku v plotě okolo chalup. A zřejmě oba významy se podílely na vzniku posměšného úsloví *stojíš tu jak čurák*.

### **Čuramedán (blboun, mohamedán)**

Prvním významem tohoto slova je univerzální nadávka, zjemnělá nadávka *čurák*. Druhý význam je muslim. Někteří tvrdí, že vzniklo jako hříčka se slovy *čurat* a *mohamedán*. Ovšem cigánsky *čúro* je nůž a rakousky *Tschure* (čti čúre) = chlap, který je nám k ničemu. Další tvrdí, že je to přejímka z hovorové slovenštiny, přičemž *čuramed* = včela a *čuramedán* včelař. Tak si závěr udělejte sami.

### **Čurcl (kolík, malý penis)**

V plotňáctině existoval výraz *čurcl* = malý penis, to je samozřejmě zdrobnělý *čurák*. Na Moravě však výraz *čurcl* označuje též (tvarově podobný) kolík, kterým se připojují vlečná vozidla k vozidlům tažným, například vlečka k traktoru nebo pluh k fréze. V přeneseném významu je pak *čurcl* kolík, kterým se zajišťovaly petlice. Dnes se do těchto míst dává spíše visací zámek. Jeho protějšku zvanému také oko se říká někdy též *čuba*. *Čurcl nepasuje do čuby na vlečňáku* = kovový kolík (tzv. zákolník) se nevhodí do otvoru v oji vlečky.

Poznámka: V plotňáctině *čurc* = nůž a je to z cigánského *čuri* = nůž, *čurori* = nožík.

### **Čurdit (míchat)**

Sloveso *čurdit* má cigánský původ. *Čhordel* nebo též *čhurdel* znamená čurat, téct, sypat a kazit. V hantýrce má především význam míchat či smíchávat. Původně se tím myslelo kažení vína ředěním vodou, a takto se došlo k posunutému významu míchat. *Čurdit vajnoš vasrovicó* = míchat víno s vodou resp. kazit víno vodou. Existuje i zvrtná varianta *čurdit se* =

zlobit se, rozčilovat se, která je pravděpodobně odvozena od moravského *durdit se* pod vlivem *čertit se*.

### Čuro, čurc, čurcl (nůž, penis)

Staré plotnácké slovo pochází z cigánského *čuri* resp. *tschuri* = nůž a *čurori* = nožík. V řeči světských *čuro* = zavírací nožík. *Čurc* a někdy také *čurcl* *zaparkované v bauchecu* = nůž zapíchlý v břiše.

Pozor však na záměnu s plotnáckým *čurcl* = malý penis (-el je zdrobňovací přípona) a českým výrazem *čůro* resp. *čuro*, který je odvozeno z výrazu *čuráček* a jedná se o malou válcovou součástku, výstupek či tyčku. Dále označuje výraz *čůro* resp. *čuro* i hudební nástroj klarinet, brazilský pokrm *churrasco*, což je maso na špízu, a také vysoce užitkové ovce - *churro*.

### Čuryna, čurina (legrace)

Základní význam slova *čuryna* je pořádná legrace na počurání. Okolnosti vysvětluje Jára Cimrman v cimršantánu: „*Kdo je slabá nátura, ten se smíchy počurá*“. A jako příklad uvádí ruského bohatýra *Čurynu Plenkoviče* (rusky Čurylu), jehož příjmení naznačuje pempřské východisko z této situace pro ty slabé náture. Pro úplnost jen dodám, že bohatýr nemusí být vůbec bohatý. Jedná se o potulného bojovníka, středověkou západní terminologií bysme řekli potulný rytíř. Termín bohatýr je údajně odvozen z mongolského *bagatur* = udatný.

Tetka Picmánková však Cimrmanovi oponuje a odvozuje slovo *čuryna* z jihomoravského *ščůřit se* respektive *čůřit se* = smát se, šklebit se. No, můžete si vybrat. Slovo *čuryna* objevuje i ve vídeňštině jako *Tschurino* = legrace. Kdo je převzal od koho, je otázkou.

Jiní zase tvrdí, že výraz *čuryna* má původ v cigánštině. Původně se tak říkalo šarvátkám, při kterým došlo na facky a na tvářích se objevil *čur*, tedy červený „lišej“, nebo byly vytáhnuty *čuri*, tedy nože. Vyšetřující strážníci se ovšem dozvídali, že to byla jenom *čuryna*, nic vážného, jenom taková legrace.

V současné době dostává výraz *čuryna* ještě další význam. Dokládá to obdivný popěvek, který pronášejí brněnští chlapi dívkám: „*Tá tvoja čuryna, betálná je dolina*“. Existuje však názor, že se v tomto případě jedná o nepochopení a že tu původně nešlo o *čurynu*, ale o *čupřinu*, tedy kštici či chumáč chlupů.

### Čus (pozdrav)

Starý plotnácký pozdrav *čus mukle* bývá vysvětlovaný jako zkratkové slovo neboli akronym s významem Čekám Ustavičně Svobodu. Tvrdí se, že to pochází z vězeňského argotu, neboť *mukl* ovšem znamená spoluvězeň. Není tomu tak. V plotnáčtině *mukl* = kolega či kamarád, k posunu významu na vězeň došlo až později. Viz odstavec „Mukl“.

Pozdrav *čus* je odvozen z německého hovorového *tschüss* a jeho cesta byla opačná. Rozšířil se spolu s výrazem *mukl* z plotnáčtiny do vězeňského argotu. Samotné slovo *tschüss* má údajně původ v dolnoněmeckém *adjüs* a to pochází z francouzského *adieu* = sbohem (*a Dieu*).

### Čusbus, čuzbus, džusbus, džusblús (pozdrav)

Zdálo by se, že to *bus* bude pouhá rýmovačka k pozdravu *čus*. Podobně jako *čáry máry* či *láry fáry*. Tetka Picmánková však připomíná, že věc nemusí být takto jednoduchá. Rakousky *Tschumbus* = blázeňec nebo také psychiatrická klinika, přeneseně i blázeňec ve smyslu zmatek nebo vřava. Nakonec i v některých našich krajích říkají, že na zábavách bývá často velký *čumbus*. Původ tohoto slova by mohl být turecký – z dob invazí Turků do Rakouské monarchie, protože *cümbüs* znamená v turečtině veselice či pitka. Čte se to ale spíše džimbis.

Vraťme se však do Brna, kde *čuz* je totéž co *čumec* neboli pohled. Pod vlivem těchto slov mohlo v *čumbus* dojít k záměně M na Z a posléze i na S. A tak by onen „pozdrav“ *čusbus* mohl původně znamenat nikoli „podívej (na) autobus“, ale „neblbni“ či „dobrou zábavu“.

### Čut (cítit, slyšet, tušit)

Pochází ze staročeského *cútit* = cítit. V hantýrce kromě výše uvedených významů: *nemužu ho ani čut* = nesnáším ho, nemohu ho ani cítit, slyšet či vidět, *čut za tym nekeho* = podezřívát někoho, *čut levingston* = tušit podraz.

### Čutat (hrát fotbal)

Původně *šutat*, pochází z anglického *shoot* (čti šút) = střílet na branku. V hantýrce *čutálista* = fotbalista, *čutec* = kopání, fotbal, existuje i přenesený význam *čutat na kajtru* = hrát na kytaru. *Šutec* či *šutačka* = fotbal (původně pomalu hraný) i fotbal stolní a v novohantecu *šuter* = střelec na branku.

### \*Čuz (pohled)

Vše nasvědčuje tomu, že výraz *čuz* je analogií dolnorakouského hovorového *Tschuck*, které zase odpovídá německému hovorovému *Guck* = oko nebo též kouknutí. *Hodit, švihnot čuz (na raky)* = podívat se (na hodiny), *valit na čuz* = jít se dívat. Ovšem *hodit čuz na kántry* znamená nejen podívat se do krajiny, ale také lehnout si či spadnout na zem. *Čuzna* = televize, ale také tzv. živá kamera, tedy dáma, které nic neujde, která má oči všude.

### Čúza (mrcha)

Žena nepřijemná, hádavá, zlá a záludná nebo také fíflena či mrcha, tedy žena nevalných mravů. Odvozuje se od německého slangového *Tschutschi* nebo cigánského *čuča*. Oboje sice znamenají ňadra, ale dotyčná nemusí být zrovna prsatice. Dá se předpokládat vliv slova *čunda* = lůno, o kterém jsme si řekli něco v odstavci „Čonda“..

Někteří říkají, že na počátku bylo anglické *choose* (čti čúz) = být ochoten a *čúza* byla tedy původně (k sexu) ochotná žena. Příklad: *ta čúza nás zaséc péruje* = ta protivná baba nás zase buzeruje, *ta čúza mně vyfókla borca* = ta mrcha mně přebrala kluka.

### Čvachtat (chutnat, pochutnávat si)

Současný zvukomalebný výraz *čvachtat za žgrňó* = pochutnávat si nemá ve staré moravštině obdoby. Moravské *čvachtat* či *čvachat se v něčem* totiž znamená přebírat se v něčem (např. v jídle) s nechutí. V hantýrce vyjadřujeme dobrou chuť buď slovním spojením *nech si*

*čvachtat*, nebo *ať ti čvachtá za žkraňó*. *Čvachta* = dobré jídlo, *dočvachtat* = dojíst a *čvachtalo mně, kindošům* = chutnalo mně, dětem.

### **Čvaňhák, čvaňhat (cokoli na kouření, kouřit)**

*Čvaňhák*, původně tabák, později nekvalitní doutník a nakonec balená cigareta. Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že tento výraz je zkomolené buď *čuně hák*, tedy práce úst, nebo *v čuni hák*, což znamená v ústech fajfka hákovitého tvaru. Dnes znamená v naší hantýrce slovo *čvaňhák* jak nedopalek, tak cigaretu a doutník. A to vcelku bez rozdílu kvality. Varianty jsou *čvaňho* nebo *čvaňháro*, to druhé podle vzoru cigáro.

*Čvaňhat* znamená kouřit, ale nejen ve smyslu „pálit“ tabák, ale i čoudit. Např. *petrolínka čvaňhá* = petrolejová lampa čoudí. Ale pozor, v některých oblastech Moravy *čvaňhat* = žvanit, tlachat. Snad proto, že svými kecy „zasmradí“ prostor okolo sebe podobně, jako kuřák čoudem. *Čvaňhy* = tlachy, kecy a *čvaňhal* = tlachal, kecal.

### **Čvorgl (vrabec, malý zpěvný pták)**

Pojmenování *čvorgl* někdy i *čvurgl* (zkráceně *čurgl*) si hantýrka odvodila ze slov cvrlikat respektive *čvrlikat* a *fógl* = pták. Jiní ovšem říkají, že *čvorgl* je zkomolené německé *der Spargel* = vrabec. *Čvorgli jódlujó* = malí ptáci zpívají. Avšak *bacha, bacha, čvorgli v Jobsku hókajó...* = pozor, pozor, v Jundrově se povídá...



## D

### *\*Dabl (dvojítý)*

Anglicky *double* = dvojítý, dvojmo, ve dvou. V hantýrce *dablbetla* = manželská postel, *dabldekl* = dvojítý kryt, *dablšnycl* = dvojítá porce řízku, *špicové dabl* = skvělá dvojice, ve vodáckém slangu *deblocka* = loď pro dva.

### *Dacan, dacka (darebák, rána)*

Lingvistici vykoumali, že slovo *dacan* pochází z příjmení dnes již neznámého prostějovského tuláka a zloděje. Podobně vznikl též výraz *grázl*. Jan Jiří Grasel (čti grás) byl loupežník a vrah, který působil na počátku 19. století i na jižní Moravě. Tvoření slov ze jmen lidí a národů není až tak vzácné. Jako druhý příklad uvedu slovo *vandal*. Vandalové byl germánský kmen, který se v pátém století podílel na vyvrácení starověké říše západořímské. Tetka Picmánková však zpochybňuje prostějovský původ slova *dacan* a poukazuje, že maďarsky *dac* = vzdorovitost, vzdor.

*Dacka* byla původně rána, kterou jsme dostali od *dacana*. Podobně jako byla *facka* (*facan*, *facák*) rána od *fakana*. Ono totiž slovo *fakan* neoznačovalo původně malé zlobivé dítě, ale tuláka, vagabunda, viz heslo „Fakan“. Pozor však: V některých krajích se změnil význam slova *dacan* takto: *dacan* → čurák → penis.

### *Dajmonka (svítilna, baterka)*

*Daimón* je v řecké mytologii démon. Řeknete si, co s tím má společného svítilna? Vůbec nic. V roce 1896 byl v Berlíně založen Elektrochemický zkušební ústav, který byl v roce 1902 přejmenován na „Daimon“. Mimo jiné se zde vyráběly žárovky, baterie a svítilny.

### *Dajnohy (okolí ulice Božetěchovy v Králově Poli)*

Když na trůn nastoupil císař Josef II, zrušil všechny kartuziánské kláštery. Jedna z jeho prvních cest vedla do Králova Pole. V čele oddílu uherských vojáků sám prý jezdeckým bičíkem mnichy vyháněl a místo nich v klášteře ubytoval vojáky. Vypráví se, že ubytování vojáci zle obtěžovali okolní obyvatele, a ti, když vojáky jen z dálky zaslechli, volali na sebe: „Daj v nohy!“ Což je analogie dnešního „vem nohy na ramena“. Podle toho zvolání začali lidé spontánně říkat této nebezpečné ulici *Dajnohy*.

Druhá verze říká, že *dajnohy* je zkomolené maďarské hovorové zvolání, něco jako vypadni, tedy dej nohy na ramena a zmiz.

Třetí mladší verzi vyšťourala někde tetka Picmánková. Vypráví o tom, že na opozdilé zaměstnance nově postavené strojírny Lederer & Porges spěchající na odpolední směnu pokřikovali výrostci a nefachčenka *kvaltuj, kvaltuj, daj nohy do kvalu*. Ujalo se to a oblasti, přes kterou spěchalo do fabriky, se začalo říkat *Dajnohy*.

### *Daksna, daksl, dakl (hokejka, jezevčík)*

*Daksna* je tarší štatlařské slovo, u kterého jsem zaregistroval několik hypotéz: První tvrdí, že tento výraz je modifikované slovo *hoksna*. Druhá říká, že když si odmyslíme nožky, tak nám hokejka připomíná teleskopického jezevčíka – *daksla*, jehož hlavičkou honíme puk. Německy

*der Dachs* = jezevec, *der Dackl* = jezevčík, v rakouštině pak *da Dox*. Třetí hypotéza tvrdí, že *daksna* je zkrácené spojení *dřevěná haksna* nebo *dřevená hoksna*. Tetka Picmánková přišla se čtvrtou hypotézou. Tvrdí, že původní název byl *dachsna* a vychází z hovorového názvu pro hokejku – palica. V hovorové němčině palice = *das Dach*. Bohužel si neuvědomila, že touto palicí se myslí hlava. Takže slovo *daksna* zůstává předmětem dalšího výzkumu. *Hod' sem tu daksnu* = dej mi tu hokejku.

### ***\*Dales (bída, chudoba)***

Spíše plotňácký výraz. Hebrejsky *dallut*, jidýšsky *dallus*, v německém argotu *Dalles* = chudoba, nouze. *V kapci mám dales* = v kapse mám bídu, prázdno, *kvůlivá chabrusu su dales* = díky nemoci jsem na mizině, *dalesák* = člověk bez peněz.

### ***Daněk (zadek)***

Zdálo by se, že toto pojmenování bylo inspirováno vypracovaným zadkem olympijského vítěze v hodu diskem z olympiády v Mnichově Ludvíka Daňka. Chyba lávky, inspirací byla krásně vykreslená prdelka na srsti daňka skvrnitého (latinsky *Dama dama L.*) z čeledi jelenovitých. V hantýrce *vyvalit daňka* = vystrčit zadek, *lupat na daňka* = souložit v poloze zezadu.

### ***Danty, noty (zuby, řídké zuby)***

Hantýrka převzala výrazy *dant* a *danty* = zub a zuby buď z mluvy světských, nebo přímo z cigánštiny. Slova však pochází z latiny, kde *dens* = zub, *dentatus* = zubatý a *dentalis* = zubařský. Z českého pořekadla *má kelcny jak noty na škopky* vznikl redukcí novodobý význam *noty* = řídké zuby. Tetka Picmánková se však domnívá, že na počátku byly světské *danty*, které si někdo znalý uvedeného přísloví při poslechu vyložil jako *noty*. *Vykotlaný noty v čuni* = děravé řídké zuby v ústech.

### ***Darda (silná rána, výprask, prohra)***

V odstavci „Dacan“ jsme si řekli, že *dacka* byla původně rána od *dacana*, *facka* rána od *fakana*, a tak by se dalo čekat, že *darda* bude rána od nějakého *Dardana*. Takové jméno u nás sice existuje, ale je velice vzácné. Je to jinak. *Darda* je středověký druh kopí. Původní význam slova *darda* v hantýrce byl porážka či výprask. Zjednodušeně řečeno, když se nám v boji *dařilo*, ušetřili jsme protivníkovi *dardou*, tedy kopím, *dardu* = výprask. *Dostat dardu* = prohrát, přeneseně *to je darda* = to je bomba, překvapení.

Ještě nedávno zněla hospodská pohrůžka přibližně takto: *Dám ti taková dardu, že povalíš čuchat diviznu vodspoda*. Dneska uslyšíme u mladší generace spíše modernizovanou verzi *dám ti taková dardu, že vodmázneš pali a ani gúgl tě už nevyšťórá*.

### ***Datel, datlit (paklíč, dítě, blbec, psát na stroji)***

První význam slova datel je černý pták s červenou čepičkou, který si vyznačuje teritorium bubnováním zobákem na rezonující dřevo, aby ho všichni slyšeli. Podobný zvuk vyluzovaly psací stroje, a proto se říkalo psaní na stroji *datlování*. Časem se význam přenesl na psaní dvěma prsty na klávesnici. *Datlovat* nebo *datlit* znamená vydávat údery neboli *datle* (jedin.

číslo *datl*). Odvozené výrazy jsou *datlovna*, *datlárna* = pisárna nebo počítačová učebna a *datlovnica* = klávesnice.

Druhým významem slova *datel* je paklíč neboli šperhák. Došlo k tomu jazykovou hrou. Anglicky paklíč = *picklock*, zkráceně *pick*. Datel se řekne anglicky *woodpecker*, což znamená doslovně přeloženo pták klovající do dřeva. Zkráceně též *pick* = dlabal či dlabač. Takže cesta jazykové hry byla: paklíč → *pick* → datel. Tetka Picmánková ovšem nesouhlasí a tvrdí, že pojmenování paklíče *datel* pochází z řeči jidyš nebo z německého argotu, kde mělo tvar *Daltel*.

Třetím významem slova *datel* je děcko. V angličtině *date* = malý hoch i malé děvče. Přidáním zdrobňující koncovky *-el* vzniklo slovo *datel*, maličké dítě. Existuje i genealogický pohled, který říká, že tak, jako se ruka větví na prsty, větví se linie v rodokmenu. Paže představuje rodiče, prsty potomky. Prst se řekne latinsky *dactylus*, počestěle *daktyl*, a to už nemá k *datlovi* daleko. Příklad: vytlačit *datla* = porodit, *datel a datlica* = chlapec a děvčátko.

V posledním významu *datel* = blbec. Ve staré moravštině znamenalo slovo *jatel* jak dnešní jetel či vojtěšku, tak datla. J a D se často zaměňovaly a vyslovovalo se *jatel* i *datel* nebo *jatelina* i *dětelina*. Existovalo pořekadlo, že blbec má v hlavě plevy, slámu, seno, trávu nebo jatelinu. A opět zařadovala jazyková hra: blbec → ten, kdo má v hlavě jetel → *jatel* → *datel*.

A závěrem připomenu soudobou frázi obsahující slovo *datel*: *zťukané jak datel* = zfetovaný. A *datel* v železničářském slangu je výpravčí – podle červené brigádyrky.

### **Debil, idiot, kretén, kretoš (blbec)**

Nejsou to slova v základu brněnská. Primárně se jedná o lékařské termíny, ale jsou používány často a bez hlubší znalosti. Takže si zde o nich také něco povíme:

**Debil** – latinsky *dēbilis* = tělesně slabý, dnes IQ = 50-69..

**Idiot** – latinsky *idiotia* = vrozená zaostalost. Ve starém Řecku to byli lidé, kteří se odmítali podílet na veřejném životě. Dnes IQ = 35-50.

**Kretén, kretoš** – latinsky *creten* = člověk s utlumeným duševním i tělesným vývojem, později i hlupák. Původně označovalo toto slovo křesťany, které staří Římané považovali za hlupáky. Dnes IQ pod 35.

### **Debrecínka (noha, penis, děvče, mladá žena, lůno)**

Nejprve si rozebereme běžné slovo *párek*. Znamená to jednak dvojici jako takovou. Vžilo se také pro označení dvou nožiček uzeniny, které se též říká *párek*. A z důvodů tvarové podobnosti s jednou nožičkou označuje toto slovo také penis.

Jedním z druhů párků jsou párky debrecínské. Pocházejí z maďarského města Debrecín a oproti většině ostatních jsou (přesněji řečeno by měly být) pikantnější. Slovo *debrecínka* převzalo některé významy slova párek a přidaly se další. Takže: *debrecínky* = nohy pro tvarovou podobnost nohou s dvěma párky a *debrecínka* = penis.

Pak zde máme význam *debrecínka* = děvče a *debrecínka* = lůno. Tady není přece žádná tvarová podobnost, říkal jsem si. Existuje sice ještě debrecínská šunka, na které je toho masa více než v párku, ale do děvčete to má daleko. Z omylu mě však vyvedli mladí specialisté na

spřátá slova, kterých jsem se zeptal. Upozornili mě na tvar nožek debrecínky přiložených konci k sobě. Je podobný dvěma závorkám u sebe – (). Tedy ženskému lůno. Jiní zase poukazují na podobnost lůna (malých stydkých pysků) se stočenou debrecínskou šunkou.

V hantýrkách se často přenáší pojmenování celku na jeho část a také naopak. Zde došlo k přenosu názvu části (lůno) na celek (děvče). Tomuto jevu lingvistici říkají synekdocha. Původně to byla dívka mladoučká, dnes v podstatě jakákoli mladá žena.

Příklady: *debrecínky a sokolíci* = mládež, mladé dámy a mladí pánové, *debrecínská švestka* = mladá policistka, *fajnová debrecínka zdvihla šunky* = hezká mladá dívka odešla.

### ***Dekl (poklop, víko, strop, klobouk, zatažená obloha)***

Toto mnohovýznamové slovo má několik německých vzorů: *der Deckel* = poklop, víko, kryt, *die Deckung* = krytí, pokrytí a *die Decke* = kryt, pokrývka, přikrývka. V rakouštině *da Deckel* je též klobouk, čepice, řidičák, evidenční knížka prostitutek a také školní známka pět. V cigánštině *dyklo* = šátek.

Příklady: *Šalina nafólovaná až po dekl* = přeplněná tramvaj (až po strop), *dekl pastošky* = střecha chalupy, *dekle nad auglama* = oční víčka. Německy *der Pappendekl* = lepenka, kartón, v hantýrce pak *papundekl* = kartón či tvrdý papír, *dekl na čuňu* = chirurgická rouška, kterou je možno chápat jako šátek přes ústa.

### ***Dekle brat, sbalit (odejít, zmizet)***

*Dekl* znamená v hantýrce poklop, kryt, víko, ale také klobouk nebo čepici kšiltovku. Takže pokud někdo odchází, vezme či sbalí klobouk nebo čepici z věšáku, popřípadě z police a jde pryč. *Dyž tchyňamutra póští bóřenó, balíme dekle* = když tchyně nadává, mizíme. Vliv na vytvoření tohoto úsloví mohl mít i výraz *zdekovat se*, viz odstavec „Dekovat“.

### ***Dekovat se, deka (ukrýt se, zmizet, mlha, zataženo, smrad)***

Slovo *dekovat se* znamená ukrýt se, zmizet a být na odchodu. Nezvratné *dekovat* znamená připravovat ústup, mizet. Pochází z německých sloves *sich decken* = krýt se, zakrýt se a *verdecken* = ukrýt se. Dalším významem slova *dekovat* je páchnout. Je odvozen od výrazu *deka* = smrad, který rozebereme níže. Posledním významem slova *dekovat* = ležet na dece je utvořen z českého slova deka, které původně znamenalo přikrývku na koně.

Původ slova *deka* ve významu dlouhé vlasy zjistíme snadno, je odvozeno z německého *die Haardecke* = vlasová pokrývka. Zaregistroval jsem i význam ochlupení na hrudi či na nohou.

Další významy slova *deka* souvisí s německým *die Decke* = přikrývka, pokrývka. Díky jazykové ekonomii se nám spojení *deka mlhy* = pokrytí mlhou zkrátilo na jednoslovné *deka*. Podobně jsme došli ke spojení *nebál deka* = zataženo, tedy obloha přikrytá dekou mraků. Někdy je ovšem „dekou černých mraků“ přikryta naše nálada. A tedy dalším významem slova *deka* = smutek či deprese. Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že to zkrácené slovo *depka* = deprese.

*Dem fučet, funět* nebo *dáme deku* byly specifické výrazy brněnských čičačů toluenu. Ta *deka* byla skutečná textilní deka, která se přehodila přes hlavy a pod ní „funěly“ i tři osoby.

Význam *deka* = smrad však nemá oporu v žádném německém výrazu pro smrad, neboť takové sloveso neexistuje. Tetka Picmánková říká, že tento přenesený význam pochází od poddekových čichačů toluenu, který neměl žádnou libou vůni. Jiné vysvětlení říká, že na počátku byly věty typu „nad krajinou se vznáší smradlavá deka kouře“. A díky jazykové úspornosti vývoj pokračoval nějak takto: smradlavá deka kouře → deka smradu → *deka*. Spojení *nikotinová deka* = smrad a kouř například v hospodě tuto hypotézu podporuje.

### ***Dělat vlny (dělat problémy)***

Pochází z anglické fráze *to rock the boat*, která se dá přeložit více způsoby. Dělat vlny, čerit vodu, dělat potíže, pořádně s něčím zatřást. *Neděle vlny* = neotravuj (nečeř vodu, náladu). Důležitost a oprávněnost těchto vln dobře vystihuje brněnské doplnění tohoto úsloví *dělá vlny akorát ve sklínce vasru*. Hantýrka chápe ovšem *vlny* univerzálněji: *kindoši nedělali vlny* = děti nezlobily, *borec valil na koc těžký vlny* = chlapec intenzivně obloboval dívku.

### ***Dělo (rána, výkonný stroj, atraktivní dívka)***

První význam vznikl zkrácením úsloví *rana jak z děla*, někdy také *dělovka*, kde *dělo* je vojenská zbraň. *Kópit dělo* = být silně udeřen, *dat dělo* = pořádně udeřit. *Byt na dělo mezi augle* = být na zabití či na zastřelení.

Další významy souvisí se starším českým slovem *dělo* = dílo ve smyslu výtvor. Řekneme-li o dívce, že *je to dělo*, znamená to, že je to výtvor v pozitivním slova smyslu. Pokud to ovšem nemyslíme ironicky. Význam výkonný stroj zahrnuje obě složky současně, je to výtvor, který se povedl a jehož výkonnost se přirovnává ke střelejícímu dělu. Příklady: *Ta burgla, to je ale dělo* = ta motorka je skvělá a zároveň výkonná. *Byt zglgané jak dělo* nebo zkráceně jen *byt jak dělo* = být hodně opilý. Zde spojení *jak dělo* znamená hodně, velmi, silně.

### ***Dengla (děvče, prostitutka)***

První význam je odvozen od německého *das Dingelchen* = děvčátko, druhý z *dingen* = posloužit. A teď se v tom vyznejte. Zaregistroval jsem i novodobý výraz *dengloš* = muž neschopný sbalit babu.

### ***Divan (pohovka)***

*Divan* je pohovka určená k posezení v sedě či kratšímu odpočinku vleže. Byl tvořen jedinou rovnou matrací a často vybaven polštářky. Německy *der Diwan*, arabsky *divan* = poléhávací. V zemích svého původu sloužil často k posezení při čekání na úřadech. Dnes nám slovo *divan* souzní s díváním, ale v době jeho vzniku jsme o televizi ani nesnili.

### ***Dlabat (jíst, ignorovat)***

Zde pomineme činnosti spojené s dlabáním dlátem a podobnými nástrojema. První význam pochází z hanáckého *dlábit* = rychle jíst, které mělo údajně za starých časů tvar *lábit*. Což souzní i s německým *laben* = posilnit se, občerstvovat se jídlem.

Další význam hanáckého slova *dlabat* či *dlábit* je naléhat, prosit, žádat, mámit. *Vydlábit něco na nekom* znamenalo vymámit to, vyžebrať to. Dále tu máme spojení *dlabat v hlavě* = znepokojoval, vrtat v hlavě. V obou případech jde ovšem téměř o opak našeho ignorovat a nic nám to neobjasňuje.



Tetka Picmánková navrhuje tento pohled na věc: Německy *stemmen* = dlabat dlátem nebo trvat na něčem. Ale *stemmen sich* = vzepřít se. Z tohoto pohledu znamená *vydlábnem se na něco*, že se něčemu vzepřeme. A pokud se tomu vzepřeme nezájmem, tak to ignorujeme, kašleme na to. *Dlabanec na neco, na věc* = kašlu na něco, na to. Takže pozor: *Dlabat kocóry* = „žrát“ dívky, ale *dlabat na kocóry* = kašlat na dívky.

Další hypotéza vychází ze severomoravského *dlapa* = tlapa či slovenského slova *dlaba* = tlapa, svalnatá ruka, což je *tlapa* se změněnou znělostí. *Dlabat* či *vydlábnót se* na něco znamená v tomto kontextu mávnout nad tím rukou neboli *dlabó*.

### ***Dlábit, dlachnit, dlahnit (mačkat, muchlat)***

Stará moravská slovo znamenající původně silně mačkat, dusit či škrtit. Jsou též odvozena od slova *dlaba* = silná ruka. *Zadlábit* či *udlachnit* pak umačkat, udusit či zaškrtit. Další moravské slovo s podobným významem je *dlachmat*. V hantýrce se význam těchto výrazů zjemnil a znamenají mačkat, muchlat, objímat či osahávat.

Tetka Picmánková ovšem koketuje s vysvětlením pomocí slova *dlaň*. *Dlachmat* či *dlachnit* má dle ní původ v hypotetickém *dlanit*, tedy „činit se“ dlaněmi.

### ***Dlachnit kolky (držet pěst či palec)***

Když fyzicky držíme palec, zatneme ruku v pěst. A to může být jednak výhružka či výzva k boji. Je to však též staré gesto sloužící k odhánění démonů. V řadě jazyků znamená palec prostě prst, podobně je to v naší hantýrce, kde *kolek* = prst, ale prst kterýkoli. Takže když *nekemu dlachníme kolky*, doslova mačkáme dva prsty – palce, a přitom zatínáme obě ruce v pěsti. A tím symbolicky odháníme všechny démonické vlivy, které by mohly způsobit v dané situaci neúspěch. Viz též odstavec „Dlábit“.

### ***Dornych (ulice v katastru Trnitá)***

Pod hlavním nádražím směrem na jih se rozkládá část města, které se říká Trnitá. Proč, kde se toto vzalo? Německy se celá tato oblast nazývala *Dornych*, protože *Dornicht* = trní a *dornig* = trnitý. A dnešní ulice *Dornych* se kdysi jmenovala *Dornrösselgasse*, tedy ulice trnitých růží. Původně se v těchto místech již od 14 století rozkládala obec *Dornich*, něm. *Dörnrösel*. To však původně nemuselo znamenat trnité růže. Mohla to být ves pana *Dorneho* nebo také odvodněné a vysušené místo neboli *Dörndrössel* (s D uprostřed), kde *dörren* = sušit a *drosseln* = omezit.

### ***Dózna, dóza (hlava)***

Jeden z německých výrazu pro hlavu je *der Dez* a znamená současně i palici. Podobně, jako u nás. Hlava by měla tedy být *dézna*. Uplatnil se zde však vliv rakouského *di Dosna* a německého *die Dose*, což znamená krabice, plechovka, nádoba. Tady je zase jistá tvarová podobnost. V Rakousku znamená *di Dose* také špatné auto, motorka či lůno. V Brně bysme řekli nejspíš *škatula*. Takže *dózna* by neměla být hlava obyčejná, ale spíše špatně fungující. Jenže současná hantýrka na takové jemnosti již nedbá.

Někteří tvrdí, že *dózna* je líšeňské pojmenování dýně, které přešlo díky tvarové podobnosti též na hlavu, které se mimochodem říká také *dyňa*. V Brně se údajně rozšířilo díky líšeňským

trhovkyním zásobujícím Zelný trh. Já bych to viděl opačně, tedy že označení dýně = *dózna* pochází z brněnské němčiny, protože jsem vyšťoural, že staré Líšeňky pojmenovávaly dýně výrazy „deně“ a „torke“.

### **\*Drajfus (trojnožka)**

Drátěná pomůcka, která se vkládá do trouby pod pekáč či plech, aby se nedotýkaly dna trouby. Původně měla tři nohy. *Drei* = tři, *der Fuß* = noha. V tramském slangu je to stojan, na který se zavěšuje kotlík. V některých oblastech *drajfus* = třínohá stolička.

### **\*Dranžírovat (rozřezat, naporcovat)**

Když *dranzírujeme*, tak porcujeme pomocí dranzíráku, tedy úzkého 20 - 30 cm dlouhého porcovacího nože. Oba výrazy pochází z německého *tranchieren* = krájet, rozkrajovat a to zase z francouzského *trancher* = rozřezat, překrojit, ukrojit. *Nadranzírovat fišlu* = naporcovat rybu, *bafl do paprče dranzírák* = vzal do ruky pořádný nůž.

### **\*Drapnót (chytit, popadnout)**

Podle tetky Picmánkové se jednalo původně o uchopení pomocí drápů, jiní se odvolávají na rakouské *rappeln* a německé *raffen* = uchvátit, popadnout. V hantýrce *drapnót za krágl* = chytit za límec, *drapl baldu* = rychle uchopil klacek, *drapnót fišlu* = chytit rybu, přeneseně *drapnót radovanec* = (za)radovat se.

### **Drát (telefon)**

Původně *der Draht* = telegraf, s ústupem telegrafie přeneseno na telefon a telefonování. *Nažhavit* či *hodit drát* = zatelefonovat, *žhavit drát* = dlouho telefonovat (obrazně tak dlouho, až se dlouhodobým průchodem elektrického proudu drát ohřeje), *su na drátě* = jsem na příjmu, jsem online, *dyž už tě mám na drátě* = když už komunikujeme (mobilem nebo prostřednictvím internetu), Zaregistroval jsem i *hod' mně bezdrát* = zavolej mně mobilem a výraz *dratec* = internet. Podrobnosti o spojení *merčit na drát* jsou uvedeny v odstavci „Merčit“.

### **Drátovat, nadrátované (zastavovat, kontrolovat vozidla, opilý)**

Pochází buď z německého *das Drathhindernis*, kde *der Draht* = drát a *das Hindernis* = zátaras, ale také potíž, nebo z *der Drahtverhau*, kde *der Verhau* = překážka, ale *das Verhau* = čurbes a rakousky nezdařená věc. A navíc rakousky *obdraht* = zákeřný, lstivý, úkladný.

Shrme-li to, tak *drátovat* znamená (či původně znamenalo) vytvořit drátěnou překážku, zátaras a to (z našeho pohledu) lstivě a zákeřně. Přenesené významy jsou pak vymáhat, vyslýchat a uvěznit (*vodlifrovat za drát*). Takže *drátovat vágen* = provádět silniční kontrolu, *drátovali ho na šilcárně* = vyšetřovali ho na policejní stanici a *drátovat flósky* = kontrolovat vstupenky.

Výraz *nadrátované* = opilý mohl podle lingvistiků vzniknout jazykovou hrou *zlité nadranc* (na cáry, na šrot) → *nadrané* → *nadrátované*. Prvorepublikoví autoři ovšem tvrdí, že v tehdejší argotě *drát* = rum a *drátenica* = kořalka. A toto jejich vysvětlení se mně zdá pravděpodobnější.

Tetka Picmánková připomíná, že v některých nářečích existují ještě jiné významy tohoto slova: *Začl mě drátovat vo love* = začal na mě vymáhat peníze, *drátovat po štrece* = vrávorat, motat se, zpravidla pod vlivem alkoholu.

### **Drbat (žvanit, kazit, souložit)**

Stará moravská slova *drbat se* = škrabat se, *drbat* = fyzicky šťouchat. Časem se začalo šťouchat i hubou, tedy pomlouvat. V hantýrce: *drbat* = kecat, žvanit, ale i kazit, *drb* = pomluva, *drbec* = místo k drbání, přeneseně pavlač, *drbanec* = šťouchnutí (i auty), *drbat si kostru* = ničit si tělo, např. sportem, *drbat se do něčeho* = míchat se do něčeho, *drbat se s něčím* = nimrat se, dělat něco pomalu, *drbat se nekam pul dňa cukem* = cestovat někam půl dne (nepohodlným) vlakem.

Proč však *drbat* = souložit? Na počátku bylo *drbání* neboli šimrání *fórajtra* neboli poštěvážku, časem došlo k významovému posunu na souložení. Setkal jsem se i se spojením *podrbat bobra*. *Prodrbali sme s koc celé večír* – krásný dvousmysl, bez kontextu nevíme, zda celý večer tlachali nebo souložili.

Profesor MUDr. Doležal má ještě jiné vysvětlení: Na sliznicích zevních ženských pohlavních orgánů zasychá hlen, který dotyčná normálně nevnímá. Při vzrušení dochází k prokrvení této oblasti a tento zaschlý hlen začne část žen vnímat jako svědění. A nejlepším způsobem „podrbání se“ je soulož.

Příklady odvozenin slova *drbat*, kterými se zde ale nechci podrobně zabývat: *podrbat* či *zdrbat neco* = pokazit něco, *prodrbat love* = rozfofrovat peníze, *vydrbat s kšeftsmenem* = vyzrát nad obchodníkem, *zdrbat nekeho* = vynadat někomu, *zdrbané*, *zdrblé*, *zdrbnuté* = unavený, rozladěný, viz též odstavec „Zdrchlé“.

### **Drcat, kodrcat se, drkotat (třást se, vytrásat se)**

*Drcat* a *drkotat* jsou stará moravská slova. Původní významy: *drcat* = strkat, šťouchat a *drkotat* = vydávat drnčivý zvuk nebo třást sebou či něčím. Spolu souvisí takto: *drcat* → *drkat* → *drkotat*. Hantýrka však tato slova příliš nerozlišuje a doplnila je navíc o významy poskakovat a drncat.

*Kodrcat* znamená pohybovat se v nějakém dopravním prostředku po nerovném terénu, přičemž ten prostředek poskakuje, hází sebou, a z tohoto důvodu musí jet pomalu. Dalo by se říct, že sebou intenzivně *drkotá*, tedy třese se. *Ko-* je zde totiž zesilovací předpona, tedy *kodrcat* znamená intenzivněji či déle se třást nebo poskakovat než jen *drcat*.

Příklady z hantýrky: *drkotat se kilko* = třást se zimou, *kindrvágn drcal po kočičákách* = kočárek poskakoval (drncal) po kočičích hlavách, *už se dokodrcal* = již s obtížema přijel, *kodrcat se šorákem* = jet pomalu osobákem, *kodrcal se v kraxně* = jel s problémy ve starém vozidle.

### **Drek, pendrek (nic, šmejdl)**

Ve slovníku cizích slov se dočteme, že se jedná o špínu, bláto, výkal nebo lejno. Sprostější nátura by řekla „hovno“, protože němčině *der Dreck* = hovno. V přeneseném významu toto slovo znamená také nic. Ale spojení *je po tym drek* či *je to na drek* nejsou až tak používaná.

Proč? Lid si je totiž zjemnil do podoby *je to na draka*, což znamená přinejlepším na nic. Na nic nebo *na draka* může být i počasí, nakonec i v němčině *das Dreckwetter* = psí počasí, doslovně počasí na hovno.

Místo slova *drek* se často používá podobný výraz *pendrek*, tedy *je po tom pendrek*, *dostaneš pendrek*, *je to na pendrek*. Lépe to zní, lépe se to vyslovuje, ale znamená to totéž. Německy *der Barendrek* = medvědí hovno, neboť medvěd se řekne *der Bär* (čti bér). A protože medvědímu ležnu, tedy čemusi podlouhlému a téměř černému, se podobají policejní obušek i had ze zahuštěného extraktu z rostliny lékořice, dostaly název *pendrek* též.

Častěji slyšíme *to je teda pěkné drek* nebo *co s takým drekem*. Protože dalším významem německého slova *der Dreck* = bezcenná věc. My jsme si jej rozšířili pod vlivem rakouského *Dreckwer* = aušus, zboží špatné kvality a německého *Dreckzeuk* = šmejda, i na zmetky, zboží špatné kvality či na jiné mizerné věci.

### **\*Drchna (popleta)**

Plotňácký výraz *drchna* nesouvisí s výrazem *drbna*, ale se slovesy *šmodrchat*, *zašmodrchat* = zamotat, polést, zauzlovat. *Tu drchnu zaséc vošulili* = tu popletu opět ošidili, *ta drchna zaplula do levingston šaliny* = ta popleta vlezla do nesprávné tramvaje. Pozor však, na Hané mají ještě další význam tohoto slova, *drchna* = *nadrchaná* *duchna* = „nadýchaná“ peřina. A *drchmat* tam znamená spát pod takovou peřinou.

### **\*Drn, drnovica, nadrnit se (venkovan, nováček, půda, opít se)**

*Drn* je staré české slovo, které původně označovalo odkrojený kus trávníku, přeneseně také zanedbaný trávník nebo neobdělávaný kus země neboli *drnovica*. Proto se také říká *valit pod drn* = zemřít a *nacpat pod drn* = pochovat.

A protože se venkované živilí převážně zemědělskou a pasteveckou činností, říkali jim měšťáci posměšně *drni*, viz též odstavec „Drnohryz“. *Drn s rikšó valí do pola* = venkovan s kárkou spěchá na pole. A protože venkované neměli zpravidla rozhled a vyčuranost městského člověka, dostalo slovo *drn* navíc význam hlupák.

Proč však *nadrnit se* znamená opít se? Máme zde dva hypotézy. První říká, že po přílišném holdování alkoholu se můžeme ocitnou *na drnech* a v horším případě i pod nimi. Druhá tvrdí, že na počátku byla slivovice z Drnovic na Vyškovsku, a že tedy *drnovica* je zkrácené drnovická slivovica, *nadrnit se* znamená opít se tímto mokem a *nadrněné* = opilý.

Pro tvarovou podobnost s travním drnem se dnes říká *drn pod pažó* také neoholenému ochlupení v podpaží i neoholeným dámským intimním partiím. *Dózna jak drn* = rozcuchaná hlava.

### **Drnohryz (venkovan, venkovský lakomec, traktůrek, fréza)**

Slovo *drnohryz* ovšem není z nejmladších, hojně se používalo i před více než sto lety. Výrazy *drn*, *drnohryz*, *senokřup*, *blatošlap* či *slamotrus* označovali bohatší obyvatelé měst venkovany. Pro samotné vesničany byl *drnohryz* lakomý hospodář, který se snažil při orbě nenápadně uorat kousek ze sousedova pole nebo z obecního pozemku. Přeneseně pak lakomec, který, aby ušetřil, bude místo pořádného jídla raději hryzat drny.

V současnosti je *drnohryz* něco, co „hryže drny“. Mohou to být výkonná vozidla se šípovým vzorkem na pneumatice, která jsou schopna zejména při rozjezdu poškozovat trávník či jiný porost. Protože většina vozidel jezdí po silnicích, do nedávna připadaly v úvahu prakticky jen po domácku vyrobené traktůrky a frézy. V posledních letech se k nim sice přidaly i čtyřkolky, ale tyto moderní dopravní prostředky zatím z našich úvah vynecháme.

### ***Dročit, drok (souložit, souložník, muž)***

Polsky *droczyć* = dráždit, *droczyć się* = dráždit se a *droczyć się z kimś* = dráždit se s někým. To už vypadá nadějně. Rusky *drotik* = kopí, oštěp, *dročitsja* = pohybovat se ze strany na stranu, *dročit* = laskat, těšit, *dročit sebjá* = onanovat a *dročit babu* = souložit (hovorově). Ten, kdo *dročí* je *drok* = souložník. Toto pojmenování se přeneslo i na všechny potenciální souložníky, tedy na mužské, kteří za něco stojí.

### ***Drožka (povoz, taxi, družka)***

Lingvistici tvrdí, že do češtiny i do němčiny přišlo toto slovo z východu. Rusky *dróga* = valník, vůz na přepravu dřeva. Jeho zdobnělina je *dróžka* = menší vůz, vozík. Vliv zde mohl mít i výraz *drožitsja* = klepat se, vibrovat. Do němčiny to přešlo jako *die Droschke* = vůz sloužící k přepravě, později *die Kraftdroschke* = taxi, doslova silný (motorový) povoz. V češtině označovalo slovo *drožka* původně „nájemný“ osobní povoz s jedním koněm, později pak také „nájemné“ auto. Dnes bysme řekli taxík. *Drožkař* byl původně vozač, později taxikář. *Kolik lepím za drožku* = kolik platím za přepravu, *lapnót drožku* = odchytit taxi, *valit drožko* = jet taxíkem.

Výrazy *drožka* a *dróža*, kterými označovali Plotňáci a potyši partnerku či společnici jsou však odvozeny z českého družka. *Vodtahl svó dróžu na kér* = odvedl svoji družku do bytu.

Poznámka: Pozor, *drožka* není *fiakr*! *Drožka* má dvě místa pro zákazníky, *fiakr* čtyři. *Drožku* táhne jeden kůň, *fiakr* dva. S *fiakrem* jezdil zpravidla najatý kočí, s *drožkou* zpravidla sám její majitel. *Fiakr* je luxusnější než *drožka*. Tento výraz vznikl z francouzského *fiacre* a to podle nájemných vozů, které měly v 17. století měly v Paříži stanoviště u Hotelu svatého Fiakra. Sv. Fiakr byl irský světec, který přesídlil do Francie.

### ***Drtit (učit se intenzivně, ničit, překonat)***

Původním významem slova *drtit* bylo třístit něco na malé kousíčky, později se přidaly též významy abstraktnější jako *drtit* nepřítele = ničit, porážet, či *drtit* nás zima, horečka či neopětovaná láska, tedy mořila, trápila či ničila. A podobně jako horečka nás *drtit* i učení se z paměti, zejména když se jednalo o nezáživné věci. Později se význam slovesa *drtit se* posunul na učit se intenzivně. A slovní hříčkou vznikl ze slova *drtit se* výraz *šrotit se*, o kterém si povíme v odstavci „Šrot“.

Příklady z hantýrky: *drtit hank na raku* = vyjet (porazit) kopec na kole, *mančaft z Brniska podrtit salaš sajtnu z Gotyša* = brněnské mužstvo porazilo Zlíňáky, *drtit gamesy* = hrát počítačové hry, *drtit azbuku* = učit se rusky, *nadrtit si do palice anglinu* = naučit se anglicky, *nadrtit se fofrem* = narychlo se naučit.



### ***Druk, drukr (stiskací knoflík, zloděj)***

Německy *drücken* = stisknout, *der Druck* = stisk, *der Druckknopf* = stiskací knoflík, stiskací tlačítko, v rakouštině *da Drucker* = dálkový ovladač s tlačítky, ale v argotu *Drucker* = kapesní zloděj. Je to proto, že kapesní krádeže se většinou provádí stiskem dvou prstů. Jedná se o takzvanou *vidličkou* (někdy též *vidla* či *vidlmajer*), což je způsob krádeže dvěma prstama, pomocí nichž vytáhneme z kapsy např. peněženku, dnes též mobilní telefon.

V hovorové řeči *druk* či *drukl* = dvoudílný stiskací knoflík, *drukla* = patentka, v plotnáčtině *drukr* = kapesní zloděj. *Drukr mně čórl fleka* = kapsář mně ukradl peněženku.

### ***Držka (ústa, obličej)***

Ve staré češtině znamenalo slovo *drščka*, později *dršťka*, žaludek. Všichni snad známe dršťkovou polévku, což je polévka právě z nakrájených hovězích žaludků. Přeneseně pak znamenalo slovo *dršťka* břicho. Existovalo slovní spojení *spravit si dršťku* = spravit si žaludek. Postupně však začalo mít význam spravit si chuť, a tak se začal význam slova *dršťka* posouvat od žaludku k ústům.

Vedle toho žila v jazyce spojení *drzá huba* a *držet hubu*. A pod jejich vlivem se upevnila další významy slova *dršťka*, které se začalo psát také jako *držka*. Nejprve přibýly ústa, pak celý obličej, později i grimasa či škleb na tom obličejí a nakonec i člověk, který si nedává pozor na jazyk.

V hantýrce *držkaté* = hubatý, drzý, *držkovat* = slovně někoho napadat nebo odmlouvat, *držková nakládačka* = pár facek, *hodit držku* = spadnout a nemusí to být zrovna na obličej. Ale pozor, *drščkovka* = dršťková polévka.

### ***\*Držky (harmonika)***

Jedná se o analogii rakouského *da Fotzhobel* = ústní harmonika, doslova ústní hoblík. *Da Fotz* = pysk, a to jak na ústech, tak v lůnu. V hantýrce máme odsud *držky* = ústní harmonika a *tahací držky*, často jen *držky* = tahací harmonika.

Tetka Picmánková ovšem uvažuje o inspiraci z rakouštiny, kde *da Faltenbalg* (*di Falte* = záhyb, sklad, *da Balg* = měch) znamená zároveň skládací měch harmoniky (ale i kloubového autobusu) a také tlusté břicho neboli *dršťku*.

### ***Dryák, dryák (lék, divná tekutina)***

Ve středověku se původně jednalo o zaručeně zázračný životabudič. Hantýrka tomuto slovu přiřadila význam odporný lék, odvar a brečka. Podle starořímského historika Plinia na počátku našeho věku na řeckém ostrově Thassos vyráběli víno zvané *theriaca* (čti terijáka), které léčilo hadí uštknutí. Řecky *thériaké* = protilátka proti zvířecímu či hadímu jedu. Němci to převzali jako *Driakel*, my jako *dryák*.

### ***\*Dublony (peníze)***

Původně to byly španělské zlaté mince, které byly v platnosti od poloviny šestnáctého století do první třetiny století devatenáctého. *Dublony ve špórkasi* = peníze ve spořitelně, *pytloš*

*dublonů* = pytel peněz, přeneseně i hodně peněz. *Dublony* jsou též fiktivní peníze v některých stolních hrách, kde bývají reprezentované např. dřevěnou plackou.

### *Dudy, strakonické dudák (velká prsa)*

Naši předkové pojmenovali velká prsa *dudláky* podle bavorského *die Dudelsäcke* = dudy, ale také prsa. Obdobně v hovorové francouzštině *doudounes* (čti dudun) = prsa. V hantýrce byl k těmto dudám doplněn i *strakonický dudák* Švanda, kterého uvedl na divadelní scénu Josef Kajetán Tyl v polovině 19. století. *Dudy čtverylky* = prsa číslo čtyři. Opakem těchto strakonických nader je *koc fošna* nebo *plochá dráha Pardubice* = žena s velmi malými prsy. Hantýrka má tendenci zkracovat a tak se setkáme občas i se strohým konstatováním *koc (má) strakonice* nebo *pardubice*.

### *Duchna, kapna (přokrývka, povlak)*

Nejsou to typicky brněnská slova, zajímavá na nich je nejednotnost v používání druhého z nich.

*Duchna* je přikrývka ušitá ze sypkoviny a vyplněná peřím. Předpokládá se původ ze slovenského *nadúchaný* = nafouklý. V rakouštině sice *duchna* = *di Tuchent*, ale lingvistici tvrdí, že to Rakušané převzali od nás. Zajímavé je, že polsky *duchna* = velká peřina, ale také „šat duchů“. Tento význam byl znám i na Moravě, *na mó duchnu* = na mou duši.

Spaní pod *duchnou* nebylo ideální, protože se peří hromadilo po stranách a v nohách a v případě málo naplněné *duchny* se člověk ráno probouzel s peřím všude okolo, ale ne na něm. Proto se začaly peřiny prošívat. V době, kdy nebyla v ložnicích prakticky stálá teplota, spali lidé v zimě pod *duchnama* a v létě pod lehčíma prošívanýma peřinama.

*Kapna* je slovo s nejednotným významem, liší se krajově a mnohdy i od rodiny k rodině. Někde je to povlak na zmíněnou prošívanou peřinu, zpravidla bez zapínání a s otvorem uprostřed jedné plochy. Údajně proto, aby peří snáz větralo. V souladu s tím vidí tetka Picmánková původ výrazu *kapna* ve starém slově *kápě*, což byl plášť s kapucí. Jiní zase vycházejí z německého *die Deckenkappe* = potah, povlak na deku či přikrývku.

V některých oblastech i rodinách znamenalo však toto slovo již v sedmdesátých letech minulého století prošívanou peřinu jako takovou. A tento významový posun se prosazuje také dnes, kdy řada výrobců nabízí *kapny* = prošívané přikrývky z dutého vlákna.

Vraťme se ještě k výrazu *duchna*, která v naší hantýrce znamená též důchodkyni a důchod, což je příjem, který člověku dochází (je doručován). Takže řekneme-li *valit do duchny*, může to znamenat jak jít pod peřinu, tak jít do důchodu.

Poznámka: Znalci přikrývek je rozdělují takto: *Duchna* = sypkovina naplněná peřím, neprošitá. *Peřina* = sypkovina naplněná peřím, prošitá. *Kapna* = brokát plněný ovčí vlnou, prošitý. *Polštář* (někdy též *zhlavec*) = sypkovina plněná peřím.

### *Dunca, duzna, duna (rána)*

První výraz pochází ze starého moravského *ducat* či *duncat* = praštit, narazit. Možná znáte ono dětské „barany duc“. Druhé slovo je odvozeno od moravského *duznit* = mlátit, dávat rány. *Duznit pedama* = dupat, *zduznit* = zmlátit, *mutra mě zduznila* = dosta jsem nářez od

matky, *duncák* = nárazník automobilu, *duncle* = ňadra (nárazníky). Varianta *duna* souzní s dunivým zvukem po uštědřené ráně. Ale pozor. V okolobrněňštině si může dívka stěžovat: *neduzni mě tak* = nemačkej se na mne tak, netul se ke mně tak přehnaně.

### ***Duncna, dunst (smrad, vedro, tušení)***

Pochází z německého *der Dunst* = pach, vůně, pára i kouř, ale také tušení či předtucha. V novohantecu se objevil i zkrácený tvar *dunc*. Od slova *duncna* by mělo být logicky odvozeno slovo *dunčit*, ale setkal jsem se pouze s variantou *dunět* = smrdět, zapáchat. Význam *duncna* = vedro je zřejmě odvozen od německého významu pára nebo *dunstig* = parný a *dunsten* = pařit (např. brambory v pařáku). Spojení *nemět dunst* může vyjadřovat také nemít ponětí či tušení, doslova nemít páru.

Zdánlivě podobná jsou slova *zdunit se* nebo také *zdunět se* znamenající hodně se opít nebo zkouřit se marihuanou. Ta však nejsou odvozena od slova *dunst*, ale od zvukomalebného moravského slova *dunět*. *Zduněnému* jednoduše *duní* v hlavě. Další podrobnosti najdete v odstavci „Zduněné“.

Tetka Picmánková nesouhlasí a říká, že *duno* či *dunčo* je název pro sušené konopí a výrazy *zdunět se* či *zdunit se* mají původ zde. Výraz *duno* pochází pravděpodobně ze španělštiny, kde *la duna* = mexický granulovaný hnědý heroin, nebo z anglického *I don't know*, které se občas zkracuje na *dunnou*, což znamená „já nevím“ a je velice častá odpověď lidí zkouřených marihuanou.

### ***Dundat (nadbytečně kecat)***

Novotvar vymyšlený vzdělanýma brněnskýma technikama. Je odvozený od slova *redundance*, které znamená nadbytečnost. Dundáme například, když řekneme paměť RAM nebo CD disk, což v tom prvním případě znamená *paměť operační paměť* a ve druhém případě *compact disc disk*, takže tam vlastně máme to slova paměť a disk dvakrát. Dundací projev vzkřísili po roce 1989 televizní řečníci a politici se toho s nadšením chytli. Opakují slova proto, aby hlava stihla vymyslet další nepravdivou či zavádějící formulaci. Příklad dundání v projevu: „Přátelé, přátelé, já musím, vážně musím, důrazně, opravdu důrazně odmítnout, odmítnout takovéto vaše úvahy.“

### ***Ďupa, d'upina ( zadek)***

Ve staré češtině *dupka* = doupátko, důlek, v dnešní *d'upka* či *dubka* = (vyd'obnutá) dírka či důlek. V polštině, ze které k nám toto slovo přišlo přes severní Moravu, *dziupla* = otvor, *dupka* = zadeček, *dupa* = prdel a přeneseně také hezká dívka (kočka). Ovšem *dupa wolova* = velký blbec. Z výrazu *d'upa* pochází název *dupačky*. Mimina v nich nedupou, ale mají v nich ukrytou *d'upu*. Analogická situace je v italštině, kde *culo* = zadek, *culona* = prdelatá žena a *culotte* = kalhotky. Tetka Picmánková odvozuje od slova *d'upa* i výraz *dupárna* = taneční místnost a říká, že to byla původně *d'upárna*, tedy místnost, kde při tanci drželi chlapi děvčata za *d'upu*. Další hypotéza viz odstavec „Dupat“.

Existuje ještě francouzská cesta k vysvětlení vzniku slova *d'upa*. Napoleonští vojáci údajně obdivovali krásu zadků Moravanek slovy: *Elle a derriere comme deux pains* = má prdel jako dva bochníky. No a to *deux pains* se vysloví „d'u pá“.

### ***Dupat, nadupané (tančit, naplněný něčím)***

Staré moravské víceméně zvukomalebné slovo vyjadřující práci nohou. Ve štatlařské hantýrce jsme mu přisoudili navíc významy *dupat* = tančit a v plotňácké *dupat tratec* = prostituovat. Od prvního významu je odvozeno slovo *dupárna* = místo či místnost, kde se tančí, a od druhého pak plotňácké *dupat* = souložit. Svědčí o tom i průpovídka *štyry haksny v kupe, špicově se dupe*.

Varianta *nadupat* znamenala původně nacpat něco někam pomocí nohou, později jen nacpat, ať už to bylo čímkoli či jakkoli. Takže *nadupané borec* = chytrý, vzdělaný, ale podle kontextu i trénovaný či nadaný. *Nadupaná cimra* = přeplněná místnost, *nadupaná burgla* = výkonná motorka, *nadupaný kozy* = velká prsa.

Dvousmyslná je otázka *a králíci (miconi) ti dupó jak?* Může znamenat jednak jak se máš, jak se ti vede či jaké máš úspěchy, anebo to může být otázka na kvalitu sexuálního života dotyčného, neboť spokojený králík si občas zadupe a při páření samci „dupou“ též, a to s poměrně vysokou frekvencí.

Tetka Picmánková vyšťourala, že tato fráze pochází z válečné Prahy, kdy se začaly v činžákových kuchyních a sklepech vykrmovat malá zvířata na maso. A tak „starostlivé“ otázky pražských hospodyň na kvalitu života zněly: Jak vám dupe králík či jak vám d'obe kuře. A pokud dupali či d'obali dobře, měli se zpravidla i majitelé relativně dobře.

### ***Dúra (hloupá, stupidní, protivná žena)***

Staročesky *dur* = hlupák, dodnes žije ve slovenštině jako *d'uro*, v polštině jako *dureń* a v ruštině jako *durak*. Vše pochází z latinského *femina dura* = žena zlá, drzá, krutá a tvrdá.

Přenesený význam lehčí ženština pochází z Hané, kde *dorka* či *dorota* je nepořádnice či žena střídající partnery. Ve starém argotu *dorotit* = lísat se. Mohla se uplatnit i jazyková hra *dorota* → *dora* → *dura*.

### ***Durch (skrz, vtíp)***

Prvotníma významama německého slova *durch* jsou skrz, přes, pro. Převzali jsme je i do naší hantýrky. *Su vod tý vasrovice lautr durch* = jsem od té vody úplně naskrz (promočený).

V němčině existují slovesa *machen* = dělat a *durchmachen* = proflámovat, (pro)bavit se celou noc. To druhé má takzvanou odlučitelnou předponu *durch-*, která se při časování umísťuje na konec věty. Flámují či baví se celou noc se řekne *sie machen ganze Nacht durch*. A našel se někdo, kdo o chování předpony *durch* mnoho nevěděl, a předchozí větu si přeložil jako, že dělají celou noc „durch“. Tedy bavit se = dělat *durch* či *durchy*. A bavit se znamená také vtipkovat.

*Durch* je též mariášová karetní hra, kdy jeden hráč vyhraje všechny štychy (na rozdíl od žebráka).

### ***Durchčít (spát)***

Původním významem slova *durchčít* v plotňáctině bylo ponocovat, probdít celou noc. Pochází z německého *durchwachen* = probdít (*durch* = skrz, *wachen* = bdít). Éra Štatlařů pozměnila význam tohoto slova, protože si je přiřadila k *durchschlafen* = prospat (*durch* = skrz, *schlafen*

= spát). Ale i význam spát či prospat celou noc byl pozapomenut a dnes *durchčít* znamená jakkoli spát. *Jak natahli čapy, už durchčili* = jak narovnali nohy, už spali, *durchčí jak žďuchlé do vasru* = spí, jako když ho do vody hodí. Přenesený význam slova *durchčít* je pak přebývat. *Durchčila v koplínu u valdny* = přebývala v chaloupce u lesa.

### ***Durhec, durhc (pasáž, průchodní dům)***

Jedná se o staré plotňácké slovo. Německy *das Durchhaus* = průchozí dům nebo pasáž. *Tak nám zamachlovali durhec v Pasinglu* = tak nám zavřeli pasáž v hotelu Slovan, *valili sme durhcem vod kuňafy k Janáčkovému tyjátru* = šli jsme průchodem od kuňafy k Janáckovu divadlu.

### ***\*Duršlák, duršlog (cedník, průbojník)***

Ve staré češtině *duršlák*, na Moravě *durchšlog* = cedník. Pochází z němčiny, kde *der Durchschlag* = cedník, ale také průbojník. Druhý význam převzal řemeslnický slang, kde *durchšlák* = průbojník. Jedni v tom slyší *durch* = skrz + *der Schlag* = úder, rána. Jiní zase *durch* = skrz + *das Loch* = díra, otvor. Ve Vídni říkali *da Durchschlag* také sítu na uvařené těstoviny. *Vykybluj ubublaný lokše do duršláka* = vylij uvařené nudle do cedníku. Ve sportovním slangu *duršlák* = útočník pronikající obranou soupeře.

### ***Dut (říkat, volat, křičet)***

Není odvozeno od českého *dout* = foukat (vítr duje), ale jazykovou hrou ze slovesa *nedutat*, což znamená mlčet. Slovesům *dutat* a *dut* přisoudila hantýrka opačný význam. *Dut do nekeho* = hučet do někoho, *zadut* = zavolat, *začli mu dut Venca* = začali mu říkat Václav.

### ***Duté (hloupý)***

*Duté* je ten, kdo má dutou neboli prázdnou hlavu. *Duté jak bačova fujara* = dutý jako bambus, tedy hloupý. *Duté mlatař* = bojovník silný ale hloupý. Další postřehy viz heslo „Dyňa“.

### ***\*Dutinka (cigareta)***

Pamětníci říkají, že *dutinky* byly původně duté válečky z cigaretového papíru, které se nacípávaly řezaným tabákem speciálním udělátkem, kterému se v pozdějších dobách říkalo *kombajn*.

Za války, kdy bylo málo tabáku a cigaret, byly vydávány tzv. tabačenky, na které si mohl každý dospělý nakoupit určité malé množství cigaret. Kuřáci samozřejmě používali také tabačenky nekuřáků. Komu to nestačilo, tak si pěstoval v truhlíku rostliny tabáku, kterých bylo povoleno pět na dospělé osobu. Po sklizni a maceraci se listy na jemno nakrájely a tento tabák se plnil do *dutinek*.

### ***Dyferák ( zadek)***

Diferenciál neboli *diferák* (zařízení umožňující, aby se v zatáčkách mohlo točit každé kolo vozidla jinou rychlostí) byl zejména u starších nákladních automobilů viditelně umístěn v zadní části vozidla. Do něj vcházela pohonná hřídel a z něj pak nápravy končící koly. Je to prostorová analogie lidského zadku, do nějž vchází páteř a z něj vycházejí nohy zakončené



chodidly. V hantýrce *dyferák* = zadek, zpravidla velký. *Ta má ale dyferák* = ta má ale velký zadek.

### ***Dylina, dylinka (blázen, hlupák, praštěná ženská)***

Cigánsky *dilino* či *dylino* = blázen, debil. Vznikly pochybnosti o tom, jaké psát I po D. Zajímavý je názor, který říká, že měkké patří k ženskému rodu a tvrdé k mužskému.

Tetka Picmánková připomíná, že cigánský původ je sporný. Za starých časů se používalo slovo *dylina* pro neotesanou dřevěnou kulatinu nebo pro kulatinu otesanou pouze z jedné strany. A tento výraz se ujal i pro „neotesaného“ hlupáka.

### ***Dyňa (hlava)***

Mohli bysme to odbýt konstatováním, že se jedná o tvarovou podobnost. Je však nutno připomenout, že *dyňa* byla původně hlava bez vlasů (hladká jako dýně) nebo hlava dutá (poklep na plnou dýni má dutý zvuk). Tímto paradoxem se zabýval již Jára Cimrman, když formuloval svůj paradox intelligence: „Járův paradox praví, že do duté hlavy, cokoli se těžce vpraví.“ *Profóknót dyňu* = provětrat hlavu ve smyslu odreagovat se.

### ***Dyndat (snažit se získat, loudit, škemrat, žadonit, žebronit)***

Tetka Picmánková je odvozuje od starého moravského slovo *dunat* = žádat či žebronit, které bylo ovlivněno italským *dindi* = peníze. *Dyndat* znamenalo původně žadonit o peníze. Dneska *dyndají* především děti a milenci. *Vydyndal vod koc fónyho numero* = vyškemral od dívky telefonní číslo.

K *dyndání* se do jisté míry pojí i úsloví *na svatýho Dyndy, to nebude nikdy* nebo *na svatýho Dyndy, jak hókajó pindy*. Svatý Dindius (v hantýrce také *Dyndáš*) byl údajně přítomen Ježíšovu ukřižování a slíbil mu, že bude trpělivě čekat, než Ježíš opět sestoupí na zem. Je patronem očekávání, svátek má 30. února.

### ***Dynstovat, dýnstovat (dusit, smažit)***

Německy *dünsten* = dusit, pařit, v rakouštině i smažit a škvařit. V hantýrce *dynstovaná flaksa* = dušené maso, přeneseně *dynstovaná hróda, hlina* = pálená hlína. Ale pozor, slova *dynstmon* = sluha a *dynstmédla* = služka nejsou odvozena od *dynstovat*, ale od termínu *der Dienst* = služba. *Ze startu podýnstujeme cvíbl a paprikoš* = nejprve podusíme cibuli a papriku, *dýnstovat jonatány* = dusit jablka (ve vlastní šťávě).

### ***Dža, do dža (pryč, jít pryč)***

Cigánsky *džal* = jít a rozkazovací způsob je *dža* = jdi, v některých dialektech i *džav*. Přemlela to ovšem mluva světských a fráze *di do dža* dostala význam běž pryč, zmizni, běž do háje. Když v naší hantýrce řekneme, že něco *valilo do dža* nebo také *do džamilky*, může to znamenat nejen, že to odešlo či zmizelo, ale také skončilo. Pamatujte si prosím: *dža* ani *džamilka* není prdel!

### ***Džanky, džeksny (rifle, brusle)***

Německý podnikatel Levi Straus, který žil ve druhé polovině 19. století, založil v Kalifornii firmu zabývající se výrobou textilií. Když si jednou objednal francouzskou modrou látku na

plachty zlatokopeckých vozů, zjistil, že na tyto účely je zaslaná látka nevhodná. A protože ji nechtěl vyhodit, začal z ní šít kalhoty pro horníky a zlatokopy, jejichž kapsy byly zpevněny kovovými cvočkami, aby se pod tíhou nalezeného zlata neodpáraly. Nazval je *blue jeans* (čti blu džíns), což tehdy znamenalo modré janovské montérky. Z italského města Janova totiž dovážel Straus látku, ze které byly vyráběny. A to „džíns“ je američany zkomolený název tohoto města.

K nám se dostaly za první republiky pod názvem *texasky*, údajně proto, že si je oblíbili texaští kovbojové a nosili je jako pracovní oblečení. Od 60. let se používalo označení *rifle* a to podle italské firmy Rifle, která nějaký čas tyto kalhoty do Československa dodávala. Zaregistroval jsem i hodnotící veršik: *podle značky Super Rifle poznáš blba velmi rychle*. Později se ujalo pojmenování *džíny*. Slova *džanky* a *džany* z hantýrky vznikla modifikací pojmenování *džínsy* či *džíny*. Při nedbalé výslovnosti mohla znít i jako *žanky* a *žany*. Podle značek rozlišovala mládež džíny na *Levisky*, *Štrausky*, *Lička* (Lee), *Wranglerky*, *Páce* (Pace) a další.

Pojmenování *džeksny* je produktem nedorozumění, ale ujalo se to. *Žeksny*, *džeksny* nebo také *džeksonky* byly původně krasobruslařské brusle. Jméno jim dal otec novodobého krasobruslení Jackson Hanies, který žil ve druhé polovině 19. století a který na ledovou plochu jako první přinesl hudbu a baletní prvky. Takže se v Brně můžete setkat s obojím, *džeksny* = džínsy, ale také *džeksny* = nízké brusle.

### ***Džek, džekyl (muž, policista)***

Množné číslo je *džeci*. Anglicky *Jack* = Kuba, ale také člověk, chlap či chlapík. Ovšem v hovorové němčině *der Jeck* = hlupák, blázen. Což docela koresponduje s českým Kubou z pohádek. Hanlivý význam však v hantýrce nepřevažuje, takže např. *džek vod Jarky* = Jarčín chlapec, milenec, *stepoval tam náké džek* = popocházel tam nějaký muž.

V případě *džekyla* neboli policisty byla určitou inspirací kniha angličana Roberta Louise Stevensona *Podivný případ Dr. Jekylla a pana Hyda* z roku 1886. Hlavní postava *doktor Jekyll* však nebyl policistou. Slovo vzniklo spíše jako kombinace anglického *jack* (muž) + *ill* (zlý) = zlý muž, čím se myslel policista či detektiv. Ovšem je možné, že výchozím slovem bylo *jacky* (čti džaky) = džin.

### ***Džery (chlápek, muž)***

Označuje obecně mládence či muže, prostě nějakého chlápka. Spojení *byl tam nějaké džery* je téměř analogie moravského „*byl tam nějaké jura*“. Zajímavé na tom je, že anglicky *Jerry* = Skopčák, tedy spíše hanlivé označení pro Němce, a také nočník! Že bysme v tom měli slyšet také *pochcanec*?

Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že inspirací pro toto pojmenování byl americký kreslený seriál *Tom and Jerry* z let 1931-1933, který se dostal i do prvorepublikových novin a časopisů. Vyprávěl o dvou mužích, kteří spolu zažívali různé veselé příhody. A to 10 let před slavným filmovým seriálem o kocouru Tomovi a myšáku Jerry, který přišel do kin až v roce 1940.

### *Džignót, džognót (píchnout, bodnout, dát někam)*

Staré moravské slovo znamenající píchnout či št'ouchnout. Základníma významama jsou bodnout, píchnout, štípnout, dát žihadlo, dát injekci a podobně. Vzhledem k tomu, že moravské sloveso *píchnót* znamená i dát něco někam, rozšířil se význam slovesa *džignót* také o tento význam. Varianta *džognót* se téměř však častěji týká píchnutí či bodnutí. Takže *džignót flósek* = označit jízdenku (původně propíchnutím), *džignót do frcu* = dát do zastavárny či do bazaru. Vzhledem k tomu, že slovo *štípnót* znamená také ukrást, doplnila hantýrka tento význam i slovesu *džignót*.

### *Džunka (cigareta)*

Cigaretu můžeme považovat za malý válec. Podle tetky Picmánkové zde zaúřadovala jazyková hra: cigareta → válec → špalek → junk (čti džank) = špalek anglicky. Zdá se však, že blíže k pravdě jsou ti, kteří tvrdí, že *Džunky* byly cigarety vyráběné v kutnohorské tabačce v letech 1954-1955. Na jejich krabičce byl obrázek čínské plachetnice zvané *džunka*. *Tahat džunku* = kouřit. Jiní vidí v pojmenování cigaret *Džunka* akronym prosby kutnohorského výrobce: „**D**ěkujeme, **ž**e **u**ž **n**ebudete **k**ouřit **A**meriky“.

### *Džuzna, d'uzna (díra, jáma)*

Toto slovo přišlo ze severovýchodu, kde polsky *dziura* = díra, na severní Moravě to převzali jako *džura* a my jako *džuzna*. Lingvistici tvrdí, že někde na počátku bylo praslovanské *dúži* = velký, silný. *Džuzna v tratecu* = díra, výmol v chodníku, *džuzna na trhu hokny* = mezera v trhu práce.

## E

### *Edizodka (klasická žárovka)*

Tento název nevznikl podle písničky nějakého Edy, přesněji řečeno brněnského Edy Štatlaře, je odvozen od muže, který zdokonalil žárovku tak, že se dala komerčně použít. Byl to americký vynálezce Thomas Alva Edison. *Edizodka* je klasická žárovka s „normálním“ závitem o průměru 27 mm, žárovce se závitem o průměru 14 mm se říká *miňonka*. *Kaufni dvě edizondky, né úsporky* = kup dvě klasické žárovky, ne úsporné.

### *Egál (lhostejný)*

*Bét nekemu egál* = být někomu lhostejný, *je to egál* = je to tedno. Výraz pochází z německého *egal* = lhostejný, lhostejně, stejně. Stejný význam mají i latinské *aequalis* a anglické *equal*. *Šecko by mu bylo egál* = vše mu bylo lhostejné, nic ho nezajímalo.

### *Echo, echolana (ohlas, upozornění)*

Stará řecká pověst hovoří o ukecané víle Echó, která byla za trest zbavena možnosti mluvit, ale mohla opakovat poslední někým vyřčená slova. Byla tedy proměněna v ozvěnu. Také latinsky *echo* = ozvěna. V hantýrce se význam posunul, *dostat echo* = dostat upozornění, *hodit echo fónem* = upozornit, dát zpětnou vazbu telefonem, *dat echo do štatlu* = vyhlásit ve městě. Varianta *echolana* byla dotvořena podle zařízení na výrobu elektronických dozvuků značky Tesla Echolana.

### *Echt, echtovní (pravý, obzvlášť)*

Německy *echt* = pravý, ryzí, nefalšovaný. *Echt Brňák* = skutečný neboli rodilý Brňák, *echt goldna* = ryzí zlato, *echtovní levátor* = velký podrazák, *echt špizuňk* = hlavní kamera. A jen tak pro zajímavost: *Echt* je také město na západě Holandska v provincii Limburg, kde se mluví regionálním hantecem zvaným Limburčina.

### *Eklovat se (nelíbit se, hnusit se)*

První hypotéza říká, že *eklovat*, přesněji vysloveno *peklovat*, znamenalo původně „smrdět“ peklem, mít pekelné vlastnosti. Samotný výraz *peklo* kupodivu není odvozen od slova péct, přestože by v pekle mělo být tak horko, že by se tam normální člověk upekl. Odvozuje se z německého slova *das Pech*, které znamená současně smůlu, tedy nezdár, i smolu, tedy lepivou pryskyřičnou hmotu. A v této smole se údajně hříšníci v pekle vaří.

Druhá hypotéza hovoří též o německém původu slova *eklovat*. Německy *die Ecke* a *das Eck* = roh, kout. V hantýrce *ekl* = roh, kout a *zaeklovat* = zatočit, zahnout (za roh, do pravého úhlu). A když se mně něco hnusí či nelíbí, tak je nejlépe, když to nemám v merku, ale je to ukryto někde za rohem nebo stranou v koutě.

Tetka Picmánková ovšem poznamenává, že německy *der Ekel* znamená též odpor, nechut' či nevolnost, *eckeln* = hnusit se či pociťovat odpor a *eckelhaft* = hnusný a odporný. Připomíná též, že rakousky *im Eck sein* znamená být bezmocný či v depresivní situaci. Doslova to znamená „být v rohu“ nebo, jak bysme řekli u nás, „být zahaný do kouta“. Ve vězeňském argotu *eklhaft* = vyměšovací kout ve vězeňské cele, *das Eckel* = koutek, *die Haft* = vězení.

### *Élent (nepořádek, hluk, potíže...)*

Na první poslech zní toto slovo maďarsky, ale pochází z němčiny. *Das Elend* = nepořádek, zmatek, hluk, potíže, trápení, nesnáze, bída, *elend* = bídny, chudobný, ubohý, mizerný. *Der Elende* = ubožák, *die Elende* = ubožačka a *das Elendviertel* = chudinská čtvrť. V rakouštině *elendig* = bídny, ubohý, nemilý, nepříjemný, protivný, např. *elendige Frau* = protivná, zlomyslná baba, a (což bysme nečekali) *elends* = velmi, úplně či totálně. Ve Vídni a okolí se píše též *älend*.

Co si z toho vzala brněnská hantýrka a okolobrněnská nářečí: *s vama je to élent* = s vámi je to trápení, *má s tym élent* = má s tím potíže, *má v děcáku élent* = má v pokojíčku nepořádek, *élent počágro* = velmi špatné počasí, *élent familka* = hlučná či nepořádná rodina, *elenták* = nepořádník. Zaregistroval jsem i stupnici nepořádku: *brajgl, élent, čurbes, bordel*.

### *Emigrace, dózna v emigraci (blázen, pomatenec, migréna)*

První význam spojení *dózna* nebo *květák v emigraci* naznačuje, že z dotyčné hlavy právě emigrovala inteligence, soudnost či paměť. Podle kontextu musíme rozhodnout, zda se jedná o trvalou (to pak máme hlavu dutou) nebo jen chvilkovou emigraci. V případě chvilkové si zrovna něco nepamatujeme, nejsme schopni pojmout tolik informací nebo jsme z něčeho či něčím vyvedeni z míry.

Migréna snižuje schopnosti naší hlavy též, ale podstatou ztotožnění *emigrace* = migréna je jazyková hříčka *migre* → *emigr*.

Setkal jsem se i s větou *čučí, jak dyby měl včelstvo v emigraci* = hledí, jako by mu uletěly včely, tedy udiveně, nejistě, váhavě či zklamaně. V podstatě, jako včelař, kterému uletěly včely.

### *Emil, emílek (duševně zaostalý)*

Proč spojujeme určitá jména s lidskýma vlastnostma? Samozřejmě proto, že se tu a tam vyskytne někdo takto obdařený, jako hloupý Honza nebo Kuba, potrhlá Andula či Kača pitomá. O jejich celoplošné rozšíření se většinou postarali známí spisovatelé. O hloupém Honzovi psala Božena Němcová, o hloupém Kubovi František Kašpar, Kaču pitomou zpopularizoval František Kožík a Nánu Emil Zola.

U Emila jsem žádného slavného spisovatele nenašel, nabízí se odvození z plotnáckého *šlémil* = smolař (rak. *da Schlemil* = smolař), ale dovedu si představit, že označení *emil* pro duševně zaostalého člověka vzniklo jazykovou hrou z výrazu *debil*. Například jako rým *emil – debil, potróble se tlemil*.

Tetka Picmánková ovšem razí hypotézu, že na jeho rozšíření měl vliv první dětský seriál Československé televize o robotu *Emilovi*, kterému tam říkali *Emílek*. Umělý člověk *Emil* zde vykonal řadu „úsměvných“ činů. Živil se železem, a když ho chytla mlsná, otevřel kapotu auta, vyšrouboval nějaký šroubek, schroupal jej a už se nezajímal o to, zda bude nadále auto provozuschopné. Po obědě snědl i nádobí nebo opravoval motor domlouváním, že pokud nepoběží, dá ho do šrotu. O dívce prohlásil, že je krásná, jako spalovací motor.



### ***Eňo ňuňo, eňo něňo (něco moc dobrého, vymazleného)***

Podíváme-li se do dialektů olašských cikánů, zjistíme, že *eňa ňuňo* by mohlo znamenat devět matek. To je však falešná stopa. Vše nasvědčuje tomu, že *eňo* je zkomolené latinské *uno* = jedno. Vliv latiny se dnes zdá nepravděpodobný, ale ještě za první republiky se na našich gymnáziích učila latina naprosto běžně a dokonce i stará řečtina. *Ňuňo* pochází z hanáckého *ňuňat* = mazlit se s něčím nebo s někým, lísat se k někomu, *ňuňaté* = sladký, roztomilý, k pomazlení, *ňuňan* = roztomilé mládě. Takže *eňo ňuňo* bysme mohli volně přeložit dnešním úslovím „jedna báseň“. Tomu, kdo to mazlení přeháněl, se pak říkalo *ňuňa* či *ňuma*, na Hané také *ňóma*, viz odstavec „Móňa“. Pozor však: Pokud použijeme variantu s „U“, není nad ním čárka!

### ***Epesní (dobrý, skvělý)***

V řeči světských *epes rares* = výborný, skvělý. V řeči jidyš *eppes rades* o stejném významu, přičemž *eppes* = něco, v německém argotu *ebbes* = *etwas* = něco. Německy *rar* = vzácný, v rakouštině také veselý, zábavný či radostný. *To je epesní čurina* = to je skvělá legrace.

### ***Erární (státní, společný)***

Pochází z německého *das Ärar* = státní pokladna, státní majetek a *ärarisch* = státní, patřící státu. V hantýrce se doplnily významy společný či fasovaný. Takže *erárlajntuch* může znamenat společný ručník i fasovaný ručník. *Můj kšír není žádné erár* = moje nádobí není společné, *vyfasoval sem erární pedy* = vyfasoval jsem služební boty.

### ***Erberák (pracovník rozvodných závodů)***

Podobně jako *Erběčko* (RB = rádio Brno) je *erberák* zkratkové slovo označující pracovníka **R**ozvodných **z**ávodů **B**rno. Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že je RB je zkratka pro „rozvaděč bytový“ a že *erberáci* byli lidé, pod jejichž kompetenci tyto rozvaděče patřily.

### ***Erbovačka, erbovat (dědictví, dědit)***

Německy *das Erbe* = dědictví, *erben* = dědit. V hantýrce *erbit* = dědit, *erbovačka* = dědictví po někom, ale i dědictví předků, *erbtál*, v Jundrově i *herptál* = dědický podíl (*das Teil* = podíl). *Erboval hafo lovů* = zdědil hodně peněz. Příbuzný výraz je *erbplacka* = znak rodu, dnes i znak obce či organizace. *Novodurové Lískáč má na erbplacce trojku lískáčů* = Nový Lískovec má na městském znaku tři lískové oříšky, *Erbovky* = erbovní slavnosti v Králově Poli.

### ***Ergón (škádlení, legrace)***

Plotňácký výraz. *Ufachtit si z nekeho ergón* = udělat si z někoho legraci, pozlobit ho, poškádlit ho. Nepochází ze vcelku známého řeckého *ergon* = práce obsaženého např. ve slovech ergonomický (tvarově vhodný), ergoterapie (léčba prací) a slangovém ergoš (ergoterapeut), ale z německého *ärgern* (čti *ergern*) = zlobit či pokoušet někoho.

### **Éro (letadlo, blázen, ušatec, euro)**

Německy *der Aeroplan* i anglicky *aeroplane* (čti éro-plein) znamená letadlo. Ušatý člověk svým způsobem letadlo připomíná. Když někomu obrazně létá letadlo neboli *éro* v hlavě, je buď pomatený, nebo také výstřední či dokonce směšný.

### **Ešus, esšálek (vícedílná jídelní miska)**

Výraz *ešus* je odvozen ze staršího německého *die Esschüssel*, varianta *esšálek* pak z novějšího *die Esschale* = jídelní miska. Původně to byla souprava pro stravování v polních podmínkách obsahující dvě v sobě vložené hliníkové misky s držadly a pokličkou použitelnou jako talířek. *Do ešusu vrznem štykl sádliska* = do ešusu dáme kousek sádla. Pozor však, někteří označují slovem *ešus* také jídlonosič, což jsou zpravidla tři na sobě položené misky s pokličkou a držadlem. Pro tento jídlonosič zaregistrovala tetka Picmánková nový název *futrtrégr*.

### **Execírák, buzerplac (cvičiště)**

Německy *das Exerzitium* (čti ekzer-citium) = cvičení a *der Exerzierplatz* (čti ekzer-cír-plac) = cvičiště, plocha ke cvičení neboli k *execírce*. *Execírka* bylo původně vojenské pořadové cvičení (pochodování), přeneseně pak jakékoli cvičení. Např. v církevním slangu *exercicie* = duchovní cvičení. Plotňáci si zkrátili *execírplac* na *egzoš*.

Nejslavnější brněnský *execírák* se nacházel tam, kde je dneska sídliště Lesná. Byly tam terasy, pod kterými se museli zakopávat vojáci a na jeho straně směrem k Čertově rokli byla tzv. *cvalovka* – kde se trénovalo cválání na koních z jízdárny na Veterině.

*Buzerplac* = plocha k buzerování, ve vojenském slangu útvarové nástupiště či cvičiště, viz odstavec „Buzerovat“.

## F

### *Facka, facan, facák (políček)*

Podle některých lingvistiků pochází z německého *die Watsche* = políček. Blíže jsou k tomu však rakouské *futzen* = dát přes hubu, *da Fotz* = ústa, huba. Jiní hovoří o naší jazykové hře: udeřit = bacit → facit (to je staré moravské slovo) → facka nebo též švácnót → švacit → švacka → facka. Tetka Picmánková se však přiklání k verzi, že *facka* = rána od *fracka* či *fakana*. Viz odstavce „Dacan“ a „Darda“.

Když však něco *kaufnem za facku*, koupíme to za groš neboli za *pác*, kterému se říkalo také *fác* či *facka*. Viz odstavec „Pác“. Mineme-li něco *o facku*, připadá nám to jako o „tloušťku“ fackující dlaně. Znamená to však „o hubu“, protože francouzsky *facce* = obličej, líce. Podobně rakousky *da Fotz* = huba a německy *die Backe* = tvář, líce.

### *Fagan, fakan (zlobivé dítě)*

Odvozuje se ze středověké latiny, kde *vagans* = potulný, zpustlý mladík, dnes bysme řekli *vagabund*. Jiní říkají, že to pochází z francouzského *faquin* = člověk drzý, sprostý, domýšlivý. Další se odvolávají na staré české slovo *fákat* = špinit či kálet a *fakan* je podle nich špindíra či pokakanec. Krásný výraz je *vodfaganit (se)*, což znamená dát děti k někomu a jít si na chvíli po svých.

V některých situacích, kdy je třeba „utajovat“, má hantýrka rysy argotu: *V šalině mě štengrovali efka a géčka* = v tramvaji mne otravovali *fagani* a *geronti* = děcka a staří lidé. Viz též odstavec „Geront“.

### *Fachčit (pracovat, dělat)*

Kde se vzalo toto slovo, když německy *fachen* = družit se, *anfachen* rozdmýchat a *ausfachen* = vyzdít, vyplnit? Musíme vyjít ze slova *das Fach* = obor, profese. Od něj je odvozeno slovo *facha*, *fachna* = zaměstnání, práce a příslušné sloveso zní *fachat* či *fachčit*. Znamená nejen pracovat, ale i dělat či vytvářet v obecném slova smyslu. Například *fachčit čechr* = vařit pivo, *co to fachčí* = kolik to dělá neboli kolik platím, *sfachčit vinš* = splnit přání, *ufachčit zonku* = napsat píseň.

Spojení *fachčit jak fretka* však neznamena pracovat tak rychle, jako se pohybuje nějaká lasicovitá šelmička. Pochází z německého *sich fretten* = namáhat se a vídeňsky *si frettn*.

### *\*Fachman (odborník)*

Německy *der Fachmann* = znalec, odborník, specialista. Předpona *Fach-* označuje odborníka. *Vědátorské fachman* = skvělý vědec, *každé svýho štígra fachman* = každý je strůjce svého štěstí. Existuje také varianta *fochman* = *bormen vod fochu*, přičemž v rakouštině *s Foch* = obor činnosti. Viz též odstavec „Foch“.

### *Faja (dýmka, noha, saxofon)*

Slova *fajka* či *faja* ve významu dýmka jsou odvozena z německého *die Pfeife* = dýmka. Zajímavější je, že se nohám či tyčím na trolejbusích říká též *faje*. Je to pravděpodobně pro tvarovou podobnost. Když nohy zjednodušíme výtvarnou zkratkou, vyjde nám tvar podobný

dýmce – je to štíhlé, podlouhlé, s rozšířeným koncem. Cvičitelé tělesných disciplín toto slovo používají: „Nohy nechte pokrčené do fajfky (nárt a holeň v úhlu 90 stupňů) a narovnané v kolenou“. V současné době mohou být *fajky* i ruce. Ze stejného podobnostního důvodu se říká *faja* či *fajka* také saxofonu.

### ***Fajer, fajc, fajrovat (oheň, hasič, hořet)***

Odvozeno z německého *das Feuer* (čti fojr) či rakouského *Feier* (čti fajr) znamenající především oheň. V hantýrce *fajer* nebo *fajr* = oheň nebo také požár, *fajrovat* = hořet, ale též hodně topit či hicovat nebo přikládat, *fajerprygl* = louč, *fajerman*, *fajermón*, zkráceně *fajc* = hasič, *fajčkára* = hasičské auto.

*Fajrovat* = hořet, topit, *rozfajrovat* (se) = rozhořet (se) i rozohnit (se), přeneseně i dštít oheň na někoho, nadávat. *Fajroval na sóseda* = dštil oheň na souseda. Proč se ale zapalují neboli *fajruj*ó *létk*a? Je to tzv. eufemismus čili zeslušnění výrazu. Staročeskám totiž *fajroval kep* = lůno.

Nebyla však ta *kep*, ale ten *kep*, což je docela zajímavé, když uvážíme rodové souvislosti s jeho nositelkou. Stejně je to kupodivu i v současné španělštině, kde lůno je rodu mužského - *el coño*, zatímco penis je rodu ženského - *la picha* (čti la piča). Fakt, nespletl jsem se!

Je otázkou, do jaké míry přispěl výraz *el coño* ke sformování našeho výrazu *koňa* či *koník* pro dívku, o kterém se zmíním v odstavci „Hajtra“.

### ***\*Fajfčit, vyfajfčit se (spát, vykašlat se)***

Slyšel jsem, že výraz *fajfčit* pochází ze slova fajfka, tedy zaujmout v posteli polohu fajfky. Jednodušší vysvětlení je však pomocí rakouského slovesa *pfeifen* = spát. *Vtrukl do betle a zafajfčil* = vlezl do postele a usnul. V přeneseném slova smyslu *vyfajfčit se* = vyspat se ve smyslu souložit. *Vyfajfčil se s koc* = vyspal se s dívkou. V rakouštině ovšem *auf etwas pfeifen* = kašlat či vykašlat se na něco či na někoho, a tak v plotňáčtině *vyfajfčit se na rachotu* = vykašlat se na práci.

### ***\*Fajgoš (bázlivec, ustrašenec)***

Plotňácký výraz. Německy *feige* = zbabělý, bojácný, nestatečný. *Fajgoši valili do forhózu* = zbabělci utíkali do průjezdu, *fajgoši majó fedry z ranařů* = zbabělci mají strach z rváčů *fajgoš koc* = ustrašené děvče. Jeden z pamětníků, jehož matka byla původem Vídeňanka, vzpomíná, jak mu, když zalhal, často říkala *ty si teda fajgoš*. A znamenalo to, že je posera, který nemá odvalu vyjít s pravdou ven.

### ***Fajn, fajnovka (dobrý, skvělý, náfuka)***

Německy *fein* = jemný, hezký, ušlechtilý. I v hantýrce se toto slovo používá s výjimkou ironie v kladném významu. *Fajnová filetk*a = hezké děvče, *fajnové štof* = jemný materiál, látka (*der Stoff* = zboží, materiál), *fajnové večír* = skvělý večer. Naproti tomu *fajnovka* = náfuka či vybíravý člověk.

### ***Fajront, fajrunt (padla)***

Vzniklo z rakouského *da Feirond* = padla, což je zkrácené německé slovo *der Feierabend* (čti fajer-ábend), doslova večerní odpočinek, kde *die Feier* = odpočinek a *der Abend* = večer. Večerní proto, že v dobách, kdy toto slovo vzniklo, se pracovalo pouze od rána do večera. A když se večer setmělo, tak padla.

### ***Fajrunk, fajrung (rychlost, obniště)***

Německé *das Feuer* znamená též zápal a nadšení a *fauern* také vypálit či vystřelit. Tady někde má kořen slovo *fajrunk* = rychlost. Takže se můžeme setkat se spojením *fajrunk sosání z netu* = rychlost stahování z internetu nebo *flastr za fajrung* = pokuta za překročení rychlosti. Ale pozor, v některých případech znamená slovo *fajrunk* či *fajruňk* i ohniště, topeniště či dobře hořící oheň.

### ***\*Falc, falcovat (drážka, ohyb, drážkovat, skládat)***

Německy *der Falz* = drážka, záhyb, přehyb, rýha, *falzen* = drážkovat, přehýbat, skládat. Ve stavebním slangu *falcovat plech* = dvojité ohýbat (střešní) plech. *Dachna s falcovaného plechu* = střecha ze „spojovaného“ plechu, *vofalcovat fošnu* = opatřit prkno drážkou, *falcovaná skřidlica* = střešní taška s drážkou.

### ***\*Fald (záhyb, vráska)***

Německy *die Falte* = záhyb, přehyb, vráska. *Hafo faldů na ciferníku* = spousta vrásek na obličej, *faldy sulcu na bauchecu* = tukové záhyby na břichu, *hodit faldama* = pospíšet si, *provětrat (si) faldy* = pohybovat se intenzivně (provětrat tukové záhyby), ale též zatancovat si (podle tetky Picmánkové se původně jednalo o provětrání plisovaných sukní u krojů). Opak je *válet si šunky*.

### ***Falírovat (nesedět, chybět, nefungovat dobře)***

Německy *fallieren*, italsky *fallire* = chybit, nezasáhnout, upadat, selhat, neuspět. *Falíruje to vo centák* = nesedí to o centimetr, *falíruje tam pětka táců* = nesedí to o deset tisíc, chybí tam 10 tisíc. Méně časté jsou významy *kšefty falírujů* = obchody upadají či *mašina furt falíruje* = stroj nepracuje spolehlivě, vynechává a pod.

### ***\*Fána (vlajka, prapor)***

Odvozeno z německého *die Fahne* = praporek, stuha. *Na radovanec háčka písknite fány aus* = na Svátek práce vyvěste prapory. V plotňáctině *červená fána* = menstruace, *vystrčila červenó fánu* = vyvěsila červenou vlajku, tj. má menstruaci. Srovnej s odstavci „Fangla“ a „Fándl“.

### ***\*Fándl, fándla (koruna)***

Plotňácký výraz, původně pro papírovou korunu, odvozuje se z německého argotického *Fahndel* a to z rakouského *s Fahnl* či z německého *die Fahne* = praporek, stuha. *Tak půl kola, to je pět pěték fándlí* = tak půl sta, to je padesát korun.



### ***Fanfrnět, famfrnět (blbnout, bláznit)***

Na počátku bylo zřejmě francouzské *fanfaron* = chlubil, tedy ten, kdo hlasitě a nápadně předstírá své schopnosti a úspěchy. Postupně došlo ke hláskové změně z *fanfaronět* na *fanfrnět* a spolu s tím i k významové změně z „chlubit se“ na „příliš projevovat své nadšení“. Na Moravě existují též varianty *famfrnit* a *fanfrnět*, *zfanfrnělé* i *zfamfrněné* a řada dalších. V okolobrněštině existoval i výraz *fanfrňák* = zbrkloun.

V hantýrce: *bét zfanfrněné z koc* = být zblblý z dívky, *zfanfrněná baba* = poblázněná ženská, *kema ho zfanfrněl* = kamarád ho zblbl. Slovo *zfanfrněné* se v běžné řeči často zaměňuje s výrazem *nafrněné*. Viz odstavec „Nafrněné“.

### ***Fangla (vlajka, prapor, třepetalka, transparent)***

Odvozuje se od německého *die Fahne* = vlajka, stuha, zdobněle *Fahndel* (čti fándl), nebo také z cigánského *fana* = vlajka. *Fanglička* může znamenat nejen stuhu, ale větrnou krouhev. *Hadry na něm visijó jak fangle* = má volné šaty, *topr s fangličkama* = klobouk s třásněma či podobnými visícíma ozdobama.

### ***\*Fanka (pánev, zednická naběračka)***

Pochází z německého *die Pfanne* = pánev či zednická naběračka (plechová nádobka s rukojetí používaná zedníky a štukatéry). V hantýrce *fanka* = pánev, v stavebním slangu zednická naběračka. *Fukla mu z fanky ešče nášup* = dala mu z pánvičky ještě přídavek, *fanka nafólovaná gypsem* = zednická naběračka naplněná sádrou. Pozor na záměnu s *fána* = vlajka, prapor.

### ***\*Fáro, fárer, fárat (vozidlo, jezdec, jezdit ve svislém směru)***

Všechna tato slova jsou odvozena z německého *fahren* = jet, jezdit. Zatímco ve spisovštině je *fáro* zpravidla luxusní auto, v hantýrce označuje toto slovo takřka jakékoli vozidlo. V případě *fárera* se nejedná zpravidla o řidiče jako takového (*šofr*), ale spíše o jezdce sportovního nebo závodního. *Fárat* znamená ve spisovštině sjíždět do dolu či vyjíždět z něj a v obecném významu také pracovat v dolech. V hantýrce jsem zaregistroval i další významy, které uvedu v příkladech.

Příklady: *Fáro mělo prolítlé techničák* = auto mělo prošlý technický průkaz, *kema byl špicové fárer* = kamarád byl skvělý jezdec, *baňáli sfárali do lochny Jindra* = horníci sjeli výtahem do dolu Jindřich (v Oslavanech), *bezďák fáral do kontyšu* = bezdomovec doloval v kontejneru, *kópil takové granát, že mu vyfáraly kelcny z čuně* = dostal takovou ránu, že mu vypadaly zuby z úst.

Další slova odvozená od *fahren* jsou *čundrfáro* = obytné auto nebo karavan, *fárdrát* = trolej, *fárplán* = jízdní řád, *fáršůla* = autoškola a *mitfára*, *mitfárer* = spolujezdec (něm. *mit* = s).

### ***Fasáda (obličej, omítka)***

První význam je odvozen od italského *faccia* = tvář, obličej, druhý pochází z italského *facciata* nebo francouzského *facade* = průčelí, plocha, omítka. Již Němci spojili tyto dva výrazy v jednotné *die Fassade* a přidali význam zevnějšek. V hantýrce *nahodit fasádu* =

nalíčit se, *rohlik na fasádě* = úsměv na tváři, *srovnat fasádu* = rozbít hubu, *přehodit fasádu* = změnit zevnějšek, převléct se.

### ***Fasovat, nafasovat (dostat, chytit)***

Základní významy rakouského slovesa *auffasen* jsou dostat hodně práce a dostat rozhodnutí o zahájení výkonu trestu. V hantýrce pak *fasovat*, *vyfasovat* či *nafasovat* znamená dostat přiděleno, například *vyfasovat* či *vyfásnót vercajk* = dostat, být vybaven náradím. A podobně jako náradí můžeme *vyfasovat průplesk* = dostat pár facek, *vyfasovat flek* = dostat místo, *vyfasovat kštelt čórkařa* = dostat nálepku (pověst) zloděje a v souladu s výše uvedeným druhým významem také *vyfasovat vosmičku* = dostat osm let vězení.

### ***\*Fašank, fašang (poslední 2-3 dny masopustu)***

Samotný masopust začíná na Tři krále a trvá do tzv. popeleční středy. Není to vlastní postní období, ale jakási příprava na ně. Posledním dvěma až třem dnům tohoto přípravného období se říká na jihu Moravy *fašank* a na Hané *ostatke*. To jsou dny, které nám ještě ostaly do toho skutečného období půstu. A je tedy třeba si jich pořádně užít.

Výraz *fašank* pochází z německého *Fasching*. To se interpretuje jako *Fest* + *Schenk* = festival výčepu (*der Fest* = slavnost, *die Schenke* = výčep, hospoda) nebo jako *Fasten* + *Schenk* = (před)postní výčep (*das Fasten* = půst) či dokonce *Ausschank des Fastentrunks* = podávání (před)postního nápoje.

### ***\*Fašírka (sekaná)***

Německy *faschieren* = sekat maso, mlet maso. To souvisí s francouzským *facsir* (čti faksir) = nadívat. *Zgábloval sem fašírku s eretplama* = snědl jsem sekanou s bramborama, *rozšmelcovat na fašírku* = rozdrtit na kousíčky. Pozor však, v novohantecu může být *fašírka* také fašista.

Poznámka: Pro sekanou má hantýrka řadu dalších výrazů, *sekačka*, *sekec*, *solviňácké biftek*, v případě pochybného původu také (*mišmaš*) *co tédeň dal* nebo *ščekaná*.

### ***\*Fazóna (zevnějšek, střih, postava)***

Německy *die Fassung* = tvar, podoba, v italštině *fazza* (čti faca) = tvář, obličej, ve francouzštině *facon* (čti fasón) = způsob. To vše vychází z latinského *facere* = utvářet.

V hantýrce *fazóna* = zevnějšek, správný tvar, střih, postava a dokonce i kondice. *Má krénová, špicová fazónu* = vypadá blbě, dobře, *měla fazónu jak bosorbaba* = vypadala jako čarodějnice, *morgen si fachčí novodur fazónu* = ráno si dělá nový vzhled neboli make up, *jeho fazóna a hantec mě plusově poladily* = jeho vzhled a vystupování mne potěšily, *fazóna je pali* = postava nebo také kondice je pryč, *nahodit fazónu* = zkrášlit se, ale *nahodil ajnštajnovsko fazónu* = dělal ze sebe chytrého, *ten mantl má už oltová fazónu* = ten kabát má již starý střih, tvar či vzhled. Ve sportovním slangu *mět fazónu* = být ve formě.

### ***Fazulkov, Pštec (Tišnov)***

Jak vznikla tato pojmenování města Tišnova, kterému se v Brně zpravidla říká *Tigál*? Snímeli větší množství fazolí, máme větry. A snažíme se, aby byly „tiché“. Tichý prd se řekne

v hantýrce *plížilka* nebo *tichoň*. A odsud již není daleko ke slovu *tišnov* respektive Tišnov. Výraz *Pštec* je zvukomalebné slovo vycházející z citoslovce pššššt.

### ***Fecna (tisícovka, hadr)***

Rakouské slova *Fecn* a *Fetzen* mají řadu významů. Znamka pět ve škole, tisíc šilinků, hadra na čištění, ošklivý či roztrhaný oděv i opilost nebo opojení. Sloveso *fetzen* znamená rvát se, prát se, porazit někoho a dokonce škaredě psát. Brňáci si z těchto významů vybrali dva. V plotnáčtině slovo *fecna* (varianty *fecn* i *fecen*) = hadra (na prach), *kšírfecna* = hadra na *kšír*, tedy na nádobi, a *píglfecna* = plátěná podložka na žehlení. Druhým je název tisícikoruny – *fecna*, *fecn* či *fecen*. A jelikož *Fecn* je také hadr, doplnili pro tisícovku i tento název – *hadr*.

### ***Fecat (pumpovat)***

Celomoravská slova *fecovat* = pumpovat, *nafecovat* = napumpovat a *fecna* = hustilka či pumpa. Údajně pochází z německého nářečního *fecen*. Tetka Picmánková ale tvrdí, že toto *fecen* je nedbale vyslovení *fetten* = namazat tukem. *Fett sein wie ein Schwein* znamená totiž být tlustý, vypasený, tukem nafouklý jako vepř. A přeneseně pak nafouklý i vzduchem.

Dále tu máme spojení *nafecovaný lamle* = velká (nafouknutá) prsa, *nafecovaný ego* = zbytnělé ego a *nafecované vasrem* = plný vody, zavodněný a *má nafecnutý triko* = je těhotná. I v tomto posledním případě se jedná o břicho naplněné, nafouknuté či napumpované, ale nepřehlédnutelné na tom je, že latinsky *fecun* = zúrodnění a *fecundare* = oplodnit i otěhotnět. Že by jen náhoda?

### ***Fedry, peří (strach)***

*Mět* nebo *lapnót fedry* = mít, dostat strach. Jenže *fedrovat* (údajně z německého *födern*) znamená spíše cpát něco někam (zpravidla do něčeho dutého), topit v kamnech a v některých krajích dokonce těžit uhlí či nerosty.

V rakouštině však slova *Födrn* či *Federn haben* znamenají také strach nebo obavy. A Brňáci, možná z neznalosti, si ty rakouské *fedry* zpětně přeložili jako peří. Protože *der Feder* znamená v němčině pero či peří. Takže teď již víme, proč se strach řekne v brněnské hantýrce nejen *fedry*, ale také *peřina* či *peří*. *Žádný fedry kemo* = neměj strach kamaráde, *fedrama se jí klepaly kolky* = strachy se jí třásly prsty, *začl sem z teho mět peřinu* = začal jsem z toho mít strach.

### ***Fedrovat (plnit, podporovat)***

Nemá pravděpodobně nic společného s předchozím výrazem *fedry* = strach. Pochází ze starého německého *födern*, ze kterého se vyvinulo dnešní *fördern* a *die Förderung* = dodávka, podpora, ale také těžba. Takže *fedrovat* = strkat, cpát něco (klidně i peníze) někam, *nafedrovat šporhelt* = naplnit kamna, přeneseně *fedrovat* = topit, *fedrovat za žebřík* = plnit břicho neboli jíst, *fedrovat bezďáky* = podporovat bezdomovce, tedy „plnit“ je jídlem či penězi, *fedruňk* = podpora i ústní či písemná přímluva. Rakousky *federn* = neustále něco chtít, z toho máme další význam slova *fedrovat*, a to prosazovat či protlačovat své názory a postoje. Významy těžit či dobývat uhlí či nerosty se v naší hantýrce příliš neuplatnily.

Příklady: *to sem se dneska nafedroval* = to jsem se dnes najedl, *nefedruj tak, je tu hicna* = netop tak moc, je tu horko, *už do mě nefedruj* = už mne nepřesvědčuj, *nafedrovat vágn* = naplnit auto, *vyfedrovat z lochny Jindra* = vytěžit (vytahat) z dolu Jindřich (v Oslavanech).

### ***Féfka (potřeštěná, nespolehlivá holka)***

Plotňácký výraz. Čeho se tady chytnout? *Féfara* je píšťala či trubka, *fěfarka* = píšťalka z vrbového proutku nebo frkačka z pampeliškového stonku. V jiných krajích *fěfka* = fajfka a *fěfra* parádnice. Za starých časů byla také *Féfka* zkrácení jména Jenovefa a říkalo se tam takto i praštěným děvčatům, podobně, jako v případě jmen jako Mařka či Kača, které označovaly zase jiné vlastnosti. Mužským protějškem *fěfky* je údajně *hések*. *A ta fěfka zaséc hópka na špek* = ta praštěná holka se zase nechala podvést.

### ***\*Fechtát (žebrot, doprošovat se)***

Plotňácký výraz. Pochází z rakouského *fechten* = žebrot a *da Fechter* = žebrák. *Fechtá vo rantále* = škemrá o peníze.

### ***Fela, felit se (chyba, zmýlit se)***

Slovo *fela* je odvozeno od německého *der Fehler* = chyba, omyl, vada, závada, porucha. Výraz *felit* je odvozen z *fehlen* = chybit, prohřešit se, minout. Význam *fela* ve významu rána vedle odpovídá německému *der Fehlschlag* = nezdar, doslova chybná rána. *Fela za feló* = chyba za chybou, *feló zmačkl krénové čudl* = omylem stiskl špatné tlačítko, *felit se vo metr* = splést se o měsíc.

### ***\*Felcák, felcmen (rohlík)***

První hypotéza říká, že *felcáky* byly tzv. „Majestátky“, což je posměšné pojmenování vídeňských císařských žemlí, viz odstavec „Bulka“. Maďarsky *felség* = majestát. *Makový felcáky s mlíkem* = makové rohlíky s mlékem.

Jiní ovšem tvrdí, že to *-men* ve slově *felcmen* není přípona, ale německé *der Mahn* = mák a že to bylo původně pečivo plněné mákem. Německy plněný = *voll* (čti fól), rakousky *volle Mahn* = plněný mákem.

### ***Felčar (lékař)***

Ve středověku se jako *felčari* označovali ranhojiči a praktičtí ošetřovatelé bez univerzitního diplomu. Často prováděli pouštění žílou, což byl tehdy běžný způsob léčby řady potíží. Ve válce měli na starosti i amputace. Tento výraz jsme převzali z němčiny, kde *der Feldscher* = vojenský lékař. Slovo je složené z výrazů *das Feld* = pole a *scheren* = stříhat. Stříhat proto, že tato profese původně sdružovala holiče a ranhojiče.

### ***\*Feldflaška, felina, felda (polní láhev)***

Okrouhlá plochá cestovní či polní láhev zvaná též *čutura* (z rumunského *ciutura*). Složenina německého *das Feld* = pole ve vojenském smyslu slova a *die Flasche* = láhev. *Na vélet sem sbalil feldflašku se šlivkó* = na výlet jsem si vzal pleskačku se slivovicí.

### **\*Fenstr (okno)**

Německy *das Fenstr* = okno. V hantýrce *fenstr kvelbu* = výloha, *fenstrprét* = vnitřní dřevěný parapet (*das Brett* = deska, prkno), *módrfenstr* = hladové okno, *přelíznót fenstry* = umýt okna, v plotňáčině *fensterlikovat* = souložit, viz příslušný odstavec. *Raskenka se vykydla na fenstrprét a skenovala lojtnu* = důchodkyně se rozvalila na parapet a sledovala lidi.

### **Fenstrlikovat (souložit)**

Zajímavé plotňácké slovo. Slyšíme v něm německé *das Fenster* = okno. Rakouské hovorové *anfensterln* (čti an-fens-terln) znamená zaklepat dívce na okno a *fensterln* pak vlézt tam za ní. Postupně se toto pojmenování přeneslo i na soulož, která po tom vstupu oknem následovala.

### **Fér, férovka (čestně, skutečně, opravdu)**

Pochází z anglického *fair* = čistý, neposkvrněný, původně krásný. *Férové vál*, *férová válka* = vážně míněné slovo, *mět fér peřinu* = mít skutečný strach, *fér grády* = opravdová (vysoká) úroveň, *koc na fér* = dívka na vážno, na stálo, *férovka* = poctivost, *na férovku* = poctivě.

*Dem na férovku*, *pocém na férovku* znamenalo původně výzvu k pěstnímu souboji, popřípadě k souboji, do kterého se nebude nikdo vměšovat a oba sokové budou mít stejné podmínky i vybavení. Opakem byla tzv. *cigánská férovka*, tj. rvačka proti přesile. Ve sportu či v sexuální oblasti můžeme zaslechnout spojení *rozdat si to na férovku*. V oblasti sportu se jedná o poctivou hru. V erotické oblasti zpravidla o poctivé dodržení dohodnutých pravidel při sexu, většinou při bokovce.

Dnes má slovo *férovka* ještě jeden posunutý význam, je to synonymum pro „fair trade“ neboli spravedlivý obchod. Cílem hnutí „fair trade“ je pomoc producentům z tzv. třetího světa formou spravedlivých cen a spravedlivých podmínek.

### **Ferbl, ferblovat (potvrzení, dokument, zapisovat)**

V řeči světských a ve vězeňském slangu znamená *ferbl* dopis. Údajně to pochází z německého argotu, kde *färben* = lhat a *Farbe* či *Färbel* znamená „bylo řečeno“. Podobné je moravské „přiznat barvu“. V hantýrce *ferbl na budku* = papíry od psychiatra, *ferbl z rathausu* = úřední listina. *Ferblovat* či *ferbnót* znamená zapisovat nebo potvrdit, a to především na úřadě či úředně. *Ferbnót do hródový bichle* = zapsat do pozemkové knihy. Pozor! *Ferbčít* může znamenat i hrát karty, zpravidla karetní hru zvanou *ferbl*.

### **\*Fěrtoch, fortuch (zástěra)**

Nejen zástěra hospodyněk v kuchyni, ale také kovářská, mlynářská, řeznická či vinařská zástěra, ba i zdobená zástěra, která je součástí krojů. Německy *das Fürtuch*, ve staré němčině *fortuoch* či *fortuch* (*vor* = před, *das Tuch* = šátek, sukno). *Mutra nahodila fěrtoch a valila kochčít* = matka si uvázala zástěru a šla vařit.

### **Fest, festuňk (pevně, hodně, slavnost, tvrdý předmět)**

*Fest* znamená německy pevně, hodně, velmi, řádně a v hantýrce se používá ke zdůraznění nějaké činnosti či vlastnosti. *Fest nabitě* = velmi vzdělaný, *fest dlóho* = hodně dlouho, *fest*



v *časůvce* = přesně, *fest povařit budku* = hodně přemýšlet, *festovní kvicht* = těžké závaží, velká váha, *festovní štranek* = pevný provaz, *lapl to fest* = držel to pevně.

Významy *fest* či *festák* = oslava, svátek, festival jsou odvozeny od českého festival či německého *das Fest* = svátek či oslava. Příklady: *šropálfest* = den dětí, *Kuba fest* = svátek Jakubů, *járfest gólky* = výročí svatby.

Výraz *festuňk* je odvozen od německého *das Festung* = pevnost, tvrz, opevnění. V přeneseném slova smyslu to znamená i něco obecně pevného či tvrdého. *Špilas byl za třípětkový mlaty echt festuňk* = Špilberk byl za třicetileté války pořádnou pevností.

### **Fešné (hezký, pěkný)**

Toto vídeňské slovo vzniklo zkrácením anglického *fashionable* = elegantní, módní a moderní. Znamé spojení *fešná koc* nebo zkráceně *feš koc* znamená krásná dívka. Na Moravě dostalo slovo *fešný* spíše významy pěkný či švarný (= prostý nešvarů). Od toho je odvozeno i slovo *fešák*, které jako *da Feshak* existuje i v rakouštině. Někteří autoři posunuli význam slova *fešné* = pěkný směrem k velký, a tak se můžeme setkat se slovníma spojeníma jako *fešný fofry* = velká rychlost či *už só to fešný járy* = už je to dávno.

Pozor však, slovo *fešák* znamená i penis a je to též kastrovaný pes. Proč? Takový pes se méně toulá, je klidnější a snadněji se s ním pracuje. A tudíž má zpravidla hezčí a pěstěnější vzhled oproti psům nekastrovaným.

### **Fetovat, fet (užívat drogy, před tím opijet se, oslava)**

V současné době znamená fetovat požívat omamné látky neboli drogy. Ale nebylo tomu tak před nějakou desítkou let. Když *byli fet* Plotňáci, znamenalo to, že byli pořádně opilí, a měli pro tento stav označení *fetingr* = opilec. Výraz *fet* pochází z rakouského *fett sein* = být opilý, být v opojení. Podstatné jméno příslušící k této činnosti je *di Fetten* = opilost, intoxikace.

Ve spisovné němčině ovšem *das Fett* = sádlo, tuk, *fett* = mastný a *fettig* = namazaný. A jazykovou hrou byla spojena slova opilý a namazaný: opilý → *fett sein* → zmaštěný či namazaný. A proto posílají alkoholiky do *vodmašťovny* = do léčebny pro alkoholiky, kde je zbavují sklonu *zmastit se*.

Generace Štatlařů se více zhlédla v angličtině a chodila na *fety*, tedy na oslavy. Anglicky i francouzsky *fete* = oslava. Slova *fetit* či *fetovat* se stala dvojsmyslnými, znamenala jednak oslavovat, ale také užívat nějakou omamnou látku, kterou byly v osmdesátých letech zpravidla výpary toluenu či odstraňovače skvrn zvaného Čikuli. Čichačům mužského rodu se tehdy říkalo *feťák* nebo též *fetoš*, v ženském rodě to byla *fetka*. Ale pozor, když někdo řekl, že mu *štyngčijó fetky*, jednalo se zpravidla o smradlavé ponožky.

Doba se změnila a po sametu se staly drogy mnohem dostupnějšími. A tak dnes se slova *fetit*, *fetovat* a *zfetované* týkají takřka výhradně drog.

### **Fet, nalité, zlité, naglgané byt jak... (opilý jako...)**

Většina z těchto přirovnání vychází z moravského *napité jak* nebo *nacučlé jak*, které jsou později zaměněny za jiná slovesa. Projděme si několik způsobů tvoření tohoto přirovnání a to podle věcí, se kterými tu opilost „měříme“:

- 1/ nasákavá hmota nebo nasákavá věc: *zglgané jak hoba, štětky, snop, deka, pytel*.
- 2/ nasákavá srst zvířat: *zlité jak sysel*.
- 3/ nářadí, které se dávalo do vody, aby toporo nabobtnalo: *nalité jak sekera, motyka, pantok*.
- 4/ nádoba: *nalité jak žbán, štěně* (=malý sud na pivo).
- 5/ osoba, o níž se předpokládalo, že pije: *zlité jak Dán, jak Holendr* (viz odstavec „Holendr“).

#### **\*Ficka (pomocnice v kuchyni, v restauraci)**

Německá předpona *Vize-* a francouzská *vice-* označují zástupce, jinak řečeno toho druhého v pořadí. V hantýrce se výraz *vicka*, později *ficka*, používá pro pomocnici v kuchyni, v restauraci či v obchodě. *Varěka s fickó* = kuchař s pomocnicí, *hokní fickó v superkvelbu* = pracuje jako pomocnice v supermarketu.

#### **Fičet (pohybovat se rychle, jít rychle, probíhat)**

Zdálo by se, že to významově souvisí pouze s moravským *fičet* ve smyslu vítr fičí. Tetka Picmánková však připomíná existenci rakouského slova *da Pfitschipfeil* (čti fičí-fail) = šíp (cosi rychle se pohybujícího) a německého nářečního *fitschen* = rychle jít, rychle se pohybovat. Druhotným významem slova *fičet* je záležet. Ten vychází z jazykových her: záležet na něčem → jít o něco → fičet vo neco. Na tom nezáleží → o nic nejde → o nic nefičí → na tym nefičí. *Spakoval svý cajky a vodfičel* = sbalil své věci a odešel nebo odejel, přenesený význam *fičel z fenstru aus* = letěl z okna ven.

#### **\*Fifat, fifaná, fifec (spát, spánek)**

Německy *pfeifen* = sípat, frčet, v rakouštině také spát za doprovodu těchto zvuků neboli chrnět. Naši oponenti razí hypotézu, že *fifat* znamenalo původně spát (souložit) s *Fifi*, tedy s přítelkyní, nebo dokonce spát s *Fiffi*, tedy s parukou. *Šropi valili fifat* = děti šly spát, *nahodit fifanó* = usnout. Pozor však: *fifák* není spící člověk, ale nos (viz příslušný odstavec) a *fifka* není spánek, ale malá sklenice zpravidla piva, neboť rakousky *da Pfiff* nebo také *Pfief* = 0.2 litru piva.

#### **Fiflena, fiflit (parádnice, parádit, zdobit)**

Ve staré češtině *fiflit* či *fiflovat* znamenalo zdobit či parádit, dnes bysme řekli též *fintit*. Takže *fiflena*, někdy též *fifina* či *fifidlo*, je parádnice, přeneseně také žena marnotratná nebo dokonce rozmazlená. V mužském rodě je to pak *fifla* či *fiflin*. V hantýrce *hodit se do fifla*, *vohodit se do fifla* = svátečně se obléknout, vyparádit se, *bét na fifla* = být hezky oblečený, vymóděný, *fiflkvelb* = butik nebo obchod speciálně pro ženy, *fiflcajky* nebo též *fiflacajky* jsou věci či výrobky fajnové, luxusní, parádní, kostelové, reprezentativní nebo také pro sváteční použití. *To je ta fiflena ze Štatlu* = to je ta parádnice z Brna.

Pozor však! *Fifla* může být také nespokojenec, *fifřna* či rypák, například v jídle. Domnívám se, že je to zkomolené okolobrněnské *fifra*, *fifrat se* = rypák, vrtat se, zejména v jídle, ale také kazit nedbalou prací či špinit. Pravděpodobně se jedná o zkřížené *piplat* a *frfnit se* s něčím. Viz odstavec „Paplat“. *Kindoši se fiflali (fifrali) v chálce* = děti se rýpaly v jídle.

### *Figa, fika, fifka, fifák (nos)*

*Figa* znamená v hovorové italštině fík i nos. Vulgárně též lůno. Anglicky *fig* = dlouhý nos, přesněji řečeno gesto dlouhého nosu. Pak následovala jazyková hra *figa* → *fika* → *fifka* → *fifák*. Ve slovenštině máme spojení *figu borovů* znamenající nic, které si mnozí vyložili jako šišku borovou a z tvarové podobnosti vyvozují, že *figa* = nos. Není tomu tak.

*Figy* je označení pro soubor dvanácti prastarých symbolických ručních gest. Uvedu zde pouze čtyři nejznámější a snadno proveditelné:

**Figu** - sevřená ruka v pěst a palec prostrčený mezi ukazovákem a prostředníkem. Znamená „nic“. Používali ji již staří Římané. Odsud pochází slovenské *figa borová* a my teď už víme, že pokud se bez té borovice nemíníme, měli bysme správně říkat *figu borové* nebo také *drevené*.

**Fogo** - sevřená ruka v pěst s tím, že palec je pod prsty. Znamená „sílu“. Z *fogo* se pravděpodobně vyvinula naše pohružka pěstí. Je pravděpodobné, že tady je původ našeho *hogo fogo* = přemrštěně vznešený, snobský, žijící na vysoké noze.

**Fugu** - palec je pod malíkem a prsteníkem, přičemž ukazovák s prostředníkem spolu tvoří písmeno V. Z toho se vyvinula dnešní „viktorka“.

**Fuga** - palec je přitisknut ke dlani prostředníkem a prsteníkem a natažený ukazovák a malík symbolizují rohy. Označuje „zlo“ neboli rohatého. Srovnej s formulí *čáry máry fug*.

### *\*Figl (pleticha, klam, klička, trik, finta)*

Lingvistici odvozují toto slovo z latinského *vigilie* = noční bdění při modlitbách, později rozpustilé noční průvody, nebo od *figurovati*, zkráceně údajně *figlovati* = dělat falešné figury, chystat něco. Pro srovnání: Polsky *figiel* = šprým, legrace, srandička, ve staré češtině *figle* = zábava i kratochvíle a *fik* = bláznivý a *fiklovný* = parádivý, fintivý, německy *pfiffig* = prohnáný, mazaný, vychytralý. *Nevař na mě žádný figle* = nepokoušej se mne oblafnout, *lapnót novodurový figle* = pochytit, naučit se nové finty, *co je to za figl* = v čem to spočívá, jaký je to postup, jak se to dělá.

### *Fichtl, fechtl (malý motocykl)*

Karel Fichtl byl německým průmyslníkem přelomu 19. a 20. století, který spolu s Ernestem Sachsem založili firmu, která vyráběla výrobky značky Fichtel & Sachs, a ta mimo jiné vyráběla motory a některé další součástky pro motocykly. Do prvních malých motocyklů vyráběných v Rakovníku v padesátých letech byly montovány motory tohoto výrobce. V hantýrce existují všelike zkomoleniny, např. *checht*, *fecht*, *chechtl* a *fechtl*. *Střelil sem oltovýho fichtla* = prodal jsem starý malý motocykl.

### *Fikat, fikny, fikaný (souložit, nůžky, vyčurany)*

*Fikat* znamená souložit a podobný význam má i známější slovo *přefiknót*. Německé sloveso *ficken* má podle slovníku význam „mít pohlavní styk bez lásky“. Jiní tvrdí, že základní význam slova *ficken* = rychle se pohybovat sem a tam. Což souhlasí jak při sexu, tak i při střihání nůžkami.

*Ufiknót* znamená na Moravě useknout, uříznout či ustríhnout. Od toho posledního máme odvozen výraz *fikny* = nůžky. A jsme zpět u sexu. *Lupačka na fikny* znamená souložit v poloze

nůžky, kdy je jedno naše stehno umístěno mezi dvěma stehnami partnera či partnerky podobně, jako nějaký předmět mezi čepelema nůžek. *Ofikat hára* = ostříhat vlasy, *ofikat haluze na baumálu* = ostříhat, ořezat větve na stromě.

Tetka Picmánková upozorňuje, že podobně znějící slovo *fikaný* nesouvisí nijak se slovem *fikat*. *Fikaný* (původně *figaný*) je ten, kdo zná všelijaké *figle* a *finty*. S tím souvisí i *vyfiknót se* = hezky se obléct a *fikaně* tím něco ukrýt, *fintit se* = klamat zevnějškem a novější slovo *vyfikundace* = vtipné či chytré vylepšení. Samotné slovo *finta* pochází z německého *die Finte* = úskok, lest, přetvářka a to z latinského  *fingere* = předstírat neboli *fingovat*, vytvářet nějakou fikci.

Ale vraťme se ještě ke slovu *fikaný* = chytrý, prohnaný, mazaný. Lingvistici vidí jeho původ v německém *pfiffig* = prohnaný, *figle* znající. Máme zde i alternativní vysvětlení. Musíme se však ponořit do historie a připomenout si jednu ze středověkých praktik trestání a vynucování si přiznání všelijakých lotrů, podvodníků a vyčuránek. Když byl někdo *zfikaný* či *fikaný*, byl za své lotroviny potrestán výpraskem. Po zrušení tělesných trestů však dostalo toto slovo spíš kladný příděch. Dnes označuje vychytralého člověka, který se v leccems vyzná.

### *Filci, filcky (policisté)*

Odvozeno od výrazu *filcung* = osobní prohlídka, např. ve vězení, *štrekové filcung* = silniční kontrola. Viz odstavec „Filcovat“ a „Šacovat“

### *Filcka (muňka, prostitutka, stíhačka)*

Německy *der Filz* = plst' a také lakomec či skrblik, *filzen* = leštit plstí. Rakousky *da Filz* = vepřová slanina. Ani jeden z těchto významů nás zřejmě k cíli nedovede. Rakousky *di Filzlaus* = muňka neboli veš pubická. Německy *das Fell* = kůže či srst, *die Laus* = veš. Přeneseně označuje výraz *filcka* také prostitutku, neboť tyto lehké ženy často roznášely zmíněné cizopasníky. Jako *filcka* se označuje také žena parazitující na mužích. Podobně jako v případě muňky je nesnadné se takové ženy zbavit (naši předkové neměli k dispozici dnešní chemii). A stejně, jako muňka tato žena „pije muži krev“. Říká se jí též stíhačka, v hantýrce též *heftna*, neboť se k někomu *přiheftne* a drží. Další podrobnosti viz odstavec „Filcovat“.

Tetka Picmánková se ovšem přiklání k odvození od německého *filzig* = plstěný, ale též lakomý a skoupý, neboť v plstěných kusech oblečení chudých občanů se všelijaké vši rády zdržovaly a množily.

Stréc Krchňák vyprávěl o jednom muži, který dokonale využil těchto slovotvorných znalostí. Když chytil *filcky* od nějaké pochybné ženské, přejmenoval je na *plstěnky* a tvrdil manželce, že to chytil z plstěných bot. A ona žena, protože neměla patřičný rozhled, mu to zbaštila i s navijákem.

A pro úplnost je třeba ještě dodat, že *filcka* může být také filharmonie.

### *Filcovat (prohledávat, osahávat)*

Rakouský výraz *abfilzen* znamená prohledávat. Jiní říkají, že *filcování* souvisí s německým slovem *die Filzlaus* zkráceně *die Filze* = muňka neboli filcka. Původně tedy znamenalo *filcovat* hledat tyto cizopasníky (*Filtze suchen*) a postupem času se to významově pozměnilo

na osahávat či prohlížet. Takže výraz *filcung* označuje prohlídku, například ve vězení. V současné době můžeme klidně *filcovat* i webové stránky. *Fízl mu profilcoval bágle* = policista mu prohlédl zavazadla, přeneseně už v plotnáčtině *filcka*, *filcky* = policista, policisté, tj ti, co provádí *filcung*.

V plotnáčtině existoval výraz *filcmajór*, což byl host v lokále s dámskou obsluhou, který proseděl celý večer třeba jen s jednou sklenicí nápoje a osahával ženský personál. *Filcovat* či *filcat* totiž znamenalo nejen osahávat, ale i sahat pod sukně. *Filcmajór*, to byl doslova velký osahávač, neboť latinsky *major* = velký či mohutný.

### **\*Filetka (dívka)**

Slova *filé*, *filáč* a *filetka* nemají žádný vztah k vykostěnému a kůže zbavenému masu mořské ryby (rybímu filé) nebo k plátku jakostního hovězího masa bez kosti. Slovo pochází z francouzštiny, kde *fille* (čti fil) = dívka a *filette* (čti filet) = děvčátko. *Fajnová filetka* = jemná, vznešená dívka, *štrůdl betálných filáčů* = řada krásných dívek. Viz též odstavec „Fišla“.

### **Filipínkovat (souložit)**

*Filipínkovat* je sice plotnácký výraz, ale jeho původ je mnohem starší. Jistá kráska a později rakouská šlechtična *Filipína Welserová* se v polovině 16. století ještě jako měšťanská dcera tajně scházela a souložila v březnickém zámku s arcivévodou Ferdinandem II. Tyrolským. Na její „počest“ se tajnému sexu začalo říkat *filipínkování*. Tento výraz proslavil film Karla Kachyni a Jana Procházky *Ucho* z roku 1970, který měl ovšem premiéru až v červnu 1990. Naši oponenti ovšem odvozují *filipínkování* od anglického *one nights flings* (čti uan najts flinks), což je vztah na jednu noc. No ale obrázek si o tom udělejte sami.

### **Fintit se (parádit se, strojit se)**

Ve staré češtině *fiflit* či *fiflovat* znamenalo zdobit či parádit. Tetka Picmánková uvažuje o jazykové hře *fiflit se* → *fintit se* (pův. klamat zevnějškem, souvisí též se slovem *finta* = lest) → *vyfintit se*. Viz odstavce „Fiflena“ a „Fikat“. *Nafintěná koc vod šauklí* = vyparáděná žena (vyzdobená všelijakýma cingrlátkama) od houpaček.

### **\*Firhaňky (záclony)**

Původně krátké záclonky, což byl v podstatě pruh plátna který se zavěšoval před okno. Nezavěšoval se do garnýže, ale pomocí poutek v rozích na hřebíčky zatlučené do okenních rámců. Nad *firhaňkó* se často nechávala asi tak 20cm mezera. Dnes jsou *firhaňky* i dlouhé záclony zavěšené do garnýže. Výraz pochází z německého *der Vorhang*, kde *for* = před a *der Hang* = kopec. Že by nás oddělovaly od nějakých kopců? Samozřejmě, že ne, souvisí to s *hangen* = viset, tedy něco, co visí před (okny).

### **Fiškus (chytrák)**

Zde mají lingvistici tři hypotézy. První říká, že *fiškus* je zkrácené často používané slovo středověké latiny *physicus* = lékař, přírodovědec, což museli být chytrí lidé. Jen ten význam se nám za staletí posunul od původního chytrý k dnešnímu vychytralý.



Druhá hypotéza vychází ze starého italského *fisicare* = chytře mluvit, dělat se chytrým. Třetí se odvolává na německé *der Pfiffikus* = chytrák, lišák, mazaný člověk.

Jiní zase říkají, že německy *der Fiskus* = státní pokladna, finanční úřad. A naši lidé říkali poněkud ironicky *fiškus* zaměstnanci státu, který nejen vybíral daně, ale také vymýšlel, jak vybrat co nejvíc. Dnes se tomu říká fiskální politika. Také tetka Picmánková má svou hypotézu, přiklání se k odvození od výrazu *fikany*. Tak si vyberte.

### ***Fišgrunt (nadávka, něco jako rybí kost)***

Plotňácké slovo *fišgrunt* odpovídá německému *der Fischgrund* = rybí základ. Z toho vyvozuje stréc Pagáč, že původně byl *fišgrunt* rybář či námořník smrdící od základu rybinou. V přeneseném významu je *fišgrunt* někdo, kdo nám těžce leze krkem, no asi tak, jako když máme v krku rybí „základ“, což je kost. *To vygómal ňáké fišgrunt* = to vymyslel nějaký chytrák.

Tetka Picmánková však uvažuje navíc o vlivu slov *fištrón* = chytrost, nápaditost (viz odstavec „Fištrón“) a *fiškus* (viz odstavec „Fiškus“), takže by se v případě *fišgrunta* mohlo jednat též o vyčuránka. Význam nadávek je zpravidla široký a je nutno se držet kontextu. Nakonec si srovnajte dnešní *Franta je vůl* a *ty vole, to zírám!* Slovo *vůl* zde nemá stejný význam.

### ***Fišla, fišál, hajfa, filetko (ryba, dívka)***

*Fišla* je ryba, německy *der Fisch* = ryba. *Goldnová fišla* = zlatá rybka, *óbrfišla* = velryba, *fišlař* = rybář, *fišle kóšó* = ryby berou, *fišlglét* = rybářský lístek, *fišlová koc* = mořská panna.

K označení hezké dívky jako *fišla* se mohlo dospět pomocí analogie ulovit rybu a ulovit dívku. Takže když sbalíme *fišlu*, nemusí se tedy jednat jen o odnesení či ukradení ryby, ale klidně o namluvení si děvčete. Vliv mohlo mít i rakouské *für di Fische sein* (být pro ryby) znějící v němčině *für die Katze sein* = být pro kočku, z čehož by plynulo, že rakouská *fišla* = německá kočka.

Od *fišle* není daleko k *hajfišli* neboli k *hajfě* neboli *hafanovi*. To už jsme opravdu chytili velkou a dravou rybu – tedy dámu, protože *der Haifisch* = žralok. *Kingálova hajfa* = králova žena, královna, *radovanec hajfáčů* = mezinárodní den žen. Mužský rod k *fišli* je *fišál* = chytrý a mazaný kluk, v plotňáctině i darebák, někdy podle kontextu i muž či dědek. *Oltové fišál* by měl být starý mazaný dědek, ale hantýrka na jemné významové rozdíly moc nehraje, takže většinou *oltové fišál* = dědek.

Zdálo by se, když už jsme u těch rybích děv, že sem patří i slova *filé*, *filáč* a *filetko*. Že mají nějaký vztah k rybímu filé. Není tomu tak. Pochází z francouzštiny, kde *fil* (čti fil) = dívka a *filette* (čti filet) = děvčátko. *Fajnová filetko* = jemná, vznešená dívka.

### ***Fištrón (selský rozum)***

Asi mně nebudete věřit, ale původní význam slova *fištrón* (něm. *der Fischtran*) je rybí tuk. A příslušníci starší generace si určitě vzpomenou na to, jak tuto nechutnou tekutinu dostávali od rodičů nebo dokonce od soudružky učitelky ve škole. Celá třída se postavila do řady a paní učitelka zcela nehygienicky obsloužila všechny děti jednou lžičkou. A připomínala, že když nebudeme reptat a pokorně tu nedobrotu spolkneme, budeme nejen zdraví, ale i chytrí. A tak

se postupně přenesl význam slova *fištrón* z rybího tuku na zdravý rozum a důvtip. *Valdnové fištrón* = lesní moudrost, *do nekeho fištrón nanatlačíš ani báčamrem* = do někoho rozum nenatlučeš ani kladivem.

Tetka Picmánková považuje tuto oficiální lingvistickou hypotézu za naivní a tvrdí, že *fištrón* je zkomolené německé *der Verstand* = rozum, intelekt.

### **Fixlovat (šidit, podvádět)**

V němčině *der Fuchs* označuje nejen lišku, ale také šibala a chytráka. *Das Füchslin* znamená německy lišáček, a to v obou významech. A co dělá takový německý chytráček lišáček? *Füchsluje*, zapsáno naším pravopisem *fiksluje* nebo *fixluje*. Tetka Picmánková k tomu poznamenává, že v hovorové němčině existuje sloveso *füxeln* a v rakouštině *fixeln* o stejném významu, tedy šidit a podvádět. *Esi budeš fixlovat, kópiš granát* = pokud budeš podvádět, dostaneš ránu.

### **Fízlí (policisté, tajní)**

Toto označení pochází z německého argotu, kde *der Fiesel* = policejní sluha, dozorce, penis i zrádce. Ujalo se jak pro tajné policisty, tak pro donašeče a udavače. *Fízlárna* = policejní stanice. *Vodtahli ho na fízlárnu na Běhónsko* = odvedli ho na policejní stanici na Běhounské.

### **\*Flachčidlo, flachdrle, flajda (děvče, které si dá říct, promiskuitní žena)**

Plotňácké výrazy. Rakousky *flach* = úpadkový, ale i plochý, a *flachsen* = škádlit, dráždit. *Ta koc, to je provařený flachčidlo* = to děvče je známá „řádodajka“, možná i s malým poprsím.

### **Flák, fláknót, flek (rána, kus, praštit, nedostatečná)**

Ve spisovné němčině *die Flak* = protiletadlový kanón, rakousky *Flack* či *Flak* = facka, ale také známka pět ve škole. Proto u nás říkáme školní pětce *flek* a dát pětku = *voflekovat*. Rakousky *flacken* znamená zfackovat, střelit i lehnout si.

Lingvistici navíc říkají, že ve staré saské němčině měli slovo *Flak*, které znamenalo spousta, množství či velký kus. Naše hantýrka si to přemlela do podoby *flák* = kus, ať již je to kus chleba, čtvrt neboli kus města či kus divadelní, písnička, hra a podobně. *Je to flák štreky* = je to daleko, *flák štatlu* = čtvrt městská, *flák papyrusu* = kus, list papíru. Pozor však na záměnu s výrazem *flákota* ve smyslu kus masa, *flákota* neboli *flaksa* pochází z německého *die Flechse* = šlachy.

Dalším významem slova *flák* = úder a *fláknót* = praštit, udeřit, *fláknót něco (s nečím) nekam* = dát, hodit a *fláknót sebó* nebo jen *flák sebó* = spadnout nebo také lehnout si. Odvozená slovesa jsou *přeřfláknót* = přelomit, *přeřfláklý brko* = zlomená noha, *rozfláknót* = rozbít, *nařflákat nekemu* = ztlouct někoho (zbít), přeneseně *nařflákat neco* = udělat něco, např. *nařflákat holcnu* = nadělat, nasekat dřevo, *nařflákala dvě pětky bacóchů* = upekla (vytvořila) dvacet koláčů, *nařflákat hafo kindošů* = zplodit spoustu dětí, *nařflákal těžké kajf* = udělal velký dluh.

Některé významy jsou společné se slovem *flákat se* a není divu, neboť i v rakouštině a bavorštině *flacken* znamená také lenořit. V hantýrce *flákat se* znamená nejen lenořit či „vyhýbat se“ práci, ale také toulat se či potloukat se někde. *Flákat se po štatlu* = potulovat se po městě, *flákat hoknu* = odbývat práci.

### **\*Flákota, flaksa (maso, kus těla)**

V argotech máme řadu podobných výrazů pro maso: *flákotina, flákota, fláňa, flaksa i flaksna*. Základem je německé *die Flechse* = šlachy, v rakouštině *di Flachse* či *Flaxe* a *flachsig* = tvrdý, šlachovitý. V Jungmanově slovníku z poloviny 19. století *šláchota* = šlachy a *šláchotina* = maso bez chuti či bez tuku.

*Kaufli sme flaksu u flákotára* = koupili jsme maso u řezníka, *brázda na flákotu* = fronta na maso, *černá* nebo *rauchčená flákota* = uzené maso, *gáblujem erteple a flaksu* = jíme brambory a maso, *čokl schlamstl štykl flákoty* = pes sežral kus masa.

Pozor však, *honit flaksu* = onanovat, ve vojenském slangu *mět flaksu* = mít službu v kuchyni, *nemá to flaksnu* = nemá to smysl. *Flákotář* byl v plotnáčtině nejen řezník, ale také flákač, flink. To pochází z rakouského *flacken* = polehávat.

### **Flamendrák (poslední vlak vezoucí flamendry z flámů)**

Výrazy *flám* a *flamendr* vznikly ze slova *Vlám* či ze slova *Flandry* označující obyvatele a oblast dnešní Belgie. Vlámští vojáci měli po třicetileté válce nechvalnou pověst, holdovali noční zábavě, pití a prostředky k tomu si opatrovali lupem. Německy *Vlám* = *der Flame*, množné číslo pak *die Flamänder*. Odsud pochází slovo *flamendři*, ke kterému byla zpětně dotvořena slova *flám* a *flámovat*. Viz též odstavec „Flundra“. *Flamendrák měl hod'ku sekeru* = poslední večerní vlak měl hodinu zpoždění.

### **\*Fland'ák, flandec (kněz)**

Setkal jsem se s odvozením z latinského *flamen* = kněz či hovorového italského *flamine* = pohanský kněz. Skutečnost bude ale prostší. Ve starší češtině *flandati* = plandat a *flanda* = kutna. *Fland'ák* je tedy ten, kdo chodí v dlouhém, splývavém a plandajícím rouchu. *Valil k fland'ákovi na zpovídačku* = spěchal ke knězi na zpověď, *má ranu jak fland'ák* = nosí volný, splývavý oděv.

### **\*Flanka, z flanky (z hlavy, bez rozmýšlení, ihned)**

Jedná se o modifikované „z.fleku“. *Hantýroval z flanky* = mluvil zpatra, v tomto případě doslova od boku (bez rozmýšlení), neboť německy *die Flanke* = bok. *Z flanky vodklapal* = bez rozmýšlení (ihned) odjel, *z flanky vystartoval za tó koc* = bez rozmýšlení (ihned) odešel za tou dívkou.

### **Flastr, lepít (náplast, záplata, pokuta, platit, nedostatečná)**

V němčině *der Pflaster* = náplast, záplata a dlažba, *der Flastertreter* (čti Flastr-tretr) = povaleč nebo flákač, doslova chodí po dlažbě. *Bét na flastru* znamenalo v plotnáčtině být bez zaměstnání či bez přístřeší, prostě na dlažbě. V Rakousku mají výraz *da Pflasterhirsch* (čti flastr-hirš) = policista s nižší hodností a také pouliční prostitutka. *Hirsch* znamená sice ve spisovné němčině jelen, ale v rakouštině i nepříjemného člověka.

Ale kde se vzala ta pokuta a trest? V němčině existuje fráze *er hat ihm ein Pflaster gegeben* = uplatil ho, doslova dal mu náplast, zalepil ho. Odsud pochází brněnské *lepít* = platit i *flastr* ve významu pokuta. Prostě toho policistu pokutou jakoby uplatíme či mu zalepíme penězi hubu. Význam trest pak pochází z německého argotu, kde *Flastr* = středně dlouhý trest. Z významů

pokuta či trest vznikla ve sportovních odvětvích fráze *dostat flastra* = prohrát, být potrestaný prohrou. *Flastr za švung* = pokuta za rychlost, *pětilitrové flastr* = pokuta 5000 Kč, *Flinta dala flastr Ševcům* = Zbrojovka porazila Zlín.

Tetka Picmánková však vychází z německého slangového *eine pflastern* = jednu vlepit (facku). Je to přenesení významu z facky fungující jako trest na pokutu či potrestání za spáchaný čin. A co dělá onen *Pflasterhirsch* (čti flastr-hirš) = policista s nižší hodností? Přece *flastruje*.

Podívejme se ještě, proč se říká *napařit flastr*. Naši předkové trestali menší provinění určitým počtem ran metlou. A pokud byl trestaný zámožnější či měl ve společnosti „vyšší“ postavení, koště se před vykonáním trestu napařilo, aby bylo měkkší. Jedná se tedy o přenesení významu.

Proč se však říká *flastr* i nedostatečné ve škole? Tetka Picmánková říká, že *šópnót nekeho na flastr* znamenalo vyhodit jej na dlažbu. Student, který u zkoušky neuspěl, byl také vyhozen na dlažbu, někdy jen obrazně, jindy skutečně. A zařadovala jazyková hra: *šópnót na flastr* → *dat na flastr* → *dat flastr*. *Kópil sem flastr z dějáku* = dostal jsem pětku z dějepisu.

*Flastr* je také píseň, vzpomeňte si na písničku skupiny Karabina s názvem *Flastr, co mě učil štatl*. Tetka Picmánková razí hypotézu, že *flastr* je zkomolené *flák*, angličtináři tvrdí, že ke ztotožnění *flastr* = *flák* = písnička došlo přes angličtinu, kde *lay* znamená jak píseň tak pokutu.

### ***Flašinet (reprodukováná hudba, láhev, pochva)***

*Flašinet* je ve spisovštině přenosný hudební nástroj poháněný klikou, který přehrává hudbu mechanicky zaznamenanou na válci pomocí kolíčků, které otevírají klapky na píšťalách. V hantýrce znamená toto slovo také reprodukovanou hudbu. *V kulturáku valil na plný kule flašinet* = v kulturním domě hrála velmi hlasitě reprodukováná hudba. V hovorové němčině se říká flašinetu *der Orgelkasten*. Někdo si to chybně vyložil jako skříňku (*der Kasten*) na orgasmy. Ujalo se to a od té doby má slovo *flašinet* nový význam – lůno.

Další významy slova *flašinet* jsou odvozeny z německého *die Flasche* = láhev a označují láhev neboli flašku jako takovou a přeneseně také lahvové pivo. Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že tento význam pochází od Rusů od žijících v naší republice a původně to znělo „flaši něť“. *Flašinet rumunska* = láhev rumu, *láme do sebe flašiny* = chlastá láhev za lahví.

### ***\*Flauzny, flauzy (fóry, legrácky)***

Plotňácký výraz. Německy *die Flausen* = plané řeči, hloupé nápady, drahoty. *Nefači s tym flauzny* = nedělej s tím fóry, cavyky, okolky, *si děláš flauzny* = děláš si srandu, prdel, žádný *flauzy*, *je to špicl* = žádná legrace (nedělám si legraci), je to policejní agent.

### ***Fléda, flédyna (zahálka, nicnedělání)***

Fléda je název klubu na brněnské Štefánikově ulici. Vznikl v roce 1911 pod názvem *Brünner Fledermaus* a jeho vzorem byl vídeňský kabaret *Wiener Fledermaus*. Německy netopýr (zvíře) = *die Fledermaus*.

Zábava a poflakování se v tomto klubu se odrazila i ve slovníku Plotňáků a později i Štatlařů a slovo *fléda* se stalo synonymem nejen pro tančírnu, ale i pro zahálku a flákání se. *Mět flédu*

= mít volno, nedělat nic. *Byl furt někde na čochu, holt samá fléda* = byl stále někde na zábavě, prostě samá zahálka. *Flédyna* bylo též označení pro vyzývavou ženu.

### **\*Flédrviš, jak flédrviš (oprašovač, zmateně)**

Plotňácký výraz. Německy *der Fledrvisch* = peroutka a *der Wisch* = věchet. To nám moc nepomůže. Ale rakouský výraz *da Flederwisch* označuje kromě oprašovače na prach či vymetače popela z husího křídla také neposedu, jehož pohyb připomíná zdánlivě chaotický pohyb oprašovače. *Kindoši lícó jak flédrviš* = děcka se pohybují zmateně, *kocny kolčijó jak flédrviš* = dívky tancují zmateně, chaoticky.

### **Flek, flečmen (skvrna, záplata, místo, postavení, peněženka)**

Německy *der Fleck* = skvrna, záplata, místo. V rakouštině má navíc významy známka pět ve škole a peněženka číšníků, taxikářů či autobusáků. Z toho posledního je odvozeno plotňácké *flek* = peněženka, *flekař* = zloděj peněženek, kapesní zloděj a *flekařit* = provádět kapsářství.

Ze zlodějského argotu jsou známy tyto lokalizace peněženky: *flek v prvém štoku* = peněženka v náprsní kapse, *flek v grundštoku* = peněženka v kapse saka (v přízemí), *flek u kelnera* = peněženka v kapse kalhot (u sklepníka). V hantýrce *flek nafólované lovama* = plná peněženka, *profóknót flek* = provětrat peněženku, tedy hodně utratit.

Pak zde máme ještě plotňácké výrazy *flekovat* = trestat (nejen pětka ve škole), *flekované* = trestaný a *vodfleknot* či *vodflekovat (na tři metry)* = odsoudit (na tři měsíce). Ve starém argotu *flek* = delší trest odnětí svobody. Tetka Picmánková říká, že to souvisí s německými výrazy *beflecken* = poskvřnit a *fleckenlos* = bezúhonný, netrestaný, doslova bez (po)skvrny, tedy *bez fleku*.

*Flek* je i těstovina tvaru ploché čtvercové nudle, ze které se vaří oblíbené *šunkofleky*. Pochází to z rakouského *di Schunckenflecken* a *da Fleck* znamená v tomto případě kousek.

Další příklady: *flek na sedlo* = místo pro sezení, *svaté flek* = svaté místo, *špicové flek* = dobré zaměstnání (místo), *třetí flek* = třetí místo v pořadí, *zahamovat, zahaltovat na fleku, zaflekovat* = zastavit okamžitě (na místě), *z fleku* = z hlavy, bez přípravy, *flek na hóznách* = záplata nebo skvrna na kalhotách.

Zaregistroval jsem i sloveso *flekovat* ve významu přebít, např. *vědátoři se flekujó argumentama*. Tento význam zřejmě pochází z karetních her, se kterými osobně mám minimální zkušenosti, a tak se do podrobností nebudu pouštět.

### **Flétna (doklady, občanka, řidičák)**

Německy *die Flötte* (čti flete) = flétna, tj. hudební nástroj. Ve vězeňském argotu se říká *flétna* též pro tvarovou podobnost penisu a také cigaretě. Ale co s tím má společného občanka či řidičák? V rakouském argotu označuje výraz *di Pflette* falešné dokumenty a výraz *di Flebbe* úřední písemnosti. A naše hantýrka si to zobecnila a *flétna* jsou dokumenty jako takové. Takže *sfachčít flétnu na mašinu* = udělat si řidičák na motorku, *navalte flétnu* = ukažte doklady, papíry.



### **\*Flígl (křídlo)**

Německy *der Flügel*, rakousky *da Fliegel* = křídlo, perut'. V hantýrce i křídlo dveří či okna a také paže. Příklady: *Drakál roztáhl flígle a vzal čaru* = drak roztáhl křídla a zmizel, *flígllová hajtra* = okřídlený kůň, *rozglábit flígl* = otevřít křídlo (okna či dveří), *lapnót pod flígl* = vzít pod paži (věc i člověka). Pozor však, v hantýrce se často zaměňují slova *flígl* a *flígr*, viz odstavec „Flígr“.

### **Fligna (lest, finta, léčka)**

Hledáme mouchy na lidech i věcech a vychytáváme je snad od nepaměti. Někdy se jedná o nedostatky a jindy vtipná řešení, kterým bysme snad ani neměli přijít na kloub. Dnes bysme řekli vychytávky, dříve se říkalo *fligny*, protože moucha je německy *die Fliege* a vídeňsky *di Fliagn*. Existuje také staré německé pořekadlo „*jít na někoho s mouchou*“, což znamená snažit se někoho napálit. Takže udělat či vytvořit onu „mouchu“ se dá v hantýrce vyjádřit jako *ušit* nebo *ufachčit na nekeho flignu*.

Tetka Picmánková však s mouchou nesouhlasí a říká, že slovo *fligna* je odvozeno od hanáckého *flignót* = fláknout neboli praštit někoho něčím či dokonce sebou třeba o zem. *Fligna* je pak úder, přeneseně pak i takzvaný úder pod pás, tedy podraz. A podotýká, že podobná situace je také v rakouštině, kde *di Fliagn* znamená past, léčku či nástrahu. *Sežrat flignu* = nechat se oblbout, nepřijít na podraz, *vařit, valit flignu* = chystat podraz, oblbout, *fligna klapla* = lest se podařila, *flignoš, flignař* = lstivý člověk, *flignit chytrolína* = hrát se na chytrého, předstírat chytrost, *fligny paragrafový* = kličky právnické.

### **Flígr, krágl (límeč)**

*Jak tě lapnu za flígr, povalíš aus*, tedy ven. Toto úsloví známe určitě všichni. Jenže je tu jedna nesrovnalost. Za co to vlastně chytáme, když *der Flieger* znamená v němčině letec či pilot a nikoli límeč, jak by se mohlo zdát. Tetka Picmánková vysvětluje, že jde o nechtěnou záměnou za podobně znějící slovo *flígl*. Německy *der Flügel* = křídlo či perut'. A že při vyhazování nechytá za límeč, který toho moc nevydrží, ale pod paži. V přeneseném významu tedy pod křídlo. Chytnu tě za límeč by mělo znít *lapnu tě za krágl*, kde *der Kragel* = límeček. V nezdobnělé verzi *der Kragen* = límeč a také krk. To známe z výrazu *vodkráglavat*, přičemž německé *abkrageln* = zabít, doslova „odkrkovat“. *Flígr na hemdě* = límeč na košili, *lapl ho pod kráglem* = chytil ho pod krkem, *kráglavat komcle* = zabíjet komáry.

### **Flikovat (látat, provizorně opravit)**

Lingvistici uvádí, že ve starší němčině *der Flecker* byl krejčí nebo švec, který prováděl opravy. Krejčí na díry našíval záplaty, švec kousky kůže, kterým se říkalo přištipky. Proto se ševcům – opravářům, kteří neuměli ušít nové boty, říkalo přištipkáři.

Záplatě i přištipku se říká německy *der Flek* nebo také *der Flicke*. Od toho mají v němčině výraz *flicken* = záplatovat, opravovat. My jsme je převzali jako *flikovat* s trošku posměšným významem. Takže ten, kdo něco *flikuje*, dělá něco provizorního, prozatímního nebo pracuje neodborně, povrchně či s nedostatečnými znalostmi.

*Drotár z Myjavy mně zaflikoval kastról* = myjavský dráteník mně provizorně opravil hrnec (zaletoval ho), *bóchači zaflikovali térem lochnu v tratecu* = dělníci vyspravili asfaltem díru v chodníku.

### **Flinč (dvacetník, drobný peníz)**

V plotňáctině dvacetník, později též malý drobný peníz. Rakousky *da Flins* = peníze. *Kaufl lidovky za flinč* = koupil Lidové noviny za dvacetník.

### **Flink, flinkat se, flinknót (povaleč, flákat se, praštit)**

Slova *flink* a *flinkat* jsou dokonce již spisovná, proto je ve stručnosti odbydeme. Pochází ze staré švýcarské němčiny, kde *flinkd* = povalečný život. *Flink* byl tedy původně povaleč či darmošlap. V současné spisovštině *flinkat* = odbývat práci, pracovat nedbale, *flinkat se* = ulevvat se, flákat se či potulovat se někde.

*Flink* je však podle lingvistiků také citoslovce úderu, a to jak v němčině, tak v češtině a moravštině. Ve staré saské němčině dokonce *flink* = facka. Tady mají kořeny naše výrazy *flinknót* = udeřit a *flinknót sebo* = praštit sebou. Tato slova byla významově ovlivněna také starými moravskými výrazy *flákat* či *fláгат* znamenajícími původně šlehat prutem či metlou, viz odstavec „Flák“. *Flinkl lampó vo tratec, až se rozflákla* = praštil sklenicí o chodník, až se rozbila, *flinkl sebo na hródu* = praštil sebo na zem, *jak ti jednu flinknu* = jak ti dám jednu (facku).

### **Flojdi (policisté)**

Někteří pamětníci tvrdí, že to souvisí s českou verzí jedné písničky skupiny Pink Floyd, ve které se zpívá: „Žluté auto, modrý maják, za volantem sedí panák. Hej! Fízl! Vem ho sekyrou“ Ve staré angličtině slovo *floyd* údajně znamená mimo jiné též dutý.

### **Flok (minimální peněžní obnos, dostatečná)**

V hovorové rakouštině a také v našem zlodějském argotu znamenají slova *Flock* či *floky* peníze, původně mince. Ve staré češtině se říkalo minci nepatrné hodnoty *flůtek*. Takže když někdo *neměl ani floka*, byl zcela bez peněz. *Nemám ani floka, ale zétra mě tata dotankuje* = jsem bez peněz, ale zítra mi je otec dodá.

Proč se však říká *flok* i školní známce dostatečná? Vždyť se to musí plést se zvukově podobným výrazem *flek* = nedostatečná. Tetka Picmánková říká, že *floky* jsou buď malé nýtky, nebo také malé čtyřhranné dřevěné obuvnické kolíčky, kterými se ještě po druhé světové válce spojovala svrchní část boty s částí spodní. Německy *der Pflock* = kolík či hmoždinka. A díky těm čtyřem hranám či čtyřem plochám se přeneslo pojmenování *flok* i na čtverku ve škole.

### **Flonc, flončit, floncek (paráda, honit parádu, penis)**

Plotňácké *flončit* znamenalo honit se za parádou, vytahovat se, předstírat. Kde to však vzali, když německé *die Pflanze* = rostlina a *pflanzen* = sázet, vysazovat či roubovat? V hovorové němčině sice také dobírat si někoho, ale to nám nepomůže. Opět se musíme podívat do hovorové rakouštiny. Zde *Pflanz* = paráda, předstírání, klamání, podvod, šalba, popichování., *pflanzen* = dělat si legraci, zlobit či dopalovat a *Pflenzerai* = popichování a posměšky.

V hantýrce znamená *flonc* předstírání, simulování, vychloubání či parádu. *Flončit* pak honit parádu a spojení *házet flonc* či *honit flonc* vyjadřuje vytahování se, předvádění se, vtipkování, používání dvojsmyslů a dělání narážek. Příklad: *s tym žádné flonc neufachčíš* = s tím žádnou parádu (slávu) neuděláš, *snobské flonc* = povrchní předvádění se, snaha být in.

Slovo paráda je zde dvojsmyslné, někdy znamená též takzvanou mužskou chloubu, parádu, mnohdy však falešnou. Zde se pro odlišení používá zpravidla zdvojnásobení *floncek* = penis. *Honit floncka* znamená tedy onanovat. Též *flončit fógla*, kde to *flončit* znamená „rozparádit“.

### **\*Flósek (lístek, vstupenka)**

Latinsky *flos* = květ, ten se skládá z okvětních lístků neboli *flósků*. *Džignót flósek* = označit jízdenku, *holpecflósek* = hromadná jízdenka, *štipflósek* = průvodčí, *rodné flósek* = rodný list, *rodné flósek sajtny* = zakládací listina spolku, přeneseně i *flósek do lesa*, *do šóší* = prezervativ, doslova vstupenka do ochlupení.

Tetka Picmánková nesouhlasí z tímto odvozením a přichází s hypotézou, že na počátku byl starý zvyk přinášet na nejrůznější akce jako vstupné malé koláčky či placky, ve staré češtině *plosky*, německy *die Fladen*, zdvojnásobě *Flätschen*. A z množného čísla *plosky* jsme pod vlivem německého *Flätschen* obdrželi *flosky*. A postupem času se z těchto „vstupních dárečků“ vyvinuly symbolické kartónové nebo papírové vstupenky.

### **Flundra (žena pochybné pověsti, běhna, coura)**

Říká se, že *Flandra* byla původně žena z Flander, což bylo markrabství rozkládající se u Severního moře a zabírající část Belgie, část Nizozemska a kousek Francie. V dobách války s Turkem přicházeli do Rakouské monarchie flanderští žoldáci. Manželky a děti padlých bojovníků se často živily prostitucí a byly nedbale oblečeny. A tak žena z Flander se stala synonymem pro prostitutku či ženu v otrhaných hadrech. A navíc v hovorové němčině *die Flundern* = cáry hadrů. V Německu se těmto ženám říkalo *die Flunder*, v Bavorsku *di Flanderl* a u nás *flandry* či *flundry*. Viz též odstavec „Flamendrác“.

Tetka Picmánková ovšem říká, že do Brna přišlo slovo *flundra* z Vídně, neboť rakousky *di Pflundern* a vídeňsky *di Flundern* je nejen prostitutka, ale i hloupá žena. *Vzal stařce roha s nejakó flundró vod šauklí* = opustil manželku s nějakou běhnou od kolotočů.

### **Flus, fluska (plivanec, chrchel, střilečka)**

Pochází z německého *der Speichelfluss* (čti špajchl-flus) = tok slin, a to souvisí s *fließen* = téct. *Flusačka* = plivání, *flusačka*, *fluska* = střilečka vyrobená z tenké trubičky, *fluska* = nálepka či poštovní známka, kterou je nutno naslinit, *fluspapír* = hedvábný papír či papírový kapesník, *jak dyž flusne* = málo, jako nic, jako když plivne a *flusnót na čítanku* = navlhčit lůno. Pozor však: *flusnót do gramca* = ejakulovat do pochvy, *vyfluslé* = vyplivlý, tedy únavou vyřízený, na konci svých sil.

### **\*Flusec (osobní vlak)**

Osobáku říkáme zpravidla *córák*, ale existovalo též označení *flusec*. Jak na to Štatlaři přišli? Jedno staré přirovnání zní *tahne se jak sopol (nudla, hlen) z frňáku*. *Sopol* či *hlen* můžeme

v hantýrce vyjádřit také jako *flus* či *flusanec*. Podobně jako ta *nudla z frňáku* se táhne osobní vlak od zastávky k zastávce. *Flusec do Vanglu* = osobák do Ivančic.

### ***Fňágat, fňákat, fňukna (naříkat, uskuhranec, tahací harmonika...)***

Lingvistici se shodují v tom, že *fňágat* i *fňukat* jsou zvukomalebná slova. *Ufňáganec* neboli *fňukna* je jednak neustále nespokojený, stěžující si či ubědovaný dospělý člověk, druhak často vzlykající dítě. Tímto konstatováním bysme mohli tento odstavec skončit, ale tato slova mají zajímavé odvozeniny:

V naší hantýrce *fňukna* neboli *špachtloňské klimpr* = tahací harmonika. Pro hudebníky *fňukna* = altsaxofon, někdy i viola, pro policisty, požárníky a záchranáře *fňukna* = houkačka, *nahod' fňuknu* = zapni houkačku. Ve starém vojenském slangu byla *Fňukna* jedno z označení malého benzínového nákladního automobilu Tatra 805 známého též pod označením *Kačena*. Důvodem bylo „skučení“ jejího motoru a převodovky pod zátěží.

### ***Fofr (rychlost, spěch, spád událostí)***

Ve starší češtině má toto slovo podobu *fochr*. Pochází ze staršího německého slova *Focher* (dnes *der Fächer*) = fukar na rozfoukání ohně. Později se to rozšířilo na jakýkoli fukar neboli *fochr* respektive *fofr*. *Fochrovat* či *fofrovat* původně znamenalo čistit (např. obilí) tímto zařízením.

A protože se mechanismy zejména obilných fukarů točily dosti rychle a rychlý byl i proud vzduchu jima vytvářený, byly slovům *fofr* a *fofrovat* přidány i významy spojené s rychlostí či spádem událostí. Odpovídající podstatné jméno je *fofrůvka*. *Tajm valil fofrem* = čas rychle utíkal.

Se slovem *fochrovat* = čistit souvisí i výraz *rozfofrovat* znamenající rychle se něčeho zbavit, např. peněz, tedy vyčistit peněženku. *Rozfofrovat love* = rozházet, nepřiměřeným způsobem utratit peníze. A protože *fochr* bylo původně zařízení na rozfoukávání ohně, znamená *rozfofrovat* také zesílit intenzitu ohně. *Fukěř rozfofroval vatru* = vítr zesílil táborák, *rozfofrovat šporhelt* = roztopit kamna.

### ***Fogař, katyngř, kat'as (kat)***

Výrazy *katyngř* a *kat'as* jsou jasné. Proč však *kat* = *fogař*? Původně to byl *fugař*, vykonavatel práva, německy *der Fug* = právo. Naši oponenti ovšem nesouhlasí a říkají, že na počátku bylo italské slovo *fuga*. Nemyslí se tím však instrumentální hudební skladba, ale útěk či únik. V temných dobách italského středověku totiž vedla jediná úniková cesta z doživotního žaláře přes *fugařa* a jeho pantok. Viz odstavec „Fóknót“.

### ***Fógl (pták, penis)***

Zdálo by se, že se jedná o triviální případ, německy *der Vogel* (čti fógl) = pták. Když se ale podíváme do rakouštiny, zjistíme, že tam s *Vogel* říkají i rakouské orlici včetně pečtidla s ní, že *da Vogeldoktor* = psychiatr, s *Vöglchen* = ptáček, což je malý pták, ale i penis a *vögel*n (čti fégln) = souložit. Hantýrka si to přebrala po svém, takže uvedu jen řadu příkladů:

*Fógl* = malé dítě, ale i začátečník či nováček, ve vojenském slangu příslušník nejmladšího ročníku, který se vyznačuje pečlivě upraveným zevnějškem, vzorným vystupováním. *Fógli* =

děcka, *fóglové špiz* = pohled z ptačí perspektivy, *fógl ze solárka* = grilované kuře, *blúfógl* = modrý pták, ódéasák, *kecfógl* = mikrofón, ale i papoušek, *pechfógl* = smolař, *špásfógl* = šašek, *švarcfógl* = havran, ale též pohřebák, *trucfóglovina* = malichernost, maličkost, ptákovina, *co je to za fógla?* = kdo to je?, *fógli ani nota* = ticho.

V erotické oblasti *fógl* = penis, *splašené fógl* = erekce, *flončit*, *brósit fógla* = onanovat, *zobka pro fógle* = afrodisiakum, ale i ptačí zob.

### ***Fóglovina, trucfóglovina (nesmysl, hloupost, malichernost)***

Tento výraz používaný v řadě jazyků pochází z roku 414 před naším letopočtem, kdy řecký dramatik Aristofanés poprvé uvedl svou taškařici „Ptáci“. Hra spočívá v tom, že dva nespokojení Athéňané založí ptačí město mezi nebem a zemí. Jenže taková stavba brání průchodu obětího kouře z povrchu zemského k bohům na nebesích. A jelikož je tento kouř důležitou složkou potravy bohů, bohové hladoví a jsou nuceni předat vládu obyvatelům tohoto ptačího města.

Od těch dob se takovýmto taškařicím, které obsahovaly spoustu historických a mytologických posměšků a narázek na hrdiny i současné politické představitele, říká ptákoviny. A tak výraz *pták* či *ptáček* označuje v řadě jazyků nejen opeřence z říše živočišné, ale i šibala či darebu z říše lidské. Slovo *ptákovina* = nesmysl, hloupost, zažilo u nás renesanci vlivem dramatu Ptákovina od Milana Kundery z roku 1968.

Hantýrka si ptákovinu přeložila jako *fóglovinu*. V němčině a rakouštině totiž našla dost inspirace. Rakouské spojení *einen Vogl haben*, tedy doslova mít ptáka, znamená nebýt zcela při rozumu, blbnout či šílet. Pochází to z prastaré představy, že tomu, kdo se zblázní, se honí v hlavě ptáci či bzučí jiná malá zvířata (např. *s Beivogel* = včela). A lékař, který takové věci řeší, se jmenuje *da Vogelsdokter* = psychiatr. Dále *da Spassvogel* = šprýmař, vtipálek, *da Kaspervogel* = kašpar a *di Spassvogelrei* je totéž, co naše ptákovina. *Da Trotzfogel* je pak ten, kdo se zlobí či uráží kvůli malichernostem či naschválům neboli *trucfóglovinám*.

### ***Foch (příhrádka, police, obor činnosti)***

Pochází z německého *das Fach* či rakouského *s Foch* = obor, předmět či odvětví činnosti a také polička či příhrádka. *Foch na bichle* = knihovnička, *foch na raky* = stojan na kola, *mět špicové foch* = mít dobré zaměstnání, *věška, fochnan* = *machr ve fochu* = osobnost v oboru, *Mázni ten vercajk do fochu* = uklid' náradí do příhrádky. Další podrobnosti viz odstavce „Fachčit“ a „Fachman“

### ***Fókat, fučet, fókačka (pískat, kouřit, cigareta)***

*Fókat* je staré moravské zvukomalebné slovo, které se původně týkalo jen větru. Podobné je *fičet*, o kterém jsme již pojednali. Přes spojení *fókat čód* = foukat, vyfukovat kouř se dostáváme k výrazům *fókat špinku* = kouřit cigaretu a *fókačka* = cigareta. Významy *fókat* = pískat a *odfókat* = odpískat jsou spojeny s faktem, že i do píšťalky se musí foukat. Jazykovou hrou kóřit → fókat jsme se dostali k významu *fókačka* = kuřba, felace. A pro úplnost dodávám, že *fókačka* je též zkrácené foukací harmonika.



### ***Fóknót, fuknót (zmizet, dát něco někam)***

*Ufóknót* ve smyslu utéct znělo v plotňáčtině *ufugnót* a pochází to z latinského *fuga* = útěk nebo italského *fuggire* = prchnout. Další významy slova *fóknót* jsou produkty jazykové hry spojené s větrem. Co vítr odněkud odfoukl či vyfoukl, to prostě zmizelo. Ale někde jinde se to zase objevilo, bylo to tam dofouknuto či nafoukáno. A když se větru podařilo něco odfouknout či cosi odněkud sfouknout, vykonal také nějakou práci. A tak se v hantýrce postupně zformovalo několik významů: *vodfóknót*, *ufóknót*, *fóknót* = zmizet, utéct či odjet odněkud, *fóknót* nebo taky *fuknót neco nekam* = dát něco někam (*holcnu do šporhelta*), přemístit to, *vyfóknót* = vzít či ukrást, původně nepozorovaně, hbitě, *sfóknót* = zvládnout či udělat, *vodfóknót si* = oddechnout si, odfouknout od sebe všechny činnosti a problémy.

### ***Fóknót po anglánsku, po štajersku (zmizet bez rozloučení, bez placení)***

*Vypařit se, zahnót* či *fóknót po anglánsku* znamená odejít tak nenápadně, že si toho ani nikdo nevšimne. Údajně to vychází z uhlazeného chování anglických gentlemanů, ovšem lze to chápat i negativně. *Vypařit se, zahnót* či *fóknót po štajersku* znamená však zmizet bez placení. Je to podle rakouské fráze *steirisch pfiefen* = rozloučit se po štyrsku, tj. zmizet nenápadně a nezaplatit. Proč? Zřejmě měli v severním Rakousku se Štajeráky tuto špatnou zkušenost.

### ***Fólovat (plnit, balit)***

Německy *füllen* či *vollfüllen* (čti fólfilen) znamená plnit, též v angličtině *full* = plný. *Fólovat kvelb* = zásobovat obchod, *fólovat chálkó nekeho* = živit, krmit, *fólovat bágale* = balit zavazadla, *nafólovaná šalina* = přeplněná tramvaj. Někdy se používají také varianty *filovat* a *nafilovat*.

### ***\*Fóňa (nadutec, povýšenec)***

Vychází ze zvukomalebného *fučet*, *funět*, dříve i *founět*. Odsud odvozeno *fouňa* = nafouklý člověk, na Hané *fóňa*. *Vopeřil se a vyhópl se z něho fóňa* = zbohatl a stal se z něj náfuka.

### ***Fór (vtip, náskok)***

Vznik slova *fór* je docela vtipný. V němčině existují slovesa *machen* = dělat a *vormachen* (čti fórmachn) = balamutit, dělat si legraci. To druhé má takzvanou odlučitelnou předponu, která se při časování umísťuje na konec věty. Takže nebalamutíte nás se řekne *machen Sie uns nicht vor*. A našel se někdo, kdo o chování předpony *vor-* mnoho nevěděl, a předchozí větu si přeložil jako nedělejte si z nás „fór“. Tedy dělat si legraci = dělat si *fór* či *fóry*.

Podobně dopadla i slovesa *geben* = dát a *vorgeben* = dát náskok. Dám ti náskok se řekne *ich gebe dir vor*, což si neznalý přeloží jako dávám ti „fór“. Tedy dát náskok = dát *fór* nebo *fóra*.

Vraťme se ještě k významu *fór* = vtip. Tetka Picmánková upozorňuje na souvislost s latinskými slovy *fórum* = náměstí, nádvoří a *pro fóro* = pro veřejnost. Prostory *fóra* bývaly často využívány k učenému řečnění, kterému prostý lid často nerozuměl a nazýval je *fórováním*. *Fórování* nebo též *dělání (si) fóru* se časem ujalo jako název vtipného textu, jehož podstaty se nemusí posluchač vždy dovítit.

### **Forhaus, forhóz (průjezd, průchod domem)**

Německy *das Forhaus* = vestibul, hala v domě, průchod či vjezd do domu, doslova předdům. Pozor! Někdy dochází k záměně se slovem *forsthaus* = myslivna, obydlí lesníka, fořta.

### **Fórové (dobrým se jen zdající, nesolidní, nebytelný, chatrný)**

Někteří odvozují toto slovo z francouzského *foire* (čti foár), což znamená trh či veletrh, ale v hovorové řeči také brak a jarmareční zboží. Jiní předpokládají jeho původ v latinském *pro forma* = pro oko, pro podobu, přičemž předpokládají, že si to lid upravil na *pro fórek*, tedy pro legraci. Tetka Picmánková jde podobnou cestou a *fórové* odvozuje přímo od výrazu *fór* = vtip, legrace. *Fórová* věc je podle ní vyrobená akorát pro srandu králíkům. Pozor však, věc nemusí být vždy *fórová* od počátku, ale může se takovou díky dlouhodobému používání stát.

Příklady: *Nehňápé na tu seslu, už je fórová* = nestoupej, nesedej zprudka na tu židli, už je chatrná. *Kaufl sem fórovó betlu, hópli sme na ňu s koc a v tu ranu sme byli na fusbódně* = koupil jsem si chatrnou postel, skočili jsme na ni s partnerkou a hned jsme se octli na zemi. *Po metru sem ty fórový šneky vrazil do šmelcu* = po měsíci jsem ty zmetkové boty vyhodil.

### **Forma (vězení)**

*Forma* je to, co tvaruje hmotu. V přeneseném slova smyslu tvarují hmotu svého těla také sportovci, a když se jim to daří, tak říkají, že jsou *ve formě*. *Forma* je v tomto případě výkonnost či kondice. Pro plotňáky však byla *forma* také vězení, zařízení, které mělo vyformovat neboli vytvarovat z pachatele slušného člověka. Takže když Plotňák *vyšel z formy*, netýkalo se to jeho kondice, ale propustili ho z vězení.

### **Forman, fůra (vozka, náklad, hodně)**

Výraz *forman* = vozka, kočí nebo povozník pochází z německého *der Fuhrman* = vozka, kočí, dopravce, tedy člověk provozující takzvané povoznictví neboli *formanku*, tedy dopravní služby. *Probíhala tady oltová formanská štreka* = procházela tudy stará obchodní cesta. Související výraz *fůra* = náklad vychází z německého *die Fuhre* = povoz, náklad na voze. A protože z pohledu našich předků se toho na *fůru* vlezlo hodně, dostal výraz *fůra* též přenesený význam velké množství. *Fůra bichlí* = hodně knih, *fůra lohecu* = spousta legrace.

### **Forota (zásoba, rezerva)**

Pochází z německého *der Vorrat* = zásoba, záloha, rezerva. *Kaufnót flajšnu do foroty* = nakoupit maso do zásoby, *holcna ve forotě / do foroty* = dřevo v zásobě / do zásoby, *časůvka do foroty* = čas navíc. V hornickém slangu rosicko-oslavanského revíru *forot*, *forota* = uhelná vrstva uvolněná podkopáním a také zásoba vyrubaného materiálu.

### **Foršus (záloha na výplatu, náskok)**

Německy *der Vorschuss* = záloha. *Der Schuss* znamená výstřel a předpona *for-* znamená před, *foršus* je tedy teoreticky „předvýstřel“. Náskok se řekne *der Vorsprung*, což je doslova předskok, neboť *der Sprung* = skok. Ale mohli bysme akceptovat i ten „předvýstřel“. Podobně jsou utvořena i slova *foršpíl* = předehra a *fórcimra* = předsíň. *Kaufčila móčmena do foršusu* = kupovala mouku do zásoby.

### **Fortel, fortelné (um, pořádný)**

*Fortel* = um, dovednost, šikovnost, obratnost, zručnost, ale také rutinní přístup k dobře vykonávané práci, zejména v manuálních povoláních. Ale též mazanost a v dávných dobách také lstivost. Pochází z německého *der Vorteil* = výhoda, zisk, přednost, klad. *Fortelná hokna* = dovedná, dobře odvedená práce, *měť fortel* = něco dobře umět, mít v tom praxi, *zmáknót neco s fortelem* = udělat to solidně, důkladně a se znalostí věci.

Přídavné jméno *fortelné* znamenalo původně chytrý, chytrácký, mazaný či vtipně udělaný. Teprve později začaly převažovat významy dobře udělaný, pořádný a důkladný. *Fortelné kredenc* = pevný, bytelný přiborník, ale i pěkně provedený přiborník.

### **Fortna (brána, vrátnice)**

Ve staré češtině *fortna* = brána, vrata či dveře, německy *die Pforte* = brána, latinsky *porta* = brána. Původně to byl speciální vstup a stezka pro kata například na popraviště, proto se v některých krajích jako *fortny* označují nejen průchody hradbami nebo vstupy do kláštera pro pěší, ale i úzké uličky. V hantýrce označujeme jako *fortna* nejen bránu, ale i vrátnici, a to jak v průmyslových objektech, tak ve školách či na kolejích a internátech. *Fortna do nebála* = nebeská brána, *fortna do klakecu v Sobůlkách* = vstup do kláštera v Soběšicích.

V současné době přející anglicismům je možno zaznamenat použití slova *fortna* též pro pevnost, neboť anglicky *fort* = pevnost, opevněný, pevný. To nám souzní s výrazem *fortelný* = pořádně udělaný, ale tady jde o podobnost čistě náhodnou. Viz odstavec „Fortel“.

### **Fóry (drahoty, řadra)**

Výše uvedené spojení *dělat fóry* postupně dostalo i významy dělat okolky (nejdeme přímou cestu, ale tak nějak okolo), dělat průtahy (záležitost protahujeme) nebo dělat cavyky (jdeme na to s řečma, s povykem). Ve starém argotu *fór* = výmluva, takové *fór na mě neplatí* = takové výmluvě nevěřím.

Výraz *fóry* znamenal v plotňáctině také řadra, zejména ty větší. Souvisí to s německými slovy *vor* = před, *vorne*, *voraus* = vpředu nebo také *die Vorbau* = výstupky či *der Vorsprung* = výčnělek i předstih. O předstihu v případě řader mluvíme často také na Moravě.

### **Fósaté (starý, týkající se vousů)**

V hantýrce používáme ve významu starý či zastaralý, např. *fósatý storky*, *fóry* = staré pověsti, staré vtipy, *fósaté filmes* = film pro pamětníky. *Fósaté švihák s flintó* se říkalo alkoholickému nápoji „Stará žitná myslivecká“, což je náš unikátní alkoholický nápoj s bohatou historií. *Fósaté* zde znamená nejen starý, ale vyjadřuje původní podobu myslivce na etiketě. Myslivec nám však podezřele mládne. Ze socialistického fořta důchodového věku s puškou se stal třicátník bez flinty. *Fósaté* či *fósáč* může být fousatý muž, v rybářském slangu je to však *sumec*, který má u tlamy vousy, *fósница* = ochlupené lůno.

### **\*Fošna (deska, gramodeska, děvče s plochou hrudí)**

Německy *der Pfosten* je trám, deska, široké prkno, v rakouštině *da Pfosten* je nejen silné prkno či sloupek, ale také hlupák. V hantýrce *fošna* = deska, gramodeska i děvče s velmi malýma prsami, v poslední době přibýly i významy snowboard a skateboard. *Fošnit* = jezdit

na snowboardu či skateboardu. V tramském slangu *fošny* = lyže. Setkal jsem se i s výrazy *piglfošna* = žehlicí prkno, *rajsfošna* = rýsovací prkno (*reißen* = rýsovat) a s cimrmanovským *šmeknfošna* = deska či trám vylehčená děrami od červotoče (*schmecken* = pochutnávat si). *Házet stojku jak fošna* = stát (až křečovitě) rovně.

### **Fošnové hmyz (diskotéka, gramodeska)**

První hypotéza říká, že tanečníci se na parketu, tedy na prknech neboli *na fošnách*, hemží za doprovodu gramofonových *fošen* jako *hmyzáci*. Proto se celé této akci říká *fošnové hmyzákování*, zkráceně *fošnové hmyz*.

V případě gramodesky vychází tetka Picmámková z německého *die Grammoplatte* = gramodeska. Toto spojení si někdo vyložil jako *die Grammeplatte*, kde *die Gramme* = prostitutka, v hantýrce též *filcka*. *Filcka* je ovšem také označení pro muňku, což je cizopasný hmyz. Takto jsme se dostali ke spojení *filcková fošna* a to už nemá daleko k *fošnovému hmyzákovi*.

Jiná hypotéza říká, že výraz *fošnové hmyz* pro gramodesku vznikl v okrajových čtvrtích Brna, kde v domech a bytech převažovalo dřevěné vybavení a dřevěné podlahy. A jelikož první gramofony vyluzovaly kromě hudby i celou škálu zvuků připomínajících hlodání kolonie dřevokazného hmyzu v nábytku či v podlahových a stropních prknech, začali naši předkové posměšně přirovnávat gramodesky k tomuto *fošnovému hmyzu*. A jelikož první diskžokejové hráli na zábavách výhradně z gramofonů, přeneslo se toto pojmenování i na diskotéku samotnou.

### **Foteláč, fotel (křeslo)**

Tetka Picmámková uvažovala o příbuznost s výrazem *fortelný* = pevný, dobře udělaný, ale tentokrát se mýlí. Rakousky *s Fouteuil* (čti fautojl), vídeňsky *Fotö*. Oboje znamená polstrovanou židli i pohovku. Pochází z francouzského *fauteuil* (čti fotei) = křeslo, lenoška. *Dóda se vyfulil do foteláča* = děda si sedl na křeslo, doslova naplnil je.

### **Fracek (zlobivé, nevychované dítě)**

Italsky *frasca* = větroplach či lehkomyšlné děvče do větru, rakousky i německy *da Fratz* = zlomyslné či zlobivé dítě, spratek, uličník, ale může mít dle kontextu i neutrální význam capart (od capkat) či škvvrně.

### **\*Fraj (svobodný, volný)**

Německy *frei* = volný, svobodný, nenucený, bezplatný. V hantýrce *fraj flósek* = volná vstupenka, *cédačka fraj* = koupání povoleno, *frajkumšt* = svobodné umění, *frajplac* = volné prostranství, místo, *Frajplac* = náměstí Svobody. V plotňáctině *frajbád*, *frajbec* = lázně s koupáním zdarma. Ve vojenském slangu *frajtr* = svobodník.

### **Frajla, frajerka, frajer (slečinka, milá, namyšlenec)**

Výraz *frajla* pochází z německého *das Fräulein* = slečna. Původně se takto nazývaly starší slečny či takzvané staré panny a toto označení nemělo až tak hanlivý význam jako dnes. Například *cimrfrajla* = pokojská. Teprve po druhé světové válce začalo toto slovo označovat

slečnu, dívku či ženu namyšlenou, nafoukanou, arogantní a mnohdy jen nadměrně naparáděnou.

Naopak slovo *frajerka* mělo původně hanlivý význam. Byla to parádívá, domýšlivá dívka a přinejmenším záletnice, dnes je to spíše přítelkyně či milá. Původní spojitost se starým českým *panna frejovná* = dívka záletná (z něm. *frei* = volný, *freizügig* = volných mravů) se uvolnila a dnes si ji spojujeme spíše s *die Freundin* = přítelkyně.

Termín *frajer* si dodnes ponechal významy tři. Je to jednak přítel či milenec, dále muž, který něco dokázal, ale též nafoukanec či namyšlenec. Pochází původně též z němčiny, kde *freien* = dvořit se a *der Freier* = nápadník, ženich, ale i záletník či zákazník prostitutek.

### ***\*Frak, dostat na frak (doživotí, být poražen)***

V kriminálním argotu *piha* či *flaštrík* = krátký trest odnětí svobody, *flek* či *flastr* středně dlouhý trest (viz též odstavec „Flastr“) a *frak* = doživotí. *Dostat* či *vyfasovat frak* = dostat trest doživotí.

V německém slangu *der Frack* = mnišská sutana, liturgické roucho. Od toho se odvíjí *dostat na frak* = dostat na sutanu = dostat (výprask) na prdel a to fyzicky i psychicky, *dat na frak* = dát výprask, porazit (v soutěži) a v přeneseném významu *dat něčemu na frak* = zkazit to. A protože sutanu si oblékají mniši doživotně, dostal výraz *frak* též význam doživotí.

Tetka Picmánková nesouhlasí s touto „mnišskou“ hypotézou a říká, že spojení *dostat na frak* či *dat na frak* vznikla v souvislosti s lovem tučňáků, jejichž opeření připomíná černý frak.

Stréc Krchňák doplňuje: Dříve se téměř každý muž ženil ve fraku. Rozvodovost byla tehdy minimální, takže tímto sňatkem ve fraku dostal symbolické doživotí.

### ***Franc, Francisberk, Denisky (Denisovy sady)***

Terasy pod Petrovem, původně park Františkov, který byl založen v roce 1814 a byl pojmenován po císaři Františku I. V roce 1919 dostal jméno francouzského historika Ernesta Denise.

### ***\*Frasna (obličej)***

Německy *die Fresse*, rakousky *di Fressen* = obličej, bavorsky *Freße!* = držko! *Hantýroval vo tym na plnó frasnu* = mluvil o tom na plnou hubu, *vostróhal si džiletom frasnu* = oholil si žiletkou tvář. Pozor však: Na Slovensku *fras* = čert, *do frasa* = do čerta. Údajně to pochází z maďarštiny.

### ***Frc (zastavárna, bazar)***

Jedná se o zkrácené německé slovo *das Versatzamt* (čti frzac-amt), doslova zástavní úřad. V hantýrce též *frcák* = bleší trh a *di do frcu* = běž do háje. Zaregistroval jsem i spojení *je to frcovní* a *je to pro frc*. Obojí údajně znamená, že je to směšné nebo je to k ničemu, tedy vhodné akorát do *frcu*.

### ***Frcna (dívka, lůno)***

Zdrobněle také *frcina*, *frcinka*. Označuje jak lůno, tak dívku či ženu. Ve vězeňském argotu *frcinka* = slečna a *frcna* = straší žena. Odvozuje se to zpravidla z německého *die Furzerin*,



příčemž *der Furz* = prd. To prdění zde nelze brát jen zcela fyzicky, máme např. slovní spojení „na něco se vyprdnout“. Na Moravě existuje slovo *frclena* = žena, která nedodělá pořádně žádnou práci, prostě ji rozdělá a pak se na to vyprdne.

Jiní poukazují na fakt, že v německém argotu *die Frotze* = lůno, kurva, ale i držka a tlama. Tady vidíme, kolik „problémů“ při vysvětlování významu slov by nemuselo nastat, kdybysme nebyli puritáni a naše slovníky a učebnice obsahovaly i takzvaná sprostá slova.

Pozor: V některých krajích přiklonili slovo *frcna* ke slovesu *frčēt* (tedy *frča*) a pravděpodobně též v přídavnému jménu *šmrncovní*. Je to žena, která frčí, tedy žena šmrncovní, duchaplná a vtipná.

### ***Frčēt (pohybovat se rychle, být v módě)***

Kořenem slova je citoslovce *frrr* vyjadřující rychlý let či start ptáků. Příklady: *šnelcuk vodfrčel* = rychlík odejel, *frčí to jak po drátě* = jde to snadno, *nefrčēt pod rafíku* = nelézt (nejít) pod nos, *frčēt na kajf* = dělat něco (nakupovat, pít) na dluh, *mašina už frčí* = stroj se již rozjel, rozpochoval, *vo co frčí* = o co jde. Význam *frčēt* = být v módě je doslovný překlad hovorového letět. *V kystně frčijó seroše* = v televizi letí (jsou oblíbené) seriály, *v hicně frčijó šortyho hózny* = v horku jsou oblíbené kraťasy. V drogovém slangu *frčēt* či *frkat* znamená být pod vlivem drogy.

Se slovesem *frčēt* se pojí i výrazy *hrc frc* či *hrc prc* znamenající povrchně, rychle a nekvalitně. *Hrc* je alternativou citoslovce *hrrr*, které vyjadřuje spěch či rychlý pohyb a *frc* je alternativou citoslovce *frrr*, o kterém jsem se již zmínil. *Vygruntoval cimru hrc frc* = uklidil pokoj jen povrchně, naoko. Srovnej s odstavcem „Zfrkatérovat“. Varianta s *prc* má evokovat sexuální podtext.

Tetka Picmánková spojuje se slovesem *frčēt* i výraz *frc* = bazar, zastavárna. Říká, že to, co už nepotřebujeme, co už nefrčí, může klidně *odfrčēt do frcu* k dalšímu zhodnocení. Viz také odstavec „Frc“.

### ***\*Fréliška, Fróliška (Veselá ulice)***

Je to počestělý německý název *Fröhlichergasse*. Zajímavý je původ tohoto názvu. Původně se jmenovala *platea Laetorum* = ulice Laetů, což byli ve starém Římě nově příchozí, kteří se usadili v Římě. Dalo by se to tedy přeložit jako ulice Příchozích, neboť se zde usazovali nově příchozí do Brna. Jenže se na to časem zapomnělo a ono *Laetorum* začalo být odvozováno od latinského *laetus* = veselý, šťastný, německy *frölich* = veselý, úsměvný. Viz též odstavec „Renenka“ a „Pekanda“.

### ***Frflat (zlobit se, odporovat)***

Starý moravský výraz *frflat* = brblat, reptat, odmlouvat. V hantýrce dále *frflat* = držkovat, přeneseně i stěžovat si, *frflat si pod frňák* = zlobit se tak, aby to nikdo neslyšel či nezpozoroval, *frfla* = nespokojenec, který nad kdečím ohrnuje nos. *Kindoši zaséc frflali* = děcka byla opět nespokojená. Slova *frfla* a *frflat* se často zaměňují s *frfňa* a *frfňat*. Viz odstavec „Frfnit“.

### **Frfnit, frfňat (potřísnit, nimrat se, piplat se)**

Staré moravské výrazy *frfnit* = špinit, svinit, kazit, *frfnit se* = piplat se či zlobit se. V hantýrce *frfni* = mrholí, trochu prší či sněží, *přifrfnilo* = připadla trocha sněhu či deště, *šlauch mezi váglama frfni paru* = z hadice mezi vagony uchází trocha páry, *frfnit i frfňat se v zobce* = nimrat se, rýpat se v jídle (*nefrfňé se v tym!*), *frfnit i frfňat se s hoknó* = piplat se s prací, *frfňa* = pipal, rypák (i v jídle). *Kindoš i se frfnili v talclu* = děcka se rýpala v talíři. Slova *frfňa* a *frfňat se* často zaměňují s *frfla* a *frflat*. Viz odstavec „Frflat“. S *frfňáním* souvisí také *vofrňování*, viz odstavec „Nafrněné“.

### **Frizúra, frizér (účes, kadeřník)**

Francouzsky *frisure* = účes a *friseur* = kadeřník, německy *die Frisur* = účes a *der Frisör* = kadeřník. Používá se i ve významu „holič a kadeřník“. Starší generace říkaly místo česat *frizírovat* nebo dokonce *flizírovat*. *Jednó za metr valím k frizérce* = jednou měsíčně chodím ke kadeřnici, *poladit frizúru* = načesat, upravit účes bez stříhání. Pro kadeřnictví a kadeřníky jsem zaregistroval ještě termíny *hárošmikna*, *páčotechna* (od *páčo* resp. *pačes* = vlasy, pačesy), *chlupodracec*, *chlupodříč* a *vraždichlup*, původ většiny z nich je docela průhledný.

Slovo *frizér* má ještě jeden novodobý význam a to ve spojení *frizér hantecu* = jazykovědec, doslova učesávač či „brusič“ mluvy.

### **Frk (vtip)**

První méně pravděpodobná hypotéza vychází z moravského slova *frkot* = spád událostí, druhá pravděpodobnější ze zkráceného německého *das Vrkommnis* (čti *frkomnis*) = příběh, událost. Vliv měly i jazykové hříčky typu *frkni (hod') do placu ten frk*, volně přeloženo „vyprávěj nám ten příběh“. Od dob císaře pána došlo k posunu významu a přes veselý příběh či úměvnou historku, které zrovna *frčí*, se ustálil dnešní význam *frk* = vtip, žert, legrácka.

### **\*Frknót, frknót (dát, uniknout)**

Původně se jednalo o rychlý pohyb ptáků doprovázený zvukem *frrr*. Odtud pochází moravské slovo *frkot* = spád událostí. V hantýrce *frknót neco nekam* = dát či přidat (rychlým pohybem). *Frknót kólku do šporhelta* = hodit uhlí do kamen. V přeneseném významu *frknót (na chvilec) k nekemu* = navštívit někoho na chvíli, stavět se u někoho.

Ze stejné jazykové líhně je i sloveso *frknót* = ujet, utéct, uniknout či uprchnout. Občas se *frknót* a *frknót* zaměňují. Např. *fr(n)kla mně šalina* = ujela mi tramvaj, *frnkl za čáru do Raichu* = utekl přes hranice do Německa.

### **Frňák (nos)**

Lingvistici odvozují toto slovo ze starého slova *frněnti* = frkat. V hovorové rakouštině žijí tvary *Pfrnak* či *Pfrnjak*. Údajně je převzali z Moravy. V hantýrce *mět votočené frňák* = být uražený, *dat si do frňáku* = pořádně se najíst či napít, *vosolit frňák* = dostat nebo dát přes nos, *nafrněné* = pyšný, chodící s nosem navrch. Z této líhně zřejmě pochází i plotňácké výrazy *frgula* a *frgál* = nos, původně snad široký jako koule.

### **Frnda (lůno, žena)**

Původně to označovalo dívku a mělo to hanlivý příděch. Sloveso *frndit* znamenalo kdysi parádit se, *vyfrndit se* = vyparádit se, vyparádné děvče = *nafrnděná koc* → zkráceně *frnda*.

Tento význam se časem posunul k dívce lehčí, která je *frrr*, to znamená, že se vyparádí a pak poletuje od borca k borcovi. Postupem času došlo k dalšímu posunu významu. *Frrrr* se začalo považovat za zvuk ptáka (penisu), který přifrčí ke svému cíli, k *frndě* v užším slova smyslu, tedy k lůnu. Je to další příklad takzvané synekdochy, tedy přesunu názvu z celku na část. Při tomto vývoji mohla sehrát svoji roli i zvuková podobnost se slovem *frcna*.

### **Frogec (Žabovřesky)**

Slangově *Žabiny*, někdy též *Žabec*. Starší německý název *Sebrowitz* svědčí o tom, že je mohl založit nějaký Sebor či Všebor, což bylo tehdy časté jméno. Za starých časů existovala také lidová označení *Sebrůvky* a *Břešťany*. V dnešní hantýrce je to především *Frogec*, neboť *frogál* = žába. Proč však ty žáby? Někteří říkají, že je to díky blízkosti svrateckých bažin, jiní tvrdí, že místní nářečí připomínalo pocestným nesrozumitelné vřeštění či kvákání.

Poznámka: Setkal jsem se i s půvabným označením *kvakoňa* = dívka (*koňa*) ze Žabovřesk.

### **Fronk (hezký)**

*Fronk* popřípadě *fronkovní* znamená správný, čestný, hezký, báječný, bezúhonný, čistý, poctivý, nefalšovaný. Pochází z rakouského *frank* stejného významu. Spojení *na fronk* znamená najisto, vážně či na beton. Rakousky *da Frankist* = bezúhonný člověk, poctivec a *da Frankfurter* = (doposud) nevězněný občan. Pozor – nikoli občan města Frankfurtu! Odsud pochází také plotňácká slova *fronkista* = netrestaný a *fronkistka* = netrestaná, v minulosti také panna. Čičmal se s *fronk larvó* = mazlil se s hezkou holkou, *fronkovní bildna* = hezký obraz.

### **Froš, frošál, frogál (žába)**

Německy *der Frosch* = žába, odtud máme výrazy *froš* a *frošál*. Pod vlivem anglického *frog* = žába pak variantu *frogál*. Přeneseně znamená *froš* též skok. Z odvozenin: *frošmen* = žabí muž, potápěč, *frošem* = skokem, *brat to frošem* = pohybovat se či něco dělat rychle, *hodit froša*, *frošála* = skočit po hlavě, *frošálisti* = rosničkáři, meteorologové, *hazet čučku jak frošál ze ščóru* = dívat se udiveně, jako žába z něčeho kyselého. Brněnský spisovatel Pavel Řezníček používal i slovo *frošázista* = žabař (nešika, břídil). Zaregistroval jsem i spojení *hópat jak fróbl*, ale tady si nejsem jistý, zda toto spojení nepochází z polštiny, kde *wróbel* = vrabec.

### **\*Frotýrovat, frotýrák (utírat, ručník)**

Z francouzského *frotter* (čti froté) a německého *frottieren* = třít, otírat, drhnout. *Mutra vyfrotýrovala kindoša frotýrákem* = matka osušila dítě ručníkem. V případě ručníku se nemusí jednat o tzv. froté ručník.

### **Frťan (malý panák)**

Dvouvýznamové slovo. Jednak znamená malou skleničku na tvrdý alkohol, druhak i obsah této skleničky. Názory na velikost skleničky pro *frťana* se různí, nejčastější je, že *frťan*, precek

neboli malý panák (původně sklenička, do které se vejde za krejcar kořalky) má 20 - 25 ml. Tetka Picmánková předpokládá původní tvar *frcan* s přihlédnutím k okolobrněnskému *frcnót si* = napít se ze skleničky a *byt fest frclé* = být hodně opilý. Jazyková hra mohla vyjít též z tvaru *prcek* → *prcan* → *prt'an* → *frt'an*.

Někteří odvozují slovo *frt'an* od německého *das Viertel* = čtvrtka, čtvrtina. A říkají, že původní tzv. *velký frt'an* neboli *odlivka* měl za první republiky 100 ml, až v sedmdesátých letech se zmenšil na 40 ml.

### **\*Fryštyk (snídaně)**

Německy *das Frühstück* = snídaně. *Je tajm na fryštyk* = je čas na snídani, *vošplóchnót kšír po fryštyku* = opláchnout nádobí po snídani.

### **\*Fuč (pryč)**

Německy *futsch*, vídeňsky *bfutsch*, bavorský *pfutsch* je nesklonné přídavné jméno s významem zmizet, být ztracený nebo rozbitý. *Dvě kila só fuč* = dvě stovky jsou pryč (zmizely).

### **Fuchtila (lehká nebo zlostná žena)**

Lehká žena neboli běhna, ale také starší, nepřátelská, zlostná či nafoukaná žena. První význam bývá odvozovaný od německého *die Wachtel* = křepelka. Prostě běhá od borca k borcovi jako křepelka. Druhý význam údajně souvisí s německým *die Vettel* = baba, zlá ženská. A tetka Picmánková to ještě doplňuje rakouským *fuchtig* = zlostný či nazlobený a *die Fuchtel* = stará, nepřátelská, nazlobená ženská. *Oltová fuchtila jebla futrama* = našťvaná stará žena praštila dveřma.

### **Fujara (penis, cigareta)**

Karpatský hudební nástroj fujaru spojuje s penisem a cigaretou především tvarová podobnost. Roli zde sehrálo i sloveso *fókat* neboli *fučet*. Do fujary se *fóká*, kouř z cigarety se nasaje do úst a *fóká* se ven. V některých nářečích se fujavici říká *chujavica* a fujare *chujara*. A to připomíná ostravské, polské a ruské slovo *chuj* = penis. A máme zde další možnou jazykovou hru: penis → *chuj* → *chujara* → *fujara*. Dva dvojsmysly: *žužlat fujaru* = provádět felaci nebo cucat cigaretu, *v rypáku fujara* = v ústech penis nebo též cigareta.

Setkal jsem se také s výrazy *fujara* = vyzáblé děvče, asi „tenké“ jako *fujara* či cigareta, a *fujaraklab* = nevěstinec.

### **Fujavica, chujavica (sněhová metelice)**

Souvisí se starým moravským výrazem *fujat* = foukat a unášet sníh. Např. *větr vyfujal snih na hůru*. Verze s *ch-* pochází z moravskoslovenského pomezí, i když zlé jazyky v tom vidí *počágro na chuja*, kde *chuj* je severomoravské označení pro blbce, hlupáka a penis. Viz odstavec „Fujara“. *Aus řácká fujavica* = venku pořádná metelice.

### **Fujtajbl (hnusný, odporný)**

Lingvistici říkají, že *fujtajbl*, *fujtajfl* či *fujtajksl* jsou „citoslovce vyjadřující ošklivost, odpor či leknutí“. Pochází z němčiny, kde *Pfui Teufel* znamená doslova „fuj čert“, tedy čertovsky či

pekelně hnusný, odporný a podobně. V Brně tomu odpovídá výraz *eklhaf*, viz odstavec „Eklovat“. *Fujtajbl kafe* = nechutná káva.

Od *fujtajkslu* odvodil kdysi dávno spisovatel Jan Drda pro svou pohádku Zapomenutý čert jméno *Trepifajksl* pro hlavního čertovského hrdinu. A tak můžeme občas zaslechnout nejen, že je to *fujtajxkl chálka* = nechutné jídlo, ale i *trepifajxl chlap* = nechutný a otrhaný chlápek vypadající jako tři sta let neudržovaný čert zapomenutý peklem ve starém mlýně.

### ***Fuk (mezera, škvíra)***

Odvozeno z německého *die Fuge* = mezera, drážka, štěrbin, spára. Hantýrka převzala tyto významy a doplnila další: *fuk mezi čapama* = lůno, může to však být i mezera mezi stehnama z pohledu zepředu.

Tetka Picmánková připomíná ještě dva významy slova *fuk*, které nesouvisí s *die Fuge*: *Je mně to fuk* = je mně to lhostejné. Toto spojení pochází z francouzského *je m'en fous* (čti ž má fu) = prdím na to a převzali jsme je údajně v období napoleonských válek. Stejný původ ná i rčení *je mně to šumafuk*. Pak máme na Moravě citoslovce *fuk* označující rychlý pohyb, například *kindoši fuk pod duchnu* = děcka hup pod peřinu, ve spojení *čáry máry fuk* znamená to *fuk* rychlý pohyb, u eskamotéra rukama, u čaroděje pak kouzelnou hůlkou. Souvisí se slovesem *fuknót*, viz odstavec „Fóknót“.

A pro zajímavost: V pražské pepíkovštině *fuk* = krejcar a *fuky* = drobné peníze. Např. Jan Neruda píše, že *švestky stály osm fuků*.

### ***Fukěř, fukec (vítr silný)***

Zdálo by se, že tento výraz jednoduše souvisí se slovesem *fókat* či *fučet*. Nikoliv, pochází z Krkonoš, kde výrazem *futeř* ženského rodu označovali mrazivou vichřici se sněhem, při které se dělají v úvozech závěje ze suchého sypkého sněhu sfoukaného z okolí. *Fukěř* udělali z *futeře* až městští lyžaři, kteří si ji spojili se slovem *fučet*. A v nížinných polohách ji zbavili sněhové složky a tak dnes *fukěř* = silný vítr.

Odvozené výrazy: *fukěř v budce* = prázdno (vzduch) v hlavě, *fukěř ve šrajtofli* = průvan, úbytek peněz v peněžence, *fukina* = větrovka, lehká bunda a známé spojení *vodkad' fukěř fóká*.

### ***Fuks (klenoty, liška)***

Německy *der Fuchs* = kuň ryzák a také liška. Odsud pochází výrazy *fuks* = ryzák (jezdecký slang) a *fuks, fuchs* popřípadě *fuchsna* = liška.

Rakousky klenotník = *da Fuchserer*, z toho máme odvozena plotňácká slova *fuksy* = klenoty, *fuksař* = klenotník a *fuksmura* = šperky. Tady si můžeme vybrat, zda jsou to zlaté ostružiny (rak. *di Muren*) nebo zlaté šmejdy (něm. *der Murks* = zmetek).

Jazyková hra Plotňáků probíhala nějak takto: klenoty → fuksy → lišky, klenotník → fuksař → liškař. A proto, že se v očích Plotňáků barva liščího kožichu podobala barvě zlata, říkali zlatu *liška* a zlatým hodinkám *lišky* (a samozřejmě i *fuchsy*). V pozdější éře Štatlařů dala barevná podoba vzniknout dalšímu názvu pro pivo – *liška*.



### **\*Funglovka (novinka)**

Na počátku bylo spojení *funzl nové* = zcela nový, přesněji řečeno třpytící se novotou, neboť německy *funkeln* = třpytit se, lesknout se. V hantýrce však došlo k posunu významu, a tak *funglové* = nový, např. *funglové jár* = nový rok, *funglové rasken* = nový (čerstvý) důchodce, *funglové vál* = nová věc, záležitost, *funzláč* = novina, *funglovky* = novinky (např. na internetu), *aufpasovat funglovky* = sledovat novinky, *koc funglovka* = nová žena, *funglový šlupky* = nové oblečení.

### **\*Fus, fusec (fotbal)**

Německy *der Fuß* = noha, odsud pochází výrazy *fusem*, *cufusem* a *fusbusem* = pěšky a peškobusem. *Der Fußball* = fotbal, to si hantýrka zkrátila na *fusec* = fotbal, *fusecová mlata* = fotbalové utkání, *fusecplac*, *fusplac* = fotbalové hřiště.

### **Fusak, fusakla (obal, ponožka)**

Německy *der Fußsack* = nánožník, doslova pytel na nohy u nás známý spíše jako teplý pytel na malé děti. V hantýrce *fusak* = obal (například na lyže), ale také rakev. Po zdrobnění dostáváme *der Fußsäckel* = ponožka, doslovně pytlík na nohy. Někteří v tom ovšem slyší *der Fuß* (noha) + *der Eckel* (hnus). Takže *fusekle*, *fusakle* po zkrácení *fusky* = ponožky, *deková fuska* = smradlavá ponožka (někdy též *závanka*), ale *brat fusky* nebo *fusekle* může znamenat i utéct, zmizet. *Fusakla* či *fusekla* říkali Plotňáci též tahací harmonice, původ tohoto pojmenování se mně nepodařilo vypátrat.

### **\*Fusbódna (podlaha, zem)**

Setkal jsem se i s tvary *fuspuďna* a *fusbót*. Německy *der Fußboden* = podlaha, přičemž *der Fuß* = noha a *der Boden* = zem, spodek. *Pucovat*, *piglovat fusbót* = uklízet, čistit podlahu, *kakáč mně schrastnul na fusbódnu* = hrnek mi spadl na zem, *fusbódnové hajcung* = podlahové topení.

### **\*Fušer, fuška (neodborník, kazič, neodborná či pokoutná práce, dřina)**

Německy *der Pfuscher* znamená břídil, ale také melouchář a *pfuschen* neodborně provozovat nějakou činnost. V rakouštině *da Pfus* = práce načerno i neodborná práce. Proč se však takto označuje i dřina? Podle tetky Picmánkové je pro toho, kdo to pořádně neumí, ta samá práce mnohem namáhavější než pro odborníka či dlouholetého praktika. *To zmógloval náké fušer* = to udělal nějaký nedouk, *fotr vodklapal na fušku* = otec odešel na (nelegální) přivýdělek.

### **Futrál (pouzdro, prezervativ, ústa, pochva)**

Německy *das Futteral* = pouzdro, schránka, ve starší němčině také pochva na meč či dýku. Hantýrka si odvodila řadu dalších významů jako například rakev, obal či prezervativ. *Futrál na žluč* = žlučník, *upečnit se do futrála* = usmát se k smrti (do rakve), *vyválcovat futro* či *futrál* = vysouložit (pochvu).

Pozor však výraz *futrál* může znamenat též ústa, ale tento význam patří ke slovesu *futrovat*, viz odstavec „Futro“. Do tohoto okruhu patří i výrazy jako *futrbóda* = bufet, stánek s jídlem, *futrcanc* či *futrglét* = jídelní lístek a pod.

### ***Futro, futrovat, futra (krmivo, krmit, dveře)***

Německy *das Futter* = krmivo a rozumí se tím i směska, tráva, píce, siláž. *Futrovat* = krmit, ale již nemusí jít jen o zvířata, ale i o lidi. Odvozené výrazy: *futrbóda* = bufet, stánek s jídlem (ve staré češtině byla bouda též prodejní stánek) a *futrcanc* či *futrglét* = jídelní lístek. Takže *(z)futroval bacóchy* = jedl (snědl) koláče, *ve futrbódě na Oltecu kochčili „játra Rudyho Kovandy“*, *byla to echt gumová chálka* = v bufetu ve Starém Brně připravovali „játra Rudyho Kovandy“, bylo to velmi špatně rozkousatelné jídlo.

*Futrovat* můžeme také neživé věci, jako například oděvy. *Vyfutrovat* ramena na saku znamenalo vycpat je hmotou podobnou hrubé vatě. *Vyfutrování* saka jako celku znamenalo též podšítí jeho rubu lesklou jemnou látkou zvanou podšívka. *Nafutrovat* neboli nakrmit či naplnit můžeme také kamna nebo *kybliky na chálku* (jídlonosič) a dokonce i kanón. *Futrovat gómky do dózny* = učit se, krmit hlavu vědomostma. Také lze *vyfutrovat* mluvu nic neříkajícíma slovy. Příkladem mohou být slova jakoby, vlastně, prostě nebo také vole.

*Futro* ve významu zárubeň pochází z německého *das Türfutter* (čti týr-futr). Proč se však v hantýrce říká *futra* dveřím a nejen zárubním? Tetka Picmánková vysvětluje, že v řadě objektů, kde žila prvorepubliková spodina, chyběly dveře (byly zničeny nebo spáleny) a procházelo se pouze futrama.

### ***Fýra, zafýrovat (šéf, vedoucí, zařídit)***

Německy *der Führer* = vedoucí, vůdce, velitel, řidič a pilot, *führen* = řídit, vést, vládnout a *ausführen* = vykonat, realizovat, provést. *Bóchal jak fýra kšeftu* = pracoval jako vedoucí prodejny, *žádný fedry, já temu zafýruju* = žádný strach, já to zařídím. *Fýrovat*, v plotňáctině *fýrčit* = vést.

## G

### *Gafnót (chytit, sebrat, uchopit)*

První, co se nabízí, je německé *gaffen*. Jenže to znamená čumět do blba či lekovat. Rakouské *geifern* zase nutně něco chtít. Co tedy s tím? Tetka Picmánková navrhuje podívat se do jiných jazyků. Novější brněnština zná výrazy *gaf* popřípadě *gafa na fišle* nebo *na firhaňky*, tedy háček na ryby nebo na uchycení záclon. Pochází to z francouzského *gafe* = hák. Odpovídající sloveso je *gaffer* = zahákovat, zachytit hákem a odtud již není daleko k brněnskému *gafnót*. *Gafnót fišlu* = chytit rybu.

### *Gágor (hrdlo, chřtán)*

Toto slovo se objevilo v některých hantecových storkách. Ze zvukomalebného citoslovce *ga-ga-ga* si naši moravští předkové odvodili slovesa *gagat* a *gagotat* charakterizující zvuk vydávaný husami. *Gágor* byl původně pouze husí krk, časem se toto označení přeneslo na jakýkoli krk s důrazem na jeho vnitřní část. Nabízí se též spojitost s maďarskými *gagat* = hltan a *gége* = hrtan. *Valil do putyky, měl suchardu v gágoru* = šel do hospody, měl sucho v hrdle.

### *Gajbl (důlek, žlábek, údolí)*

Slovo je odvozeno jazykovou hrou z rakouského slova *da Kübel* = vědro, nádoba, díra na vodu, ale také člověk s vygumovanou hlavou. Jazyková hra: *kübel* → *kýbl* → *kajbl* → *gajbl*. *Šopat bzulky do gajblu* = cvrkat kuličky do důlku, *Dyjské galbl* = údolí Dyje, *salcnové gajbl* = slzavé údolí, *augle z gajblů* = oči z důlků. V košíkářském slangu *gajbl* = koš, který ten kýbl tvarem též docela připomíná.

### *Gajgle (housle)*

Pochází z německého *die Geige* = housle. *Špilař na gajgle* = houslista, *vrzat na gajgle* = hrát na housle ne moc dovedně, *hodit slágr, vál na gajgle* = zahrát skladbu na housle, *gómu temu (to) jak čokl gajglám* = rozumím tomu jak pes houslím, *má krkovicu jak gajgle* = má dlouhý krk. A jen tak pro zajímavost: V některých oblastech Hané *gajgle* = housky a v jiných dokonce školní známka dostatečná, v jiných krajích též nedostatečná.

### *Gajst (duch, líh, elektřina)*

Německy *der Geist* = duch, strašidlo, líh, lihový extrakt i duševní schopnost. Hanácká nářečí převzala tento termín nejen pro ducha (*svaté gajst* = svatý duch), ale i pro líh a lihoviny vůbec (*kmínové gajst* = kmínovice, *kadlátkové gajst*, *flómgajst* = slivovice), pro lihové extrakty a v některých krajích dokonce pro petrolej. A tak se setkáváme se spojeními *litřík gajstu* nebo *na gajst se enem třese*. V poslední době je *gajst* též oduševnělost i důvtip, a tak se setkáváme s frázemi *ten ale má gajst* = je vtipný či má duševní šmrnc.

Proč je však *gajst* i elektřina? Pro vysvětlení musíme do 19. století, kdy se zaváděla elektřina a nebyla nouze o úrazy a jiné průšvihy. A tak to lidé brali, jako že v těch drátech sídlí neviditelný zlý duch. Slovo *gajst* = elektrický proud používala ještě starší generace elektrikářů. *Dávě bacha, eši tam není gajst* = dávej pozor, jestli tam není napětí. Přeneseně se

pak slovo *gajst* používalo pro výkon či sílu. *Nemá to žádné gajst* = má to malý výkon, malou sílu, málo „šťávy“.

A když už jsme u té elektrikářské hantýrky, připomenu ještě výrazy *cukr* = měď (lat. *cuprum*) a *alík* = hliník (lat. *aluminium*) a *průzkumák* = prst coby zkoušečka napětí. *Vožgryndni průzkumáka, hrábní tam a máš jasňáča* = navlhči prst, sáhni tam a budeš vědět.

### ***\*Galérka, galerie (pražské podsvětí, kibicové při kartách)***

V Praze se jako *galérka* označuje „pražské podsvětí“, tedy komunita zlodějů, prostitutek, pasáků, podvodníků, vyděděnců a dalších osob „na pokraji společnosti“. Výraz se používá v soudnickách i detektivních románech. *Galérka* byla charakterizována svérázným stylem života, způsobem jednání, zvláštním jazykem s prvky argotu a svébytným pojetím cti a dobré pověsti. Tetka Picmánková toto slovo odvozuje od výrazu *galéra* nebo také *galej*, což je typ starověké a středověké obchodní či válečné lodi – veslice s pomocným oplachtěním. V těchto lodích často veslovali trestanci. Odsud pochází i výraz *galeje* = těžká, nepříjemná či ponižující práce.

V plotnáčtině znamenala slovo *galérka* či *galerie* skupinu zpravidla inteligentních kibiců, kteří ve stoje (tedy shora, jakoby z galerie, z ochozu) radili sedícím hráčům a dělili se s nimi o zisk.

### ***Galoša (gumová bota, prezervativ)***

*Galoše*, někdy i *kaloše* či *galošně*, jsou původně kotníčkové boty, které se obouvaly na jinou obuv. V bílé barvě je v minulosti často používali zdravotníci. Někdy se tak říká i nízkým gumákům, maximálně nad kotník. Německy i rakousky *die Galosche*, francouzsky *galoche* (čti galóš). Byly to tedy gumové „návleky“ do vlhké nepohody. A jelikož prezervativ neboli *guma*, *gumáč* či *šprcguma* má tutéž funkci, ujal se i pro něj výraz *galoša*.

Pozor však, protože *galoša* je také gumová bota neboli *gumovka* (viz odstavec „Gumovka“). A protože *gumovka* jsou i ústa, tak se můžeme setkat s větami typu *hópla štykl gyňála, paták do galoše* = spolkla kus chleba, pilulku.

### ***Gampl (hříbek, houba)***

Francouzsky *champignon* = houba, což se vyslovuje šampiňó, mezi lidem též kampiňó. Z toho vzniklo plotnácké *kampl* (pomocí naší zdrobňovací přípony -el) a vysloveno zněle pak štatlařské *gampl*. Příklad: *valit do valdny na gample* = jít do lesa na houby, *gamplová bichla* = atlas hub.

*Gampl* s velkým G byla ovšem legendární stavbička tvarem připomínající hříbek a stojící na brněnském náměstí Svobody v letech 1926–1964. Byla zde současně zastávka tramvají, trafika a záchody.

*Tehdá byls ešče na gamplách*, říkají často rodiče dětem, když jim chtějí sdělit, že se něco stalo ještě před jejich narozením. Jak to ale souvisí s nějakýma žampionama? Nijak. Lingvistici říkají, že to souvisí se starým slovanským zvykem, kdy mládež chodila kolektivně na houby a kromě sběru hub se tam oddávala erotickým hrátkám. *Bedla*, což je také houba, se říká i penisu, podrobnosti v odstavci „Bedla“.

Setkal jsem se i s novodobými výrazy *gampła* = sloupová lampa pouličního osvětlení s „kloboukem“ a *gampła* = hra, především počítačová, anglicky *gameplay*.

### **Gaňk, gánek (pavlač, chodba)**

Toto slovo má několik variant a to *ganek*, *gánek*, *gank* a *gaňk*. I významů má hodně: chodba, pavlač, veranda a v současné době i lodžie nebo balkon. Je odvozeno z německého *der Gang* = cesta, chodba a rakouského *da Gonk* či *Gank* = balkon. Byl jsem upozorněn starousedlíky na další dvě starší varianty, které ovšem při nedbalé výslovnosti či poslechu asi nerozlišíme. První varianta *ausgaňg* pro pavlač a dnes také lodžii a balkon, kde *aus* zdůrazňuje tu polohu venku. Druhá varianta *hausgaňk* je pak určená pro vnitřní chodby a průchody. *Pucovala pekle na gánku* = čistila boty na pavlači, na balkóně.

### **Ganzál, Ganzky (Husovice)**

Husovice, německy *Hussowitz* či *Huswicz*, hovorově i v hantýrce *Husky*, poněmčele *Ganzál*, *Gantec* či *Ganzky*. To je odvozeno od německého *die Ganze* = husa. Pravděpodobně se jednalo o vesnici patřící panu Husovi.

### **Gapa (škaredá či zlá žena, manželka)**

Začneme spisovným slovem *rachotina* = stará, zničená, opotřebovaná či pokazená věc, zpravidla dopravní prostředek, který rachotí. Ale též starý sešlý člověk. Pokračujme jazykovou hrou: *rachotina* → *rachétla* (rachotící raketa) → *raketa* → americké rakety GAPA (z osmdesátých let). Tím jsme odbyli starou *rachotinu*, tedy starou a z pohledu mladé generace i škaredou ženu. *Gapa* v tomto významu byla například ježibaba z pohádky O perníkové chaloupce. *Gapa múruje* = stará bába dělá rozruch. Co ale s manželkou?

Podíváme-li se do sousedních jazyků, zjistíme, že polsky *gapa* = nemehlo či trouba a anglicky *gap* = rýha, otvor, skulina či soutěska. To už na manželky sedí, většinou je považujeme za nemožné tvory a anglickému *gap* odpovídá naše *šlic* nebo *čárka* = lůno. Přeneseme-li pojmenování části na celek, čemuž lingvistici říkají synekdocha, dostáváme *gapa* = žena, manželka.

Setkal jsem se ještě z označením *gapisko*. A to ve starých pověstech českých. *Vlasta – to bylo to jejich névyšší gapisko*. Zde nejde o ještě větší *gapu*, toto slovo by mělo znít *kápisko* a je odvozeno od slova *kápo* = velitel, šéf, které pochází z italštiny, kde *capo* (čti kápo) = hlava, šéf, vedoucí. Což ovšem sedí též na řadu manželek.

Někteří naši spolupracovníci přišli s tím, že *gapa* je jediný japonismus v našem hantecu a že Štatlaři utvořili toto slovo inspirování japonsko-americkým filmem z roku 1967 režiséra Harujasu Nogučiho s názvem Gappa. Tento film pojednává o šeredných obřích ještěrech devastujících Japonsko. Je však možné, že to slovo již existovalo dříve a tento film jen přispěl k jeho rozšíření.

### **\*Garde (doprovod)**

V šachovém slangu *garde* = ohrožení dámy. Slovo pochází z francouzštiny, kde *garder* (čti garde) = chránit, hlídat. U nás si pod tím představíme zejména *gardedámu*, což je dáma, která provází „ohroženou“ mladou dívku do společnosti. V současnosti došlo k posunu významu



a *garde* = doprovod, klidně i bodyguardem. Ve slově bodyguard má anglické *guard* stejný význam jako francouzské *garder*. *Borec hodil do placu, že dá koc garde* = chlapec řekl, že dívku doprovodí.

### **Garňák (vyšetřovací vazba)**

Francouzsky *garnison* = vojenská posádka, to přešlo do němčiny jako *die Garnison*. Pro nás je však podstatnější výraz *der Garnisonarrest* = posádková věznice. Ve vojenském slangu to byla pak *garnizóna* nebo zkráceně *garňák*. Plotňáci říkali *garňák* vyšetřovací vazbě a také budově příslušné věznice. *Kópil tři dni garňáku* = zavřeli ho na tři dny, *v garňáku mu ty hemzy vyperó z dózny* = ve (vyšetřovací) vazbě mu ty kecy vyženou z hlavy. Pozor však, podobný výraz *garňók* může označovat hráče na tahací harmoniku. Zkomolili jsme to z ruštiny, kde *garmóška* a také *garmón* = harmonika.

### **\*Gatě (kalhoty)**

Moravské slovo používané v hantýrce především ve frázích jako *mět gatě naplý šalinó* = být vzrušený, *naplé jak malý gatě* = natěšený, těšící se, *vytahuje se jak malý (uplý) gatě* = chvástá se nebo *hercna, komora v gaťách* = srdce v kalhotech.

Ve staré češtině *hace*, *hacě* = krátké spodky, v polštině *gacie* v chorvatštině *gače*. Ze slovanských jazyků je převzala stará maďarština jako *gatyá*. V češtině a slovenštině toto slovo později zaniklo. V novověku se opět rozšířilo mezi národy žijící v okolí Maďarska a to nejen do slovenštiny a odsud do moravštiny, ale také do rakouštiny, kde *di Gatti* = boxerky nebo delší kalhotky.

Když řekla plotňačka svému partnerovi *nendem, já nemám gatě a moc fóká pod štof* znamenalo to, že nejdou, protože ona nemá kalhotky a vítr jí příliš fouká pod sukni.

### **Gauner (podvodník, darebák)**

Původně *jauner* nebo také *joner*, ale v rakouštině a bavorštině se to psalo s G na počátku. Slovo označovalo nečestného karbaníka. Pochází z jidyš, kde *joven* = Řek obývající Jónské ostrovy. Tito ostrovní Řekové byli údajně mistry nečestné hry. Existuje i názor, že u kořenů tohoto slova bylo hebrejské *jane* = podvádět, nebo že pochází z jidyšského *ganef* = podvodník, lhář, člověk nečestný, podlý i zlý. Postupně získal tento výraz navíc významy darebák či zločinec a pro nás je zajímavý tím, že v rakouštině se termínem *di Gaunersprache* označují argoty a podsvětní hantýrky.

### **\*Gaz (plyn)**

Univerzální evropské slovo. Jen čeština a slovenština jsou výjimkou. *Gaz* = plyn, ale také plynový pedál ve vozidech, *gazové šporhelt* = plynový sporák, *fest gazované vasr* = velmi perlivá voda, *gazové šlauch* = hadice na plyn, *oxydové gaz* = kysličník. Pozor však *Gaz*, *Gázl* či *Gazík* může být též sovětský či ruský automobil značky GAZ, což je zkratka názvu Gorkóvskij Avtomobilnyj Zavód.

Proč říkáme akceleračnímu pedálu v automobilech plynový pedál viz odstavec „Hamsnót“.

### **Gebír (nárok, právo)**

Pochází z německého *die Gebühr* = povinnost, závazek, poplatek, náležitost, ale také to, co se patří, *gebühren* = náležet, patřit či příslušet. V hantýrce došlo k rozšíření tohoto významu. *Gebír* je tedy to, co je poskytováno nám, co nám náleží, na co máme nárok my. *Gebíry* = povolení, papíry, nárok, *gebír na kér* = dekret na byt, *na to máš gebír(y)* = na to máš povolení, papíry, nárok. *Vod Mojzeca máme gebír ju umlátit šutrma* = dle Mojžíše máme „právo“ ji ukamenovat.

### **Gébiš (háj, zadek)**

Německy *das Gebüsch* znamená křoví nebo houští. Takže *je to v gébišu* znamenalo původně je to v háji, je to ztracené. Když někdo *vónčí někde v gébišu*, pak bydlí někde v opuštěných končinách či na odlehlém místě.

Ale proč posíláme někoho *do háje* či *do gébišu*? Někteří říkají, že je to zjemnění výrazu *do hajzlu*, jiní poukazují na to, že slovo *háj* původně označovalo zvláštní místo určené k pobytu mrtvých předků. Takže když posíláme někoho *do háje*, posíláme jej tím k jeho mrtvým předkům. A je-li něco (třeba projekt či známost) *v háji*, je to mrtvé.

Poznámka: Někteří tvrdí, že úsloví *jít do hajzlu* vzniklo z německého *in die Haseln gehen* = jít do lískoví (do lískových keřů) a znamenalo to jít souložit, neboť líska byla pro naše předky stromem plodnosti.

Avšak v obecné češtině existují podobná rčení se slovem prdel. A tak se postupně stala prdel dalším z významů slova *gébiš*. Ale neměla by to být správně prdel na těle ani prdel ve významu legrace, je to právě ten háj či zapadákov. Jenže jazyk se logikou moc neřídí, a tak nás dnes v Brně klidně nakopou i *do gébiša*.

### **Gecnót (dopadnout, padnout, sednout)**

Jedná se o hanácké slovo znamenající původně zprudka sednout, praštit sebou na zem, spadnout v některých oblastech i drcnout či udeřit do něčeho. Pravděpodobně nepochází z němčiny, i když jistá podobnost s minulým časem německého slovesa *setzen*, tedy *gesetzt* = sednul si neboli *gecl* tady je.

Vliv na formování významu tohoto slova mohla mít i jedna z bitev třicetileté války, a to bitva u Jankova na Benešovsku, kde bylo naše císařské vojsko na hlavu poraženo Švédy. Jedním z rakouských velitelů by Johann Götz, který se dostal do úsloví *dopadl jak Götz u Jankova*, tedy dopadl špatně neboli *zgecl*. A protože lid časem zapomněl souvislosti, ztotožnil si slovo *zgecnout* = špatně dopadnout i s fyzickým dopadnutím, třeba na prdel.

V naší hantýrce znamená především spadnout či fyzicky dopadnout. *Gecnót před někým na čestr* = padnout před někým na prdel, *gecnót do šaliny* = posadit se do tramvaje, *zgecnót z giršle* = spadnout z třešně. V přeneseném významu může klidně *gecnót éro na leťák*, tedy přistát na letišti. Existuje i dokonavá forma *gecnit* = sedět.

Zlé jazyky říkají, že zmíněný Johann Götz byl velmi mluvný a že díky jemu se v Čechách rozšířilo slovo *gecat* → *kecat* = žvanit (původně *žvajdat*) a *gecy* → *kecy* = žvásty.

### **Gefec (zmrzlina)**

Německy *das Gefrorene* = zmrzlina, *gefroren* = zmrzlý. Původně *gefrec*, časem zjednodušeno na *gefec*. Příklad: *merglové gefec s maltó* = meruňková zmrzlina se šlehačkou.

### **Gelbec (Žlutý kopec)**

Žlutý kopec, hovorově *Žluták*, v plotňáčtině *Gelboš*, v dnešní hantýrce *Gelbec*, německy *Gelbenberg*, což je doslova Žlutá hora. V prvním vojenském mapování nazývají tento kopec *Sandberg*, tedy pískový kopec. A to vzhledem k barvě písku nemá též daleko k současnému označení Žlutý kopec.

### **Geront (starý člověk, kmet, stařec)**

*Geront*, původně *gerón*, se nazýval v některých starořeckých městských státech člen rady starších zvané *gerusia*. V hantýrce *geront* = starý člověk, *gerontský járy* = stáří. V *šalině mě štengrovali efka a géčka* = v tramvaji mne otravovali *fagani* a *geronti* = děcka a staří lidé.

### **Giršla, kiršla (třešeň)**

Cigánsky *kchiršla* = třešeň. V hantýrce *giršlovisko* = třešňový sad, *giršlovica*, *giršlová bílá balda* = domácí třešňovice a přeneseně i *giršla na sachru* = třešnička na dortu, tedy něco nápadného, zdobného, ale současně malého a nadbytečného.

### **Glajdat, vyglajdané (viklat, kývat, vytahaný, rozviklaný, uvolněný)**

*Glajdat* je hanácká verze starého českého *klátiti* = zmitat, viklat, pohybovat sem a tam. Klátit → klajdat → glajdat. Je-li něco *vyglajdané*, projevuje se to hlavně kývavými pohyby. Když (se) Moravák *glajdá*, tak se kymácí při chůzi a když *má vyglajdanó hemdu* neboli košili, tak ji má vlající, volnou či vytahanou. *Vyglajdané* bývají hřebíky v desce či skoby ve zdi a pak tam špatně drží. *Vyglajdané* mohou být čepy řízení v autě, řetěz na kole či dokonce ženská prsa. Těm pak říkáme *glajdáky* nebo také *lajdáky*. Viz též odstavec „Lajdáky“. Příklady z oblasti motorismu: *řetěz vyglajdané jak sulcmenovy kšandy* = řetěz vytahaný, uvolněný jak tloušťkovy šle, *rozglajdaný kolco, sicna, špígle* = uvolněné, viklající se kolo, sedadlo, zrcadla.

### **Glajcha (zarovnání)**

Výraz *glajcha* znamenal původně zarovnání, udržel se v zednickém slangu, kde se slavilo dosažení *glajchy*, tedy hrubá stavba byla dokončená a tesaři mohli začít vztyčovat krov. V některých krajích se takto oslavovalo až dosažení nejvyššího bodu stavby.

V přeneseném významu slova označuje slovo *glajcha* kus opentlené větve připevněné v horní části hrubé stavby, který ostatním lidem oznamoval její dokončení a také oslavu této události. *Zétra máme na barclu glajchu, zacucnem to večír v putice* = zítra končíme s hrubou stavbou, oslavíme to večer v hospodě.

### **Glajchšaltovat (zarovnat, zestejnit, usměrnit)**

Německy *schalten gleich* = usměrnit, sjednotit. Slovo „ožilo“ v Německu před druhou světovou válkou. Zásadním krokem vlády Adolfa Hitlera bylo násilné „usměrnění“

politického i správního aparátu a všech oblastí hospodářského, sociálního i kulturního života pomocí zákona zvaného *Gleichschaltungsgesetz* (*das Gesetz* = zákon).

Dnes znamená *zglajchšaltovat* jednostraně a zpravidla i násilně usměrnit jakoukoli oblast života ke strohé jednotě či uniformitě, kdy se vše dělá podle jednoho předpisu či jedné oficiální ideologie. Přeneseně pak *zglajchšaltovat* znamená zestejnit, sjednotit, srovnat do latě. A tak můžeme *zglajchšaltovat* tisk, rozhlas, televizi i kulturu jako takovou. *Věšky z Práglu scó zglajchšaltovat Moraváky s Cajzlama a věšky z Brusela scó na silu zglajchšaltovat lautr šecker* = pražští vládcové chtějí „zestejnit“ Moravany s Čechy a vůdcové z Bruselu chtějí násilně sjednotit úplně všechno.

### **Glajze (koleje)**

Někdy také *glajzny* či *glajzy*. Pochází z německého *die Gleisen* = koleje. Odvozené výrazy a slovní spojení: *glajzotechna* = dopravní podnik, *glajz(e)plac na roli* = kolejistiště na nádraží, *glajze do pekliska* = cesta do pekel (s variantou *čapy jak glajzny do pekliska*), *silnic s vymydleněma glajzama* = silnice s vyjetými kolejema, *nabrat glajze na...* = namířit si to do, *brat* či *sbalit glajze* = utéct, rychle odejít.

Ale co má útěk či odchod společného s balením kolejí? Souvisí to s faktem, že před sto a více lety se na větších stavbách převážel materiál místo koňskými povozy pomocí vozíků tlačných dělníky (někdy i malými parními mašinkama) a jezdících po snadno demontovatelných úzkorozchodných kolejích. Když bylo hotovo, příslušná „dopravní firma“ *sbalila glajze*, tedy demontovala koleje, a odvezla je na další stavbu. Původní význam spojení *balíme glajze* = máme hotovo, odcházíme, stěhujeme se jinde.

### **Glanc, glančit (lesk, uklízet)**

Německy *der Glanz* = lesk, třpyt a *glänzen* = leštit, skví se či excelovat. Do hantýrky jsme to převzali ve významech lesk, kvalita, noblesa a elegance. *Glančit kër* = uklízet byt, *vyglančená* či *vyglancovaná cimra* = uklizená místnost, *glancovák* = kartáč na leštění, *mět glanc* = mít noblesu a *erteplové glanc* = nevalná kvalita, *naglančit pedy* = naleštit boty, *naglančené* = vyleštěný, ale i vyparáděný, přeneseně pak *glančit fógla* = onanovat.

### **Gléto (průkaz, listina, úřední papír)**

Německy *das Geleitbrief* (čti gelajt-bríf) je historický výraz pro ochranný list, což byl dopis, který vydal panovník či nějaký šlechtic a který zaručoval nositeli bezpečnost na určitém území. Měl jej například Mistr Jan Hus, když jel do Kostnice. Souvisí s *begleiten* = doprovázet. V současnosti *das Geleit* = listina, potvrzení, průvodní list. *Mám na to glét(o)* = mám na to papíry či povolení, *glét z učňáku* = výuční list, *glét na dušu* = upsání duše (čertovi).

### **Glgat (pít)**

*Glg* je moravský výraz pro zvuk způsobený tekutinou z láhve vytékající nebo po hltech do krku vtékající. Přeneseně *glg* = doušek tekutiny a *glgan* = člověk chlastající první ligu, *glgat na levingston* = zapíjet žal či problémy.

### ***Glocna (hlava, spíše s méně vlasy)***

Německy *die Glatze* = pleš či holá lebka, rakousky je to *Glotsn*. Původně *glocna* = pleš a *glocnař* = plešoun. V divadelním slangu se říká *glocna* paruce s pleší. V Brně však došlo k částečnému přenosu pojmenování z bezvlasé části hlavy na hlavu celou. Stalo se to v dobách, kdy byly v módě dlouhé vlasy a ostříhaní *hároši* připadali svému okolí jako plešatí. *Glocna se mu zamotala* = hlava se mu zatočila, *profóknót si glocnu* = provětrat si hlavu. A pokud chceme zdůraznit tu plešatost, mluvíme raději *o glocně jak Fantomas* či *o glocně holé*.

### ***\*Glodec, glodčit (hlad, jíst)***

Plotňácké výrazy pocházející z polského *glód* = hlad. *Glodčit* ovšem neznámá hladovat, ale zahánět hlad, tedy jíst. *Málo sem glodčil* = málo jsem jedl. Odsud si Plotňáci jazykovou hrou odvodili výraz *klotylđa* = hlad. Glodec → klodec → klotec → klotylđa. *Klotylđu mět* = mít hlad.

### ***\*Glos, glosčit (pít, pít)***

Německy *die Glosse* = přípitek. Z toho máme plotňácké výrazy *glosung* = pití, zkráceně *gloš* či *glos*. Dále *glosčit* = pít, *glósnót* = napít (se), *poglosčit* = popít. *Doglosčil krygl* = dopil půllitr piva. Pozor však, v současné *glosnót situačku* = okomentovat či vysvětlit situaci, to je odvozeno od slova *glosa* = vysvětlující poznámka, komentář.

### ***Góbla, gáblovat (vidlička, jíst)***

Německy vidlička = *die Gabel*. Další výrazy odvozené z tohoto slova jsou *góble* = parůžky (Y) například na uložení udice, *fajrgóbla* = pohrabáč (*das Feuer* = oheň) a *hojgóble* = vidle (*das Heu* = seno). Logicky vzato, slovo *gáblovat* by mělo znamenat jíst *góbló* (někdy i *gábló*) – tedy vidličkou a slovo *bagrovat* jíst *bagrem* – tedy lžící. Hantýrka však zcela logická není, a tak slova *gáblovat* i *bagrovat* znamenají pouze jíst. Výraz *gábl* ovšem označuje jak jídlo, tak i kabel neboli *kábl*. *Stařka klohnla gábl* = manželka vařila jídlo, *onkla v góblách* = udice v parůžkách (ve stojanu tvaru Y).

### ***Góglování (sledování kamerovým systémem)***

Brněnská městská policie neboli *štatlový benga* začala jako první v republice od roku 1998 využívat takzvaný kamerový monitoring. Místní podsvětí překřtilo tento systém na *bengaugle* (*benga* = policie, *augle* = oči) a protože se to špatně vyslovovalo, tak došlo k pohanáčtění na *bengógle*. A tyto *bengógle* nás všechny *bengóglujó*, zkráceně *góglujó*. A toto slovo spatřilo v Brně světlo světa dříve, než jsme se měli možnost seznámit s dnes oblíbeným vyhledávačem Google, neboť společnost Google byla založena až v září 1998 a kromě odborníků jsme o ní ještě několik let neměli ani tušení. Příklad ze současnosti: *Dé si majzla, už tě bengóglujó* = dávej si pozor, již tě monitorují softwarem rozpoznávajícím obličej.

### ***Goldnové, šperkové (zlatý, skvělý)***

Německy *golden* znamená nejen zlatý, ale také skvělý. Podobně to máme i v češtině. Zlaté časy jsou skvělé časy. V hantýrce *je to v goldně*, *je to goldnový* = je to skvělé, dobré,



v pořádku. *Goldnové* však mohou být i jiné záležitosti, např. *goldnové šmrnc* = zlatý odstín či barva nebo *goldnová gólka* = zlatá svatba.

Podobná situace je i v případě *šperků*. *Šperkovat* znamená v hantýrce krášlit, zdobit a *šperk* zde odpovídá významově zlatu. A tak v hantýrce *vyšperkovat* = vyzdobit i vylepšit, *je to ve šperku* = je to dobré, v pohodě, v pořádku, *byť u nekeho ve šperku* = být oblíbený či zahrnovaný přízní a když už je *marod ve šperku*, uzdravil se.

### **Gólka (svatba)**

Vstoupit do svazku s dospělou ženou vyjádříme výrazem oženit se, vstoupit do svazku s velice mladou ženou neboli s holkou vyjádříme pomocí stejné jazykové hry jako *oholčit se*, *oholkovat se*. Taková svatba s nezletilkou vyvolá vždy pozdvižení a pro mnohé je to překvapivá událost, tedy *gól*. A pravděpodobně vlivem tohoto *gólu* došlo ke změně znělosti na *vogólčit se* a *vogólovat se*. *Na gólku se ešče necítím* = na svatbu ještě není ten správný čas.

Tetka Picmánková upozorňuje, že rakousky *Goll* či *Gol* označuje také blázna či hlupáka a *ogölt* (čti *ogélt*) znamená uklouznout. A obojí se při té *gólce* z nezletilkou realizuje. Prostě další blázen uklouzl na kluzišti života.

### **Gómat, kómat (myslet, vidět)**

Modifikované české spisovné kómat, které vzniklo ze starého slovanského *kumat* = pozorovat. Slovník spisovného jazyka českého uvádí: *Koumat* = zkoumavě přemýšlet o něčem, pátravě hledět, pozorně prohlížet. Hanáčtina si pozměnila znělost písmena K na G (podobně jako *kde* → *gde*), čímž dostala *gómat*.

V hantýrce *gómat* = vědět, znát, chápat, rozumět, umět, myslet někdy i tušit, dovtípit se. *Gómák*, *gómes* či *gómeles* je pak chytrý člověk, odborník či vynálezce, *gómka* = myšlenka či nápad. *Pasová gómka* = scestná myšlenka nebo blbost, *vygómat* popřípadě *vygómnót* = zjistit, pochopit, vymyslet, *vygómlé* = promyšlené a *góme kiloš* = ví bůh. Srovnej také s odstavcem „Komeles“.

Pro vidění se používají nejčastěji tvary *zgómnót* a *vogómnót*. To odpovídá německému *goumen* = dávat pozor (zrakem). *Zgómnót* = vidět i uvidět včetně přenesených významů. *Zgómnót recht* = uvidět, tedy poznat pravdu, *zgómnót křivárnu* = uvidět, tedy rozeznat podraz, *vogómnót* = obhlédnout, prohlédnout.

Existuje názor, že bysme v případě významů vědět, znát, chápat, rozumět, umět, myslet měli psát K a u významů spojených s viděním pak G. Je to však jen zbožné přání.

### **Gongla, gondla (hlava, klobouk)**

Zde jsem zaznamenal dvě hypotézy. První vychází z moravských slov *ginglat*, *giglat* = kývat se či *hongat* = houpat se. A tvrdí, že *gongla* byla původně hlava opilce či hlava pospávajícího cestujícího padající bradou na hrud'. Druhá hypotéza vychází z německého hovorového *die Gondel* = klobouk či čepice „lodička“. Podle ní byla *gondla* či *gongla* původně hlava s naraženým kloboukem. Časem se význam hlava osamostatnil. *Rožlo se mu v gongli* = uvědomil si, rozsvítilo se mu v hlavě, *hrne to z gongle* = říká to, dělá to z hlavy.

V plotňáčtině *gondla* = tvrdý klobouk. *Borec s gondlů na dyni* = muž z kloboukem na hlavě.

### **Gotec (Bohunice)**

Bohunice, starší název Bohonice, německy *Pohonicz*, hovorově *Bohuňky* či *Bohunky*. Říká se, že ves založil zeman Bohuň či Bohoň, ale ten není historicky doložen. Takže se bude jednat jen o nějakého bohatšího sedláka. V hantýrce *Gotívky* nebo *Gotec*. Jsou to německé překlady, že *Gott* znamená bůh, víme snad všichni. Zaregistroval jsem také název *Peklo*. Což je místo, kde bůh není, jinak řečeno je tam po „bohu nic“.

### **Gracna (hrad)**

Pro vysvětlení původu tohoto slova existují dvě hypotézy. První je česká a říká, že v Čechách se říkalo malému hradu *hradec*, což německé obyvatelstvo psalo jako *Grätz* (čti grec). Druhá moravská říká, že slovo *gracna* je odvozeno od názvu města s pevností uprostřed – Štýrského Hradce, kterému se v Rakousku říká *Graz* (čti grac). Příklady: *Gracna nad Priglem* = hrad Veverí, *kajzrgracna* = císařský hrad, *Kajzrgracna* = Cařihrad, *Kénig Grec* = Hradec Králové.

### **Grády (úroveň intenzity, stupně)**

Latinsky *gradatio* = stupňování, německy *der Grad* = stupeň, míra. V hantýrce *to só grády* = to je síla, *vajnoš má grády* = víno je silné, *grádové rajtr* = udatný rytíř, *ekl pětka grádů* = úhel deset stupňů. *To kafčo má ale grády* = ta káva je silná.

### **Gramec (lůno)**

Rakousky hovorově *di Gramme* = prostitutka, a tak si hantýrka pojmenovala vercajk, který ke své činnosti používá, výrazem *gramec*. *Ten borec k ní byl přiheftlé jak filčka v gramecu* = ten muž se jí držel jako muňka v lůnu.

Zcela nezávisle na tom byl vytvořen druhý význam tohoto slova. Bylo to v dobách, kdy se ještě používaly suché záchody, které měly tvar bedny s kulatým poklopem nahoře. Tím připomínaly gramofonovou skříň s kruhovým otočným talířem – tzv. unašečem gramodesek, tedy gramofon neboli *gramec*. Později se začala označovat výrazem *gramec* toaletní židle, které měla v sedátku kruhový otvor krytý poklopem, pod nímž je nádoba podobná nočníku. V hantýrkách a lidové mluvě ovšem *gramec* = záchod, a to takřka jakýkoli. *Oldmutra má ve šláfcimře gramec* = babička má v ložnici toaletní židli.

A jen tak pro zajímavost: Slovo gramofon znamenalo původně zapisovač zvuku, pochází z řečtiny kde *gramma* = psaní, nápis a *fon* = zvuk, hlas. *Seknem ten gramec za sedn kol* = prodáme ten gramofon za sedm stovek.

### **Gramlavé (nešikovný, nemotorný)**

Německy *der Krampf* = křeč a *krampflich* = křečovitý, neohrabaný. Naše slovo *gramlavé* (v některých krajích i *gramplavé*) pochází z dob, kdy dětská obrna byla podstatně častějším problémem než dnes. Původně označovalo ruce či prsty takto postižené. Jiní tvrdí, že je to slovo moravského původu a odvozují je od slova hrábě, dříve *grable*. Nešika si počíná, jako by měl místo rukou hrábě. V hantýrce *gramla* = *gramlavá pazóra* = nešikovná ruka, původně však zchromlá, *gramloň* nebo také *grampl* = nešika. *Gramlavýmu šecko padá z pazór* = nešikovnému vše padá z rukou.

### **Granty, grandy, ranty (peníze)**

Ve mluvě světských *granty* = peníze, údajně ty za odměnu. Ve starém argotu *grand* byl krejcar. Pochází to z latinského *grandis* = velký, krejčary se totiž ironicky považovaly za velké peníze. Moderní slovo *grant* s významem dotace na vědecký projekt se odvozuje od anglického *grant* = poskytnout, ale kdo ví, jak to bylo. Varianta *ranty* může být jak zkráceninou výrazu *granty*, tak i modifikací výrazu *rantále*. *Dyž sem kocále dával granty, tak nešpórovala* = když jsem partnerce dával peníze, tak nespořila.

### **\*Grentl (kámen)**

Plotňácký výraz. Původně *grantl*, což je zdobnělina výrazu *der Granit* = žula, byl malý kámen. Takové *gentle* se používaly při pouličních *patálkách* = bitkách. Viz odstavec „Patálka“. *Šlajdroval gentle šiskó* = střílel kameny prakem.

### **Grešla (nicotný peníz)**

Známe především ze spojení *zlámaná grešla*. Pochází z německého *Groschel* = grošík, což je zdobnělina od *der Groschen* = groš. Tyto měděné a později i stříbrné mince se razily od 17. století. Povídalo se, že císař Josef II. dává lidem *grešle*, ve kterých jsou zataveny kousky zlata. *Grešle* byly proto lámány vejpl, aby se z nich zlato vylouplo.

Toto je ovšem legenda. Znalejší tvrdí, že se mince opravdu púlily, zlomila se desítka a platilo se jí jako pětkou. Bylo to v době po válkách, kdy bylo v oběhu málo mincí.

### **Grézle, grézl (boky, kyčle, límec)**

V rakouštině *s Greas* či *s Greasel* = bok či kyčel. V hantýrce se lze ojediněle setkat se spojeními *bosá nad grézlem* (*grézlama*). Původně to znamenalo „nahore bez“, dnes však spíše s „holým břichem a bedrama“.

Pozor však, má-li dívka *špicové grézl na hemdě*, jedná se o límec na košili, neboť *grézl* či *krézl* byl původně zřasený (!) límec a nosili jej urození lidé ve středověku. Výraz pochází z německého *das Kräusel* a to je zdobněle *die Krause* = nabíraný límec či volán. V okolí Brna jsou *krézle* či *grézle* také nabírané (nařasené) součásti krojů.

### **Grilka, vogrilované (svatba, oženěný)**

*Grilka* znamená svatba, *ogrilovat se* pak oženit se či vdát se. Tato slova nemají původně nic společného s nějakým grilováním se v ohni vztahu. Za první republiky se říkalo *frgrilované* a z toho se postupně stalo současné *vogrilované*. Toto slovo pochází z jihoněmeckého *vergrillt* = ženatý. Ale život ukazuje, že i představa onoho manželského grilování ohněm vztahu mohla mít příznivý vliv na rozšíření tohoto slova. *Sbalil novodurovó hajfu, s keró se vogriloval* = namluvil si novou ženu, se kterou se oženil.

### **Grcat (zvracet)**

Zdálo by se, že toto slovo pochází ze slovenštiny, kde *grcat'* = dávit se, zvracet. Slovenské *grcat'* i moravské *grcat* pochází ze staročeského *krtit* = blít s pozdějšími modifikacemi *krcět* a *krcat*. Příklady: *grcka* = zvratek, *ogrcat* = pozvracet, *dogrcané* = poblitý. *Kdo negrcá, ten*

*řácky nepařil* = kdo nezvrací, ten pořádně nepil, *byl tak zglgané, že mně pogrcał tébich* = byl tak napraný, že mně poblil koberec.

### **Gróňat (spát)**

Rakousky *grunzen* nebo také *grunzeln* znamenalo spát a přitom lehce chrápat. Hantýrka to převzala jako *grunčit* a podrobila to jazykové hře: *grunčit* → *grončit* → *gróňat*. Bohužel se s časem ztratil ten původní význam, takže dnes *gróňat* = spát. *Gróňá jak šípkatá Róza z merchny* = spí jako Šípková Růženka z pohádky.

### **Grondla, grundla (dívka, původně lehčí, malá rybka)**

*Grondla* byl plotňácký výraz pro lehčí holku. Anglicky *groundl* = mřenka, v rakouštině *s Grundl* = malá sladkovodní ryba, v našem rybářském slangu *grundle* = mřenky, ale také plevelné ryby, v kulinářském slangu *grundle* = smažené křupavé malé rybičky nebo také rybičky v soli. V Rakousku mají „rybí“ dvojici *s Grundl + da Gründling* = mřenka + hrouzek. V naší hantýrce došlo oproti plotňáčtině k posunu významu, a tak máme podobnou lidskou dvojici *grondla* = děvče a *hrózek* = chlapec, viz též odstavec „Hrózek“. *Napucovaná grondla* = vyparáděná dívka, dívka „jako ze škatulky“.

Tetka Picmánková vychází zase z anglických hovorových výrazů *grind* = mlet, houpat zadkem a *grind away* (čti *grand evej*) = vymlet, tedy vysouložit. Slabina její hypotézy však tkví ve faktu, že plotňácká slova vychází především z němčiny, rakouštiny a částečně také z francouštiny.

### **Gronót (starý muž)**

Nabízí se několik vysvětlení. Výraz připomíná starší výraz *gerón* či *geront* označující starého člověka, původně však člena *gerusie*, tedy rady starších. Brňákům souzní toto slovo se spojením *grónčit pod drnem* = být mrtvý, přičemž *gronót* je muž tak starý, že je téměř mrtvý. Třetí stopu nacházíme v rakouštině, kde *da Gronikl* či *Gronigl* = reptal, morous či mrzout. *Gronótské hajm* = domov důchodců, *gronóti vyvalili sysle na prohazung* = prarodiče vytáhli děcka na procházku. Pozor však! V plotňáčtině *gronót* či *granát* = lupič, ale spíše ve smyslu lupič dívčích srdcí. V současnosti je však *gronót* převážně starší muž.

### **\*Grupa, grupáč (skupina, skupinový sex)**

*Grupa* ve smyslu skupina, oddíl, četa, parta či soubor je docela univerzální slovo, anglicky *group*, německy *die Gruppe* a italsky *grupp*. V hantýrce *grupa Bróci* = skupina Beatles, *Varšavská grupa* = Varšavská smlouva, *grupa micin* = skupina koček, *druhé v grupě* = druhý ve skupině, *grupa kamošů havěti* = spolek ochránců zvířat, *mnichálská grupa* = mnišský řád, *grupovat (se)* = dát se dohromady, sdružovat se, *grupáč* = skupinový sex, to z německého *der Gruppen Sex*.

### **Gryf (dovednost)**

Rakousky *s Griffel* = prst, ruka, pero či propiska. Toto zřejmě nebude správná stopa. Slovo jsme převzali z němčiny, kde *der Griff* = dovednost, finta a také držadlo, madlo či úchytko. *Mět gryf* znamená něco umět, mít nějakou schopnost, dovednost, *chytat gryf* = učit se dovednostem. Otázkou *co je to (v tym) za gryf?* se ptáme na nějakou fintu.

## Gryml (kámen)

Německy *grimm* či *grimme* znamená vzteklý, zuřivý. Vídeňsky *Grimm* je zase zemský soud. Vypadá to, že tudy cesta k vysvětlení významu nepovede. Ale?! Obyvatelům podhůří Alp ve Štýrsku se říkávalo *das grimmige Steiervolk hinterm Semmering* (zlostní Štajeráci pod Semmeringem). Štajeráky kdosi z neznalosti vylepšil na Štajneráky. A protože *der Stein* = kámen, tak v naší řeči na Kameňáky (na kamenný lid pod Semmeringem). A časem se objevil chybný překlad slova *grimmige* → kamenný a doplněn další význam slova *Grimm*, a to kámen. Po zdrobnění *Grymml* = kamínek.

Tetka Picmánková říká, že jsme na to šli moc složitě, že v němčině existuje slovo *das Krümel* (čti kryml, je to zdrobnělina od *die Krumm*) označující drobek něčeho či drť. A navíc ještě existuje jistá spojitost mezi slovy *gryml* = kámen a *krym* = vězení, kterému se říká *kameň*. Je to proto, že věznice bývaly zpravidla postaveny z chladného kamene (proto „jít do chládku“), a také proto, že slova *krym* a *kriminál* se podobají slovu *gryml* = kámen. *Hodit sedláčka na gryml* = sednout si na kámen, *grymlovat se* = házet po sobě kameny, *gracna Kódlův gryml* = hrad Karlštejn neboť *der Stein* = kámen.

## \*Grýnčit (spát venku pod širákem)

Plotňácký výraz. Odvozeno z německého *bei Mutter Grün schlafen* = spát v přírodě, doslova u Matky Zeleně. Dnes je *Mutter Grün* též německý řetězec biomarketů. *Stařka vykvérovala nadráťovaný kemy aus, budó grýnčit nekde v Kajzecu* = manželka vyhodila opilé kamarády, přespí někde ve Wilsonově lese.

## Gřufnót (kousnout, rafnout)

Pochází ze starého moravského *křupat*, které má dva významy. *Křupnót* = rozbít se či rozdrtit se s křupnutím a *zkrópat* = schroupat, sníst. Pod vlivem rakouštiny a bavorštiny docházelo v hovorové řeči v dvojazyčných oblastech k záměnám „k“ a „g“ (kde → gde) nebo „b“ a „p“ (biglovat → piglovat), popřípadě „p“ a „f“ (frcna → prcna) a podobně. A tak se postupně pozměnilo *křupnót* na *gřufnót*: *křupnót* → *gřupnót* → *gřufnót*. *Ugřufl flák čoklbuřta* = ukousl kus točeného salámu, *neco zgřufnem* = dáme si něco k snědku.

## Guča, grča, hrča (boule, chomáč, chatř)

Slovo *guča* má několik významů. Označuje jednak bouli a hrbolek, pak také trs, hrst či chomáč. *Do guče* neboli do kulatého tvaru může zmačkat papír nebo vytvarovat bláto. Na louce se může pohybovat *guča slépek* neboli houf slepic a před kostelem postávat *guča bab*. Tedy hlouček nebo sešlost.

Synonymem pro *guču* je *grča*. Například *grča kličů* = svazek, *grča pastóšek* = osada, *grča levingstonu* = hromádka neštěstí, *dělat neco v grči* = společně. *Máznót do grče* znamená dát dohromady a spojením *mázlo se do grče* můžeme vyjádřit, že se něco stalo, přihodilo či událo.

Lingvistici uvádí, že původ toho to slova je nejasný, tetka Picmánková však ví své: *zgrcnót* = zdrcnout se = srazit se, tedy zhrudkovatět. A omáčka, která se *zgrcne*, má v sobě *grče*, malé zakulacené sraženiny.



Pak je tady slovo *hrča*. Částečně má stejný význam jako *guča* či *grča*, tedy boule či hrbolek. Např. *hrča na moje čapě* = boule na mé noze. Další význam tohoto slova je protivná, hloupá či škaredá ženská. Původně žena, která furt *hrčí*, tedy vrčí, brble a nadává.

A nakonec si necháme slova *kuča*, které se vyslovuje i zněle, tedy *guča*. Označuje příbytek o jedné místnosti, chýši, chatrč či pastoušku. Lingvistici vychází při zjišťování jeho původu z anglického *cottage* = chata, chalupa, baráček, bouda. Tetka Picmánková však tvrdí, že do Brna mohlo toto slovo přijít spíše z Polska, kde *kucza* = bouda či stánek, nebo z Podkarpatské Rusi, kde *kuča* = chlívek. A kdo byl v Chorvatsku, určitě ví, že srbsky i chorvatsky *kuča* = jakýkoli dům.

### **Guldeny (peníze)**

Původně Rakousko-uherská měna v letech 1754-1892. Výraz se odvozen od německého *der Gulden* = zlatka, který souvisí s *das Gold* = zlato. *Porcovat guldeny z Eurosajuzu* = rozdělovat dotace z EU.

### **Gulin, gulf, gulag, gulcna, gultr, gulmen, guliver (guláš)**

Výjimečně si rozebereme toto takřka celoevropské slovo. Německy *der Gulasch*, anglicky *goulasch*, rusky *guljaš*, francouzsky *goulatsch*, polsky *gulasz*, srbsky *gulaš*, jen ve španělštině to zkomolili na *gusiado* a italští labužníci, kteří musí být výjimkou, říkají tomuto pokrmu *boconcini* či *spezzatino*. Lingvistici říkají, že toto slovo pochází z maďarštiny, kde *gulyás* (čti gujáš) je právě guláš. *Gula* znamená v maďarštině hovězí dobytek a *gulyások* jsou gulášníci neboli pastevcí tohoto dobytka.

Tetka Picmánková nabízí alternativní vysvětlení. Podle ní slovo *gulyás* doputovalo do maďarštiny ze středověké turečtiny, kde *kull asch* znamenalo univerzální pokrm pro turecké vojáky, taková míchanice všeho, co bylo k dispozici. A protože Turci pobýli v Uherské nížině okolo 150 let, tak toto slovo zdomácnělo coby univerzální pokrm místních pastevců – míchanice hovězího masa, zeleniny a nějakého zahušťovadla.

Hantýrka toto slovo převzala ve variantách *gulin*, *gulf*, *gulcna*, *gultr*, *guldik*, *gulmen* a *guliver*, přičemž poslední název byl inspirován fantasy cestopisem Gulliverovy cesty, který napsal v roce 1735 anglický spisovatel Jonathan Swift. Odvozeniny jsou *gulajda* či *gulinblča* = gulášová polévka, *čoklgulin* = guláš pochybného původu, *kindošgulin* = krupicová kaše, *gulášník* = hostinský (nikoli pastevec!) a *gulin v budce* = míchanice či zmatek v hlavě.

Na brněnsku a na jihu Moravy se můžeme ještě setkat s termíny *guliše* a *guliváry* či *gulivárky*. V tomto případě se nejedná o jídlo podobné guláši, ale o bramborové či kynuté ovocné knedlíky. *Gule* či *guli* jsou zde koule (něm. *die Kugel*). Druhá část *várky* však neznámá, že jsou vařené, jak by se mohlo zdát. Totiž ve starší němčině *das Wargel* = knedlíček, šiška či nok a *wargeln* = válet, koulet se. Na západě Moravy si výraz *guliváry* otočili na *vargule* a používali jej i jako nadávku – *ty vargulo* = ty knedlo.

### **Guma (guma, zelený mozek, důstojník)**

Výraz *guma* původně označoval člověka duševně postiženého, který měl vygumovaný mozek či vygumovanou inteligenci. Ve vojenském slangu přešlo toto pojmenování na ty socialistické vojáky z povolání, kteří službu v armádě opravdu „žrali“. Časem se začalo používat pro

všechny vojáky z povolání neboli *furtáky* (odvozeno od něm. *furt* = pořád), bez ohledu na jejich chování a inteligenci.

Do *gum* si také nadávali vojáci základní služby při menších neshodách. *Gumováním* se často nazýval proces vojenského výcviku či samotná vojenská služba. *Byt vygumované* znamenalo ztratit normální civilní pohled na svět. Což se často stalo vojákům z povolání. *Vygumování* v pozdější době popisovalo nejen snížení něčí inteligence či jeho rezignaci a zestádnění, ale také vygumování objektu na mapě a jeho následné fyzické zničení. Příklad: *házel tam hapták jak (vach)guma před Práglgracnó* = stál tam jako jako hradní stráž na Pražském hradě, *bacha, de sem guma* = pozor, jde sem voják s povolání, *ty si ale guma* = ty jsi ale blb.

### **\*Gumovka (ústa, hltan)**

Původně „gumový“ krk, tj krk, kterým projdou opravdu velké kusy jídla. Podobné je rakouské *da Gummikragn*, což je gumové hrdlo, původně ovšem v instalatérské hantýrce. V hantýrce původně *gumovka* = (velká) ústa či široký hltan, dnes *natlačit (dlabanec) do gumovky* = sníst.

### **Gyňál, giňál (chleba)**

*Kynót* znamená zvětšovat objem a v některých oblastech Moravy měli a možná ještě mají pro nakynutý neboli velký nos a pro nakynutý neboli ztopořený penis pojmenování *kyňál*. A stejným slovem označovali i kynutý chléb. A protože Moraváci G a K v řeči často zaměňují (např. *gde* - *kde*), ustálilo se pro chleba pojmenování *gyňál*. *Keho gyňál cháluješ, teho vály zongči* = čí chleba jíš, toho písne zpívej.

### **Gyps, gips (sádra)**

Pochází z německého *der Gips* = sádra a to z latinského *gypsum* = sádrovec. Označuje práškovou sádro, sádrovou fixaci zlomené končetiny i sádrový odlitek. *Zagypsovat klepeto* = zasádrovat ruku, *gypsové cvergl* = sádrový trpaslík. *Gypsovka* se říká nejen sádrové hlavě či bustě, ale i hlavě mírně zabedněné, a také keramické dýmce, zvané též hliněnka, vyráběné z bílé hlíny připomínající sádro (tedy ne ze sádry).

## H

### *Habad'úra (podfuk, podraz, léčka, podvod, výmysl)*

Vypadá to, že toto slovo k nám přinesli východoslovenští mladí muži vykonávající zde vojenskou službu. V některých východoslovenských nářečích totiž *habad'úra* = lest či past. Toto slovenské slovo interpretuje tetka Picmánková jako hanebné balamucení neboli *haňba-dzuru*, neboť polsky *hańbjacy* = hanebný a *dzuryć* = balamutit.

Vychází z toho, že podobným způsobem vysvětlují lingvistici slovo *habaděj* = hodně, mnoho. *Haba* = zkomolené *hanba* a *děj* je zkomolené staročeské *dieti* = dít neboli mluvit. Původně se jednalo o zkrácení věty typu *má toho tolik, až hanba mluvit*.

Existuje i jiné vysvětlení: Je to složenina *haba* + *d'úra*. *Haba* souvisí s hanáckým *habat*, *nahabat si* = přivlastňovat si nebo nahromadit či nahrabat si. *Ďúra* = štola či tunel, kterým bude to nahromaděné tajně přesunuto jinam neboli vytunelováno. Podrobnosti v odstavci „Tunel“. *Vgómal těžkó habad'úru* = vymyslel pořádnou lest.

### *Hábit, háb, háby, hábí, hazuka (starý volný, splývavý svrchní oděv, řeholní roucho)*

Pochází z latinského mnohovýznamného *habitus* = postava, zevnějšek, tělesný vzhled, oděv, šat i kroj. Původně to bylo splývavé řeholní roucho, postupně se význam přenesl na tvarově podobný oděv a často se používá v posměšném významu starý dlouhý oděv. *Džek ve švarcovým hábitu* = muž ve dlouhém černém oděvu, *kam valíš v tem hábitu* = kam jdeš v tom starém dlouhém kabátu, *Anča na sebe hodila háby a valila do kirchny* = Anna si oblekla staré dlouhé šaty a šla do kostela. Tetka Picmánková ovšem odvozuje *hábit* od německého *haben* = mít, *hábit* je dle ní oblečení, které zrovna mám.

Moraváci používají pro *hábit* též výraz *hazuka* nebo dokonce *hazucha*. Ve staré češtině též *kazuka* = svrchní oděv, v němčině *Husecke*, maďarsky *hacuka*, cikánsky *hazika*. *Hauku si na sebe braly hospodyně*, když nesly kuchyňský odpad slepicím, a někteří malíři takto nazývali svůj pracovní plášť. *Cvergl byl vohozené do červený micny a hnědý hazuky* = trpaslík měl na sobě červenou čepici a hnědý pracovní kabátek.

### *Habrůvky, habráky, habry (nohy)*

Zde se nabízí tvarová podobnost s větvema habru, ale musíme přihlídnout ke starým moravským slovům *habrat* a *habrovat* znamenajícím těžce či nemotorně jít. To by mohlo ukazovat na původní významy těchto výrazů a to ještě nemotorné dětské nebo už nemotorné stařecké nohy. S *habrůvkama* souvisí výraz *habrová* zmola označující rýhu mezi půlkama zadku, kterými končí nohy. *Je chabrus na habrůvky* = má bolavé nohy.

### *Háček (práce, vodák na přídi)*

*Háček* nebo také *hák* ve smyslu práce jsou výrazy odvozené od slova *hokna*. Podrobnosti najdete v odstavci „Hoknit“. Ve vodáckém slangu však slova *háček* nebo *hák* označují vodáka sedícího na přídi dvou i vícemístné lodi na ruční pohon. Jako příklad si vezměme kánoi. Vodákovi vzadu se říká *zadák*, *kotrčník* nebo také kormidelník. Úkolem *háčka* je sledovat řeku, upozorňovat na překážky, na polohu *šlajzen* neboli propustí a intenzivně pádlvat.

Proč se mu však říká *háček*? Není to proto, že by na přídích kánoí byl provaz s nějakým hákem, a tento vodák jej při přistání použil jako „kotvu“. *Háček* znamená pracant. Jeho úkolem je intenzivně pádlovat a poslouchat pokyny kormidelníka. Vodáci to převzali ze starého argotu, ve kterém se slova *hákovat* a *hákovka* používají minimálně od první poloviny 19. století. *Drž pysk a hákuj* = mlč a makej, zní častý povel kormidelníka.

V moderních dobách to ovšem vypadá často jinak. Na přídi mnoha kánoí sedí mladá hezká dívka, která svým pádlem loď spíše brzdí. A vzadu s druhým pádlem v ruce *fest háčkuje* zpocený mladý muž sportovního typu.

### *\*Hadr (tisícikoruna, harddisk)*

Začneme trochu naokolo. Rakouské slova *Fecn* a *Fetzen* označují školní známka pět, tisíc šilinků, hadru na čištění, ošklivý či roztrhaný oděv ba i opilost nebo opojení. A proto byly už v plotňáčtině spojeny slova hadr a tisícovka, protože obojí se řeklo *fecna*. *Koštovalo to tři hadry* = stálo to tři tisíce. Občas dochází k záměně slov *hadr* = tisícovka a *hódr* = dokument. *Enom za hotový, na hadry* (správněji *hódry*) *nendu* = jen za hotovost, do cenných papírů nejdu. Viz též odstavce „Fecna“ a „Hódr“.

### *Hadra (nic)*

Určitě znáte z dětství spojení typu: *Ty si teda zaprasené, kaňór hadra*. Jedná se o srovnání: Když srovnám tebe a kance co se týče špinavosti, tak je kanec špinavý bezvýznamně. V Příručním slovníku češtiny se uvádí, že slovem *hadra* se označuje také bezcenná, nepatrná bezvýznamná věc nebo osoba. *Voprotivá krpálom u Krakonošskýho só ty v Brnisku hadra*. *Protivá Napecovi byly rakóský véšky hadra*. Částečně lze nahradit slovem *nic*. Další informace naleznete v odstavci „Patálka“.

Inspirací nám mohl být rakouský výraz *s Lapperl* = malichernost, maličkost či hloupost, který zní stejně jako rakouská zdvořilost německého *der Lappen* = hadr (mycí, čistící), tedy *das Lapperl* = hadříček.

### *Hadry, byt na hadry (velmi opilý)*

Fráze *bét zglgané na hadry* nebo jen *bét na hadry* nemá nic společného s textilem. Pochází z vídeňského *da Hadern* = těžká opilost. *Khoc se zmazala na hadry* = dívka se pořádně opila.

### *Hafo (hodně)*

Brněnští pamětníci dokonce hovoří o variantě *hafl*. Na Hané se říká *hafol*. Ve vídenštině *Haffn*, a čte se to háf<sub>n</sub>. Cesty k tomuto slovu lze vystopovat tři. První možností je, že tento výraz pochází z německého *der Haufen* = hromada, kup, zástup, houf či tlupa, ve staré němčině to bylo *hufo*. V bavorštině vyslovují *Haufen* jako „haffa“.

Druhou možností je, že pochází ze slova *der Hafen* = hrnec. Třetí možností je německý nářeční výraz *hanfel* vzniklý z německého spisovného *handvoll*, což znamená plná hrst nebo také plné ruce (*die Hand* = ruka). *Hafo hokny* si můžeme tedy přeložit i jako plné ruce práce. Podobné slovo *hafol* znamená v hanáčtině chomáč zpravidla drobného ovoce. Dalo by se říct, že je to větší množství drobného ovoce, než menší. Pravděpodobně zde došlo k posunu

významu podobně jako u slova *mrtě*. Viz odstavec „Mrt“. Na Hané *hafol chleba* = pořádný kus chleba.

Co říci závěrem: Když dáme s nadhledem všechny verze dohromady, dostáváme *hafo* = hodně, velice, množství větší než malé, ať již se to týká věcí nebo i variant. *Uvalit hafo lovů* = utratit hodně peněz.

### *\*Hajany, valit do hajan (spát)*

Obec jižně od Brna na okraji Bobravské vrchoviny. Německy *Hayan(s)* vzniklo z moravského *Hajané* = lidé žijící v hájích či lidé něco hájící. Úsloví *valit do hajan* však nesouvisí s touto obcí, ale s německým *es war Zeit in die Heia zu gehen*. = byl čas jít do hajan, tj. do postele, neboť v hovorové němčině *die Heia* (čti haja) = postel. Odsud pochází i varianta *hajrle* = spánek.

### *Hajcovat (topit, hřát, platit)*

Základní významy německého slovesa *heizen* (čti hajcen) = topit, vytápět a hřát, v rakouštině také kouřit (cigarety), milovat a platit. Německy *der Heitzer* = topidlo, radiátor i topič, rakousky také platič i plátce a dokonce i platící přítel.

Hantýrka tato slova převzala tvůrčím způsobem: *hajcovat* = topit, hřát, mít horečku, hořet a svítit a to nejen fyzicky, ale i láskou či nadšením. *Hajcovat chálku* = ohřívat jídlo, *fenstry hajcujó* = okna svítí, (*central*)*hajcung* či *hajcuňk* = (ústřední) topení nebo také teplota, *hajcúvka* = vedro, *hajcr* = topič, *hajcglás* = varné sklo, *hajckysna* = trouba a *hajcvasr(ůvka)* = teplá voda. *Rozhajcovat se* = zahřát se, rozparádit se či vzrušit se, *koc rozhajcovala borca* = dívka rozežhřála nebo vzrušila muže, *zahajcovat cech* = zaplatit útratu, *hajcovat na lízačku* = platit na leasing.

### *Hajtra (kůň, dívka)*

Toto slovo znamená v brněnské hantýrce v první řadě kůň. V německých nářečích údajně *Halter* = starý kůň. Tetka Picmánková v tom vidí zkomolené německé *das Heupferd* (čti hojpfert) = špatný, seschlý kůň. Doslova je to senný kůň, neboť *das Heu* = seno. Sennou hypotézu podporuje též fakt, že *hajtra* označuje na Valašsku také dřevěný stojan na sušení sena. V některých krajích se pro takového seschlého koně používá též slovo *herka*. Původně jen pro koně, pak i pro krávy a kozy, ale později i pro stará ojetá auta, motorky či dokonce bicykly.

A tento fakt je pravděpodobně důvodem, proč se svého času říkávalo dodávkovému automobilu Škoda 1202 také *Hajtra*. Jiní říkají, že toto označení je anglicismus. Spokení *high truck* (čti haj trak) může znamenat silné auto, ale ironicky též velký šmejdl.

Ve druhé řadě označuje slovo *hajtra* dívku. Původně to s koněm nijak nesouviselo. Německy *heiter* = usměvavý, veselý, rozjařený. Na Valašsku mají velice podobné slovo *hajtrta* = rozpustilý chlap či lehčí ženština. Slyšíme v tom samozřejmě i moravské a slovenské *trtkat* = souložit. A jsme téměř doma. V moderní době dochází k dalšímu zajímavému posunu. V některých krajích Slovenska jsou *hajtra* a *hajtrák* univerzální označení pro ty, jejichž jméno neznáme. A možná je jen otázkou času, než se to ujme i v Brně. Pozor však: Řekneme-li *vojetá hajtra*, znamená to starou vrásčitou, seschlou ženu.



A jelikož slovo *hajtra* označuje jak koně, tak dívku, došlo k jeho zpětnému přeložení na *koňa* = veselá, rozjařená a časem i lehčí dívka. Někdy také *šimla*. Podle názvu jedné ze sýkorek byla doplněna též varianta *koňadra* = *koňa* + *ňadra*, nemusí se však jednat o *koňu* s velkýma *ňadrama*. Tetka Picmánková ovšem uvažuje o vlivu španělského *el coño* = lůno. A ještě další hypotézu najdete v odstavci „Koňa“. Pozor však, když Plotník *kaufľ koňadru*, bylo to koňské maso!

### ***Hák, mět na háku, brat hákem (kašlat na něco, dělat něco rozhodně, intenzivně)***

Když *mám neco na háku*, kašlu na to, nevěnuju se tomu a nijak mě to nezatěžuje. Odložil jsem to podobně jako třeba kabát, který jsem pověsil na věšák či podobný hák. *Hémony mám na háku* = na policajty kašlu, policajti mne nezajímají. Slovenští specialisté navíc tvrdí, že *hák* je vojenské zkratkové slovo vzniklé z HK = *hore kokotom*.

*Brát neco hákem* znamenalo dříve dělat to s velkým nasazením. Ten *hák* byl původně reálný, například se jím přitahovalo dřevo plovoucí po řece. Podle tetky Picmánkové se však jednalo o práci neboli o *hoknu*, jinak řečeno o *hák* či *háček*. Významy slov se však mění. Když kdysi *borec bral kocóry hákem*, měl jich dostatek a užíval si. Dnes to však může znamenat přesný opak, a to že na ně kašle, tedy má je *na háku*. Když dnes někdo *bere hákem děják*, tak ten dějepis buď bez větších potíží zvládá, anebo jej odflinkne, či na něj dokonce kašle.

### ***Hák, v háku (v závěsu)***

Když mám za sebou *nekeho v háku*, mám ho v závěsu, přiháklého k sobě. *Borec valil na domášov a v háku za ním koc* = muž spěchal domů a v závěsu za ním žena.

### ***Hakl, haklík (hák, háček)***

Německy *der Haken* = hák, *häckeln* = háčkovat, zaháknout, upevnit na háček a *die Häckelnadel* = háček na vlnu. V hantýrce *hakl* = hák, *haklík* = háček (na ručník) nebo otočný uzavírací ryglík (na okna, dvířka králíkární), *heklovat* = háčkovat (z vlny) a *heklnodla* = háček na háčkování. *Mázl handtuch na haklík* = pověsil ručník na háček, *koc heklovala rajbsaklu* = dívka háčkovala žinku, doslova pytlík na drhnutí. Viz též odstavce „Rajbovat“ a „Sakl“.

### ***Háklivé (málo odolný, choulostivý, příliš citlivý)***

Pochází z vídeňského *haklich* = choulostivý. *Je háklivá na blbý hefty* = nemá ráda hloupé řeči či vtipy, *na čochmeny je háklivé jak ekolog na igelitový sakle* = na brýle je velmi opatrný (jako ekolog na igelitové sáčky), *nebud' háklivka a sklapni* = nevyjadřuj tolik své pocity a mlč.

### ***\*Haksna (noha)***

Německy *die Haxen*, rakousky *di Hachsen* = spodní část nohou. Správně by měly tedy být haksny spodní části nohou po kotníky, ale hantýrka na takové detaily nehraje. *Haksna na šmelc* = noha zlomená, *hodit haksny do praku* = roztáhnout nohy, *ujely mu haksny* = oplodnil (ženu při sexu), *štrykovat haksnama* = plést nohama, *ó-haksny* = nohy do ó, *ubrósit si haksny u gébišu* = hodně se nachodit, unavit se chůzí.

### ***Haldamáš (oslava)***

Vzniklo z maďarského *áldomás* = litkup, tj. zapíjení koupě uzavřené před svědky. Je to jedno z mála slov, ke kterému připojila hantýrka předponu *h-*. *Haldamáš k pade járım* = oslava padesátin, *po kaufu chlastali haldamáš* = po uzavření obchodu to oslavili pitkou.

### ***Haltnót (zdržet se, zastavit, zabrzdit)***

Německy *halten* = držet, přidržet, zastavit, zarazit nějakou činnost, *aufhalten* = zdržet, *anhalten* = zadržet, zastavit. *Haltnót nekde* = zastavit někde a zdržet se tam, *haltnót tágo* = zastavit taxi, *benga haltovali vágny* = policisté zastavovali auta, *haltovat v budce* = pamatovat si (pozdržet v hlavě), *má zahaltovanou řepu* = je hloupý (má přibržděnou hlavu).

### ***Haluz, haluza (ruka, noha, penis, halucinace, protekce, štěstí)***

Významy ruka, noha a penis snad ani nemusím vysvětlovat, zde je tvarová podobnost. V případě halucinací se jedná o zkrácení díky jazykové ekonomii. Když se dostaneme někam *po haluzi*, tedy díky protekci, tak je to díky „rukám“ někoho vlivnějšího. To vše by ještě šlo. Ale kde se vzalo označení *haluz* pro štěstí?

Na počátku byl příběh jedné ne moc hezké dívky, která se nemohla vdát. Jednou se šla okoupat k rybníku a nějaký šprýmař jí schoval oblečení. A tak nakonec ulomila topolovou haluz, přikryla jí své tělo zepředu a šla domů. A díky tomu si mohli místní mládenci všimnout, že sice nemá obličej výstavní, ale to ostatní stojí za to. A nakonec se díky té haluzi dobře vdala. Zařadovala šťastná náhoda. Prostě měla *haluzu*, tedy štěstí. A od těch dob se říká člověku šťastnému *haluzář*. Ovšem *koc jak halózka* = štíhlá až vychrtlá žena či dívka.

V jazyce máme řadu ustálených spojení slov, jejichž význam nelze odvodit z významů jednotlivých požitých slov. Lingvistici jim říkají idiomy. Ale zpravidla je za nima nějaký již pozapomenutý příběh. A podobně bysme se mohli postavit k idiomům *je z něčeho na haluzi* = je překvapen, *ufachčit na nekeho haluz* = udělat podraz nebo *co je to za haluz* = co je to za kulišárnu, za podraz či dokonce za nekvalitní výrobek.

Když řekneme o nějakém ději, že *to je haluz*, může to znamenat, že je to šílenost, mazec či nárez. Když řekneme o nějaké věci, že *to je teda haluz*, může to být kuriozita či něco neobvyklého či divného. Ve sportovním slangu může být *haluz* náhodná (šťastná) střela, která neočekávaně skončí v brance. *Haluz* je prostě hodně univerzální slovo, něco jako anglické *stuff* či brněnské *vál*.

Příklady: *hňápnót koc za haluzu* = chytit dívku za ruku, *měl haluz, že mu nedali fňkat* = měl štěstí, že nepoužili alkoholový tester, *nebyl z teho moc na haluzi* = nebyl tím nadšen, *haluz jak sviňa* = velké štěstí.

### ***Haluzna (velká neútulná místnost)***

Původně stavba z haluzí, chatrná, byť mnohdy docela velká a díky mezerám mezi haluzama také chladná. Přeneseně se tak říkalo též chladným šenkovnám. Tetka Picmánková se však odvolává na hanácký výraz *halhós*, ve kterém *die Hale* = hala, sál a *das Haus* = dům, stavení. Hudebníci by dodali, že tak říkají místnosti se špatnou akustikou, protože *der Hall* = dozvuk.

### *Hamaka, hamako (sít', prsa)*

První výraz pochází z francouzštiny, kde *hamac* = visutá síť na spaní či visuté lůžko. V hantýrce *hópnót do hamaky* = skočit do sítě. Dále označuje výraz *hamako* malá prsa, tedy **hafo malý kozy**.

### *\*Hamatné (hrubý, silný, mohutný)*

Souvisí se slovesem *hmatat*. Původně hrubý či drsný na pohmat, na omak, v současnosti také větší či mohutnější, než se předpokládalo. To pravděpodobně pod vlivem slova *hmota*. *Hamatné štof* = hrubá vlněná látka, *hamatná plečka na bíbr* = velký či předimenzovaný holící strojek, *hamatné blembák* = velká a v důsledku toho volná přilba, *hamatné do paprče* = velký do ruky, *hamatné vometák, vohon* = silný, pořádný ocas, cop. *Ten šraňk je tak hamatné, že nepronde skrzevá futra* = ta skříň je tak velká, že neprojde dveřma, *ten džek je tak hamatné, že se ani nevende do vágnu* = ten chlápek je tak tlustý, že se nevleze do auta.

### *Hambec, hambáč (Hamburg, hamburger)*

Tato slova spolu původně souvisela. Hamburger znamená doslova Hamburčan. V 19. století opouštěly masy lidí Evropu přes přístav Hamburg. A protože jich bylo hodně, tak němečtí podnikatelé, aby ušetřili na nádobí, začali podávat mleté hovězí maso s kouskem salátu místo na talíři v rozkrojené housce. Spokojenost byla na všech stranách. Lidé se najedli, nebylo potřeba nádobí a řezníci se zbavili všech flaksí a odpadků. A na počest místa vzniku tohoto geniálního nápadu tomu začali říkat hamburské jídlo, zkráceně hamburčan, hamburger, v hantýrce *hambáč*.

Tetka Picmánková ovšem vychází z odborného výrazu *burgling* = silné zvuky v břiše. Jednotlivé burgry pak posuzuje dle původce tohoto podivného kručení. Tedy *hamburger* = šunkový vyvolávač těchto zvuků, *chesseburger* = sýrový vyvolávač, *steakburger* = masový vyvolávač, *vegburger, veggieburger* = zeleninový vyvolávač nebo dokonce *Jamie Italien Burger* = vyvolávač nazvaný dle britského kuchaře Jamie Olivera.

Její oponenti ovšem vychází z amerického *burger* = karbanátek a pro ně *hamburger* = šunkový karbanátek, *chesseburger* = sýrový karbanátek, *steakburger* = masový karbanátek, *vegburger, veggieburger* = karbanátek a *Jamie Italien Burger* = karbanátek dle Jamie Olivera.

### *Hamovat (brzdit, ovládat se)*

Pochází německého *hemmen* = brzdit, omezovat, ztěžovat, též polsky *hamowač* = brzdit, krotit (vášně). V hantýrce *hamovanec* = brzdící klín, *hamovačky* = brzdy, *hamovat se* = ovládat se, brzdit vášně či jednání, *nehamuj se* = neostýchej se.

### *Hampl (sklenička tvrdého alkoholu)*

Vzniklo zkrácením německého *der Hampelmann* = dřevěný tahací panák, tajtrlík či loutka. Pochází z německého *hampeln* = vyskakovat a přitom rozhazovat rukama. Historie této figurky začíná ve Frankfurtu v roce 1832. Jelikož je *panák* naše označení pro skleničku kořalky, použila pro ni hantýrka též výraz *hampl*. Možná také proto, že po několika *hamplech* návštěvníci hospod rozhazují rukama podobně jako ten *Hampelmann*.

### *Hampéz (nevěstinec)*

Nevěstinec se řekne německy *Hahnenbeis*, kde *Hahn* = kohout a *beißen* = kousat. Ve středověku byl symbolem nevěstince kohout, někdy i kohout na slepici, kterou si přidržuje zobákem. Někteří lingvistici v tom druhém slově slyší *bajs*, a tím jsme v řeči jidyš, kde *bajez* znamená dům, nebo v rakouštině, kde *Beisel* či *Beisl* = domek či malá hospoda. A od *Beisel* je už jen kousek k *pajzlu*. Takže *hampéz* je, přátelé, v podstatě kohoutí pajzl nebo, možná lépe řečeno, pajzl, kam si *borci dó zakohótít*. Někteří slušnější Moraváci v tom ovšem slyší *hambaté* či *hanebné pajzl*.

### *Hamr, báchamr (kladivo)*

Pozor, *báchamr* čteme bác-hamr. Konstatováním, že německy *der Hammer* = kladivo a *bác* je citoslovce bouchnutí, bysme mohli toto heslo uzavřít. Ale zdá se, že věc není tak přímočará. V současné němčině mají slova jako *der Ballhammer* = kulaté či zaoblené kladivo (*der Ball* = koule), *der Bankhammer* = ruční či zámečnické kladivo (*der Bank* = pracovní stůl) a ve starší hovorové rakouštině existovalo slovo *der Wachshammer*, přičemž *wachsen* = tlouct či udeřit.

V rakouštině a bavorštině se často B a W zaměňují, příkladem nám mohou být přejímky *di Wurst* → buřt či *da Wachman* → bachman. Vyslovíme-li *da Wachshammer* jako „bachs-hamr“, nejsme již daleko od našeho *bác-hamr* a význam je tentýž. *Lóskal vogle báchamrem* = rozbíkel uřechy kladivem.

### *Hamrovat (jíst, roztloukat)*

První význam *jíst* je odvozen od zvukomalebného *ham*, druhý od výrazů *hamr* či *bác-hamr*, což jsou kladiva. Znamená též tlouct, kovat, tepat, prostě bušit kladivem. *Hamr za žebřík* = jídlo, *hamrovat šutry* = roztloukat kameny, přeneseně pak *nahamrovat si do budky* = natlouct si do hlavy, tedy naučit se, zapamatovat si, *nahamrovat do ovarů* = natlouct do uší, tedy důrazně říct či oznámit.

### *Hamsnót, hemznót (šlápnout, dupnout)*

Staré moravské slovo *hamtat* znamenalo původně jít těžkým či nemotorným krokem, *shamtat* pak pošlapat či sešlapat. Z dokonavé verze *hamtnót* = ztěžka šlápnout se vyvinulo lépe vyslovitelné *hamstnót* stejného významu. V hantýrce *hamsnót* = prudce šlápnout či dupnout, *hamsnót do* = šlápnout do. Pozor na záměnu s podobným *zhamstnót* = zabavit, sebrat, získat pro sebe. Příklady: *hamsnót na heft* = prudce přidat plyn, dupnout na plyn, *hamsnót do čoklího kokina* = šlápnout do psiho lejna. Někdy se setkáme též s tvary *hemznót* a podstatným jménem *hemza* = dupnutí.

Poznámka: Proč říkáme akceleračnímu pedálu v automobilech plynový pedál? Jsou zde dvě hypotézy: První říká, že je to anglické *gas pedal* neznámá plynový pedál, ale je to zkratka *gasoline pedal* = palivový pedál, v Americe dokonce benzínový pedál. Druhá hypotéza poukazuje, že starý název karburátoru (v hantýrce *karbec*) byl zplynovač, německy *der Vergaser*, ve starším automobilovém slangu *frkač*. A to proto, že karburátor rozprašuje benzín do proudu vzduchu nasávaného do spalovacího prostoru motoru.

### **\*Hamstrovat (mamonit)**

Německy *der Hamster* = křeček, *hamstrovat* tedy znamená doslova křečkovat. *Hamstrovat na polisku* = sbírat zapomenuté brambory, makovice, kukuřici a podobné plodiny, v přeneseném významu *hamstrovat (s cajkama, s kšírem)* = vnučovat věci, obchodovat (s krámama, s nádobím), např. jako podomní obchodník.

### **Hamtit (hamonit, honit se za ziskem)**

Odvozuje se od hebrejského slova *mamon* = nezřízená touha po zisku, jindy zase od moravského *hamonit* = lakotně shánět či dokonce od slova *chamtivý* = lakotný, nenasytý. Viz též odstavec „Chlemtat“. *Kšeftsmeni enem hamtijó a na kunčofty hážó bobana* = obchodníci se honí za ziskem a na zákazníky kašlou. *Dóda hamty-hamty kačku ke kačce a potym kaufl novodur vágn* = děda lakotně skládal korunku ke korunce a potom koupil nové auto. Tetka Picmánková se však přiklání k odvození od citoslovce jezení *ham*. *Hamti, hamti, ať máš (v hubě) víc než tamti*. A přeneseně i ve *šrajtofli*.

### **Hangec (Stránice)**

Na místě dnešního katastrálního území Stránice ležela údajně vesnice stejného jména. Nebyla však zcela určitě pojmenována podle zdejších stránek, tak se to ve středověku nedělalo. Sídla se nazývala velmi často podle majitele či zakladatele. Tady to velkou pravděpodobností bude nějaký pan Strána či Stránka. Pojmenování *Hangec* je však od stránek odvozeno, německy *der Hang* = svah, strán či úbočí.

Někteří pamětníci uvádí pro Stránice název *Birzebirk* či *Bircebirk*. Spekulací o významu těchto slov se vyskytlo mnoho a téměř všechny vycházejí z němčiny. Někteří v tom vidí strán - *der Berghang*, jiní kopec - *der Berg*, další břízu - *die Birke*. A ti s obzvláště bujnou fantazií dokonce i nářeční výraz pro krátkosrstou ovci - *birka* (z maď. *birka* = ovce). A vychází jim významy stráně v kopcích, stráně z kopců, březové stráně a v posledním případě stráně pro ovce.

Až tetka Picmánková přišla na to, že se jedná o hláskový přesmyk. *Bir-zebirk* → *Bir-bezirk* → *Bürg-Bezirk* (čti *birk-becirk*). Což je zkrácené *Bürgerbezirk* = měšťanská čtvrť, neboť *der Bürger* = měšťan, měšťák a *der Bezirk* = obvod, okrsek či čtvrť města.

Poznámka: Úřednická čtvrť se nazývala oficiálně za Rakouska i za protektorátu *Beamtenheim* – doslova úřednický domov.

### **Hank (kopec, svah, strán)**

Převzali jsme s němčiny, kde *der Hang* = strán, svah, úbočí. *Šórat se do hanku* = pomalu stoupat do kopce.

### **Hantec (řeč, mluva, hantýrka - mluva určité sociální vrstvy či skupiny)**

*Hantýrovat* znamená mluvit argotem neboli žargonem. Dnešní německé slovo *hantieren* ovšem znamená vládnout, ovládat či manipulovat. Ve starší němčině znamenalo i provozovat obchod či živnost. Obě tyto činnosti předpokládají výřečnost a umění slovy přesvědčovat, a tak došlo už v německém argotu k přenesení významu. Lingvistici dále předpokládají, že



sloveso *hantieren* vzniklo ze starého francouzského *hanter* = přecházet sem a tam, často navštěvovat.

Příklady z hantýrky: *hantec vo tym je brnkačka* = o tom se snadno mluví, *hodit hantec do holpecu* = poradit se, *hodit kus hantecu* = popovídat si, *hantec doma valí* = doma používáme hantýrku, *(nóbl) hantec věšek* = spisovná čeština, doslova vznešená mluva vysoce postavených.

### ***\*Hapaj (štamprlka tvrdého alkoholu)***

Německy *der Happen* = sousto, tj. množství, které je možno spolknout najednou. V hantýrce je to odpovídající množství tvrdého alkoholu. *Kopl za žebřík hapaja rumunska* = hodil do sebe kalíšek (hlt) rumu. Pozor však, na severu Moravy může slovo *hapaj* znamenat také kalíšek denaturovaného lihu ochuceného malinovou či podobnou šťávou.

### ***Haprovat (mít závalu, nedobře fungovat)***

Německy *hapern* nebo také *habern* znamená neklapat, váznout, vynechávat, hovorově i mít překážky či nedostávat se něčeho. V hantýrce *haprovat* = nedobře fungovat, mít závalu, vynechávat. Příklady: *hercna hapruje* = potíže se srdcem, *se stařkó nám to hapruje* = s ženou si nerozumíme, přeneseně také *hapruje nám cech* = nesouhlasí nám účet, *net nám dneska hapruje* = internet má dnes problémy (jde pomalu, seká se, atd.).

### ***Hapták (stoj v pozoru)***

Pochází z rakouského vojenského povelu *hab* či *habt Acht* znamenajícího doslova měj či mějte pozor! To se do české vojenské terminologie přeneslo jako "Pozor". Hantýrka rozšířila jeho významy, takže *hodit hapták plukasovi* = pozdravit plukovníka předpisovým vojenským pozdravem, *házet hapták před futrama* = postávat či stát přede dveřmi.

### ***Harafica, harafička (opilost)***

Slovo používá spisovatel Rudolf Těsnohlídek v Lišce Bystroušce. Bylo živé i v okolí Brna. Tetka Picmánková v něm vidí složeninu *hara* + *fikané*. Předpona *hara-* znamenala ve staré češtině něco jako běda, vyjadřovala odpor, nevoli. *Fikané* = mazaný a *namazané* či *zmazané* = opilý. *Harafica* je z jejího pohledu opilost „až běda“, *harafička* pak jen opilost „lehká“. „Ba, ba, *harafica* je těžká a obsedala si tě“, říká revírník v Lišce Bystroušce.

### ***Harant, harantě (dítě, zlobivé, hlučné, roztěkané)***

Původní význam slova *harat* byl planout, hořet či bouřlivě se chovat. Zachoval se ve slovenštině, v češtině *hárání* = zvířecí říje.

Druhá hypotéza hovoří o Kryštofu Vilému Harantovi z Polžic a Bezdržic, vojenskému veliteli, který v době třicetileté války bez nějakých výčitek svědomí sloužil nejprve v saské armádě, později ve švédské a nakonec habsburské. V roce 1680 pak velel pluku, který drsně potlačil selské povstání. Podle něj se začalo říkat vypočítavě se chovajícím a podobně „drsným“ klukům *haranti*. Pozor však! Nejedná se o známějšího a o dvě generace staršího Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic. Toto byl jeho strýc, renesanční člověk, vzdělanec, cestovatel, spisovatel, účastník českého stavovského povstání, který byl popraven spolu s dalšími 27 českými pány na Staroměstském náměstí 21. června 1621.

Další hypotéza hovoří o odvození ze staročeského *hara* + přípona *-nt* ? Z tohoto pohledu *harant* = bídák, neboť *hara* znamená ve staré češtině přibližně „hola“, ale také „och!“ či „běda!“ a v latině *hara* = chlívek pro prasata. Odsud pochází též slova *haraburdí*, *harampádí* i *harapana* = nemravné děvče. Viz odstavec „Harapanna“.

### *\*Harapanna (prostitutka)*

Pracovním herberkům (vykřičených domů) se říkalo *harapany*. Toto slovo používá ve svých knihách o brněnských postavičkách spisovatel Pavel Řezníček. Předpona *hara-* znamenala ve staré češtině něco jako běda, vyjadřovala odpor, nevoli. Pochází údajně ze staré němčiny. A jen tak pro zajímavost: Latinsky *hara* = chlívek pro prasata.

Tetka Picmánková tvrdí, že podle *harapannen* dostala název ulice *Panenská* v centru Brna, neboť za Rakouska zde bývaly vojenské nevěstince. Proti této hypotéze však mluví fakt, že německy se nazývala *Nonnengasse* = Jeptišská ulice, neboť německy *die Nonne* = jeptiška, řeholnice.

### *Harašit (blbnout, sexuálně obtěžovat)*

Používá se převážně ve spojení *haraší mu v budce*, které znamená, že to nemá v hlavě v pořádku. Není to však odvozeno od moravského *harašit* znamenajícího šramotit či chrastit, ani z německého *rascheln* resp. rakouského *raschen* o stejném významu, ale z německého *rasch* = zbrklý, unáhlený, prudký. Samozřejmě s přihlédnutím k moravskému *strašit* v hlavě. *Mauzna haraší ve špajzu* = myš šramotí ve spíži, *haraší mu v budce* = nemá to v hlavě v pořádku.

Význam erotické obtěžování je odvozen od jména známého krkonošského barona *Harracha*, který ve svých textilkách kontroloval rukama, jak modely, které mu byly předváděny, nositelkám padnou. *Dala sem hokně kopny, borci tam furt harašili* = odešla jsem ze zaměstnání, chlapi mě pořád otravovali.

Naši oponenti ovšem tvrdí, že tento výraz pochází z anglického *harassment* = trápení, soužení, sužování, trýzeň, útrapa, znepokojení, zneklidnění, znepokojující čin. A že výše uvedené německé *rasch* i naše *haraší mu v budce* s tím má významovou souvislost.

### *Harcovat (jet, jít s potížema)*

Maďarsky *harc* = boj a *harcol* = bojovat, zápasit. Stará čeština to převzala jako *harcovati* = putovat válečným polem, dorážet, dělat nájezdy či jezdit na koni sem a tam a vyhledávat soupeře. V nářečích z toho zůstal jen význam potulovat se po krajině a žít se zpravidla ne moc počestným způsobem.

Tetka Picmánková však toto slovo odvozuje od názvu středoněmeckého pohoří *Harz*. Pro poutníky a formany jedoucími ze severovýchodu od Berlína směrem na Frankfurt to byla první větší komplikace v přesunu, a pokud toto poměrně malé pohoří neobešli či neobjeli, museli se přes něj *přeharcovat*.

Současná doba posunula význam slova *harcovat* na trmácet se a zdlouhavě či namáhavě cestovat. V hantýrce se od té námahy částečně odhlédlo. Takže *doharcovat rozhašenó káró* = přijet v porouchaném autě, *harcovat se celé deň córákem* = otravně cestovat celý den osobním

vlakem, *doharcovat na raku přes blatisko* = přijet na kole přes náročný blátivý terén, *harcovat po štrekách* = jezdit po nekvalitních silnicích, *vopráskané harcovník* = zkušený muž, který má již leccos za sebou.

### **\*Hasit (pohybovat se rychle)**

Nesouvisí s hasit ve smyslu bránit v hoření, ale se starším českým *hasat* = rejdit, křepčit a *zahasat se* = uštvat se, uhnat se. Vliv měla zřejmě i polština, kde *hasač* = běhat, prohánět se, skákat, ale i tancovat. *Hasit si to* = jít nebo jet rychle, *dohasit, přihasit vágnem* = přijet autem.

### **\*Hastroš, nahastrošit se (strašák, podivně se obléct)**

*Hastroš* se říkalo hadrovému panáku doplněnému nějakým klapacím zařízením poháněným větrem. Jeho úkolem bylo plašit ptáky a hlodavce. Vypadá to, že jsme si přizpůsobili německé *der Hasenschreck* = strašák na zajíce (*der Hase* = zajíc, *der Schreck* = strach i strašák). *Za humnama házel stojku hastroš ubóchlé z fecen* = na pozemku za zahradou stál strašák vyrobený z hader, *na čarodky se koc špicově nahastrošily* = na svátek čarodějnic měly ženy skvělé převleky. Jiní však odvozují výraz *nahastrošit se* od *die Hast* = spěch, shon, tedy obléct se ve spěchu, nedbale či nevkusně.

### **\*Hašišárna (mejdán, hudba mladých)**

*Hašišárna* bylo původně "rej vlasatců" a také místo, kde se takové mládežnické mejdany konaly. V Brně se říkalo *hašišárny* také tranzovní hudbě a tanci. Pro starší generaci to byla v podstatě jakákoli „podivná“ hudba, které holdovala mládež. Slovo je sice odvozeno od drogy *hašiš*, ale to neznamená, že se na těchto akcích kouřil či požíval *hašiš*. *Večír valíme na hašišárnu (do hašišárny)* = večer jdeme na mejdán, *ty tvoje hašišárny mně rvó ovary* = ta tvoje „moderní“ hudba mi rve uši.

### **Haškovat (zapírat a cítit se přitom jako oběť)**

Zdálo by se, že slovo *haškovat* bylo vytvořeno v souvislosti se spisovatelem Jaroslavem Haškem a jeho skvělým románem „Osudy dobrého vojáka Švejka...“ a že tedy *haškovat* = *švejkovat* = předstírat poslušnost nebo plnění povinností a při tom to mít „na háku“ a dělat si z toho legraci. Toto *švejkování* se často pokládá za typickou vlastnost českých lidí.

Nikoli přátelé. Přesný význam slova *haškovat* je opakovaně lhát, zapírat a nakonec pod tlakem důkazů přiznat barvu, ale hlavně (!) tvářit se při tom jako oběť. Inspirací k vytvoření tohoto výrazu byla jedna z afér jihomoravského hejtmána Michala Haška, vládnoucího v letech 2008-2016. V hantýrce dostal Michal Hašek označení *Hašken* a *Tenisák Boy* – to podle kulaté hlavy s velmi krátce střiženými řídkými vlasy. *Nehaškuj, já sem tě tam zmerčil* = nevytáčeš se, viděl jsem tě tam.

Díky Michalu Haškovi si začali někteří Brňáci vykládat termín hejtman jinak. Původně to byl *der Hauptman* = náčelník, kapitán, doslova hlavní muž. Po aférách Michala Haška se dostala do popředí anglická složenina *hate man* = odporný či dokonce nenáviděný muž.

### **Hašte (nakládačka, vynadání)**

Latinsky *hasta* = hůl, *dostat hašte* znamenalo původně dostat holí. To se dá vyjádřit jako dostat výprask. A od toho se odvíjí další význam slova *hašte* = nakládačka, záhul. Tedy *dat si*

*hašte v posilce* = dát si do těla, hodně trénovat, *kópit* či *lapnót haště* = dostat vynadáno nebo též být vykázán do příslušných mezí.

Tetka Picmánková doplňuje, že zde má původ i spisovné slovo *hašteření*, což byla původně potyčka holemi či čakany. Časem se tento význam zjemnil na jemnou rozepru slovní. Naši oponenti ovšem tyto souvislosti neuznávají a sloveso *hašteřit* odvozují od maďarského *házsátros* (čti hášártoš) = hašteření či německého *hastig* = prchlivý.

### ***Haubna, haupna (kapota auta, kufr)***

Německy *die Haube* = kapota, kryt, poklop, přilba, klobouk. Variantně též *haupna* i *haugna*. *Nabořená, naondulovaná haubna* = nabourané víko motoru či kufru, *rozglábená haubna* = víko motoru či kufru otevřené dokořán, *narvat bágľe pod haubnu* = uložit či napěchovat zavazadla do kufru vozidla. Pozor však: *piklhaubna* = špičatá přilba, tedy kryt na hlavu.

### ***Havaj, havajka (nicnedělání, dívka)***

Kdysi panovala představa, že původní domorodé obyvatelstvo Havajských ostrovů se mělo velice dobře. Nemuselo moc pracovat, protože tam sama od sebe rostla spousta plodin vhodných k jídlu. A dokud se domorodky živily touto přírodní stravou, nebyly tlusté, ale měly krásnou postavu a pro naše evropské oči i hezké obličej. A takto vznikly pojmy *havaj* = nicnedělání, pohoda a klid a *havajka* zkráceně *havaj* = hezká a spíše mladá žena.

Příklady: *havaj lajčľila sólobuľy* = mladá žena žila sama, *šesnáctková havaj* = šestnáctiletá dívka, *zaséc bude havaj* = zas bude dobře, *havajľajntuch* = houpací síť neboli hamaka, *havajhokna* = klidná a pohodová práce, *havajľét* = poukaz na dovolenou, *havajľapír* = jemný toaletní papír, doslova dívčí papír. Používal se především ve splachovacích záchodech. V kadibudkách se používaly zpravidla natrhané či nastříhané noviny, zjemnělé speciálním gryfem, viz odstavec „Gryf“.

### ***Havrani (pohřebáci, důchodci)***

V naší kulturní oblasti je černá barva barvou smutku a smrti. Havran je černý. Americký básník Eggar Allan Poe ve své básni „Raven“ nabulíkoval západnímu světu, že havran přináší přinejmenším smůlu. V hantýrce *havrani* = pohřebáci, a to nejen díky černé barvě, ale jsou to též poslové špatných zpráv. Říká se jim též *ľunebráci*, neboť latinsky *funus* znamená pohřeb.

Podobně jsou na tom *havrani* = důchodci, ti ještě nejsou mrtví, ale v očích mladé generace nemají ke smrti a pohřbu příliš daleko. Takže *sajtna havranů* = skupina důchodců, *moji staří havrani* = prarodiče, *osada havranů* = domov důchodců. Tento název byl inspirovaný povídkou „Osada havranů“ od Eduarda Štorcha z roku 1965.

Mimo naši hantýrku se můžeme setkat s označením *havran* pro nováčka či začátečníka a někdy také pro policistu.

### ***\*Házet do křa (ľhát)***

Plotňácký výraz. Je to zkrácené *ľodil recht do křa a hanyľoval*, což znamená, že odhodil pravdu někam do křoví (kde nebude rušit či překážet) a vyprávěl. Ovšem když dnes *nekdo ľodí skovku do křa*, tak se schová do křoví.

### *Hecovat (provokovat, povzbuzovat)*

Rakouské *di Hetz* = legrace, šprým, povyražení, *per Hetz* = žertem, pro zábavu. Zajímavé je, že v Německu mají velice podobná slova s odlišným významem, a to *die Hetz* = povyražení, švanda a *die Hetze* = spěch, shon, štvání se a *hetzen* = štvát, popuzovat, dělat si legraci. A aby toho nebylo dost, tak rakousky *s Heckn* = žihadlo a *hecken* = dát žihadlo a *s Beinl heckt* znamená včela píchne.

Zdá se, že naše slovo *hecovat* dostalo do vínku takřka všechny tyto významy z obou jazyků, povzbuzovat na jedné straně a popouzet či dráždit na straně druhé. *Nahecoval mě, abych pískl na pikolika* = ponoukl mne, abych zavolal číšníka, *hecoval mě, abych čórl...* = naváděl mne, abych ukradl..., *hecovat sporcmeny* = povzbuzovat sportovce. *Hec* je pak zábava, legrace a současně i provokace či schválnost. *Sfókl to na hec* = udělal to schválně, *ufachčil to enom tak z hecu* = udělal to jen tak z legrace, *vyhecované borec* = vytočený muž, *hecoval do nás* = navážel se do nás.

### *Hébl, héble (nos, zobák, čelist)*

Logicky by se zdálo, že slovo *hébl* je odvozeno od hanáckého slova *hébat*. Je to pravda pouze částečná, uplatnil se zde i vliv německého *der Hebel* = páka, páčka, ovládací řadič či sochor. Čelist i zobák se hýbou a připomínají dvě páky, nos též vypadá jako páčka nebo malý sochor. Takže *valit rovnó za héblem* = jít přímo za nosem.

Na Moravě se jako *héble* označují také cetky a bezcenné věci. Toto má však původ v jidyšském *hevel* = nicota. *Nemá ani héble* = nemá nic.

### *Heft (průpovídka, držadlo, nos)*

*Das Heft* znamená v němčině sešit, ale také držadlo, násadu či rukojeť, *heften* pak sepnout, připnout, připevnit. V hantýrce pak *heft* znamená především držadlo, násadu či rukojeť. A také nos, to díky tvarové podobnosti. V přeneseném významu je *heft* akcelerační páka či plynový padál v automobilu. *Hamsnót na heft* = šlápnout na plyn.

Kde se ale vzal význam průpovídka, kec či vtip? Někteří říkají, že to souvisí s rakouským slovem *Heftl* = brožura. V dobách, kdy se začaly vydávat komiksové brožury, došlo ke ztotožnění formy a obsahu, takže brožura *heftl* obsahovala *hefty*, tedy vtipy, průpovídky a přeneseně i řeči a kec. Druhá hypotéza říká, že to souvisí se spojením *ušit bódu*, tedy udělat podraz či nějakou kulišárnu. *Ušit bódu* můžeme vyjádřit jako *zheftnót bódu* a jazyková hra pozměnila *zheftnutó bódu* na *heft*.

Setkal jsem se i s významem *heft*, *hefty* = koření či ochucovadla, domnívám se však, že je to jen překroucené slovo *helfky*, což se dá vyložit jako „pomocníci“.

### *Heftovat (spojoval, přemlouvav, balamutit)*

Německy *heften* znamená spojit a to různými způsoby. Sestehovat, sepnout, připnout, přibít, připevnit, spoutat, svázat a podobně. Všechny tyto významy vyjadřujeme v hantýrce slovesy *heftovat*, *přiheftovat*, *zheftnót* a podobně. *Heftini, přiheftini to tadyk* = sešij, spoj, svař, sestehuj, připni či přitluč to tady. Se slovem *heftovat* souvisí i plotnácké *heftna* = žena



stíhačka, ale také přítulná žena. Prostě ta, která se na mužského až příliš upnula, tedy *přiheftla se k němu*.

Druhý význam souvisí se slovem *heft* = ve významu kecat. Viz odstavec „Heft“. *Heftovat* tedy znamená také kecat, *heftovat do nekeho* pak ukecávat. Někdy také dobírat si, vysmívat se či míchat se do něčeho. *Měť blbé hefty* = mít hloupé připomínky, *kindoš má přiheftlý u hercny* = děti mám rád.

### **Hegeš (nepořádek, odporné jídlo, sračka)**

Původní význam tohoto slova je nepořádek, postupně se však ujalo jako označení odporného jídla a nakonec jakékoli odporné situace. Rod podstatného jména *hegeš* kolísá. *Kýbl s hegešem* = kbelík s nějakou sračkou, *hegeš chálka* = jídlo nechutné až odporné. *Zbyla po nich těžká hegeš* = zůstal po nich pořádný nepořádek.

Původ nám nebyl zpočátku zcela jasný, v rakouštině jsme našli pouze slovo *da Hegeling* = zbabělec či sketa. Avšak v některých oblastech Moravy označuje slovo *hegeš* (bez *hegeša*) vola s rohama obrácenýma dozadu. Podobně obrácené rohy má i řada čertů. A tak vznikla tzv. čertovská hypotéza, která odvozuje slova *hegeš*, *humpl*, *kentus*, *kekel* a podobná další od jmen řadových rohatých pekelníků, o kterých je známo, že si na čistotu nepotrpí, nemyjí se, a proto smrdí a celkově působí odporným a odpudivým dojmem.

### **\*Hele (české uvozovací slovo, oslovení)**

*Hele* je slovo české a pražské, o kterém je dobré také něco vědět. Je to analogie brněnského *pocém*, viz odstavec „Pocem“. Jedná se o zkrácené „pohleď na mě, chci ti něco říct“. Pohleď → hleď → hle → hele, poslední krok byl nejspíš pod vlivem slova *vole*, neboť *hele vole* se krásně vyslovuje. Příklad: *Hele (vole), to si strč za klobouk*.

### **Helpka, helfštýn (pomoc)**

Helfštýn nebo také Helfštejn je zřícenina hradu ležící poblíž Týnce nad Bečvou v okrese Přerov. Německy se jmenoval *Helfenstein* (čti helfn-štajn), doslova pomocný kámen. Jestliže v hantýrce někomu *vysadíme helfštýn* nebo také *helfštýna*, dáváme mu pomocný „kámen“, tedy intenzivní pomoc.

Od německého slovesa *helfen* = pomoci či přispět finanční sumou máme v hantýrce výrazy *helf*, *helpka*, *helfec* = pomoc, *helfr* = pomocník, *vysadit helfku* = pomoci, *rychlé helf*, *fofrhelfka* = první pomoc, *helfnót pětkó* = založit desetikorunou, půjčit 10 korun, *helfky do chálky* = pomocné ingredience do jídla, koření.

### **Helgoland (skála na Žlutém kopci)**

Na vrcholu Žlutého kopce se tyčí skála tvořená červeným slepencem zvaná *Helgoland*. Je to snad země nějaké Helgy? Nikoliv. Název je kopií názvu ostrova *Hegoland* v Severním moři, na kterém mají pobřežní skály podobnou barvu. Ale ani tento ostrov není zemí Helgy, jeho název se odvozuje od německého spojení *heiliges Land* = svatá či posvátná země.

Jedna verze legendy o brněnské kamenné panně Johance z poštovního úřadu na Orlí říká, že jednoho večera v roce 1694 pokryly Žlutý kopec nad Starým Brnem podivné rudé mraky a od

těchto mraků se zbarvila i skála. Závistivé báby tehdy tvrdily, že to způsobila ona čarodějnice Johanka, služka v poštovním úřadu na ulici Orlí.

### *Helikar (nos)*

*Chceš ufachčit helikar(a)?* = chceš zakroutit nosem? Jedná se o anglicismus, *helikat* = šroubovitý, spirálovitý, spirála, který vychází z latinského *helix* = šroubovnice. *Vsakovat, lapat štyngec do helikaru* = nasávat pach do nosu.

Druhá hypotéza vychází ze slova *heligón*. Název tohoto žesťového hudebního nástroje je odvozen též od slova *helix*. Vytvořen byl totiž z tuby, která byla nepraktická pro hru v pochodu, a tak došlo k zatočení ozvučnickové části, aby hlavní váha nástroje spočívala na rameni hudebníka. Zvuk, který vydá smrkání některých mužů se podobá zvuku heligónu.

### *Hémoni, hemoni (policisté)*

Toto slovo znamenalo původně policistu v uniformě a zkracovalo se též do podoby *hé*. *Hé de* znamenalo, že policista jde. Slovo je převzato z vídeňštiny, kde slova *Höh*, *Heh*, *Häh*, *Höhm* nebo i *Heman* označují vrchnost. *Höhm* je doslova vysoký muž a odsud pochází i brněnský výraz pro šlechtice či vyšší úředníky – *věšky*. *Hemárna* = policejní stanice

Jiní znalci argotu odvozují slovo *Hö* od výrazu *Högel*, který znamená v německém argotu soud a to z výrazu *hechal* z řeči jidyš, který znamená palác či chrám. No nevím.

### *Hemzy (slova, kecy)*

V odstavci „Hemžit“ jsme si řekli, že staré češtině se drobní živočichové pojmenovávali *hmez* nebo také *hemz* či *hemza*, tedy to, co se hemží. V novější češtině znamená hemžit často se vyskytovat, například diktát se může hemžit hrubkami.

Když se podíváme na starší text, tak se na papíře hemží všelijaká písmenka, kterým se dnes v hantýrce říká též *hmyzáci* či *hmyzosi*, za starých časů to však byli *hemzáci*. A tito *hemzáci* se řadí do skupinek, kterým se říká *hemzy* neboli slova. Jednotné číslo je *hemz*, tvar *hemza* by měl označovat dupnutí či šlápnutí, viz též odstavec „Hamsnót“. Ale v hantýrce není nic stoprocentní, takže se musíme orientovat podle kontextu.

V hantýrce: *hemz járu* = slovo roku, kec roku, *jet křivý hemzy* = reptat, *jet vědátorský hemzy* = mluvit odborně, přednášet, *suchý hemzy* = nezáživná slova, strohý výklad, *kydat blbý hemzy do palice* = oblbovat, *jet vojetý hemzy* = říkat pořád to samé. A protože se výrazu *hemzy* používá převážně v negativním slova smyslu, dostal negativní zabarvení, takže když toto slovo stojí samostatně, znamená zpravidla slova či řeči nepříjemné. Jsou i výjimky: *na tak jungšálovó kó só to špicový hemzy* = na tak mladé děvče je to skvěle řečeno, *vědátorský hemzy* = odborný text, slova.

### *Hemžit se (hýbat se, obracet se, převalovat se)*

Původně *červit se*, tedy pohybovat se jako větší množství červů, žízal či hadů. Ve staré češtině se všichni tito živočichové pojmenovávali *hmez* nebo také *hemz* či *hemza*, tedy to, co se hemží. Slovesa *hemzati* a *hmyzati* zahrnovala též význam plazit se a lézt. Vedle *hemžení* hmyzu, červů a plazů označovala i nepříjemné lechtavé pocity jako mravenčení, svrbění a šimrání.

Hantýrka si význam slova *hemžit* posunula na chaoticky se pohybovat či opakovaně se pohybovat. *Hemžit dóznó* = kroutit hlavou, *hemžit se jak tauc* = kroutit se jako žížala či had, *u rybála se to hemžilo kindošama* = u rybníka se pohybovaly děti, *koc zahemžila kotlem* = dívka zakroutila zadkem, ale také *štreka se hemžila jak plazoň* = cesta se klikatila jako had.

### ***Henkl (zamilovaný, držadlo, koleno)***

Německá slovesa *henken* a *hängen* zanaménají pověsit, věšet či lpět na něčem. A právě tím se vyznačuje zamilovaný člověk. Je na tom druhém doslova pověšený a lpí na něm. Je prostě z něho *henkl* = zamilovaný, je z něj celý pryč. *Zahenklovat se* = zamilovat se, doslova přivěsit se. V plotňáctině *koc je henkl na cány* = děvče je chytlavé na chluby, prostě jej přitahují.

Podstatné jméno *der Henkel* označuje ucho, poutko a držadlo. Odsud pochází plotňácký výraz *henkle* = uši na kastrolu či v jednotném čísle *henkl* = držadlo a také sloveso *hengčit* = věšet či pověsit.

Poslední význam slova *henkle* = kolena. Německý anatomický termín pro stehno je *der Obershenkel*, což je možno chápat jako nadkolení. Tetka Picmánková však toto slovo odvozuje z výrazu *die Hänge* = závěsy (na nohy), po zdrobnění *die Hängel*. Je také možné, že se jazyková hra inspirovala také německým *hinken* = kulhat, poklesávat v kolenou, a že alternativní tvar mohl být *hinkle*. *Byt do nekeho henkl* = být do někoho zamilován, původně ale *byt z nekeho henkl*, tedy být z někoho na kolenou.

### ***Hépnót, hópnot (strčit do někoho, skočit, spadnout)***

Německy *der Hieb* = rána, úder, seknutí a podnapilost. V hantýrce *hépnót do nekeho* = vrazit či strčit do něj. V ostatních významech je skryto moravské sloveso *hópat* = houpat a také klátit se, skákat a nepěkně tancovat. Vliv německých slov *hopsen* = hopkat, *huppen* = skákat či rakouského *happen* = skočit je možný. *Hópnot na šlajfy* (rak. *auf di Schleifen happen*) = dupnout na brzdy, *hópnot z fenstru* = skočit z okna, *hópnu do regálu* = jdu spát, doslova skočím do postele, *hópnot na špek* = skočit, naletět na „chyták“, sežrat něco i s „navijákem“, *hépnót do nekeho* = fyzicky strčit, vrazit do někoho.

### ***Herberk (ubytovna, hospoda, nevěstinec, nepořádek)***

Německé slovo *die Herberge* znamenalo původně vojenský tábor či vojenskou ubytovnu, *das Heer* = vojsko, *dav*, *bergen* = ukrýt, uschovat. Časem se význam rozšířil na ubytovnu pro muže, která byla součástí řady hospod. Ubytovali se zde vandrující studenti, tovaryši, obchodníci či řemeslníci. V takovém *herberku* byla ubytována hromada mužů a proto někteří, jako třeba naše tetka Picmánková, skládali toto slovo z *der Herr* = muž, pán a *der Berg* = hora, kopec, hromada a to i ve smyslu množství.

Starousedlíci mně sdělili, že ve Starém Brně znamenalo slovo *herberk* zpravidla hospodu, tedy místo, kde se schází spousta chlapů. V oblasti Cejlu však slovo *herberk* označovalo spíše nevěstinec neboli bordel. I tam docházeli především chlapi. A protože nepořádek = *bordel* = *herberk*, byl slovu *herberk* přidán i význam nepořádek. Nakonec tam, kde je spousta chlapů, nepořádek je. A v případech vojenských jednotek sice ne tak zjevný, ale skrytý.

*Herberkům, bordelům* a *nevěstincům* se říkalo též *vykřičené domy*. Někteří říkají, že to bylo proto, že se z jejich oken ozýval zejména v létě rozkošnický křik a sténání. Ve staré češtině

však *vykřičenost* = hanba, *vykřičený* = hanebný, nechvalně známý a *byť vykřičené za nehaňbu* = být označen za nestoudníka.

### *Herda (rána)*

Slovo vyjadřovalo původně poplácání po zádech, postupem času začalo označovat jakoukoli ránu. To pravděpodobně díky podobnosti s výrazem *darda*, viz odstavec „Darda“. Na počátku byl *heroický* neboli hrdinský čin. V případě dětí to bylo třeba zachycení menšího sourozence, aby nevstoupil do jízdny dráhy vozu či automobilu nebo někam nespádl. A k uznání velikosti či důležitosti tohoto činu malého *heroa* (hrdiny) patřilo poplácání po ramenou či mezi lopatkama neboli *herda*.

Tetka Picmánková se ovšem přiklání k odvození od maďarského slova *ördög* (čti erdek) znamenajícího čert. Podle ní se původní *herdek šupa* či *herdek prda* zkrátilo na *herda*. Takže *herda* = čertovská rána.

A tak můžeme *dat* či *máznót herdu nekemu na hrb* = dát či udeřit někoho do zad, *kópit herdu do kedlábký* = dostat ránu do hlavy nebo dokonce *kópit herdu vod lajbky* = dostat ránu od života.

### *Herdekhajfa, herdekbaba (čertovská baba)*

Znamená to rozhodnou, průbojnou, pohotovou ale také panovačnou ženskou, která si s váma všechno vyřídí ihned. O nějakou ránu (viz odstavec „Herda“) od ní není nouze. Maďarsky *ördög* (čti erdek) znamená čert, i když se to někdy používá jako zaklení. Takže *herdekbaba* = čertovská baba.

### *Herfón, héroš (papaláš, významná osoba, šlechtic)*

Pochází z německého *Herr von ...*, například *Herr von Zierotin* = pán z Žerotína. Plotňáci zkrátili výraz *herfón* na *héroš* = lepší člověk, pán. Vliv zde mohlo mít i řecké slovo *hérós* = hrdina. *Džek je to švorcové, ale fligní herfóna, héroša* = je to chlap bez peněz, ale dělá ze sebe pána. V současnosti může být *herfón* i vedoucí či nadřízený, např. *herfón vod fajců* = náčelník hasičů. Pozn.: Ve vojenském slangu byl *héroš* důstojník.

### *Hermelín, hermelíni (starý muž, důchodci)*

Poměrně mladý novotvar. K jeho významu nás dovede následující jazyková hra: hermelín → plíšňový sýr → plesnivec → plesnivý dědek. Tady vidíme, jak mladá generace zapomíná původní významy slov. *Plesnivé* znamenalo původně šedý, šedivý a *plesnivec* byl starý prošedivělý či šedivý člověk.

### *Heršpec, Gerky (Heršpice)*

Heršpice, původně *Heršice* či dokonce *Jeršice*, německy *Gerspitz*. Byla to s největší pravděpodobností ves pana Jereše nebo Hereše. Starší názvy v hantýrce *Untrgerky* = Dolní Heršpice a *Óbrgerky* = Horní Heršpice vychází z německého pojmenování. V současné době se ovšem z *Videňky* chodí do *Heršpeca*.

### *Hic, hicovat (horko, hřát)*

Německy *die Hitze* = vedro, horko, žár. Z toho si naši předkové odvodili výrazy *hic*, *hicna*, *hicůvka* a také sloveso *hicovat* = hřát, topit. Druhá varianta *hajcovat* pochází z německých výrazů *heizen* (čti hajcen) = hřát, topit a *aufheizen* = roztopit, rozehtát. Příklady: *hicna nastópila* = oteplilo se, *hicna lízla (plusovó) třicítku* = bylo horko 30 stupňů, *hicnové hučmen* = teplá čepice. Pozor však, *hajcovat* může znamenat i platit, viz odstavec „Hajcovat“..

### *\*Hitparáda (sláva)*

*Hitparáda* je přehlídka hitů, to nám však moc nepomůže. Francouzsky *parade* = velkolepost, *paradis* = ráj, sídlo blažených. Je-li něco *parádní* či *paráda*, je to nádherné, příjemné, téměř jako v ráji. A tato *paráda* se nám jazykovou hrou pozměnila na *hitparádu*. Řekneme-li o něčem, že to není *žádná hitparáda*, není to nic zvláštního nebo dokonce „žádná sláva“.

### *Hlina (legrace, zábava)*

Toto slovo označovalo za první republiky ve zlodějské hantýrce něco drahého, nějakou kvalitní věc, která by zasloužila být předmětem krádeže. V současnosti se význam posunul a *hlina* = legrace či zábava. Vzniklo to údajně jazykovou hrou: *sranda* → *sračka* → *blato* → *hlina*.

Tetka Picmánková ovšem nesouhlasí s touto hypotézou a odvolává se na ivančického rodáka, herce Vladimíra Menšíka, který za svých mladých let s oblibou navštěvoval místa v okolí nedaleké obce Hlína. A tak se začalo říkat, že s Menšíkem není psina ani *čuryna*, ale *hlina*.

Termínu *hlina* používají i elektrikáři pro hliník, a to pro jeho špatné mechanické vlastnosti. V automobilním slangu označuje výraz *hliny* hliníkové disky na kolech automobilů.

### *Hlod (něco velice vtipného nebo naopak hloupého)*

Stará moravská slova *hlod* a *hlodání* neznamenal jen nějaké hryzáni či okousávání, ale též trápení. Odtud pochází ustálená spojení, že v nás *hlodá* svědomí, závist či pochybnosti. V lidové mluvě původně označovalo slovo *hlod* nepochopený vtip. Když nechápeme jeho smysl, *hlodají* v nás pochybnosti o tom co tím chtěl básník vůbec říct“ a zda nás vypravěč nebude považovat za hlupáka. Jenže obsahy slov se s časem pozměňují, a tak se dnes výrazy *hlod*, *fór* a vtip významově příliš neliší. *Frčijó hlody na/vo* = jsou v módě vtipy na/o.

### *Hluchavky (policisté, dopraváci)*

Dopravní policisté, podle čepic bílých jako květy hluchavek. *Hluchavky drátují vágny* = dopravní policisté kontrolují auta. Pozor, *hluchavka* může být i hluchý člověk.

### *Hmyzáci (písmena)*

Analfabetům a dnes i dětem znalým pouze nového školského psacího písma *Commenia Script* se jeví stránka papíru popsaná sto let starým psacím písmem jako papír, na kterém jsou nakresleny řady nohatých mravenců, brouků a jiného hmyzu. *Hmyzáci* jsou tedy písmena připomínající *hmyzóše*, tedy hmyz. Nauku, která se zabývá *hmyzákama* i *hmyzóšama* nazýváme pak *hmyzákozpyt*.



### ***Hmyzoš v dózně (podivné myšlenky - brouk v hlavě)***

Když máme *hmyzůša v dózně*, znamená to, že stále na něco myslíme, něco nás soustavně znepokojuje, pořád se to snažíme vyřešit, obhájit či zdůvodnit. V hlavě se neustále šrotuje něco, co tam nepatří. Ale co to má společného s tím *hmyzošem*?

Ve středověku se mělo za to, že za podivné chování člověka může zlý duch, který má podobu hmyzu nebo nějakého červa. A tito hmyzáci nebo červi, kteří mu vlezli do hlavy, se tam různě pohybují, vrtají do mozku nebo ho dokonce užírají. *Má z teho hmyzůša v dózně* = pořád na to myslí, vrtá mu to v hlavě.

### ***Hňácat (hníst, babrat se v něčem)***

Na Moravě původně *hňácnót* = silně udeřit, praštit, *hňácnót sebo* = praštit sebou a *hňác* = citoslovce úderu. Přeneseně *nahňácat* = něco někam nacpat → *nahňácat do sebe* = sníst či přímo sežrat. Pod vlivem slovesa *hníst* byly doplněny ještě významy mačkat dlaní, masírovat a babrat se v něčem (např. v blátě). Takže můžeme *uhňácat hlinu u kvítek* = uplácat hlinu okolo květin, *rozhňácat erteple* = rozmačkat brambory (na *brkašu*), *vohňácat kajzerky, esi nésó jak štolverk* = osahat housky, jestli nejsou tvrdé, *hňácat kozy* = mačkat či mnout prsa nebo *hňácat brko* = masturbovat.

### ***Hnáta (noha)***

Dnes noha, ale původně toto slovo znamenalo silnou kost s klouby na obou koncích, například kost stehení či holenní. V polštině se tento význam zachoval, *gnat* = kost. V hantýrce *šklóbnót* či *škubnót si hnátó* = trhnout si nohou, *nikde ani hnát* = nikde nikdo, nikde ani noha, *sušit hnáty* = odpočívat, *mět hnáty nadranc* = být unaven chůzí.

Odvozený výraz *kolohnáty* znamená obzvlášť dlouhé a silné nohy, původně *kulihnáty*, tedy nohy jako kůly. Toto označení bylo časem přeneseno i na celou postavu, takže *kolohnát* = člověk mohutné vysoké postavy a s dlouhým krokem.

### ***Hnědka (hnědá barva, exkrement)***

Jelikož lidské exkrementy mají převážně hnědou barvu, ujal se pro ně výraz *hnědka*. V hantýrce tedy *hnědka* = lidské lejno, někdy též anální otvor (přeneseně i celá prdel), ale též skvrna na prádle způsobená špatnou hygienou, *valit vysadit hnědku* = jít na velkou, *vysazená hnědka* = exkrement, *tekutá hnědka* = průjem, *motat se jak hnědka pod splavem* = překážet nebo též vrávorat, doslova pohybovat se jak lejno pod jezem, *je to na hnědku* = je to na posrání. Pozor však: *solárková hnědka* = opálená žena, v přeneseném významu též žena, která přehnaně pečuje o svůj vzhled.

### ***Hnípat (spát, podřimovat)***

Německy *nippen* = spát, původní význam byl však klimbat či podřimovat způsobem „padá mu brada na hrud“<sup>cc</sup>. *Zaséc hnípá u tý bedny* = opět spává u televize.

### ***Hoblovat (souložit, onanovat, udeřit silně do strun)***

Pochází z německého *hobeln* = hoblovat, krouhat, okrajovat, v rakouštině znamená toto slovo také onanovat. Na Moravě a v Brně byly však doplněny další významy: *hoblovat fošny na*

*gramcu* = přehrávat gramodesky, *hoblovat* (též *hoblit*) *hang na bretlách* = sjíždět kopec na lyžích, *hoblovačka* = soulož, *hoblovat koc* = souložit ženu, *hoblovat (si) hůlku* = onanovat. Z této slovní líhně pochází také plotňácké *gobla* = soulož, *kchoc lajvont na gobla* = děvče dobré na sex.

Známé spojení *dat hobla* vychází z podobnosti pohybů hoblíku a oslavence. Původně šlo totiž o „šoupání“ zadkem oslavence o lavici, což bylo nepříjemnější, než nárazy zadkem do zadku opačného pohlaví. V řemeslném slangu *hoblponk* = hoblice (koho to zajímá, zeptá se stréca Gúgla), ve slangu katolické církve *hoblponk* = dřevěný oltář ve tvaru stolu (správný oltář má být kamenný), v hantýrce se říká *hoblponk* také nábytku (např. lavičce) či vyvýšenému místu využitelnému k sexu (např. velký plochý kámen). Srovnej s odstavcem „Ponk“.

Na rockových koncertech v moravské metropoli účastníci často povzbuzují kytaristy skandováním „*hobluj!*“. Vyzývají je tím ke tvrdším úderům do strun.

### ***\*Hodit hrbem (souložit)***

Německy *der Bückel* = hrb, *bucklig* = hrbatý, rakousky *buckeln* = souložit i ohýbat se, hrbit se. Pod vlivem tohoto výrazu došlo ke ztotožnění souložit a hrbit se. Hrbit se → házet hrb (na obdiv) → házet hrbem. *Potym sme si hodili hrbem* = pak jsme si zasouložili. Z této slovní líhně pochází pravděpodobně i *bigo koc* = hrbaté děvče, původně asi *biko*, neboť na Moravě se upřednostňuje G před K.

*Hodit si hrbem* může však znamenat také tancovat. Podle tetky Picmánkové je to pozůstatek obrozeneckého výrazu *prdelkovat* = tancovat, který se však neujal. Jiný pohled viz odstavce „Hrb“.

### ***Hódr, hódry (dokument, karty)***

Plotňácký výraz odvozený z německého nářečního *der Hader* či vídeňského *da Hoder* = dokument. Množné číslo *hódry*, zkráceně *hó*, se používalo pro karty. *Cundovaný hódry* = označené karty pro falešnou hru.

### ***Hofírek (mladý hoch)***

Rakousky *da Hoffer* = podnájemník. Původně to označovalo hochu bydlícího mimo Brno, který zde pracoval či studoval. Za starých časů se říkalo *hofer* pomocníkovi sedláka či řemeslníka, který u něj pracoval za byt a stravu popřípadě za odměnu vyplacenou na konci služby. *Před fortno zahamoval hofírek na hajtře* = před branou zastavil mladík na koni.

### ***\*Hófr (pivo)***

*Hof* je bavorské město nedaleko ašského výběžku. Zdejší pivovar vyráběl mimo jiné i pivo *Hofer Brauer* = Hoferský sládek.

### ***\*Hókat, dohukané (mluvit, zpívat, vystrašený)***

Původní význam slova *hóknót* je vydat pronikavý silný zvuk. V přeneseném slova smyslu *hóknót* = hlasitě na někoho zařvat, hrubě zakřičet či obořit se. Pokud se nám takto podaří vyvést člověka z rovnováhy, říkáme, že je *dohukané*, tedy vyděšený či vystrašený. Když je

někdo chronicky dohukané, je bojácný. *Karkulína byla dohukaná z vlčmena* = Karkulka byla vystrašená z vlka, *dohukané do foroty* = „předposraný“.

Samotné sloveso *hókat* je ovšem v hantýrce neutrální a znamená říkat či zpívat normální hlasitostí. *Hókat befely* = velet, *hókat fest* = mluvit hlasitě, *hókat zonky* = zpívat písničky, *hókali v Erběčku* = vysílali v brněnském rozhlasu, *hókat se* = jmenovat se, *hókl si pod fífák* = řekl si pod nos, *hóknót do placu* = říct všem, *hókanec* = sdělení, proslov či pronášená řeč.

### ***\*Hokej v budce, hokejky (zmatek v hlavě, ruce)***

*Mět v nečem hokej* = nevyznat se v něčem, *mít v něčem zmatek*, nepořádek. Souvisí to se (zdánlivě) chaotickým pohybem hokejových hráčů na kluzišti.

Pro tvarovou podobnost v hantýrce *hokejky* = ruce, někdy i nohy, které se ovšem podobají hokejové holi více. A pro úplnost *ajshokej* = hokej, *hokejka* (rodu mužského) = hráč hokeje, *hokejplac* = kluziště, *hokejová palica*, *balda* = hokejka.

### ***Hoknit, hákovat (pracovat)***

Odvozuje se z německého argotu, kde *Hacke* = práce a ze spisovného *hacken* (nářečně *hocken*) = sekat, štípat dříví sekerou (*die Hacke*) či kopat, okopávat motykou (taktéž *die Hacke*). Z prvního mohlo vzniknout brněnské *hákovat*, z toho druhého pak *hoknit*. Mám o tomto odvozování značné pochybnosti. Podíváme-li se totiž do Rakouska, mineme se bez sekery i bez motyky. Rakouské *hackeln* = pracovat, *Hackl*, *Hacken* a *Hockn* = práce, *Hackler* = dělník, pracovník. *Hoknil jak bakeliťák* = pracoval intenzivně, těžce.

Jazyková hra doplnila z rakouštiny odvozené výrazy *hakina* = stroj v továrně a *hokna*, *hák a hakl* = práce o varianty *hák*, *háček*, *hákovku*, *haklbery* a další. Ten poslední termín vznikl inspirací románem Marka Twaina, Dobrodružství Hucklerryho Finna.

Pozor však! Ve vojenském slangu mělo toto slovo *hákovat* přesně opačný význam. Voják *hákoval*, když měl všecko *na háku*, tedy odpočíval. Jiní říkají, že je to vokalizace slovenské zkratky HK = *hore kokotom*.

### ***Holanda, holka, košilaté (prostitute, prostitutka, oplzlý)***

Slovo *holanda* nemá nic společného s Holandskem. Když žena *holand'anka* chodila na *holandu* znamenalo to, že měla pod sukní holý zadek i předek a byla k sexu připravena. Jde tedy o prostituci. Podobný význam mělo slovo *holka*, pokud se jednalo o ženu dospělou. V případě malých děvčat se to „holý“ vztahovalo k neochlupenému pubickému pahorku. Podobně se říkalo i malým hochům bez ochlupení a bez fousů – *holec* nebo *holobrádek*. V lužické srbštině zní tato pojmenování *hólka* a *hólc*. *Holci* + *holky* = *holota* v původním slova smyslu, hanlivý význam dostalo toto slovo, až když se i u dětí stala nahota nemravnou.

S výrazem *holý* souvisí i výraz *košilatý*. Podíváme-li se do slovníku na význam slova *košilatý*, přečteme si, že to znamená oplzlý, perversní, nemravný, nestoudný, neslušný. Ale to jsou podle tetky Picmánkové už posunuté významy. Za starých časů znamenalo v případě dospělých *košilatý* původně chodící jen v košili, tedy opět s holým zadkem i předkem k sexu připraven. V případě malých dětí to ovšem znamenalo opravdu chodící jen v košilce.

V současnosti došlo k posunu významu slova *holanda* na místo setkávání se gay komunity nebo na místo gay prostituce. A to podle *Holland Parku* v Londýně.

### **\*Holcna (dřevo)**

Německy *das Holz* = dřevo, dříví, háj i les. V hantýrce *holc* či *holcna* = dřevo, *holcnař* = dřevorubec, *naflákat holcnu* = nasekat dřevo, *holcšrófek* = vrut, šroub do dřeva, *holcvola* = dřevitá vlna, *holcnová zanuska* = valcha a necky, *holcnová šolna* = rakev (v rakouštině *da Holzpyjama*), *v holcnových járech* = za starých časů a *byt holcna na (tělák)* = být nešikovný na (tělocvik).

### **Holcnové kociš, drevokocúr (veverka)**

Zdálo by se, že slovo *drevokocúr* je slovenské, ale slovensky se řekne veverka *veverica* nebo *veverička*. Slováci říkají, že slovo *drevokocúr* je původně moravská či česká legrádka odpovídající fiktivnímu maďarskému výrazu *terénkoza* pro kamzíka. Kde se tedy vzalo toto slovo, o kterém se ví, že existovalo již za první republiky?

Inspirací byla opět němčina. Veverka se řekne německy *Eichhorn*. Nakonec známe z Brna ulici Veverí zvanou dříve také *Eichhornstrasse* neboli *Eichhornka*. V některých německých nářečích mají pro veverku výrazy *Eichkatze* či roztomilejší *Eichkätzchen*, což znamená dubová kočka a dubové koťátko. No a jsme skoro doma.

### **Holdegrón (hromotluk, velká ryba)**

Toto slovo můžeme najít v hantecových rybářských storkách, kde takto bývá označován velký kapr nebo sumec. Německy *der Heldenkron* = hromotluk či lamželezo. Původně to však byl korunovaný hrdina, neboť *der Held* = bohatýr, hrdina a *die Krone* koruna.

### **Holendr, zlité jak holendr (velmi opilý)**

Ve spojení *zlité jak holendr* nebo *chlašče jak holendr* označuje výraz *holendr* mlynářské zařízení na výrobu krup. Jeho základem jsou pískovcové kameny, které se při činnosti hodně zahřívají, a tak musely být chlazeny proudem vody tekoucím na ně ze žlábků.

Jiní říkají, že *Holendři* (*die Holänder*) byli chlastající holandští lodní tesaři, kteří si v lesích v okolí Labe a Vltavy vybírali, následně káceli a po těchto řekách odváželi duby vhodné ke stavbě lodí.

Tetka Picmánková ovšem říká, že toto rčení pochází z Jundrova a že je zná od své tety – milovnice oleandrů. Dle ní znělo původně *chlašče jak holeandr* a pro snazší výslovnost se vypustilo písmeno A. Jiní ovšem říkají, že to nebyl původně *holeandr*, ale *holundr* (z něm. *der Holunder* = bez černý), tedy bez černý nebo spíše šerík, protože naši předkové říkali bez oběma těmito rostlinám.

### **Holpec, holp (dohromady)**

Toto slovo vzniklo ze slova *holport*, což znamená společné užívání či vlastnění nějaké věci, přeneseně i společnou činnost. Tedy dělat něco společně, jít s někým do nějakého spolku či party anebo se dělit o výtěžek či výsledek. Slovo pochází z německého *Halbpart*, kde *Halb* = polovina a *Part* = část. V současné době došlo k dalšímu posunu významu a pod pojmem

*holpec* si můžeme představit jak spolupráci jako takovou, tak i spolek nebo skupinu. *Máznót karfióle do holpeca* = dát hlavy dohromady.

### *Hompat (houpat, balamutit)*

Staré moravské slovo *hompat* či *hongat*, jeho základní význam je houpat. *Hompat kindoša* = houpat dítě, ať již v kolébce nebo na houpačce. Když se ovšem objekt houpe, naklání se sem a tam, jinak řečeno *klátí* sebou sem a tam. V přeneseném významu *klátit* = souložit, jako příklady můžeme uvést *zklátit babu* či *voklátit ju na stojáka*.

Jenže pro naše předky znamenalo sloveso *klátit* také mást, klamat a uvádět v pochybnost. A toto jsou další významy slova *hompat*. . *Ani ho nehompala, vyvalila rovinu* = ani ho nebalamutila, řekla pravdu. Zajímavá fráze je *hompat si vaškem*, doslova přeloženo houpat si penisem, znamenající přijít zkrátka, nedosáhnout svého

### *Honit vodu, honit vasr (dělat dojem, vychloubat se)*

Úplně na počátku byla stará rybářská finta, kdy šel rybář před Vánocema k vodě a předstíral, že loví ryby, aby měl od manželky pokoj. A pak přinesl domů, aby udělal dojem, třeba kapra z Rybeny.

Časy se mění a dnes znamená spojení *honit vodu* nebo též *vasrovicu* nápadně se projevovat, módně a nápadně se oblékat, no prostě pachtit se za dobrým dojemem. Toto úsloví pravděpodobně vzniklo v Praze, a to ve vyšehradském Podskalí, které mělo mimochodem za starých časů svoji specifickou hantýrku. Odsud se nastrojení Podskaláci vydávali po proudu Vltavy (čímž předbíhali vodu) do centra Prahy dělat dojem, hrát si na někoho důležitějšího, než ve skutečnosti byli. *S tymto tričmenem budeš honit vodu (vasrovicu) aspoň dva járy* = díky tomuto triku budeš módně oblečená alespoň dva roky, *kalósku, s tebé nemůže mutra moc honit vasrovicu* = mladíku, s tebou se nemůže máma moc chlubit.

Na konci 20. století jsem zaregistroval ještě jeden význam. Kdo tehdy šel *honit vodu (vasrovicu)*, měl na sobě kalhoty (např. u obleku) téměř nad kotníky. Častější je však v tomto případě varianta *čekat velkó vodu*.

### *Horajn (nahoru, nahoře)*

Pochází z výrazu *horine* (čti horajn) = starší boční styl skoku do výšky. Skokan se po vykopnutí švihové nohy pokládal na laťku, míjel ji bokem a současně provlékal pokrčenou odrazovou nohu mezi laťkou a tělem. Tento styl byl nejvíce užívaný ve 30. - 50. letech 20. století, v 60. letech pak už jen dozníval. *Vodklapali horajn do štoky* = odešli nahoru do patra.

### *Hórnodla (jehlice do vlasů, hubený mladík)*

Německy *die Haarnadel* = vlásenka, spona do vlasů, někdy i jehlice na pletení. *Má v hárech samý hornódle* = má ve vlasech spoustu spinek, v přeneseném slova smyslu *kolík chudé jak hornódla* = hubený mladík, doslova štíhlý jak jehlice na pletení či vlásenka.

### *Hořčičák (starší objemová míra 2 dl)*

Hořčičák bylo původně hovorové označení pro skleničku od hořčice, které se v odbornějších kruzích říkalo bůhví proč *odlivka*. Tyto původně tlustostěnné skleničky se vyráběly již od



konce 19. století a měly v našich domácnostech řadu využití. Jako úložné nádoby, sklenice na pití a dokonce i jako objemová míra. Existovala řada receptů (nejen kuchařských), kde se množství kapalin i sypkých surovin neudávalo v decilitrech a dekagramech, ale v násobcích hořčičáku. Např. *dva hořčičáky móčmena, půlec hořčičáku oliváča, ...* Spisovatel Bohumil Hrabal říkal sadě šesti hořčičáků na kafe či na víno *kremžský servis*. Mnozí náruživí pijáci používají historické hořčičáky dodnes. *Vyslopal hořčičák vodáre na ex.* = naráz vypil sklenici vodky.

Poznámka: Podobnou měrnou jednotku mají i v USA, je to jeden šálek (The Cup) = 237 ml.

### ***Hóslista (štíhlouš)***

Někteří tvrdí, že je to podle podobnosti štíhlého muže s tvarem houslí. No teda! Jiní zase, že v minulosti hra na housle příliš nevynášela, a tak většina houslistů neměla šanci ztloustnout. Tetka Picmánková říká, že na počátku bylo spojení *chudé jak bič*. Slovo *bič* mělo ovšem původně dva významy, *bič* na koně a *bič* neboli *bičík* na housle, tedy smyčec. A z původního „hubený jak smyčec“ nebylo již daleko k *chudé jak hóslista*, zejména přihlédneme-li k předchozímu tvrzení. *Nevymakané hóslista dal pohulit musklám ve fitku* = štíhlouš cvičil ve fitcentru.

### ***Hóslovat (oblbovat, mluvit zamilovaně)***

*Hóslovat* znamená oblbovat a přitom se chovat něžně, roztouženě a zamilovaně. Je to obdoba výrazu *klavírovat*, o kterém si řekneme v příslušném odstavci. Housle jsou však jemnější nástroj než klavír, a tak *hóslování* je mnohem jemnější než *klavírování*. Méně častý význam spojení *hóslovat na nekeho* nebo *vařit těžký hósle na nekeho*, je hrát nečestnou hru nebo kamuflovat. Odvozeniny jsou *nahóslovat* = nakecat a *nahóslovat vo co de* či *valí* = vysvětlit, *hóslovala, že vona né* = vymlouvala se, že ona ne.

Pozor však! *Dat nekemu hósle* znamená ve sportovním slangu obehrát protihráče střelou mezi nohama. Ať už se jedná o puk v hokeji či o míč ve fotbale.

### ***Hospa (hospoda)***

Výraz pochází z latinského *hospitium* = pohostinství, což souvisí s *hospitalis* = pohostinný a *hospes* = host i hostitel. Původně byly totiž „*hospitály*“ útulky pro pocestné, které se časem začaly dělit na útulky pro zdravé pocestné zvané *hospy* či *hospody* a na útulky pro nemocné pocestné zvané ve staré češtině *ospitály* a v té novější *špitály*, viz odstavec „Špitl“.

Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že slovo *hospa* u nás zpopularizovali *dva trampi* Cyril a Metoděj, kteří slovem *Hospodin* nahradili ve svých překladech latinské *deus* = bůh. A *hospa* bylo původně obydlí Hospodinovo. Když však staroslověnská liturgie byla nahrazena latinskou, začal termín *hospa* označovat teplé místo, kde se shromažďovala čeládka Hospodinova po pobytu v chladné zpravidla kamenné *kirchně* neboli kostele.

### ***Hotel Hilton (záchytky, blázinec)***

Záchytka neboli Protialkoholní záchytná stanice je zdravotnické zařízení sloužící k nucenému přenocování opilých lidí. *Hotel Hilton* se jí začalo říkat proto, že tehdejší „cena“ za ubytování na záchytce odpovídala ceně pokoje v drahém hotelu. A pod drahým hotelem si Štatlaři

představovali hotel americké společnosti Hilton Hotels, které byly využívány především pro ubytování zahraničních delegací a hostů, významných diplomatů a prezidentů.

Označení blázince jako *hotel Hilton* není až tak správné, pacienti si o takovém komfortu mohou nechat jen zdát, ale ujal se to.

### *Hotovson (hotový, rozčilený, unavený, nadšený)*

Výraz je sice odvozen od spisovného *hotov*, *hotovo* či hovorového *hotovka*, ale v hantýrce má ještě další významy. Ve starší češtině měla tato slova tvar *gotov* (v dnešní polštině *gotowy* = připravený, schopný), což údajně pochází z indoevropského *guá*, *guó* = jít, jet. Být *hotový* znamenalo původně připravený k cestě. Podobně je to v němčině, kde *fer-tig* = hotový souvisí s *fahren* = jet či *be-reit* = hotový souvisí s *reiten* = jet na koni. *Hotovat* znamenalo připravovat či chystat. Např. *hotovat se na cestu*, *hotovina* = zásoba, *po hotově* = „u ruky“ připraven.

V dnešní hantýrce navíc *su z té štreky hotovson* = jsem z té cesty unavený, vyřízený, u konce svých sil, *z teho, co mně šplíchl, su hotovson* = z toho, co mně řekl, jsem překvapený, *budu s tym pila hotovson* = udělám, ukončím to rychle, *hotovson nuzaćenko* = zcela na mizině, úplný žebrák, *su z tý koc hotovson* = jsem z té dívky vyvedený z míry nebo i do ní zamilovaný. Tento význam pochází z rakouského výrazu *s Fertiger*, který jsme si chybně vyložili pomocí německého *fertig* = hotový, ukončený či připravený. Jenže *s Fertiger* = zmatenec, nikoliv však pomatenec či hlupák! A v sexu – už *su hotovson* = už jsem měla orgasmus, často se zkracuje na *už su* s předchozím upozorněním *už budu*.

Poznámka: Koncovka *-son* je v rámci jazykové hry převzata ze severských jazyků. V hantýrce *díkson*, *tuhason* a *hotovson*.

### *Hovno, kulový (lejno, nic)*

Není to sice slovo z brněnské hantýrky, ale zaslouží být alespoň trochu rehabilitováno. Pochází pravděpodobně z praindoevropského *guau* = kráva. Z jejího lejna se postupným vývojem stalo *gumno*. Proč však byla na počátku zrovna kráva, řeknete si, a já to hned vysvětlím. V dobách, kdy toto slovo vznikalo, měla kravská lejna mnohem větší význam než dnes. Když se totiž do něj vmíchaly zbytky slámy či suché trávy a všelijakých drobných větviček, získalo se po usušení výborné topivo. Toho se využívalo v oblastech, kde byl nedostatek dřeva. Ještě ve dvacátém století se takto v Indii, kde jsou krávy posvátné, ušetřily statisíce tun uhlí a dřeva, a na rozdíl od klasických paliv měly tyto hovnové brikety punc posvátnosti.

Kde se však vzal význam *nic*, když je hovno v některých krajích tak cenná věc? Záhadu jsme rozlouskli. Jen se musíme podívat do angličtiny. První odvození však není zcela správné, vzniklo v dobách, kdy se u nás angličtině prakticky nevyučovalo. Sledujte následující tok myšlenek:

hovno → how no → (přeložíme) → jak nic → nic.

Nebo tento:

hovno → how no → (přeskupíme) → no how → nohow = vůbec ne, nijak.

A máme to, a dokonce oba významy!

Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že vědecký přístup je opačný než ten indický. Hovno se považuje za bezcennou a nepoužitelnou věc, tedy za nic.

Zastavme se ještě u výrazů *kulový* a *velký kulový*. A položme si otázku, co je to to kulový? Nějaký kulatý předmět? Tudy asi cesta nepovede. Že by velký kulový v kartách? Nejvyšší kulová karta je eso. Podívejme se, jaký má věšteiný výklad:

*Znamená především úspěch, hlavně v práci a podnikání. Je to karta stálého příjmu, výhodných nabídek i výher. Požádejte o zvýšení platu, neodmítejte nabídky a vsadte si třeba sportku.*

Opět chyba lávky. Co tak jiné jazyky? Angličtina, nic, němčina nic, francouzština nic, jidyš také nic, ale poslední cigánština hovno. Tedy přesněji řečeno hovno se řekne cigánsky *khulo*.

### ***Hrabat (mamonit, blbnout)***

Toto staré slovanské slovo souvisí i s německým *graben* = hrabat, rýt, kopat, kypřit a převzalo také některé jeho významy. U nás je základním významem používat nástroj zvaný *hrábě* nebo něco jim podobného, například prsty ruky. *Hrabeme-li*, je tato činnost často spojena s vytvářením hromádek (listí, sena) a proto přeneseně *hrabat* = shromažďovat, hromadit.

Ale proč *hrabat* = blbnout? Naši dávní předkové se domnívali, že za podivné chování člověka může zlý duch, který má podobu hmyzu či nějakého červa. A když nám takový červ vlez do hlavy, různě se tam pohybuje, hrabe a vrtá nebo dokonce užirá mozek. A tak z konstatování, že někomu *zlý duch hrabe v hlavě*, vzniklo zkrácené *hrabe mu* (v kuli).

Tetka Picmánková se domnívá, že uvedené významy slova *hrabat* sehrály svou roli, když se hledal český ekvivalent názvu příslušníků nižší šlechty známé pod maďarským označení *gróf* a německým *der Graf*. Označení *hrabě* vyjadřovalo, že *hrabali* majetek a některým z nich vlivem příbuzenských sňatků *hrabalo* i v hlavě.

### ***\*Hrb, hodit hrbem, hrbolčit (záda, souložit)***

Všichni víme, že se žádům, zejména těm ohnutým, říká *hrb*. *Mět na hrbu* = mít na starosti, doslova nést na zádech, *mám čtyry pětky járů na hrbu* = mám 40 let, doslova nesu 40 let na zádech, *staré hrb* = starý shrbený kamarád.

Proč však *hodit hrbem* znamená souložit? Je to další rakouská slovní hříčka. V hantýrce *šópat* = souložit. Šoupat či hýbat se se řekne *rücken*. A stejně znějící podstatné jméno *der Rücken* = záda, hrb, hrbol. A tak si to Plotňáci vyložili po svém a přeložili *rücken* jako *hrbolčit*, s použitím pomocného slovesa pak *hodit hrbem*.

A aby toho nebylo dost, vzpomněli si, že rakousky záda či hrb = *da Bugl*, německy *der Bückel* = hrb. A pokračovali v odvozování: souložit → hodit hrbem → hodit buglem → hodit báglem (zřejmě špatně poslouchali) → hodit ruksakem.

Štatlařům to připadalo divné, a tak pozměnili význam spojení *hodit hrbem* ze souložit na tancovat, což je též špoupání či pohyb po parketu. Takže to shrneme: Zasouložit si = *šópnót si* = *hodit hrbem* = *hodit rusakem*. Zatancovat si = *hodit hrbem* = *šópnót hrbem*. Jiný pohled viz odstavec „Hodit hrbem“.

### ***Hrknót, hrkat (udělat nenadálý pohyb, dát, jet)***

Lingvistici říkají, že se jedná o staré zvukomalebné slovo. Jeho základním významem je rachotit. *Nehrké s tym*, voláme na děti, když s něčím rachotí. V hantýrce znamená *hrkat* také jet, často s rachotem či s otřesy. *Příhrkal na fechtlu* = přijel či přihracoval na malém motocyklu. *Hrknót* znamená nevyzpytatelně se pohnout či poskočit, často za doprovodu zvuku: *futra hrkly* = dveře praskly, *hrklo jí ve frndě (z nejakého kalóska)* = vzrušila se, *hrklo mu v kuli* = přeskočilo mu (tam něco). Odsud pochází výraz *hrklé* = pomatený, praštěný. *Hrknót s nečím nekam* odpovídá známějšímu praštit s něčím někam, přesunout něco někam. Takže *hrknót (chálku) do sebe* = sníst či vypít neboli hodit do sebe, *hrknót na ponk* = (prudce) položit na stůl, *hrknót do éteru* = odvysílat. Přeneseně *hrknót na neco* = najet na něco ve smyslu pustit se do toho. Poněkud mimo od uvedených významů je zvrtné *hrknót si* = zasouložit si.

### ***Hrnec, byt na hrncu (být ztracen)***

To, že jsme v bezvýchodné situaci vyjadřujeme často spojením *jsme v hajzlu*. Slovo *hajzl* ovšem nezní příliš brněnsky a tak si ho Brňáci zjemnili na *hrnec* – nádobu, kterou můžeme považovat za malý „hajzlík“ pro děti. Jazyková hra mohla postupovat nějak takto: být v bezvýchodné situaci → být v hajzlu → být na hajzlu → být na kýblu → být na hrncu.

A tak když *sme na hrncu*, tak jsme v hajzlu, tedy v koncích, jsme ztraceni či jsme v bezvýchodné nebo alespoň v nepříjemné situaci. *Zgómlí, že só pomaly na hrncu* = zjistili, že jsou takřka v koncích.

Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že se jedná o slovní hříčku přivezenou z Rakouska. V hovorové rakouštině *di Kachel* = zadek, prdel, *s Kachel* = nočník. Takže *byt na hrncu*, tj. na nočníku, znamená z tohoto pohledu být v bezvýchodné situaci, doslova být v prdeli.

### ***Hrnek, hrnec (pivo, válec)***

V případě piva se jedná o častý jev záměny nádoby za její obsah. Podobně je to i v případě slova *škopek*. A tak *deme do putyky na motané hrnek* či *na motané hrnec*, *kopnót do sebe hrnek* = vypít pivo. Automobilisté označují pojmem *hrnek* také válec v motoru, a tak máme například *dvóhrnek* nebo *čtyrhnek*. Někdy vyjadřuje slovo *hrnec* větší množství, hodně. *Hrnec lovů* = hodně peněz.

### ***Hrnót (jít, jet, pomocné sloveso)***

Staré slovanské slovo. Základní významy má dva. První je přesunovat někam zpravidla sypký materiál, např. *vodhrnót krpátý grymle ze štreky* = odstranit kamínky z cesty, *hrnót tihle do vágnu* = přesunovat (nakládat) cihly do auta, *hrnót cajky aus* = vynášet věci. Druhý význam je přesunovat sebe, pospíchat či překotně se hnát do nějaké činnosti. Příklady: *hrnót z hokny* = jít z práce, *šalina hrne v 15.05* = tramvaj odjíždí v 15.05, *hrnót šlofčit* = jít spát, *járy hrnó* = roky letí, *hrne sedmá* = blíží se sedmá hodina. Jsou možné i jemné niance: *hrnót do gymplu* = jít do gymnázia, *hrnót na gympl* = jít studovat na gymnázium, *hrnót gympl* = studovat na gymnáziu.

V případě role pomocného slovesa uvedu pouze příklady: *hrnót si to vandrem* = putovat, *hrnót (hoknu) na sólovku* = žít sám (pracovat sám), *hrnót za žebřík* = jíst, *hrnót bóřenó* =

hádat se, *hrnót to v betli* = spát, *hrnót půl kila járů* = mít 50 let, *v putyce sme hrnuli škopky* = v hospodě jsme pili pivo.

### ***Hróda (země, pozemek, hlína)***

Ve spisovštině je to kus vyorané hlíny na poli nebo také něco tomuto kusu podobné, například hrouda sněhu. Všichni známe spojení rodná hrouda označující rodiště nebo rodný kraj. Odsud odvodila hantýrka významy země, půda, a pozemek, *Hróda* s velkým H je zeměkoule. Uvedeme si několik příkladů: *hróda leny* = povodí, *Moravská hróda* = země Morava, *hródový věšky* = zemské panstvo či úředníci, *hróda vokolo (lontu)* = okolí, pozemky okolo (vesnice).

Druhým významem slova *hróda* je hlína, např. *hróda dynstovaná* = pálená hlína, *hródové* = hliněný, zemní, *hródokop* = zahrádkář či zemědělec. Po zkrácení vznikl další význam slova *hróda* = zemědělec či vesničan.

### ***Hrotit (přehánět, vyostřovat)***

Staré moravské slovo *hrotit* znamenalo původně ostřit nějaký podlouhlý předmět, např. *hrotit prygl* = ořezat klacek do špičky. Teprve později dostalo abstraktní význam zostřovat, zvětšovat problémy či potíže. Příkládat něčemu nadměrný význam, podle názoru druhé strany však zbytečně. Takže dnes *hrotit bórku* = vyostřovat hádku, *hrotit sračky*, *békoviny* = zveličovat hlouposti, *nehroť to* = nepřeháněj.

### ***Hrótit, nahrótit (pracovat intenzivně)***

Současné moravské nářeční slovo znamenající intenzivně či těžce pracovat. *Hrótit holcnu* = sekat, řezat, rubat, dělat dřevo, *nahrótit hafo bacóchu* = upéct, vytvořit spoustu koláčů, *nahrótit úlohu* = rychle napsat úkol.

### ***Hrózek (malý chlapec, knír)***

*Hrouzek* je malá ryba z čeledi kaprovitých, které se též říká *hřízek* nebo *řízek*. *Řízek* je v hantýrce muž, zpravidla urostlý a nebojácný. Aby se chlapec těchto vlastností odlišil od dospělého, začalo se mu říkat *hrózek*.

Další význam slova *hrózek* = malý knírek, jedná se zde o tvarovou analogii, hrouzci jsou malé kaprovité ryby s vousky. *Začl mu pučet hrózek pod hěblem* = začal mu růst nírek pod nosem.

### ***Hřbet (venkovan)***

Venkovští zemědělci při práci nastavovali slunci především *hřbet* = záda a tento hřbet byl jejich základním dopravním prostředkem k přesunu napytlovaných zemědělských produktů.

Venkovaní též velice dlouho cestovali pouze na hřbetech svých ořů či krav, což vedlo k posměšnému označení od Štatlařů, kteří si svá pozadí vozili na prvních automobilech. „*Hod' čučku, ten vidlák doklapal zasejc na hřbetu.*“ A ono *doklapal na hřbetu* se časem zkrátilo na *doklapal hřbet*. *Maká tam partyja hřbetů* = pracuje tam skupina venkovanů.

### ***\*Hřebelec, hřebelcovat (hřeбен, česat)***

Krásný příklad zveličování v hantýrce. *Hřebelec* je kovový kartáč na čištění srsti dobytka neboli *hřebelcování*. Skládá se z kovové destičky, do které jsou zapuštěny plechové hřebeny



s krátkými zuby. Hantýrka použila tato slova pro běžný hřeben a česání vlasů. *Eště si vyhřebelcuju hára a už valím* = ještě se učešu a už jdu.

### **Huba plechová (syntetický hlas, žvanil, kecal, pojídač ostrého jídla)**

Většinou se takto označuje nádražní reproduktor, nověji též syntetický hlas elektronických zařízení, jako je například navigace. V těchto případech se jedná o odvození od slova *plech* ve smyslu tenká kovová deska. V poslední době přibyl ještě další význam. *Plechová huba* je ta, která vydrží jíst nadměrně pálivá či horká jídla či nápoje. Je prostě tak odolná, jako by byla z plechu.

Pokud však řekneme o nějakém člověku, že má *plechovou hubu* neboli *plechárnou*, souzní to spíše s rakouským *s Blech* = žvásty, nesmysly, s ruským *plochój* = špatný, hloupý a s naším *neplecha* a znamená to kecal či žvanil, jinak řečeno huba nevymáchaná.

### **\*Hučet (nadávat, být vzrušen, vést, pohybovat se, trčet)**

Slovo má polskou příchuť, v polštině *huczeć* = křičet, burácat, hřmět, rozléhat se. *Hučet do nekeho* = přemlouvat, *hučet jak piliňáky* = hodně nadávat, klít, *uhučet* = ukecat, *nehuč furt* = nanadávej, *hučelo to tam* = byl tam hluk. Přeneseně *hučet v budce* = bolení hlavy, *nahučet do budky* = přesvědčit, naučit se.

Hantýrka si doplnila ještě další významy. Především erotické: *(za)hučet v baldě*, *ve šlicu* = být sexuálně nadrženy/ná, *hučení v klacku* = erekce.

Pod vlivem rakouského *hutschen* = odejít a *hutsch di* = vypadni byly doplněné další významy, především pohybové: *hučet aus* = vést ven, např. *štreka hučí do valdny* = cesta vede do lesa, *lena hučí z valdny* = řeka vede (teče) z lesa, *dohučet* = přijít, přijet a nemusí to být s něčím hlučným, *prohučet* = rychle projet, ale i propadnout, *vyhučet* = vypadnout, vyjít odněkud, *zhučet* = spadnout, zřítit se, sjet z cesty, *zahučet nekam* = vjet, spadnout, *zahučet do sraček* = dostat se do problémů, *zahučet na čučku* = jít na prohlídku (hradu a pod.), *vasrovica hučí aus* = voda vyvěrá, *blemcák hučel z chlebarny* = jazyk trčel z úst, *laťovák (vy)hučel z fošny* = hřebík trčel (vylezl) z prkna, přeneseně také *hučet z (10. kilojáru)* = pocházet, mít kořeny v (10. století).

### **Hučka, huča, hučmen (čepice bez štítku spíše horšího vzhledu, kloboučník)**

Další moravský germanismus, pochází z německého *der Hut* či rakouského hovorového *da Huat* = klobouk. Něktří tvrdí, že se toto pojmenování rozšířilo díky rakouskému podnikateli, kloboučníku Augustu Hückelovi (1838-1917), který žil v Novém Jičíně, kde měl největší kloboučnické závody v Monarchii.

Cimrmanologové připisují slovo *hučka* svému Mistrovi, který údajně vymyslel čepici, která se přetáhne přes uši a tím zatlumí zvuky jdoucí zvenčí. Původně takto Jára Cimrman tlumil hučení jednoho jezu na řece Jizeře – proto *hučka*.

*Hicnová hučka* = čepice do zimy, beranice, *hučka zmijovka* = čepice s malou bambulkou lemovaná po obvodu klikatou čarou, *lohecová hučka* = směšná čepice, *hučmen* = zpravidla výrobce nebo prodáváč huček nebo klobouků, ve vhodném kontextu to může být i samotná čepice, např: *mignót hučmena na dóznu* = narazit čepici na hlavu.

### ***Huknót (sednout, spadnout, hodit do sebe, přijít zkrátka)***

Základní význam slovesa *huknót* (na nekeho) je křiknout, vykřiknout. Těmi se zde zabývat nebudu. Další význam pochází z rakouského *hucken* nebo také *hukn*, což znamená především sedět, posadit se, ale také propadnout ve škole. *Huknót na seslu* = posadit se, *huknót na kotel* = sednout či padnout na zadek. V přeneseném významu *hukni to (s tym) nekam* = dej to někam. Od toho máme odvozeno například *huknót do sebe škopek* = hodit do sebe pivo, dát si pivo. I to dává smysl, neboť dalším významem rakouského slovesa *hucken* je opíjet se.

*Hukot* ve smyslu spád událostí je však odvozený od našeho hučet. Co dělá hodně kraválu, tedy hučí, zpravidla rychle jede či vykazuje nějakou intenzivní činnost.

Ale co význam *huknót si* ve smyslu přijít zkrátka či nedosáhnout svého? Dlouho jsem si s tím lámal hlavu, objevil jsem, že *huk* = hluk a přeneseně i poplach. Naši i skotští dudáci označují tímto slovem trvale držený hluboký tón. Téměř jsem to vzdal, když jsem narazil na hádanku: *Víš, co je to huk? Prd, který má zvuk!* A byl jsem doma. *Huknót si* znamená naprdnout si, tedy přijít zkrátka či nedosáhnout svého. O co bych to měl jednodušší, kdyby slovníky obsahovaly také takzvaná sprostá slova. Na jedné straně je používáme každodenně, na druhé straně se tváříme, jakoby neexistovaly.

### ***Hulajzna (hezke děvče)***

Původně *holajzna* a *holajzník*, mladí lidé, kteří měli v oblibě nosit rozevřený horní díl oblečení, na tzv. „rozhalenku“, samozřejmě hodně hlubokou. Děvčatům byla vidět holá horní část ňader, takže si to každá nemohla dovolit. Podobně jako slovo *holka* vznikla i tato slova z přídavného jména *holý* = nahý, bez oblečení. Někdy se *hulajzna* zkracuje na *hůlka*, jindy na *haluza* nebo *haluzňa*.

Existují též odvození od slova *hulán* = jinoch, příslušník lehkého jezdeckta (angl. a franc. *uhlan*) nebo z moravského *hulat* = veselit se, hýřit, které pochází odněkud z východu, polsky je to *hulač*, ukrajinsky *huljáti*. *Hod' kukačku na tu hulajznu* = podívej se na to hezké děvče.

### ***Hulit, záhul (kouřit, rychle se pohybovat, námaha)***

Původní význam slova *hulit* je vypouštět mohutné obláčky dýmu při kouření tabáku. Je známo, že jej poprvé v písemné formě použil spisovatel Alois Jirásek v roce 1882. Jeho zvrtná varianta *hulit se* znamenala valit se. Původně se valily ony obláčky vypouštěného kouře, přeneseně pak třeba i chuchvalce mlhy nebo dokonce mraky. Od toho *hulení se* mraků máme odvozen lidový termín *húlava* = prudké zhoršení počasí doprovázené silným větrem, přeháňkami a bouřkovou oblačností. A když *se vyhulilo*, tedy když se všechny mraky odvalily, zůstalo nebe *vyhulené* = prázdné neboli modré či jasné. A podobně jako se vyprázdní nebe, může se i nám *vyhulit v budce* a jsme *vyhulení* = hloupí, máme prázdko v hlavě.

V hantýrce znamená *hulit* v první řadě kouřit a v přeneseném slova smyslu provádět felaci neboli *hulbu*. Ze zvrtného *hulit se*, které původně znamenalo pomalu se valit, bylo odstraněna částice *se*. A pod vlivem sloves *solit*, *valit* či *kalit* dostalo sloveso *hulit* nový význam - rychle se pohybovat. *Hulíme do Žabin* = spěcháme, jedeme do Žabovřesk.

Příklady z hantýrky: *zahulená cimra* = zakouřená místnost, *vyhulit se z palice* = vykourit se z hlavy, *zhulit se (jak dělo, do mrtva)* = doslova zkouřit se pořádně, což znamená opít se a především dostat se do drogového rauše, zdrogovat se. Slova *zhulené* či *zhulenec* znamenají dnes opilý či zdrogovaný, ale nebylo tomu tak před několika desetiletími, kdy vytvořila jazyková hra výraz *zhulákané*, znamenající pouze opilý.

A nakonec se zastavíme u slova *záhul* = námaha, těžká práce či obtížný úkol. Tedy tak obtížná činnost, že se při ní z dotyčného člověka „kouří“ neboli *hulí*. Dáme-li však někomu *pohulit*, může to znamenat, že mu dáme zabrat, tedy že absolvuje zmíněný *záhul*. Z této slovní líhne pochází i motorkářské či automobilistické *dé temu pohulit* = přidej plyn (nejlíp naplno) a posluchačské *vohulit* či *vyhulit na plný kule* = dát či nastavit nejvyšší hlasitost. Druhý význam slova *pohulit* je ponížit, pokořit či přinutit k něčemu nepříjemnému. Toto údajně souvisí s felací, do které jsou často nuceni submisivní vězni.

### **\*Hůlka (blbec, penis, udice, hezké děvče)**

Významu blbec odpovídá *vyhulená budka* = prázdná hlava, viz odstavec „Hulit“. V případě penisu a udice se jedná o tvarovou podobnost a význam hezké děvče souvisí s označením *hulajzna*, viz příslušný odstavec. *S hůlkó neklepé* = dvousmysl – nesoulož či nepracuj s blbcem, *hůlka hyn*, *hůlka na půl šestý* = ochablý penis nebo impotence, *hůlka na fišle* = udice, *hůlkoplaz* = důchodce, *hůlka na Frajplacu* = brněnský orloj na náměstí Svobody.

### **Humno, goldnové záhumenek (pozemek za stodolou, vyšší důstojník)**

Staré slovanské slovo *gumno* označovalo původně chráněné místo k mlácení a uskladnění obilí, v některých oblastech i zadní část dvora. Nacházelo se tedy poblíž domu a výraz *za humnama* označoval původně místa nedaleko domu. Dnes se *humnem* či *humnama* rozumí zpravidla zahrada či sad, a když řekneme *za humnama*, je to v nedaleké oblasti za zahrádkou či sadem.

Od spojení *za humnama* byl odvozem výraz *záhumenek*, což byl pozemek přidělený členům zemědělských družstev, na kterém si hospodařili pro vlastní potřebu. Přeneseně *záhumenek* = malé políčko či zahrádka.

*Zlatá zahrádka* či *záhumenek* ve vojenském slangu označují zlaté olemování nárameníku neboli výložky vyšších důstojníků. V hantýrce označuje spojení *goldnové záhumenek* (někdy též *zahrádkář*) vyššího důstojníka. *Záhumenek zjebal vojcla* = vyšší důstojník zprdnul vojáka.

### **Humpl, humploš (něco odporného, hnusného, kazisvět)**

Zdálo by se, že toto slovo pochází z německého *der Humpler* = břídil a že *humpl* bude tedy něco *humpoláckého* neboli břídilského, břídilsky udělaného. Příbuzné moravské *humplovat* = ničit, kazit a *humploš* = kazisvět. Tato slova k nám údajně přinesli slovenští vojáci.

Podle tetky Picmánkové je však výraz *humpl* odvozeninou od slova *humus*, které znamená něco nechutného a odporného. Viz odstavec „Humus“. Uplatnit se mohla i tzv. čertovská hypotéza, o které jsme si řekli v odstavci „Hegeš“. *Zhumplovaná chálka* = jídlo nechutné až odporné.

### **Humus (něco odporného, hnusného)**

Nijak nesouvisí s biologickým pojmem *humus* (s jedním M), který označuje soubor odumřelých látek rostlinného i živočišného původu. Je to nejurodnější část půdy a správně vyzrálý humus je příjemný na dotek a voní. *Hummus* (se dvěma M) je studená kaše z rozmačkané cizrny smíchané se sezamovou pastou, olivovým olejem, citrónovou šťávou, solí a česnekem. Masožravci se mu vyhýbají a považují jej za nechutnou či odpornou sraжду. Navíc se slovo *humus* téměř rýmuje se slovem *hnus*. *Ježimutra měla kelcny vylágrovaný, ovary jak vyždímaný fusekle, prostě humusárna* = čarodějnice měla zuby opotřebované, uši jak vyždímané ponožky, prostě něco odporného.

### **Husté, nebyt husté (intenzivní, nevytahovat se)**

Ačkoli toto slovo vypadá soudobě, bylo používáno již v subkultuře potyšů. Jeho základní význam je velký, intenzivní, skvělý. *Husté pakl* = velké množství, *hustá pařba* = skvělá pitka, *hustá šolna* = perfektní oděv, *husté macháček* = velký machr. Ale pozor, v hantýrce v případě lidí *husté* = nepříjemný. *Šilci byli hustí* = policisté byli nepříjemní, *nebud' tak husté* = nevytahuj se, netroufej si tolik. *Husté borec* = nepříjemný člověk, tady ovšem často záleží na kontextu, lze to použít i jako ocenění.

Poznámka: Zajímavé je, že ve starém argotu znamenal výraz *hustej* či *hust'ák* biřice, soudce, rychtáře a podobné úřední osoby.

### **\*Hušek (zajíc)**

Slovo zajímavé ze slovo tvorného hlediska. Na počátku byl ušák, někde na severozápadě Brna dodali předponu -h (takzvané protetické h) a slovo trošku zkomolili. Ušák → hušák → hušek. *Hušek si to hrne po valdně a čutá do gamplů* = zajíc běží po lese a kope do hub.

V novohantecu může *hušek* znamenat i prase, tedy pašíka. Pašík → pašek → hašek → hušek. Jiní se odvolávají na výraz „huš, huš“, kterým se zahání zvířena do ubikací, a tak *hušek* by moho být jakékoli zaháněné zvíře.

### **\*Huzla (služka)**

Plotňácký výraz. Pochází z rakouského *husig* = pracovitý, ochotný. *Huzla nám dotlačila chálku a gloš* = služka nám přinesla jídlo a pití.

### **Hustopeč (husto, plno)**

Je to zčásti variace výrazu *husté*, *byt hustopeč* = *byt husté* = být skvělý či intenzivní. Ale *je tam hustopeč* = je tam plno či obsazeno, *je tam těžké hustopeč* = je tam přeplněno, narváno, *žádná hustopeč* = poloprázdno, *nahodit hustopeč* = zhoustnout.

### **Hykle, hikle (brýle)**

Tetka Picmánková vyšťourala, že podobně, jako dostaly hodiny neboli raky jméno po židenickém hodináři panu Rakovském, byly *hykle* pojmenovány podle husovického optika pana Hykla. Kruhovým (!) jednoočkovým brýlím se říkalo *hykl*, dvouočkovým *hykle*. *Borec s hyklama na auglách* = muž s kulatýma brýlema (lenonkama, holzmankama) na očích.

Existuje i alternativní hypotéza: Když se podíváme na brýle s kulatýma čočkama, které byly za starých časů běžné, připomínají nám kola bicyklu, motocyklu či automobilu. Tedy nějakého vozidla. Německy vozidlo = *das Vehikel* a francouzsky *vehicule*. Po zkrácení o první slabiku jsme dostali *hikl* či *hikule* a od toho už není daleko k výrazu *hikle*.

### ***Hyn, byt hyn (být zničený, vyčerpaný, unavený)***

Je to zkrácené moravské slovo *zhyndrovaný* = unavený, vysílený. Jaký je jeho původ? První hypotéza říká, že za starých časů se věřilo, že pošlý pes přitahuje neštěstí. No a pes se řekne německy *der Hund* a nářeční sloveso *hunden* znamená dělat něco pod psa. A právě z tohoto *hunden* máme odvozena slova *zhuntovat se* = zkazit si zdraví přílišnou činností, uštvat se a *huntovat* = ničit, pustošit. A díky našemu *zhynout* a německému *hindern* = ztěžovat, bránit či vadit se vytvořila i varianta *zhyndrovaný* a *hyndrovat*.

Druhá hypotéza říká, že v rakouštině *hindern* = týrat, pronásledovat a *hin* či *hinnig* = poškozený, zničený, rozbitý či mrtvý a že odtud pochází naše *zhyndrované*. Takže v hantýrce *byt totálně hyn* = být zcela vyčerpaný, *byt hyn na augle* nebo také *mět hyn augle* = mít nemocné či poškozené oči, ale (!) *byt hyn z baby* = být celý pryč z ženské, *hůlka hyn* = impotence.



## Ch

### *Chabrus (nemocný, porouchaný)*

Velice zajímavé slovo. V prvorepublikové židovské společnosti to znamenalo tajné spolčení obchodníků či neformální obchodní dohodu. Prostě všelike to kupčení a nekalé kšefty. Slovo pochází z jidyš, kde *chabrusso* = společenství. Přeneseně to označovalo také něco nepěkného, nepoctivého či zkaženého, například *chabrus volby*. Slova *haber*, *chaber* a *chábr* (mn.č. *chabři*) označovala v plotnáčtině spojence, společníka při krádeži, tedy toho, kdo dělá takzvanou zed'.

Jenže někdy od padesátých let *chabrus* = nemocný, postonávající, neduživý či slabý. Někteří lingvistici to odvozují z vídeňského slova *chabr* podobného významu. Jenže ono to není slovo pouze brněnské. Tetka Picmánková vysvětluje vznik nového významu tak, že jazyková hra vyšla ze slova *chabý* a přidala k němu výše uvedený význam zkažený, nepěkný. Takže dnes *byt chabrus na hercnu* = mít srdeční potíže, mít nemocné srdce, *byt chabrus na spodek* = mít problémy gynekologické, s močovým cestama a u pánů i problémy s potencí.

*Chabrusové* mohou být i věci neživé. *Chabrus karizóna* = porouchané auto, *chabrusová eletrika* = porouchaná, nespoleklivá elektřina, elektrický rozvod. A dokonce můžeme být *chabrus na matiku* či *na hantecy*, tedy nemít talent či buňky na matematiku či na jazyky.

### *Chachar (ostravský fanoušek Baníku)*

Ostravské či obecněji slezské slovo *chachar*, které v Brně také dobře známe, původně označovalo tuláka, protože ve Slezsku znamenalo *chachařit* toulat se. Jiní zase tvrdí, výraz *chachar* pochází z citoslovce *chacha* a jedná se o „vysmáté“ lidi. V současnosti *chachar* = lotr, uličník a přeneseně taky fanoušek Baníku. Odvozuje se též ze starého německého *Hache* = tvrdý chlap, popřípadě *Hacher* = ničema.

Moravský linguistik stréc Pagáč přišel s jinou hypotézou: Když ostravský podnikatel Ignác Goldberger začal zaměstnávat ve své cihelně také opilce, trhany a různé darebáky, vznikla nadávka „ty kolberáku“. Podobně když v opuštěné cihelně na Fifejdách (ostravská čtvrt) patřící Josefu Chacharovi začali přespávat všelijací pobudové, dostalo se jim označení „lidé od Chachara“ neboli *chachaři*.

Když brněnský (!) herec Saša Razov složil v roce 1922 píseň „My jsme ti ostravští chachaři“, posunul se význam slova *chachar* od bezcharakterního opilce a rváče k sebevědomému a ležérnímu frajerovi, trochu vychloubačnému, poněkud hlučnému, který ovšem nemá k alkoholu daleko.

### *Chachula (lůno s rezavým ochlupením)*

Toto slovo nezní moc brněnsky, ale protože se vyskytuje ve Velkém slovníku hantecu, tak si je rozebereme. Do Brna doputovalo ze severní Moravy, kde *chachálí* znamená chábí, šásí či houští. Což je metafora pro ochlupení. Přechýlíme-li *chachálí* do rodu ženského, dostaneme *chachála* a od toho již není daleko k *chachula*. Proč však zrovna to rezavé ochlupení? Zřejmě proto, že na Severní Moravě se lůno říká také *chachča* či *chachrňa* a stejné slovo označovalo na Vyškovsku i cizrnu beraní neboli římský hrách, jehož jedna odrůda má narezlá zrna.

Rezavé lůno bylo kupodivu ceněno. Již legendární staré Berósek říkal že „*koc zerzavá na šišině, slimáka (sliměša) má na dolině*“, a „*kdo nepigloval zrzku, negóme, co je to řácká lupačka*“, protože zrzka je pro něj synonymum pro vášnivku.

### **Chálka, chala, cháles (jídlo)**

Ve světské hantýrce *chalovat* = jíst, *chalka* a *chalovka* = jídlo. Tato slova pravděpodobně pochází z řeči jidyš, kde *challah* = jídlo a *chala* = kuchyně. Také v některých cigánských dialektech *chal* = jíst. Polština si význam tohoto slova zúžila a v ní znamenají slova *chala* či *chálka* vánočku nebo sladkou buchtu. Sloveso jíst můžeme vyjádřit jako *chálkovat*, *chalovat* či *chálčit* nebo také *házet chálku za žgraňu* či *za žebřík*. *Schálovat* = sníst a *chálka*, *chálec*, *chaless* či *cháló* = jídlo.

Tetka Picmánková poukazuje též na možnou souvislost s výrazem *chalva*, což je jedna s nejstarších orientálních cukrovinek, která byla u nás běžně dostupná před druhou světovou válkou.

Řada vojáků si určitě vzpomene na zdánlivě podobné slovo *cháčko*. V některých útvarech se tak říkalo kuchyni. Ale nebylo to odvozeno z jidyš ani z hebrejštiny, nýbrž od písmene CH, což byla zkratka slova „chemici“.

### **\*Checht, v chechtu (smích, vtip, vysmátý, bez starostí)**

*Chechtat*, původně *chochtat* je podle lingvistiků zvukomalebné slovo vytvořené z *cho-cho*. Příbuzné je údajně latinské *cachinó* = hlasitě se smát. *Checht na ciferníku* = úsměv na tváři, *vychechtáné* = vysmátý, pohodový, *vegetíme v chechtu už pětku jařin* = žijeme spokojeně již 10 let.

Pozor však, *checht* nebo také *chechtl* může být i malý motocykl, správněji *fichtl*, zkomoleně též *fecht* a *fechtl*.

### **Chechtáky (peníze)**

Původně drobné mince, tak malá částka, že je to *k chechtu* = k úsměvu. Nebo též kdo má hodně peněz, je vysmátý, tedy *v chechtu*. *Chechtáky ranečkářů cpal bidě* = bohatým bral a chudým dával.

### **Chlámat se (hýkavě se smát)**

Pochází ze starého moravského výrazu *chlachot* = hlučný smích. *Chlámali se jak puklé pecen* = smáli se hodně. *Chlámal se s klepetama nahozenýma na vaně* = smál se, až se za břicho popadal. Jiný pohled viz odstavec „Chlemtat“.

### **Chlemtat (hltavě pít)**

Toto slovo má v okolí Brna též varianty *lemtat* a *chlamtat*, které vycházejí ze starého českého *chleptat*. Jedni tvrdí, že se jedná o zvukomalebné slovo a že *chlept* je zvuk jazyka některých zvířat (např. psů) při rychlém pití. Příklady z hantýrky: *čokl chlemtá vasrovicu* = pes hltavě pije vodu, *nachlemtal se rumunska a zalomil ve foteláču* = pořádně se napil rumu (až se opil) a usnul v křesle. Někteří tvrdí, že od varianty *chlamtat* pochází *chlama* = huba a odsud není daleko k *chlámat se* = smát se.

Jiní je odvozují z moravského *hamonit* = lakotně shánět, u kterého jsem v Brně zaregistroval i varianty *hamtit* či *byt hamty-hamty*. Jazykový vývoj by mohl vypadat takto: *hamonit* → *hamtit* → *chamtit* → *chlamtit* → *chlamtat* → *chlemtat* (→ *lemtat*). *Žgrd chlemtá švunkem* = lakomec pije co nejrychleji, aby vypil co nejvíce.

### *Chléstat (šplíchat, pršet)*

Další významy jsou silně pršet, silně téct, prudce lít, prudce šplíchat. Varianty z okolí Brna jsou též *chlistat* = prudce pršet a *chléstnót* či *chlistnót* = chrstnout, prudce vylít. Údajně se jedná o zvukomalebné slovo, *chlist* má být zvuk husté kapky při dopadu. *Začlo chléstat a fest* = začalo pršet a pořádně. V přeneseném významu *zachléstnót suché vohryzek* = svlažit suché hrdlo, *zachléstnót chálku* = zapít jídlo.

### *Chlupaté (erotický, týkající se chlupů)*

Vícevýznamové slovo. Ve starém argotu *chlupatý zvonky* = erotické příběhy či vtipy, které se neříkají před holýma cucákama, tedy neochlupenými dětmi před pubertou. V naší hantýrce máme řadu dalších významů. *Chlupatí* = policisté, viz odstavec „Chlupatí“. *Chlupaté dĕmant* = lůno, ochlupený rozkrok (v době vzniku tohoto spojení ještě neexistovala holící mánie), *chlupaté džíndres* = ochlupená kůže, například zvířecí, *chlupatý beneli, beňo* = kůň, doslova ochlupený benzín, *chlupačka* = ovce (zpravidla), *chlupoň* může být v podstatě jakékoli zvíře s dlouhýma chlupama, *chlupodravec* = kadeřník, holič.

### *Chlupatí (policisté)*

Slovo spíše pražské, ale zajímavé. Toto pojmenování se často odvozuje od označení „orgán“, přičemž každý pořádný orgán by měl být náležitě ochlupený. Samozřejmě v dobách, kdy ještě nebylo v módě vyholování. Tetka Picmánková zase tvrdí, že to souvisí s chlupatou výstelkou jejich helem králičí kůží. Jiná hypotéza se opírá o označení *benga* = čerti a říká, že správný čert je chlupatý. A ta poslední říká, že to k nám přišlo přes angličtinu, kde *fuzz* (čti *faz*) = chlupy, ale v hovorové řeči je to též označení pro policistu. Slabinou této hypotézy je, že slovo „chlupatí“ pochází z dob, kdy přejímky z angličtiny byly poměrně vzácné.

### *Chmaták, chmátnót, chmácnót (zloděj, popadnout)*

Výraz *chmatat* vznikl zkřížením slov *hmatat* a *chvátat*. *Hmatat* znamená dotýkat se prsty. Význam slova *chvátat* již není tak jednoznačný a vyvíjel se s časem. Původně to znamenalo chytat či popadat (z toho je odvozeno *uchvatitel*), teprve v šedesátých letech začal převažovat soudobý význam spěchat. V řeči světských *chmátnót* = vzít. *Chmátl prču za rožiska* = rychle uchopil kozu za rohy.

Drobná krádež obsahuje všechny tyto prvky, dotkneme se prsty, popadneme kýženou věc a přitom spěcháme. Proto se říká krádeži *chmátka* a zloději menšího kalibru *chmaták*. Ve staré plotnáčtině měli pro něj též pojmenování *chmátkař*. *Chmátka* pak byla také policejní razie. *Šilci zbalili teho chmatáka* = policisté zajistili toho zloděje.

*Chmác* se považuje za moravské citoslovce vyjadřující rychlé uchopení či rychlý pohyb. *Chmác prygl, po pryglu* = rychle uchopil klacek, *kociš po něm chmácl pazoró* = kocour po něm sekl prackou.

### *Chmelit (pít)*

Výraz *chmelit* pochází z mluvy světských a znamená pít, třeba i vodu. Ve starém argotu jsou slova *chmelit* = pít a *chmelka* = pivo známá již od poloviny 19. století. Podobná situace je v polštině, kde *chmelit* = pít. Polské slovo *chmel* však neoznačuje jen takzvané „zelené zlato“, ale i pivo jako takové. A tady je původ našich slov *nachmelit se* a *vochmelka*. *Nachmelené džek* = pitím alkoholu omámený muž, muž v náladičce.

### *Chmurky (smutek, špatná nálada)*

Ve staré češtině znamenalo slovo *chmuřit se* = mračit se (na čele) i pokrývat se mraky. *Chmura* byl původně temný mrak, oblak. Později se význam rozšířil i na starost, smutek či mrzutost. Slunce našeho života zašlo na čas za temné mraky. Podobná situace je i v polštině. *Chmura* tam znamená mrak, oblak, *chmurny* pak zamračený (na obloze i na čele) i smutný. A podobně jako u nás řekneme například *mraky lovů* (spousta peněz), řeknou Poláci *chmury walut*. Příklady z hantýrky: *chmurkové vál* = smutná záležitost, *chmuřit* = být smutný, *chmuřit ksicht* = mračit se, přeneseně *chmurková kostra* = zbědované tělo, tělo v mizerném stavu.

### *Choroš, geront (starý člověk, kmet, stařec)*

Původní význam slova *choroš* nebyl odvozený od houby zvané *choroš*, ale od slova *chorý*. A protože dětem a mladým lidem se často zdají rodiče nepochopitelně zastaralí a duševně nemocní (zpravidla svýma názorama), tak se ujalo pojmenování *choroši* také pro rodiče.

Pro ty, kterým se zdají tato označení starých lidí v naší hantýrce nepřiměřená či hanlivá, uvedu dva rakouské výrazy pro důchodce:

1/ *Komposten* neboli komposti – slovo *der Kompost* má stejný význam jako u nás.

2/ *Gruften* a *Gruftspionen*. *Die Gruft* = hrobka, *der Gruftspion* = ten, kdo se už ohlíží po hrobu.

### *\*Chrámnót, zchrámnót (těžce šlápnout, spadnout)*

*Chrámati* znamenalo původně nemotorně či kulhavě kráčet. Tetka Picmánková, na rozdíl od lingvistiků, zde vidí též souvislost s hanáckým *chrómat* = kulhat. V hantýrce *chrámnót nekemu na haksnu* = pořádně šlápnout někomu na nohu, v přeneseném významu *zchrámnót z nekama* = spadnout odněkud, původně po nezdařeném těžkém došlápnutí.

### *Chrbet, chrbát (záda)*

Ve staré češtině měli pro hřbet výraz *chřbet*, po záměně ř za r jsme dostali *chrbet*, na Moravě také *chrbát*. *Mám chabrusové chrbát* = mám nemocná záda.

### *Chrchla (motorka)*

Zpravidla starší dvoutaktní motorka. Odvozeno od charakteristického „chrchlání“ těchto strojů. *Hodili čuz na kraksny a chrchly v Technecu* = prohlédli si stará auta a motorky v technickém muzeu.

### **\*Chrlič (nos)**

*Chrlič* je zdobený vývod okapu nebo výtok z kašny. Podobným dekorativním prvkem na lidském obličejí je i nos, který kromě hlenu může do vnějšího prostoru vychrlit také spoustu bacilů. *Chrchle a z chrliča mu valí šlem* = kašle a z nosu mu teče sople.

### **\*Chrochtat, chrupat (spát)**

Slovesa *chrochtat* a *rochtat* = vydávat hluboký chrčivý hlas mají podle lingvistiků zvukomalebný původ. *Chrochtadlo* = prase domácí. Podobný zvuk z nás vychází, když při spánku chrápeme. Takže *chrochtat* znamenalo v hantýrce původně spát a přitom chrápat. Ale jak už to bývá, lid zkracuje a zjednodušuje, takže dnes *chrochtat* = jakkoli spát. První osoba jednotného čísla je nejen *chrochtám*, ale také *chrochču*. *Zachrochtal na divanu* = usnul na pohovce. Pozor však, výrazy *chrochtat* a *vychrochtat* (*škopek*) mohou znamenat i pít či vypít.

Slabšímu chrápání se říkalo *chrupání* či *pochrupávání*. Dnes *chrupání* = spaní a *chrupka*, *chrupna*, *chrupanec* či *chrupec* = spánek. *Chrupkové tympl* = místo na spaní, *chrupkové tajm* = doba spánku, noc, *nahodit chrupnu* = usnout, *zachrupčit* = zaspát.

### **Chrt, žgrd (lakomec, šetřilek)**

Na počátku bylo moravské *chrtit*, což znamenalo lakotit a skrblit. Je odvozeno z výrazu *škrtit* ve smyslu zaškrcovat pytel s penězi, aby moc nevypadávaly ven, tedy přiškrcovat neboli omezovat výdaje. Výraz *žgrd* vznikl ze slova *škrtit* změnou znělosti přibližně takto: *škrtit* → *škrťa* = *škrť* → *žgrť* → *žgrd*. Tetka Picmánková k tomu připomíná, že *správné žgrd má ranu jak chrt*, a tím *chrtem* se zde myslí jedinec vyhuble vypadajícího plemena psů. Viz odstavec „Vychrtlé“.

### **Chynda ( zadek)**

V řeči světských *chynda* = zadnice, *chyndák* = záchod a *chyndit* = kadit. Uvedená slova pochází z cigánských dialektů, kde *chyndalo* = záchod, *chynel* = kadit a *chyndi* = chlév.



### *Ignác, nácek (žaludek, břicho, hlupák)*

Na počátku bylo *nacpané* břicho, které si lidová mluva zkrátila na *nácek*. A vzhledem k tomu, že *Nácek* je domácí forma jména *Ignác*, došlo u Plotňáků ke ztotožnění *ignác* = *nacpané*, velké břicho, přeneseně žaludek. Popularitu slovu *nácek* přinesl až Josef Lada díky knize *Mikeš*, která vyšla v roce 1934. Jeden z hrdinů, mladý vypasený a nepříliš chytrý kocour *Náciček* v sobě totiž koncentroval všechny významy tohoto slova.

V hantýrce se používá spojení *nafólovat nácka* = pořádně se najíst, v plotňáčině *prázdné ignác* = prázdný žaludek. Pozor však, v množném čísle *nácky* mohou být i tukem *nacpaná* a tedy velká ňadra.

Poznámka: V poslední době se používá spojení gramatický nácek (něm. *gramanazi*), který přehnaně napadá úroveň písemného projevu ostatních. Zda se jedná o hlupáka nebo „nacionalistu“, který neuznává žádnou jinou „gramatickou“ ideologii, než tu jeho, posuďte již sami.

### *Ichtyl (podivín)*

Člověk nezvykle vypadající či nezvykle se chovající bez ohledu na jeho inteligenci. *Ichty* je řecky ryba a *ichtyolog* specialista na ryby, přeneseně i rybář. Tedy člověk sedící u vody a chytající ryby, kterému se říká též „tichý blázen“. Názor, že má „rybí“ mozek, je však nesprávný, přestože se někteří *ichtylové* pohybují na hranici psychiatrické diagnózy.

Tetka Picmánková doplňuje, že *ichtyl* může být i podivínský jedinec, který miluje svůj obor činnosti nade vše, avšak je velmi úzce zaměřený a někdy až fanatický. Zde tetka nabízí odvození z německého *ich* = já.

Existuje i názor, že *ichtyl* byl původně jedinec stranicí se společností proto, že používal na své kožní problémy nepříjemně páchnoucí mast *Ichtyol*, která se vyrábí již od 19. století. Její název je odvozen od zbytků zkamenělých ryb (*ichthys*) nacházejících se ve výchozí břidlicové surovině.

Poznámka: V dávných dobách byla ryba symbolem křesťanů, neboť řada Ježíšových učedníků byli rybáři. Označení *ichthyes* bylo často označením netolerovaných a pronásledovaných křesťanů.

### *Ikarus v luftě, v kosmyku (letec, kosmonaut, kosmická loď)*

Poněkud dvousmyslný výraz. Ikarus byl maďarský výrobce autobusů z Budapešti. Během 70. a 80. let 20. století se stal jedním z největších výrobcem autobusů na světě. Po roce 1975 se také u nás masově rozšířily kloubové autobusy Ikarus, které dostaly slangové názvy *čabajky* a *harmoniky*.

*Ikaros* je postava ze starých řeckých bájí. Staří Římané mu říkali *Ikarus*. Byl to syn vynálezce *Daidala*, který byl v domácím vězení na Krétě. Aby odsud unikl, vyrobil z ptačích per pospojovaných voskem křídla, a pokusil se se svým synem z Kréty uletět. Akce se nepodařila, výškou opojený *Ikaros* se příliš přiblížil ke slunci, vosk změkkl a následoval pád do Egejského moře.

Řekneme-li tedy *ikarus* v *kosmyku* a pomyslíme při tom na autobus, je to kosmická loď. Pokud pomyslíme na mýtického *Ikara*, jedná se letce či kosmonauta.

### *Imrvére (stále, pořád)*

Německy *immerwährend* = nepřetržitě, ustavičně, neustále, prostě furt. *Imrvére neco chalovala* = pořád něco jedla, *imrvére chléstá* = pořád prší, *imrvére šaškec* = neustálý blázelec.

### *Ingóst (úředník, rum)*

Označení *ingósti* pro úředníky vytvořila dělnická třída v padesátých letech, kdy mnoho z nich bylo nuceno odejít z úřadů a žít se manuálně. Teprve později se jím začali označovat úředníci a intelektuálně pracující a ještě později pisálci a redaktoři od novin. V hovorové angličtině se takoví duševní pracovníci nazývají výstižným *quill-drivers* = řidiči pera. Z našich odvozenin si připomeňme *ingóstovské fírtl* = úřednická čtvrt, *vrchní ingóst* = předseda či šéf, *u ingóstů* = na úřadě.

Plotňáci však říkali *ingóst* rumu a nebylo to jen pro barevnou shodu se starýma hnědýma inkoustama, které vyráběli naši předkové z kůry kaštanů, dubů či jasanů. Slovo inkoust vzniklo z výrazu *incaustum*, který pochází ze středověké latiny. Když jej převeďme do latiny staré, dostaneme *in(terna) caustica* = vnitřní (vy)pálení, a to odpovídá moravskému úsloví „vypálit si hubu“, tedy vydezinfikovat si ústa a následně i trávicí trakt příslušným alkoholickým nápojem.

### *Ingóstovské fírtl (úřednická čtvrt)*

Dnešní Masarykova čtvrt, výstavní čtvrt obývaná obyvateli vyššího postavení či vzdělání. Jméno dostala po *ingóstech*, tedy úřednících.

## J

### *\*Jabko (jablko, koleno, komunista)*

Základním významem tohoto slova je jablko. Odvozeniny: *jabkovisko* = sad s jabloněmi, *jabkovica* = jablečné víno. Díky tvarové podobnosti byl význam přenesen též na koleno. *Žuchl na jabka* = spadl na kolena. Ve starších dobách bylo *jabko* též akronymem spojení *já, betálné komár*. Místo slova *betálné* si tam můžeme dosadit výrazy *borec* nebo i *blbé*. *Fanóš, to je echt rudý jabko* = Franta, to je pravověrný komunista.

### *\*Jablůška, erteple (brambory)*

*Jablůška* je výraz spíše okolobrněnský vychází z německého *die Erdäpfel* = brambory, doslova zemní jablka, na Moravě *erteple*. Což všichni němčináři vědí, ale pro angličtináře raději uvádím, že *die Erde* = země + *der Apfel* = jablko. *Jablůškáč, erteplák, erteploš* = bramborák, *jablůškové, erteplové gulf* = bramborový guláš, *šupky vod jablůšek, erteplí* = slupky (okružky) u brambor, *jablůška, erteple v mundůru* = neloupané brambory se slupkou. *Mesrem nafikáme jablůška, erteple* = nožem nakrájíme brambory.

### *Jahoda (žalud)*

Ve staré slovanštině *agoda* = bobule, ve staré češtině *jahoda* = bobule jakéhokoli lesního keře a *jahódka* = tvář (!). A tak jahoda coby označení žaludu penisu mohlo vzniknout jednak pro tvarovou a barevnou podobnost se šlechtěnými červenými jahodami, ale mohla by to být též tvář penisu s jedním okem. Další příklady: *splašená jahoda* = erekce, *žužlat jahodu* = provádět felaci, pozor však, *jahodové tédeň* či *jahodový prásky* = menstruace, viz odstavec „Kramolín“. A jak říkají někteří pánové, *dyž má kocór jahodové tédeň, je štond enem žužlat jahodu*.

### *Jachat, jašit (chvátat, spěchat, strachovat se)*

Slovo k nám přišlo z východu, slovensky *jachat, jechat* = rychle jít, spěchat a to pochází z ruského *jéchat' = jet*. *Jachal za koc* = spěchal za dívkou, *jachal, aby nedoklapal s krojcem po funusu* = spěchal, aby nepřišel pozdě. Slovo nechtěně zpopularizoval první kosmonaut Jurij Alexejevič Gagarin, který před startem kosmické lodi zvolal: „*Pajéchali!*“ = jedeme!

Odvozeniny: příklonem k plašit vzniklo *jašit* = být roztěkaný, *strachovat se, a dojašené* = vylekaný (dohókané), nervózní, neklidný (doplašené). *Dojašený počágro* = neklidné, proměnlivé počasí, *dojašená chrupka* = neklidné spaní.

### *Jak kráva (hodně, velmi, více než jak sviňa)*

Řekneme-li v hantýrce, že je něco *veliké jak kráva*, znamená to nejen, že je to hodně velké, ale je to větší, než kdyby to bylo *veliké jak sviňa*. Ale proč zrovna *jak kráva*? Co upřednostnilo krávu před býkem, koněm nebo třeba i slonem?

Když v Německu skončila v první polovině 20. století hospodářská krize, rozšířil koncern Krupp své aktivity o výrobu nákladních automobilů. Prvním strojem nové automobilky zvané Krupp-Kraftwagenfabriken byl model Krupp Protze, motoricky skvělý stroj s obsahem válců

3.3 litru a s maximální rychlostí 70 km/h. Měl jen jednu nevýhodu, velmi vysokou spotřebu paliva.

Co to má ale společného s krávou? Pro novou Kraftwagenfabrik se totiž vžila v Německu zkratka *Krawa*. A když měl nějaký stroj velmi velkou spotřebu paliva, ale i jiného materiálu, říkalo se, že má spotřebu *wie Krawa*, tedy *jako kráva*. A z toho si lid odvodil další přirovnání, např. *žere jak kráva*, *velký jak kráva* a podobně.

### ***Jak sviňa (hodně, velmi, ale méně než jak kráva)***

Inspirací k tomuto spojení byla opět němčina. Slovo *Schwein* = prase či svině můžeme také v němčině přidat k mnoha slovům, přičemž tím zdůrazníme původní význam. Vyjadřujeme tím, že něco je či bylo buď *jako prase*, nebo *sviňské*. *Eine Schweinearbeit* je sviňská práce. Když něco *kostet ein Schweinegelt*, stojí to sviňské peníze. Člověka můžeme nazvat také *Schwein* tj. *sviňák*. Naproti tomu když o někom řekneme, že je *armes Schwein* (chudé prasátko), znamená to tentokrát, že ho *sviňsky* litujeme. A světe div se: *Kein Schwein war da* (žádné prase zde nebylo) znamená, že tu nikdo nebyl a dokonce *Schwein haben* (mít prase) znamená mít velké štěstí, tady štěstí jako prase, nebo jak bysme řekli v Brně – *štígro jak sviňa*. Plotňáci by řekli, že *majó švajna*.

Častý brněnský pozdrav zní *zdar jak sviňa*. Je to v podstatě třetí stupeň slova *zdar*. *Zdar*, *těžké zdarec* = velký zdar, *zdar jak sviňa* = největší zdar.

### ***Janek (splášenec, třeštidlo)***

Staré moravské *jančit* = třeštit, bláznit, chovat se potrhle, ztratit soudnost a spláshit se, *zjančené* = zmatený, splášený, poblázněný a dnes i hyperaktivní. Podobně se chová zajíc, kterého vyplašíme. Utíká a při tom chaoticky mění směr. Proto se mu v myslivecké hantýrce říká *janek*.

Přeneseno na člověka, *janek* = zmatený, nechápavý, hloupý člověk. Čeští lingvistici ho ztotožňují s hloupým českým Honzou zpopularizovaným spisovatelkou Boženou Němcovou. V polštině je význam poněkud posunut, *jankować* = dělat si blázný z někoho. V hantýrce *zgómne feš koc a už jančí* = uvidí hezkou ženskou a už blázní (blbne), *špenáti jančijó za koc* = vojáci blázní po holkách, *su z teho janek* = jsem z toho zmatený.

### ***Jantar (zmatkař)***

Původně *blbé jak jantar* = hloupý vzácně. Takový blb se hned tak nevyskytuje, je vzácný podobně jako jantar (zkamenělá pryskyřice) v našich zemích před více než sto lety. Pak došlo podle tetky Picmánkové ke zkrácení *blbé jak jantar* → *jantar* a ke kontaminaci (přebráním části významu) slovem *tatar* = člověk bez kulturních a civilizačních návyků (viz odstavec „Tatar“). Příklady *jantar ve vágnu* = zmatečně se chovající řidič, *su z teho jantar* = jsem z toho udivený, překvapený.

### ***\*Jár (rok)***

Německy *das Jahr* = rok, rakousky také *Joahr*. Na samotném slově není mnoho zajímavého, ale podívejme se, jak hantýrka pomocí něj vyjadřuje časové údaje. *Jár 15 kilo a 4 kósky* = rok 1504, *jár 16 kilo 20* = rok 1620, *jár devatenáct kol* = rok 1900, *mět 50 járů na tachálu* = mít

50 let, *hrnó mu tři pětky járů* = má 30 let, *dvójárová koc* = dvouleté děvče, *páté jár* (*grund*)*bódy* = pátý ročník základní školy, *jár po tem, dokdy měl hrát první gajgle* = rok po zaruční době či době použitelnosti.

### ***Járek, járec (žlábek, stružka, dolík)***

Slovem *járek* jsem se začal zabývat až po dotazu, jak se liší *járek* od *rygolu*. Na počátku bylo hanácké dnes již pozapomenuté slovo *jár* = příkop, hluboká rýha. Významově odpovídá většímu *rygolu*. Pochází odněkud z východu, neboť maďarsky *árok* = příkop a turecky *jar* = příkrý břeh či výmol a *aryk* = příkop. Zdrobnělina výrazu *jár* je *járek* nebo také *járec* = dolík, stružka, žlábek lůna a také sníženina mezi půlkama na lidském zadku nebo mezi ženskými prsy.

Tetka Picmánková k rozdílu *rygol* x *járek* doplňuje: *rygol* je hluboký, *járek* je mělký. *Rygol* je nám zpravidla na obtíž, např. ten v silnici, *járek* se vytváří za nějakým účelem, odvádí vodu, sází se do něj brambory či zelenina. I když známe i některé účelové *rygoly*. *Rygolovat* znamená v okolobrněštině provádět hlubokou orbu pluhem zvaným *rygolák*. Toto rozdělení však berte sportovně, neboť např. *rygóle na krupóně* = vrásky. Viz též odstavec „Rygol“.

### ***Jaryn (trouba, uraženec, popudlivec)***

Fráze *rapluješ jak malé Jaryn* či *nescu byt za Jaryna* známe téměř všichni. Ale kdo je či byl ten *Jaryn*? Jméno *Jaryn* je odvozeno od slova *jarý*, které znamená kromě bujarý, tedy bujný, také vznětlivý, popudlivý. A protože takové vlastnosti má řada malých dětí, označuje spojení *jak Jaryn* dospělého člověka, který se chová jako malé děčko. Tetka Picmánková podotýká, že toto je důvod, proč se v hantýrce říká největšímu Moravákovi *Jaroš Cimrmanůj* a nikoli *Jaryn*!

### ***Jasná zpráva (ano, samozřejmě, rozumím)***

Toto slovní spojení proslavil ve stejnojmenné písničce Petr Janda. Autorem textu je rodilý Brňák Pavel Vrba. Tady bysme nehledali vliv cizích jazyků, ale on zde kupodivu je. Polská fráze *jasná sprawa* znamená, že není co řešit. Takže v písničce se vlastně zpívá „skončili jsme, není (už) co řešit“. Polsky *sprawa* = záležitost či věc k vyřešení.

Nemá problém se řekne polsky *nie ma sprawy*. Toto *sprawa* je příbuzné s naším správcem, což je člověk, který spravuje a řeší svěřené věci či záležitosti. Zpráva jako informace se řekne polsky *wiadomośc*. Brňáci to však převzali po svém, *jasná zpráva* v Brně znamená také souhlas – ano, jasně, rozumím.

### ***Jebat, jebnót (souložit, praštit)***

Téměř všeslovanské výrazy, rusky *jebat'*, polsky *jebać*. Původní význam byl kmitat či rychle se pohybovat. Stejně jako u *mrdat* a *šukat*. Například *jebat se kilko* = třást se zimou. Z rytmických pohybů byl odvozem význam *jebat* = souložit. Jestliže provedeme pohyb jednou, tak je to *jebnót* = praštit, a to buď sebou samým (upadnout), nebo něčím někam (dát, hodit). Takže *najebané* či *jeblé do palice* = praštěný do hlavy = hloupý, pomatený či bláznivý.

Slovo *jebák* = vyrážka, uher vytvořila jazyková hra ze spojení *mě z teho jebne* = zblázním se z toho, doslova – mě z toho praští, klepne. Jazyková hra vytvořila ještě další významové



varianty (šikanovat, kašlat na něco, míchat se do něčeho apod.), takže zde máme další poměrně univerzální sloveso.

*Jebnót v kuli* = přeskočit v hlavě, *jebnuté, najebané do palice* = praštěný, *mě z tebe jebne* = zblázním se z tebe, *jebe mě z teho furt v budce* = mrzí mne to pořád, *jebat do ovarů* = vymýšlet si při řeči, *jebat na něco* = kašlat na něco, *do teho neжебé* = do toho se nemíchej, *jebat se kilko* = třepat se zimou, *jebl sem to do rygola* = vjel jsem, spadl jsem do příkopu, *jebat, zjebat nekeho* = seřvat někoho, *dojebaný* = rozbitý, poškozený, pokažený, *pojeb* = pokárání, vynadání, výdrb.

Tetka Picmánková ovšem poznamenává, že výraz *jebák* může označovat také penis a *jebák* na kůži může vyvolávat představu zde vylézajícího malého penisu.

### ***Jedno, du na jedno (jedno pivo)***

O mně je známo, že do hospody chodím na jedno, a opravdu si dám jen jedno (pivo) a už nic víc. Jiní to ovšem vidí jinak. Dají si jedno, pak zase jedno a ještě jedno. Říkají, že na jedno se chodí, dvě jsou málo a po třetím se neodchází. A tak někteří z nich pokračují dál tak dlouho, dokud zvládají si o to další jedno říct. Někteří říkají, že *dó na jedno, na dvě*, a myslí tím dvanáct podle vzorečku  $1+2=12$ .

### ***Jedy, najedované (negativní řeči, naštvaný)***

Tato slova u nás oživilí bulharští přistěhovalci, viz odstavec „Bulhar“. V nářečích řady slovanských národů a dokonce ve spisovné bulharštině *jad* = jed, ale také vztek, hněv a zlost. Ve slovenštině *jed* = zlost, hněv a *jedovat* = hněvat se, rozčilovat se. Hantýrka to převzala po svém, no posuďte sami: *jedy* = výmysly, klamné řeči, pomluvy, *medový jedy* = sladké, slizké, falešné či vyčurané řeči, *baštit jedy* = věřit hloupým řečem či pomlouvám, *vařit těžký jedy (protivá)* = pomlouvat, ale i protestovat (proti), *najedované* = naštvaný, vzteklý, *jedové blemcák* = jedovatý jazyk, *jedové vál* = pomluva, nařčení, *nejeduj se už* = nezlob se již, *jedubaba* = drbna, žena nepříjemná, nespokojená, prostě *najedovaná* či šířící *jedy*.

### ***Jégrovky (teplé spodní prádlo)***

Německy *der Jäger* znamená myslivec. V brněnské hantýrce pak *jégr, jégrmajstr* = myslivec, *jégrhaus, jégrhóz* = myslivna a *Jégrlampa* = alkoholický nápoj Myslivecká. *Jégrhózny* by pak měly být myslivecké kalhoty a *jégrvohoz* myslivecký oděv. Zdálo by se, že na tom již nemůže být nic zajímavého.

Ale cesty slov jsou mnohdy spleť. Jistý Adolf Gustav Jäger byl totiž majitelem severočeské textilky, která začala vyrábět teplé spodní prádlo. A brzy se ujal název „Jägerovo prádlo“. Takže *jégrhózny* jsou podvlíkačky a *jégrvohoz* teplé spodní prádlo. A ten „myslivec“ se dostal do jejich názvu nepřímo díky panu Jägerovi.

### ***\*Jékat, jékanec (ječet, výkřik)***

Zkřížené ječet + békat. *Plachtáky signalizujó jékance* = uši registrují nějaký křik, *stařka hod'ku jékala* = žena hodinu ječela, *jékal jak šrop, jak cirkula* = ječel jako malé děcko, jako cirkulárka. Pozor však, velmi podobný výraz *jektat* znamená drkotat, klepat se, např. *vod klendry jektal keclnama* = zimou drkotat zubama.

### *Jeleň byt z nečeho (zmatený)*

Když někdo řekne *su z teho jeleň*, vyjadřuje tím, že je zmatený či něco nechápe. Tyto pocity mají v Brně mnozí Češi, kterým zlomyslní Brňáci udělají nějakou schválnost. Například je místo do hledané lokality v centru města nasměrují na výpadovku na Prahu nebo jim *vobtáhnó káru dvaciášem*, tedy dvacetikorunou udělají rýhu po obvodu auta. Ale proč tam figuruje zrovna král našich lesů jelen? Hypotéz je několik. Uvedu čtyři:

V rakousko-uherské armádě, kde byla úřední řečí němčina, se často stávalo, že maďarští vojáci svým velitelům moc nerozuměli, a tak dávali pro jistotu kontrolní otázku „*mit jelent (ez)...?*“, tedy „co znamená (to)...?“ Pro Čechy a Moravany, kteří německy zpravidla uměli, to bylo zdrojem pobavení. A postupem času se pro nejistotu a zmatenost vžila fráze *je z toho jelen*.

Německy *Hirsch* znamená jelen a téměř stejně vyslovované *Hürsch* je název dávného hypotetického německého městečka, kde se dějí či děly podobné věci jako v našem Kocourkově.

Když nám manželka zahne, jsme z toho zmatení a mnohdy nechápeme proč. Najednou máme na hlavě parohy a můžeme konstatovat, že jsme z toho všeho jelen.

Čtvrtá hypotéza říká, že toto úsloví znamená být stejně zmatený jako jelen při honu, kdy se za ním žene řada myslivců a psů a on, ač má rychlé nohy, neví kudy kam.

### *Jelito (hlupák, podlouhlá modřina)*

V původním významu je jelito podlouhlý masný výrobek známý z domácích zabíjaček. Zde se vytvoří směs z méně hodnotného masa, krup nebo kousků pečiva, krve, sádla, cibule, česneku a koření, která se plní do střívka. Ve staré češtině a doposud v polštině *jelito* = střevo.

Pro tvarovou podobnost označujeme jako *jelito* i podlouhlou modřinu. Již v 19. století má původ fráze *lochčí se jak Kuba na jelito* = směje se jako hlupák, po zkrácení *lochčí se jak jelito* došlo ke ztotožnění *jelito* = hlupák. V některých oblastech došlo navíc ke sloučení *jelito* + *man* = *jeliman*.

Někteří poukazují na podobnost našeho *jeliman* a francouzského *Allemand* = Němec, tedy příslušník národa, který domácí řeči nerozumí a když ji slyší, tváří se vyjeveně.

Na popud tetky Picmánkové se ještě dotkneme fráze *jelito, kopyto, platí to* používané dětmi k potvrzení dohody. Je to zkomolenina vytvořená dětmi nebo kvůli dětem. Původní znění je totiž *je-li to zapito, platí to* a souvisí to se židovským zvykem zvaným *aldamáš* (viz odstavec „Haldamáš“) spočívající v zapití dobře uzavřeného obchodu či smlouvy.

### *Jeté, sjeté (opotřebovaný, opilý)*

Původní význam slova ojetý je opotřebovaný jízdou, přeneseně pak i jinou činností. V hantýrce ojetý, opotřebovaný, použitý = *jeté* nebo také *sjeté*. *Jeté* či *sjeté jeden jár* = používaný jeden rok, *jeté oliváč* = použitý olivový olej, např. po smažení či fritování, *jeté čokkbuřt* = zkažený salám, *jeté vajnachtové baumál* = odstrojený vánoční stromek, *jetý kelcny* = špatné zuby, *vojetý hemzy* = otřepané, opakující se kecy. V oblasti erotiky *nejetá koc* =

panna, *vojet koc* = vysouložit, *vojet prut* = onanovat či vyhonit, *vojetina* = stará či sexuálně opotřebovaná žena.

Přeneseně vyjadřují výrazy *sjeté* a *jeté* opilost. Opilý člověk se chová opotřebovaně. *Byl sjeté z lampy rumunska* = opil se lahví rumu. A z toho vyplývá další význam, a to *sjet lampu vajnoša* = vypít láhev vína. V posledních desetiletích dostalo slovo *sjeté* nový význam a to zdrogovaný. *Sjet se* = aplikovat drogu, *sjet lajnu* = šňupnout si drogy.

### **\*Jetel, jak jetel (hodně)**

Tetka Picmánková tvrdí, že ve slově *jetel* je skryté spojení „je tele“, *jak jetel* tedy znamená jako tele, tedy pořádně, hodně. *Ten borec, to je teda jetel* = ten muž, to je ale tele, *čučí jak jetel* = hledí jako tele, *zpařené jak jetel* = opilý hodně, *zaprásené jak jetel* = špinavý hodně. V odstavci „Zaprásené jak jetel“ uvádím ještě jiný pohled.

Ve frázi *fókat spařené jetel* = kouřit nekvalitní tabák se však myslí skutečný jetel (v hantýrce *jatelina*), kterým byly po zpaření a usušení hypoteticky naplněny cigarety.

### **Jezevčík, čapnót jezevčíka (chytit lehčí nemoc)**

V řadě zemí a zejména v Anglii je šíření tuberkulózy skotu spojováno s jezevcem. Slangově se mluví o jezevčí nemoci. Na základě toho tvrdí tetka Picmánková, že *čapnót jezevca* znamenalo chytit tuberkulózu, *čapnót jezevčíka* (což je gramaticky zdvojnásobení od jezevce) pak chytit ne příliš vážné onemocnění plic a horních dýchacích cest. Původně rýmu a kašel, později se význam rozšířil na lehčí onemocnění jako taková.

### **Jít uvázat soby (jít čurat)**

Jak se do této fráze dostal ten sob – užitečné polární zvíře? Pravděpodobně nějak takto: Německé ustálené spojení *zu Pferde gehen* znamená jet na koni. Analogicky *zu Ren gehen* znamená jet na sobovi, neboť *das Pferd* = kůň a *das Ren* = sob. Při nedbalé výslovnosti či neznalosti jazyka snadno zaměníme *zu Ren* za *zurren* (čti curen) = uvázat nebo dokonce za hornoněmecké *tschuren* (čti čuren) = čurat.

A tak zvolání *ich gehe tschuren* = jdu čurat si můžeme vyložit jako *ich gehe zurren* = jdu uvázat popřípadě jako *ich gehe zu Ren* = jedu na sobovi. Je to něco jako tři v jednom - přijedu na sobovi, uvážu ho a jdu čurat.

Tetka Picmánková však nesouhlasí s touto konstrukcí, přičemž poukazuje na další formy této fráze a to *du uvázat koňa*, *du s koněm*, *s velblódem* nebo dokonce *du zamknót bicykl*. Hovoří o ní jako o eufemismu, tedy o vzletnější formě vyjádření faktu, že se mně chce močit. Poukazuje na to, že v tomto případě musí jezdec zastavit, zajistit jízdní zvíře či stroj a teprve pak se odebrat někam do ústraní.

### **Jména osob použitá v hantýrce**

V hantýrce se občas používala k alegorickému vyjádření nějaké skutečnosti i zašifrovaná jména známých osobností. Například:

***Běhá mně po zádech sovětský pionýr*** = běhá mně mráz po zádech. Ten vzorný sovětský pionýr se jmenoval Pavka Morozov (1918-1932). Tento fanatický stoupenec kolektivizace udal své rodiče úřadům, že falšovali dokumenty a podporovali kulaky, a své spoluobčany, že

úmyslně neplnili v plné výši dodávky obilí. Za to byl ovšem ve svých 14 letech zavražděn místními vesničany.

***Chytl sem barvu slovenského komentátora*** = zezelenal jsem. Onen slovenský sportovní komentátor proslavený řadou vtipných komentářů se jmenoval Gabo Zelenay (1922-2003). Příklad z mezinárodního cyklistického závodu: „Cyklisti pedálmi krútia, do cieľa sa rútia, Poliaci tam nasadili polku, Maďari čardáš a naši... a naši...?“

### ***Jódl, jóbl (zpěv, signál)***

Zdánlivě odlišná slova mají i něco málo společného. Slovo *jóbl* znamenalo v plotňácké hantýrce výstražný signál. Zvolání *jóbl!* znamenalo údajně zpět! Pochází z řeči jidyš, kde *jóbel* = píšťala, polnice.

Jódlování neboli alpské horské halekání vzniklo podobně jako trubení na kravský roh či na fujaru za účelem dorozumívání se či dokonce přivolávání dobytka. Zjistilo se totiž, že tento „zpěv“ se nese v horských dolinách do větší vzdálenosti, než obyčejné hlasité zvolání. Němečtí lingvistici odvozují slovo *jodeln* = jódlovat od výkřiku „jó“.

Hantýrka pozměnila význam slova *jódlovat* na melodicky mluvit či neprofesionálně zpívat. Takže *jódl* či *jódlovanec* = zpěv, ale také křik či řev, *jódl vo helfku* = volání o pomoc, *fógli jódlujó* = ptáci zpívají, *zajódlovat* = zahlaholit. Podobné slovo je *jókat*, což je něco mezi *jódlovat* a *hókat*. Pro profesionální zpěv používá hantýrka spíše výrazy *zongčít* či *vařit zonky*, odvozené z anglického *song* = píseň.

Pozor na záměnu! V plotňáctině, která ještě nebyla pod vlivem angličtiny, existovalo slovo *sončít*, které znamenalo potřebovat. *Sončím love na bims* = potřebuji peníze na chleba. Je odvozeno z italského *bisogno* (čti bisoño) či francouzského *besoin* (čti beso) znamenajících potřeba.

### ***Jobsko (Jundrov)***

Německy *Jundrof*, původně *Jungendorf*, tedy mladá ves. Byla postavena v místě staré vesnice, která byla vypálena pravděpodobně po bitvě na Moravském poli v roce 1278. Někteří tvrdí, že to byly Sulostovice, jiní zase říkají, že Sulostovice je starý název pro Silůvky. Pravděpodobně z neznalosti bylo jméno *Jungendorf* pozměněno na *Judendorf*, což znamená Židovská vesnice, přestože je prokázáno, že zde žilo minimum Židů. Od toho se odvíjí i název *Jobsko*. Zdůrazňuji to krátké O! Protože se toto O velmi často nesprávně natahuje. Onen *Job* byl jeden ze starozákonních Židů, v hovorovém jazyce je po něm pojmenována *jobovka* neboli Jobova zvěst, což je velmi špatná zpráva. V hantýrce se nám objevuje jméno *Job* kromě *Jobska* ještě v názvu *Jobtorka* = Židovská brána, která stávala v místě dolního ústí Masarykovy ulice.

### ***Jogurt, jogurt'áky (sperma, Jugoslávec, silné brýle)***

Slovo *jogurt* označující všem známý mléčný výrobek pochází z tureckého *yoğurt*. V hantýrce však tento výraz označuje pro podobnost konzistence a barvy i sperma a také mladíky, kteří spermatem plýtvají při nočních polucích.

Řekneme-li ovšem *jogurtáky*, nejsou to nějaké výrobky z jogurtu ani sklenice na jogurt, ale silné dioptrické brýle. Za starých časů byla totiž dna jogurtových sklenic z poměrně tlustého skla a připomínala lupu.

*Jogurt* nebo *jogurták* se zřejmě pro zvukovou podobnost ujalo svého času jako víceméně hanlivé pojmenování občanů Jugoslávie. Po jejím rozpadu se význam posunul a slovo *jogurt* může dnes označovat též neopáleného člověka s velmi světlým fototypem pokožky.

### ***Juknót (podívat se)***

Německy *gucken* = koukat, a to nejen ve smyslu dívat se, ale také koukat třeba z kapsy, tedy vyčuhovat, trčet. V Německu říkají *gucken wie ein Idiot* = čumět jak blb a doma mají *der Guckkasten* = televizi. Také zde máme rakouské *jucken* = zajímat se. Takže *jukni na to* by nemuselo znamenat jen podívej se na to, ale spíše zajímej se o to, prozkoumej to. Na vyjadřování takových jemností však již není dnešní uspěchaná doba stavěná. *Juknu se na špiznu* = podívám se na televizi.

Jiného původu je ovšem výraz *vyjukané* = vyplašený, udivený, zaskočený. Ten vznikl hláskovou přeměnou z moravského *vyhukané*. Odtud pochází i naše *dohókané* = vystrašený, vyplašený.

### ***Julec (Juliánov)***

Juliánov, hovorově i v hantýrce *Julec*, německy *Julienfeld* = Juliina pole. Byl založen zábrdovickými premonstráty až v roce 1789 jako *Julienhof* = Juliin dvůr a ona Julie byla dcerou otce budovatele. Správně by se po ní měl jmenovat *Julianín*.

### ***Jungvirt, jungšic, jungšál (mladý nezkušený hoch, mladík)***

Původně mladý (a ne příliš zkušený) hospodář. Německy *jung* = mladý, *der Wirt* = hospodář. *Jungšic* je zkomolené rakouské *da Jungspatz* = mladý (a ne příliš zkušený) milenec, *da Spatz* = vrabec, ale i penis. *Trpizón jungšica Wertra* = Utrpení mladého Werthera, román od J.W.Goetha.



## K

### *Kabela (skupinový sex)*

Zvláštní pojmenování, že? *Kabela, jít na kabelu, šukat na kabelu* znamená, že jedna žena souloží s více muži. V hovorové rakouštině znamená *der Kabel* také penis. Říkají mu též *der Alimentkabel*, což je úsměvně dvousmyslné. Ten druhý význam je totiž vedení (cesta) k alimentům. A teď si představme několik mužů s připravenými „káblama“ čekající v lajně neboli „v káblu“, než se na ně dostane řada. Takže bychom mohli klidně říkat *jít do kabelu* nežli *na kabelu*.

Jiní odmítají toto vysvětlení a poukazují, že v některých lašských a polských krajích *kabelaté* = pyskatý a slovo *kabela* znamená též pysk, tedy i ten stydký. Ve staré češtině *kabelka* = ústa a *kabela* = pochva, odvozeno je to zřejmě od staroněmeckého *Kobel* = košík. Od tohoto slova je odvozena i moravská *kabela* = taška. Takže *šukat na kabelu* by podle této hypotézy mělo znamenat souložit „na (jednu) pochvu“.

### *Kábl, kanica, lajna (exkrement, lejno)*

Exkrement zdravého člověka připomíná zhnědlý banán. Pro svůj podlouhlý tvar bývá v hantýrce označován jako *kábl, kanica* (tj. šňůra) nebo *lajna* (šňůra i lejno). V hantýrce *valit položit kábl, kanicu* nebo *lajnu* = jít na velkou, *položít kábl, kanicu* či *lajnu* = vykonat velkou potřebu. Zaregistroval jsem i *položít zmiju* a *položít kládu*, to pravděpodobně v případech mohutného exkrementu.

### *Kábr (chlapík)*

Slovem *kábr* označujeme muže zdatného a současně zkušeného a rozumného. Díky jazykové hře také *kafábr* či *kafábl*. V některých krajích mu říkají též *kabrňák*. Je-li mladšího věku, tak *kabrósek*. V plotňácké hantýrce měli podobné slovo a to *chábr*. Původně to byl společník při krádežích, který při krádeži hlídal, dělal takzvanou zeď. Později se význam posunul na normálního společníka a přítele. Snad pod vlivem vídeňského *da Habar* = přítel, známý, *da Koberer* = dobrý přítel (ale i policista či kuplíř) či rakouského *Lieberhaber* (čti líbr-hábr) = milenec, doslova milý *kábr*. V řeči jidyš *haber* = přítel. *Zahemži kotlem a nabrkni si nějakýho kábra* = zakruť zadkem a najdi si nějakého schopného mužského.

Nikdy jsem neslyšel ženský rod slova *kábr*, přestože hantýrka má pro ženy a dívky velký počet výrazů. Tady má jazyk vůči ženám dluh.

### *Kabrňák (zdatný chlapík, šikula, penis)*

Slovo *kabrňák* pochází z rybářské latiny, kde *kabrňák* či *kaverňák* označuje velkého kapra z *kaverny*, což je oblast hluboké vody u výpusti rybníka, kde se zpravidla zdržují velcí kapři. Tetka Picmánková vidí celou tuto záležitost jinak a říká, že podobně, jako je *kaverňák* kapitální (znamenitý, pořádný) kousek kapra, je *kabrňák* kapitální Brňák, tedy znamenitý Brňák, muž se skvělými vlastnostmi či dovednostmi.

I v tomto případě došlo k přenosu významu z celku na část, takže výraz *kabrňák* může označovat též penis. Podílel se na tom i klasik Jaroslav Vrchlický, který ve své básni Rytíř

Smil píše: "*Pane, nejsem všelijaká, ale ty máš kabrňáka, toho vrazit v kundy důl, musí každá prasknout v půl.*"

*Kabrňák* je na Moravě slovo živé, nikdy jsem však nezaznamenal výraz *kabrňáčka*. Je to zvláštní genderová nerovnováha.

### *Kača (vlček, pokladna, žena, lůno)*

*Kača* je zde opravdu s krátkým „a“. Moravané „nenatahují“ jako Češi a říkají *mak, žaba, hlina, dat, pit* nebo *čurat*.

Prvním významem slova *kača* je rotační hračka využívající principu setrvačníku. V důsledku toho může po roztočení stát na hrotu. Cílem hry s *kačou* je dosáhnout, aby se točila co nejdéle. V hantýrce jsme si od tohoto významu odvodili frázi *chytit kaču* znamenající začít se točit nebo motat, třeba pod vlivem alkoholu.

Ve starém zlodějském argotu je slovo *kača* = pokladna, trezor známé již od poloviny 19. století. Jedni říkají, že je to zkomolené italského *cassa* (čti kása, v dialektech i káča) = schránka. Jiní tvrdí, že *kača* nebo také *kačena* je jednoduše schránka na *kačky* neboli *kačeny*.

*Kača* může být v podvědomí starší generace zapsána jako rázná a energická ženská. Taková, jakou popsala v roce 1862 Božena Němcová ve své pohádce Čert a Káča. A protože *kača* = rázná ženská museli naši předkové používat další upřesňující přívlastky jako např. *kača hlópá* a *kača pitomá*. Pozor však, mluví-li zloděj o *naprané kače*, může to být pokladna plná peněz i opilá Kateřina.

Velmi časté je přenášení významu z celku na některou z částí, kterou obsahuje. V případě *kači* můžeme říct, že *kača*, tedy rázná ženská, má *kaču* neboli lůno. Toto označení se v současné době zjemnilo a slovo *kačenka* se používá jako pojmenování lůna malých dívek. V hantýrce *vykrópnót kaču* či *kačenu* je specifický výraz pro orální sex a *kačena vobtažená* pak pro lůno vyrýsované přes oblečení.

Někteří nesouhlasí s tímto pohledem a tvrdí, že při pohledu shora připomíná hřbet ptáka kachny neboli *kačeny* lůno. I když ten krk s hlavou jsou nadbytečně velké.

Proč však říkají muzikanti *kača* či *kačena* také kontrabas (base)? Že by jim připomínala ženu *kaču* s úzkým pasem a s vyvinutým zadkem i poprsím? Při velké dávce fantazie snad.

### *Kačáky (peníze)*

*Kačáky, kačeny, kačky* jsou peníze, *kačál, kačka, kačena* či *ká* je koruna. Důvod je zřejmý, tato slova vychází ze zkratky *Kčs* = koruna československá. Někdy také *kronkla* či *kroncla* – to je zase z rakouského *di Krone* = koruna, což byla předválečná rakouská měna. Proč se však základ měny jmenuje koruna, když *di Krone* je v první řadě královská koruna? Toto slovo pochází z latinského *corona* = věnec, přeneseně i kovový „věnec“ králů a císařů. Je to proto, že na staré rakouské koruně byla zobrazena koruna královská. Ta za první republiky z těchto mincí zmizela, ovšem po cca 85 letech se tam zase vrátila. Můžete se sami přesvědčit.

### *Kád' (kašna, kotel v pekle)*

Lingvistici odvozují toto slovo z řeckého *kados* = hliněný zásobník či latinského *cadus* = hliněná nádoba. Tetka Picmánková je ovšem spojuje s výrazem *kadit* (což se často děje do

kašen s vodou) či *pokadit se* (to se zase děje v pekelných kotlech). Tuto hypotézu podporuje poznatek, že *kád'* se říkalo v některých krajích také hliněnému či porcelánovému nočníku. *V pekelných kád'ách házó sicnu štengrbacili* = v pekelných kotlech jsou umístěni otravové.

### **\*Kadetka, kadet (Božetěchův sad v Kr. Poli, pašák)**

V roce 1772 byl zrušen kartuziánský klášter (viz odstavec „Kénig“) a jeho budovy byly využívány vojenskou kadetní školou. Francouzsky *cadet* (čti kadét) = dorostenec, v Monarchii se toto slovo ujalo pro čekatele na důstojnickou hodnost a pro žáky důstojnických škol.

Existují též spojení *byt na neco kadet* = být na něco dobrý, rozumět tomu. Souvisí to pravděpodobně s tím, že za starých časů se nemohl stát důstojníkem každý trouba a tedy *kadeti* museli mít slušnou úroveň. Ve starém vojenském slangu *kadet* = voják frajer. Později se to však používalo také v ironickém slova smyslu. *Ty si teda kadet* = tys to zmastil.

### **Kadlátko (švestka)**

Původně *karlátka*. Pojmenována po císaři Karlu IV., který se zasloužil o rozšíření švestek do našich zemí. Příklady: *slopat tekutý kadlátky* = popíjet slivovici, obrazná rčení *spakovat si své kadlátky a valit pali* = sbalit si svých pět švestky a odejít, *tata vo mně dycky hlásil, že jabko nezhučí pod kadlátku* = otec o mě vždy říkal, že jablko nepadne pod švestku.

### **Kafábl (kavárna, návštěvník kavárny)**

S významem kavárna nemáme žádný problém. Otázkou je, zda původní výraz *kafábl* = ve štatlařině rozumný chlap a v plotňačtině „potvůrka“ vznikly z tohoto výrazu nebo ze slova *kábr* nebo jeho odvozeniny *kafábr*. To už asi zpětně nerozřešíme. Viz odstavec „Kábr“. V současné brněňštině však došlo k posunu významu, a tak můžeme občas zaslechnout spojení *kafábli* z *Práglu*, což znamená návštěvníci pražských kaváren, *cajzlovská kafábla* = pražská kavárna.

### **Kafrat (hloupě žvanit)**

První hypotéza říká, že slovo *kafrat* pochází z antického Říma. Vypráví se, že první tamější advokátka se jmenovala *Cafrania* (čti Kafránija). Ale příliš se neprosadila, přestože byla hodně výřečná. Chlapi ji totiž nebrali vážně a její proslovy označovali jako *kafrání*.

Lingvistici ovšem tvrdí, že slovo *kafrat* pochází z německého *der Kaffer* = hlupák, které má původ v řeči jidyš, kde znamená sedlák. A protože v minulosti byli sedláci považováni za hlupáky, začalo se říkat sedláckým hloupým řečem *kafrání*. Jiní se zase odvolávají na německé slovo *der Gaffer*, které mimo jiné znamená čumil, který má ke všemu připomínky.

Tetka Picmánková přišla s třetí hypotézou a poukazuje na slovo *kaffern* z německého argotu, které znamená hloupě žvanit a které bude souviset s německým *gaffern* = ňafat, štěkat. *Kafrat do šeckého* = mluvit do všeho, mít připomínky ke všemu.

### **Kachle (zadek, varlata, peníze)**

Zdálo by se, že zde vystačíme s představou dvou obloukovitých kachliček s járkem uprostřed. Ale není to tak jednoduché. Na počátku bylo latinské *cacó* (čti kakó) = kadit, kálet. Zadek (ale také starý očouzený kastról) se řekne latinsky *cacabus*. Pozdější latina z toho udělala *cacalus*,

do staré němčiny to přešlo jako *kakala*. Pozdější němčina *kakalu* přetvořila na *die Kachel* a znamenalo to ovšem nejen zadek, ale také kachličku. V hovorové rakouštině mají výraz *s Kachelfleisch* = maso ze zvířecího zadku a *da Kachel* = nočník.

Pravděpodobně z výše uvedeného latinského *cacabus* pochází fráze *tvářit se jak kakabus*. Můžete si vybrat, zda jako starý očouzený hrnec nebo jako („kyselá“) prdel. A také slovo *kabonit se* = mračit se, ať už se to týká tváře či oblohy. Zamračený jak kakabus → zakakabousený → zakabousený → zakaboněný.

Aby to nebylo tak jednoduché, tak Plotňáci říkali *kachle* varlatům a *nabórat kachle* znamenalo kopnout do rozkroku, do varlat. Údajně *Kachel* = varle v německém argotu, který to převzal z jidyš. Ve štatlařském hantecu ovšem *nakopat do kachlí* = nakopat do zadku, *vyvalit kachle* = vystrčit zadek, *padl na kachle* = padl na zadek, *štupl mezi kachlama* = zácpa a spojení *bořit kachle* označuje anální sex.

Řekneme-li však *250 kachlí*, neznamená to 250 zadků, ale 250 korun. *Kachla* = koruna. Tady opět zaúřadovala jazyková hra, a to nějak takto: koruny → kačky → kačeny → kačrle → kachle. *Kolik za to dals kachlí* = kolik korun to stálo.

### ***Kachna (prd)***

Nějakým nedopatřením někdo zaměnil latinské výrazy *anas* = kachna a *anus* = prdel. A vyšlo mu z toho, že *kachnit* = prdět. Ujalo se to a od té doby znamená v hantýrce *hodit kachnu* = vypustit prd, popřípadě *hlásit kachnu* = prdnout, původně upozornit na prdnutí.

### ***Kajf, na kajf (pohoda, na dluh)***

Původní výraz *kajf* pochází z jazyka jidyš, kde údajně *kejf* = dluh. *Kaufnót na kajf* = koupit na dluh, *kajfovat nekemu love* = dlužit peníze a *kajfnót (si) love* = půjčit si peníze.

V současné době však znamená slovo *kajf* či *kaif* něco zcela jiného, a to takřka jakoukoli příjemnou emoci, zábavu, pohodu, ale také trip či úlet. Pochází z arabštiny, kde *kajf* = stav štěstí a bezstarostnosti.

Pozor však na záměnu slov *kajf* a *kauf*! *Kauf* je nákup, neboť německy nakupovat = *kaufen*. *Kajf* je štěstí. Ale jazyk se vyvíjí a tak jsem se již setkal s tím, že *kauf* není jen takový obyčejný nákup, ale nákup šťastný či výhodný. *Ufachčils špicové kauf* = udělals dobrý obchod.

### ***Kajlovat, kchajlovat (mámit z někoho něco)***

V rakouštině *da Keiler* znamená obchodník používající agresivní metody prodeje a *keilen* takto obchodovat. Německy *keilen* znamená klínovat – připomíná mně to naše „valit klíny do hlavy“, ale ověřit se mně to nepodařilo. V hovorové němčině existuje také slovo *ankeilen* = prosit o něco. V hantýrce tedy slovo *kajlovat* spojuje všechny tyto významy: prosit o něco, současně valit klíny do hlavy i chovat se agresivně. *Kajlovat válce* = škemrat o cigarety, *kajlař* = loudič, mámič, *kajlung* = škemrání, mámení o něco materiálního.

A pro zajímavost: V mluvě světských *kajlovat* či *kajlit* = souložit. Je to odvozeno od německého *geil* = nadržený a *geilen* = skotačit, dovádět, chovat se vlně. Rakousky *sich abkeilen* = mazlit se spolu.

### *Kajzec (Wilsonův les)*

*Kajzec* neboli Wilsonův les, hovorově *Vilzoňák*. To podle amerického presidenta Wilsona. Výraz *Kajzec* je zkrácené *Keiserwald* = císařský les. Žlutý kopec a kopec, na kterém leží Wilsonův les, spolu tvoří hřeben, který se nazýval německy *Urnberg*, což by mohlo znamenat pořádný kopec, neboť rakousky *urndlich* či *urndle* = pořádný (něm. *ordentlich*).

### *Kajzr (císař)*

Slovo je docela průhledné, německy *der Kaiser* = císař. Zajímavější je, jak se porovnala naše hantýrka se jmény některých císařů.

Jména *Pepa Dvojka* nebo též *Chosé Dvojka* dostal významný představitel evropského osvícenectví rakouský císař Josef II. vládnoucí v letech 1780-1790, který mimo jiné zrušil v našich zemích nevolnictví, vedoucí úlohu katolické církve a částečně omezil cenzuru. Díky Josefovi II. máme v hantýrce spojení *jít do pytla* = zemřít, viz odstavec „Pytel“.

Jména *Franta Pepa Jednička*, *Fanóš Pepek Jednička* nebo též *Fery Pepan Jednička* dostal rakouský císař František Josef I. vládnoucí v letech 1848-1916. Díky jemu se ujalo v lidové mluvě spojení *staré procházka* pro staré muže procházející se po ulicích či v parcích. V roce 1901 se zúčastnil sedmdesátiletý císař František Josef I. slavnostního otevření pražského mostu, který se dnes jmenuje most Legií. Jeho fotografii na novém mostě zveřejnily jedny noviny s popiskem „Procházka na mostě“. A přezdívka byla na světě. Nejprve pro císaře, později pro řadu dalších starých mužů.

Jeden starý Vídeňák s typickým rakouským jménem Wessely ovšem vyprávěl, že když byl Franz Josef malý, tak ho občas poslali do školy mezi obyčejné děti. A aby nevyčníval z řady, používal jméno František Procházka. V souladu s pořekadlem, že se nemohou nikdy setkat tři Vídeňáci, vždy alespoň jeden z nich je Čech nebo Moravák.

### *Kajzrhajfa, kajzršochtla Mařka Terezka (císařovna Marie Terezie)*

Pro císařovnu Marii Terezii, která vládla monarchii v letech 1740 – 1780, vymysleli hantecáři spoustu pojmenování. Například *Maruna Tereza*, *Mařka Terezka*, *Mařka Terezů* a dokonce *Mařka Teremtete*. Zajímavé je ono *teremtete*. Slušňáci říkají, že na Slovensku a také v Maďarsku *teremtette* znamená něco jako hrome! Že by Marie Hromská? Nebo Hromující?

Podíváme-li se do maďarštiny, tak tam *teremt* = tvořit a *tett* = čin, takže jméno *Mařka Teremtete* bysme si klidně mohli vyložit jako Marie Tvořitelka. A když uvažíme, kolik dětí měla a kolik moudrých nařízení tato panovnice vydala, například o povinné školní docházce, tak je toto označení docela na místě.

### *Kakáč, byt v kakáču (nádoba, být ve špatné situaci)*

Mnohovýznamové slovo *kakáč* označuje hrnek, hrnec, nějakou nádobu, *kakáč lovů* = hrnec peněz, přeneseně i hodně peněz. Původně to byl však nočník, tedy nádoba na kakání. Plotňáci říkali *kakáč* také klobouku, v současné době máme *kakáč papiňák* neboli hrnec Papinův či *kakáč popelové*, což je urna. V hasičském, cyklistickém a vodáckém slangu *kakáč* = přilba, v církevním slangu *kakáč* = katolík.



Hantýrka přidala několik frází. *Je to v kakáču* či *na kakáč* = jsme v nepříjemné situaci, je to špatné, ale také je to pryč, je to za námi. *Dvě hod'ky jsou v kakáču* = dvě hodiny jsou pryč, přeneseně uběhly dvě hodiny, *love só v kakáču* = peníze jsou ztraceny, ať již díky špatné finanční operaci nebo jen vypadly z peněženky. Jazyková hra mohla postupovat nějak takto: být v bezvýchodné situaci → být v hajzlu → být na hajzlu → být na kýblu → být na hrncu → být na kakáču → být v kakáču.

Jiný význam mají spojení *hodit* či *házet na neco kakáč* znamenající kašlat na něco, přestat se o to zajímat. Je to zjemnění spojení „srát na něco“. *Hodil kakáč na bódu* = vykašlal se na školu, přeneseně pak chodil za školu, *hází na sebe kakáč* = kašle na sebe, nedbá o sebe.

Variantní výraz je *kakoň*. Označuje však nočník i kapesník, takže je důležitý kontext. *Kakoň na to* = kašlat na to, *hodila kakoň (kakoňa) na maníka* = vykašlala se na mužského.

### ***Kakoň (kapesník)***

Pátráme-li po původu slova *kakoň* respektive *kákoň*, zjistíme, že je to zkrácené řecké *kakodaemon* (čti kakodémon) = zlý duch. Dále je *Kákoň* zlý král ze slovenských pohádek včetně těch převyprávěných Boženou Němcovou. *Kakos* je totiž latinsky i řecky špatný a také předpona *kako-* má význam zlý, špatný či chorobný. Např. *kakofonie* = nelibozvučnost.

Pak zde máme latinské *caco* (čti kako) = kadit, kálet. Toto slovo se promítlo do italštiny jako *cacare*, němčiny jako *kacken* a do maďarštiny jako *kakalni*. Tady jsou kořeny hantecového *kakoň na to* = prdět či kašlat na něco, doslova srát. Rakousky *abkacken*. Ale co *kakoň* ve významu kapesník? Kdyby to byl alespoň toaletní papír. Nabízí se ovšem jazyková hra kapesník → kapoň → (pod vlivem kadit, kakat) *kakoň*. Dalo by se to (s přihlédnutím ke *kako*) též vyložit jako zachytávač chorobného. No uvidíme, co přinesou další výzkumy.

### ***Kála, kalina (prostitutka)***

Je to staré plotňácké slovo. *Lagricová kála* či *parter kála* = špatně nebo nuzně oblečená pouliční holka. Při hledání jeho původu jsem hned vyloučil rostliny zvané *kalina* a *lilie kala*. Přestože pracovní nástroj prostitutky může tvarem připomínat květ kaly. Další, co mne napadlo, bylo staré české slovo *kalý*, což je opak výrazu *nekalý*. Podle slovníku však *kalý* = slušný, poctivý řádný. Nu i taková může být prostitutka, ale nejen ona. Romsky *kalo* = černý, a to nás spíše směřuje k černé indické bohyni zmaru *Kálí*. Až zmínka o židovském svatebním obřadu vnesla do tohoto problému světlo. *Chatan a kala* = ženich a nevěsta – no škoda, že ne chalan. V řeči jidyš *kale* = nevěsta, to převzala hovorová němčina jako *die Kalle* a rakouština si to pozměnila na *di Kali* a přidala význam kurva.

Poznámka: V rakouštině *parterre sein* = depresivní, nemocný, vyčerpaný, unavený.

### ***Kalec (Holásky)***

V nížině mezi Rajhradem a Brnem leží (*Velké*) *Holasice* a *Malé Holasice* neboli *Holásky*. Hypotézy o vzniku jména jsou dvě. Uvažuje se o tom, že tyto vesnice založil rod, který si říkal *Holasici*, anebo že byly postaveny na místech holých, tedy nezarostlých bujnou vegetací. Německy se jim říkalo v 17. století *Halasska*, později *Holasek*. V hantýrce říkáme Holáskám *Holec* nebo *Kalec*, neboť německy *kahl* = holý a *der Kahlhieb* = mýtina, doslova holá seč.

### ***Kalfas (truhlík na maltu, velká nádoba, velký hrnek)***

*Kalfas* byl původně dřevěná nádoba na maltu zvaná maltovník. V současnosti je již zpravidla z kovu nebo dokonce z plastu. Převzali jsme to z němčiny, kde *das Kalkfaß* = sud na vápno (*der Kalk* = vápno, *das Faß* = sud). V přenesených významech *kalfas* = zedník, ale také velký hrnek na pití. *Fachčil sem u kalfasů* = pracoval jsem u zedníků, *kalfas s kemkó* = zednická nádoba s maltou, *kalfas kafiska* = velký hrnek kávy.

Je zajímavé, že v polštině neznámá výraz *kalfas* totéž. Hovorová polština dala přednost anglickému výrazu *calf* = tele. Polsky *kalfas* je tedy mládě hovězího dobytka. Zkušeni zedničtí mistři na toto upozorňovali nádeníky jezdící na stavební brigády do Polska. Často se stávalo, že když náš brigádník požadoval donášku kalfasu na lešení, zíral na něj jeho polský spolupracovník jako tele.

### ***Kalit (pít, jet rychle, hrát)***

První význam pochází z německého slangového *sich ankelen* = opíjet se. *Kalit škopky* tedy znamená pít pivo, *kalit téčko* čichat toluen, *kalba* = pitka. Ale pozor, *kalit vodu* neznámá pít vodu, ale otravovat či opruzovat. Ve starém argotu *kalit* = otrávit, viz odstavec „Zakalit“. Podobně *kalit radovanec* znamená zhoršovat náladu. V těchto případech se jedná o staročeské *kalit* = znečišťovat. Další význam jet rychle vznikl jazykovou hrou ze slovesa *valit* s přihlédnutím ke *kvaltovat* či *kalupírovat* = spěchat. V tomto významu je *kalba* jízda. *Šlus kalby byl na roli* = konec jízdy, cesty byl na nádraží. Viz též odstavec „Kalup“.

Posledním významem slova *kalit* je náruživě hrát počítačové hry. Říká se tomu též *kalba*. Toto mně souzní s anglickým *calaboose* (čti kalebus) = vězení, protože takový *kalič* se dobrovolně připoutá k počítači a hraje až do zčernání. A černý se řekne jak praslovansky tak cigánsky *kalo*. *Kalič na cílovku* = člověk zaměřený na určitý cíl, postavení nebo titul a závislý na tom.

### ***Kalósek (mladík)***

*Kalé* znamená v některých oblastech Hané (ale také severovýchodních Čech) vyhovující, valný, kloudný, ale i mravný a slušný. Je to v podstatě opak *nekalého*. Z tohoto pohledu by měl být *kalósek* vyhovující slušňák. Tedy něco, jako *kabrósek*, o kterém jsme se zmínili v odstavci „Kábr“. Podobně znějící slova dostávají často podobné výzmy, nebo se dokonce zaměňují.

Doba se ale mění a dnes je *kalósek* též partner dámy, která má věk jeho matky. Odvozeno od moravského *kolóšek* = mládě laně. *Kolouch* je mladý jelen, který ještě nemá parohy, *kalósek* je mladý muž, srneček, kterému ještě dámy parohy nenasadily.

Tetka Picmánková však poukazuje, že na Hané existuje také slovo *kalóskovat* = potulovat se po nocích (jako sova *kalous*) a z toho jí vyplývá, že *kalósek* by mohl být i noční tulák, ten kdo ponocuje. Otázkou je ovšem, zda tento čas tráví v hospodách a zábavách nebo na návštěvách u dívek a žen.

### **Kaltna, kaltec (chladno, zima)**

Německy *kalt* = chladný. *Za metr už bude kaltna* = za měsíc již bude chladno, zima, *kaltnová almara*, *kaltbedna*, *kalkystna* = lednička, *kaltnová kéhalka* = chlazená kachna, *kaltnová Mary* = sněhová královna, *meďál kaltňák* = lední medvěd.

### **Kalup (spěch)**

Docela univerzální evropské slovo, italsky *galoppo*, francouzsky *galop*, německy *der Galopp*. Ve všech jazycích znamená spěch i koňský cval. Na brněnsku existoval i tvar *kalupírovat*, ze kterého vzniklo dnešní *kalit* = rychle jít, rychle se pohybovat. *Neska je to furt náké kalup* = dnes je to stále nějaký spěch.

### **Kamrlík, kamrdlík (malá místnost)**

Moravské slovo pocházející z rakouského *s Khammerl* = malý pokoj, komůrka. Méně častá varianta *kamrdlík* má významy dva. Především je to místnůstka, do které se dá *mrdnót* s nepotřebnými věcmi (viz odstavec „Šukat, mrdat“). Dále se takto říkalo pokojíku služky, do kterého si pan domácí občas odskočil za erotickým dobrodružstvím. *Raka mám v kamrlíku* = kolo mám v malé komoře, místnosti, skladu, *štumédla kempovala v kamardlíku* = služka bydlela v malé komůrce.

### **Kamukéri (naoko)**

Slovo pochází z romštiny, kde *kamu kerí* = naoko, předstíraně. *Kamu kerí lavuatris* znamená v cigánštině „jakoby“ muzikant. Není to muzikant, ale umí se tak tvářit, umí tu roli zahrát. Z cigánštiny to převzali světské lidi a přetvořili na *kamukeri* či *kamukori* s podobným významem – naoko, nevážně. V hantýrce *kamukérovka* = oblbování, podraz, finta. *Progómli sem tu kamukérovku* = prokoukli jsme tu fintu.

### **Kameň, šutr (vězení)**

V Rakouském dvojměstí *Krems-Stein* (dnes Kremže na Dunaji) byla v 19. století největší věznice pro Dolní Rakousy. A protože *der Stein* = kámen, vžilo se toto pojmenování i pro věznici. *Máznót, sópnót do kameňa* = uvěznit. A jelikož *kameň* a *šutr* je v řeči lidu téměř totéž, můžeme se dočíst, že někdo dostal *fest šutr na Špilasu* = těžký žalář na Špilberku, jiný *byl na Špilasu zašutrovaný* = byl zavřený na Špilberku, a že *šutrotechna* = vězení, ale pozor, také kamenolom.

### **Kanada (velká legrace, drastický naschvál)**

Slovo *kanada* označovalo původně specifický druh trampského humoru spočívající v dělání vtipných, ale někdy i drastických naschválů přátelům a kamarádům. Trampové první republiky považovali Kanadu za vysněnou, ale drsnou zálesáckou zemi, ke které neodmyslitelně patří tento druh drsného humoru. Příklady kanadských žertíků: Místo rumu dáme do štamprlky ocet či Jar. Přibarvíme bezbarvý či žlutý šampon potravinářským barvivem. *Sfachčili na mně kanadu* = pořádně si ze mne vystřelili. A závěrem jedna trampská „výzva“: *Borci, kanada vocad' pocad'! Které kanad'an se mi vykanadil do kanad?* Viz též odstavec „Podělávka“.

### ***Kanál, kanálník (sprost'ák)***

Kdo mluví jako kanál, mluví sprostě nebo stále nadává. Tehdy říkáme, že si dotyčný dělá z huby kanál. *Kanál* je tedy v podstatě sprost'ák. Toto slovo však není odvozeno od slova kanál (v hantýrce *kanyš*), které označuje podzemní stoku odvádějící splašky či něco podobného nečistého, a už vůbec ne od kovové mříže kryjící vstup do této stoky. Slovo *kanál* pochází z Francie. *Canaille* (čti kenail) je francouzská univerzální nadávka. Znamená to holota, lůza, chamrad', sebranka, verbež a také mizera, gauner či grázl. Ale spojení *dó mu splašky z huby* určitě přispělo k rozšíření tohoto slova. *Kanál(ník) Venca* = sprost'ák Václav.

Tetka Picmánková doplňuje, že původ těchto slov může být také italský, protože italsky *canaglia* = psí čeládka, neboť *cane* = pes. A kdysi byl pes ztělesněním všelijakých špatností.

### ***Kandelábr (sloup pouličního osvětlení)***

Francouzsky *candélabre* = osvětlovací sloup. Latinsky *candelabrus* = svícen a *candella* = svíčka. *Napakoval to vágnem do kandelábru* = narazil autem do sloupu pouličního osvětlení.

### ***\*Kandla (svíčka)***

Latinsky *candela* (čti kandela) = vosková svíce. *Kandle na vajnachtovém křáku* = svíčky na vánočním stromečku, *automáč na kandle* = automat na svíčky (na hřbitovech).

### ***Kaňka ve Valdecu***

Na zastávce Loosova na brněnském sídlišti Lesná je vybudován přístřešek, jehož tvar je téměř shodný s kontroverzním návrhem nové budovy Národní knihovny v Praze od architekta Jana Kaplického, pro kterou se vžil název *Kaplického blob*. Novodobí architekti hovoří o novém stylu *blobismu*, který prosazuje organický amébovitý tvar staveb. Anglické slovo *blob* znamená kapka, hrudka, kaňka či cákanec. Brňáci si z těchto významů vybrali pro tuto zastávku označení „kaňka“. Posměšně ji říkají též „plkanec“.

### ***Kantáre, být kantáre (opilost, opilecká zábava, být opilý)***

Ve španělštině, italštině i v latině *cantáre* = zpívat. Navíc ve španělském slangu *cantáre* = únava, vyčerpanost. Když kamionák řekne, že *je z tý štreky uplně kantáre*, znamená to, že je z cesty unavený či vyfluslý. Proč však opilost? Pijícím je nejprve do zpěvu a pak jsou z přemíry alkoholu unavení až vyfluslí. A proto se na Moravě význam slova *kantáre* přenesl též na opilost a na zábavu spojenou s pitím, zpěvem a hulákáním. Srovnej též s odstavcem „Kántry“.

*Kantár* je také koňská ohlávka s udidlem (udidlo má kůň v hubě), toto slovo pochází z maďarštiny. Dalo by se říct, že opilci mluví a zpívají, jako by měli v hubě zmíněné udidlo.

### ***\*Kantna (pracovní věznice, banda)***

Plotňácký výraz údajně pocházející z německého argotického *Kanten* a to z italského *cantina* = sklep. Podrobnosti v odstavci „Robotárna“. Tetka Picmánková ovšem připomíná, že německy *die Kante* = hrana, okraj a tak by *kantna* mohlo být dočasné „ubytování“ pro lidi na okraji společnosti. Nasvědčuje tomu i starobrněnský mládežnický výraz *špicová kantna* ve smyslu dobrá partyja, což byla ovšem z pohledu dospělých víceméně banda darebáků.

Někteří odvozují tento výraz od cihlové stěny z cihel postavených na výšku neboli *na kant*, kterými byly provizorně odděleny některé cely či vězeňská pracoviště.

### ***Kántry, byt kántry (země, opilý)***

Anglicky *country* = půda, země, venkov, kraj. *Byt kántry* znamená doslova být na zemi, přeneseně být tak opilý, že se z toho válí po zemi. *Kostrá kántry* znamená doslova tělo na zemi, přeneseně upadnout či složit se na zem smíchem nebo vlivem alkoholu. *Su z něčeho kántry* = podlamují se mně z něčeho kolena, žasnu, jsem z toho hotový. Ovšem *naše kántry* = naše vlast a *hodit čuz na kántry* = dívat se po krajině či na krajinu. Srovnej s odstavcem „Kantáre“.

Jedna pověst vypráví, že když Komenský (*Žanek Kamoš Komenské*) odcházel z Moravy do polského Fulneku, napil se na rozloučenou více, než snesl a *na čáře zapackoval a sřáté sebo sekl do drnovice. Vod tech jářů se hóká, že vysadil šlusové kisanec rodný hródě. A taky z teho máme vál, že dyž je nekdo spařené tak, že nemůže na čapy, tak je kántry.*

### ***Kapat, cákat na karbid (zblbnout)***

Když někomu *kape* nebo *cáká na karbid*, znamená to, že blbne, zblbnul nebo, jak by řekli na Slovensku, *že mu šibe*. Proč se vlastně tato zvláštní věta používá?

Karbidovou lampou neboli *karbáčem* se svítilo tam, kde nebyla zavedena elektřina. Například v mnoha těžebních šachtách. V podstatě to byla malá plechovka, která se skládala ze dvou částí, nádržky na vodu a nádržky na karbid. Odtud vedly trysky vedoucí do reflektoru a bylo ta zapalování a knoflíky pro regulaci. Voda pomalu kapala na karbid vápenatý ( $\text{CaC}_2$ ) a jejich reakcí vznikl hořlavý plyn acetylén a hydroxid vápenatý. Tryskou se dostal acetylén do reflektoru, kde po zapálení hořel jasným plamenem.

První hypotéza říká, že když na karbid kape voda, vzniká nebezpečí výbuchu vzniklého acetylenem. Takže ten, komu *kape na karbid*, je určitým způsobem nebezpečný, nevypočitatelný nebo dokonce šílenec či blázen.

Druhá hypotéza tvrdí, že to souvisí s ubýváním karbidu v lampě. Což znamená, že dotyčný, kterému *kape na karbid*, postupně blbne, tedy pozbývá rozumu stejně tak, jako ubývá množství karbidu v lampě. Spojitost s karbidovou lampou vyjadřuje i varianta tohoto rčení *blbě jak karbidka*.

### ***Kapišto? (rozumíš?)***

První, co nás napadne, je jazyková hra: chápeš to → kápeš to → kapišto. Jenže v rakouštině mají výraz *kapischi* = rozuměls? A převzali to z italského *capisci* (čti kapiši) = rozumíš? *Nedoklapu, su chabrus, kapišto* = nepřijdu, jsem nemocen, chápeš to.

### ***Kapric (naschvál, umíněnost)***

Italsky *capriccio* = rozmar, vrtoch a *capra* = koza. *Byt kapric* by tedy původně znamenalo být tvrdohlavý jako koza. Kdo vedl v dětství kozu na pastvu, ví, o čem je řeč. Rakouština to převzala jako *di Kapritze* = svéhlavost a *kaprizieren* = být neústupný, svéhlavý. V hudební terminologii označuje termín *capriccio* hudební skladbu žertovného charakteru. *Fachčí samý kaprice* = dělá samé naschvály, *kapric baba* = umíněná ženská.



### ***Kára (automobil, dvoukolák)***

Ve staré latině *carus* = čtyřkolový vozík. Takto to převzala angličtina, kde *car* (čti ká) = automobil i vagón. Německá verze *die Karre* označuje vozítka s méně koly, tedy dvoukolák, trakař i stavební kolečko. Rakouská verze *di Karrete* označuje jak bezcenné auto, tak i dvoukolová vozítka jako nákupní vozík či dvoukolový kočár.

V hantýrce *fajčkára* = hasičské auto, *elkára* = elektrický vozík (vysokozdvížený i plošinový zvaný též „ještěrka“), *kindrkára*, *kindoškára*, *šropkára* = kočárek, *kriplkára* = invalidní vozík, *papaláškára* = auto nějakého hodnostáře, *fofrkára* = závodní auto, *nahodil flajšnu na káru* = naložil maso na vozík, ale *nahulil flajšnu do káry* = naložil maso do auta, *kára s dvóma hajtrama* = vůz se dvěma koňma.

Když je někdo opilý, říkáme též, že je *zkárované* nebo že *je na káry*. Podrobnosti viz odstavec „Zkárované“.

### ***Karamból (nehoda, srážka)***

Francouzsky *carambolage d'automobiles* = srážka automobilů. Slovo *carambola* = srážka máme i v italštině. Proslýchá se, že jako první je převzali hráči kulečnicku jako pojmenování pro srážku koulí. Zda jen pro nezdařenou nebo i pro dobrou jsem nevypátral. *Na štrece z hokny sem sfachčil karamból* = na cestě z práce jsem měl dopravní nehodu.

### ***Kardec (zadek)***

Pomyslnou základnou naší postavy je zadek, lépe řečeno pánevní oblast, ze které vyrůstají na jednu stranu nohy a na druhou stranu pak trup. Základní se řeklo ve staré i středověké latině *cardinalis* a odsud pochází výraz *kardec* = pánev, zadek. *Zdvihla sukňu a vyvalila na nás kardec* = zvedla sukni a vyšpulila na nás zadek.

### ***Karé dostat (vynadáno dostat)***

Dalo by se to jednoduše odvodit z následujícího dostat *kartáč* či *kartágo*. Ale cestičky slov mohou být klikaté. Německy *das Karree* = úprk, trysk. Francouzsky hovorově *carrer* (čti karé) znamená strčit či vrazit něco či někoho někam. Zaregistroval jsem i výrazy (povely) *karé* či *karem* = rychle, které údajně pochází z dragounského výrazu *en carrière* (čti un karié) = plným tryskem, doslova „na dráhu“. Takže je docela možné, že *dostat*, *chytnót*, *lapnót* *karé* znamenalo původně dostat povel k odjezdu, později být „odejít“ neboli vyhozen s patřičným povellem či komentářem a nakonec zůstal jen ten komentář – to vynadání. *Karé k valdně* = rychle k lesu.

### ***Karfiól (květák, květina, mozek)***

Německy květák = *der Karfiol* nebo *der Blumenkohl*, doslova kvetoucí zelí, neboť *die Blume* = květina (ale také pěna na pivu) a *der Kohl* = zelí neboli *kél*. Hantýrka se s tím vyrovnala po svém. Podle slovní podobnosti *karfiól* = květina či dokonce kulturní rostlina, podle tvarové podobnosti *karfiól* = mozek, přeneseně i hlava. Slovo *karfiól* je zaměnitelný s výrazem *květák*, viz odstavec „Květák“.

Příklady: *prochróstat v karfiólu* = promyslet, pochopit, *vokrasné karfiól* = květiny, *karfiól na budce* = kudrnatý „afroučes“, *huntovat karfiól* ničit si nervy (mozek).

### **Kartáč, dat kartágo (karton, vynadat)**

Pro hláskovou podobnost přidali Štatlaři slovu *kartáč* význam karton, a to ve smyslu karton cigaret. *Kartáč Amerik* = karton cigaret pocházejících z USA, *kaufnót kartáč špinek* = koupit karton cigaret.

Zajímavější jsou další významy: *Dostat, schytat, lapnót kartáč* = dostat vynadáno, vyhubováno – ale co jsme to vlastně dostali? Rakousky *abputzen* = vyplísnit, vynadat. To převzala hantýrka doslova jako *zpučovat nekeho* či jako *kópit zpucuňk vod nekeho*. A zařadovala jazyková hra: *kópit zpucuňk* → být vypucován → být podroben očištění → být vykartáčován, vypucován či vydrbán. Spojení *kópit zpucung* změnila jazyková hra na *kópit kartáč* coby nástroj takové očisty. A výraz *vydrbán* se časem změnil na *zdrbán*.

Tetka Picmánková nesouhlasí a tvrdí, že *Kartáč* neboli *Kartouzy* bylo označení proslulé věznice ve Valdicích u Jičína, a že původně *dostat Kartáč* znamenalo být odsouzen k pobytu ve Valdicích, být potrestán vězením, přeneseně pak (po zapomenutí souvislostí) být potrestán fyzicky a nakonec jen hubou. Příklady: *vyfasovat kartáč* = dostat vynadáno, *kartáčovat křivárny* = napravovat špinavosti, nespravedlnosti.

Poznámka: Valdická věznice byla umístěna v prostorách bývalého kartusiánského kláštera, což je původní význam slova *kartouza*.

Varianta *dostat* či *dát kartágo* je variantou předchozího *kartáče* inspirovaná takzvanými Panskými válkami mezi starověkými městskými státy Řím a Kartágem. V roce 211 před naším letopočtem uštědřil kartaginský vojevůdce Hannibal v bitvě u Cann Římu drtivou porážku. A díky těmto historickým událostem se obohatila fráze *dát kartáč* nebo *kartágo* také o významy porazit a potrestat.

### **Kasa (pokladna, branka, hrb na zádech)**

Pokladna se řekne německy *die Kasse*, italsky *cassa* a to pochází z latinského *capsa* = kovové pouzdro, schránka na listiny. *Nahodit (na) kasu* = namarkovat na pokladnu, *kasír* = pokladník. *Kasa na cemru*, na *bauchecu* = ledvinka. *Kasa* nebo také *kastla* či *kasisko* ve významu branka (ve sportu) pochází z něm. hovorového *der Kasten* = branka, svatyně. V hantýrce *kasař* = brankař.

Zbývá nám vysvětlit, proč je *kasa* též hrb na zádech. A to již není lehké. Nabízí se akorát anglické *casaba* = meloun a maďarské *kas* = proutěný úl. Jenže meloun na zádech či proutěný úl na zádech, to není ono. Ještě se na tento problém můžeme podívat tak, že například velbloudí hrb je zásobárna vody, tedy jakási pokladnice (tedy *kasa*) na vodu. A pak ten význam přeneseme i na hrby na jiných zádech.

Tetka Picmánková ovšem poukazuje, že slovo *kasa* ve významu hrb je známo nejen v Brně a na jižní Moravě, ale i v jižních Čechách. Pochází z období tureckých výbojů do střední Evropy. Turecky *käsä* = pytel a pokud neseme pytel na zádech, jeví se nám jako hrb. Pokud je těžký, jsme pod ním i shrbení.

### **Kaserna (kašna)**

Ve starší němčině *der Kasten* = kašna. Proč tedy nemáme *kastnu*? *Die Kasse* znamená německy pokladna, dá se říci zásobárna peněz. Ve středověku byla takovou „pokladnou“ na

vodu neboli zásobárnou na vodu kašna. *Die Kasserolle* respektive *Kasseroll* znamená zase kastról, tedy nízký hrnec. V jejich kombinaci bych hledal původ slova *vasrkaserna* a *kaserna* = kašna. Další výraz *ajsenkaserna* označuje zpravidla litinovou kašnu, protože *das Eisen* = železo, litina.

Ve známém brněnském vtipu však říká Brňák Pražákovi u kamenné kašny na Zelném trhu: „*Kemo, nechlemté tu vasruvku z tej ajsenkaserně*“. Zde ovšem nejde o litinovou kašnu, ale o „studenou“ kašnu, protože *das Eis* = led a *eisig* = ledový.

### ***Kastla, kastl (skříň, zámek, hrad)***

Německy *der Kasten* = skříň, schránka, truhla či bedna, použijeme-li rakouskou zdrobňovací příponu *-el*, dostáváme *Kastel*. V hantýrce *kastl* nebo *kastla* = skříň, bedna, schránka, přepravka na nápoje, přepravka na pivo a také karoserie. Existuje i varianta *kastna*, např. *brífkastna* = poštovní schránka, *ajskastna* = lednička. Malou skříňku, krabičku či truhličku můžeme pojmenovat *kastlík*, např. *šminkastlík* = krabička na líčidla. Tu a tam některý autor použije spojení *kastla* = hlava, tedy bedna či karoserie na mozek.

Význam hrad či zámek pochází z německého *das Kastell* = zámek, pevnost či tvrz a anglického *castle* = hrad, zámek.

Příklady: *vágn má zrzavó kastlu* = auto má rezavou karoserii, *kastlové fenstr* = dvojité okno, *kastlík na cajtungy* = schránka na doručený tisk, *seštymovat si to v kastli*, ale i *v budce* či *v bedně* = srovnat si to v hlavě. Můžeme říct, že *v kastlu vegetil kingál se stařkó* = v zámku žil král s manželkou, ale přimlouvám se kvůli nedorozuměním za používání výrazů *kastl* = pevnost, *zámoš* = zámek a *gracna* = hrad.

Poznámka k bednám: *Lódna* je plná bedna na maso (čili řeznická), *štajgna* (z rak. *di Steige*) je bedna s větracími otvory na ovoce a zeleninu (čili zelinářská), *kastl* je přepravka na lahve a *kastla* je bedýnka na rohlíky. Viz též odstavec „Lódna“.

### ***Kaša, kaškat se (nepříjemná situace, cítit se nepříjemně)***

Zabředneme-li například s povozem do nějaké hmoty polotuhé konzistence (kaše, sračky), dostali jsme se do nepříjemné situace, které též říkáme *brynda* (viz odstavec „Brynda“). *Kaše* či *brynda* jsou synonymy pro svízel, nesnáze či nepříjemnou situaci. Často říkáme, že jsme v bryndě či v pěkné kaši. A tuto situaci zachycují někteří autoři slovesem *kaškat se* = cítit se nepříjemně, bát se, leknout se. *Kaškal se švestek* = bál se policajtů, *nekaškal se ani trohec* = vůbec se nebál.

Tetka Picmánková připomíná, že můžeme též *byt na kašu* = nepříjemně, hodně opilý, což někteří vyjadřují přídavnými jmény *kašózní* či *vykašené*.

### ***\*Kaštani (cestující)***

Označení *kaštani* vzniklo před mnoha desítkami let někde v Čechách. Při zahájení provozu pražského metra v roce 1974 to bylo již staré vžité označení. Když se totiž řidič autobusu podívá do vnitřního zpětného zrcátka, tak vidí vršky hlav. A ty, při troše fantazie připomínají plody kaštanů. Obličejová část světlá a okolo zpravidla tmavší vlasy. Původně to byly neživotné *kaštany*, které časem živočerněly.

Dle druhé hypotézy se cestujícím říká *kaštani* proto, že když řidič vozidla MHD prudce zabrzdí, tak cestující padají na podlahu jak na podzim kaštany. Pozor však, není to hanlivé označení ani nadávka. V brněnské MHD se toto označení však moc neujalo.

Výraz *kaštani* převzali zaměstnanci Československých drah a dodnes je používají brněnští průvodčí a vlakvedoucí. Ti však mají alternativní vysvětlení. Když cestující porušovali nařízení na oknech „Nenahýňajte sa z okien“ či „É pericoloso sporghersi“, viděl mašinfíra z okna kabiny jejich hlavy připomínající vylouplé kaštany. A říkali také, že kaštani mají jednu obrovskou přednost, nemusí se nakládat ani vykládat, zvládnou to sami. *Dovalili sme do Olmiku, překulili kaštany...* = přijeli jsme do Olomouce, vyměnili cestující...

### ***Káštechr, kcháštechr (obchodník s potravinami a drobným zbožím, hokynář)***

Starý plotnácký výraz původně označující kupce. Po druhé světové válce dostal navíc význam „šizuňk“. V rakouštině je to *s Kasstecher*. Sami Rakušané vysvětlují toto slovo jako *der Käseverkäufer* = prodavač sýra, *der Käse* = sýr a *der Verkäufer* = prodavač. Tetka Picmánková se domnívá, že Plotňáci v tom mohli slyšet i *ká-štecher* či *ká-štychr* = honič či kopáč korun, neboť *štychovat* = rýt rýčem, ale i soutěžit. *Káštechrovi z Krény vyfókli štyry tácky* = hokynářovi s Křenové ukradli čtyři tisíce, *u káštechra kaufčila na kajf* = u hokynáře nakupovala na dluh.

### ***\*Katec (katecheta, učitel náboženství)***

Plotnácký výraz pro člověka vyučujícího náboženství, který nemusí mít církevní svěcení. Slovo pochází z řeckého *katechein* = vzdělávat. *Do klasy naklapal katec a čurině byl šmitec* = do třídy přišel katecheta a legrace skončila.

### ***Katovna (bydliště, hospoda U kata)***

Ve staré češtině *katovna* nebo také *katůvka* = mučírna nebo také obydlí kata čili popravčího. V drogovém slangu je *katovna* byt či místnost, kde se „vaří“ drogy, zejména pervitin, ve vězeňském argotu je *katovna* místnost určená na oslavy či mejdany, zaregistroval jsem též významy diskusní místnost a dokonce i diskusní pořad. To jsou pravděpodobně důvody, proč se řada hospod nazývá *Katovna* či *U kata*. Slaví se tam a diskutuje, aniž by to mělo něco společného s nějakýma popravama či fyzickým mučením.

*Katovna* bylo též místo, kam si *kábři* vodili „na popravu“ milenky. Proč se ale vracíme z hospody *na katovnu* či *do katovny* – tedy do místa bydliště, domů? Tetka Picmánková soudí, že v těchto případech je byt „mučírnou“, ve které nám dá manželka co proto. *Tak borci, začáluju a valím na katovnu* = tak pánové, zaplatím a spěchám domů.

### ***Katrovat (uvěznit, prosívat, jíst)***

Německy *das Gatter* = mříž. Přeneseně *šópnót za katr* = dát, poslat za mříže, uvěznit. A protože jemná mříž je síto, znamená *katrovat* i prosívat, většinou písek či štěrk na stavbách. V německém řemeslnickém slangu znamená *das Gatter* také rám a od toho jsou odvozeny významy slova *katr* označující rámovou pilu a zařízení na výrobu desek a fošen z kmenů stromů. V Rakousku znamená *s Gatter* také dřevěný tyčkový plot a *s Gatterl* = branka či vrátka v tomto plotě.

Ale co to jídlo? Nabízí se jazyková hra, například: futrovat → katrovat. Ale to nevypadá to moc pravděpodobně. Vzpomeňte si však na frázi hodit *neco za žebřík* = sníst. A ten *žebřík* neboli žebra, to je vlastně taková mříž, něco podobného zmíněnému tyčkovému plotu. Takže *hodit za katr* = *hodit za žebřík* a *katrovat* = *házet za žebřík* neboli jíst. Odvozené podstatné jméno *katr* = jídlo

Když už jsme u toho *katru*, připomeňme si ještě další dva významy tohoto slova mimo naši hantýrku. Prvním jsou stroje značky Caterpillar a druhým nadrcená (přesátá) marihuana.

### ***Kebula, kepulína, kepeňa, gebeňa (hlava)***

Odvozuje se z rakouského *Gepl* a z německého nářečního *Köpel*, které označují fyzickou hlavu. Jiní tvrdí, že *kebula* pochází z jidyš, kde *kepule* = hlava. V řečtině, ze které by toto slovo Židé mohli převzít, se hlava řekne *kefale*. Jazyková hra si pak i pod vlivem domácího *lebeňa* dotvořila varianty *gebeňa*, *kepeňa*, *kibeňa*, *gebula* či *gebuša*. Zaregistroval jsem též jazykovou hru *gebula* → *škebula* → *škéca*. *Dat přes kepulínu, dat po gebeni* = dát přes hubu.

### ***Kecka (sportovní bota, mluvk, lebka)***

V prvé řadě je to lehká plátěná sportovní obuv s gumovou podrážkou pojmenovaná podle americké firmy KEDS. Zaregistroval jsem i spojení *ujely mu kecky (kopyta...)* znamenající nechtěné oplodnění. Druhým významem slova *kecka* je tluchuba či tlachal a pochází to z moravského *kecat* či z německého hovorového *käsen* = žvanit. *Cajtungová kecka* = novinář, reportér.

Třetím významem je hlava či lebka. Dalo by se uvažovat o následující jazykové hře: *lebka* → *lebeňa* → *kebeňa* → *kebka* → *kecka*, ale to zní nepřesvědčivě. Zajímavější je slovenské nářeční *kečka* = hlava nebo také zaoblený vrchol hory. Na východním Slovensku je i několik kopců s tímto jménem. Od *kečky* ke *kecce* již není daleko a při tom přejímání sehrálo svou roli i sloveso *kecat*. *Klínoval ju do kecky* = oblboval ji, valil jí klíny do hlavy.

Řekneme-li ovšem, že *mám z nečeho plný kecky*, tedy jsem něčím otrávený a popuzený, musíme si uvědomit, že tam bylo původně *plný kecku*, tedy plnou hlavu. Pod vlivem úslolí jako *mám toho plný kelcny, bréle* či *vinty* (=závity) však došlo ke změně na množné číslo.

### ***Kedr (chléb, tlustý krajíc chleba)***

Kedr je zpravidla chléb jako takový, ale může to být také tlustý krajíc. V okolí Brna lze zaslechnout *dě mně kedr frišbrótu* = dej mně pořádný krajíc čerstvého chleba. Kde se vzalo toto slovo?

V karosářské hantýrce označuje *keďr* gumovou lemovku mezi jednotlivými plechovými díly, u galanterního zboží je to ozdobná a zároveň zpevňující lemovka mezi jednotlivými díly. Všichni ji známe z batohů a kabel. Jejím užívání se říká slangově *kedrování*. V obuvnickém slangu je *keďr* první vrstva podrážky. Pochází to z německého slova *der Keder* = lem či okolek (na železničním či tramvajovém dvoukolu).

Moravský lingvistik stréč Pagáč uvažuje takto. Když je chleba tvrdý jako podrážka (která mimochodem připomíná i krajíc chleba), nehodí se k ničemu jinému, než jako krmivo pro



zvířata nebo jako návnada pro myši či na ryby. A návnada se řekne německy *der Köder*. A jsme doma. *V kapci měl akorát suché kedr* = v kapse měl je kus suchého chleba.

### **\*Kefa, keřka (hlava, knír, kartáč)**

Pochází z řečtiny, kde *keřale* = hlava. Odsud si hantýrka odvodila *keřanec* = pohlavek, rána do hlavy. *Rumpluje mě v keřce* = bolí mně hlava, *sceř keřanec mezi augle* = chceš ránu mezi oči. Tetka Picmánková připomíná, že slovensky kartáč = *keřka* a maďarsky kartáč = *keře*. A tvrdí, že *keřka* je hlava s vlasy jako kartáč, tedy s účesem na jeřka. A ze stejného důvodu *keřka pod fiřákem* = knír typu zubní kartáček (Chaplin a Hitler).

### **Kéhák (krk)**

Keřhák je starý název pro krk hus, kachen a dalších keřhajících ptáků, v některých krajích též pro zobák. V hantýrce se zpravidla jedná jen o frázi *de, valí vo kéhák* = jde o život, je to nebezpečné. Z této líhně pochází i slovo *zkéhánót* = zemřít, původně to znělo *zkéhánót*.

### **\*Kel, kél, kchél, v kelu (kapusta, hlupák, v potížích)**

Na Slovensku i v některých moravských nářečích *kel* = kapusta. V němčině však *der Kohl* označuje jak kapustu, tak zelí, ale v hovorové řeči též hloupost, nesmysl. A tak slovo *kel* v plotňáčtině znamenalo zelí. Ale, kdo ví, zda tvůrci této hantýrky vůbec rozlišovali zelí a kapustu. Nakonec zelí i kapusta mají společného předka brukev zelnou. Z hovorového významu pochází pak význam *kél* = hlupák. *Ty pámo kélová* = ty babo blbá.

V plotňáčtině *byt v kélu* = být v potížích, problémech, *valit do kélu* znamenalo pak odejít či jít pryč. Původně však vypadnout odněkud. Proč však do zelí? Na počátku bylo „jdi do hajzlu“. Jazykové zjemnění z toho udělalo „jdi do háje zelenýho“. A někdo si to vyložil jako „do háje zelnýho“, tedy „na pole do kelu“. *Mařina valí do kélu* = stroj „odchází“, *vodlifruj to nekam do kélu* = odešli to někam pryč.

### **Kelcna, kelčák, kelc (zub)**

Pochází ze starého moravského *kel*, *kelec*, *kelčák* = zub či kančí kel. *Kelcnař* = zubař, *kelcnové řezák* = zubní kartáček, *kelcnová protýřka* = zubní protéza, *kelcny jak noty na škopky* = zuby jako noty na bubny, tedy řídké. Po zkrácení *noty* = řídké zuby.

### **\*Kema, kemáč, kamík, kamoř, kamula, kamulda (kamarád)**

V ženském rodě *kamořka*, *kamula*, *kamulka*. Je to zkrácené české slovo kamarád, které pochází z francouzského *camarade*. Přejali jsme je pravděpodobně po napoleonských válkách. Tvar *kema* (v mn. č. *kemi*) je anglicky čtené „kama“.

*Kamořit se* = kamarádit, *kamaráčoft s kuřbó* = kamarádství se sexuálníma výhodama, *néřu s řeckéma v kamořách* = nekamarádím se se všema, *zkamořit se, nahodit kamořřkó* = zkamarádit se, *kema na baterky* = špatný kamarád, ale i vibrátor, *kamoři řvěřiny* = ochránci zvířat, *zkamořeně* = spřátelený, v novohantecu *termokema* = homosexuální přítel.

### **Kemka (pevná malta, řesaná příze)**

Plotňácký výraz. Tetka Picmánková jej odvozuje z maďarského *kemény malter* = tvrdá malta. *Paprče měl zapleskaný kemkó* = ruce měl zařpiněné maltou.

*Kemka* je také česaná příze a „*Kemka*“ se říkalo také *fabrice na kemku*. Ta stála před 100 lety v Brně Zábřovicích na ulici Radlas, jmenovala se Brněnská přádelna česané příze, německy Brünner Kammgarn-Spinnerei. *Das Kammgarn* = česaná příze, *die Spinnerei* = přádelna. Zkrácením německého názvu vzniklo lidové pojmenování *Kemka*.

### **\*Kempovat (bydlet, žít)**

Anglicky *camp* = utábořit se. V hantýrce *kempovat* = bydlet, žít, *kemp* = místo pobytu i žití, *tuháč kemp* = hřbitov (místo pobytu mrtvých), *tadyk kempnem* = tady pobudeme, *kde kempuješ* = kde žiješ, *chálka zakempovala v bauchecu* = jídlo se usídlilo v břichu, *kempuje v šaškecu* = je v blázinci.

### **Kemr, heml (plivanec, chrchel)**

Herec Josef Kemr měl nějaký čas přezdívku *Plivanec*. V některých filmech si totiž rázně odplivl, ale zlé jazyky říkají, že to vzniklo v čase, kdy odmítl titul zasložitý umělec a tím plivl „do tváře“ tehdejšímu režimu. Výraz *heml* pochází z anglického *hem* = odkašlávat. *Flusl do kýbla kemr až z paty* = plivnul do kbelíku chrchel až „z hloubi svého těla“.

### **Kénik (Královo Pole)**

Královo Pole, hovorově *Krpole*, německy *Königsfeld*, v hantýrce *Kénig*, což je německy král – *der König*. Zaregistroval jsem i německou variantu *Kénigsfeld*, úsměvnou variantu *Krpec* a taky *Kartóze* – to podle *Karthauzu* resp. *Karthózu* - kláštera Kartuziánů.

Kartuziáni byli polopoustevnický řád založený v roce 1084. Své kláštery označovali jako kartouzy a to podle názvu pohoří La Chartreuse (lat. Cartusium) ležícího severně od Grenoblu, kde se nacházel hlavní klášter tohoto řádu. Do Králova Pole přišli za moravského markraběte Jana Jindřicha v roce 1375.

### **Kentus (odporná věc či nemilá záležitost, nepořádek)**

Nejedná se o typicky brněnský výraz, vznikl někdy v době hippies v sedmdesátých letech. Je to poměrně univerzální slovo znamenající něco nechutného, trapného, nepěkného, co se nám nelíbí. Druhý pád tohoto slova je zpravidla *bez kentusu*. Ve vojenském slangu *kentusák* = vojenský kuchař připravující jídla *kentusové* kvality.

Někteří odvozují toto slovo z portugalského výrazu *quenteo* = svažené víno nevalné kvality. Tetka Picmánková ovšem předpokládá, že vzniklo jazykovou hrou z řeckého slova *kentaur* či z latinského *centaurus* = mytické zvíře, nad pasem člověk, pod pasem kůň. Tito *kentaury* často unášeli lidské ženy či tropili všelijaké neplechy. Možná jazyková hra: *kentaur* → *kenťák* → *kentus* nebo také *centaurus* → *kentaurus* → *kentus* (po zkrácení).

Mutací slova *kentus* je pravděpodobně i výraz *kekel* znamenající v podstatě totéž. Při jeho vzniku se mohl uplatnit i rým *kekel* z *pekel*. Podrobnosti o této tzv. čertovské hypotéze viz odstavec „Hegeš“.

### **Kepl (malý motocykl Pionýr, Mustang)**

Slovo *kepl*, v některých oblastech *gepl* či *gapel* označovalo původně tzv. žentour. Německy žentour = *der Gäpel*. Jednalo se o zařízení, které převádělo pomalý kruhový pohyb dobytka

na rychlejší točivý pohyb hřídele. Sloužil převážně v zemědělství k pohonu jednoduchých mlátiček, řezaček a šrotovníků. Podle dochovaných přirovnání to bylo zařízení hlučné. Říkalo se, že „přidřený motor při běhu rachotí jako žentour“, „bruska hrčí jako žentour“ a podobně. Brněnští Štatlaři tako označovali hlučné malé motocykly.

### ***Kérovat, kérka (tetovat, tetování)***

Uvádí se, že slovo *kérka* = tetování, je údajně odvozeno z cigánského *kerel* = dělat. Zdá se mně to však velice nepravděpodobné. Cigánsky *keréko* = kolečko a maďarsky *kerek* = kulatý, zde by snad mohla být nějaká spojitost s vytetovanými kolečky či kroužky na těle. Když si však uvědomíme, že v minulosti se tetováním označovali vězni a vězení se řekne německy *der Kerker*, italsky *carcere* a latinsky *carcer* (čti karker), máme nadějnější stopu. Další odvozená slova jsou *pokérované* = potetovaný, *kérkař* = tatér, odborník na tetování, *kérkárna* = tetovací salón. *Ksicht zprasené kerkama* = obličej zničený tetováním.

### ***Kérovat, pérovat (bydlet, uklízet, kárat)***

Slovo *kérovat* má tři okruhy významů. První je odvozený z cigánského výrazu *kér* = byt, dům a *kérovat* znamená tedy bydlet. Dalo by se logicky předpokládat, že odsud pochází i význam uklízet. Ne, přátelé, ten souvisí s rakouským *kehren*, které má též významy zametat, čistit, uklidit.

Třetím okruhem významů slovesa *kérovat* je kritizovat, kárat, nadávat, ukecávat, někdy jen mluvit. O rakouské *kehren* se tentokrát nebudeme moct opřít, i když dalšíma významama tohoto slova jsou obrátit se, otočit se a ve tvaru *sich kehren* také všimati si.

Tetka Picmánková zde vidí spojitost mezi slovesy *kérovat* a *zpérovat*. Sledujme tok jejích myšlenek. Jazyková hra mohla probíhat přibližně takto: Usadit či odbýt někoho = zpražit → zpružit → zpérovat → pérovat. Takže můžeme říct, že slovo *kérovat* převzalo díky zvukové podobnosti i část významů slova *pérovat*. Jiní autoři odvozují toto slovo přímo z německého hovorového *jemanden zukehren* = kárat, pérovat.

Když už jsme se dostali ke slovu *pérovat*, které znamená kárat, buzerovat či nadávat, podívejme se, odkud to pochází. Ve vídeňštině znamená *di Feder* současně strach i pero. Takže sloveso *federn* by mělo logicky znamenat strachovat se nebo strašit. Cesty jazyka i fantazie lidu jsou nevyzpytatelné. A tak rakouské *federn* neznámá přímo strašit, nýbrž buzerovat či otravovat. Významová podobnost tu je. A podle mustru *Feder* = pero i pružina bylo u nás odvozeno *federn* → pérovat.

Zaregistroval jsem i významy nazývat či jmenovat se (*jak se temu péruje?*), neboli jak se v okolí Brna říká, „jak se temu nadává?“ A tak můžu při představování klidně říct, že *mě pérujé Jura*. Tetka Picmánková zde vidí i souvislost s *pérovat* ve smyslu psát, zapisovat či zapsat perem, například do matriky.

Zvratné *pérovat se* znamená mít výhrady, reptat, odmlouvat. Tento význam však pochází z jiné líhně. Německy *sich sperren* znamená zpěčovat se, vzpírat se, odporovat, či váhat s něčím, co nechceme.

### **Kér, kérovat (byt, bydlet)**

Cigánsky *kher* = dům, byt či pokoj a *khere* = doma. *Dat kopny z kéru* = vyhodit z bytu, *kérovat v Komecu* = bydlet v Komárově, ve vězeňském slangu *kérman* = spolubydlící, v jeskyňářském slangu *kér* = jeskyně, dóm.

### **Kesr, kasr (dýka, obranný sprej)**

Z anglického *case knife* (kejsknajf) = dýka, příruční nůž. *Za řemeně se mu hompal kesr* = na opasku se mu houpal pořádný nůž. V rybářském slangu *kesr, keser* = podběrák. Německy *der Kesser* = podběrák. *Vymajcoval fišlu z vasru kesrem* = vytáhl rybu z vody podběrákem. *Kasr* je též zkratkové slovo znamenající **kapesní (krátký) aerosolový rozprašovač** pro osobní ochranu někdy zvaný *pepřák*.

### **Kešeňa (peněženka)**

Výraz pochází ze staré maďarštiny, kde *keszény* označovalo kapsu či váček na šatech, na zástěře nebo na kalhotách. Naši mladší oponenti ovšem tvrdí, že *kešeňa* je schránka na *keš* (anglicky *cash*), tedy na hotovost. *Na Krautecu mu čórli kešeňu* = na Zelném trhu mu ukradli peněženku.

Pozor však: *Kešeňa* může být v současnosti i tzv. *keš, keška* či *geokeška* v disciplíně zvané *geocaching*. Ta spočívá v hledání skryté schránky podle zeměpisných souřadnic. *Při pátrače po této kešení se trochec šórnete Brynclem* = při pátrání po této geokešce se trochu projdete Brnem.

### **Keťas (překupník, lakomec)**

Původně spekulant, lichvář či překupník využívající tíživé situace obyvatelstva k obohacování se. Slovo pochází z německého *der Kettenschieber*, kde *die Kette* = řetěz, ale také okolnosti. *Der Schieber* = posunovač či přesunovač, v hovorové němčině také šmelinář nebo pokoutní obchodník. *Keťas* je z tohoto pohledu tedy:

1/ ten, kdo prodlužuje řetěz distribuce (zvyšuje počet mezičlánků).

2/ obchodník využívající okolností ke šmelině, který *šibuje* (přesunuje) peníze především do své *šrajtofle*.

### **Kévalka (Kývalka, dálniční křižovatka)**

*Kévalka* je nám příkladem, jak chybně se občas nakládá s původními názvy. Osada Kývalka o 12 domech je dnes část obce Omice. Ležela na větvení západní brněnské výpadovky na Prahu a Třebíč. Byl zde založen hospodářský dvůr s původním názvem *Josefs Hof* či *Josefhof*. Od poloviny 19. století se dvůr jmenoval *Kévalka* po novém majiteli *Kevalovi*. Pražští geodeti se ovšem domnívali, že *Kévalka* je brněnský nářeční název odvozený od slova *kévat se*, a tak jej změnili na rádobu „spisovnější“ Kývalka.

### **Kchán, khán, kán, gán (nůž)**

V řeči světských *gán*. Toto slovo k nám přišlo pravděpodobně z jihovýchodu, arabsky dýka = *khanjur*, gruzínsky dýka = *kchanjali*, což nám souzní s ruským *kinžal* = dýka i kazachským

a kyrgyzským *kanžar* = dýka. *Kchánovaná* = bitka na nože. *Borci, stopte ty kchány* = chlapi, schovejte ty nože.

### ***Kchó, kó (muž i děvče)***

Toto slovo prošlo zajímavým vývojem. Původně to byl venkovan, který přijde do města za nejrůznějším účelem, ale nechá se snadno oblbnout a ošidit o peníze. Později to už mohl být kdokoli, kdo byl ochoten platit za druhé, ať již to bylo dobrovolně či víceméně nedobrovolně. V době plotňácké bylo slovo *kchó* víceméně zkrácením výrazů *kóbr* či *kořeň* (viz odstavec „Kábr“ a „Kořeň“). A mohli sme se setkat s výrazy upřesňujícími vlastnosti těchto mužů. Např. *lajvontkchó* = dobrák (viz odstavec „Lajvont“), *šmetrkchó* = kecal či chlubil (rak. *schmettern* - vytahovat se, podvádět, neškodně lhát), *wamskchó* = blbec, ale i nehezský muž (viz odstavec „Vams“), *rulmkchó* = muž mající rád sex (viz odstavec „Ruml“), *hajratskchó* = ženich nebo muž, který by připadal v úvahu za ženicha (*die Heirat* = *sňatek*), *beglajtskchó* = muž, který děvče doprovodí, ale nic si nedovolí (*begleiten* = doprovodit) a *natúrkchó* – to je ten již zmíněný venkovan (*die Natur* = prostota). Viz též odstavec „Křen“. V dnešní době je výraz *kchó* zpravidla zkrácením slova *kchoc* = dívka, dobře vypadající žena.

Příklady z plotňáčtiny: *Pocem, ty kchó, provalím jas a necht* = poslyš kořeňu, prodám kabát a kšiltovku, *jeden kchó se scel sčuchnót s Anduló* = jeden chlápek se chtěl setkat s Annou.

### ***Kibicovat, kiby (radit, karty)***

Slovo *kibicovat* pochází z německého *kiebitzen*, a to údajně z jidyšského *kobesch*. *Kibic* je ten, kdo přihlíží karetní hře a zasahuje do ní nevyžádanýma radama a poznámkama. Ze slova *kibicovat* = radit karbaníkům si hantýrka dotvořila i pojmenování karet = *kiby*. *Kibic* v obecnějším pojetí je pak člověk, který zasahuje do nějaké činnosti svýma radama a připomínkami, ale sám se toho děje aktivně neúčastní. *Mastit kiby* = hrát karty, *kibař* = karetní hráč.

### ***Kibrák, kibr (tajný policista)***

Plotňácký výraz pocházející z vídeňského *da Kiberer* = policista a *di Kiberei* = policie. U Plotňáků došlo k posunu významu na tajného policistu. *Kibrák čmuchá v čochu* = tajný policista slídí (v praxi naslouchá) v hospodě.

### ***Kičovina (nevkusná věc, záležitost)***

S měkkým „I“. Říká se, že je to slušněji vyjádřené slovo *píčovina*. Vzniklo však složením výrazu *kyč* a některého slova s koncovkou *-ovina*, tj. volovina, békovina, krávoovina, pytlovina či mošnovina. První část má původ v německém *der Kitsch* = naoko líbivé, ale umělecky bezcenné dílo. Abysme se v tom lépe vyznali, připomeneme si německé slovo *kitschen* = falšovat nábytek, aby vypadal jako starožitný, a rakouské *verkitschen* = znehodnotit něco podivnýma kresbama či ornamentama. A těm, kdo to dělají, říkají podobně jako my též v Německu – *der Patzer* = packal či *der Sudler* = šudlal či packal. *Šátorníci silbrovali cingrlátka a další kičoviny* = stánkaři prodávali tretky a další píčoviny.



### **\*Kikec (klobouk)**

Plotňácký výraz. Dr. Nováček jej odvozuje z německého *kucken* = koukat, přičemž se tím myslelo koukat na ozdobu naší hlavy. Tetka Picmánková však ovšem rází hypotézu, že na počátku bylo rakouské s *Kücken* (čti kiken) = kuře, a že se jednalo původně o žluté klobouky, ve kterých měly dívky ranu jako slepice. Slovo v původním významu jsem v současnosti nezaregistroval, avšak v dnešním cykloslangu *kikec* = cyklistická přilba, jinak řečeno *kakáč* či *kybl na budce*.

### **Kikina (dívka, mladá žena)**

Toto pojmenování má základ v protektorátní éře swingu v Čechách, kdy se jeho vyznavači nazývali *potápky* (podle jedné taneční kreace tance „džajv“), vyznavačky pak *bedly* (v širokém klobouku připomínaly houbu bedlu) nebo *kristýnky* (podle tehdejší výstřední ale velmi špatné zpěvačky Kristýny Kubátové). A právě ze slova *kristýnka* se jazykovou hrou vytvořila slova *kikinka* respektive *kikina*. Původně to znamenalo výstřední či nesoudnou (nikoli nestoudnou) mladou dívku. V současné době, kdy mládež znovuobjevila toto slovo, už výstřední být nemusí. Mladí specialisté mě poučili, že slova „*kikina, kocór, baba, šťabajzna, mařka*“ znamenají u nás v Brně slečna, mladá žena.“ Bohužel se opět setřely jemné významové rozdíly. Pozor však! *Kikina* může být i homosexuál či zženštilý muž.

### **Kiks (chyba, selhání, nezdar)**

Německy *der Kicks* = chyba, selhání a *kicksen* = chybit, dopustit se chyby. Hudebníci údajně odvozují své *kiksy* od slova *der Giks* = falešný, nečistý tón. A protože anglicky *kicks* = kopnutí, kopance, ujalo se i *udělat kiks* = *udělat kopanec*. *Kiksnót* = selhat, nepodařit se, nevyjít. *Kiksla nám kára* = selhalo nám auto, *kiksem* = chybou, *kiksem si sosl petrolínu* = nešťastnou náhodou se napil petroleje.

### **Kila, kilka, kilián (zima, chlad, vražda, stokoruna)**

Německy *die Kühle* (čti kile) = zima. *Kilka kolčí po cemru* = mráz běhá (tancuje) po zádech, *kilián na holo* = holomráz, *kiliánské vodfrk* = zimní prázdniny.

V současné době má slovo *kilka* ještě význam vražda a *kiler* = vrah či zabiják. Je to odvozeno z anglického *kill* = zabít. *Kilnót* však znamená nejen zabít, ale v ajiťáckém slangu také vypnout „natvrdo“ zamrzlý počítač. *Kilián* ve významu stokoruna viz odstavec „Kilo“.

### **Kilo (akord)**

Podle učebnice Trampská kytara od Petra Jánského je *kilo* tón nebo akord znějící čtyři doby. *Půlkilo* je na dvě doby, *čtvrtilo* na jednu atd. *Hod' tam kilo* = zahrej akord jedním úderem přes všechny struny, *valit kila na klofnu* = hrát akordy přes všechny struny na kytaru. I zde je jakási nejednotnost, někteří tvrdí, že muzikanti používají výraz *kilo* pro půlové noty např. v partu pro basu nebo pro buben.

### **Kilo (sto)**

Názvy *pade* pro padesátikorunu, *tác, talíř* či *litr* (=1000 ml) pro tisíc a tisícikorunu a *melón, melcek, míč* nebo *míca* pro milión jsou zvukově podobné s oficiálníma názvama anebo alespoň jako *litr* mají nějakou odvoditelnou logiku. Ale co *kilo, dvoukilo* či *pětikilo*? Kilo je

prece tisíc! Je to proto, že ve vídeňském argotu se slovo *kilo* používalo pro 100 šilinků. Jiní ovšem tvrdí, že *kilo* (kilogram) bylo 100 *deka* (dkg), a to i ve Vídni. Ono za Monarchie či za první republiky lid gramy moc nepoužíval a předpony soustavy SI víceméně neznal.

### ***Kiloš (bůh)***

Na počátku tohoto příběhu byl ruský děda Mráz. Původně to byla bytost přivázející na saních s bílými koňmi zimní počasí. Po nástupu soudruha Stalina se sovětské komunisty pokusili nahradit postavu Ježíška přinášejícího dárky idealizovanou postavou tohoto dědy Mráze a oslavy přesunout na Nový rok. Dočasně se to podařilo.

Podobné, ale mnohem méně úspěšné tendence byly i u nás. Soudruh prezident Zápotocký vysvětloval dětem, že Ježíšek již zestárnul, vyrostl, narostly mu fousy a stal se z něho děda Mráz. Děda Mráz se řekne v hantýrce *dóda Kiloš*, jelikož slova *kila*, *kilka*, *kilián* i *kiloš* označují zimu. Pochází to z německého *die Kühle* = zima. A protože bylo třeba nějak odlišit malého Ježíška od velkého a tlustého dědka Mráze, označila hantýrka toho prvního *malé Kiloš* a toho druhého *velké Kiloš*. Byli to prostě Mráz junior a Mráz senior.

V některých filmech pro děti byl pán Bůh zobrazovaný jako fousatý děda Mráz sedící nahoře na mraku, a tak přešlo pojmenování *Velké Kiloš* časem i na Boha Otce. Souviselo to s postupným upozadováním dědy Mráze. Takže máme božskou trojici: Bůh Otec = *Velké Kiloš*, Bůh Syn = *Malé Kiloš* a Duch svatý = *Duchál svaté*. A slovo *kiloš* začali někteří autoři používat i pro označení božstva obecně, takže například bohyně Venuše = *kiloška Venágla*.

### ***Kindrštof, kindrštok (sperma, penis)***

Plotňácké výrazy. Německy *der Stof* = materiál, hmota a *der Stock* = (mimo jiné) klacek či hůlka. *Šupl kindrštok do járku a šprycl tam kindrštof* = ejakuloval dovnitř.

### ***\*Kinderštúbe (dobré vychování)***

Původně dětský pokoj, neboť *die Stube* = pokoj. Ale co úsloví, že někdo má popřípadě nemá *kinderštúbe*? V němčině *eine gute Kinderstube haben* = mít dobré vychování. K posunu významu došlo údajně vlivem řeči jidyš. Z německých materiálů však plyne, že je to zkomolenina původnějšího *Kinderschule* znamenajícího dětský výcvik, neboť *schulen* = vycvičit, vyškolit. *Skásl koc s kinderštúbe* = narazil si dobře vychovanou dívku. Slovo je občas použito v židovském vtipu.

Příklad vtipu: Kohnovi hrdě ukazují Roubíčkům svou novou vilku. Když odejdou, řekne Kohn: „Sára, budeme muset udělat ještě děcák.“ „Na co děcák, když žádné děti nemáme?“ „Slyšel jsem, jak Roubíček říká ženě, že baráček máme pěkný, ale kinderštúbe nám ještě chybí.“

### ***Kino (podívaná)***

Odvozeno od latinského *kinesis* = pohyb. *Kino* je situace, kdy se něco zvláštního či zajímavého děje a je na co se dívat. *Mět z nekeho kino* = bavit se na něčí účet.

### ***Kinžál, kindžál (velký dvoubřitý nůž)***

Původně tradiční dýka kavkazských kočovných kmenů a kozáků, která sloužila jako obranná zbraň pro boj zblízka. Z ruského *kinžal* = dýka, to pochází z některého z turkotatarských jazyků.

### **\*Kirchna, kirch (kostel, byt)**

Německy *die Kirche*, rakousky *di Kirchn* = chrám, kostel, církev i mše. Chrámem rodinného společenství je byt, pro který jsem zaregistroval též zkrácený výraz *kirch*. *Kirchnové borec* = kněz, *kirchnová sajtna* = věřící, *kirchnové lavór* = nádoba na svěcenou vodu, *v kirchu prča a lohec* = doma legrace a smích,. Pozor však, Brňáci jsou nedůslední a výrazy *kiršna*, *kirchna* a *kirch* zaměňují. A někdy dokonce i s *krchovem* či *kirchecem*, což je hřbitov. Řeknou kostel a myslí hřbitov. Viz odstavec „Krchov“.

### **Kisanec (polibek)**

Anglicky *kiss* = polibek, líbat se. Odsud pochází výrazy *kisanec* = polibek a *kisaná* = líbání, *máznót kisanec* nebo také *vysadit kisanó* = políbit. Zaregistroval jsem i podobné výrazy pro polibek, a to *kósanec* a *kusanec*, které by nás mohly nasměrovat k moravskému *kósnót* a starému českému *kušat* = ochutnávat. *Příklady: ti dva byli v sobě fest zakóslí* = francouzský polibek, *vykósnót se s nekym* = políbit se.

Rozlišil jsem slova *kysanec* = ospalek (viz též odstavec „Kysat“) a *kisanec* = polibek pomocí Y a I. V běžných textech se to však takto nedělá a význam musíme pochopit z kontextu.

### **Klábos (povídání si)**

Údajně souvisí se starým českým slovem *klabat* = mluvit. Z toho nám později vznikla kromě slov *klábos* a *klábosit* (původně žvanit) též slova *klepat* a *klepna*. Jiní odvozují slovo *klábosit* od druhého významu slova *klabat*, a to osekávat. Jazykem osekáváme toho druhého tak dlouho, až z něj zbude tenká tyčka nebo vůbec nic. Dnes bysme řekli, že na něm nenecháme ani niť suchou. *Hodíme klábos* = pokecáme si.

### **\*Klacek (tisíc, penis, udice, klarinet, oštěp)**

*Klacek* ve významu tisícikoruna je výsledkem poměrně jednoduché jazykové hry: tisícovka → ticka → tyčka → klacek. *Zacáluju štyry klacky* = zaplatím čtyři tisíce. Viz též odstavec „Tágo“. Ostatní významy vycházejí z tvarové podobnosti, klarinet má navíc stejnou první slabiku. *Brósit si klacek vo pekáč* = souložit.

### **Klacek, za kingála klacka (penis, hodně dávno)**

*Klacek* znamená penis a jedná se zde o tvarovou podobnost. Spojením *za kingála* nebo také *za krále klacka* vyjadřovali starší muži fakt, že kdysi hodně dávno byl jejich penis tvrdý jako pořádný dřevěný klacek. Výklad pro děti: Bylo to v dobách, kdy se bojovalo výhradně klacky. *Kindoši chálovali jak za kingála klacka, pazórama* = děcka jedla jako za starých časů, rukama.

Jiné vysvětlení říká, že není "za krále Klacka", ale "za krále Kladska". Kladsko neboli Kłodzko je polské město kousek od českých hranic, které do r. 1742 patřilo ke království Českému. Ve východních Čechách se dodnes říká „jak za kladského krále“.

Další významy viz odstavec „Tágo“.

### ***Kláda (školní třída, zima, náročná záležitost, penis)***

*Kláda* coby školní třída vznikla následující jazykovou hrou: třída = die Klasse → klasa → kláda. V novohantecu též *klasna*. *Kláda 8.A* = třída 8.A.

*Kláda* se ve středověku používala k mučení a trápení, proto to může odpovídat čemukoli, co nás trápí či co se na nás nakládá. Tetka Picmánková zde zdůrazňuje spojitost se slovem *nakládačka*. Takže *kláda* je velká zima (ve středověku byly zimy větším problémem než dnes, viz též odstavec „Klendra“), těžká věc, závažná věc, náklad úkolů či povinností či v divadelním slangu náročná role. *Kláda jak v Sibérii* = zima jako na Sibíři. Přeneseně může slovo *kláda* mít roli nesklonného přídavného jména, např. *kláda bergl* = pořádný kopec. Jiní však poznamenávají, že *die Klasse* je též jakost a tedy *kláda kosa* je „jakostní“ zima a *kláda hang* „jakostní“ kopec.

Pak je zde tvarová podobnost: *kláda* = velký penis či velký exkrement. *Splašená kláda* = erekce, *hodit kládu na něco* = vyprdnout se na to.

V divadelním slangu je *kláda* velká, těžká, náročná role. A tak se můžeme setkat například v pohádce o Koblížkovi s větou: *Micmen hlásí „Zaparkuj konópku, bude ňamka a ty v ní máš hlavní kládu“* = kocour řekne „Stůj chlapče, bude jídlo a ty v tom máš hlavní roli“.

### ***Klajdovka (brněnská hospoda)***

*Klajdovka*, *Klajdůvka* nebo také *Klajda* jsou názvy původně přepřahacích stanic pro koně. Vznikly ze jména jednoho jejich majitele a správce, který pro tělesné postižení chodil klátivou chůzí a přezdívali mu *Klajda*. Viz odstavec „Glajdat“.

### ***Klamprdón, klamgalas (penis)***

Na počátku bylo slovo *klamgalas*, které pocházelo z vojenského slangu a znali je též Plotňáci. Odvozuje se od jména *Eduard Clam-Gallas*, což byl velmi neoblíbený generál rakouské armády poloviny 19. století. Díky němu *klamgalas* = čurák. Brňáci jej pravděpodobně pod vlivem výrazů *kláda* a *lamprdón* modifikovali na *klamprdón*. *Žulisková patyša na Svobodecu, to je klamprdón* = žulová patrona na náměstí Svobody, to je pořádný penis. Z pohádky o Smolíčkovi: *Jeskyňárky draply Smolíčka za klamprdón a mazaly směr Mulénrůžovka* = jezinky chytily Smolíčka za penis a vyrazily směr „hnízdečko lásky“.

Tetka Picmánková vidí situaci jinak: *Klamprdón* byl původně *klamrdón*, což je složenina slov *klacek* a *mrdat*. Aby to znělo slušněji, přidali tam naši předkové P a tak vznikl *klamprdón*. V některých krajích došlo k náhradě M → B a vznikl výraz *klabrdón*, označující nejen penis (zkráceně též *klaban*), ale také velkého člověka.

### ***Klandr, klanec (zábradlí, řetízek)***

Plotňácké výrazy. Německy *das Geländer*, rakousky *s Klendr* či *s Glanda* = zábradlí. Od toho máme v hantýrce výrazy *klandr* a *klandry* = zábradlí. Přenesené významy v cyklistickém slangu *klandry na raku* = řídítka na kole, v lékařském slangu *klandr v čuni* = zubní můstek.

Jelikož za starých časů mělo zábradlí často tvar sloupků s řetězy mezi nimi, ujal se výraz *klanec* pro řetízek na ruce. Tetka Picmánková však nesouhlasí s řetězy mezi sloupky

a odvozuje *klanec* z cigánského *lanco* = řetěz, ale také náramek, řetízek či korále. *Sicnil na klandru* = seděl na zábradlí, *ráčny s klancem* = hodinky s řetízkem

### **Klapačka, klapajžňa (ústa, huba)**

Pochází z německého *die Klappe* = ústa, huba. Vlivem staršího českého tlachat vzniklo moravské slovo *klapat*, ze kterého máme současné *klepat* = kecat, drbat, šířit drby. *Zamachluj klapačku* = zavři hubu, *klapajžňa jí valí* = huba jí jede. Pozor však, v okolí Brna může slovo *klapačka* označovat též velikonoční řehtačku. *Na zelené štvrtek lítali šušni s klapačkama* = na zelený čtvrtek běhala děvka s řehtačkama.

### **Klapáče (boty s charakteristickým zvukem)**

Boty s dřevěnou nebo velmi tvrdou podrážkou, název souvisí jak s naším *klapat* tak s rakouským *di Klapperl*, což byly původně sandály s dřevěnou podrážkou. *Klapáče tý koc čuju přes ulic* = boty (chůzi) té dívky slyším přes ulici.

### **Klapat (dařit se, jít)**

Německé sloveso *klappen* má dva základní významy: Především dobře dopadnout, podařit se. Odsud pochází naše *klaplo to* = podařilo se, vyšlo to, a také spojení *je to klap* = vyšlo to, je to dobré, v pohodě.

Druhý význam je vytvářet klapavý zvuk. Tady má kořen naše *klapat* = jít. Zejména dámská chůze v botech s tvrdými podpatky je často doprovázena klapavým zvukem. Z této líhně pochází i *klapáky* = umělé zuby (rakousky *di Klapperl*), *klapáče* = boty s dřevěnou podrážkou (rakousky též *di Klapperl*), *klapanec* či *klapoš* = chůze, též *klapoš* = chodec, a *klapačka* = velikonoční řehtačka. Příklady: *klapat po čundrech* = chodit na výlety, *klapat s koc* = chodit (randit) s dívkou, *klapat brázdu* = držet hubu a krok, přeneseně *klapat štrycló* = lámat si, namáhat si hlavu.

Ve starém zlodějském argotu *kláp* = hodina, *10 klápů* = 10 hodin, vycházelo se ze zvonění na věžích. S tím souvisí *raky vodklepaly*, *vodbóchaly šestó* = hodiny odbily šestou.

### **\*Klasa, klasovní, klavi (třída, skvělý, hezký)**

Německy *die Klasse* = školní třída, učebna, školní ročník. *Do klasy vtrukl učitelské* = do třídy vstoupil učitel, *klasa bóchačů* = dělnická třída. V rakouštině *klass* = super, dobrý, praktický, my bychom řekli "třída". Takže *klasovní songař* = skvělý zpěvák, *klasovní koc* nebo také *klasa koc* = hezká či skvělá dívka. Zdá se, že si staří Plotňáci spojení *klasa koc* zkrátili na *klavi koc* = dobré, hezké, správné děvče.

Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že *klavi koc* bylo původně štíhlé děvče (jako hůl), neboť latinsky *clava* = hůl.

### **Klátit (kácet, souložit)**

Staré slovanské slovo *klátit* znamená především pohybovat sem a tam (*klátit haksnama*), cloumáním setřásat (*klátit vogle*) a ve zvrtné variantě *klátit se* pak kymáčet se, potácet se. V těchto významech jej často nahrazuje moravské *glajdat* (viz odstavec „Glajdat“).



V hantýrce má však slovo *klátit* další specifické významy. *Klátit* či *vyklátit baumál* = porážet či porazit strom, původně se však jednalo o jeho vyvrácení. V přeneseném významu nás může *sklátit chabrus* = porazí nás nemoc.

Druhý význam odpovídá slovesu *mrdat* (viz odstavec „Šukat“). Tedy *klátit* = souložit, jako příklady můžeme uvést *zklátit babu*, *voklátit hajfu na stojáka*, *klátitelná koc* a *klátič*, což je promiskuitní muž. Tetka Picmánková se v případě sexuálních významů odvolává na staré slovo *klát*, které se dnes používá pro označení včelího úlu z dutého pařezu opatřeného stříškou. Původně však byl *klát* špalek nebo i pořádný klacek.

### ***Klavírovat, vandrovat (hučet do někoho)***

V polovině minulého století znamenalo *klavírovat* učit se základům umění hry na klavír. V přeneseném slova smyslu hrát či spíše bušit na nervy, podobně jako na klaviaturu, neustálým kecáním, hučením, přesvědčováním, agitováním, vnucováním a podobně. *Švígrmutra mu klavírovala do šeckého* = tchyně mu kecala do všeho.

Změnou znělosti *k* → *g* a záměnou *l* → *r* snad kvůli snazší výslovnosti dostáváme plotňácké slovo *gravírovat* znamenající opět hučet do někoho, přesvědčovat, rýt do někoho, ale také dělat si blázny. To rytí souvisí s druhým významem slova *gravírovat*, a to rýt do kovu (z něm. *gravieren*).

Dalším synonymem je *vandrovat do nekeho*, Souvisí to s německým *wandern* = putovat, jít. Původně jít do někoho hubou, později najíždět, navážet se, pustit se, obořit se do někoho. *Furt do ně vandrovali* = pořád jej přesvědčovali, naváželi se do něj.

### ***Klechtat, vyklechtané, (kvedlat, rozviklaný, opotřebovaný)***

Staré české slovo *klektati* = klepat, ale také míchat, kvedlat či dělat kývavé pohyby. Odsud pochází výrazy *klechtat* = kvedlat, *záklechtka* = zahušťovadlo z mouky a vody, *zaklechtat* = zahustit polévku či omáčku. Je-li nějaké zařízení *vyklechtané*, znamená to, že tam nějaká součástka díky opotřebování změnila rozměry, a projevuje se to klepáním nebo kývavými pohyby. *Vyklechtané* může být ložisko, písty v motoru či elektrická zástrčka. Příklady z naší hantýrky: *vyklechtané dekl vod benálny* = uvolněný, netěsnící uzávěr nádržky benzín, *vyklechtané heft ve vágnu* = vyviklaný plynový pedál, *rozklechtaný vajca v talclu* = rozmíchaná vajíčka v talíři.

Novější význam slova *vyklechtat* = vysouložit, souložením opotřebovat, je to soudobější varianta staršího *vyklepat* = vysouložit. Také zde se jedná o opotřebování kývavými pohyby. Tomu odpovídají podstatná jména *klechtačka* = souložení a *klechtoň* = penis.

Pozor však, výraz *vyklechtané* může znamenat v Brně také být bez peněz nebo mít kocovinu a aby toho nebylo dosti, tak když zloději *vyklechtali* zámek, otevřeli ho šperhákem. Na severní Moravě znamená *klechtat* také žvanit či dělat klepy.

### ***Kleknót (zhroutit se, zkolabovat, přestat fungovat, pokazit se)***

Ve staré češtině *klekat* = poklesávat v kolenou a *klecat* = kulhat. Německy *hinken*. V důsledku ledabylé výslovnosti si někdo na Moravě vyložil *hinken* jako *hin gehen*, neboť se to vyslovuje téměř stejně. *Hin* = poškozený, zničený, rozbitý či mrtvý a *gehen* = odebrat se, jít. Takže když

nějaká věc klekne, zařadí se (neboli odebere se) se mezi věci, které jsou *hin*, tedy poškozené či zničené. A tak nám v hantýrce může *kleknót fáro* = pokazit se auto, *kleknul kšeft* = nevydařil se obchod. Také sportovní mužstvo může *kleknót pětka čtyry* = prohrát 10:4. *Kleknservis* = vězení, můžeme je chápat jako opravnu „polámaných“, pokažených nebo také pokleslých lidí.

Tetka Picmánková ovšem razí jinou hypotézu: Takřka všeslovanské slovo *kleknót* označovalo původně zaujmutí polohy na kolenou. V pokleku se jeví noha jako „zlomená“ či polámaná. A protože o nefunkční věci říkáme, že se polámala, přidali jsme tento význam i slovesu *kleknót*.

### ***Klempírovat, krempírovat (postonávat)***

Tady si můžeme vybrat, zda se přikloníme k německé či rakouské verzi. Německé *krepiere* = chcípat, rakouské *klempern* = postonávat. *Der Klemprkasten* = neustále mírně nemocná osoba nebo dokonce vadné, poruchové auto nebo podobné zařízení. *Der Kasten* = bedna, skříň, ale též tělesná schránka. V naší hantýrce je *klempíř* či *klemprda* člověk, který neustále postonává a jeho kondice je již chabá. Pozor na záměnu s *klempířem* ve významu policista, viz odstavec „Klempíři“.

### ***Klempíři (policisté)***

Toto pojmenování vychází ze spojení *benga v plechu*, viz odstavec „Benga“. A plech je předmětem činnosti *klempířů*. *Klempíři vod love* = výběrčí daní. Pozor však, *klempíř* může být i ten, kdo *klempíruje*, tedy marod. Viz odstavec „Klempírovat“.

### ***Klenda (deštník)***

Vzniklo zkomolením slova *klenba*, neboť tento tvar deštník má. V hantýrce *vyvalit klendu* = otevřít deštník, *sklapnót klendu* = zavřít deštník.

### ***Klendra, kláda (zima, chlad)***

Původně *klandra*, podobně jako *kládu* lze odvodit ze starého moravského *kláti* = bodat, štípat, zabíjet. Říká se přece, že mráz štípe. A může i zabít. *Klendra ho štengrovala* = mráz ho sužoval, *klendra s ním casní* = třese se zimou.

### ***Klepat (ťukat, žvanit, souložit, pracovat)***

Slovanské zvukomalebné slovo, staročesky *klektat* = vydávat klepavý zvuk, klapat zobákem, ale také breptat, žvanit. Z něj máme odvozeno jednak současné *klepy* a *klepat* = kecat, drbat, šířit drby. Z něj se vyvinulo *klebat* a následně *klebety* a *klevety*. V dalším významu *klepat* = souložit, pohybovat se rytmicky za vzniku klepavých zvuků. A přeneseně také *klepat se* = třást se, například zimou.

Někteří nesouhlasí se zvukovou teorií významu *klepat* = souložit a předkládají šnyclovou hypotézou. Při oněch rytmických pohybech *klepeme*, neboli *naklepáváme šnycle*, tedy stydké pysky.

*Klepat* ve významu pracovat je odvozeno ze staročeského *klopota* = trampoty, námaha, lopota. Další jeho významy jsou *zaklepat*, *naklepat* či *prášit koberce*. A pro srovnání:

Německy klepat, ťukat se řekne *klopfen*, v rakouštině to znamená také onanovat. Ale všechna naše slova nepochází z němčiny či rakouštiny.

### **\*Klepeta (ruce)**

Nesouvisí s výrazem *klepat se*, *klepeto* je hrudní končetina některých členovců (raků, krabů, štírů) sloužící k uchopování. *Klepeta se mně třepó vod hokny* = třesou se mi ruce od práce, *lochčil se s klepetama nahozenýma na vaně* = smál se, až se (rukama) za břicho popadal.

### **\*Klepky (léky, prášky)**

Původně to byly léky na uklidnění, podle tetky Picmánkové vypadal jejich uživatel jako omráčený, tedy *kleplé po dózně*. *Je na klepkách* = je na práscích, *tichonov je špicová klepka* = ticho je výborný lék. Pozor však, *klepka* může být též zima, viz odstavec „Kosa“.

### **Kliftoni (policisté, detektivové)**

V období první republiky začaly vycházet sešity detektivek zvané kliftonky. Jejich hlavním hrdinou byl detektiv *Leon Clifton*. Jeho jméno se stalo časem synonymem pro detektiva a posléze i pro policistu.

### **Klika, mět kliku (štěstí)**

Německé *das Glück* = štěstí. Z toho vzniklo naše *mět kliku*, tedy mít štěstí. Jiní zase tvrdí, že spojení *mět kliku* pochází z doby, kdy se auta startovala klikou. Kdo neměl kliku, neodjel. Pokud ho neroztlačili. Další verze říká, že kdo měl v ruce kliku, již našel východ, a přeneseně i východisko z nějaké nepříjemné situace.

Slovem *klika* se také označuje skupina lidí, kteří se navzájem podporují v nějaké nekalé činnosti. A předpokládají, že jim vše vyjde a tedy budou mít štěstí. Ovšem *klika* ve smyslu skupina lidí vznikla z francouzského *la clique* (čti klik), slova s tímž významem.

Pak existují fráze *křivé jak klika vod polepšovny* = nepoctivý, nečestný, někdy i hodně tvarově zakřivený. *Klika* v tomto významu je skutečná klika na dveřích. Spojení *tvrdá klika* může znamenat také zavřeno (v obchodě).

### **\*Klimák, kliment, klimeš (klíč, paklíč, klimakterium, klimatizace)**

Kasaři pojmenovávali paklíče osobními jmény. V němčině např. *der Dietrich*, *der Klaus* (z *Nikolaus*) nebo *der Peterchen* (doslova *Petrík*). U nás zvolili jméno *Kliment*, které začíná stejně jako náš klíč či cigánské *klidi* = zámek i klíč. *Pískni sem klimák* = podej paklíč.

Časy se však mění a dneska se můžeme setkat spíše s významy klimatizace a klimakterium. *Karizona s klimákem*, *klimoško*, *klimačko* = auto vybavené klimatizací, *prézla v klimentu* = žena v klimakteriu, *klílimeš s nů rapluje* = klimakterium ovlivňuje její chování.

### **Klimpr (klavír)**

Německy *die Klimpere* = brnkání a rakousky *s Klimpr* nebo též *s Klimprkasten* = klavír, *klimpern* = hrát na klavír. V hantýrce *špachtloňské klimpr*, doslova zednické piano (rak. *Mauerklavier*), je tahací harmonika, neboli *harca* (od harmonika) či *fňukna* (od tesklivých zvuků, co dokáže vyluzovat). *Namísto džúboxu bóchal řízek do klimpru* = místo hudebního automatu hrál chlápek na klavír.

### **\*Klíny (hlouposti)**

*Valit, bušit, rvat klíny do lebeně* = oblbovat, balamutit, lhát. Podle toho bušení by se mohlo zdát, že ty *klíny* jsou zašpičatělé ploché kusy nějakého materiálu sloužící k rozštípnutí nějakého předmětu, v tomto případě hlavy. Není tomu tak. Německy *keilen* = klínovat, rozštěpit klínem, ale také prát se. Protože *der Keil* = klín (na štípání) a *die Keile* = výprask. V rakouštině má však *keilen* ještě další význam a to ochodovat agresivními metodami. A toto *kailování* si naši předkové upravili na *valení klínů do lebeně*, viz odstavec „Kajlovat“. A později z neznalosti přidali i *bušení* a *vrázení*, protože ty *klíny* považovali za hmotné.

### **Klisna, klisnička (sexuálně atraktivní žena)**

Podle Slovníku spisovné češtiny se výraz *klisna* používal také jako „hrubá nadávka ženě“. Řekl-li ovšem nějaký Štatlař o ženě, že je to *klisnička*, myslel tím na její sexuální atraktivitu a bylo to označení pochvalné. Pochází z indické Kámásústry, kde se penisy a vagíny klasifikují podle velikosti. Velké mají muž kůň a žena slonice, střední muž býk a žena klisna a malé muž zajíc a žena laň. Samotné slovo *klisna* souvisí podle lingvistiků se slovem klusat. A pro zajímavost: Za starých časů se říkalo plemenné klisně *sveřepice* = divoška. *Tato klisnička už bude zajetá* = tato atraktivní dívka už nebude pannou.

### **Klingec, gligóny, gligóně (zvon, ňadra)**

Podle lingvistiků staré moravské *klingat* = houpat, kývat, později též zvonit či cinkat, neboť to vyjadřovalo jak pohyb, tak zvuk zvonu. Dle lingvistiků není přímo odvozeno z německého *klingen* = znít, zvučet, zvonit, slova zřejmě vznikla souběžně, ale k ovlivnění zřejmě došlo. V hantýrce *klingec na kirchně* = kostelní zvon, *klingoš* = zvoník, *raky na rathausu vodklingaly desinu* = radniční hodiny odbily desátou. V moderní elektrifikované době se používá i pro označení domovního zvonku, *kolkem hňápl na klingec čudl* = prstem zmáčknu zvonkové tlačítko.

Výraz *gligóně* = ňadra vznikl jazykovou hrou se znělostí: *klingóny* = houpající se ňadra → *glingóny* → *gligóny* (lépe se vyslovuje), někdy též *gligóně*. A protože se na původ či původní význam slov zpravidla zapomíná, označuje dnes výraz *gligóny* jakákoli prsa. *Tá má gligóně, že je štond futrovat milchnó hastrmanský z mostiska* = ta má velká prsa, že by mohla kojit vodníky z mostu, ale také *koc má gligóně po fotrovi* = dívka má malá prsa.

Tetka Picmánková ovšem odvozuje *gligóny* přímo z výrazu *ginglat* resp. *kinklat* = klátit se, kymáčet se (bez okliky přes zvony), a tvrdí, že to byly původně *ginglóny*. A došlo k přesmyku *ginglóny* → *gligóny*.

### **Klofnót, klofna (ukrást, ulovit, chytit, dostat, kytara)**

*Klovat* neboli *klofat* je moravské slovo. Prvním základním významem je sbírat něco zobákem neboli *klofanem* či *klofákem*. Odtud máme v hantýrce významy ukrást, ulovit, chytit, sebrat, namluvit si (ulovit) partnera. *Klofnót Nobelův glét* = dostat Nobelovu cenu, *klofnót gábl* = sehnat jídlo, *klofnót chabrus* = onemocnět. Druhým významem příbuzným s německým *klopfen* = klepat, tlouct, je klování neboli klepání zobákem například do větve. V hantýrce můžeme *klofat do klavošky* = mlátit do klávesnice.

Príslušná podstatná jména *klofan* či *klofec* znamenají nejen fyzický zobák, ale i nos, a přeneseně také začátečníka, nováčka nebo i mladého muže. Trošku výsadní postavení má *klofna* neboli *klofáč*, tedy kytara. Toto slovo můžeme vysvětlit více způsoby. Hrou na *klofnu* můžeme *klofnót koc*, tedy sbalit dívku. Do jejich strun *klofeme* trsátkem. Rakousky kytara = *di Klampfe* nebo také *die Klampfn* a odsud také není k naší *klofně* moc daleko. Naproti tomu rakouské *klampfen* = udávat, donášet a žalovat se na významech slova *klofnót* v hantýrce moc nepodepsalo, výjimečně jsme zůstali věrni Moravě.

### ***Klohnit (vařit, připravovat jídlo)***

Na Hané znamená *klohnit* či *klochnit* neuměle či nedbale vařit. Naše hantýrka odhlédla od těchto přívlastků a *klohnit* = vařit, připravovat jídlo a to i za studena. Na počátku byla stará moravská zvukomalebná slova *klokotat* = bublat, vařit a *klokoč* = var či vír (pod jezem). Jazyková hra mohla vypadat takto: *klokotat* → *klochtit* → *klohnit*. Příklady z hantýrky: *na šporheltu se klohnila gulcna* = na sporáku se vařil (připravoval) guláš, *rozklohnit erterple* = rozvařit brambory, *klohnírna* = kuchyně.

### ***Kluci z páte Bé (policisté, Veřejná bezpečnost)***

Socialistická „Veřejná bezpečnost“ měla zkratku VB. A když to V přečteme jako římskou číslici, dostáváme pátou Bé.

### ***Klumprt, klump (nepotřebné, vyřazené, špatné věci)***

Rakousky *s Klump* či *s Klumpert* = podřadná věc či zboží, zbytečná věc, rozbitá věc či její část. V němčině *der Klump* = hrouda, balvan, padrť, třísky, ale také hovno.

Na Moravě míníme pod pojmem *klumprt* především věci k ničemu, nepotřebné či vyřazené, věci, zařízení či přístroje špatné kvality či ve špatném technickém stavu, ale též všelijakou veteš a haraburdí. Slyšíme v tom *klump + prd*, jedná se tedy o věci „na prd“. V posledních desetiletích dochází k mírnému posunu významu tohoto slova, takže dnes můžou znamenat slova *klumprt*, *klumprty* nebo také *klumprcajky* i veteš či jiné „maličkosti“.

Příklady: *Musíme buchnot šecky ty klumprty, at' vymetem sklady* = musíme prodat všechny ty krámy, at' vyprázdníme sklady. *Blembák pod tři tácy je věčinó klumprt* = helma levnější než za tři tisíce je většinou nekvalitní krám. *Na dovču sbal s sebó taky kramlíky, štykl špagátu, sichrhajsku, fikny na nehtiska a podobný klumprty* = na dovolenou vezmi s sebou též kuličky na prádlo, kousek provazu, spínací špendlík, nůžky na nehty a podobné maličkosti.

### ***Kňaf (knír, gól)***

*Kňaf* je zkratkové slovo a znamená **knír frňákový**, protože „knír“ můžeme mít i jinde. Ve sportovním slangu *dostat* či *kópit kňaf*, *kňafra* nebo i *kňafry* znamená dostat gól(y). Vysvětlení původu necháme na sportovních lingvistech, i když tetka Picmánková míní, že to buď znělo původně *nafr* a znamenalo to „**na** **frak**“, anebo je to zkratka spojení *kópit na frak*. V posledních letech se začíná pod vlivem textů od KKRD boys prosazovat varianta *kňofr*. Příklady: *brblat si pod kňaf* = mluvit si pod fousy, pod nos, *kňofr žluté vod vajglů* = knír žlutý od nedopalků cigaret.



Další názvy knírů jsou: *Mrožák* = mohutný knír, jeho majitel připomíná zepředu mrože. *Šnorbát* = tenký delší knír, z něm. *der Schnurrbart*, kde *die Schnur* = šňůra, provázek a *der Bart* = vousy, bradka. *Kefka pod fífákem* = knír typu zubní kartáček (Chaplin a Hitler). *Lopéz* = španělský tmavý knír na bocích někdy zahnutý nahoru. Velkým propagátorem knírů byl totiž kolumbijský policejní ředitel generál Rodolfo Palomino López, který se zasadil o to, že také řadoví policisté mohou nosit knír. K vytvoření nového slova stačila krátká zmínka někde v časopise. *Hrózek* = malý knírek, jedná se zde o tvarovou analogii, hrouzci jsou malé kaprovité ryby s vousky. Franta Kocourek propagoval pro knír název *řídítka*, pubertáckému řídkému doposud neholenému kníru se říká *prvňák*.

### ***Knajf, knajp, knejp (nůž)***

V ševčovském slangu speciální nožik na ořezávání kůží na botách. Odvozeno z německého *der Kneif* = nůž či anglického *knife* = nůž.

### ***Knajpa, knap, knop (hospůdka, těsný)***

Někteří štamgasti ji považují za léčebnu studeným pivem nazvanou na počest Sebastiana Kneippa. Tento německý farář žijící v 19. století je autorem řady otužovacích a léčebných metod s použitím studené vody, ke které vychlazené pivo nemá až tak daleko.

Tetka Picmánková s tímto vysvětlením zásadně nesouhlasí a připomíná existenci německého *die Kneipe* = malá hospoda, které souvisí se slovesem *kneifen* = mačkat se. Neboť je-li hospůdka malá, musí se štamgasti prostorově uskomnit. Podobný původ má i moravské *na knap* = těsně či taktak. Německy *knap* a rakousky *knop* znamená těsný.

### ***Knedla (part'áčka, trouba, ňouma)***

Zde máme dva protichůdné významy plynoucí z kontextu. *Knedla* je jednak sympatická part'áčka, kámoška, družka, a na druhé straně děvče duševně jednoduché či fyzicky málo vybavené. *Moja knedla mně uklohnla špica chálku* = moje družka mi uvařila skvělé jídlo, *sokolíci hlásili, že je to knedla* = kluci říkali, že je to trouba nebo fyzicky neobratné děvče.

Kde se to vzalo? Ještě na konci devatenáctého století se říkalo, že dívka se nemá vdát, pokud neumí uvařit dobrý knedlík. A pokud to neumí, je sama *knedla*. Na druhé straně v Německu říkali, že *viele Knödeln machen dicke Mädeln*, tedy hodně knedlíků dělá tlustá děvčata, kterým se u nás říkalo též *knedle*.

Tetka Picmánková za tím vidí vídeňský výraz *s Knödl*, který označuje mimo jiné i kastráta. A vykastrovaná zvířata jsou bez sexuální aktivity, klidnější, na práci spolehlivější, ale mnohdy i hloupější. A tak se takto začaly označovat jednak ženy, které se eroticky příliš neprojevovaly, tedy kamarádky, neerotické družky ba i manželky, druhak lidi (tedy i muže) jednoduché a současně klidné. Řekneme-li *Fanóš, to je knedla*, znamená to něco jako *ňouma* či *trouba*.

Naši mladí oponenti poukazují na možný původ z anglického slovesa *knead* = hníst, tvarovat (*knead a dough* = hníst knedlík). Z tohoto pohledu *knedla* = tvarovatelný člověk. Ovšem hníst či tvarovat můžeme pouze člověka, který je *ňoumou* bez vlastního názoru.

### ***Knecht (sluha, pomocník, pacholek, chlap pod pantoflem)***

Původně označovalo toto slovo středověkého pěšího vojáka naverbovaného z řad nevolníků. Německy *der Knecht* = čeledín, sluha, pacholek, rakousky *da Knecht* = pomocník, například *da Holzknecht* je pomocná pracovní síla v zemědělství a lesnictví. Zajímavé je, že *da Rechnknecht* = počítač, holt to původně byl pomocník či sluha na počítání. V hantýrce: *vodlifrovala knechta do kvelbu* = poslala manžela (podpantofláka) do obchodu. V řemeslnickém slangu však *knecht* = stahovák neboli truhlářské ztužidlo, holt také pomocník.

### ***Knóbl (česnek, knoflík)***

Německy *der Knoblauch* = česnek, rakousky *da Knobl* i *Knofl*. *Knoflen* = smrdět česnekem. V hantýrce *knóblovka* = česnečka, česneková polévka, *voknóblovat* = očesnekovat, přidat česnek. A jak to už mezi lidem bývá, někde si to rakouské *Knofl* = česnek zaměnili s moravským *knofl* či *knefl* = knoflík a slovo *knóbl* dostalo navíc i tento význam. *Zamachlovat knóbl* = zapnout knoflík.

### ***Kobáč (lejno, boule, kupka, kopule)***

Jede-li na Moravě vozka s koňma, zanechávají za sebou koblihy neboli *kobáče*, mající tvar malé kupky či lehce zploštělé koule. Další významy byly odvozeny přímo ze slov kopule a *kopka* (nářečně *kupka*) a přihlédnutím k německému *der Kopf* = hlava (též kulatá) a našemu severomoravskému *kobero*, *kobernatý* = velké břicho, břichatý. *Kobáč na čestru* = boule na zadku, *šukali v kobáči seniska* = souložili v kopce sena, přeneseně *hodil na to kobáč* = kašlal na to, doslova *hodil na to hovno* (ve významu „nic“).

### ***Kobra, kobera, kobery (dívka)***

Na první pohled to vypadá, že se jedná o slova odvozená jazykovou hrou ze slov *koc* či *kočka* nebo se jedná o ženský rod ke slovu *kábr* = chlapík. Ale jsou zde i jiné podezřelé indicie. Na severní Moravě *kobero* = břicho, *koberáč* = břicháč a *koberula* = břichatá žena. Takže *kobera* by mohla být také břichatá či těhotná dívka. No kdoví.

Jiní znalejší zase uvádí, že staročesky *kobr* = zisk či výhra, ale také porážka či pohlavek. No budiž, žena je někdy pro muže zisk, jindy zase porážka. Když se podíváme do Rakouska, nalezneme ještě jinou stopu. *Kobern* = prostituovat, *di Koberin* = bordelmamá a *da Koberer* = pasák. To by nás vedlo k významu prostitutka. Tak a můžeme si vybrat. Příklad z pohádky: *Ty nébetelnější kobery už kempujó dračmenovi v bauchecu* = ty nejhezčí dívky má již drak v břichu.

### ***Koc, kocna, kocála, kchoc (dívka, mladá žena)***

Jedni tvrdí, že to není nic jiného, než česká *kost* (viz odstavec „Pajndla“), která se usadila v Brně. Jiní vidí původ ve vídeňském *di Kchots* = kočka a to jak čtyřnohá tak dvounohá. *Koc* je výraz hodně obecný a neutrální, hodně záleží na kontextu a na přívlastku. *Dovalil s fešný koc* = přišel s hezkou dívkou, *oltová koc* = starší žena (ale ne pokročilá důchodkyně), *koc na déchačku* = žena pro život.

### *Kocanda (hezka, ukecaná ženská)*

Slovo *koc* má v hantýrce význam dívka či milenka. Pochází z vídeňského *di Kotz* respektive *di Kchots* (s přídechem) a má varianty *kocna*, *kocála* a *kocanda*. Ta poslední varianta není však jen brněnská a dochází u ní k mírnému posunu významu díky hláskové podobnosti. Staré moravské slovo *kocat*, ze kterého se vyvinulo dnešní *kecat*, znamená mluvit až příliš. Takže *kocanda* by měla být původně dívka či milenka ukecaná. Podle tetky Picmánkové podporuje tuto hypotézu i řada starých názvů hospod jako *Kocanda* či *Na Kocandě*. Tyto názvy označují místo, kde se *kocá*, tedy *kecá* a *tlachá*.

Pokud jsou však tyto hospody mimo město, může mít jejich označení jiný původ. *Kocandy* byly za starých časů též skupiny domků za městem, které patřily bezzemkům či drobným chalupníkům. Těmto lidem se říkalo *die Katenleute* = lidé z boud, neboť *die Kate* = chajda či domek. Díky špatné výslovnosti se časem změnilo *Katenleute* na *Katzenleute* (čti *kacen-lojte*) = kočičí lidé a jejich příbytkům se začalo říkat *kacandy* a později *kocandy*.

Jiní zase říkají, že *kocanda* je složeninou německých slov *die Katte* = chajda, domek + *der Sasse* = usedlík. Holt můžeme si vybrat.

Vraťme se však k rozdílnému významu slov *koc* a *kocanda*. Jemné rozdíly mezi jednotlivými pojmenováními dnes již nevnímáme. Názory jsou na to dva. První říká, že Plotňáci nebyli žádní básníci a že jemná rozlišení nepotřebovali. Druhý říká ano, takové jemnosti v hantýrce existovaly, ale do současnosti se nedochovaly.

Zaregistroval jsem i verzi *kocmanda*, což je složené *koc* + *manda*. V hovorové češtině *manda* = žena minimálně plnoštíhlá. V srbské a chorvatštině však *manda* = zadek i s lůnem a u nás existuje též výraz *panimanda* = zadek, zadnice. Z toho vyplývá *kocmanda* by mohla být také obézní nebo prdelatá dívka.

### *Kočirovat (řídít)*

Pochází z moravského výrazu *kočí*, které ovšem nijak nesouvisí se slovem *koně*. Moraváci se je vypůjčili z němčiny, kde *die Kutsche* = kočár, *der Kutscher* = kočí, drožka a *kutschieren* = jet s kočárem, řídit kočár. Němčina a také další jazyky údajně převzaly toto slovo z maďarštiny, kde *kocsis* = kočí, vozka. To je odvozeno ze jména maďarské vesnice *Kocs* ležící nedaleko slovenského Komárna, na které byla již od 15. století významná přepřahací stanice na cestě z Budapešti do Vídně a Bratislavy.

Tetka Picmánková ovšem připomíná, že anglicky *coach* (čti *kauč*) a španělsky *coche* (čti *koče*) = kočár, vůz či osobní auto, a podivuje se, že by Angličané a Španělé pojmenovali tyto věci podle nějaké maďarské přepřahací stanice.

Takže v hantýrce *kočirovat* = řídit, vést, přeneseně i vládnout. *Kočirovat káru* = řídit auto, *kočirovat čokla* = vést psa, *kočirovat hródu* nebo *hróde* = vládnout, *ukočirovat* = udržet pod kontrolou, zvládnout.

### *Kočka (kladka, kocovina)*

V řemeslném slangu slovo *kočka* = kladka, kladkostroj. V hantýrce je to však poalkoholová kocovina. Německé slovo *der Kater* označuje jak kocoura, tak i kocovinu. Zvláštní, že?

K tomuto ztotožnění došlo již v němčině, kde *der Kater* = kocour a *der Katarr* = zánětlivé onemocnění sliznice spojené se zvýšenou sekrecí nebo také obecně nepříjemný tělesný stav. Vyslovuje se to téměř stejně. A tak místo „je mu zle, má katar“ říkali Němci, že „má kocoura“. Do češtiny jsme to převzali jako kocourovinu, zkráceně kocovinu. Hantýrka si z toho udělala *kočku*, protože slovo *koc* = dívka bylo už obsazeno.

Někteří lingvistici poukazují na jiný německý výraz popisující stav po opici, a to na *das Katzenjammern* (čti kacén-jamern), což doslova znamená kočičí nárek či bédování. Další poukazují na slovesa *kotzen* = zvracet a *auskotzen* = vyvracet, které též popisují tyto stavy.

Jelikož se jedná o jev významný, dostal ještě název *prokoplá kecka*, čímž se myslí prokoplá hlava. A protože *kecka* je i bota a bota *kecka* je velmi podobná botě tenisce, byl jazykovou hrou vytvořený další název, a to *prokoplá teniska*.

A ještě se podívejme na léčbu kocoviny. Je vyjádřena spojením *topit* či *utopit kočku v něčem*, např. v pivě, víně či rumu, a myslí se tím léčba dalším pitím. Jiným léčebným prostředkem je takzvaný *vyprošťovák*, tedy panák po ránu jako lék, který nás z kocoviny vyproští.

### **Kódr (prsten)**

*Kódr* znamená v brněnské hantýrce prsten, *vokódrovaná koc* označuje vdanou ženu. Slovo pochází z němčiny, kde *ködern* = nachytat, lákat či vábit a *der Köder* = návnada. Co k tomu dodat? *Natahnót kódr*, *vokódrovat se* = oženit se, vdát se.

### **Kochčít, bublat (vařit)**

Německy *kochen* = vřít, vařit, uvařit i vyvářet, *das Kochen* = var i vaření. Hantýrka to převzala jako *kochčít* = vařit v užším slova smyslu. Např. *kochčít na pomalo* = vařit pomalu. Podobný je výraz *klohnit* = vařit včetně vaření v širším slova smyslu, tedy příprava jídel. Chceme-li vyjádřit, že voda na sporáku vře, můžeme říct, že *vasrovica na šporheltu kochčí*, ale srozumitelnější by bylo *vasr na šporheltu bublá* či *buble*.

### **Kokos (hlava, helma)**

Je pravděpodobné, že oba významy jsou odvozeny ze slova *kokos* dle tvarové podobnosti s kokosovým ořechem či jeho skořápkou. Ve střední Evropě jsou kokosové ořechy již od 16. století. Inspirace mohla přijít i z hovorové němčiny, kde *die Nuss* znamená jak ořech, tak hlavu či kouli.

Jiní koketují s myšlenkou, že slovo *kokos* ve významu hlava jsme převzali od italských stavitelů nebo dělníků, kteří ve střední Evropě budovali železnice. Italsky *cocco* (čti koko) = kokosový ořech a *cocola* (čti kokola) = hlava, bobule i makovice.

Tetka Picmánková připomíná, že ve třicátých letech minulého století se vydala skupina Plotňáků na polynéský ostrov Tahiti. Někteří tam zůstali, někteří se vrátili a přinesli spoustu informací o životě lidí v Polynésii. Mimo jiné vyprávěli, že domorodí obyvatelé byli často nečekaně zasahováni padajícími plody kokosových palm do hlavy. Jako bezpečnostní opatření si vytvořili z rozpůlených ořechů první ochranné helmy. A takto se dostalo slovo *kokos* ve významu helma do plotnáctiny. Rada cyklistům: *Dávě si majzla na létkáře a kokos*

*neché na budce imrvére* = dávej si pozor na psy (chňapající po lýtkách) a helmu ponechej na hlavě pořád.

### ***Kokot (penis, blbec, kohout)***

Ve staré češtině *kokot* = kohout, samec, později i penis a nepříjemný či bezcharakterní člověk. *Kokeš* či *kukeš* = malý kohout, *kokotka* = slepice, ale *kokota* = žena do větru. Starý povzdech praví: *Ach, Štěstěno, zlomyslná kokoto!* Zde má původ též slovo *koketovat* (s někým) znamenající původně snažit se zaujmout něčí pozornost.

V současnosti *kokot* = penis a nepříjemný či bezcharakterní člověk. Odvozená slova: *kokotina* = hloupost, nesmysl. Na Slovensku *kokot drevený* = *óbrkokot* = blbec na kvadrát a *ty kokot* je oslovení poněkud hrubější než *ty vole*. Ve vojenském slangu *po kokot* = hodně, víc než dost, spojení *ležet hore kokotom* označuje nečinnost. *Já su ale kokot* = jsem to já ale vůl, *štempl nemáš hore kokotom* = razítko máš opačně, výstupek značící horní stranu nemáš nahoře. Srovnej s odstavci „Vták“ a „Hák“.

V naší hantýrce se můžeme ještě setkat s výrazy *kokoš* = blb, přeneseně i nemrava či děvkař a *Kokotplac* = náměstí Svobody s orlojem tvaru penisu. Plotňáci používali spojení *vyvrělé kokot* pro nožku teplého párku (uzeniny) a pozdrav *kristinenkokot* či *kristenkokot*, který vznikl z rakouského pozdravu *Griis Gott* = pozdrav Bůh.

V Brně máme také dvě trojice kokotů architektonických. *Tři kokeši* (sochy kohoutů) hlídají Masarykovu ulici ze střechy domu č. 32. *Tři kokoti* (věžáky) se tyčí do výše přes 70 metrů na rozhraní městských částí Brno-Střed, Žabovřesky a Královo Pole.

### ***\*Koksák, koks (benzínový zapalovač, kokain)***

Ohni říkáme také „červený kohout“. V hantýrce červený kohout = *rudé kokeš*. Zapalovač, kterým se takový *kokeš* aktivuje se původně říkalo *koksák*, později došlo k přiklonění ke slovu *koks* na *koksák*. *Koksák* může být *na gaz* nebo *na beneli*. *Voploďnil róru koksákem* = zapálil cigaretu zapalovačem.

Techničtěji založení hantecářů však slovo *koksák* odvozují od koksu, tedy uhlíkatého paliva z černého uhlí. Má vysokou výhřevnost a používá se jako „podpalovač“ vysokých pecí.

Dále: *Koks* = kokain je odvozeno od anglického *coke* = koks i kokain, v množném čísle *cokes* (čti kauks). Již ve starém německém argotu měli výrazy *koksen* = šňupat kokain a *Kokser* = člověk závislý na kokainu. U nás jsem zaregistroval výraz *koksič*. *Tvoja céra šňupe koks* = tvá dcera šňupá kokain.

Poznámka: Zachytil jsem také oslovení „*ty kokso*“, které podobně jako „*ty vole*“ evokuje údiv nad něčím. Používá se především na Slovensku, ale rozšířilo se i na Moravu. Jedna hypotéza uvádí odvození od *kokosu* – tedy hlavě duté jako kokosový ořech. Druhá tvrdí, že oslovení vzniklo roku 1932 v obci Krásná na Kysou, kde se takto začali oslovovat pracovníci ve místním hutním průmyslu, ve kterém se používal koks jako palná surovina. Se třetí hypotézou mě seznámil známý z Bratislavy: *Ty kokso* je zjemněné *ty kokot*.



### **Kokyno, kokino (bonbon, lejno)**

Toto slovo má v Brně dva významy. Prvním je „dobrota“, tedy nějaká sladkost, bonbon či sušenka. Někteří lingvistici si vysvětlují původ tohoto slova z dětského zkomolení výrazu čokoláda na *kokoláda*, kráceně *koko*.

*Kokyno* ve významu lejno mohlo vzniknout na základě tvarové podobnosti lejna s tyčinkou obalenou čokoládou či hnědým krémem. Tetka Picmánková však uvažuje o jazykové hře kakat → kakyno → kokyno.

Příklad: *V nových pedách zaplul do čoklího kokyna* = v nových botech šlápl do psího lejna. Přenesené významy: *Hod' na to kokyno* = vykašli se na to, *ale kokyno* = ale hovno.

### **Kolčit, ryngčit (tancovat)**

Na počátku byly balkánské kruhové tance, které k nám přivezla chorvatská komunita, která žije na Moravě již od 16. století. Kruhový se řekne v této chorvatské komunitě *kolový*. A spolu s tanci se na Moravě rozšířilo i slovo *kolovat* = pohybovat se v kruhu, v kole se otáčet, tančit. *Hodit kolovanec* = zatančit si, *zakolčit si na candecu* = zatancovat si na candrbále.

Kruh se řekne německy *der Ring* a k němu by mělo příslušet sloveso *ringen* vyjadřující kruhový pohyb. Takové sloveso však němčina ani rakouština nemají. *Ringen* znamená usilovat, zápasit, potýkat se s něčím či ždímat. Jazyková hra toho však nedbala a stejným způsobem, jakým se ze slova *kolo* odvodilo sloveso *kolčit*, bylo ze slova *Ring* odvozeno slovo *ryngčit* resp. *ringčit* = tančit. Někdy také *ringlovat* nebo dokonce *ryglovat*. *Ráda ryngčila a tak ho zatahla rovnó na plac* = ráda tancovala a tak ho přivedla rovnou na parket.

### **Kolečko (volant, kormidlo, stavební kolečko)**

Výrazy *kolečko* = volant a *zubaté kolečko* = ovládací kolo lodního kormidla jsou zřejmě odvozeny od slovanského slova *kolo*. Ale cesty jazyka mnohdy nebývají takto přímočaré. V řeči jidýš *agolo* = vůz, hovorová němčina to převzala jako *Gohle* či *Gole* = vůz, později vozítko či vozidlo. A na Moravu se to dostalo jako *gohlečko* či *golečko* (původně trakař, později stavební kolečko), a to splynulo s místní zdobnělinou slova *kolo*, tedy *kolečko*. *Sicnil za kolečkem* = seděl za volantem, řídil.

### **Kolík, sokolík, sokol (chlapec, muž)**

V odstavci „Čárka“ jsem připomněl otázku *vylíhl se vám kolík nebo čárka*? Což znamená, narodil se vám kluk nebo holka? Z ní by mohlo vyplývat, že *kolík* = chlapec a přeneseně též penis, a s vysvětlením bysme se mohli spokojit. Jenže v rakouštině *da Stift* = učeň nebo praktikant. A protože německy *der Stift* znamená kromě jiného i kolík, ztotožnila hantýrka tyto dva významy, tedy *kolík* = učeň či praktikant. Později se tento význam rozšířil na další hochy.

Tetka Picmánková ovšem razí hypotézu, že *kolík* je zkrácené *sokolík*, což je zdobnělina od slova *sokol*, což byl původně člen tělovýchovné organizace Sokol, přeneseně pak bystrý, statný či udatný mladý muž nebo sportovec. *Kolík je natěšené na koc* = mladík se těší na

děvče, *vyhópne (so)kolik z betle* = vyskočí mladík z postele, *vycapošená sokolka* = trénovaná sportovkyně, *sokoli z Paprikášova* = mladí muži z Maďarska,

### ***Kólka (uhlí, telefonát)***

První význam je odvozený z německého *die Kohle* = uhlí, druhý význam pochází z anglického *call* (čti kól) = telefonovat. *Kólkař* = uhlař, *frknót kólku do šporhelta* = hodit uhlí do kamen, *(prubnót) sfachčit kólku* = (zkusit) zatelefonovat někomu, *kólkový numero* = telefonní číslo.

### ***Kolo (stokoruna, dívka)***

Pro Plotňáky *kolo* = stokoruna. Tady máme zvukovou podobnost s dnešním *kilo* = stokoruna. Varianty jsou i *koloděj*, *kolotoč*, *kolorédo* či *kolorádo*. *Kolo je přeci sto kachlí* = kolo je přece 100 korun.

Další spojení *šlapací kolo* = prostitutka. Přídavné jméno *šlapací* je nám jasné, prostě *šlapka*, která šlape po *tratecu* neboli chodníku a vyhlíží zákazníky. Ale co to *kolo*? Samotné slovo *kolo* označovalo kdysi i hezkou dívku, původně tanečnici, která tančí neboli *koluje*. Další význam slova *kolo* je „okruh“ či „otočka“. A tak když řekneme, že *dáme ještě jedno kolo*, neznamena to už dívku, ale ještě jednu rundu (*die Runde* = kolo, kruh, společnost u stolu) nebo ještě jednu karetní hru.

Specifickým případem je *hókat na celý kolo*, tedy hlasitě, jak to jen jde, viz odstavec „Na plný kule“.

### ***Komec (Komárov)***

Komárov, v hantýrce *Komec*, německy *Kumrowitz* či *Gumrawitz*. Odvozuje se zpravidla od hmyzu komárovitého, kterého bývala v této oblasti Brna hojnost. Přestože německy *der Kummer* = bída, nouze. Naproti tomu komár se řekne německy *die Mücke* a rakousky *di Mukn* či *di Gunkerl*, v hantýrce *komcl*.

Ve 13. století se Komárov jmenoval *Luh*, a to podle lužních lesů v okolí Svratky. I když někteří tvrdí, že to bylo podle údajného (?) moravského markraběte Luha. Až v 15. století se objevilo německé označení *Kumrovitz* (že by chudá vesnice) a moravské *Komárovice*, ze kterého se ještě později odvodil Komárov.

A aby toho nebylo dosti, existuje též názor, že *comar* je staré keltské pojmenování soutoku vodních toků. Původně se totiž jedno rameno Svitavy vlévalo do Svratky už v Komárově a druhé až u Rebešovic.

Poznámka: V knize Světem letem z roku 1895 se uvádí, že Staré Brno se původně jmenovalo *Na luze*.

### ***Kómelesovat, byt kómeles, kochmes, kómes (znát, vědět, chápat)***

Jedni říkají, že tato slova pochází z jidyš, kde *chochmes* znamená rozum, důvtip, vynalézavost i vyčuranost. Druzí se přiklání k německému původu, neboť ve staré němčině *kauma*, *kouma* či *gouma* = péče, pozornost, *goumen* = dávat pozor. Podobnost s hanáckým *gómat* či *kómat* je však také nápadná. *Jak sem z teho vykómelesoval...* = jak jsem z toho vyrozuměl, pochopil...

### ***Koňa, koňadra (dívka)***

V odstavci „Hajtra“ jsem uvedl jednu z hypotéz o původu slov *koňa* a *koňadra* = dívka. Nyní vás seznámím s druhou:

Nedaleko brněnského sídliště Kamenný vrch (*Šutrberk*) se nachází koniklecová louka. Jednou na jaře, když na této louce zrovna vypučely koniklece, zde zkoušeli místní chlapci čichat toluen. Dostali se do změněného stavu vědomí a spatřili, jak na louce mezi *koňálama* (koniklecama) tančily *koňálky* (koniklecové víly) oděné do sukní sahajících až na zem a v košilích s obnaženými ňadrama. Oblečení bylo podobné tomu, co znali z dějepisu, když probírali historii starověké Kréty. Na takovou pastvu pro oči se v puritánském období padesátých let hned tak nezapomnělo. A tak podle těchto víl *koňálek* se začalo říkat dívkám s vyvinutým poprsím *koně* nebo také *koňadry*, což je složenina slov *koňa* + *ňadra*. Pozor však, když Plotník *kaufl koňadru*, bylo to koňské maso!

Tetka Picmánková ovšem razí hypotézu, že *koňa* vstoupila do brněnského slovníku přímo z koně, neboť *La Cogna* (čti Koňa) byla krasojedkyně, která v Brně vystupovala před první světovou válkou.

### ***Kondat (planě mluvit, říkat hlouposti)***

Na počátku bylo zvukomalebné kvákat, které popisuje zvuk žab kvá-kvá, či kvokat, které popisuje zvuk vydávaný slepicemi. Jazyková hra je pozměnila takto: kvákat → kvandat → kvondat → kondat. Resp. kvokat → kvondat → kondat. *Andula zaséc kondá* = Anna zase hloupě žvaní.

Tetka Picmánková přišla s hypotézou, že toto slovo zavlekli na Moravu naši legionáři, kteří měli v držení část Transsibiřské magistrály v oblasti řeky Kondat. Tato řeka má totiž velmi členité říční koryto a proměnný průtok. Vojáci, kterým se díky neustálému zurčení a žbluňkání tohoto toku špatně usínalo, pojmenovali tyto rušivé a zbytečné zvuky jako *kondání*.

### ***Kónka (cihla, střešní taška)***

Název je utvořen podle brněnské cihelny, která se nacházela mezi Červeným kopcem a Ústředním hřbitovem, zvané *Kohnka*. Cihelnu založil Pavel Kohn a na jejích výrobcích bylo vyraženo PK. *Nahrnul sem kónky do vágnu* = naložil jsem cihly (tašky) do auta.

### ***Konópek (štíhlý muž)***

Staročesky *konopnatý* = štíhlý, tenký. Prostě tělo tenké jako konopný provaz. *Konópek* je tedy štíhlouš. Postupem času se takto začali označovat nepříliš staří a nepříliš tlustí dobře vypadající chlapi. *Šmajchlovala se enem s knópkama* = mazla se jen se štíhlýma hochama. V praxi je však konópek jakýkoli muž do středních věku.

### ***Kopat, kopny (protivit se, dělat problémy, výpověď)***

Kromě základních významů jako *kopat motykou* či *kopnout nohou* mělo toto sloveso u našich předků také význam protivit se, odporovat. V hantýrce *kopat do nekeho* = rýpat, vrtat do někoho nebo ho obviňovat, *kopat vokolo sebe* = dělat problémy, remcat, vzpouzet se, *kopal*,

že... = zlobil se, remcal, že..., *zkopat něco* = špatně to udělat. Z fotbalového slangu pochází spojení *kopat za* = pracovat někde, například *kopat za rathaus* = pracovat na radnici.

Pak zde máme slovo *kopny*. Doslova kopačky, tedy výpověď, rozchod a v přeneseném významu i ukončení něčeho. *Vykopnót z hokny* = vyhodit z práce, *dostat kopny vod koc* = být opuštěn dívkou, *vysadit kopny nekemu* = vyhodit ho či poslat pryč, *počágro, že by čoklovi kopny nevysadil* = počasí, že by psa ven nevyhnal. A člověku, který toho v životě už hodně zažil, říkáme, že je *lajbkó vokopané* = zkušený, protřelý.

### **\*Kopnót, kopny (hodit se, pomoct, vyhazov)**

Staré slovanské slovo, které pravděpodobně souvisí s řeckým *kopijó* = tlouci, bít. V našich úvahách pomineme významy jako *kopat motykou* (viz odstavec „Kopat“) a budeme vycházet z kopání nohou, které probíhá ve fotbale. Když řekneme *kope za našu sajtnu*, rozumí se v přeneseném významu, že se angažuje pro prospěch našeho mužstva či společenství. Z toho máme slangové *kopni mně* = pomoz mi, angažuj se v můj prospěch. Když *mě někdo kopne*, tak se bude angažovat v můj prospěch a pomůže mi. Odsud máme též *koplo by mně to* = pomohlo by mi to, hodilo by se mi to.

*Kopnót* znamená ve fotbale uvést míč do rychlého pohybu. Zde se hantýrka inspirovala při vytváření spojení jako *kopnót do vrtule* = odjet, odejít, zmizet, *kopnót bágl na hrb* = nahodit batoh na záda, *kopnót tam kvalt* = zařadit rychlost, ale i *kopnót do sebe, za žebřík, za límec* = rychle vypít nebo sníst. V moderní době se můžeme setkat i se spojením *kopnót mesidž* = poslat zprávu.

Pozor však, pokud *kopne koc borca*, znamená to, že *mu dala kopny* neboli *kopačky*, tedy odmítla ho či dokonce odkopla či nakopla. Takže *dat* či *vysadit kopny* = vyhodit, vyhnat, poslat pryč, *dostat kopny* = být vyhozen nebo opuštěn partnerem.

### **Koplín (kurník, nepěkný starý domek, barabizna)**

V rakouštině *da Kobel* a v němčině *der Koben* = holubník, kurník, prasečí chlívek. Přeneseně chatrč, polorozpadlý či neudržovaný domek. *Ježimutra vónčila v koplínu ubochlým z perňasa* = ježibaba bydlela v chaloupce z perníku.

### **Kopr (sračky, volno, pauza)**

Slovo *kopr* má několik významů. Především je to zkratkové slovo neboli akronym – Kurevský Odpor k PRáci. Říká se mu také *koprovka*, tedy *dneska mám kopr* nebo *koprovku*. Ve vojenském slangu *vojeli koprujó* = vojáci lenoší. V televizním slangu se jedná o KOntrolní nebo KOnečnou PRodukci. Ta spočívá v tom, že se vyrobené dílo před odvysíláním *zkopruje*, tedy zkontroluje se, je-li třeba, upraví se, a pak se schválí.

První význam slova *kopr* z hantýrky je údajně odvozený z řeckého *kópros* = lejno, hnůj a podobné sračky. *Byt v kopru* znamená tedy být ve sračkách a *poslat někoho do kopru* znamená poslat ho do zdroje těch sraček, *valit do kopru* = směřovat k rozpadu, rozkladu, ke zničení či smrti, prostě do sraček nebo také do prdele. Protože tetka Picmánková koketuje také s možnostmi jazykové hry: do prdele → do pr → ko pr → kopr.

Ve svém druhém významu slovo *kopr* znamená volno, pauzu nebo dokonce i nudu. Byl to původně školácký akronym: KOnečně PRázdny. A ujal se.

### **Kopyta (nohy)**

Kopyto je především rohovité zakončení prstů kopytníků, forma na obuv a také vzor. Odsud máme rčení roznést na kopytech, nebo že je něco na jedno kopyto. V plotnáčtině *štyry kopyta* = kůň a *provalit vosum kopyt* = prodat dva koně, *kopyto bimzu* = bochník chleba.

V novější hantýrce *kopyto* = noha, tedy původně spodní část nohy od kotníku dolů, postupem času se význam přenesl na nohu celou. Příklady: *ustřelit kopyta* = spadnout nebo omdlet a to též pod vlivem alkoholu či drog, *kopyta křivokláty* = křivé nohy, *rozhodit kopyta* = roztáhnout nohy od sebe, *mět kopyta hore* či *byt (s) kopytama navrch* = zemřít, být mrtev. *Mět kopyta na špalky* znamená být těhotná. Správněji je *mět kopyta na špalkách* a znamená to být odstavena od sexu podobně, jako je odstaveno od jízdy auto umístěné na špalkách.

*Byt kopyto* nebo *byt jak kopyto* = být nešikovný, tento význam je však odvozen od *zkopat* = zkazit. Úsměvné jsou výrazy *vorčestrový kopyto* = worcesterová omáčka, tekuté ochucovadlo původem z anglického městečka Worcester, a *magi kopyto* = tekuté ochucovadlo, které vyvinul Švýcar Julius Maggi. Důvodem tohoto označení je fáma, že jedna z přísad těchto ochucovadel jsou strouhaná kopyta. Jestli ze zvířat či z čertů jsem se nikdy nedozvěděl, zaregistroval jsem ale, že do Maggi se údajně přidával výtažek z chroustů, velmi hojných brouků ještě před padesáti lety.

### **Kór (příliš, zvlášť, vůbec)**

Pochází z rakouského *gór* (spisovně německy *gar*) = docela, vůbec, úplně, dokonce, velmi. *Só to borci pálení*, *kór Fanóš* = jsou to vyčuránci, obzvláště Franta. *Do teho se mně kór nesce* = do toho se mně vůbec nechce.

### **Korbič (silák)**

Muž, který má tak vypracovaný hrudník, že připomíná objemný koš upletený z proutí či z drátu. Koš i korba (užitný nákladní prostor na autech) se řekne německy *der Korb*, italsky *corba* a latinsky *corbis*. *Fanóš Kocórkůj*, *to byl korbič* = Franta Kocourek, to byl silák.

### **Korónyho chabrus (infekce koronavirem)**

Na neinvazivní formy koronavirů poprvé upozornil uherský mikrobiolog *Lajos Koróny*. Podle něj dostal označení *Korónyho viróš* a nemoc, kterou způsobuje, *Korónyho chabrus*. Samotný virus je dílem Járy Cimrmana, který jeho předchůdcem způsobil před 100 lety tzv. španělskou chřipku. Viz E-kniha „Cancy z Erběčka“.

### **Kořeň (frajer, milenec)**

Ve slovníku spisovného jazyka českého se dočteme, že kořeň je zdravý statný člověk. Tímto výrazem se zpravidla označuje obdivovaný muž, který má dost peněz, frajer, milenec. Kde se to vzalo? Souvislost s českým slovem kořen, znamenajícím část rostliny či základ něčeho, tu asi velká nebude. A tak se podíváme do rakouštiny. Rakousky *da Kren* znamená jak rostlinu křen, tak i kapitál či zásobu peněz. *Mandl* (= mužíček) *mit Kren* = dovedný, použitelný, významný, impozantní, bohatý mužský, doslova sameček s kapitálem. *Krenig sein* = vypadat



vznešeně. Tady někde budou kořeny moravského kořeňa, který by měl být i ideálním případě ve svém životě též dobře zakořeněný. *Betálné kořeň, žádné křivoň* = skvělý chlap, žádný podrazák.

### ***Kóřit, vykóřit (vědět, znát, mít v oblibě, vyběhnout, přelstít)***

Je to opak fráze *vykóřit se z budky* = zapomenout, tedy ztratit informace z hlavy, jako by je odnesl kouř. Zde došlo k posunu významu oproti plotňáctině, kde *vykóřit s někým* původně znamenalo vyhodit někoho či s ním vyběhnout. Asociace s dýmem se dá najít i zde.

Příklady použití slova kóřit v hantýrce: *kóřit mapu* = orientovat se v místě či vyznat se v situaci, *kóřit flignu* = znát způsob, metodu, *kóří, co má bóchat* = zná svůj úkol, *kóřili ho šici* = byl všem známý. Přenesené významy: *kóřit nekeho* či *neco* = mít v oblibě, *kóříš ten vál* = rozumíš, *kóřit už cosik vo lajfu* = něco už vědět o životě, něco už pamatovat, *totok nekóřím* = nevím, nesouhlasím, mám jiný názor, to není moje parketa.

*Vykóřit borca z putyky* = vyhodit chlapa z hospody, *Flintůvka vykóřila se Spartó* = Zbrojovka doběhla (porazila) Spartu, *vykóřili s drakálem* = přelstili draka.

Pozor však: *kóřit* či *vykóřit* může znamenat též provádět felaci neboli *kuřbu*.

### ***Kos, kósek, kosan (muž, chlap, zpravidla trochu ostřejší)***

Kosa považovali naši předkové za odvážného ptáka, a proto začali takto u nás a v Polsku označovat i člověka podobných vlastností. Existovalo i slovo *kosbit* = vědět si rady, stačit na něco. U nás navíc souzní se slangovým *kus* ve smyslu *to je kus chlapa*. V posledních letech jsem zaregistroval i výraz *kusanec* = hezký, skvělý kluk, možná i k zulíbání. *Dva kosi z Oltecu* = dva chlapi ze starého Brna, *kos hodil do placu* = chlap řekl.

### ***Kosa, kosygin, klepka (zima, chlad)***

Zimou se klepeme a drkotají se nám zuby. Podle tohoto klepání *klepka* = zima, chlad. To drkotání zase připomínalo rytmus naklepávání kosy, a když se tedy *zuby klepaly, jak dyž se klepe kosa*, došlo ke zkrácení *zuby klepaly kosu* a pak ke ztotožnění *kosa* = zima. *Aus byla surová kosa* = venku byla pořádná zima, zkratka *KK* = *kurevská kosa*. Výraz *kosygin* byl vytvořen podle jména předsedy vlády SSSR v letech 1964 – 1980 Alexeje Kosygina. Další význam slova *kosa* viz odstavec „Tyčka“.

### ***\*Kósnót se, vykósnót (zaseknout se, opít se, sníst, vypít, políbit)***

Všeslovanské sloveso *kósnót* a jeho odvozeniny mají řadu významů. Jestliže se do něčeho fyzicky zakousneme tak to držíme a neumožňujeme pohyb či vývoj a příslušná záležitost se zastaví. *Kósl se mně kompl* = počítač „zamrzl“. Původně však znamenalo slovo *kósat* rozdělovat potravu (zubama) na *kósky* a týkalo se to hutného jídla. Časem se to přeneslo i na hlty a tak můžeme též *vykósnót lahváč* = vypít pivo nebo *dokósnót krýgl* = dopít pivo.

Některé další příbuzné významy: *vykósnót lochnu* = udělat díru, *kósnót se s koc* = pohádat (porafat se) se s ženou, ale *vykósnót se s koc* = políbit se, *zakósl se do sebe* = zamilovali se, *překósnót neco* = zvládnout to či smířit se s tím.

Stréc Krchňák doplňuje: Na vojně se občas konaly soutěže ve *vykósávání škopka*. K tomu je třeba použít *krýgl*, tedy tlustostěnný půllitr s uchem, ne *štuc*, tedy tenkostěnný pohár, který by

při této akci zřejmě praskl. Účastníci soutěže před sebe postavili plné püllitry, bez pomoci rukou je uchopili zuby a postupným nakláněním "umísťovali" obsah püllitru do svého žaludku.

### **Kostn, khostn (prádelník, truhla)**

Německy *der Kasten* = truhla, bedna, skříňka, v rakouštině i velká skříň a urostlý muž. Moravské varianty jsou *veškostn* = prádelník s šuplíky, dříve i truhlice na prádlo (*die Wäsche* = prádlo), *cinkostn* = prosklená skříňka či vitrína (něm. *der Zinnkasten* = původně skříňka na cínové nádobí, *das Zinn* = cín, v rak. *s Zinns* = police na misky i na potraviny) a *šuplkosten* či *šufkosten* = skříňka se šuplíky (něm. *die Schublade* = šuplík, rak. *da Schuber* = šuplík). *Trencle más v khostnu* = trenýrky máš v prádelníku.

### **Kostrá (tělo)**

Hezký příklad, kdy pojmenování části přejde na celek. Inspirací mohlo být ustálené moravské spojení *hébni kostró* či *protáhnót si kostru*. *Provětrat kostru* = jít ven, *hodit kostru kántry* = upadnout na zem, *hébnót kostró* = zrychlit pohyb či chůzi.

### **Koštovat (stát peníze, chutnat)**

Oba významy pochází z německého *kosten* = stát peníze, ale také okusit či ochutnat. Sloveso *kosten* totiž odpovídá současně dvěma latinským slovesům a to *gastare* (*degustare*) = ochutnávat a *constare* = stát, mít hodnotu. V hantýrce *koštovat těžké ranec* (*lovů*) = být hodně drahý, *co to koštuje* = kolik to stojí, *vokoštuj ten vajnoš* = ochutnej to víno.

### **\*Kóřár, kotovica (nepálená cihla)**

Nepálené cihly se vyráběly z jílu nebo cihlářské hlíny, do které se zamíchají pro zpevnění řezaná sláma, plevy, koží chlupy či prasečí štětiny. Od těch štětín pochází spisovný název *vepřovice*. Slovo *kotovica* pochází z německého *der Kotziegel* = cihly z bláta, *der Kot* = bláto. Méně časté varianty *trupla*, *truplovica* či *troplovica* mají zřejmě původ v starém moravském výrazu *trupel*, což je podle slavného Jungmanova slovníku bez tvarý kus bláta. *Na kraji Brniska můžeme vystopovat ešče koplíny z kotovic* = na okraji Brna můžeme nalézt ještě stavby z nepálených cihel.

### **Kotel (stadion, zadek, žaludek)**

Stadionu se říká *kotel* pro tvarovou podobnost s nízkým kotlem či kotlíkem na vaření. *Vykotlit* znamenalo zamezit další účasti v kotli (tj. v klání), tedy porazit. Přeneseně *dostat kotel* = být poražen, *majó zadělaný na kotel* = vypadá to na porážku.

Do kotlíku či kotle naházíme suroviny a uvaříme jídlo. Podobně naházíme jídlo prostřednictvím úst a jícnu do žaludku, kde se všechno obrazně uvaří a my z toho máme energii. *Kotel* je tedy i žaludek. *Šupnót chálku do kotla* = sníst, spolknout jídlo.

Ale co ten zadek? Ten nepřipomíná kotel ani tvarem, ani činností? Naši předkové říkali *vykotit se* (z domu) a znamenalo to odejít neboli zvednout prdel a jít. Novější doba to pozměnila na *vykotlit se* a jazyková hra předchozí větu pozměnila na *zvednót kotel a jít*. A tak se došlo k tomu, že *kotel* = zadek. *Zdvihni už tu kotelnu* = konečně se se zvedni a běž, *gecnót na kotel* = padnout na prdel, *hodit kotlama* = tančit.

### **Kotrba (hlava)**

Ve staré moravštině *kostrbatý* či *kotrbatý* = na všechny strany trčící, střapatý a *kotrba* = střapatá kštice. Později pak střapatá hlava a díky zužování významů slov ve 20. století v současnosti již jen hlava. *Lépl ho po kotrbě* = dal mu facku, *matika mu do kotrby neleze* = matematika mu nejde.

### **Kotrmelec, kotrbelec (náhlý obrat, chyba ze zbrklosti, revoluce)**

Dle tetky Picmánkové to byl původně *kotrmelec*, ale protože se to špatně vyslovovalo, bylo vynecháno jednou písmeno M a podruhé B. Slovo naznačuje, že se nám něco semlelo v *kotrbě*, tedy v hlavě a díky (kvůli) tomu jsme změnili názor nebo začali něco dělat jinak. V hantýrce se používá většinou jen v názvech významných dnů: *Velké kotrmelec* = sametová revoluce, *Velké říjencové komančské kotrbelec* = Velká říjnová socialistická revoluce.

### **Kouč, kóč (rozvíječ lidských zdrojů)**

Nyní si vezmeme na paškál moderní slovo *kouč*. Nepatří sice do brněnštiny, ale je dobré o něm něco vědět. Studenti se snažili svůj život zjednodušit snad v celé historii vzdělávání. A různí vyčuránkové se toho chytili. A tak se ve slangu studentů Oxfordské univerzity objevilo v devatenáctém století slovo *coach* (čte se kouč). Původně to znamenalo kočí a také dostavník. Dva prostředky pomáhající člověku dostat se rychleji tam, kam chce. Později byl *kouč* někdo, kdo pomáhal studentovi projít až tam, kam potřebuje, tedy k úspěšně vykonané zkoušce. Tato činnost byla předmětem všelikého vtipkování. Např. že *a bovi maiore discitarare minor*, což znamená, že větší vůl učí orat menšího.

Uběhlo 150 let a kouče naleznete takřka všude. Většina z nich vám dokáže docela vysát šrajtoflu. A až se vám to stane, vzpomeňte si na slova předchozího odstavce.

### **Kozí dech (moped Stadion)**

Původně se mu říkalo *kozí prd* podle charakteristického zvuku motoru. Jelikož toto označení nešlo v tehdejší době použít v novinách a časopisech, překřtili jej novináři na *kozí dech*. Inspirací jim bylo zřejmě úsloví *vychrtlé, jak z kozy duch*, označujícího vychrtlejšího jedince než běžná koza. Není to vůbec od věci, neboť původní mopedy Stadion vyráběné v Rakovníku od roku 1957 měly kostru svařenou z trubek o průměru 40 mm a byly oproti velkým motorkám skutečně vychrtlé. Posměšně se jim proto říkalo *splašený trubky*. *Vyglajdané koziprd* = opotřebovaný, vychozený moped Stadion.

Zajímavé je i slovo *moped*. Správně v něm slyšíme motor a pedály. Tento výraz vznikl kupodivu ve Švédsku, kde jej označovali jako *trampcykel med motor och pedaler* = šlapací kolo s motorem a pedály, zkráceně *moped*.

Poznámka: Pozor však, spojení *kozí dechy* může podle kontextu znamenat nejen několik mopedů, ale také hudební nástroj dudy.

### **Kozny (kozačky = vysoké dámské boty)**

Zařazuji je sem proto, že jsem se setkal s návrhem přejmenovat tyto boty na *nohačky*, neboť se nosí na nohách, a ne na kozách. Někdy se uvádí, že slovo *kozačky* vyjadřuje, že se tyto boty kdysi šily z kozích kůží. Kozí kůže jsou však na boty málo pevné, hodí se tak na rukavice. Je

však s největší pravděpodobností odvozeno od vysokých bot, které nosili na nohou příslušníci jihoruských jízdních oddílů zvaní *kozáci*. V období první republiky k nám nějací kozáci utekli před stalinskými čistkami. V některých českých krajích výše uvedený návrh na přejmenování akceptovali a přejmenovali kozačky na neutrální *vysočkačky*. *Napucovala kozny a valila do štatlu* = vyčistila kozačky a šla do města.

### ***Kozy, dělat si kozy (prsa, dělat si legraci)***

Rohatá koza doprovází člověka od nepaměti a její mléko se používalo jako doplněk či náhrada mléka mateřského. A tak máme dle lingvistiků již od středověku stejné pojmenování pro kozu a ženský prs. *Dat děcku kozu* znamenalo nakojit ho, *trkla ho koza* pak, že už bylo odstaveno. Některé kozí vlastnosti byly přeneseny i na ženy středního věku. *Koza* říkali naši předkové starší vášnivé ženě. Pokud se ta vášně přenesla do oblasti náboženské, hovořilo o *koze nebeské*.

A naskytá se otázka, proč koza a ne kráva, současný hlavní zdroj mléka? Kráva byla v době vzniku tohoto úsloví méně častým zvířetem než koza. Slováký lingvistik stréc Pagáč dodává, že je to také proto, že kráva má čtyři struky, zatímco koza a žena jen dva.

Ale jak z toho vyvodit spojení *dělat si kozy* ve smyslu dělat si legraci? Tetka Picmánková to vidí takto: Z německého slova *Busen* = prsa vznikl i moravský výraz pro ňadra – *buzně* či *buzny*. A protože *buzni* znamená cigánsky koza, začalo se ňadrům říkat kromě *buzně* i *kozy*. Na Moravě se koze říká také *prča*, což je ovšem též výraz pro legraci. A když si to vše spojíme, dostáváme se přes spojení *neděle si ze mě prču* k *neděle si ze mě kozy*, tedy legraci. *Si děláš kozy?* = děláš si legraci?

### ***Kožené (unavený, ospalý, spící, opilý, mrtvý)***

Inspirací bylo zřejmě německé spisovné *ledern* = kožený, tuhý, nudný, suchopárný. *Kožený* tedy přebírá významy výrazu *tuhý* = pomalý, opilý a mrtvý. *Kožené patrón* = staromilec, *kožený ksicht* = strnulý, nepříjemný, přísný výraz.

### ***\*Krafat (tlachat)***

*Krafat* = mluvit hloupě, či beze smyslu, tlachat, je křížencem mezi *kafrat* a *krákat*. Někteří říkají, že *krafat* je obhroublejší výraz než *kafrat*. Tetka Picmánková tvrdí, že *krafat* souvisí také s německým *raffeln* = pomlouvat, žvanit, tlachat. Viz též odstavec „Krofák“. *Už tu spolem krafem půl hod'ky* = už tu spolu tlacháme půl hodiny, *krafó místo hokny* = kecají místo práce. Pozor, podobně znějící *kafrat* znamená mluvit do něčeho, viz odstavec „Kafrat“.

### ***Kramflek (podpatek)***

Lingvistici říkají, že na počátku bylo německé slovo *die Krampe* = kovová skoba tvaru U a *der Fleck* = záplata, plátek. Tetka Picmánková ovšem odvozuje tento výraz z *der Krampf* = křeč. Použikeme-li rakouskou zdobňovací příponu *-l*, dostaneme *Krampfel*, což je taková menší křeč. A boty s *kramfleky* jsou často zdrojem podobných potíží v chodidle a lýtku.

*Zavrzat (vrznót) kramflekem, zarotovat na kramfleku* = rychle se otočit, *šneky s kramflekama* = boty s podpatkami, *šopat kramfleky (pedy, štekly)* = procházet se, *bét těžké v kramflekách* = mít moc, vliv.

### ***Kramla, kramlík (tesařská skoba, kolíček na prádlo, háček na ryby)***

Výraz *kramla* používáme pro železný svorník určený ke spojování trámů, kterému se říká též tesařská skoba. Ve spisovné němčině má název *die Klammer*. Toto slovo označuje svěrku, skřípec, sponu na sešívání papíru a již uvedenou skobu tesařskou. Jazyková hra změnila výraz *Klamer* na *Kramel*. A tak v hovorové němčině říkají tesařské skobě *die Krame* a my na Moravě *kramla*.

Z této slovní líhně pochází i výraz *kramlík* někdy též *kramrle*, *kramrdlík* či dokonce *kramrdle* = kolíček na prádlo, což je taková malá svěrka či malý skřípec. V rybářském slangu došlo k posunu významu a zde *kramlík* = háček na ryby, je-li velký, je to *kraml*.

Vraťme se ještě ke „kolíčku na prádlo“. Původně to byl váleček nebo hranolek z jedné strany naříznutý, přičemž oba naříznutím vzniklé konce byly zašpičatělé. Tento kolíček se nasunul na prádlo přehozené přes šňůru a takto je na ní fixoval. To, čemu říkáme dnes kolíček na prádlo, bysme měli říkat „svorka na prádlo“. To odpovídá z němčiny převzatému názvu *klamerka* či *kramlík*. Jedná se o dvě tyčinky s dutým vybroušením spojené pružinkou, která umožňuje sevření prádla na šňůře.

Je-li ovšem někdo *křivé* či *zahlé jak kramla*, jedná se o člověka velmi nečestného, podlého či lstivého. Pochází to z rakouského *di Grammel* = zlá, protivná, stará žena, prostitutka. Pozor na záměnu s výrazy *gramla*, *gramlavé*, které má jiný původ, viz odstavec „Gramlavé“.

### ***Kramle sbalit (zmizet)***

Když středověcí potulní námezdní dělníci zjistili, že jim stávající zaměstnavatel neplatí, jak se dohodli, nebo že se dílo nedaří a vypadá to na průšvih, tak popadli vše, co šlo snadno odnést a zpeněžit (drobné nářadí, kramle, hřeby a podobně) a v tichosti zmizeli. Odsud máme pro odejít či zmizet (často i nedobrovolně) výrazy *sbalit kramle*, *fídlátka*, *ranec*, *pingl*, *kufry* a přeneseně i *glajze*, viz odstavec „Glajze“. Přeneseně: *Valil do basy za kramle ze špenátu* = šel do vězení za útěk z kasáren.

*Zahnót* či *natahnót kramle* znamenalo ve starém argotu zemřít. *Natahl na fleku kramle* = na místě zemřel. Význam se však postupem času zjemnil, a když dnes někdo *zahne kramle*, tak zpravidla zmizí či uteče. Je docela možné, že to znělo původně *zahnót k ramlu*, tedy k čertu. *Der Rammel* = beran, kozel, přeneseně i bafomet či čert.

### ***Kramolín (menstruace)***

Tento výraz je vytvořený z moravského slangového a nářečního názvu *krámy* s použitím jména jedné jihomoravské obce. Když má mladé děvče měsíčky, mnohdy to tají, stydí se za to, prostě dělá s tím okolky a cavyky. Což se vyjádří v některých nářečích v okolí Brna, že *s tym dělá krámy*. A od toho není daleko k označení *má krámy*.

Dostalo se mně také dámského vysvětlení: Původem tohoto slova je údajně dávné (!) spojení „masné krámy“. Spousta krve, nečistot a při špatné hygieně i zápach. Mnohým z vás se to nebude líbit, ale nezapomínejme, že tento výraz nepochází ze současnosti.

Další hypotéza vychází z rakouského lidového výrazu *an Krammetsbeere sitzen*, který označuje též menstruaci. Doslova to znamená sedět na jalovčinkách, v Brně bysme řekli *na*



*malinách* čili v *malinovce*, tedy v krvi. A místu, odkud tato *malinovka* prýští, se říká *kramec*, zněle pak *gramec*. Tetka Picmánková však připomíná, že rakousky hovorově *di Grammel* = prostitutka a po záměně celku za část též *luno*. A po dodání brněnské přípony *-ec* dostáváme *gramec*.

Na *kramolín* se ženy také vymlouvají, když se chovají hloupě nebo se jim něco nechce dělat. *Soráč, hrabe mě z kramolína* = promiň, jsem vykolejená z menstruace, *tři metry už nebyla v kramolíně* = tři měsíce už neměla menstruaci.

Poznámka: Sardinkám a podobným rybičkám v rajském protlaku (v tzv. tomatě) se říkalo *krámovky*.

### ***\*Kramovat, krámovat, kramařit, krámy (přehrabovat se, dělat nepořádek)***

Pochází z německého *kramen* = hrabat se, přehrabovat, šťourat se v něčem, *der Kram* = harampádí, haraburdí. *Kindoši kramovali v šuflatech* = děti se hrabaly v šuplících. Pozor však, ve zlodějském argotu mohou být *krámy* též nástroje, které ke své činnosti používají, např. *čórkařský krámy* = zlodějské nářadí, výbava či nádobíčko.

### ***Krautec, Krautmork (zelí, byliny, nať, Zelný trh)***

Německy *das Kraut* = zelí, byliny i nať, *der Markt* = trh, tržiště ba i náměstí. Takže *krautec* = zelí, nať, byliny, *krautecblča* = zelňačka a *krautfleky* či *krautflekle* = fličky se zelím. Ale pozor, použijeme-li velké K, tak *Krautec* neboli *Krautmork* je brněnské náměstí Zelný trh.

### ***Kravál (hluk, rámus)***

Tetka Picmánková upřesňuje, že *kravál* je hluk či rámus, na kterém se přímo nepodílí lidé, tedy např. hluk továrny či doprava. Naproti tomu *rotyka* je hluk či rámus vytvářený činností lidí. Viz odstavec „Rutyka“.

Otcem *kraválu* je Hans Joachim von Grawahl, profesor akustiky na vídeňské univerzitě, který pracoval na projektu zastrašení vojsk nepřítel reprodukovanými zvuky zbraní či pochoduujícího vojska. Pokusy neměly dobré výsledky a jediné, co po nich zbylo, je výraz *kravál*.

Slabinou této hypotézy však je, že sloveso *krawallen* je v němčině používáno již od 16. století. Němečtí lingvistici předpokládají jeho latinský původ. Nicméně profesor Grawahl ho svými pokusy v terénu nechtě zpopularizoval. Někteří naši oponenti nesprávně tvrdí, že když někdo *dělá kravál*, tak řve jak kráva.

### ***Kraksna, kraxna (staré auto, stroj, nehezka žena)***

Ve staré češtině jsme měli slova *krósna* a *krósně* znamenající nůše. Ta od nás převzali Rakušané jako *di Krachse* či *di Kraxe*. A začali se s nimi hrát. A tak dnes v rakouštině *di Kraxe* znamená jak nůši či krosnu, ale i vozidlo ve špatném technickém stavu či dokonce vrah. *Di Buckelkraxe* = rám, do kterého si nakládají nosiči předměty (*Buckel* = záda, hřbet), *di Bumperkraxe*, *di Rumpelkraxe* = auto ve velmi špatném stavu (*bumpern* = klepat, *rumpeln* = rachotit), *di Heukraxe* = sušák na seno ve tvaru dvou širokých „žebříků“ opřených o sebe (*Heu* = seno), *di Tuttelkraxen*, *di Hopperlkraxen* = podprsenka (*Tuttel* = bradavky a *Hopperl* = prsa) a *dürre Kraxe* = vychrtlina (*dürr* = vyzáblý), bez ohledu na to, zda je to muž či žena. Ve vídeňštině *oide Graksn* = stará žena.

Některé z těchto rakouských „inovací“ jsme převzali zpět do moravštiny i do brněnské hantýrky. Takže dnes *kraxna* = rachotina, herka, nekvalitní staré rozpadající se auto či jiný stroj. V plotňáčtině navíc *kraxna* = děvče, které se nelíbí, ve spojení s přívlastkem pak stará žena. Např. *kraxna po sezóně*. A to má již blízko k výrazům *škatula* či *kystna*.

Vlastenci na severní Moravě vymysleli jinou hypotézu. V kopřivnické továrně na výrobu kočárů se začaly vyrábět první automobily. Bočnice a karoserie těchto vozů byly vypleteny z proutí. Byl-li vůz značně opotřeben, trčelo z něj rozlámané proutí jako z nůše. A proto se stala *kraxna* i označením pro rozpadající se vozidlo.

V Čechách to viděli ještě jinak. Staré vozy neměly aerodynamický tvar. Jejich konstrukce byla hranatá. A když se objevily první ladně zaoblené karoserie, vyjadřovali se majitelé nových aerodynamičtějších vozů o těch starých, že jim připomínají hranatou nůši či krabici, tedy *kraxnu* či *kystnu*. A ujal se to.

A anglofilové navíc říkají, že anglicky *crack* = trhlina, prasklina a praskání, takže *kraksna* je něco co praská a má trhliny a vydává praskavé zvuky. Tak, a teď si vyberte!

### ***Kredenc (příborník)***

Italsky *credenza* = příborník, my jsme toto slovo převzali prostřednictvím německého *die Kredenz*. Původně to však byl kus nábytku, u kterého hostitel před hosty ochutnával jídlo na důkaz, že není otrávené. Název pochází z latinského *crédó* = věřím. Zaregistroval jsem i slova *kredenčit* a *kredenčák*. *Kredenčí* ten, kdo potají upije doma lihoviny, které nemusí být uloženy zrovna v *kredenci*. *Kredenčák* je ten, kdo nechodí do hospody, ale doma má zásobu lahví s pivem v *kredenci*. Případný zákaz navštěvování hospody od manželky též souvisí s oním latinským *crédó*. *Šufle v kredencu* = šuplík v příborníku.

### ***Krén, krénové (špatný, smůlu přinášející)***

Rakouská slova *krea*, *krä* a *krean* znamenají nebezpečný a rizikový. Ve znělé variantě *grean* též pochybný či kriminální. V hantýrce došlo k mírnému posunu těchto významů. Takže *krén* = smolný den, *krén hantec* = nepěkné řeči, pomluvy, špatná domluva, *krénový počágro* = špatné počasí. Poněkud odlišné postavení má fráze *hakl krén* (což původně znamenalo zřejmě hákový kříž!) znamenající nejen špatnou práci, ale také že se nedá už nic dělat. O slově *hakl* = práce jsme se již zmínili v odstavci „Hokna“. *Za krénové krupicu* = za málo peněz, *krén matroš* = špatný materiál. Někteří jazykoví hračkové používali i varianty *krenóbl* či *grenóbl* a to podle zimních olympijských her ve francouzském Grenoblu v roce 1968.

Tetka Picmánková poukazuje na možný vliv německých slov *kränken* (čti krenkn) = zarmoutit, ublížit, soužit a *sich kränken* = trápit se.

### ***Krchňák (levák)***

Ve staré češtině *krchý* = levý, *kršňa* = levá ruka. V hantýrce se objevuje spíše výraz *krchňa*. *Fanáš je krchňák, ale tó krchňó fachčí špicově* = Franta je levák, ale tou levačkou pracuje skvěle. Pozor na záměnu s výrazem *krchna* = hřbitov, viz odstavec „Krchov“.

### **Krchov, kirchec, krchna (hřbitov)**

Slova *krchov*, *kirchov*, *kirkov* a *kerchov* označovala kostelní nádvoří a přeneseně i hřbitov, který tam zpravidla byl. Jsou převzatá z němčiny, kde *der Kirchhof* = hřbitov, doslova přeloženo kostelní nádvoří, neboť *die Kirche* = kostel, v hantýrce *krchna*, a *der Hof* = dvůr. Příklady: *tichonov jak v krchně* = ticho jako v hrobě (na hřbitově), *netlačit se na krchov* = nespěchat umřít, *šlofčit na kirchecu* = být pochován.

### **Krkat, nakrklé, krkón (říhat, naštvaný, lakomec)**

V plotnáčtině *krkat* = prdět, teprve později *krkat* = říhat. Lingvistici říkají, že se jedná zvukomalebné slovo spojené s *krákat* i s *kručet*.

*Nakrklé* je podle tetky Picmánkové odvozené od slova *krk*. *Nakrklé* je to ten, komu už „vše leze krkem“ nebo „má všeho až po krk“. A *krkón* je podle tetky ten, kdo má neustále prázdný *krk*, tedy nenažranec, přeneseně i lakomec. *Mutra se nakrkla a kópil sem zaracha* = matka se naštvála a dostal jsem domácí vězení.

Proč se však říká, že nám *něco leze krkem*? Jedna z hypotéz říká, že toto úsloví pochází od vymítačů ďábla. Ďábel byl postiženou osobou zpravidla vydáven, což bylo velmi nepříjemné. A tak lidé začali říkat o nepříjemných záležitostech, že jim *lezou krkem*.

### **Krličky, Chrlky (Chrlice)**

Chrlice, slangově Chrlky, starší německý název *Kirlitz*, později *Chirlitz*, v hantýrce *Krličky*. Teorie o původu názvu jsou dvě. První říká, že to byla původně vesnice nějakého *Chrlíka* nebo patřila rodu, který si říkal *Chrlíci*.

Druhá odvozuje tento název od staršího *chrlet* znamenajícího mimo jiné vytékat či valit se (voda, sypký materiál, kameny). Okolo Chrlic totiž původně teklo jedno z hlavních ramen řeky Svitavy, které se vlévalo do Svratky až u Rebešovic. Pozůstatkem tohoto toku jsou dnešní chrlické rybníky zvané Splaviska. Při větším stavu vody Svitava pod Chrlicemi vychrlila spousty vody na louky a pastviny mezi Chrlicemi, Modřicemi a Rebešovicemi, kde vznikalo dočasné jezero.

### **\*Króhat, króhnót, vodkróhnót, zkróhnót (řezat, zabít, snížit)**

Původní význam slovesa *króhat* je řezat, krájet na (kruhové) plátky, kruhovitě ořezávat. Odvozeno ze starého slovanského slova *kruh*. Další významy mohou souviset též s výrazy *krochna* = pistole (viz příslušný odstavec) a s rakouským *okrageln* = zakroutit krkem. Viz též odstavec „Flígr“.

V hantýrce *króhat komcle* = zabíjet komáry, přeneseně též likvidovat drobné úkoly či problémy, *chabrus ho króhl* = nemoc ho přizabila, onemocněl, *króhna na mausny* = past, doslova zabíječ myši, *vodkróhnót* = zabít, *zkróhnót kvalt z kila na půl* = snížit rychlost ze 100 na 50 km/h, *zkróhnót pauzu* = zkrátit přestávku, *zkróhnót volume* = snížit hlasitost. Přeneseně *króhnót nekeho na hercně* = přát mu něco zlého, *króhat bógný* = řezat zatáčky, *vodkróhli mě vod lováčů* = odřezali mne od (zdroje) peněz.

### ***Krochna (pistole, střelná zbraň)***

Rakousky *Krochn* = pistole, ale také zcela opilý člověk. Že by zde byla spojitost s německým *krochen* = plazit se? Příklad: *krochna na dvě šlehy* = dvouhlavňová zbraň, *vokrochnuté džek* = ozbrojený muž. Vyšťoural jsem také, že slovo *krochna* = krátká střelná zbraň používá také italská mafie.

### ***Krofák (mikrofon)***

Vzniklo jazykovou hrou ze slova mikrofon čteného po anglicku jako *my krofon* = můj krofon neboli *krofák*.

Naši oponenti ovšem tvrdí, že se původně jednalo o výraz *krafák* odvozený od slovesa *krafat* = tlachat, mluvit hloupě či beze smyslu. Což je velmi často činnost, která se před mikrofonem provádí. Výraz *krafat* pochází buď z německého nářečního *die Graffel* = klepna, žvanilka, nebo ze spisovného *raffeln* = žvanit, tlachat a pomlouvat. Jde o obměnu našeho *krákat*. Viz odstavec „Krafat“. Pozor na záměnu s výrazem *kafrat*. To není přesmyk, tato slova mají odlišný původ.

### ***Krojč x kros, krosit (kříž, přejít)***

Ve starší hantýrce *krojč* = kříž (něm. *das Kreuz*), *krojčna* = křížovatka a *krojčmen* = křížák (voják), *ubóchnót krajč* = pokřížovat se, *s krajcem po funuse* = pozdě, *krojcový storky* = biblické příběhy, *sedum krajců na hrbu* = stáří 70 let. V novější brněňštině se používá také anglicismus *kros* (angl. *cross* = kříž), *kros s červenó ranó* = červený kříž. Pozor však, sloveso *krosit* ve významu rychle jít či jet souvisí s anglickým *cross* = překřížit, přejít, překročit, přeletět s přihlédnutím k našmu *motokros* = terénní závod na uzavřeném okruhu. *Šalinář to krosil po Hybešce* = tramvaják jel rychle po trati na ulici Hybešova. *Překrosit štreku* znamená přejít či překřížit silnici, železniční trať.

### ***Krótít (točit, odbýt, vykonat, vytáčet se)***

Současné moravské nářeční slovo znamenající něco měnit, něco dělat, vést si nějak, něčím točit, vytáčet se, ždímat prádlo či někde sloužit, zpravidla na vojně. Hantýrka tyto významy ještě rozvedla. Takže *krótít flastr* = být zavřený, *(vod)krótít si tři metry* = (od)sedět tři měsíce, *krótít kolečkem* = točit volantem, *krótít kotlem* = pohupovat zadkem, *krótít se jak plazoň* = vykrucovat se, vymlouvat se jako had, *krótít hoknu* = vykonávat práci, *krótít tajm s někým* = věnovat se někomu, trávit s ním čas, *krótít špenát* = absolvovat vojnu, být na vojně, *krótít škopky* = točit pivo.

### ***Krpa (chyba, bota)***

Uděláme nyní Cimrnamovský úkrok stranou od tématu. Slovo *die Stiefel* (čti štýfl) znamená v němčině boty, ale také nesmysly. Zajímavé, že? O tom, proč to tak je, vypráví následující příběh:

Jistý farář Stiefel předpověděl v roce 1533 na minutu přesně konec světa. Jenže ten se nekonal, a tak se mu všichni vysmáli a jeho jméno se stalo synonymem pro nedůvěryhodného kecala. Dostal se až do pořekadel, z nichž jedno znělo *wie einen Stiefel reden*, což znamená „mluvit jako Stiefel“. Pravděpodobná neznalost této historky a jazyková ekonomie zkrátila

toto pořekadlo na *einen Stiefel reden*. To se dá přeložit také jako „říkat botu“, protože *der Stiefel* je též bota. V Německu totiž nepoznají, zda to *Stiefel* je příjmení nebo podstatné jméno. U nás na Moravě je to jednodušší: Bobek = příjmení a bobek = podstatné jméno.

Ručně šitým koženým botám se často říkalo *krpce*, *krpále* nebo *krpy* a jejich výrobě *krpání*. Viz odstavec „Kropec“. A touto cestou se pozměnilo *udělat botu* na *udělat krpu*, kde výraz *krpa* však již není bota, ale dostal nový význam – omyl či chyba. *Soráč za tu krpu* = omlouvám se za tu chybu.

### **Kropec (bota)**

Ručně šitým koženým botám se často říkalo *krpce*, *krpále* nebo *krpy* a jejich výrobě *krpání*. Dnes již není *krpec* ručně šitá kožená bota ke kroji, ale spíše stará či rozbitá bota. Také *krpání* či *krpačení* ve významu vyrábění bot jsou dnes již neznámé výrazy. Žijí pouze ve slovech *krpatý* = křivý a *krpatec* = shrbený, zmenšený člověk. Ta popisují tělo člověka po desítkách let *krpání* či *krpačení*, tedy křivení se nad prací nebo také „růstu do země“ spojeném s věkem. Naši předkové na Hané používali i slova *krpatět* = tělesně scházet a *krpačit* = živořit. Toto vše jsme již zapomněli a zbylo nám z toho slovo *krpatý* s mírně posunutým významem – fyzicky pokřivený. Dalším významem slova *krpatý* je malý a o tom viz odstavec „Krpaté“. *Krpatý tužky* = křivě rostlé nohy, *krpatí vojáci v mixně* = mrtví vojáci v boji, *krpaté tratec* = hrbatý chodník.

### **Krpál (strmý kopec)**

Nesouvisí se slovem *krpatý* ve významu malý či křivý. *Krpál* je kopec, svah či sráz spíš prudký nebo velký. Odvozuje se od staročeského *krpět* = strmět, trčet. *Do takého krpála se nevyhrabu* = do tak prudkého kopce nevylezu, *Děvínské krpál* = kopec Děvín (na Pálavě). Pozor ale, *krpál Napec* = *krpaté Napec* = prcek Napoleon.

### **Krpaté (malý)**

Pochází ze starého slovanského slova „tripestik“, dnes bysme řekli třípěstník. Označovalo to tvora podobného lidem, ale vysokého pouze na tři pěsti, tedy cca 30 cm. V některých krajích se mu časem začalo říkat *trpaslík* v jiných *krpaslík*. Další varianty jsou *krpatec* či *zakrpelec*.

V hantýrce *krpaté* = malý, *krpaťeší* = menší, *krpata* = děcka, prcci, *krpál* = malý člověk, *krpál Napec* = Císař Napoleon údajně malého vzrůstu, *krpatá kirchna* = kaple, *krpatec rumunska* = štamprlka (troška) rumu, *krpatý bergle* = pahorkatina. Hantýrka občas zkracuje *krpaté* → *krpa*, takže *krpa kindoš* = malé dítě, *krpa gryml* = malý kámen. Pozor však, máme řadu slov začínajících na „krpa-“, která mají zcela jiný původ. Podrobnosti v odstavci „Kropec“.

### **Krumple, krumpec (brambory)**

Výraz *krumple*, v některých oblastech i *grumple*, v plotňáctině též *krumpec*. Pochází z německého *die Grundbirne* = zemní hrušky nebo rakouského *di Krumpirn* = křivé hrušky. *Der Grund* = zemina, *krumm* = křivý, *die Birne* = hrušky. Podobné pojmenování se vyskytuje i v okolních slovanských jazycích a dokonce i v maďarštině. *Krumple na lópačku s kyškó* = loupané brambory s kyselým mlékem.



### **Krupica, krópy, škvára (peníze)**

Inspirací pro vznik tohoto názvu mohla být moravská takzvaná miliónová polévka = zeleninová polévka zahuštěná krupicí. Ve slangu se pro větší množství peněz používají často názvy sypkých hmot jako *zrní*, *voves*, *písek* či *škvára*. A takovéto sypké peníze můžeme snadno *vysypat ze šrajtofle* a *nasypat* do nějakého projektu. *Lópat krópy* = vydělávat peníze, *dáme krópy do holpeca* = složíme se, dáme peníze dohromady.

### **Krupón (kůže)**

Slovem *krupón* se označuje v češtině i ve slovenštině kůže zbavená méněcenných okrajů, tedy nejhodnotnější střední část zvířecí kůže. Německy je to *der Croupon*, francouzsky *croupon*, italsky *gropone*. V hantýrce *krupón* = kůže jako taková, lidská i zvířecí. Příklady: *Koc měla betálně vozoncněné krupón* = dívka měla hezky opálenou pokožku. *Krupón z kňóra buchle na vandně* = vyčiněná kůže z divočáka přibitá na zdi. Někdy se výrazy *krupón* či *krupóny* označují i peníze. *Lópat betálný krupóny* = vydělávat hodně peněz. Viz odstavec „Krupóny“.

V hantýrce existuje několik specifických použití termínu *krupón*: *mět nafókaný pod krupónem* = být těhotná, *nedostal se koc pod krupón* = snaha o sex nebyla úspěšná, pokud se *pod krupón dostal*, tak snaha byla úspěšná.

### **Krupóny (peníze)**

Inspirací byla stará „kožená“ platidla, tento výraz nemá mnoho společného s výrazem *krupica* = peníze, viz odstavec „Bela“. *Kde na to vzal krupóny* = kde na to vzal peníze.

### **Krygl, krygl (půllitr, půllitrová sklenice)**

Německy *der Krug* = džbán, množné číslo je *die Krügel* (čti krygl). *Das Krügel Bier* = velké pivo, doslova džbánové pivo. Rakousky *da Krügel* znamená přímo půllitr piva i půllitrovou sklenici a kupodivu také stupeň Celsia. *Dreißig Krügel im Schatten* neznamená třicet piv ve stínu, ale 30 stupňů Celsia nebo, jak bysme řekli v hantýrce, *30 Celestýnů*. *Somruje vo love na krygl* = škemrá o peníze na pivo.

### **Krypl, kripl (zraněný člověk, mrzák, darebák)**

Německy *krüpplig* = zmrzačený, *der Krüppel* = mrzák, v rakouštině též záludný muž. V Brně to není vždy hanlivé slovo. *Nebyl sem ve špenátu, páč su kripl* = nebyl jsem na vojně, protože jsem zdravotně nezpůsobilý, *krypl kára* = invalidní vozík, *dé temu kryploví jednu do držky* = dej tomu hajzlovi přes hubu. Zaregistroval jsem také dva stupně vážného zranění: první stupeň = *zkryplit (se)*, druhý ještě horší stupeň = *zrakvit (se)*. Viz odstavec „Rakvác“.

### **Křandat (žvanit, tlachat)**

Vzniklo jazykovou hrou ze staršího českého *křápat* = říkat hlouposti, mluvit, aby se smáli, mít nevymáchanou hubu. *Valil křandat do putyky* = šel si podrbat do hospody, *křandala borcovi do kočírování vágnu* = žvanila muži do řízení, *má imrvére křandy* = má pořad řeči.

### **Křápem hodit (tancovat)**

*Křáp* zde není nějaká špatně fungující či nekvalitní věc, jednalo se o *křápy*, tedy o boty. Původní znění bylo *hodit si* či *šópnót si křápama* = zatancovat si.

Lze zaregistrovat další slova souvisící s výrazy *křápnót* = uhodit, bouchnout či vyloudit křapavý zvuk a *křópat* = chroupat, křoupat, přeneseně i jíst. Např. *křápanec kastló* = škrábnutí, zavadění karoserii auta o cestu, *ať ti křópe rypák* = dobrou chuť, *vykřópnót bobana* = vykadit se a plotňácké *vykřópnót blanu* = zbavit panenství.

### ***Křen (člověk navíc, nešika)***

Ve slovníku spisovného jazyka českého se dočteme, že výraz *křen* označuje zpravidla nevítaného či překážejícího společníka mladé dvojice, ale také neobratného, těžkopádného člověka.

Pro první význam existuje párková hypotéza. K parku, tedy uzenině o dvou nožičkách, se často podával křen. To je něco navíc a je-li ho moc, je to již nepříjemné. A tento význam se přenesl i na člověka, který doprovází párek milenců. Chvíli je to příjemné a za nějaký čas dostane jeho přítomnost chuť křenu. Podobná situace je i v angličtině, kde ten nadbytečný dělá těm dvěma angrešt (*to play gooseberry*), tedy něco chlupatého, kyselého a navíc ještě s trny.

V německém argotu mají pro venkovana, který přišel do města za dobrodružstvím či obchodem a často se stal obětí nějakého podvodu, název *der Krengel*, což znamená preclík, tedy něco jako naše označení „buchta“. Toto slovo si však u nás někdo vyložil jako zdrobnělinu od slova *der Kren* = křen. A ujal se to.

*Křen* byl také člověk, který někomu něco dobrovolně platí (zpravidla útratu v hospodě) a očekává za to nějakou výhodu. Například, že ho přiberou do party. Parta ale této jeho ochoty jen bohatě využívá. Nebo muž, v podstatě hlupák, kterého žena nejprve finančně využije, a pak odejde a ještě se mu vysměje.

A závěrem jeden příběh pro ilustraci: *Měla sem kámošku a její fotr byl na ňu metr. Vo nákyh borcovi nechcel ani čut. A kvulivá temu sem jí a jejímu borcovi musela dělat křena. Dycky sem k nim dosmykovala a šly sme jako na prohazung. U valdny na nás vartoval její borec na pincku. Bafli se za pazóru a valili do valdny. A na mě zbyl na tu hod'ku akorát ten pincek, na keré sem neměla ani noty.*

### ***\*Křence, gřence (kry)***

Staré moravské slovo *křenec* = ledová kra, na východě Moravy také rampouch. Výraz se odvozuje ze starého českého *křenúti* = ztuhnout. *Křence na Švarcavě valily pali* = ledové kry na Svatce odpluly (nebo roztály).

### ***Křenit se (usmívat se přiblíže)***

V obecné češtině znamená křenit se *hledět překvapeně, vyjeveně, usmívat se rozpačité, culit se*. *Kření se jako telisko na novodurový futra* = usmívá se jak tele na nové vrata.

Tetka Picmánková razí hypotézu, že výraz *křenit se* je odvozen od slova *křen* ve významu štiplavý kořen rostliny. A doporučuje sníst kus nastrohaného křenu a usmát se na sebe do zrcadla. Jiní zase tvrdí, že na počátku bylo staré slovo *vokřenělé* = nesvůj.

### ***Křidlica, křidla (střešní taška, poklička, klobouk)***

Lingvistici uvažují o původu od slovesa *krýt*, tedy o původním tvaru *krytlica*. Tetka Picmánková nesouhlasí v případě střešních tašek a uvažuje o jazykové hře *břidlica* → *křidlica*, neboť starší střešní krytiny byly břidlicové. Plotňáci říkali *křidlica* též klobouku, což je v podstatě *kryt* (*krytlica*) na hlavu. *Nasísl pod křidlicu na kastróle* = podíval se pod pokličku na hrnci, přenesený význam *pálené jak křidlica* = velmi chytrý či vychytralý.

Někdy za první republiky se pohyboval po Zelném rynku malý hubený muž, kterému se říkalo Franta Flinta, který zde „hlídal“ a zametal. Jednou před Vánocemi, když se prodávaly stromečky, přinesli brněnští *cánci* (viz odstavec „Cancat“) Frantovi dřevěnou pušku, s níž pak chodíval mezi stromky a hrál si na hajného. Odtud pochází přezdívka Flinta. Franta Flinta býval terčem různých legrácek a byl známý tím, že za "*křidlicu*" (=krejcar) na dárce zařehnal "*Aló já su rád*" a zvedl při tom nohu.

Poznámka: Zdali se tehdy výraz *křidlica* pro krejcar (něm. *Kreuzer* = mince s křížem) užíval obecněji, se mně nepodařilo vypátrat. Původ slova *flinta* je znám. Velmi staré zbraně byly opatřeny křesacími kameny, které se dovážely z Anglie, kde jim říkali *flint*.

### ***Křivák, křivárna (proradný člověk, špinavost, podraz)***

*Křivý* znamenalo ve staré češtině kromě tvarově zkroucený také nesprávný a špatný. *Křiv-da* byla opakem *prav-dy*. V hantýrce *křivé borec*, *křivák*, *křivoň* či *křivoklát* = špatný, neupřímný, nečestný muž, *křivé glét* = lživá listina, *křivárna* = podraz či nekalost, *křivý války* = hlouposti, podrazy. Příklady od významu tvarově zkroucený: *haxny křivolkáty* = křivé nohy, *křivoklátská štreka* = nerovná cesta plná zatáček, *křivák*, *kchán křivák* = zahnutý nůž.

Varianty výrazů pro proradnost jsou *křivé jak klika vod polepšovny*, *jak paragraf*, *jak Farinova točka*, *křivé (rovné) jak zmija po fetu*, *prohlé jak luk*.

Poznámka: 25. září 1949, havarovali na Masarykově okruhu v Brně v zatáčce pod Kohoutovicemi, která byla později nazvaná Farinova zatáčka, Ital Giuseppe Farina a Angličan David Parnell.

### ***Křusky, křusny (boty)***

Zaregistroval jsem dva významy tohoto slova. V současné době jsou *křusky* spíše nízké měkké šněrovací boty. Za starých časů to však byly pořádné vysoké a pevné boty se silnou podrážkou a kováním pod patou (někdy i pod špičkou), často i se zpevňujícím koženým páskem s přezkou. Upínaly se na ně často brusle na kličku zvané *šlajfky*, viz odstavec „Šlajfky“. Tyto boty při určitém způsobu chůze na chodníku či cestě s dlažebními kostkami vykřesávaly jiskry. Jejich název odvozuje tetka Picmánková právě od slova *křesat*.

### ***\*Ksélík, kselig (společně, dohromady)***

Plotňácký výraz. Německy *gesselig* = družný, společenský, pospolitý. V hantýrce *bóchat ksélík* = pracovat spolu, dohromady, *zaparkovali ksélík v putyce* = zastavili se společně v hospodě.

### ***\*Ksicht (obličej, tvář)***

Německy *das Gesicht* = tvář, obličej, výraz obličeje, rakousky *Gsicht*. V hantýrce *ksichtit se* = tvářit se, šklebit se, a to zpravidla výrazně. *Ksichtit se jak ščór* = tvářit se kysele, *ksichtit se*

*jak pakin* = tvářit se či vypadat jako blbec, *nahodit ksicht* = vzít podobu, ale též naličit se, *ksichtová repaska* = salón krásy, *rapaté ksicht* = vrásčitý obličej, *naskenované ksicht* = podobizna, *čenž ksichtů na rathausu* = výměna lidí (tváří) na radnici, *ksichtbúk* = facebook, *lochčít se do ksichtu* = vysmívat se. V plotnáčtině měli nadávku *ty ksichte!*

Zajímavé na tom je, že v rakouštině *das Gsicht haben* = vypadat dobře, u nás *nahodit ksicht* či *ksichtit se* znamená tvářit se či vypadat divně.

### ***Ksindl (lump, ničema, šmejda)***

Obvykle se odvozuje z německého *das Gesindl* = chátka, pakáž, sebranka. To pochází z německého *das Gesinde* = čeleď, chasa či služebnictvo. Rakousky *s Xindl*, popřípadě *s Gsindl* znamená spíše špatnou společnost či společnost, ve které se nám nelíbí být. Což lumpové, ničemové i šmejdi určitě jsou. U nás došlo k posunu významu i na neživotný šmejda, a tedy *ksidl* říkáme též nekvalitní věci. Zaregistroval jsem i výraz *zksindlit* = „přetvořit“ užitečnou věc v něco nepoužitelného. Není to však totéž, co zničit. *Štengroval nás nejaké ksindl* = provokoval nás nějaký ničema, *vyksindloval je aus* = vyhodil je (ty ničemy) ven.

### ***Kšír, kšíry (nádobí, postroje)***

Oba výrazy mají původ v německém *das Geschirr* (čti gešír) = nádoba, nádobí, řemen a postroj. Například *das Geschirtuch* = utěrka, doslova šátek na nádobí, *kšírtuch* = utěrka, *piglovat kšír* = umývat či utírat nádobí, *kšírfecna* = hadr na nádobí, *machlovat kšír do šraňku* = uklízet nádobí do skříně, *čórkařské kšír* = zlodějské vybavení, nádobíčko.

Postroje v užším slova smyslu (na koně, ale i na děti) se řeknou *das Schierr* nebo *das Geschirrzeug* (čti gešír-cojk), přeloženo doslova – řemenné cajky. *Schirren* pak znamená jak „strojit“ koně, tak je zapřahat. Odsud pochází naše *kšírovat* = strojit, navlékat, oblékat. *vodkšírovat hajtru* = odstrojit koně, *přiheftnót kindoša kšírama* = uvázat dítě řemínkami, *rychnit jak kšíry vod čokla* = hodně smrdět.

### ***Kštelt, štél (vzhled, postava)***

Německy *die Gestalt* = vzhled, postava, výkonostní forma, rakousky *Gstchölettl* (čti gšteletl) = vzhled, figura, postava. *Levé kštelt* = nehezký vzhled, *mět chabrusové kštelt*, *kštelt jak chabrus* = vypadat nemocně, přeneseně pak mít špatnou pověst. *Mět kštelt Jánošíka* = mít vzhled, ale též pověst Jánošíka. Méně časté je *byt kštelt* = být schopný zastat práci, být ve formě. Zde použijeme raději *byt štond*.

Ve variantě *štél* se zřejmě sbíhají slovy *kštelt*, *stelung* a *štylko*. *Koc má betálné štél* = dívka má krásnou postavu.

### ***Kufř (žaludek, pořádný chlap)***

Slovo *kufř* označuje žaludek (původně hrudní koš – viz též odstavec „Korbič“) a dosti známé je spojení *zdvihá se mně z teho kufř*, které znamená, že se mně zvedá žaludek nebo je mně na zvracení.

Slova *kufroň* či *kufrař* označovala v plotnáčtině také pořádného silného chlapa. Něco jako byl Franta Kocourek. Souvisí to s rakouským *da Koffer* které označuje mimo jiné i těžce pracujícího člověka. *Kufrař na roli* mohl být též nádražní nosič zavazadel.

A aby toho nebylo málo, tak ještě v padesátých letech označovalo slovo *kufr* ve studentském slangu také ředitele střední školy a to nejen v Brně, ale také ve Vídni. Možná to bylo převzato z německého argotu, kde *Kaffer* = hospodář, sedlák. Viz též odstavec „Korbič“. Je však možné, že se vycházelo z rakouského nářečního *da Volkskoffer* = blbec.

Současnější výraz *kofr* navazuje na *kufroňa* a označuje muže frajera, machra, tedy chlapa, který ve svém životě již něco dokázal. Existuje ještě jiný pohled, který říká, že předponu *ko-* používal argot k zastření původního významu, např. *kobuko* = homosexuál či *koštěkotka* = štětky, prostitutka. A z tohoto pohledu by mohl být výraz *kofr* zkrácený výraz *kofrajer* či argotické slovo *kofrako* stejného významu.

### ***Kufrovat (bloudit, pochodovat)***

Další zajímavé leč víceznačné slovo. Nemá však nic společného s předchozím *kufr*. *Kufrovat* či *zakufrovat* znamená bloudit či zabloudit a převzali jsme to z francouzského *cours faux* (čteme kur fů) = ztracená orientace. *Zakufroval jsem, lapl sem kufr* = zabloudil jsem, *kufrové gryml* = bludný balvan.

Když však *kufrujó hémoni*, nezabloudili, nýbrž hlídkují, tedy chodí či jezdí po městě. Slovo *kufr* totiž znamená také boty a *kufrovat* pochodovat a v policejním slangu i hlídkovat. Ovšem *vykufrovat z putyky* znamená jak vypochoďovat z hospody, tak vyhodit z hospody.

### ***Kufry (boty)***

Kufry byly vysoké vojenské boty a *kufrovat* znamenalo pochodovat. Přeneseně také hlídkovat, takže když dnes *švestky kufrujó*, nemusí chodit pěšky, ale klidně jedou autem. *Srazit kufr* = postavit se do pozoru s patama u sebe, přeneseně do podřízené pozice.

### ***Kugluf (bábovka)***

Jedná se o druh sladkého pečiva s kruhovým otvorem uprostřed, které se peče z třeňého nebo kynutého dvoubarevného těsta. Rakousky bábovka = *da Kugelhupf*. *Ze startu schálovali kugluf* = jako první snědli bábovku. Viz též odstavec „Bábovka“.

### ***Kujón (dareba, chytrák, šprýmař, šibal, vyčuránek)***

Lingvistici říkají, že pochází ze staršího francouzského *couillon* = zbabělec, mizera, a to z latinských slov *cóleo* = varle (ale přeneseně zbabělec) a *cóleus* = šourek. Podobnost s naším hovorovým *kule* není náhodná. Původně se mohlo jednat o kleštěnce.

Dnes francouzsky *couillonner* (čti kujone) = zneužívat, klamat a *goujonner* (čti gužone) = oblafnout a přechytračit. Zajímavá je situace v polštině, kde *kujon* = šprt, který se naučí látku bez porozumění. Což je nakonec také určitý způsob přechytračení. U nás (na rozdíl od Francie) toto slovo nemá záporný význam.

Tetka Picmánková ovšem připomíná, že *kujón* by mohl být také ten, kdo pořád něco vymýšlí či *kuje* (třeba i *pikle*) a má spoustu originálních nápadů. A že se na významu tohoto slova mohla podílet i jazyková hra. Francouzsky *couille* (čti kuj) = míč, koule a výše uvedený výraz *couillon* by mohl brát jako vykutálenec. *Potróblé Žanek voblafl šecky kujóny* = intelektuálně nesmělý Honza přechytračil všechny vyčuránky.



### ***Kukačka, kukajda (blázen, pozorování)***

A proč je *kukačka* kromě ptáka také blázen? Inspirací nám byla němčina, kde *der Gauch* = kukačka i blázen. Podobná situace je i v angličtině, kde výraz *gowk* označuje jak kukačku, tak blázna, naivku či důvěřivého člověka. *Sokolík je tak trochec kukajda* = mládenec je mírně praštěný, *špitl pro kukajdy* neboli *kukačkárna* = blázinec, psychiatrická léčebna.

Na zdomácnění tohoto slova měl vliv i americký film z roku 1975 *Přelet nad kukaččím hnízdem* od režiséra Miloše Formana, jehož děj se odehrává v blázinci.

Pozor však: *valit na kukajdu* nebo *na kukec* = jít se dívat, zpravidla tajně, je to odvozeno od koukat. *Hodit kukačku* může znamenat podle kontextu podívat se nebo také zemřít, tedy *zakukat*. Viz odstavec „Zakukat“.

### ***Kula, gula (pětka ve škole, hlava, slunce)***

Hypotéza tetky Picmánkové říká, že na počátku byla *bakula* = hůl, kterou dostávaly za starých časů děti ve škole přes zadek, když zlobily nebo se do školy řádně nepřipravily. V dnešní slovenštině *bakula* = hůl se zahnutým koncem, latinsky *baculum* = berle a nám tento výraz souzní se slovem *bácnót*. Později se *bakula* zjemnila na *rákosku*. Takže když se žák nepřipravil či nic neuměl, dostal řádně *bakulou*, až se mu na zadku udělaly modřiny či boule, kterým se na Moravě říká také *bakule*. A jazyková hra přeměnila *bakulu* na *kulu*: dostat klepec bakuló → kópit bakulu → kópit kulu. V Čechách se říká *bajle* a to je též zkrácené *bakule*. *Kópil se kulu z matiky* = dostal jsem pětku z matematiky.

Další významy: koule, na základě tvarové podobnosti též hlava či slunce. *Z kule* = z hlavy, *prdlo, hrklo nu v kuli* = zbláznil se, *kula peče* = slunce pálí, *gula pepřa* = kulička pepře, *šecko do gule, do grče* = vše dohromady.

### ***Kulma, nakulmovat (havárie, nabourat)***

Všichni víme, že *kulma* je ruční nástroj na vlnění vlasů teplem. V řemeslnickém slangu označuje toto slovo pájku. Německy *der Kulm* = vrchol kopce či chlum (zalesněný kopec) a sloveso *kulmen* je geologický termín pro přetváření povrchu země. Můžeme říct, že i my přetváříme neboli *kulmujeme* vlasy tím, že na nich děláme vlny, což jsou takové malé kopečky.

Ale co to má společného s havárií? Musíme vyjít ze spojení *zvlnit plechy*. To můžeme vyjádřit jako *nakulmovat plechy* a jsme doma. *Nakulmovat vágn* = nabourat auto neboli pokřivit mu či zvlnit plechovou karoserii, *kulma* = havárie.

### ***Kulov (Útěchov)***

Útěchov, v 17. století ještě *Outěchov*, německy *Autiechow* či *Autiechau*. Jméno dostal podle nějakého Útěcha či Vtěcha (Vojtěcha), což mohl být dle tehdejších zvyklostí jeho zakladatel.

Slangově se Útěchovu říká *Autěcháč* a také *Kulov*. Proč? Na útěchovské pečeti ze 17. století je uprostřed zkřížená sekera s kopáčem (což bylo běžné lesní nářadí) a kolem nich je osm kotoučů – kruhů. Vypráví se, že když kdysi dávno spatřil vranovský pošťák na jedné obálce toto úřední razítko s osmi „kulama“, tak rozzlobil se, že musí zase „šmajdat přes valdec to toho pobóchanýho Kulova“.

### ***Kumbál (malá místnost, komora)***

Toto slovo uvádí ve svém slovníku již Josef Jungman. Odvozuje se od německého *der Koben* = malý byt, holubník, chlívek. Nazýval se tak pokojík pro služky, komora na krámy neboli *bordelcimra* a dnes i jakákoli malá místnost. *Zimní bacóchy z káry sem zašil do kumbála* = zimní pneumatiky jsem uschoval do komory.

### ***\*Kumšt (umění, dovednost, zručnost)***

Německy *die Kunst* = umění, dovednost či zručnost. *Kumštýř, kumštmachr* = umělec, *Kumštóda* = dům umění, *to není žádné kumšt* = to není složité, to je snadné.

### ***Kůň (sešíváčka)***

Pro živočicha koně máme dnes v Brně označení *hajtra*, Plotňáci říkali konům *čtyři kopyta*. Ale aby to slovu *kůň* nebylo líto, dostalo v Brně význam děvče (viz odstavec „Koňa“). Na Moravě označují výrazy *kůň, koník*, někdy též *šemík* či *hátaty tla* také kancelářskou sešíváčku neboli *scvakávačku* a také sešíváčku čalounickou. Proč? Jedni tvrdí, že zvuk při sešívání listů papírů připomíná klapání koňských kopyt. Jiní říkají, že vjede-li při práci sešíváčkou sponka do prstu, bolí to, jako když kousne kůň. Další zase poukazují na tvarovou podobnost s kobyolkou zelenou, které se na Moravě říká koník.

S tímto *koněm* souvisí spojení *scvaknót léstra koněm* nebo dokonce *skonit léstra* znamenající sešít papíry sešíváčkou. Sponky do sešíváčky dostaly pojmenování *žrádlo pro koňa, oves* či *obrok*, ale také *klamerky, kramerky* či *kramličky* (viz odstavec „Kramle“) a dokonce *švábi*. *Nakrm koňa* = dopln sponky do sešíváčky. Rozešíváče, tedy přípravku na odstraňování kancelářských sponek, se říká *rozkoňovač* či *vodkoňovač*.

A jen tak pro zajímavost: Ve slangu řidičů nákladních automobilů *kůň* = tahač, ve vojenském slangu *velký kůň* = dozorčí útvaru a *malý kůň* = pomocník dozorčího útvaru.

### ***\*Kunčoft (zákazník, klient, odběratel)***

Lingvistici uvádějí, že tento výraz pochází z německého *die Kundschaft* = zákaznictvo. Tetka Picmánková v tom ovšem slyší *der Kunde* = zákazník + *schaften* = nařizovat, poroučet, tedy, že náš zákazník je náš pán. *Kunčofti už štrykujú čapama* = zákazníkům se již motají nohy, *skasírovat kunčofty* = vybrat peníze od zákazníků.

### ***Kunda (klín, lůno)***

Podíváme-li se do indické jógy, zjistíme, že tam nazývali posvátnou lidskou sexuální energii *kundaliní* a ta sídlila v *kundě*, v křížové kosti. Latinsky se říká ještě dnes této kosti *os sacrum* = svatá kost. Jejím základním symbolem byl rovnoramenný trojúhelník s jedním vrcholem dolů.

Tato sexuální energie měla dvě možnosti realizace. Buď proudit páteřním kanálem nahoru do hlavy a postupně přeladit mozek na vyšší level (osvícení), nebo se uvolňovat sexem. Tyto vědomosti se na západ rozšířily již po výpravě řeckého vojevůdce Alexandra Makedonského po roce 326 před naším letopočtem. Západní společnost upřednostnila tu druhou možnost a slovem *kunda* označila ženský pohlavní orgán s jeho nejbližším okolím a použila pro něj

stejný symbol. Klínovitý se řekně latinsky *cuneatus* a francouzsky, italsky i španělsky pak *cuneiforme*.

Staří Římané pojmenovali lůno *cunnus*. Němci to převzali jako *die Kunt* a my jsme si to přetvořili na *kundu*. Slovo *Kunt* připomínalo stará česká slova *kundal* = chundel a *kundaliti* = kudliti, cuchati. Ve hře bylo totiž i ochlupené okolí. Současná móda vyholování nás však nechala pozapomenout na původní symbolický trojúhelník a nahradila jej kosočtvercem s úhlopříčkou, přestože již Jára Cimrman upozorňoval, že „to tak nevypadá“.

### ***Kuplovat (spojovat něco)***

Na počátku byla latinská slova *copula* = spojení, pouto, pojítka, *copulare* = spojovat a *copulatio* = soulož. Ta přešla do němčiny jako *das Kuppeln* = spojení, *kuppeln* či *koppeln* = spojit, sepnout, svázat, souložit, ale i používat spojku v autech. Odsud se do naší řeči dostala slova *kopulovat* = souložit a *kuplíř* = původně ten, kdo spojuje muže a ženy, později dohazovač a pasák prostitutek pobírající část jejich příjmů.

V brněnském dopravném slangu *kupl* či *kuplák* = spřáhlo, *(na)(za)kuplovat* šaliny = spojovat tramvaje (podobně lze *kuplovat* i železniční vozidla), *rozkuplovat* = rozpojit, *kuplštangla* = spojovací tyč (např. na odtah nefunkčního vozidla). Truhláři zase *kuplujó fošny* = spojují desky na čep a dlab. A protože německé *die Kupplung* označuje též automobilovou spojku, můžeme *nakuplovat kvalt v káře* = zařadit rychlost v autě, doslova zapojit rychlost.

### ***\*Kurglovat (kloktat, žbluchat)***

Německy *gurgeln* = kloktat, klokotat ale i vrkat (holubi). Rakousky *da Gurgel* = chřtán, ohryzek, hrtan. *Vykurghuj si salcnó* = vykloktej si solným roztokem. V medicíně *gurgling* = klokotání v uších.

Tetka Picmánková ovšem slovo odvozuje z polského *gurglować*, které v překladu znamená kloktat. Zkomolením se prý sjednotilo s naším výrazem *kryglovat*, tedy lábat (nezřízeně pít) pivo z kryglu, až to v hrdle klokotá. Připouští však, že to mohlo být naopak a hantýrka výrazem *kryglovat* obohatila slovní zásobu polského národa.

### ***Kurýr, kurýrovat (posel, léčit)***

Jediné, co mají tato slova společného, je původ z latiny. *Kurýr* byl původně spěšný vojenský posel, díky němuž byla umožněna součinnost vojenských jednotek. Toto slovo pochází z latinského *currere* (čti kurere) = běžet. V němčině je to *der Kurier*. *Z Kónic voldlifrovali kurýra do Brniska* = z Kounic poslali posla do Brna.

Výraz *kurýrovat* neboli léčit pochází z latinského *cūrāre* (čti kúráre) = starat se. V němčině je to *kurieren*. Odpovídající podstatné jméno je *cúra* (čti kúra) = starost, péče, v němčině *die Kur*. *Kurýruju si chabrusové cemr* = léčím si bolavá záda, *Fanóša kurýrujó v raplhausu na Hůskové* = Frantu léčí v psychiatrické léčebně v Černovicích, může to však znamenat, že jej tam „uklidili“ jako nebezpečného režimu.

### ***\*Kuřba (pohoda, zabíračka, felace)***

Výraz má dva takřka protichůdné významy. První příjemný je odvozený od příjemné chvílky s cigaretou – pokoušeníčko, a také felace. Druhý význam je víceméně nepříjemný – záhuľ,

tedy intenzivní činnost při které se z nás „kouří“. *Baladička a kuřba* = dobrá nálada a pohoda, *byt v kuřbě* = být v pohodě, *kuřba na gánku* = kouření na balkóně, *vydrápat se na ten bergl, to byla kuřba* = vylézt na tu horu, to byla zabíračka, *dat nekemu kuřbu* = *dat nekemu pokóřit* = dát mu zabrat, ale také ponížit jej či přinutit k něčemu nepříjemnému.

### ***Kuš (mlč)***

Pochází z německého *kush* = mlč, ale také lehni. *Kuš, ty kailmone* = mlč, ty loudile. Rakousky *kuschen* či *kuschn* znamená nejen držet hubu, ale i krok, tedy podřídít se bez řečí. Druhý význam odpovídá francouzskému povelu pro psy *couche* = lehni. Naši oponenti ovšem tvrdí, že již ve středověku si lidé povšimli zvuku, který vydává opeřený šíp vystřelený z *kuše* (samostřílu). Ozve se jasné "psst", tedy stejný zvuk, který vydáváme, pokud chceme někoho utiшит.

Výrazu *kuš* se používá i ve zjemnělém tvaru *no kuš* či *ale kuš* a znamená to přibližně nepovídej či jak by řekli Slováci – *netáraj*! Porovnejte si to s odstavcem „Sklapni kušnu“.

### ***\*Kutat (těžit, dolovat)***

Rakousky *kutten* = těžit, dolovat, hrabat (se) v něčem. Hantýrka i některá nářečí si z něj odvodily název *Kuttenberg* = Kutná Hora a výrazy *kutat* (se) = hrabat (se), těžit, *vykutat* = vyhrabat a *zakutat* = zahrabat. *Kutat goldnu* = těžit zlato, *zakutat se do hader* = zahrabat se, ale i schovat se do peřin, *kutačka na chirdě* = operace a *kuták* = hák k prošťourávání popela v kamnech.

### ***Kuthan (obdélníkový pekáč s držadly)***

V okolobrněštině a na Hané také *kothan* či *kotchan*. Jedná se o zkomolené německé *die Glutpfanne*, kde *die Glut* = žár a *die Pfanne* = pánev, pekáč. Původně to byly pánve nebo pekáče, které se dávaly přímo na oheň. Jiní vidí původ tohoto slova v německém *die Kochpfanne*, kde *kochen* = vařit. *Flajšnu v kuthanu pichneme do rozhajcovaný hajckysně* = maso v pekáči vložíme do rozehřáté trouby. V okolobrněštině existuje i varianta *brutfan*, *brotfan* či *brutvan*, které pochází z německého *die Bratpfanne*, přičemž *braten* = péct, smažit.

### ***Kutloch (malá nevlídná místnost, neupravená postel)***

Původně to byl *kutlhof* – místo či místnost pro porážení zvířat. To pochází z německého *der Kuttelhof*, kde *die Kutteln* jsou vnitřnosti a *der Hof* = dvůr, statek či hostinec. Ostatní významy jako zchátralý domek či pelech (ve významu postel) byly přidány později. *Kindoši, zaplujte do kutlochů* = děcka, zalezte do postelí, *bezďácké kutloch* = improvizované obydlí bezdomovců.

Tetka Picmánková uvažuje o tom, že *kutloch* je vlastně *kutaný loch* (rakousky *kutten* = těžit, dolovat, hrabat (se) v něčem + *das Loch* = díra, brloh, doupě). Od slova *kutten* je odvozen název *Kuttenberg* = Kutná Hora, viz též odstavec „Kutat“.

Pozor však, *kutloch* ve významu postel není ono *kutě*, tedy místo, na které chodíme spát. Někteří říkají, že uložit se *na kutě* = na kutnu, kterou měli kněží a mniši stále k dispozici (něm. *die Kutte*). Lid ovšem označoval *kutnou* i pracovní oděv. Jiní zase tvrdí, že se ukládáme do ústraní někde do kouta, východomoravsky *do kúta*. Existuje i hypotéza, že *kutě* bylo

původně maďarské *kutyaház* = psí bouda nebo ruské *kút'* = zadní kout za pecí, kam se chodilo spát.

### *Kuzma, kuzmič (mladík, hoch)*

*Kuzma* je především ruské mužské jméno. *Kuzen* a *kuzina* znamená rusky i polsky bratranec a sestřenice. *Kuzma* tedy původně znamenalo něco jako kamarád, spřízněná duše. Mužská verze se ujala pod vlivem ruského fiktivního spisovatele jménem *Kuzma Petrovič Prutkov*, což byla, podobně jako náš Jára Cimrman, uměle vytvořená osobnost, pod jejímž jménem vydávalo svá satirická díla několik ruských spisovatelů 19. století.

*Kuzma gel* měla být původně mastička, která po namazání umožní hochům bez problémů dostat se do dívčích pokojíků. Její vývoj byl pravděpodobně zastaven.

A jen pro doplnění a ilustraci toho, že cesty jazyka mohou být nevyzpytatelné: V turečtině mají výraz *kuzum* = jehňátko, beránek. Je to něžný výraz pro oslovení dítěte tureckýma matkama při mazlení.

### *Kůža (hezké děvče)*

Zde máme dvě hypotézy. První říká, že se původně jednalo o dívku štíhlou až hubenou, pro kterou se užívalo též označení *kost* a *kůže*. Druhá říká, že se původně jednalo o dívku povolnější. Vychází z faktu, že v plotnářčině i v pepíkovštině existovalo spojení *dostat se babě pod kůžu* = překonat „obranou slupku“ či počáteční odpor a mít s tou ženou sex. A *kůža* je v přeneseném slova smyslu ta dívka, u které jsme byli úspěšní. Viz též odstavec „Krupón“. Další hypotéza hovoří o tom, že *kůža* je zkrácené kuželka. Viz odstavec „Kuželka“.

Pozor však, v běžné mluvě používané *dostat se někomu na/pod kůži* znamená zpravidla pouze prohlédnout ho, odhalit ho či dopadnout ho. *Pod kůži* můžeme v běžné řeči dostat též nějaké návyky či dovednosti, tedy osvojit si je.

Poznámka: Když je holka pěkná, řekněme *to je kost!* Nebo také *to je kůža*. Ale když je holka *kost a kůža*, tak není zpravidla moc hezká.

### *Kuželka (lahvové pivo, lýtko, dívka)*

V případě láhve na pivo a lýtko se jedná o tvarovou podobnost s panáky, kteří se při hře zvané „kuželky“ sráží koulí. Podobná je situace ve francouzštině, kde *quille* (čti kīj) = kuželka i haksna. V případě dívky můžeme uvažovat též o tvarové podobnosti anebo je to přenesení významu z části (lýtko) na celek (dívka). Slovo *kuželka* ve významu dívka je též zkracováno na *kůža*.

Hra zvaná „kuželky“ má svůj původ pravděpodobně v antice. Existuje však legenda, která vysvětluje vznik pojmenování *kuželka*. Velitel brněnské věznice na Špilberku rotmistr Bedřich Kužela chtěl vězňům zpříjemnit pobyt v tomto zařízení a tak pozval Járu Cimrmana, aby za něj tento úkol vyřešil. Cimrman vytvořil z vězňů pěvecký sbor, který nazval „Sbor recidivistů“, a začal s nima zkoušet kus „Babinský na Špilberku“. Jeden z vězňů s upilovanou vězeňskou koulí však chtěl utéct. Když se rozběhl, uvolněná koule se kutálela z kopce a srazila dozorce, který tam zrovna byl. V tu ránu dostal Cimrman nápad. Pověsil kouli na šibenici, pod ni naskládat devět malých dozorců vyřezaných ze dřeva. Aby si udělal oko



u velitele rotmistra Kužely, začal těmto dřevěným loutkám říkat *kuželky*. A když vězni házeli kouli po dřevěných dozorcích, nálada se jim hned zlepšila.

### ***Kvačit, přikvačit (spěchat, přispěchat)***

S těmito slovy jsem se setkal v jedné hantecové knížce, jsou to slova moravská. *Kvaka* byl háček na konci pastýřské či husopasecké hole. Přitahovaly se jím ovce za nohu nebo husy za krk. Původně tedy *přikvačit* = přitáhnout *kvakou*. Se zánikem pastýřství se na *kvaku* pozapomnělo a výraz *přikvačit* znamenal přitáhnout cokoli. A protože přitáhnout odněkud znamená též přijít odněkud, dostalo postupně sloveso *přikvačit* tento nový význam. A pod vlivem slov *kvapit*, *kvapný* a *kvaltovat* byl význam doplněn ještě o složku rychlosti. *Kvačit na domášov* =spěchat domů, *régna přikvačila* = déšť rychle přišel, znenadání začalo pršet, *chmurky přikvačily* = starosti přišly, nastaly, objevily se, *přikvačily štyrpětkový nargle* = dostavila se čtyřicítka.

### ***Kvádro (oblek, sako)***

Mnozí muži se v nažehleném obleku cítí, jako by na sobě měli balvan, jinak řečeno kvádr. Německy *der Quader* = hranol i balvan (z lat. *quadratus* = pravoúhlý). A tak začali obleku říkat *kvádro*. Navíc výrazné ramenní vycpávky u starších sak a jejich rovný střih dávaly jeho nositeli tvar kvádru.

Jiní odvozují tento výraz z francouzského *garde-robe*. *Garde* = úschovna, sklad, *robe* = šat. Zkomolením vzniklo (původně v divadelním slangu) *kvarderóba* a po zkrácení *kvádróba* ve významu šatna či šatstvo. A nakonec *kvádro* ve významu oblek, později jen sako. *Voháknót kvádro* = obléct oblek, sako, *nahod' lehký kvádro*, *slamák a di* = obleč si lehké sako, slaměný klobouk a běž.

Tetka Picmánková ovšem slovo *garde-robe* rozkládá jinak. *Garde* = hlídka, ozbrojená ochranka skládající se z gardistů, *robe* = oděv a *kvarderóba* či po zkrácení *kvádróba* = oděv, uniforma gardistů.

### ***Kvákat (žvanit, mluvit)***

Zdálo by se, že je to odvozeno přímo od žabího zvukového projevu, ale podezřelá jsou i slova rakouská a německá. Kvákat ve smyslu kuňkat či skřehotat se řekne německy *quaken*, kvákat ve smyslu žvanit, kecat či plácát nesmysly pak *quatschen* (čti *kvačen*). Rakouské *quatschn* znamená kromě blábolení a žvanění také četovat (chatovat) s lidma na internetu. *Nekváké už* = mlč, *ani nekvákne a vodvalí pali* = nic neřekne a zmizí.

Zaregistroval jsem i výraz *kvakoňa*. Původně to byla dívka ze Žabovřesek, tedy *kva-koňa*, muže to být také upovídáné děvče.

### ***\*Kvaltovat, kvalt (spěchat, rychlost)***

Německy *die Gewalt* = akční síla, moc, násilí, *mit Gewalt* = rychle. *Kvaltovat* znamená především spěchat, *kvaltoval sem do hokny* = spěchal jsem do práce. Podle kontextu také naléhat, *kvaltoval na mě*, *abych už vodklapal* = naléhal na mne, abych již odešel, *nekvaltuj na mě* = nespěchej na mne, ale též nenaléhej na mne. Ve staré okolobrněštině *zkvaltovat* = znásilnit, *zkvaltoval mně stařku* = znásilnil mi manželku.

V hantýrce *kvalt* či *kvaltůvka* = spěch, shon, rychlost. *Kvaltovat s hoknó* = *spěchat s prací*, *kvaltem na domášov* = rychle domů, *hercna mně kvaltovala* = srdce mi bilo rychle. Odvozený výraz *vykvaltovat (z kěru) aus* = rychle vyhodit (z bytu), *nakvaltovat se (do kěru, do šaliny)* = rychle vstoupit (do bytu) či nastoupit (do tramvaje). V motoristickém slangu *kvalt* = rychlostní stupeň, *kvaltkysna* = převodovka, *kvaltpáka*, *kvaltbalda* = řadící páka, *kuplovat kvalty* = řadit rychlosti, *pětikvalt* = auto s pěti rychlostními stupni, *rozkvaltované vágn* = rozjeté auto, *kvaltová fligna vod švestek* = policejní měření rychlosti či silniční radar.

### **Kvantlík (trocha, čtvrt cihly)**

*Kvantlík* nebo také *kventlík* či *kvintlík* byl původně stará váhová míra, 1 *kvantlík* =  $\frac{1}{4}$  lottu. Český lott = 16 gramů, vídeňský lott = 17.5 gramů. Německy *das Quintchen*. Označovalo se tak často malé množství (něm. Quäntchen = trochu), zejména v kuchařských receptech. *Migni do teho kvantlík skořky* = přidej do toho trochu skořice. V zednické hantýrce *kvantlík* =  $\frac{1}{4}$  klasické plné pálené cihly, německy *das Quanterl*.

Tetka Picmánková však tvrdí, že by se správně mělo říkat *kvaltílik* – latinsky *quarta pars* = čtvrtina, zatímco *kvintlík* by měl být pětina neboli *quinta pars*. Sama používá též výrazy *sextlík* = šestina a *centlík* = desetina.

### **Kvelb (obchod)**

Německy *das Gewölbe* (čti gevelbe) = klenba, klenutí, hrobka, báh a *wölbig* = klenutý. Jak jsme tedy přišli na význam obchod? Naše prababičky označovaly jako *kvelb* původně klenutou komoru, mnohdy vykutanou v zemi. Dnes bysme řekli spižírnu. A časem se to přeneslo i na obchody v klenutých prostorech. Ono to v podstatě byly jakési „spižírny“ se spoustou krámů. A když začaly přibývat i obchody v neklenutých prostorech, tak se jim tak ze setrvačnosti začalo říkat také. *Sem hodil stopku do kvelbu* = zastavil jsem se v obchodě, *kvelbař* = obchodník, zaměstnanec obchodu.

### **Květák (květina, mozek, hlava)**

Podle slovní podobnosti *květák* = květina či dokonce kulturní rostlina, podle tvarové podobnosti *květák* = mozek, přeneseně i hlava.

Příklady: *květák na budce* = kudrnatý „afroúčes“, ale též kudrnaté šediny, *květák v emigraci* = mozkový útlum, *žhavit květák* = přemýšlet, *ubóchnót na kvěťáku vint*, *kudrlinku* = zapamatovat si, naučit se, doslova udělat (nový) závit na mozku. Slovo *květák* je zaměnitelný s výrazem *karfiól*, viz odstavec „Karfiól“.

### **Kvér, vykvérovat (střelná zbraň, vyhodit)**

Německy *das Gewehr* = puška, ruční střelná zbraň. Souvisí s výrazem *die Wehr* = ochrana či odpor. V hantýrce *nakrmené kvér* = nabitá zbraň, *kvér na dvě štreky* = dvouhlavňovka, *mašinkvér* = kulomet, *kvérmachr* = pistolník.

Od slova *kvér* odvozuje tetka Picmánková výraz *vykvérovat* = vyhnat, vyhodit, přeneseně též odstranit, původně však vyhnat se zbraní v ruce. *Vykvérovat vožungry aus* = vyhodit opilce ven. Pozor na záměnu s *vykérovat* = *vysměčít kér* = uklidit, viz odstavec „Kérovat“ a „Kér“.

### ***Kvinde dostat, nakvindovat se (dostat košem, nastěhovat se)***

Německé *das Gewinde* znamená nejen závit šroubu či vinutí cívky, ale také věneček, kterým si lidé oznamovali konec vztahu. *Dostat kvinde* odpovídá našemu dostat košem, akorát ten koš (věneček) neměl dno. *Dat si kvinde s koc* = rozejít se „dohodou“, *dat kvinde familce* = rozejít se s rodinou, odejít od rodiny, ale také *dat kvinde škopku* = přestat pít pivo.

*Nakvindovat se nekam* znamená takřka doslova našroubovat se tam, tedy nastěhovat se, přistěhovat se nebo také vnutit se někam. *Vykvindovat (se)* je pak přesný opak.

### ***Kvit, kvitovat (bez závazků, vzít na vědomí)***

Fráze *sme si spolem kvit* pochází z německého *quitt* = vyrovnán, zproštěn (dluhu). Do němčiny se dostalo z francouzského *quitte* = vyrovnaný, zbavený dluhů. *Kvitovat* pochází z německého *quittieren* = vzít na vědomí, přijmout, uznat. Například *natěšeně kvitovat gól, viktorku* = s radostí přijmout gól, vítězství. Existuje i starší význam tohoto slova a to potvrdit příjem něčeho např. *kvitovat* či *kvitýrovat prašule*.

### ***Kvont (šaty)***

Plotňácký výraz *kvont* pochází buď z vídeňského *s Gwand* = šaty, nebo z německého *das Gewand* = oblečení, šaty, roucho i háv. *Měla štramácké kvont* = měla elegantní šaty. *Kvontšraňk* = skříň na šaty, *kvontkasten* = truhlice na šaty.

### ***Kvrdat, kvrdlák (kvedlat, kvedlačka)***

Německé *quirlen* znamená kvedlat, míchat. *Verquirlen* pak rozšlehat. Příklady z hantýrky: *rozkvrdlat véca do blče* = rozkvedlat, *pokvrdláme majdu* = zamícháme omáčku, *vkvrdat* = vmíchat, *zakvrdat* = zamíchat a pod.

### ***\*Kybl, kybl, kyble, vykyblovat (kbelík, pivo, prsa, vyhodit)***

Německy *der Kübel* = kbelík, vědro, hovorově *der Kübelmann* = popelář, *kübeln* = vyblít, rakousky navíc *da Kübel* nebo též *da Kibl* = člověk, který má prázdnou hlavu, *kübeln* = hltavě pít, ale také vyhodit do odpadkového koše a *es kübelt* = silně prší.

V hantýrce *kybl*, někdy též *kébl* či *kchébl* = *krygl* = püllitrová sklenice s uchem, přeneseně pak pivo, *kybl na binčus* = odpadkový koš, *vykyblovaná dózna* = prázdná hlava, *chálkový kybliky* = jídlonosič, *kyblovat kindoš do betle* = ukládat děti k spánku, *nakyblovat se* = nastěhovat se, vniknout, *vykyblovat kontyše* = vyvézt (vysypat) popelnice, *vykyblovat z hokny* = vyhodit, propustit z práce, *x litrový kyble* = prsa velikosti x (zřejmě tvarová podobnost), u motoristů *kyble* = válce v motoru.

Fráze *na plný kyble* = hlasitě, rychle, na plný plyn může souviset s válci u motoru, tedy na plný výkon válců neboli *kyblů*. Tetka Picmánková v tom ovšem vidí starý způsob odměřování kapalin a syplých hmot na tzv. vědra. *Na půl kyblu* = do polovičky, na polovic, *na plné kybl* = úplně, doplna. *Zabóřit na plný kyble* = zařvat hodně hlasitě.

### ***Kydat, kydy, kydnót, vykydnót (kecat, řeči, sednout, vyhodit)***

Starý slovanský výraz, který původně znamenal vrhat, metat. Na Moravě se ujaly přenesené významy házet či vyklízet hnůj nebo převracet kompost. V přeneseném slova smyslu házet na

někoho zpravidla hubou něco nepěkného – pomluvy, hanu či špínu. Tomu, co rozhazujeme, říkáme pak *kydy*.

V řeči světských *vykdnót* = dát. V hantýrce mají tato slova velmi mnoho významů včetně přenesených. *Kydat bludy* = žvanit nesmysly, *kydat na někoho neco* = očeřňovat, pomlouvat, hanobit, *kydat do budky pakyšoviny* = tlouct hlouposti do hlavy, *kydy* = řeči, zvěsti, hlouposti, *ajnštajnovský kydy* = chytré řeči, *póštět kydy* = říkat nesmysly, *baštit kydy* = věřit řečem, *vykydávát* = vykecávat, *nakydal (kydá) bílé sajrajt* = napadl (padá) sníh, *kydnót neco nekam* = dát či vložit něco někam, *kydnót neco na* = posypat, nasypat zasypat, *kydl mně sér (blča) na fusbódnu* = spadl mně (ukápla mně) sýr (polévka) na podlahu, *kydnót na čestr* = posadit se, *kydnót na seslu* = posadit se na židli, *vokydat* = okecat či pomluvit, *pokydat* = znečistit nějakou hustou tekutinou, *vykdnót* = podat, vložit, *vykydat*, *vykydnót* = vybalit, vyklopit, vysypat, vylít či vytáhnout.

*Kydnót* můžeme někam také sami sebe nebo svůj zadek, takže v přeneseném významu *kydnót* = sednout si, *vykydnót se na fotel* = rozvalit se v křesle, *vykydnót se z futer* = vyvalit se ze dveří, *rozkydlé* = obézní, rozvalený.

### **\*Kychna, kychta (smrad)**

Výraz *kychna* vznikl podle tetky Picmánkové kombinací slov *kachnit* = prdět a *rychna* = smrad. Viz odstavce „Kachna“ a „Rychna“. Změnu *kychna* → *kychta* mají na svědomí seveomoraváci. Ze zdejších železáren známe výraz kychtové plyny, což jsou hořlavé plyny odcházející z vysokých pecí. Z *tvarglů valí řácká kychta* = z tvarůžků jde pořádný smrad.

### **Kykyrýksdorf (Kohoutovice)**

Kohoutovice, německy původně *Kochutowicz*, později *Kohautowitz*, hovorově *Kohótky*. Název se odvozuje od příjmení Kohut či Kochut. V hantýrce jsem se setkal s názvy *Kykyrýksdorf*, *Kokrsdorf* a *Kikec* resp. *Kykec*. Pak zde máme ještě poloněmecké varianty *Kikidorf* = kohoutí vesnice a *Kikihóf* = kohoutí dvůr. A jednu zcela německou, a to *Hahnberk* = kohoutí kopec.

### **Kykyrys (něco nepěkného, vážný problém či nemoc)**

Vypátral jsem několik významů slova *kykyrys*.

1/ *Kykyrys* je univerzální slovo (podobně jako *bazmek* či *krám*), které použijeme v situacích, když neumíme něco pojmenovat nebo nevíme, k čemu to je. *Zahučel tam nějaké kykyrys*, *vytáhni ho* = spadl tam nějaký blíže neurčený předmět, vytáhni ho.

2/ *Kykyrys* je něco škaredého či hnusného nebo někdo nepěkný. *Narazit si kykyrysa* = sbalit škaredého nebo i nemocného muže.

3/ Ovšem ve slangu některých zdravotnických oborů *kykyrys* = mikrob. A když přihlédneme k předchozím dvěma významům, pak *kykyrys* je vážná a nepěkná nemoc, kterou momentálně nedovedeme přesně specifikovat či pojmenovat. *Nešuké s ním, ešče čapneš nějaké kykyrys* = nesoulož s ním, ještě chytneš nějakou vážnou chorobu.

Tetka Picmánková tvrdí, že toto slovo vděčí za svůj vznik „kohoutí nemoci“ neboli syfilis. Pokročilé stadium této nemoci poškozuje nervy v nohách a to se projevuje čapí nebo kohoutí

chůzí. A tak jazyková hra přeměnila slovo syfilis nejprve na *kykiris* a později na *kykyris* či *kykryys*. A časem se význam přenesl na další konkrétní i nespecifikované vážné nemoci.

### **\*Kylna (brko, splávek)**

Za starých časů si vyráběli rybáři tzv. splávek z drůbežího brka, které provlekli kuličkou z lehkého dřeva či korku. Z tohoto důvodu se splávku říkalo u nás též brko a v Německu *der Kiel* = brko, pero, stéblo, nebo dokonce *die Kielfeder*. Odsud pochází také výraz *kylna* z brněnské rybářské hantýrky. *Fišmoni šperkovali kylny* = rybáři vylepšovali splávky.

### **Kyničky (Kníničky)**

Kniničky, německy nejprve *Klein Künitz*, později *Klain Kinitz*. Malé proto, aby se odlišily od nedalekých větších Moravských a Německých (Veverských) Knínic. Hovorově i v hantýrce *Kyničky*. Nejstarší název je *Malé Knehyničky*, což znamenalo ves patřící *kněhyni* neboli *kníni*, což je kněžna nebo také abatyše kláštera. Všechny troje Knínice totiž patřily až do 18. století cisterciánskému klášteru Porta coeli v Předkláštří u Tišnova.

### **\*Kyrbis, kirbis (dýně, hlava)**

Plotňácký výraz. Německy *der Kürbis* = tykev, dýně. Jelikož se pro tvarovou podobnost říkalo hlavě *dyňa*, použili pro ni Plotňáci také výraz *kyrbis*. *Kyrbisová blča* = dýňová polévka, *kópil gentlem na kyrbis* = dostal kamenem do hlavy.

### **Kysat, kysanec (spát, ospalek)**

Německy *das Kissen* = polštář a od tohoto slova jsou odvozeny moravské výrazy *kysáč* = polštář, *kysat* = spát, *zkysnót* nebo *(na)hodit kysanó* = zaspát, usnout, *rozkyšané* = rozespálý a *kysanec* = ospalek v oku, *kyšó mu augle* = má v očích ospalky. *Kysat s někým* = souložit, původně „spát s ním“, *kysaná* = soulož, *kysala s cizím konópkem* = „sesmilnila“, byla nevěrná.

Naše hantýrka si doplnila ještě další významy: *Zkysnót* nebo též *zkésnót někde* původně znamenalo tam „zaspát“, přeneseně pak zdržet se někde, zůstat tam nečekaně dlouho či tam uvíznout. *Fest regnilo a tak sem zkysl v putyce* = silně přšelo a tak jsem se zdržel v hospodě. V současném mládežnickém slangu to znamená též nebýt schopen projít počítačovou hrou dál. *Zkysl sem v pátym levelu* = skončil jsem v páté úrovni (hry).

Rozlišil jsem slova *kysanec* = ospalek a *kisanec* = polibek (viz odstavec „Kisanec“) pomocí Y a I. V běžných textech se to však takto nedělá a význam musíme pochopit z kontextu.

### **Kystna, kchystna. kistna (krabice, truhlice, pokladna)**

Německy *die Kiste*, latinsky *cista* = schránka, skříňka. V rakouštině *di Kiste* = bedna, postel, televizor, automobil, počítač i tlustá žena. Hantýrka převzala všechny tyto významy a přidala další. Takže *kysna* = branka na hřišti a *kysnař* = brankař, *brýfkysna*, *postkysna* = poštovní schránka, *kalkysna* = lednička, *mundúrkysna* = šatní skříň, *katrová kysna* = klec. Plotňáci používali výraz *kysna* také pro pokladnu či trezor tvaru krabice.

Pak zde máme záhadnou plotňáckou frázi *přistavit kystnu* = jít na něco chytře, najít správné řešení. Nejedná se zde ale o přistavení bedny například pod okno, aby se zjednodušil přístup



k němu. Pojí se k tomu následující příběh. Jedna brněnská klenotnická výrobní byla vykradena tak, že zloději místo materiálu pro výrobu ukryli do bedny svého kumpána, který se s bednou dostal do provozovny, kde v noci otevřel okno a tím usnadnil vykradení objektu. Řekl-li tedy Plotňák *tam* či *k tomu by se měla přistavit kystna*, znamenalo to, že mělo by se na to jít chytře nebo nějakou lstí.

### **\*Kyt (tmel)**

Německy *der Kitt* = tmel, pojivo, ve vídeňštině *da Kitt* je též chléb i pryskyřice z marihuany, *Fest nakytovaná koc* = přehnaně nalíčená žena, v divadelním slangu *kytovna* = maskérna. *Vana jak kystna kytu* = velmi tlusté břicho, *potróblé jak kystna kytu* = velmi hloupý, jako bedna kytu. Vzhledem k tomu, že v rakouštině *di Kitte* = kdoule, se však mohlo původně jednat i o bednu kdoulí.

### **Kyvelé (vrávorání, houpání)**

Ve staré češtině *kyvlati* = kývat se. V hantýrce *kyvelé* = kývání, houpání, *mět, házet kyvelé* = potácet se, *lapnót kyvelé* = zavrávorat, rozhoupat se, *bergl házel kyvelé* = hora se chvěla (např. při zemětřesení).

## L

### *Labza (dívka)*

Toto slovo je odvozeno buď z ruštiny, nebo z ukrajinštiny, kde výrazy *lapsa* nebo také *lapša* znamenají nudli, přeneseně i děvče štíhlé jako nudle. Moravské výrazy pro nudle *lokše* či *lukše* však pocházejí nejspíše z cigánského *lokši* = nudle.

Tetka Picmánková však připomíná, že na moravsko-slovenském pomezí a na Záhorí mají slovo *labzovat*, které znamená toulat se, potulovat se a přitom se flákat. Například *labzovat po štatlu* = potulovat se po městě. Z tohoto pohledu pak mohla být *labza* = tulačka.

### *Láčové (dobrý, hezký, skvělý)*

Cigánsky *láčes* = dobře, *láčipen* = dobrota a *láčo* = dobro. V hantýrce máme odvozeniny *láčové pro augle* = hezký, pohledný, *láčovka* = příjemná věc, záležitost, ale také snadná či příjemná práce, *láčový cancy* = krasomluva plná vycpávek, floskulí či pochybných metafor a novodobější *láčes* = super.

### *\*Ladit (vylepšovat, připravovat)*

Ve staré češtině *ladit* = činiti ladným, tj. harmonickým, půvabným, příjemným. V hantýrce *ladit* = dávat do souladu, vylepšovat, seřizovat a také připravovat. *Ladit se na vajnacht* = připravovat se na vánoce, *ladit káru* = seřizovat vozidlo, *ladit frizúru* = vylepšovat účes, *ladit se na šantán* = připravovat se, vypravovat se do kabaretu, *vyladit ciferník*, *fasádu* = zkrášlit obličej, upravit zevnějšek, *vyladěné do plusu*, *do mínusu* = s dobrou či špatnou náladou, *špicově vyladěné borec* = muž s dobrou náladou, *doladit si kvalifikačku* = vylepšit si kvalifikaci. Příslušné podstatné jméno je *laděnica*, např. *proběhla laděnica kajtry* = kytara byla naladěna.

Pak zde máme specifické a ne doslova přeložitelné fráze *ladit se na koc*, *na borca* = nadbíhat dívce, chlapci, *ladit těžký vlny na koc* = intenzivně projevovat zájem o dívku a *ladit těžký vlny na ingósta* = snažit se ovlivnit úředníka. Viz též odstavec „Dělat vlny“.

### *Ládovat (cpát, nabíjet)*

Z německého slovesa *laden* = nakládat, nabíjet, plnit je odvozeno naše *ládovat* = cpát něco někam, nabíjet zbraň i baterii, přeneseně i jíst a souložit. *Naládovat do šporhelta* = pořádně přiložit do kamen, *naládovat batyšu* = nabít baterii, *naládovat do řepy* = natlouct do hlavy, *ládovat za žebřík* = jíst a to zpravidla rychle.

Ovšem pozor, novější výrazy *lódovat* či *nalódovat* = nahrát, nainstalovat do počítače pochází z anglického *load*.

### *Lágrovat, vylágrovat (viklat, tábořit, opotřebovat)*

Německy *verlagert* znamená nesprávně uložený a *das Lager* = ložisko. V řemeslnickém slangu ložisko = *lágr*. *Vylágrované* ložisko znamenalo původně vyběhané či mechanicky poškozené ložisko. Postupně se to přeneslo do dalších oblastí a rozšířilo o významy rozviklaný, uvolněný či opotřebovaný.

A tak můžeme mít například *vylágrovaný réče* = zkažené zuby nebo *vylágrovaná budka* = prázdnou, nemyslicí hlavu. Podobné významy má i slovo *lágrovat se* = ničit se, viklat se, zadírat se, trást se. Můžeme se *lágrovat kilko* = trást zimou či dokonce se nám mohou *rozlágrovat haksny fedrama* = rozklepat nohy strachem.

Slovo *das Lager* však označuje též tábor a *lagern* = tábořit. A tak *lágrovat* znamená také tábořit a *zálágrovat se nekde* = utábořit se tam. *Špenátské lágr* (v plotňáčtině i *lógr*) = vojenský tábor, ležení.

### **Lagryc, lagric (nekvalitní, mizerný, špatný)**

V němčině označuje slovo *die Lakritze* lékořici a na první pohled nic nenasvědčuje, že by to mělo být něco nekvalitního. Jiný název pro lékořici je však medvědí hovno neboli *das bären Dreck*. Slovo *lagryc* má tedy tentýž význam jako slovo *drek*. S jedním rozdílem: *lagryc* neboli *lagrycové* je přídavné jméno, *drek* je jméno podstatné. *Lagrycové koplín* = bouda na spadnutí, *lagryc sesla* = nekvalitní, rozviklaná židle. Zaregistroval jsem i spojení *zlágrycovatěly nám jonatány* = jablka nám vyschla a zkrabatěla, holt staly se mizernými.

### **Lajbl (tílko)**

Je to bez nadsázky středoevropské slovo. Původně znamenalo šněrovačku neboli korzet, a to nejen v češtině, moravštině a slovenštině, ale i v polštině (*lajbik*), srbochorvatštině (*lajbek*), slovinštině (*lajblič*), maďarštině (*laibi*), rakouštině (*Laiberl*) i němčině (*Leibl*). Lingvistici říkají, že jsme to převzali z německého *das Leibel* = vesta, živůtek. To souvisí se slovem *der Leib* = tělo, život, břicho. Bylo to tedy něco, co zakrývalo či zpevňovalo břicho. Když móda korzetů pominula, pozměnil se i význam tohoto slova. U nás a podobně v rakouštině i němčině došlo k posunu významu nejprve na tílko či tričko (na to, co je nejbliže k břichu, přeneseně k tělu), později i na takzvaný top, tj. tílko či tričko odhalující spodní část břicha. Nejužší variantě se pak říká *ciclajbl* a je to sportovní podprsenka.

Jen tak pro zpestření si všimneme ještě spojení *natrhnot nekemu triko*. To znamená někoho přemoct, porazit nebo přelstít. V současné rakouštině mají obdobné slovní spojení *das Leiberl reißen* = roztrhnout či přetrhnout tričko a znamená to totéž.

A ještě se pozastavme u slova *korzet*. Pochází z latinského *corpus* = tělo. Přišlo k nám přes francouzské *corps* = tělo a *courset* = korzet neboli šněrovačka. Je odvozeno přesně tak, jako *lajbl* z německého *der Leib* = tělo, břicho.

### **Lajdáky, glajdáky, hučáky (svěšená, nepevná prsa)**

Moravské slovo *glajdat* = klátit se, houpat se. *Vyglajdané* tedy uvolněné či vytahané mohou být řemenice, řetězy na kole či dokonce ženská prsa. Těm pak říkáme *glajdáky* nebo *lajdáky*. Setkal jsem se i s termínem *hučáky*. Ty vyhučí ven rychle a zpravidla, když je to nejméně potřeba. *Pinklica se zvohla k hródě, až jí vyhučely lajdáky* = servírka se sehnula k podlaze, až jí vykoukly prsa.

Tetka Picmánková se přiklání k odvození *hučáků* z německého *hutschen* = houpat a *glajdáků* z anglického *glide* = skluzavka, sklouznout, s tím, že taková prsa, nejsou-li podepřená, sklouznou až na břicho.

### *Lajdat (pomalu jít, pomalu dělat)*

Odvozeno pravděpodobně z původního *landat* či *lundat*, které pochází z německého *der Landstreicher* (čti land-štrejchr) = světoběžník, tulák či pobuda. Později dostalo význam pomalu chodit a časem i pomalu něco dělat. *Lajdat na domášov* = pomalu jít domů, *lajdat po palušách* = potulovat se po hospodách, *lajdat se s hoknó* = pomalu pracovat, *co tu lajdáš* = co tu pohledáváš. Srovnej s odstavcem „Londat“.

Zde má původ podstatné jméno *lajdák* = člověk pracující pomalu, ulelvák, zahaleč, přeneseně pak i nepořádník a nepoctivec. I když někteří říkají, že pochází z jidyšského *lajdik* = zahálčivý.

### *Lajfka, lajbka, lajvec, lajfčít, lajbčít (život, žít)*

Toto slova se tváří jako anglicismy, ale vlivem angličtiny došlo jen k posunu v jejich výslovnosti a psaní. Původně zněla *lajbčít* (od *leben* = žít) a *lajbka* (*der Laib* = život). Ke změně došlo pravděpodobně proto, že brněnští Štatlaři, podobně jako téměř všichni mladí lidé šedesátých let, byli uneseni angličtinou a vůbec vším, co se týkalo Anglie a Ameriky. Když jsem začal používat jejich původní znění, nikdo kupodivu neprotestoval. *Měť fedry vo své lajbku* = mít strach o život.

### *Lajntuch, handtuch, cícha (prostěradlo, ručník, povlak na peřinu)*

Německy *der Lein* = len i plátno, *das Tuch* = šátek, sukno, *die Hand* = ruka. *Lajntuch* = prostěradlo či ubrus, *handtuch* = ručník, *erárhandtuch* může znamenat společný ručník i fasovaný ručník, viz odstavec „Erár“. *Tyšlové lajntuch* = ubrus a poněkud nelogické *hedvábné lajntuch* = hedvábná látka.

Staré moravské výrazy *cícha* nebo také *cécha* pochází z rakouského *di Zieche* = přehoz přes postel, *s Ziecherl* = povlak na polštář a *di Tuchenziehe* = povlak na peřinu. Zde *di Tuchent* = přikrývka naplněná peřím, tedy duchna. Viz odstavec „Duchna“.

### *Lajvont a levandula (dobré a špatné)*

Při pátrání po významech slov zjistíte také řadu nejednotností. Je-li něco *lajvont*, znamená to většinou, že je to dobré či správné. Pochází to z vídeňského *Leinwand* = vše v pořádku či *laiwand* = skvělý. Velice zajímavá jsou podobná slova pocházející z rakouské lidové mluvy: *da Leiwanda* = erekce a *di Leiwanden* = žití. Holt když je nebo dokud je erekce *laivont*, je též celé žití *lajvont*.

Ale vraťme se do Brna. Je velice zajímavé, že pro některé rodilé Brňáky toto slovo znamená něco podstatně jiného. Levný či nekvalitní! Dokonce existuje spojení *je mně to lajvont* s významem je mně to fuk. Ale jakkoli se to zdá absurdní, tak i v rakouštině mají podobnou frázi, a to *na leiwand*, která vyjadřuje rozčarování. Prostě ironicky řečeno „no paráda“.

Slovy *levandula* a *levandulový* označujeme většinou něco špatného, tedy *levého*. Ve vídeňštině *lavendl* = nepravda nebo též špatný vtip. A opět pro některé Brňáky má toto slovo téměř opačný význam – něco dobrého, příjemného či dokonce voňavého. Např.: *zmákl vysočinu levandula* = vystudoval vysokou školu bez problémů, *koc levandula* = příjemná, voňavá milenka, ve starém argotu *levandula* = milenka. Připadá mně, že se autoři těchto

slovních spojení nechtě inspirovali spojením „levou zadní“ a známou písničkou Petra Hapky a Hany Hegerové, ve které se zpívá: „Ty jsi má, levandulová“.

### **Lajna (čára, řada, jednička, linka, hovno)**

Tady došlo ke spojení dvou výrazů. Prvním je latinské *linea* = čára a z toho odvozené německé *die Linie* = čára, řada, trať či směr. Druhým je *die Leine* = šňůra, provaz, původně z lněného vlákna (*der Lein* = len). Pomocí této šňůry se *lajnovalo*, tedy vyznačovaly se *linie* neboli též *lajny*, tedy rovné čáry. Takže máme-li něco *v lajně*, je to většinou seřazeno v rovné řadě za sebou.

Z toho vyplývají významy jako například *lajna v kuchci* = kuchyňská linka, *lajna borců* = řada mužských a *druhé v lajně* = druhý v řadě. Pro prvního v řadě se místo logického *prvé v lajně* používá často jen *lajna*. Podobně jednička ve škole = *lajna*, jedná se o první známku v řadě. Pro některé autory je *lajna* synonymem slova jedna, například *kaufi na každé deň lajnu mlíka a dvojku čurabel* = koupil na každý den jedno mléko a dvě limonády, *po lajně kiláků valil curyk* = po kilometru se otočil zpět.

Novější významy slova *lajna* jsou „vlákno“ v diskusních fórech, dávka sypké drogy ve formě nasypané čárky, *net po lajně* = internet s pevnou linkou, *mět na někeho lajnu* = mít na někoho kontakt, *držet lajnu* = být pevný (rovný) ve svých názorech. A protože slovo *die Linie* znamená též směr, tak sloveso *nalajnovat (si) neco* znamená načrtnout (si) směr neboli naplánovat si něco.

Posledním významem slova *lajna* je psí exkrement, ale jedná se spíše o malého psa, u velkého bych použil výraz *kábl* nebo *kláda*. Tento výraz pochází ze starého českého slova *lajno* = lejno, hovno. Uživatelům hantýrky ovšem souzní spíše se slovem *lajna* = čára, něco podlouhlého.

### **\*Lajsna, lajstna (lišta, lať, tyčka, pravítko)**

Německy *die Leiste* = lišta, lať. *Koc jak lajsna* = štíhlé děvče, *kópil vod fotra na čestr lajsnó* = dostal od otce latí (pravítkem) na zadek.

### **Lajsnót, lajznót (troufnout si, dovolit si, praštit)**

Významy dovolit si, troufnout si, zkusit, odvážit se, osmělit se pochází z německého *leisten sich* = dopřát si, dovolit si. *Lajsnu si to šplíchnót* = odvážím se to říct, *totok si nemůžeš lajsnót* = to si nemůžeš dovolit

*Lajznót* ve významu přetáhnout či udeřit souvisí s německým *die Leiste* = lať, lišta. *Val pali nebo tě něčím lajznu* = zmiz nebo tě něčím praštím. Viz též odstavce „Líznót“ a „Lajsna“.

### **Lakovat (obelhávat, nalhávat, oblbovat)**

Rakousky *lackieren* = podvádět, přelstít. V hantýrce jsme tomu některé významy doplnili, a tak například *lakovat storku* znamená „přibarvovat“ příběh (přebarvovat černě vyhlížející fakta na růžovo), a *lakovat se* = předvádět se, ale i přetvařovat se. *Nelakuj mě* = nebalamut mne, *lakovala se v Medvědovi* = předváděla se v automobilu Mercedes.



### *Lala, laláč = (být do zpěvu, pohoda)*

*Lala* = cítit se dobře, být do zpěvu, být dobrý. Zde sehrál svou roli popěvek „lalala“ ve významu „je mi do zpěvu“. Zajímavé je, že v němčině tomu tak není a *so lala* = všelijaký, jen tak tak. *Lala čučka* = hezká podívaná, *něni mně lala* = necítím se dobře, není mně do zpěvu. Odvozené *laláč* = pohoda, krása, něco příjemného, *laláč facha* = pohodová práce, *žádné laláč* = nic snadného. Podle tetky Picmánkové měl vliv i cigánský výraz *láčo*, viz odstavec „Láčové“. *Lalapupi* = trochu větší *laláč*. *Špórovačka na kěr byla lalapupi* = spoření na byt bylo snadné, v pohodě, *petlica fachčila lalapupi* = zámek fungoval dobře.

### *Lamr (silák, korbič, mlatař)*

Tetka Picmánková přišla se dvěma hypotézama: První říká, že *lamr* je zkrácený výraz lamželezo, druhá, že se jedná o zkrácenou přesmyčku výrazu *ramloň*. *Ramloň* → *lamroň* → *lamr*. Viz odstavec „Ruml“. *Fanóš Kocórkuj, to byl festovní lamr* = Franta Kocourek, to byl pořádný silák.

### *Lamle (velká prsa)*

Jazyková hra zde zkrátila francouzské *la mamelle* či italské *la mammelle*, které znamenají prso či vemeno, na *lamle*. *Lamle čtverylky* = prsa čtverky. *Koc má lamle* by tedy mělo znamenat, že dívka má velká prsa. Bohužel se v současnosti jemné významové rozdíly unifikují, a tak dnes s největší pravděpodobností znamená věta *koc má lamle*, že dívka má prsa jakékoli velikosti.

Zaregistroval jsem další význam slova *lamle* = šle. Původ je nám nejasný, jedinou stopou zatím je, že šle neboli *šráky* u dívčích a dámských sukýnek vedly přes *lamle*, tedy přes řadra. Tetka Picmánková sice hovoří, že to byly původně *šlamle* (*šráky přes lamle*), a že Š bylo vypuštěno až později. No závěr si udělejte sami. Takže když řekneme *lamle na hrbu* či *na cemru*, jedná se o šle, v případě *lamlí na bauchecu* to mohou být také svěšená prsa.

### *\*Lampa, lampáč (láhev, svítidlo)*

Německy *die Lampe* = žárovka, svítidlo, kahan, zdroj světla. V hantýrce *lampáš* nebo *lampáč*. *Lampáš v cimře* = svítidlo v místnosti, *úvěčkové lampáč* = ultrafialová výbojka a dokonce *hmyzós lampáš* = světluška.

Pro tvarovou podobnost řady závěsných svítidel došlo k přenosu na láhev (*flašku*), později občas i na nádobu jako takovou. *Lampa červa* = láhev červeného vína, *lampička* = malá láhev, *grymlová lampa* = kameninová láhev, nádoba, *lampa kakaa* = sklenice kakaa. Zaregistroval jsem i výraz *lampař* = ten, kdo pije pivo zásadně z láhve.

### *Lampárňa (univerzální příjemce stížností)*

Určitě jste slyšeli doporučení jako *s tym můžeš valit akorát na lampárňu* nebo *val si poskuhrat na lampárňu*. Ale co to ta *lampárňa* je? Říká se, že to byla za starých časů místnost na nádraží, kde se skladovaly, čistily a doplňovaly petrolejové signální lampy a později též dobíjely baterie pro elektrické lampy. Tyto lampy se používaly v návěstidlech a jako koncová světla vlaků. V Brně byla původně lampárňa na pátém nástupišti, později se přestěhovala na jižní konec druhého nástupiště. Z té doby pochází fráze typu *vodsmykuj si poskuhrat na pětku*.

Podobně to bylo v dolech, kde horníci fasovali v lampárnách kahany. Ale proč si tam máme stěžovat?

Lampárna byla také místnost pro policejní výslechy. Na stole zde měli několik silných lamp, které oslňovaly vyšetřovaného, který tím pádem neviděl policistům do obličejů. To znásobovalo tzv. efekt nátlaku. Takže přátelé, pokud kdysi dávno *se nekdo šteloval azimut lampárňa* = nabíral směr do lampárny, tak nešel na nádraží, ale na policii.

### *Lampión (důstojník)*

Francouzsky *lampas* (čti lompá) = pruh látky našitý do švu kalhot. A protože takový pruh látky měli našít v kalhotách uniformy socialističtí důstojníci, začalo se jim říkat *lampasáci*, *lampióni* a zkráceně *lampy*.

### *Lamprdón, v lamprdóně (lampión, ztracený)*

V naší hantýrce označuje slovo *lamprdón* zpravidla lampión, tedy tu svítící věc, která se nosí v lampionových průvodech. V některých oblastech na Slovácku však *lamprdón* = hučka (čepice bez štítku), jinde na Hané zase *lamprda* či *lamprdón* = hlupák, blbec, lenoch či slaboch. *Byt v lamprdóně* znamená pak být v háji, v bryndě, v bezvýchodné situaci ale též někde daleko. Podívejme se, kde se vzalo toto pořekadlo.

Původně byl *lamprdón* solená treska v láku, německy *der Laberdan*. Jsem-li na tom jako *lamprdón*, tedy jako treska v láku, jsem na to již velmi špatně. No budiž. Ale vzhledem k tomu, že lingvistici nemohli ve svých teoriích používat sprostá slova, nabízí se hypotéza, že *lamprdón* je v tomto případě eufemismus (tedy zjemnělé slovo) znamenající prdel. *Byt v lamprdóně* znamená tedy z tohoto pohledu být v prdeli. Podobně jako se říká například *je to v prkený bódě*.

Tetka Picmánková tuto hypotézu doplňuje a říká, že tresky se k nám dovážely nejprve z anglického města *Aberdeen*, od kterého dostaly u nás i v Německu pojmenování. A z tohoto pohledu výraz *v lamprdóně*, podobně jako v háji, znamená někde velmi daleko.

Někteří lingvistici spojují *lamprdón* s německým argotickým *Lambeton* = ohrada, vězení pro ovce. Podaří-li se nám zahnat ovce do ohrady, jsou v ní uvězněny a svobodné pobíhání je to tam.

### *Lano dostat (pomoc, oběšení)*

Za starých časů, kdy přeprava závisela z velké části na koňských či kravských povozech a lidských rukou, se rozmohl jeden „nešvar“. Byla to jízda na špagátě nebo na řetězu. Spočívala v tom, že si lidé tajně ulehčovali práci tím, že na vozíku či dvoukolce měli kus provazu se smyčkou či řetěz a hákem, kterým se tajně připojili za povoz tak, aby je vozka neviděl. A protože řetěz se řekne cigánsky *lanco* (z maď. *lanc*), ujalo se spojení *jet na lanku* či *na laně* bez ohledu na to, že použitý provaz či řetěz měly ke skutečnému lanu hodně daleko. Takže *valit na laně* nebo *na lano* = jet na černo.

Jiný původ mají spojení *hodit lano* či *dat lano* = nabídnout pomoc či přímo pomoci, *dostat lano* = dostat nabídku či přímo pomoc, v divadelním slangu dokonce angažmá. Ve většině těchto případů se jedná o „pomocné lano“. Výraz *lanarit* = přetahovat (původně pomocí lana)

někoho někam, na svou stranu i do svého týmu, přeneseně i přemlouvat či lákat. *Lanařit baby* = lákat ženy.

Ještě se musíme zmínit o druhém významu spojení obsahujících výraz *lano*. V nich je synonymem slov *špagát* či *mašla*. *Dostat lano* = být oběšený nebo být odsouzený k oběšení, *hodit si lano* = oběsit se.

Tetka Picmánková poukazuje na jiný možný původ spojení *jet na lano*, tedy bez jízdenky. V němčině existuje sloveso *landen* = vysadit, vyhodit cestující(ho) z dopravního prostředku. Plotnářčina si pro tuto situaci odvodila výraz *lánz* = vykázání, což je zkrácené *landen aus* = vyhodit ven. A to už nemá zvukově k lanu daleko. *Jet na lano* z tohoto pohledu tehdy znamenalo riskovat vyhození z dopravního prostředku, dnes riskovat pořádnou pokutu. Další možný výklad spojení *na lano* nebo též *na* či *po špagátě* si řekneme v odstavci „Špagát“.

### *Lapaloma (krádež, kradená věc)*

Španělsky *la paloma* = holubice nebo také člověk s holubičí povahou. *La paloma* je také slavná píseň, kterou složil Sebastian de Yradier již v 19. století. Co to však má společného s krádeží?

Na počátku bylo staročeské slovo *lapka* (viz odstavec „Lapnót“), které znamenalo původně loupežník či loupeživý rytíř a teprve později zloděj. Plotnáři si z něj odvodili sloveso *lapnót* ve významu vzít, ukrást. Z *lapnót* ve významu chytit odvodili zase slova *lapec* a *laprcajt* (původně *lapicajt*) = policista. A pro kradený předmět či pro samotnou krádež použili v rámci utajení názvu známé písně – *lapaloma*. To *lap* tam však stále slyšíme. A tak se můžeme třeba setkat s větou *lapaloma kil z jiných zonek* = krádež not z jiných písní, tedy okopírování hudebního motivu. Slovo *kila* zde znamená akordy (*kilo* je v hudebním slangu akord či dlouhá nota).

### *Lapiduch (zdravotník v širším slova smyslu, lékař)*

Ve spisovštině pomocný pracovník ve zdravotnictví, původně to byl ovšem sběrač raněných. Ten, který lapá duchy, aby zbytečně brzy neodešli do podsvětí. Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že ve staré češtině se říkalo *duch* dechu, a tedy lapiduch pomáhá nemocným, aby zbytečně brzo *nedodýchali*, tedy nezemřeli.

### *Laple (uši, stydké pysky)*

První hypotéza poukazuje na souvislost se slovesem *lapnót* = chytit, uchopit. Třeba zrovna za uši. Druhá hypotéza praví, že slovo *laple* je odvozeno od německého *lappig* = laločnatý a *der Lappen*, zdrobněle *Lapplein* = klopa, přední část límce, výčnělek, pysk, lalok – zužující se část nějakého orgánu či visící kůže na bradě.

Tetka Picmánková poukazuje na souvislost s francouzským poetickým pojmenováním pro stydké pysky a to kuřátka - *les Pleiades*. V lidové mluvě díky jazykové ekonomii došlo ke zkrácení na *le Plei*, což se čte „la plé“. A závěrem příklad z hantýrky: *Laple só do šlicu dvirca* = stydké pysky jsou bránou do lůna. Viz též odstavec „Lopón“.

### *\*Lapnót (chytit, sednout)*

Dle některých lingvistiků pohybové slovo. Jiní hovoří o příbuznosti s latinským *rapio* = prudce chytat, chvatně dělat, uchvátit. R a L naši předkové často zaměňovali. Ve starší češtině *oblapnót* = obejmout, v moravských nářečích také *lapnót* či *lapnút* = padnout, kydnout. *Lapnót na seslu* = sednout si, doslova padnout na židli

V hantýrce navíc *lapnót* = vzít, chytit, uchopit, zajmout a ukrást. Navíc hraje roli pomocného slovesa ve významu dostat. *Lapka* = loupežník, zloděj a *lapák* = vězení, *lapnót koc* = sbalit dívku, *lapnót aus* = vytáhnout, *lapnót bobky* = dostat strach, *lapnót bílé přeliv* = zblednout (dostat bílou barvu), *lapnót chabrus* = chytit, dostat nemoc, *lapnót se za hercnu* = chytit se za srdce, *lapnót na sicnu* = sednout si na sedadlo, *lapnót za ponk* = sednout si ke stolu, přeneseně *lapnót hafo časůvky* = dlouho trvat.

### *Larva (dívka)*

V plotňáctině se používalo spojení *fronk larva*. *Fronk* jsme si už vysvětlili, ale co ta *larva*? Víme, že larva je druhé stadium hmyzu s proměnou dokonalou. Stadia jdou po sobě takto: vajíčko → larva → kukla → dospělý jedinec. Takže to bude asi něco mladého. No jenže německy *die Larve* = tvář, tvářička nebo i maska. A latinské slovo *larva* označuje jak masku, tak strašidlo.

Tímto způsobem odvozené *fronk larva* znamená hezká tvářička. Ironicky bysme mohli *fronk larvó* nazvat i přehnaně nalíčenou (tedy *nakytovanó*) a zmalovanou tvář dámy, která připomíná divadelní masku nebo Indiána, který vykopal válečnou sekeru. Prostě strašidlo. V současné uspěchané a zjednodušující době však nejsme na takovéto jemnosti nastaveni, takže pokud náhodou dnes ještě někdo řekne *fronk larva*, znamená to hezkou dívku, hezkou tvářičku.

### *Laso hodit (vymočit se)*

Zde se nejedná o tvarovou podobnost, jako by tomu mohlo být u spojení *hodit švihadlo* = vymočit se (viz odstavec „Švihadlo“), ale o modifikaci německého *Wasser lassen* = pustit moč, vymočit se. Zde *das Wasser* = voda, slza i moč a *lassen* = nechat, pustit.

Pozor však, v některých případech má spojení *hodit laso* stejný význam jako *hodit lano*, tedy nabídnout pomoc či přímo pomoci. Viz odstavec „Lano dostat“. Podobně *hodit si laso* může znamenat též oběsit se.

### *\*Lat', v lati (v pořádku)*

Výraz *lat'* pochází z německého *die Latte* = tyčka, bidlo, žerd'. *Hodit do latě* = srovnat, vyrovnat jako podle pravítka, přeneseně tak, jak to má být, *byť v lati* = být srovnán tak, jak to má být, *máznót do latě* = srovnat, přeneseně dát do pořádku. *Borec už byl v lati* = muž byl již v pořádku, dal se již do pořádku.

### *Latec, Latůvky (Slatina)*

Slovo *slatina* označuje bažinaté místo tvořené substrátem vzniklým rozkladem rostlin (rákosin, tráv, přesliček, atd.) ve stojaté vodě. Vzniklo ze starého slovanského *soltina*, což bychom mohli interpretovat jako slanisko. Názvy *Latec* a *Latůvky* jsou odvozeny

z německého názvu Slatiny *Lattein* či *Latein* (což kupodivu znamená také „latina“). Někdy zaslechneme též novější variantu *Slatec*.

Části Slatiny směrem k Černovicím se říká Černovičky, dříve též Kolonie u kostivárny, v hantýrce *Kostec*, protože zde kdysi bývala továrna na kostní moučku. Na jihu slatinského katastru se nachází Slatinka, dnes je od Slatiny oddělená dálnicí. Německy *Klein Latein*, v místní hantýrce *Latečka*. Ke Slatině patří také Stránská skála a pod ní ležící domky zvané v hantýrce *Džungla*.

### ***Laterna, laterňa (lucerna, lampa)***

Německy *die Laterne* = svítlna, lucerna, pouliční lampa. To pochází z latinského *laterna* či *lanterna* = svítlna.

### ***Látnót, lata (praštit, zbláznit se, prozradit, pochybení)***

Staré moravské slovo znamenající uhodit, praštit, bít, *látanec* je rána holí. Souvisí s německým *die Latte* = lat', tyč. Z významu praštit jsme si odvodili význam praštěný = *látlé* a *látnót se z něčeho* = zbláznit se. A též význam něco někam dát, tedy s tím *nekam látnót* = praštit či mrštit. *Látl sebo na hródu* = praštil sebou na zem.

Se slovem *látnót* souvisí částečně i slovo *prolátnót* = prozradit, říct. Můžeme jej odvozovat ze slova *látnót* tak, že *prolátnót* = probít se na světlo světa, tedy prozradit se. *Nescel nic prolátnót* = nechtěl nic prozradit.

V němčině mají podobné slovo *lallen* = blábolit. Někteří lingvistici však význam slova *prolátnót* odvozují od starého českého výrazu *lata* = osoba porušující zákon. Tady má pravděpodobně původ výraz *lata* = pochybení, chyba či omyl a spojení *ufachčít latu* = pochybit, prodělat, mít manko.

### ***Latrina (Koliště)***

Ulice se jmenuje Koliště podle jedné hypotézy proto, že se rozkládá přibližně v místě vnějšího pásu hradeb „okolo“ západní části opevněného města. Hovorově *Kolinda*, v plotňáctině *Klanda* či *Klandy*, v dnešní hantýrce *Latrina*. Toto poslední pojmenování dostala ulice proto, že v dřívějších dobách fungovala jako provizorní hromadný záchod (lat. *latrina* = jámový záchod), původně to bylo místo ulevování si lidí, dnes většinou jen psů.

Německy se Koliště nazývalo *Glacis* a z toho vznikla plotňácká pojmenování *Glanda* a *Klanda*. Ono totiž francouzské slovo *glacis* (čti glasí) je urbanistický termín znamenající plochý val na vnější straně podhradního příkopu. Vnější strana tohoto příkopu byla zpevňována kůly, a proto se mu u nás říkalo *koliště*. Jiní zase říkají, že *koliště* bylo místo před hradbami, kde se *kolilo*, tedy zápasilo. A občas tam byl i někdo *skolen*.

### ***Lauf, lófrovat, lojfle (rande, štěstí, náhoda, potulovat se, randit, polobotky)***

Německy *laufen* = běžet, běhat. Odsud pochází naše *laufčit* = běhat, spěchat. Když *laufčíme za koc*, je cílem našeho „spěchu“ *lauf*, tedy schůzka či rande. Na tomto *laufu* jsme v *laufu* = v euforii. Slovo *der Lauf* pro běžeckou euforii se používá v německém sportu. V hantýrce pak pro pohodu a štěstí. A zbývá vysvětlit, proč *lauf* = náhoda. Souvisí to pravděpodobně



s vrtkavostí štěstí a také s jednou populární písní. Parafrázujeme-li totiž Voskovce a Wericha, můžeme říct, že štěstí „je jen náhoda, jednou jsi dole, jednou nahoře“.

Slovo *lófrovat* je odvozeno od *die Lauferai* = pobíhání, běhání sem a tam. Znamená tedy pobíhat sem a tam, potulovat se někde či chodit po všech čertech. Například *lófrovat po kvelbech* = chodit po obchodech. A samozřejmě *lófrovat s někým* znamená chodit s někým ve smyslu randit s ním. *Fanóš furt někde lófruje* = Franta je pořád mimo domov.

Tetka Picmánková spojuje se slovem *lófrovat* i *lojfle* neboli *lojffáče* = boty, polobotky. Ovšem jiní vidí spíše spojitost s německým *der Laufer* = běžec, chodec s množným číslem *die Läufer* (čti lojfr). *Die Laufshuhe* = běžecké boty.

### **Lautr (úplně, zcela, vůbec)**

Je odvozeno z německého *lauter* = jen, pouze, zcela, nic než. Tedy *lautr kulový* nebo *lautr pendrek* = vůbec nic.

### **Lavór (umývadlo, mycí mísa)**

Rakousky *s Lavur*, *Lavor*, či *Lavoir* = mycí mísa, plechové umývadlo. Pochází z latinského *lavare* = umývat. Přeneseně to označuje i výtluky či jámy na vozovce. *Má vampnu jak vobrácené lavór* = je štíhlý, *lavór na kšír* = škopek na nádobí, v současné době to může být také dřez. A když *máme nečeho lavór*, znamená to, že toho máme hodně.

### **Lážo, lážově, lážo plážo (bez úsilí)**

V hantýrce *lážově* = pohodlně, v klidu, beze spěchu či velkého úsilí, podle kontextu i ledabyle či nedbale. Příbuzné je české *lažirovat* = ochabovat, lenošit. Podle lingvistiků souvisí s francouzským *lache* (čti leš) = uvolněný, povolený či německým *lesch* = ochablý. Podle tetky Picmánkové měl vliv též cigánský výraz *láčo*, viz odstavec „Láčové“. *Córnú se štatlem jenom tak lážo plážo* = projdu se městem beze spěchu, *zmáknu to lážově* = udělám to v klídku a v pohodě. Spojení *lážo plážo* zní podobně jako „v leže na pláži“. Druhé slovo *plážo* bylo přidáno kvůli rýmu samozřejmě s přihlédnutím k ležení na pláži.

### **Lebeda (klid, pohoda)**

Odpovídající sloveso *lebedit si* = libovat si, hověť si, být v dobrém rozpoložení, *ulebedit se* = pohodlně se usadit, uložit či umístit. Lingvistici říkají, že původ těchto slov je víceméně nejasný a spojují je s *labužit* = kochat se, žít v nadbytku a *lábat* = pít velkými doušky.

Nám v Brně však toto slovo souzní z německým *leben* = žít a s přáním *leben sie wohl* = žijte blaze, po našem tedy *lebed'te si*. Příklad: *lebedí si na otomaně* = hoví si na lenošce, *lebeda tédeň* = pohodový týden. Hantýrka doplnila ještě významy *lebeda* = klid, volno a *lebedit (si)* = velebit, pochvalovat si, například úspěch. Není zde vyloučeno ovlivnění významu přímo slovem *velebit*.

Pak je zde druhý méně častý význam slova *lebeda* a to lebka či hlava. Vznikl jednoduchou jazykovou hrou lebka lebeňa → lebeda. Sem patří fráze *dat si do lebedy* = napít se, najíst se, *kecat (si) do lebedy* = tlachat či valit šrouby do hlavy, *kópit jednu do lebedy* = dostat facu.

Pozor však, v okolobrněštině *lebeda* či *lebedí* = plevel. Důvodem tohoto označení bude jednak starý moravský význam slova *lebeda* = bezcenná věc, věc k ničemu, a také jedenáct

u nás žijících druhů rostlin rodu *lebeda* (lat. *Atriplex*), z nichž některé jsou docela otravný plevel.

### ***Lebedné, lebeda (sešlý, chudák)***

*Lebeda* je především rostlina, přeneseně i plevel. Ve starší hanáčtině však výraz *lebeda* označoval i starou či chatrnou věc a přeneseně i člověka, který za moc nestojí, ať již po zdravotní stránce či z pohledu duševních kvalit. *Lebedné* = starý, chatrný či sešlý, *vylebedit se* = zotavit se z onoho *lebedného* stavu. Odsud pochází plotňácký výraz *lebeda* = chudák, bezvýznamný člověk. *Ten lebeda měl fedry jak sviňa* = ten chudák měl velký strach, *teho lebedu sme vyprali aus* = tu ledačinu (toho budižkničemu) jsme vyhodili. Viz též odstavec „Lebeda“.

### ***Lébuňk (pohoda, odpočinek)***

Pokud bysme zde hledali německé *leben* = žít, jsme vedle. Slovo *lébuňk* je odvozeno od českého slova *lebedit si*, které znamená hovět si nebo libovat si v něčem. *Lajbku v lébuňku* = pohodový život. Popřejeme-li někomu *špicové lébuňk*, přejeme mu dobrou pohodu. Viz odstavec „Lebeda“.

### ***Lečo v budce, vylochčené jak lečo (zmatek v hlavě, bezstarostný, spokojený)***

Začneme frází *vysmáté jako lečo*. Staročesky *lečenie* = úlek či leknutí a *leč* = hon. Tady asi původ tohoto rčení nebude. Podle Wikipedie je *lečo* dušená papriková zelenina s vejcem. Pochází z Maďarska, kde se to řekne *leczó*. Toto slovo převzaly okolní jazyky a tak v Rakousku a také v Německu mají pro lečo výraz *das Letscho*. Na frází *wie ein Letscho lachen* nebo na nějakou podobnou jsem ovšem nenarazil. Zaregistroval jsem však rakouské slovo *di Letschn* (čti lečn) znamenající hovorově ksicht či obličej. A protože jsem si vědom, že přejímáme často velmi nepřesně, naskytá se otázka, zda původní tvar nezněl *lachende Letschn*, tedy vysmátá huba.

Jiná hypotéza říká, že lečo je pokrm měkký a vhodný i pro starší lidi bez chrupu či s málo zuby. Ti je přijímají s povděkem a s širokým (bezzubým) úsměvem. Prostě se *lochčijó na lečo*. A časem někdo při neznalosti souvislostí zkomolil průpovědku *lochčit se jak na lečo na lochčit se jak lečo*.

Naši oponenti nesouhlasí a tvrdí, že původní tvar byl *vysmažené jak lečo*, kde *vysmažené* znamená buď vystavený teplu (ať již na pánvi či na slunci), nebo jsoucí pod vlivem drogy neboli zfetovaný. A takový člověk má na tváři přiblblý úsměv a žádné starosti si nepřipouští.

Rčení *mět lečo v budce* a *mět čalamádu v šišce* znamenají mít zmatek v hlavě. Tentokrát to souvisí s těmito maďarskými pokrmy, protože lečo je míchanice všelijaké zeleniny s vejci a čalamáda je míchanice přílohové zeleniny naložené v octu. Zaregistroval jsem i spojení *ty si teda lečo* znamenající ty jsi ale hlupák, tedy máš míchanici v hlavě.

### ***Led, k ledu vrznót, vodlifrovat, na ledu byt (odložit, zničit, mrtvý být)***

Výraz *led* si zde můžeme spojit s výrazem mrazák. Pokud něco odložíme na neurčito, je to jako kdybysme to dali do mrazáku s tím, že to za čas můžeme vytáhnout. Jsou však věci, které odložením do mrazáku poškodíme či zničíme. Ve velkém mrazáku můžeme navíc

uchovávat i mrtvoly. *Mám nafecľý triko, dovča valí k ledu* = jsem těhotná, mám po dovolené (musím se jí vzdát), *valím šprtat, lauf s borcem musím vrznót k ledu* = jdu se učit, rande musím odložit, *oldmutra je už na ledu* = babička již zemřela.

### **\*Leháro, lehár (odpočinek, ležení)**

Tento moravský výraz vychází ze slovesa *ležet* s příklonem k příjmení *Lehár*. K jeho rozšíření přispěl svými „odpočinkovými“ operetami rakousko-uherský hudební skladatel, po otci Moravák, Franz Lehár (1870-1949). V hantýrce *hodit si leháro, lehára* = lehnout si, *odpočinout si, lehár(o) ve vandli* = odpočinek, vyvalování se ve vaně, *hoknový leháro* = dovolená na zotavenou, *dvómetrový leháro* = letní prázdniny, *mutrový leháro* = mateřská dovolená, *leháro vod matiky* = odpočinek od matematiky. Přeneseně *buknót leháro* = zamluvit nocleh, *ufachčít šnyclům leháro v kuthanu* = položit řízky na pekáč. Ve vězeňském slangu *lehároš cimra* = ošetřovna. Zregistroval jsem i povel pro psy *lehároš* = lehni.

### **\*Lehnót (být poražen)**

Někteří berou toto slovo jako synonymum fyzického poražení, strom byl poražen = *baumál lehl*. Podobně jako lehne obilí díky větru a silnému dešti. V lehu se nachází také poražený borec v zápasnických disciplínách. *V tymtok špílu sem lehl* = v této hře jsem byl poražen. Podobně je to s *kleknót* = porazit. *Klekli sme pětka štyry* = prohráli sme 10:4.

Jiní tvrdí, že pod vlivem německého *legen* = položit, ale i skládat, nakládat, dotvořili Brňáci význam *lehnót* = *dostat nakládačku* = být poražen.

### **Lelkovat, lelky chytat (nic nedělat, jen tak koukat)**

Tento odstavec zařazuji proto, že nedaleko Brna v Lelekovicích stojí jako turistická atrakce tzv. odlelkovadlo, tedy trojboká dřevěná pyramida, která nás údajně zbaví *lelků*. Co jsou to ale ti *lelci* či *lelkové*?

Tento výraz nemá nic společného z ptákem *lelkem*. Sloveso *lelkovat* pochází ze starého západomoravského výrazu *lelet* = hledět, prostě čumět jen tak do blba. *Chytat lelky* však znamená něco zcela jiného, ne chytat pohledy, ale mrtvé duše = *lelky*, jejichž přítomnost nám dělá potíže. Výraz *lelek* je převzatý z maďarštiny, kde *lélek* = duše.

Název *Lelekovice* odvozují lingvistici od nějakého *Lelka*, byla to ves *Lelkova* či ves založená *Lelkem*. A toto jméno může pocházet jak od ptáka *lelka*, tak od starého českého *leleti se* = vlnit se, kolébat se nebo od ještě staršího *lělja* = kmotr.

### **Lempl (flink, povaleč)**

Na počátku bylo německé *lämpeln* = pomalu se pohybovat a nedbale pracovat, *der Lämpel* = lenoch. V hantýrce *lempl* = líný, nesvědomitý, nedůsledný, nespolehlivý, nedbalý, nepořádný člověk. Ve vídeňštině *da Lumpl* = darebák, zde by mohlo mít původ moravské slovo *lump*. Mohl být též otrhanec, neboť *da Lumpe* = cár, hadr, záplata, *da Hadrlumpe* = hadrník (výkupčí starých hader) a ještě dnes *neue Lumpen* = nové „hadry“, tedy oblečení. *Z mixny beró kramle jenom pakini a lempli* = z boje utíkají jen blbí a nespolehliví, *su na matiku lempl* = matematiku flinkám.

### *Lemra (lenoch, nešika)*

Spojení *lemra líná* se ve větší míře ujalo až díky stejnojmenné americké romantické komedii z roku 2006. Jinak *lemra* je exotické zvíře zdánlivě líné a neschopné, avšak ve skutečnosti je schopné velice úspěšně a aktivně škodit. Její jméno používá jako tzv. zvířecí nadávka.

Jiní zase tvrdí, že slovo *lemra* pochází z německého *der Lähmer* = chromý či ochrnutý člověk. Tetka Picmánková však s těmito výklady nesouhlasí a slovo *lemra* odvozuje z hanáckého *lenora* = lenost. *Sme lemry vymáznót ze Štatlu za lepčěší hoknó* = jsme líní odejít z Brna za lepší práci.

Někteří však poukazují, že *lemra* je ženský rod výrazu *lemróch*, který se vyskytuje ve starých pověstech českých i v některých překladech Bible. Zde buď kněžna Libuše, nebo Marie z Magdaly kleknou před svůj mužský protějšek a políbí mu *lemroucha*.

### *Len, lena (řeka)*

Na základě zeměpisných znalostí bysme mohli předpokládat, že tyto výrazy souvisí se sibiřským veletokem Lena. Nikoli přátelé, *lena* je cigánsky řeka, *lenori* pak říčka či potok. Obojí je v cigánštině ženského rodu. Tedy i v hantýrce by měla být ta *lena* a ta *lenorka*. *Ve Štatlu máme dvě leny, Švarcavu a Špindu* = v Brně máme dvě řeky, Svratku a Svitavu.

### *Lenóra (lenost)*

Lenivý je prakticky všeslovanské slovo, rusky *lenivij*, polsky *leniwy*. Označuje člověka nerad pracujícího, zahálčivého, lenošného. A od něj jsou odvozeny výrazy *lenost* a *lenóra*. *Chytla mě lenóra* nebo *de na mě lenóra* = nechce se mně nic dělat. Zdánlivě vše, co se dá o tomto slovu říct. Jenže:

*Lenóra* je poněkud posměšná lidová verze jména Eleonóra. A ta, která je v Brně proslavila, byla arcivévodkyně Eleonora Habsburská (1634-1694), která byla v letech 1670-73 dokonce polskou královnou. Tato šlechtična strávila na přelomu let 1675-76 tři měsíce v Brně, kde se oddávala akorát radovánkám a zahálčivému životu za peníze města. Po jejím odjezdu brněnští měšťané omlouvali svou nečinnost slovy „skočila ke mně *Lenóra*“, později též „skočila na mě *Lenóra*“. A tak se slovo *lenóra* stalo synonymem pro nečinnost, lenošení a zahálčivý život.

### *Lepeňák (smažený sýr, papírový drak)*

První význam tohoto slova je hřebík s velkou hlavičkou na přibíjení lepenky. Ostatní významy jsou pak odvozeny od slova *lepit* neboli spojovat lepením či lepením vytvářet. V okolobrněštině a na Hané říkají *lepeňák* také dvěma krajícům chleba spojeným něčím lepavým, tedy tukem či pomazánkou. Někdy i řízkem a to je pak *šnyclové lepeňák*. Dnes bychom řekli spíše po anglicku *sendvič*.

V Brně si můžeme dát *lepeňák s tatarkó a granclama* = smažený sýr s tatarkou a hranolkama. Ten hospodský sýr se totiž skvěle lepí na příbor. A poslední *lepeňák*, plotňácky *lepec* je po domácímu slepený papírový drak.

### *Lepit, lepnót, lepička pas (platit, zaplatit, netiskni se na mne)*

Za starých časů se dluhy nezapisovaly na papír, ale dělaly se sekerou záseky nebo nožem vruby. Když byl dluh zaplacen, byly záseky či vruby „smazány“ a jednou z možností tohoto smazání bylo jejich zalepení. Ze spojení *zalepené kajf* = splacený dluh byly dotvořeny výrazy *lepit* = platit, *zalepit* či *lepnót* = zaplatit, *prolepit* = proplatit, *podlepit* = podplatit a méně používaný výraz *lepenen* = platba či placení. *Prolepit celé tah* = zaplatit celou oslavu, *heróbr lepička* = pane vrchní platím, *zalepit aji s chlupama* = zaplatit s pokutou, např. ve vlaku. Zaregistroval jsem i výraz *lepeňa* = peněženka s mnoha přihrádkama u vrchního, řidiče či průvodčího. U slova *lepit* zaúřadovala též jazyková hra: *lepit* → *lepička* → *lepidlo* → *kanagom* (značka lepidla). Takže *hodit kanagom* = zaplatit, *heróbr kanagom* = pane vrchní platím.

Úsloví pocházející z diskoték *lepička pas* však nijak nesouvisí s placením, ale se spisovným *lepit se na někoho* ve smyslu být či stát v jeho blízkosti, sledovat ho či ustavičně mu chodit za zadkem. *Lepička pas* znamená doslova „lepení se na mě je nepřípustné“, jinak řečeno „nemačkej se na mě“. Další příklady: *lepit se na nekeho jak smola, jak veš* = vtírat se do pozornosti, *lepit se nekemu na šunky* = být stále za zadkem, *havaje se na mě nelepijó* = dívky o mě nejeví zájem.

### *\*Lépnót, lepón (hlupák)*

Na Hané znamená *lépnót* především lisknout, dát facku. To má údajně zvukomalebný základ *lep*. *Lépnu Ti jednu po čuni* = dám ti facku. V hantýrce byly doplněny další významy, a to dát a umístit. *Lépl sebó do betle* = praštil sebou do postele, *lépla borcovi hubanec* = dala chlapci pusku, *lépnót na fěs* = dát na Facebook. *Lepák, lepanec* = facka, rána, *lepač, lepačka* = plácačka na mouchy.

Plotňácký výraz *lepón* = blbec je odvozený od výrazu *léplé* = praštěný, uhozený. *Takovó fronk koc žádné lepón netrhne* = takovou hezkou holku žádný blb nesbalí.

### *Lepóchy, lopuchy (uši)*

*Lopuchy* byly původně ušní boltce velké jako listy této rostliny. *Lepóchy* vznikly z *lopuchů* přesmykem hlásek. *Měla našpicovaný lepóchy na futrách* = měla nastražené uši na dveřích. Viz též odstavec „Lopón“.

### *Léstro, lejštro (papír, dokument)*

Pochází ze středověké latiny, kde *registrum* = obsah, přehled obsahu a to pochází od slovesa *regerere* = zapisovat. Jazyková hra spočívala v záměně R a L, která není až tak neobvyklá. *Registrum* → *registřík* → *legistřík* → *lejštrík* → *lejštro*. No a časem se ztotožnil obsah dokumentu s papírem, na kterém to bylo napsáno. *Scvaknót léstra koněm* = sešít „papíry“ sešíváčkou, *hod' na to léstro untršrift* = podepsat tuto listinu.

### *\*Levota, levobok (úskok, lež, špatná situace)*

Ve staré češtině byl opakem pravého *levý*, tedy nesprávný, nepravdivý, ale také neschopný či nešikovný. V argotu i nečestný či špatný. Podrobnosti v odstavci „Pravingston“. V hantýrce *levota* = úskok, lež, hřích, lumpárna. *Štyngčít levotó* = být podezřelý (zavánět lží), *na tvý*



*levoty ti Velké kiloš vysadil pardon (dal soráč)* = tvé hříchy ti Bůh odpustil, *hópl na levotu* = naletěl na podraz, *hókat levoty* = lhát, oblbovat. Od *levoty* je odvozen i *levobok* = špatná situace, *byt v levoboku* = být na tom špatně, *bruncna v hóznách, to je těžké levobok* = počurané kalhoty, to je velmi špatná situace.

### **Libové (dobrý i špatný)**

Toto slovo se brněnské hantýrce nevyskytuje moc často, ale zmíním se o něm, protože je to slovo víceznačné a často nám kontext k pochopení nestačí. Ve spisovné řeči znamená *libový* netučný. Například *libové maso*. Toto slovo však připomíná slova *libý* či *libivý* = milý, příjemný, hezký či dobrý. A v současném slangu to opravdu i tento význam má. Například *libová kérka* = hezké, dobře udělané tetování, *libové radovanec* = velká radost. Ovšem když uslyšíme spojení *libová prdel*, nevíme již bez kontextu, zda se jedná štíhlý zadek nebo hezký zadek nebo dokonce skvělou legraci.

Ale toto vše by ještě šlo skousnout, kdyby tady nebyla ironická poloha řeči. Hodně staré je spojení *libové frajer* nebo *libové borec*. Označuje to jednak *borca namistrovaného*, který se chová povýšeně či nadřazeně. Nebo také falešného hrdinu, který své kladné vlastnosti jen hraje. A přibližně tohoto významu se v posledních letech chytli novináři. A tak se dočítáme o *libovém vítězství* či o *libovém výkonu*. A označují tím výkon či vítězství nevýrazné nebo dosažené bez většího úsilí. Takže *libový* v ironické poloze znamená špatný, slabý nebo něco předstírající. A teď se v tom vyznejte!

Kde se ale vzalo spojení *libový frajer*? Říká se, že řezníci učedníci vždy dovedně obírali svého mistra o nějaké maso. Ale to nebylo nic moc kvality, protože přistižení při krádeži kvalitního masa mohlo znamenat vyhazov. Proslychá se však, že jeden tovaryš nosil do rodiny své milé přímo výstavní kousky libového masa. Ta byla patřičně pyšná na to, jaký je to skvělý frajer, protože mistr nikdy nic nepoznal. Ovšem jen do chvíle, kdy se prozradilo, že je nakupuje v nuceném výseku. A od té doby se začalo říkat těm, kteří předstírají ctnosti či dovednosti *liboví frajeři*.

### **\*Lift (výťah)**

Německé *der Lift* = výťah, zdviž. Pochází z anglického *lift* = výťah, zvednout. *Fáral liftem do trojky* = jet výtahem do třetího patra.

### **\*Liga, ligové (úroveň, na úrovni)**

Slovo *liga* má ve spisovném jazyce dva významy: Svaz, sdružení, spojení, aliance a také sportovní soutěž vyšší úrovně. Odvozuje se z latinského *ligare* = vázat, svazovat. Z latiny doputovalo přes španělštinu a němčinu až k nám. Pro soutěže nižší úrovně jako např. okresní jsem zaregistroval výraz *pralesní* či *valdnová liga* a v rakouštině *s Erdbeerliga*, doslova jahodová liga.

Do hantýrky jsme převzali hlavně tu vyšší úroveň. Takže *slopat, kalit první ligu* = pít velmi, *to je inší liga* = to je jiná (vyšší) úroveň, *ligový poňókadla* = výstavní poprsí.

Pro samotnou sportovní ligu má hantýrka výraz *ligáč*. *Špílčí v prvým ligáču* = hraje v první lize, *přeneseně špílčí ligu*, *ligáč za nekeho* = pracuje pro někoho. V novohantecu jsem se setkal i s výrazy *ligišťe*, *prvoligišťe* a *druholigišťe* = liga, první liga a druhá liga.

### ***Liché (nepárový, neodpovídající skutečnosti)***

Ve starší češtině mělo slovo *lichý* dva významy. V první řadě *lichý* = nespárovaný, osamělý, nadbytečný (*lichá fusakla*, *lichá koc na candrbále*) a v druhé řadě = zlý, nespravedlivý, nemravný, podvodný (*lichý drby* = zlé řeči) a také zbytečný či marný (*lichý bobky* = zbytečný strach). Tady mají kořeny slova *lichva*, *lichotit* a *šolich*, o kterých si něco řekneme v příslušných odstavcích.

V moderní době dostalo slovo *lichý* navíc významy nepravý, klamný a neodpovídající skutečnosti. V hantýrce se s tímto významem moc často nesetkáme, zaregistroval jsem však spojení *liché borec* = chlap nic moc, povrchní chlap postrádající hodnotu. Jeho opakem je pak *špicové borec*.

### ***Lifrovat (dodat, poskytnout, rozvážet)***

Německy *die Liferung* = dodávka, *liefern* = dodat, poskytnout, rozvážet. V hantýrce došlo k rozšíření o význam dodat, poslat, dopravit či přemístit. Například *lifrovat góle do kystny* = dávat góly, *lifrovací šíf* = zásobovací loď, *Špinda se lifruje do Švarcavy* = Svitava se vlévá do Svratky.

### ***\*Lineál (pravítko)***

Německy *das Lineal* = pravítko, pochází z latinského *linea* = čára. *Sicní, jak dyby schlamstl lineál* = sedí rovně, jako kdyby spolkl pravítko. Od spisovatele Rudolfa Těsnohlídka pochází fráze *akurátní jak lineál* = velmi přesný.

### ***Lískáč (Lískovec)***

Lískovec, německy *Leskau*, hovorově *Lískáč*. Říká se, že to byla vesnice patřící panu Lýskovi. Lískovce máme dnes dva. Ten starý neboli *oltové*, kterým protéká potok *Leskava*, má ve znaku kachnu lysku. Správněji bysme mu měli říkat Lyskovec (s tvrdým Y) a v hantýrce *Lyskáč*.

Nový Lískovec neboli *Novodurové Lískáč* vznikl až v šedesátých letech a v současné době má ve znaku tři lískové oříšky. Některým Brňákům se však tato vysvětlení nelíbí a poukazují na podobnost se slovesy *zliskat* = nafackovat nebo *zliskat se* = opít se.

### ***Lítat (chodit, pohybovat se)***

Sloveso *lítat* ztratilo v hantýrce významy týkající se pohybu ve vzduchu a ponechalo si jen ty pozemské: chodit, běhat a pobíhat. Pokud náhodou někdo či něco poletuje, tak jen po zemi nebo kousek nad ní.

*Lítat po paluších* = navštěvovat hospody, *lítat jak kukajda* = splašeně pobíhat, *lítat jak urvané plagát* = poletovat či mávat sebou, *neco mě líce ve škopku* = něco se mně honí v hlavě, *líta mu to z čuně* = zvrací, *lice za kocórama* = chodí za ženskýmá. Tady došlo k posunu významu, takže *lice s kocórem* = chodí, randí s dívkou, *lící spolem* = chodí resp. randí spolu.

Podobně *lítat v luftě* neznámá lítat ve vzduchu, ale zmítat se ve větru a *lice furt nekde v luftě* = je pořád někde pryč. Pokud chceme vyjádřit skutečné létání ve vzduchu, řekneme

*valit, frčet, plachtit* či *probíhat* *luftem* (např. *na vrtuli*), tedy pohybovat se vzduchem (např. vrtulníkem).

### **Líza, lízátko, vylízanec (hlupák, naivka, pomatenec)**

Proč spojujeme určitá jména s lidskými vlastnostmi, jsme si naznačili v odstavci „Emil“. U Lízy tomu bylo pravděpodobně jinak. Pochází z moravského *líznót* (*přes čuňu*) = *lištit*, *lízanec* = pohlavek, *lízlé* = praštěný, uhozený či opilý. *Líza, lízátko* či *koc s vylízanó budkó* je většinou děvče či ženská chovající se hloupě, praštěně, uhozeně či opile, *vylízané* = hloupý, pomatený, bláznivý a *vylízanec* je hlupák, blázen.

Pozor však na záměnu. V hantýrce posledních let *líza* či *lízačka* = leasing, tedy forma pronájmu. *Lízl sem si káru* = mám auto na leasing.

Tetka Picmánková dodává, že ve starších argotech je *líza* zkrácené paralýza, tedy ochrnutí svalů údajně spojené s měknutím mozku.

### **Líznót (vrazit, projít se, ledabyle umýt)**

Na Hané *líznót* nebo také *lajznót* znamená udeřit, praštit. Pochází to z německého *die Leiste* = lišta a původně to znamenalo dostat lištou, latí či pravítkem. Přenesený význam je *líznót neco nekam* = dát či spíše vrazit něco někam souvisí s německým *leisten* = klást, vyplnit, plnit. Spojení *líznót se štatlem* = projít se po městě je ovšem odvozeno od výrazů *prolézat něco* či *lézt někam*. Původní hanácké tvary jsou *prolízat* a *lízt*. *Lízla se po Čáře* = prošla se po ulici České.

Druhý význam, tedy ledabyle umýt, je odvozený od starého slovanského *lízat* = používat jazyk. *Líznót fenstry, kšír* = ledabyle umýt okna, nádobí.

### **Lódna (plechová nádoba či bedna)**

Německy *die Lade* = schránka, skříňka, zásuvka a *laden* = nakládat. Řezníci říkají *lódna* nízké hliníkové nádobě na maso, vnitřnosti a další masné výrobky. V přeneseném významu je *lódna* kovová bedna či krabice. V hantýrce *lódna s lovama* = trezor či pokladna, *dotlačit v lódně* = přinést v bedně a nemusí být zrovna plechová.

Poznámka: *Lódna* je plná bedna na maso (čili řeznická), *štajgna* (z rak. *di Steige*) je bedna s větracími otvory na ovoce a zeleninu (čili zelinářská), *kastl* je přepravka na lahve a *kastla* je bedýnka na rohlíky. Viz též odstavec „Kastla“.

### **Lofas (penis, blb)**

Pochází z maďarštiny. Slušňáci tvrdí, že *lófarok* (*ló* = kůň, *farok* = ohánka) je koňský ocas. Což evokuje význam velký penis. Změna *lófarok* → *lofas* proběhla údajně pod vlivem jihoslovenského *fasa* = super. Ti méně slušní tvrdí, že maďarsky *lófasz* je přímo penis koně. To není campóš, to je *lofas* = to není „camprlík“, to je velký penis. Přeneseně *lofas* = blb, hlupák, prostě čurák.

### **Lohnit (pít velkými hlty)**

Toto méně známé moravské slovo nám poslouží jako ukázka možnosti záměny významů slov a důležitosti kontextu. Pochází ze starého zvukomalebného citoslovce *lok* = zvuk při pití či

polykání kapaliny, původně u zvířat. Lok → lokat → lochat → lochnit → lohnit. *Nelohni to ze žbánu, vocmrdni si do hořčičáku* = nechlemtej to ze džbánu, odlej si hořčičáku. V hantýrce však může být *lochat*, *lochnit* i *lohnit* = smát (viz odstavec „Lochčít“). Jiné podobné slovo brněnské slovo *lohnót* znamená zase krást. Takže když *nekdo furt lohní*, může se podle kontextu jednat o hltavé pití, smích i krádeže.

### **Lochna, loch (díra, důl, jeskyně, tunel, vězení)**

Německy *das Loch* = díra, jáma, brloh, vězení. Například *zašit do lochu* = uvěznit, *lochna Jindra* = důl Jindřich u Zbýšova, *lochny pod Kénikem* = Královopolské tunely, *lochnes plac* = místo s dírami, *lochny v tratecu* = díry v chodníku, *lochna untrhródová* = propast, *krasový lochny* = jeskyně, *lochna luftová* = turbulence (v letadle). S *lochnou* souvisí i německé *lochen* a *einlochen* = přefíknout, doslova „vdířit se“. V některých moravských oblastech *loch* = zahloubený sklep na brambory.

### **Lochčít, lochec (smát se, veselí, legrace, smích)**

Rakousky *lochn*, vídeňsky *lochchn* = smát se, *das Lochn* = smích. Například *lochec jak s tuhákem* = legrace jak s mrtvým, *dodrbat lochec* = zkazit legraci, *tadyk hrne lochec do kopru* = tady končí legrace, *zmáknót to je lochec* = je snadné to udělat, *v cimře hókl lochec* nebo *cimra čapla lochec* = v místnosti zazněl smích. Méně časté výrazy jsou *lochat se* a *lochanda*.

### **Lojfle, lojféče (boty, polobotky)**

Tetka Picmánková spojuje *lojfle* se slovem *lófrovat*. Jiní ovšem vidí spíše spojitost s německým *der Laufer* = běžec, chodec s množným číslem *die Läufer* (čti lojfr). Běžecké boty = *die Laufshuhe* → *laufle* → *lojfle*. Původní význam polobotky, nízké boty se již stírá, a tak *lojfle na bretle* = lyžařské boty, *zamačlovat lojfle*, *zasukovat šňůrky na lojflách* = zavázat boty.

### **Lojtna (lid, lidé)**

Málo užívané slovo, které jsem zaregistroval u některých pamětníků. Pochází z německého *die Leute* = lidé. Označuje spíše velké množství lidí, například *talošská lojtna* = italský lid, národ, *lojtna aji zvěřina* = lidé i zvířata, *lojtna se scukla na Svobod'áku s cetlama v klepetách* = lidé se sešli na náměstí Svobody s transparenty v rukách.

### **Lojza (syfilis, naivka, hlupák, prost'áček)**

První význam je odvozen z lékařského výrazu *lues* = syfilis. V obecné latině *lues* = nákaza. *Kópit lojzu* = dostat syfilis, ovšem ve starém argotu *kópit lojzky* = dostat vši nebo muňky.

U dalších významů se jedná o záměnu jména za vlastnost podobně jako v případech *kača* = husa, *manda* = tlustoprška, *honza* = hlupák. Mužský *lojza* převzal všechny vlastnosti svého ženského protějšku *lízy* (viz odstavec „Líza“), možná bylo přihlédnuto i k úsloví *byt v loju*. *Něsu žádné lojza* = nejsem blbý.

### **Lokr, lógr (lhostejný, sedlina v kávě)**

Německy *locker* = volný, uvolněný, nevázaný, spojení *je mně to lokr* znamená je mně to volné, je mně to jedno. Německé *sich lagern* = usazovat se a *das Lager* = sedlina. Odsud pochází *lógr* ve významu kávová sedlina. Spojení *to je inší lógr* znamená to je jiné kafe, to je něco jiného. Jelikož se v hantýrce občas K a G zaměňují, můžeme zaslechnout a občas i čist, že *je mně to lógr* = je mně to ukradené.

### **Lokše (nudle, placky)**

Moravské výrazy pro nudle *lokše* či *lukše* pochází dle lingvistiků nejspíše z cigánského *lokši* = nudle nebo maďarského *laksa*. V Brně byly ovšem *lokše* spíše široké nudle, těm tenkým do polívky se říkalo *vlasovky*. Dnes dochází k posunu významu tohoto slova a výraz *lokše* označuje též tenké sádlem omaštěné bramborové placky, které se podávají jako příloha např. k drůbeži nebo samostatně ve stočené verzi s náplní uvnitř, např. povidlovou, makovou či masozeleninovou.

### **Londat se (loudat se, jít či dělat pomalu)**

Hanácky *londat se* = loudat se, v oblastech okolo Brna i *lundat se*. Pravděpodobně souvisí se starým německým *landern* = toulat se. Brňákům tato slova souzní i se slovy *london* = venkovan a *lont* = venkov odvozené z německého *das Land* = venkov, půda, polnost. Přeneseně *londat se (s nečím)* = flákat se, pomalu pracovat. *Furt se nekde londá* = pořád se někde potuluje, *nelondé se tak s tó hoknó* = nepracuj tak pomalu.

### **\*Londondery (venkov)**

Ačkoli je *Londonderry* hrabství v Severním Irsku, označuje výraz *londondery* v hantýrce venkov a je odvozen z *london* = vesničan. Viz odstavec „Lont“. *Kindoš* z *londondery* = děcka z venkova, z vesnic.

### **\*Lont, lont'ák, lond'ák, london (vesnice, venkov, venkovan)**

Německy *das Land* = země, venkov, půda, polnost, pozemek. V hantýrce *lont* = venkov, vesnice, někdy i oblast, *lont'ák*, *lond'ák* či *london* = vesničan. *Vegetit na lontě* = žít na vesnici, *lont Babické*, *lont Babice* = vesnice Babice, *lont vajnošové* = vinorodý kraj, v *Brnisku hokní hafo londonů*, *lont'áků* = v Brně pracuje spousta vesničanů. Viz též odstavec „Londondery“. Pozor však, *Londonstatl* není něco mezi vesnicí a městem (městys), ale anglické město Londýn.

### **Lopóň, lopóny, lopóchy, laple (jazyk, uši, sluchátka)**

Zde máme případ toho, jak se Brňáci dokázali inspirovat rostlinou lopuch větší (*Arctium lappa*). Pro tvarovou podobnost *lopuchy*, *lopóchy*, *lopóny*, méně často *laple* = uši, jedno ucho = *lopuch*, *lopóch*, *lapóch*, *lepóch* a někdy i *lapl*. Listu lopuchu podobný jazyk = *lopóň*. A aby to čtenáři neměli tak jednoduché, občas někdo použije slova *lopuchy* či *lopóchy* ve významu nedřevnaté rostliny či květiny.

*Naštelujte lopóchy* = zbystřete sluch, *krmit nekemu lepóchy* = vyprávět, lichotit či přemlouvat, *vojet si hubu lopóňem* = olíznout se, *vod laple k lapli* = od ucha k uchu, *plótvama naškubala náký lopuchy* = rukama natrhala nějaké byliny, v přeneseném významu *lopóchy na ovary* =



mušlová sluchátka nebo též protihlukové chrániče na uši, *mět brajgl mezi lopóchama* = blbnout, zbláznit se, *až je lepóch v gébišu* = až se ucho utrhne. Viz též odstavec „Laple“.

### **\*Lópat krópy (vydělávat peníze)**

Ačkoli *lópnót* = ukrást, znamená spojení *lópat krópy* vydělávat peníze. Ovšem i tento proces lze chápat jako přesun peněz od zaměstnavatele k zaměstnanci, což mohli Štatlaři brát jako určitou formu lupu či krádeže. Na tomto místě připomínám, že se nejedná o analogii loupání obilných zrn, protože kroupa je oloupané obilné zrno. Takže obilné kroupy už dále loupat nelze.

### **\*Lópnót (ukrást)**

Tetka Picmánková razí hypotézu, že podobně, jako souvisí slova *lapnót* a *lapka* (viz odst. „Lapnót“), souvisí spolu slova loupežník resp. *lópežník* a *lópnót*. *Lóplý noty* = kradené doklady, papíry, *lópnót skvadře dva body* = sebrat družstvu dva body. Pozor však: *lópnót do sebe škopek* souvisí se slovesem *lupnót* = dát či přidat něco někam.

### **Lóskat (číst, luštit)**

Za dob Josefa Jungmana *louštit* = vybírat semínka z lusků či ze skořápek. *Lóskat vorgle* = loupat ořechy. Podobně, jako se louskaly ořechy, tak se obrazně řečenou louskaly problémy (řešily) nebo se louskaly hádanky (odhalovaly). Proto se jim obrazně říká „oříšky“. Pro naše předky byl symbolem moudrosti a vědění lískový oříšek. Vědění zde bylo uzavřeno ve skořápce a dostat je ven vyžadovalo úsilí.

*Lóskat domášovské levingston* = řešit domácí problém, rozepři, *lóskat maléry* = řešit potíže. Podobně jsem mohli luštit obsah textů. Nezapomínejme, že v době vzniku těchto výrazů neuměli všichni číst jako dnes a pro mnohé byl text roven hádance. Vliv zde mělo také německé *lesen* = číst. *Lóskat bichlu cik cak* = číst knihu napřeskáčku, *lóskáč* = čtenář. Pak máme ještě jeden specifický význam: *lóskat ubrus, vikslajvant* = ležet opilý čelem na stole.

### **Love, lováče, lovátory (peníze)**

O původu tohoto snad nejčastějšího brněnského výrazu pro peníze máme tři hypotézy: První říká, že toto slovo pochází z dávných dob, kdy se u nás razily mince z o-lova, druhá pravděpodobnější tvrdí, že cigánsky *love* = peníze. Najdou se i tací, kteří toto slovo odvozují od anglického *love* = láska, neboť i ta mohla být platidlem. *Makám v Kéniku za hovno love* = pracuji v Králově Poli za mizerné peníze.

### **\*Luft, luftovat (vzduch, větrat)**

Německy *die Luft* = vzduch, atmosféra, povětrí, *lüften* = vyvětrat, ventilovat, uvolnit, odhalit. V hantýrce *špicové luft* = čistý vzduch, *luft ho vošplíchl, vofókl* = vzduch ho ovanul, *luftbetla* = nafukovací postel, matrace, *luftcajk* = létající prostředek, *lufthaus* = chata, *luftkér* = letní byt, *luftový róry* = klimatizace, *luftaba, baba do luftu* = záleznice, *valit luftem* = letět, *luftýra* = pilot, *luftolet* = letadlo, *luftovat kozy* = větrat prsa, chodit nahoře bez, *luftnót* = fouknout, *luftovačka* = větrání, *lufták* = ventilátor, ale i výletník. V přenesených významech *je to v luftě* = je to pryč, *je do luftu* = je lehkomyšlný, *je v luftě* = je pryč, *sem se luftnul*, *luftl* = zmýlil jsem se, netrefil jsem, *luftovat kelcny* = smát se, *luftovat pedy* = chodit ven, *luftové hubanec* =

naznačený polibek. *Chálka byla špicová, ale vyluftovala mně šrajtoflu* = jídlo bylo dobré, ale drahé.

### ***Ludra, ludrák, zludračené (mrcha, neřád, zpustlý)***

Označení *zludračené jurista* používal pro svéráznou brněnskou postavičku sedmdesátých let doktora Špínu ve svých knihách o brněnské bohémě Pavel Řezníček. *Ludra* a *ludrák* jsou odvozeny z německého *das Luder* = potvora, mrcha, neřád, darebák, ale také zdechlina či mršina. Stát se *ludrou* či *ludrákem* neboli *zludračit* znamená zpustnout či zkazit se. Přeneseně pak *zludračené kindoš* = dítě bez rodičů a *zludračené borec* = bezdomovec.

### ***Lůj, byt v loju (v nepříjemné, bezvýchodné situaci)***

Lůj je tuk přežvýkavců, nepřežvýkavci mají sádlo. Když někdo zapadne do rozpuštěného loje, je v nezáviděníhodné situaci a znamená to zpravidla konec naplánované činnosti. Je to ještě horší situace než být v pouhé *bryndě*, což je buď nějaká břečka, nebo pivo druhé jakosti.

S tímto zdůvodněním bysme mohli být spokojeni, kdyby neexistovala stará metoda chytání drobných šelem na háček zalitý do loje. To se zapracoval ostrý háček do kusu loje a zavěsil se na zajištěnou ohnutou pružnou větev. Háček byl v loji nejen schován, ale vůně loje přerazila pach provazu i železa. Když se liška (mohlo to být samozřejmě i jiné zvíře) zakousla do takové lojové návnady, větev se uvolnila, háček se zapíchl do liščí tlamy a liška byla vyzdvižena do vzduchu, kde neměla žádnou možnost se toho háčku zbavit. Holt pokud *byla (zakousnutá) v loji*, měla smůlu a byla v bezvýchodné situaci. Slovo *myslivec* pochází z těchto dob, kdy se ještě muselo při lovu používat důvtipu a myslet, nejen jednoduše používat střelnou zbraň.

### ***Lulan, luleč (penis, močení)***

*Lulan* pochází z rakouského výrazu *Lulu* a znamená to penis. *Lulu zusammenstechen* (čti cuzámen-štechn) = penis(em) spolu píchat = souložit. Rakouské sloveso *lulen* znamená čurat a jazykovou hrou k němu bylo dotvořeno podstatné jméno *luleč* = močení. Je to současně jméno jedné jihomoravské obce nedaleko Brna. Časté je spojení *hodit luleč do textilu* = počurat se.

### ***Lunt, byt jak lunt (kousek, štíhlý)***

*Lunt* bylo ve starší češtině pojmenování doutnáku či zápalné šňůry. To byl pletený provaz namočený v chlorečnanu draselném a pak vysušený. Hořel pomalu, což bylo skvělé, a také za silného deště. Když byl někdo (*chudý*) *jak lunt*, přirovnával se k této zápalné šňůře. Výraz pochází z němčiny, kde *die Lunte* = doutnák, ale i oháňka, zpravidla liščí ocas. Je to v podstatě okopírování německého přirovnání *dürr wie eine Lunte*, které však může znamenat štíhlý nejen jako doutnák, ale též jako oháňka či ocas.

Tetka Picmánková upozorňuje, že na Vysočině se můžeme setkat také se spojením *hubená jak lunda*. Tato *lunda* zde nemá nic společného s *luntem*, jedná se o tulačku a souvisí to s výrazy *londat* či *lundat*, viz odstavec „Londat“. Ve staré češtině ovšem znamenalo *hubený* totéž co ubohý či chudobný.

Když ovšem zaslechneme *dé mně lunt bacócha*, nejedná se zde o doutnák ani o oháňku. V rakouštině znamená *di Lunte* také cár či kousek hadru. Pro Moraváky je tedy *lunt* také kousek. *Už nemám ani lunt holcny* = již nemám ani kousek dřeva.

### *Lupat (souložit)*

Traduje se, že slovo *lupat* vymysleli Štatlaři. Ovšem chyba lávky. Latinsky *lupus* = vlk, *lupa* = vlčice i prostitutka, *lupanarium* = nevěstinec, italsky nevěstinec = *lupanare*. A co se v *lupanaru* či *lupanáriu* dělá? No přece *lupe*. A po *lupání* se mnohdy za devět měsíců *vylópane* na svět i *vélupek* neboli potomek, kterého se rodiče snaží za každou cenu odlišit od ostatních.

Vypadá to, že toto slovo *lupat* přinesli do Brna Italové. V první polovině 19. století byli na Špilberku věznění italští vlastenci a ve čtyřicátých letech se italští dělníci významně podíleli na výstavbě železniční trati z Brna do České Třebové.

Italští vlastenci mají v parku pod Špilberkem pomník. Na jeho vrcholu je vlčice kojící zakladatele města Říma Romula a Rema. Pověst říká, že to byli synové boha války Marta a smrtelnice Rhey Silvie. Ta je však vložila do košíku a nechala odplout po řece Tiberu. Zachránila je údajně vlčice, která se o ně nějaký čas starala a kojila je. Divná pověst, řeknete si. A máte pravdu. Dějiny píší vítězové a tak se tu a tam nebo i často něco přizpůsobí, aby byla v očích lidu historie zajímavější.

Již jsme si řekli, že latinské slovo *lupa* označuje jak vlčici, tak prostitutku. A pokud jsme jen trochu realisté, domyslíme si, že Romula a Rema nevytáhla z řeky vlčice, ale nějaká povětrná ženština.

Tetka Picmánková poukazuje i na možný domácí zvukomalebný původ tohoto slova. Když na Moravě *lupneme nekemu jednu*, dostane facku a uslyšíme její charakteristický zvuk. Když *lupneme* vícekrát, tak uslyšíme řadu po sobě jdoucích krátkých zvuků připomínajících hlásku „p“. A podobné plácavé zvuky uslyšíme i při intenzivním sexu. A na podporu své hypotézy dodává, že když *neco nekam lupneme*, znamená to, že jsme to tam přemístili, dali či strčili. A když to tam *lupneme* vícekrát či opakovaně, například kolík do čárky, tak vlastně *lupeme*.

A ná závěr jedna zajímavost. Vyšťoural jsem, že ve slovníku italské mafie *lupara* = dvouhlavňová brokovnice s upilovanou hlavní na úroveň předního konce pažby. Díky své menší délce se dala dobře ukrýt. Zkrácením se sice zkrátil dostřel, ale zvýšil se zozptyl, takže s ní prakticky nešlo netrefit. Nabíjela se údajně směsí broků, soli a zvířecí srsti a to proto, aby zasaženému způsobila co nejvíce utrpení. Někteří říkají, že její pojmenování je odvozené od faktu, že ji původně používali pastevcí na střelení vlků (*lupus* = vlk). No, já bych si místo vlků snáze představil ty *vylupané* manželky nebo jejich milence.

### *Lupy (parohy nevěrníků v prášku)*

„Musím valit na domovinu, mrňóchavá stařka na mě háže čekanku a nechcu mět hára plný lupů.“ Podivná věta, že? Jedině, že by ty *lupy* znamenaly něco jiného než šupinky odlupující se ze zrohovatělé vrstvy pokožky, zejména ve vlasech. Mohly by to být *lupance*, tedy rány, mohlo by to být *lupání*, tedy souložení. Ale proč tedy ta *hára*? Znamená to slovo snad i něco jiného než vlasy?

Záhadu rozlouskl až slovácký lingvistik stréc Pagáč, který zjistil, že lupy ve vlasech jsou „parohy v prášku“. Ty parohy, které nám nasazuje nevěrný partner. Viz též odstavec „Smočit paroh“.

### **\*Lutrija (loterie)**

Slovo pochází ze staré češtiny. Lingvistici je odvozují z německého *die Lotterie*, to z francouzského *loterie*, přičemž *lot* = podíl. Existovala též varianta *lotrie*, která přímo poukazovala na její podstatu. Podobně je to v němčině, kde *der Lotter* = lotr. Viz odstavec „Alótrija“. *Vyválel v lutrii pět tisíc* = vyhrál pět tisíc v loterii.

## M

### *Máčka (slaboch, strašpytel)*

Německy *die Brühe* = omáčka, ale i břečka, močůvka či kal, což se na Moravě vyjádří též výrazem *sračka*. Slova *sračka*, *srajda* a jejich odvozeniny *sralda*, *srala* či *srágora* označují ovšem také člověka „posraného“ neboli bojácného nebo člověka neschopného podat větší výkon. A takto skrze německé *Brühe* došlo ke ztotožnění omáčka, v moravštině *máčka* = strašpytel, slaboch, padavka, netrénovaný člověk. A pro zajímavost: Slovo *máčka* má však ještě další význam: *cíga máčka* = cigarety Malboro. *Staré kingál byl echt máčka a tak bačovala kingálka* = starý král byl velký slaboch a tak vládla královna, *Zdenál, to je máčka, nezmákl na raku ani 20 kiláků* = Zdeněk je tak netrénovaný, že neujel na kole ani 20 km.

### *Mačo (frajer, samec)*

V tomto případě s krátkým A. Takto se občas označují starší muži, kteří si svou mužnost dokazují mnohem mladší partnerkou, čímž se snaží připodobnit se těm, kterým se říká španělským slovem *macho* (čti mačo) = alfasamec. I když se někdy chovají, jako by měli prázdné neboli *vysypané makovice* (viz odstavec „Makovica“), nabízí se také souvislost s cigánským *máčeskero* = rybář, neboť se jedná o lovce *fišlí*, jinak řečeno ženského potěru, tedy mladých žen (viz odstavec „Fišla“). *Flignil mača, ale debrecínkám byl akorát k lohecu* = hrál se na frajera, ale dívkám byl jen pro smích, *Fanóš, to je mačo, hrne k štyrem pětikám a nabrnkl si dvacítku* = Franta, to je frajer, táhne mu na čtyřicítku a sbalil dvacetiletou.

### *Máčo (hlupák, blázen)*

V tomto případě s dlouhým Á. Toto slovo je odvozeno od výrazu *vymakované*, tedy člověk s prázdnou *makovicí* neboli hlavou. Jinak řečeno hloupý či praštěný. Lingvistici hovoří o spojitosti s cigánským *máčo* = ryba, ale také hlupák či trouba. Já bych to spojoval spíše s *máčeskero* = rybář, neboť rybářům sedícím nehnutě na břehu a zírajícím na hladinu vody se říká „tiší blázni“. *Staré kingál byl echt máčo a každé ho vošulil* = starý král byl pořádný hlupák a každý ho ošidil.

### *Maděra, na maděru (na padrt')*

„Neznamená naše *na maděru* něco jako na maďarský způsob?“ ptal se již dávno Karel Čapek. A měl částečně pravdu. *Maděra* byla za starých časů vysoká čepice, která se k nám dostala z Maďarska. *Maděra* byl též původně maďarský tanec, který se tancoval i u nás. Existuje názor, že jsou to odvozeniny od starého názvu *Magyer* = Maďar.

Tetka Picmánková tvrdí, že *rozflákat na maděru* znamená rozbít na padrt' neboli *na paděru* a k záměně P → M došlo již po bitvě u maďarského města Világoš, kde byli Maďaři totálně rozdrčení, tedy rozdrčení na padrt'. Viz odstavec „Világoš“. V přeneseném významu *zglgané na maděru* = opilý zcela, na mol.

Jiní zase říkají, že *maděra* bylo původně označení pro plemeno prasete (vepře) a *byt zglgané na maděru* znamenalo přinejmenší *byt zglgané sviňsky* nebo *jak sviňa*.



### **Maglajz (pranice, zmatek, míchanice)**

U bosenského města *Maglaj* probíhaly v roce 1878 při jeho obsazování rakouským vojskem těžké boje s Turky. Od té doby se označuje jako *maglajz* zmatek, polízanice, mela. Hantýrka si doplnila ještě významy slizká hmota, plpa, směs a míchanice. *V budce sem měl tutové maglajs* = v hlavě jsem měl pořádný zmatek.

Existuje ovšem ještě jiný *maglajz* neboli *mágo*. Jedná se o uhličitan hořečnatý neboli magnézium. Tento „puďr“ si horolezci nanáší na ruce, aby jim na skalách neklouzaly a tolik se nepotily. Pozor, není to mastek, kterému se dříve říkalo *fědrvajs* (*das Federweiß* = mastek, klouzek).

### **Magnebox (jukebox)**

Anglicky *box* = skříňka, truhla či krabice, *jukebox* = hrací skříň na gramodesky. Jedná se o skříňové zařízení k automatickému přehrávání hudby v restauracích, hospodách a barech. V době Štatlařů byl magnebox osazen skutečným gramofonem s volitelným přehráváním desek. K manipulaci s deskami byly použity magnety. Odtud pochází to *magne*.

### **Magor (blázen, pomatenec)**

Zajímavý je původ slova *magor*. Na počátku byla *fantasmagorie*. Což znamená přibližně veřejně hlásaná hloupost. Toto slovo pocházející z francouzštiny je složené ze dvou řeckých základů, *fantasma* + *agorie*. *Fantasma* = vidina a *agoreuo* = mluvím veřejně. Jenže se objevil někdo, kdo si toto slovo rozložil poněkud jinak, a to na *fantas* + *magorie*. A měl z toho fantastickou hloupost, kterou šíří *magor* neboli hlupák, blázen či pomatenec. Setkal jsem se též s odvozeninou *magorka* = blázeňec nebo ordinace psychiatra.

Jiní zase říkají, že *magor* znamená hebrejsky strach. Spojení *su z teho magor* znamená tedy, že jsem z toho vystrašen, vyvedený z míry či popleten. A tak se dostáváme k významu tohoto slova. *Magor* je popleta a vystrašenec. *Maká jak magor* = pracuje jako blázen.

### **Maňhat (mačkat, mlaskat)**

Toto slovo k nám přišlo pravděpodobně se studenty z Čech, kde *maňhat* = špatně, nepořádně jíst, mlaskat. Částečně odpovídá i staršímu moravskému *ňahňat*, neboť mu u nás byl přidán význam mačkat. Zlé jazyky tvrdí, že na rozšíření tohoto slova měl zásluhu římskokatolický kněz, jezuita Paul Ignatius Maňhart (1927-2008), který měl zálibu v dlouhém přežvykování hostií, přičemž u toho hlasitě mlaskal. *Erteple s móčmenem rozmaňhé šťóchadlem* = brambory s moukou rozmačkej mačkadlem, *při věči levě maňhal* = při večeři nehezky mlaskal.

### **Macháček (chlubil, machr)**

Říká se, že tento výraz pochází z německého *der Macher* = obratný člověk, specialista na něco, šikovný chlapík, který si s leccím poradí. Doslova „ten, který něco dělá“. Druhou možností je odvození od *die Mache* = naparování, machinace, podfuk. Viz odstavec „Machr“

Tetka Picmánková s tím nesouhlasí a tvrdí, že nspirací byla jedna z tehdejších výrazných postav brněnské plotny, chlubil a chvástal Franta Macháček, který byl znám mezi svými jako „Vynálezce“.

Vypráví se o něm, že se někdy okolo roku 1925 rozhodl odejít z Brna a začít nový život ve Zlíně. Ucházel se zde o práci v Baťových obuvnických závodech a okolnosti tomu chtěly, že se k přijímacímu pohovoru nachomýtl sám Jan Antonín Baťa. Na otázku, co vlastně z obuvnického řemesla ovládá, odpověděl Macháček, že nic, ale že má známosti v Brně. Baťa toho „vejta“ vzal za slovo a Macháček ho doprovázel již druhý den na předem plánované cestě do Brna, aby svá slova nějak dokázal.

Macháček zavedl Baťu nejprve na techniku k profesoru Kaplanovi (vynálezci Kaplanovy turbíny) a pak na brněnské biskupství, kde Baťu představil brněnskému biskupovi Norbertu Kleinovi. S oběma se znal, profesoru Kaplanovi nosil náčrty svých bláznivých vynálezů a pan biskup si jej pamatoval z dob, kdy velel úklidové četě na Petrově. Když procházeli po Zelném rynku, uviděli Leoše Janáčka se sešitkem, do kterého si zapisoval melodii řeči mimobrněnských trhovkyň. Baťa se zastavil u kašny, a když k němu Franta po chvíli přiváděl Mistra, přistoupil k němu novinář z Prahy a zeptal se: „Pane Baťo, nevíte prosím, kdo to tam jde s tím Macháčkem?“ Tehdy Baťa uvěřil, vzal Macháčka zpátky do Zlína a zaměstnal.

A tak si vždy, když se bude někdo ve vašem okolí chlubit či vytahovat, nebo jak bysme řekli po brněnsky, *házet macháčka*, vzpomeňte si na Fantu „Vynálezce“ Macháčka.

### ***Machl, zamachlovat (zavřeno, zavřít)***

Pochází z německého *zumachen* = zavřít, v hantýrce *zamachlovat*. Další významy jsou uvěznit či sevřít a spousta odvozenin: *byt v machlu* = být ve vězení, *zamachlovat šneky* = zavázat boty, *zamachlovat kystnu* = zavřít nebo zabalit krabici, *zamachlovaná kedlábka* = pomatená (zavřená) hlava, *zamachlovaná štreka* = uzavřená silnice, *zamachlované v goldně* = uzavřený ve zlatě neboli bohatý. Odvozené slovo je *machl* popřípadě *zamachl* a znamená zavřeno či uzávěra, takže *(za)machl na štrece* = dopravní zácpa. Jazykovou hrou (podle vzoru *haklbery*) dostáváme slovo *machlbery* se stejným významem – zavřeno, uzávěra.

### ***Machle (machinace, pletichy, podvody)***

Německy *die Mache*, rakousky *Machloike* či *Machle*. *Machlovat se do něčeho* = montovat se, plést se do něčeho, *machlovat budku* = plést hlavu. Výjimkou je *machlovat* ve smyslu zavírat, schovávat, ukrývat, které je odvozeno od *zumachen*. *Zamachlovat kšeft* = zavřít obchod, viz odstavec „Machl“.

Tetka Picmánková zase při hledání původu těchto slov vyšťourala kdesi stará německá slova *mählen* = intrikovat a *der Mahler* = intrikář.

Zdálo by se, že s *machlama* budou souviset i *techtle mechtle*, tedy všelijaká podvodná činnost, *machinace* a také vedlejší milenecký poměr. Souvisí to však s německým *das Techtlemechtel*, které vzniklo ze starého italského *teco meco* = mezi čtyřma očima. Toto pochází z latiny, kde *tecum* = s tebou a *mecum* = se mnou. Rakouské *s Techtlmechtel* označuje aféru nebo slibně se rozvíjející milostný vztah a odvozují to z jidišského *tachti machti* = tajnosti dělat.

### ***Machorka (cigareta)***

Tabák selský, lidově *machorka* (lat. *Nicotiana rustica*), je rostlina z čeledi lilkovité, používaná v Sovětském svazu k výrobě tabáku. Na západě se používal převážně tabák

virgický (lat. *Nicotiana tabaccum*). Jeho název postupně přešel i na výrobky z něj. V hantýrce *machorka* = cigareta, *rauchčit machorku* = kouřit cigaretu.

### ***Machr (odborník, fachman, nafoukanec)***

Německy *der Macher* = šikovný chlapík, podnikavý a obratný člověk. *Zdenál je machr na hoknu* = Zdeněk je dobrý pracovník, *šnajdmachr* = výborný krejčí, mistr krejčí, *špílmachr* = dobrý hráč, *švunkmachr* = závodník v rychlostních sportech, *kumštmachr* = dobrý umělec, *glétmachr* = dobrý pisář, pisálek nebo i nástěnkář.

Ironický význam nafoukanec je ovšem odvozen od *die Mache* = naparování, ale i podfuk. Zde by bylo lépe používat výrazu *macháček*, ale vládne zde nejednotnost. A tak *machrovina* může být pole kontextu jak perfektní práce tak vychloubání. *Házet machra* = vytahovat se, *nichtsmachr* = povaleč či nešika.

### ***Majcovat, majčovat, máčovat (lovit, vytahovat ryby)***

Cigánsky *máčo* = ryba, *máčeskero* = rybář, *máčengeri* = síť na ryby. *Máčovat* či nověji *majcovat* znamenalo původně vytahovat ryby sítkou či sítí z vody. Později se význam posunul na vylovit rybu či vytáhnout rybu z vody a časem také na vytáhnout něco odněkud. *Dóda sicnil u Švarcavy a majcoval fišle* = děda seděl u Svatky a chytal ryby, *pomaly majcoval fišlu z vasrovice* = pomalu vytahoval rybu z vody, *vymajcovat kóslé špagát, sengr* = vyprostit zaseklý provaz, vlasec. *Vymajcoval pajšl z fišle* = vykuchal vnitřnosti z ryby, přeneseně i *rozmajcovaná fišla* = otevřená, k sexu připravená žena.

### ***Majlant (velké peníze)***

Italské město Miláno, německy *Mailand*, latinsky *Mediolanum*. V roce 1849 začala válka mezi Rakouskem a Itálií o Lombardii, která tehdy patřila k Monarchii. Když přitáhli naši vojáci do Milána, byli překvapeni jeho bohatstvím. A tak se jako *Majlant* označovala nejprve bohatá města a pak bohatství obecně a nakonec i velké množství.

Tetka Picmánková dodává, že se zde uplatnila i podobnost se slovem milión i německým *mein Land* = moje polnosti. Přeneseně mám-li *mein Land*, tedy *majlant*, mám v něm uloženo bohatství. Příklady: *má majlant* = je bohatý, a to nejen penězi, ale třeba hezkým domem, bazénem, pozemky, *koštuje to majlant* = je to velmi drahé. Lze se setkat i se spojeními jako *byl tam majlant fišlí* = bylo tam hodně, bohatě ryb.

### ***Majlont, Malcik (Maloměřice)***

Maloměřice, německy *Malmeritz*, *Malomieritz* či *Malomierschütz* (*der Schütz* = stavidlo), v hantýrce *Majlont*, v současném slangu i *Malcik*. Pojmenování Maloměřice odborníci odvozují od starého příjmení Maloměr. Podobné slovo *majlant* znamená v hantýrce velké peníze, bohatství či blahobyt. Tudy zřejmě cesta k vysvětlení názvu *Majlont* nepovede. Slyším v něm spíše německé *mein lont* = moje vesnice nebo anglické *main lont* = hlavní vesnice.

Tetka Picmánková zaregistrovala též vyprávění o nějakém Proškovi, který měl svůj domeček na kraji vesnice a obtěžovaly jej kameny létající z nedalekého lomu provozovaném brněnskými Němci. Jednou se naštvál, šel tam udělat pořádek a zmlátil předáka odstřelovačů.

Spor se řešil až u soudu, kde se předák bránil, že *unsere Heide* je jejich planina, a Prošek zase poukazoval na *mein lont*, na svou vesnici. A od těch dob se začaly používat názvy *Hajdy* (něm. *Heideberg*) a *Majnlont*, které se časem zkrátily na *Hády* a *Majlont*. A v *Majlontu* podle tohoto Proška pojmenovali i náves.

### ***Majzl (sekáč, štěstí, pozor!)***

V řemeslnickém slangu se jedná o nářadí zvané sekáč. Toto pojmenování je odvozeno z německého *der Meißel*, respektive *der Handmeißel* = ruční sekáč.

V jazyce jidyš znamená *masl* nebo také *massal* = štěstí, ba nezasloužené štěstí. Údajně existovalo přání *masl tov* = hodně štěstí. Odtud to převzala rakouština, kde *s Masl haben* = mít štěstí. Tím bysme ovšem vysvětlili jen nepříliš časté spojení *mět majzla* = mít štěstí neboli kliku. Ale kde se vzal ten význam pozor ve spojení *dé si majzla*?

Vraťme se tedy k sekáči. Obrazně můžeme říct, že *mám-li majzla*, tedy uvedený sekáč, mám vlastně štěstí, protože se mohu pomocí něj vysekat (i obrazně) z řady problémových situací. A blíží-li se takováto situace, je třeba *nachystat si majzl* nebo také *majzla*, protože hantýrka často zeživotňuje neživotné předměty. *Dé si majzla* je tedy zkráceně řečeno „vypadá to na potíže, *dej si majzla* do pohotovostní polohy“. Tedy buď opatrný!

Tetka Picmánková samozřejmě nesouhlasí a odvolává se na německé výrazy *mäusestill* (čti mojzeštil) = tichý jako myška a *mäuseln* (čti mojzln) = „hrát se“ na myš a také plížit se. Oba souvisí s německým *die Mäuse* = myši. A význam spojení *dávat majzla* odvozuje takto: dávat majzla → majzlovat → mauslovat → mäuseln → chovat se jako myš, tj. tiše a ve střehu (jako myš) sledovat okolí.

A když uvážíme, že i v řeči jidyš *maisel* = myška (a také časté židovské příjmení), bude tetka na správné stopě. A tak jako říkáme *dé si pohov* místo místo hod' se do klidu či uklidni se, můžeme říct *dé si majzla*, tedy zaujmi pozici myšky, která je vždy ve střehu.

A aby toho nebylo málo, tak jsem zaregistroval ještě *dat majzla* = ztřískat či porazit. Souvisí se slovesem *majznót*. Viz odstavce „Čmajznót“ a „Mazec“.

### ***Makaróni (Italové)***

Benátsky *macaroni* a italsky *maccheroni* jsou výrazy pro duté nudle, něco mezi kolínkama a špagetama, prostě „potrubí“. Navíc *maccherone* = pitomec či ťulpas. Máme tedy brát Italy jako pojídače „potrubí“ či jako pitomce? Je však možné, že jsme tento výraz převzali od francouzských vojáků, neboť ve francouštině *macaronis* je posměšné pojmenování pro Itala.

### ***\*Makat, makačka, vymakaný, namakaný (pracovat, práce, vypracovaný)***

Německy *machen* = pracovat, dělat, činit, ztropit. V hatýrce *makat* a *makčít*. *Makčít jak bakeliťák, jak brazilce* = pracovat intenzivně. *Makačka, makanec* = práce. *V hokně žádná extra makačka* = v zaměstnání žádná zvláštní (namáhavá) práce, *makačka na bednu, na aogle* = práce náročná na přemýšlení, na oči. *Namakané* či *vymakané* = vypracovaný. *Vymakaný muskle* = vypracované, trénované svaly, *vymakané cajk* = kvalitní, propracovaná, sofistikovaná věc, *namakaná myslivna* = chytrá hlava, přeneseně *do zétřka musím namakat matiku*

= do zítřka se musím naučit matematiku, *makat na matuře* = učit se na maturitu, *zmáknót parádní šorfku* = udělat perfektní podraz, lest.

### ***Makovica, makeš, makovec, makalúzo (hlava, hlupák, pomatenec)***

Ve starém argotu jsou slova *makovka* a *makovica* = hlava známé již od poloviny 19. století. *Makovica* je plod máku obsahující maková zrna, dutá koule na kostelní věži a přeneseně též dutá neboli zapomnětlivá hlava. Za starých časů se dával zlobivým a neklidným dětem pít odvar z makovic. Ony se sice uklidnily, ale po pravidelném podávání to bylo údajně znát na jejich inteligenci. *Makeš*, respektive *makovec* je tedy člověk s dutou hlavou (po oplikaci odvaru), tedy hlupák či trouba. *Makalúzo* je vyšší stupeň hlupáka, je to tedy *makeš* s italskou příponou *-úzo*. Toto slovo bylo vytvořeno pravděpodobně pod vlivem italského filmu *Dívka s pistolí* z roku 1968, kde byl jedním z hrdinů Macalúzo Vinzenzo.

Druhým významem slova *makeš* je ten, kdo pracuje přespříliš a ostatní toho zneužívají. Je to odvozeno od slova *makat* a to z německého *machen* = dělat. Dobrým příkladem byl v minulosti muž, který pro svou rodinu postavil vlastnoručně dům, upravil jeho okolí, stále něco kutil a pro blaho rodiny vylepšoval. A protože kvůli tomu neměl čas na rodinu, manželka mu chodila za milenci. Prostě dřič a hlupák v jedné osobě. *Sajtna ho má za makeša* = je považován za blba.

### ***Malina, malinovka (snadná záležitost, malé dítě, krev)***

Spolknout jednu malinu je jednoduché a trvá to jen chvíli. Takto vzniklo pojmenování *je to malina* či jen *malina* pro snadnou věc. *Malinovka* = krev, což je tekutina podobná malinové šťávě. Význam *malina* = dítě je odvozeno od slova malý. Podle tetky Picmánkové by se v tomto posledním případě mělo psát *malyna*. *Zubatá šlukla grundlu jak malinu* = štika spolkla rybku snadno a rychle.

### ***Mamlas (hrubián, atlas)***

Slovo *mamlas* byla původně nadávka nedospělým, něco jako náš cucák. Ve staré češtině totiž *mamlati* = cucat, žvýkat. Až později získalo významy hrubián, člověk neotesaný, neurvalý. Někdy také člověk budižkničemu. Maďarsky *mamlasz* = nekňuba, trouba a rakousky *Mamlas* = člověk mlčenlivý, líný na mluvení. V Brně máme však dům *U čtyř mamlasů*, znamená to tedy *U čtyřech hrubiánů* či *budižkničemů*? Samozřejmě, že ne.

V řecké mytologii byl obr Atlas potrestaný za účast na vzpouře proti bohům tím, že na severu Afriky držel na svých ramenou nebeskou klenbu. Na jeho „počest“ se začaly podpěry balkónů či arkýřů ve tvaru mužské postavy nazývat *atlanti*. Onen brněnský dům se původně nazýval *U čtyř Atlasů*, ale díky svéráznému brněnskému humoru dostal přezdívku dům *U čtyř Mamlasů*, a ta zakořenila tak hluboko, že se s ní setkáváme i v oficiálnějších písemnostech.

Za komošů na tomto domě visívaly při příležitosti významných výročí také portréty Marxe, Engelse, Lenina a Gottwalda. V těchto obdobích se mu říkalo dům *U osmi mamlasů*.

### ***Mamrt, mamrd (blbec, nemehlo, kokot)***

Zdálo by se, že se jedná o nový výraz. Jenže ono je to poměrně staré slovo. Cituji spisovatele Karla Čapka: „Slovo *mamrt* k nám přišlo z Francie. Tam leckterý pěší i na gumách jedoucí



našinec mohl hodně často slyšet zvolání: *Cela m'emmerde!* Nelze to doslovně přeložit: co do zdvořilosti rovná se to asi našemu 'vlez mně někam'.“ Francouzsky *merde* = k čertu, hovno a *m'emmerde* (čti mamerd) = k hovnu, do prdele.

Svatého *Mamrta*, patrona kojných, který žil ve Francii v 5. stol. n. l. můžeme asi vynechat. Přestože byl údajně horlivým pastýřem všem věřícím. Nebo že by to byl iniciativní blbec? Příklad z 80-tých let: *Vrzls do fánky bílé ciment místo gypsu, ty mamrde!* = dals do zednické naběračky bílý cement místo sádry, ty blbe (nemehlo)!

V současné době výraz *mamrd* zhrubl, pravděpodobně pod vlivem anglického *Motherfucker* (*mother* = matka, *fucker* = souložník). Odpovídá spíše nadávce *kokot*. *Nehaž macháčka ty mamrde, si hovno a máš akorát blbý žgryndy* = nemachruj ty kokote, jsi nula a máš jen blbé řeči.

### **\*Mangelit, mandelit (žebnat, křečkovat)**

Někdy též *mandelit*. Pochází zřejmě z cigánštiny, v řeči světských *mangelit* = žebnat, prosit (*mangelim vás* = prosím vás), *mangelář* = žebrák, *mangelka* = žebrání. Tetka Picmánková uvažuje také o spojitosti s výrazem *mandel* (něm. *die Mandel*), což je seskupení o patnácti kusech snopů obilí, do kterého se snopy skládaly na poli. V *mandelech* se pak dosoušely před odvozem k výmlatu. *Mandel* byla také kdysi jednotka množství, čtyři *mandele* byla *kopa* = 60 kusů. *Vymandelit love* = (vy)získat peníze, *bezďák hókl, že vymandelil kilo* = bezdomovec řekl, že vyžebbral stovku, *borec mangelil dycky ten névěčí šnycl* = muž si vybral vždy ten největší řízek.

### **\*Maník, máňa, mařena, mánička (mladý muž, dlouhovlasý muž)**

Německy *der Mann* = muž, chlap, manžel. *Maník* bylo původně označení vojína nebo člena nějakého *mančaftu* (*die Mannschaft* = mužstvo, skupina mužů), tedy týmu či skupiny. V hantýrce tak říkáme muži, zpravidla mladšímu. Synonyma jsou chlápek, chlapík, kámoš, mužský. *Hókní na ty dva maníky, ať nám helfnó* = zavolej na ty dva chlápky, ať nám pomohou.

Měl-li *maník* dlouhé vlasy, překlopila si jej hantýrka do ženského rodu a stala se z něj *máňa*. A podle domácích forem jména Marie byly přidány varianty *mařena* a *mánička*. *Borec na mařenu* = dlouhovlasý mladík, *ten bigbíťák je hotová mánička z vosmipěťkověch járů* = ten muzikant má dlouhé vlasy jako v osmdesátých letech.

### **Manták (nešika, nechápající)**

Existují tři hypotézy o původu tohoto slova. První tvrdí, že výraz *manták* nebo také *mant'ák* či *mantlák* je odvozen od slova *mantinel* a jedná se o pomalu chápajícího člověka s myšlením omezeným úzkýma mantinelama.

Druhá hypotéza říká, že ta první je jen dodatečné vysvětlení a že toto slovo přinesli na Moravu východoslovenští vojáci. V okolí malého východoslovenského města Medzev ležícího na pomezí Slovenského rudohoří a Košické kotliny je doposud živé nářečí zvané *mantáčtina*. Vyvinula se z řeči Bavorů, kteří přišli do Rudohoří před více než půl tisíciletím jako odborníci na těžbu rud. Těmto lidem se doposud říká *Mantáci*, neboť německy *montan* = báňský. Lidová verze původu tohoto slova jde přes maďarštinu, kdy němčiny neznalý Maďar

se ptá: *Bós mánta* = co říká? Slovo *manták* se ujalo v okolní slovenštině jako někdo, s kým je těžká domluva a přeneseně i pomalu chápající člověk, popleta či trhlík.

A protože se zajímáme o brněnskou hantýrku, která je též silně ovlivněna němčinou, uvedeme si zde několik mantáckých slov: *hond* (něm. Hund) = pes, *grond* (něm. Grund) = pozemek, *kirch* (něm. Kirche) = kostel, *basa* (něm. Wasser, rak. Wossa) = voda, *ka* (něm. Kamin) = komín, *kipl* (něm. Kipf) = rohlík, *luken* (něm. luchen) = pozorovat, *liezn* (něm. lessen) = číst.

Třetí hypotéza říká, že slovo *manták* pochází ze severočeského pohraničí, kde znamená nádeník. A že je příbuzné s německými slovy *machen* = dělat, *montieren* = montovat a *montan* = báňský. Tito nádeníci asi byli dobří dřiči, ale s inteligencí na tom mohli být hůř.

### **\*Mantl, kabuš, kabiš (kabát)**

*Kabuš* a *kabiš* pochází z českého kabát. Ten k nám přišel z maďarštiny (*kabat*) a dále z arabského *kabá*. Německy *der Mantel* = kabát, plášť. Nahodit *mantl na hrb* = obléct si kabát, *kilka zalezlá do mantlu* = zima i v kabátě, přeneseně *zacálovat nové mantl pro kirchnu* = zaplatit novou omítku kostela.

### **Manžáre, mandžáre (jídlo)**

Tato slova používaná již v 19. století pochází pravděpodobně z italštiny nebo francouzštiny. Italsky *mangiare* (čti mandžare) = jíst. Francouzsky *manger* (čti monžé) = jíst. *Manžárovat* = jíst a *zmanžárovat* = sníst. *Uklohnla špicový mandžáre* = uvařila dobré jídlo. Pozor však. Nepleťte si to se slovy *Mažzar* = Maďar a *Mažžarestán* = země Maďarů. To jsou označení pocházející ze srbochorvatštiny.

### **Mapsnót (vzít, ukrást)**

Pochází z německého *mopsen* = krást, sebrat, vzít. Pomocí jazykové hry dostáváme další významy: sebrat → zatknout, chytit → popadnout → uchopit. *Mapsnót si haluze* = chytit si ruce, podat si ruce, *mapsnót štatl* = dobýt město, vzít je do své správy, *mapsli ho šilci* = byl zatčen. Zvláštní na tom je, že německá zvrtná forma tohoto slovesa *sich mopsen* = nudit se.

### **Marast (pivo)**

Je to plotňácký výraz. Německy *der Morast* = špína, bláto, bahno, bažina. A naskytá se otázka, proč také pivo? Objevovala se před sto lety v pivu nějaká špína? Zřejmě ne. Na kloub věci však přijdeme, uvědomíme-li si, že se pivu říkalo a stále ještě říká *bahno*, což je jeden z významů německého slova *der Morast*. Ostatní viz odstavec „Bahno“.

### **Margle, mergle (meruňky)**

Moravsky též *marhule*, pochází z rakouského *di Marillen* = meruňky. V naší hantýrce *pytlovaný mergle* = zavařené meruňky ve sklenici, *zkapalněný mergle* = meruňkovice.

### **Mergle (peníze)**

Odvozeno od západoněmeckých marek, je to zdrobnělina slova *die Mark* = *die Märkl*. V souvislosti se zrušením německé marky se slovo příliš nepoužívá a pokud ano, tak spíše ve významu drobné. *Tady máš náký mergle na zacálování porculánky* = tady máš nějaké drobné na zaplacení WC poplatku.

### *Mari, mary, máry (peníze)*

Toto označení peněz není odvozeno od německých marek, ale je to zkrácené slovo *Marienthaler* = Mariánský tolar. *Valím do vexlbódy čenžnót mari* = jdu do směnárny vyměnit peníze.

### *Marodné (nemocný)*

Vídeňsky a rakousky *marod* = nemocný, zničený, indisponovaný nebo opotřebovaný, v německých nářečích *marode*. Pochází z arabského *maríd* či *marad* znamenajícího zeslabený, churavý. Někteří hovoří o vlivu francouzského *maraudeur* (čti marojdr) = voják záškodník, který krade a plení. V hantýrce *marodcimra* = ošetrovna či pokoj pro nemocné, *byl každé deň čím dál víc marodné* = každým dnem se jeho zdraví horšilo, úsměvné spojení je *marod ve šperku* = uzdravený.

### *Mark, mork, markt (trh)*

Na počátku bylo německé *der Markt* = trh, tržiště, odbytiště, obchod a také náměstí. Odsud pochází plotňácké *morkštont* = stánek na trhu (doslova trhové stanoviště), *morkhóz* či *morkhala* = tržnice, *jarmark* = trh, původně výroční (*der Jahr* = rok) i *Krautmork* zkráceně *Krautec* = Zelný trh (*das Kraut* = zeli, bylina, nať). Tento název je možno si vyložit též jako Zelné náměstí. Novodobější výrazy jako *supermarkoš* = „veleobchod“ zpravidla krabicovitého tvaru mají však původ v anglickém *market* = trh, obchod i obchodování.

### *Markýrovat (označit, předstírat)*

Německy *markieren* = značit, značkovat a opatřit poštovní známkou (*die Marke*). Odsud pochází výrazy *vomarkýrovat chabrusový baumále* = označit nemocné stromy či *markýrovák* = lať s kolíky na násadě, kterou se vyznačují v půdě řádky na zeleninu nebo na brambory. V hovorové němčině a v rakouštině *etwas markieren* = něco předstírat (dalo by se říct „naznačovat“). A tak můžeme *markýrovat chabrus* = předstírat nemoc, *markýrovat těžkó hoknu* = předstírat intenzivní práci nebo *markýrovat interes* = předstírat zájem.

Pozor! *Namarkovat* ve významu nacenit nebo vložit do pokladny je odvozeno od staré německé měny *marka*.

### *Marvani (Líšňáci)*

Existují tři hypotézy vysvětlující původ tohoto označení.

1/ Jeden Líšňák jménem *Marvan* se vracel podnapilý domů z Brna. Cestou se zastavil v Židenicích a v jednom vinohradu začal trhat hrozny. Byl přistižen hlídačem, který jej na místě zastřelil. Líšňáci obviňovali obyvatele Židenic z unáhlenosti a ti je na oplátku začali nazývat *Marvany*.

2/ Obyvatelé Líšně a Židenic se přeli, které vinohrady dávají lepší víno. Žideničtí vinaři měli v tomto sporu navrch a tvrdili, že jejich víno musí být lepší, protože jim nad vinohrady drží ochrannou ruku svatý *Marvánek*, jehož sochu mají v kapličce u vinohradu. Líšňáci proto sochu z kapličky ukradli. Chtěli ji schovat a tím vytrést své sousedy. Protože však v tom roce v Líšni uzrála obzvláště bohatá úroda hroznů, rozhodli se, že si sochu ponechají.

A tvrdili, že takto *Marvánek* sám ukázal, kde chce sídlit. A od té doby nadávají Žideničtí Líšňákům do *Marvanů*.

Soška *Marváňka*, kterému se říkalo též Kristus vinař, není vymyšlená. Byla skutečně umístěna v kapličce mezi Židenicemi a Líšní. Při stavbě nové silnice byla kaplička zbourána a socha je dnes údajně zazděná nad vchodem do bývalého vinného sklepa v jednom z domů v Šimáčkově ulici. Z ulice však není viditelná.

3/ Historik Martin Kuča uvádí, že jméno *Marván* je odvozeno od franckého označení *Marvanus* pro obyvatele Moravy, kteří se účastnili roku 882 sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem. Na území Líšně se nacházelo slovanské hradiště Staré Zámky, které dokonce přežilo rozpad Velkomoravské říše a žilo si dál svým životem.

### **Marvec, Marvanov (Líšeň)**

Líšeň neboli *Lěš*, německy *Lösch*, poněmčele *Löš*. Co to znamená? Teorie jsou dvě. Česká říká, že na počátku byl strom líska. Ve staré češtině *líščený* = lískový. Německá se odvolává na *Feuer löschen* = hasit oheň.

Tetka Picmánková ovšem připomíná, že v počátcích existence Líšně se často střídali její majitelé. Jedni z těch, co tam vydrželi déle, byli Libštejnští z Kolovrat. A jméno Libštejnští mohlo být zkomoleno na Líšenští. V hantýrce říkáme Líšní zpravidla *Marvec* nebo *Marvánov*. Viz odstavec „Marvani“.

### **Masingr (řezník)**

Tento výraz není odvozený přímo z našeho slova maso, ale z cigánského *masengero* = řezník. Maso se řekne v naší hantýrce *flajšna* (*das Fleisch*), *flákota* či *flaksa* (to tuhé), ve zlodějském argotu *černá flákota* = uzené maso.

### **Maso, to je maso (silný zážitek, dobrá věc)**

Není odvozeno od slova *maso* ve významu svalová tkáň, i když i tento výraz by mohl označovat něco šťavnatého. Zaregistroval jsem odvození od slova *masakr* (v přeneseném slova smyslu). Příkláním se však k odvození přes slovo *nakládačka*. Velký náklad reprezentuje spoustu věcí na voze či na zádech. Německy *die Masse* = spousta, italsky *massa* a francouzsky *masse* = velké množství. V hovorové rakouštině *a Massa* = hodně, mnoho a *das Masl* nebo *die Masn* = štěstí. *To byla maso storka* = to byl skvělý příběh.

Existuje také spojení *sekat maso* = plácet po zadku. Tady se jedná o skutečné hýžd'ové maso, tedy svalovinu.

### **Mastňál (neukázněný výletník)**

Slovo z tramského slangu označující městského turistu (tzv. měštáka), přeneseně i člověka z civilizace. Původně to znamenalo člověka s mastnými vlasy, avšak když se po válce začal rozmáhat tramping, začali takto skalní trampové označovat neukázněné městské turisty, po kterých tehdy zbývaly v přírodě mastné papíry od svačin. Dnes by ovšem *mastňáli* zasloužili přejmenovat na *igelitále*. Pozor však: Varianta *masňál* je víceméně chybná, označuje spíše člověka, který má kladný vztah k masu.

A když jsme se dotkli tramského slangu, uvedeme si ještě další zajímavé tramské výrazy:

**tramp** = "opravdový" trempík, k přenocování v lese mu stačí „širák“, přinejhorším celta, nic víc nepotřebuje. Říkalo se, že když se za starých časů vypravili opravdoví trampové do lesů, tak venkované schovávali svoje ženy a dcerky mimo jejich dosah. Anglicky *tramp* (čti tremp) = tulák i toulat se.

**pad'ór, pad'our** = ten už s se širákem nespokojí, vyžaduje stan nebo rovnou "stanochatku". Odvozuje se od slova padavka.

**astrachán** = městský zhýčkanec, "pozér", který si na trampa jen hraje, ale jezdí do zděné chaty s tekoucí vodou, koupelkou a pokud možno splachovacím záchodem.

Kde však vzali trampové toto označení, když *astrachán* v původním významu je jemná černá kožešina velmi mladých kavkazských ovcí? Byla velmi drahá a šily se z ní módní doplňky pro boháče. Říká se, že toto slovo zavedl do trampského slangu prvorepublikový novinář a tramp Géza Včelička. Použil je v jednom novinovém fejetonu jako označení zhýčkané mládeže, která se v době předválečného rozmachu trampského hnutí napodobovala výbavou a částečně způsobem života skutečné trampy. A ujalo se to.

### **Mašla (oprátka, stuha)**

Rakousky *di Masche* = kravata, poutko, drátěné oko i smyčka. Zdrobnělina *die Mascherl* = mašlička, smyčka na šňůrce na botech. Podobnost oprátky s poutkem, drátěným okem či smyčkou je evidentní. *Hodit si mašlu* = oběsit se, *je to na mašlu* = je to na oběšení, na sebevraždu.

Příklady: *namašlené* či *vomašlené* = ozdobený, *přimašlené* = přivázaný, *namašlit jedlu*, *pometlo* = ozdobit vánoční stromek, *vomašlit hajtru* = osedlat koně. V éře Štatlařů se říkalo *mašla* též nitroděložnímu antikoncepčnímu tělísku.

### **Maštal, maštala (stáj, konírna)**

Pochází ze staroněmeckého slova *der Marstal*. Ve staré němčině *Mar* = kůň a v dnešní němčině *Stall* = chlév, stáj. Slovo *Mar* se zachovalo v rakouštině, kde *di Mähre* = starý sešlý kůň či kobyla.

### **Matóš, matěj, mateřídóška (naivní, hloupý)**

Proč spojujeme určitá jména s lidskýma vlastnostma, jsme si naznačili v odstavci „Emil“. U Matóša tomu bylo pravděpodobně jinak. Pochází ze starého moravského slova *pomatené* = bláznivý, šílený, ztřeštěný, které souvisí se starým výrazem *miesti* ve smyslu míchat i mást. *Pomatené* člověk to má v hlavě pomíchané, zamotané či popletené. *Matóš hópne na špek vychcanýmu* = naivka naletí vyčuránkovi.

### **Matraca (milenka, souložnice)**

Německy *die Matratze* = matrace, žíněnka. Vídeňský argot však zná výraz *di Ofiziersmatratze* = důstojnická matrace, což je příslušnice ženských pomocných sborů v armádě. Přeneseně pak milenka. *Džek se svó matraco před sekačkó* = chlápek se svou milenkou před souložením.



### ***Mauglí (blázen, pomatenec)***

*Mauglí* se jmenoval hrdina příběhů, které zachytil Rudyard Kipling ve své *Knize džunglí*. Byl to chlapec, který vyrostl mezi zvířaty, a jeho pohled na svět se značně lišil od toho našeho a tím nám připadal jako z jiného světa. V mimobrněnském fotbalovém slangu ovšem *mauglí* = mánička – hráč, který má dlouhé vlasy. Prostě jako by zrovna vyšel z pralesa. *Valí na mě bazed'áky jak nějaké mauglí* = hledí na mne jak pomatený.

### ***\*Maurák (zedník)***

Plotňácký výraz. Německy *der Maurer* = zedník a *die Mauer* = stěna, zeď, zdivo. *Dělá tágoša u mauráků* = dělá příležitostného nádeníka u zedníků. Rakousky *da Maurerklavier* = tahací harmonika, odsud máme v hantýrce pojmenování *špachtloňské* či *mazoňské klimpr*. Podobně v rakouštině *da Maurerchampagner* = zednické šampaňské, tj. pivo. U nás pak *špachtloňský* či *mazoňský šampáňo* = pivo.

### ***Máz (jednotka objemu, rána, jizva, skvrna)***

*Máz* je v první řadě jednotka objemu. *Mázy* mají různé objemy, ten náš moravský vychází z bavorského *mázu*. Oba mají objem 1.07 litru. V hovorové rakouštině je *di Mass* (čtou to mós) synonymum pro litr. Ve spisovné němčině *das Maß* = míra, měřítko (ale i ten výše zmíněný *máz*) a souvisí s *messen* = měřit.

*Máz* je dnes také označení 11° světlého ležáku z pivovaru ve Svijanech u Turnova v Čechách. Původně to byla obdoba brněnského tuplovaného škopku. Ten, kdo vypil několik *mázů* jakéhokoliv piva a patřičně potom vypadal, byl *zmázovaný* a později *zmazaný* či *namazaný*. Viz též odstavec „Zmazat se“.

Tetka Picmánková ovšem odvozuje výraz *zmazané* jinak: rakousky opilý → *fett sein* → německy *masťný být*. Z toho vyplyne opilý = *masťný*, *namazaný* neboli *zmazané*. A ve vídeňštině *im Öl* = pořádně opilý, doslova „v oleji“.

Dalším významem slova *máz* = rána, jizva, a to pochází z rakouského *schmeißen* = hodit, bacit, praštit či třísknout, přeneseně i přemístit něco někam. Viz též odstavec „Šmajznót“.

Poslední *máz* nebo také *mázek* znamená podlouhlou skvrnu a souvisí se starým moravským *zamazat se* = zašpinit se.

### ***Mazat, mastit (spěchat, intenzivně činit, souložit, ignorovat)***

Zakladní význam těchto slov je potírat tukem či něčím *masťným*. Přeneseně i špinit se tukem, později i čímkoliv. S tukem souvisí i spojení *namazat* či *namastit si kapsu*, tedy obdržet tučný honorář či peníz. Původně to bylo *zmastit* či *umastit si kapsu*, protože ve starých putykách se na hygienu moc nedbalo, stoly se nedbale utíraly a zůstávala na nich *masťnota*. A pokud se na takovém *masťném stole* hrály (neboli *masťily*) karty o peníze, bylo vše mírně *masťné*, a od vyhraných peněz se *umastily* i kapsy.

Tetka Picmánková na tomto místě připomíná německý výraz *schmieren* = mazat a také podmazat čili uplácet, pod vlivem kterého mohlo dojít ke ztotožnění *mazat* = uplácet či podplácet.

Kdo maže, ten jede. Toto úsloví pochází z časů, kdy bylo nutno před každou jízdou spřežení namazat kola vozu. Odsud pochází významy spěchat, rychle jet či jít a také odejít. Například *borec mazal* či *mastil pali* = muž šel, spěchal pryč, *mazé vodcad'* = běž pryč, zmiz. Přeneseně pak vykonávat nějakou činnost s nasazením, například *mazat* či *mastit kiby* = hrát karty, *mastit dýzu* = pořádat diskotéku, *mastit fošny* či *prkna* = tancovat.

Ale pozor! *Mastit fošny* může znamenat i souložit dívky s malými prsama, a to proto, že další významy slova *mastit* jsou onanovat a souložit. U onanie neboli masturbace jde o jazykovou hru masturbovat → mastit. V případě souložení pak pravděpodobně o inspiraci angličtinou, kde *stuff* znamená jak mastit tak souložit. A zpravidla se jedná současně o intenzivní činnost.

Význam ignorovat vznikl jazykovou hrou: vypustit někoho či něco z hlavy → vymazat někoho z hlavy → smazat někoho z hlavy. V nedokonavé verzi mazat někoho z hlavy → mazat někoho → mastit někoho či něco. Takže *mastit šecko* = kašlat na vše, *mastit flajšnu* = ignorovat maso, být vegetariánem, *mastím to* = je ni to jedno. Všimněte si, že zde zůstal zachován 4. pád, tedy *mastit koho* či *co*.

*Zmazat nekeho* = zbit, viz odstavec „Mazec“, *zmazat se*, *zmastit se* = opít se viz odstavec „Zmazat se“.

### ***Mazec, mazané (výprask, rychlý spád událostí, chytrý)***

Na počátku byla stará moravská slova *majznót* či *máznót* znamenající praštit či udeřit. Od nich je odvozen výraz *mazec* = nářez, bití. Význam rychlý spád událostí či silný zážitek přidala tomuto slovu až současná rychlá doba. Řekneme-li dnes *to byl mazec*, znamená to nejen rychlý spád událostí, ale také událost, která nás zaskočila, nebo dokonce pochvalu. *Špicově valils na raku, to byl teda mazec!*

Spojení *sec mazec* používají rodiče, když děti zlobí, to *sec* někdy znamená *sic(e)* ve smyslu „sice bude mazec“, jindy je to bráno jako zkratka slova *sekec*, které souvisí s nasekáním na prdel původně rákoskou.

Pro vysvětlení slova *mazané* = chytrý či prohnaný se musíme vrátit do středověku, kdy byli nejružnější lotři a podvodníci trestání také *zmazáním*, tedy výpraskem. Po zrušení tělesných trestů však toto slovo pozměnilo svůj význam a dnes označuje spíše chytrého či vychytralého člověka omláceného životem, který se v leccems vyzná.

### ***\*Mazoň (zedník)***

Ve staré češtině *mazoň* = mazánek. Pochází to ze staršího *mazati se* = mazlit se. Nakonec známe úsloví „nemaž se s tím“. Plotňácký výraz *mazoň* = zedník však souvisí s nejčastější činností tehdejších zedníků, a to s mazáním malty na cihly. *Mazoni ufachčili vandnu* = zedníci postavili zeď. Někdy dochází ke krácení tohoto slova, např. *fachčí u mazů* = pracuje u zedníků.

### ***\*Máznót, zamáznót (praštit, dát, zavřít, zaplatit)***

*Máznót* nebo také *majznót* znamenalo původně udeřit. Německé *schmeißen* (čti šmajzen) znamená bít, praštit, třískat, hodit, mrštit. Viz též odstavec „Čmajznót“. *Máznót jednu mezi auge* = praštit mezi oči, *máznót nekam auge (auglama)* = podívat se někam, dát tam oči,

*máznót cetl* = dát potvrzení, *máznót do holpecu* = seznámit, dát dohromady, *máznót či zamáznót do kameňa* = uvěznit, *máznót do latě* = srovnat, vyladit, umravnit, *máznót hlta za kožuch* = napít se, *máznót futra curyk*, *zamáznót futra* = zavřít dveře.

Spojení *zamáznót kajf* = zaplatit dluh souvisí se starým českým *mazati*, které znamenalo původně pracovat s hlínou, později i psát či líčit si obličej, tedy zapatlat jeho nedostatky. Přeneseně pak *zamáznót* = něco zneviditelnit, *zamáznót sekyru* může znamenat srovnat dluh, ale i zpoždění dopravního prostředku.

S *máznót* a *zamáznót* nijak nesouvisí výraz *zmazané*, *namazané* = být opilý, viz odstavce „Fetovat“ a „Zmazané“.

### ***Mébl (nábytek)***

Německy *die Möbel* = nábytek, zařízení, *das Möbel* = kus nábytku. V hantýrce *mébl* (mn. číslo *méble*) = nábytek, *méblák* = muž stěhovák, *méblvágn* = stěhovák, stěhovací auto, *mózovat v méblu* = hledat (nějakou věc) uvnitř v nábytku, *šópat s méblem* = přesunovat nábytek, *šontat po méblkšeftech* = chodit po obchodech s nábytkem.

### ***Medit si (lebedit si, užívat si, mít se dobře)***

Za starých časů, kdy se člověk ještě nenaučil pěstovat včely, byl med vzácností. Pokud se někomu podařilo divokým včelám nějaký med uloupit, tak si ho patřičně užíval a vyjadřoval to slovem *medit* = užívat si medu. S rozvojem včelařství došlo k posunu významu na užívat si čehokoliv.

### ***Medlec (Medlánky)***

Medlánky, německy *Medlan* či *Medlanko*, slangově *Medlošky*, *Medlůvky* či *Medloně*, v hantýrce *Medlec*. Pochází údajně od starého přídavného jména *medl* či *medlé* znamenajícího mdlý neb umdlévající. Ovšem co tam bylo mdlé, nevíme, možná potok, možná půda, možná také lidé.

### ***Medvěd (automobil Mercedes, pokladna)***

V současné hantýrce *Medvěd*, *Med'ák* či *Med'ór* = automobil značky Mercedes. Děje-li se v Brně něco *U Med'ana*, nověji i *U Medvěda* či *U Medvídka*, děje se to na miniaturním náměstíčku rozkládajícím se na křižení ulic České a Joštovy. Je to proto, že v rohu tohoto náměstíčka se nacházel v sedmdesátých letech fotoateliér, nad jehož výlohou byl umístěný neónový medvěd. *Zetorka zramovala Med'óra* = traktor (Zetor) naboural auto Mercedes, *dáme si scuka U Med'ana* = sejdeme se na rohu ulic Česká a Joštova.

V plotnáčtině *skolit (nafutrovanýho) medvěda* = vyloupit nedobytnou pokladnu. Tady někde má původ novinářská fráze, že politici budou *porcovat medvěda*, tj. rozdělovat (si) peníze, tedy obsah pokladny. Další význam viz odstavec „Stáří medvědi“.

### ***Meka, di do meky (běž do háje)***

*Mekka* je v současnosti velkoměsto v západní části Saúdské Arábie vzdálené asi 80 km od Rudého moře. Je to rodiště proroka Mohameda a svaté místo islámu. Ještě před sto lety trvala

pouť do Mekky velmi dlouho. Cesta byla náročná a mnoho poutníků bylo v cíli své cesty ušlapáno. *Jít do meky* = jít někam, odkud se už nemusíme vrátit.

### ***Mektat, mekty (mluvit, řeči)***

*Mektat* je staré moravské slovo, které původně označovalo zvukový projev kozy. Varianty jsou *mékat* či *mechtat*. Postupně byly doplněny i významy spojené s lidskou řečí. V nářečích toto slovo znamená říkat kraviny, koniny, původně zřejmě koziny či kozloviny.

Pro povídání si sám pro sebe má dnešní mládež termín *mektat si do kýbla, do báglu* či *do usárny*. Hantýrka to převzala bez hanlivé příchuti, takže *mektat* = mluvit, přinejhorším ječet, *mekty* jsou řeči ve smyslu nadělat mnoho řeči nebo hloupé řeči. *Už čuju ty mekty vod starých medvědů* = už slyším ty rodičovské řeči.

### ***Meldovat (sdělovat, hlásit, moderovat, svěřit se)***

Rakousky *di Meldung*, respektive *di Möldung* = hlášení, oznámení, bonmot (fr. *bon mot* = dobré slovo, pikantnost). *Meldovat v Erbecu* = hlásit v Rádiu Brno, *meldovat tombolu* = vyhlásit tombolu. Příslušné podstatné jméno je *meldovačka* neboli hlášení, ohlášení či vyhlášení.

### ***Mélšpajz, mélsšpajzy (moučník, sladké pečivo, lahůdky)***

Německy *die Mehlspeise* znamená doslova moučník, moučné jídlo, *das Mehl* = mouka, *die Speise* = jídlo. V obecnější poloze *mélšpajz* = zákusek, lahůdka, něco na zub. *Po chálce bych zobl ešče náké mélsšpajz* = po jídle bych si dal ještě něco dobrého.

### ***Melta se šutrem a maltó (káva s rumem a šlehačkou)***

Je to ustálené spojení. *Melta* = káva, odvozeno přesmykem od slova *mlet* = drtit na prášek. *Šutr* znamená v hospodském slangu rum, někdy i tvrdý alkohol, viz odstavec „Šutr“. *Malta* = šlehačka, tady se jedná zřejmě o konzistentní podobnost. Je však zajímavé, že německé *die Speise* označuje zednickou maltu i potravu. *Malta ze šprycu* = šlehačka z tlakové nádoby, *gefec s maltó* = zmrzlina se šlehačkou, viz odstavec „Gefec“.

Pozor však: Hantýrka se modernizuje a již jsem zaregistroval význam *melta s šutrem* = káva s cukrem (angl. *sugar* = cukr). Jsou možné i další záměny, *melta s šutrem* či *s šutrama* může být též bitka s kameny. Zde výraz *melta* pochází ze slova *mlata* odvozeného od mlátit se.

### ***Mentoš, mentál, mentálka, dement (mentálně zaostalý člověk)***

Pochází z latinského *déméns* = šílený, kde *de-* je předpona vyjadřující opak a *méns* = mysl, doslova tedy zbavený mysli. Další jazyková hra: *dement* → *dementoš* → *mentoš* → *mentálka*. Dokonce existuje varianta *mentos* inspirovaná žvýkačkovými bonbony Mentos.

### ***Merčit, mět v merku, markovat (vidět, znát, sledovat)***

Odvozeno z německého *merken* = pozorovat, všimát si. Hantýrka navíc doplnila význam znát, mít v mysli: *merčíš to* = znáš to i vidíš to, *merčíš to v cajku?* = zdá se ti (vidíš) to v pořádku? *Mět neco v merku* = „mít to v zaměrovači“, sledovat to, vědět o tom, mít to na zřeteli nebo v plánu.

Předváděcí akce neboli *merčka* by mohla v Brně souviset se slovesem *merčit*. Tento výraz se však užívá i mimo Brno a jedná se o odvozeninu od anglického slova *merchandise* = zboží, obchodovat. *Merč* je pak doprovodné zboží k nějaké akci, například trika s potiskem kapel, dárkové předměty a další.

Varianty *markovat* či *namarkovat* jsou odvozeny od *merčit* či od staršího *marken* = zaznamenávat a znamenají vidět (zaznamenávat očima) a uvidět, netýkají se v tomto případě práce s pokladnou! *Namarkovat šajn* = zaznamenat, uvidět světlo, *namarkoval, že chechtáče só v kešeni* = zjistil, že peníze jsou v peněžence.

### *Merčit na drát (žasnout, divit se, být překvapen)*

Setkal jsem se s povídkou, která vysvětlovala spojení *čumět na drát* tak, že po zavedení elektrických tramvají hleděli udivení lidé na jiskřící kladku (*tágo*) starých tramvají, která zejména venkovanům připomínala pekelný oheň. V Rakousku sice *da Drath* = drát, ovšem slovo *drahtig* znamená jak drátěný, tak statný či švarný. Takže je docela možné, že původní význam spojení *merčit na drát* bylo dívat se s úžasem na švarného mládence či dívku.

Existuje též názor, že se původně nečumělo *na drát*, ale *na kvadrát*, tedy „umocněně“ čili velmi. Podobně jako v případě úsloví *blbé na kvadrát* či *bordel na kvadrát*.

### *Meresjeva nahodit (plížit se, plazit se)*

Alexej Petrovič Meresjev byl sovětský letec, který se po zásahu německých odstřelovačů zřítíl do zasněženého lesa na území okupovaném nacisty. Při pádu si těžce poranil obě nohy. Osmnáct dní se plazil ke své jednotce zasněženou pustinou. Nakonec ho našli dva chlapci a vesničané mu svou péčí zachránili život. Příběh umělecky ztvárnil Boris Polevoj v románu *Příběh opravdového člověka*.

### *Mět v paži (kašlat na něco, na někoho)*

V šedesátých letech minulého století žil v Brně jeden *korbič*, tedy kulturista, který se hned tak něčeho nezalekl. A když měl nějaké potíže, poklepal si na biceps a vždy dodal „mám to v paži“. Myslel tím, že svou silou zvládne skoro všechno. A dařilo se mu. Také proto, že mu málokdo ze strachu oponoval nebo se mu dokonce postavil. A on zpychl a myslel si, že dokáže všechno a může si dovolit skoro všechno. Začal své okolí přehlížet. Jeho bývalí kamarádi si poupravili význam jeho rčení *má nás v paži* z původního přepral by nás na přehlíží nás, kašle na nás. *Politiku mám v paži* = politika mne nezajímá.

Někteří zběhlejší v anatomii ovšem tvrdí, že úsloví *mám něco v paži* vychází z fráze *je mě to volný*. Rameno je totiž nejpohyblivější kloub v lidském těle, takže pohybující se paže disponuje širokou paletou takzvaných stupňů volnosti.

### *\*Metloš (metalurg, fanda metalové hudby)*

Výraz *metloš* či *metaloš* se používalo v brněnských strojírnách, kde znamenalo metalurg či člověk pracující s kovy. Podobně jako *holcnoš* či *holcňák* = pracující se dřevem či v dřevovýrobě. *Hoknil ve Vaňkovce metlošem* = pracoval ve Vaňkovce jako metalurg. Pozor však na kontext, *metloš* by mohlo znamenat i zametač. *Metloši pucovali, piglovali Svobodák* = zametači čistili náměstí Svobody.



Poznámka: Mladší generaci na tomto místě připomínám, že na místě dnešní „Galerie Vaňkovka“ stála dříve „Slévárna a strojírna Vaňkovka“. Její název vznikl zkomolením jména německého zakladatele a původního vlastníka továrny Friedricha Wanniecka.

*Metloš* v současné době je především fanoušek a posluchač metalové hudby, charakteristický často koženou bundou, dlouhými vlasy a kovovými doplňky. *Na tý kalbě to bude samé metloš, bacha, ať jim tam nešópneš nákové dechnu* = na té oslavě to bude samý metalista, dávej pozor, ať jim tam nepustíš nějakou „dechovku“.

### ***Metr (měsíc, přísný člověk, metr)***

Prvním významem slova *metr* je časový úsek zvaný měsíc. Tento výraz pochází z rakouského hovorového *da Meter* = měsíc. *Dva metry temu curyk* = před dvěma měsíci.

Druhý význam slova *metr* = přísný člověk, schopný člověk. Má původ z francouzského *maitre* (čti métr) = přísný člověk, učitel, mistr. Říká se, že toto slovo se u nás rozšířilo díky rakouskému ministru zahraničních věcí z let 1809-1848 knížeti Metternichovi, který byl znám svou pevnou rukou. Toto období se v dějinách nazývá Metternichův absolutismus. *To je metr baba* = to je přísná ženská, *na to je Jaryn metr* = to Jarda dobře zná, umí či ovládá.

Třetím významem slova *metr* je délková jednotka zavedená až v roce 1799, její název je odvozený od řeckého *métron* = měřidlo. Z tohoto metru je odvozena novodobá jednotka zvaná *metr škopků* = 11 piv + 1 panák. Jelikož dochází k občasným sporům o velikost této jednotky, instalovali v Dobříči v Cajzlově („č“ je správně) naproti hospody v roce 2001 etalon tohoto metru škopků.

### ***Micajklov (Mikulov)***

Někdy počátkem 12. století byla na jihu Moravy založena trhovská osada, jejíž původní jméno se zatím nepodařilo objasnit. Zdejší proslavené trhy pravidelně navštěvovali Židé i ze vzdálenějších oblastí. Zejména v letním období po dlouhé cestě na hřbetech pomalých koní obtěžkaných nejrůznějším zbožím měli obchodníci značně propocené či zapařené pánské partie. Po příjezdu na trh si je celá skupina usilovně mnula a mazala uklidňujícími mastmi. Tato činnost neunikla Moravanům z okolních vesnic, kteří začali tomuto tržišti říkat *Žid'álské Mnikulov*, což se časem zkrátilo na Mikulov.

Toto se nelíbilo starousedlíkům ani později usazeným Židům a začali jméno rozrůstajícího se městečka odvozovat od svatého Mikuláše. Mikuláš se řekne řecky Nikolaos a německy Nikolas. A tak němečtí obyvatelé začali používat název *Nikolsburg* (doslova Mikulášův hrad), Židé to zkomolili na *Nyklšpork* a Moraváci to zkrátili na *Nikulov*. což později pozměnili zpět na Mikulov či Migulov.

Staří Brňáci si uzpůsobili názvy Mikulov či Migulov na *Micajklov*, neboť *cajkle* jsou v hantýrce varlata (viz odstavec „Cajkle“), kterým se na Moravě říká *gule*.

### ***Micna, micoň, micka, micina (čepice, králík, kočka)***

Německy *die Mütze* (čti mice) = čepice. Vzhledem k tomu, že čepice bývaly ušity nejčastěji z králíčních kůže, přeneslo se toto pojmenování i na králíky. *Micka* ve smyslu kočka pochází z výrazu *das Miezekätzchen* (čti míce-kecn) = kočka čtyřnohá. Zkrácené *die Mieze* = kočka dvounohá. Ve filmu *To neznáte Hadimršku* s Vlastou Burianem natočeném v roce 1931 autoři

vtipně spojili králíka i kočku v postavě kabaretní zpěvačky *Mici Angory*. *Nahodil mantl a micnu* = oblekl si kabát a čepici, *Čokl s Mickó klohnili dort* = Pejsek s Kočičkou pekli dort, *óbrnajtové micoň z čokošky* = velikonoční čokoládový králík, *micmen Mikeš* = kocour Mikeš. Pozor však, v novém století může být *micna* i mikina, vhodnější by bylo používat pro ni výraz *mikča*.

### ***Mičurin, mičurinec (pěstitel, zahrádkář, zahradník)***

Ivan Vladimirovič Mičurin byl sovětský v podstatě amatérský šlechtitel, který sice ani nedokončil gymnásium, ale přesto vypěstoval metodou pokus a omyl okolo 300 nových odrůd ovoce, z nichž mnohé byly mnohem odolnější proti mrazu oproti odrůdám původním.

V hantýrce *mičurin, mičurinec* je víceméně úspěšný amatérský pěstitel. *Mičurinci se répo v hródě* = zahrádkáři se hrabou v hlíně, *mičurinci silbrujó zelenisko na Krautecu* = pěstitelé prodávají zeleninu na Zelném trhu.

### ***Mignót, mignót se (praštit, ukrást, zmýlit se)***

Ve staré češtině *mykat* = rychle se pohybovat, na Moravě je známější znělá varianta *mygat* znamenající navíc udeřit. V současnosti má toto slovo v nářečích poněkud posunuté významy a píšeme v něm měkké I. To tvrdé jsme ponechali odbornému pojmu *mykat* používaném v textilním průmyslu. V hantýrce *mignót* = praštit, udeřit, *mignót sebó* = praštit sebou, upadnout. Když něčím *migneme* neboli praštíme někam, tak to tam vlastně velkou rychlostí přesuneme či dáme. Odsud pramení význam *mignót* = dát něco někam. Když praštíme neboli *migneme* vedle či se dokonce *migneme* do vlastního těla, tak se stala chyba. Takto nějak uvažovali naši předkové, když dávali slovu *mignót se* význam udělat chybu a netrefit se. *Mignót se (vo cent'ák)* = splést se, chybit o centimetr.

Další významy slova *mignót* = ukrást a *mignót nekeho* = ošidit či napálit se pravděpodobně inspirovaly německým slovesem *hauen* = uhodit, praštit a sekat, které má v německém argotu rovněž význam krást. Dalo by se uvažovat o vlivu slovesa *šmignót* či *šmignót*, o kterých si povíme v odstavci „Šmigat“ a se kterými souvisí výrazy *umignót* nebo také *ušmignót* = useknout či uříznout. Příklad z plotnáčtiny: *Toncek mně migl flek a ted' makám u mazů* = Tonda mi sebral (přebral) pracovní místo a teď pracuji u zedníků.

Závěrem ještě několik příkladů: *mignót grymlem* = hodit kamenem, *mignót ze šindy* = vystřelit z praku, *mignót se vo hod'ku, vo cent'ák* = splést se o hodinu, o centimetr, *mignót na neco salc(nu)* = osolit něco, *šmigrust* = pomlázka a stará dobrá brněnská otázka: *Si miglé?* = jsi praštěný?

### ***Míhat, nemíhačka (mít, něco nemít)***

Tato slova jsem zaregistroval v jednom slovníčku a v psaném textu. Jsou zajímavá tím, že pocházejí z mluvy světských. Tito lidé tvořili výrazy mimo jiné tak, že do běžně známých slov vložili nějakou slabiku, například mít → *míhat*, chtít → *chtíhat*, nějakou slabiku vyjmuli, například tabák → *bák*, nebo slabiky přesmykli, například fousy → *sifo*, nahoru → *horuna*, doma → *mado*, či nějakou slabiku otočili, například batoh → *bahot*.

Příklady: *Na dózně míhala topr* = na hlavě měla klobouk, *časůvka nemíhačka* = čas není, nemám čas.

### ***Mikymaus (blázinec)***

Nový vězeň bývá ve vězeňském argotu (mimo jiné) nazývaný *myš* nebo *myšák*. Nový klient blázince pak *miglé myšák*. Sledujme jazykovou hru s anglickým *mause* = myš: miglé mišák → miglé maus → migi maus → mikymaus. Teoreticky by měl nový klient přijít do zařízení zvaného *mikimausárna* či *mikimausec*, ale pod vlivem slangových výrazů *raplhaus* a *cvokhaus* se ujal pro psychiatrickou léčbu i název *mikymaus*. Tetka Picmánková doplňuje, že velký vliv na tuto jazykovou hru měly i bláznivé komiksy Walta Disneye, zejména jeho myšák Mickey. *Je zralé na mikymaus* = patří do blázince.

### ***Mili (miláček)***

Zdálo by se, že tento výraz má jednoznačný původ ve zkráceném slově „miláček“. Na každém šprochu je sice pravdy trochu, ale nikdy není na škodu podívat se i k sousedům, jejichž řeč tu naši po staletí ovlivňovala. V rakouštině *s Milli* = mléko a *s Millimadl* = švarná prsatá dívka, které u nás říkáme „baba krev a mliko“. V hantýrce by tomu odpovídalo označení *milimédla*, ale to se hůře vyslovuje, takže žije pouze to zkrácené *mili*, které lze navíc použít zejména v oslovení pro obě pohlaví.

V Německu je *Mili* oficiální křestní jméno. Neodvozují je tam však od mléka, ale slyší v něm zkrácená slovanská jména Milena, Miloslava, Ludmila nebo Jarmila, znamenající něco milého či milujícího, ale také arabské Jamila, znamenající krásná.

### ***Miñas (lízání lůna)***

Plotňácký výraz *fachčit miñasa* je odvozeno z francouzského slova *minet* (doslova kočička), které původně označovalo lízání lůna neboli cinnulingus. V současnosti se setkáme také s významem sexuální poloha 69. Slovo *miñas* nám souzní se staršími výrazy pro lůno *mindža* a *miñd'och* pocházejícíma z cigánštiny, které jsou tu a tam zkracovány na *mindá*.

### ***Mírnyx týrnyx (jakoby nic)***

Zní to tajemně, téměř jako zaklínadlo. Ale není to nic jiného než německé *mir nichts, dir nichts* = mně nic, tobě nic. V Rakousku to čtou mírnix dýrnix. Význam: jakoby nic, jakoby se nic nestalo, jednoduše, jen tak. *Fanoš jenom tak myrnix týrnix háže leháro ve foteláču* = Franta jen tak jakoby nic vylehává v křesle.

### ***Mistrovat, namistrované (vytahovat se, pyšný)***

Německy *meistern* = něco dobře ovládat, poučovat, napomínat a dokonce i vládnout. V hantýrce se setkáváme se všemi uvedenými významy. *Namistrované rybízek* = mladík, který všechno zná a všude byl, *namistrovaná prynczka* = pyšná princezna, *švigrmutra namistrovaná jak čapa* = tchyně, která ví a umí vše lépe, *mistrovat stolařinu, ve stolařině* = ovládat truhlářské řemeslo. Pro titulovaného mistra používáme spíše výraz *majstr*, např. *majstr fogař* = mistr kat, *majstr krejčíř(ské)* = krejčovský mistr, mistr krejčí. Pro toho, kdo něco dobře umí, však postačí výraz *machr*, jako např. *machr na hoknu* = dobrý pracovník, *machr na hantec* = dobře ovládající hantýrku. Skvělou či dobře vykonanou práci označujeme nejen v hantýrce jako *majstrštyk* či *majstrštykl*.

### **Mišuge (pomatený, potrhlý)**

Někdy také *mešuge*. Asi nás napadne, že takový člověk má *mišung* (rak. *Mischung*) neboli míchanici v hlavě. Slovo však pravděpodobně pochází z rakouského *meschuge* = zmatený, popletený, pomatený, bláznivý. To vzniklo z jidyšského slova *mešuge* = blázen, které pochází z hebrejského *mišege* = chyba, omyl, vada. Je však docela dobře možné, že jsme toto slovo přejali přímo od naší židovské populace. *Páskáče nosijó za kiliána enom mišuge* = sandály nosí za mrazu (v zimě) jen pomatenci.

### **Mixna, deka (výprask, ústa)**

Mnozí vězni a vojáci zažili to, čemu se říká *dostat deku*. Je to forma výprasku, kterým se zpravidla řeší nedodržování nepsaných pravidel skupiny. Na hříšníka je zpravidla v šeru přehozena deka a pak je dopravený na postel. Tam ho někteří příslušníci skupiny drží tak, aby nevyklouzl z té deky nebo neutekl, a jiní ho mlátí zpravidla hlava nehlava. Oběť neví přesně, kdo ji vlastně zmlátil, a tak je následně vyšetřování bezúspěšné.

Jedna hypotéza říká, že se v hovorové němčině takovéto dece říká *die Michse*. Dostat deku = *dostat michsnu* a od toho už není daleko k *dostat miksnu* či *mixnu*.

Druhá obecnější hypotéza vychází z moravských slov. *Mékat* respektive *míkat* znamená mečet či ječet. *Míhat* respektive *míkat* či *mígat* znamená pohybovat sem a tam, kmitat. Ten, kdo dostává výprask, při něm ječí a zároveň ruce trestajících kmitají. Oběť dostane výprask neboli *mikačku*, zkráceně *miksnu*.

Dalším významem slova *mixna* jsou ústa. Místo, kde se mixuje neboli *mixní* strava.

### **Mlasknót, vymlasknót (dát, vypít, vysouložit, porazit)**

Staré moravské slovo *mlaščit* (souvisí s mlata a mlátit) znamená uhodit, praštit. V přeneseném významu praštit s něčím někam, tedy to tam s razancí přemístit či dát. V některých případech se uplatňuje i zvukomalebná složka výrazu *mlasknót*. *Mlasknót befel* = dát povel, nařídit, *mlasknót hubana* = dát polibek, *přemlasknót hébl* = přerazit nos, *mlasknót tam glajzové šlajf* = uvést do činnosti kolejovou brzdu (v tramvaji), *mlasknót čechr za žebřík* = *vymlasknót čechr* = vypít pivo, *mlasknót hůlku do koc* = *vymlasknót koc* = vysouložit dívku.

Tetka Picmánková uvažuje dále následujícím způsobem. *Dal mu jednu* (facku), *enem to mlasklo* → *mlaskl mu jednu* → *vymlaskl ho*. V přeneseném významu *vymlasknót šestr* = dát na prdel. A to je ve sportovním slangu synonymem pro porážku. *Kometa vymlaskla salaš sajtnu z Gotyša* = Kometa porazila mužstvo Zlína.

Pak zde máme jeden speciální výraz: *vymlasknót vaglen* = vykonat velkou potřebu, doslova *vyhodit (ven) vaglen, kokino, kábl*,... Co je to však onen *vaglen*? Nabízí se dvě možnosti. Buď je to zkomolené *vágl* = vagon a v tom případě jsme vyloučili pořádnou hromadu, anebo je to přesmyknuté *valgen*, tedy válec.

### **Mlén, vodemlet (soud, odsoudit)**

Tento výraz pochází z pořekadla boží mlýny melou pomalu, ale jistě. Nepřevzali jsme to tentokrát z němčiny, i když údajně i tam *Gottes Mühlen mahlen langsam, aber sicher und*

*gerecht* (boží mlýny melou pomalu, ale jistě a spravedlivě). V hantýrce to znamenalo původně sbor soudců, postupně to přešlo i na soudní budovu, které se též říká *mlénica*.

Tetce Picmánové se toto zdůvodnění nezdá a připomíná, že ve staré češtině *mlénice* = soužení a utrpení. *Zle se mě mele* = špatně se mně daří. Což jsou následky odsouzení. *Na mléně nás roztypovali* = soud nás rozvedl.

### **\**Mlének fachčit (nudit se)***

Obrazné vyjádření toho, že když se nudíme, hrajeme si z prsty. Nudu můžeme v hantýrce vyjádřit i takto: *Melu mlének, krótím mlének kolkama* nebo *hod'ku fachčim z nudy kolkama mlének*.

### ***Mlíkárný (ňadra)***

Toto staré označení pochází z afrických kolonií, kde se již v 18. století černoši podívovali, že Evropané kladou takový důraz na ženská ňadra. Ve druhé polovině 20. století oživil tento výraz studenti ze spřátelených afrických zemí. Vzpomínám si na jednoho studenta z Konga, který nad tím neustále kroutil hlavou: „Chlapci, vy s tím naděláté, dyt sou to jen zasobárny na mlékó.“ Plotňáci používali německý výraz *molkeraj* (*die Molkerai* = mlékárna) a Štatlaři měli speciální termín *provětrat mlíkárný* = chodit bez podprsenky či na pláži nahoře bez.

### ***Mlíkaři (policisté, dopraváci)***

*Mlíkaři* byli především dopravní policisté. Pojmenování vzniklo v dobách, kdy měla auta Veřejné bezpečnosti modré vozy s bílým pruhem, což je barva mléka. Jiní zase tvrdí, že důvodem byly bílé rukavičky a manžety uniformy nebo dokonce bílé bundokošile těchto policistů. *Mlíkárna* = policejní stanice.

### ***Mňókat, vymňóknót (naříkat, nehezky zpívat, vyřknout)***

Německé zvukomalebné slovo *miauen* = mňoukat svědčí o tom, že kočičí „zpěvy“ připomínající plačící či naříkající dítě vnímají i naši sousedé stejně. A pokud nám něčí zvukový projev či zpěv připomíná tyto kočičí zvuky, mluvíme o *mňókání*.

Proč však *vymňóknót* znamená něco zkazit, když by to mělo logicky znamenat vyjádřit se mňouknutím či mňoukáním? To kdysi za starých časů, ještě za císaře pána zpíval v kterémsi brněnském baru zpěvák, který v jedné písničce označil císaře pána za starého Procházku. V tehdejší Rakousku bylo dovoleno zesměšňovat kohokoliv s výjimkou císaře pána a jeho rodiny. Naneštěstí byl na představení přítomen tajný policista, který se postaral o zavření podniku a o zatčení interpreta, který ze sebe tu nešťastnou větu *vymňókl* neboli zazpíval. Od té doby dostal výraz *vymňóknót* další význam, a to udělat něco špatně či chybně, v přeneseném významu zkazit i poškodit. *V tem Sarajevu to tenkrát vymňókli* = v tom Sarajevu to tenkrát zkazili. Další podrobnosti najdete v odstavci „Vymňóknót klabrdóna“.

### ***Módr (hlad)***

Tetka Picmánková hovoří o slovech z německého argotu *Mader* = hlad a *modrig* = hladný, lačný. Také v Rakousku existuje slovo *da Maderer* = hlad. Příklady: *módr se mnó rumpluje* = mám hlad, *módr k nekóření* = hlad k nevydržení, *módrbóda* = stánek s občerstvením,



*módr cimra* = hladomorna, *módr fenstr* = hladové okno, okénko prodeje potravin na ulici, *módr po lovácích* = touha po penězích, *tekuté módr* = žízeň.

### ***Móglovat (dělat, kutit, špatně opravovat)***

Německy *mogeln* = podvádět a šidit. *Móglovat* znamenalo původně šidit nějakou práci, dělat ji nekvalitně. Ale postupem času ta nekvalitnost značně ustoupila, takže dnes *móglovat* = udělat něco amatérsky, amatéřit. *Zmóglovat* znamená něco dát dohromady, ale také v souladu s původním významem něco zaonačit či zmanipulovat. Úsloví *neděle s tym žádný velký mógle* znamená nesor se s tím, *vymóglenec* neboli *vymóglená budka* = ošizená hlava, neboli hlupák.

### ***Móka (hlupák, strašpytel)***

O nešikovi, hlupákovi či budižkničtemovi se říkalo, že má v hlavě mouku, plevy, slámu, sečku a podobnou víceméně sypkou hmotu.

Výraz *móka* mohl vzniknout též jazykovou hrou máčka → móčka → móka, viz odstavec „Máčka“. Tetka Picmánková ovšem rází hypotézu, že na počátku mohlo být české slovo *nemehlo* a německé *mehlig* = moučný a *das Mehl* = mouka či prášek. Příklad ze storky „Mlata na Bilendě“: *King Béda Falcké byl móka* = král Bedřich Falcký byl strašpytel.

### ***Mokey, Násberk (Mokrá Hora)***

V hantýrce *Mokey*, *Násperk* či *Násberk*. Název Mokrá hora je odvozen od skutečnosti, že ležela poblíž mokřin říčky Ponávky u jejích bažin, luk a na úpatí velmi vlhkého kopce. Je to zvláštní, ale německy se tato vesnice nikdy nejmenovala *Nassberg* (*nass* = mokrý, *der Berg* = hora), ale „Mokrahora“ - psáno dohromady! A místní obyvatelé mně to potvrdili.

### ***Móňa, móňat (pomalý člověk, bloumat)***

Hanácké slovo vzniklé přesmykem z *ňóma* neboli *ňouma*. Dnes to označuje člověka nešikovného, neschopného, neprůbojného, ale v 19. století znamenalo *ňoumati se* zdlouhavě činit. V hantýrce *móňa* nebo také *móňala* = pomalý člověk a *móňat* = bezcílně bloumat, někde se motat, chodit od ničeho k ničemu, *to mu trvá, než se vymóňá* = trvá mu to dlouho než se vypraví (na cestu, na odchod).

### ***\*Monokl, moncl (modřina)***

*Monokl* byl původně typ brýlí. Název byl odvozen od řeckého *monos* = jeden, jediný, ojedinelý, samotný, osamělý. Skládaly se totiž z jediné kruhové čočky o průměru šířky lidského oka. Čočka byla zpravidla zasazena do tenkého rámu, který je připojen provázkem či řetízkem k oblečení.

Protože se modřina okolo oka tvarově podobala obroučce *monoklu*, dostala slangové označení *monokl*, zkráceně i *moncl*. Roli zde hrála i podobnost se slovem modrý, popřípadě inspirace německým *blaues Auge* = modré oko. Pozor na záměnu s Měsícem, kterému se v hantýrce říká *moncna* nebo i *moncl*. V hantýrce se říká modřině pod okem také *baterka pod auglů*, viz odstavec „Baterky“. *Na levý augli má už půl metra monokl* = na levém oku má již 14 dnů modřinu.

### Monte Bú (Kraví hora)

Kraví hora, německy *Umberg* nebo *Kuhberg*, hovorově *Kravák*, v hantýrce též *Kravec*, ale častěji *Monte Bú*. *Mount* znamená anglicky hora, kopec.

### Mony (peníze)

Docela evropské slovo: italsky *moneta*, španělsky *moneda* i *moní*, anglicky *money*, latinsky *moneta*. *Kaufl sem bichlu za špicový mony* = koupil jsem knihu za dobré peníze.

### \*Morgen, morgna (ráno)

Německy *der Morgen* = ráno a *morgens* = ráno. *Morgen rumpluje zoncna* = ráno svítí slunce. Zde je *morgen* příslovce. Když však použijeme *morgen* jako podstatné jméno, např. *morgen bylo špicové* či *kaltnové* = ráno bylo skvělé či studené, zní to dost těžkopádně a lepší verze je *morgna byla špicová, kaltnová*.

### Morava (řeka)

Přípony *-ava*, *-ahva*, *-abha* či *-abhan* vyjadřující řeku nebo tok nacházíme ve středoevropské oblasti a v Irsku. Jsou odvozeny z původního latinského slova *aqua* nebo keltského *abha*, což znamená voda. Co však znamená to *mor*? Tetka Picmánková v něm vidí ozvěnu keltského *mor* = vysoký, anglického *more* = více a německého *mehr* = více. Německá předpona *Mehr-* znamená dokonce větší. A tak by *Mor-ava* mohlo znamenat jednoduše větší řeka nebo také velká řeka. Slabinou této hypotézy je, že na severní Moravě pramení ještě dvě malé řeky s podobným názvem, a to *Moravice* a *Morávka*.

Od antických spisovatelů známe i názvy našich pohoří. *Gabreta* neboli hory kozorožců = Šumava, *Sudeta* neboli kančí hory = Krušné hory a Krkonoše. A *Marus* neboli koňské hory jsou Jeseníky a masiv Králického Sněžníku, viz též odstavec „Maštal“. A právě zde pramení řeka *Morava*, kterou uvádí někteří antičtí autoři též pod jménem *Marus*. Slabinou této hypotézy je, že *Morava* teče také v Srbsku, v Bulharsku a na Ukrajině.

A tak lingvistici vykoumali, že to *mor*, o kterém hovoří tetka Picmánková, neznámá velká, ale přímo velká voda. Je to staré indoevropské slovo *mar*. Jeho ozvěnou jsou pojmenování pro moře: anglicky *mare*, německy *das Meer*, francouzsky *mer*, italsky a latinsky *mare*. Takže *Mor-ava* by dle této hypotézy byla řeka s velkou vodou. Tuto podmínku by mohla splňovat naše *Morava* a srbská *Morava*, no ale co ty další, ty malé? Jak z toho ven, nevíme.

Jedno je však jisté, řeka *Morava* dala název zemi, ve které žijeme. Zemi, ve které se mluví rozmanitými dialektama a hantýrkama, z nichž jednou je i ta naše brněnská.

### Morda, mordovat se (ústa, překvapivá záležitost, rána, hodně se namáhat)

Slovo *morda* pochází z ruštiny, kde znamená huba. V mysliveckém slangu pak tlama zvířete.

Rakousky *mords* znamená něco velkého a *mords-* na začátku německého slova tedy neznámá jen něco vražedného (*der Mord* = vražda), ale také něco senzačního. Například *mordsdumm* = neskutečně hloupý. *Der Dumme* = hlupák, takže doslova obří hlupák. Nebo *das Mordsglück* = obrovské štěstí. *Die Mordsgeschichte* (čti *mords-gešichte*) znamená současně senzační příběh, příšerný příběh i vražedný příběh. A tyto významy má i naše *morda*. *Mět mordu* = nevkusně vypadat, mít ranu, *to je krén morda* = to je překvapující špatná zpráva.

Slovo *der Schlag* = rána známe všichni z našeho „*trefil šlak*“ (srdeční mrtvice), *der Mordschlag* = pořádná rána, tedy *morda*.

Slovo *mordovat se* pochází ze starého německého *morden* = dřít se, nadměrně se namáhat. V současné němčině znamená již ničit a vraždit. I když *die Mordsarbeit* by se dalo přeložit také jako zatraceně těžká práce. S výše uvedeným slovem *der Mord* = vražda pak souvisí naše slovo *mord* = vražda, zabití, *mordýř* = vrah a *zamordovat* = zabít. *Mord havěti* může označovat hon na zvěř i její porážku.

### **Móresy (mravy, vychování)**

Odvozeno z latinského *mós* = mrav, množné číslo *mórés* = mravy. *Komančský móresy* = komunistická morálka, *levý móresy* = špatné (vy)chování.

### **Morgoň (náfuks)**

Staré plotnácké slovo používané při pozdravu *sivos morgoňu*, zkráceně *sivec*. Je to zkomolené francouzské *si vos morganer* (čti sí vó morgené) = jak ty (jak se ti vede) náfuks. Francouzsky *morgue* (čti mórge) = namyšlenost nebo také nafoukanost. Pozor, *morgoň* není cigán!

### **Morgoš (cigán, moravský groš)**

Proslýchá se, že tento výraz pochází z cigánského *more* = kamaráde, což je oslovení v pátém pádě, které bylo doplněno o příponu *-oš* z hantýrky. Nikoli přátelé. Toto slovo pochází z jihozápadní Evropy, kde má v italštině tvar *morelo*, ve španělštině a portugalštině *moreno* a znamená snědý a opálený. Ve francouzštině mají slovo *More* = Maur. Maurové byli původně snědé muslimské obyvatelstvo severní Afriky, odkud se rozšířili i do jihozápadní Evropy.

Zajímavé je však slovenské vymezení významu tohoto slova: „*morgoš* = občan rómskej národnosti s bohatou kriminálnou minulosťou (vrah, zlodej a brutálny násilník), totálne skazený, väčšinou ho odvrhne aj jeho rodina a rómska komunita.“

Pro úplnost je třeba dodat, že *morgoš* nebo také *morgroš* je také zkrácený název *moravského groše*, hypotetické měny, která bude zavedena na Moravě po jejím osvobození od nadvlády Čechů. Jeden *morgoš* má hodnotu 100 *čurynek*. Název *čurynka* znamená doslova legráčka a vyjadřuje její směšně malou kupní sílu. Za *čurynku* si prostě nic nekoupíte.

Tetka Picmánková doplňuje, že *morgoš* ve významu měna může být také zkrácené latinské *moravicum gossypium* = moravská vata, přičemž *vata* = peníze.

### **Morna (zima)**

Odvozeno od starého prakticky všeslovanského *mořit*, podobně jako hladomorna. Byla-li ovšem někde *kosa jak v morně*, znamenalo to zimu jako v mučírni či hladomorně. *Tadyk je těžká morna* = tady je pořádná zima.

### **Mošna (taška, lůno, hlupák)**

Staré slovanské slovo znamenající původně kožený měšec či vak. Polsky *mozsna*, rusky *mošná*, srbsky *mošnja*. Ve spisovštině to znamená menší vak, torba, kabel, brašna, taška. Bavorsky a rakousky *s Mosch* = peníze a to nás směřuje též k významu váček na peníze.

Z našeho pohledu je zajímavý rakouský výraz *moscherln* (čti mošerln) znamenající políbit prdel či vlézt na hrb. Tady někde jsou kořeny významu hlupák, blbec, což je ten, kdo nám může vlézt na ten hrb. Proč je však mošna i lůno? První méně pravděpodobná hypotéza říká, že blbec, hlupák a podobná individua, tedy i *mošny*, bývají označováni jako pičus či piča. Pravděpodobnější hypotéza se obrací do Rakouska, kde *di Tasche* pak znamená kromě tašky či torby, také vak a ženskou pochvu. Něco jsme si o tom již řekli v odstavci „Kabela“ a doplníme v odstavci „Taškent“. *Průvoda měl na krkovičce koženou mošnu na flósky a pašky vod pasantů* = průvodčí měl na krku koženou kabelu na jízdenky a peníze pasažérů, *nésu žádná mošna a kóřím, že...* = nejsem žádný blbec a vím, že..., *mošnadekl* = kalhotky.

Existuje též obrat *rvat, škubat si mošnu*. Ženy to dělají při masturbaci, když se intenzivně dráždí. A protože je tato činnost zdrojem velmi příjemných pocitů, tak v hantýrce *kocóři si rvó (škubó) mošny* = dívky se tetelí či omdlévají štěstím, a to i ve zcela neerotických situacích.

### ***Motat, motat se (točit, poflakovat se, plést se)***

Základními významy tohoto slova jsou navíjet něco (na cívku), pohybovat se sem a tam, dělat neobratné či zmatené pohyby nebo plést se či mást v myšlenkách. Ve staré češtině např. *motati klackem* = pohybovat jím sem a tam.

Toto staré slovanské slovo je příbuzné s latinským *movere* = pohybovat se. Hantýrka doplnila další významy: *motat se po cimře* = procházet se, poflakovat se, chodit od něčeho k něčemu či zavazet v místnosti, *motat se na štrece* = vyskytovat se, poflakovat se, vrávorat na cestě. A můžeme upřesnit, jak se kdo motá: *jak špina v kyblu, lokša v bandasce, kobáč pod splaviskem* apod.

Další významy: *motat kolečkem* = točit volantem, *štrycla se moce* = hlava se točí, *motat se pod hródó* = obracet se v hrobě, *motat filmes* = natáčet film, *motali jsme s koc* = souložili jsme (dle pohybů sem a tam), *domotal to* = popletl to, *mět motáka* = vrávorat pod vlivem alkoholu, *motat dvojku, búra* = odpykávat si dvouletý, pětiletý trest. Pozor však, ve vězeňské hantýrce *motat* = psát *moták*, tj. tajný dopis (srolovaný do roličky). Viz též odstavec „Motat škopky“.

*Namotaný* můžeme mít i *járy na tachálu*, tedy roky na životním tachometru, *domotané borec* je popleta s *pomotanó budkó* a *vymotané džek* je vytočený, rozzlobený či našťvaný. *Vymotat se z nekama (z valdny)* = dostat se odněkud (z něčeho nepřehledného), *vymotat šorfku* = vyřešit, „rozmotat“ problém. Zdánlivě podobné *zmotat se* = vzpamatovat se však vychází ze *zmocet se*, tedy nabýt (znovu) „moci“, přeneseně i peněz či zdraví. Naši moravští předkové se tedy mohli i *zmotat na stračenu*. *Vymotané* ve smyslu našťvaný, rozčilený je odvozeno od *vytočené*.

### ***Motat škopky (čepovat pivo)***

Vychází z výrazu *točit*, který je odvozen od slov *stáčet* a *téct*. Jiní ovšem tvrdí, že toto skovo pochází z devatenáctého století, kdy se do hospod rozšířily tzv. tlakostroje na ruční pohon. Natlakování se provádělo kovovým kolem před samotným výdejem piva. A další poukazují na to, že i pípou je nutno otočit. Ale vraťme se k *motání*.

Jazyková hra je následující: točit → rotovat → motat. Proto se mohou v hospodě *motat škopky*. *Namotané* (např. *jak špulka*) neboli opilý je ten, komu těch *škopků namotali* tolik, že se mu z toho *moce budka*, tedy točí hlava. Viz odstavec „Motat“.

A pokud si někdo vzpomenete na slovní spojení týkající se kriminálu, a to *motat búra* = odbývat si pětiletý trest, tak to vzniklo úplně stejně, jenže ze slangového *vodkrótit si pět járů*. Ve vězeňském slangu *motat* = psát a je to odvozeno od výrazu *moták*, což je tajné psaní z vězení smotané do ruličky. Viz též odstavec „Motat“.

### ***Mózovat (obcházet, toulat se, prohledávat)***

Je to hanácké slovo znamenající bezcílně se toulat např. po městě či po lese, cíleně obcházet pod okny děvčete a také prohledávat, dnes například popelnice a odpadkové koše. Tetka Picmánková tvrdí, že slovo *mózovat* mělo původně tvar *hózovat* a je odvozeno od rakouského výrazu *hausieren* = chodit od domu k domu a nabízet zboží neboli *hauzírovat*. Rakouské „au“ bylo nahrazeno hanáckým „ó“ a pravděpodobně pod vlivem hanáckého *móňat*, které znamená prakticky totéž, se časem změnilo „h“ na „m“.

Slovácký linguistik stréc Pagáč ovšem říká, že původní tvar byl *mausovat*, tedy chovat se jako hladná myš (něm. *die Mause*) ve spíži. Podporou je mu rakouské *mausen* = šukat, což znamenalo kdysi jak souložit, tak pohybovat se sem a tam, popřípadě přitom dělat drobné práce nebo i něco hledat.

Příklady: *Mózovat po Makarónii* = toulat se, putovat po Itálii, *mózovat v kontyšu* = prohledávat kontejner, *mózovat po fleku* = hledat místo, *mózovat za chálkó* = hledat něco k snědku, *promózovat* = prohledat, proslídit, v plotňáčtině *vymózovat* = vyslídit, vyšetřit (policie).

### ***Mrcasit se (vrtět se, motat se někde, překážet)***

Pochází ze staročeského *mrcati* = pohybovat ocasem, vrtět, přeneseně také obrůstat tenkými kořeny. Vliv mělo určitě i *mrdati* = hýbat se, kývat se, vrtět se. Přeneseně to znamená dělat něco usilovně s minimálním výsledkem, popřípadě nimrat se s něčím. Tetka Picmánková doplňuje, že *mrcasy* říkali naši předkové také tenkým kořínkům, které jim znesnadňovaly pletí tím, že se namotávaly na motyku či plečku. *Mrcasím se s tym už hod'ku a furt nic* = nimrám se s tím u hodinu a výsledek žádný.

### ***Mrcek (atraktivní dívka, souložnice)***

V plotňáčtině *mrcna*, Je to eufemismus (zjemnění) slova *mrdna*. V některých krajích *mrcina* = mrcha, žena běžící od chlapa k chlapovi. Souvisí s výrazy *mrdat* (viz odstavec „Šukat“) a *mrcasit se* (viz odstavec „Mrcasit“). Příklad: *Fanóš zprčil betálnó mrcnu* = Franta zblbl atraktivní babu.

### ***Mrdloň (penis, pomalý člověk)***

Novější slovo s více významy. *Mrdloň* je především penis. Přeneseně pak nepříjemný či otravný člověk, blbec a podobně, no prostě *čurák*. Třetí význam je odvozen od fráze „*mrdat se s něčím*“. *Mrdloň* je někdo pomalý, nikam či s ničím nespěchající nebo také fyzicky nezdatný, nešikovný, kterému činnost nejde až tak od ruky. *Mrdloň na raku mezivá kárama* =



pomalý cyklista mezi autama, *krpaté mrdloň* může být jak malý penis, tak nějaké pomalé či neduživé dítě.

### ***Mrdník (nevěstinec, nepořádek)***

Odvozeno od slova *bordel*, které jsme již rozebrali. *Bordel* neboli *mrtník* je místo, kde se *mrđalo* = souložilo. Později se takto začal označovat i *bordel* ve smyslu nepořádek.

Někteří nesouhlasí s tímto vysvětlením a přiklání se k moravským slovům *mrva* = hnůj a *mrvník* = chlév. Chlév je typickým představitelem venkovského nepořádku. Předpokládají ovšem záměnu V → D, která mohla vzniknout díky nedbalé výslovnosti.

Příklady: *mrtník na ponku* = nepořádek na stole, *má v dózně mrtník* = nemá to v hlavě utříděno.

### ***Mrchnit (stěžovat si, brblat, mít obavy)***

Výraz je odvozený od moravského *mrčet*, tedy projevovat nespokojenost, reptat, bručet, sténat. *Mrchnit se* s něčím či v něčem znamená pak rýpat se s tím či v tom. Zde se projevuje vliv moravského slovesa *frfnit* = piplat se s něčím, přebírat se v jídle. *Nemrchni se s tym tak moc* = nedělej se s tím tolik.

### ***Mrkva (nos, cigareta)***

Zde se jedná o tvarovou podobnost. Fantazie Štatlařů doplnila spojení *mrkva s křenem* = cigareta a zápalky, tedy cigareta plus něco pálivého. *Necháloval, ale mrkve s křenem měl imrvére* = nejedl, ale cigarety a sirky měl stále. V pohádce *hópl koblih zrzoní na mrkvu* = koblížek vyskočil lišce na nos.

### ***Mrňóchat (mazlit se, lichotit, projevovat pohlavní pud)***

Plotňácké slovo, podle tetky Picmánkové něco mezi *mrdat* a *mrnět*. O slovu *mrdat* jsme pojednali v příslušném odstavci, *mrnět* pak znamená jednak mrouskat (kočky se mrouskají) a druhak vrnět (kočky i malé děti neboli mrňata vrní). *Nemrňoché se, ešče nezacálovals* = nemazli se, ještě nezaplatils, *mrňóchavá koc* = mazlivá nebo nadržaná žena.

Lingvistici však odvozují slova *mrňóchat*, *mróskat*, *mrócat* či *mrókat* znamenající toužit po partnerovi (a to nejen u koček) od zvukomalebného *mráu* napodobujícího kočičí zvuk. Na Hané *mróskat se*, *mrócat se* či *mrókat se* = pářit se (kočky) či projevovat pohlavní pud (lidé), tedy tulit se k sobě, šmajchlovat se, hubičkovat se, muckat se, líbat se, laskat se a podobně. Starší hanácké spojení *jít na mruc* = jít za dívkou na rande.

S *mrňócháním* souvisí i *mrnění*, tedy chuť na erotické hrátky. Když *má koc mrnění (ve šlicu)*, *má naběhlé šlic*, když *má borec mrnění (v hůlce)*, tak *mu hučí v klacku*. Existuje i výraz *mrnín* = penis. Ale pozor, lze se setkat i s větami typu *mám mrnění neco ufachčit* či *kaufnót* = mám chuť, „svrbění“ či pokušení něco udělat či koupit.

### ***Mrtě, do mrtě (hodně, zcela)***

Lesnický pohled: V lesnické terminologii *mrt'* = lesní humus, tlející listí, tedy něco, co je či bude rozložené do posledního kousku. Je odvozeno od staročeského *merti* = mřít. Od toho je odvozeno spojení *do mrtě* = zcela, úplně, do posledního kousku. *Shnít do mrtě* znamená tedy

rozpadnout se na nejmenší částčky. Když nás *vyžrali do mrtě*, tak to bylo do posledního drobečku. *Věděl o mě do mrtě všechno*, tedy veškeré detaily. *Nepatří mu tady ani mrt'*, tedy ani kousek, vůbec nic.

Zemědělský pohled: V zemědělské terminologii *mrt'* = první neúrodná vrstva půdy pod orníci. Takže *využít něco do mrtě*, to je jako pěstovat na jednom místě řepku tak dlouho, až je půda zcela vyčerpaná a sedlákovi zbyde jen ta *mrt'*. Když tedy *využijeme půdu do mrtě*, využijeme ji tak, že už tam nic neporoste, *využijeme šanci do mrtě*, využijeme ji na sto procent.

V brněnské hantýrce znamená *mrtě* především hodně, velice. *Bylo tam mrtě lidí*. V poslední době přidává mladá generace slovu *mrtě* také význam skvělý. *Mrtě styl* = skvělý, velký styl, super styl, *mrtě kára* = skvělé auto, *mrtě hláška* = skvělý výrok a dokonce i *mrtě přísný* = velice dobrý.

V hantýrce existuje povídka „O králi Mrt'afovi“. Co vyjadřuje jeho jméno? Slovo *mrt'afa* vychází z toho původního významu a označuje člověka v rozkladu, jinak řečeno již „mrtvé maso“. Člověka bez „jiskry“, mnohdy nešikovného, nerozhodného a hloupého.

Jazyk a zvláště hovorový se pořád vyvíjí a je to tak správně. A čas udělá někdy divy. A tak se změnil například význam spisovného slova *zevrubný* z přibližný na přesný. V případě nářečního slova *hafo* se stalo z hrsti velice mnoho a *mrtě* dnes znamená také hodně či super.

### ***Mrvit, domrvit, zmrvit (kazit, pokazit)***

Původní význam starého moravského slova *mrvit* je pocuchat, pomačkat. Například slámu či šaty. Nemělo to nic společného s novodobým pojmem mrva neboli hnůj. *Mrvit se na slámě* znamenalo válet se ve slámě a byl to starobylý zvyk provozovaný chlapci a děvčaty vždy po takzvaných přástkách (předení vlny či lnu). A jak se tak spolu *mrvili*, tak občas nějaké děvče *zmrvili* či *domrvili* – tedy oplodnili. Postupem času tato slova dostala obecnější významy – něco neudělat dobře, pokazit či poškodit. *Zmrvil sem průbu* = pokazil jsem zkoušku.

### ***Mudrovat (rozumovat, uvažovat)***

Vzniklo ze staročeského *múdry* = moudrý. Došlo však k posunu významu na nahlas uvažovat nebo zdánlivě chytře uvažovat. *Bez mudrování* = bez řeči a *mudrlant* = ukecaný chytrák, který si hraje na moudrého. Zde je použita latinská přípona *-ant*, snad proto, aby dodala tomu slovu váhu. *Mudroval, proč šporhelt čodí* = rozumoval, proč kamna kouří, *mudroval sem nad tym cundem* = uvažoval jsem nad tou zprávou.

### ***Mufina (žena malé postavy)***

Některá slova mají zajímavý původ, ale ne vždy se ujmou. Příkladem může být výraz *mufina*, který se v sedmdesátých letech minulého století používal v Králově Poli a v okolí ulice Lidická, ale za nějakou dobu zanikl.

Zapátráme-li našima metodama po původu tohoto výrazu, objevíme slangové výrazy *mufa* a *mufna*. Je to poměrně novodobé označení umělé vagíny, které má původ v mnohem starších výrazech. Je to jednak *muf* = rukávník (angl. *muff*) a *mufna* = nátrubek. Tvarově to sice s ženskou pochvou koresponduje, ale nesedí to časově.

Podíváme-li se do angličtiny, nalezneme tam slovo *muff* = znamenající mimo jiného nešiku či nemehlo. Jenže žena *mufina* nemusí být vůbec nemehlo.

*Muf* je také zlomyslná postava z televizního Studia Kamarád, které se začalo vysílat v roce 1980. Zlé jazyky říkají, že to byl původně *Mef* a je to zkrácené jméno pekelné mocnosti zvané *Mefistofeles*, kterou proslavil především Johann Wolfgang Goethe ve veršované tragedii *Faust* vydané poprvé v roce 1808. Toto vysvětlení opět nesedí časově.

Máme tedy tři vysvětlení. Skutečnost je však prozaičtější. Na Lidické ulici byl Mléčný bar vyhlášený takzvanýma *muffinama*. *Muffin* je takový malý dortík (franc. *muffin* = vdolek) balený ve speciálním tzv. muffinovém pohárku. A pro paní, která je prodávala, se vžila přezdívka *Mufina*, protože byla velmi drobná, obrazně řečeno jako *muffin* do dlaně. A toto označení se na čas rozšířilo i na další drobné ženy, které neměly s *muffiny* nic společného. Jenže po zrušení prodeje *mufin* vyšumnělo do ztracena i označení *mufina* pro drobné či malé ženy.

### ***Mugl (kámen, valoun)***

Množné číslo *mugle*, bez *muglů*. V dnešním brusičském slangu označují výrazy *mugl* či *mugle* (to *mugle*, stř. rod) kámen (polodrahokam) vybroušený do kulata nebo do elipsoidu s rovnou spodní plochou. *Muglovat* znamená brousit kámen do kulata, zaoblovat. Ve staré češtině ovšem *mugl* = osamocený balvan ze žuly či podobné horniny. Slovo pochází z rakouštiny, kde *da Mugl* či *da Mugel* označuje malý kopeček, hrbol či mohylu, ale také silný krajíc chleba. Předpona *mugl-* a přídavné jméno *muglig* = zvlněný, kopcovitý, ale i konvexní, např. *di Muglpiste* = hrbolatá sjezdovka či přistávací dráha. *Zhučel mně mugl z hercny* = spadl mně kámen ze srdce, *v lenorce bylo vyplácléch hafo muglů* = v říčce ležela spousta oblázků.

### ***Muchlovat se, muchlat (mazlit se, mačkat)***

Původem je staré moravské slovo *chumel*, u kterého došlo jazykovou hrou k přesmyku na *muchel*. Když něco *muchlujeme*, tak to zmačkáváme do chumlu, když *se muchlujeme*, tak jsme spolu v jednom chumlu. Někteří poukazují na to, že se toto slovo rozšířilo v šedesátých letech pod vlivem anglického spojení *much love* (čti mač lāv) = více lásky.

*Muchlat v klepetu* = mačkat v ruce, *domuchlané* = pokrčený, *muchlovačka*, *muchlanda*, moderněji *muchling* = mazlení se, objímání.

### ***Mukl (vězeň)***

Toto slovo se často považuje za zkratkové slovo neboli akronym. V padesátých letech to znamenalo *Muž Určený K Likvidaci*, v šedesátých letech pak *Muž Uvězněný Komunistickou Lůzou*, v sedmdesátých a osmdesátých letech *Muž Určený K Lopatě* a *Muž Utahaný K Leknutí* (jako ryba) v současném kapitalismu. Ale toto vše jsou dodatečná vysvětlení.

V současném vězeňském argotu znamená slovo *mukl* vězeň či odsouzený. Nebylo tomu tak odjakživa. V plotnáčtině znamenalo toto slovo ještě něco mezi chlapíkem a frajerem. Starý plotnácký pozdrav zněl *čus mukle* a znamenal „zdravím tě“ kolego, kamaráde. V německých nářečích (*Muckel*, *Mockel*) i ve vídeňštině (*Muckle*) to znamená prostě chlap. A v cigánštině *muclo* = volný.

Hanlivý význam vězeň či dokonce gauner, podrazák či darebák dostalo toto slovo až po druhé světové válce, kdy postupně proniklo do studentské, vězeňské a vojenské mluvy.

Setkal jsem se však s výrazy *muklit* či *mukovat*. Ty ovšem souvisí a akronymem *Muž Určený K Lopatě*, neboť znamenají těžce nebo intenzivně pracovat.

### ***Mulasit, mulák, mulisák (strašit, strašidlo)***

V cigánštině *múlo* = mrtvola, ale také duch mrtvého či strašidlo, v hantýrce světských *mulasit* = být na umření a také strašit. Z pohádek Josefa Lady známe strašidlo *Mulisáka*. Jeho jméno někteří odvozují od *muli se* = modli se, jiní jako zkomoleninu Mikuláše, tetka Picmánková však navrhuje jít přímou cestou. *Na krchově sem zmerčil vajsového mulisáka* = na hřbitově jsem spatřil bílé strašidlo.

### ***Múru dělat, murčit (reptat, brblat)***

V lidové tradici panovala představa, že nás může v noci navštívit démonická bytost zvaná *múra*, která nám v noci sedne na hrudník, vysává nám vitalitu nebo díky ní máme strašidelné sny, takzvané noční můry. Je příbuzná s upírem, kterého naši předkové nazývali *murós* či *morós*. Oba názvy jsou odvozeny od jména pohanské bohyně smrti Morany.

V brněnské hantýrce se setkáváme s dalším *múrama* (s čárkovaným U). Je to *múra* nebo také *murako* ve významu výtržnost, průšvih či ostuda. Například *dělat murako v paluši*. To pochází z vídeňského slova *Murre* o stejném významu. S druhým významem se setkáváme ve spojení *dělat múru*, múrovat, tedy reptat, brblat, vrčet, což se německy řekne *murren*. Například *neděle múru, (nebo) tě plácnu!* Z čehož dostáváme další *múru*, člověka, který pořád reptá, brble či vrčí.

Příklady: *fachčit, vysadit múru* = dělat scénu, nadávat, vyčítat, *póštět múru, múrovat, múrčit, murčit* = strašit i nadávat, *vymúrovala na/ze mě kilo* = vymrčela, vydyndala na mě stokorunu, *múra na čáře* = nepříjemnosti na hranicích, *ježímúra* = čarodějnice. Pozor však, když se *nekdo ksichtí jak múra*, je zamračený, zachmuřený a souvisí to se slovem *chmurka*.

### ***Muslman (vyznavač islámu, vyčerpaný vězeň)***

První význam není třeba vysvětlovat. Druhý význam pochází z vězeňského argotu. Zde *muslman* = podvyživený vězeň, vězeň vyhublý na kost a kůži, vězeň neschopný nějaké fyzické práce. Výraz pochází z prostředí koncentračních táborů. Jako vysvětlení se nabízí spojení německých slov *das Mus* = kaše a *der Mann* = muž, tedy muž zdecimovaný „na kaši“. Přirovnání: *béká jak muslman z minaretu*.

### ***\*Mustr, mustrové, vymustrovat se (vzor, vzorový, příkladný, hezky se obléct)***

Německy *das Mustr* = vzor, předloha, prototyp, ale také vzorek na látce. *Neber si z něho mustr* = neber si z něho vzor, *vobtáhnót, vopajcovat mustr* = okopírovat vzor, předlohu, *mustrštyk* = vzorový příklad, kus, *vymustrované borec* = hezky (vzorově) oblečený muž, *bud' hodíš zpátečku nebo se vymustruješ* = buď se vrátíš nebo se hezky oblečeš, *tá je teda vymustrovaná* = ta je ale naparáděná (ironicky).

### **\*Mutýrovat (*mudrovat, přemýšlet*)**

První hypotéza říká, že slovo vzniklo jazykovou hrou ze starého moravského *mudrovat* = přemýšlet, uvažovat o něčem, čemu moc nerozumíme. Mudrovat → mutrovat → mutýrovat. *Mutýroval, že se roztypluje* = přemýšlel, že se rozvede, *mutýroval si budku* = lámal si hlavu (intenzivně přemýšlel), *šak já vymutýruju, vo co valí* = však já přijdu na to (vymyslím), o co jde. Někteří uvažují o příbuznosti s německým *munter* = bystrý, jiní zase s *mutieren* = měnit. Tetka Picmánková ovšem odvozuje tento výraz od německého *die Mutter* = matka a tvrdí, že *mutýrování* bylo původně mateřské mentorování, které časem dostalo obecnější význam.

### **Muzika (*kapavka*)**

Slovo vzniklo jazykovou hrou: kapavka → kapela → muzika. Rozloučení šlapky s borcem: *Astalavista kamíku, val kuryřovat muziku* = nashledanou (špaň. *hasta la vista* = navíděnou) kamaráde, spěchej léčit kapavku.



## N

### *Na beton (stoprocentně, určitě)*

Slovo beton pochází z francouzštiny, kde *béton* = druh malty. Betonové věci jsou považovány za natolik trvanlivé, že se dostaly do slangů i argotů. Je-li něco *betonové* nebo *na beton*, znamená to, že je to jisté a zaručené, prostě tutovka. Když je *nekdo zabetónovaný*, stojí si na svém, je neústupný. *Zabetónoval se (že né)* = nezměnil názor, nedal se přesvědčit a pod. Narazil jsem jen na dvě výjimky: Zkratkové slovo *BeTon* = Becherovka s Tonikem. *Zamáznót dvóma betónama* = zapít (podle kontextu i zaplatit) dvěma Becherovkami s Tonikem, *betónový véco* = vajíčko na tvrdo.

### *\*Nabité, nabíječ (naplněný, znalý, zkušený, milenec)*

Ve spisovštině *nabít* = vsunout náboj do střelné zbraně, nacpat či napěchovat něco do nějakého prostoru. V hantýrce *nabité borec* = muž s hlavou napěchovanou znalostmi a vědomostmi neboli vzdělaný muž, *nabitá šrajtofla* = peněženka napěchovaná penězi, v přenesených významech *nabité hormónama* = vzrušený, nadržенý, *nabit onklu* = uvázat návnadu na háček udice. Podle analogie nabíjení střelné zbraně dotvořila hantýrka výraz *nabíječ* = milenec. V přeneseném významu *su nabité jak duraselka* = jsem dobře vyspaný, odpočatý, plný energie.

### *Na blind (naslepo)*

Toto slovo máme v angličtině i v němčině, v obou jazycích *blind* = slepý. *Valit nekam na blind* = jít někam bez stanoveného cíle, nazdařbůh. Zaregistroval jsem i dost nelogické slovní spojení *valit na pasblind*. Pochází z anglického *pass* = jít, projít a *blind* = slepý. Z této líhně slov pochází také řemeslnické *zablendovat* = zaslepit či dočasně ucpat otvor, trubku a podobně.

### *Nabórat, bórák (způsobit nehodu či nějaký problém, auto)*

Ve spisovštině *nabourat* = bouráním či nárazem poškodit, vrazit či narazit do něčeho, *nabourat se* = mít dopravní nehodu nebo se zranit. V hantýrce dostalo i významy spisovného *probourat (se)*, tedy proniknout někam.

Příklady: *Nabórat nekemu držku* = nafackovt, rozbít hubu, *nabórat se do* = vloupat se někam, přeneseně i vnutit se či přijít nepozván, *nabórat koc* = způsobit nehodu dívce, tedy přivést ji do jiného stavu, *nabórat pekáč* = mít nehodu se starým autem, ale také souložit, tedy vrazit penis do lůna, *nabórat se v knajpě* = mít nehodu v hospodě, tedy opít se. Zde má kořeny i výraz *zbořené* či *nabořené* = odbouraný (zničený) lihem či únavou. V počítačovém světě se používá spojení *nabórat se do kompu* = prolomit heslo, zkráceně též *nabořit*.

*Bórák* však není nabourané či bourající auto, ale reprezentativní auto. Tetka Picmánková odvozuje toto slovo z výrazu *borec* ve významu machr či frajer. *Bórák* totiž dokáže v očích hloupějších žen *zbórat* nesmělost a z *utáplýho kalóska* udělat *borca*.

### *Nafóklé, nafučené (zvětšený, nafoukaný, naštvaný)*

Původně zvětšený pomocí vzduchu. *Nafučené (jak frošál)* = nafouklý (jako žába). Než začnou skokani o sobě dávat vědět skřehotáním, musí se řádně nafouknout, aby měli k tomu dostatečnou zásobu vzduchu. Odsud pochází myšlenka, že kdo je *nafóklé* či *nafučené*, dává o sobě patřičně vědět a to nejen hlasem. Ať již je pyšný či jen naštvaný, v přeneseném významu i uražený. *Koc se nafókla* = dívka se urazila, *nafučené ciferník* = naštvaný obličej. *Nafóklé* ve významu zvětšený: *nafóklá kedlábka z nečeho* = hlava k prasknutí, *nafóklá prostata* = zbytnělá, *nafóknót triko babě* = oplodnit ji, tedy způsobit zvětšování břicha i trička na něm. Ovšem řekne-li hudebník, že *nafókal saxík či tróbu na cédo*, znamená to, že nahrál saxofon či trubku na cédéčko. Tento obrat však platí pouze pro dechové nástroje.

### *Nafrněné, vofrňovat (namyšlený, ohrnovat nos)*

Tato slova se odvozují z výrazu *frňák*, který pochází z výrazu *frnět*, což je zjemnělé frkat či chrápat. Toto slovo od nás převzala polština (*ferniak*) a rakouština (*da Frnak*). *Nafrněné* byl původně ten, kdo nosil *frňák* příliš nahoru, tedy člověk pyšný, namyšlený, přeneseně též nespokojený, protivný, ublížený a zhýčkaný. Pokud se nad něčím *vofrňujeme*, tak tím opovrhujeme nebo takto vyjadřujeme svou nespokojenost. *Nafrněné kingál* = namyšlený král, *nafrněná baba* = protivná zhýčkaná žena, *vofrňoval se nad blčo*, *scel rači gulín* = vyjadřoval nespokojenost s polévkou, chtěl raději guláš. Slovo *nafrněné* se v běžné řeči často zaměňuje s výrazem *zfanfrněné*. Viz odstavec „Fanfrnět“.

### *\*Nágl (hřebík, nehet)*

Německy *der Nagel* = hřebík, nehet, dráp i kolíček na strunných nástrojích. *Holcnágl* = dřevěný kolík, *špinky só nágle do dubovýho spacáku* = cigarety jsou hřebíky do rakve, *náglpucna* = nehtové studio. Pozor však! V současné době může označovat slovo *nágl* také nacistu nebo neofašistu.

### *Ňahňat (mačkat)*

Staré moravské nářeční slovo *ňahňat* = mačkat či míchat nějakou směs, *naňahňat* = naplácat (na hromadu), nacpat, vecpat, napěchovat někam, *rozňahňat* = rozmíchat, promíchat (směs nebo brambory na kaši). *K věci sme měli Ňahňaný (rozňahňaný, uňahňaný) gruple* = k večeři jsme měli bramborovou kaši. *Do malucha se nás naňahňala rukavica* = do Fiátku 500 se nás nacpalo pět.

### *Nakatrovat (nakrájet)*

Jeden významů slova *katrovat* je prosívat písek či štěrk na stavbách skrze takzvanou prohazovačku (pletivo v rámu). Viz odstavec „Katrovat“. Písek byl zbaven větších kamenů, hrubý materiál se zjemnil. Podobně když kuchařka *nakatruje* nějakou surovinu, tak ji zjemní, tedy nakrájí či hrubě nastrouhá na menší kousky. *Nakatrovaný petrželový lupeně* = najemno nakrájená petrželová nať.

Tetka Picmánková odvozuje slovo *nakatrovat* od výrazu *katr*, což je jednak poměrně velké zařízení na výrobu fošen a trámů z kmenů stromů, ale také tzv. rámová pila. V jejím pojetí *nakatrovat* = nařezat, a to nejen pilou, ale v přeneseném významu i nožem.

### *\*Nakládačka (výprask, prohra)*

Obečně je *nakládačka* situace, kdy na nás okolnosti naložily příliš velkou zátěž, a to jak psychickou, tak fyzickou. Slovo zpopularizovala americká komedie „Nakládačka“ režiséra Georga Roy Hilla z roku 1977. *Šlohl fotrovi kilo a kópil za to řáckó nakládačku* = vzal otcí stokorunu a dostal za to pořádný výprask, *Ševci vod nás kópili nakládačku 5:2* = mužstvo Zlína jsme porazili 5:2.

### *Nakrmit, prokrmit (pomocné sloveso, vyživovat)*

Význam slovesa *nakrmit* se odvíjí od slova stojícího za ním. *Nakrmit ucho nekemu* = svěřit se, ale i lhát, *nakrmit automatku* = dát prát prádlo, *nakrmit slibůvkó* = slíbit, uspokojit slibem, *nakrmit fechtla* = natankovat do malého motocyklu, *nakrmit kchánem, mesrem* = bodnout, probodnout nožem, *prokrmit vajnošem* = dát napít zpravidla až k opilosti, *prokrmovat krupicó* = živit přísunem peněz, *prokrmovat véšky* = živit úředníky.

### *Nalévat se (zvětšovat objem)*

Nalévat znamená napouštět tekutinu (přeneseně i peníze atd.) a když se něco nalévá, zvětšuje to objem (např. pupeny). V hantýrce můžeme do hlavy nalévat jak vědomosti, tak i hlouposti. A tak *nalévák* = učitel i mluvka (*pucař*), *nalévárna* = škola, *nalévat (si) gómky do kedlábký* = učit (se), když se někomu *nalévajó muskle*, tak posiluje a zvětšují se mu svaly, když se dívka *nalévajó lamle*, plní se jí prsy v závěru těhotenství mlékem. Pro velká prsa má hantýrka také výraz *nalejváky*. Viz též odstavec „Nalité“.

### *Nalité (opilý, objemný)*

Nalít znamená mimo jiné i naplnit tekutinou a také zvětšit objem (nalité pupeny). V hantýrce *nalité borec* = opilý muž, doslova naplněný (alkoholem), *nalili mě* = opili mne, *nalitý bicále* = vytrénované bicepsy, *nalitý šunky* = vytrénované ale též tlusté stehna. V pražské hantýrce *nalitá saza* = těhotná dívka, *šťábla se nalila* = dívka otěhotněla (zvětšila svůj objem). Zaregistroval jsem i spojení *nechal se nalit do špenátu* nebo do *komančský sajtny* = nechal se naverbovat do armády, do komunistické strany. Stréč Krchňák se domnívá, že se jednalo o starou praxi verbířů, kteří mládence nejprve *nalili* alkoholem a podom odvedli. Viz též odstavec „Nalévat“.

### *Namydlené (v koncích, v úzkých, bez šance)*

Když namydlíme či naolejujeme nějakou plochu, stane se kluzčí, a předměty se po ní pohybují snáz nebo rychleji. Odtud pochází spojení *valit jak namydlené* nebo dokonce *valit jak namydlené blesk*. Ale proč *namydlené* = ztracený či bez šancí? Jedna z hypotéz říká, že máme-li namydlený obličej, nic moc nevidíme a nejsme schopni operativně reagovat na nezvyklé podněty. Ale tu nebere vážně ani tetka Picmánková.

Když se však podíváme do němčiny, zjistíme, že sloveso *einseifen* znamená jak namydlit, tak oklamat. A my jsme to téměř doslova zkopírovali. Takže *byt namydlené*, znamenalo původně být oklamáný takovým způsobem, že nevím, jak z toho ven, a o zdaru započaté akce si mohu nechat akorát zdát. Obrazně řečeno, na namydlené ploše nám hrozí pád a z namydlené jámy se velmi špatně leze ven.

### *\*Napařit (uložit pokutu či trest)*

Podívejme se, proč se říká *napařili mu flastr* = dostal pokutu nebo *napařili mu ajnclika* = dali ho na samotku. Naši předkové trestali menší provinění určitým počtem ran metlou. A pokud byl trestaný zámožnější či měl ve společnosti „vyšší“ postavení, koště se před vykonáním trestu napařilo, aby bylo měkčí. Jedná se tedy o přenesení významu. Z původního *napařili mu (metlu na) dvě pětky na šestř* = „připravili“ mu (koště na) dvacet (ran) na prdel se postupně vyvinulo například *napařili mu dva jary v kameňu* = dostal dva roky vězení.

### *Na plný kule, pecky (hlasitě, silně)*

Fráze vznikla, když se objevily první elektronické přístroje přenášející hudbu. Mnohé z nich měly kulaté či polokulovité knoflíky (tvaru *pecky*, viz též odstavec „Pecka“.) regulující hlasitost. *Na plný kule* či *pecky* znamenalo původně na plné otočení kulatým knoflíkem. Přeneseně *valit na plný kule* = jet rychle, jet co možná nejrychleji, *zonkčit na plný kule* = zpívat velmi hlasitě. Existuje i varianta *na plný knedlu* = na plný plyn, která souvisí též s tím kulatým či kulovitým knoflíkem.

### *Napopácat (náhodou potkat či přistihnout)*

Pochází ze staročeského slova *popadenie* = uchvácení, chycení, ulovení, ale i chycení za slovo, přistižení při chybě či při lži. V některých oblastech Hané si to upravili na *napopádit* = chytit a z toho máme okolobrněnské *napopácat*. *Des napopácal teho hémona* = kde jsi narychlo sehnal policistu, *enem at' tě s tó špinkó nenapopácá mutra* = jen at' tě s tou cigaretou nevyhmátne matka.

### *Naprášit (říct, prozradit, sbalit)*

*Prášit* je staré moravské slovo s původním významem vířit prach. První jazyková hra je tato: *prášit* → *vířit prach rychlou chůzí* → *jít rychle* → *spěchat* → *jít*.

V roce 1844 u nás vyšla kniha Podivné příhody pana Prášila a od té doby je slovo *prášil* synonymem pro člověka, který nedůvěryhodně vypráví, žvaní či kecá. Jeho popularitu posílil v roce 1962 český film *Baron Prášil* režiséra Karla Zemana s Milošem Kopeckým v hlavní roli. Takže *prášit* znamenalo původně říkat něco nedůvěryhodného, vymýšlet si. Postupem času ta nedůvěryhodnost ustoupila do pozadí.

Takže dnes *naprášit* = říct, sdělit, prozradit, požalovat, *naprášit koc* = namluvit si dívku či spíše ji umluvit či ukecat, *naprášit šilcom* = udat. V tomto posledním případě se mohlo jednat o jazykovou hru *prásknout* → *napráskat* → *naprášit*. Viz odstavec „Bonz“.

### *Naprskaný, naštekaný v bódě (být těhotná)*

*Bóda* je zde jasná, je to synonymum pro pochvu, mohlo by zde být též *jeskyňka* nebo třeba *kabelka*. Výrazy *naprskat* a *naštekát* zde popisují ejakulaci, *naprskání* je zřejmé, a ti, kdo mají doma psa, dobře ví, že pes při *štěkání* také *prská*. A platí to i pro lidi, a proto se též o hubujících říká, že *prskají*. *Prskat někdy pasový žgryndy* = vykřikovat nějaké hlouposti.

### *Narazit koc, konópka (namluvit si)*

Abychom pochopili původ tohoto výrazu, musíme jít do dávné minulosti, kdy mladí muži lovíli manželky tak, že je někde při sběru plodin nárazem klacku omráčili a na rameni odnesli do své osady. Ve středověku došlo k posunu významu a proces naražení byl spojován se ztrátou panenství podle analogie sudu piva, do kterého se narážela pípa, tedy dutý kuželovitý čep s kohoutem. V současnosti si tuto analogii již málokdo uvědomuje, a tak dnes si může klidně *koc narazit konópka*. *Narazit si koc na stabilno* = najít si stálou partnerku.

### *Nasésat, nasísat (nakukovat, nahlížet)*

Záhorácká varianta slovenského *nazízat* (do čeho, kam) = dívat se, nahlížet, často potajmu. Vyskytuje se na jihovýchodní Moravě, v okolí Brna je častější varianta s „e“. *Koc nasésala fenstrem* = dívka pokukovala z okna, *nasísal pod skřidlu* = nahlížel pod pokličku, *nasésla navrch* = podívala se nahoru.

### *Na sviňu (bohužel, schválně, na truc)*

Odpovídá moravskému *na potvoru* = naschvál. V Brně je zde navíc i aspekt nepříjemného překvapení či nevole. Příklady: *Kvelb byl na sviňu zamachlované* = obchod byl bohužel (k mé zlosti) zavřený, *na sviňu sme zakufrovali* = bohužel jsme zabloudili, *na sviňu měla kramolín* = bohužel měla menses, *na sviňu nedoklapu* = schválně, na truc nepřijdu. Srovnej s odstavcem „Jak sviňa“

### *\*Našňuplé, našňupat (naštvaný, naštvat)*

Na počátku byl šňupací tabák. Po jeho intenzivnějším nasátí, po tzv. našňupnutí, tvář dotyčného dostane výraz velmi podobný výrazu při naštvání se, tedy skrčený nos, přihmouřené oči a zvedlý horní ret. *Su našňuplé, nevandruj do mne* = jsem našťvaný, nehuč na mě.

### *Natahnót brka (spadnout, zemřít)*

Tato fráze nesouvisí jen s *brkama* ve významu nohy, ale též s *brdcem*, *brdkem* či *brdečkem*, což byla část takzvaných vah, které přenášely tažnou sílu koně na vůz. *Bacha, ať neštréchá brdco hajtře o faje* = pozor, ať se vozové váhy neotírají koňovi o nohy. Když kůň při tahu upadl, natáhl nohy pod tato *brdca*, *brdka* či *brdečka*. A nastoupila jazyková hra: natahl se pod brdka → natahl brka pod brdka → natahl brka. Na Hané se říkalo *brdečkům* také *paprče*. A protože se na původ tohoto spojení zapomnělo, dotvořily se další analogie jako *natahnót paprče*, *papuče* či *bačkory*.

### *\*Natrapírovat (nachytat)*

Z francouzského *attraper* = nachytat, přistihnout, ulovit. *Natrapírovat muziku, kapelníka* = chytit, dostat kapavku, *stařka mě natrapírovala s bokovó koc* = manželka mne přistihla s milenkou.

### *Navalilo se mně (je mi na zvracení)*

V lékařství se definuje *nával* horka jako nenadálý, nekontrolovatelný a samovolný pocit horka, který začíná v oblasti krku a obličeje, často bývá doprovázen začervenaním a pocením.



Podobně můžeme definovat *nával* tlaku jako nenadálý, nekontrolovatelný a samovolný pocit tlaku, který začíná v oblasti žaludku a stoupá vzhůru. Tento pocit vyjadřuje hantýrka spojením *navalilo se mně. Zmerčila kalužu malinovky a navalilo se jí* = spatřila kaluž krve a bylo jí na blití.

### *Naváté (opilý, ve značné náladě)*

Ve starší češtině se používalo sloveso *vát* také ve významu šířit se vzduchem. *Z luk vane vůně*, přeneseně i *od okna vane chlad*. Podobně můžeme říci, že z někoho *vane vůně* (či *pach*) *alkoholu*. A takovému člověku se začalo říkat *navátý*. *Doklapal z putyky naváté* = přišel z hospody opilý.

Jiné vysvětlení: Opilý člověk se při chůzi motá, jako by šel za silného větru, a často skončí v příkopě spolu s navátým listím, pískem nebo dokonce sněhem. *Ve škarpe kempuje naváté džek* = v příkopě leží opilý muž.

Teta Picmánková ovšem tvrdí, že původně to byl člověk *naváté* a hovoří o souvislosti se starým slovanským výrazem *náv* = onen svět neboli záhrobí. S tímto výrazem souvisí staré sloveso *navít se* = být unavený, přibližovat se díky nějaké činnosti nebo nemoci k *návu*. Je-li tedy někdo *těžce „společensky“ unavené* neboli *naváté*, ten se díky alkoholu přiblížil k *návu*.

### *Názvy obcí použité v hantýrce*

Setkal jsem se se dvěma možnostmi použití názvů obcí. V prvním běžnějším případě nám název obce připomíná nějaké jiné slovo. Takže máme *židlochovice* = židle, *luleč* = močení, *hustopeč* = tlačení, *lisabon* = lízání, orální sex, *radostice* = radost.

Druhé použití není už tak přímočaré a nebylo všeobecně rozšířené. V naší řeči mají své místo i takzvaná zkratková slova. Lingvistici jim říkají akronymy. Pominu-li ty anglické používané na Facebooku a v diskusních fórech, tak z dalších běžně známých jsou to např. *ATD* = a tak dále, *DÚ* = domácí úkol, *Ď* = děkuji, metoda *ŽAVES* = žádné velké srání, *VUŽAS* = vůbec žádné srání, *KOPR* = kurevský odpor k práci, *VTŽ* = vo tym žádná a *ŽV* = že váháš. K některým akronymům byla vytvořena i slovesa, například *žavesovat* = nesrat se s něčím a *koprovat* = mít odpor k práci. *Žavesování* bylo a stále je doporučováno při vypracovávání různých nesmyslných statistik, tabulek a hlášení požadovaných především méně schopnými nadřízenými.

*VTŽ* a *ŽV* se však na rozdíl od *KOPRu* či *ŽAVES* blbě vyslovovaly. A tak si jazykoví hráčkové všimli, že v Chomutově sídlí národní podnik Válcovny trub a železárny se stejnou oficiální zkratkou *VTŽ*. Jeho podružný závod ve Veselí nad Moravou se jmenoval Železárny Veselí se zaužívanou zkratkou *ŽV*.

A tak se místo těchto zkratk v rámci jazykové hry občas používaly názvy sídel těchto podniků, Chomutov a Veselí. Takže například na otázku „*doklapeš zétra na scuk?*“ jsme mohli místo odpovědi „*že váháš*“ uslyšet „*Veselí!*“ Je to podobné jako daleko známější fráze „*to je teda Mnichov!*“ Což znamená, že někdo někde rozhodl „o nás bez nás“.

### *\*Nebich, nébich (vyjádření lítosti)*

Jidyšsky *nebach*, *nebech* = bohužel, běda, ale také chudák, bezvýznamný člověk, nešťastník. Někteří tento výraz spojují se starým českým *neboh* = ubožák, nešťastník, nebožtík, zesnulý, v současnosti bychom řekli *nebohý* či *nebožák*. *Je nébich chabrus* = je bohužel nemocný, *je to nébich pakin* = je to bohužel blbec.

### *\*Nec (sít', sít'ka, razie)*

Německy *das Netz* = síť. Ve sportovním slangu *nec* = zásah sítě letícím míčem. *Kalósci s necem šnapajó salce, frošály, pulce* = chlapi se sít'kou chytají mloky (salamandry neboli mloky), žáby a pulce, *kindoš majcovali šupiny do necu* = děcka lovila ryby do sít'ky, *necovka, necka* = sít'ovka, sít'ová taška, *mutra štrikovala nec(ovku)* = matka pletla sít'(ovku). V přeneseném slova smyslu *nec* = policejní razie, kdy policisté chytali „do sítě“ podezřelá individua. V novohantecu může být *nec* také postel, a to podle analogie se sítí, ve které lze v přírodě i přespat, nebo podle drátěné sítě obvyklé u starých postelí.

### *\*Necht (kšilt, nehet)*

*Necht* je moravsky *nehet*. Z odvozenin jsem v hantýrce zaregistroval jen výraz *nechtupcna* = nehtové studio. Pravděpodobně pro tvarovou podobnost používali Plotňáci výrazu *necht* pro kšilt. *Hučka s nechtem* = kšiltovka, v některých případech znamená *necht* jakoukoli čepici, ba i klobouk. *Provalím jas a necht* = prodám kabát s kloboukem.

### *Nenovice (Brněnské Ivanovice)*

Slangově i v hantýrce *Nenovice*, starším názvem *Nenavice* či *Nenabice*, německy *Nennowitz*. Původně (ve 12. století) se však jmenovaly *Lvenovice* a *Velenovice*, což znamená, že byly založeny (nebo koupeny a přejmenovány) panem Lvem či Velenem. Tyto názvy byly časem zkomoleny na *Nenovice*. Takto se jmenovaly až do 1793, kdy vydal významný kartograf František Josef Schwoy svoji Topografii Markrabství Moravského. Jenže i mistr tesař se někdy utne. A není divu, protože na Moravě byla obcí spousta. A tak se stalo, že Schwoy omylem překřtil *Nennowitz* na *Wewanovitz*, moravsky *Wewanovice*. A jeho autorita byla však tak velká, že si nikdo nedovolil protestovat a pravda dostala opět na frak. *Wewanovice* se postupem času změnila na *Ivanovice*.

Problém byl ale, že na druhé straně Brna za Řečkovici ležely druhé *Ivanovice*. Takže si prosím zapamatujte: *Nenovice* = Brněnské *Ivanovice* u Tuřan, *Vévanovice* = *Ivanovice* u Řečkovic, v jejichž katastru leží nákupní středisko Globus.

### *Netáhlo (člověk štítící se práce, lenoch z principu)*

*Netáhlo* byl původně pes, který z nějakého důvodu nevykazoval dostatečnou tažnou sílu v psím spřežení. A protože naši předkové neměli psy až tak v lásce, jako je máme my v současnosti (viz odstavec „Pyskovat“), začali takto označovat i líného člověka, ba i člověka vědomě předstírajícího práci. *Fanóš, to je netáhlo* = Franta, to je lenoch, *bere mě netáhlo* = nudím se, nechce se mně nic dělat, doslova mám chuť lenořit. Ve vodáckém slangu je *netáhlo* člen posádky, který jen namáčí pádlo v rytmu ostatních.

### *Nétek, nátek, baštit nátek (felace)*

Ve slovníčku plotnáčtiny je z puritánských důvodů uvedeno „francouzská láska“. No jo, ale ta má několik variant. Podívejme se tedy na význam slov *nátek* či *nétek* podrobněji.

*Nátka* či také *vohánka* byl prut, kterým se vyznačovaly hranice pozemků. Byl zpravidla vrbový, tlustším koncem se zapíchl do země a nahoře na tenčím konci se udělal uzel. *Vohánka* i *prut* jsou synonyma penisu, takže *baštit nátek* = felace. Slovo *nétek* se časem osamostatnilo, takže se říkalo i *fachčít nétek* = provádět felaci.

Navíc nám varianta *nétek* připomíná současný nýtek, což je kovový spojovací „kolík“ podobně jako penis tvaru válcovitého. Navíc zde může být i souvislost se staročeským *nieti* = roznécovat oheň. A při *baštění nétku* žena v muži rozněcuje jeho vnitřní oheň.

Tetka Picmánková má však jiné vysvětlení. *Nátka* a na moravsko-slovenském pomezí *nádcha* je rýma či podobné zánětlivé onemocnění, u kterého organismus vylučuje hlen. A ve spojení *baštit nátek* se jedná o polykání podobného hlenu, tedy spermatu.

### *Nevodspovědná (panna)*

Na tomto slově je vidět, jak jsou mnohé brněnské termíny rozkolísané. Setkat se můžeme s více variantami překladu slova panna a to *nevodspovědná*, *nevodspovědná* i *nevodspovědná*. Podle toho, zda si jejich uživatel myslí, že jsou odvozena od slov spodek nebo spona. Jsou ovšem slova, která mají ještě více variant. Například pro košili (něm. *das Hemd*) nalézáme tvary *hemda*, *hemta*, *hemtna*, *hemptna* a *hemtála*. *Dračmen cháloval akorát nevodspovědný koc* = drak žral jen panny.

### *Niksmochr, nyxmochr (lenoch, „nemačenko“, nešika)*

Rakousky *nix* = nic a *da Mochr* = machr, tedy obratný člověk, specialista na něco, šikovný chlapík, který si s leccím poradí. Doslova „ten, který něco dělá“. A *da Nixmocher* je jeho opak. Tetka Picmánková však nesouhlasí s tímto výkladem a poukazuje na správnou moravskou verzi *nicmochr*, která označuje člověka, který je do práce nic-moc-hrr. A poznamenává, že člověku, který je neobratný napříč dovednostmi manuálními i duševními, se v moderní době říká též *nicblb*. *Dala temu nixmochrovi kvinde* = rozešla se s tím nešikou.

### *Noty (návod, předpisy, průkazky)*

Hudebník si vezme noty a podle nich hraje, tedy vykonává určitou činnost. Dirigent podle nich diriguje a kontroluje, zda to hráči hrají správně. Význam tohoto slova se postupně přenesl na jakýkoli návod. Takže *noty* jsou návod k něčemu či zápis něčeho. Třeba i zápis, že jsme schopni řídit auto, tedy řidičák. Nebo zápis, jak nám to šlo ve škole, tedy známky (něm. *die Schulnote*). Nám je to teď už jasné, ale lingvistici by se s tím nespokojili.

Dle nich toto slovo pochází z latinského *notus*, což znamenalo původně poznáný a později též to poznané či zjištěné zaznamenané, zapsané. Slovo *noty* znamenalo původně poznámky, ty se psaly do notesu, tedy zápisníku či záznamníku. A všichni známe notáře, který zapisuje „právní záznamy“, a víme, že diplomaté si vyměňují takzvané nóty, což jsou opět papíry s nějakými záznamy. Tato slova pronikla i do angličtiny, ve které se poznámka řekne *note*

a *notebook* byl původně zápisník či diář, doslovně přeloženo kniha na poznámky. Vliv měla samozřejmě i němčina, kde *die Note* = nota, známka ve škole, poznámka i písemné sdělení.

V brněnské hantýrce byl význam tohoto slova přenesený z fyzického záznamu i na to, co se zaznamenávalo. Takže *noty* mohou být na jedné straně fyzické doklady (občanka, řidičák), jízdní řád, návody či recepty a na druhé straně i méně fyzické pokyny. Například *šplíchnót* *noty* = vysvětlit, dát ústní návod či instrukce, *fósatý* *noty* = přísloví, doslova staré návody.

Autobusák důchodového věku říká: „*Ze startu šichty sem nafasoval noty. Tak sme říkali celé brašně, ve které byl jízdní řád, cedule s číslem a označením linky a výstražný trojúhelník.*“

### **Norek (notorický pijan)**

Z latinského *notus* je odvozeno také slovo *notorius*, které znamená opakovaně poznaný či všeobecně známý. Viz odstavec „Noty“. Notorický rejpal, notorický pijan, notorický kuřák či notorický neplatič. Nejznámější je ten notorický pijan, zkráceně notorik. V brněnské hantýrce se toto slovo zkrátilo na *notor* či *notář* nebo přesmykem hlásek pozměnilo na *norton* a *norek*, v ženském rodě pak *nora* a odpovídající sloveso je *znořit se* = zpít se, opít se velmi.

### **Nudla (nudle, hlen tekoucí z nosu)**

Základním významem tohoto slova je nudle, tedy těstovina tvaru úzkého proužku. Německy *die Nudel*. Odsud máme slova *nudlprét* = vál, deska na nudle (*das Brett* = deska, prkno) a *nudlholz* = váleček na nudle (*das Holz* = dřevo). Pro nudlu z těsta má hantýrka výraz *nudlisko*.

Pro tvarovou podobnost *byť jak nudla* = být štíhlý, tenký. Pro zajímavost uvedu, že rakousky *s Nudl* = penis, původně zřejmě štíhlý, *s Nudlaug* = hloupý kluk (původně ústí mužské močové trubice, doslova penisové oko), my bysme řekli čurák, *da Nudlsnupfen* = kapavka, doslova penisová rýma (*der Schnupfen* = rýma). *Z héblu mu leze nudla* = z nosu mu teče hlen.

### **Ňúrat, ňórat (zvědavě hledat, nahlížet, sténat)**

Staré moravské slovo znamenající hledat něco, kde se to nemá, zvědavě šťourat tam, kde se to nemá, přehrabávat se v něčem. Například *děčka ňúrajó ve skřini, esi nenatrefijó na nějaké kokino*. Přeneseně to znamená také vrtat se v něčem nehmotném, například *ňúrat se v jeho životě*. V hantýrce znamená *ňúrat* navíc zvědavě nahlížet či prohlížet, třeba *ňúrat do cajtungu* = prohlížet si noviny.

Existuje i význam kňourat, což vzniklo odtržením prvního písmene ze slova *kňúrat* = sténat, naříkat. Tomu, kdo *ňúral* neboli sténal říkali *ňúrala*. Poněkud nelogické v těchto výrazech je ovšem to „ú“, které je typické pro Slovácko. V naší hanácké oblasti by tam mělo být „ó“, tedy *ňórat* a *ňóral* či *ňórala*.

### **Nýdr (dolů)**

Opakem *auf* (nahoru, vzhůru) je *nýdr*. Německy *nieder* = dolů, do dřepu, ve vojenském slangu k zemi. *Pila nýdr* = rychle dolů. Na vojně *nýdr auf* znamenalo povel „k zemi a vztyk“. Hantýrka významy rozšířila, takže *nýdr-auf* může znamenat i sem a tam. *Hongalo se to nýdr auf* = houpalo se to sem a tam. A speciální případ: *vyľupal ju nýdr-auf* = vysouložil ji zcela, nahoře i dole.

## O

### *Óbr, óbr- (velký)*

Německy *ober* = nad, horní, hořejší. Rakousky *da Herr Ober* = pan vrchní, německy *der Obrkellner* = vrchní číšník. Podle tohoto německého vzoru byla v hantýrce utvořena řada slov: *óbrfišla* = velryba, *Óbrlochna* = propast Macocha, *óbrbos* = velký šéf, *óbrkvelb* = supermarket či *óbržhavka* = velice horké. Toto tvoření nám jde snadno, protože *óbr* připomíná české slovo obří.

### *\*Odvařit, vodvařit (znemožnit, ponížít, odmítnout)*

Původně znemožnit správnou funkci, zničit či poškodit teplem, *vodvařená spojárna v káře* = třecím teplem zničená spojka v automobilu, V hantýrce *Kometa vodvařila Ševce* = Kometa znemožnila mužstvo Zlína, *prófa mě vodvařil*, *u průby sem nehókl ani ň* = profesor mne znemožnil, u zkoušky jsem neřekl vůbec nic, *Mařka vodvařila Pepana* = Marie odmítla Pepu.

### *Oficina (provozovna holičská, lékárnická)*

Jedni říkají, že to bylo původně holičství pro *oficíry* (něm. *der Offizier* = důstojník), jiní zase, že to souvisí se slovem *ofikat* a další říkají, že to byla místnost (například v lékarně či v knihvazačství), kde probíhal *oficiální* styk se zákazníky. Nejbliže k pravdě jsou však ti, kteří odvozují toto slovo od latinského *oficina* = dílna, laboratoř. *Jako malé šropál sem sicnil v dódobě oficíně a nasával hantec raskenů* = jako mladý kluk jsem sedával v dědečkově holičské provozovně a vstřebával řeči starších mužů. Zaregistroval jsem i novodobý termín *homeoficina* (čti houm-oficina) či *hausoficina* = domácí úřad (domácí koutek pro práci z domova).

### *Olačka (kondom)*

Starší štatlařské slovo. Byl to výrobek gumárenské firmy Olla Gum, která se nacházela na ulici Bělidla. Též vídeňsky *Ollagummi* = prezervativ. *Než na mě hópneš, nahod' si olačku* = než na mě vlezeš, nasad' si kondom.

### *Ochtl, vochtl (pivo)*

*Achtl* či *achtlík* je stará jednotka objemu, která se používala k měření objemu obilí. Odpovídá necelým třem litrům. Tudy cesta k vysvětlení asi nepovede. Německy *das Achtel* = osmina, v případě nápojů zpravidla litru. Ve Vídni *Achtel rot*, *Achtel weiß* = pohárek červeného či bílého vína. V případě tvrdého alkoholu byl *ochtlík* 1/8 *žejdlíku*. *Žejdlík* odpovídal zhruba 0.4 litru.

Jak je tomu ale u piva? Názory nejsou jednotné, v případě piva je nejčastější, že *krygl* = džbán piva, velké pivo, *ochtl* = džbánek piva, malé pivo a *ochtlík* = panák tvrdého. Ale jak jsem zde už několikrát uvedl, jemné významy slov se stírají, a tak dnes *škopek* = pivo, *krýgl* = pivo i *ochtl* = pivo, i když tato slova za starých časů označovala příslušné nádoby. Ale přesto můžeme tu a tam v Brně uslyšet: „*Heróbr, ochtl Starobahna*“. A abysme to neměli tak jednoduché, tak *vochtl* či *ochtl* může být i osmistupňové pivo.



V Brně lze tu a tam zaslechnout *valíme ochtlovat* = jdeme na pivo a v okolobrněštině se můžeme setkat s výrazy *ochtlík kafe* = malý hrnek kávy a *ochtlík šlivky* = štamprle slivovice.

### *Old, alt (starý, dobrý)*

Starý nebo dávný se řekne ve spisovné němčině *alt*, v rakouštině *olt*, což ve vídeňštině vyslovuje téměř jako *oid*. Například *oide Kraxen* = staré vozidlo nebo *Oidi* = stará, tedy choť, manželka. Z toho *alt*, *olt* = starý vzniklo plotňácké *olt* o stejném významu. *Oltec* je pak zkratka výrazu *Olt Brün* = Staré Brno. Zaregistroval jsem i dva starší výrazy. Prvním je *Olťák* = obyvatel Oltecu, přeneseně pak rodilý Brňák. Druhým *oltála* = stará, milenka, manželka – dnes bychom řekli *stařka*.

Jenže pak je zde význam druhý. *Old* znamená také dobrý, skvělý, *oldově* pak dobře, správně, *oldově* dobrý či správný. A podobná situace je i ve vídeňštině. Kde se však vzal tento význam, který klasik plotňáctví Otakar Nováček ve svém slovníčku ještě nemá? Nabízí se angličtina. Jenže anglicky *old* = starý, zašlý, vetchý či dokonce zkušený.

Tetka Picmánková přišla s hypotézou, že *old* ve významu dobrý, skvělý, je zkrácené anglické *gold* = zlatý, viz odstavec „Goldnové“

Druhá hypotéza vychází z anglického spojení *all right*, které znamená v pořádku, správně a čte se to ól rajt. A díky lenosti mluvidel z toho máme *ólt*. A jak jsme si již řekli, rakouština a po jejím vzoru i plotňáctví si se znělostí či neznělostí souhlásek moc problémy nedělají, takže v řeči *olt* a *old* naprosto splývají. Jenže napiší-li či řeknu *olt děk*, znamená to starý muž nebo dobrý muž? Kontext nám vždy nepomůže. Podobně jsou na tom *oltový járy*. Jsou do dobrá léta nebo dávná léta? A teď babo rad' – či po našem *včil oldmutra gómé*.

### *Olšovky (nohy)*

Na první pohled je zde sice tvarová podobnost s olšovými větvemi. V nářečích však *olšov* = neohrabaný, neobratný, nemotorný, „levý“. Zřejmě se původně jednalo o nohy těchto vlastností. Někteří hantecoví autoři dali slovu *olšov* navíc význam křivý a slabý, takže *olšov* *bicále* = slabé, netréované svaly, *olšov* *kolky* = křivé nebo nešikovné prsty.

Proč ale: Za starých časů se vyráběly protézy z olšového dřeva, protože bylo lehké a přitom dostatečně pevné. A samozřejmě takovéto dřevěné končetiny byly oproti těm přirozeným značně neobratné.

### *Onkla (udice)*

Pochází z rakouského *di Angel* = udice, rybářský prut. *U Švarcavy sicnili onklaři* = u Svatky seděli „tiší blázni“. *Mázl nabitó onklu do góblí* = vložil udici s návnadou do vidliček (parůžků). Viz odstavec „Góbla“.

### *Opeřit se, vopeřit se (zbohatnout, nabýt majetek)*

Toto peří k nám přišlo z východu Moravy a tam ze Slovenska. Ve slovenštině *operit sa* znamená nejen obrůst peřím, ale také zbohatnout či nabýt majetek. Pochází to z doby, kdy se výbava nevěsty posuzovala mimo jiné i podle počtu peřín, které do nové domácnosti přinesla. *Koc pásala po vopeřeným* = dívka hledala bohatého, *kóřil mapu, jak se opeřit* = věděl, jak zbohatnout. Srovnej s odstavcem „Fedry, peří“.

## Ordnung (pořádek, řád)

Německy *die Ordnung* = řád, pořádek, uspořádanost, směrnice. V hantýrce někdy také *ordung* (bez N). *Zmáknót ordnung* = udělat pořádek, *bóchat ordnung* = uklízet, dávat do pořádku, *kameňové ordnung* = trestní řád.

## Orloj (hodiny)

*Orloj* neboli *orel* byly původně velké věžní hodiny a dokonce hodina sama. Naši předkové mluvili o *půl orlu*, *celým orlu* a podobně. Ve středověké latině *horologium* = hodiny, italsky *horologio*. Slovo pochází ze staré řečtiny, kde *hora* = doba, hodina a *logos* = slovo.

## \*Oršál, oršák (zadek, řiť)

Německy *der Arsch*, rakousky *da Orsch* = zadek, prdel. *Zabodnót nekemu pedál do oršálu* = nakopnout někomu zadek, *vylópnót trn z oršála* = vytáhnout trn ze zadku.

## Oryngle, hóryngle (náušnice)

Německy *das Ohr* = ucho a *der Ring* = kruh, kroužek, prsten. Takže *óryngle* jsou doslova ušní kroužky. Je to jedno z mála slov, ke kterému se občas přidávala předpona *h-* a vyslovovalo se tedy *hóryngle*. V Jundrově lze to „h“ zaslechnout u starších lidí ještě i dnes. Goldnový *óryngle* = zlaté náušnice.

## Oskar (slunce)

Velice zajímavé slovo. Vykládá se jako odvozenina ze starogermánského *ansgar* = boží kopí, přičemž těma kopíma se myslí sluneční paprsky. *Ans* = bůh a *gér* = kopí. A to přišlo do Evropy pravděpodobně až z Indie, kde boží kopí = *osgar*, přičemž *ós* = bůh a *gar* = kopí. Nu, kdoví. *Oskar zalezl za bergle* = slunce zapadlo.

## Otoman (pohovka)

*Otoman* bylo původně delší nízké domácí křeslo, na kterém se dalo i ležet, nebo také pohovka bez opěradla původně se zvýšenou částí pod hlavou. Říkalo se mu též turecká pohovka, protože *Otoman* = Osman neboli Turek. K nám toto slovo přišlo z Francie, kde *ottomane* = turecké lehátko.

## Ovar (ucho)

Německy *das Ovar* = vaječník, a ten asi inspirací k vytvoření tohoto slova nebyl. Ve spisovné němčině ucho = *das Ohr* (čti ór), v rakouštině též *s Ora*. V hovorové rakouštině *s Ohrwaschel* (čti órvaschl) = boltec, přeneseně i ucho celé, vídeňština to zkomolila na *s Uarwaschl* (*Uarwaschl*) = ucho. Jakási podobnost tu je. Nabízí se též jazyková hra: *ohr* → *ohar* (to se lépe vyslovuje) → *ovar*. Nebo: *ora* → mn.č. *ory* nebo *orary* → *ovary*.

Tetka Picmánková tvrdí, že *ovary* byly původně červené uši. Vvychází z tradiční moravské zabíjačky, kde se vaří z méně kvalitního masa, a tedy i z hlavy a uší, takzvaná ovarová polévka neboli *ovarovica*. Všemu, co se pak z té polévky vytáhne, tedy i uvařeným uším, se říkávalo *ovary*.

Příklady: *nastraž ovary* = poslouchej, *našpónovat ovary* = pozorně poslouchat, *hodit milostivě ovar somru* = vyslyšet prosbu, *mět zamachlovaný ovary* = neslyšet.

### *Oxidovat, voxidovat (vyskytovat se někde, poflakovat se, otravovat)*

Nejběžnější původní význam slova *oxidovat* je rezavět. Řekneme-li že někdo někde *oxiduje*, znamená to, že se někde vyskytuje a přitom zbytečně rezaví. Příklady z hantýrky: *co tadyk oxiduješ* = co tu děláš, co tu zavazíš, *nebudu tady oxidovat* = nebudu zde zbytečně ztrácet čas (např. čekáním), *oxidoval tam s šudlifónem* = otravoval tam s „dotykovým“ mobilem.

## P

### *Pábení (vášnivá zaujatost, přikrášlování příběhů)*

Není to brněnské slovo, pochází však od velkého synka města Brna, spisovatele Bohumila Hrabala, který se narodil v Židenicích, kde prožil pouhé tři roky života. On sám říká, že „pábit znamená dělat něco s vášnivým zaujetím, být něčím načisto posedlý, třeba posedlý vyprávěním. Pábitelé jsou sympaticky jiní než lidé učesaní, vzorní nebo ti důkladně vypočítaví. Říkají věci nerozumné, nekonvenční, občas experimentují, neustále žvaní“. Pábitel jest tedy vypravěč, který si své příběhy přikrášluje a přibarvuje pro větší zaujetí posluchače. Není to však úplný lhář. A toto se od nepaměti děje především v brněnských hospodách. Velkým pábitelem byl také jiný velký synek města Brna Franta Kocourek.

### *Pác (malý peníz, úmysl)*

*Batz* neboli *batzen* byla grošová mince používaná do 19. století v jižním Německu a známá také u nás. Říkalo se mu také *čtyrák*, protože měl hodnotu čtyř krejcarů. Podobně měl *troník* či *trojník* hodnotu tří krejcarů. Takže *kaufnót za pác* = koupit za pár drobných. Moravané si totiž zkomolili *bác* na *pác* či dokonce na *fác* a odsud pochází *kaufnót za facu*.

Německy *die Beize* (čti bajce) = návnada a *beizen* (čti bajcen) = vnadit, vábit či lovit. *Mět neco v pácu* tedy znamená v nejobecnějším slova smyslu být na něco navnaděn. *Šilc měl v pácu drátovat bezďáky* = policista měl v plánu kontrolovat bezdomovce, *šilc měl v pácu pár fetošů* = policista měl v zorném poli několik narkomanů, *morgen mám v pácu* = zítra mám v plánu, *má v pácu ufachčit něco betálnějšího* = má v plánu udělat něco lepšího.

Tetka Picmánková připomíná ještě mořidlovou teorii, která vychází z dalšího významu slova *die Beize*, a to mořidlo. Měl-li truhlář připravený štětec v *pajcu* nebo zkráceně v *pácu*, tedy v mořidle, měl s ním nějaký úmysl (plán). A toto rčení postupně zlidovělo. Další podrobnosti o *pajcování* viz odstavec „Pajcovat“.

### *Páč (z důvodu, že)*

*Páč* je zkrácené *poněvadž*, což je zase „zkomolené“ staroslovanské *poněže*. Tetka Picmánková v tom *poněže* často slyší spojení *pomni, že*, současnou češtinou řečeno *nezapomeň, že* nebo *uvědom si, že*. Například: *naklapé do hokny, páč není víkend* = běž do práce, uvědom si, že není víkend, *hod' navrátila, páč chléstá* = vrať se, uvědom si, že prší. A výše uvedené *poněže* bylo časem zkomoleno na *protože* a *poněvadž*.

### *Pačes, páčo (vlasy)*

Původně se jednalo o neupravené či neučesané vlasy. *Pačes* či *pačesek* byl kdysi odpad při česání lnu. *Po-čes* je to, co zbylo po česání. Později se tak začalo říkat i „odpadu“ po česání vlasů, tedy lupům, vším a podobně. Postupně přešlo toto pojmenování i na vlasy.

### *Pačmák (nešikovný prst)*

Slovo *pačmáky* přišlo na Moravu z Čech, kde znamenalo boty, ve kterých se nedobře chodí, které nejsou pohodlné. V některých oblastech Čech znamenalo *pačmat* špatně chodit a *zpačmané střevíc* sešlapanou botu. Slovo pochází z polského *bazcmagy* nebo ruského

*bašmaki*, což jsou pantofle. Rusky *byť pod bašmakom* = být pod pantoflem. Hovorová slovenština to převzala jako *pačmagy* = papuče.

Na Moravě došlo k významovému posunu a z bot, ve kterých se nemotorně chodí, se staly nohy, které nemotorně chodí, a časem i nemotorné ruce a nešikovné prsty. Přebírání slov se neřídí vždy logikou a tak řekneme-li v naší hantýrce *má to v pačmáku*, znamená to, že něco dobře ovládá, že to má to v malíčku. A tetka Picmánková dodává, že v jezdeckém slangu je *pačmák* nebo také *pačmán* koňská noha.

### ***Pádlo (elektrická kytara)***

Elektrické kytary se u nás začaly vyrábět v roce 1953. Legenda říká, že když si první brněnský muzikant přivezl do Brna elektrickou kytaru s úzkým tehdy ještě dřevěným tělem, otázal se ho jeden z kolegů: *Kemo, cos to dotahl za pádlo?* A nový výraz byl na světě. Časem se takto začaly označovat i kytary akustické.

Když už jsme u těch kytar, podívejme se se, jak se hantýrka vypořádala s názvy kytar a některých jejích částí. Některé výrazy jsou kotlíkářské, jiné bigbítácké: Kytara = *kajtra* (varianta *kejtra* je počestělá), ale také *pekáč* či *plečka*, krk kytary = *fošňa*, horní zakončení krku = *lebeňa kajtry*, *palica*, napínací kolíčky = *nágle*, pražce = *pražáci*, *švelery*, páka na tremolo = *kvedlačka*, *héblo*, *hébl páka*, čudlík na uchycení popruhu = *bombík*, *čudl na mašlu* a tvrdý obal na kytaru = *rakev*. Původ pojmenování *klofna* viz odstavec „Klofnót“.

### ***Paf byt (zaražený, překvapený, zamilovaný)***

Pochází z německého *paff* = zaražený, vyděšený, překvapený, v Rakousku *paff* či *baff sein* znamená navíc ohromený, udivený či užaslý. Takže když mladík přizná, že *je z náký koc celé paf*, může to znamenat, že je z ní vyvedený z míry nebo je do ní zamilovaný. Je-li něčí *budka paf*, je to hlava zamotaná.

### ***Pajcovat, opajcovat, napajcovat (kopírovat, natřít, nalíčit, ochutit)***

Německy *pausen* (čti pauzen) = kopírovat, rakousky *abpausen* = okopírovat, napodobit či padělat. V hantýrce *pajcung* = kopírování, *vopajcovat mustr* = napodobit vzor, *pauzák* = průhledný papír určený k překreslování a rýsování tuší.

Německy *die Beize* = mořidlo, marináda či louh. Hantýrky to převzaly jako *pajc* = mořidlo, přeneseně pak též barvidlo či mazadlo. Od slova *pajc* máme odvozeniny *pajcek* = klacek na míchání *pajcu*, ale také štětec, *pajcovat* = mořit, natřít mořidlem, mazat vazelínou či nějakou mastičkou. *Pajcovat politůró* = nanášet leštadlo, přeneseně i lakovat, *napajcovat (se)* = nalíčit (se), namalovat (se), *napajcovat si gel na palicu* = napatlat si gel na hlavu, myšleno na vlasy. Krásné je přirovnání *ksicht napajcované jak kyjovská almara* = obličej zmalovaný jak malovaná kyjovská truhlice.

Dalším významem slovesa *beizen* je marinovat, tj. nakládat do láku neboli do *pajcu*. Takže *pajcovat fišlu* = marinovat rybu. A protože do láku nakládáme, abysme naloženému změnili chuť, dostalo spojení *pajcovat nečím* i význam ochucovat. *Pajcovat knóblem, skořicó* = ochutit česnekem, skořicí.



A protože víno (ale i jiné nápoje) můžeme „ochutit“ vodou, dostalo přídavné jméno *pajcované* též význam ochucený či ředěný. Zde se uplatnila podobnost s výrazem *pančovat* = ředit, zkazit přidáním příměsi. Ten pochází z rakouského *panchen* = ředit či z vídeňského *s Banch* = znehodnocená tekutina.

### *Pajndla, pajdla, páma, kost (dívka, prostitutka)*

Pokud v tom slyšíte něco jako pajdat, jste blízko. Německy *das Bein* = noha, kost. Rakušané to vyslovují nezněle, tedy *Pain* a po zdrobnění dostáváme *Paindl*, tedy nožka, kůstka.

Tak jako se u nás říká dívkám, že jsou kočky, říkalo se o nich v německy mluvících zemích, že to jsou včelky. Že zrovna nějaký hmyz? Píle se u našich západních sousedů cenila. Německy se řekne včela *Biene*, rakousky *Beinel* nebo také nezněle *Peinel*. A po zdrobnění dostáváme *Peindl*. *Peindla* neboli *pajndla*, zkráceně i *páma*, je tedy dívka pilná jako včelka. A teď již jen záleží, kde tu svou píli realizuje, zda v domácnosti nebo někde v nevěstinci. V plotňáctině *lagrycová páma* = nehezké děvče, prostitutka.

A protože slova *Paindl* = kůstka a *Peindl* = včelka se vyslovují prakticky stejně, dostáváme zpětným překladem do češtiny, že dívka = *pajndla* = kůstka neboli *kost*.

Jiní zase říkají, že *kost* ve významu pohledná žena pochází z latinského *costa* = žebro, protože Eva byla stvořena z Adamova žebra. S těmito výkladem ovšem zásadně nesouhlasí tetka Picmánková, která tvrdí, že slovo *kost* ve významu dívka vzniklo z německého *kosten* = ochutnat, okusit. Je to tedy děvče k nakousnutí, k ochutnání. A nakonec slovo *kost* (pozor na záměnu s *košt* = ochutnávka) znamenalo ve staré moravštině také potravu. V brněnských předměstích existovalo i sloveso *kostýrovat* = jíst, a v plotňáctině *kustýrovat* či *gustýrovat* = dobře se najíst za cizí peníze.

### *\*Pajsr, pajcr (páčidlo)*

Německy *der Beißer* = páčidlo, sochor, v rakouštině i blbec. *Holcnové pajcr na šibování šínama a švelerama* = dřevěné páčidlo na posunování kolejnic a pražců, *pajsr na galusky, na pneuše* = tzv. montpáka (slangově též *montýrák*) na sundávání pláště z ráfku kola.

### *Pajšl (vnitřnosti)*

Nejprve se podíváme do rakouštiny. Zde má výraz *s Beuschel* tři významy. Prvním jsou plíce, druhým lidské útroby a třetím pak potraviny vyrobené z tzv. ušlechtilých vnitřností, zejména z plic, srdce, žaludku, jater, sleziny a ledvin. V rakouské myslivecké latině se těmito tzv. ušlechtilým vnitřnostem říká poněkud nelogicky *da Bauch* (doslova břicho), u nás pak „kořínek“. V kuchařské latině se můžeme setkat s *Wiener Beuschel*, který proslavil známý vídeňský kuchař a restauratér Ewald Plachutta. Pravý vídeňský *pajšl* na smetaně se připravuje nejen z telecích plic, ale i ze srdce a jater. Na Moravě existují též varianty *pajšlu* na smetaně připravené pouze z vepřových plic.

*Pajšl* v hantýrce jsou především vnitřnosti lidské, zvířecí tak i přístrojové. *Amické kompl má pajšl vod Šikmáčů* = americký počítač má „vnitřnosti“ od Číňanů. Často má však výraz *pajšl* posunutý význam od plic směrem k žaludku. *Proladit si pajšl* = pochutnat si, *pajšl mně pumpuje* = je mi na zvracení, *chabrus pajšl* = nemocné vnitřnosti, zaregistroval jsem též pejskařský výraz *pucovačka pajšlu vod breberek* = odčervování, motorkářský výraz *pajšlflek*

= kluzká mastná skvrna od přejetého zvířete na silnici a lékařský výraz *pajšlfón* = fonendoskop. Od oslavanských horníků bylo možno slyšet, že *majó zaprášené pajšl* nebo že si *dó provětrat pajšl*. V těchto případech se však jednalo o plíce.

### *Pajtl, pajtlovat (polní puch, krást, třást, setřásat)*

Rakousky *beuteln* (čti bojtl) znamená třást, setřásat a *di Beute* (čti bojte) = kořist, úlovek či lup. Odtud máme v hantýrce slova *pajtlovat* a *pajtl*. Tedy krást a krádež, zejména ovoce. Kdo *pajtluje*, často háže své úlovky do pytle a pytel se řekne německy *der Beutel* (čti bojtl) a rakousky *da Beidl* (čti bajdl). *Valit na pajtl* = jít na lup (do zahrad), *pajtlovat kiršle* = krást třešně ze stromů, přeneseně *pajtlovat se kilko* = třást se zimou. V jiných krajích naší vlasti může být *pajtl* i válečná kořist a *pajtlovat* s náma může i nějaká touha.

### *Pajzl (hospoda mizerné kvality)*

V německých i rakouských slanzích *s Beisel* či *Beisl*. Pochází z jidyš, kde *bejs* či *beis* = dům. Zdrobňovací přípony *-el* či *-l* na konci zmenšují dům na domeček. V některých krajích říkají *pajzl* kromě hospody také nevěstinci, prostě domeček lásky.

### *Pakátl, pagátl (malé dítě)*

Francouzský výraz *bagatelle* a italský *bagatella* znamenají maličkost, drobnost. A to bylo přeneseno na malé dítě, prostě maličký či prcek. Ze stejné jazykové líhně je i *pakatel* – směšná peněžní částka. *Mutra s krpátým pakátlem* = matka s malým dítětem.

### *Pakin, pakoš, pako (hlupák, blázen, duševně nemocný)*

Mohly by být kombinací německého *das Pack* = sebranka, holota a starého moravského *pakost* = nesnáze, neduh s mírně posunutým významem. Jelikož v němčině *der Pack* = balík, ranec a *das Pack* = pakáž, sebranka či holota, mohlo moravské slovo *balík* = venkovan, trouba napomoci tomuto posunu. Odvozené slovo je *pakárna* neboli *pakec* označující buď blázeň, hloupost, nebo nějakou nepříjemnou činnost. V případě vojáků základní služby to byl souhrnný hanlivý výraz pro vše týkající se výkonu této „čestné“ povinnosti. Sloveso *(z)pakatět* znamená zblbnout a také ztratit normální civilní pohled na svět. Což se často dělo vojákům z povolání.

Někteří říkají, že *pako* je výsledkem jazykové hry psychopatologie → pakologie → pako.

Jiní zase tvrdí, že výrazy *pakin*, *pakoš* či *pako* mohly vzniknout zkrácením slova *pakůň* (tedy *kůň* + zesilující předpona *pa-*, podobně jako *blb* a *pablb*), tedy velký kůň, které v hovorové mluvě označuje člověka omezeného či chybujícího. V některých krajích se říká *si kopyto z pakoňa*, přičemž i samotné *kopyto* označuje někoho hloupého či neohrabaného.

Tetka Picmánková uvažuje též o vlivu maďarského *bagáz* = sebranka a německého *die Bagasche* = lůza, sebranka, od kterých máme odvozeno slovo *pakáž* = hanlivé označení holoty či sebranky, ale také neutrální označení živějších dětí. To ale pochází z francouzského *bagage* (čti bagáž) = zavazadlo, kufr, taška, neboť takové děti jsou pro nás přítěží, zavazadlem navíc.

### **\*Pakl, paklin, pakla (balíček, složka, svazek, blbec, huba)**

Německy *der Pack* = balík, zdobně *Päckel* = balíček, vídeňsky *s Packl*. V hantýrce *pakl čoketek* = stožek tabulek čokolády, *pakl kibů* = balíček karet, *pakl glétů* = stoh papírů, přeneseně *pakl járů* = hodně let, *paklsitz* = nosič na kole, doslova sedadlo pro balíky. *Paklin* = balík ve významu trouba či blbec.

V hovorové němčině *packeln* = tajně vyjednávat, strojit nástrahy, kout pikle. Zde by mohl mít kořeny výraz *pakla*. Původně huba, která tajně vyjednává, později již jen ústa. *Zamachluj paklu* = drž, zavři hubu. Tetka Picmánková ovšem soudí, že *pakla* je zkrácené *papula*, tedy velká ústa či nafouklý obličej. Viz odstavec „Papula“.

### **Pakosta (blbec)**

Staré moravské slovo *pakost* = neduh, nesnáz či škoda, *pakostit* znamenalo kazit. *Pakosta* by měl být tedy ten, kdo má nějaký neduh či dělá nesnáze nebo škodí, jinak řečeno záškodník či kazič. Cesty jazyka jsou však nevyzpytatelné a v naší hantýrce došlo k posunu významu, takže *pakosta* = trouba, blbec. Ovšem i to můžeme považovat za neduh. Srovnej s odstavci „Balík“ a „Pakin“. *Dódyn špilčil pakostu* = děda se hrál na blázna.

### **Pálené (chytrý, mazaný)**

Pochází z českého hovorového *vypečený* = chytrý, prohnáný, mazaný. Vzniklo zřejmě jazykovou hrou *vypečený* → *vypálený* → *pálený*.

Tetka Picmánková nesouhlasí a říká, že si musíme připomenout středověké praktiky trestání a vynucování si přiznání všelijakých lotrů, podvodníků a vyčuránek. Kdo byl *pálené*, ten měl za ušima vypálené znamení, že se jedná o pověstného lotra či podvodníka, dnes bysme ho nazvali recidivistou. Odsud pochází rčení, že *má za ušima*. Dnes takto říkáme chytrému či mazanému člověku, který se v leccems vyzná. Původně to však byl ten, kdo byl za své činy potrestán, a vyvázl doslova s „odřenýma“ ušima, avšak zajisté s cennýma zkušenostma.

Proč se však říká *pálené jak kostelník*, když kostelníci nemuseli oplývat chytrostí ani lstivostí? Ono to totiž původně znělo *pálené jak kostečník*, tedy hráč v kostky. V hantýrce: *máznót pálený řepy do holpu* = dát chytré hlavy dohromady, *flignít pálenýho* = dělat chytrého, *pálí mu to* = myslí mu to, *pálené jak křidlica* = velmi chytrý či vychytralý, viz odstavec „Křidlica“.

### **Palermo (hospoda)**

Tento brněnský výraz se odvozuje od slova *palírna* = hospoda. Je však nutno konstatovat, že v hospodách se domluví, zosnuje či zpytlíkuje kde co. V některých případech se dá mluvit, samozřejmě s mírnou nadsázkou, o hospodské mafii. A protože jedno z významných sídel italské mafie je sicilské hlavní město Palermo, dostaly i „mafíánské“ hospody označení *palermo*. V pražské pepíkovštině ovšem slovo *palermo* označovalo zadnici. Pepíci brali zadek jako palnou zbraň vypouštějící chemické projektily. Setkal jsem se i se spojením *to bude zas palermo* = to bude zase horko, bude pálit slunce.

## *Pali (pryč)*

Toto slovo někteří odvozují z rakouského *palisieren* respektive *ballisieren* = zmizet, utéct. Někteří dokonce tvrdí, že *palisieren* původně znamenalo přeskočit palisádu a utíkat pryč. Jiní vidí jeho původ v jidyšském *polat* = utéci nebo *polit* = uprchlík. Tetka Picmánková ovšem upozorňuje na rakouské spojení *reiss(en) pali* = odejít. Jinak řečeno *rajzovat* pryč. A vidí zde také spojitost s brněnským či vlastně celomoravským zvoláním *vypal*, *vodpal* *vodsád'* nebo *pal do...*

*Vohákl se a pali z kěru* = oblekl se a (odešel) pryč z bytu, *dekoval se fofrem pali* = zmizel rychle pryč, *volíš (je) pali* = je po volejbalu, *pila pali* = rychle pryč, *pali járy* = minulá (jsou už pryč) léta. V plotňáctině *palingr* nebo dokonce *pajlingr* = zbabělec, ten co raději zmizí.

## *Palica, palírna, paluša (hlava, které to pálí, hospoda)*

Někteří říkají, že *palice* byla původně hůl s rozšířenou hlavicí (tedy hlavou) a pojmenování celku přešlo na jeho horní část. Tetka Picmánková tento výraz odvozuje od slova *pálené*, což znamená chytrý, mazaný, životem poučený. Viz odstavec „Pálené“. *Palírna*, *palica* = hlava, které to pálí, *byt na palicu* = být na hlavu, tedy nenormální, praštený, *vyhulilo se mě to z palice* = vykouřilo se mě to z hlavy, zapomněl jsem.

Poněkud jiný původ má *palírna* ve významu hospoda. V okolí Brna je *palírna* nebo také *palírňa* vesnická výrobní lihovin. Toto označení časem přešlo i na místa, kde se lihoviny čepují a kde se jimi vypalují krky. Z *palírny* vznikla jazykovou hrou *paluša*.

## *Pálit (jít, chodit, střílet)*

*Pálit* ve významu jít či chodit je analogií německého *durchbrennen* = utéct či vzít roha. Doslova přeloženo *pálit skrz* či *přes*. Německé *durch* = skrz, přes a *brennen* = pálit, hořet, svítit. *Pálit někam* = jít rychle někam, *pálit do kopretin (do kopru)* = zemřít, *pálit za někým* = chodit za někým, přeneseně toužit po někom.

Další inspirací bylo německé sloveso *ballern* mající tři významy. Prvním je pálit necíleně nějakou střelnou zbraní. V hantýrce snad jen *pálit vod boku* = střílet od boku zbraní nebo přeneseně též hubou. Druhým významem je poslat, odbít, střílet míč někam. *Vypálit na kysnu* = vystřelit na branku. Třetím významem je rozdat si to v sexu.

A nyní provedeme cimrmanovský krok stranou. Uvědomíme si, že naše tendence hledat vše v cizích jazycích nemusí být vždy účelná. Podívejme se na hlavní významy slovesa pálit v češtině:

1. Vydávat žár, žhnout (slunce pálí, plotýnka pálí)
2. Vyvolávat palčivý pocit (kopřiva)
3. Štiplavě bolet (v krku pálí)
4. Ničit ohněm (pálit odpadky)
5. Spotřebovávat hořením (pálit uhlí)
6. Vyrábět za pomoci ohně či tepla (pálit svivovici)
7. Střílet (pálit z pušky)
8. Utíkat, upalovat (pal domů)
9. Projedovat snahu o navázání známosti (pálit za někým)

A vidíme, že jsou zde obsaženy všechny výše uvedené významy z hantýrky. Kromě spojení *pálí mu to*, které bysme měli odvozovat od výrazu *pálené*. Samozřejmě, že při jejich vytváření našimi předky měla němčina vliv. Chci tímto alespoň na jednom příkladu poukázat na to, že hantýrka mnohdy nepřebírala z cizích jazyků přímo, ale prostřednictvím češtiny nebo moravštiny.

### ***Pančovat (ředit, přidáváním příměsí znehodnotit)***

Pochází z vídeňského výrazu *da Bantsch* = znehodnocená tekutina. *Pančovat* znamená ředit nebo kazit, v případě vína nejen vodou, ale také přidávat alkohol nebo cukr. Je zajímavé, že spousta hospod se jmenuje *Pančava*. Zlé jazyky říkají, že tady se kdysi prodávalo nekvalitní pití. *Vajnoš pančované vasrůvkó* = víno ředěné vodou.

### ***Panděro, buben (břicho)***

Odvozuje se ze španělského *panduro* = velký buben (nošený na břichu). Toto slovo k nám přinesli vojáci bojující ve Španělsku. Jazykovou hrou z něj vznikla nářeční slova *pandur*, *bandúr*, *band'ór*, *banděro*, *panděro*. Tato španělská skutečnost je obsažena i v naší hantýrce ve výrazu pro těhotenské břicho – *buben*. *Nafóloval si panděro* = naplnil si břicho k prasknutí, pořádně se najedl, *tá má teda echt buben* = má pořádné (těhotenské) břicho.

Moravský lingvistik stréc Pagáč vidí v naputé kůži na břichu obézních mužů a těhotných žen analogii napnuté kůže na bubnech či na bendžu. A jazyková lennost zafungovala nějak takto: *má krupón na břuchu našponované jak na bubnu* → *má břuch jak buben* → *má buben*.

### ***Pandur (pohraničník)***

Slovo *pandur* je v Brně spojeno především se známým vězněm na Špilberku plukovníkem baronem Franzem Trenckem. Původně byli *panduri* osobní strážci uherských a chorvatských šlechticů. V 17. a 18. století střežili hranici Monarchie před Turky. Nejznámější jednotkou byla ta, kterou naverboval již zmíněný dobrodruh baron Trenck. Nebojovala za žold, ale za kořist. Ta však zpravidla nepocházela od nepřítele, ale od místního civilního obyvatelstva, na jehož úkor byly pořádány oslavy a žranice. Baron byl nakonec odsouzen, mimo jiné i za plenění monarchie. Název *pandur* je přesmyčkou z chorvatského *pudar* = hlídač, původně hlídač na vinicích. V některých krajích ještě dlouho po éře barona Trencka žilo úsloví *dělat pandurskó* = hýřit a dělat při tom kravál.

A tetka Picmánková doplňuje, že vůbec není jasné, zda ono *pandur Trenck* znamenalo v řeči našeho lidu původně „pohraničník“ Trenck či břichatý Trenck. Proč? Viz odstavec „Panděro“.

### ***Pangét (krajnice, okraj cesty či silnice)***

Za starých časů se říkalo též *panket* a *banket* a oba výrazy označovaly okrajový pás silnice. Pozor, není tím zpravidla míněn příkop, tedy *rygol* neboli *škarpa u štreky*! Toto slovo jsme přejali z francouzštiny, kde *banquette* znamená ochranný násep, krajnice ale také lavička či sedadlo. *Hodil stopku na pangétu* = zastavil na okraji cesty, *hodila sicnu na pangét* = sedla si na okraj cesty.



### ***Pant (závěs, čelist)***

V základním významu je to dveřní či okenní závěs. Slovo pochází z němčiny, kde *das Band* = dveřní či okenní závěs. Přeneseném významu *pant* = závěs čelisti, čelistní kloub, později též dolní čelist. *Uvalím ti takovó, že ti čuňa vyletí z pantů* = dám ti takovou facku, že se ti vykloubí čelist. Odsud pochází úsloví *mlet* či *mlátit pantem* = hodně a hloupě mluvit. Na Valašsku měli dokonce slovo *pantat* = mluvit hlouposti. Zaregistroval jsem i výraz *pantomela* = spousta vyřčených slov, přeneseně projev či rozhlasové zprávy. Tetka Picmánková ovšem připouští, že *mlet pantem* se dá i potichu a to při žvýkání. Dokonce tvrdí, že to byl původní význam tohoto úsloví. *Řácky to pomel pantem* = pořádně to rozžvýkej.

### ***Pantla (mašle)***

Německé *das Band* označuje kromě dveřního či okenního závěsu také pouto, pásku či tkanici. Zda mají původ i výrazy jako *šlicpant* či *frndapant* = dámská hygienická vložka. Zdrobnělinu tohoto slova *das Bändel* jsme převzali jako *pantla* = stuha, mašle.

### ***Pantok (velká sekera)***

Původně se jednalo o tzv. pařezáckou sekyru. To byl klín na násadě, do kterého se mlátilo při štípání špalků tzv. palicí (velkým kladivem), německy *die Bandhacke* (*die Hacke* = sekyra, motyka). *Rubat holcnu pantokem* = sekat dřevo velkou sekerou.

### ***Papaláš (vlivná osoba, vedoucí pracovník)***

Francouzsky i italsky *papa* znamená otec. Příponou *-áš* jsme posílili jeho velikost, takže *papaláš* je něco jako velký otec. Z téhož základu je utvořeno slovo *papež*. Tetka Picmánková ovšem navrhuje jeho odvození od moravského či slovenského slova *papulovat* = drze či hloupě mluvit, které pochází ze slova *papula* = huba nevymáchaná. V tomto pojetí *papaláš* = pracující hubou.

### ***Paplat (mazat, potírat)***

Pochází z německého *pappen* = lepit (ale také jíst neboli *papat*), *pappig* = lepivý, mazlavý, *der Papp* = lepidlo, maz a *die Pappe* = kaše. V hantýrce *paplat* = potírat, roztírat, mazat či matlat, *vypaplat* = použít zbytečně mnoho lepidla či barvy, nešetřit, *zapaplat* = zašpinit, *napaplat* = nanést, potřít, *pop* = lepidlo. Např. *napaplé tam pop* = nanes tam lepidlo.

V hantýrce se často výraz *paplat* zaměňuje s jinými podobnými moravskými slovy, která mají navíc i některé významy společné. Jsou to:

**Piplat** = dělat (opatrně) zdlouhavou práci nebo s nechutí se v něčem přebírat, například v jídle. *Spichnót hemdu bez mašiny, to musela byt piplačka* = ušít košili bez šicího stroje muselo být velmi pracné. *Nepiplé se v tym gulinu* = nehrab se v tom guláši.

**Piplat** = špinit, *zapiplat* = pošpinit. *Je vod teho popu zapiplané* = je od toho lepidla zašpiněný.

**Patlat** = hrabat se v mazlavé hmotě, vyrábět z ní něco, s námahou a pracně něco dělat. V hantýrce také něco vytvářet či vařit. Např. *upatlat chálku, bildnu* = připravit jídlo, namalovat obraz.

**Matlat** = mazat, špinit. Např. *namatlat pedy viksem* = nakrémovat boty, *umatlané* = špinavý. Ale pozor, ve starší češtině mělo slovo *matlat* také „nefyzické“ významy, jako mást někoho, plést ho či uvádět ve zmatek. *Matlá se mu to v dózně* = plete nebo motá se mu to v hlavě. Z toho máme dnešní *vymatlané* = popletený či zmatený.

### **Papóch, papoušek (tisícovka, řidič tramvaje)**

Zaregistroval jsem více významů slova *papóch* či přirovnání *jak papóch*: Přehnaně nalíčená žena, muž křiklavě oblečený do společnosti (např. modré kalhoty, šedé kostkované sako, žlutá košile, pestrobarevná kravata) a také jemný pestrobarevný „pérový“ ometák na prach. Proč však tisícikoruna?

Na současné tisícikoruně je zobrazen obrozenecský historik František Palacký, který psal velmi obšírně, a když promluvil, jeho řeč nebrala konce. Doposud se říká „ukecaný jak Palacký“. Někteří papoušci jsou sice podobně ukecaní, avšak slovo papouškovat (*papóchovat*) znamená také opakovat. To však Palacký nedělal, naopak vytvořil nové pojetí českých dějin. A kromě toho v době vzniku tohoto slova byl na tisícikoruně Bedřich Smetana.

Takže nám nezbývá nic jiného, než vyjít ze zvukové podobnosti se slovem papír. Pět tisíc = *pět papírů* = *pět papóchů*.

Ve slangu DPMB je *papoušek* řidič tramvají typu T2 a T3. Odkud se vzalo takové označení? Pokud si pamatuji, tak řidiči tramvají neměli nikdy pestrobarevnou uniformu. Je to takto: V tramvajích T2 a T3 je na přístrojové desce madlo. A kdosi konstatoval, že řidič držící se oběma rukama tohoto madla mu připomíná z pohledu z boku papouška na bidle. A ujalo se to.

### **Paprča (ruka, někdy i noha)**

Staré moravské slovo, jazyková hra jej odvodila z výrazů popisujících klestí, a to *čáprčí* a *paprčí*, -což jsou zpravidla suché halouzky a kolky. *Paprča* byla původně dlaň s prsty (kterým se v hantýrce říká *kolky*), ale postupně přešlo toto pojmenování na celou ruku. Na Slovensku se jako *paprče* či *paprčky* doposud označují i dolní části nohou ptáků.

A protože jsou autoři nedůslední, můžeme se setkat s tím, že *paprča* je i noha, např.: *hópl sem paprčo přes štanglu a valil sem* = přehodil jsem nohu přes vodorovnou trubku rámu jízdního kola a odejel jsem.

### **Páprda (starý, slabý, méně pohyblivý muž)**

*Pápěří* bylo původně prachové peří či chmýří. Z toho si lid vytvořil pravděpodobně pod vlivem výrazu chuděra slovo *pápěra*. Označovalo to sešlého člověka, člověka připomínajícího věchýtek (svazeček slámy, který při silnějším větru odletěl). A protože existují slovní spojení, která říkají, že starý člověk *už je na prd* nebo *už půjde prdět pod zem*, pozměnil se časem jazykovou hrou *pápěra* na *páprdu*. *Klimascuk nabitých páprdů* = klimatické setkání vzdělaných dědků.

### **Paprika, paprikoš (starý muž)**

Občas se setkáváme se spojením *jařinama unavené paprika*, *paprikáš* či *paprikoš*. Označují se tak staří muži bez zájmů a šmrncu. Jedni říkají, že na počátku bylo latinské *papa* = otec

a *staré paprika* je něco jako starý otec. Jiní odvozují tento výraz od slova *pápěra*, tedy člověk „pírko“, nebo také *páprda*, tedy člověk, který půjde brzy prdět do země (hlíny).

Tetka Picmánková ovšem razí pražskou hypotézu, která říká, že spojením „starej paprika“ označovaly pražské prostitutky v jednom nevěstinci kolemjdoucí starší gentlemany, kteří již o jejich služby nejevili zájem a pomalým krokem kolem nich procházeli do nedalekého hostince na vyhlášené teleci na paprice. A ujalo se to a přeneslo i na Moravu.

Moravský lingvistik stréc Pagáč vidí ve výrazu *staré paprika* analogii paprika – šourek. Mladá paprika je plná semen, kdežto stará a vysypaná paprika je prázdná jako šourek starého muže.

Ještě před padesáti lety se dalo zaslechnout též spojení *staré procházka* pro staré muže procházející se po ulicích či v parcích. Původ se zdá být průhledný, ale je to jinak, viz odstavec „Kajzr“.

### ***Paprikáši, Feferóni, paprikoš (Maďaři, starý muž)***

Názvy souvisí s maďarskou oblibou ostrých a pálivých pokrmů. *Paprika* je maďarské slovo a *paprikás* = paprikový. *Feferón* pochází z německého *der Pfeffer* = pepř, *die Peperóni*, rakousky *di Pfefferoni* = feferonka, chilli paprička.

V hantýrce *paprikáš*, *paprikoš* = paprika, *Paprikáši*, *Feferóni* = Maďaři, *Paprikášov*, *Feferónsko* = Maďarsko, *paprikášská pomsta* = pálivá paprika.

### ***Papula (ústa, huba)***

Kdesi na počátku bylo latinská slova *papáre* = „dětsky“ jíst a *papula* = puchýř. Ta přešla do němčiny a rakouštiny jako *di Papn* a *di Papalatur* = ústa. V hantýrce *papula* = ústa, no spíše huba, a to nevymáchaná nebo také nafouklá (jak puchýř) nebo obézní. *Papulaté* = hubatý, drzý, ale také buclatý (lat. *bucca* = tvář, ústa), obézní v obličeji (obličej jak puchýř), *papulovat* = odmlouvat, drze mluvit.

Z této slovní líhně pochází i slova *papačka* či *papajda* = jídlo, přeneseně i pohoda. Rakousky *di Papale* = dětská strava a vídeňsky *s Paperl* = jídlo.

### ***\*Papundekl (lepenka, papír na krabice)***

Variantně *papndekl*, *popndekl*, *pokndekl*. Pochází z německého *der Pappendeckel* = lepenka, karton, doslova „dekl“ z lepenky, neboť *die Papp* = lepenka. *Papundeklová pixla* = kulatá kartónová krabice, *papundeklové vajnoš* = krabicové víno, *papundeklové futrál* = schránka, sloha na spisy. V přeneseném významu též cedulka či lejtstro, *papundekl do kameňa* = papír do vězení.

### ***Papyrus (papír)***

*Papyrus* byl ve starověku materiál na psaní vyráběný ze šáchoru. V kopštině znamená *papuro* „patřící králi“, protože výroba papíru byla původně královským monopolem. Díky změně klimatu na středním východě se šáchor přestal okolo roku 1100 pěstovat a papyrus byl nahrazen pergamenem vyráběným z kůží.

Zdá se nepravděpodobné, že by brněnská spodina začala používat název tohoto materiálu díky svým znalostem starověku. Podle tetky Picmánkové si spíše jej vypůjčili z kterýchsi dialektů cigánštiny, kde *papiruši* a *paperis* = papír. V hantýrce znamená slovo *papyrus* nejen papír, ale též papíry ve smyslu osvědčení či doklady. *Má papyrus na flintu* = má zbrojní průkaz, *mázni to na papyrus* = zapiš to, naktresli to.

### ***Pára, para, mět páru, pod paró, paró (síla, výkon, ponětí)***

V 18. století byli lidé fascinováni nástupem parních strojů do továren a do dopravy. Pára se stala symbolem síly a důvtipu. A tak se v lidové řeči objevilo několik průpovědek: *Mět páru* = mít sílu, výkon, ale také důvtip, znalosti či představu, *nemět páru* = nemět ani představu, nevědět. *Hodit páru* = zmizet jako pára, v tichosti se rozplynout. V železničním slangu *para* či *pára* = parní lokomotiva, jeden ze symbolů síly a lidského důvtipu. *Valíme (s) paró* = jedeme parním vlakem.

A zbývá nám spojení *pod paró* = opilý. Mohli bysme si ho vysvětlit tak, že dotyčný cítí, že v tom okamžiku má síly (tedy *pary*) na rozdávání a současně má smyslové vnímání omezené, jako by se nacházel v *páře*, tedy v mlze. Nikoliv přátelé, ve starém argotu *pára* = kořalka, je tedy pod vlivem kořalky. Stačí dvě štamprle a hned máme vyšší výkon, tedy *páru*.

### ***Paradajsové (parádní, slavnostní, velkolepý)***

Německy *das Paradies* = ráj, nebe, sídlo blažených. Řekne-li Brňák, že je něco *paradajsové* (parádní + rajský), neodvolává se až tak na nebesa, ale myslí tím skvělý, přepychový či parádní. *Paradajsová dovča* = překrásná, přímo rajská dovolená, *kópit jednu paradajsovo na čuňu* = dostat pořádně do držky, *cicmačka s koc, to byl těžké paradajs* = mazlení s děvčetem, to byl silný zážitek, *paradajsové checht* = blažený úsměv, *mět se paradajsové* = mít se velmi dobře.

### ***Pardál (starý muž)***

Používá se převážně ve spojení staré či *oltové pardál*. Zvíře pardál bylo pro naše předky symbolem aktivního milovníka, neboť je známo, že samci tohoto druhu v době říje souloží několikrát za hodinu. *Pardál* se proto říkalo před cca 100 lety švihákovi, svůdníkovi či výbojnému elegantovi. V ironické poloze toto slovo označovalo syčáka či vagabunda. *Pardálové* se říkalo i pražským „Pepíkům“. *Staré pardál* se pak označoval muž, který měl už ta nejlepší léta za sebou, ale nechtěl si to připustit. *Staří pardáli házó vzpomínáčku, jak balili koc na kulturu* = staří pánové vzpomínají, jak sváděli dívky na kulturních akcích, *ten staré pardál, šest pětěk járů ta tachálu a ufachčil si kindoša* = ten starý souložník, má šedesát let a udělal si děcko.

### ***Parfus, Bostn, Bosky (Bosonohy)***

Bosonohy, dříve Bossonoh, hovorově též *Bostn*, *Bosky* či *Holahaluze*, německy *Barfuß*, později *Parfuß*, v hantýrce též *Barfus* či *Parfus*. Skutečně to znamená bosé nohy, německy *bar* = holý a *der Fuß* = noha. Údajně tam žili tak chudí lidé, že neměli na boty. Jedna historka dokonce říká, že pokud nějaké měli, byly to boty „hodobóžové“, které si přinesli v rukách ke kostelu a až tam se obuli. Jiní zase tvrdí, že chodili bosi z praktických důvodů, neboť v okolí potoka Leskavy, který obcí protéká, se rozkládaly mokřiny.

### ***Parchant, parchoš (zlobivé dítě, darebák)***

Původně to znamenalo nemanželské dítě. Slovo vzniklo přesmykem hlásek ze staršího *panchart* označujícího takzvaného levobočka. Odvozuje se to ze starého německého *banhart* či *bankhart* = levoboček. *Die Bank* = lavice, *hart* = tvrdý, tedy dítě zplozené někde na tvrdé lavici, ne v měkké manželské posteli. Ve francouštině se takovému dítěti říkalo podobně a to *bastard*. Ve středověké latině *bastum* = sedlo z osla, které se na noc sundávalo a jezdec na něm spal. Na Moravě se takovému dítěti říkalo *kopřivče* = dítě zplozené kdesi v kopřivách nebo také *uhnanec* či *zmetek*. *Nejaké parchant byl u nás na pajtlu* = nějaký darebák byl si u nás narval ovoce.

### ***Parkál, parkčít (parkoviště, park, parkovat)***

Souvisí se středověkým latinským slovem *parricus* = ohrada. Francouzi je převzali jako *parc* = ohraničený prostor (ale také obora) a angličané jako *park* = shromaždiště, seřadiště. *Zaparkčili sme na sichrovaným parkále* = zaparkovali jsme na hlídaném parkovišti. Pozor však, *parkál* může být také park, např. *parkál pod Špilasem* = park pod Špilberkem. Nemusí to být jen park se stromy, ale také *akvaparkál*.

### ***Parte, partes (plakát, cedule)***

*Parte* je úmrtní oznámení a *part* či *partes* notový zápis. V italštině *parte* = strana, díl, úsek, spojení *fare parte* = oznámit. V hantýrce *parte* či *partes* = plakát, cedule, předloha i notový zápis. *Hókat z (bez) partesu* = mluvit z (bez) papíru s poznámkami, z hlavy, *válet, špilčít z (bez) partesu* = hrát z (bez) not, z hlavy, *štylko jak z partesu* = tělo jako z plakátu, z obrázku. Přeneseně *kšeft fachčí jak z patresu* = obchod skvěle „šlape“, tedy bez problémů, podle předpisů neboli *podlevá not*. Viz též odstavec „Noty“.

### ***Partna (oblek)***

Pochází ze španělského *barda* = brnění či spíše z anglického *bard* = pancíř. Vyjadřuje pocity Štatlařů, kteří se v obleku cítili jako v brnění. *Nahodil partnu a vixový šneky* = oblekl si oblek a černé boty. Tetka Picmánková dává tento výraz do souvislosti s naším i německým slovem *parte* = smuteční oznámení a tvrdí, že *partna* byl původně smuteční oblek do rakve.

### ***Pařit, napařené, spařené (pít, opilý)***

Na počátku bylo slovo *vypařit se* = zmizet, ztratit se. Někdy to začíná již doma, muž se nejprve z domova *vypaří*, přijde do hospody a tam *paří*. Tato činnost spočívá v tom, že pivo se ze sklenic nejprve *vypaří*, tedy zmizí (jak pára), a přesune se do nitra onoho muže, který se jím postupně *napaří*, až se nakonec *spaří*, tedy opije.

Tetka Picmánková považuje tento výklad za naivní a odvozuje slovo *pařit* od *párty*, slova anglického původu. Anglicky *party* = sešlost lidí, kteří se společně baví, pijí, tančí atd. Uvažuje takto: *párty* → *partička* → *pařtička* → *pařba* → *pařit* → *spárka*. Slovo je vícesmyslné, *pařit* znamená nejen intenzivně se bavit, ale také nechávat zmizet neboli *vypařit* spoustu alkoholických nápojů anebo se tancem a alkoholem rozehrát až do zapocení. A pod význam *pařit* = intenzivně se bavit spadá i vysedávání u počítače a hraní her. A dokonce i *pařit s koc* = chodit s dívkou.



Stréc Krchňák však připomíná, že ve starém argotu *pára* = kořalka, a tak jsme si mohli všechny předchozí úvahy odpustit.

### ***Pas, pasovka, pasarela (chyba, omyl, nedopatření, špatné, nelze)***

Pochází z francouzského *faux pas* (čti fô pa) = špatný či chybný krok. Význam je ovlivněn též francouzským *passé* = minulý, odbytý, překonaný a německým *passen* = nechat být. *Je to pas* = nesmí se, nelze, *pasovka* = nezadařilo se, marná snaha, *pasová gómka* = hloupá myšlenka či nápad, *pasové chabrus* = těžká nemoc, *mět z něčeho pasová dóznu* = dělat si starosti, *pasový love* = malé peníze, *morgen je pro mě pas* = ráno nemohu, ráno je to pro mě špatné, *šecko bylo pas* = nic se nepodařilo, nic nevyšlo.

Ke slovu *pas* přidružila jazyková hra slovo *pasarela*, takže *je to pasarela* znamená totéž, co *je to pas*. Bez ohledu na to, že původní význam slova *pasarela* je v brněnském prostředí visutý tunel, např. mezi některými pavilonama na Výstavišti.

### ***\*Pasingr, pasmen (pasák prostitutek)***

Organizátor prostituce zpravidla mužského pohlaví. Stará se o své prostitutky podobně jako bača o ovce, ovšem s důrazem na těžbu finančních prostředků. *S passingrem dem na šáb* = s pasákem se dělíme na poloviny. Pozor na záměnu s výrazem *Pasingl* resp. *Passingl*, což je hotel Passage (dříve Slovan) na Lidické ulici v Brně.

### ***\*Pasírovat, vypasírované (protlačit, vytlačený)***

Německy *passieren* znamená mimo jiné protlačit, prolisovat. V kuchařských knihách se slovo *pasírovat* vyskytuje často. V Brně se používá odvozenina *vypasírovat* = vytlačit, protlačit se odněkud. *Vypasírované z šaliny* = vytlačený z tramvaje, ale také otačený z natřískané tramvaje, *vypasíroval se z busu* = protlačil se z autobusu.

### ***Pasr (muž)***

Poměrně nový výraz. Dal by se odvodit od slova pást v tom smyslu, jako pan farář pase své ovce. Na rozdíl od faráře ovšem *pasr* pase své stádečko milenek či souložnic. A -r na konci zní mužně a soudobě. Jiní odvozují tento výraz od staršího výrazu *pasoň* = šikovný a dobře oblečený muž (zde nikoli pasák prostitutek), které údajně pochází ze slova *pásek* (viz odstavec „Potyši“).

Ve vídenštině *Passer*, v plotňáctině *pasér* byl také člověk, který skupoval kradené věci a pak je přechovával za účelem dalšího prodeje. V něm. argotu *passen* a *paschen* = předat či podat dál, přihrát. To nám ovšem souzní spíše s naším slovem pašerák než s chlapem na úrovni.

Tetka Picmánková zase upozorňuje na plotňácké slovo *pajsr* = příslušník plotny. Je odvozeno z rakouského *da Beisser* = příslušník nižší lidské úrovně, což sice dnešní *pasr* není, ale významy slov se s časem posunují.

Ale aby to nebylo tak jednoduché, zjistil jsem, že toto slovo může pocházet ze středních Čech. Dnes tam *pasr* = pašák či *kofr*, tedy frajer či machr, který v životě již něco dokázal. A aby toho nebylo dost, tak v kladenské Poldovce se používala verze *pasar*, znamenající totéž, tedy muž frajer či fešák a „*zdar pasaři*“ býval před nějakým desetiletím univerzální poldovský pozdrav.

### ***Pasovat (hodit se, slušet, vyhovovat)***

Německy *passen* = slušet, padnout, hodit se a *passend* = přiléhavý, vhodný. *Pasovat do lepóchů* = líbit se (písnička), *pasovat jak prdel na kakáč* = padnout, slušet, *šňuptychl pasuje k šlajfce* = kapesník se hodí k vázance, *pecen zahučel za bergle a pasovalo by mazat pali* = slunce zapadlo a bylo by dobré (mělo by se) odejít.

### ***Pastelky (nohy, rakety)***

Pro tvarovou podobnost se říká štíhlým nohám *pastelky* nebo také *tužky* (viz odstavec „Tužky“). *Vykotit pastelky na ponk* = dát nohy na stůl, *přeřláknú ti pastelky* = přerazím ti hnáty. Trochu kuriózní je spojení *napastelkovat se k nekemu* = nastěhovat se, přistěhovat se nebo také vnutit se k někomu. Setkal jsem se též s rozlišením *pastelky* = ruce, *tuhy*, *tužky* = (štíhlé) nohy.

Ve vojenském slangu *pastelky* = štíhlé rakety na kolovém či pásovém přepravníku. *Z kasína se sunuly pastelky na execírplac* = z kasáren se pomalu přesouvaly přepravníky s raketami do výcvikového prostoru.

### ***Pašák (šikovný člověk, pochvala, penis)***

Jedni tvrdí, že se jedná o odvozeninu z orientálního *paša* = turecký hodnostář. Jiní se obrací k výrazu *pašerák* (z něm. *der Pascher*) s tím, že v očích prostého lidu byli pašeráci mnohem více obdivováni než zavržováni. Další hypotéza vychází z myslivecké latiny. Když zvíře vychází na pastvu, *paství se*, v některých oblastech se říká, že *bere pašu* či *paši*. A pokud to dělá dobře, stane se z něj dobře živěný *pašík* (vepř) nebo *pašák* (člověk). Na rozdíl ode dneška však naši dobře živěný předkové (s výjimkou těch výše postavených) netloukli, ale měli se k dílu. Jiní tvrdí, že na počátku byl maďarský výraz *pasas*, kterým se označovali lidé, kteří si rádi hráli na pány, platili za celou hospodu, utráceli spousty peněz v hazardních hrách..

V hantýrce *pašák* = šikovný či zdatný muž. Časté jsou fráze *máznót pašáka nekemu* = pochválit a *vyfásnót paška* = dostat pochvalu. *Kópil pašáka před nastópló šilcárnó* = dostal pochvalu před nastoupenou jednotkou policie. V erotické oblasti se setkáme občas s významem *pašák* = penis, aniž by to nějak souviselo s jeho kvalitama. *Šópnót pašáka do tróby* = souložit.

### ***Paštíka, paštěka (huba nevymáchaná, atraktivní dívka)***

*Paštěkat* a *paštěkovat* znamenající nadávat, odmítovat či vzpouzet se ústy. Podle tetky Picmánkové se jedná o spojení slov *pyskovat* a *štěkat*. A takovým ústům se začalo říkat na Moravě *pašče* (jedn. č. *pašča*), *paštěky* a v Čechách též *paštiky*. *Furt jí jede paštěka* = pořád blbě kecá.

Zřízení zvané polepšovny (socialistický Ústavy ochranné výchovy mládeže) soustřeďovaly řadu chronicky *paštěkující* pubertáků se nazývaly původně *paštěáky*, po příklonu ke slovu *past* došlo ke změně na *paštěáky*.

Druhý brněnský význam slova *paštika* = atraktivní dívka souvisí s kulinářským výrobkem zvaným *paštika*, jehož název pochází z italského *pasticcio* nebo z německého *die Pastete* =

paštika. Tato dívka je lahodná podobně jako kvalitně udělaný již zmíněný kulinářský výrobek. A může být i *napaštikovaná* = hodně naličená, jinak řečeno *fest nakytovaná* či *napajcovaná*.

### **Paták (lék, prášek)**

Hanácké slovo původně znamenající jednak pětník neboli pěták, původně pět krejcarů, ale také malou kulatou kovovou ozdobu. S tabletkou je zde tvarová podobnost. V případě tekutého léku je zde i vliv slova *patok* = nechutný, špatný nápoj, břecha, neboť řada tekutých léků bývala za starých časů nechutná. *Patáky na šavlu* = prášky (lék) na nevolnost.

### **Paťan (penis)**

Plotňácké slovo. *Paťan* je jedna ze zdobnělin jména Patrik a tak by se dalo uvažovat o stejném původu, jako označení *Alexandr*, *Bořivoj* či *Vašek*. Tedy o přesunutí významu z muže daného jména na jeho penis. Další stopou je cigánské *paťan ma paťan* znamenající „věřte, nevěřte“, což mohlo být pochopeno jako vyjádření údivu nad kvalitami něčího mužství. Skutečnost je ale prozaičtější, francouzsky *le patou* (čti l patů) = penis. Pamětnický veršik: *Už ho tam vezó štyry páry koní, forman si na voze paťana honí*.

### **Patálka, patenda, patálkář (bitka, rváč)**

Tyto výrazy patří do meziválečné plotňáčtiny. Slovo *patálie* označovalo ve starší češtině válku nebo bitvu a *bataliόν* byla vojenská jednotka zvaná „prapor“. V současnosti se význam posunul na velké (!) trápení, potíže, nesnáze či svízele. Pochází z některého z románských jazyků, francouzsky *bataile* a italsky *battaglia* = bitva.

Plotňáci byli současníci Karla Čapka, který toto slovo používal v tom prvním významu. Pobrňenštili je ovšem na tvary *patálka*, *patenda* = bitka, rvačka a *patálkář* = rváč, účastník bitky.

Podobné slovo, se kterým se *patálie* často zaměňuje, je *lapálie*, což je malá (!) potíž, malichernost, maličkost či hloupost. Pochází pravděpodobně z rakouského *lappisch* = malicherný, titěrný a dětinský nebo s *Lapperl* = malichernost, maličkost či hloupost. Někteří lingvistici je odvozují z německého *der Lappen* = hadr (mycí, čistící), v přeneseném významu také něco, co za moc nestojí. Další podrobnosti najdete v odstavci „Hadra“.

### **Patok (nekvalitní nápoj)**

Ve staré češtině byl *patok* špatné či zvětralé pivo nebo špatný (a nechutný) nápoj. Původně to byl *po-tok*, ve smyslu zbytek, který vytekl po hlavním toku (např. ze sudu), tedy naposledy. Inspirací mohlo být německé *das Afterbier*, kde *der After* = odpad, *das Bier* = pivo.

### **Patrony (peníze)**

Patrony jsou „střelivo“, kterým je nabitá *šrajtofla*, *perza*, *kešeňa* nebo *patrontaška*, tedy peněženka. *Dybych měl aspoň náký patrony do šrajtofle* = kdybych měl alespoň nějaké peníze.

### **Pauzáci (Moravané)**

Je to už hodně dávno, co brněnský spisovatel Jan Skácel navrhl, aby se za moravskou hymnu považovala ta pomlka neboli pauza mezi částma československé hymny „Kde domov můj“

a „Nad Tatrú sa blyská“. A díky tomu si Moraváci vysloužili především na Slovensku nelichotivou přezdívku Pauzáci. Někteří Moraváci na to reagovali označením pro Slovensko „velmi blízký východ“.

### *Pazgrivec (křivý na duši či na těle)*

V tomto slově jsou zakomponovány tři významy. Označíme-li jako *pazgrivca* mladého chlapce, znamená to, že je nezbedný, zlobivý či svéhlavý. Dospělý *pazgrivec* je muž záludný či zákeřný. Poslední význam tohoto slova se psal původně *paškřivec* a znamenalo to křivohubý či tělesně pokrivený, deformovaný, často nemocí zvanou křivice neboli rachitis.

Druhá část slova, tedy *skřivec* či *zgřivec* zde znamená křivý, a předpona *pa-* tento význam ještě znegativňuje. Je to podobné, jako v případě dvojice *blb* a *pabl*.

### *\*Pažit (tráva)*

Ve starší češtině pastvina, lučina. Říká se, že toto slovo pochází ze slovesa *požit* = tedy posekat trávu. Nicméně maďarsky *pászit* = trávník. V hantýrce *pažit* = souvislý nízký zelený porost, nemusí to být zrovna trávník jako na golfovém hřišti. *Našpónovat se na pažit* = natáhnout se na trávník, *flintu do pažitu mignót* = hodit flintu do žita, v přeneseném významu *pažit na budce* = krátké vlasy (téměř ježek).

### *Pec, držet pec (mlčet)*

Jak asi vzniklo toto zvláštní spojení? Například takto: Začneme spojením *drž hubu*. Hubou se jí chleba, rozšíříme to na *drž chleběrnu*. Chleba se peče v peci a dalším rozšířením dostáváme spojení *drž pec* = drž hubu. *Zamachloval pec a hrábl plótvó do strunisek* = odmlčel se a hrábl prsty do strun, *držpecné* = úplatek za mlčení.

Tetka Picmánková tvrdí, že *zadrž* popřípadě *drž pec* původně znamenalo *nepecni se* = nesměj se, neřehej se! To vzniklo z rakouského *pecken* = smát se. I *chleběrnu* jsme si přeložili z rakouštiny, kde se ústa řeknou také *Brotlad*, kde *das Brot* = chleba a *laden* prostě ládovat.

### *\*Pecen (slunce, dluh)*

Význam slunce pochází s největší pravděpodobností z českého *péct* = silně hřát, pálit, pražit. Proč však je *pecen* i dluh? Dluh je v hantýrce též *rest* a příslušné sloveso by mohlo být *restovat*. To však znamená i péct či opékat. A máme zde jazykovou hru: dluh → rest → restovat → péct → pecen. *Pecen vaří* = slunce pálí, *pecen hlásí fajrunt* = slunce zapadá, ojedině můžeme zaslechnout *má u mě pecen* = má u mne dluh, nikoli bochník chleba. Pozor však: *chlámal se jak puklé pecen ze Zábrdek* = smál se jako prasklý bochník zábrdovického chleba, viz odstavec „Pecnit“.

Poznámka: Pecen chleba byl původně *pecný chléb* = chléb pečený v peci, nikoli na ohništi.

### *Pecka, peckovačka (rána, bitka)*

Slovo *pecka* = rána, a to jak fyzická, tak i duševní. Tedy nejen výbuch, ale také překvapení či něco skvělého. Nečekaná informace či hezká písnička. Podobný význam má i slovo *bomba*, viz odstavec „Bomba“. Co to však má společného s tím tvrdým útvarem uvnitř ovoce? Tetka Picmánková vysvětluje. „Vezmeš si prak, v hantýrce *frngačku* neboli *šindu*, nabiješ ji *pecaló*

= peckou třeba z broskve nebo avokáda a vystřelíš proti oknu. Ozve se rána, bomba, šupa – tedy ta *pecka* a pak se dějí další věci.“

Slovu *pecka* můžeme v řadě případů přisoudit stejný význam jako slovu *bomba*. Především pořádnou ránu jako takovou, facku, a také něco překvapujícího. Při troše fantazie i něco *peckovního*, tedy senzačního či skvělého. No, v případě toho okna jak pro koho.

A tetka Picmánková pro pořádek doplňuje, že rakouské slovo *pecken* znamená klovat, rozsekat, bacit a udeřit. Odsud pochází naše *peckovačka* = nářez, bitka, rvačka, přeneseně též válka. A nejen to. *Pecken* znamená též smát se a od toho máme v hantýrce výraz *pecnit se*.

*Pecka* může být i malý kulatý či oválný předmět. Ve vojenském slangu to bylo označení poddůstojníků. Jednu pecku na rameni měl svobodník (*frajtr*), dvě pecky desátník (*kaprál*) a tři pecky četař (*seržant*). V dnešním slangu *pecka* = malé sluchátko, které zasouváme do ucha.

### *Pecnit se, pecen (smát se, slunce)*

Rakouské sloveso *pecken* znamená klovat, rozsekat, bacit, udeřit, ale také souložit a smát se. První význam jsme si vyložili již v odstavci „Bomba, pecka“. Co se týče druhého významu, tak *abpecken* = smát se srdečně, *zerpecken* = smát se hlasitě. *Pecnění*, *pecněná*, popřípadě *pecot* znamená smích. To, čím se smějeme, je *pec*, tedy ústa.

Dalšíma podobnýma slovy jsou *pecen* a *pecna* znamenající slunce. Není ale jisté, zda jsou odvozena od slova *péct* = hřát nebo od *pecnit se* = smát se na svět, viz odstavec „Pecen“. Závěrem je nutno ještě připomenout *dlaždičské pecnu* neboli „dlaždičské“ úsměv. Zde označuje výraz *pecna* jak slunce, tak úsměv (od *pecnit se*). O tom jsme si už něco řekli v odstavci „Čárka“.

### *Péct na neco (kašlat na něco)*

Zvláštní spojení. Známe sice spojení *péct neco* ve smyslu připravovat něco, nebo *péct s někým* ve smyslu kamarádit se, držet s někým. Například: *upekli (uvařili) to spolem* = domluvili, realizovali něco, zpravidla tajně. *Už s nim nepeču* = nekamarádím s ním, nemám ho v oblibě. Ale *péct na neco* ve smyslu kašlat na něco či odmítat něco? Kde se to vzalo? Když se podíváme do rakouštiny, najdeme tam hovorové sloveso *aufpecken* a to znamená mimo jiné též prdět (kašlat) na něco. A záhada je objasněna. *Šrotím celé deň, už na to peču* = učím se celý den, už na to kašlu, *peču na šecky baby* = kašlu na všechny ženské.

### *Pedál (dědek)*

Ale proč je *pedál* dědek či starý muž? Polsky *pedal* = homosexuál nebo také noha. Tudy asi cesta k vysvětlení nepovede. Nabízí se odvození od řeckého *pedos* = země. Tedy *pedál* je ten, který roste do země, až v ní nakonec spočine. Tetka Picmánková dodává, že druhý význam slova *pedál* může být bačkora, neboť *pedy* jsou také boty či bačkory. Takže *duchyš pedál* = starý bačkora. *Pedál sicnil na zoncně* = dědek, starý muž seděl na sluníčku. Pozor však, v novohantecu může být *pedál* = pedofil.



## **Pedy (boty)**

*Pes* znamená latinsky noha, druhý pád je *pedis*. Od toho máme podologii, nauku o péči o chodidla a taky výrazy pro boty – *pedy* a *pedále*. Něco, co máme na nohách, popřípadě něco, co se pohybuje po půdě, protože *pedos* je řecky země. Od toho máme zase pedologii, nauku o půdě. *Pedy do štrapáce* = boty do nepohody.

## **Pech, pechvógl (smůla, smolař)**

V němčině *das Pech* = smůla (nezdar, neštěstí, svízel) i smola (lepivá pryskyřice). První význam pochází s velkou pravděpodobností z jidyš, kde *pechus* = nedostatek.

Varianty jsou *pecháček* = smůla i smolař a *pechař*, *pechfógl* = smolař, nešťastník. Proč ten *fógl* neboli pták? Za starých časů chytali ptáčníci ptáky na tzv. vějičku, což byl proutek namazaný smolou či nějakým lepidlem. Když se pták od smoly umazal, měl smůlu a říkalo se mu *pechfógl* (německy *der Pechvogel*), zasmolený pták neboli smolař.

## **Pejzy, pézy, pajzák (kotlety, nůž)**

*Pejzy* byly původně prameny vlasů zatočené na tváři, které nosili pravověrní Židé. Anglicky je to *payess*, v jidyš *pejá* či *pejes*. Výrazy *Pejzák* či *Pejzatec* se označovali Židé. Od výrazu *pejzy* odvozuje tetka Picmánková výrazy *pajzat* či *opajzat* = nehezky oholit či ostříhat. Nástrojem pro to byla tupá břitva, které se říkalo *pajzák*. Toto pojmenování časem přešlo na tupé či staré nože.

Jiní však tvrdí, že nekvalitní nůž, tedy *pajzák* neboli *pajzoň*, pochází z německého *beißen* = kousat. *Pajzat* = křivě krájet, řezat či stříhat, *upajznót* = nehezky ukrojit.

Za starých časů existovala též slova *pejzák* a *pejzat* znamenající zloděj a krást. Souvisela se špatnou pověstí některých židovských obchodníků neboli *Pejzáků*, kteří své zákazníky šidili. Podle názvu národa jsme utvořili generalizaci pojmenování jeho vlastnosti. Podobně je odvozeno sloveso *cigánit* z jména etnika *Cigáni*.

## **Pekanda, Pekenda (Pekařská ulice)**

Správněji *Bekenda*, ve staré brínštině *Bekendo*. Původně se totiž jmenovala *Bekyngasse* = Bekyňská ulice, a to podle bekyní – mnišek dominikánek, které zde měly klášter. Název ulice byl z neznalosti zapsán německými středověkými písaři jako *Bäckengasse* či *Bäckergasse*, což znamená Pekařská ulice, protože *der Bäcker* = pekař. A ujalo se to. Jako *Kleine Bäckergasse* či *Beckengasse*, tedy Malá Pekařská se označovala nedaleká ulice Kopečná.

## **Pekle (boty)**

Plotňácký výraz. Nejsou to boty z pekla, byly to původně kožené boty. I když kvůli módním výstřelkům ve tvaru mohly být často pekelně nepohodlné. Vídeňsky *Böcke* (zdrobněle *Böckl*) znamená nejen boty, ale také materiál, ze kterého byly vyrobeny, tedy vyčiněnou kozí kůži – kozinku. *Pekle dvópatráky* = dnes boty s vysokým podpatkem, *pekle festovní* = pevné boty.

Původní *pekle dvópatrále* nebo *třípatrále* se nosily v Brně počátkem padesátých let. Byly to boty s dvou či třípatrovými podrážkami, kterým se říkalo též *brikety* a které byly k původní botě často přišity barevnými bužírkami. Viz odstavec „Briketa“. Nebyla to pouze amatérská

práce, dělali to i ševci a přístipkáři, kteří tehdy měli ještě soukromé dílničky. *Pekle patrále* patřily k módě *potyšů*. Viz odstavec „Potyši“.

### ***\*Pekáč (vyřýsované břišní svaly, staré vozidlo, slunce, lůno)***

Původní význam slova *pekáč* je podlouhlá plechová nádoba na pečení. Když se do takové nádoby naskládají jednotlivé malé buchty, slijí se při pečení do tvaru velmi podobného vypracovaným břišním svalům. A těm se proto říká *pekáč buchet* nebo jen *pekáč* či *buchty na vampně*. Pro tvarovou podobnost začali říkat naši předkové *pekáč* také otevřenému kočáru, a když se kočáry přestaly používat, tak toto označení přešlo na jakékoli staré vozidlo. Tetka Picmánková uvažuje i o kontaminaci slovem *plecháč*. *Pekáč* ve významu slunce je odvozeno od slova *péct*. Proč se říká lůno *pekáč*, viz odstavec „Bábovka“.

V hantýrce *pekáč bacóchů na vampně* = vyřýsované břišní svaly, *štyrycet Celestýnů na pekáči* = 40 °C na slunci, *dovalil na oltovém pekáči* = přijel ve starém autě. Pozor však, někdy se říkalo *pekáč* starším typům malých motocyklů.

### ***\*Pelikán (podbradek)***

Pojmenování vzniklo díky tvarové podobnosti, neboť pták pelikán má pod zobákem pod spodní čelistí vak. *Nalité pelikán (pod bradó)* = velký podbradek.

### ***Penál, fédrrpenál (pouzdro na psací potřeby, rakev)***

Latinsky *penna* = pero a od toho je odvozený název naší schránky na pera – *penál*. V Rakousku říkají této schránce *Federpenal*. V plotnáčtině však *penál* = základní škola a *penálník* = žák nižších ročníků ZŠ.

Proč však se stejné slovo používá i pro rakev? Je to jednak proto, že původní *penály* byly dřevěné a svým tvarem tu rakev skutečně připomínaly. A také proto, že si někdo vyložil slovo *fédrrpenál* jako schránka strachu, neboť v hantýrce *fedry* = strach. *Špizl do fédrrpenálu* = nahlédl do rakve.

### ***Penalta (pivo desítka)***

Základním významem výrazu *penalta* je pokutový kop nebo hod v míčových hrách Anglicky *penalty kick* = pokutový kop. Ve fotbalovém slangu se penaltě říká *desítka*. A při tomto pokutovém kopu stojí hráč **10** yardů (cca 9 metrů) od míče. Po vzoru sportovního slangu je v hantýrce *penalta* = desítka, ale pouze pivo, tramvaj ne! *Zacólčil čechr penaltu* = zaplatil pivo desítku.

### ***Penis a lůno***

Nejsou to sice slova z hantýrky, ale protože se v tomto textu objevují často, věnujeme pár slov také jim. Existují dva názory na původ latinského slova *penis*. První říká, že je odvozen od latinského *pendeó* = viset, zavěšovat se. Druhý vidí původ ve slově *penetró* = vnikat, pronikat. A vypadá to, že mají pravdu oba, spíše záleží na tom, u koho a ve kterém životním období.

Původ českého slova *pyj* vysvětlují lingvistici jako odvozením od slova *pysk*, která vznikla v dobách, když slovo *pysk* mělo také význam ocas. Ale obrozenecký jazykovědec Josef

Jungman jej má ve svém slovníku zapsaný jako *pyg*. A to má velice blízko ke slovu *pik*, které znamená jak v ruštině, tak i v mnohých románských a germánských jazycích hrot nebo ke slovu *pika* nebo také *píka* byla středověká bodná zbraň s dřevěnou násadou. Takže řekneme-li o někom, že *stojí jak pika*, může stát jako penis, jako středověká bodná zbraň nebo jako pikot (viz odstavec „Pikot“).

*Lůno* původně však *luono* je slovanské slovo. Podle některých lingvistiků vzniklo toto pojmenování již hodně dávno jazykovou hrou ze slova *klín*: klín → kluon → kluono. A od slova *klouno* již nebylo daleko ke staršímu výrazu *luono*, *lono* ani k dnešnímu *lůno*. Tetka Picmánková s tím ovšem nesouhlasí a říká, že výraz *lůno* je odvozeno od slova *luna*, neboť obojí podléhá stejnému rytmu.

### ***Pentla do magiča (magnetofonová páska)***

Zdálo by se, že na počátku bylo naše hovorové *pentle* = tkanice, stuha či mašle. Není to tak jednoznačné. Německy *das Band* = pásek, šňůrka ale také koutouč magnetofonové pásky, zdrobněle *Bändel*. *Dotlačil dvě pentle do magiča* = přinesl dva magnetofonové pásky.

Pozor však, *pentla* může být i *penalta* čili pokutový kop. *Fókl tam pentlu* = provedl pokutový kop.

### ***Pepka (mrtvice)***

Slovní spojení *klepla ho pepka* známe prakticky všichni. Ale kdo je ta Pepka? Není to v tomto případě nějaká Josefa, je to výraz z lékařského slangu označující mozkovou mrtvici. Mozková mrtvice → latinsky apoplexie → apopka → popka → pepka.

### ***Pér, byt v péru (soudní proces, mít starosti)***

Když máš *dóznú v péru*, znamená to buď, že nevíš, kam dřív skočit, nebo že máš zrovna teď nějaké starosti, popřípadě, že tě z něčeho bolí hlava, ať již obrazně či skutečně. Co však je to ten *pér* nebo *pejr*. Především to není *pýr* – plevel z našich zahrádek. Dalo by se sice připustit, že máme hlavu zaplevelenou starostma, ale podívejme se do němčiny.

Zde mají úsloví *Kopf im Feuer* = hlava v ohni. A když si navíc uvědomíme, že řecky se řekne oheň *pyros*, a že i ve staré češtině znamenalo *pýř* žár či žhavý popel. Když to vše dáme dohromady, tak zejména při nedbalé výslovnosti se nám cesta od *Feueru* (čti fojeru) k *péru* jeví jako reálná.

V plotnáčtině však *pér* = soudní přeličení, je to z maďarského *per* = spor, soudní proces. Z toho máme v hantýrce slovo *péra* = obavy, *mět péra* = mít obavy. Srovnej s odstavcem „Fedry“.

### ***\*Pergl (ulice Kopečná)***

Německy *Berggase*. V Oltecu na Perglu se *zaséc ufachčila lochna v tratecu* = ve Starém Brně na Kopečné se zase udělala díra v chodníku.

### **Perlit (říkat hlášky)**

Zdalo by se, že je to odvozeno od slova perla, tedy říkat perly. Ono to však původně znělo *prlit*. Ve staré češtině měli slovo *prlenec* = veršovník, básník. Ve studentském slangu *perlit* = umět látku při zkoušení, *zaperlit* = excelovat při zkoušení.

### **Perník (chaloupka, domek)**

Zdalo by se, že se hantýrka inspirovala pohádkou O perníkové chaloupce a *perník* je něco jako chaloupka podobná té perníkové. Nikoli přátelé. *Perna* nebo také *párník* je západomoravské označení volného prostoru v krajní části stodoly, který slouží k uskladnění vymlácené slámy. V některých oblastech označuje stodolu jako celek. Pochází z německého *der Barn* = stodola. *Byl to oltové perník* = byla to stará chalupa, *perník na zrnisko* = sýpka.

Pozor však: V současnosti je *perník* též pervitin.

### **Perza, perzna (peněženka, protivná ženská)**

Slovo *perza* ve významu peněženka pochází z maďarštiny, kde *persely* = pokladnička. Možná k nám přišlo prostřednictvím rakouštiny, kde *die Geldbörse* = peněženka a *die Börse* = váček. *Zašantročil sem někde perznu* = ztratil jsem někde peněženku.

*Perzistka* zkráceně pak *perza* je žena, která sedí na penězích (na pokladně) jako žaba na prameni. A protože takové sezení na penězích je z pohledu mužů nepopulární, rozšířil se význam slova *perza*, pravděpodobně ještě pod vlivem anglického *persist* = tvdošijně, na každou protivnou ženu. *Měli sme z tý perzy kino* = měli jsme z té protivné báby legraci. Ovšem mnozí galantnější Brňáci nejmenovali své ženy *stará perza*, ale *stará peněženka*.

### **\*Pes, hunt, čuba (visací zámek)**

Plotňácké výrazy. Německy *der Hund* = pes. Ve starém argotu je to označení visacího zámku chránícího majetek podobně jako pes či fena-čuba. *Bacha, na fuťrách bloncá hunt* = pozor, na dveřích visí zámek. *Vylágrovat psa (čubu)* = vylomit zámek.

### **Peskramla (protivná žena)**

Plotňácký výraz označující zlou či protivnou ženu bez ohledu na věk. Pochází z rakouského *di Pestgrammel* = nepříjemná žena, kde *pestig* = horší než mor (*die Pest*) a *di Grammel* = zlá, protivná, zpravidla stará žena nebo též (mladá) prostitutka. *Tá peskramla má už dva šropále* = ta protivná ženská má už dvě děti.

### **Pětka (desetikoruna)**

Proč se desetikoruně říká pětka? V roce 1892 proběhla v Rakousku-Uhersku peněžní reforma. Původní *zlatky* neboli *zlaté* byly nahrazeny korunama v přepočtu 1:2. Než si na to lidé zvykli, přepočítávali si koruny na zlatky. Deset korun odpovídalo pětizlatkové bankovce, které se běžně říkalo *pětka*. A během let došlo i k přenesení významu *pětka* na číslo deset. *Koštuje to dvě pětiky vran* = stojí to 20 korun. Pozor však! Existuje též výraz *pětica* znamenající pět korun, pětikorunu nebo i číslo pět. *Měl pěticu kemů* = měl pět kamarádů.

Poznámka: *Zlatka* se dělila se na 100 *krejcarů*. Nebyla kupodivu ze zlata, ale ze stříbra. V německy mluvících oblastech se zlatkám říkalo říkalo *guldeny* a ve zlodějském argotu *lišky*.

## *Petrolín (hlupák)*

Toto slovo nemá nic společného s *petrolejem*, kterému se na většině Moravy říkalo *petrolín*. Vzniklo v období výstavby železniční tratě Brno – Blansko v polovině 19. století. Tento nejtěžší úsek stavěli Italové a v jejich tunelářském slangu se slova začínající na *petro* vyskytovala velmi často. *Petra* = balvany, *petro* = skalisko, *petroso* = kamenitý.

A díky častému užívání takových slov si u místních dělníků vysloužili pojmenování *talijánští petrolíni*. Zpočátku to neznamenal nic negativního, ale stavba skončila, na původní důvod tohoto pojmenování se pozapomnělo a význam slova *petrolín* se posunul směrem k člověku, jehož řeči nerozumíme. A po nějaké desítky let se již takto označoval trouba či hlupák.

Někteří uvažují o původu slova *petrolín* přímo z latiny. Latinsky *petra* = skála, balvan, což je něco tvrdého → *petrolín* = natvrdlý člověk, kterému se též říká balvan.

Toto slovo proslavil za první republiky *Evžen Freiwilleg* (čti fraj-vilig) z brněnského Oltecu (nar. 1914), který v osmi letech onemocněl spálou a v důsledku špatného léčení se stal mentálně zaostalým. Mohl sice chodit i mluvit, ale na všem jeho jednání byla patrna duševní porucha. Zlomyslní Plotňáci mu začali v dospělosti říkat *Evžen Petrolín* a později (zřejmě kvůli rýmu) *Ervín Petrolín*, po brněnsku *Petec*.

Tetka Picmánková italskou hypotézu odmítá a říká, že řada moravských rčení o hlupácích říká, že *majó v hlavě slámu, piliny, otruby, plevy, písek, kamení* či jiný odpadní nebo nepříjemný materiál. Tím by mohl být i petrolej. Jedno z nich je ještě konkrétnější: *nemá v hlavě vtipná kašu, ale petrolín*. A díky lenosti mluvidel se místo toho, že někdo *má v hlavě petrolín* začalo říkat jen, že *je to petrolín*.

## *Picnót (střelit, zabít, udeřit, praštit, opít)*

Uvádí se, že *pic* je zvuk výstřelu a *picnót* je tedy střelit. Bylo by to docela dobré vysvětlení, jenže německy *di Büchse* (čti bichse) = puška, rakousky hovorově *di Bixn*. Navíc Rakušané a Bavoráci mají tendenci při řeči zaměňovat „B“ a „P“ a často říkají *pixe* a *pixn*. Druhou možnost podporuje slovo *picmocher* = zbrojář, které je téměř identické s rakouským *da Büchsenmacher*. Takže máme dvě varianty vysvětlení významu střelit a zabít, tedy původně střelnou zbraní. Průpovídka když se nám nedaří: *já se snád' picnu* = já se asi zastřelím.

Význam udeřit, praštit vznikl jazykovou hrou bácnót → pácnót → picnót popřípadě plácnót → pácnót → picnót. A jelikož *pichnót neco nekam* znamená také dát to někam, dostáváme jazykovou hrou *pichnót* → *picnót* významy dát, vložit, uložit, strčit něco někam.

A nyní k významu opít se. Vídeňsky *picken* = opilý, rakousky *da Büchsenöffner* (čti bichsn-efner) = drink, který dělá dámu přítulnější (doslova otevírač kalhot), a *da Büchsenspreizer* (čti bichsn-šprajcr) = alkohol, který dělá dámu ochotnou (doslova rozepínač kalhot). Na rozdíl od našeho *šprajcovat se* znamená německé *spreizen* rozepínat a roztahovat. *Die Büchse* v těchto případech ovšem neznamená pušku, ale kalhoty. Ale můžeme říct, že dámu *picneme* = opijeme, tedy střelíme alkoholem a až bude pořádně *piclá*, tedy opilá, bude přítulnější a ochotnější. A třeba si s námi i *zapicá* = což je ale starší český výraz. Již básník K. H. Mácha píše ve svém deníku, že *pical Lori, někdy i zezadu*. V Brně bysme *pichali*. Viz odstavec „Pichlé“.



A aby toho nebylo dost, můžeme se v současnosti setkat i s hláškou *du si picnót* = jdu si dát pizzu.

### ***Piglovat (žehlit, leštit, utíkat, souložit)***

Německy *bügeln* (čti *bigln*, *pigln*) = žehlit, v přeneseném významu také žehlit neboli uhlazovat nepořádek, tedy uklízet. Ale také žehlit si to u někoho. Použijme jazykovou hru: uklízet → čistit → umývat → dávat do pořádku → vylepšovat. Takto lze odvodit další významy. Máme zde ještě rakouské slovo *begln*, což se dá číst i nezněle jako *pegln*, které znamená také setřít, uspořádat, upravit, zorganizovat, napravit. *Piglovat fusbódnu* = čistit podlahu, *napiglované kër* = uklizený, upravený byt, *piglovat si to u stařky* = „žehlit“ si to u manželky.

Všimněme si spojení *piglovat baumále* = ošetřovat stromy, většinou to znamená ořezat je pilkou nebo, jak se lidově říká, *pilovat* či *opilovat*. A tady (a nejen tady) se nám, byť poněkud nelogicky, spojují významy slov *piglovat* a *pilovat*. *Pilovat* si jednak spojíme s významem *pilně* = snaživě a rychle a také s výrazem *pila* z hantýrky, který znamená zase rychle. Když ztotožníme *pilovat* a *piglovat*, dostáváme význam *piglovat* = pohybovat se rychle, utíkat, běžet. Podobným způsobem si můžeme třeba zdůvodnit, proč *pilujeme gómky*, tedy vylepšujeme vědomosti.

V italštině *pigliare* znamená též aportovat. I zde by mohlo mít původ brněnské *piglovat* = běžet, původně tedy běžet pro něco, běžet někam za účelem přinesení něčeho.

A poslední význam souložit? Tady se nejedná o žehlení či vylepšování partnera či partnerky. Když řekneme *pilovat parohy nekemu*, neznámá to opracovávat je pilníkem, i když značná podobnost pohybů (nakonec i s žehličkou) tu je, ale souložit s jeho partnerem nebo mu být nevěrný. *Piglovat koc* = souložit s dívkou.

### ***\*Pigoš (pytel, cigán)***

Výraz *pigoš* znamenal v plotňáčtině pytel, *pigoš s cimentem* = pytel cementu. Podle tetky Picmánkové jde o zkomolené slovo pytel. Ovlivnění italským *bigoncio* resp. *bigoncia* = putna, džber, škopík není vyloučené. V novější době *pigoš* = cigán a zdá se, že je to „zakódovaný“ výraz *cigoš*. Ovlivnění anglickým *pig* = prase je ovšem možné.

### ***Pichlé, pichnót (bez peněz, dát, souložit, rýpat)***

*Su pichlé* znamená, že jsem bez peněz. Nafouklá neboli *nafeclá* peněženka se změnila v prázdnou, v *pichló*. Podobně jako když uchází pneumatika. Napumpovaná neboli *nafeclá* pneumatika se změnila díky ostrému předmětu v prázdnou, tedy *pichló*.

Staré moravské slovo *pichnót* (*neco nekam*) znamená vložit či strčit něco někam. V nedokonavé formě *pchat*. *Špicově upichlý love* = dobře uložené či investované peníze, *pchat do něčeho rypák* nebo *skobu* = strkat do něčeho nos, tedy být zvědavý až příliš. *Pichnót* znamená také bodnout. To už jsme v oblasti sexu. Kdo *pichne hůlku do šlicu*, ten souloží neboli *pichá*. A odvozená slova jsou *pichačka*, *vopichat* či podstatné jméno *pichler*, což znamená souložník či obecněji přítel.

Latínici ovšem tvrdí, že *pichat* ve významu souložit pochází z latinského *piscare* = souložit které je ovšem podobné slovu *pinsere* = píchat. Ověřit se mně to nepodařilo, ve slovnících zpravidla nejsou takzvaná „sprostá“ slova.

*Pichnót* ve smyslu prozradit či udat pochází podle lingvistiků z německého hovorového *etwas stechen* = dát tajnou zprávu, přičemž *stechen* znamená i bodnout, píchnout či rýpnout.

Poslední významem slova *pichat* je rýpat, vrtat do někoho či do něčeho. Například: *Nepiché do toho, po tym je ti kulový, mohl by ses popichat* = nestrkej do toho nos, nic to po tom není, mohl bys přijít k úrazu.

### ***Pichnót, bodnót (pomoci)***

Staré moravské slovo *pichnót* (*neco nekam*) vložit, vstřít či dát něco někam. Kde se ale vzal význam pomoci? Někteří uvažují o nechtěné záměně německého *stechen* = pichnót s *beistehen* = pomoci, podporovat. Ale přátelé, nesmíme všechno svádět na němčinu, podle tetky Picmánkové je to docela jednoduché. Když strčíte neboli *pichnete* někomu něco navíc, zpravidla mu tím pomůžete, pokud to není zrovna práce. A *pichnót* *nekomu* znamenalo původně podpořit ho materiálně a teprve později se přidala i nehmotná stránka. *Pichl sem staře s kopčením recepisů* = pomohl jsem manželce s kopírováním receptů.

Synonymum pro *pichnót* je *bodnót*. *Bodlo mně to* = pomohlo mi to, hodilo se mi to, *ted' by bodl škopek* = nyní by přišlo vhod pivo.

### ***Pikot, stepovat jak pikot (nečinně stát, zavazet)***

První, co člověka napadne při pátrání po původu takového slova, je podívat se do cizích jazyků. Ve francouzštině *piquet* (čte se piket) znamená kolík, tyčka. Sláva, to by mohlo být ono, řeknete si. Ale chyba lávky. V Brně žil pravděpodobně někdy za první republiky poněkud intelektuálně nesmělý muž *Karel Picaud* (což se četlo Pikot), který si přivydělával šlapáním na varhanové měchy v bazilice na Petrově. Když měl volno, postával a zavazel na Zelném trhu. Nebyl to žádný trhan, byl oděn v tmavém obleku s cylindrem. Jeho dalšíma místama působení byly svatební a pohřební hostiny, na kterých postával vždy poněkud stranou, a čekal, až ho někdo bude považovat za vzdáleného příbuzného a pozve ho ke stolu.

V Brně ještě tu a tam zaslechneme výtku *stepuješ tu jak pikot* znamenající jednak zavazet a druhak někde nečinně stát a vyčkávat. Existuje i varianta *stát jak pika*, o jejím původu viz odstavec „Penis“.

Proč však v okolí Brna znamená *pikót* hlupák či blbec? Pátral jsem dál a našel tuto stopu: Údajně v roce 1865 zemřel v některém z brněnských chudobinců brněnský žebrák *Jean Baptiste Piquote* řečený *Pikót*. Měl to být francouzský voják, který při některé z napoleonských bitev utrpěl zranění hlavy a v důsledku toho takřka ztratil paměť. Jak z toho ven? Zřejmě nijak. Když můžeme mít v Brně dva písmomalíře Franty Kocourky, proč bysme nemohli mít dva Pikoty.

### ***\*Piksla, pixla (plechovka, staré auto, nehezka žena)***

Z latinského *buxis* = krabice vzniklo německé *die Büchse* = plechovka, konzerva, krabice, nářečně *Püchse*, zdvojnásobně *Püchsel*. V hantýrce *piksla* či *pixla* = plechovka, urna, staré auto.

*Ukochčili sme zobku z piksle* = uvařili jsme jídlo z plechovky, *chlemtal škopek z piksle* = pil pivo z plechovky.

Ale proč nehezká žena? To se dozvíte v odstavci „Šochtla“, kde jsou propojeny výrazy krabice a stará dáma. *Z koplína vylezla oltová piksla* = z boudy vyšla stará nehezká žena.

### ***Piky, je to v pikách (je to dobré, někdy i špatné)***

Znamená to, že se situace vyvíjí dobře, je to dobré, je to v pořádku. *Piky* byly totiž brány jako nejhodnotnější barva v mnoha karetních hrách.

Slovo *pik* nebo také *pic* znamená jak v ruštině tak i v mnohých románských a germánských jazycích také hrot či vrchol. Takže řekneme-li o něčem, že *je to v pikách*, může to znamenat také, že je to na vrcholu. Samozřejmě ne někde na kopci či na věži, ale v přeneseném významu. *V pikách sem vegeťil na sólovku* = spokojeně jsem žil sám.

Ještě připomenou soudobější variantu *pikobelo* = v pohodě, která pochází z italštiny, kde *picco* = špičkový, nejvyšší a *bello* = vynikající, krásný nebo také krása jako taková. *Všecko dám do ažuru a bude to pikobelo* = vše dám do pořádku a bude to v pohodě.

Závěrem se musím zmínit o tom, že tu a tam některý mluvčí použije frázi *val do pik* (jdi k čertu) nebo *je to v pikách* v téměř opačném významu. Tedy je to minimálně na nic či k ničemu. Setkali jsme se s tím již u slov *lajvont* a *levandula*. Jsou zde dvě mžnosti:

1/ *pika* je eufemismus (zjemnění) slova *piča*.

2/ souvisí to s německým (či rakouským) *einen Pik (Pick) auf jemanden haben* = mít na někoho zlost, kde *der Pik* respektive *da Pick* = vztek, zlost, zášť či dokonce *pifka*.

Slovo *pifka* znamenalo původně zamýšlenou ránu, *mět na nekeho pifku* vyjadřuje dnes již jen mírnou naštvanost zpravidla na někoho. Takovou, že by ho praštil. Odvozuje se od zvukomalebného slova *pif*, což je zvuk výstřelu. Souvislost s německým *puffen* = střílet, bouchnout není vyloučena.

### ***Pila (rychle, spěchem)***

Odvozeno ze staršího českého významu slova *píle* a to spěch či chvat s neodkladnou věcí nebo staršího českého *pílit*, *pílet* = spěchat, chvátat. V moravských nářečích existují podobné výrazy a to *pilno* a *napilno* = rychle. Příklady: *pila doklapat* = rychle přijít, *pila z futer aus* = rychle ze dveří, *tlačit na pilu* = spěchat, *pila za ním* = rychle za ním, *brat pilu* = utéct, *pila pali* = rychle pryč. Odvozené sloveso *pilovat* = spěchat, jít či jet rychle.

Takže když *tlačíme na pilu*, nemusí se jednat vždy o analogii neumné práce při řezání dřeva, ale jen o spěch.

### ***Pimpec, pimprle (divadlo, loutka)***

*Pimpec* znamená divadlo a *pimprle*, *pimprdle* či *pimpák* loutku. A to nejen v Brně, ale také v mnoha dalších moravských lokalitách. Někteří lingvistici odvozují tyto výrazy z německého *der Pumpernickel*, popřípadě *Pumpernickel* = kašpárek či tajtrlík. *Der Nickel* znamená uličník anebo také mírně hanlivě malý člověk, *pumpern* údajně hovorově prdět. V okolobrněštině existoval i výraz *pumprnákle*, přibližně řečeno kraviny, hlouposti. Takže řekl-li o dětech

nějaký starší člověk, že *fachčijó náký pumprnákle*, myslel tím kašpařiny či hlouposti, koupil-li nějaké *pumprnákle*, koupil hlouposti hodící se akorát pro kašpárka, jinak řečeno věci k ničemu neboli naprd.

Podívejme se na chvíli do historie loutkového divadla. Slavný obrozenecký loutkář Matěj Kopecký přivedl na scénu svých divadel postavičku zvanou *Pimprle*, která dostala později češtější jméno Kašpárek. Úkolem těchto postaviček bylo objasňování souvislostí děje a bezprostřední reagování na chování publika. Časem se změnil ve veselého „hrdinu“, který si dokáže poradit v každé situaci. A ze jmen těchto veselých hadrových hrdinů se stala pojmenováním pro loutky obecně. *Holcnový pimprle* = dřevěná loutka.

Místo, kde se vyskytují a projevují tito *pimprláci*, *pimprdláci* či *pimpáci* se nazývá *pimpec*. A zamená to divadlo jako činnost, divadlo jako zařízení (loutkové divadlo) i divadlo jako budovu.

Tady bysme mohli skončit. Jenže jsou tu i další fakta slušnými a korektními autorama přehlížená. V Rakousku *Pimperl*, *Pimpi* a *Pimpl* jsou označení pro malý penis. *Der Pimperling* a *Pimpi* jsou názvy tohoto orgánu používané při rozhovoru s malým dítětem. Něco jako náš pindík. Nakonec i u nás se říká malému penisu kašpárek. A když uvážíme, že rakouská zdobňovací přípona *-erl* se do češtiny přebírala většinou jako *-rle*, udělali jsme si docela jasno o tom, kdo to byl v loutkovém divadle onen *Pimprle*. Takže spojení *koc špílčila pimprlové vál* je krásný dvojsmysl. Buď vodila loutku, nebo honila penis.

A jen tak pro zajímavost. Použijeme-li *Pimperl* ve složeném rakouském slově, znamená to malý či bezvýznamný. Například *Pimperlgsschicht* = nevýznamná zpráva, věc či záležitost, *Pimperlbahn* = malá či krátká železnice, prostě tak malá či krátká, jako malý chlapecký pindík.

### ***Pinda, pindula (lůno, drbna)***

Pozor, ne *piňďa*, to je mužská záležitost rozebraná v odstavci „Pindík“. *Pinda, pindula* či *pindulka* jsou stará plotňácká slova pocházející z maďarského *pina* = lůno. Má vztah také k německému *pinkeln* = čurat, je to ženský čurací orgán.

Řekne-li se ovšem, že *před futrama drbó dvě pindy*, znamená to drbny a příslušné slovo najdete v odstavci „Pindat“. V poslední době se objevil výraz *pindulína*. Vynesl ji na svět seriál Dokonalý svět režiséra Víta Karase z roku 2010. Jedná se o ženu „zlatokopku“, která o sebe dbá, cvičí, chodí do solária, depiluje se a pak balí bohaté muže.

### ***Pindat (hloupě kecat)***

Podíváme-li se do italštiny, najdeme tam slova jako např. *petrarchismo* = napodobení Petrarky a *pindarismo* = napodobení Pindara. Francesco Petrarca byl italský lyrický básník čtrnáctého století. Ústředním motivem jeho díla byla nenaplněná láska. Pindaros byl starořecký básník žijící v pátém století před naším letopočtem. Kromě nádherných veršů psal také ódy na objednávku, kde vychvaloval objednavatele až do nebes, i když většinou nebylo proč. A proto slovo *pindarismo* přešlo do češtiny jako *pindání*.

Zdálo by se, že s *pindáním* souvisí i slovní spojení *kryndy pindy*. Tedy vyjádření údivu či úžasu. Ovšem chyba lávky. V dobách, kdy se nesmělo brát Boží jméno nadarmo, se vytvářely

takzvané eufemismy. Místo zaklení *hergot* (*Herr Gott* = Pán Bůh) se říkalo *herdek*, místo *Ježíšmarjajosef* se říkalo *šmarjá* a podobně. Spojení „pro Krista pána“ bylo pozměněno do tvaru *Krinda pána* a postupnou jazykovou hrou se z něj stalo rýmované *krindy pindy*.

### *Pindík, bimbás (penis)*

Nejprve si všimněme výrazu *penis*. Není to jen suchý lékařský termín. Latinsky *penis* znamená kromě pohlavního údu také ocas či chvost. Podobné znějící latinské *penna* znamená pero a brko.

Slovo *pindík* bylo vytvořeno z latinského názvu *penis*. Penis → pendík → pindík. Bylo přihlédnuto také ke slovu *píd'*, což byla stará délková míra. Odpovídala největší vzdálenosti mezi špičkama palce a ukazováčku, což odpovídá cca 15 centimetrům. Slovy *pindík* či *pind'a* jsou také označováni lidé malého vzrůstu a též pěšci v šachové hře.

Podobná je situace v Rakousku, kde si slovo *penis* přetvořili na *Pimerl*, *Pimpl* a *Pimpi*, kterými jsou označováni také muži malého vzrůstu. Pro rakouské sloveso *pimpern* = souložit u nás ekvivalent nemáme, ale třeba na východním Slovensku ano, *pindačka* tam znamená soulož.

V Německu mají pro *penis* výraz *der Pimmel*, který se vyslovuje prakticky stejně jako *der Bimmel* = zvoneček. Sloveso *bimmeln* znamená nejen zvonit či bmbat, ale také bmbat se neboli pohybovat se ze strany na stranu. A tady jsme na stopě původu pojmenování penisu výrazem *bimbás*. To ale není jen moravské, v severovýchodní Itálii mu též říkají *bimbin*.

### *Pind'ór (motocykl Pionýr, penis)*

V případě malého motocyklu Pionýr není co vysvětlovat. Na rozdíl od významu *penis*. První hypotéza praví, že *pind'ór* je mužský rod od *pindy*, což je slovo odvozené z maďarského *pina* = lůno. Druhá hypotéza říká, že je to složenina z *der Pin* = hrot či kolík a *d'óra* = ústí močové trubice. Naši oponenti ovšem tvrdí, že je to podobná složenina jako ženská *kundíra*, tedy to *d'ór* označuje místo, kam se onen *pin* strká.

Zastavme se ještě u výrazu *silikon pind'ór* zvaný někdy též *samošuk*. Jedná se o erotickou pomůcku, které se, pokud je na baterky, říká *robertek*. Zlé jazyky tvrdí, že původ tohoto slova je ve francouzském lidovém označení vibrátoru *robert*. Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že původ je ryze československý. Legenda vypráví o pracovníkovi zahraničního obchodu jménem Robert, který přivezl z Francie své ženě několik vibrátorů. Ta je nejdříve půjčovala svým přítelkyním a pak si z toho udělala tehdy docela výnosný byznys. Ten však neušel pozornosti závistivého souseda, který ji udal na policii za nezákonné obohacování se. O události vyšel v novinách článek, který název „robertek“ nechtě zpopularizoval.

O nějaký rok později se objevil na trhu „masážní stroj“ s dvěma nastavci v koženkovém obalu, poháněný dvěma bateriemi. Televizní reklama pana Vajíčka se nás však snažila přesvědčit, že přístroj s nastavcem falického tvaru slouží k vyhlazování vrásek.



### **\*Pinkat (souložit)**

Německy *der Pin* = kolík, hrot, špička, což odpovídá našemu *kolík*, *hůlka* či *balda*. Vliv mohlo mít i rakouské dětské pojmenování penisu *s Pimpi* a *pimper* = souložit. *Mili, nepudem si zapinkat* = miláčku, nepůjdem si zasouložit?

### **Pinkl, pikolík (číšník, batoh, ranec)**

Existuje ve variantách *pinkl* i *pingl*. V rakouštině *da Pinkel* = arogantní muž, což pochází ze starého *Pink* = penis (*pinkeln* = čurat). V německém argotu je *Pinkel* nebo také *Óbrpinkl* přímo číšník nebo vrchní, který nemusí být ani arogantní. Ženský rod od *pinkl* je pak *pinklica*.

A když už jsme u číšníků, zastavme se ještě u *pikolika*, tedy u číšnického učně, kterému se v hantýrce říká *pikola*. Není to odvozenina od slova *pinkl*, pochází z italského *piccolo* = malý, mladý a nižší, což dobře vyjadřuje postavení pikolika vůči číšníkovi.

Vraťme se ještě k dalším významům slov *pinkl* či *pingl* a to batoh, ranec či zavazadlo. Rakousky *Pingl* = velká taška, *Pinkerl* = malá taška a *Bingal* = pytlík či malý ruksak.

### **\*Pimpl (patník, sloupek)**

Co se týče původu, nabízí se anglické *pimple* (čti *pimpl*) = hrbolek. Mohla to být sice inspirace pro mladou generaci, avšak v rakouštině *Pimpi* nebo též *pimpl* = malý penis. V přeneseném významu i malý muž a také sloupek, viz též heslo „Čurák“. *Pakini vykotili holcnový pimple* = blbci vyvrátili betonové sloupky, *na čáře házó hapták lajnový pimple* = na hranici stojí hraniční kameny.

### **\*Pinktlich (přesný, dochvilný)**

Německy *pünktlich* = přesný, dochvilný, včasný. *Pinktlich v poledně* = přesně v poledne, *neni štont pinktlich šplíchnót* = není schopen přesně říct, *totok pinktlich negómu* = toto přesně nevím. *Pinktlich* však neznamená jen přesný, ale též splněný do puntíku. Tento význam vychází z německého *der Punkt* = bod a latinského *punctum* = bod, střed. Z tohoto pohledu *pinktlich* = do posledního bodu. Tomu, kdo toto vyžaduje, se říká *puntičkář*, na Slovensku *puntičkár*, ba dokonce *punktičkár*. *Koc je pinktlich na šurovačku* = žena je *puntičkárka* na úklid. Z obou významů vychází slovní spojení *nebud' furt tak pinktlich* = uvolni se, neseř se s tím tolik, či *si moc pinktlich* = jsi moc akurátní, popřípadě moc se s tím sereš.

### **Pinta (úzká kravata, objemová míra)**

Pochází z německého *die Binde* = kravata, vázanka, pásek. *Pod saklem měl hemdu s ózkým kráglem a pintu* = pod sakem měl košili s úzkým límečkem a úzkou kravatu.

*Pinta* byla také objemová míra, jejíž velikost se podle kraje a období pohybovala od 0.9 do 2.0 litru. U nás se jí říkalo také *máz*, viz odstavec „Máz“. Slovo pochází z německého *die Pinte* či italského *pinta*. Mluví-li v současnosti Štatlař o *pintě alkecu*, myslí tím velkou flašku, dnes „petku“ o objemu 1.5 – 2 litry.

### **Pipina, pipka (lůno, žena)**

*Pipina* je údajně „pojmenování pro ženu nebo dívku, která je pomalejšího myšlení, nemá hlubší zájmy, často se přihloupě chichotá a chová se poněkud potrhle“. Na první pohled se

zdá, že na počátku byla *pipina* ve významu slepice, rozuměj žena hloupá jako slepice. Navíc ve staré češtině *pipek* = posměšný posunek a *pipek proti někomu učiniti* = posmívat se někomu.

Mnoho nasvědčuje tomu, že původ tohoto slova je románský. Italsky a latinsky *pipa* a francouzsky *pipe* = rourka, ale též (dutá) dýmka či fajfka. Což reprezentuje jak dutou hlavu tak dutou pochvu. Tetka Picmánková připomíná ještě možnou souvislost s rakouským *pipi machen* = čurat, neboť *pipina* je i čurací orgán. Příklad: *Fachčili z pipin šorfky* = dělali si z žen legrácky.

### ***Piplat (jíst pomalu, špinit, dělat opatrně či zdlouhavě)***

První významy pochází z německého *päppeln* (čti *pepln*) = krmit dítě. To jí pomalu a přitom se spousta jídla rozbryndá. Druhý význam je odvozený od *die Pippelrei* = páráni se s něčím, vrtání se v něčem. *Zapiplané kindoš se piplal s blčo* = ušpiněné dítě pomalu jedlo polévku, *nepiplé se s tym* = nedělej se s tím tak zdlouhavě nebo pečlivě .

### ***Písknót (říct, dát, podat)***

Původně zapískat, přeneseně zavolat a říct. *Písknót na pikolu* = zavolat číšníka, *písknót jmenovanec* = pojmenovat, nazvat, říct něčí jméno. Významy dát a podat vychází ze starého moravského slova *pichnót (neco nekam)* znamená vložit či strčit něco někam. A také bodnout. Jazyková hra změnila *pichnót* na *picnót* a *písknót*. Viz odstavec „Pichlé“. Několik příkladů: *písknót do kameňa* = uvěznit, *písknót medajlu* = vyznamenat, *písknót na vandnu* = pověsit na zeď, *písknót noty* = dát, říct návod, *písknót rovinu* = říct pravdu, *písknót si limču, bims (za žebř)* = napít se limonády, sníst chleba, ale *písknót si vo limču* = objednat si, říct si o limonádu, *písknót si kórku* = zakouřit si, *písknót švihadlo* = vyčurat se a *písknót zdravicu* = pozdravit, *piskoř* = mluvka, ale také upištěné děcko či sportovní rozhodčí. Zaregistroval jsem i *pískni to do levandule* = jdi, zatoč, odboč doleva.

### ***Pišingr (zákusek na cestu)***

Toto slovo se vžilo pro označení slepovaných oplatek či oplatkových řezů. Není to ovšem zkomolenina slova *piškot*, jak by se mohlo zdát. Tyto výrobky proslavila dílna vídeňského cukráře Oskara Pischingera. V Brně tento výraz zpropagovala cestovní kancelář Kudrna, která nabízela *pišingr* jako malou pozornost ve všech svých katalogích. Není to však typicky brněnské či moravské slovo, používá se v Čechách i na Slovensku.

### ***Piš si (ano, jistě, je to tak)***

V Brně spíše ve variantě *si piš*. Je to zkrácená forma důrazného souhlasu. *Si piš, že jo* = to si zapiš, že ano, neboť co je psáno, to je dáno, respektive to si zapiš (za uši – tedy do paměti), že je to tak.

### ***Pizgřil, pizgrumloň (nemotora, vrták, kazisvět, nešika)***

Staré plotnácké slovo. Pochází z moravského *pizgřit* znamenajícího *pizdit*, tedy kazit nebo také hyzdit. Další podobné sloveso *pizdřit* = babrat se či piplat se s něčím nebo v něčem, například v jídle. *Ten pizgřil mně ufachčil na raku osmicu* = ten kazisvět mně rozhodil

vycentrování bicyklu. Zaregistroval jsem i výrazy *pizgramloň*, *pizgrumloň* a zkomolené *pizgrumla* = nešika či nemotora, který ovšem všechno ví, všude byl a všemu rozumí.

### ***Pižlat, špihlat, pižlák (řezat, krájet, tupý nůž)***

*Pižlat* znamená neuměle, neodborně řezat, krájet či stříhat. Odvozuje ze starého českého *pitwač* = nemotorně krájet, ze kterého se vyvinulo též slovo *pitvat*, znamenající původně kuchat, například rybu. *Rozpižlat fišlu* = rozkrájet rybu, *místo cirgule to pižlal vocaskó* = místo kotoučové pily to řezal ruční pilkou.

Přesmyčkou vznikl další moravský výraz *špihlat* = nepěkně řezat, původně však špičatit, ořezávat do špičky. *Vošpihlat holcnový brko* = ořezat tužku, *vošpihlal kůru na pryglu* = ořezal kůru na klacku.

### ***Plac, placka (místo, průkazka, medaile)***

Německy *der Platz* = stanoviště, místo, náměstí, prostranství. Od toho máme *placama* = místy a byt *vypláclé* či *placatit se* = vyskytovat se na nějakém místě, *plácnót neco nekam* = umístit, *doplácet se nekam* = přijít do cíle, ale už sotva plést nohama, *placka vokolo nečeho* = okolí, *makat na placce* = pracovat na pozemku, na poli. Můžeme sem zařadit i sloveso *plácnót* = říct něco, tedy dát něco takzvaně *do placu*. V němčině *das Plättchen* = placatá věc, destička, plátek apod. a *platt* = placatý. Zde mají původ slova *placka* = průkazka, karta, cédéčko, odznak či medaile. Ale i LCD televizor či tablet.

### ***Plácat (hníst, žvanit)***

Slovanský původ mají výrazy *plácnót* = plesknout, *plácat* znamenající tleskat rukama a *uplácat* = vytvořit z tvárného materiálu nějaký předmět, třeba buchty či placky z těsta. *Naplácat* pak znamená vytvořit spoustu takových předmětů. *Naplácat bacóchy* = nadělat koláče. V přeneseném významu *naplácat hafo fotek* = udělat spoustu fotografií.

Poslední variantou je *plácat* = tlachat, žvanit. To údajně spolu s *pleskat* (*třesky plesky*) o stejném významu pochází ze staročeského *pliskati* = tlachat, žvanit. *Né enom plácat hubó, ale vobčas aji hnót pastelkama* = nejen žvanit, ale také občas pohnout rukama.

### ***\*Plafón, dekl (strop)***

Německy *der Plafond* = strop, podhled, *die Decke* = strop, klenba, francouzsky *plafond* = strop. *Cimra nafólovaná zgarbama až po plafón, až po dekl* = místnost naplněná krámama až po strop.

### ***\*Plagčít (dřít, namáhat se, trpět)***

Plotňácký výraz odvozený z německého *die Plagen* = útrapy, respektive *sich plagen* = lopotit se, trápit se s někým. Souzní nám to s naším *plahočit se* = loudat se, namáhavě jít, ale to je jiného původu. *Nebudu fachčít, nač bych se měl plagčít* = nebudu pracovat, proč bych se měl namáhat, *neplagčít se s tym* = nedřít se s tím.

### ***\*Plachtit, vodplachtit (letět, odjet, odejít)***

Jeden z příkladů slova, kterému hantýrka přidala další významy. Původně *plachtit* = létat ve vzduchu klouzavým letem, pohybovat se pomocí plachet. V hantýrce *plachtit* = letět,

poletovat, ale také jít či jet, *vodplachtit* = odletět, odjet, odejít, *příplachtit* = přiletět, přijet, přijít, *doplachtit* = připlout, přiletět, přijet či přijít, *vyplachtit* = vyletět, vyplout, vyjet i vyjít. *Vyplachtit ze štatlu* = vyrazit z města, opustit město, *vodplachtit curyk* = vrátit se zpět, *doplachtit na domašov* = dorazit domů.

### ***Platfus, platfusák (plochá noha, plochonožec, hlupák)***

*Der Plattfuß* = plochá noha nebo také defekt na pneumatice. To se přeneslo i na lidi, a tak *platfusák* = plochonožec nebo defektní (tj. vypuštěný) člověk, tedy nemožný, hloupý a neschopný. V hantýrce nemusí být *platfus* jen ploché chodidlo. *Cosik mě džiglo do platfusu* = něco mne píchlo do plosky nohy, *přední kolco je bez luftu a má těžké platfus* = přední kolo je bez vzduchu a je dole ploché.

### ***Plauchy, plauchny, birny (hrušky)***

Rakousky *di Plauche*, německy *die Birne* = hruška. *Nematlé plauchny s jonatánama* = nemíchej hrušky s jablkama, nazaměňuj hrušky za jablka.

### ***Plech, zlité na plech (pořádně opilý)***

Výraz *plech*, německy *das Blech*, označuje tenký kovový plát. Co s tím však mají společného slovní spojení *zlité* či *zglgané na plech* nebo zkrácené *byt na plech*. Tetka Picmánková říká, že pořádně opilý jedinec leží srovnán na zemi do roviny, úplně stejně jako plechová tabule. Já v tom však spojitost nevidím. Protože ve staré češtině *plechý* = pořádný, poctivý či kloudný. Odsud pochází i výraz *neplecha*. Takže *zglgané na plech* = zpitý či opilý pořádně, poctivě.

### ***\*Plechárna (ústa, brnění, dechovka)***

V prvním případě se jedná o zkrácený výraz *huba plechová*. Souzní to s rakouským *s Blech* = žvásty, nesmysly, s ruským *plochój* = špatný, hloupý i s naším *neplecha* a znamená to kecal či žvanil, jinak řečeno *huba nevyváchaná*. Viz též odstavec „Huba plechová“. *Něsu žádná plechárna* = nejsem žádný žvanil, *pichl do plecháreny fěfarku a zapištěl* = dal do pusy píšťalku a pískl. Další dva významy jsou odvozeny od slova *plech*, takže *plechárna* může být také plechové brnění neboli *plechové (džín)dres*, a také hudba plechů neboli dechovka, viz odstavec „Plechna“.

### ***\*Plechna, plechárna, diskoplechna, plechové hašíš (dechovka)***

Slovo *plechna* vzniklo spojením výrazů *plech* (plechový hudební nástroj) + *dechna*. Výraz *plechové bigboš* či *plechové hašíš* používala mladá generace pro dechovou hudbu oblíbenou starší generací. Ta zase označovala jako *hašíšárny* rytmickou hudbu oblíbenou mládeží, viz odstavec „Hašíšárna“. *Valíme pali, tadyk vaří (vařijó) plechové hašíš* = jdeme pryč, tady hraje dechovka.

### ***\*Plichta, zplichtit (remíza, tajně domluvit)***

Moravské slovo, které má v různých oblastech posunuté významy. *Zplichtit neco* = udělat „naoko“, udělat špatně či poplést něco, *(z)plichtit se s někým* = spojit se s někým a *plichtit se do něčeho* = plést se do něčeho. Lingvistici odvozují toto slovo od starého německého *phlihten* = účastnit se, spojit (se). *Stařka se mu plichtí do kšeftů* = manželka se mu plete do obchodů, *zplichtili to do holpecu* = udělali to spolu. Ve slovenštině *(z)plichtit* znamená

potichu či nepozorovaně se přiblížit či něco nepozorovaně udělat. A to je již blízké spojení z hantýrky *zplichtit flignu* = domluvit, dohodnout či udělat podraz.

S *plichtěním* souvisí *plichta*, což je nerozhodný výsledek ve hře. Původně to byla „tajná“ domluva šachistů, kdy se hráči dohodli na ukončení hry, aniž by někdo zvítězil. Ze šachového prostředí se tento výraz rozšířil i do jiných sportů. *Urédovat plichtu* = ukočírovat, zařadit remízu, *plichta pětka pětka* = remíza 10:10, *mlata na plichtu* = nerozhodný boj.

### **\*Plyskář (puchýř)**

Moravské slovo. Slovensky *pluzgier*, ve starší češtině *pryskýř* = puchýř, vřed, původně bublina na kůži. Souvisí se starším výrazem *prýskat* = prýštit. Vyprýští nám „bublina“ na kůži. *Vylópl se mně na čapě plyskář* = udělal se mi na noze puchýř.

### **Plkat, vyplknout (žvanit, poslat na světlo světa)**

*Plk* je zvukomalebné slovo. Vyjadřuje zvuk varu husté tekutiny (omáčky) nebo zvuk dopadu něčeho řídkého, když se to objeví na světle světa. Tento proces popisujeme výrazem *vyplknót*. Příklady: *vyplknót šlem* = vyplivnout hlen, *vyplknót marmošku na bacóch* = stříknout na koláč marmeládu, *vyplknót vajco* = snést vajíčko, *vyplknót svišta* = porodit dítě, přeneseně např. *vyplknót bichlu* = vydat knihu.

Lingvistici říkají, že slovo *plkat* znamenající žvanit až příliš nebo říkat hlouposti pochází ze staré slovanštiny. Tetka Picmánková jej odvozuje z předchozího výrazu *plk*, který se týká též nevábných hustých tekutin, které nazýváme sračky. Fyzicky si můžeme také *naplkat do gati*. A když v přeneseném slova smyslu mluvíme o sračkách či je na někoho hubou lejeme, tak *plkáme* či roznášíme *plky*.

Je tady ještě jedna souvislost s chovem drůbeže. Když slepice snese vejce, tak při odchodu z hnízda zakdáká a tím to oznámí celému dvoru. A tím se nám propojují i přenesené významy slov *kdákat*, *plkat* a slepice.

Další příklady: *babský plky* = ženské besedování či pomluvy, *plkačka* = hovor či schůze, *plkárna* = diskusní kroužek, diskusní fórum, *plkač* a *plkna* = žvanil a žvanilka, *chytat plky* = odposlouchávat, *plkponk*, *plktiš* = pultík pro řečníky, přednáškový stůl, *splknót si*, *dat si splka* = popovídat si, *vyplkat* = vykecat, vyžvanit.

### **Plonk, plonkovní (bez peněz, nadbytečný)**

Pochází z německého *blank*, které má řadu významů a v nářečích se vyslovuje „blonk“. Základní významy lesklý a blýskavý nám nepomohou. Ale *blank* znamená též nepoužitý, pouhý a od těchto významů se odvíjí naše samotný, nespárovaný a nadbytečný. Další významy jsou holý a prázdný a z nich jsme odvodili naše být bez peněz. Zdá se to logické, ale podívejme se ještě do rakouštiny.

V hovorové rakouštině znamená *blank sein* doslova být holý, tedy být bez šatů, bez peněz nebo bez vědomostí například u zkoušky nebo při konkurzu. A pro zajímavost současnější použití slova *blank*: *Blankomatkarte* = karta, na které již nejsou žádné peníze.

V hantýrce *su plonk* = jsem bez peněz, *su plonkové* nebo *plonkovní* = jsem volný, nespárovaný, nezadaný, *plonkovní baba* = nezadaná žena, *plonkové flósek* = volná vstupenka,



*plonkovní sesla* = volná židle, *plonkovní love* = peníze navíc. V praxi se však rozdíl mezi *plonk* a *plonkovní* nebere moc vážně a tak se musíme orientovat podle kontextu.

### ***Plotna, plotňák, plot'as (komunita brněnské spodiny)***

Hovořili jsme o plotňáctině jako o řeči předválečných Plotňáků, což byla komunita brněnské spodiny. Skládala se ze zlodějíčků, podvodníků menšího kalibru, prostitutek, zkrachovalých studentů a lidí, kteří o práci přišli nebo pracovat nechtěli. Sami si říkali *platoši* či *plotňasi*. Co však znamená samotné slovo „plotna“?

PhDr. Otakar Nováček, autor brožurky „Brněnská plotna“ z roku 1929, uvádí, že slovo *plotna* pochází pravděpodobně z vídeňského výrazu *Plotn*, který označoval komunitu vídeňské spodiny. Někteří lingvistici upřesňují, že *Platte* ve vídeňštině je totéž co *Bande* v němčině a *platt(en)* znamená také být členem bandy. Vídeňští *Plotnbrüder* = bratři z bandy neboli z *plotny* byli později vzorem brněnským Plotňákům.

Jenže slovo *platt*, které znamená ve spisovné němčině plochý, nízký, má ve vídeňském argotu také význam důvěrný a spolehlivý. Tedy *plotna* by mohla být místo či prostředí, kde se můžeme cítit dobře a bezpečně. Jiní lingvistici zase předpokládají, že slovo *plotna* pochází z vídeňského *plott mochen* = spát pod širým nebem.

Tetka Picmánková se sice nekloní k žádné z těchto teorií, ale upozorňuje na další významy rakouských termínů: *Plattenbrüder* = lumpenproletariát, nižší třída společnosti, zločinecký spolek, *Plattenbruder* = člen takové bandy, ale i nepoctivý podnikavec, *Platte* = podsvětí, podvodníci, *Plattinger* = podvodník, lumpenproletář, ničema.

Historik doc. PhDr. Ivan Hübl, CSc (1927-1989) odvozuje název *plotna* od brněnské ulice Plotní (něm. *Plankengasse*) a jako *Plotnu* bere pomyslný trojúhelník ohraničený přibližně dnešními ulicema Křenová, Zvonařka, Rosickým (Dolním) nádražím, Křídlovická a hlavním nádražím. Brněňští Němci této oblasti údajně říkali *Plotno* a mluvě jejich obyvatel *plotnerisch* = plotňáctina. Koncovka „o“ není překlep. Stejnou koncovku měla v hovorové řeči také *Bäckerstrasse* neboli ulice Pekařská – *Bekendo*. A tramvaj nazývali *Schalino*.

Spisovatel Rudolf Těsnohlídek charakterizuje v roce 1913 Plotňáky takto: „Spodnina brněnské společnosti má svou, možno-li tak říct, kulturu, vypěstovala si svou řeč obcovací, ve které se mísí hantýrka zlodějů s německými i českými překroucenými slovy, vede zvláštní způsob živobytí po zapadlých čajárnách, má své slasti i strasti a originální způsob mluvy.“

A spisovatel František Kožík dodává: „Plotňáka těší, když si jakýmkoli způsobem vydělá na pivo, třeba i podvodem. Plotňák je skromný, ta troška piva mu nahradí požitek s velkých hodů.“

### ***Plynéra, blinéra (prostitutka)***

V plotňáctině též *plyna* či dokonce *plyncajk*. Již Karel Čapek se ptal, z čeho pochází toto slovo, které v pražské hantýrce znamená lehkou dívku, a je známo i v Ostravě a v Brně. *Plynéra* byla původně „postávačka“ pod plynovými lampami, kde ji bylo dobře vidět. Veřejné osvětlení za první republiky nebylo totiž elektrické, ale plynové. Rozsvěcovali a zhasínali je tzv. *plyňáli*. Jenže s postupem elektrifikace se význam slova pozměnil a plynéra se stala

synonymem pro „vykopávku“. *Šamstr mně zahl s plynéro* = milenec mi byl nevěrný s prostitutkou.

### *Pocel, huban, hubanec (polibek)*

Se slovem *pocel* se v hantýrce moc často nesetkáme, užívá je však Rudolf Těsnohlídek. Na slovech *huban* a *pocel* lze hezky demonstrovat, jak se významy slov zužují. *Pocel* byl původně zkratkové slovo vzniklé ze spojení políbení po čele. *Huban* zase souvisí s *hubama* a je to tedy polibek na rty.

Tetka Picmánková razí hypotézu, že slovo *pocel* známé i z ruštiny a polštiny znamenalo původně decentní polibek na cestu s přáním, aby se dotyčný vrátil celý, popřípadě políbení s přáním, aby se dotyčný brzy uzdravil a jeho tělo či údy byly zase brzy scelené. A podobně vidí i název léčivé bylinky zvané jitrocel. Původně to byl *játrocel*, tedy bylina hojící či scelující játra.

### *Pocem (uvozovací slovo)*

Starší hantýrka nepoužívala titulů ani jmen, pražští Pepíci říkali místo toho „hele“ a Plotňáci „pocém“. Obojí se do jisté míry udrželo dodnes. V současnosti je vytlačuje slovo „vole“. Brněnské *pocém* neznámá ve většině případů pojď sem. Je to zahájení rozhovoru nebo uvozovací slovo uprostřed něj. *Pocem kemo, to je tak špicová koc, že su z ní celé hotové* se dá přeložit, chceme-li být takřka doslovní, jako „poslyš“ kamaráde, to je ta skvělá holka, že jsem z ní zcela vyvedený z míry.

### *Podělávká, podělat (švindl, žert, podvod, vyhrát, přechatračit)*

Souvisí se starým slovem *podělat se* = posrat se. V první řadě fyzicky, ale také strachem, tedy podlehnout svému strachu. Je-li někdo z něčeho *podělaný*, je vystrašený a říkáme mu též *posera*. *Podělávká* je z tohoto pohledu záležitost *na posrání*. Přeneseně i žertovný příběh s málo pravděpodobným obsahem či dokonce „kanadský“ žertík. Viz též odstavec „Kanada“.

*Nenechat se podělat* = nenechat se vystrašit či podvést, *podělat nekeho* = vyžrát nad někým, přeneseně i vyhrát. *Uvařila těžkou podělávkou na starýho* = vymyslela podraz na manžela, *Flintůvka podělala konópky z Práglu vo dva kusy* = Zbrojovka vyhrála nad Pražákama o dva góly, *nenechat se podělat* = nenechat se vystašit, *Pilgram hodil myslivnu, jak podělat konšele* = Pilgram přemýšlel, jak doběhnout radní.

### *Podfuk, ofuk (podvod, potíž)*

Říkalo se, že když *laska* či *vlaska* (tj. lasice, tchoř či hranostaj) člověka svým jedovatým dechem podfoukne či ofoukne, ten může vážně onemocnět a projeví se to všelijakými opuchlinami a nafouklinami. Podobná situace byla s větrem. Jestliže někoho studený vítr zespodu podfoukl, měl zpravidla problémy s močovým cestami a pokud jej ofoukl shora, odnesla to krční páteř či horní cesty dýchací.

Takže nebezpečí *podfóknutí* i *ofóknutí* brali naši předkové vážně. *Podfóklé* znamenalo již v plotňáctině špatný, za mnoho nestojící. Např. *podfóklé lont* = nic moc vesnice. A vytvořili si k nim dvě podstatná jména, *podfuk* a *ofuk*. Pod vlivem podobného německého slova *der Unfug* = neplecha, zlořád, nepřístojnost a darebáctví dostaly slova *podfuk* a *ofuk* podobné

významy. *Podfuk* = lest, úskok či podraz, *ofuk* = potíž, mlžení, protahování, kladení podmínek. A člověk, který dělá *ofuky*, je *ofóklé*, tedy troufalý a drzý.

Tetka Picmánková nesouhlasí s lasičkovou hypotézou a tvrdí, že slova *podfuk* a *ofuk* pochází z německého *der Fug* = právo. *Pod-fuk* je něco, co je pod právem (lest, podraz), a *ofuk*, původně *od-fuk* je něco, co nás od práva vzdaluje nebo se snaží nás od něj odvést (mlžení, protahování).

### ***Podvozek, šasi („spodek“, kostra)***

Spisovně znějící slovo *podvozek* nás v hantýrce přivádí do zcela jiné oblasti. *Podvozek* je vzletně řečeno pánevní dno. *Čučet babě na podvozek* = dívat se jí mezi nohy, *du na technicko s podvozkem* = jdu ke gynekologovi, *pecka podvozek* = lůno k pohledání. Ale pozor, ve vězeňském argotu *podvozek* = zadek. *Zvalchovat podvozek baldó* = dostat na prdel klackem, ale v případě masáže či v erotickém kontextu to může znamenat i hníst zadek. Viz odstavec „Valchovat“.

Někdy hantýrka hovoří o vysokém či nízkém *podvozk*u a míní tím dlouhé či krátké nohy. Alternativně také *vysoko* či *nízko postaveným podvozk*u. Častější jsou však výrazy *vysoký* a *nízký chcaní*. Zaregistroval jsem „inzerát“: *Hledám babu, nemusí mět vysoký šasy, stačí dyž bude mět vysoko chcaní. Abych ju nemusel na stojáka stavět na schod!*

Výraz *šasi* znamenající ve spisovštině rám vozidla s pohonnou jednotkou či rám elektrického přístroje pochází z německého *das Chassis* = kostra, rám, podvozek či podstavec, a to zase z francouzského *chassis* = rám, obruba, spodek auta. V hantýrce výrazy *šasi* nebo také *šasy* označují navíc tělesnou kostru, ale i základ. Příklady: *vysoký šasi* = vysoká kostra, postava, *má dobrý šasi* = má dobrou kostru, ale také má dobrý základ.

### ***Pohnojit (zkazit, pokazit)***

Jedná se o zjemnění slovního spojení *posrat neco*, jinak řečeno *pohnojit* něco výkaly. *Pohnojilo se počágro* = zkazilo se počasí.

### ***\*Pochrómané (zmrzačený, pohmožděný, poškozený, rozbitý)***

Na počátku bylo takřka všeslovanské *zchromit* = učinit chromým. Tetka Picmánová, na rozdíl od lingvistiků, vidí též souvislost s *chrámati* = kulhavě kráčet, viz odstavec „Chrámnót“. V hantýrce *pochrómané kolek* = pohmožděný, zraněný prst, *pochrómaná nervatura* = pošramocené nervy, *pochrómané špígl na kárizóně* = poškozené zpětné zrcátko na autě.

### ***Pók (duše)***

Někdy též *pouk* či *pouch*. Původně to byla „rybí duše“, tedy dvoukomorový rybí měchýř naplněný plynem, který slouží převážně většině ryb k vyrovnávání tlaku a udržování stability. Slovo je odvozeno ze starého moravského *puchnót* = bobtnat, nadouvat se, nafukovat se a souvisí též s výrazem vypouklý. Někdy se tento termín používá i pro prasečí močový měchýř a pro vyfouknuté vajíčko. V hantýrce *upichnót pók rohatcovi* = upsat duši čertu, *vasrman mázl pók do kafáča se skřidló* = vodník zavřel duši do hrnku s pokličkou.

### ***Poklop, zelené poklop (brigadýrka, příslušník VB v brigádě a zelené uniformě)***

Původní význam slova *poklop* byl otočená či překlopená nádoba kryjící nějaký otvor, v hantýrce *poklop* = čepice. Ve slangu spojeném s policií či armádou *poklop* = důstojnická plochá čepice se štítkem a přeneseně pak *zelené poklop* = příslušník Veřejné bezpečnosti (socialistický policista) v „pokrývce hlavy“ zvané brigadýrka a v zelené uniformě užívané v letech 1975-1990.

Poznámka: *Brigadýrka* je pokrývka hlavy se štítkem, umístěným na čelní straně této čepice. Jedná se nejčastěji o důstojnickou či praporčickou čepici pracovníků struktur Ministerstev vnitra a obrany. Proto bývá nad štítkem umístěn rozlišující symbol či znak konkrétního druhu ozbrojených sil.

### ***Polentér, polentr (nemehlo, flákač)***

Pochází z italského *polentaio*, *polentone* = nemehlo, trdlo. *Polentérovat* = nic nedělat, polehávat, poflakovat se. *Zhučelo to na hródu, načmáral to náké polentér* = spadlo to na zem, projektoval to nějaký nedouk, *polentéruju každó nedělu* = flákám se každou nedělí, *polentérovat po diskoškách* = flákat se, „trávit“ čas na diskotékách. Na severní Moravě má tento výraz též význam pomocník, někdy i karbaník, a to zřejmě podle francouzského *volontaire* (čti volentér) = dobrovolník, neplacený pracovník (*volonté* = vůle). V Brně též pomocník, pomocný či příležitostný dělník, který nic pořádně neumí, nechce se na žádnou práci vázat a žije zpravidla od výplaty k výplatě.

Ze vzpomínek na Kaciho: „Tak Frantu jsem znal osobně a mohu ti říct, že to byl obyčejný brněnský flignař. Povoláním polentér, uhlař a mnoho jiného, jen ne regulérní pracovní poměr. Rozuměl všemu, ale nic pořádně neuměl, snad jen to písmomalířství, kterému se vyučil, mu šlo.“

Poznámka: Ve studentském slangu sedmdesátých let *volontér* = pomocná vědecká síla, tj. student, který se dobrovolně účastní činnosti katedry a odměnou mu jsou zkušenosti a kontakty.

### ***Polyša (poliklinika)***

Méně časté slovo, ve kterém píšeme v hantýrce tvrdé Y, protože měkké je vyhrazeno pro *poliše* = policajty. Hloubavci si to mohou zdůvodnit tím, že z pohledu hantýrky je na poliklinice mnoho ordinací a oddělení, mnoho pacientů i nemocí, takže řecká předpona *poly-* znamenající mnoho je na místě. Nejznámější *polyše* v Brně jsou: *Gardenpolyša* = poliklinika na ul. Zahradníková, *Vajnošpolyša*, *Vajnorypolyša* = poliklinika na ul. Viniční, *Vajtecpolyša*, *Vajshauspolyša* = poliklinika v Bílém domě, *Valdecpolyša* = poliklinika na Lesné a *Ajznbánpolyša* = poliklinika na Kounicové, původně zařízení ČSD.

### ***Pomáda (mast, krém, balzám)***

Původně to byla mast na vlasy vyráběná z tuku a jablek. Slovo pochází z italštiny, kde *pomo* = jablko. Německy i rakousky *di Pomade*. *Napomádovala si ciferník a valila na lauf* = namazala si obličej a odešla na rande. Díky muzikálovému filmu *Pomáda* (angl. *Grease*) z roku 1978, kde je jedním z hlavních hrdinů nagelovaný frajer, dostalo slovo *pomáda* další význam, a to gel na vlasy. *Napomádovaný harizony* = nagelované vlasy.

### *Ponča, Ponadrata, Poncla (Ponávka)*

Německy *Ponawka* i *Ponawa*. Kdyby tento potok tekl v krasové oblasti, dalo by se říct, že teče místy také *po navu* či *po návě*, což je slovanské podsvětí. V současnosti by to byl název docela přílehlavý, neboť Ponávka je zčásti zatrubněná. Jenže to jméno je mnohem starší. S výrazem *náv* však souvisí starý výraz *navít se* = být unavený, takže Ponávka by mohla být potok *ponavený*, tedy pomalý či zpomalený. Což dává smysl, uvědomíme-li si, kolik na ní bylo kdysi rybníků.

*Ponča* i *Ponadrata* vychází samozřejmě ze jména Ponávka. Vliv zde měla moravská slovní spojení typu *pona plota* = podle, vedle plotu. Tedy *Ponadrata* byla ve fantazii Plotňáků Ponávka tekoucí souběžně s nějakými dráty, dost možná s telegrafním vedením okolo železniční tratě zvané dnes Stará Tišnovka. Onen *drát* byl v hantýrce původně telegraf, německy *der Draht*, jak jsme si řekli v odstavci „Drát“.

Aby nedošlo k nedorozumnění, je nutno poznamenat, že Ponávka neboli *Poncla* se na Starém Brně říkalo také náhonu, který byl odveden ze Svratky u Kamenného mlýna, napájel usazovací nádrže vodárny (*tam vznikala vavrůvka, která sme járy glgali*), a vracela se do Svratky na Poříčí. Jedna jeho část tekla dál po Rybářské, podtekla pod Křížovou, na kraji Mendláku šla pod zem, protékala pod špitálem a vytékala u železničního mostu na Uhelné zpět do Svratky.

### *Ponk, tyšlák, tébl (stůl)*

Německy *die Bank* = lavice či pracovní stůl. Někdy se rozlišuje *Sitzbank*, doslova sedací lavice, a *Werkbank*, doslova pracovní lavice. Z toho máme *verpánek* = krejčovský nebo také ševcovský stolek na *fidlátka*, tedy na potřeby a nástroje. Rakušané vyslovují *Bank* jako „bonk“ a z toho máme naše *ponk*. Původně to byl pracovní stůl. Řemeslníci pracující se dřevem říkají *ponk* nebo *hoblponk* též takzvané hoblice (kdo nezná, zeptá se stréca Gúgla), ve které mají zastrčeny dvě *ponkajzně* (něm. *Bankeisen*) neboli opěrná železa. *Ponkajžňa* říkali též zedníci takzvanému lavičníku (koho to zajímá, zeptá se opět stréca Gúgla), který se před dobou plastových pěn používal k upevňování dřevěných dveřních a okenních rámu do zdiva.

Brňáci usoudili, že i hraní karet či pití piva je také práce, a tak považují všechny stoly za pracovní a pojmenovávají je *ponky*. Poslední dobou se objevují i výrazy *tyšla* či *tyšlák* (z něm. *der Tisch* = stůl) nebo *tejbl* či *tébl*. To poslední je sice novodobá přebírka z anglického *table* = stůl, ale v krejčovském slangu se výraz *tabula* pro rovný pracovní stůl používá od nepaměti. Pochází to z německého *die Tafel* = tabule, deska, ale i jídelní stůl.

Setkal jsem se i s několika odvozeninami: *svaté ponk* = oltář, *ponkové kompl* = stolní počítač a *tišler* nebo dokonce *sesltišler*, což je po moravsku stolař a ve spisovštině truhlář.

### *Poňókadla (prsa)*

*Ponoukat* znamená v Čechách pobízet a vybízet, na Slovensku *ponúkat* = nabízet a *ponúkat se* = nabízet se. Na Hané je to něco mezi tím. *Poňókadla* jsou pak něco, co dámy nabízí nebo čím se chlubí. Jiní ovšem tvrdí, že toto slovo souvisí se staročeským *poniknúť* = sklonit se, neboť jen když se žena předkloní, jsou ňadra dobře viditelná.



### **Pop (lepidlo)**

Slovo pocházející z řemeslného slangu, kde zpravidla označuje obuvnické lepidlo. Dnes také Chemopren. Německy *der Papp* = lepidlo, mazadlo, v rakouštině znamená *da Papp* navíc kaši a špatné jídlo. Podobně sloveso *pappen* = lepit i jíst, od toho máme v naší hantýrce *papačka* = jídlo, přeneseně i příjemná záležitost nebo pohoda. Viz heslo „Paplat“.

V souvislosti s *popem* poznamenává tetka Picmánková, že termín „pop music“ nepochází z angličtiny a nesouvisel původně ani se slovem populární. Je to výraz pocházející ještě z Rakouského mocnářství a označoval lepivou neboli chytlavou hudbu. Jára Cimrman hovoří o pop music jako o zpěvech pravoslavných popů.

### **Port, bort (přístav, paluba, bok lodi, upravené místo pro rybaření)**

Německy *der Port* = přístav či útočiště a *der Bord* paluba či lodní bok. V hantýrce máme především *porty* na *Priglu*, což jsou přístaviště pro lodní dopravu a *Port* s velkým P je hlavní přístaviště v Bystři. *Holcna na portu je hin* = dřevo na přístavišti (molu) je špatné, *k portu přifrčel šíf* = k přístavišti přijela loď. Další význam slova *bort* je paluba lodi. Ve vodáckém slangu však *bort* = bok neboli postranice lodi a v rybářském slangu *bort* = upravené místo pro chytání ryb. *Šíf měl vodrané bort* = loď měla odřený bok, *doklapal jsem na bort (fišlařské štont) u Švarcavy* = přišel jsem na místo u Svratky upravené pro rybolov.

### **Portmonka (peněženka)**

Slovo *portmonka* pochází přímo z francouzštiny. Ve spojení *porte monnaie* znamená *potrer* = nést (latinsky *portó*) a *monnaie* = mince (lat. *moneta*). Tedy doslova „nošenka, přepravka na peníze“. Ve starém zlodějském argotu též *portka* či *bortka*. V *portmonce* měl kulový = peněženku měl prázdnou.

### **Portupé (šourek)**

Plotňácký výraz pocházející z francouzského *porte épée* = držák šavle. Používá se také pro střapce na šavli i pro jiné ozdobné střapce, zejména na uniformách. *Měl delší portupé než šavlu* = měl delší šourek než penis.

### **Portviš (smeták)**

Slovo *portviš* jsme přejali z rakouštiny, kde zní *Portwisch* respektive *Bortwisch*. *Port* = nosič, pochází opět z francouzštiny, *der Wisch* = utírka nebo pometlo. Tím pometlem se zde ovšem rozumí dolní krátká část smetáku se štětina. *Potvišem* rozumíme zpravidla smeták s dlouhou rukojetí. *Čokl (jak) portviš* = pes chlupatého plemene, *vajnachtové portviš* = nehezky vánoční stromek, jako smeták. *Štumédla lapla do paprčí portviš* = pokojská vzala do rukou smeták.

### **Po sezóně mět (být starý)**

Výraz sezóna, německy *die Saison* (čti sezón), francouzsky *saison* (čti sezón), anglicky *season* (čti sýzn), znamená dnes období, například roční. Dříve však tato slova označovala příhodný okamžik nebo čas. Souvisela se latinským *satió* = setba. Byl to příhodný čas pro setí. V případě lidí se jednalo o oplodnění. Byla-li žena po sezóně, byla po přechodu a již nemohla mít děti, byl-li muž po sezóně, mohl sice ještě mít děti, ale nezvládal hospodářství

a museli to za něj vzít mladí. Když má dnes někdo po sezóně, je starý či sexuálně neschopný. O tom, že je někdo před sezónou, tedy před pubertou, jsem ještě neslyšel, i když by to logiku mělo.

### **\*Poskákat, skočné (vysouložit, odměna za sex)**

Tady nám byla inspirací živočišná říše, kde samec musí před souloží „skočit“ zezadu na samici. V hantýrce *poskákat*, *vobskočit* = osouložit, vysouložit, *poskákat bincák* = absolvovat sexuální „trať“ v nevěstinci, *skočné*, *skočný* = poplatek prostitutce, ale také odměna přítelkyni za dobrý sex. Podobné je *smočné*, *smočný* viz odstavec „Smočit paroh“. Pro alimenty se však ustálil výraz (*cálovat*) *vocasný*.

### **\*Poťáplé, poťapané, uťáplé (praštěný, střelený, ušláplý)**

Ve starší češtině *tápit* = uhodit, zasáhnout. *Poťáplé* či *poťapané* tedy odpovídá běžnějšímu výrazu „praštěný“ znamenajícímu přihlouplý, potrhlý či pomatený. *Poťapané borec* = praštěný, potrhlý muž.

V hanáčtině ovšem *tápnót* = nešikovně šlápnout, odvozuje se to od citoslovce *táp*, které označuje „těžké“ našlapování. Od toho máme *uťáplé* = ušláplý, nesmělý, ale také unavený či odstrčený. *Po spárce sem byla morgen uťáplá* = po pitce jsem byla ráno unavená, *baba s uťáplém starém* = žena s manželem, kterého má „pod pantoflem“, *uťapaná fusbódna* = pošlapaná podlaha.

Občas se lze setkat i s výrazy *doťaplo mu* = došlo mu (v hlavě), pochopil, *tápat* = mluvit nesmysly, tlachat a *zťápat* = rychle sníst, sežrat.

### **\*Poťat (zorat, podělat, pokazit)**

Slovo pochází z jihovýchodní Moravy a v hantecových textech se objevuje jen občas. Je to dětským způsobem zjemnělé „posrat“. *Docvaklo mu, že to poťal* = došlo mu, že to zoral, *tos poťal kemo* = tos podělal, kamaráde. Synonymy jsou slova *zprasis*, *zkonit* či *zmrvit*.

### **\*Potit, upotit (krást, ukrást)**

*Zpotit* je přesmyčka výrazu *ztopit* = odcizit, ukrýt. V plotňáčtině *ztopit se* = odejít, tj. zmizet do úkrytu. *Upotil se pali* = odešel pryč, zmizel, *upotit z kasy love* = ukrást z pokladny peníze. Srovnej s odstavcem „Ztopit“.

Pro pot (slanou tekutinu vyměšovanou kůží) jsem zaregistroval v hantýrce výraz *potisko*, *zlité potiskem* = zpocení.

### **\*Potróblenec, potróblé, přitróblé, trubka (pitomec)**

Obecně *hlupák* či *pitomec*. Pozor však, není odvozeno od slova *trouba*, ale od *trup* = špalek, pařez, ale také *trubec* (u včel) a *hlupák* či *šašek*. Navíc ve staré němčině *trapp* = hlupák, blázen. Z toho vznikly odvozeniny *troup*, *trupec* (častěji *trubec*), *trupka* (častěji *trubka*) = hlupák. Pozor však: Mezi *přitróblém* a *potróblém* existuje rozdíl. S tím *přitróblém* to ještě není tak zlé. *Něni tak potróblé, aby balil vogrilovaný babáče* = není tak hloupý, aby sváděl vdané ženy.

### **Potyši a štráfci (potápky a pásci)**

Subkultura pražských *potápek*, bratislavských *potapkárov* či brněnských *potyšů*, se objevila v období II. světové války, kdy začal být i u nás populární swing. *Potápky* se jim říkalo podle jedné ze swingových figur. Jejich partnerky se v Brně nazývaly *koně*. Tato subkultura obohatila hantýrku o řadu výrazů, z nichž některé žijí dodnes. Například *baštit* – znamenalo již nejen jíst, ale nově *baštit nekeho* či *neco* = mít rád, *nátěr* = něco neočekávaného, ale též ostuda, *pinta* = úzká kravata, *praštit šnekama vo (tratec)* = jít se projít, *róry* = velmi úzké kalhoty, *sajdka*, *vlek*, *vlečňák*, *drožka* = společnice, partnerka, *s'at se* = opít se, *svingčít*, *svingovat*, *svinčít* – kromě tančení swingu se objevuje nový význam - někam jít.

Po roce 1948 byla subkultura *potyšů* potlačena. Část z nich se usadila a začala sekat dobrotu, další část začala budovat svou kariéru v tehdejším ČSM = Československý svaz mládeže. A poslední část vytvořila novou subkulturu, které se v Čechách říkalo *pásci a sajdky*. *Pásci* podle dragounu (látkového pásu) na zadní části saka. V Brně to byli *štráfci a dróže*. Jejich společným pojítkem byl rokenrol

### **Póvl (prostý lid nízkého původu, nekvalitní zboží)**

První význam pochází z německého *der Pöbel* (čti pébl) = lúza, chátra, ve starší němčině to znělo *Povel*. Do němčiny se to dostalo ze starofrancouzského *pobel* a to pochází z latinského *populus* = lid. *Pro borce s Práglu só lont'áci enem póvl* = pro Pražáky jsou vesničané jen cosi méněcenného.

Druhý význam má kořeny v rakouském slově *s Pofel*, které znamená třetí senoseč, tedy už většinou méně kvalitní seno, přeneseně tedy něco, co už za moc nestojí. V německém argotu údajně slova *Bowel* nebo též *Bofel*, *Bovel* a *Bafel* znamenala brak a bezcenné zboží. Tyto výrazy pochází z jidyš, kde *bafel* = podřadné zboží, bezcenná věc. *Žanky origoš kvalita, žádné póvl* = značkové džínsy, žádný šmejda.

### **Prágl (Praha)**

Pochází ze staročeského slova *prag* = práh v řece, brod. Aby tolik nevynikl fakt, že Praha je větší než Brno, byla použita rakouská zdobňovací přípona *-(e)l*. A tak se alespoň na úrovni slov částečně vyřešil pocit brněnské méněcennosti, zvláště když Brno zvětšíme pomocí zvětšovací přípony *-isko* na *Brnisko*.

### **Prachy, prašule (peníze)**

Slovo je známo již od 16. století, původně to byly drobné peníze. Zřejmě okopírováno z němčiny, kde *der Staub* znamená prach, ale v argotu též drobné peníze. Jiní zase říkají, že na počátku spojení *nemít prachy* bylo *(ne)mít prachnic*. *To taky koštuje nějaký prachy* = to také stojí nějaké peníze.

### **Prak, měť ju / ho jak z praku (být hodně opilý)**

Prak je zbraň metající kameny či drobné střely. Když nás takový kámen či střela zasáhne do hlavy, tak se nám zamotá a naše chůze se chvíli podobá chůzi pod vlivem alkoholu. *Měl vopicu (virózu) jak z praku* = byl pořádně opilý.

### *Práškačka, prásknót si (cigareta, kouřit, popotáhnout)*

*Práškačka* byla původně cigareta s příchutí. Před kouřením je na ní nutno zmáčknout označené místo. Ozve se jemný praskavý zvuk a do nitra cigarety se uvolní nějaká vonná silice. Zpravidla mentol. *Prásknót si* nebo také *fókat práškačku* = kouřit. Od toho je odvozen výraz *prásk* = šluk, popotáhnutí. *Dě mně práska* = nech mě popotáhnout (z tvé cigarety).

### *Praskat (spěchat)*

Ve spisovštině to znamená vydávat ostré zvuky jako výstřel či prásknutí bičem. A tady je klíč k našemu významu běžet,spěchat. Chtěl-li vozká za starých časů zrychlit jízdu vozu, *zapráskal* bičem nebo jím *prásknul* koně přes hřbety. A tak se ustálila slovní spojení *práskni do koní* či dokonce *do bot* ve smyslu ujet' či utéct. Sloveso *prásknout* se časem osamostatnilo a znamená (samozřejmě v tomto případě) ujet, utéct, zmizet či spēchat. Jeho dokonavá varianta je *praskat*. *Praské do betle* = val spát.

A jen pro zajímavost: *Praskáč* je také druh moravského tance a na Slovensku pastýřský bič.

### *Prašťené (bláznivý, hloupý)*

Synonyma jsou *šóstlé, švihlé, prdlé, látlé* či *šlahlé*. Původ všech těchto slov má na svědomí starý řeznický postup spočívající v omrácení prasete ranou pytle naplněným kameny. Tetka Picmánková nesouhlasí a spojuje tyto výrazy s otřesem mozku, který vzniká úderem do hlavy. Má za následek podrážděnost, poruchy pozornosti, soustředění a paměti. Viz odstavce „Prda“ a „Švihlé“.

### *Pravingston a levingston (správně, doprava a doleva)*

Staré české slovo *pravý* znamenalo původně správný, rovný, přímý, jdoucí bez oklik a mohlo se to týkat jak fyzické cesty, tak i jednání. Z významu správný máme odvozeno slovo *právo*. Teprve s rozvojem psaní se přidal nový význam a to označení strany či směru. Drželi jsme brko ve správné, tedy v pravé ruce. Opakem pravého byl *levý*, tedy nesprávný, nepravdivý, ale také neschopný či nešikovný. V argotu i nečestný či špatný. V němčině je situace podobná. *Richtig* znamenalo správně, pořádně, *recht* zase správně, pravdivě a *rechts* vpravo nebo doprava. Ani slova *link* a *links* neznamenal přesný opak výrazů *recht* či *rechts*. Znamenala nalevo, vlevo a naruby.

Když řekneme v hantýrce *recht storka*, znamená to pravdivá, řekneme-li *rychtik storka*, znamená to správná, dobře provedená. Když ovšem řekneme *levá storka*, znamená to, že je špatná či mizerná. Jazyková hra nám vytvořila též varianty *levingston* a méně časté *pravingston*. Výraz *levingston* dostal do vínku prakticky všechny významy slova *levý*. *Pravingston* však znamená takřka výhradně jen směr vpravo či doprava. Jak z těchto nejednoznačností vybruslit, nepomůže-li kontext? Tetka Picmánková doporučuje ve dvojznačných případech doplnit v případě směru pomocné slovo *azimut*. Takže *valíme levingston* by znamenalo, že jedeme či jdeme špatně, tedy *levě*. A pokyn *povalíme azimut levingston* znamená, že pojedeme doleva.

### ***Prcat (souložit, plísnit, nadávat)***

Je odvozeno z moravského *prčit* (*se*), které původně příslušelo kozám. Viz též odstavec „Prčit“. Popularitu mu zvedla filmová komedie *Pelíšky* od Jana Hřebejka z roku 1999. Odvozený výraz *prcačka* = soulož. *Zprcnót koc* znamenalo uvést ženu do jiného stavu, což byl z pohledu Plotňáků ovšem průšvih. Logicky řečeno prcacíma orgánama by pak měly být *prcák* a *prcina*, výsledkem pak *prcek*.

Výraz *prcina* se však zpravidla užívá jako zdvojnásobení slova *prdel*. Ale pozor, není tomu tak všude, existují kraje, kde říkají *prcina* lůnu. Na rozdíl od běžnějšího *frcina*, *frclena* či *frcna*. Pravděpodobně proto, že za starých časů se mnohem častěji souložilo zezadu, tak se jako *prcina* označovalo to, co děvče na hocha při tom vystrčilo.

V odstavci „Kartáč“ jsme si vysvětlili, jak přišlo sloveso *zdrbat* je svému významům vynadat a vyhubovat. A nastupuje opět jazyková hra: *Drbat* stejně jako *prcat* znamená souložit. Viz odstavec „Drbat“. A tak se dalo rovnítko i mezi slova *zdrbat* a *zprcat* a dostali jsme nový význam slova *zprcat* = vyplísnit, vyhubovat, vynadat. A to se zase podobá slovesu *zprdnót*.

### ***Prcek, zprcnót (malý člověk, uvést do jiného stavu, zmenšit)***

Lingvistici říkají, že slovo *prcek* je odvozeno od *šprček* (viz odstavec „Šprk“). Tetka Picmánková však nesouhlasí a spojuje toto slovo s výrazem *prcat* = souložit (viz odstavec „Prcat“). Nejprve *borec zprcne koc*, tedy uvede ji do „jiného“ stavu a malý človíček neboli *prcek* je prostě výsledek tohoto *prcání* neboli *prcačky*.

Slovo *zprcnót* (někdy i *sprcnót*) má však ještě druhý význam, a to zmenšit, „udělat *prckem*“. *Zprcl sem noty na jednu sajtnu A5* = zkrátil jsem návod na jednu stránku A5, *dyž wav přeexlujeme na mp3*, *zprcne se na polovic* = když formát wav změním na formát mp3, zmenší se na polovinu. Občas uslyšíme, že se *zprcla majda*, tedy srazila se omáčka. Domnívám se však, že správněji by bylo *zgrcla se*.

### ***Prčit se, paprčit se (odporovat, unáhlit se, zlobit se)***

Staré moravské slovo *prča* znamená koza. *Prčit se* = plašit se nebo bláznit, *zprčit se* znamená být nevyzpytatelný nebo tvrdohlavý či splašený jako koza. Kdo vodil v dětství kozu na pastvu, ví, o čem je řeč. V dnešní hantýrce znamená *zprčit se* unáhlit se či udělat lehkomyšlné rozhodnutí a také rozčílit se či neustoupit. Viz též odstavec „Prcat“.

Příklady: *čokl se zprčil a rafl mě do lýtka* = pes se zachoval nepředvídaně a kousl mě do lýtky, *fotr se zprčil a vykopl mě z domášova* = otec se naštvál (nebo udělal nerozvážené rozhodnutí nebo neustopil) a vyhodil mě z domu, *líce jak zprčená* = běhá jak splašená, *zprčená roba* = splašená či poblázněná ženská.

V některých oblastech zjemnili *prčit* na *paprčit*, ale toto slovo nemá nic společného s *paprčou* ve významu ruka či končetina. Znamená to odporovat či vymezovat se vůči něčemu. Například *paprčit se* = zlobit se, rozčilovat se, ohrazovat se, oponovat, *napaprčené* = uražený, naštvaný, podrážděný, *nepaprč se, je ti to prd platný* = neodporuj, nemá to cenu, *stopni to paprčení* = přestaň se zlobit, uklidni se, vychladni. *Zpaprčit se do něčeho* znamená na Hané též zbláznit se do něčeho.



Tetka Picmánková má ovšem k výše uvedenému několik poznámek. Říká především, že *paprčit* se má k *prčit* asi tak, jako *pabl* k *blbovi*, nejde tedy o žádné zjemnění. Jedná se o chování, za které může zejména mladší jedinec dostat přes *paprče*, tedy přes ruce. A komu se *paprče* nelíbí, může uvažovat o papučové jazykové hře: byt jak papuč → napapučené → napaprčené.

### *Prčit se (čnět, vypínat se)*

Toto sloveso je krásným dokladem toho, jak je naše vyjadřování deformováno korektností a puritánstvím. *Gracna se prčí nad gajblem* – hrad se vypíná nad údolím. Kde to autor proboha vzal, řeknete si. *Prčit se* znamená hárat u koz, bláznit u lidí, ale vypínat se nebo čnít?

Jenže ve staré češtině existovalo sloveso *píčit se*. Znamená vyčnívat, čnět či ukazovat se. A jsme doma, původně *se gracna píčila nad gajblem*. Jenomže toto sloveso je pro slušňáky nepřipustné, a tak autor pustil fantazii z uzdy a použil velmi podobně znějící *prčení*. Jakkoli to budou jednou vysvětlovat naši lingvistici? Naši předkové klidně *vypíčili bauchec* = vystrčili břicho. Toto sloveso je příbuzné nářečnímu výrazu *vypučit* = napřímít se, vypnout se do výšky (podle Slovníku spisovné češtiny) a také výrazu *napučený* = nadutý, nafouklý a dokonce i výrazu *pučet* = rašit, začít se vyvíjet.

### *Prd (nic)*

Jsmo zpravidla neradi, když je našemu prdění někdo přítomen. Pokud náhodou náš *prd* někdo uslyší a zeptá se „co to bylo“, zpravidla odpovíme, že nic a třeba přidáme frázi z pohádky O perníkové chaloupce, že to jen větříček. Z *prdu* jsme tímto způsobem udělali nic a ujalo se to. Existují i hypotézy, že sám *prd* je něco velice nicotného, co nestojí za řeč. Lze namítnout, že takzvaný vydatný *prd* na sebe upozorní na vzdálenost několika metrů. Ale budiž. Takže *je to k prdu* či *na prd* = je to na nic, *leda prd* = jen, pouze, akorát nic.

Existuje spousta frází obsahující slovo *prd* ve významu nic. Například *honit prdy* = lenošit, zabývat se maličkostma (doslova *honit nic*), *prd platný* = málo platný, marný (doslova *nic platný*), *fachčit z prdu óbrfíšlu* = zveličovat, *nehóknót ani prd* = mlčet, *gómat prd* = nevědět, *je mně po tym prd* = nic mně po tom není, *je mně to na prd* = je mně to na nic.

Existuje také názor, že se původně nejednalo o slovo *prd*, ale o *prť*, což je v tomto případě podstatné jméno utvořené od *prťavý* = maličký, nicotný.

### *Prda, prdlé (rána, praštěný, potrhlý, opilý)*

Toto populární slovo je odvozeno od prastarého všeslovanského slova *prd* = únik střevních plynů a zvuk s tím spojený. A protože některé *prdy* mají zvukovou razanci menší bomby, dotvořil si lid pro ně pojmenování *prda* = rána. A slovo *prdnót* dostalo další významy – udělat ránu, třísknout, prásknout, praštit. *Prdl to nekam* znamenalo původně hodil to někde a ozvala se *prda*. A jazyková hra postupně ten zvukový efekt upozadila: *prdni to nekam* → třískni s tím někde → práskni s tím někde → prašti s tím někde → dej to někde. Anebo také takto: udělalo to *prdu* → *prdlo to* (prasklo to) → přetřhlo se to. A nakonec pořádnou *prdu* udělá také výstřel či výbuch, takže *prdnót* dostalo také významy vybuchnout či střelit.

Protože *prdnout* = praštit, dostáváme se k významu *prdlé* = praštěný ve smyslu ztřeštěný, potrhlý či hloupý. *Prdnót v kuli* = zbláznit se. A jelikož opilý připomíná ztřeštěného, dostalo *prdlé* nebo také *prdnuté* i tento význam.

Vypadat blbě můžeme vyjádřit spojením *mět ranu*. Hantýrka ztotožnila i zde *ranu* a *prdu* a tak *mět prdu* = vypadat hrozně či směšně.

### ***Prdel (zadnice, legrace, zapadákov)***

Z prastarého výrazu *prd* (řecky *perdo* = prdět) je odvozeno slovo *prdel*. V tomto základním významu je *prdel* zdrojem *prdů*, tedy zadek, zadnice nebo vzletně řečeno hýždě. Na rozdíl od mimobrněnské moravštiny se tento výraz v hantýrce v tomto původním významu moc nepoužívá a tak je nebudu podrobněji rozebírat.

Podívejme se však na přenesené významy: *dělat si prdel* = dělat si legraci, *je po prdeli* = legrace skončila, *bez prdele* = bez legrace. Pochází z moravského *dělat si prču* záměnou slova *prča* za podobně ale razantněji znějící *prdel*. *Prčít* znamenalo původně běhat a pářet se, *zprčit se* pak zblbnout. Například na Hané *zprčit robu* = pobláznit děvče.

A protože nahatou zadnici neboli *prdel* v našem kulturním okruhu příliš nevystavujeme a spíše ji skrýváme, přešlo toto pojmenování také na oblasti, které nemáme na očích, jsou daleko či jsou nějakým způsobem skryté. Řekneme-li *prdel světa*, je to místo někde na konci světa. V Brně však spíše řekneme, že *je to někde v gébišu*, což znamená v podstatě totéž.

Několik dalších příkladů užití slova *prdel* v hantýrce: *Dostat od nekeho 1:9 na prdel* znamená ve sportovním slangu prohrát 1:9, *dat 9:1 na prdel* = porazit 9:1. *Dat něčemu na prdel* = zkazit to, *pasovat jak prdel na kakáč* = padnout jako ulité, někdy až hodně na knap, *černoprdelník* = kněz, původně lidovec, *modroprdelník* = ódeesák, *jednoprdelník* = sám řidič v autě, přeneseně auto s jedním řidičem, *hodit prdelo* = rozpohybovat se, pohybovat se, *mět něčeho plno prdel* = mít toho hodně, *vysypat prdel* = vykadit se.

### ***Prdelit se, prdelkovat se, uprdolit se (být někde, usadit se)***

*Prdelit se* znamená být svou prdelí někde přítomen či dokonce tam s ní zavazet. Téměř totéž znamená *prdelkovat se* – okounět někde, potloukat se někde. Pozor však, *prdelkovat* (bez *se*) znamená chodit někomu pořád za prdelí a to v záporném slova smyslu, tedy *přísluhovat* mu.

Slovo *prdelit se* má několik odvozenin. Všechny souvisí s přesunem *prdele*. *Uprdelit se* (původně *uprdelit*) znamená v podstatě umístit *prdel* někam. *Uprdelit se na seslu* = posadit se na židlu, *uprdolili se na víkend u rybála* = usadili se na víkend u rybníka. *Vyprdelit se* (z *putyky*) znamená odejít odněkud (z hospody), *vodprdelit se* = odejít, opustit nějaké místo a *doprdelit se nekam* = dorazit či dojít někam, *vprdelit se nekam* = nacpat se někam, např. do úzkého prostoru.

### ***Prdět (přesouvat se někam)***

Základní význam slova *prdět*, tedy vypouštět střevní plyny mnohdy za zvukového doprovodu, se v naší hantýrce téměř nepoužívá. Občas se setkáváme se slovesem *prdět* ve významu pohybovat se (zpravidla na nějakém dopravním prostředku a zpravidla i pomalu) za prdivého či divně chraplajícího zvuku. Takže můžeme *nekam prdět*, *vodprdět* či *z nekama připrdět* a to

vše zpravidla na nějakém *prdoletu*, což je zpravidla malý motocykl, ale může to být i jakékoli podobné zvuky vyluzující vozítko. Příkladem může být lidové vozítko *Traboš* neboli Trabant. Například *k portu připrděl šíf* = k přístavišti přijela motorová loď, *hópl na fichtla a vodprděl pali* = naskočil na malý motocykl a odejel pryč.

Od slova *prdět* je odvozeno několik dalších, ale v hantýrce ne příliš rozšířených, výrazů: *uprdlé* = nesebevědomý, velmi opatrný, nadměrně slušný, *naprdnót si* = *trhnót si haksnó* = nic nebude. Lze je „vysvětlit“ nahrazením slovního základu „*prd*“ výrazem „*nic*“. Výjimkou je *byt naprděné* = *byť naručené* = být uražený.

### ***Prdnót si lajnu (dát si dávku drogy)***

Slova *prdnót* = dát něco někam jsme si již rozebrali. Synonymy jsou v tomto posledním případě výrazy *šlehnót* či *šupnót*. S mnohými významy slova *lajna* jsme se seznámili také. Proč je však v drogovém slangu *lajna* dávka drogy? *Lajna* byla původně taková dávka sypké drogy, např. kokainu či pervitinu, která měla tvar ploché čáry nasýpané na nějakém malém pevném předmětu či na hřbetu ruky. V tomto tvaru byla připravena k nasátí nosem. Postupem času se změnil význam slova *lajna* a dnes se tím rozumí obecně dávka drogy.

### ***Pré (přednost, volnost působení)***

Převzali jsme od francouzských vojáků, kteří vyžadovali mít přednost (zejména v jídle a pití) před místními obyvateli. Mít přednost se francouzsky řekne buď *préférence*, nebo *préséance*. To jsme zkrátili na *pré* a doplnili význam volnost, původně to byla volnost v tom, co si vojáci vezmou. Takže *dyž micmen není v koplíně, mausny majó pré*, znamená to, že když kocour není „doma“, mají myši volnost v působení. Podobný výraz existuje i v němčině a to *das Prä* (čti *pré*) = přednost.

### ***\*Prevít (neřád, mizera)***

Pochází ze středověké latiny, kde *prevét* = latrína, v našich krajích bychom řekli hajzl. *Můj staré je pěkné prevít, chlašče a nedává mně love* = můj manžel je pěkný hajzl, pije a nedává mi peníze.

Tetka Picmánková doplňuje, že pokud řekneme o malém dítěti, že je to *prevít*, nemyslíme tím, že je to hajzl. Původně to byl totiž *převít*, človíček, který se musí neustále převínovat, přeneseně pak nesamostatný jedinec, který nás neustále zaměstnává. *Ten náš prevít zaséc hodil bruncnu do textilu* = ten náš „hajzlík“ se počural.

### ***Prézent (dar)***

Docela univerzální evropské slovo, anglicky *present*, německy *das Präsent*, francouzsky *présent*, italsky *prezente*, polsky *prezent*. V hantýrce *gafnót présent* = dostat dar, *masné présent* = drahý dar, *présent hrubé* = kniha, hračky pod vánočním stromečkem, *présent jemné* = oblečení pod stromečkem, *présentem* = darem. Také malým zlobivým dětem se často říkalo ironicky *ty si ale présent*. A opravdu to znamenalo, že jsou pro rodiče či vychovatele v tu chvíli „nemilý dáreček“.

Podobně znějící spojení *prezent canc* = prezentace, představení něčeho však pochází z jiného univerzálního slova, něm. *die Präsentation*, angl. *presentation* atd.

### **Prézla (strouhanka, protivná bába)**

Rakousky *s Brösel* = strouhanka, ale také zlost a mrzutost. Z toho utvořila hantýrka význam *prézla* = mrzutá, zlostná, zpravidla stará žena. Sloveso *bröseln* znamená, kromě základního významu drobit či rozpadat se na drobky, také rychle se pohybovat. Odsud pochází slovo *brósit* z hantýrky, znamenající chodit, obházet a slídit. Viz odstavec „Brósit“. *Zabalil mixnu s hysterickó prézló* = přestat bojovat s hysterickou bábou

### **Prkenica (peněženka)**

Původně to byla schránka na písemnosti z tenkých prken. Takto se uchovávaly cenné listiny již ve starověku. V patřičně zmenšené variantě se pak uchovávaly a přenášely papírové peníze. Výraz *prkenica* je u nás znám již od 16. století. Někteří tvrdí, že *prkenica* je zkomolené francouzské *portefeuille*, což jsou tuhé obdélníkové desky s kapsami na bankovky.

Poznámka: původní evropské bankovky neboli směnky byly poměrně velkého formátu, zhruba dnešní A5-A4. Byly to cenné papíry, které si člověk nebral k hokynáři, ale tu "*naditó prkenicu*" měl uloženu doma.

### **\*Prndy (řeči, často hloupé či zbytečné)**

Podle tetky Picmánkové jsou *prndy* modifikované *pindy*, viz odstavec „Pindat“. *Prndáme vo zonkách* = žvaníme o písničkách, *prndáme po anglánsku* = mluvíme anglicky, *voprndat neco* = okecat něco. Pozor však, *prnda* v plotňáčině byl prak.

### **Probíhat, probíhačka (konat se, spolčit se, vystoupení)**

Význam *konat se*, *dít se*, *odehrávat* nemusím snad rozepisovat. *Proběhla rozlučková* = odehrálo se loučení, rozloučili jsme se, *probíhala hustopeč* = odehrávala se tlačenice, bylo narváno, *probíhaly storky, že...* = vyprávělo se, že... V posunutém významu *probíhačka* = představení či produkce. *Probíhačka dechny* = vystoupení dechovky.

Zajímavější jsou významy spojení *probíhat s někým* = *spolčit se s někým*, *chodit s někým*, *být zajedno s někým*, *být na jeho straně*. Obecněji to znamená dělat něco spolu. Zde je velmi důležitý kontext. *Kalósek probíhá s koc* = chlapec chodí s dívkou.

Několik dalších příkladů: *V paluši probíhalo rumenige* = v hospodě se pil rum, *ajda tehdá u nás eště neprobíhala* = AIDS tehdy u nás ještě nebyl, *kdy máš probíhačku* = kdy máš vystoupení, *hókli vojclům, at' probíhajó s nama* = řekli vojákům, aby se přidali k nám, bojovali s náma, *probíhala teplotchna* = bylo horko, *v bedně tehdá probíhal černobil* = televize byla tenkrát černobílá. Původní význam se zachoval v *probíhat luftem* = letět vzduchem.

### **Profláknót, profláklé (prozradit, známý)**

O slově *fláknót* znamenajícím praštit jsme si již něco řekli. Můžeme říct, že *profláknót* či lépe *proflákat se* znamená „propráskat se“, *probit se* z utajení či soukromí na světlo světa, ukázat se světu a tedy prozradit se. A co je prozrazené, se začíná šířit a stane se známým. Tento postup odvození významu je použit i u slova *prolátnót* a dal by se zopakovat i u slov *propálit*, *provařit* a *provalit*, tedy dostat příslušnou tajnou informaci z „uzavřeného“ prostoru na světlo světa. Viz odstavec „Provařit“. *Tak já to teda profláknu* = já to tedy prozradím.

### ***Prohóz, prohazung (procházka)***

Někteří říkají, že se jedná o složeninu rakouských slov *pro* = na, za, *pro* + *di Hase* = hezká mladá žena, doslova zaječice, my bysme řekli „zajíček“. A že *valit na prohóz* původně znamenalo jít za mladou hezkou ženou. Výraz *prohazung*, variantně *prohazuňk* měl vzniknout z *prohóz* záměnou koncovky.

Tetka Picmánková kroutí nad tímto odvozením hlavou. „To už by mně bylo milejší slyšet v tom *provětrat hózny*.“ Podle ní je *prohazung* poněmčelé procházení a *prohóz* zkrácená varianta tohoto slova. *Hodit prohóz* či *dat prohazung* znamená jít na procházku.

Varianta *prohazuňk* doplnila v některých vesnicích zajímavým způsobem slovo *špacír* = procházka odvozené z německého *spazieren* = procházet se. *Špacír* je zde procházka spojená s čerstvým vzduchem či krásou okolí, *prohazuňk* pak procházka, na které se „prohazují“, „přehazují“ či „rozhazují“ slova za účelem získání nových informací. Jinak řečeno, *prohazuňk* jsou tam drby za pochodu.

Zaregistroval jsem též soudobější alternativní význam slova *prohazung* = předváděčka, předváděcí akce. Původně pravděpodobně *prohauzung*. Tento význam se pojí s podomním prodejem neboli s *hauzírováním*. Německy *hausieren* = chodit od domu k domu a nabízet zboží a *das Haus* = dům.

### ***Projet (prohrát, přijít o něco)***

Běžný význam tohoto slova je pomocí jízdy se skrze něco (například skrze bránu) někam dostat nebo procestovat nějakou oblast. Kde se však vzaly významy *prohra*, *neúspěch* či *ztráta*, např. *projet mlatu* = být poražen, *prohrát* nebo *projet tajm* = zmeškat či promarnit čas? Tento význam se váže k tzv. mýtům. Viz též odstavec „Akcíz“. Za starých časů bylo tomu, kdo projel mýtem bez zaplacení, zabaveno převážené zboží. A takto se sloveso *projet* spojilo se ztrátou, původně zboží, později i úspěchu či vítězství. *Projet sázku* = prohrát sázku, *projet špil* = prohrát ve hře.

### ***\*Proladit do plusu, do minusu (zlepšit, zhoršit)***

Specificky brněnské výrazy, které se týkají jak lidí, tak věci. *Proladit se do minusovky* = zkazit si náladu, *prolad' mě do plusovky* = zlepši mi náladu. Ovšem *proladit*, *poladit mozkovnu* = zvýšit výkon mozku či hluboce se zamyslet, *proladit krkovičku* = udělat dobře krku, zpěvák rozezpíváním se, žízňivý napitím se.

### ***Prométeus, hodit prométea (zapálit oheň)***

*Prométheus* je postava z řecké mytologie, zjednodušeně řečeno polobůh, který daroval lidstvu umění rozdělávat oheň. *Večír natahali holcnu, hodili prométea a při fajeru vařili na klofny* = večer nanosili dřevo, zapálili a u ohně hráli na kytary.

### ***Propálit (prozradit, zesměšnit)***

O pravděpodobném vzniku významu *prozradit* jsme si již řekli v odstavci „Profláknót“. Když na někoho něco nemilého prozradíme, tak ho vlastně zesměšníme, a je to z jeho pohledu průšvih neboli průser. A k těmto slovům bylo dotvořeno další – *průpal*, znamenající



v nejobecnějším významu průšvih. Podobně vzniklo i slovo *průvar* o prakticky stejném významu.

Tetka Picmánková doplňuje naši hypotézu o fakt, že v německém slangu prozradit informátora = *verbrennen*, a toto sloveso znamená současně i spálit, opálit či přepálit. Podobné německé sloveso *durchbrennen* znamená přímo ohněm propálit. I zde mohou být kořeny významu slova *propálit* v hantýrce. *Nekdo to propálil na sociálce* = někdo to oznámil (udal) na sociální odbor.

### ***Prošustrovat, šustrovat (prohospodařit, promarnit, flákat se)***

Německy *der Schuster* = švec, ale i fušer a packal. Německy *schustern* znamená nejen ševcovat, ale také živořit, hovorově také fušovat či flákat se. Rakousky *verschustern* = založit, zastrčit, zašantročit. *Prošustrovat love* = zašantročit peníze, mít manko, *prošustrovat erbec*, *erbovačku* = prohospodařit dědictví.

Promarnit neboli *prošustrovat* lze i čas, přeneseně tedy *šustrovat* = flákat se. *Šustroval v paluši* = marnil čas v hospodě. V železničářském slangu *šustrovat* = nabírat zpoždění, strojvůdci, který často šustruje, říkají ovšem *hrabal*. *Córák šustroval v Tetčicích*, *šnelcuk vod Brniska měl sekýru* = osobák nabral zpoždění v Tetčicích, rychlík od Brna měl zpoždění.

### ***\*Protahnót (pohybovat skrz něco)***

Původní významy jsou prodloužit, pročistit (komín) a pohybovat něčím skrze něco. V hantýrce *protahnót ciferník* = zašklebit se, *protahnót štylko* = narovnat se, ale také zacvičit si, *protahnót pastelky (aus)* = projít se, proběhnout se venku, *protahnót kočár* = provětrat, projet auto, *protahnót fajrákem, přes gril* = upéct, ugrilovat, *protahnót trubky čechrem* = napít se piva, *protahnem to roló* = projdeme nádražím, *protahnót hůlku* = masturbovat.

### ***Provařit (prozradit)***

*Vařit* = mluvit, říkat, *provařit* = promluvit či prořeknout se, přeneseně pak prozradit či odhalit utajované. *Provařil to* = prozradil to. V rozhlasovém slangu znamená *provařit* často vysílat. Tedy neustále *vařit do éteru*.

Každé prozrazení znamená průšvih, průser. A tak tento význam přešel i na slova *průvar* a *provar*. Časem začala hantýrka takto označovat problém jako takový.

### ***Provětrat (vyčistit, vyvenčit)***

Jestliže v hantýrce *provětráváme*, jedná se o očistu nebo pohyb. *Provětrat makovicu* = vyčistit si hlavu (nemusí to být zrovna čerstvým vzduchem), *provětrat ovary (bubny) merchnó* = odpočinout si uším, „pročistit si“ uši (bubínky) poslechem pohádky, *provětré si bubny* = dobře poslouchej, *provětrat kostru* = jít ven, na procházku, *provětrat žraloky, pedy* = jít se projít, *provětrat létka* = projet se na kole, přeneseně *provětrat šrajtoflu* = vyčistit peněženku, tedy utratit hodně peněz.

### ***Prskat, voprsklé, voprásklé (zlobit se, drzý)***

Starý slovanský výraz *prskat* označuje jev, kdy odněkud vyletují jiskry či kapičky tekutiny včetně slin. Naši předkové dobře věděli, jak se kočka chová v přítomnosti cizího psa – *prská*

a takto vyjadřuje jak strach, tak agresi. A tak se stalo sloveso *prskat* synonymem pro hněvat se či zlobit se. Jiným slovem řečeno jiskřit zlobou či vztekem.

Kdo *prskal* neustále, byl *voprásklé*, tedy drzý, nestydatý či troufalý. Odsud pochází podle tetky Picmánkové i zkomolenina *voprásklé*, která nemá dle ní nic společného s práskáním, jazyková hra tam prostě vložila samohlásku. Jiný pohledy na slovo *voprásklé* viz odstavce „Voražené“ a „Šibnót“.

Další příklady z hantýrky: *Že su tak voprásklé?* = že jsem tak smělý?, *naprskat do gramca* = oplodnit (viz odstavec „Gramec“), *prskat do rolety* = v duchu se smát. Tou roletou zde původně byla ruka (prsty), která zakrývala obličej, aby smích nebylo vidět.

### **\*Prubnót, průba (vyzkoušet, zkouška)**

Variantně *voprubovat*, v okolobrněštině i *prubírovat* či *prubířovat*. Německy *die Probe* = zkouška, ukázka, vzorek, pokus. Odpovídající sloveso je *proben*. *Průba z matiky* = zkouška z matematiky, *(štych)průba u krejčířa* = zkouška (rozpracovaného zestehovaného oděvu) u krejčího, *prubnót hemdu* = vyzkoušet si košili, *prubnót repete* = zkusit zopakovat, *prubnót novodurovó káru* = vyzkoušet nové auto, *járama voprubované* = léty vyzkoušené. Ve škole však raději děcka *neprubujeme*, ale *tasíme* = vyvoláme nebo *testujeme* či *házeme testovačku z (matiky)*.

### **Prudit, vopruz, zpruzené (otravovat, štvát, otrávený)**

Je to kombinace starších českých výrazů *opruditi* = pálit, jítřit, rozněcovat a *průze* = prudce, rychle. *Fest mě to prudilo* = velmi mne to štválo, *švestky prudiťo* = policajti otravují. *Napruzené* či *zpruzené* = otrávený, našťvaný, *pruda* = otrava, *prudič* nebo také *vopruz borec* je nespokojenec, který stále brble, rýpe, poučuje, rozčiluje, opravuje, prostě dělá vlny ve sklenici vody.

Tetka Picmánková předložila hypotézu, že *prudit se* znamenalo původně mít špatnou náladu kvůli *opruzenině* zvané také *vlk*. Označení fyzické *opruzeniny* pochází ze starého výrazu *obrudit* = zrudnout, zřervenat. A proč se říká *opruzenině vlk*? Výraz *der Wolf* znamená v němčině jak *opruzeninu*, tak i zvíře vlka.

### **\*Prut (tiscovka, penis, ocas)**

*Prut* ve významu tisícikoruna je výsledkem poměrně jednoduché jazykové hry: tisícovka → ticka → tyčka → tyč → klacek → prut. *Zabrémovat tři pětky prutů* = zaplatit třicet tisíc. Podle tvarové podobnosti je *prut* také penis a v mysliveckém slangu ocas psovitých šelem. *Vobtahnot si prut, dlachnit prut* = masturbovat, *vyráchat prut* = zasouložit si, *mět prut v polotovar* = mít špatnou erekcí.

### **Prygl, prygl (klacek, historka)**

Německy *der Prügel* = klacek, obušek, tlouk, kyj a *die Prügel* = bytí, nářez, výprask, ale také penis. Rakousky *da Prigl* = tyč, páka, tlouk, sloupek, ba i metla. V hantýrce *prygl* = hůl, klacek, lať, *špacír prygl* = vycházková hůl, *kingálské prygl* = královské žezlo, *kalené prygl* = oštěp, *valit prygle pod haksny* = házet klacky pod nohy, přeneseně též vytvářet překážky, *v dózně mně valijó těžký prygle* = mám hodně starostí.

Kde se však vzal význam *prygle* = historky, písničky a legrace? Tetka Picmánková přišla s hypotetickou jazykovou hrou: příhoda → prihoda → prigoda → prigda → prigla. Takže *prygla* = historka, přeneseně i záležitost, *těžký prygle* = veselé historky, vtipy, *békat prygle* = zpívat „kusy“, písničky, *hafo pryglů* = hodně legrace, historek či písniček.

### ***Prygl nebo Prigl? (přehrada)***

Slovo *Prigl* vzniklo mezi kníničskou mládeží v době, kdy se do brněnské řeči začaly dostávat anglicismy jako *storka*, *džanky*, *láv* či *lajf*. *Prig* znamená v hovorové angličtině jak zloděj tak krást. Ale proč zloděj? Protože nová přehrada ukradla původním obyvatelům Kníniček jejich domovy. O této skutečnosti píší podrobněji na svých webových stránkách.

Odvozování jako že brněnská přehrada má tvar podobný obušku českého Honzy, tedy *pryglu* (z německého *der Prügel* či rakouského *Prigl*, viz předchozí odstavec), je přinejmenším úsměvné. Ale jedno podepření této klackové hypotézy jsem přece našel. *Prügeldamm* se řekne německy palisádová ohrada či hráz. Byl to posměšný výraz brněnských Němců pro tehdy stavěnou Kníničskou přehradu.

Autorství tohoto je též různými pamětníky připisováno Frantovi Kocourkovi a také jistému mně neznámému Milanu Procházkovi. Nu, obrázek si udělejte sami.

### ***Prý***

Nyní uděláme cimrmanovský krok stranou a povíme si něco o zvláštním cajzlovském slůvku „prý“. Původně se říkalo *prej*, ale obrozencům v 19. století se koncovka *-ej* nelíbila, a tak *prej* „zmodernizovali“ na *prý*. Jenže to *prej* bylo zkrácené původní slovo *pravěj*, znamenající vyprávějí či říkají. A tak by bylo namístě překládat spisovné „prý“ do brněnštiny ne jako *pré*, ale slovesy *hókat*, *hantýrovat*, *zahlásit* nebo spojením *de hantec*. Ne vždy je to ale možné.

Prý je na tom už lépe = *De hantec, že už je na tym lepšéc.*

Přišel pozdě, prý nejela tramvaj = *Doklapal pozďéc a hókl, že nevalila šalina.*

Přišel a prý: „Tak jdeme!“ = *Doklapal a zahlásil: „Tak valíme!“*

### ***\*Pryžovka (dívka tmavé pleti, cigánka)***

*Pryž* se vyrábí z kaučuku, častou příměsí jsou saze, a proto je základní barva *pryže* černá. Samotné slovo *pryž* bylo utvořeno v polovině 19. století ze slovesa pružný. *Pryžovka* v technickém slangu je pryžová podložka, v hantýrce ovšem dívka či žena barvy pryže, zpravidla cigánka. *Kajloval love vod arabášských pryžovek* = mámil peníze z tmavých Arabek.

### ***Přechcat, přescat, přečurat (převézt, přelstít, ošidit, napálit)***

Abysme si vysvětlili tato slova, musíme se nejprve podívat na sloveso *převézt*. Na počátku byla následující situace, která se vyprávěla na jihu Moravy. Dráb pronásledoval potulného umělce a věstce v jedné osobě, který ošidil místního rychtáře o nějaké peníze. Hříšník přiběhl k převozníkovi, a ten mu ukázal cestu do blízkého lesa. Když se záhy dráb ptal, kudy stíhaný šel, řekl, že jej převezl na druhý břeh řeky Moravy. A tak se i dráb nechal *převézt* (na druhý břeh) neboli oklamat.

Vézt někoho na loďce se řekne německy *schiffen* (čti šifen). Základní význam je sice plout, ale v hovorové řeči také močit, čurat neboli scát, což se před staletíma na rozdíl ode dneška běžně říkalo. *Überschiffen* pak znamená nejen převést na lodi, ale také *přečurat*, *přechcat* či *přescat*, přeneseně také oklamat.

Někteří říkají, že tento význam slova přečurat jsme převzali od Eskymáků, kteří v jednom ze svých rituálů přečurávají rameno svého kolegy. Tetka Picmánková zase tvrdí, že to souvisí se soutěžema školáků, kdo dál dočurá. Pořádaly se v dobách, kdy ještě nebyly ve školách zavedeny keramické pisoáry. No a vítěz přečural všechny.

### ***Přetraverzovat, traverz (přejet, překročit, přesun)***

Pochází z anglického *traverse* = překročit, překřížit, přemostit, pohybovat se napříč. V hantýrce *přetraverzovat* = přejet, překročit, ale i přemístit. *Přetraverzovat štreku* = přejít cestu, silnici, *přetraverzovat lenu* = přejet řeku po mostě nebo na lodi, *dat traverz štatlem* = projít se městem. V horolezecké hantýrce je *traverz* postup ve vodorovném směru.

### ***Přicmrndnót (ochomýtat se, přilít, připálit)***

První význam výrazu *přicmrndovat* je odvozen od slovesa *mrdat*, které znamená pohybovat se (v tomto případě okolo někoho) sem a tam. Pro snazší výslovnost tam naši předkové přidali navíc „n“. *Přicmrndovat* či *přicmrndávat* znamená poskakovat okolo někoho, ochomýtat se, pomáhat s nevelkou angažovaností, přeneseně též kibicovat v kartách nebo v divadelním slangu hrát malou roli s krátkým textem.

Druhý význam výrazu *přicmrndnót* něco někam či k něčemu znamená přidat něco, například vody nebo nějakého sypkého materiálu. Je odvozen jazykovou hrou od zvukomalebných výrazů *crkat* či *crčet* vyjadřujících původně zvuk proudu tekutiny stříkající do nádoby. Jazyková hra by mohla vypadat takto: *crčet* / *crkat* → *cvrčet* / *crndat* → *cvrndat* → *cmrndat*. *Cmrndat* či *ucmrndávat* znamená rozlévat, ukapávat. *Vycmrndlé* je ten, u koho došlo k *vycmrndání* životní šťávy, tedy neduživý či nemocný, přeneseně i pohublý či pobledlý, nevypadající vůbec dobře. Je-li však někdo *vycmrndlé* či *vycmrndané vod lovů*, je bez peněz.

Třetím významem výrazu *přicmrndnót* je připálit. Lingvistici hovoří o starém moravském *smoudit* = opalovat se na povrchu. Toto slovo žije stále ve slovenštině, kde *prismudnúť* = připálit a *smud* = hustý, černý, štiplavý dým. *Prismudnúť* bysme mohli doslova přeložit jako *přismradit* nebo také *přismrndnót*. A odsud již není daleko k *přicmrndnót* či *přicmrndnót*.

Příklady: *Jeden hantýruje storku*, *druhé mu přicmrndává* = jeden vypráví příběh, druhý ho doplňuje, *přicmrndni do kastróla ešče trohec vasrovice* = přilej do hrnce ještě trochu vody, *přicmrndly se mně bacóchy* = připálila jsem koláče.

### ***Přifařit (připojit, přičlenit)***

Nesouvisí s podobným slovem *přivařit* = připojit k sobě svařením. Původně to znamenalo připojit obec bez fary k obci s farou. Samotné slovo *fara* k nám přišlo z němčiny, kde *die Pharre* či *das Pharhaus* = obydlí správce farnosti (tj. nejmenší církevní správní jednotky s vlastním kostelem) a to údajně pochází z latinského *pároikos* = vedle bydlící, soused.

Příklady: *přifařila se k nám další sajtna* = přidala se k nám další skupina, *přifařil se k nám* = přišel a přidal se k nám, *valil sem na raku a přifařil se ke mě čokl* = jel jsem na kole a přidal se ke mě pes, *Kyničky přifařili k Brnisku* = Kníničky připojili k Brnu.

### **Přízřenky, Prizničky, Prajznice, Prajzničky (Přízřenice)**

Německy *Priesnitz* či *Prüsnitz*. Naši historici vykládají původ tohoto jména ze srbského *prizen* = daleko vidět. No nevím, možná za dobré dohlednosti dohlédnou přízřeničtí na pálavský Děvín, ale to je pouhých 30 km.

Tetka Picmánková ovšem razí hypotézu, že Přízřenice byly původně *Přezřenice*, tedy obec, kterou okolní obce přezírali, tedy povyšovali se nad ni. O fyzické vidění se vzhledem k rovinatému terénu jednat nemůže.

Jiná hypotéza hovoří o tom, že v bažinách v okolí meandrujících řek Svratky a Svitavy se objevovaly bludičky, které strašily místní obyvatelstvo. Staročeské sousloví *miesto přezřenia přěstracha* = místo zjevování se přízraku se časem zkrátilo na pouhé *přezřenice* či *priezřenice*.

Když se ale podíváme do němčiny, zjistíme, že v Sasku, což bylo původně slovanské území Horní Lužice, mají také říčku i město *Priessnitz*. Němečtí etymologové skládají toto jméno z hornolužického slova *breza* a přípony *-nica*, tedy Březnice. Což je místo, mající nějaký vztah k břízám. A pokud se vám zdá, že Horní Lužice je od nás příliš vzdálená, tak slovo *breza* žije i v bulharštině, slovinštině, srbocharvatštině a také ve slovenštině. Tak si vyberte.

### **PŠM ubóchnót (proškolit)**

Starším mužům nemusím vysvětlovat, ženám, mladším mužům a nevojákům však ano. Armáda si libovala ve zkratkách. PŠM (politické školení mužstva) bylo pravidelné týdení školení vojáků ZS (základní služby) podle daných směrnic a podle aktuální politické a společenské situace. Konalo se v PVS (politicky výchovné světlici), kde byla televize, teplo a někdy na vojenské poměry též docela útulno. Zvyšování politické uvědomělosti mužstva totiž muselo probíhat za všestranně příznivých podmínek. Školení prováděl VČ (velitel čety), někdy i ZVP (zástupce pro věci politické) a každoročně byla úroveň znalostí a připravenosti vojáků prověřována takzvanými PBP (prověrkama bojové připravenosti). *Ubóchla mně PŠM vo džendrovým balancu* = proškolila, seznámila mě s problematikou genderové vyváženosti.

### **Pucovat (čistit, lhát)**

Základní význam *pucovat* = čistit vznikl z německého *putzen* = čistit, leštit, zdobit, strojit. *Bét napucované* znamená tedy být naleštěný, nastrojený nebo vyfintěný. *Bét v pucu* znamená být v pořádku, hezky oblečený, *dat neco do pucu* zamamená uvést něco do pořádku, uklidit, vyčistit, opravit a to nejen na fyzické úrovni, ale třeba nedorozumění či konflikt.

Kde se ale vzal ten význam lhát? Existuje moravské slovo *spucovat* = všechno sníst, zpravidla rychle a s chutí. Je to doslovný překlad německého *ausputzen*. Podobná slova jsou *verputzen* = nadlábnout se a *abputzen* = vyplísit, vynadat. To převzala hantýrka doslova jako *zpucovat* či *kópit zpucuňk*.



Posledním slovem je *aufputzen* = nastrojít se, ale i přikrášlit něco. V hantýrce *napucovat se*, *napucovat neco*. A pokud přikrášíme skutečnost, tak vlastně lžeme. A tak se dostáváme k dalšímu významu slovesa *napucovat* = nalákat na něco, co jsme úmyslně přikrášlili, a též k podstatnému jménu *pucař* = lhář, kecal, bajkař. A takový *pucař* nás *pucuje*, tedy nám lže. *Nepucuj mě* = nelži, Plotňáci to zkracovali na *nepu*!

### ***Pucštok, pučtok (protahovák)***

Říká se *blbé jako pucštok*, popřípadě je *tak blbé*, že *si s ním každé vytře, jakó díru sce*. A aby naše pátrání nebylo tak jednoduché, existují též rčení *chytrý, mazaný jak pučtok*. Slovo *pučtok* nám zůstalo z rakousko-uherské vojenské hantýrky. *Putzen* znamená totiž čistit a *der Stock* pak hůlka nebo tyčka. Německé *der Putzstock* znamená jak koště, tak i štetku na čištění záchodu nebo i nástroje na čištění hlavní pušek a děl. V současnosti se toto slovo používá rovněž ve strojírenské němčině ve významu protahovák na zbraně či podobné kovové otvory.

*Je blbá jako pucštok* se říkalo na jihu Moravy často o služebných, které se doma neuchytily, a šly tedy za prací do Vídně. A *di Putztockn* (čti puc-tokn) se nazývaly ve starší hovorové rakouštině marnivé ženy, které dbaly hlavně na svůj vnější vzhled a utrácely za to spousty peněz. Souvislost s protahovákem nebude až tak velká.

### ***Pudlovat, pudlo (plavat, zadek na textilu)***

Anglicky *puddle* = máchat se, brodit se, kalit vodu, německy *pudeln* = šplouchat, plácet se ve vodě, moravsky *pudlovat* = plavat jako pudl, tedy plavat stylem „na psa“.

*Pudlo* bylo na jižní Moravě pojmenování té části kalhot, která se po opotřebením sezením leskla. Tedy spodní část zadku a rozkrok. Tento název je odvozený od slova *prdel*, zjemněle dětsky vysloveno jako *pudel*, po změně rodu *pudlo*.

A jen tak pro zajímavost uvedu, že staročesky *pudl* = pult v obchodě a staročesky *pudla* = čepice. Inspirací zde byl německý výraz *die Pudelmütze* = huňatá čepice.

### ***Pudřenka (cukřenka, popelník)***

Podobnou konzistenci jako pudr má mletý cukr, kterému se občas říká *pudrcukr* a také některé drogy. Takže v drogovém slangu *pudrovat si rypák* znamená šňupat kokain či pervitin. A když už jsme u toho pudru, zaregistroval jsem i výraz *pudrbaba* = kosmetička nebo maskérka.

A proč se říká popelníku *pudřenka*? Nesetkal jsem se nikdy s tím, že by si některá žena maskovala vrásky cigaretovým popelem. Nanejvýš si jím čistila zuby. Zde se jedná opět o tvarovou podobnost popelníku a pudřenky a také o podobnost konzistence jemného popela a pudru.

### ***Pugéta, pukéta (kytice)***

Pochází z německého výrazu *das Bukett*, který němčina převzala z francouzštiny, ve které má tvar *bouquet* (čti buket). *Tahla v kabeli pugét na krchov* = nesla v tašce kytku na hřbitov.

### *Puk, čumět jak puk (dívat se překvapeně)*

Při vyřknutí slova *puk* (z angl. *puck*) nás v první řadě napadne hokejový touš, což je taková kulatá věcička, do které se mlátí hokejkama při sportu zvaném hokej. Tudy však cesta k objasnění původu výše uvedeného přirovnání s největší pravděpodobností nepovede.

První hypotéza vychází z rozšířené verze tohoto přirovnání *čumí jak z jara puk* (z *hlíny*). Jedná se zde zpravidla o terminální pupen nějaké květiny nářečně zvaný *puk*, který se pracně dostává do nového životního prostředí.

Druhá hypotéza vychází z přirovnání *čumí jak tá koza z voza* nebo *čumí jak ten kozel, dyž se vozel* popisující udivená zvířata, která jsou za starých časů vezena na nějakém dřevěném voze či vozíku zpravidla se svázanýma nohama. Co to má však společného s pukem? Slova *pukl* nebo *puk* znamenají v některých nářečích kozel. Pochází to z německého *der Bock* (čti bok) = kozel, které se v bavorštině a rakouštině vyslovuje „pok“.

### *\*Pukrle (pozdrav ukloněním)*

Rakousky *s Buckerl* = „hrbáček“, *bukerln* nebo *s Buckerl mochen* = plazit se, hrbít se před někým. *Pukrle* je formální pozdrav, který používají dívky a ženy. Jedná se o mírný úklon se současným pokrčením kolen a mírným nadzvednutím sukně. V hantýrce je to téměř synonymum pro oficiálnější formu pozdravu. *Bore zdvihl šunky, sfachčil pukrle, čapl plótvó klepeto koc a šópl na ně lóbanec* = muž vstal, jemně se uklonil, vzal do ruky ruku ženy a políbil ji.

### *Pulírovat (leštit, čistit, onanovat)*

Německy *polieren* = leštit, čistit. Hantýrka přidala významy *pulírovat hůlku* = onanovat, *pulírfecna*, *pulírhadra*, *pulírka* = hadr na leštění, *pulírka* = leštička v řemeslném slangu. V přeneseném významu *(vy)pulírovat pajšl* = (vy)čistit (detoxikovat) útroby. *Napulírované kër* = uklizený (naleštěný) byt.

### *Pulpánov (Šlapanice)*

Šlapanicím (v hantýrce též *Šlapky*) se říká *Pulpánov* a obyvatelům *Pulpáni*. Toto označení vzniklo na přelomu 19. a 20. století. Místní sice pocházeli ze zemědělského prostředí, jako obyvatelé města se však cítili důležitější a významnější než vesničané z okolí. Ale zase ne tak významní, jako „páni“ z Brna. Byli tedy něco mezi pány a sedláky, tedy (na)půl páni. Dodnes tam zdůrazňují místní svůj původ a za Šlapanáka není pokládán ten, kdo se ve Šlapanicích nenarodil, i kdyby tam celý život žil.

Název *Pulpánov* žije především ve Slatině a staré Líšni, které jsou z městskými částmi Brna. Jejich obyvatelé se cítí jako Brňáci, obyvatelé Šlapanic jsou zase hrdí na svou samostatnost a nepodřízenost Brnu.

### *Pumpnót, pumpovat (připravít o něco, vyloudit něco, být na zvracení)*

Německy *pumpen* = čerpat, *auspumpen* = půjčit si a *abpumpen* = odsát, rakousky *anpumpen* = žebrat, půjčit si peníze. *Pumpovat love* = tahat z někoho peníze, *pumpni fotra vo love* = vyškemrej od otce peníze. *Pumpovat gómky z nekeho* = tahat z něj rozumy.

Avšak *pumpuje mě to* = chce se mně zvracet. *Pumpovat* ve smyslu mít náběh na zvracení vychází z představy, že pomyslné čerpadlo v našich útrebách zapne zpětný chod a vše z nás vyletí ven. *Pumpuje mě to, valím na retých* = chce se mně zvracet, jdu na záchod.

### *Pupínky (problémy, potíže)*

Určitě znáte ustálené spojení „kout pikle“. *Pickel* nebo *pikel* je malá bodná zbraň, původně malý nožík či špičatý hrot, který se dal snadno ukrýt, a bylo-li nutno, tak i použít. Používal ji třeba známý londýnský zločinec Mackie Messer, který takovou zbraň měl ukrytou ve vycházkové holi. Kout pikle znamenalo původně vyrábět čili kovat takovéto předměty. Díky hláskové podobnosti se slovem *spiknout*, které v současné době znamená osnovat pletichy, čachry, intriky, znamená dnes kout pikle prostě chystat se dělat nějaké potíže.

Co s tím mají společného *pupínky*? Jednoduše to, že v němčině má slovo *der Pickel* mimo jiné význam pupínek. A brněnské *dělat nekemu pupínky* znamenalo původně osnovat ony pletichy, intriky a vůbec připravovat mu nějaké potíže či problémy. V průběhu času došlo i k posunům ve významu, takže dnes znamená slovo *pupínky* potíže, problémy, starosti či průtahy. *Dělat popřípadě fachčit pupínky* znamená podle kontextu i vadit někomu, dělat tajnosti či vyjadřovat nelibost. Proč však *naskočily mně pupínky* znamená, že jsem se lekl nebo dostal jsem strach?

Tetka Picmánková tvrdí, že spojení, které stálo u zrodu brněnských pupínků, zní *osypat se z něčeho*. Což zpravidla znamená, že nám kůže zrudla a vytvořily se na ní pupínky. Například jsme dostali z něčeho takový strach, až jsme se z toho osypali, tedy udělaly se nám pupínky. *Mám pupínky z průby* = mám strach, obavy ze zkoušky. A *dělat pupínky nekemu* znamená chovat se tak, aby se z toho chudák osypal.

### *Putna (nádoba, lhostejnost)*

Ve významech kád', džber či kbelík s popruhami o objemu cca 25 litrů pochází z bavorského *die Putte* či německého *die Butte*. Význam lhostejnost pochází z rakouského *puttn* respektive *buttn* = lhostejný. Obrazně řečeno, lhostejný člověk je jako *putna*, cokoli po něm žádáš, skončí bez odezvy někde na jejím dně. V hantýrce *je (mně) to putna* = je to jedno, je to lhostejné, *je mě putna, eši...* = je mi jedno, lhostejné, jestli...

### *Putyka (hospoda)*

Je to označení pro hospodu vesnické kvality nebo, jak se říkalo dříve, „nižší cenové skupiny“. Dnes bysme ovšem měli mluvit spíše o levnějším vybavení a méně pohodlných židlích. Toto slovo pochází z německého *die Budike*, které označuje nejen hospůdku, ale také obchůdek či dokonce starý dům až barabiznu. Tento německý výraz pochází z francouzského *boutique* = obchůdek. Ze stejného základu pochází i náš spisovný butik, tedy obchůdek s módním zbožím. Jen jsme toto slovo přejali přímo z francouzštiny bez německého prostřednictví.

Příklad: *Putyk máme ve Štatlu hafo* = hospod máme v Brně hodně, *to je nějaká nóbl putyka* = to je nějaká lepší hospoda. V hantýrce nemá slovo *putyka* příliš hanlivý význam, je to univerzální označení hospody.

Poznámka: Zda kvalita hospod označovaných jako putyky souvisela se sanskrtským výrazem *putike* = smaradlavý nebo latinské *puteo* = páchnout, se dnes již nedovíme. Nesmíme však zapomenout, že latina patřila do počátku dvacátého století k všeobecnému vzdělání.

### ***Pyskovat, zepsut (odmlouvat, mít blbé řeči, vynadat)***

Zdálo by se, že tento výraz je jednoduše odvozený od slova *pysky* = ústa. Tetka Picmánková však poukazuje na souvislost se slovem *peskovat*, tedy chovat se k někomu jako k psovi. Tedy mít blbé řeči, nadávat či urážet. Dnes nám to připadá divné, ale musíme si uvědomit, že vztah našich předků ke psům byl jiný, než máme my dnes. Psům se připisovalo hodně negativního, jen si uvědomme fráze *pod psa*, *zakopaný pes*, *psí počasí*, *psí dny*, *psí kusy*, *psí život*, *psí knížka*, *jak psí čumák*, *psina* a podobně. Ve starší češtině *psíti se* = vést špatný život.

Existuje i slovo *zepsut* = nadat někomu, pohanět ho před někým nebo také něco zkazit. Podobná je situace v němčině a rakouštině, kde *hunzen* = týrat, trápit, šikanovat a *verhunzen* = zkazit, zpackat. Jsou odvozeny od slova *der Hund* = pes. Polsky *zepsuć sie* = zkazit se, rozpadnout se.

V hantýrce: *stařka pyskovala*, *kde su tak dlóho* = manželka vrčela, kde jsem tak dlouho, *furt proti mně pyskoval* = pořád měl vůči mně nějaké námitky, *náčelník mě zepsul* = šéf mně vynadal, *zepsulo se počágro* = zkazilo se počasí.

### ***Pytel, jít do pytle (umřít, zahynout)***

Revoluci v pohřbívání se pokusil provést císař Josef II. Měl obavu, že se výrobou rakví zbytečně ničí lesy. „Každá farnost bude mít jedinou rakev,“ přikázal. „Mrtvolý se zašijí do plátěného pytle a v rakvi odnesou na hřbitov. Tam se ostatky v pytli vysypou do hrobu.“ Lid protestoval a císař nakonec ustoupil. Ale na pytle se nezapomnělo.

*Jít do pytle* znamenalo původně zemřít a být nedůstojně pohřben. Časem se na císařovo rozhodnutí zapomnělo a spojení *jít do pytle* dostalo takřka neutrální význam zemřít. Úsloví *je to na pytel* znamenalo původně je to na umřítí. Později se zjemnilo na je to na nic. Další fráze *je to v pytli* = je to ztracené vyjadřuje původní fakt, že to, co již má zloděj v pytli, je pro nás ztracené. A když *nekdo na nekeho šije pytel*, znamená to nejen, že se ho chystá okrást, může se jednat též o jiný podraz. Příslušné sloveso by mělo znít (z)*pytlovat* či (z)*pytlíkovat*, ale to znamená v hovorové řeči udělat něco špatně či mizerně.

V ploňáctině *dostat pytel*, *kópit pytel* = dostat výpověď, dostat padáka. Vzhledem k tomu, že první padáky připomínaly pytle, zafungovala jazyková hra výpověď → padák → pytel. Je zajímavé, že stejná jazykovou hru proběhla i v němčině, kde *der Laufpass* = vyhazov i fyzický padák. Samotnému igelitovému nebo hadrovému pytli se říká v hantýrce *pytloš*, *pytlaf*, *hadrové bágl* či *ranec*.

## R

### *Ráčmen (jízdní kolo)*

Německy *ratschen* znamená klepat či řehťat, rakousky *gratschen* mimo jiné i skřípat. To sice dělají hodiny i stará jízdní kola, zejména jejich blatníky. Ale pro vysvětlení původu slova ráčmen je to málo. V éře Plotňáků se vyskytovala přípona *-men* ojediněle, v období Štatlařů začala být populárnější. A tak s pomocí jazykové hry vzniklo z výrazu *rak* označujícího jízdní kolo slovo *ráčmen*. O *raku* si něco povíme v odstavci „Rak“. Ráčmeny jsou všah i hodiny (viz následující odstavec), a tak musíme být ve střehu a orientovat se podle kontextu. *Borci valili na ráčmenech* = muži jeli (spěchali) na kolech, *ráčmeny sypó pětku* = hodiny ukazují deset.

### *Ráčny, ráčmeny (hodiny)*

Toto plotňácké slovo pochází z německého *ratschen* = rachotit, chrastit, klepat. Staré pendlovky klapaly docela hlasitě. Jiní tvrdí, že slovo *ráčny* pochází v vídeňského *di Ratschen* = hodiny. *Scuk na Čáře pod ráčmenama, ráčnama* = setkání na ulici Česká pod hodinama. Srovnej s předchozím odstavcem.

### *Radar, erko, réčko (ucho)*

*Radary* se říká uším pro tvarovou podobnost, *erko* a *réčko* by mohly být variantní pojmenování počátečního písmene „R“ slova *radar*. Možné je však, že *erko* vzniklo z anglického *ear* = ucho. *Nastraž radary* = pozorně poslouchej.

### *Radlice, réče (zuby)*

Zde se jedná o nápadnou tvarovou podobnost s tímto nářadím, takže jen několik příkladů: *kefkovat, piglovat, pucovat* či *šlechtit réče* = čistit zuby, *vykotlaný* nebo *zhnilý radlice* = dřevěné zuby, *vylágrovaný radlice* = kývajících se zuby, *vykostit* či *vycinkat réče* = vyrazit zuby neboli rozhodit sandál, *větrat réče* = zubit se, smát se s otevřenými ústy, *mám teho plný réče* = mám toho plné zuby, *radlica* = zubatá děvče nebo stále se smějící děvče (zubící se). Ovšem *narazil si betálnó radlicu* = namluvil si skvělou atraktivní dívku. Zde došlo ke kontaminaci (ovlivnění) slovem *ramlica* = atraktivní dívka. *Radlica* je ovšem také pluh. *Ksicht eště nezvorané radlicó* = obličej bez vrásek.

### *Ráf, ráfek, ráfy (obruč, žlábek, nohy)*

Německy *der Reif* = obruč, obvodová část kola, nákok (např. na kolech tramvají), žlábek obepínající nějaký předmět. *Nafólovat talcl po ráfek* = naplnit talíř až po „hranu“, *lifrovat pneušu na ráfek* = nasazovat pneumatiku na kolo, *ráfy na beči* = obruče na bečce. Zaregistroval jsem i významy *ráf* nebo *ráfek na čuni* = vráska a *ráfek na baldě* = zúžení pod žaludem neboli *pod jahodó*. *Mět tvargl za ráfkem* = mít nemytý penis.

Kde se ale vzalo spojení *natahnót ráfy (ráfky)* ve smyslu odpočívát či dokonce umřít? Tetka Picmánková říká, že to souvisí s německým *die Raufen* = žebřiny, přeneseně i žebra. Když se jdeme natáhnout, jdeme si vleže odpočinout. Při tom narovnáme žebra a zpravidla též natáhneme nohy. Původní význam spojení *natahnót ráfy, kopyta* či *brka* bylo odpočinout si. A pod vlivem fráze odpočívát v pokoji převážilo to odpočinutí věčné a lidová tvořivost ty nohy navíc obula do papučí či do bot.



### **Rafija, rafika, narafičit (hodinová ručička, nastražit)**

Staročeské slovo *rafija* znamenalo původně pisátko a pochází z latinského *graphium* = pisátko. Později byl doplněn význam ukazovátko a dnes ručička na hodinách, což je jakési ukazovátko času. S takovým ukazovátkem času však můžeme manipulovat a nastavit tam falešný čas. Odsud pochází slovo *narafičit* = promyšleně a lstivě připravit, nalíčit, nastražit. Snad pro tvarovou příbuznost označují výrazy *rafika* a *rafila* také nos. Zde sehrála roli podobnost s výrazem *raťafák*. Viz odstavec „Raťafák“.

### **Rafnót (popadnout, pohádat)**

Německy *raffen* = uchvátit, popadnout, chňapnout. *Rafl bágl a valil* = popadl batoh a šel, *rafl mě čokl* = kousl mne pes. Pokud *rafname* jeden druhého pod krkem, je to fyzická potyčka. Tento význam se časem přenesl a zjemnil na hádku. Takže *rafnót se* = pohádat se.

### **\*Ragl (běsnění počasí, liják s větrem)**

Tetka Picmánková odvozuje tento výraz z německého *die Rage* či francouzského *rage* (čti ráž) = běsnění, v tomto případě běsnění počasí. Srovnej s odstavcem „Ráž“. *Dyž přinde ragl, vodplachtí ti palazór a vasrovica povalí přes rynu* = když přijde liják s větrem, uletí ti deštník a voda poteče přes okap.

### **\*Ráchat (čvachtat, máchat se, hrabat se)**

Podle tetky Picmánkové se jedná o kombinaci slov *rochnit* a *máchat*. *Vyráchal si vanilky v lavóru* = vykoupal si, umyl si nohy v umývadle, *kindoš se ráchali v bílým sajrajtu* = děcka se hrabala ve sněhu, přeneseně *vyráchat si prut* = zasouložit si.

### **Rachétla (protivná ženská)**

Odmyslíme si nyní novodobé významy raketa, kosmická loď, petarda, světlice či ohňostroj. Německy *die Rache* = pomsta, odvěta a *der Rachen* = tlama, huba (nevymáchaná). A když se tyto vlastnosti spojí v jedné ženské, říkáme jí *rachétla*, někdy také *rachométna*. *Ta stará rachétla zaséc prnda* = ta stará, protivná ženská má zase připomínky.

Tetka Picmánková dodává, že *rachétla* je také ženská, která je „vystřílená“, tedy už nemá žádný erotický náboj. Zajímavé je, že na Záhorí převzali jiné významy tohoto slova. *Rachétla* je tam buď mladá až příliš štíhlá žena, anebo vetchá stará žena. Souvisí pravděpodobně s italským *rocchetta* = přeslice nebo i s lékařským termínem *rachitis* = křivice.

### **Rachla (dívka)**

Německé slovo *der Rachen* = tlama, jícen či hrdlo. Z toho by se dalo vyvodit, že *rachla* je hubaté děvče. Tetka Picmánková však rází hypotézu, že plotňácké slovo *rachla* označuje holku v původním slova smyslu, která chodila na holo (dnes se říká na ostro). Slovo *der Rachen* znamená kromě tlamy, jícnu a hrdlo, také kráter a ústí ženské pochvy, které mohlo být u takové holky viditelné. V tomto případě by se jednalo o přenos pojmenování z části těla (lůno) na celek (děvče) lingvistiky zvaný synekdocha, který je v případě dívek a chlapců poměrně častý. *Hůlka* a *balda* jsou dalšíma příkladama tohoto přenosu. Mohl se zde projevit též vliv cigánského *rakli* = holka, děvče. V okolí Brna se říkalo též *rajchla*. Toto slovo však ztratilo spojení s erotikou, takže zde *rajchla* = protivná žena.

### **Rachota (práce)**

Když vykonáváme nějakou manuální činnost, můžeme předpokládat, že čím je intenzivnější, tím je hlučnější. A tak můžeme odvozovat: rachotit = hlučet → rachotit = pracovat → rachota = práce. Např. *hodit hantec vo rachotě* = mluvit o práci.

### **Rajbovat, vyrajbovat (drhnout, důkladně vyčistit, udělat generální úklid)**

Německy *reiben* = drhnout, vytřít. V hantýrce důkladně vyčistit, vydrhnout, ale též vyhrébelcovat koně. *Vyrajbovat fusbódnú* = vytřít podlahu, *vyrajbovat kelcny* = důkladně vyčistit zuby, *vyrajbovat rybál vod fišlí* = vychytat (vylovit) všechny ryby, *rajbsakl* = žínka na umývání, doslova pytlík na drhnutí. Setkal jsem se i s variantou *vyrajblovat*. Pozor na záměnu s *rabovat* = plnit.

### **Rajcovat (dráždit, vzrušovat)**

Německé *reizen* znamená vábit, okouzlovat, pokoušet, dráždit, provokovat. *Rajcovní* = smyslný, *rajcovně voháklá* = smyslně oblečená a *rajcovák* = prst používaný k erotickému dráždění, *nerajcovala ho* = nevzrušovala jej.

### **Rajčurna (chlívek)**

*Byla tam rychna a bordel jak v rajčurni* = byl tam velký smrad a nepořádek, tomu rozumíme. Ale co je to ta *rajčurna* či *rajčurňa*? Tetka Picmánková má hypotézy dvě: První říká, že *rajčurna* neboli „RaJ čurina“ jsou záchody v někdejších podniku Restaurace a jídelny. Druhá považuje *rajčurnu* za zkomolené „RaJ čurbes“, což je hospoda nejnižší cenové skupiny.

Stréc Pagáč nesouhlasí ani s jednou z nich a vychází z němčiny. Dle něj je *rajčurna* zkomolené *rajtsulna*, tedy německé *die Reitschule* = jezdecká škola. A pokud taková škola fungovala v uzavřeném prostoru tzv. jízďárny, tak tam byl zpravidla jak smrad, tak nepořádek. A podobné vlastnosti vykazovaly i menší prostory stájí, chlévů a chlívků. *Je to takyk zaprasený jak v rajčurni* = je to tu špinavé jako v chlívků.

### **\*Rajda (přelétavá žena, běhna)**

Původně to byla nadávka pro ženu volnějších mravů, která se nechtěla vázat a střídala partnery. Jelikož byla u mužů úspěšná, vyvolávala nelibost ostatních žen. Slovo *rajda* je podle tetky Picmánkové zkrácená a zkomolená verze výrazu *rádodajka*. Jiní říkají, že je nejspíš odvozeno z německého *reiten*, znamenajícího původně jezdit na koni. V hovorové němčině totiž *der Teufel reitet sie* = čert s ní šije. Viz též odstavec „Rajtovat“. *Naflákáme té rajdě, co po ní naši chlapi házijó auglama* = zbijeme tu běhnu, co se po ní naši muži ohlíží.

Zaregistroval jsem pokus z roku 2010 o „očistění“ slova *rajda*, pro které tehdy autorka tohoto počínu razila nový význam. Označovalo by osobitou, odvážnou ženu s vytříbeným vkusem, za kterou se samozřejmě většina chlapů otočí. A vyslovovat by se mělo s obdivem.

### **Rajsnódla, rajsibret (rýsovací jehla, rýsovací prkno)**

Německy *reißen* = trhat, škubat, rvát, ale také rýsovat, *die Reißplatte* = rýsovací deska, *die Reißnadel* = rýsovací jehla, ale též stolařská pomůcka na rýsování čar zvaná rejsek. *Na*

*rajsplacce se placatily dvě rajsnođle a holcnový brko* = na rýsovací ploše ležely dvě rýsovací jehly a tužka.

### **\*Rajtovat, rajt, rajtky (skotačit, křik, správný, kalhoty)**

Německy *reiten* = jezdit na koni, ve starší češtině *rejtař* či *rejtár* = jezdec, jízdní voják. V hantýrce *rajtovat* = skotačit či pronásledovat někoho. *Rajtovat na hajtře* = jezdit na koni, *rajtovat po putykách* = obcházet či objíždět hospody, *rajtovat po nekom* = vozit se po někom ve smyslu pronásledovat jej, *rajtovat (na borcovi)* = souložit v poloze na koníčka, *porajtovat* = poskákat, podupat či pojezdit, *kindoši se vyrajtovali* = děti se vyběhaly, vyřádily.

Samotné slovo *rajt* = jízda na koni, přeneseně též spěch, rámus, pokřik a také výprask. *Dyž se teho stařka domákla, to byl rajt* = když se to manželka dozvěděla, to byl kravál. Pozor však *rajt* může být tako pravda či souhlas, a to pochází z anglického *right* = dobrý, správný. *Rajt ukochčené* = dobře, správně uvařený, *bét v rajtu* = mít pravdu, *meldovat rajt* = hlásit, mluvit správně, *byt v olrajtu* = byt v pořádku, neboť anglicky *all right* = v pořádku, dobrý, správný i zdravý.

Z německého *die Reithose(n)* = jezdecké kalhoty uzpůsobené k zasunutí do holínek máme v hanýrce *rajtky* = kalhoty, *rajtky kostelní* či *hodobóžové* = kalhoty sváteční.

### **Rajzovat (cestovat, putovat)**

Je odvozeno z německého slovesa *reisen* = cestovat. Takže můžeme *rajzovat po Pšonsku* = cestovat po Polsku, *furt nekde rajzoval* = pořád byl na cestách, *krojcnové rajz* = křížová výprava, přeneseně i *rajzovat nalehko* = chodit málo oblečení.

### **Rak (jízdní kolo)**

Tento výraz je odvozený od slova raketa. *Rocket* neboli *Raketa* byla slavná a ve své době obdivovaná parní lokomotiva anglického konstruktéra Roberta Stephensona sestavená v roce 1829. Toto jméno dostala jízdní kola ve druhé polovině 19. století, kdy se začaly na ráfky montovat úzké gumové obruče, díky nimž se zlepšil komfort jízdy, a zvýšila se rychlost.

Odpůrci této hypotézy se odvolávají na staročeské slovo *rakvice* = hlemýžď s tím, že tehdejší jízdní kola se pohybovala oproti cválajícímu koni stále ještě hlemýžďím tempem. Jiní zase tvrdí, že řídítka tehdejších kol připomínala při pohledu zepředu račí klepeta.

Tetka Picmánková ovšem pokládá tento způsob odvození za nevědecký a ve slově *rak* vidí zkomoleninu německého *das Rad* = jízdní kolo. *Přirazit na raku* = přijet na kole.

### **Raka lapnót, hodit (rozmyslet si, couvnout)**

U slov *rak* a *raky* je velmi důležitý kontext. Ve spisovštině *rak* = velký vodní korýš s tvrdým pancířem a silnými klepety, v obecné moravštině *rak* = podlitinka po přiskřípnutí či po ráně do nehtu, které se někdy říká „zaskočená krev“. V hantýrce pak *rak* = jízdní kolo (někteří říkají, že řídítka s brzdama starých kol připomínala račí klepeta) či rokenrol (rock'n'roll). V množném čísle mohou být *raky* jízdní kola ale také hodiny (viz příslušné odstavce). Občas se setkáváme s významem rakovina, ale v hantýrce pro tuto nemoc volíme raději označení *rakoncaj*.

Jelikož korýš *rak* umí chodit pozpátku (dle biologů to ale běžně nedělá) a tak používáme výrazu *rak* také pro „zpětný chod“. *Hodit raka* = rozmyslet si, změnit názor, vzít zpět, ale také fyzicky couvnout či vrátit se zpět. *Začlo régnit a tak sem hodil (vzal) raka na domášov* = začalo pršet a tak jsem se vrátil domů, *štengrbacil v paluši hodil fofrem raka, dyž zgómnul, že pingl je vymusklené ramloň* = provokatér v hospodě rychle přestal, když viděl, že číšník je chlap vazba.

Spojení *lapnót raka* vyjadřuje téměř totéž, děje se to více mimo naši vůli, tedy nechat se od někoho zatlačit zpět. Ve fyzickém slova smyslu ne couvat, ale nechtě se pohybovat zpět. *Přestal sem plácat veslem a šíf lapl raka* = přestal jsem veslovat a loď se začala pohybovat zpět.

Mám podezření, že spojení *vzít draka* = utéct, vzniklo zkomolením z *hodit* nebo *vzít raka*.

### *\*Rákoska (cigareta, prut, penis, Vietnamec)*

Slovo *rákosí* je naše varianta starého slovanského *rogozi*. Jedná se o bažinaté rostliny. Běžně se za *rákosí* považuje nejen *rákos*, ale také *orobinec*. A právě ten má květenství odborně zvané *palice*, kterým se lidově říká *doutníky* nebo *cigáry*. Připomínají též ztopořený *penis*. A děti je zkoušejí kouřit. Moc to nejde a mnohým je z toho i nevolno. Zde můžeme hledat původ slova *rákoska* = *cigareta* i *penis*. *Kaufli sme nejakó chálku, rákosky a lampu červa* = koupili jsme nějaké jídlo, cigarety a láhev červeného.

Druhým významem slova *rákoska* je „*prut*“, kterým se trestají zlobivé děti ranou přes zadek nebo ruce. Původně se vyráběla ze tzv. *španělského rákosu* nazývaného v současnosti *ratan*. Jednalo se o liánu *Calamus rotang* rostoucí v deštných pralesích jihovýchodní Asie. U nás jsme se spokojili s lískovými či vrbovými pruty, název *rákoska* ovšem zůstal. A vzhledem k tomu, že v hantýrce *penis* = *prut*, tak se pro něj občas použije i výraz *rákoska*.

Díky americko-vietnamské válce se ustálila již za socialismu pro Vietnamce pojmenování *Rákosník* a *Rákosnica*. Názory jsem zaregistroval dva. Jedni říkají, že díky svému menšímu vzrůstu byli vhodní pro boj v *rákosí*, kde nebyli vidět. Boje v *rákosí* okolo řeky Mekong skutečně proběhly. Druzí tvrdí, že je to proto, že v jihovýchodní Asii jsou časté přístřešky z rostlin podobajících se našemu *rákosí*. A z podobného materiálu se tam pletou i klobouky proti slunci. *Džanky vod Rákosníků z Kénigu* = džínsy od Vietnamců v Králově Poli.

### *\*Rakváč, zrakvit se (starý člověk, zranit se těžce)*

Odvozeno od výrazu *rakev* = schránka na mrtvé tělo. Ve staré slovanštině *raka* = náhrobní kámen, hrob. Slovo *rakváč* původně označovalo v mládežnickém slangu člověka přibližně nad 45 let. Až později se přenesl význam na důchodce. *Rakváči sicnili pod baumálem* = důchodci seděli pod stromem. Odvozeniny: *rakváče* = šaty do rakve, *rakváč zonka* = stará písnička, v cyklistickém slangu *rakváči*, *rakvoni* = kategorie veteránů a mohou to být nejen staří jezdci, ale také stará kola. *Valil na rakváči* = jel na starém kole, *sicnil v rakváči* = seděl v dopravním prostředku kategorie „veterán“.

*Zrakvit se* = vážně se zranit, zemřít. *Zrakvit si habruvku* = těžce si zranit nohu, *zrakvil ho vágn* = auto ho těžce zranilo. Zaregistroval jsem dva stupně vážného zranění: první stupeň = *zkryplít (se)*, druhý ještě horší stupeň = *zrakvit (se)*.

## **Raky (hodiny)**

Historie tohoto názvu se váže k obci Bohutín (hanácky *Bótín*), malé obci mezi Zábřehem a Šumperkem. Když se tam kdysi dávno pokazily obecní hodiny, vyřešila to místní obecní rada tak, že na starostův plot pověsili vymalovaný hodinový ciferník se dvěma dřevěnými tyčkama místo ručiček. Místní ponocný a obecní policajt v jedné osobě měl za úkol vždy, když šel okolo, ručičky posunout podle svých služebních cibulí. A protože takto obsluhované hodiny vykazovaly značnou nepřesnost, začalo se o nepřesných hodinách říkat, že „*dó podle tyček v Bótinským plotě*“. A toto úsloví se rozšířilo minimálně po celé hanácké oblasti.

A protože plotová tyčka se řekne v hovorové rakouštině *rakl*, použili tento název i pro pojmenování nepřesných hodin – *rakle*. Za nějaký čas si kdosi uvědomil, že slovo *rakl* je vlastně zdobnělina, a dotvořil pro velké hodiny nezdobněný název *raky*. A ten se ujal nejprve pro velké hodiny, časem pak pro všechny.

Tetka Picmánková ovšem nesouhlasí s plotovou hypotézou a tvrdí, že slovo *raky* vzniklo zkrácením slova *rafiky* tak, jak se to dělá v mluvě světských. Tedy žádost *hod' oko na rafiky* se zkrátila na *hod' oko na raky*.

Poslední hypotéza říká, že v Židenicích žil někdy po válce hodinář Rakovský. A podle něj se začalo říkat hodinkám *rakovky* a později *raky*.

## **Rambajs, čurbes (hluk, povyk, výtržnosti, zmatek)**

Koncové *bajs* či *bes* je odvozeno z jidyšského *bejs* či *beis* = dům. O tom jsme si už něco řekli v odstavci „Pajzl“. Z tohoto pohledu *rambajs* = *rom* + *bejs* = cigánský dům a *čurbes* = *čór* + *beis* = zlodějský dům. V obou případech se tím myslí jejich herberk (*das Heer* = dav, vojsko, *bergen* = uschovat, skrýt) a hluk, který tam panuje (*die Herberge* = původně noclehárna, ubytovna, někde i nevěstinec – přeneseně i nepořádek).

## **Ramena házet (machrovat, povyšovat se)**

Abysme porozuměli tomuto spojení, musíme si uvědomit, že v němčině *der Arm* znamená nejen oblast rameního kloubu, ale i paži. Podobně máme v češtině rameno jeřábu (něm. *der Kranarm*) či rameno semaforu a pánové nenabízí dámám paži ale rámě. Slovo *rámě* (dříve *rámo*) vzniklo pravděpodobně přesmykem hlásek z německého *Arm* či z latinského *armus* = rameno.

Pokud měl někdo od přírody široká ramena a silné paže, mohl si leccos dovolit. Šel z něj strach a to jej svádělo k machrování, povyšování se i k zastrašování druhých. Prostě vyhrnul rukávy a ukázal svalnaté paže. Příklad: *stačilo na ně hodit trochec ramena a byl podělané* = stačilo na něj trochu „uhodit“ a dostal strach. Místo uhodit bysme mohli použít výrazy postrašit, vystrašit, demonstrovat naši sílu či možnosti.

Podobnou situaci vyjadřují spojení *habsburský* či *cajzlovský ramena* = habsburské či české povyšování se nad ostatními národy, přeneseně i nadvláda nad nimi. *Moraváci majó pech, habsburský ramena se převekslovaly na cajzlovský ramena* = Moravané mají smůlu, nadvláda habsburská se změnila na českou.



### **\*Ramovat, rámčit (uklízet, čistit)**

Odvozeno od německého *räumen* = uklidit, vyklidit či vídeňského *rama* = uklízet. V hantýrce *ramovat* = uklízet nebo také důkladně čistit. *Vyramovat, vyramčit* či dokonce *vyrajmčit* = vyklidit, vybrakovat, vystěhovat, v přeneseném významu i vykrást, *vyramovat trafikou* = vykrást obchůdek s tabákovými výrobky. *Naramovat* = nanosit, nastěhovat, *zaramovat* = zaházet, zaskládat. *Vyramovat pajšl ingóstem* = vyčistit útroby rumem, *vojcli vyrámčili šecky kšefty* = vojsko vybrakovalo všechny obchody.

Rakousky *sich wegräumen* = pořádně oddělaný, odklizený z cesty, přeneseně též hodně opilý. V hantýrce *zramovat* = původně shrnout či odstranit (např. ze stolu), později i zřít se, mít havárii. *Mět zramované krupón* = být poraněný, *zramovat vanilky* = polámat nohy, *Zramovat nekeho* = nabourat, srazit (vozidlem), přivodit úraz, *zramovat se* = nabourat se, poranit se, *zramovat (si) vanilky* = polámat (si) nohy.

### **Rana (podraz, chyba)**

Ve staré češtině *hrana* = pohřební zvonění či pohřební píseň. *Ufachtit (nečemu) ranu* neboli *hranu* znamenalo původně udělat něco zničujícího. Časem se však tento význam zjemnil. V plotňáctině *rana* = zlodějský lov a *ranař* = zloděj, nejčastěji kapesní. *Ranař nemaká, jak zmerčí hoknu, je z toho celé polámané* = zloděj nepracuje, jak uvidí práci, je z toho celý zničený, *byla to krén rana, vyramoval sem flek a byly v něm tři tople* = byl to špatný lup, ukradl jsem peněženku a byly v ní tři dvacetikoruny.

Dnes *ranař* = podvodník, ale také rváč či bojovník. Poslední dva významy přináležejí k českému slovu rána, tj. uhození či praštění. *Ranaři zalívali krkovicu kořaló* = rváči (bojovníci) prolévali krk kořalkou. O spojení *ten má ranu* si řekneme v odstavci „Ranu mět“.

### **Randál (hluk, rámus)**

V německém studentském slangu 18. století *die Randal* = hlučné neplechy, řádění. Současné *der Randal* = povyk, hluk, rámus vzniklo údajně spojením uvedeného *die Randal* s nářečním *der Rant* = chvástání se, dovádění, hlučná zábava. Uvažuje se i o vlivu italského *randellare* = zbit, mlátit, v tomto případě ovšem spíše hubou. *Doklapal sem z putyky a stařka zřachčila randál* = přišel jsem z hospody a manželka udělala kravál (nadala mně, otevřela si na mě hubu), *začul sem randál z kindošcimry* = uslyšel jsem hluk z dětského pokoje, přeneseně pak *Alexandrboys randál* = ruský Alexandrovův soubor písní a tanců.

### **Ranec (pytel, šourek, hodně)**

Ve starší němčině *der Rantz*, v současné *der Ranzen* = vak, batoh, školní aktovka, ale také velké břicho či přímo jeho majitel, tedy pupkáč. Dále německy *ranzig* = chlípňý a lidová moudrost říká, že čím chlípňější muž je, tím má větší šourek, pytel (rak. *da Beutel* = pytel i šourek) neboli *ranec*. *Napajtlovali řácké ranec jonatánů* = nelegálně naobírali pořádný pytel jablek, *má zagreblé ranec* = je neplodný, *usranec* (zkrácené *USA ranec*) = *UStorna* = tradiční trampský batoh dle vzoru americké armády.

Dalším významem slova *ranec* je mnoho či hodně. Příklady: *ranec storek* = spousta příběhů, *pěkné ranec lovů*, nebo jen *pěkné ranec* = spousta peněz, *byt v rancu* = být bohatý, *ranečkář* = bohatý člověk, *trhl ranec po dódovi* = zdědit větší sumu po dědovi.

### **Rantále, ranty (peníze)**

Ve staré němčině *Reinthal*er a v současné *Reintaler* (čti rajn-táler) jsou rýnské tolary. Je to ta měna, o které se zpívá v rozpočítadle „kolo, kolo mlýnské za čtyři rýnské, kolo se nám polámalo, mnoho škody nadělalo, udělalo bác“. *Karizóna koštuje těžký rantále* = auto stojí hodně peněz.

### **Rantl (obrubník, okraj, obruba textilie)**

Německy *der Rand* = okraj, obruba, hrana, lem, zdrobněle *das Rändel*, v rakouštině navíc *s Ranftl* = hranice, okraj. *Rantl lochny* = okraj díry, *štréchl paprčó vo rantl kýbla* = zavadil rukou o okraj kbelíku, *zaprasené rantl na kráglu* = špinavý okraj límce, *mikča má u krkovice blekošové rantl* = mikina má u krku černé obroubení, *kindoš valil po tratecovým rantlu* = děcko běželo po okraji chodníku.

### **Ranu mět (mít nepěkný vzhled)**

Řekli jsme si již, že slovo *morda* pochází z ruštiny a znamená huba či obličej. A tamtéž jsme si ukázali, že jiný význam tohoto slova, který pochází z němčiny, je rána. A když to dáme dohromady, dostáváme, že obličej = *rana*. Ale neplatí to pro všechny obličeje. Původně to platilo jen pro obličeje nepěkné, dalo by se říct zhyzděné nějakou ranou. Časem se to přeneslo i na postavu a oblečení. *Mět levó ranu* = vypadat špatně, *měl ranu jak Lenin* = podobal se Leninovi.

Přenesené významy: *cimra měla kruhová ranu* = místnost byla kruhová, *mět ranu jak Bystróška* = být rezavý, *kópit ranu jak bakeliťák* = zčernat.

### **Rapl (blázen, vztek)**

Německy *rapplig* = potrhlý, střelený, *der Rappelkopf* = potřeštěnec a *der Rappel* = nával vzteku. Hantýrka si z toho odvodila *raplhaus*, *raplák* = blázeň, *raplinec* = psychiatrická ordinace, *raplovat* = bláznit, *rapl s ním casnoval* = třásl se vztekem, *chytl ho rapl* = naštvál se nebo také dostal se do ráže. Spojení *bét rapl do* = být nadšený pro pochází však z německého hovorového *berapplen* = odhodlat se, přemoci se.

### **Rapnót (píchnout)**

*Rapnót* není variantou slova *drapnót* = rychle chytit či uchopit. Tetka Picmánková vidí jeho souvislost se slovy *drápnout* (poškodit drápem) či *rýpnót* (vniknout pod povrch něčím ostrým) eventuálně píchnout bodnou zbraní zvanou *rapír*. Slovo *rapír* pochází z německého *das Rapier* a to z francouzského *rapière*. Cituji z bakalářky na MU Terezy Ptáčkové z roku 2010:

„Rapír je meč se štíhlou a oboustranně broušenou čepelí. Je lehčí než kord a je určen pouze k soubojům (má výrazně civilní charakter). Rapír mohl dosahovat délky až 150 cm (čepel je delší a užší než u kordu). Díky rozměrům čepele je rapír určen pouze k bodání, nikoliv k sekutí, jak je možné u kordu.“

Příklady: *rapnót augle* = vypíchnout oči, přeneseně mět *raplý augle* = nevidět, být slepý. Někteří však říkají, že *raplý augle* nejsou oči vypíchlé, ale *ruplé*. No vyberte si.

### *Rasken (starý člověk)*

V roce 1976 vysílala naše televize švédský seriál Raskenové. Jedna z hlavních postav Ida Raskenová byla sice dobrou manželkou i matkou několika dětí, ale docela šeredka. A tak se označení *raskenka* začalo používat nejprve jako synonymum šeredky. A patrně proto, že mládež vidí téměř všechny lidi starší o generaci a více jako vrásčité, flekaté a šeredné, dostalo slovo *raskeni* časem obecnější význam "staří lidé".

### *\*Rasovina, zrasované, ras (těžká práce, zubožený, zničený, krut'as)*

Tady jsme se inspirovali v němčině, kde *rasen* = řádit, běsnit, vztekat se, zuřit, *das Rasen* = běsnění, ale pozor (!) *der Rasen* = drn, trávník i louka. *Hokna ve valdně bévala rasovina* = práce v lese bývala velmi těžká, *rasoval hajtry* = týral či přetěžoval koně, *byl na kindoše ras* = byl na děti bezohledný, krutý, *klapal 20 kiláku a zrasoval si čapy* = šel 20 km a velmi si unavil či dokonce poškodil nohy (např. odřeninami či plyskýřema).

*Ras* byl za starých časů také pohodný, který likvidoval uhynulá zvířata, odchytával toulavé psy i kočky a uklízel odpadky i veřejné záchodky. Podrobnosti viz stréc Gúgl. Byla to práce pro tvrdé chlapy a tak ještě dnes *ras* = chlap tvrdý až bezohledný vůči svému okolí.

### *Rašpla (stará, vrásčitá žena)*

Německy *die Raspel* = struhadlo, v řemeslném názvosloví tzv. struhák na obrábění dřeva. Podíváme-li se do rakouštiny, tak zde *di Schwanzraspel* = prostitutka, doslova struhadlo na penisy (*der Schwanz* = ocas, penis), *di schwache Raspel* = stará, slabá, nemocná, hubená žena.

V hantýrce vycházíme z významu struhadlo. *Rašpla* je tedy žena s vrásčitou či drsnou pleť, přeneseně pak stará či stárnoucí žena. Pro dvacetileté, je ovšem *rašpló* téměř každá čtyřicetiletá žena, z pohledu padesátníka to tak ovšem být nemusí. Řekneme-li však o čtyřicátnici, že je to (*stará*) *rašpla*, míníme tím zpravidla skutečnost, že se snaží dělat se mladší a moc jí to nejde. *Baráková rašpla* = domovní drbna, *kalósek s rašpló* = mladý muž s mnohem starší ženou, *z každý fronk larvy bude jedná stará (oltová) rašpla* = z každé hezké mladé ženy bude jednou stará vrásčitá žena.

### *Raťafák, raťafec (nos)*

Zaregistroval jsem i slavkovskou variantu *rafafák*. V hanáčtině *rapatý* = drsný. Nabízí se jazyková hra: *rapatý nos* (frňák, rypák) → *rapaťák* → přesmyk na *raťapák* → po záměně F → P *raťafák*. Příklady: *kópil jednu do raťafáka* = dostal ránu do nosu, *má na to raťafák* = má na to čuch.

Tetka Picmánková razí ovšem španělskou hypotézu a poukazuje na ovocný likér *Ratafia* pocházející z Katalánska. Jeho název má být odvozen z malajského *tafia* = pálenka. V té se maceruje spousta bylin a koření. Jednotlivé druhy *Ratafie* lze rozlišit pouze školeným nosem, kterému se v tomto případě říká *raťafák*.

Občas se i v Brně setkáme s jiným významem tohoto slova, a to *raťafák* = pes, souvisí to zřejmě s výrazy *rafat* a *rafan*.

### **Ratejna (velká místnost, budova)**

Původně se jednalo o tzv. čeledník. Výraz je odvozen ze starého českého *rataj* označující původně orače, později však poddaného živícího se zemědělstvím. Počínaje devatenáctým stoletím byla *ratejna* velký přízemní dům, v němž bydlelo několik rodin. Každá rodina pro sebe měla prostor zhruba 3x4 metry zvaný *ratejka*, který byl ohraničen jen několika kusy nábytku. Uprostřed *ratejny* byla jediná kamna, na kterých se společně vařilo a která celou místnost vytápěla. Jelikož měly rodiny obvykle několik dětí, byl v *ratejně* kromě chladu, smradu a nepořádku také hluk. Takovéto *ratejnové* domy se stavěly až do konce první světové války.

Dnes označuje slovo *ratejna* velkou, neútlunou či nepřívětivou místnost či stavbu určenou například pro společné přespávání, hudebníci tak říkají sálu se špatnou akustikou. *Ratejka* je v současnosti malá místnůstka. *Je tadyk jak v nejaké ratejni* = je zde neútluně a chladno.

Někteří ovšem říkají, že *ratejna* byla původně *vratejna*, tedy místnost s dveřma velkýma jako vrata.

### **Ratyš (krysa, potkan)**

Německy *die Ratte* = krysa a *der Ratz* = potkan, v hantýrce *ratyša* = krysa a *ratyš* (někdy též *potkyš*) = potkan. Používá se také ve významu velká myš. *Čučí jak ratyš vyvalené z hródy* = hledí jak vyoraná myš, *mantloš z ratyších krupónů* = kabátek z myších kůží, který proslavila v roce 1959 princezna Lada z filmu Martina Friče Princezna se zlatou hvězdou.

### **\*Rauchčit (kouřit, provádět felaci)**

Německy *rauchen* = kouřit, dýmat, čadit. V rakouštině navíc provádět felaci. Odvozené výrazy: *rauchčená flaksa* = uzené maso, *rauchpauza* = přestávka na kouření, *rauchplac* = místo na kouření, *rauchna* = cigareta, kuřivo, ale i kouření jako takové, *rauchčit hůlku* = provádět felaci. *Rauchec* = komín, neboť *der Rauchfang* = kouřovod, komín, viz též odstavec „Rauchec“.

### **Rauchec (Komín)**

Komín, původně *Comyn*, německy *Kchomein*. Někteří říkají, že je to ves Komova či Komoňova, další tvrdí, že *kom* byl častým názvem pro kopec či horu, jiní odvozují tento název z latinského *koma* = vlasy, srst. Údajně se tím myslí, že Komín leží mezi osrstěnými, tedy zalesněnými kopci. No nevím. V hantýrce jsem zaregistroval pojmenování *Róra*, což je trouba, trubka i komín, *Fajrlont* = „dýmající“ vesnice a také *Rauchec*, což je odvozeno od německého *rauchen* = kouřit. Zaregistroval jsem i název *Kalumet*. Anglicky i francouzsky *calumet* = rovná indiánská dýmka. V Bystrci říkají Komínu také *Komec*, přestože v hantýrce je tento výraz určen pro Komárov.

### **Razír, lazír (holič)**

Tetka Picmánková tvrdí, že *lazír* je zkrácené lazebník. Lingvistici ovšem říkají, že výraz *razír* pochází z němčiny, kde *der Raseur* či *der Rasierer* = holíč. Náš lazebník však mohl mít vliv na změnu *razír* → *lazír*. *Hémon vodlifroval hároša vomigat k razírovi* = policista odvedl vlasatce ostříhat k holičovi, *volazírovat fósiska* = oholit vousy.

### ***Rázovat, razit (rychle a rázně jít, jet či něco dělat)***

Část významů pochází z německého *rasen* = řítit se, hnát se. Hantýrka význam tohoto slova poněkud rozšířila, a tak můžeme *rázovat* či *razit* ve smyslu jít či jet a nemusí to být ani rychle. Například *rázovat si to nekam*, *razit za kultúró* či *razit do civilu*. Další významy pochází ze starého moravského slova *ráz* = úder, rychlý či prudký pohyb a z jeho odvozenin. Sem patří *razit do budky* = přemlouvat (doslova vrážet do hlavy) nebo *razit novoty* = propagovat, šířit novinky. *Vrazit neco nekam* znamená dát, a nemusí to být ani rychle. *Vrazit do něčeho love* = investovat, dát do něčeho peníze.

### ***Ráž, byt v ráži (kuráž, opilost)***

*Byt v ráži* znamená být v bojové či nabuzené náladě, *lapnót ráž* = rozohnit se. Naši borci *nebyli v ráži a tak dostali nakládačku* = naši hráči neměli bojovou náladu a tak prohráli. Podle kontextu může znamenat *byt v ráži* také být připitý či opilý. Pochází to z francouzského slova *rage* = vztek, zuřivost, vášně, běsnění, které vzniklo z latinského *rabia* = zuřivost, šílenství, běsnění. Odsud pochází také spisovné rabovat.

Tetka Picmánková doplňuje, že *ráže* neboli *kalibr* je též označení vnitřního průměru hlavně střelných zbraní. Můžeme tedy říct, že *byt v ráži* může znamenat také být „nabitý“, být „těsně před výstřelem“.

### ***Rédovat (řídit)***

Na počátku bylo staroněmecké *Reide* = otočení, obrat. V rakouštině mají doposud výrazy *reidig* = otočný a *Reid* = zatáčka, zatočení. Na Moravě jsme to převzali jako řízení vozu otáčením kol. V hantýrce tedy *rédovat* = řídit nějaké vozidlo, přeneseně i firmu či království, *rédidlo* = kormidlo, *réd* = rejď, tj. největší možné odchýlení zpravidla předních kol od podélné osy vozu, a konstatování *tos neurédoval* znamená to jsi „neuřídil“, to jsi nezvládl nebo to se ti nepovedlo.

### ***Regál (postel, police)***

Německy *das Regal* = police, stojan. V rakouštině s *Regalbett* = policová tedy patrová postel. V hantýrce *regál* znamená jakoukoli postel, ve vojenském a vězeňském slangu je to ale jen dolní lůžko patrové postele, tomu hornímu říkají *bidlo*. Odvozené výrazy jsou *regálové dres* neboli *regáldres* = pyžamo a *regálstory* = postelová historka. *Zaplul do regálu* = odebral se do postele, ale *lampy červa v regálu* = lahvě červeného vína v polici.

### ***\*Regna, régna, régensburk (déšť)***

Německy *der Regen* = déšť, *regnen* = pršet. V hantýrce *régna* = déšť, *řácká régna* = silný déšť, *régna se dlóho nechytala* = nepršelo, bylo sucho, *régnový volkny* = dešťové mraky, *vychytat régnu* = zmoknout, *rég(e)nširm* = deštník, *régnit* = pršet.

Německý název bavorského města Řezna Regensburg byl Štatlařům inspirací k výrazu *regensburk* = déšť. Toto slovo dá vyložit nejen jako dešťový hrad, ale též jako déšť z hradů, tj. z bouřkových mraků. A tak by *regensburk* měla být přeháňka, ale současná hantýrka si na takové detaily nepotrpí. *Šalinové mazec (na nebálu) s régensburkem* = bouřka s přeháňkou.



### **Remazúra (zmatek, přeměření)**

Tomuto slovu dávají různé generace různý význam. Pro ty starší je *remazúra* = blázelec, chaos, někdy také ostuda. Slovo pochází z rakouštiny, kde *di Remasuri* = zmatek, přeneseně též alkoholické párty. Původ tohoto slova je údajně v rumunštině. *Startuje hicna a s nǎo aji remazúry s klimoško* = začínají horka a s nimi blázelec s klimatizací.

Pro mladší generaci odkojenou angličtinou *remazúra* = přeměření či opětovné změření, anglicky *re-measure*. *Krejčíř zmákl remazúru štylka* = krejčí přeměřil tělo.

### **Remcat (reptat, odmlouvat, mluvit do něčeho)**

Výrazy *repták* a *reptač* označovaly kdysi člověka, který reptá. Současnému reptat odpovídala slova *repetit* a *remetit*. Moravská jazyková hra mohla vypadat takto: *remetit* → *remtat* → *remcat*. Příklady z hantýrky: *remcy* = kritické připomínky, odmlouvání, *neremcé* = nekritizuj, neoponuj, neodmlouvej, *uremcané* = nespokojený, odmlouvající. *Remcala mu do hokny* = kecala mu do práce.

### **Remtat (pít)**

Toto méně obvyklé slovo jsem zaregistroval ve dvou hantecových slovníčcích a tak se podíváme i na něj. Ve starší češtině *remtat* a dokonce i *lemtat* znamená hryzat. *Zajoch voremtal kůru na kadlátce* = zajíc ohryzal kůru na švestce. Moravský slovník z roku 1910 zaznamenal výraz *chremtoň* = hltavec. Vzhledem ke zvukové podobnosti slov *remtat* a *lemtat* s výrazem *chlemtat* = hltavě pít došlo zřejmě k významové kontaminaci. A slovu *remtat* přisoudili Šatlaři nejprve význam hltavě pít a později už jen pít. *Zahamoval raka a remtal z flaše* = zastavil kolo a pil z lahve.

### **Rén, ren (potok)**

Staré moravské slovo související podle tetky Picmánkové s hanáckým výrazem *rena* = *ryna* = okap, se současným *drenáž* či německými *die Dränung* = drenáž či *rinnen* = téct. Někteří tvrdí, že se jedná o cigánský výraz pro potok, to se mně však nepodařilo ověřit. Narazil jsem pouze na cigánské výrazy *jarka* a *lenorka*. Ten druhý je zdrobnělé slovo *lena* = řeka (viz odstavec „Lena“). Dalo by se ovšem uvažovat o přeměně L na R.

### **\*Renenka (Běhounská)**

Je to počestělý německý název *Rennergasse*. Zajímavý je původ tohoto názvu. Původně se jmenovala *platea Rhenensis* = ulice Rýnská, neboť se zde kdysi usadili lidé z Porýní. Jenže ve spisech došlo v průběhu staletí ke zkomolení *Rhenensis* → *Rennensis* a to se přiklonilo k německému *rennen* = běžet. Viz též odstavec „Fréliška“ a „Pekanda“.

### **Renonc (omyl, chyba, prohřešek)**

Pochází z francouzského *renoncer* = nepřiznání barvy v kartách. *Tadyk je náké renonc* = tady je něco špatně, *renonc byl, že skásl vogólovanó koc* = chyba byla, že sbalil vdanou ženu.

### **\*Rest, restovat (nedodělek, péct)**

Německy *der Rest* = dluh, nedodělaná práce a *rösten* (čti restn) = péct, opékat, pražit či dusit na tuku. *Furt má v hokně resty* = pořád má v práci nedodělky, nestíhá, *cvíbl vorestujeme do goldny na oliváču* = cibuli osmahneme dozlatova na olivovém oleji.

### **Retka, retko (cigareta)**

Pojmenování pochází z Čech a je to zkrácené slovo *cigaretka*. Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že za starých časů byly cigarety a doutníky těžší než dnes, a tak se musely zasouvat hlouběji do úst a být drženy i zuby. Moderní lehké cigarety stačí držet pouze ve rtech. Proto dostaly pojmenování *retko* či *retka*. Naši oponenti však tvrdí, že správné výrazy jsou *redka* či *redko* a je to zkratka pro cigarety Red&White.

### **Retung, retuňk (sanitka, záchrana, spása)**

Německy *die Rettung* = záchrana i spása v náboženském slova smyslu. V hantýrce navíc *retuňk* = záchranka, sanitka, *hodit retuňk* = zachránit, spasit, *retovat se* = chránit se, držet se na uzdě, *zretovat před* = zachránit před, *zretýrovat se* = vzpamatovat se, uzdravit se, dát se dohromady, odpočinout si. V plotňáctině *retec* = záchranná stanice. *Přífrčel retunk* = přijela sanitka, *Malé Kiloš doklapal na hródu hodit nám retuňk* = Ježíš Kristus přišel na zem, aby nás spasil.

### **Retych, retna (záchod, smrad)**

Pozastavme se nyní u slova *retych*. V hantýrce to znamená smrad nebo záchod, po přenesení významu také sprosták či hajzl. Ale kde se to vzalo, když německé *das Rettich* = ředkvička a *retten* = chránit? Od toho druhého, jak jsme si už řekli, máme odvozena slova *retung* = sanitka, záchranka a *retuňk* = záchrana či dokonce spása v náboženském významu.

Vezměme to oklikou tak, jako to často dělají naši lingvistici. Za starých časů nazývali naši předkové hradní záchod *preveret* nebo *prevét*. Francouzsky *privé* nebo italsky *privato*. Tato slovo u nás žijí dodnes jako privátní. Druhé slovo označující záchod bylo *reterát* a bylo převzato z italštiny, kde *ritirare* znamená ustoupit stranou. Ve Francii mají dokonce spojení *cabinet de retraite*. Co to znamená, je snad nyní každému jasné. A když si dáme v hlavě dohromady slova *retten*, *preveret* a *reterát* s jeho kabinetem, nemáme už k *retychu* daleko.

Tetka Picmánková na to jde přímo a odvozuje slovo *retych* přímo z rakouského výrazu *s Rettich* = záchod, což je z pohledu naší hantýrky postačující. Významy *retych*, *retna* = smrad vznikly ze skutečnosti, že v suchých záchodech to skutečně smrdělo. Název předmětu byl tedy přenesený na jeho vlastnost. Významy sprosták a hajzl byly přidány podle českého vzoru. A ještě jedna zajímavost: V Rakousku mají ustálené lidové spojení *angesoffen wie ein Rettich*, což znamená opilý nebo lépe řečeno *namazané jak retych*.

### **\*Rikša (dvoukolák, taška či kufr na kolečkách)**

*Rikša* je zkrácené japonské slovo *džinrikša*, kde *džin* = člověk, *rik* = síla a *ša* = vozidlo. V dalším pomineme všelijaké moderní motorové či elektrické vozítka pro důchodce. *Rikša* je v okolobrněštině dvoukolový vozík nazývaná též *kára* nebo *kárka*. Ve slangu DPMB je pak *rikša* krabice na kolečkách (nákupní taška nebo kufr), kterou cestující tahají za držadlo do

tramvají a autobusů. *Helpnul sem raskence do šaliny s rikšó, abych nechytł sekeru* = pomohl jsem důchodkyni do tramvaje s taškou na kolečkách, abych neměl zpoždění.

### **\*Robotárna (pracovní věznice)**

Prvorepublikový výraz. Jednalo se o „lehčí“ vězení se sazbou do tří let, kde měli vězni pracovní povinnost. Na počátku minulého století stávala jedna z robotáren v Brně na tehdejší Velké Nové ulici (dnešní Lidická) přibližně v místech, kde má dnes garáže Hasičský sbor. Plotňáci říkali robotárně též *pic* či *kantna*, ve speciálním případě robotárny, ve které vězni lepili papírové sáčky, *saklpenzionát*, doslova sáčková ubytovna. *Byt na čerstvým ze saklpensionátu* = být propuštěn ze „sáčkové ubytovny“ (na čerstvý vzduch).

### **Rodle, radl (sáně, řídítka, jízdní kolo)**

Sánky ale také ruční vozík se řekne německy *der Rodel* a rakousky *da Rodl*. Od toho máme v hanýrce slovo *ródle* = sánky, sáně. V obecném jazyku pak *rudl* = dvoukolový vozík pro manipulaci s těžkými předměty ve skladech, obchodech a pod.

*Ródle* jsou však nejen sánky, ale také řídítka. Německy *das Lenkrad* = volant, řídící kolo, *das Lenkradl* = řídící kolečko a při troše fantazie to nemá již daleko k *ródl* = řídítko a *ródle* = řídítka. Tetka Picmánková uvažuje jinak: Jezdit na jízdním kole, jinak řečeno řídit jízdní kolo se řekne německy *radeln*. A instrument, kterým se kolo řídí je pak *ródl* = řídítko a *ródle* = řídítka, *ródlovat* = řídit sáně, sánkovat. *Burgla má ródle, vágn kolečko* = motorka má řídítka, auto volant.

Německy *das Rad* a rakousky *s Radl* znamená jízdní kolo. To jsme do hanýrky převzali jako *rádl* = jízdní kolo. *Šalinové rádl* = elektrokolo. Ale musíme být ve střehu, abysme tato dvě slova nezaměnili.

### **\*Rohatec (čert, býk)**

Výrazy *rohatec*, *rohaté*, v ženském rodě též *rohatica*, označují především čeládku z *pekliska*. S ní souvisí i fráze *leda rohatec góme, kóří* = ví to jen čert, *to nám visel rohatec* = čert nám to byl dlužen, *rohatec to mapsni* = čert to vem. Pozor však, *rohatec* může být také býk či jiné rohaté zvíře, např. *rohatci vod Kretóšu* = kréští býci, *rohatec* neboli *rohatá Zetorka* = kráva či vůl zapřažený do povozu. Podobný výraz *parohatec* viz odstavec „Smočit paroh“.

### **\*Rohnót (praštit)**

Plotňácký výraz pocházející ze starého moravského *rohovat* = bít či trestat metlou či holí zvanou *rohovica*. Pochází pravděpodobně z polštiny, kde *rohować* = útočit rohy nebo parohy. Zde má původ i starší název boxu *rohování* (nikoliv od *roh* ve významu místa, kde se sbíhají zdi, ulice či hranice ringu). *Rohl mě baldó* = praštil mne klackem. Ve vězeňském slangu však *rohnót* = bodnout a *zarohnót* = zabít.

### **Rochnit (lebedit si, užívat si něčeho)**

Podle lingvistiků byla na počátku zvukomalebná slova *rochně* = prase a *rochnit* či *chrochnit* = chrochtat. Původní význam byl vyvalovat se v blátě či ve vodě, který se postupně posunoval k vrtat se v něčem, pak lenošit někde a nakonec užívat si něčeho. *Rochnit se (si) ve vandli* =

vyvalovat se ve vaně, *rochnit se v chálce* = požitkářsky jíst, *rochnit se v lovách* = užívat si peněz. Do této slovní líhně patří i *rochna* = tlustá žena.

Pozor však, *rochnót* znamená v šachové hantýrce umožnit rošádu, původně psáno *rochádu*. Pochází to ze starého českého *roch* = věž. V některých moravských nářečích *rochnót* = zabít domácí zvíře, to však souvisí více s *rohovat* = bít a *króhnót* = zabít.

### ***Roce, rokenrol (rock'n'roll, sukně, rok)***

První význam slova *roce* = rock'n'roll – hudební styl vzniklý propojením černošského rhythm and blues a bělošského country and western. Druhý význam souvisí s německým *der Rock* = sukně. Do Brniska přibruslila *rokecová sestava Býčí boj* = do Brna přijela rock'n'rollová skupina Beach Boys, *koc měla voháklé tričmen a roce* = děvče mělo na sobě přiléhavé tričko a sukni.

Výraz *rokenrol* se používá v hantýrce pro rok, např. *kolik máš rokenrolů* = kolik je ti let, *rokenroly zaháknutý na hrbu* = věk. *Rokenrolky* byly zase „taneční“ nízké a zašpičatělé polobotky na rovné podrážce.

### ***Rola (nádraží)***

Najdou se i takoví, kteří tvrdí, že termín *rola* neoznačuje samotné nádraží, ale pouze prostor před ním. Jiní říkají, že plotňácké slovo *rola* je zkratkou německého *rollende Landstrasse* = pohybující se silnice, další připomínají, že německy *rollendes Material* znamená lokomotivy a vagony. Jiní mají za to, že *Roll* znamenalo ve vídeňském argotu přímo nádraží a *Rollen* železnice.

Plotňácké termíny *rola* nebo také *roláda* ustoupily pozdějšímu slovu *nádr* a v současné době i toto slovo pomalu ustupuje z Prahy převzatým pojmenováním *hlavas* či *hlavák*. Nedivím se tomu příliš, protože tady máme „slepé místo slovní zásoby“. V Židenicích máme *šimické nádr*, v Heršpicích zase *heršpické*, ale pro hlavní nádraží nám chybí všeobecně známé odpovídající pojmenování.

Setkal jsem se však s pojmenováním *rola na plotně*, přičemž *plotnou* se zde míní oblast ohraničená přibližně dnešními ulicema Křenová, Zvonařka, Křídlovická, Rosickým (Dolním) nádražím a hlavním nádražím, viz odstavec „Plotna“. Když si dali staří Štatlaři *scuka ve štatlu*, rozuměl se tím zpravidla *plácek U medvídky*, když si dali *scuka na plotně*, bylo to před hlavním nádražím.

Inspirováni legendární skupinou Rolling Stones nazývali Štatlaři brněnské hlavní nádraží také *Rolington* a tamější povaleče a bezdomovce nejen *rolaři* ale též *rolingstoni*. Pozor však, v okrajových čtvrtích jsem zaregistroval výraz *rolař* = rolník, zemědělec, člověk obdělávající *role* = pole a *rolařina* = zemědělství.

Poznámka: Pověstná lampárna, kam si bylo možno jít za starých časů stěžovat, byla původně na pátém perónu brněnského hlavního nádraží, později na jižní straně druhého nástupiště. Ale i tam byla v devadesátých letech zrušena, takže v současnosti si už v Brně nemáme kde stěžovat. Viz odstavec „Lampárna“.

### **Roleta (sukně, oční víčko)**

Doba předokenních rolet se nám po padesáti letech vrátila. Dnes jsou to ovšem rolety plastové, za dob plotny byly kovové. Některé byly celoplošné jako ty dnešní plastové, jiné jen tyčové. Analogicky, jako velká roleta kryla okno či výlohu, kryje *roleta* střední velikosti neboli sukně ženský zadek a malá *roletka* neboli oční víčko naše oko. Slovo *roleta* pochází z německého *rollen* = stočit, svinout, *das Rollo* = roleta i žaluzie.

V plotnáčtině *rónčit kchoc pod roletu* = dívat se dívkám pod sukně, v současné hantýrce *auglroleta* = oční víčko, *klapat auglroletama* = mrkat. Poněkud jinak je to u fráze *prskat do rolety* = smát se potají, aby to nebylo moc vidět. Prskáme samozřejmě ústy, a to do ruky, která je kryje před nežádoucím pozorovatelem. Prsty připomínají zmíněnou tyčovou roletu. Doprovodným jevem tohoto tajného vyšklebování je přivírání očí – tedy *mět přimachlovaný auglrolety*.

### **Rolovat, rolovat se (pohybovat se, posunovat, být vzrušen)**

Německy *rollen* = popojíždět (letadla), balit (koberec), vinout (provaz). V hantýrce *rolovat* = jít, jet, vézt, posunovat. *Rolovat po valdně* = chodit po lese, *rolovat na kolcových rygách* = jezdit na kolečkových bruslích, *rolovat bildny na špizplacce* = posouvat obrázky na monitoru, *zrolovat tebich* = svinout koberec. Viz též odstavec „Rola“. V přeneseném významu: *fógl vyroloval na baumál* = pták vyletěl na strom, *čuňa se mě z teho srolovala* = huba se mi z toho zkřivila, *z tý muzály se mě rolujó lepóchy* = ta hudba mi rve uši, doslova z té hudby se mi zavínají uši, *srolované do holcnovýho pyžama* = umístěný v rakvi.

*Rolujó se mě z nečeho (z nekeho) hózny* = svinují se (padají) mně z něčeho (z někoho) kalhoty, což znamená, že jsem z toho (z něho) celý pryč. A v erotické oblasti: *štígrem se mu rolovaly hózny* = štěstím mu „padaly“ kalhoty, tedy připravoval se k erotickým hrátkám. Inspirací k posledním spojením byla pravděpodobně *vyrolovaná hůlka* = ztopořený penis se srolovanou předkožkou.

Pozor však: na Moravě *role* = pole (pravděpodobně z polského *rola* = ornice), takže např. *rolové hangár*, *celthaus* = polní stan.

### **Rónčit, rónat, rónachr (dívat se, hledět, policista)**

Tato plotnácká slova přišla údajně do Brna z Prahy. Odvozují se z pařížského argotu, kde *renaque* (čti *renak*) = policie. Proč ne, když také jihomoravský *žandár* má původ ve francouzském *gendarme* (čti *žondarm*). Řada Plotňáků se totiž dala najmout na práce do Francie (někteří tam i zůstali) a něco z francouzštiny pochytili. Příklad: *Bacha, rónachr de* = pozor, policista jde. Jenže se dále uvažuje tak, že policista je ten, kdo dělá obchůzky (franc. *ronde*), na kterých se při chůzi pozorně dívá, tedy *rónčí*.

Tetka Picmánková konstatuje, že se stejnou dávkou odbornosti můžeme slova *rónat* a *rónčit* klidně odvodit i ze starého moravského *rónit* = srážet, shazovat. Např. *rónil vogle* = srážel ořechy. Pokud to někdo dělal pokoutně, musel se také dobře dívat, aby ho nenačapal hospodář či hlídač.



### **\*Róra (cigareta, kovový kouřovod)**

Ve staré němčině *röre*, v současné *die Röhre* = roura, trubka, nora, ale také úzké džíny (*róry*) nebo *das Rohr* = roura, trubka, hlaveň, rákos. V rakouštině navíc *s Rohr* = trouba na pečení. V hantýrce pro tvarovou podobnost *róra* = cigareta, nohavice či rukáv, *róry* = kalhoty, hlavně ty úzké. Odvozeniny: *róra chálková* = jícen, *róra džezová* = trumpeta a jí podobné hudební nástroje. V přeneseném významu *róra (na čód)* = komín a to nejen zděný stavební prvek určený k odvádění kouře, ale i brněnská čtvrť Komín – *Róra*. Zdrobnělé *rórka* může označovat cigaretu, trubičku i penis. A protože *trouba* = hlupák → *róra* = hlupák ve vězeňském slangu.

### **Róry (úzké kalhoty)**

V Čechách se jim říkalo *trubky*. Slovo pochází z období *potyšů* (viz odstavec „Potyši“). Byly to byly kalhoty široké dole 10 až 12 cm. Často musely být opatřeny na boku zipem, aby se vůbec daly obléct. Tehdy totiž nebyl k dispozici *pružné štof* (materiál).

### **Rósňák, paróse (malé dítě, žížala, vousy)**

Rousy jsou dnes delší ochlupení na nohách zvířat, zejména některých kopytníků, v případě ptáků jsou to přeměněná pírka na nohách. Ve starší češtině to byly též chlupy či vousy, ještě Karel Čapek píše o rousnaté tváři či hrudi. V pozdější době se jednalo buď o rozčuchané dítě, nebo o novorozence s vlásy. Zde má původ i výraz *paróse* = fousy, knír. *Brblat si pod paróse* = říkat si „pod vousy“, pro sebe, *aufpasovat rósňáky* = hlídat malé děti.

Druhý význam žížala je analogický německému *die Taumade* = rosný červ. *Der Tau* = rosa a *das Made* = červ. Vyjadřuje to skutečnost, že žížaly jsou vždy na povrchu vlhké, tedy jakoby orosené. *Nabit onklu rósňákem* = navléknout žížaku na háček udice.

### **\*Róš, rauš, podróšené (opička, podnapilý)**

Německy *der Rausch* je opilost, opojení a *berauscht* = opilý, opojený. To opojení může být také krásou, hudbou či krásnou přírodou. V Brně se říkávalo *je v róšu, má róš* = je připitý, ale též v mírném tanzu. *Mart'as je z tý Anky v róšu* = Martin je tou Ankou omámený. V současnosti se říká *rauš* také „lehčí inhalační narkóze“ způsobené lehkou drogou.

### **Roští, vo(d)roštovat (houští, oholit)**

Staré slovanské slovo *roští* označovalo původně suché větvičky lesních stromů. Přeneseném významu mají muži *roští na ksichtě* = vousy. Tohoto *roští* se lze zbavit *roštováním*, tedy holením. Správněji je *vodroštovat*, ale hantýrka se logikou moc neřídí. Kromě toho znamená *vo(d)roštovat* také ošmirglovat, seškrabat, sedřít. *Vo(d)roštovat baumál vod haluzí* = zbavit strom větví, *vo(d)roštovat bobra* = oholit pubické ochlupení.

O dalším významu slova *roští* (více dívek v hloučku) a o *roštěnkách* viz odstavec „Roštěnka“.

### **Roštěnka, rošť'anda (dívka)**

Základním významem tohoto slova je maso vyskytující se na boku a hřbetě hovězího dobytka. Hovězí roštěnka je pak plátek masa, na kterém si občas pochutnáváme. Původně to byla roštěná pečeně a převzali jsme to z německého *rosten* a *der Rost* = roštovat a rošt. Co to má

však společného s dívkou? Že by dívka oplácaná plátky masa? Nebo dívka chutnající jako roštěnka? Ve slangu je sice možné leccos, ale toto je dost nepravděpodobné.

Tetka Picmánková vyšťourala, že výraz *roštěnka* je doslovným překladem anglického výrazu *grig girls* = roštová dívka. Označuje mladé hezké dívky, které drží při okruhových závodech slunečníky nad sportovci na startovním roštu. Odsud připutovalo slovo *roštěnka* do slangu mládeže a označuje hezkou dívku nebo přítelkyni. Více *roštěnek* pohromadě tvoří *roští*, sjízdné či jezditelné *roští* jsou dívky či ženy vhodné či použitelné k sexu. Protipólem *roštěnky* je *hroštěnka*, nemusí to být zrovna dívka vzhledu hrocha (*hrošica*), ale také plnoštíhlá dívka ještě vhodná k sexu.

Roštěnku však nesmíme zaměňovat s *rošťandou*. Ta pochází z mužského tvaru *rošťák*, což bylo původně označení zákeřného chlápka číhajícího někde za roštím na projíždějící povozy, aby je přepadl a něco ukradl. I slovo *zákeřný* souvisí s roštím, je to ten, co číhá za keřem.

### **Roštovat, roštnót, voroštovat (přidat pyn či hlasitost)**

Významy slov *roštovat* a *vorostovat* jsou odvozeny od slova *rošt* = mřížka na dně kamen či chovných klecí. Pochází z německého *der Rost* = rošt, podklad stavby i příčný trám. *Roštovat ve šporheltu* znamená prohrabávat popel ve sporáku či v kamnech. Od prohrabávání v kamnech si hantýrka odvodila „prohrabávání“ se v časopise či na internetu. Takže *proroštovat cajtung, net* = prohledat časopis či internet, *proroštovat bichlu* = udělat výpis, řešerši, či dokonce *proroštovat novodur fachmana* = prolustrovat nového pracovníka, tedy zjistit o něm podrobnosti. Protože *roštování* byla činnost poměrně hlučná a jejím výsledkem bylo zvýšení výkonu kamen, fantazie zapracovala. A tak *roštnót* či *roštovat* můžeme také mobil a znamená to prozvonit či prozvánět (dělat kravál), dále *vorostovat (roštni to, voroštuj to)* = přidat na hlasitosti nebo přidat plynu v motorových vozidlech. *Voroštovat káru* = protůrovat auto naprázdno. Srovnej s odstavcem „Roští“.

V novohatecu jsem zaregistroval výraz *roštovačka*. V prvním významu *roštovačka* = soulož, pochází ze spojení *(vy)lupat na roštu* = *(vy)souložit na posteli*, přičemž zde *rošt* = postel s rostem. Ve druhém významu *roštovačka* = přehnané opalování končící zčervenáním či spálením kůže.

### **Rotec (Červený kopec)**

Červený kopec, v hantýrce *Rotec*, německy *Rotenberg*, což je doslova Červená hora. Název *Roter berg* si moravské obyvatelstvo Bohunic překroutilo na *Lotrperk* (doslova kopec lotrů) a dokonce i na *Lotoperky*.

### **Rozbaróchat (rozbit, rozbourat, uvést do nepořádku)**

Na počátku byla stará slova *krochnút* a *hrochnút* = bouchnout, praštit. Podobná slova existují také v dalších slovanských jazycích a považují se za zvukomalebná. Z této líhne pochází spisovné *rachotit*, ale také moravská *rechotat* = hrčet, drnčet (viz odstavec „Řacha“) a *róchnót* = udělat ránu či *róchanec* = rána, bouchnutí. *Rozróchat* = rozbouchat, tedy pomocí ran či za hluku rozbit či rozbourat. A teď stojíme před otázkou, kde se tam vzalo to „ba“.

Tetka Picmánková razí hypotézu, že *baróchat* = silně bouchat vzniklo složením *róchat* + světšské *báro* = hodně. Slováký lingvistik stréc Pagáč se inspiroval medvědím strašidlem

Barbuchou. To bylo původně strašidlo, které umravňovalo neposlušné medvědy bukovým klackem (*der Bär* = medvěd + *bochen* = mlátit, *buchen* = bukový). A tvrdí, že *baróchat* = *róchat* jako medvěd, tedy bourat a rozbíjet medvědí silou. Vliv mohlo mít i rakouské *barabern* = těžce pracovat a *da Baraberer* = těžce pracující.

Příklady: *Máme rozbaróchané kër vod špachtloňů* = máme rozbouraný, rozvrtaný byt zedníky, *štreky byly fest rozbaróchaný*, *všade lochny* = cesty byly hodně rozbité, samá díra.

### **Rozbrokovat (roztržít, rozdělit)**

Pochází z rakouského *brocken* = drolit, trhat. Tetka Picmánková se domnívá, že to souvisí též s **roztržít** nebo **rozdělit broky**, tedy něco malého či nehodnotného. *Kindoši si rozbrokovali šušně* = děti si rozdělily mince.

### **Rozcapené, rozcáplé (rozevřený, rozložený)**

Původní tvar tohoto starého moravského slova byl *rozčapené*, a to souvisí s *čapa* = noha. Základní význam je doširoka rozevřený, rozložený, přenesený význam pak „široký“ v nárocích, tedy chtivý, nezdrženlivý. *Rozcapený kopyta* = roztažené nohy, *rozcáplý vágny na tratecu* = auta „zavazející“ na chodníku, *rozcapené šlic* = připravené, ale i chtivé lůno, *rozcapené kindoš* = v nárocích rozdivočelé děcko, ale též děcko rozplácle na zemi jak široké tak dlouhé.

Někteří odvozují slovo *rozcapené* od zvukomalebného výrazu pro dětskou chůzi – *capat*. Malé děti chodí ze široka s roztaženými nohama a jejich chůze je často hlučná.

Jiná hypotéza říká, že spojení *rozcapené fagan* = zlobivé, rozmazlené či urvané dítě souvisí s výrazem *cap* = kozel. Dítě se chová jako mladý kozel, vzpurně a svéhlavě.

### **Rozdéchat (smířit se s něčím, ustát něco)**

Původně se jednalo o dechovou techniku našich babiček, která snižovala stres a podporovala obranyschopnost a regeneraci organismu. Byla však prohlášena za nevědeckou a upadla v zapomnění. Jiní zase tvrdí, že je to analogie situace, kdy člověk upadne do kómatu a zastaví se mu dech. Při resuscitaci se provádí umělé dýchání, a pokud se člověk probere, můžeme říct, že se *rozdéchal* a tuto situaci ustál. V hovorovém jazyce došlo v posunu významu na důsledky praktikování těchto metod. *Koc mně dala kopny, ale rozdéchal sem to* = dívka se se mnou rozešla, ale smířil jsem se s tím, *vem si festovní traťůvky, nemusel bys ten čundr rozdéchat* = vezmi si pořádné boty, nemusel bys ten výlet ustát.

### **Rozfrcat (rozházet, prohospodařit)**

Pochází z německého *versetzen* = přesunout, nesprávně umístit, dát do zástavy (viz odstavec „Frc“). *Rozfrcat love* = utratit peníze za hlouposti. Setkal jsem se též s významem nevhodně rozdělit, rozmělnit či rozdrobit, například *při erbovačce rozfrcal polisko mezi voplégry* = při dědickém řízení (nevhodně) rozděлил (rozdrobil) pole mezi potomky.

### **Rozglábit (otevřít hodně)**

Tetka Picmánková navrhuje vyjít ze starého moravského *klapajzna* = klapačka, huba. Po změně znělosti dostáváme hanácké *glabajzna* a odvozeniny *glábit* = hltavě jíst či pít, *vyglábit*

= hltavě vypít či sníst, *rozglábit hubu* = hodně otevřít ústa a *rozglábit hubu na nekeho* = otevřít si na někoho hubu a přeneseně *rozglábit futra* = hodně (dokořán) otevřít dveře. V hantýrce se objevují též varianty *rozglábit rolety* = otevřít oči či *čučet s roglábenó mordó* = hledět s otevřenou hubou.

Naši oponenti ovšem vycházejí ze slov *gábl* = jídlo a *gáblovat* = jíst a tvrdí, že se jedná o přesmyčku *gáblovat* → *glábovat*, zkráceně *glábit* = hltavě jíst či pít a při tom hodně otevírat ústa. Viz odstavec „Góbla“.

### ***Rozchodit (zvládnout, smířit se s něčím, uvést do funkčního stavu)***

Původně se jednalo buď o uvolnění pohlavní předrážděnosti chůzí, anebo o uvedení stojícího nebo poškozeného zařízení či stroje do „chodu“, tedy do provozu. Dnes má toto slovo řadu přenesených významů: *rozchodit kopny z hokny* = psychicky zvládnout propuštění z práce, *rozchodil sem ten flastr brzo* = smířil jsem se s pokutou brzy, *rozchodit chabrus* = uzdravit se, *rozchodit kilca* = zhubnout, ale i *rozchodil sem altovó burglu* = zprovoznil jsem starou motorku.

### ***Rozparglovat, parglovat (rozdělit, dělit)***

Kluci se dohodli, že budou hrát hokej. Bylo tedy třeba vytvořit dvě mužstva. Položili se tedy hokejky na jednu hromadu a jeden z budoucích hráčů šel *parglovat*. Tento takzvaný *pargl* si stoupl obkročmo nad hokejky se zavázanýma očima, zamíchal je a pak posouval jednu dopředu, druhou dozadu, a to tak dlouho, než kluky *rozpargloval* na dva mančafy.

Na počátku by mohlo být naše slovo *párat* znamenající rozřezávat (např. břicho) či oddělovat dvě sešité tkaniny od sebe. Následovala jazyková hra *párat* → *parglovat* a posunutí významu na *dělit*. Je zde pravděpodobný i rakouský vliv. Zde mají dvojici hláskově kolísajících sloves *sprageln* a *spargeln* znamenajících mimo jiné tříštit něco na kousky či třepit, například konec provazu. A navíc *sich zerspargeln* znamená též „roztrhat se“ pro někoho či pro něco.

V hantýrce: *rozparglovat krocmena na čapy, bresty a perutě* = rozřezat krocana na nohy, prsa a křídla, *rozparglovat sajtnu* = rozdělit skupinu, *rozparglovat se se stařkó* = rozvést se, *vodparglovat* = odpárat, odpojit a vtipně odvozený opačný význam *zparglovat* či *sparglovat* = spojit.

### ***Roztyplovat (rozvést se)***

Rakousky *eintippeln* = přelomit, rozlomit. Když *se borec s koc roztyplujó*, rozlomí se spojení mezi nima. *Roztypluj se nebo zaparkuješ v šaškecu* = rozved' se nebo skončíš v blázinci.

### ***Roztýpánovat, vodtýpánovat (rozbít, rozbořit, odpanit)***

Nedávno jsem se dočetl, že Lvovi z Klobouk nějaké vojsko *roztýpánovalo gracnu* – tedy zbořilo hrad. Jak na to autor přišel? Vzpomeňte si na biblický příběh o troubách z Jericha. Ten popisuje, jak vojsko pomocí trubení na nějaké mohutné trubky rozbořilo hradby blízkovýchodního města Jericha.

A o několik tisíc let později to zřejmě u těch Klobouk zkusili také. Rota tamborů silně zabubnovala na tympány u nejslabší zdi hradu a ta se sesunula k zemi. Tento jev se nazývá rezonance. V hantýrce je to samozřejmě nadsázka, ale s rezonancí nejsou žádné žerty. Když

například pochodující vojenská jednotka přechází přes most, obdrží povel „zrušit pochodový krok!“ Kvůli jednotnému rytmu kroku by totiž mohlo dojít k rezonanci, rozkmitání mostu a k následnému poškození mostní konstrukce.

Druhý význam: *Roztympánovat, vytympánovat* = vysadit *nekemu bubeníka* nebo takzanou *bubnovačku*, zkráceně i *vybubnovat nekeho* = dát mu nářez neboli *buchec*.

Třetí význam: Jako *tympán* bývala též označována tuhá panenská blána (má blánu jak z tympánu), *roztympánovat* či *vodtympánovat* = odpanit, *tympánová koc* = stará panna.

Pro samotný tympán (druh bubnu skládající se s měděné polokoule s blanou nahoře) jsem zaregistroval výraz *tympec*, například v úsloví *mět řepu jak tympec* = mít nafouklou a bolavou hlavu ze starostí.

### **Rozvrkočené (rozcuchaný, roz dováděný)**

Jako *vrkoč* byly za starých časů označovány svázané podlouhlé předměty, naši předkové měli *vrkoč* česneku, cibule či květin (tedy rozbíhající se svazek), některá plemena holubů měla na hlavě *vrkoč* z perí, někteří lidé *vrkoč* z vlasů. Takový typický malý *vrkoč* má na hlavě skřítek Rákosníček. Má-li dnes někdo *rozvrkočený hára*, znamená to „stojící“ vlasy, ale ne na ježka, nýbrž rozcuchané na „vrabčí hnízdo“.

Druhý význam výrazu *rozvrkočené* se odvíjí od našeho slova vrtět se, tedy vrtící se, rozvrtěný, neposedný či roz dováděný. Přeneseně také nesoustředěný, rozrušený, vzrušený. *Rozvrkočené kindoš* = roz dováděné dítě. Řekneme-li ovšem *rozvrkočená koc vyhópla z betle*, může to znamenat podle kontextu, že byla roz dováděná nebo rozcuchaná anebo obojí dohromady.

Snad proto, že si naši lidé spojili *vrkoč* s německým *das Werg* = koudel či s polským *warkocz* = cop, pletenec či ohon komety, došlo pravděpodobně vlivem našeho *vrtět* či *uvrtět* (ve významu udělat) k posunu významu na „do kruhu zatočený ohon či cop“ a dokonce i váleček těsta – tedy kruhové pečivo. Slovo *uvrtět* žije i v Brně a okolí např. ve spojení *uvrtět si svišťa* = udělat si dítě, *uvrtět něco* = sesmolit něco.

### **Rožnót (rozsvítit)**

Tento všemoravský výraz vznikl zkrácením slov *rozžhnót* či *rozžehnót* díky lenosti našich mluvidel. Vzletněji řečeno, zapůsobila zde jazyková ekonomie. Původně jsme totiž nerozžihali žárovky, ale louče a svíčky, které nejen svítily, ale také žhly. Současná mladá generace začíná nenápadně opouštět slova *rožni*, *rozsvít'* i *zhasni* a nahrazuje jej výrazem *kliknót* převzatým z výpočetní techniky. A tak můžeme uslyšet: *Simtě, klikni na ten vypínač*.

A jen tak mimochodem: Žárovka je pojmenována po svém vynálezci Járovi Cimrmanovi. Původně se jmenovala járovka. Cimrman s ní seznámil svět ve Francii a tam se čte J jako Ž.

### **Rubat, zrubané (sekat, těžít, bít, opilý)**

*Rubat* je staré slovanské slovo. Dnes znamená kácet (stromy) či těžít (uhlí, dřevo). Původně však znamenalo usekávat stromy i hlavy a mýtit les. Na Moravě *rubisko* a na Slovensku *rúbanisko* byla paseka. Z usekávání hlav jsme dostali jazykovou hrou *rubat* = bít a *zrubat* = zbít. Varianta *zrubané* může však znamenat zbitý i opilý. Tetka Picmánková to vysvětluje tak, že když se pořádně napijeme, chováme se podobně, jako bysme si podřáli nohy.



V hantýrce *rubáč* = horník, *rubací džuzna* = důl, *vyrubané z holcny* = vysekaný ze dřeva, *rubáči pšenky* = sekáči obilí, *zrubané jak motyka* = velmi opilý.

### ***Ruchat (hlučně činit)***

Ve starší češtině (a nejen v ní) *ruch* = pohyb, *ruchat* = hýbat, pohybovat, ale také ničit či mačkat. Později byl dodán aspekt hluku, takže dnes *ruch* = čilý pohyb, shon a hluk tím vzniklý. Z této slovní líhně pochází spisovné výrazy rozruch, vzruch, polské *ruchač* = hlasitě souložit a méně časté brněnské *ruchat* = hlučně činit, *rachotit* či s rachotem poškodit. *Mutra ruchá s kšírem* = matka mlátí s nádobím, *kindoši ruchajó v kindošcimře* = děcka kraválují v děcáku, *ruchlá karizona* = nabourané auto.

### ***Rukavica, za rukavicu (pět, za pět prstů)***

*Kaufnót za rukavicu* znamená v hantýrce koupit za pět prstů neboli ukrást. Výraz *rukavica* znamená pět prstů nebo obecněji jen pět. Ale proč jsou tam ty prsty? Německy *der Finger* = prst a *finger* (doslova prstit) znamená něco ukrást či něco odněkud vystrchat (např. z kapsy). *Der Langfinger* = zloděj, doslova dlouhoprsták. A navíc v Rakousku existuje spojení *fünf Finger Rabatt*, což znamená doslova rabat (zde zisk) pro pět prstů. A jsme doma. Ve sportu ovšem *čapnót rukavicu* = dostat pět gólů.

### ***Rumenige (rum)***

Inspirací k vytvoření tohoto výrazu byl Karl-Heinz „Kalle“ Rummenigge (nechte se rumenidž!), německý profesionální fotbalový útočník. V sedmdesátých a osmdesátých letech hrál nejprve za Bayern Mnichov, později za Inter Milán. Nebyl to náruživý pijan rumu, s rumem ho spojila pouze jazyková hra.

Samotné slovo rum pochází z něm. *der Rum*, to z angl. *rum*, což je zkrácené *rumbullion* = pozdvižení či pohyb v anglickém dialektu ostrovanů na Barbadosu.

### ***Ruml, raml, rulm, šrumec, ramlica, ramloň (hluk, sex, samice)***

Německy *der Rummel* = spěch, hluk, mela, lomož, totéž znamenalo slovo *ruml* ve staré bránštině. Tady mají podle tetky Picmánkové kořeny též výrazy *šrumec* = zmatek, ruch, fofr, rychlý spád událostí. Podobné *šrumčít* = rachotit, šumět bylo však ovlivněno starým českým slovem šramotit. *Začut šrumec* = uslyšet hluk.

Vídeňsky *remmeln*, německy *rammeln* = pářit se, *rammelig* = říjný, *der Rammler* = samec králíka či zajíce, beran i kozel. V moravském chovatelském slangu *ramlík*, někdy i *remlák* = samec králíka či zajíce, *ramlica*, někdy i *remlica* = samice králíka či zajíce, *ramlovat* = souložit a *oramlovat* = oplodnit, osouložit. Odsud pochází výrazy *ramla* a *ramlica* = sexuálně atraktivní žena a *ramloň* = svalovec, vazba chlap, původně samec. Např. *ramloni u futer* = vyhazovači u vchodu.

Plotňáci dávali přednost výrazům *ruml*, *rumlčení* = soulož, souložení, *rumlkchó* = člověk (obou pohlaví), který rád souloží, a *rumlovat* či *rumlčít* = souložit. Existovaly i varianty s přesmykem hlásek, tedy *ruľm* a *ruľmčít*. V *makovici máš akorát ruml* = v hlavě máš jen sex.

V období druhé světové války do této fraseologie zasáhlo povolení říšského protektora Reinharda Heydricha pěstovat na dvorech a pavlačích králíky bez povinných odvodů Říši.

Díky tomu se zpopularizoval dotaz „jak vám dupou králíci“ znamenající původně jak se vám daří chov, který díky undergroundové mládeži (potápky a potyši) dostal sexuální podtext. Ono totiž *ramlující* (pářící se) králíci dělají docela hlasitý *ruml* (hluk), zejména v dřevěných kotcích. Takže slovní spojení *jak ti (vám) rumlujó miconi* užívané potyši byl sice běžný pozdrav, ale nepřímě se týkal i kvality či kvantity sexuálního života.

### ***Rumpnót, rumpoleto (udeřit, výprask)***

Jedná se o dokonavý vid slovesa *rumplovat* s mírně posunutým významem. Zde převažuje mechanická složka děje nad zvukovou. *Rumpnót* znamená tedy uhodit či praštit a *rumpoleto* je nárez či výprask. *Mutra mně vysadila rumpoleto* = dostal jsem od matky výprask, *rumpnul futrama* = třískl dveřma. Odsud pochází také *vyrumplovat palušu* = vymlátit, „vybít“ hospodu.

### ***Rumplovat (hřmotně lomcovat)***

*Rumpelice* (v Rakousku *Rumplitz*) byla strašidelná stvoření, která přivolávali rodiče na děti, když nechtěly jíst nebo se v jídle rýpaly. *Eši nebudeš chálovat, písknu na Rumpelicu a vona to naláduje do sebe*. *Rumpelice* někdy zvané Rypounky (od rýpat se v jídle) sestupovaly do světnice komínem doprovázeny hlukem. Když už byly v kamnech, musely pořádně zabouchat zevnitř na dvířka nebo s nima zalomcovat, aby jim je rodiče otevřeli. A těmto zvukům způsobených *Rumpelicema* se říkalo *rumplování*.

Tetka Picmánková nabízí jiné vysvětlení. *Rumplovat* je odvozeno přímo z rakouského *rumpeln* = bouchat, lomožit, rachotit nebo z německého *das Rumpeln* = intenzivní rachot či pořádný hřmot. V současné době to je například zvuk auta při děravém výfuku. A postupně to bylo přeneseno na další intenzivní činnost či pohyb. Takže v současné hantýrce nejen že *rumplujó* zvony nebo blesky, ale i slunce, když pálí, krev v tepnách, když běžíme nebo se rozčílíme a dokonce i cosi v hlavě, když nás bolí. *Zoncna rumpluje* = slunce pálí, *rumpluje mě v dózně* = bolí mne hlava, *zarumploval fónyho apec* = zazvonil telefon (nejlépe ten s vibracemi).

### ***Rupnót (prasknout, prohrát, propadnout)***

Zřejmě zvukomalebné slovo podobně jako *lupnót*. Je příbuzné s latinským *rumpó* = zlomit, roztrhnout, protrhnout. *Rupla haluza* = praskla, zlomila se větev, *ruplo to* = prasklo to, prozradilo, provalilo se to, *rupnót v kuli* = nemít to v hlavě v pořádku, doslova zlomit se v hlavě.

A teď k významům propadnout, tj. neuspět ve škole, a prohrát ve sportu. Souvisí to zřejmě s rakouským *durchfallen* = propadnout, neuspět. Tetka Picmánková hovoří též o obrazném propadnutí se z vyšší pozice do pozice nižší.

### ***Rutyka, rotyka (mela, povyk)***

Kdykoli se lidé *srotí*, děje se něco podezřelého. *Srocený* dav doprovází (*s*)*rotyka*, teda nepořádek, rozruch, výtržnosti ba i řádění. Lingvistici toto slovo odvozují z latinského *rupta* = skupina, oddíl zpravidla loupeživý. To přešlo do němčiny jako *die Rotte*, což původně znamenalo rabující tlupu. I u nás byla původně *rota* skupinou podezřelých individuí, např.

zlodějů či loupežníků. Později převzala toto slovo vojenská terminologie, ve které nyní slovo *rota* označuje vojenskou jednotku o 75 -200 vojácích.

Spisovatel Karel Čapek slyší zase ve slově *rotyka* nejen staré české *rotiti se* = srocovat se, ale také nezvratné *rotit* = nadávat, klít. *Dyž sem doklapal z paluše, sfachčila stařka rotyku* = když jsem přišel z hospody, dělala manželka kravál, přesněji řečeno melu. Jaký je rozdíl mezi rotykou a kraválem naleznete v odstavci „Kravál“.

Tetka Picmánková, domovnice z brněnského pavlačáku, spojuje slovo *rotyka* ze slovem *erotika*. Když se skupina mladých lidí sešla v jejím pavlačáku za účelem erotických hrátek a provozovala v příslušném bytě „*tu jejich erotiku*“, projevovala se ta *erotika* navenek jako *echt rotyka*.

### **Rybízek (mladý nezkušený člověk)**

V odstavci „Kramolín“ jsem uvedl, že rakouský lidový výraz *an Krammetsbeere sitzen* = sedět na malinách označuje menstruaci. Podobný význam má i výraz *an Johannisbeere sitzen* = sedět na rybízu. Výraz je ale dvousmyslný. *Johannis* = Janovy či Janiny a *die Beere* = plody, čímž se myslí první chlapecké sperma a první dívčí menstruační krev. Tedy *rybízek* a *rybízka*, dohromady *rybíz*, jsou mladí lidé, kteří dosáhli pohlavní dospělosti a jsou doposud pohlavně nezkušení.

Jiní zase říkají, že původ tohoto slova je prozaičtější. *Rybízek* je mladý člověk (i dívka), kterému jde práce od ruky asi tak, jako když se ve skupině trhá rybíz. Keců spousta a práce vážne. Ve vojenském slangu *rybíz* = nováček.

V kancelářské hantýrce *rybízek* = nový mladý zaměstnanec. Rozeznávají se dva typy těchto lidí: *rybízek žhavka* a *rybízek ratyš*. *Rybízek žhavka* (snaživec) je velmi iniciativní mladík s minimálníma zkušenostma a *rybízek ratyš* je ona mladá kancelářská krysa, která je naoko přívětivá, ale ve skutečnosti jí jde jen o vlastní prospěch. Což znamená obohatit se nebo získat praxi požadovanou jinýma zaměstnavatelama.

Příklad z hantýrky: *Kemo, klepeta pali vod rybízu* = příteli, ruce pryč od mladých dívek.

### **Rygl (petlice, zámek, zavřeno)**

Německy *der Riegel* = závora, zástrčka, petlice, zámek, příčné dřevo, *riegeln* = zavřít na závoru. *Je to na rygl* = je to na zavření do vězení, na záchytku, *kvelb je rygl* = obchod je zavřen, *naklapat za rygl* = projít turniketem. *Vodryglovat butelu* = otevřít láhev, *zaryglovat* = uzavřít, zamknout, *zaryglovat do kotca* = uvěznit, *rygl na fenstru* = otočná klička nebo také otáčecí vrut s „křídélkem“ na okně. Ve stavebním slangu *rygle* = vodorovné příčníky na které se upevňují plotové laťky někdy zvané *plaňky*.

A protože v hovorové řeči docházelo často k záměně R a L, objevily se v okolí Brna již dávno tvary *ligr* a *ligrovat* mající stejné významy. Do hantýrky se však dostávají ve větší míře až v novém tisíciletí.

### **Rygol, rygól, rigoleto (příkop, brázda, smrad)**

První význam pochází z francouzského *rigole* = žlab, stružka, rýha. Srovnej se odstavcem „Járek“. Kde se ale vzal význam smrad? Ještě nedávno byly mnohé stružky v hospodářských

dvorech plné močůvky a řádně zapáchaly. A protože se často ztotožňuje název předmětu s jeho vlastností, znamenalo zvolání *bacha, je tam rygól* nejen, že je tam stružka s močůvkou, ale také, že je tam smrad.

Brňáci však mají jiné vysvětlení: Říkají, že pro zápach se původně používal výraz *rigoleto*, *rigol* je jeho zkrácením. Váže se k tomu následující příhoda:

V Brně se hrála Verdiho opera Rigoletto. Kostým hlavní role šaška vévody z Mantovy byl tvořen několika vrstvami neprodyšné barevné látky a koženou čepicí se střapci. Po odzpívání všech třech dějství tedy zpěváci v šatně odkládali propocení a často nelibně páchnoucí kostým. Jednou se tam z nějakého důvodu nachomýtl Franta Kocourek, který měl k divadlu velice blízko. Když procházel kolem šatny a ucítil silný zápach, zeptal se: „*Co je to tadyk za štyngec?*“ A maskérka mu suše odvětila: „*Rigoletto*“. Frantovi se to zalíbilo a začal toto označení pro zápach šířit po Štatlu.

Příklady: *vyrépnót rygól* = vykopat brázdu, *rygóle v tratecu* = díry v chodníku, *rygóle na krupóně* = vrásky, *z fíšlí de rygól* = ryby smrdí.

### **Rygy (brusle)**

Podíváme-li se do okolních jazyků, zjistíme, že ve staré němčině *rihe* = čára, polsky *ryga* = čára a *rygovač* = dělat čáru. I na Moravě existovala podobná slova stejného významu, například *čarygat* či *čmarygat*. Takže mám důvodné podezření, že slovo *rygy* vděčí za svůj vznik faktu, že dobře nabroušené brusle dělají v ledě rýhy, tedy *rygy* neboli *rygoly*. *Dyž vasr zatuhl jak borec po litru rumunska, vytasily se rygy* = když voda zamrzla, vytáhli se brusle.

### **Rychna (smrad, zápach)**

Téměř univerzální slovo pro čichové vjemy. Německy *riechen* = zapáchat i vonět. Z toho máme v hantýrce *rychnit vod (bahna)* = smrdět (pivem) nebo přeneseně *rychnit krchovem* = smrdět hřbitovem, tedy být na umření. *Čoklí chlupiska nacucaný vasrem rychnijó jak sviňa* = mokrá psí kůže velmi smrdí. *Rychnila po kamilkách* = voněla jak heřmánek.

Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že se toto slovo ujalo až v souvislosti s přistěhovalcí nevábne vůně, kteří přišli do Brna z Rychnova. Samotný název města Rychnov s vůněmi nesouvisí, lingvistici říkají, že se původně jednalo o *reichen Au* = bohatý (úrodný) luh. Viz též odstavec „Augec“.

### **Rychtovat, fórychtug (připravovat, mlátit, přípravek)**

Německy *herrichten* = přichystat, upravit, seřadit, dát do pořádku. V hantýrce například *rychtovat hródu* = obdělávat půdu, *porychtovat harizony* = učesat, *rychtovat se zhučet* = připravovat se spadnout neboli být na spadnutí. *Richten* znamená upravit, seřadit, řídit se, takže *narychtovat raky* = seřadit hodiny, *porychtovat cimru* = uklidit, *(na)rychtovat se podle počágra* = řídit se (připravit se) podle počasí, *zrychtovat flek* = připravit místo, *gómu se vo sebe porychtovat* = umím se o sebe postarat, *rychtovat se do valdny* = chystat se do lesa, *rychtovat si holcnové futrál* = chystat se zemřít, doslova chystat si rakev, *přerychtovat se na ježimutru* = změnit se v ježibabu a to ať již věkem nebo na maškarním plese.

Německy hovorově *übel zurichten* = zbít, doslova zle zřídít (*übel* = zlý). Odsud pochází významy zbít a zmlátit, v hantýrce pak *zrychtovat nekeho*. *Rychta* je pak nářez, bitka či mazec, *zrychtované* = zničený, poškozený, zpustlý. *Zrychtované jak z fitka* = velmi unavený, *zrychtovat sandál* = rozbít hubu *dat nekemu rychtu* = zmlátit někoho nebo mu jen vynadat mu.

Podobné sloveso je *vorrichten* = připravit, příslušné podstatné jméno zní *die Vorrichtug* a znamená zařízení, přístroj, ústrojí, ale i opatření. Odtud máme ve slangu řemeslnickém výraz *förychtung*, *förychtuňg* = přípravek, pomůcka. Občas se objeví i odvozeniny jako *porychtuňg* = *vörychtung* či *narychtuňg* = nastavení.

Pozor, výraz *zrychtované* ve smyslu být opilý souvisí též se slovem *rychta*, což bylo historicky sídlo rychtáře – správce, dnes přeneseně značí hospodu, kde se dotyčný podnapil – viz odstavec „Zrychtovat se“. A *švigrmutra narychtovaná v kéro* = tchyně vetřelá v bytě (k naší neradosti).

### **Ryna, rýna (okap)**

Odvozeno z německého *die Rinne* = žlábek, stružka, či *die Dachrinne* = okapní žlab. Pozor, okap je hrana krytiny nad tímto žlabem! Souvisí s německým *rinnen* = téct, stékat, proudit. V hantýrce máme několik frází: *Suchý z ryny* = nic, „hovno“, např. *gómat suchý z ryny* = hovno vědět, nevědět nic, *čumí jak ratyš z ryny* = dívá se nevěřicně, nedůvěřivě či překvapeně, *štýlko, že by mohl glgat z ryny* = vysoká postava. U klempířů lze zaslechnout též slovo *rynháky* = háky, které drží okapní žlab.

### **Ryngla (hlava, otvor pro tkaničku)**

Na počátku byla renklóda, což je druh ovoce, jehož jméno pochází z francouzštiny. *Prune de reine Claude* = slíva královny Claudy, což byla manželka krále Františka I., který vládl v 16. století. U nás se začaly odrůdy renklód s kulatými plody nazývat *ryngle* (německy Ring- = kruhový) a vejcovité odrůdy blumy (podle německého *die Pflaume* = švestka, slíva).

V hantýrce pro tvarovou podobnost plodu *ryngle* a hlavy *ryngla* = hlava, *dat do ryngle* = zbít, původně dát facku, *mět rynglu jak poleno* = mít bolest hlavy. Druhý význam slova *ryngla* = kovem lemovaný otvor v botě pro tkaničku, nověji také háček na tkaničku. *U lojfle na bretle se mně vyškubla ryngla na šňůrku* = u boty na lyže se mi vytrhl kroužek na tkaničku. Pozor však, v novější hantýrce *ryngl* = kruhový objezd a pro samotné plody *rynglí* jsem zaregistrovat výraz *ryngláče*.

### **Rypák (nos, obličej)**

Ve staré češtině označovalo slovo *rypák* řezbáře a přeneseně i sochaře. Původní sochy totiž byly ze dřeva a po jeho hrubé úpravě sekerou a pilou se tvary vyrýpávaly nástrojema podobnýma dnešnímu dlátu. Slovo je odvozeno od starých českých slov *rýpat* a *rýt*. V němčině mají velice podobné slovo *ritzen*, které v sobě zahrnuje oba tyto významy.

V současnosti má slovo *rypák* dva významy: První označuje člověka, který popichuje a provokuje nebo se rýpe v jídle či v něčem podobném. V hantýrce má ještě synonymum *répák*. Ve druhém významu označuje nos, přeneseně i ústa nebo celý obličej. Synonyma jsou *rypál* a *rypec*. Původně byl *rypák* prodloužený čenich černé zvěře, která s oblibou ryje a rýpe v zemi.



Takže *mět rypák do luftu* = mít nos nahoru, být pyšný, *házet rypák* = tvářit se nepříjemně, kysele, *rypákovat* = držkovat, popichovat nebo se do někoho navážet, *rypec vod laple k lapli* = široký úsměv, *špinka v rypáku* = cigareta v ústech, *hodil mu škopek na ponk před rypák* = dal sklenici piva před něj (před jeho obličej).

## Ř

### Řácky (důkladně, pořádně)

Odvozeno jazykovou hrou řádně → řádsky → řácky. Má zpravidla zvětšovací či zesilovací význam, v některých případech si však ponechává význam řádný, tedy náležitý či podle řádu a předpisů. Příklady: *řácká regna* = silný déšť, *řácká gólka* = velká svatba, *řácké vazbič* = pořádný chlap, *řácká pauza* = přestávka podle předpisů, nikoli pořádná přestávka.

### Řacha, řachnót (rána, prásknout)

Pochází z moravského *rechatat*, *řechotat* = hrčet, drnčet, které má vztah k novějšímu *rachotit*. *Racha* neboli *řacha* je pak v první řadě zvuková rána a až ve druhé řadě rána fyzická neboli uhození. Přeneseně je to i psychická rána, tedy něco překvapivého, psychicky omračujícího, jinak řečeno *bomba*. Jazyková hra vytvořila obměny jako *řachačka* či *řachanec*.

Sloveso *řachnót* znamená především bouchnout, prásknout či udeřit, a to jak zvukově, tak fyzicky. Přeneseně pak *řachnót sebo* = praštit sebou (na zem), *řachnót lebeňo* = vrazit či narazit hlavou, *řachnót v bódě* = propadnout ve škole. Objevují se i významy uložit a dát, například *řachnót do kameňa* = poslat do vězení, *řachnót flastr* = dát (vyměřit) pokutu.

### Řeckany (Řečkovice)

Řečkovice, německy *Rzeckowitz*, slangově *Řečky* či *Řeckany* – původně prý patřily panu Hřečkovi. Což se vykládá jako „mladý Řek“. Jiní říkají, že název osady Řečkovice vznikl od množství vodních pramenů neboli *řéček*, stékajících z úbočí kopce „Západí“ směrem ke středu osady.

### Řepa, řepoň (hlava, venkovan)

Zdá se, že tato pojmenování pochází z Prahy, kde čtvrti Řepy a Řeporyje byly ještě nedávno vesnicemi za hranicemi města. A jejich obyvatelům říkali Pražáci *řeponi* a ti měli na hlavě či dokonce v hlavě řepu. Podobná situace by mohla být v okolí Brna, kde zemědělci neboli *řeponi* zase pěstovali řepu.

Tetka Picmánková s touto hypotézou nesouhlasí a říká, že v němčině *der Rübenkopf* znamená řepná bulva, doslova řepná hlava. A navíc v rakouštině *di Rübe* označuje jak řepu, tak hlavu. *V řepě měl pustevnu* = v hlavě měl prázdno.

Na moravskoslovenském pomezí existují slova *třepat* a *trepát'* znamenající tlachat i oblbovat. Tlachající hubě se říkalo *třepačka* (podle vzoru klapačka), zkráceně *třepka*, *řepka* či *řepa*.

### Řezat, řezané, řezivo (mlátit, smát se, smíchaný, souložnice)

Starý moravský výraz *řez*, česky *řež*, znamená bitka, mlata. Podobně *řezat* = dělit pilou, krájet nožem, přeneseně pak bít, tlouct, mlátit. Tedy *říznót sebo* = praštit sebou, upadnout. V hantýrce z původního *řezat sebo lohecem* = mlátit sebou smíchem došlo ke zkrácení na *řezat se* či *řezat sebo* = smát se, například *řežu se tym hláškám* = směji se těm vtipům.

*Řezat sebo na babě* znamenalo původně mlátit sebou na ženě. Sloveso *řezat se* však i zde osamostatnilo, takže *řezat* = souložit, *přeříznout* = vysouložit, *řezivo* = souložnice,

*perspektivní řezivo* = potenciální budoucí souložnice. Zaregistroval jsem také termíny *plnořezná koc*, *matroš* = dospělá dívka, dívky a *samořezná koc* = dívka, která si vystačí sama. Tedy provozuje autoerotiku nebo se straní party. Vliv zde mělo bezpochyby i německé *ficken*, které si hantýrka transformovala na *fikat* a *přefiknót* (viz odstavec „Fikat“). *Přefiknót* znamená mimo jiné i přeříznout.

*Řezat* ve významu míchat dvě kapaliny je odvozeno od českého ředit. *Kola řezaná rumunskem* = CocaCola (s)míchaná s rumem. Toto *řezání* může mít ale dvě podoby. Může se jednat o fyzické naředění, tedy o takzvaný *řezák*, kdy dojde k prolnutí obou chutí. Může to být také střídavé pití obou kapalin, rum, kola, rum, kola, ...

S tímto významem souvisí i tvar *řízlé* = smíchaný s něčím, nečistý, a to nejen v případě ingrediencí či chutí, ale i původu. Například *té řízlé rumunskem* = čaj s příměsí rumu, ochucený rumem, *je to Čobol řízlé Feferónem* = je to Slovák s maďarskými předky či vykazující maďarské rysy.

Pivo může mít též *říz*. Pivaři uvádí, že tento *říz*, tedy štiplavý pocit v ústech, způsobují bublinky oxidu uhličitého, který v pivu vzniká jako vedlejší produkt kvašení. Tento *říz* však souvisí se slovy *řízný* = ostrý či rázný, nikoli se výrazem *řezat* = ředit.

#### **\*Říčné (zpocený, rozrušený)**

Lingvistici říkají, že na počátku bylo staré české *řítí se z něho pot* = padá z něj pot = je zpocený. *Říčný* se z toho vyvinulo pod vlivem slova *říční* (od *řeka*). Dnes znamená nejen zpocený a při tom zrudlý, ale také nadšený či rozzlobený. *Byl z té koc celé říčné* = byl z té dívky celý nadšený, podle kontextu také naštvaný, *dovalil celé říčné* = přiběhl zpocený.

## S

### *Sabanda (Soběšická ulice)*

V její dolní části byl skvělý sáňkařský terén v dobách, kdy aut jezdilo velmi málo a popelem nebo solí se sypaly pouze chodníky, nikoli vozovka. Název vznikl zkomolením Soběšická → Sobanda → Sabanda. *Šnédrovali sme na Sabandě* = sáňkovali jsme na Soběšické ulici. Výraz *šnédrovat* = sáňkovat pochází z německého *der Schnee* = sníh.

### *\*Sáčekovat, hrubé sáček (strkat, spát, drsný týpek)*

*Sak* je staré slovanské slovo označující pytlíkovitou síť na ryby, podobné je i německé *der Sack* = pytel, vak. *Sáček* je zdobnělinou těchto výrazů. *Sáčekovat* = strkat, ukládat, dávat, cpát něco někam, původně do sáčků, *sesáčekovat se* = sejít se, *nasáčekovat se* = vecpat se, vlézt, přemístit se někam, *nasáčekovat se na chvíli k nekemu* = navštívit někoho, *nasáčkované ve foteláču* = uvelebený v křesle.

Proč však spojení *hrubé sáček*, označuje drsného týpka, a to jak nebojácného tak i sprostého? Například *pingl byl hrubé sáček*, v *klapačce samé gébiš nebo hnědka* = číšník byl „drsnák“, v hubě samá prdel nebo hovno. Tetka Picmánková považuje slovo *sáček* za zpotvořený výraz *syčák*. *Syčáci* byli podle ní původně žebráci projevující se sípavým proSSíím. Viz též odstavec „Sigr“. Dnes za *syčáka* považujeme šlověka, který se chová drze a nečestně, nemá zábrany škodit ostatním kolem sebe a ještě je na své chování hrdý.

### *\*Sada (nářez, porážka)*

Ve staré češtině *sada* = usazenina, to co se usadilo či si sedlo. Z toho se vyvinula nemateriální *sada* = usazení, zpražení či uražení. Vliv mělo též (vy)sadit *mixnu*, *mlatu* = zbít, ale i porazit a také *dostat sodu* = dostat vynadáno. *Sadit mlatu na futra* = mlátit na dveře. Ve sportu *dostat sadu* = být poražen, dostat nářez. *Na Kometě dostanó (kópijó) cajzli zaséc sadu* = na stadionu Komety dostane české mužstvo opět nakládačku, bude opět poraženo.

### *\*Safari (ňadra nahoře bez)*

Slovo pochází ze svahilštiny, kde *safari* = cesta. V běžné řeči se jedná o typ zoologické zahrady s velkým volným výběhem pro více druhů zvířat, kterým mohou návštěvníci projíždět ve vozidlech. V hantýrce *kozy na safari*, zkráceně *safari* = *kozy* ve volném výběhu, *navolno* = prsa bez podprsenky.

### *Sahara (žízeň, sucho)*

Sahara je poušť v Africe. Tedy místo velmi suché. Když řekneme v hantýrce *sahara*, *těžká sahara* či *sahara v dózně*, myslíme tím žízeň. *Heróbr sahara* = pane vrchní, doneste další – zpravidla pivo, *v krkovici mám echt saharu* = mám pořádnou žízeň. Poněkud jinak tomu však bylo ve vojenském či vězeňském slangu. Když *máza* neboli *mazák* zavelel *sahara*, musel *bažat* neboli *ucho* tedy nováček sehnat do pěti minut nějaké pití. Bylo zpravidla jedno, zda to byl šumák či pivo. V některých útvarech to vylepšili a tak povel *sahara* znamenal pití + jídlo. A to minimálně chleba se sádlem a cibulí. Velitelský sbor ovšem tuto službu mladších vojáků označoval jako šikanu.

### *Sajda, sajtká, sajdkáry (společnice, něco společného)*

Anglicky *side car* = postranní vozík u motorky. V hantýrce *sajda* či *sajtká* je žena, která je na muži přivěšená (jako v tom postranním vozíku) a užívá si výhod z toho plynoucích. Vžila se dvě ustálená spojení: *byt na sajdě* či *hópnót někemu na sajdu* znamená nechat si od něj zaplatit útratu a *společný sajdkáry* = společná akce zpravidla ve smyslu posezení, ale i výlet. *Před vlezem stepuje šóra borců se sajtkama* = před vchodem stojí řada mužů s partnerkami, *šmitec sajdkár byl u pryglu* = konec výletu byl u přehradu.

Pro společnici nebo pro manželku se používá také výraz *vlečňák* a někdy i *postranica*. *Mázl zvadlo kámošum aji s vlečňákama* = pozval kamarády i s manželkami.

### *Sajfka, mydlo (dívka)*

Slovo *seifen* má v rakouském a německém argotu význam souložit, ve spisovné němčině ovšem mydlit mýdlem. *Die Seife* znamená spisovně mýdlo, ale v argotu je to souložnice. A touto cestou se slova *sajfčit* = souložit, *sajfka* a po zpětném překladu i *mydlo* dostaly i do plotnáčtiny. Svoji roli zde sehrála i podobnost s označením *médla* pro dívku odvozeným z *das Mädel* (čti médl) = děvče. V současnosti se občas setkávám i s výrazy *mydloň* = penis a *mydlit* = souložit. Původ je stejný. Na rozdíl od spojení *mydlit to* = jet rychle jak namydlený blesk.

Tetka Picmánková koketuje s druhotným vlivem rakouského spisovného *müde* (čti mide) = unavený a nářečního *müd* = mírný a laskavý. *Mydlo* by pak byla dívka – souložnice, sice laskavá a hodná, ale věčně unavená. Ve prospěch této hypotézy hovoří mládežnický slogan: *nejřív mydlo, potom jídlo*, kde se *mydlem* míní soulož.

Slovem *mydlo* se označuje také mejdan. A je z tohoto slova přímo odvozené, a to následující jazykovou hrou: mejdan → mejdlo → mydlo (v Čechách) či médlo (na Moravě). A jen tak pro zajímavost: Slovo *mejdan* k nám přišlo z Turecka a znamenalo tam veřejné prostranství, tržiště, trh.

### *Sajrajt (břečka, svinstvo)*

Pochází z německého *die Sau* = svině a *die Sauerei* = svinčík, nepořádek, něco nechutného. *Die Säure* = kyselina, hovorově také továrenský odpad. V hantýrce *sajrajt* = tekutý odpad, sračka a také dráždivá či smradlavá chemikálie. *Pucovací sajrajty* = čistící prostředky, *žluté sajrajt* = bionafta, *sajrajty v luftu* = znečištění ovzduší. Používá se také spojení *bílé sajrajt* = sníh a myslí se tím ulehký a vlhký sníh či sněhová břecha. *Z nebálu nahrnulo hafo bílýho sajrajtu* = z nebe napadala spousta sněhu.

### *Sajtna (parta, skupina, politická strana, stránka v knize, bočnice u auta)*

Pochází z německého *die Seite* = stránka, strana, bok. V Rakousku mají fráze *auf die große (kleine) Seite gehen*, což znamená jít na velkou (malou) stranu, tedy na záchod, ale kupodivu pouze v nemocnicích. My jsme malou a velkou stranu převzali bez tohoto omezení.

Hantýrka doplnila slovu *sajtna* všechny významy českého a moravského slova strana, kromě uvedeného záchodu. Jsou to významy prostorové jako *sajtna cimry* = strana pokoje, *sajtna žebřiňáku* = bočnice na voze. Pak významy jako *sajtna v bichli* = stránka v knize či *websajtna* = webová stránka, a nakonec skupina či politická strana jako například *sajtna Gusty Broma* =



orchestr Gustava Broma, *sajtna vojclů* = vojenská jednotka, *sajtna hajter* = skupina koní a *sajtna komárů* = komunistická strana.

### ***Sajtny Led se zelím, Býčí boj, Dýp Průplesk ... (hudební skupiny...)***

Takto zněla v hantýrce označení některých hudebních skupin:

***Sajtna Led se zelím*** = anglická rocková skupina Led Zeppelin (čti Led Cepelin) založená v roce 1968.

***Sajtna Býčí boj*** = americká hudební skupina Beach Boys (čti Býč Bojs) založená v roce 1961.

***Sajtna Bróci*** nebo také ***Batli*** či ***Battlesáci*** = anglická rocková skupina Beatles (čti Býtls) založená v roce 1956.

***Sajtna Dýp Průplesk*** = anglická rocková skupina Deep Purple (čti Dýp Párpl) založená v roce 1968, u které docházelo ke spojení klasické hudby s rockovými motivy.

***Sajtna Metla z lýka*** = americká metalová skupina Metallica (čti Metalika) založená v roce 1981.

***Sajtna Vymaštěný kedlábký*** = britská haevymetalová skupina Motorhead (čti Motorhed) založená v roce 1975.

***Sajtna Buran Turban*** = anglická popová skupina Duran Duran založená v roce 1978

***Sajtna Fanoš gómá hafo dud*** = anglická popová skupina Frankie Goes To Hollywood (čti. Frenký gous tu Halyvúd) založená v roce 1980.

***Dvojka Modrý tanky*** = německé hudební duo Modern Talking založené v roce 1984. Pozor na záměnu s československou beatovou kapelou Modrý tanky založenou v roce 1986.

### ***Sakl (sáček, pytlík, síť, gól, sako)***

Francouzsky *sac* = kapsa, vak, batoh, taška a pytel, německy *der Sack* = kapsa, sáček, pytel, váček pod očima a čeřen na ryby, rakousky *da Sack* = taška, *s Sackel* či *s Sackl* = kapsa i ponožka, *s Sackerl* = pytlík a *sackeln* = kontrolovat kapsy. Dále lingvistici uvádí, že *sak* je ve staré češtině pojmenování pro pytel, rybářskou síť i síťovou nůši. Tyto výrazy pochází pravděpodobně z latinského *sagēna* = lovná síť na ryby či na ptáky a *saccus* = pytel.

Hantýrka se s těmito jazykovými vlivy vyrovnala takto: *sak* a především *sakl* = pytlík, sáček, ale také síť. A to nejen na ryby, ale i v oblasti sportu. *Sakl* je tedy síť na volejbal či síťový výplet ve fotbalových brankách. V přeneseném významu *sakl* = vsítění, tedy gól a *zasaklit* = vsítit, tedy dát gól.

Zajímavé je zde spojení *sakum pinkl* a jeho nejružnější obměny (*sakum pikl*, *sakum pikum*, *sakum pak*, *sakum prdum*, *sakum prásk*, *sakum pakum*) znamenající úplně, docela, se vším všudy. *Projeli to sakum prdum* = prohráli totálně, *bylo jich sakum pakum kilo* = bylo jich dohromady sto.

Pochází to z německého *mit Sack und Pack* = s pytlem a balíkem nebo *mit Sack und Pingel* = s pytlem a batohem. Myslelo se tím původně, že když někdo odešel či odjel s pytlem a báglem, odešel se vším všudy a snad i navždy.

V oblasti odívání *sakl* = sako, to pochází z rakouštiny, kde *s Sackl* je zdobnělinou německého *der (das) Sakko*, původněji *der Sakkoanzug*, což znamenalo kdysi dávno pytlový oděv. V rakouském *Sackl* = kapsa, pytlík mají původ také naše *fusekle* – to jsou vlastně pytlíky na nohy, neboť *der Fuß* je noha.

### *Salám házet na neco (nestresovat se, ignorovat)*

Základním významem slova *salám* je uzenina z hrubě nasekaného masa se spoustou (!) přísad. Slovo se odvozuje z italského *salami*, které pochází z výrazu středověké latiny *salamen* = nasolená ryba, neboť italsky *salare* = solit.

Když už jsme u těch uzenin, tak si pro zajímavost uvedeme, že Plotňáci označovali koňský či nekvalitní *salám* jako *tažné buřt*, Štatláři měli *čoklvuřt* a dnes máme *sojavuřt*. A pro jezevčíka jsem zaregistroval označení *salám na haxnách*.

Rčení *házet na nekeho salám* a *mět nekeho na salámu* vznikla podle první hypotézy vlivem německého rčení *mir ist es Wurst* = je mě to buřt. Proč se to však říká? Protože v rakouštině *di Wurst* a *di Wurstigkeit* znamená nejen uzeninu, ale také lhostejnost.

Druhá hypotéza se odvolává na pozdrav *salam alejkum* používaný v muslimských zemích a znamenajících „mír s vámi“. Z tohoto spojení pochází výraz *salámista*. Původně to byl pacifista či zastánce míru. Přeneseně také flegmatik, klid'as či pohodář, kterého hned tak něco nerozhodí. V negativním pohledu také člověk, který předstírá práci a nic nedělá, dokud k tomu není okolnostma přímo donucen.

Shrme-li to, tak *mět na salámu* = *mět na háku* = *mět v paži* = nestresovat se, nenechat se příslušnou záležitostí či člověkem vyvést z klidu nebo z míry.

### *Sandál (obličej)*

Má to něco společné s letní botou s řemínky? V Německu pojmenovali takovouto botu *die Sandale*, velice podobné je to v angličtině, francouzštině i italštině. Jenže v italštině máme ještě slovo *sandalino* = maňásek, tedy loutka ve tvaru hadrového návleku na prsty člověka, kterému se říká vodič loutek.

Současní maňasci mají hlavu a ruce. V minulosti to ovšem nebylo pravidlem, mnozí maňasci měli pouze hlavu a kousek látky kuželovitého tvaru kryjící ruku vodiče. Takže *sandalino* neboli *sandál* byla původně hadrová hlava opatřená tímto návlekem.

Jednoduché hadrové návleky a hlavy se v minulosti v průběhu představení často poněkud rozmotaly, jinak řečeno rozhodily se. Rozhodil se maňásek → *rozhodil se sandál* → rozhodila se hlava → poškodila se hlava (třeba nárazem, úderem a podobně). A časem se význam slova *sandál* přesunul i na lidskou hlavu, obličej či hubu. *Rozhodit sandál* = rozbít hubu, *pomačkané sandál* = zkrabatělý obličej a to nejen stářím, ale i ráno po flámu.

### *Sandec (Písečník)*

Písečník nebo také *Písečňák*, německy *Sandstätte*, je bývalá nouzová dělnická kolonie nacházející se ve vytěžené pískovně u železniční trati Brno – Tišnov východně od křížení této trati s ulicí Merhautovou.

### *Samec (pořádná zima)*

Kromě pohlaví označovalo toto slovo u našich předků řadu věcí, které mají říz či sílu nebo jsou mohutné. Např. *sklénka samca* = sklenice kvalitního silného piva, *sameček* = štamprlka kořalky. Podobně se dospělo ke spojení *mráz samec* = silný mráz. Rybáři říkají spíše *sumec*, neboť tato ryba je pro ně symbolem čehosi velkého.

### *Sanktusák (ochlasta, bezdomovec)*

Latinsky *spiritus sanctus* označuje ducha svatého. Ovšem samostatné *spiritus* označuje nejen ducha, ale i líh. Zvláštní, že. A samostatné slovo *sanktus* znamená nejen svatý, ale kupodivu také denaturovaný líh. *Sanktusák* dnes již není svatý muž, ale ochlasta žebrající o alkohol či o peníze na něj, pijan „denaturovaného“ lihu, přeneseně čehokoli, co nějaký líh obsahuje.

Nebylo tomu tak vždy. Slovo *sanktus* či *santus* označovalo před staletíma skutečně svatého muže, poustevníka, který se živil sběrem plodin a milodary. Do jisté míry to fungovalo až do roku 1782, kdy císař Josef II. jedním ze svých patentů poustevnictví zakázal.

Tetka Picmánková ovšem připomíná, že v německém argotu *Sanktus* = kořalka, slovo pochází z latinského *sanctus* = svatý, což se ovšem původně vztahovalo k mešnímu vínu užívanému při svatém přijímání (*communio sancta*).

### *Sarka Farka, sarkafarka (loupežník)*

Původně postava loupežníka z filmu *Hrátky s čertem*, který podle scénáře Jana Drdy natočil v roce 1956 režisér Josef Mach.

### *Saša, měkké saša (posera, nesmělý chlapík)*

Spojení *měkké saša* se občas objeví v hantecové literatuře. Kde se to však vzalo? *Saša* je zdvořilost ruských jmen Alexandr a Alexandra. Důvod je jednoduchý. V ruštině se zkracují jména od konce. Z Alek-sandry takto vznikla Alek-saša a nakonec Saša. To však nemá mnoho společného s nesmělostí. Jméno Alexandr označuje spíše někoho odvážného, řecky *alexó* = bráním a *andros* = muž.

Někteří odvozují spojení *měkké saša* od slovenského *šášo* či *šašo* = šasek, které se na Moravě občas objeví ve tvaru *šaša*. Tetka Picmánková však razí hypotézu, že *měkké saša* je odvozeno ze starého českého *sašati* = strašit a tedy *saša* = ustrašenec, strašpytel. *Princál nebyl žádné měkké saša* = princ nebyl žádný posera.

### *Savana, savana hokna (pohoda, čest práci)*

V souvislosti s občasnými návštěvami panenské havanské pláže Varadéro v sedmdesátých letech a s oblibou kubánského rumu Havana se vytvořila alternativa ke rčení *to je havaj* znějící *to je havana*. A skrze jazykovou hru to už nemá daleko k *to je savana*. Takže *savana hokna* znamenalo původně pohodová práce. Toto spojení můžeme s nadhledem použít i místo pozdravu *čest práci!* Slovo *savana* se občas vyskytuje i ve vojenském slangu. Ze své vojenské služby si pamatují veršík „hoří nám savana, začíná šikana“. Ten *požár savany* zde znamená konec pohody a začátek horších časů s šikanou.

Tetka Picmánková poznamenává, že tu pravou savanu (subtropickou krajinu s travnatýma porostama a rozptýlenýma stromama) bysme neměli zcela opominout. A že *savana hokna* znamená v podstatě „adijé práce“, tedy pracovní doba je za mnou a jsem volný jako pták nad savanou a mohu odpočívat jako lev nerušeně ležící na savaně pod stromem.

Známé bylo také heslo *savana hokna, paprčám klides* = čest práci, rukám klid.

### *Saza (dívka)*

Německý výraz *der Rahm* označuje smetanu, ale také saze. Ovšem pro smetanu má němčina ještě výraz *der Schmetten*, který nápadně připomíná naše slovo *šmetyna* což byla původně žena se špatnou pověstí. A jazyková hra probíhala nějak takto: *šmetyna* → *Schmetten* → *Rahm* → *saza*. Původně v plotňáčtině, ale i v pražském argotu, byla *saza* spíše mladší žena pochybné existence, později již jen mladá žena. A Štatlaři, kteří o původu tohoto slova nevěděli nic, posunuli jeho význam s přihlédnutím k barvě sazí na tmavovlásku, cigánku či černošku.

Někdy se používá i výrazu *sázava*, ale pozor, může to být sice *saza*, ale také prostitutka, která „vysází“ pasákovi příslušný obnos.

### *Scat, chcat (močit)*

Na počátku bylo staré slovanské *scati*, které znamenalo stříkat a kropit. Moderní slovníky toto slovo nechťejí znát, ale Trávníčkův slovník z roku 1957 slova *chcát*, *scát* i *scaní* = močit, močení uvádí.

Nářečí a hantýrky si k tomuto základnímu významu doplnily řadu dalších: *Scat morzeovku* = močit přerušovaně, *scat* = pršet, *obescat* = očurat (i *čokl* patníky), obalamutit, podvést, *vyscat se na neco* = vykašlat se, *ščije do cimry* = zatéká do místnosti, *scat protivá fukéru* = čurat proti větru, vyvíjet nepřiměřené úsilí, jít proti mainstreamu, *scat na baldu* = souložit v poloze na koni. Kuriózní původ má rčení *scat na vanilky* – viz další odstavec.

### *Scat, chcat na vanilku (udělat si legraci, balamutit, lichotit, pochválit)*

Pokud vás překvapuje široké rozmezí významů, buďte ujištěni, že to v hantýrkách není nic neobvyklého. Bývaly doby, kdy se nejruznější čestné stráže nestřídaly každou hodinu, ale musely vydržet nehnutě stát mnohem déle. Bez možnosti napítí a vyčurání se. Protože s tím čuráním byly špatné zkušenosti, vyráběli si vojáci odvodné potrubí připevněné k vnitřní straně nohy a ústící nad patou. A v krajním případě se za vojákem stojícím v pozoru objevila malá loužička. Brněnští velitelé čestných stráží na to reagovali velmi pohoršeně slovy jako *si ze mě děláš prdel, takto si nachcat za vanilku*. V šedesátých letech se doba stání zkrátila a spojení *nachcat si za vanilku* dostalo postupně význam *dělat si prdel* neboli legraci.

Další generace Štatlařů, která již netušila okolnosti vzniku tohoto zvláštního úsloví, nahradila předložku *za* předložkou *na* a doplnila nejprve význam balamutit, později i lichotit a nakonec pochválit. Taže když dnes *chčijeme nejemu na vanilku*, děláme si z něj legraci či vola. *Chčíme-li* ovšem *na vanilku* sobě, příliš si fandíme nebo věříme.

### **Scuk (sraz, setkání)**

Tato slovo je naše moravské a je odvozené od seskupujícího *scuknót se* = sejít se, spojit se. *Borci se scukli* = chlapi se setkali, dali se dohromady. Původně to znělo *sčuch* a *sčuchnót se*, a jednalo se o situaci, kdy se dva psi při setkání očuchají.

*Scuk* na rozdíl od *rande*, zpravidla nemá erotický podtext. V hantýrce dostalo toto slovo ještě další významy. Lze se *scuknót s vágnem* = srazit se s autem nebo *se scukla Kometa s Trincem*, což znamená, že se tyto týmy setkaly v zápase nebo, jednoduše řečeno, hrály spolu.

### **\*Sébľa (šavle)**

Plotňácký výraz označující lehkou sečnou zbraň obvykle zakřiveného tvaru. Slovo vzniklo zřejmě jazykovou hrou šavla → ševla → sebla s přihlédnutím k moravskému *šebľa* = stupínek na žebříku, *šprušel*, ve slovenských nářečích dokonce *sebel*. *Rónachři za Rakóska sebó tahali aj séble* = policisté za Rakouska s sebou nosili i šavle, *je křivé jak votomanská sébľa* = je křivý jak turecká šavle = je velmi nečestný.

### **\*Sedlo, sedloň, sedláček (židle, místo k sezení)**

Odvozeno samozřejmě od slova *sedět*, kořen *sed* je ovšem starobylý. V případě *sedláčka* jde o příklad použití příjmení k označení předmětu. V hantýrce: *dat, hodit si sedláčka* nebo *sedlo* = sednout si, posadit se, *flek na sedlo* = místo k sezení, *uvařit sedlo na hoknové flek* = dosadit na pracovní pozici, *chmurka hodila sedloňa* = smutek zavládl, usadil se někde.

### **Sejmót, simnót (zabít, shodit, porazit, udeřit)**

Naše původní slovo sejmut má řadu významů. Především sundat, odklopit, odejmout (například karty). Přeneseně také zabít, odpravit a zlikvidovat. Hantýrka převzala především ty přenesené, a tak *sejmót* = shodit, zabít, porazit (strom i protivníka). Například *sejmót krokóša* = ulovit či zabít krokodýla, *sejmót kontyš* = převrátit popelnici, kontejner.

Od slovesa *snímat* bylo odvozeno sloveso *símat* vynecháním „n“, což je velice častý způsob odvozování v mluvě světských. V hantýrce dostalo sloveso *simnót* prakticky stejné významy jako *sejmót*, a to praštit, bouchnout, srazit k zemi.

### **Sekera (zpoždění, dluh)**

Když někdo za starých časů dlužil v putyce, tak hospodský vzal sekeru a udělal podle dlužné sumy příslušný počet záseků do prkna k tomu určeného. V tomto činu je původ rčení *ufachčit sekeru a frčet na sekeru*. Pokud dlužník dluh vyrovnal, šel hospodský *smáznót* či *zamáznót sekeru* tím, že příslušné záseky nějakým způsobem zahladil.

Druhý význam slova *sekeru* = zpoždění odvodíme snadno. Vlák se prostě někde zasekl a autobus přijel pozdě, protože silnice byly *zasekané*. Což původně znamenalo, že na nich ležely sekyrou nebo i větrem poražené stromy, přeneseně pak, že byly ucpané nadměrným množstvím aut.

### **\*Sekáč, sekec (hezký chlap, bazar, nářez)**

Slovo *sekáč* v základním významu označuje někoho, kdo seká trávu, obilí nebo dřevo, a souvisí se slovesem *sekat*. Pokud nám někdo podobným způsobem *rozseká* prdel (ne však



sekerou, ale rákoskou), vyjadřujeme to v hantýrce slovem *sekec*. *Za kulu v žákyndě sem vyfasoval sekec* = za pětku v žákovce jsem dostal nářez.

*Sekáč* se běžně říká obchodům s použitým zbožím, anglicky zvaným *second hand*, tedy druhá ruka či z druhé ruky. *Kaufla sem v sekáči hózny* = koupila jsem si v bazaru kalhoty. Proč se však takto říká také pohledným či šikovným chlapíkům? Pravděpodobně proto, že sekáči obilí, trávy a dřeva byli urostlí a šikovní chlapi, a tak se toto pojmenování přeneslo též na ostatní pěkné, dobře rostlé či šikové muže.

### *Seknót, seknót se, sekat, sekýrovat (ukrást, slušet, zmýlit se, hubovat)*

*Sek* je staré moravské slovo znamenající úder či ránu, *sekat* znamená používat sekeru či kosu, *seknót* pak také udeřit, poranit či praštit. Přeneseně *seknót něčím* = praštit něčím, *seknót sebo* znamená pak praštit sebou, spadnout či slítnout odněkud, *seko to s nim* = omdlel z toho, podlomily se mu kolena, popřípadě ho trefil šlak. Když sekneme vedle či se dokonce sekneme do vlastního těla, tak se stala chyba. Takto nějak uvažovali naši předkové, když dávali slovu *seknót se* význam udělat chybu či netrefit se. Význam *seknót* = ukrást pochází z vězeňského argotu, který se inspiroval pravděpodobně německým slovesem *hauen* = sekat, uhodit a praštit, které má v německém argotu rovněž význam krást.

Dále v hantýrce *sekat* = *souložit*. Pohyby při souloži do určité míry připomínají pravidelné kmitání sekery. Výraz *seknót s nečím* také používáme, když ukončíme nějakou činnost. Původně to bylo *zaseknót neco* a je to opět analogie práce se sekerou. Sekáme, a když máme hotovo, zasekneme sekuru do špalku. Pak zde máme výrazy typu *vysekat se z maléru* a *přesekat nekeho* (*v sací olympiádě*) = porazit někoho, které opět vychází z analogie práce se sekerou.

Další význam slova *seknót* = slušet, padnout. Tady se nabízí jazyková hra šmrnc → švih → sek → seknutí či sekání → sekáč, přičemž *sekáč* je hezký chlap mající onen šmrnc a kterému oděv padne či sluší.

Poněkud stranou od předchozích významů stojí *rozsekat vágn*, *vysekat se vágnem* = nabourat se, mít autonehodu, ale i zde byla inspirací činnost sekery.

Další zdánlivě podobné slovo, kterého si tu všimneme, je *sekýrovat*. V hantýrce hovoříme o *sekatúře*. Nevyjadřuje to však, že u někoho stojíme se sekerou a máme nepřiměřené či nesmyslné požadavky. Pochází z německého *sekkieren* = trápit, obtěžovat. To němčina převzala z italštiny, kde *seccare* = sužovat.

Do jisté míry používá hantýrka výraz *sekat* jako pomocné sloveso. Například *sekat prigle* = házet klacky pod nohy, *sekat pyskem* = žvanit, *seknót šamstra* popřípadě *vyseknót klaněno* = uklonit se.

### *Senil (stařec, starý muž, nadávka)*

Nejedná se o typicky brněnské ani moravské slovo, ale zaslouží pozornosti. Na počátku byla latinská slova *senium* = stáří a *senil* = stařec, kmet, ovšem bez nějakého hanlivého významu. Druhý stupeň slova *senectus* = starý zní *senior* = starší. Odsud pochází španělské *señor*, italské *signor* = pan a *seniore* = staršina či předák, anglické mnohovýznamové *senior* a po zkrácení i titul *sir*. Ve všech těchto jazycích tato slova znamenala původně vážený pan. V této

slovní líhni má původ i slovo *senát* = rada starců neboli *senilů*, či rada starších neboli *seniorů*. U nás kupodivu mladých nad 40 let.

Příbuzné latinské slovo *senium* znamená jak stáří a vážnost, tak i sešlost věkem. Takže z jazykového pohledu každý *senil* či *senior* nemusí být senilní, tedy sešlý věkem na těle i rozumu, jak se mladší generace domnívá.

### *Seno (kuřivo, spíše nekvalitní)*

Výraz pochází z dob, kdy nebyl dostatek tabáku a tak se nadstavoval nebo dokonce nahrazoval „náhraživem“ z různých jiných rostlin. Tyto senné substance se *motaly* (balily) do ruličky z novinového papíru. Silnější ruličky naplněné tímto senem nahrazovaly doutníky, ty menší nahrazovaly cigarety, kterým se říkalo též *krócený špinky*. Viz též odstavec „Dutinka“. Připadal by v úvahu též výraz *válec*, ale tím se označovaly zpravidla strojově balené cigarety. *Vypalovat seno* = kouřit nic moc cigarety.

### *Serenáda (spád událostí)*

Původní význam slova *serenáda* pochází z italštiny a označuje tzv. hudební dostaveníčko čili večerní hudbu původně hranou nápadníky pod okny žen a dívek. Odvozuje se od italského *séra* = večer nebo také *al serénó* = pod širým nebem. V minulosti se často stávalo, že rozdivočelý otec vyběhl na dotyčného muzikanta s klackem nebo i se střelnou zbraní a události nabraly rychlý spád.

V hantýrce *serenáda* = spád událostí, někdy podle kontextu i legrace. Tetka Picmánková slyší v tomto slově italské *serénó* = čistý, jasný a vykládá si to jako zčistajasna (náhle, nenadále, neočekávaně). Výraz *serenáda* se používá zpravidla ve spojení *a bylo po serenádě* = a bylo po všem (po akci), podle kontextu i po legraci. *Rozhodil sem mu sandál a bylo po serenádě* = dal jsem mu přes hubu a tím to skončilo.

### *Serpentýny (problémy, potíže)*

V brněnské hantýrce znamená slovo *serpentýny* výmluvy, úskoky, špatnosti nebo prostě nějaké problémy. Co to však má společného se silnicí krouťící se po svahu, aby překonala větší výškový rozdíl? Přátelé, téměř nic. Nemá to téměř nic společného ani se zkroucenýma barevnýma proužkama, které se občas vyskytují na plesech či veselicích. Jenom tvar.

*Serpens* je totiž latinsky had. A had je ve střední Evropě považovaný za strůjce zla a takřka za nástroj moci pekelné. Snad nejznámější hadí bajka vypráví o člověku, který našel kdesi zbídačelého a chladem ztuhlého jedovatého hada, vzal ho domů, ošetřil a zahřál. A když se had vzpamatoval, tak ho uštknul. Když tedy řekneme, že někdo *je slizký jako had*, je mazaný a vyčuraný, když si někdo *hřeje hada na hrudi*, chová se nevědomě přátelsky k falešníkově.

Slovo serpentýna je odvozeno ze slova *serpentinus* = hadovitý, jako had, mající tvar jako had. Původní význam spojení *byť křivé jak serpentýny* nebo *dělat* či *fachčit serpentýny* byl chovat se jako had, slizce, vyčuraně, falešně. A postupem času se rozšířil na špatné chování a problémy vůbec. *Jel na mě serpentýny* = snažil se mne podvést, *serpentýny pogólkové, famílkové* = problémy manželské, rodinné. Setkal jsem se také s posunutým významem *házet serpentýny na (bódu)* = kašlat na (školu).

### *Servus, čau (pozdravy)*

Prvorepublikový pozdrav znamenající přibližně ahoj či nazdar. Byl používán i Plotňáky, ale zde pod vlivem rakouštiny a bavorštiny spíše při loučení. Rakousky *na servus* = tak dobrou noc a *den Servus machen* = rozloučit se možná na vždy. *Servus* odpovídá současnému čau a oba tyto pozdravy mají stejný původ. Ve středověké latině *servus* = služebník (původně otrok, nevolník), italsky *servitóre* i *schiavo* = služebník, z toho se přes benátskou zkratku *sciao* vyvinulo pozdější *ciao* (čti čáo) = čau, které si Brňáci pozměnili též na *čaušesku* podle Nicolae Ceaușesca, prezidenta (1974-1989) Rumunské socialistické republiky.

Pozdrav *servus* lze přeložit jako „služebníček“. Takto byli ještě před 100 lety zdraveni společensky výše postavení lidé. Proč se však toto slovo stalo pozdravem spodiny společnosti? *Servus* bylo v Rakouské monarchii také označení úředního posla. A tak docházelo k situacím, kdy při doručování soudní obsílky s rozkazem k nástupu trestu zvolal odsouzený „přichází *servus*“ nebo jen „*servus!*“. A pak zpravidla následovalo rozloučení.

Občas lze v Brně zaslechnout také pozdrav *sevas*. Mohlo by to být zkomolené *servus*, ale pravděpodobnější původ je z maďarského hovorového *sevas* = ahoj. Tento pozdrav k nám zřejmě přinesli slovenští studenti.

### *Sezóna, měť po sezóně (období, být starý)*

Výraz sezóna, německy *die Saison* (čti sezón), francouzsky *saison* (čti sezón), anglicky *season* (čti sýzn), znamená dnes období, například roční. Dříve však tato slova označovala příhodný okamžik nebo čas. Souvisela s latinským *satió* = setba. Byl to příhodný čas pro setí. *Hajcová sezóna* = teplé období, *sezónák* = tramp jezdící do přírody pouze v teplém období.

V případě lidí se jednalo o oplodnění. Měla-li žena *po sezóně*, byla po přechodu a již nemohla mít děti, měl-li muž *po sezóně*, mohl sice ještě mít děti, ale nezvládal hospodářství a museli to za něj vzít mladí. Když má dnes někdo *po sezóně*, je starý či sexuálně neschopný. O tom, že *má nekdo před sezónó*, tedy před pubertou, jsem ještě neslyšel, i když by to logiku mělo.

### *Sfóknót (zvládnout, snadno udělat, zhasnout)*

Kromě spisovných významů fouknutím odstranit (prach) a fouknutím zhasnout (svíčku) znamená výraz *sfóknót* v hantýrce udělat něco rychle či bez námahy nebo chytře zařídit či vyřídit. V podstatě činit rychlostí větru či s lehkostí větru. *Sfókl hoknu za chvílec* = udělal práci rychle, *sfókl domašovskó hoknu (úlohu) za půl hod'ky* = zvládl domácí úkol za půl hodiny, *na raku sfókl 10 kilců* = na kole zvládl (ujet) 10 km. Významově se částečně kryje se slovesem *sfrknót*, viz odstavec „Sfrknót“.

### *Sfrkatérovat (rychle, ale povrchně uklidit)*

Miní se tím bleskově uklidit, tedy schovat volně ložené prádlo, hodit do skříně přebytečné věci, uklidit špinavé nádobí, smést prach z viditelných míst, vysát, utřít fleky na podlaze apod. Tetka Picmánková v tom vidí kombinaci našeho *fofrem to sfrknót* a rakouského *vaertern* (čti fertern) = odklidit, sklidit, poramovat, ale kupodivu i posouložit. Což by odpovídalo starému českému „pošukat“. *Doklape za mnó koc, musím sfrkatérovat šláfcimru* = přijde za mnou dívka, musím „poklidit“ ložnici.

### *Sfrknót (rychle dopravit, narychlo udělat)*

Významově se částečně kryje se slovesy *sfóknót*, *frčēt* a *sfrkatérovat*, viz stejnojmenné odstavce. Kořenem slova je citoslovce *frrr* vyjadřující původně rychlý let či start ptáků. *Sfrkni do kvelbu pro gyňál* = zajed', zajdi do obchodu pro chleba, *sfrknem k dódovi na votočku* = zajedem k dědovi a hned se vrátíme, *za humnem sfrkli kindoš krpató haluznu* = za zahradou zfušovala děcka malý domek z větví a proutí.

### *\*Schlamstnót (jíst, sežrat, získat)*

Vyvinulo se ze starého moravského *chamat* = dychtivě brát, (u)chvátit, chtivě či hltavě jíst. Na jeho počátku mohlo být zvukomalebné *ham* či *cham*. Varianty byly *chamtat*, *chlamat*, *chlamstat*. V hantýrce *schlamstnót chálku* = sníst jídlo, *schlamstnót sicnu* = obsadit, získat místo, *schlamstnót flignu* = nechat se oblbnout a fráze *schlamstl to asik náké čokl* = zřejmě se to ztratilo.

### *Schoř (tchoř, obchodník s kradeným zbožím)*

Zdálo by se, že *schoř* = *tchoř* a dále na tom není nic zajímavého. V řeči jidyš však *séchore* = zboží. A toto slovo přišlo do moravštiny ve frázi *dělat schořa* = obchodovat s kradenými věcmi nebo jima zplácet duh, např. v hospodě. Když se na tento původ slova pozapomnělo, spojili si ho Moraváci s tchořem, se zvířetem, které krade a dělá škody u sedláků.

### *Schrastit (opatřit, najít)*

Kromě známějšího významu šramotit mělo sloveso *chramstit* nebo také *chrastit* v dřívějších dobách také význam lakotit, hromadit jmění, *zachrastit* pak schovat či ukrýt (původně do chrastí) a přídavné jméno *schrastné* znamenalo lakotný. Od *chramstit* je odvozeno *schramstnót* = rychle sníst, pohltit, přivlastnit si. Varianta *schrastit* znamená v hantýrce sehnat, získat, najít a obstarat. *Schrastit gléty* = opatřit papíry, *schrastit krupicu* = sehnat či vydělat peníze, *schrastit volné tympl* = najít volné místo a *schrastit šilce* = sehnat, zavolat policii.

### *Schrastnót (spadnout, opít)*

Naši předkové nedělili žaby tak odborně, jako to naučili nás ve škole. Většinou to pro ně byly nesympatické žabiska, o kterých se říkalo, že když na ně budeme hledět s otevřenou hubou, tak nám spočítají zuby, a ty se nám začnou kazit dvakrát rychleji nebo přímo vypadnou. V některých oblastech Moravy se velké žábě říkalo *chrastavá žaba*. Možná proto, že se zdržovala v chrastí u vody, kdoví. Ale když skočila ze břehu do vody, tak se říkalo, že tam *schrastla*.

Jiná hypotéza říká, že *chrastnót* zamenalo původně udeřit. Hantýrka to převzala jako *zchrastnót* = spadnout či sletět a udeřit se při tom. Na udeření se však časem zapomnělo. Takže *schrastnót jak pytloš* = spadnout jako pytel, *bílé sajrajt schrastl z ryny* = sníh se uvolnil (a spadl) z okapu.

A protože opilí často padají vlastní vinou, dostalo zvrtné *schrastnul se* význam shodil se (rozuměj alkoholem), tedy opil se. Tetka Picmánková navíc upozorňuje na zvukovou podobnost výrazů *chlastal* a *chrastal*, tedy padal.

### **Sicflajš, zicflajš (vytrvalost, výdrž)**

Bez *echt sicflajšu medinu nevyštudýruješ*, říkalo se za starých časů. *Sicflajš*, doslova sedací maso (*sitzen* = sedět, *das Fleisch* = maso), označovalo schopnost vydržet sedět u učení a podobných činností, přeneseně i tento aspekt mimosportovní vytrvalosti. *Na taková nimračku nemám sicflajš* = na takovou piplavou práci nemám výdrž, vytrvalost či trpělivost. Podle inteligence a sicflajšu se lidé dělí na čtyři skupiny:

Mysl ostrá + sicflajš velký = génius

Mysl tupá + sicflajš velký = dřič

Mysl ostrá + sicflajš malý = flink

Mysl tupá + sicflajš malý = blbec

### **Sifón (sodová voda, sodovka)**

Rakousky *s Siphon* = sodová voda (*da Sodawasser*) s bublinkama, zpravidla bezbarvá. *Sifónka* = láhev na výrobu sycené vody. Na rozdíl od Čech je na Moravě sodovka sladká barevná limonáda nesycená nebo málo sycená. V Brně také *sodovka* = moč, a to podle žluté limonády běžné v osmdesátých letech.

### **Signoš, sigloš (podpis)**

Novodobější výrazy. Anglicky *sign* = podepsat i podpis, to pochází z latinského *signum* = značka, pečeť. Správnější varianta je tedy *signoš*. *Vrznót signoš(a) do žákyndy* = podepsat žákovku, *máznót signoš(a) na reverz ve špitlu* = podepsat reverz v nemocnici.

### **Sígr (darebák)**

Původně zlý člověk až zločinec. Postupně se význam tohoto slova zjemnil na darebáka. Když mě kdysi vedla k hrobu Franty Kocourka v Řečkovicích jedna místní paní, tak mně prozradila: *"Já sem Fanóša znala, no to byl teda pěkné sígr. Ale dyž začal s tym siláctvím, tak už to s ním šlo."*

O tom, jak toto slovo vzniklo, existuje několik hypotéz: První říká, že je to poněmčené naše slovo syčák podle vzoru *Sieger* = vítěz, samozřejmě v ironické poloze. Druhá tvrdí, že *sýgr*, *syčón* nebo také *syčmon* znamenalo původně žebravého tuláka, který když polohlasně mlel své prosby, tak byly nejostřeji slyšet sykavky, zejména „sím“.

A třetí nejúsměvnější uvádí, že *sígr*i bylo původně posměšné označení italských dělníků na stavbě našich železnic podle jejich častého *sí*, *sí*.

### **Silbrovat (prodávat)**

Německy *der Silber* = stříbro. *Silbrovat* znamenalo původně měnit zboží za peníze zvané stříbrňáky. V současné době, kdy se již stříbrňáky nepoužívají, přichází ke slovu sloveso *versilbern* = postříbřit. Dnešní praxe obchodníků vypadá tak, že zboží nejprve „postříbří“, tedy pomocí obalu a reklamy vychválí až do nebe, a pak draze prodají. Někdy se takovému zboží říká „*leštěné prď*“. *Silbrovat flósky* = prodávat vstupenky, jízdenky, *šátoník silbruje tričmeny a hózny* = stánkař prodává trička a kalhoty.



### *\*Singl (jeden, sám)*

Anglicky *single* = sám, jeden, jediný, neženatý, samotný. V hantýrce *singl* = svobodárka, *na singlu* = sám, o samotě, *singlové* = svobodný, neženatý, ve vodáckém slangu *singlovka* = loď pro jednoho. Viz též odstavec „Sólo“.

### *Sjíždět, sjízdné (jíst, pít, jedlý, pitný)*

Proces jezení můžeme vyjádřit v hantýrce mimo jiné výrazy *tlačit do chlebařny* (do úst) nebo třeba *hodit, šópnót* či *ládovat za žebřík* (za žebra). Ve všech případech se počítá s tím, že jídlo nebo také nápoj sjede krkem do našich útroby. A tento proces popisuje hantýrka výrazem *sjíždět* = jíst, pít. Jeho odvozeniny jsou *sjízdné* = jedlý, pitný, *dojíždět* či *dojet* = dojíst, dopít, *dojížd'ák* či *sjížd'ák* = zbytek jídla či nápoje, který je možno ještě požit. *Ten altové bims je eště sjízdné* = ten starý chleba se dá ještě jíst, *dojížděl před módrbódó* = dojídal a dopíjel (zbytky) před stánkem s občerstvením.

Tetka Picmánkové však přišla se slovenskou hypotézou a tvrdí, že slovo *sjízdný* = jedlý je odvozeno od slovenského *zjest* = sníst nebo východomoravského *sjezt* = sníst. Příslušné přídavné jméno je podle ní nikoli *sjedelný*, ale *sjízdný*.

V současné době je možno zaslechnout i výrazy *sjízdné filáč* = „požitelná“ neboli souložitelná dívka a *sjíždět seroš* = sledovat seriál, kdy divák doslova hltá díl za dílem.

### *Skasírovat, skásnót (vybrat peníze, zrušit, odstranit)*

Německy *kassieren* = vybírat peníze, rušit, odstranit, rakousky *kassieren* = zatknout, sebrat, sbalit. *Skasírovat kunčofty* = vybrat peníze od zákazníků, *skasírovat koc* = sbalit dívku, *skasírovat love po nekom* = zdědit peníze, *skásnót neco* = sebrat něco, *skásnót nekeho* = odstranit nebo zabít někoho, *skásnót noty* = sebrat doklady, *skásnót koc pro sebe* = zabrat děvče pro sebe, *cemr mě skásl* = záda mě porazila (bolestí), *skasírované lajtnant* = degradovaný poručík.

### *Skazka (povídka, nepravdivá historka)*

Pochází z ruských pověstí popisujících časté lhaní ruských bohatýrů. Rusky *skazka* = pohádka, báchorka, *skazanie* = pověst, báj, *skazočno* = pohádkově, báječně a *skazat'sja* = projevit se, pozor, ne skazit! *Skazka vo perníkový bódě* = pohádka o perníkové chaloupce.

### *Sklapni kušňu, kušnit (mlč, kecat)*

Tváří se to jako amerikanismus, který jsme převzali z amerických filmů. Překladatelé takto přeložili do naší řeči anglické *shut up* = zmlknout, ztichnout, zavřít hubu. Dva příklady: Sklapni a zastřel mě (*Shut Up and Shoot Me, film z roku 2005*), Sklapni a polib mě (*Shut Up and Kiss Me, film z roku 2004*).

Tetka Picmánková ovšem poukazuje na starší původ tohoto rčení. *Sklapni* byl ve středověku povel rytířům na turnaji. Přestávka skončila, už mlč, sklapni hledí a připrav se k boji.

Tím jsme odbyli povel *sklapni* a podívejme se na neméně zajímavé slovo *kušňa* = huba, ústa. Pochází z rakouského *di Goschen* = huba, tlama, držka. A je zvláštní, že ačkoli vídeňské *guschen*, rakouské *goschen* i německé *kuschen* znamenají nemluvit, mlčet, ani nemuknout,

naši lidé si to vyložili opačně. *Kušnit* dle nich znamená naplno používat *kušňu*, a tak toto slovo znamená na Moravě držkovat, mluvit až příliš, kecat či dokonce odmlouvat. A aby to nebylo tak jednoduché, pro mlčení si vyhradili slovo *kušovat*. *Kušuj* = mlč, drž hubu.

### *\*Sklóznót (pohybovat se dolů)*

Ve staré češtině *skluzati*, v současné češtině *sklouznout*, na Hané *sklóznót*. Znamená to klouzavým pohybem se dostat někam, zpravidla dolů. V hantýrce *sklóznót chálku* = sníst, *sklóznót se na hajtře* = projet se na koni (nemusí to být dolů), *sklóznót z hajtry* = slézt, seskočit či spadnout z koně, *sklóznót lenu* = sjet řeku (na lodi), *sklóznót do zmole* = uklouznout, sjet, spadnout do škarpy a přeneseně *sklóznót ke kydům* = začít blbě žvanit.

### *\*Skoba (nos, úraz)*

Původní význam slova *skoba* byl velký zahnutý nos do tvaru skoby. Časem se význam rozšířil na kdejaký nos. *Pchat skobu do něčeho* = strkat nos někam či do něčeho, *je v tym skoba* = má to háček, je tam nějaký problém. Kde se však vzal význam úraz? Na počátku bylo *hodit skobu* = padnout na nos či rozbít si nos (hubu). Došlo k posunu významu na zranit se a odtud *skoba* = úraz. *Čundroval sem pětku járů na raku, no vobčas nějaká skoba, ale ináč špica* = putoval jsem 10 let na kole, občas jsem měl nějaký úraz, ale jinak skvělé.

### *Skopčák, Skopčáci (Němci)*

Někteří vidí původ tohoto pojmenování Němců ve slově *skoba* = zahnutý nos ve tvaru skoby. Němci prý mají oproti Čechům v průměru větší a zahnutější nosy. Není to nějaké hanlivé hodnocení, například orientálci mají proti nám zase malé nosy. Jiní jazykozpytci spojují původ slova *Skopčák* se skopcem, přesněji řečeno s ustáleným spojením „hlava skopová“.

Slovácký lingvistik stréc Pagáč nesouhlasí a poukazuje na analogii se slováckým pojmenováním *podhořák*. Podhořáci přišli z hor oddělujících Moravu od Slovenska, jsou to tedy ti, co se usadili „pod horama“. Podobně sešli Němci s pohraničních kopců obklopujících českou kotlinu a usadili se v ní. Byli to tedy ti, co sešli „s kopců“. Podle starších pravidel pravopisu se zde psalo S.

Tetka Picmánková tyto hypotézy odmítá a poukazuje na polská slova *Szkop* = Němec a *szkop* = skopec, vykastovaný beran. A dodává, že do polských rovin nepřicházeli Němci z hor, ale ze severoněmeckých rovin. Její pojetí vychází z astrologie, kde se nazývá znamení berana či skopce, latinsky *Ariés*. A protože Němci o sobě tvrdili, že jsou *Arijci*, vyložil si to lid jako *Skopci* či *Skopčáci*. Jistou slabinou této hypotézy ovšem je, že označení *Skopčáci* existovalo již dávno před druhou světovou válkou.

Tetka Picmánková připomíná ještě další označení národa *Němců*, původně němých, tedy lidí mluvících pro staré Slovany nesrozumitelnou řečí. *Švábi* = lidé ze Švábska, což je historické území západně od Mnichova, které dostalo svůj název podle germánského kmene *Svébů*. *Helmuti* podle dvou výrazných kancléřů Helmuta Smidta a Helmuta Kohla. *Dederóni*, což byli původně jen východní Němci z **D**eutsche **D**emokratische **R**epublic. *Dederón* byl také název syntetického vlákna a tkaniny vyráběných v DDR. *Bošáci* je novodobější označení podle koncernu Bosh.

### ***Skrčka (podraz, úsok)***

Naše slovo. Chtěl-li si v minulosti někdo na někoho počíhat, musel se skrčit nebo alespoň přikrčit, aby nebyl nápadný či viditelný. A tento skrčený člověk v příhodnou chvíli vykonal naplánovanou nečestnou akci – *skrčku*. Podobný původ má i slovo *škrček*, je to člověk o velikosti skrčeného člověka normálního vzrůstu. *Skrčkař* = podvodník, *hodit skrčku* = podvést někoho, *tlamat skrčky* = vyymlouvat se.

### ***Skvadra (družstvo, skupina, tlupa)***

Italsky *squadra* = oddíl, mužstvo, družstvo, četa, původně jízdní oddíl seskupený do čtverce, čtverec = *quadro*. V hantýrce *skvadra rakařů* = skupina cyklistů, cyklistický oddíl, *Skvadra rakařů* (s velkým S) = Svaz cyklistiky, *skvadra čórkařů* = skupina loupežníků, *skvadra tlačenek* = volební kandidátka, *vtrukli jsme do skvadry ES (Eurosajuzu)* = vstoupili jsme do společenství EU.

### ***Sled' (dítě, potomek)***

Nesouvisí nijak s rybou zvanou sled' (v hantýrce *sled'ál*), ale s výrazy následující (generace) či následník. *Šópnu sled'a do bódky* = dám potomka do školky, *šibl sled'ovi rumpl* = nařezal potomkovi.

### ***Slevněné (zlevněný)***

Toto slovo je brněnskou a pravděpodobně i ostravskou specialitou a občas je najdeme křídou napsané na nějaké tabuli u zboží. Lingvistici upozorňují, že výraz *zlevněný* není odvozený od slova *sleva* nýbrž od slova *levný*. A předpona *z-* že vyjadřuje změnu stavu. Ovšem tetka Picmánková říká, nechť si spisovština píše *zlevněno*, do brněnské mluvy patří *slevněné*. A podobně i otázka *s kama si* = odkud jsi nebo slovesa *skasírovat* = vybrat peníze a *sfachčit* = udělat, vytvořit.

### ***Slopat (pít)***

Staré moravské slovo *slopat* = pít jako dobytek, chlastat. A v hantýrce nejen to: *Slopat luft* = dýchat, *slopatelné vasr* = pitná voda. Tetka Picmánková uvažuje i o vlivu anglického *slop*, které znamená mimo jiné též chlemtat, neboť anglicismy byly pro Štatlaře atraktivnější než stará moravská slova.

### ***Sméčit, smékat (uklízet, táhnout někam, pohybovat)***

Oba významy souvisí se starým českým slovem *smýkat* = pohybovat sem a tam, tahat, stírat (nečistoty, prach). Příklady: *vysméčit kër* = uklidit byt, *smékat koc na kër* = táhnout dívku do bytu, *(vy)sméčit koc na këru* = souložit dívku v bytě, *sméčit* či *šméčit po këru* = prohledávat byt, zde se jedná spíše o kombinaci *sméčit* a *šmejdit*.

*Sméknót* nebo také *smýknót* = bouchnout, praštit či porazit: *sméknót nekeho vágnem* = porazit, přejet autem, *sméknót sebó* = praštit sebou, upadnout. Hantýrka si přidala ještě další významy, a to hodit a pohybovat (se): *sméknót (s) grymlem nekam* = hodit kamenem, *sméknót (mord) na nekeho* = hodit (vraždu) na někoho, tedy obvinít jej, svést to na něj, *sméknót to vágnem nekam* = jet, vzít to autem někam, *sméknót si to štatlem* = jít přes město, *smékní kostró* = zrychli,

pohybuj se rychleji. Nedokonavé *smékat* = pohybovat sem a tam, např. *smékat pazóró* = potřást rukou.

### ***Smegat (jít, jet)***

Pochází z hovorové polštiny, kde *smygáč* = utíkat. *Smegat podle not* = jet (v tomto případě i pracovat) podle návodu či plánu. Vliv zde mělo pravděpodobně i anglické slovo *smegma* = maz, kterému jazyková hra přiřadila sloveso *smegat* = mazat, a to v přeneseném významu, tedy utíkat.

### ***\*Smetené, nametené (opilý)***

Někteří říkají, že tyto výrazy vychází ze starého českého *mésti* = vypustit, vystoupit, vypadnout. A tedy že člověk *smetený* nebo *nametený* byl ten, kdo pod vlivem alkoholu vypadl z řádné cesty, např. se svalil do příkopu a zůstal tam. Tetka Picmánková nesouhlasí a přichází s hypotézou, že výrazy *smetené* a *nametené* vychází z německého *der Met* = medovina. A *smetené* či *nametené borec* se dostal pod opojný vliv medoviny. *Doklapal nametné na domašov a hnedka vytočil stařku* = přišel domů opilý a hned naštvál manželku.

### ***Smočit paroh, parohatec (souložit, klamaný muž)***

K parohům se váže zvláštní příběh. Kdysi ve středověku žil na Moravě bohatý šlechtic. Mnoho moravských lesů bylo v jeho rukou. Byl to velký chlípník. Ale správný chlap. Miloval vdané ženy. A když takovou ženu svedl a bylo to oboustranné, věnoval podvedenému manželovi zvláštní dar. Dostal spoustu peněz a šlechticovi služebníci připevnili na zeď jeho domu parohy z daňka či z jelena. Muži měli strach takový „dar“ odmítnout. Aby pána nepopudili. A tak parohy na staveních i domcích hlásily, že zde bydlí pánem podvedený muž. A takovému muži pak říkalo paroháč. A o jeho ženě, že mu nechala nasadit parohy.

Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že jsme se inspirovali v Itálii, kde *cornio* = paroh a slovo *cornuto* znamená jak parohatý, tak označuje i klamaného manžela.

Proč se říká *smočit paroh*? Parohy jsou poměrně nové slovo. Ve středověku měli býci, berani, daňci i jeleni jen rohy. Ženy tehdy přezdívaly také ztopořenému penisu *roh*, a proto v nich muži *smáceli roh*. Samozřejmě také *ocas*, *brčko*, *klacek*, *kolík* nebo *rákos*. Až později pod vlivem předchozího příběhu došlo k záměně *rohu* za *paroh*. *Parohatec* = klamaný manžel. Podle situace se rozlišuje *parohatec chmurkové* = muž smutný, že mu partnerka zahla, a *parohatec vysmáté* = muž veselý, spokojený, že mu partnerka zahla.

Setkal jsem se i s novotvarem *smočné* či *smočný*, což je nejen poplatek prostitutce, ale také odměna přítelkyni za dobrý sex. Podobný výraz je *skočné* či *skočný*.

### ***Smolit, sesmolit (tvořit, vytvářet, dát něco dohromady)***

*Sesmolit* znamenalo původně slepit něco smolou, např. švec boty. Dnes *sesmolit* = s obtížema něco sepsat, tj. nějak to poslepovat dohromady ze všech možných zdrojů. Ve slovenštině znamená *smolit* také něco dělat a *sesmolit* něco sestavit. V naší hantýrce však nemají tato slova posměšný ani negativní význam. *Smolit* = tvořit či vytvářet, *smolit canc* = psát text, *smolit na pergamen* = psát či kreslit na papír, *sesmolit storku* = napsat příběh, *sesmolit tázanec* = zformulovat otázku.

## *Smykovat, smyk (jít, jet, neuvěřitelná věc)*

Ve staré češtině *smykovati se* znamenalo klouzat se, smekat se, v některých nářečích i toulat se. Zde mají původ významy *jít* a *jet*, zpravidla rychle. *Smyk* je také uklouznutí vozidla, což je zpravidla nečekaná situace, vybočení z obvyklého směru. Zde je původ významu slova *smyk* = neobvyklá, neuvěřitelná věc, zpravidla vyřčená. *Smykovat točku* nebo *točkó* = projíždět zatačkou, *smykovat na krejčířa* = potáčet se, *jít* či *jet* cik cak (jako klikatý steh zvaný *entl*), *lochecové smyk* = veselá historka.

## *Sobůlky (Soběšice)*

Soběšice, německy Obeschitz či Sobieschitz, původně to byla ves Sobešova. V hantýrce *Sobůlky*. Proč? Ve starší moravštině existovalo slovo *sobit* = shromažďovat, přivlastňovat si, za své prohlašovat. Odsud pochází hanácké *sobík* = sobec a spisovné *zásobit*.

Brňáci, kteří chodili do soběšických lesů na houby měli s místními špatné zkušenosti. Soběšičtí *sobili sobě šicko* – tedy soběšičtí si přivlastňovali všechno pro sebe. Byli to takoví *sobíci*. A *sobík* se říkalo také sobolovi, což je všežravá lasicovitá šelma, která shromažďuje (*sobí* neboli křečkuje) ve svém doupěti zásoby na zimu.

Jiná hypotéza říká: Sobol se řekne německy *der Zobel*, což ovšem znamená v rakouštině také výkal či trus. Takže název *Zobůlky* či *Sobůlky* mohl tedy označovat „posranou“ vesnici nebo vesnici ustrašenců či poserů.

Tetka Picmánková zaregistrovala povídku, která vysvětluje německé jméno *Obeschitz*. Říká, že původně to byl *Oberscheis*. *Ober-* je německá zveličující předpona a rakousky *da Scheißer* (čti šajsr) = zadek, prdel, ale také ustrašenec či posera. Takže opět ustrašená vesnice nebo vesnice velkých poserů.

## *Socka (MHD)*

Výrazu *socka* se používá i v Brně pro označení městské hromadné dopravy. „*Valíme sockó*.“ Vypadá to, že toto označení veřejné dopravy k nám přišlo z Čech. Nejprve připomenu, co je to *socka* v původním slova smyslu. *Socka* je člověk sociálně slabý, člověk s nižšími příjmy a nižší životní úrovní, který zpravidla nedělá nic pro to, aby jím už nebyl. Mnohdy toho využívá ve svůj prospěch a nechává se vydržovat jinými lidmi nebo společnostmi.

Je pravděpodobné, že MHD si tuto nelichotivou přezdívku vysloužila prvně u lidí, kteří hromadnou dopravu považovali za něco pod jejich úroveň. Kdo nejezdí po městě autem, je *socka*. MHD je tudíž pro *socky* a proto jí budeme říkat *socka*. Nakonec je to kratší a snáze vyslovitelné než zkratková slova jako *emhádé(čko)* či *emejčdí*.

Další významy: *Socka* je také slangový výraz pro meníčko v restauracích, pro sociální pracovníci a také pro sociální síť. Všechny čtyři výrazy jsou přímo nebo zprostředkovaně odvozeny od slova *sociální* = společenský. A to nejen v češtině, přátelé. Také v angličtině *social* = společenský.

## *Sodu dostat (dostat vynadáno)*

Ve slovníku nespisovné češtiny najdeme: *soda* = pokárání, porážka ve sporu, něco obecně zatěžujícího. Za mých mladých let bylo úsloví *dostat sodu* zcela neznámé. Objevilo se



pravděpodobně až v roce 1985 po uvedení amerického filmu Rocky IV režiséra a hlavního představitele v jedné osobě Sylvestra Stalloneho. V závěrečné bojové scéně padne hláška „dostal sodu“. Tento obrat vznikl s největší pravděpodobností ve fantazii překladatelů filmu. Závěrem nutno říct, že *dostat sodu* nemá nic společného s chemikálií zvanou soda. *Vysolila mu taková sodu, že...* = (vy)nadala mu tak, že... Viz též odstavec „Sada“.

### ***Solit (platit, rychle se pohybovat, bít)***

První význam souvisí s dobou, kdy byla sůl platidlem. *Vysolit love* = zaplatit. Inspirace mohla přijít i z vídeňštiny, kde *dsoiln* či *tsoiln* = platit. *Co vysolils za tu lampu červa* = kolik zaplatils za tu láhev červeného vína, *solí na přesno* = paltí přesně, bez tringeltu, šilci mě vosolili = policisté mne pokutovali.

Druhý význam je obrazný, *osolit* či *vosolit* znamená přidat soli, přeneseně čehokoliv, třeba plynu, hlasitosti nebo i peněz. *Vosol to* = přidej na rychlosti, na hlasitosti apod., *vosolené magič* = zesílený, hlasitě hrající magnetofon, *solili sme si to do Štatlu* = jeli jsme (rychle) do Brna. Přeneseně *vosolit muskle* = zatížit svaly

Rakousky *salzen* má sice základní význam *solit* ve smyslu sypat sůl někam, ale také zbít, zmlátit. Odsud pochází třetí význam, tedy bít. *Solit baldó* = mlátit klackem. Další význam rakouského *salzen* je někoho porazit. Odsud pochází význam *vosolit* = porazit, přeneseně i zabít či způsobit nějaké problémy. *Vosolit hřbet baldó* = dát pát ran na záda, *vosolit mlataře* = zbít, zabít nebo porazit bojovníky, *nechat se vosolit Ševcama* = nechat se porazit mužstvem ze Zlína, *šéfula mě za to vosolil* = vedoucí mi kvůli tomu dělal problémy, potrestal mne.

Hantýrka používá sloveso *solit* také jako pomocné sloveso s přibližným významem dát, dávat: *Solit befely* = dávat příkazy, *vysolit flétu* = dát, ukázat občanku, *(vo)solit poťák na plný kule* = dát potenciometr na nejvyšší hlasitost.

### ***\*Sólo, sólovka, sólobugy, sóloděj (sám)***

Latinsky *solus*, italsky *solo* = sám, osamělý, opuštěný. Odsud se toto slovo rozšířilo do dalších jazyků. Anglicky *buggy* = praštěný, ale také vozítko, jako např. kára, kočárek či malé auto, a *bug* = programátorská chyba, závada, původně však brouk, blecha či veš. Takže si můžete vybrat, zda ten, kdo je *sólobugy*, je zároveň praštěný nebo vadný.

V hantýrce *vegetím (na) sólo(vku)* = žiji sám, *sólovka (bévák)* = garsoniéra, jednopokojový byt, svobodárna, *pastóška na sólovku* = osamělé stavení, *zmáknót sólovku* = vydržet samotu, *hantýrovat na sólovku* = mluvit sám k sobě, *zaparkovat, zvostat (na) sólobugy* = zůstat sám, *lajfčit sólobugy* = žít sám, *vykurýrovat se sóloděj* = vyléčit se sám.

### ***Solviňák (dělník, manuální pracovník)***

Pasta *Solvina* je druh čistícího prostředku, který se již od první republiky masově používal k očištění rukou pracovníků v nečistých manuálních provozech. Ty, co používali tuto *Solvinu*, pojmenovala hantýrka slovem *solviňáci*. Naproti tomu *ingóšt* byl úředník a dnes je to také manažer. *Solviňáci si vošplóchli paprče* = dělníci si umyli ruce.

### *Somrák, somrovať (loudit, bezdomovec, žebrat)*

O tom, že cesty jazyka jsou mnohdy velice klikaté, nás přesvědčí slovo *somrák*. Německé *sommern* neznamena ani žebrat ani loudit. Znamená to „vyrazit na letní kočování“. Přeneseně to znamená nocovat pod širým nebem a *být na somru* pak být na pomyslném letním bytě, tedy bez stálého domova. *Der Sommer* je totiž německy léto. No a pomalu se blížíme k obrazu potulného pobudy bez trvalého bydliště, který se v létě živí, jak může, většinou nejen sběrem ovoce, hub a lesních plodin, ale také drobnými krádežema. Na podzim spáchá promyšleně menší trestný čin, je za něj na zimní měsíce uvězněn, na jaře propuštěn a v létě (*der Sommer*) tedy na svobodě.

Ke zformování významu slova *somrák* v Brně přispěla i rodina Somrů, jejíž tři synové byli po válce postrachem Starého Brna, neboť bezdůvodně napadali a šikanovali kolemjdoucí. Časem se okolo nich shromáždila smečka sígrů a zlodějíčků. Říkalo se jim *somři* nebo *somráci*. Jejich éra skončila okolo roku 1950, ale slovo nezaniklo. Jen se jeho význam poněkud posunul.

Tetka Picmánková ovšem přišla s hypotézou, že v naší jazykové oblasti se původně jednalo o *soumráka*, tedy o pobudu kujícího své pikle až po soumraku.

Štatlařská hantýrka se odpoutala od obrazu sígra i člověka bez domova a dala slovu *somrovať* významy žebrat, mámit a loudit. *Vysomrovať* = něco vyžebrat či vyškemrat, ale nejen jídlo, ale i nějakou úsluhu či informaci. *Nasomrovať se* = přijít nepozván, vnutit se, popřípadě usadit se někde.

### *Songčit, sončit (zpívat, potřebovat)*

*Songčit* nebo také *zongčit* znamená zpívat. Výraz není odvozen z německého *singen* (čti zingn) = zpívat, ale z anglického *song* = píseň. V době jeho vzniku vzhlíželi Štatlaři k anglicky mluvícím zemím. V poslední době se můžeme setkat i s variantou *singčit* respektive *zingčit* podle anglického *sing* = zpívat. *Zonka* = písnička, *zonkař* = zpěvák nebo skladatel písní, *zongčit jak na šaukli* = zpívat pořád dokola.

Pozor však (!) na záměnu s plotňáckým výrazem *sončit* = potřebovat, který je odvozen od italského *bisone* = potřeba. *Sončím pětku na chálku* = potřebuji deset korun na jídlo. Další záměna hrozí při nedbalé výslovnosti s výrazem *zončit* = pobývat na slunci neboli *zoncně*, přeneseně pak přebývat, zdržovat se, bydlet. Viz též odstavec „Zončit“.

### *Sopel, rocan (hlen z nosu, dítě, nezkušený hoch)*

Slovo *sopel* má slovanský základ, v polštině znamená jak hlen z nosu, tak krápník (i ten pod nosem), příbuzné je německé *sabbeln* = slintat. V současné němčině *sopel* v nose = *der Rotz*. V rakouštině *s Rotzdirdnl* = drzé děvče nebo též děvče do větru, a *da Rotzbube* = neposlušný či zlý kluk. Z toho si odvodili Plotňáci slova *rocan* a *rocón* = pitomec, usmrkanec, usoplenec, což původně znamenalo malé dítě, kterému ještě teče sopel z nosu. Občas použije některý z hantecových autorů spojení *mladé sopel*, *soplák*, *soploš*, *soplaň* či *soploň* = nezkušený mladík. *Fanáš nebyl žádné sopel*, *ale negómal to* = Franta nebyl žádný nezkušený mladík, ale nevěděl to.

### **\*Sortýrovat, sorta (třídit, druh)**

Pochází z němčiny, kde *die Sorte* = druh, odrůda, *sortieren* = třídit, přebírat, a to z italského *assortire* = třídit. V hantýrce *sortýrované brajgl* = tříděný odpad, *rozsortýrovat chálku* = rozdělit jídlo, *zasortýrovat do sajtny* = zařadit do skupiny, *sortýrovačka borca pro lajbku* = výběr životního partnera, *sortovačka do grup* = rozdělení do skupin, *sorta storky* = verze, varianta příběhu.

### **\*Spakovat, spaklit (sbalit, odnést, dát dohromady)**

Německy *packen* = balit, uchvátit, chytit. V hantýrce *spakovat se* = sbalit se neboli odejít, *pakovat koryta* = sbírat funkce, *spakovat flígle* = složit křídla, *napakovat se* = zbohatnout, *pakovat se* = klidit se, odejít (balit se), *pakuj vodsád'* = rychle zmiz, v plotňáčtině *spaklit koc* = namluvit si děvče. *Pakung* = balík, ale také množství, *kilové pakung močmena* = kilové balení mouky.

### **\*Spařené jak jetel (hodně opilý)**

V běžné řeči *spařený* = vařící vodou přelitý, v hantýrce ovšem *spařené* = opilý. Převzali jsme to ze starého argotu, kde *pára* = kořalka. Viz též odstavec „Pařit“ a „Pára“. *Jak jetel* je přesmyčkou *jak tele*, přeneseně pak hodně, viz odstavec „Jetel“.

Tetka Picmánková doplňuje, že *spařené* může znamenat i zpocený. Ovšem řekneme-li, že někdo *má papulu akorát na spařené jetel* (správněji *na spařenó jatelinu*) může to znamenat nejen, že kouří nekvalitní cigarety, ale že je to vegetarián či dokonce abstinent.

### **\*Spich (sraz, setkání)**

Toto naše moravské slovo je odvozené od seskupujícího výrazu *spichnót*, což původně znamenalo spojit dvě látky špendlíky či sestehováním. *Spich* na rozdíl od rande zpravidla nemá erotický podtext. V hantýrce dostalo toto slovo ještě další významy. *Spichnót* znamená něco ušít, něco vytvořit či vyrobit. *Spichnót vohoz* = ušít oblečení, *spichnót chálku* = připravit jídlo, *spichnót bacóch* = upéct koláč.

### **\*Spískat, spísknót (způsobit, zavinit, vymyslet, zorganizovat)**

Na počátku bylo stará slova *spiksa* = tajnost, *spikovanie* = tajné domluvy a *spikat* = ztropit, vymyslet. Příbuzná slova jsou *pikle* a *spiknutí*. Jazykovou hrou *spikat* → *spískat* vzniklo nové sloveso s významem zavinit, způsobit, něco dojednat (původně něco nepříjemného nebo tajného), něco neobvyklého udělat (původně tajně), dnes i zorganizovat. *Spískat serpentýny* = způsobit problémy, *kdo to spískal?* = kdo to udělal? A v mírně posunutém významu: *Tutok podělavku spískala ségra* = tuto fintu (lest) vymyslela (zorganizovala) sestra, *staří medvědi nám spískali dovču* = rodiče nám zorganizovali dovolenou. Viz též odstavec „Pupínky“)

### **\*Splašit (sehnat, povzbudit)**

Inspirací bylo zřejmě německé sloveso *auftrieben*, které znamená současně vyplašit, vypátrat i sehnat. Díky němu dostalo staré moravské slovo *splašit* k původním významům polekat se, vyvádět či ukvapit se ještě další významy, a to něco sehnat či rychle opatřit. V hantýrce *splašit love* = sehnat peníze, *splašit koc* = balit (sehnat) dívku, *splašit gléty* = sehnat, získat povolení či jiné papíry, *splašit bočmenem* = sehnat bokem, nelegálně, *to nesplašíš, aj dyby sis*

*lítáním po kvelbech ubrósil haksny až k šestru* = to neseženeš, i kdyby sis běháním po obchodech ubrousil nohy až k zadku. Ale také *splašené jungwirt* = zbrklý mladík, *splašit hercnu (kafcem)* = povzbudit srdce, zvýšit tep (kávou), *splašit hůlku, baldu* = vyvolat erekci, *mět splašené hormon* = být nadržžený.

### **\*Splav (žízeň)**

První hypotéza o původu tohoto slova říká, že když pojíme a napijeme se, splavíme zbytky jídla do krku. Když máme žízeň, máme zase potřebu splavit sucho do krku. Takto dospěla hantýrka k výrazu *splav* = žízeň. *Mám splav na zrzku* = mám žízeň (chuť) na pivo.

Jiní ovšem tvrdí, že SPLAV je zkratka „Spolku pro likvidaci alkoholických výrobků“, který působil v Brně v sedmdesátých letech a který vydával „Pas pijácké zdatnosti“. A protože členové SPLAVu měli neustálou žízeň, došlo ke ztotožnění žízeň = *splav*. Pozor však, výrazy *splavit se* a *splavené se* mohou týkat i pocení. *Splavené jak mauzna, hajtra* = zpocený jako myš, kůň.

### **Spojka (kolegyně, přítelkyně)**

Žena, se kterou jsem nějakým způsobem spojen. *Razili sme se spojko na chálku* = šli jsme s kolegyní na jídlo. Spojka v autě se v hantýrce řekne *spoja* či *spojárna*.

### **Spózet, spózet se (slídit, odporovat)**

*Spózet* znamená slídit, shánět, prolézat něco či pohybovat se někde, kde bych ani neměl. Na Hané měli také výraz *spózák* = neposeda. *Spózet v kaltkysni* = prohledávat ledničku, když dostaneme na něco chuť, *spózet po blešáku* = slídit po bleším trhu, zda by se mně něco nehodilo. Pochází údajně ze starého výrazu *spuditi* = sehnat. Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že je to zkrácené hanácké *spomaleně lozet* = pomalu procházet.

*Spózet se* = odporovat, bránit se, je hanáckou variantou slova *vzpouzet se*, které údajně pochází ze starého českého *puditi* = hnát, štvát, nutit. Odsud pochází spisovná slova *popudlivý* či *pud*. *Nespóze se befelu a fachči* = neodporuj nařízení a dělej.

### **Spravit, spravovačka (opravit, náprava)**

Ve spisovštině *spravit* = opravit, zlepšit, dát do pořádku, provést změnu k lepšímu. Na Moravě žijí ještě tři další varianty tohoto slova, a to *správka* = oprava, *správkárna* = opravna a *spravit se* = ztloustnout či přibrat na váze.

Specificky brněnská jsou spojení *spravit si augle (ovary)*, které by se daly přeložit jako polahodit oku (uchu) či zlepšit si náladu pohledem (poslechem). Např. *spravit si augle čučko na fešno koc* = polahodit oku pohledem na hezkou dívku. Varianta *správka pro augle (ovary)* = pastva pro oči (uši).

Další výraz *spravovačka* se významově kloní k výše uvedenému dát do pořádku, provést změnu k lepšímu. O co jde: Když máme po celovečerním či nočním pití ráno kocovinu neboli *kočku*, je nutno dát se do pořádku, anebo ten stav alespoň zlepšit. Takže *spravovačka* může být cokoli, co nás z toho dostane. V praxi to bývá zpravidla *frťan*, tedy další dávka tvrdého alkoholu, které se říká též *vyprošťovák*.

### *Sprdnót, sprdung (vynadat, vyhubování)*

Jsou to celomoravské výrazy. Řekli jsme si, že *prdnót* znamená též fyzicky prásknout, střelit či vybuchnout. Když to uděláme slovem, tak přidáme předponu *s-* a dostáváme *sprdnót*. Takže *sprdnót* = slovem *prdnót*, tedy „praštit“ slovem. Příslušné podstané jméno jsme pak odvodili německou příponou *-ung*, tedy *sprdung* = vyhubování, vyplísnění, kázání, no prostě kravál.

Někteří lingvistici tvrdí, že *sprdnót* k nám přišlo už za Rakouska a je to modifikace srbsko-chorvatských slov *sprdati* či *sprdnuti* znamenajících zesměšnit či dělat si z někoho posměšky neboli prdel.

Tetka Picmánková vidí původ v německé frázi *jemanden zusammenscheißen wie einen dummen Jungen* (čti cuzámen-šísn) znamenající seřvat někoho jako hloupého kluka, kdy si někdo vyložil ústřední slovo *zusammen-scheißen* jako „někoho se-srat“. A to již nemá daleko ke *s-prdnout*.

### *\*Spunktovat (připravít, zosnovat)*

Odvozeno z německého *der Punkt* = bod, *spunktovat* = připravit v bodech. Původně znamenalo uspořádat do bodů. V hantýrce *spunktovat* = domluvit, připravit podle nějakého scénáře, například *spunktovat vélet, rajz* = zorganizovat výlet. Pod vlivem výrazu *zbuntovat* = domluvit, podněcovat (viz příslušný odstavec) dostalo toto slovo navíc význam *zosnovat*. V tomto případě by se ovšem mělo psát s počátečním *Z*. *Zpunktovat murako* = vyvolat rozruch.

### *\*Spuťál (Automat Sputnik)*

Rusky *sputnik* = družice, česky by se dalo říct souputník. Po prvních sovětských družicích Sputnik byl pojmenován nejznámější brněnský „automat“, tedy samoobslužná vývařovna na České ulici. V prvním patře byla jídelna III. cenové skupiny se stoly, dole byla „čtyřka“ s pulty na stojáka. Podnik fungoval v letech 1959-1998, měl přes 100 zaměstnanců a otevírací dobu 5-22 hodin. Byl zde instalován první eskalátor v Brně. Jeho pozitivem byla brzká otevírací doba, rychlost a ceny. Negativem byla častá přítomnost podivných často značně páchnoucích individuí dopíjejících zbytky piva a dojíjejících zbytky jídla.

Babička mne varovala před častou návštěvou podniků s jídlem na stojáka s tím, „že se mně to vrazí do noh“. A zřejmě měla pravdu, protože jídlo na stojáka se sní zpravidla ve spěchu, a to není pro naše zažívání dobré.

### *Srat se (plést se, hnát se do něčeho)*

Ačkoli to na první pohled nevypadá, spojení *srat se do něčeho* není odvozeno slovesa *srát* = vylučovat stolici, které má původ v sanskrtském *sarati* znamenajícím téct nebo „nelibě se řínout“.

*Srat se do něčeho* má původ ve zkrácení starého českého *starati se o něco*, což mělo kromě dnešního významu pečovat též význam usilovat o něco. Z původního významu máme frázi *neser se do teho* = neměj péči, nestarej se. Usilování vyjadřují spojení *srat se s něčím*, tedy dlouho či důkladně se s něčím zabývat. Přeneseně se toto úsilí projevuje i ve významech *srat*



*se nekam* = cpát se, tlačit se či hnát se. A od významu hnát se není již daleko k *srat si to* = jít či jet rychle.

### **Stařeny, Startovačky, Startboro (cigarety Start)**

Levné cigarety Start v 70. a 80. letech úspěšně nahrazovaly starší značky Lípy, Letky, Partyzánky, Globusky, Detvy a Džunky. V tomto období se na trhu objevily ještě značky Wiki, Mars, Safari, Disco, Petra a poměrně kvalitní Sparty. Ze zahraničních se tehdy dovážely cigarety Clea, BT (Bulgar tabac) zvané *bétéčka* a ze západu *ameriky*, z nich byly nejznámější značky Lucky Strike a Marlboro. Sparty i Startky se vyráběly ve tvrdém a v měkkém obalu. Existoval figl, jak přeměnit měkkou verzi ve tvrdou. Jednou rukou se uchopil balíček a druhou rukou se naznačila masturbace. Velmi žádané nedostatkové tvrdé Sparty zvané též *spartánské tvrdolín* sloužily spolu s *amerikama* často jako dárky a dokonce i jako úplatky.

### **Staří medvědi (rodiče)**

Kuriózní výraz. Na počátku bylo zkrácení německého *die Gebärerin* = rodička na rakouské hovorové *di Bärin*, což znamená též medvědice. Rodiče jsou pak *staré medvěd* + *stará medvědice* = *staří medvědi*. Přívlastek *staří* nebo také *oltoví* vyjadřuje jednak generační odstup, ale také umožňuje rozlišit rodiče například od plyšových medvědů. *Už čuju ty mekty od staréch medvědů* = už slyším ty řeči rodičů.

### **Stařka, staré (manželka, manžel, šéf)**

Na první pohled by se nabízelo odvození od slova *starý*, ale tetka Picmánková se s ohledem na feministické hnutí přiklání ke slovům *starat se* a *starostlivý*. *Stařka se chce se roztyplovat* = manželka se chce rozvést, *její staré cpal love do mladých kocůrů* = její manžel strkal peníze do mladých dívek.

### **S'até (opilý)**

Pochází ze starého slovanského *títi* respektive *stíti* = setnout. Setneme-li někomu hlavu, padá hlava i tělo na zem podobně jako velmi opilý jedinec. Často se udává upřesňující výraz: *s'até jak motyka, s'até pod vobraz*. Proč však motyka a co ten obraz?

Za starých časů se kopaly hroby motykou, a když bylo něco *na motyku*, bylo to na zakopání pod zem či do hrobu, přeneseně hodně špatné nebo na umřítí. Původně se říkalo *s'até na motyku*, ale protože lid většinou zapomene na původ rčení, upravil si to na *s'até jak motyka*.

Podobně je to i s obrazem. V Bibli se říká, že člověk byl stvořen k obrazu božímu. Pokud se však takto nechová, lze říct, že klesl pod obraz boží, čili vypadl z božího rámu a leží pod ním někde na zemi. Spíše bysme měli říkat, že je *s'até, zlité* či *zrychtované pod vobraz Velkého kiloša*, ale ujala se zkrácená varianta *pod vobraz*. Tetka Picmánková s tím ovšem nesouhlasí a vidí zde souvislost se starým českým slovem *obraza* = únava, úhona či poškození. Odsud pochází též dnešní spisovný výraz *obraženina* = poškození nárazem.

### **Stepovat (postávat, přešlapovat, tančit)**

Anglicky *step* = kráčet, šlapat či tančit tanec zvaný step. V hantýrce *stepovat* = postávat někde, přešlapovat, chodit sem a tam, *stepovat brázdu* či *v brázdě* = stát ve frontě, *stepovat před špíglem* = postávat před zrcadlem, *stepovat si na (po) káblu* = nechápat, stát si na vedení,

*stepovat tango* = tančit tango, *stepovat jak žňová varta* = hlídat, očekávat tak, jako žňová hlídka očekává oheň.

### ***\*Stoják, stojka, na stojáka (stoj, ve stoje)***

Vícesmyslné slovo při jehož použití musíme být obezřetní. V hospodě *stoják* = odstáté pivo na pultu, ale *dat si jedno na stojáka* = vypít pivo ve stoje u pultu. V mysliveckém slangu *stoják* = noha pernaté zvěře, ve starém argotu může být *stoják* i nůž. *Stoják* je též ztopořený penis, *na stojáka* je sexuální poloha ve stoje. V současné době je „*na stojáka*“ také umělecká forma komedie (*stand-up comedy*), při které komik stojí před publikem a mluví k němu.

Příklady: *Házel stojáka v šalině* = stál v tramvaji, *nekdy si líznu esbéčka na stojáka* = někdy si dám Starobrno ve stoje, *nebyla tam ani sesla a tak sme šukali na stojáka* = nebyla tam ani židle a tak jsme souložili ve stoje.

### ***Stróhnót (jet, ublížit, zabít, zmenšit)***

Když strouháme na struhadle, „jezdíme“ se strouhaným předmětem poměrně rychle sem a tam a můžeme se i zranit. A strouhaného předmětu ubývá. Takto nějak přišla hantýrka k významům tohoto slovesa. *Stróhat si to* = rychle jet, *stróhnót to na* = jet do nebo směrem na, *stróhnót to levingston* = odbočit doleva, *stróhnót nekeho* = ublížit někomu, zranit někoho nebo i zabít, *kára stróhla borca* = auto porazilo, zranilo muže, *stróhnót kvalt vo pětku kiláků* = zpomalit, snížit rychlost o 5 km/h, *stróhnót love* = snížit množství peněz nebo plat.

### ***Strup (venkovan, nepříjemný člověk)***

Za starých časů neměli vesničané pracující na polích či venkovských dílnách tak hezkou a jemnou pokožku jako měšťané, úředníci či šlechta. Bývali proto označováni jako strupatí lidé, neboli, jak to uvádí Josef Jungmann ve svém slovníku, *strupáci*. Městský lid si z toho udělal nadávku pro nepříjemné i nevzhledné lidi. Hantýrka převzala oba významy, takže *strup* = nepříjemný člověk i venkovan. A protože se venkované považovali ve městě za hlupáky, doplnil se ještě význam *strup* = spíše nepříjemný blbec či naivka. Příklady: *V paluši házel ramena nějaké strup* = v hospodě machroval nějaký nepříjemný člověk, *strup, strópek z lontu* = venkovan, *strupáli* = venkované, *strupálov* = venkov jako takový a *strupské* = venkovský.

### ***Struska (kratší literární útvar)***

Slangy, argoty a žargony mají tendenci zkracovat. A to nejen věty, ale také slova. Slovo *struska* je zkráceninou „**stručné skazky**“ a označuje krátký příběh s jednoduchým námětem nebo krátké a úderné moudro. Do brněnské mluvy jej zavedla skupina autorů, kteří si říkají KKRD boys. Opakem *strusky* je *brblanina*, tedy delší a strukturovanější literární útvar. Například celé toto dílko.

Příklady maximálně krátké strusky:

*Závěry sjezdu sajtny komárů plníme do narychtovaného kýbla.*

*Lanařil koc do žitiska, dyž byla sjetá zas. „Já mám fedry z kombajniska, lehnót si je pas.“*

*Dyž v kalendru Jura po járu zas babóní, vyhópnó z lochen aus brablóci aji plazoni.*

### ***Střelit, ustřelit (prodat, spadnout)***

Základní významy výrazu *střelit* jsou vypálit ránu či zasáhnout někoho nějakou střelou. Proč tedy má toto slovo i význam něco prodat? Inspirací byly pravděpodobně dvojznačná slova v němčině, kde např. *verramschen* (čti fr-ramšn) znamená jak střelit tak prodat. Nakonec lze také říct, že když něco od sebe odstřelíme, tak se toho zbavíme. Tetka Picmánková uvažuje také o inspiraci rakouským *brocken*, které nám připomíná střelivo zvané broky, a znamená kromě drolit, trhat a sbírat také úmyslně „prodat“ někomu nějakou hloupost, tedy vystřelit si z něj.

V hantýrce máme další podobné výrazy *vystřelit* = zmizet, vypadnout a *ustřelit* = spadnout či uklouznout, přeneseně i omdlít. Původně to bylo *ustřelit kopyta* či *haxny*, tedy počínat si, jako by nám skutečně někdo ty nohy ustřelil. Význam byl časem přenesen i na předměty, které nemají nohy, jako např. auto. Příklady: *střelit hadry do frcu* = prodat oblečení do bazaru, *vystřelit na vandr* = odejít na výlet, *vágn ustřelil na šlindě* = auto dostalo smyk na náledí.

### ***Sulcky (nohy)***

Německy *die Sulz* = roszol, želatina a *die Sulzhaxen* = napuchlé nohy. Je možné, že to tak bylo též v hantýrce, ale s postupující dobou se jemné významové odstíny ztrácí, takže dnes *sulcky* = nohy. *Sulcky v šuplatech s vysokým šteklem* = (opuchlé) nohy v botech s vysokým podpatkem.

### ***Sumr, surm, sumpr (venkovan, jednoduchý chlap)***

Rakouské slovo *da Sumr*, zdrobněle pak *Sumerl*, označuje hlupáka, neohrabance, zmatkaře, ale také obyvatele této země žijícího mimo Vídeň. Varianta *žumr* vznikla záměnou S → Ž. Existuje též výraz *da Surm* = naivka, hlupák, prostáček, která by mohla být přesmyčkou výrazu *Sumr*.

### ***\*Sulcmon, sulcmen (slaboch, tlouštík)***

Německy *die Sulc* = roszol, huspenina a v rakouštině *Sulzhaxen* = oteklé nohy. Takže měl-li někdo svaly jako roszol a oteklé končetiny, byl to pro Plotňáky fyzicky slabý člověk. Ve štatlařské hantýrce ovšem *sulcmen* = tlouštík, má málo svalů a více tuku, který při větším množství vytváří vrstvu podobnou podkožní huspenině. *V oltových járech nebyli jungšáli taci sulcmeni* = za starých časů nebyli mladí tak obézní. *Každé druhé boreček ze třetího járu základky je rácké 60 kilové sulcmen a bendžo má jak nějaké oltové škopkař* = každý druhý chlapec ze třetího ročníku ZŠ je pořádný 60 kilový tlouštík a břicho má jako nějaký starý pivař.

### ***Surové (intenzivní)***

Ve staré češtině to znamenalo hrubý, krutý, ukrutný. Později se objevily i jemnější významy jako například ukrutný neboli intenzivní hlad, ukrutánská neboli intenzivní radost a to vše je ukrutné ve smyslu to je náramné či ohromné. Svou roli tu zajisté sehrálo zvukově podobné slovo *suprový*. Takže *surová glgačka* = intenzivní pitka, *surová kosa* = pořádná zima, *štajtofla drží surovó dietu* = jsem bez peněz. Částečně odpovídá soudobému mládežnickému výrazu *hustý*.

### ***Svalit (porazit, zastřelit, znemožnit, udat)***

Staročeské *svaliti* = shodit, svrhnout, převrátit, porazit, zastřelit, *svaliti se* = spadnout. V hantýrce *svalit baumál* = porazit strom, *svalit jelenisko* = zastřelit jelena, *svalit lochec* = zkazit legraci, *svalil se* = omdlel, podlomily se mu nohy z něčeho. Hantýrka si přidala ještě významy nefyzické, *svalit nekeho* = odepsat někoho či znemožnit někoho, *svalené borec* = odepsaný chlap. Významy prozradit, udat zřejmě souvisí se zkrácením slovního spojení *svalit na někoho vinu* nebo s podobností slov *svalit* a *provalit* = prozradit, prořeknout se.

### ***Svingovat (jít, spěchat, tančit)***

Pochází z anglického *swing* = rytmická chůze, chůze. *Nasvingovat do hokny* = přispěchat do práce, *svingovat po kšeftech* = poletovat po obchodech.

### ***Svišť, sysel (dítě)***

*Svištět* znamená rychle se pohybovat a též hvízdát či pištět. To jsou vlastnosti předškolního dítěte a také hlodavce zvaného *svišť*, kterému se dodnes v některých oblastech Slovenska říká *hvízdák*. A pro podobnost se svištěm (v očích městských lidí) byla dodána i varianta *sysel*. *Kdo ti ubóchl svišťa* = s kým jsi otěhotněla.

### ***Sypat, kolik to sype (kolik je hodin, co za to dostanu)***

Oba významy se odvíjí od původního moravského slova *sypat* = nechat odněkud padat něco sypkého či drobného. V prvním případě se jedná o písek v přesýpacích hodinách, ve druhém pak sypání kovových peněz z nějaké nádoby či schránky. Možná je i inspirace polským *sypać* = sypat, ale i rozdávat. Hantýrka přidala ještě význam *sypat* = sněžit, *sněhál sype* = padá sníh.

*Sypat* ve významu jít či spěchat je křížencem slov *spíchat* a *odsýpat*, rozuměj čas v přesýpačkách, přeneseně i kilometry. *Valí régna, sypem do paluše* = prší, jdeme do hospody.

## Š

### *Šáb, šábnót se (podíl na kořisti, rozdělit se)*

Na počátku bylo jidyšské *šabb* či *šab* = podíl, které přešlo do německých argotů jako *der Schab* = podíl. V hantýrce znamená *šáb* podíl a u číšníků také spropitné, což je též podíl na kořisti. *Dat si šába* nebo *šábnót (se)* = dělit (se), rozdělit (se), podělit (se), *rozšábovat* = rozdělit. *Šábista* = podílník a *šábka* říkali Plotňáci dělení lupu. *Šábni se se mnó* = rozděl se se mnou, *štreky se rozšábovaly* (u Plotňáků i *rozšébovaly*) = cesty se rozdělily.

### *Šábés (volno, podíl)*

Původně u Židů sedmý den v týdnu věnovaný odpočinku. Hebrejsky *šabat* (odtud pochází sobota) v jidyš *šabes*. V přeneseném slova smyslu jakýkoli odpočinek. V hantýrce *šábésdekl* = jarmulka, čepička Židů a církevních hodnostářů (slovo z jidyš). *Dovalím z hokny a mám šábés* = přijdu z práce a mám volno, *mám šábés vod biflovačky* = mám volno od učení. Někdy se *šábés* zaměňuje za *šáb* = podíl. *Já ti splaším náké kšeft a potym šábés* = seženu ti nějaký obchod a pak se rozdělíme, správněji by bylo *potym se šábneme*. Viz též odstavec „Šáb“.

### *Šábrovat v d'óre (pracovat v dole)*

Toto slovo k nám přinesli pracovníci z Rosicko-oslavanského uhelného revíru. Původní význam slova *šábrovat* byl hoblovat a *šábr* byl struhák neboli rašple. V hornickém slangu *šábrovat* = podkopávat. Práce horníků spočívala v tom, že sbíječkou podkopávali vrstvu uhlí tak, aby vzápětí sama odpadla. V přeneseném slova smyslu *šábrovat* = pracovat v dolech, *šábrovat grymle* = těžit kameny. Ve starém zlodějském argotu byly slova *šábrovat* = podkopávat a *šábr* = motyka známé již od poloviny 19. století.

### *Šacovat (cenit, prohledávat)*

*Der Schatz* (čti šac) znamená německy poklad či bohatství a to nejen fyzické, ale i umělecké či třeba i slovní zásobu. Sloveso *schätzen* (čti šecn) pak znamená cenit či ocenit. Tedy *vošacovat kër* = ocenit byt a *šacovat se za gómáka* = cenit se, považovat se za chytrého. Toto je však méně časté použití tohoto slova.

Většina z nás jej zná pod významem prohledávat oděv či kapsy nebo provádět osobní prohlídku. Souvisí to s posunem významu na hledání toho pokladu či něčeho cenného. A zcela určitě se na tom podílelo naše slovo šaty. *Šacovat* si můžeme tedy vyložit i jako hledat něco cenného v šatech, *šacoval si kapsíře* = prohlížel si či prohledával kapsy. Existuje také varianta *šácnót*, tedy *šácnót kapsířa* = prohlédnout kapsu.

### *Šáhlé (splašený, duševně nemocný)*

Odvozeno jazykovou hrou z moravského slova praštěný: praštěné → švihlé → šlahlé → šáhlé. Odvozené významy v hantýrce: *valím jak šáhlé* = letím jako splašený, *šáhlé hantec* = svérázná či hloupá řeč.



## Šachovnica (taxi)

V osmdesátých letech bylo pravidlem, že se na karoseriích vozidel taxislužby objevovalo kostkované logo nebo kostkovaný pruh. Některé taxíky je tam mají i dnes. *Haltni šachovnicu* = zamávej na taxi. Výraz se připisuje Frantovi Kocourkovi.

## Šajba (puk, kolečko, hodnost, postavení)

Slovo *die Scheibe* má v němčině více významů. Základní významem je něco kulatého, kotouč či kulatý terč. Podobně je tomu v hantýrce: *šajba* = puk (hokejový kotouč), *šajba cviblu* = kolečko cibule a *šajba v flajšmlénku* = kolečko s otvory, kterými se v mlýnku protlačuje, jinak řečeno *fašíruje*, mleté maso na *fašírku* neboli sekanou.

*Šajba* je také takzvaná frčka, což je hodnostní označení poddůstojníků. A jelikož za starých časů měli poddůstojníci lepší postavení než za socialismu, ujalo se to jako synonymum hodnosti či postavení. Takže dnes *šajba* je voják s vyšší hodností a přeneseně i vysoce postavený úředník nebo manažer. V přeneseném významu *šajba* = služba, např. na táboře v kuchyni. Kdo *měl šajbu*, měl vyšší postavení, byl v tu dobu důležitější, než ostatní.

## Šajn, šajna (ponětí, světlo)

Německy *der Schein* = zdání, ale i světlo. V hantýrce je *šajn* zpravidla ponětí a *šajna* světlo. *Mět šajn* = mít ponětí, znát, vědět, *šajnit* = svítit, *šajnidlo*, *šajnovka* = svítilna, *šajna valí z* = světlo svítí odněkud, *zoncna šajní* = slunce svítí.

## Šajse (hovadina, prdel)

Rakousky *da Scheißer* (čti šajsr) = zadek, prdel, ale také ustrašenec či posera. V hantýrce jsme si z toho odvodili několik výrazů: *je to šajse* = je to hovadina, je to na nic (na hovno), je to odporné, *šajsepapír* = toaletní papír, *šajsr* = posera, *šajsekoc* = ustrašená ženská. Použijeme li toto slovo s vykřičníkem, tedy *šajse!*, znamená to přibližně „do prdele“.

## Šajska (prak, podprsenka)

Jednoduchá, leč svého času pro pubertáky důležitá pomůcka – prak neboli frंगाčka. Název pochází z německého *schießen* = střílet. *Šajska* je též podprsenka, důvod viz odstavec „Šprnda“. *Vyšil gryml (ú-nágl) šajskó* = vystřelil kámen (drátek ve tvaru U) prakem.

## \*Šajtl (účes, zpravidla s pěšinkou)

Plotňácký výraz. Německy *der Scheitel* = temeno hlavy, pěšinka v účesu, rakousky *da Haarscheitel* = pěšinka ve vlasech. V některých rakouských krajích všem *da Scheitel* = účes jako takový. *Šedivé šajtl* = šedá hlava s pěšinkou, *hára zrychtovaný do šajtle* = účes s pěšinkou. Pozor však, současní parukáři říkají *(ta) šajtle* i paruce s pěšinkou, *ve fotbale šajtle* = kop vnější částí nártu. Pamětníci říkají, že *Šajtl* se říkalo také ulici Krátké v Heršpicích, byla to prostě pěšinka.

## \*Šalina (elektrina)

V němčině *die elektrische Linie* = elektrické vedení. Brňáci to zkrátily zpočátku na *šelinie* (četli „šelíní“) a později pozměnili na *šalinu*. *Bóchla šalina* = nejde elektřina, *šalinové bazmek*, *cajk* = elektrický přístroj, *fachat šalinu* = vyrábět elektřinu, *inža přes šalinu* =

elektroinženýr, *látla ho šalina* = kopla ho elektřina, *napichnót do šaliny* = připojit na elektřinu, *néde šalina*, *šalina v loju* = nejde proud, *šalinový štangle* = sloupy elektrického vedení. Další význam tohoto slova viz odstavec „Šalina (tramvaj)“

### Šalina (tramvaj)

V plotňáčtině též *šalca* či *šalec*. Zaregistroval jsem sedm teorií a hypotéz o vzniku snad nejznámějšího brněnského slova *šalina*.

1. V roce 1869 vyjel na cestu mezi Brnem a Královým Polem nový kolejový vůz, který táhli dva nebo čtyři koně. A protože po koních zůstávaly na cestě lejna, říkali brněnští Němci této trati *Scheiße linie* (čti šajse). A to znamená hovnová či posraná dráha. A tuto *scheiße Linie* (četli „líní“) změnili Brňáci na *šajlinie* a pak na *šalinu*.

2. Z počátku byly části karoserie starých tramvají vyrobené z dřevěných prken. Vypadalo to jako bednění na beton. V brněnské *Borgesce* (Královopolská strojírna), kde se tyto tramvaje tehdy vyráběly, se říkalo, že jsou *ošalované šalovačkama* (prknama). Německy mluvící Brňané si z toho udělali *schalung Linie* (čti šalung) a česky mluvící Brňáci *ošaliny* a *šaliny*.

3. Když od tramvají odpojili koně a nad kolejema natáhli elektrický drát, říkali tomu brněnští Němci *elektrische Linie*. A tuto *elektrische Linie* zkrátili Brňáci z počátku na *šelinie* (četli „šelíní“) a později pozměnili na *šalinu*. A znamená to nejen tramvaj, ale i elektřinu jako takovou.

4. Na přední plošině starých tramvají stával *Schallkapitän* (čti šal-kapitén), který zvonil na malý zvonec, aby náhodou někoho nepřejeli. Zvonit na zvonec se řekne v rakouské němčině *schallen*. A Brňáci říkali tomu vozidlu, které pořád zvoní, *šalina*. 5. Hluk se řekne německy *Schall* a linka *die Linie*, když to spojíme, dostaneme *Schall-Linie*, tedy *šalinu*.

6. Ještě před První světovou válkou přivandroval do Brna drotár (dráteník) Šaňo z Prešpurka. Tak se tehdy říkalo Bratislavě. Když uviděl tramvaj, vytřeštil oči. Bylo to nejrychlejší vozidlo, se kterým se v životě setkal. A zvolal: „*Henta mašina idě ako šialená!*“ A od toho roku se v Brně říká té mašině, která jede jako šialená, *šalina*. Někteří důchodci z Cajska uvádí, že jako děti používali slovo *šalit* ve významu jet rychle, fofrem. Dokonce tato dvě slova spojovali v *šalifofry*, což se dá vyložit jako šilené fofry.

7. Brněnští Němci údajně označovali tramvaj jako *Schalzo*. *Schallen* = zvonit a to podle zvonku se šňůrou pod stropem vozu a také podle faktu, že tramvaj před odjezdem ze zastávky zazvonila. Ve Vídni ze stejného důvodu tramvaj = *Bim*, neboť *bimmeln* = zvonit.

Tam, kde řekl za starých časů Pražák, že cestuje *elektrikou* či *eletrikou*, Bratislavák, že *ide električkou* nebo *elinou*, řekl Brňák, že razí *šáló*, *šalastrikó* a dnes *šalinó*.

Tak, a můžete si vybrat tu verzi, která je vám nejsympatičtější, bez ohledu na to, jak to skutečně bylo. To už asi dnes nikdo nezjistí.

Odvozené výrazy: *šalintehna* = dopravní podnik, *šalinář*, *šaliňák* = řidič tramvaje, *šalinárka*, *šalinbaba* = řidička tramvaje, *šalinkábl* = trolejové vedení, *šalinpajcr* = stavěcí tyč na výhybky, *šalinkarta* = předplatní jízdenka, *Šalingrad* = Brno, město šalin.

### **\*Šalovat, šalung, rozšalovat (bednit, bednění, rozbít)**

Německy *die Schalung* = bednění, obití, obložení, *schalen* = bednit, obkládat, pobíjet prkny. *Neska šalung, zétra betón* = dnes zašalujeme, zítra zabetonujeme. Viz též odstavec „Šalina“.

Německy *die Schale* a anglicky *shale* = slupka, v hantýrce *rozšalovat* = rozbít, původně tu slupku, *rozšalovat se* = rozbít se, rozpadnout se, *rozšalovat (si) držku* = rozbít (si) hubu, zmlátit, *rozšalovaná karizóna* = nabourané, rozbité auto, *rozšalované pajšl* = rozeštelované či nemocné vnitřnosti.

### **Šaltovat, šaltrpáka (řadit, řadící páka)**

*Der Schalter* = to, čím se řídí. Původně to bylo na loďce či na voru bidlo. *Schalten* znamenalo původně postrkovat tyčí, pak veslovat a dnes to znamená měnit rychlosti.

V hantýrce *šaltrpáka*, *šaltpáka* a někdy i *šajtrpáka* = řadící páka, *šaltr pod kolečkem* = řadící páka vedle volantu, *šaltkysna* = převodovka, *šaltr* = přehazovačka na kole, někdy též přepínač, *zašaltovat*, *vyšaltovat* = zařadit, vyřadit rychlost, *přešaltovat* = přepnout, přestavit, přefadit, ale i změnit téma hovoru či změnit přístup.

### **\*Šamotka (lůno)**

Plotňácký výraz, který nemá nic společného s žáruvzdornou hmotou šamotem (něm. *die Schamotte*). Německy *die Scham* znamená stud, ale také ohambí. V rakouské lidové mluvě znamená *s Gscham* lůno. *Nabórat šamotku* = vysouložit, *nabíjet šamotku* = souložit. Viz též odstavec „Šamstr“.

Pozor však: V některých krajích *šamotka* = zadek. Pravděpodobně proto, že se v kamnech používaly šamotové cihly a kachle zvané *šamotky*. A v hantýrce *kachle* = hýždě, zadek.

### **Šamrla (malá stolička)**

Původně obdélníková nízká stolička se dvěma bočnicemi a s uchopovacím otvorem uprostřed. Pochází z rakouského *s Schammerl* = nízká stolička, podnožka. *Vyfulil se do foteláča a haksny šópl na šamrlu* = uvelebil se v křesle a nohy dal na stoličku.

### **Šamstr (přítel, milenec, nápadník)**

Podíváme-li se do moudrých knih, dozvíme se, že toto slovo je zkratkou německého *gehörsamster Diener* = poskok, nejposlušnější služebník. Plotníci si to zkomolili na pozdrav *košamstrdýnr* či na *košamrdýnr*. Nedbalou výslovností se to údajně postupem času zkrátilo na *ko-šamstr-n* a z toho se postupně osamostatnil ten *šamstr*. Výraz *šamstr* se dokonce používal jako pozdrav. *Seknót šamstra* znamenalo učinit někomu takzvanou poklonu. Starší čtenáři si určitě pamatují na pozdrav „poklona“ spojený se smeknutím klobouku a mírným úklonem. V dobách mocnářství tomu říkali *Diener macht* = poklonit se, sklonit se, no prostě udělat (ze sebe) služebníka.

No budiž, ale so co má společného s milencem? Je snad nejposlušnějším služebníkem té oné dámy? Tudy cesta nepovede, i když by si tento stav mnohé dnešní mladé dámy přály. *Die Scham* znamená v němčině stud, ale také ohambí a v rakouské lidové mluvě znamená

s *Gscham* lůno. To se nám snažili puritáni zatajit. A *Gschamster* je ten, koho přitahuje či kdo obdělává onen *Gscham*, tedy ctitel, nápadník nebo milenec.

A tetka Picmánková k tomu jen dodává, že úvahy lingvistiků jsou často až příliš složité a že my bychom se mohli spokojit s tím, že v rakouštině mají slovo *da Schamster* = nápadník, uchazeč.

### **Šance, vobšancovat (naděje, hradba, obsadit)**

Běžně známý význam slova *šance* je příležitost či jakási naděje. Ten pochází z francouzštiny, kde *la chance* znamená šťastná náhoda. Řekneme-li někomu *bonne chance* (čti bon šáns), přejeme mu hodně štěstí. V tomto smyslu se dostalo toto slovo jako *die Chance* i do němčiny.

V němčině však existuje ještě slovo *die Schanze* = hradba (např. ulice Bašty – něm. *Auf der Schanze*) nebo zákop s obranným valem. A do toho se nám připletlo přes Rakousko ještě italské slovo mužského rodu *scanzo* (čti skanco) = opevnění. *Šancovat* tedy znamenalo původně chránit či bránit to opevnění. *Vobšancovat* pak ohradit, přeneseně pak obklíčit, obsadit, a to nejen město či nějaký pozemek, ale třeba i partnera. Přeneseně pak i pojistit si něco či někoho, *mám to vobšancovaný* = mám to pojištěné proti neúspěchu, *vobšancovaný sicny* = obsazené nebo zadané sedadla.

### **Šanghaj, Šancl, Šanc (Divišova kolonie, cyklistická oblast)**

Divišova kolonie (dnes Divišova čtvrť), slangově *Diviška*, německy *Divisch-Kolonie* nebo *Divisch-Viertel*, je nazvána po knězi a vynálezci Prokopu Divišovi. Byl to shluk původně dělnických domků nalepených na sebe ve stráni nad Královopolskou strojírnu. Připomínala kdysi vlaštovčí hnízdo (jak říkají někteří místní) nebo asijské město. Proto *Šanghaj*, v hantýrce zkráceně *Šancl* či *Šanc*.

Druhý význam slova *šanghaj* je však místo, kde všichni jezdí podobně jako v Asii na skútrech, motorkách a rikšách. U nás zpravidla na kolech. To se však týká rovinných lokalit, původně to měly být lokality s hustým provozem.

Ovšem muž, který v čínském Šanghaji nějakou dobu žil říká: *Brno je jak Šanghaj, v noci špica, ale co tam chceš fachčít ve dne*. Tak se v tom teď vyznejte.

### **Šanda, kšanda (ostuda, popruh)**

*Šanda* či *kšanda* bylo původně označení popruhu usnadňujícího jízdu s trakařem (*tragačem* – z něm. *tragen* = nést). Pochází z německého nářečního *die Geschande* či *die Schande* stejného významu. *Kožená kšanda* se říkalo popruhu ve starých tramvajích spojenému se zvoncek, dnes se jako *kšanda* označuje v elektronických oborech mnohožilový propojovací kabel. V množném čísle *kšandy* jsou bezpečnostní pásy v automobilech, popruhy na dětských kočárcích či postýlkách a šle. S významem šle máme spojeno několik rčení: *Naplé jak kšandy* = velmi napínavý, *prdly mně z toho kšandy* = byl jsem překvapen, užasl jsem, *našponované jak kšandy* = velmi natažený, napružený, *vytahovat se jak kšandy* = chvástat se a *uříznout si kšandu* = udělat si ostudu.

K tomu poslednímu rčení jsem zaregistroval následující vysvětlení: Když si nějaký důstojný muž *uřízl kšandy*, tedy se mu odepnuly či přetrhly, spadly mu kalhoty, a měl z toho ostudu či

byl pro smích. Ale není to správné vysvětlení. Ve spisovné němčině *die Schande* = hanba, ostuda či potupa. A správně bysme v hantýrce neměli říkat *uržnout si kšandu*, ale *trhnót (si) šandu*.

Příklad: *Šuflata koštovaly taková cenu, že mně prdly kšandy a hózny zhučely až na hródu* = boty jsem koupil za takovou cenu, že mne to velmi překvapilo. Jedná se o slovní hříčku – doslova: praskly mně šle a kalhoty sjely až na zem, *šrotím se matiku*, *abych si u maturity netrhla šandu* = učím se matematiku, abych si u maturity neudělala ostudu.

### **Šanovat (šetřit, nepřetěžovat)**

Pochází z německého *schonen (sich)* = šetřit (se), chránit. V hantýrce též mít ohled či držet se zpátky. *Nešanuj mě* = nešetři mne, *nešanovala sem se*, *a tak su z teho chabrus* = nešetřila jsem se, a tak jsem z toho nemocná.

### **Šár, šór, šora (řada)**

Na počátku bylo německé *die Schar* = zástup, houf, hejno, stádo, v rakouštině *di Schar* znamená též řadu cihel, kachlíček, srovnaných dřevěných polínek či lahví naskládaných v polici. Původně to byla řada došků či šindelů. Lingvistici uvažují i o spojitosti s maďarským *sor* (čti šór) = řada, řádek. A tak máme v hantýrce *šár* neživotných cihel, ale *šór* či *šoru* lidí například před pokladnou. Příklady: *Šór bab u kasy* = řada žen u pokladny, *čóhá z šory* = vyčnívá z řady, *do šory!* = do řady!

Zde mají původ příslovce *šórem* a *našór* znamenající napříč, šikmo. Původně však vyjadřovaly vybočení z řady. Příklad: *Fiálu na rathauzu ubóchli šórem* = věžičku na radnici postavili nakřivo, *valili šórem přes ulic* = šli šikmo přes ulici, ale pozor, může to znamenat též, že šli přes tu ulici pěšky, tedy *pěšórem*.

### **Šarlatán (podvodník)**

Protože bývám tu a tam označen těmi, kteří nemají smysl pro legraci, za lingvistického šarlatána, zmíním se zde i o tomto slově. Traduje se, že slovo *šarlatán* souvisí s šarlatovou barvou, protože předchůdci našich šarlatánů měli v oblibě šat této barvy. *Šarlat* je druh červené barvy, přeneseně též drahá červená látka používající se na roucha. Toto slovo pochází z francouzského *escarlata*, které tam údajně přišlo z arabštiny.

Jenže šarlatán se řekne francouzsky *charlatan* a souvisí s italským slovesem *ciarlare* = tlachat. Takže *šarlatán* byl původně tlachal, přátelé.

### **Šarovat (rozhrabovat popel)**

Kamna na uhlí, parní lokomotivy i parní tramvaje jsou sice nenávratně minulostí, ale vzpomínkou na ně bude rozbor slov *šarovat* = rozhrabovat topivo v kamnech či v kotli, aby dobře hořelo a *šarovník* = hrablo neboli pohrabáč. Obě slova jsou odvozena z německého *schoren* = hrabat, prohrabávat.

Pozor však na záměnu se slovesem *šárovat* = klást na stavbě cihly do řad neboli do *šárů*. Toto slovo je odvozeno od rakouského *di Schar* = řada cihel. Viz odstavec „Šár“.



### **Šarža (hodnost, voják s hodností)**

Německy *die Charge* = hodnost, pochází z francouzského *charge* = služba, úřad, náklad a to je odvozeno od slovesa *charger* = nakládat. Holt s hodností nám naloží i nové povinnosti. *Bacha, vtrukla šarža* = pozor, vstoupil důstojník, *hodit zdravicu šarži* = zasalutovat důstojníkovi, *kaprál a frajtr, to só prd šarže* = desátník a svobodník, to jsou nízké hodnosti.

### **Šašek v manéži, štěkat do bódy (soulož, ejakulovat)**

Zde se nejedná o cirkusového šaška stojícího uprostřed manéže a bavícího lidi. V plotňáčině *šašek* = penis, z čehož vyplývá, že místo zábavy je úplně jinde. Někdy se mu říká *bouda* či *bóda*, do které se zase *štěká* neboli ejakuluje. Jakási podobnost se štěkajícím a dorážejícím psem by tu byla. Spojení *naštěkat do bódy* zpopularizoval film *Medvídek* režiséra Jana Hřebejky z r. 2007.

### **Šátorník, šátorák (stánkař, komediant)**

Slovo pochází ze starého argotu a označuje jednak potulného obchodníka a druhak cirkusáka, přeneseně i kolotočáře a jim podobné komedianty. Slovensky *šiator* = složité mobilní přístřeší skládající se z nepromokavé plachty a dřevěné konstrukce. Slouží na přechodnou činnost či pobyt. Může to být stánek na tržišti i stan. Maďarsky, srbsky i chorvatsky *sator* = stan. *Šátorník* je pak člověk využívající ke své činnosti či bydlení takovéto přístřešky. V případě cirkusáků a kolotočářů se jedná o dobu předmaringotkovou. Někteří odvozují výrazy *šátor* a *šátorník* ze starého argotu, kde *šátor* bylo zboží a *šátorník* kramář. Tato slova měla pocházet z německého argotu *Sacher* a *Sacherer* = obchod a obchodník.

Příklady: *Šátoráci zaséc pajtľujó erteple* = komedianti zase kradou brambory, *šátorníci na Frajplacu silbrujó vajnoš, škopky aji kadlátkovicu* = stánkaři na Svoboděku prodávají víno, pivo i slivovici, *gelbecové šátorník kšeftuje s hadrama za krpátý love* = vietnamský stánkař obchoduje s levným textilem.

### **\*Šátrat (hledat, hmatat okolo sebe)**

Vyvinulo se podle lingvistiků ze slovesa *hmatat*: *hmatat* → *chmatat* → *chmátrat* → *šmátrat* → *šátrat*. *Šátrat v kešeni* = hledat v peněžence, *šátral v tmisku* = tápal ve tmě, *hmatal okolo sebe ve tmě*, *zašátral v budce* = hledal v paměti, zavzpomínal.

### **Šaukla (houpačka, machinace)**

Německy *schaukeln* = houpat, kolíbat a *die Schaukel* = houpačka. V hantýrce byl význam rozšířený na celý lunapark. *Šaukla* nebo i *šókla* = houpačka, *šauklovat se* = houpat se na houpačce i jezdit na kolotoči, *šauklař* = komediant, kolotočář, *šaukle* = kolotoče, houpačky, lunapark. A přenesený význam: *kópit, mět šaukle* = zvracet, tedy častý následek jízdy na kolotoči, *špílčit, zonkčit jak na šaukli* = hrát, zpívat pořád dokola.

Plotňácká jazyková hra si vzala do parády i toto slovo: *šauklovat* → *houpat* → *hompat* → *balamutit*, nemluvit pravdu. Takto přišli k významům *šauklovat* = *balamutit*, *vodit za nos* a *šaukle* nebo také *šaukly* = manipulace či machinace. *Šilci ho skásli za šaukle s lovama* = policisté ho zatkli za machinace s penězma.

### **Ščagel ščagl (klacek, kus větve, dřevnatý stonek, větší prut)**

Existují dvě hypotézy: Podle první pochází tento výraz z německého *der Stake* = bidlo, tyč, tyčka u plotu. V okolí Brna žijí i varianty *ščakl*, *šťakl* a *šťaklík* = klacík. Nářeční odvození mělo přibližně tuto formu: *stakel* → *šťakel* → *ščakel* → *ščagel*. Mohl se zde uplatnit i vliv moravského výrazu *čagan*, který je však jiného původu. Příklady z hantýrky: *Dotlačil z valdny pár ščaglů (ščagelů)* = přinesl z lesa několik klacků. *Na Óbrnajt kópijó koc vod borců buchec ščagelem* = o Velikonocích dostanou dívky od chlapců výprask žilou, prutem, *kindoši žďárali šťagélem do mausnový lochny* = děti šťouraly klackem v myší díře, *dóda hrótil holcnový šťaklíky do fajráku* = dědeček sekal dřevěné třísky na podpal (do ohně), *v květnáku zvostal enem šťaklík vod kytky* = v květináči zůstal jen zaschlý stonek od květiny, *šóší je pali, po křákoch zvostaly enem ščagéle* = houští je pryč, po keřích zůstaly jen klacky (trčící ze země), a v přeneseném významu *co je to za ščagél v tý blči* = z čeho je ten dřevnatý kus zeleniny v polévce.

Druhá hypotéza říká, že na počátku bylo německé *der Stengel* = lodyha, stonek, stéblo. V okolí Brna šly v minulosti zaregistrovat i výrazy typu *štrgél*, *srbél* či *strból* = pahýl, větev bez listů a *štrgélí* či *strbélí* = proutí. Zde mělo vliv patrně staré české *sestrhati* či současné *otrhat* či *strhat*. *Dovalil mně k narglám takové štrgél, to se moc nevycajchnovat* = přinesl mně k narozeninám takové „koště“, to se moc neblýskl. *Mandelinky vohryzaly erteple a zbyly enem strble (štrgle)* = mandelinky ožraly brambory a zbyly jen lodyhy.

### **Ščeně, štěně (mládě psovitě šelmy, mladé děvče, soudek na pivo, pistole)**

Ve staré češtině *štíně*, na Moravě *ščeně* či *ščenec* bylo označení pro mládě psovitých šelem. Naši předkové takto označovali i malé děti či nezkušené puberťáky a puberťáčky. Lingvistici vykoumali, že tyto výrazy nemají nic společného se slovy *štěkat* či *ščekat*, ale pochází ze starého indoevropského *skeno* = mládě. V hantýrce stále žije označení *štěně* (mn.č. *štěničina*) pro mladá děvčata a občas se dodává, že z mladého štěněte často vyroste pořádná fena.

Proč se ale takto nazývá i 30 litrový plechový soudek na pivo? Tyto soudky měly původně objem 25 litrů, což je  $\frac{1}{4}$  hektolitrů, a říkalo se jim *čtvrtně* či *štvrtně*. Odsud není daleko k výrazu *škvrně* (lidské mládě) a následně *štěně* (mládě psovitých). Jen pro pořádek uvádím názvy *hekták* = sud stolitrový a *půlka* či *půlčák* = sud padesátilitrový. A *štěně*, někdy též *štěnisko*, je v podstatě mládě od *hektáku*.

Podobně bysme mohli vysvětlit i další význam slova *štěně* = pistole. Je to prostě „mládě“ od pořádné dlouhé pušky. Tetka Picmánková však uvažuje o inspiraci v anglickém hovorovém *barker* (čti bárkr) = štěkající, ale také bambitka. Nakonec i my někdy říkáme, že výstřel štěkl, místo zazněl. V argotu *trhnót štěně* = rychle vytáhnout pistoli.

### **Ščór, zvostat na ščór (kyselý, šťovík, štír, zůstat na ocet)**

*Ščur* nebo také *ščór* bylo staré moravské pojmenování všelijakých hbitých živočichů většinou spojených s vlhkem a vodou. Tedy čolků, pulců, žab, mloků, pijavic, ale také stonožek, krtonožek škvorů, v některých krajích i ještěrek a myší. A také štírů, kteří ve středověku na našem území žili a kterým se říkalo v latině *scorpinoida* neboli štíři.

Na Moravě mělo slovo *ščór* ještě další význam. Byl to název rostlin šruchy, bažanky a šťovíku. A zejména pro kyselost té poslední se říkalo *ščóřit se* nebo *ščóřet se* kyselému úsměvu. Odtud pochází další význam slova *ščór* = kyselý. Svou roli zde sehrála samozřejmě němčina. Ve staré němčině *súr* = kyselý a v současné němčině *sauer* = kyselý. Hantýrka převzala pouze tyto dva významy, takže *ščór* = kyselý, ale také šťovík. *Ščórový mlíko* = kyselé mléko, kyška nebo kefir, *ščóřit se* = tvářit se kysele a *ščórové ksicht* = kyselý úsměv.

*Zvostat na ščór* znamená ve spisovštině zůstat na kyselo či na ocet, původně tam ovšem bylo zkysnout na ocet. Což znamenalo zůstat (*zkésnot*) neboli uvíznout ve stavu svobodných. Zůstat zakonzervovaný podobně, jako se konzervuje zkysnutím zelí nebo třeba houby či okurky octem.

### **Šédrem (nakřivo, křivě, stranou)**

Jedni říkají, že jde o zkomoleninu starého moravského slova *švidrem*, přičemž *švidrat* = šilhat, dívat se „bokem“. Jiní je odvozují od německého *scheiden gehen* = nejít na věc rovnou, podvádět.

Příklady: *Vandna šédrem* = křivá (nekolmá) stěna, *šédrem vod lontu* = stranou od vesnice, *hantýrovat šédrem* = mluvit z cesty, *hlt šédrem* = kousek, trochu stranou, *nohy mu dó šédrem* = potácí se, je opilý, *augle mu dó šédrem* = šilhá, *pucoval, až z teho měl hubu šédrem* = lhal, až se mu z toho křivila huba, *šédrař* = křivák, lhář, nepoctivec.

V Čechách říkají dopraváci *šejdr* či *šédr* také dělené směně, která má mezi ranní a odpolední špičkou přestávku. Je to ovšem odvozeno z německého *scheiden* = oddělit. Brněnští řidiči však takovéto směně říkají *trhačka*.

### **\*Šéf, šéfula, náčelník (osoba „vyššího“ postavení, než my)**

*Šéfe, šéfulo* oslovujeme zpravidla číšníka nebo vrchního. *Šéfe, jedno plnotučný* = pane vrchní, jednu dvanáctku. Vrátnému můžeme říkat *šéfe* i *náčelníku*. *Náčelníku, dolifrovali sme vám ty kysny* = pane vrátný, přivezli jsme k vám ty bedny. *Šéf* pochází z německého *der Schef* = představený či anglického *chief*, *chef* = předák, pohlavár, vedoucí či náčelník, tj. ten, kdo stojí na čele. *Šéfe, šéfičku* je také rádoby submisivní oslovení, které řemeslník používá vůči zákazníkovi. Ten mu to naprosto nelogicky oplácí oslovením *mistře* nebo dokonce *mistránku*.

### **Šelengři, šilingři, šilingráci, šilci (policisté)**

Cigánsky *šelo* = oprátka a *šelengero* = provazník, člověk, který hrozí provazem. Což byl zpravidla policista. *Šilc* je zkrácené *šilingr*, *šilcárna* = policejní stanice. Ve vězeňském slangu je *šiling* či *šelengr* dozorce. *Šilci z dopravy* = dopravní policisté.

Brněnské Šilingrovo náměstí se ovšem jmenuje po knězi, žurnalistovi a politikovi Tomáši Šilingrovi žijícímu na přelomu 19. a 20. století.

Poznámka: Proslýchá se též, že výraz *šilc* je odvozen od *kšiltů* na jejich brygadýrkách.

### **Šerbl (nočník, klobouk)**

Málo známé, ale hodně rozšířené slovo. Německy *die Scherbel* = hrnec, květináč, rakousky *da Scherbn* = nočník, v olšské cigánštině *šerblo* = nočník, ve slovenských nářečích *šerbel* = stará nádoba, hrnec a klobouk. Odpovídající sloveso je *šerblovat* = vylévat nočník,

v přeneseném významu *vyšerblovat z pajzlu* = vyhodit (vylít) z hospody. *Šerbl na kafčo* = plechový hrnek (plecháč) na kafe, *pasuje to jak prdel na šerbl* = sedí to, lícuje to, hodí se to jako zadek na nočník.

Kde se ale vzal význam klobouk? Některé nočníky měly široký okraj, a když si dítě takový nočník posadilo na hlavu, připomínal klobouk. *Pichni si to za šerbl* = strč si to za klobouk.

Pozor však, ve staročeské kuchyni byl *šerbl* také moučník, např. *závorový šerbl*. V automobilním slangu se můžeme setkat se spojením *vojeté šerbl* = stará rachotina.

### Šerlok (policista, detektiv)

Vzorem pro toto pojmenování byl Sherlock Holmes, literární postava soukromého detektiva z povídek a románů sira Arthura Conana Doylea. Jeho případy se odehrávají ve druhé polovině 19. století. *Šerlok špicluje* = detektiv sleduje, *šerlocké čokl* = policejní pes.

### Šérovat, šérnót, šéra, žéra (sdílet, hlava)

Novodobé slovo *šérovat* znamenající sdílet pochází z anglického *share* = sdílet, dělit se. Dnes můžeme *šérovat* nejen obrázky na sociálních sítích, ale i zkušenosti, oblečení, postel, byt či dokonce partnery. *Tyto džanky šéruju se ségró* = tyto džiny sdílíme se sestrou, jinak řečeno, chodíme v nich obě.

Staré argotické slovo *šéra* = hlava však nemá s *šérováním* společného vůbec nic, pochází z německého *scheren* = stříhat. *Šéra* byla původně nakrátko ostříhaná hlava. Ale jak už to bývá, jemné významové odstíny mizí, takže pokud dnes někdo toto slovo použije, myslí tím jakoukoli hlavu. *Máš šéru jak vojcl po asendě* = jsi nakrátko ostříhán jak voják po odvodu. Tetka Picmánková ovšem s tímto vysvětlením nesouhlasí a říká, že cigánsky *šéro* = hlava.

Se slovem *šéra* souvisí i název jesenické hory *Šerák*, neboť tato hora je „holou hlavou“ horského hřbetu pokračujícího Keprníkem k Červené hoře. I když někteří říkají, že název této hory vyjadřuje její *šerost*, tedy tmavošedost.

### Šestr, čestr (zadek)

V první polovině 19. století se objevily na trhu manšestráky. Zpočátku se jednalo o pracovní kalhoty, ale postupně se staly běžnou součástí volnočasových aktivit. U nás dostaly pojmenování po anglickém městě Manchester. Oproti kalhotám z klasických materiálů se nosily obtažené, a tak v nich krásně vynikaly zadky. A zaúřadovala jazyková hra: *man chester* = mužský zadek, *woman chester* = ženský zadek. A z toho vyplynulo, že slova *chester*, *šestr*, *čestr* a dokonce i *vinčestr* označují zadek. *Vzal ho kopytem do čestru* = nakopl mu zadek, *čestr na volnoběh* = holý zadek, *zaparkovat čestr do židlifóna* = sednout si na židli.

Tetka Picmánková poukazuje na možnou souvislost s rakouským *da Scheißer* (čti šajsr) = zadek, prdel, ale to už posuďte sami.

### Šézna, šézla, šlézna (minisukně)

V rakouštině *r Schloss* = sukně a po zdrobnění *Schössel* = sukýnka. Štatlaři pro minisukni používali především tvar *šézna*, občas byl zkomolen na *šlézna* či *šézla*. *Koc v šéznaích* valily na *Prigl* = dívky v minisukních spěchaly na přehradu.

### **\*Šíbla, šipla (klepna)**

Plotňácký výraz, který údajně vznikl podle nějaké užvaněné paní Šiblové či Schiebelové. Nicméně německy *schieben* znamená mimo jiné též svádět něco na někoho a také šmelit či pokoutně obchodovat. Navíc nám slovo *šibla* souzní s výrazy *šidit* a *šibal*. Vít též odstavec „Šibnót“. *Šiple kondaly u haustóru* = klepny drbaly u domovních dveří.

### **Šibovat (presouvat ve vodorovném směru)**

Německy *schieben* = posouvat, tlačit, šoupat, strkat. Je známé hlavně z železničářského slangu, kde *šibovat* = posunovat vagóny a *šibr* je posunovač, v technické mluvě osmdesátých let je to též logaritmické pravítko. V hantýrce znamená *šibovat* (někdy i *šibrovat*) také jít, tedy posunovat se. *Šiboval sem vokolo kaserny* = šel jsem okolo kašny.

Dokonavý tvar je *šibnót* = posunout, přesunout, např. *šibnót rafiky vo hod'ku* = posunout ručičky o hodinu, *šibnót love na konto* = přesunout, dát peníze na konto. Viz též odstavec „Šibr“.

### **Šibnót, šibal (praštit)**

Na Moravě existuje původní sloveso *šibat* = šlehat (prutem), mrskat, ze kterého se do hantýrky dostaly fráze *šibnót jednu přes čuňu* = dostat facku a *šiblo mu v kuli* = zbláznil se. V některých krajích si to zkrátili a ptají se jen *šibe ti?*

Abysme se dopátrali podrobností, musíme si připomenout jednu ze středověkých praktik trestání a vynucování si přiznání všelijakých lotrů, podvodníků a vyčuránek. Tehdy byli nejružnější lotři a podvodníci trestání také *zšibáním*, tedy výpraskem, a byli *vyšibaní*, tedy vypráskáni (vyhnáni) z města. Podobně vznikla slova *šibal* = podvodník, který byl za své činy *zšibaný* nebo *vyšibaný*, a *šibenica*, což bylo původně místo, kde se trestalo *zšibáním*. Věšet se tam začalo až později.

Toto středověké „vypráskání“ se v jazyce odrazilo i ve slově *voprásklé* (viz odstavec „Prskat“ a „Voražené“) a ve spojení *práskaná lištica* = chytrá či vychytralá liška, které nesouvisí s tím, že by jí někdo vypráskal či vyprášil kožich.

### **Šibr (intrikán)**

Toto slovo dnes používáme takřka jako nadávku. *Šibr* je člověk, který pokoutně splétá nějaké intriky, tajně zasahuje do události a „posouvá“ je směrem, kterým chce. V obchodě *šibr* = pokoutní překupník a čachrář vůbec, prostě ten, kdo nepříteli průhledně přesunuje na jednu stranu peníze a na druhou předměty. Přeneseně je to též člověk zapletený do politických a podobných čachrů. Například *fusecové šibr* domlouvá předem výsledky utkání. Německý výraz *der Schieber* původně znamenal přesunovač či posunovač, například na železnici. Ale již v němčině mu byl přidán význam intrikán, tedy „posunovač“ událostí či „přesunovač“ peněz. Viz též odstavec „Šibovat“.

### **Šibr, šébr (posunovač, logaritmické pravítko, překupník, taxikář)**

Německy *schieben* (čti šíbn) = postrkovat, šoupat, tlačit, ale i šmelit či podloudně kšeftovat. Hantýrka si to přebrala takto: Na železnici *šibr*, *šibér* (*der Verschieber*) = posunovač na dráze, v hospodě *šibr* = tzv. protlačený (tj. neplatný) strk v kulečnicku, v technických odvětvích



minulosti *šibr* = logaritmické pravítko, pro automobilisty *šibr* = posuvné střešní okno. V současnosti *šibr* nebo také *šébr* = taxikář či taxík, prostě někdo či něco umožňující posun v prostoru. Z *putyky povalíme šebrem* = z hospody pojedeme taxíkem.

### **Šifonér (prádelník, komoda)**

Prádelník, moderněji řečeno komoda se šuplíky, kterých má být minimálně sedm a nemusí být stejně velké. Pochází z francouzského *chiffonnier* = prádelník, ale také hadrník. *Chiffon* = hadr, *chiffonner* = mačkat, muchlat. Takže to vypadá, že to byla původně komoda na staré pomačkané hadry. V hantýrce se toto slovo objevuje též ve spojeních *čestr jak šifonér* = pořádný zadek, *baba jako šifonér* = obézní ženská.

### **\*Šlajchčit (plížit se, plazit se, loudat se)**

Plotňácký výraz. Pochází z německého *schleichen* = plížit se, plazit se, loudat se, jet krokem. *Salci se po hródě šlajchčijó* = mloci (salamandři) se plazí po zemi, *vyšlajchčil se za své kocno* = pomalu vyšel za svým děvčetem, *nakóření borci vodšlajchčili chrupnit do betle* = opilí chlapi se odplazili do postele.

### **Šichta (směna, námaha)**

Německy *die Schicht* = pracovní směna, *der Schichtler* = pracovník a *der Schichtmeister* = vedoucí směny. Hantýrka si doplnila k *šichtlerovi* a *šichtmajstrovi* výrazy *šichtkarta* = rozpis směn a *šichták* = vlakový či autobusový spoj pro pracující. Druhým významem slova *šichta* je práce samotná či přímo namáhavá práce nebo náročný úkol. *Vycasnovat ho z paluše byla šichta* = vyhodit jej z hospody bylo náročné.

### **Šiknót se, šikézni (hodit se, slušet, elegantní)**

Německy *schicken* = hodit se, poslat. Hantýrka je převzala ve významu hodit se. *Šikl by se mně metr dovči* = hodil by se mně (uvítal bych) měsíc dovolené. Posunutý význam je padnout (přilehnout na tělo), *tá hemda ti šikne* = ta košile ti padne, jinak řečeno, hodí se na tebe.

Tetka Picmánková ovšem nesouhlasí s tou košilí a poukazuje, že německy *schick* = vkusný a *der Schick* = vkus, elegance a taktéž francouzsky *chic* (čti šik) = šmrnc, vkus či švih. Takže když nám *hemda šikne*, znamená to nejen, že nám padne, ale také že nám sluší. V novější hantýrce se objevilo spojení *šikézni babáč* = elegantní, šmrncovní či vkusně oblečená žena. Roli zde sehrála určitě i hlásková podobnost se slovy *šukézni* = krásná, pomilováníhodná, za hřích stojící a moravského *šikovná* = hezká.

### **Šimice (Židenice)**

Slangově také *Židky*. Podle lingvistiků původně Židinova či Židenova ves. Ve 13. století se nazývaly *Sidinic* a *Sidinitz*, a proto někteří říkají, že to souvisí s latinským *sidere* = usadit se. Tetka Picmánková přišla zase s hypotézou, že to byla původně Joudova či Judova ves. A německy *der Jude* = Žid. Narazil jsem také na úsměvný lidový výklad tohoto názvu. Když tam začali chodit ve velkém podomní židovští obchodníci, lidé na ně z oken křičeli: "Žide, nic". Název *Šimice* je odvozen z německého názvu této čtvrti – *Schimitz*.

### **Šiml, šimla (sníh, úředník, dívka)**

Německy *der Schimmel* = plíseň i bělouš, lépe řečeno „plesnivý“ bílý kůň. V německém argotu však *schimmeln* = sněžit. V našem starém argotu *šiml* = sníh a *šimlovat* = sněžit.

Ale protože v hantýrce *koňa* = dívka, došlo ke ztotožnění dívka = *šimla*, přičemž u některých autorů je to světlovláska, tedy blondýna, i když by toto označení náleželo spíše starším ženám s prošedivělými vlasy. *Šimla* nazývali své partnerky i pováleční *potyši*, viz odstavec „Potyši“.

Jistě znáte spojení „úřední šiml“. Zde se nejedná o nějakého koně, slovo *šiml* má zde původ ve středověké latině, kde *simile* = předtištěný jednotný vzor dokumentu. Z této líhně pochází slovo *faksimile* = přesná kopie dokumentu, dále rakouské hovorové *da Schimmel* = šablona, vzor či neosobní hromadný dopis a také *da Schimmelreiter*, což je úředník pracující podle šablon, doslova jezdec na šablonách.

V současné hantýrce znamená spojení *byro(kratické) šiml* ustálený úřední postup a *šiml z magošu* je úředník (nikoli kůň) z magistrátu. Původně se tím rozuměl vyplňovač dokumentů, dnes jsou jeho hlavními nástroji Ctrl+C a Ctrl+V na počítačové klávesnici.

Pozor na záměnu s moderním slovem *šímejl* (angl. *shemale*), což je pejorativní označení transsexuální ženy, která (ještě) má mužské genitálie. Tento výraz používají KKRD Boys, např. *pěčko s šímejlama* = pornografie s transsexuálními osobami.

### **Šínágle, šínákle (boty, lodě na Svratce)**

Byly to původně polobotky s delší špičkou. Tetka Picmánková v tom slyší *die Schuhnagel* = hřebíková bota. Později se těmto botům říkalo lodičky, v hantýrce *lodě*. Vídeňsky *Schinackel* je totiž malá loďka s vesly a plochým dnem. Něco jako dnešní pramice. Ale také říční nákladní loď. Sami Rakušané uvádějí, že je to zkomolené maďarské *czónak* = loď pod vlivem německého *das Schiff* = loď.

Šínágle se nazývaly též loďky brněnských těžařů písku ze Svratky. Jen tak pro zajímavost: Tato činnost se nazývala „tahání písku“. Písek se vytahoval na loďky speciální motykou zvanou *graca*. Těžba písku na Svratce končí se stavbou kníničské přehrady, neboť vodou přinesený písek se usazoval v nádrži. V železničářském slangu je ovšem *šinágl* = kolejnicový hřeb, německy *der Schiennagel* = kolejový hřeb.

### **Šinda, šicka a šicguma (prak, podprsenka)**

Jednoduchá, leč svého času pro pubertáky důležitá pomůcka – prak neboli frंगाčka. Názvy *šinda* a *šicka* jsou odvozeny od moravského *šit* = střílet, a to pochází z německého *schießen* = střílet. *Našil mugl šindó do vasrůvky* = vystřelil kámen prakem do vody. *Šicguma* je praková guma, osvědčila se pětimilimetrová čtvercová guma pro letecké modeláře. *Šinda* je též podprsenka, důvod viz odstavec „Šprnda“.

### **\*Šíny, vyšínuté (koleje, kolejnice, pomatený)**

*Die Schiene* = kolejnice, *šinágl* = hřeb na upevňování kolejnic, zde *der Nagel* = hřebík, hřeb. Pozor však, *šinágle* jsou také boty lodičky, podrobnosti viz odstavec „Šínágle“. *Cuk valil a šíny rumplovaly* = vlak jel a kolejnice klapaly. S *šinama* souvisí výraz *vyšínuté* = pomatený, doslova vykolejený.

### **\*Šinót (přesouvat se)**

Ve staré češtině *šinouti* = postrkovat, ubírat se, směřovat. V hantýrce se projevil též vliv výrazu *šíny* = kolejnice. *Cuk si to šine* = vlak jede, *borci se šinuli na špicu berglu* = muži postupovali k vrcholu hory, *kam si to šineš* = kam jdeš, kam máš namířeno.

### **\*Šipl (plotňák před 1. sv. válkou)**

Klasik plotňačtiny Dr. Nováček píše: „Předválečná plotna byla opravdovým postrachem policie. Už tehdy byla nazývána »platte« a Plotňáci »šiplové«.“ Německy *die Schippe* = lopata, *šipl* tedy mohl být tedy chlap od lopaty. Ovšem rakousky *da Schippel* či *Schippl* = chlap mizera.

### **\*Šircla, šorcla, šorc, šorec (zástěra, zástěrka)**

Odvozeno z německých *der Schurz* = zástěra a *die Schürze* = zástěrky. *Mutra v šircli sicnila na ponkem* = matka v zástěře seděla za stolem, *ulítla mně šircla na burgli* = upadla mi zástěrka na motorce.

Pozor však: Podobná plotňácká slova *šircna* či *šircn* neoznačují zástěru, ale tisícikorunu. Odvozují se z výrazu *das Scherflein* = hřívna, ale podle tetky Picmánkové se jedná o následující jazykovou hru: tisícovka → hadr → zástěra (což je jakýsi hadr) → šircla → šircna (podle vzoru fecna). Viz též odstavce „Hadr“ a „Fecna“.

### **\*Širón, jede jak širón (jede rychle a odvázně)**

Toto přirovnání přišlo na svět 27. 9. 1931 na brněnském Masarykově okruhu na automobilové Grand Prix Československa. Monacký jezdec Louis Chiron v Brně zvítězil v letech 1931-1933 dvakrát na vozech Bugatti a jednou s Alfa Romeo. Byl těžce zatížený na děvčata včetně těch vdaných. Fanoušci mu říkal Kavalír volantu, ale také Starý lišák.

### **\*Šiša (knedlík, hlava, trouba)**

Ve staré češtině *šiška* = knedlík, na Hané má tvar *šiša*. Význam *šiška* = oválný plod jehličnanů se objevil později. Pro tvarovou podobnost přešlo toto označení i na hlavu, původně jen na podlouhlou či šiшатou, později též na hlavu dutou. *Hodit šiše do kupy* = dát hlavy dohromady, *to mě šiška nebere* = tomu nerozumím.

Někteří tvrdí, že význam hlupák je odvozen od výrazu *shisha* (čti šiša) označujícího vodní dýmku, protože přemírou kouření (zejména trávy) se blbne. Musíme však konstatovat, že výraz *šiša* = hlupák tu byl dříve než vodní dýmky. Tetka Picmánková uvažuje také o vlivu moravských slov *šišma*, *šišmák* = nešika a slovenského *šiši* = hloupý, pomatený.

### **\*Šit, našit, zašit (střílet, připravovat, nastražit, schovat)**

První význam pochází z německého *schießen* = střílet, odpalovat. Vliv starého českého *našívati se* = vrhnout se, hrnout se např. do potíží je velmi pravděpodobný. *Šit šindó* = střílet prakem, *šit grymle* = házet kameny. Přeneseně *šit kraviny do budky* = valit něco do hlavy, *šit tunely* = oblbovat nebo snažit se okrást, *šit bórku* = nadávat, dělat (vytvářet) problémy.

Dalším významem je něco připravovat: *šit bódu*, *šméčko* = připravovat podraz. Podobný význam mají slova *ušit* a *našit* = nastražit, připravit nebo také svést něco na někoho. *Ušit*

*bódu, šorfku* = udělat podraz nebo připravit léčku, *našil tu čórku na Fanóša* = svedl tu krádež na Frantu.

Od slova *vorschießen* = dát, založit někam, je odvozeno naše *zašit*. *Zašit do kameňa* = uvěznit, *zašit neco do kystny* = ukryt, schovat do krabice, *zašit pod tebach* = smést (problém) pod koberec. *Zašitá knajpa* = ukrytá hospoda, *zašit do kameňa* = uvěznit, *zašit do dózny* = zapamatovat si.

### **Škarpa, škrpál (příkop, strouha, stará pořádná bota)**

Pochází z italského *scarpa* (čti skarpa) = příkop, svah, násep nebo z francouzského *escarpe* (čti eskarpé) = vnitřní svah opevňovacího příkopu. V hantýrce *škarpa gracnová* = hradní příkop, *zhučet do škarpy* = spadnout do strouhy.

Zajímavé je, že italsky *scarpa* znamená též střevíc. Od toho si odvodili naši předkové slovo *škarpál, škrpál* s variantami *škrambál, škrpec* a *krpec*. Původně to byly pořádné boty sloužící k překonávání *škarp* a podobných terénních překážek.

### **\*Škatula (krabice, nehezká žena, pochva)**

Latinsky *scatula* = krabička. Z toho máme německé *die Schatulle* = škatule, krabice a nemusí to být škatule ladajaká, může být i ozdobná. *Zamachlovat škatule pod jedlu* = zabalit krabice pod vánoční stromček. K významu nehezká žena: V rakouštině *di Schochtl* = krabice, ale také stará dáma. Podrobnosti viz odstavec „Šochtl“. *Tvoja škatula je ogoldněná jak herfónka* = tvoje stará (žena) má na sobě zlata jako šlechtična.

V hantýrkách se často přenáší pojmenování celku na jeho část a také naopak. A tak i zde došlo k přenosu názvu celku (nehezká žena) na jeho část (lůno). Tomuto jevu lingvistici říkají synekdocha. *Ta mrcna má knap škatulu* = ta lehčí žena má těsnou pochvu.

### **Šklebit, gebit (dělat grimasy, brečet...)**

Ve staré slovanštině *sklepa* = grimasa a *sklabiti se* = smát se. Výrazy *sklepit*, později *šklebit* znamenaly nejprve dělat grimasy. A proto, že při pláči dělají děti nejrůznější grimasy, znamená dnes *šklebit* také plakat. Odsud máme v hantýrce výrazy *škleb* = výraz obličeje, úšklebek, *zadumané škleb* = vážný obličej, *šklebák, škleban* či *škleboň* = brečící nebo ubrečené dítě, přeneseně kojeneček nebo potomek, *šklebaně na funuse* = plačky na pohřbu, *šklébit* = brečet, plakat a také *šklébi mně hůlka* = mám kapavku.

Poněkud stranou stojí výraz *rozšklebené* znamenající původně rozesmáté, ukazující zuby. *Rozšklebená chlebárna* = otevřená ústa i usmívající se ústa, *rozšklebená šleha* = otevřená rána, *rozšklebený šufle* = otevřený šuplík, ale i pootevřená bota „na žraloka“. Dalo by se říct, že když je něco *fest rozšklebený*, je to *rozglábený*.

*Gebit* je odvozeno od *sklepit* jazykovou hrou se znělostí samohlásek. Pravděpodobně pod vlivem *glábit* a *rozglábit*. V hantýrce *gebit* = dělat obličeje, smát se, v okolí Brna to někdy znamená též plakat.

Tým tetky Picmánkové přišel s hypotézou odvození slova z německého *das Gebet* = modlitba. Štatlaři často pozorovali všelijaké grimasy německých katolíků při urputných modlitbách,

kteřé přecházeli od plačtivé polohy až k šíleně veselému šklebu. Proto činnost fanatických věřících komentovali slovy – *ten se zase gebí*. Tedy modlí a později též *šklebí*.

### **Šklóbnót si hnátó (trhnout si nohou)**

*Šklóbat* je stará hanácká varianta výrazů *škubat* a *trhat*. *Rozšklóbnót* znamená roztrhnout. Příklady z hantýrky: *rozšklóbnót šestr* = natrhnout prdel, *šklóbnót sebó* = praštit sebou, upadnout, podle kontextu i trhnout sebou (např. úlekem), *(roz)šklóblé, rozšklubané tričmen* = roztrhlé tričko, v přenesených významech *šklóbnót do sebe škopek* = vypít pivo, doslova strhnout do sebe pivo, *švestky šklóblý borca* = *švestky trhly borca* = policisté sbalili muže. Spojení *šklóbnót koc* ve významu *trhnót koc* = sbalit dívku jsem však nikdy nezaznamenal.

Proč však odmítnutí či nesouhlas vyjadřujeme nelogickým *šklóbní si hnátó* = trhni si nohou = vlez mně na záda? Původ musíme údajně hledat až ve starověkém Řecku. Tam se dal jeden běžec, dokonce olympijský vítěz to byl, do služeb spravedlnosti. Jednoho dne hravě dostihl nějakého zloděje a vydal ho tehdejšímu úřadům. Ale za dobrotu na žebrotu. Tento dobrý skutek naštal patrona zlodějů boha Herma, který usoudil, že atlet není kompetentní honit jeho chráněnce, protože je to nerovná soutěž. Z hněvu proměnil atleta v hada a vložil jej do amfory. A posměšně prohodil: „A teď tu můžeš mrskat nohama, jak chceš. Bude ti to prd platné!“ A z toho se překladem a mírným posunutím významu vyvinulo naše „klidně si mrskni nohou, ale bude ti to prd platné“ a následně zestručněné „trhni si nohou“.

Byl jsem upozorněn chovateli, že toto úsloví vůbec nemusí mít antický původ. Nohou si „trhají“ také naše čtyřnohé kočky. Když se jim nelíbí žrádlo či pití zatřepou packou jako by setřepávaly něco nepříjemného. A pak jdou pryč. A někdy se při tom odchodu zastaví, natáhnou dozadu zadní nohu a pořádně s ní zatřepou. A tak si mnozí chovatelé koček v duchu říkají: *Neleze ti to? Tak si trhni hnátó*.

Ale jazyk se vyvíjí a v současnosti dostalo „trhni si nohou“ nový soudobý význam. Je to pozdrav koloběžkářů, který se ovšem vrátil k původnímu významu, tedy „mrskej nohama“.

### **Škopek (hlava, nádoba, pivo, buben)**

Někde na počátku bylo latinské slovo *scaphium* (čti skafium) = miska, šálek, pohár, které do naší řeči doputovalo přes středověkou latinu. Starý moravský *škop* byla velká dřevěná nádoba se dvěma uchy, původně o objemu cca 15 litrů, která se používala především při hospodářských činnostech. Pro použití k donáše piva a popřípadě i k jeho pití se postupně zmenšila na *škopík* či *škopek*.

Dneska má pivní *škopek* objem půl litru. Význam tohoto slova přešel i na pivo jako takové. A tak máme *škopek pytlované* = pivo lahvové, *škopek šméčkové* = pivo nealkoholické, *škopek ve vosku* = pivo ve voskovaném kelímku či *škopek cinknuté* = pivo ředěné vodou. A také slova *škopkovat* = pít pivo a *škopfest* či *škopekfest* = slavnosti piva.

Hlava dostala pojmenování *škopek* jednak pro svou tvarovou podobnost a také pro svou funkci, neboť je nádobou, do které „naléváme“ vědomosti a informace. Roli zde sehrála též fráze *bolí mně hlava jak škopek*, která byla aktuální po vypití většího množství *škopků* piva. Z *hlavy jak škopek* se stal postupně jen *škopek*.



Existuje též opačný názor, že *škopek* ve významu pivo je odvozen od *škopku* ve významu hlava. *Répe mě ve škopku* = bolí mě hlava, *mám duté škopek* = mám prázdnou hlavu, *du si nalit neco do škopku* = jdu se napít. Ovšem byla tu jazyková hra: *du si nalit do škopku* → *du si nalit škopek* → *du na škopek*. A slovo *škopek* takto dostalo význam pivo. *Fest nalité škopek* znamenalo původně hodně opilý. A protože argot a slang rády zestručňují, tak dnes *nalité* = opilý.

Tvarová podobnost sehrála svou roli i při pojmenování bubnů výrazem *škopky*. A od toho je odvozen *škopkař* = bubeník. Další význam slova *škopky* jsou válce motorových vozidel.

### **Škrabat, naškrabat (psát, napsat)**

Pomineme spisovné významy jako rozrušovat povrch, třením způsobovat zvuk či ztěžka někam lézt a položíme si otázku, proč *škrabat* = psát? Z německého *schreiben* = psát jsme si sice odvodili *šrajbnót* či *podšrajbnót*, tedy napsat a podepsat, ale to asi nebude správná cesta. Tetka Picmánková usuzuje na vliv latinského *scribó* (čti skribó) = psát, sepisovat, ale také rýt či vyrývat písmena. Musíme si uvědomit, že ještě za první republiky se na většině středních škol učila latina. Odvozená slova jsou: *škrabal* = písař, spisovatel, *škrabárna* = spisovna, před několika desetiletími i místnost, kde se děrovaly pásy či štítky, *podškrábnót* = podepsat a plotňácké *škrabka* či *škrapka* = dopis. *Podškráblé glét na kër* = podepsaná smlouva (listina) na bydlení.

### **Škrábnót (spadnout, udeřit)**

Staré moravské sloveso *škrábnót* znamenalo původně škrábnout nehtem či drápem nebo také praštit někoho či praštit s něčím někam. *Škrábat se* označovalo také pomalý výstup či lezení někam. V tomto případě jde o analogii sloves drápat se či vydrápat se pomocí drápů někam.

V dřívějších dobách byla rozšířená nemoc z kočičího škrábnutí zvaná dnes bartonelóza. Toto bakteriologické onemocnění pochází z trusu blech. Pokud tedy zblešená kočka někoho při hře škrábla do krve a onemocněl z toho, tak po uplynutí inkubační doby pociťoval závratě, malátnost a měl tendenci padat. Říkalo se o něm, že je *škrábnuté* či *škráblé* a jazyková hra vytvořila spojení jako *škrábnót sebó na hródu* = spadnout na zem a následně obecnější *škrábnót neco nekam* = přemístit, dát, hodit něco někam.

V hantýrce *škráblo to s nim* = porazilo ho to, omdlel, *škrábnót sebó* = upadnout, *škráblé* = praštěný či mírně pomatený, ale také mírně opilý, *vyškrabat se na hank* = vylézt na kopec, přeneseně i *škrábnót neco nekam* = dát, hodit, přemístit, *škrábnót něco za žebř* = napít se, najíst se, *škrábnót aus ze špílu* = vyloučit ze hry či *škráblé* = praštěný. Od varianty oškrabat máme *škrabák* = škrabka v kuchyni, rohož nebo i plochý kus železa na oškrabování bláta z bot. Další význam tohoto slovesa viz odstavec „Škrabat“.

### **Škrk do křa (utéct)**

Původní moravské *škrk do rži*, kde *rež* = žito, znamenalo utéct, zmizet a nemuselo to být zrovna do žita. Plotňáci si změnili žito na v Brně častější keř a dodali další význam. Takže plotňácké *škrk do křa* znamenalo kromě utéct a zmizet i konstatování, že „tak to je“. Význam si musíme v konkrétních případech domyslet dle kontextu. *Hé de, škrk do křa* = policista jde, mizíme, *fedrama škrk do křáku* = strachy zmizel (v křoví), *no jó, škrk do křa* = ano, tak to je.

### **Škruflén, škruflón (nadávka, něco jako tuberák)**

Nebýt stréca Pagáča, zůstal by nám původ těchto slov záhadou. *Škrofle* či *škrufle* je moravské lidové označení skrofulózy, což je druh tuberkulózy projevující se záněty mízních uzlin zejména na krku. *Co je s tym škruflénem* = co je s tím „tuberákem“. Musíme si uvědomit, že v dobách plotny byly různé druhy tuberkulózy všeobecně známým onemocněním a označení *škruflén* se bralo asi tak široce, jako dnes bereme označení „vůl“. A tento poněkud posunutý význam mají modifikace *žgruflón* a *žgrufla* – tedy trouba. V plotnáčtině však byla *žgrufla* děvka, neboť *žgrufla* se říkalo také lůnu. V některých případech by se dalo z kontextu uvažovat i o souvislosti se slovem *žgrd* = lakomec.

### **Škrundat, škruntat, škrondat, škrontat (kručet, šoupat botama)**

Podle lingvistiků vzájemně souvisící zvukomalebná slova. Tetka Picmínková to vidí jinak. Italsky *scarpa* znamená střevíc. Od toho si odvodili naši předkové slovo *škarpál* neboli *škrpál* s variantami *škrpec* či *krpec*. Původně to byly pořádné boty sloužící k překonávání *škarp* a podobných terénních překážek. A jazyková hra pokračovala: *škrpále* → *škrupále* → *škrupy* → *škruty* (staré boty) → *škrutat* → *škrontat* ↔ *škrundat* ↔ *škručet* ↔ *kručet*. Konec této řady lze i obrátit. *V kotlu mu škrundalo* = kručelo mu v žaludku, *škrontá v holcnách* = tahá dřeváky po zemi. Odvozené výrazy: *škrondačka*, *škrontačka* = šoupavá chůze, *škronda*, *škronta* = „šoupal“, člověk šoupající botama. Pozor však, pokud někdo řekne, že mu *škrundá cemr* nebo *v cemru*, nejedná se o záda či o bedra, ale o žaludek či útroby!

### **\*Škvarek (vesničan)**

Ve staré češtině *skvřieti* = škvařit, tedy teplem rozpouštět tuk nebo na omastku opékat, smažit, pražit. Venkovany, kteří byli přes léto vystaveni slunci, nazvala hantýrka *škvarky*, protože z nich tekla pot podobně, jako z kousků škvařícího se loje teče sádlo. *V jednom škvarkově na našu káru házeli zvědavó čučku* = v jedné vesnici se na naše auto zvědavě dívali, *vajnošovi škvarci* = vesničtí vinaři.

### **\*Škýza (nehezka žena)**

Záhadné a málo časté slovo. Jedinou stopou je výraz *škýz* označující původně v karetních hrách nejvyšší kartu, např. žolíka. Odsud pochází výraz *škýz* = ředitel, a to nejen ze studentského slangu. Takže *škýza* mohla být původně „ředitelka“, tedy bába, která do všeho kecá. *Jakásik škýza mně hókla, že nemám čokla na špagátě* = nějaká protivná bába mě řekla, že nemám psa na vodítku. Ovlivnění slovem *čůza* není vyloučené.

### **Šlahnót (uhodit, prásknout, švihnout)**

Slovo nám zní ryze moravsky, ale má mnoho společného s německým *schlagen* = třísknout, bít, bouchnout, hodit a v případě ptáků dokonce zpívat. Odpovídající podstatné jméno je *šleha* (německy *der Schlag*). Označuje v první řadě fyzickou ránu či úder, ve sportu prudké kopnutí, přeneseně i „omračující“ poznámku, vtip, řeč, skladbu či píseň a také podivný vzhled.

Příklady z hantýrky: *šlahnót sebo na hródu* = spadnout, *šlahnót po ciferníku* = dát facku, *šlahlo to s nim* = trefil ho šlak (srdeční mrtvice), *šlahnót do šmelcu* = dát, vyhodit do odpadu. *Šlahnót si* nebo správněji *šlehnót si* však znamená vpravit do sebe dávku drogy a pochází to z argotického výrazu *šleh* = dávka drogy.

### Šlajdr (prak)

Jednoduchá, leč svého času pro pubertáky důležitá pomůcka – prak neboli frंगाčka. Název je odvozený z německého *der Schleuder* = prak, katapult. V plotnáčtině *šlajdrovat* = vrhat nějaké předměty (ne zvracet), *šlajdrovat hakle* = střílet háčky (drátky zahnuté do U).

### Šlajfky (brusle na kličku)

Ještě v 60. letech se používaly brusle, které se na pevné boty připevňovaly pomocí šroubového mechanismu, který se utáhl takzvanou kličkou. Říkalo se jim brusle na kličku, v některých krajích *kačenky*, jinde *šlajfky* nebo též *šlajfky na vint*. Toto slovo nemá původ v německém slově *schleifen* znamenajícího brousit i bruslit. Jméno jim dal jejich vynálezce Karl Schleifke z Flensburgu v severním Německu.

### Šlajfovat, šlajfka (brousit, brzdit, kravata)

Německy *schleifen* znamená brousit i brzdit. Od toho prvního významu máme odvozena slova *šlajfírna* či *šlejfírna* = brusírna, *šlejf* = malý brus na kliku, *šlajfír* či *šlejfír* = brusič (kovových předmětů, ne skla) a *šlajfky* = brusle. Zde má kořeny rčení *huba jí valí jak šlejfírce* = huba jí jede jako brusičově manželce, tedy má nabroušený jazyk. Moc logiky v tom však nevidím, proč by měla mít zrovna brusičova manželka ostrý jazyk? Řekl bych, že původní znění tohoto rčení bylo *huba jí valí jako šlajfmašina* neboli *šlajfka*, tedy bruska, jejíž kotouč se rychle otáčí. A takovéto nevymáchané hubě se říkalo též *šlajfírna* či *šlejfírna*.

Od druhého významu, tedy brzdit, máme v hantýrce odvozena slova *šlajfy* = brzdy, *šlajfovat* = brzdit, *šlajfovat na kocóra* = brzdit zastavením (zablokováním) kol, *zašlajfovat* = zabrzdit i zastavit, a to nejen auto, ale třeba i práci či projekt, *šlajfuj s flignama* = brzdi s podváděním.

Slovo *die Schleife* znamená v němčině nejen brzdu, ale také vázanku, v hantýrce *šlajfku*. Odvozená slova jsou *vošlajfkované jungšál* = patřičně důležitý vedoucí, který nastoupil hned po škole, *šlajfkař* = kravaták, přeneseně i člověk vyššího postavení.

### Šlajzna (propust, stavidlo, splav, žízeň)

Německý výraz *die Schleuse* označuje zdymadlo, stavidlo, propust, jez i splav. Kde se tedy vzal význam žízeň? Když pojíme a napijeme se, splavíme zbytky jídla do krku. Naše hrdlo se při pití podobá splavu na řece. Když máme žízeň, máme potřebu splavit sucho do krku. Takto nějak dospěla hantýrka k výrazu *splav* = žízeň. Viz též odstavec „Splav“. A jelikož splav se řekne též *šlajzna*, byl také tomuto slovu přidán význam žízeň. *Luftové šíf prohučel šlajznó* = nafukovací loď projela propustí, *šlajzna jak sviňa* = velká žízeň. V plotnáčtině *tahne mu špicově šlajzna* = dobře (se mu) pije.

Tetka Picmánková uvažuje též o tom, že slovo *šlajzna* = žízeň pochází z jihomoravských vinných sklípků. Původní tvar byl *šlauchzna* a zaháněla se sosáním vína z demižonů pomocí *šlauchu* (*der Schlauch* = trubice, hadice).

### Šlapka, šlapací kolo (prostitutka)

Zdálo by se, že si vystačíme se spojením *šlapat tratec*, kde *tratec* neboli *tratuár* je chodník (franc. *trottoir*), po kterém ono děvče popochází sem a tam. Odvozené výrazy jsou *šlapuša*, *šlapuška*, *šlapadlo* nebo dokonce *ťapina*. Podobně je odvozeno i slovo *coura*, původně ta,

kteřá se courala po chodníku a lovila zákazníky. V policejním slangu však *šlapka* = obchůzka, *valit na šlapku* = jít na pěší obchůzku. Ve starém argotu *šlapák* či *šlapka* = obchůzkař či policista na obchůzce. *Šlapací kolo* = prostitutka, viz odstavec „Kolo“.

Podíváme-li se však do rakouštiny, zjistíme, že *da Schlapfn* = huba, bačkora (ve smyslu treпка) a *di Schlapfn* neudržovaná žena. *Den Schlapf kosten* = být levný, stát jen „bačkoru“. Výraz *di Schlapfn* se v rakouštině používá též pro levné děvče a prostitutku, ve spisovné němčině *die Schlappe* = mravní úhona.

Německý výraz *die Schlampe* = lajdačka či coura bych spojoval spíše se *schlampig* = špinavý, neupravený, lajdácký, šlendriánský, po moravsku *šlompácký*, v některých oblastech také *šlomprácký*. Odvozené *šlompna* = nepořádná žena či žena střídající partnery.

### **\*Šlauch (hadice, trubice)**

Německy *der Schlauch* = hadice, trubice, v rakouštině též vyčuránek. *Šlauch na beneli* = palivová trubička, hadička, *kópil na čestr šlauchem* = dostal na zadek hadicí.

### **\*Šleha, šleh (rána, píseň)**

Německy *der Schlag*, viz též odstavec „Šlahnót“. Ve hovorové řeči známe jako *šlak* = mrtvice. V hantýrce *šleha* = rána, *kópil dvě šlehy* = dostal dvě rány, *má na šestru šlehu vod gumolěčby* = má na zadku stopu (tzv. jelito) po úderu pendrekem. *Šleha* je také *rana* v přeneseném slova smyslu, tedy *má šlehu* = *má ranu* = vypadá divně či směšně.

*Šleh* ve smyslu píseň či skvělá řeč nebo vtip odpovídá výrazu *flák*, viz příslušný odstavec. *To byl špicové šleh* = to byla skvělá píseň nebo i skvělý vtip, *betálné hantecové šleh* = výborná prezentace hantýrky. A jak už to v hantýrkách bývá, výrazy *šleh* a *šleha* se velmi často zaměňují.

### **\*Šlem (hlen, sliz, maz)**

Německy *der Schlamm*, rakousky též *da Schlatz*, *da Schlutz* = šlem, hlen, sliz a slina. Může se jednat jak o mužský milostný produkt, tak i o přírodní ženský lubrikant. *Vyšlemovat futro* = ejakulovat do pochvy, *koc už bryndal šlem ze šlicu* = ženě již tekla sliz z lůna, *koc měla šlemdu* = žena měla vlhké lůno, *valil mu šlem z fiky* = měl rýmu.

### **\*Šlémil (nešika, smolař)**

Plotňácký výraz. Existuje i verze *šlema(j)zl*. Pochází z jidyš, kde *šlumiel* = nešika, odsud to přešlo do německého a rakouského argotu jako *Schlemihl*. *Něsu žádné šlémil* = nejsem nešika.

### **Šlic (štěrbina, drážka, rozparek, lůno)**

Německy *der Schlitz* = štěrbina, trhlina, rozparek, brázda, rýha, skulina, zářez ve šroubu, hovorově i lůno. V řemeslnickém slangu: *vyškrábni šlic a natahni tam kaničky* = vysekej drážku a natáhni do ní kabely. V hantýrce převažují erotické významy: *nakrmit šlic* nebo *dat (hůlku) do šlicu* = vysouložit, *zabořené ve šlicu* = souložící, *nasadit hrabě na šlic* = prstění, *šlicfuk* = intimspray, *zabořené ve šlicu* = právě souložící, *šlicovat* = souložit. Z dalších významů uvedu ještě *šlic* nebo také *šlinc* či *šlicna* = řezná či trzná rána a *suché šlic* v ohryzku

= sucho v krku, tedy žízeň. Neznamená to ovšem „suchá díra v krku“, neboť rakousky *da Schlatz* = šlem, hlen, sliz a slina.

Poznámka: Někteří badatelé tvrdí, že *šlinc* ve významu rána (stopa po ráně) je zkomolené *šlehanec*.

### **Šlicny, šlitny, šlifce (brusle)**

Pochází z německého *die Slittschuhe* (čti šlit-šue) = brusle, doslova klouzací boty, neboť *schlittern* = klouzat. V hantýrce tomu odpovídá výraz *šlitlojfle*, zkráceně *šlojfle*. Příklad: *když vasr zatuhl jak borec po litru rumunska, vytasili šropáli šlicny* = když voda pořádně zamrzla, vytáhla děcka brusle.

### **\*Šlichta (kaše, glejovitá hmota)**

*Šlichta* je špatné či rozvařené jídlo, řídké krmivo pro dobytek (rozvařené brambory, škroboviny, šrot nebo otruby + zbytky jídel), glejovitý roztok (často z rozvařeného škrobu) na ztužení tkaniny. Pochází z německého *die Schlichte* = kaše, břečka. V hantýrce navíc *knóblová šlichta* = česneková omáčka, *šlichtovna* = jídelna, vývařovna, výdejna jídla, *šlichtovina* = nedobré jídlo, *su ve šlichtě* = mám problémy či potíže, analogie *su v bryndě*.

### **Šlinda (klouzačka, náledí)**

Klouzačka se řekne rakousky *di Schliettbahn* (čti šlit-bán) a německy *die Schlittenbahn* a od toho již není daleko ke slovu *šlinda*. Svůj vliv zde zcela jistě uplatnilo i anglické *slide* = klouzačka. Slovo *šlinda* označuje skluzavku, klouzačku, náledí, namrzlou silnici, ale také zvlhlé lůno. Odvozená slova jsou *šlindat* či *šlintat (se)* = klouzat (se), *ušlindnót* = uklouznout, ale též dostat smyk a *šlindačka* = klouzání. *Rozhodit si sandál na šlindě* – rozbít si hubu na náledí

### **Šlofčit, šlof (spát, spánek)**

Německy *schlafen* = spát a *schlaфф* = ochablý, malátný. *Hodit šlofa* v Čechách spíše *šlofika* = jít spát, *zašlofčit* = usnout nebo také zaspát, *šlofnót si* nekdy i *šlaufnót* = zdřímnout si, *šlofna ho zlomila* = usnul, *šlofčit pod drnem v Holmiku* = být pochován v Olomouci, Plotňáci *šlofčili v hotelu kopka* či *v hotelu snop*, tedy spali v seně či ve slámě. Původně se rozlišovalo *šlof* = noční spánek a *šlofik* = krátký odpolední spánek, jinak řečeno *dvaciáš*, neboť se traduje, že trvá 20 minut. Zaregistroval jsem i časové jednotky *jeden šlof*, *šlofik* či *dvaciáš* = 20 minut a také novější spojení *šlofčit na prasáka* = spát v denním oblečení a obuvi.

Z dalších odvozenin uvedu *šláftruňk* = sklenička alkoholu na dobré spaní, původně jakékoli uspávací prostředek, *šláfcimra* = ložnice, *šláfcuk* = lůžkový či lehátkový vlak, *šláfrok* = župan (rak. *s Schlafrock* – doslova spací kabát), *šláfšuky* či *šláfšuhy* (*die Schlafschuhe*) = přezůvky. Zaregistroval jsem též výraz *šláftyjátr* = sny, snění, doslova spánkové divadlo a *mitšlof* = spolubydliči, doslova spoluspáč, ale zde bez sexuálního významu.

### **Šlohnót, lohnót (ukrást, ošidit)**

Začneme tvarem *lohnout se* = ošidit se. Německy *löhnen* = zaplatit, vyplatit mzdu, *lohnem* = odměnit se, odvděčit se a *der Lohn* = odměna, výdělek. Hantýrka to převzala s nadhledem. Když jsme *se lohli*, tedy spletli ve svůj neprospěch, tak naší odměnou byla ztráta. Zvratné



*lohnót se* znamená tedy prodělat, splést se ve vlastní neprospěch. Neboli ošidit, okrást sám sebe.

Slovesa *lohnót* a také *šlohnót* znamenají ukrást. Odvozuje se to buď z německého *leihen* = půjčit, vypůjčit, nebo také z cigánského *lohe*, což má údajně znamenat kradené věci, ale toto se mně nepodařilo ověřit. Podstatné jméno k *lohnót* je *lohengrín* = krádež, v policejním slangu též *lohec*, *ufachčit lohengrína* = ukrást.

### ***Šlompák (lajdák, nepořádník)***

Vídeňsky *schlamp* = nepořádný a to pochází z jidyšského *šlomp*. *Šlompácká facha* = lajdácká práce. Ženská varianta *šlompáka* je *šlompna* a označuje to nejen nepořádnou ženu, ale také promiskuitní dívku či prostitutku. Viz odstavec „Šlapka“.

### ***\*Šluchta (díra, otvor, rokle)***

Německy *die Schlucht* = rokle, propast. Slovo používají především brněnští jeskyňáři jezdící do Moravského krasu. *Velká šluchta*, *Óbršluchta* = propast Macocha, *lenorka valí šluchtó* = potok teče roklí, *Rarachova šluchta* = Čertova rokle na Lesné.

### ***Šlukovat, šluknót (vtahovat kouř, ukrást)***

Německy *schlucken* znamená především nasávat, *šlukovat štyngec* = nasávat pach, *šlukna* či *šlukovka* = dýmka, *šluk luftu* = lok (hlt) vzduchu. V přeneseném významu *šlukovat* = kouřit, provádět felaci. Druhý význam slova *schlucken* je absorbovat, pohlcovat a také hltat, odsud pochází *šluknót* ve významu krást či sežrat. *Plazoň šlukl mauznu* = had sežral myš, *šlukli (slupli) sme mandžáre* = pojedli jsme, *fókal holcnovó šluknu* = kouřil z dřevěné dýmky, *šlukli mně pedy* = ukradli mi boty, *vyšluknót škopek* = vypít pivo.

### ***Šlupky, šlupka (oděv, boty, rána)***

Odvozeno z moravského *šlupka* = tenká, loupáním oddělitelná vrstva plodů, přeneseně zevnějšek člověka. V hantýrce *šlupky* = oblečení a obutí, takže *shodit šlupky*, *volópat šlupky* = vysvléct se, vyzout se. Inspirace mohla přijít též z francouzštiny, kde *pelures* znamená slupky i vnější oděv jako např. plášť.

V případě významu rána postupovala jazyková hra přibližně takto: *šlupka* (na ovoci) → *šupka* (na Moravě běžná varianta) → malá *šupa*. Tím se dostáváme k významu *šlupka* = rána odvozeného od slova *šupa* = rána, které si probereme v odstavci „Šup“.

### ***\*Šlus (konec, zkrat)***

Německy *der Schluß* = závěr, konec, ukončení. *Na samé šlus* = závěrem, *šluskolóna* = závěrečná promenáda v tanečních, *šlusnót* = uzavřít, odpojit, ukončit, *šlusnót hantec* = přestat mluvit, *šlusová mávačka* = poslední rozloučení, *na šlusu* = na konci. Do této líhně patří také *šluslé (borec)* = unavený (muž) se silami v koncích. Ale pozor, pro elektrikáře *šluslé* = zkratovaný, neboť německy *der Kurzschluß* = elektrický zkrat, doslova krátký konec. *Máš to ve šlusu a furt ti to padá* = je tam zkrat a stále „vyhazuje“ jistič.

### **Šmajchl (erotické hrátky, lichocení)**

Německy *schmeicheln* = lísat se, lichotit, rakousky *schmaundln* = přitulit se, *schmaucherln* = kouřit, provádět felaci. V hantýrce *šmajchlovat se s někým* = mazlit se, provádět erotické hrátky, *šmajchlovat nekeho* = lichotit mu, *šmajchlíř* = mazel, ale též lichotník či pochlebovač, *šmajchlovat se* = mazlit se, *šmajchlkabinet* = ložnice či jiné vhodná místost k mazlení či sexu.

### **Šmakovat, šmakčit (chutnat)**

Německy *schmecken* = chutnat. V hantýrce *šmak*, *šmakec* = chuť, příchut', *šmakovanec* = chutné jídlo, *šmakovat si na štrúdlu* = pochutnávat si na závinu, nověji i *šmakbar* = snack bar. *Su celé chabrusové, ani mně nešmakuje* = jsem nemocný, ani mně nechutná.

### **Šmé, šméčko, šméčkové (podvod, podraz, finta, trik, špatný, falešný)**

Obecně znamenají tato slova podvod, podraz, pomluvu či lest. Existují dva výklady: *Šmé* znamená v židovském ale údajně také v pražském, plzeňském či podkarpatském argotu dobrý obchod, kšeft, prostě něco výhodného a také zboží, se kterým se takto obchoduje, neboli *šmeli*. Další možností je odvození od vídeňského *da Schmäh* (čti šmé) = podvod či lež, ale také vtíp, nebo německého *der Schmeller* (čti šmelr), což má být člověk skoupý nebo darebák, který hledí jiné napálit nebo podvést. Použijeme-li však výraz *šmé* respektive *šméčkové* v přívlastku, znamená to špatný.

*Ufachčit šméčko (šmíčko)* = udělat, nachystat podraz, *neval na mě šmé* = nekecej, neval mně šrouby do hlavy, *šméčková jedla* = umělý vánoční stromek, *šméčkové hémon* = maketa policisty, *progómnót šmé* = prokouknout, odhalit podraz, *šméčkař* = podvodník, *šméčkový žanky* = silikonová prsa.

### **\*Šmejd (podřadné zboží, podvodník)**

Německy *der Schmeidler* = potulný obchodník s drobným kovovým zbožím, pentlemi, šňůrkami, mýdlem, papírem a obdobnými drobnostmi. Výraz *der Schmeidler* v Německu postupem času povýšili na *der Geschmeidler* = klenotník. U nás zůstal tento význam zachován a ve starší češtině *šmejdíř* či *šmejdlíř* = potulný obchodník s cetkami nevalné kvality. V hantýrce *šmejd* = brak, bezcená věc či zmetek v obou slova smyslu. Tedy vadný či nekvalitní výrobek, ale i drzoun, neomalenec či nedobře vyvinutý tvor. *Ten šmejd mě lohl vo pětku* = ten podvodník mne ošidil o 10 korun, *před futrama stepoval energošmejd* = přede dveřma stál podvodník nabízející levnou energii.

### **Šmelc (šrot, odpad, nepotřebná věc)**

Německy *schmelzen*, *zerschmelzen* = tavit, roztavit, přeneseně i zlikvidovat. V hantýrce *šmelc* = šrot, odpad, ale také všehochuť či sběrna druhotných surovin, second hand či bazar. *Fuknót do šmelcu* = hodit do odpadu, *rozšmelcovat* = roztavit, přeneseně rozdrtit, rozbít, rozkouskovat, rozkrájet. *Rozšmelcovat vágnem* = přejet, zranit i zabít autem, *rozšmelcovat rypák* = rozbít, zranit hubu, přeneseně i dát po hubě. A protože se slovo *rozšmelcovat* špatně vyslovuje, setkáme se také s variantou bez Z, tedy *rošmelcovat*.

### Šmelina (lichva)

Německy *der Schmeller* = lichvář, lakomec, podvodník pochází z jidyšského *schmeller* o téměř též významu. V hantýrce *šmelina* = obchod, obchodování, zvláště neoficiální, *ošmelit hoknu* = ošidit práci, *vyšmelit* = získat neoficiálním či nekalým způsobem. Je příbuzné ze slovem *šmé*. *Šmelí se snád' se šeckém* = načerno se obchoduje snad se vším.

### Šmetec (motýlek)

Německy *der Schmetterling* = motýl. Hantýrka to převzala jako *šmetec*, mn. číslo *šmetci* = motýli na louce, ale také jako *šmetec* = motýlek coby součást oblečení.

### Šmetrčít, šmetrovat (vychloubat se, kecat, poletovat)

Plotnácké slovo *šmetrčít* má dva základní významy. Prvním je vychloubat se a odpovídá rakouskému *schmettern* = vytahovat se, vychloubat se či neškodně lhát. Druhý význam vychází z téhož *schmettern*, ale německého, které znamená mluvit či vřeštět. Takže v hantýrce může být *šmetr baba* = vychloubavá, ale i ukecaná ženská. *Nemám ti co šmetrčít* = nemám ti co říct.

Pozor však, zaregistroval jsem i novodobější výraz *šmetrovat* = poletovat (vč. přenesených významů) odvozený od německého slova *der Schmetterling* = motýl, ale také nestálý polétavý člověk. Příklad: *Muchy šmetrovaly nad zhníló kadlátkó* = mouchy poletovaly na zhnílou švestkou.

### Šmetrdól (trubička s krémem)

Někdy i *šmetrlón*. Hanácky též *šmetrrórka* někde i *šmetrd'órka* = trubička se smetanovým krémem, protože německy *der Schmetten* = smetana. Byl to univerzální název pro trubičky se šlehačkou a kremrole, dnes však patří pod tento pojem i trubičky bez náplně, trdelník, trdlo a kdovíjak se ještě podobné trubičky označují. *Sosám kafec a cháluju šmetrdóle* = popíjím kávu a zakusuju trubičky. Zaregistroval jsem i výraz *šamrola* = trubička s pěnou, kde *der Schaum* = pěna a *die Rolle* = trubička.

### Šmetyna (lehká či nespolehlivá žena)

*Šmetyna* někdy také *šmetka* je modifikované *šmé koc* nebo *šmé baba*, tedy žena se špatnou pověstí, ať již ta pověst vznikla jakkoli a týká se čehokoli. Může to být podvodnice i prostitutka. Jejich řemeslo bývalo označováno jako *šmetýrunk*.

Tetka Picmánková připomíná vliv dvou dalších slov: Rakouského *schmentern* = hromovat, láteřit, nadávat, což jsou vlastnosti, které nabývají převahu zejména u starších *šmetyn*. A německého *der Schmetterling* = motýl, ale také nestálý člověk. *Šmetyny* jsou podobně jako motýl přelétavé a muži pro ně často užívali označení *Nachtschmetterling* neboli noční motýl. Svou roli tu sehrál též film *Noční motýl* režiséra Františka Čápa z roku 1941, ze kterého pochází známý popěvek: „Noční motýl v lásce znamená, že je marná, že je ztracená. Letí, letí, do tmy odletí, láska je radost i prokletí.“

V plotnáčtině existoval i výraz *šmetrkchó* označující vychloubavého a ukecaného člověka, muže i ženu. *Kchó* v plotnáčtině bylo zkrácené *koc* i *kořeň*, chcete-li, *kóbr*. Rakousky *schmettern* = vytahovat se, podvádět, neškodně lhát. *Šmetrčít* znamenalo původně kecat ve

smyslu nedůvěryhodně žvanit či vychloubat se. Později se význam rozšířil i na normální mluvení. *Mám ti co šmetřit* = mám ti co říct. Viz odstavec „Šmetřit“.

### **Šmigat, šmikat (řezat, stříhat, souložit)**

Staré české slovo *šmikat* a moravské *šmigat* zamenaly původně kmitavě pohybovat něčím, přeneseně pak stříhat či řezat. V některých případech používá hantýrka verzi s G, v jiných zase verzi s K. *Vomigat* či *vošmikat* háro = ostříhat vlasy, *ušmíknót*, *ušmignót* či *umignót haluz* = uřezat větev, *přešmíknót réčema* = ukousnout, *vodšmíknót šalinu* = odpojit elektřinu, *šmíknót se* = říznout se a *šmikanec* = řez nebo také operace. Přeneseně pak *šmikat bógny* = řezat zatačky a *raky vodšmíky deň* = den skončil.

*Šmíknót neco* znamená též ukrást něco. Prostě to ustříhneme či uřezeme a zmizíme s tím. Dalším významem slova *šmikat* = souložit. Pohyby při souložích do určité míry připomínají pravidelné kmitání pilky či nůžek. Takže v hantýrce *šmíkec* = soulož, *proběhne šmíkec* = zasouložíme si a *šmíknót koc* = přeříznout neboli vysouložit dívku.

### **Šminky (líčidla)**

Na počátku bylo staré německé slovo *schmeichen*, které znamenalo jak hladit, tak natírat či po těle roztírat. První význam se časem změnil v *schmeicheln* = mazlit se, o kterém jsme si něco řekli v odstavci „Šmajchlovat“. V druhém případě zauřadovala jazyková hra *schmeichen* → *schmeiken* → *schminken*.

V dnešní němčině *schminken* = líčit, přikrašlovat, zastírat. Naše hantýrka převzala pouze první dva významy a tak *šminky* = líčidla, *šminkastla* = krabice či skříňka na líčidla a *šminkovat se* = líčit se. V současnosti se objevuje pro líčení nový výraz *nakytovat se*, vzhledem k množství vrstev líčidel, které jsou na obličej naneseny. Je odvozený od českého *kyt* = tmel, německy *der Kitt*. Viz odstavec „Kyt“.

### **Šmirgl (brusný papír, tramvaj)**

Rakousky *schmiergeln* = brousit, leštit a také brzdit. *Šmirglpapír* = brusný papír, *šmirglovat kér* = uklízet byt, leštit byt k dokonalosti, *šmirglovat babu* = souložit, tedy pohybovat se podobně, jako když šmirglujeme prkno. Slovo *šmirgl* označuje též tramvaj. Buď to bylo původně pojmenování brousícího vozu, které bylo přeneseno na všechny tramvaje, nebo byl důvodem tohoto pojmenování fakt, že tramvaje *šmirglují* (obrušují) v zatačkách koleje. Odvozené slova jsou *šmirglplacka* = tramvajenka, *šmirglšajtna* = tramvajáci, dopraváci, *šmirglit* = jet (vézt se) tramvají, ale také jít po kolejích.

### **Šmírovat (pozorovat, hledat, zkoumat, špehovat)**

Německy *schmieren* = mastit, mazat, ale také podmazat ve smyslu dát úplatek, *die Schmiere* = mazadlo, kolomaz, ale také úplatek. Mnozí z nás sice moc dobře vědí, jak černé ruce jsou od šmíru, tedy od toho černého mazadla, ale to stále nic nevysvětluje.

Naštěstí nalezneme v rakouštině výrazy *abschmieren* = pozorovat, *schmier stehen* = hlídkovat při krádeži, *da Schmier* a *da Gschmierter* = policista. Tyto významy jsou odvozeny od jidýšského slova *šmíro* = špehovat, slídit, dávat pozor, tajně pozorovat. V hantýrce zlodějů se objevují výrazy *šmír* = hlídač a *stát na šmíru* = hlídat. V plotňáčtině *šmírka* = policista,

*šmírák* může znamenat také slídl. Ale pozor, *lapnót šmíra* nemusí znamenat jen chytit onoho slídila, ale také uklouznout na výše zmíněné kolomazi neboli *na šmíru*. Ve starém zlodějském argotu bylo slovo *šmír* známé již od poloviny 19. století, označovalo však komplice, který hlídal při krádeži.

Tetka Picmánková souhlasí jen částečně a poznamenává, že v řeči jidyš *semirah* = zpěv, hra. Toto slovo přejala hovorová němčina jako *die Schmiere*, ale nazývala takto kočující divadla nízké úrovně. A naše *šmírovat* původně znamenalo sledovat představení nevalné úrovně, přeneseně pak cokoli, co bysme sledovat ani neměli, třeba milence v trávě.

### **Šmitec (a dost, a konec)**

Povzdechne si takto, když musíme něco rychle ukončit. Tento *šmitec* nemá nic společného se smyčcem, kterým se hraje na housle či basu. Proto tam píšeme měkké I. Ani s jihočeskou pomazánkou zvanou šmitec.

Největší autoritou na vesnici býval silák kovář. Když se někde objevil, hodili se rozdivočení kluci raději do klidu, aby od něj nedostali náhodou za uši. Povzdech „aj, aj, kovář“ nebo familiárněji „aj, aj, kovářík“ znamenal konec lumpáren. Tam, kde byl silnější vliv němčiny či rakouštiny říkali „aj, aj, šmíd“, protože německy *der Schmied* = kovář. Použijeme-li zdrobňující příponu -ec (chlap → chlapec), dostáváme „aj, aj, šmidec“ – tady „kovářík“. A nedbalou výslovností nebo kolísáním mezi znělými a neznělými souhláskama ve slovech přejatých z němčiny se z toho stalo „aj, aj, šmitec“.

Další hypotéza říká, že *šmitec* je starý název pro komárovitý hmyz vylétající v podvečer ze *šmíčí*, což jsou bažinatá místa na okrajích vodních ploch. Ti, kdo mají zahrádku v blízkosti takové plochy, ví, že jakmile se tento hmyz v podvečer vyrojí, je se vším konec. Nezbyvá, než zabalit práci či odpočinek, uklidit nářadí a zmizet odsud. A pomyslet si „aj, aj, šmitec“.

### **Šmizla, šmizetka (košile, vázanka)**

Starý plotňácký výraz. Slova *chemize* (čti šemízé) = košile a *chemisette* (čti šemízét) = náprsenka, živůtek, vestička, se vyskytují v angličtině i němčině. Pochází z francouzského *chemise* = košile a *chemisette* = halenka či živůtek s krátkými rukávy, ale také náprsní ozdoba zvaná dnes fiží. Podle německého módního slovníku se to čte nejen šemízé a šemízet, ale též šmízé a šmízet. Zde jsou kořeny slov *šmizla* a *šmizetka*. *Blaukecová svazácká šmizla* = modrá svazácká košile.

*Šmizla* byla tedy původně košile a *šmizetka* verze náprsní ozdoby zvaná dnes vázanka. Ale protože hantec žije, tak dnes *šmizla* označuje podle kontextu jak košili, tak i vázanku. V mimobrněnské mluvě se můžeme setkat i s dalšími významy slova *šmizla* souznicími spíše se šmudlou, šmetynou či koketou.

### **Šmrdlat, šmrdolit (pohybovat sem a tam, motat se, hrát na něco, mrholit)**

Odvozeno od původního významu slova *mrdat* = pohybovat sem a tam, viz odstavec „Mrdat“. Jelikož samotné pohyby sem a tam ještě nezajišťují kvalitní hru, znamená *šmrdlat* či *šmrdolit na kajtru* hrát špatně na kytaru. Další významy: *šmrdolit se* = vrtět se, *motat se*, zmateně se pohybovat, *šmrdlat se s něčím* = vykonávat drobnou činnost, *piplat se s něčím*, *pošmrdlat něčím (vařechó)* = zapohybovat s tím, zatrást, zamíchat, *co se tadyk šmrdlíš* = co



se tu motáš, *trochec pošmrdolit kšír* = ledabyle umýt nádobí, *došmrdolil se z putyky* = přišoural se z hospody, *nešmrdol se tak* = nevrť se tolik, *pošmrdlat fusbódnou* = nedbale umýt podlahu, *šmrdlačka* = nenáročná, mnohdy nudná aktivita. Vyšší stupeň *šmrdlení* nežím je *verglování*. Viz odstavec „Vergl“.

S tímto však nemá nic společného *šmrdolit* či dokonce *mrdolit* ve významu mrholit neboli mžít, tj. drobounce a slabě pršet. Je to zpitvořené slovo *mrholit*, které má ve slavném slovníku Josefa Jungmana tvar *meholit*. Je to naše staré slovo, v jiných slovanských jazycích (kromě slovenštiny) se nevyskytuje.

### **Šmrncnót, šmrnc (zavadit, okořenit, projít se, souložit, šarm)**

Staré moravské slovo, u kterého udává Slovník spisovného jazyka českého dva významy: přidat něco někam a lehce zasáhnout někoho něčím a mnohdy tím i zašpinit. *Šmrncnót* je zjemnělé švihnout, když do něčeho švihneme, je to pořádně cítit, když o něco *šmrncneme*, tak jen ledabyle zavadíme, ale i to může vyvolat nějaké následky.

V hantýrce *šmrncnót se (vo neco)* = lehce se dotknout, *šmrncnót chálku skořicó* = přidat do jídla skořici, *šmrncnót ksicht pudrem* = trochu se napudrovat, *šmrncnuté vajnoš* = víno trochu ředěné vodou, *té šmrncnuté rumunskem* = čaj s trochou rumu.

Vraťme se k tomu zjemnělému švihu. Švih je pohyb. *Šmrncat sebo* nebo také *šmrdolit sebo* = šít sebou, vrtět se. Zde má původ plotňácké *šmrncat* = souložit a *šmrncnót si* = zasouložit si. Dát něčemu *šmrnc*, tedy švih, znamená oživit to či obzvláštnit. Je to ten švih, který mají takzvaní *šviháci*. Jsou to nepřehlédnutelní většinou elegantní lidé mající elán, šťávu a šarm. Další význam slova *šmrnc* je tedy šarm, elegance a přitažlivost. Například *ta koc má šmrnc*.

Také můžeme *šmrncnót se štatlem* = projít se chvilku (!) po městě, nebo jen tak o ně „zavadit“, *šmrncnót se Pšonskem* = projet se Polskem, původně jím rychle profrčet.

### **Šmuky (ozdoby, skvosty, šperky)**

Německy *der Schmuck* = šperk, ozdoba, okrasa, *schmuck* = pěkný, jemný, něžný, v rakouštině *di Schmucken* jsou též drobné peníze. V hantýrce *šmuky* jsou jak šperky (z němčiny), tak i laciné ozdoby (z rakouštiny), *šmukér* = klenotník a *byť šmuk* = být půvabný, přeneseně i milý. *Goldnový šmuky* = zlaté šperky, *šmuk koc* = půvabná, milá dívka.

### **Šneky, šnekále, šnek, šnekál (boty, bota)**

Takto se říkalo původně pánským botům na vysoké podrážce a dámským na vysokém podpatku. Důvodem bylo, že se v nich špatně utíkalo. Šlo to pouze pomalu jako šnekovi. To však dnes již neplatí. A tak *šneky s kaničkama*, *se šňůrkama* = boty s tkaničkama, *šneky adidasky* = boty Adidas, *šneky se žralokama* = vpředu rozlepené boty, *šnekař* = švec, obuvník.

### **\*Šňapnót (chytit, ukrást)**

Plotňácký výraz, souznící s českým chňapnout. Německy *schnappen* = chytit, lapnout (i po dechu). *Kindoši šňapali šmetrlinky* = děti chytaly motýly, *čokl ho šňapl za hózny* = pes jej chytil za kalhoty, *šňapl po luftu* = zalapal po dechu, *ňáké chmátkař mně šňapl perzu* = nějaký zloděj mi ukradl peněženku.

### Šňupák, šňupec (nos, kousek)

Německy *schnupfen* = šňupat, *schnupfern* = čichat, čenichat, výkonný orgán je pak *šňupák*. Přeneslo se na celý obličej. *Nabit si šňupák*, rozbít si nos či hubu, *šňuptychl* = kapesník (*das Tüchel* = šáteček). V některých krajích říkají *šňupák* také šňupavému tabáku, to opět souvisí s naším slovesem *šňupat* = vtahovat, nasávat nosem. Odtud jsme se inspirovali při vytváření spojení typu *šňupat chytrý války* = nasávat nové informace, učit se.

V hantýrce máme také přenesené významy, například *šňupák šífu* = příd' lodi. Pozor však, výraz *šňupec* = ždíbec, kousek pochází z angličtiny, kde *snuff* znamená mimo šňupací a dechové záležitosti také uštípnout a zbytek. Viz též odstavec „Ušňupané“.

### Šnycl jak aportdekl (velký řízek)

Co je to ten *aportdekl*? Nebo dokonce *apordekl*? Slovo *aportovat* (týká se především psů) pochází z francouzštiny, kde *apporter* znamená přinášet. Tudy zřejmě cesta k rozluštění naší otázky nevede. Ta dekllová velikost řízku má kořen v německém názvu pro WC – *der Abort*. Je to řízek velký jako *der Abortdeckel* = záchodový poklop, chcete-li dekl.

Poznámka: Když už jsme se dotkli toho aportování, tak anglické slovo *retrieve* znamená také aportovat, přinášet. Pes *retriver* je tedy v podstatě přinašeč.

### Šnytlíca, šnycl (dívka)

Řekneme-li o urostlém muži, že je to pěkný řízek, má to jakousi logiku. Můžeme to spojit se slovesem *řízný* = rázný, rozhodný či energický nebo s výrazy *řezat se* či *nařezat někomu*. Ale proč říkáme v Brně *šnycl*, tedy řízek, i dívkám?

Už jsme si vysvětlili, proč se dívkám říká filetky. Francouzsky *fille* = dívka a *filette* = děvčátko. Tetka Picmánková upozorňuje, že jeden z anglických výrazů pro řízek masa je též *filet*. Po překladu anglického slova *filet* = řízek do němčiny dostáváme *der Schnitzel* (čti šnycl). Doplníme-li brněnskou koncovku pro ženský rod, dostáváme *šnytlíca*.

Ač to zní docela důvěryhodně, tetka Picmánková se tentokrát mýlí. Rakousky *Schnitzeln* = stydké pysky. Jejich majitelka je pak *Schnitzl*, po našem řečeno *šnycl* popřípadě *šnytlíca*. A navíc v rakouštině *di Schnitte* = hezké děvče.

### Šófký (žerty, legrace)

Užívá se především ve spojení *mět z něčeho betelný šófký* nebo *fachčit si z něčeho* či *z nekeho šófký*. Tetka Picmánková spojuje toto slovo s německým *die Schufterei machen* = dělat darebnosti, ničemnosti, lumpárny. Naši oponenti podporovaní názorem spisovatele Karla Čapka ovšem říkají, že *šófek* je malý *šóf* neboli *šouf*, a to je naběračka na kejdu nebo na maltu s dlouhou rukojetí, viz odstavec „Žufánek“. A představují si, že tím *šoufkem* naléváme do duté hlavy nějaký odpad či dokonce sračky. Tuto hypotézu podporuje fakt, že v některých severních předměstích Brna se používá výraz *žufan* nebo *šufan* přímo pro majitele dutých hlav. Podrobnosti v odstavci „Žufánek“.

Jiní zase tvrdí, že *šófký* jsou ledabylou výslovností zkrácené *šorfky*, tedy legrácky, o kterých si ještě něco povíme v odstavci „Šorfky“.

### Šófl (špatně, nevolno)

Německé slangové *schofel* a *schaufel* = špatný, jidyš *šofel*, *šofol* = špatný. *Šófl vod baucheca* = špatně od břicha, bolest břicha, *je mně z teho šófl* = je mně z toho na nic, špatně. Nověji také *šófl hózny* = nepadnoucí či jinak špatné kalhoty.

### Šochtla (krabice, stařena)

Německy *die Schoche* = kupka sena, *die Schachtel* = škatule, krabice a lepenková bedna, přeneseně pak podobný hranatý útvar jako je například přihrádka či stupínek. Hantýrka převzala všechny tyto významy, např. *šochtle pod vajnachtovó jedló* = krabice pod vánočním stromečkem, *mausny lajfcily v krpátý šochtli* = myši žily v malé krabici, přeneseně *šochtla v komplu* = adresář, *šochtla na websajtu* = kolonka či oddělení ve formulářích či na webových stránkách. Ovšem rakousky *di Schochtl* = stará dáma. Z toho máme v hantýrce např. *šochtlu kelcnovó* = smrtku a *šochtlu coby stařenu* nebo také zestárlou manželku.

### \*Šokár, šokáry (nápad, nápady)

Plotňácký výraz kombinující naše slovo *šok* (z angl. *shock* = otřes, leknutí) s maďarským *szokás* = mrav, zvyk. *Ty ale fachčíš šokáry* = ty máš ale (podivné) nápady.

### Šolichat, šolich (dělat naoko)

Významem slova *šolichat* je odbývat nějakou činnost, dělat ji pro efekt nebo dokonce jen předstírat. *Šolich* je pak vedlejší pracovní poměr pro efekt, tedy za málo muziky hodně peněz, nebo fuška, nejlépe ne moc namáhavá. Zdálo by se, že toto slovo souvisí s německým *scholichen*. Jenže takové slovo neexistuje.

*Šolichat* je slovo staročeské. Původně znamenalo lehce hladit či něco povrchně či na povrchu dělat. Souvisí se slovem *lichý*, které má kromě významu matematického ještě význam nedobry či nadbytečný. O tom jsme si už leccos řekli v předchozím textu. *Šolichat* tedy znamená dělat něco *na lichu* = nedobře, špatně. V hantýrce bysme řekli *zmáknót to levě* nebo *na levačku*. *Doklape tygrmutra, pošoliché bévák* = přijde tchyně, lehce uklid' byt, *mám špicové šolich* = mám dobře placenou práci, ve které se nepředřu.

### Šolna (společenský oblek)

Vídeňsky *di Schoiln* = lepší mužské šaty. V hantýrce *šolna ajznboňácká, mariňácká* = uniforma železničářská, námořnická, *vošolnit se* = obléct se, *vošolnuté* = oblečený, *kosmošolna* = skafandr, *šolna holcnová* = rakev, *šolny* = oděvy, obchod s oděvy, *dostat novó šolnu* = dostat nový oblek, ale také přeneseně získat novou „tvář“. Někteří ovšem tvrdí, že slovo *šolna* pochází z německého *die Schale* = krunýř, skořápka, slupka či plášť. Prostě novodobé brnění.

### Šontat, šumtec (pomalu jít, dělat drobné práce, výlet, procházka)

Stará moravská slova *šumtat*, *šontat*, *šomtat*, *šondat* mají stejný význam – pomalu se pohybovat. První význam slov *šondat* či *šontat* v hantýrce je podělat menší domácí práce, urovnat věci v kuchyni, uklidit a zamést dvůr, udělat pořádek v dílně a při tom třeba něco slepit či nabrousit nůž. *Pošontat* = v klidu něco dát do pořádku, udělat drobné práce, *šontačka* = nenáročná, ale nezáživná práce, někdy též chození od ničeho k ničemu. *Doklape sóseda*,

*pošontala sem teda kuchču* = přijde sousedka, urovnala jsem tedy věci v kuchyni a utřela linku.

Druhý význam slova *šontat* je pomalu chodit, někdy i sem a tam, pomalu obcházet, šourat se, ba i plést nohama. Výrazy *šont* (někdy i *šunt*) nebo též *šumtec* označují nenáročnou procházku či vycházku, *hodit šumtec* = jít na procházku, jet na výlet. Slovo *šont* může znamenat také krok, *prvé šont* = první krok. Přenesené pak *šontáčka* = putování, cesta, *šontat se vosobákem* = cestovat osobním vlakem, *šontáčka vod nevidim do nevidim* = celodenní cesta anebo také celodenní nenáročná činnost, *šonták* = chodec, turista, *šontácké vohoz* = turistický úbor.

### **Šopa, šopňa, šupna (kůlna, dřevník, skluzavka)**

Německy *der Schuppen*, nářečně *der Schoppen* nebo *die Schoppa*, rakousky *da Schupfen* či *di Schupfa*, polsky *szopa*. Všechny tyto výrazy označují kůlnu, dřevník, boudu, přístřešek či chatrč. Příklad: *Spakuj vercajk do šopy* = uklid' náradí do dřevníku.

Tetka Picmánková se přiklání k hypotéze, že varianta *šupna* či *šupňa* vznikla ze slovesa *šupnót*. Protože *do šupny šupneme šelijaký zgarby*. Poukazuje také na další význam slova *šupna* = skluzavka (pro děti i pro lodě vodáků), násypka nebo šikmý žlab na uhlí, písek, beton atd. Viz odstavec „Šópnót“. *Kólka valila do sklepoša po šupně* = uhlí sjíždělo do sklepa po skluzavce.

### **Šópat (souložit)**

Na první pohled to vypadá, že toto slovo odpovídá spisovnému šoupat, tedy sunout, posunovat či postrkovat. Nikoli přátelé. Pochází z německého *schuppen* = strčit či rakouského *schupfen* = strčit, vrazit, na Moravě bysme řekli *šupnót neco nekam*, v tomto případě penis do lůna. A když jej tam *šupneme* mnohokrát, tak můžeme říct, že *šópáme* či *šópem*. *Šópnót si* = zasouložit si. Zaregistroval jsem i tvar *šupna* = lůno. V plotnáčtině to byla *šubina*, viz odstavec „Šubina“ a „Šup“.

### **Šópnót, šupnót, šupsnót (dát, přemístit, strčit)**

Zdálo by se, že je to ryze moravské slovo, ale některé jeho významy pochází z německého *schubsen* = posunout, strčit, šťouchnout, jiné z jeho rakouské varianty *schupfen* = strčit či vrazit, přeneseně i dát či umístit. V hantýrce *šópnót na glét* = zapsat, tedy dát na listinu, *šópnót průzkum* = prozkoumat, *šupnót jedničku za žebř* = dát si jedno pivo, *šópnót darovanec* = darovat, *šópnót zvadlo* = pozvat, *šuplé v rygolu* = spadlý v příkopu, *šópnót se* = posunout se, ale i projít se, *šópnót si* = zasouložit si. Přeneseně také *zašupnót* = zaplatit, což by se dalo přeložit jako *šupnót šupy* = dát peníze, a *co se šuplo?* = co se stalo? V plotnáčtině měli také výrazy *šupovat*, *poslat šupem* = poslat posunem, postrkem, viz odstavec „Šup“.

### **Šórem (pěšky a pomalu)**

Vychází z moravského *šórat se* pěšky čili jít *pěšórem*. *Šórem* je zkrácené *pě-šórem*. V hantýrce *klapat šórem* = jít pomalu, šourat se, *jet šórem* = jet pomaloučku, krokem. Pozor však, někdy se zaměňují slova *šórem* a *našór* = napříč, šikmo.

### **Šorfka, šorfec (myšlenka, úmysl, podraz, trik, podivná věc)**

Německy *scharf* = tuhý (boj), ostrý, zostra, ale také jasný, bystrý a pronikavý, *die Scharfe* znamená také bystrost a přeneseně chytrost a inteligenci.

Chytrosti až vychytralosti odpovídají významy léčka, trik a podraz. Inteligenci odpovídají významy myšlenka, nápad, úmysl. Shrneme-li to, můžeme konstatovat, že *šorfka* je do určité míry univerzální slovo, které do značné míry závisí na kontextu a použitém přídavném jménu.

Takže *čórovací šorfka* = krádež, *prčózni šorfka* = humorná scénka či představení, *online šorfka* = připojení, spojení, *bedna na šorfky* = nápaditá hlava, *šorfky v Bermudském trianglu* = záhady v Bermudském trojúhelníku. Ovšem spojení *boční šorfka* může znamenat postranní úmysl, vedlejší pracovní poměr i vedlejší milenecký vztah.

Tetka Picmánková poukazuje na fakt, že německy *der Schorf* = prašivina, strup, svrab nebo škrálop, takže negativní *šorfky* (podrazy, triky) mohou mít i tento původ.

### **\*Šormajzl (hrách a kroupy)**

Na počátku byl židovský šábesový pokrm *šoulet* (v řeči jidyš *šolet*) skládající se z hrachu a krup. Moravská varianta byla fazole a kroupy, protože na jihu Moravy se fazolím dařilo lépe než ve vyšších polohách. Tady se tomuto pokrmu omaštěnému škvarkovým sádlem říkalo *šumajstr*, *šumajzl*, *šormazl* či *šomajzl*. Podle tetky Picmánkové to znamená „židovský šoulet“ a je to složenina z *šoulet* (hanácky *šólet*) + *maisel* (časté židovské příjmení). *Naperu se šormajzlu* = pořádně se najím krup s fazolema. *Naperu se šormajzliku, vyšlofčím se aj v ajncliku* = nacpu se hrachem s kroupama, vyspím se i na samotce.

### **\*Šorna (škrabka, hrablo na sních)**

Německy *scharren* = hrabat, škrabat, hrnout. V hantýrce *šorna* = škrabka, původně škrabka na saze v komíně nebo hrablo na popel (kterým se *prošaroval* popel), dnes spíše hrablo na sních. *Šornoval sem bílé sajrajt* = odhrnoval jsem (rozbředlý) sních. V okolobrněštině může být *šorna* i plečka na plevel a *šornovat* = plečkovat nebo též urovnávat nezpevněné chodníky, např. v parku.

### **Šortyho hózny (krat'asy, šortky)**

John Short (česky Jan Krátký), angličan žijící na počátku 20. století byl velmi otužilý a protože mu bývalo horko na lýtka, uzpůsobil si navzdory pravidlům tehdejší anglické etikety své kalhoty odstřižením nohavic ve výši kolen. Způsobil tím rozruch v módních kruzích. Jeho následovníci pojmenovali kalhoty sahající jen nad kolena na jeho počest „*shorts*“. V době druhé světové války jsme k Anglii obraceli pozornost více, než za první republiky, a tak se *šortyho róry* či *šortyho hózny* dostaly i do českých a moravských hantýrek.

### **Šóstat, šósnót (souložit, praštit)**

Slovník spisovné češtiny uvádí pro starší slovo *šoustat* významy třít něco a strhávat obaly kukuřičných klasů. Ovšem naši předkové *šoustali* podlahu hadrem nebo si *šoustali* kartáčkem zuby. V rakousko-uherských dělostřeleckých příručkách se lze dokonce dočíst, že *šoustáním* vytřeme kanón. A tak při troše fantazie jsme doma a chápeme, proč *šóstat* znamená



v hantýrce také souložit. Ale tetka Picmánková neuznává hypotézu o tření něčeho (kanónu) a připomíná, že německy *der Schoß* = klín, lůno a *schossen* = vymetat.

*Šóštnót nekeho* či *do nečeho* znamená také praštit, udeřit. Tento význam souvisí s německým *stoßen* = št'ouchnout, uhodit, udeřit, zaútočit. Odsud pochází také rybářské spojení *šóštnót (kramlík) do vasru* = nahodit (háček) do vody i všeobecně známé *šóstla ho pepka* = ranila ho mrtvice a *šóštlé borec* = praštěný.

### **Šóší, šáší, sóší (křoví, chrastí, nekultivovaný porost)**

Původně *souší*, na Hané *sóší*. Odvozeno na Moravě od slova suchý. Do této líhně slov patří *sucháři* = suché větve, *suchar*, *souška*, *sóška* = suchý strom. Tvary *šáší* a *šašina* se používaly pro rákosí a to pravděpodobně pod vlivem maďarského *sás* = ostřice, rákosí. Příklad: *u rybála pučí samý šóší* = u rybníka roste křoví nebo také rákosí. Časem se objevily i přenesené významy, jako např. *dotlačit šóší* nebo *sóší na fajrák* = přinést (suché) klestí na oheň.

### **Šotan (malé dítě)**

Nabízelo by se odvození od rakouské lidové fráze *einen Schotten haben* znamenající být hloupý, doslova mít tvaroh, rozumí se v hlavě. Souvisí však spíše se slovesem *schottern*, které znamená mimo jiné i běhat. Znamenalo to původně rozlitané dítě, které bylo *furt nekde v luftu*. *Kolem prohučel náké šotan* = okolo proběhlo nějaké dítě.

### **Špagát (provaz)**

Rakousky *da Spagat* pochází z italského *spaghetto* = provázek a *spago* = provaz. Obě slova však znamenají též strach. A to nám vysvětluje původ plotnáckých výrazů pro cestování na černo, a to jet či *valit po špagátě*. Neznámá to tedy jet na provaze, ale jet se strachem. Tetka Picmánková doplňuje, že z této slovní líhně pochází i spisovné slovo špagety. Pozor však! V plotnáčtině *špagát* = kořalka. *Špagát na čokle* = vodítko, *Kéhací fógel na špagátě* = Husa na provázku (divadlo).

### **\*Špachtloň (zedník, obkladač)**

Výraz je odvozen z německého *der Spachtel* = stěrka, lopatka a také nátěrový tmel, což jsou ale spíše pracovní nástroje obkladačů. *Špachtloňfýra* = předák zedníků, *zašpachtlované* = zazděný.

### **\*Špajz, našpajzovat, grýnšpajs (spíž, shromažďovat, nezaplacená útrata)**

*Der Speis* = jídlo, potrava a píce, v rakouštině také spížirna, sklad potravin, komora. Odsud pochází naše *špajz* či *špajzka* = spížirna, malý sklad na potraviny, méně časté *špajzcimra* = jídelna, *špajzkarta* a *špajzcetla* = jídelní lístek, *špajzesóda* = jedlá soda, *špajzmen* = nenasyta provozující s ledničkou tzv. bílý sex, v plotnáčtině *špajzák* = jídlonoš v restauraci.

V přeneseném významu *špajzovat* = shromažďovat, plnit, a to nejen potravinami, *našpajzovat* = naplnit, nastřádat. *Našpajzovaná cimra* = narvaná místnost. V železničním slangu *špajzák* = jídelní vůz a *(na)špajzovat* znamená nejen doplňovat potraviny do tohoto vozu, ale také zbrojit lokomotivu, tedy doplnit její zásoby paliva.

Termín *grýnšpajz* pochází z německého *Grünspeis machen* = nezaplatit, doslova udělat zelené jídlo. Divné, že? Ono totiž *grün* je v němčině zelený, ale v rakouštině toto slovo označuje též varování či pochybnou záležitost nebo věc. Srovnej s odstavcem „Krén“. Takže *Grünspeis machen* můžeme s nadhledem přeložit jako udělat nečestnou útratu. *Ufachčil sem grýnšpajs* = nezaplatil jsem, odešel jsem bez placení.

### *\*Špergla, špargla (cigareta)*

V rakouštině *da Friedhofsspargel* = cigareta. *Da Friedhof* = hřbitov, *da Spargel* = chřest, ale také pták vrabec. Vzhledem k tomu, že vrabeček se říká penisu mladých chlapců na Moravě i v Rakousku (viz též odstavec „Brabčít se“), dalo by se ono *Friedhofsspargel* přeložit jako hřbitov pro penisy, protože kouření snižuje potenci. *Rauchčít šperglu* = kouřit cigaretu.

### *\*Špécije, kořenivo (koření, druhy, speciality)*

Toto slovo jsem zaregistroval v některých hantecových receptech na jídlo. Pochází zřejmě z německého *der Specerei* = koření a vonné masti, vliv mohlo mít anglické *spice* (čti spajs) = koření i ruské *spécija* = koření. *Narychtujeme si salcnu, pepřenku, čili a další špécije* = připravíme si sůl, pepř, chili a další koření.

Občas se vyskytne tento výraz ve významu druh nebo dokonce speciality. Význam druh pochází z latinského *species* = druh. *Šelijaký špécie gamplů* = různé druhy hub, *to só špécije naší mutry* = to jsou speciality naší mámy.

### *\*Špejbla, spejbla (dívka)*

Plotňácký výraz. Původně zřejmě dívka chodící s hlavou dopředu, podobně jako loutka zvaná *Spejbl*, kterého představil veřejnosti loutkoherec Josef Skupa v roce 1920. *Ta špejbla je ale lajvont na gobla* = to (hrbaté) děvče je ale dobré na sex.

### *\*Špekulovat (uvažovat, přemýšlet)*

Německy *spekulieren* = hloubat, přemýšlet. *Vyšpekulovat* = vymyslet, *zašpekulovat* = zamyslet se, *špekulačka* = úvaha, *špekulant* = hloubavec, odborník na nemateriální věci, v současnosti též burzovní makléř. *Špekulanti vyšpekulovali flignu, jak nás vobtahnot vo love* = makléři vymysleli lest, jak nás obrát o peníze, *borče, moc špekuluješ a málo makáš* = hochu, moc přemýšlíš a málo děláš.

### *\*Špeluňka, špeluňa (nic moc hospoda, malá místnost)*

Německy *die Spelunke* = špatná hospoda, špatný byt, brloh či pelech. Pochází z latinského *spelunca* = jeskyně, doupě. Souvislost se slovem *speleologie* není náhodná. *Chléstá, zašijem se do ňáký špeluňky* = prší, schováme se do hospody, ale podle kontextu též schováme se do nějaké boudy.

### *\*Špenát (vojna, voják)*

Proč se říkalo u nás vojákům *špenáti* a v Rakousku *da Spinatwachter* policistům (*da Wachter* = hlídač, dozorce, strážný) nemusím těm, kdo zažili vojenskou službu vysvětlovat. Obojí měli totiž zelenou uniformu, i když ne tak intenzivně jako listy rostliny špenátu. V hantýrce *špenát* = voják, vojna, vojenská služba, *špenát voháknót* = obléct si vojenskou uniformu, *je z teho*

*cétit špenát* = „smrdí“ to válkou, *špenátské mlén* = vojenský soud, *špenátské muzál* = vojenské muzeum. Pozor však: *vokrasné špenát* = okrasná rostlina, květina a *špenát na světlech* = zelená na semaforu.

### **\*Šperhák (paklíč)**

Německy *sperren* = zamknout, zavřít, *der Sperrhaken* = západka, ale též paklíč. V zlodějském argotu *šperhák* = paklíč, *vodmachloval futra šperhákem* = odemkl dveře paklíčem. V hantýrce též *šperháky vod kéro* = klíče. Srovnej s odstavcem „Datel“.

### **Špica, hrotek (skvělé, dobré)**

*Špica* je především brněnské označení něčeho špičkového, tedy něčeho kvalitního, hodnotného, skvělého či dobrého. *Špica koc* = skvělé děvče, *špica flek* = dobré zaměstnání, *špica fištrón* = výborný nápad. Druhý význam slova *špica* je věž, hrot či vrchol hory (spíše štítu). *Špice na Pitriskirchně* = věže na Petrově. A protože *špica* = *hrot*, začali Brňáci v posledních desetiletích používat místo slova *špica* výraz *hrotek*. *Je to betelné hrotek* = je to parádní, výborné, *si hrotek* = jsi skvělý.

### **Špice, narvi si to do špic (dej s tím pokoj)**

Dnešní význam slova *špica* je díl drátěného výpletu kol, dříve to byl paprsek kola žebříňáků. Jednalo se o oboustranně zašpičatělý kus dřeva spojující střed kola s vnějším ráfkem. Jedním ze způsobů zajištění žebříňáků proti samovolnému rozjetí bylo strčení klacku do špic. Jako legrácku či pomstu vozkovi strkali klacek do špic kluci i za jízdy povozu.

Původní význam úsloví *strč klacek do špic* = zabrzdí žebříňák, zajisti jej proti rozjetí. Z toho se vyvinulo *narvi (si) to do špic* = brzdi! A jazyková hra tomu přidala řadu dalších významů: *narvi, nacpi, nabóché, pichni si to do špic* = nechej si to, nech toho, neotravuj, přestaň už kecat, *dej s tím pokoj*, prostě přibrzdi činnost, kterou zrovna děláš, a zmiz, vypadni! Díky nepochopení původu máme též variantu *valit do špic* = zmizet, jít pryč.

### **\*Špicl (vyzvědač, zvěd, policejní agent)**

Jedná se o člověka, který *špicluje*, tedy špeha, udavače, kterému se též říká *fízl*. *Špiclovat* = špehovat, tajně sledovat. V rakouštině *da Spitzel* = tajný policista. To pochází z německého *spitzeln* = nedočkavě čekat, číhat, slídit, špehovat, donášet, které údajně souvisí se *spitzen* = špičatit neboli nastavovat uši. *Fýra mě špicluje* = šéf mne špehuje.

### **Špicovat (zaostřit uši, oči)**

Používá se převážně ve spojení *(na)špicovat ovary* = pozorně poslouchat, napnout či nastražit uši. Ale občas někdo též *našpicuje augle* = pozorně se dívá. Německy *spitzen* = zašpičatit, našpulit pusu, zaostřit uši, v rakouštině *spitzen auf etwas* = mít pod dohledem, ale též něco očekávat či být nadřzený. Pozor však, v okolobrněnských nářečích můžeme též *ošpicovat tužku* = ořezat tužku nebo *špicovat zrnisko* = zbavovat obilí klíčků.

### **Špigl (zrcadlo)**

Německy *der Spiegel* = zrcadlo, vodní hladina, odrazové sklo. V naší hantýrce převládá význam *špigl* = zrcadlo, *špiglík* = zrcátko. *Špigl v auglách* = lesk v očích, *špiglovat se* =

čumět se do zrcadla, *špiglovat* = leštit, *vyšpiglovat* = vyleštit, ale i dochutit jídlo, v plotňáčtině *valit na špígl* = jít na lékařskou prohlídku, při které se používá zrcátko. V rybářském slanku *špíglák* = kapr lysý, bez šupin, *zrcadlák*. Fráze *špígl nikl* (*špígl nýgl*) označuje něco čistého jako zrcadlo, přeneseně perfektní, dokonalý, upravený vzhled. *Špígl nikl tratec* = zametený chodník bez výmolů a děr.

Co je to ale ten *nikl* nebo *nýgl*? Mohlo by to být odvozeno od výrazu *der Nickel* = uličník, svéhlavý kluk a také kapr bez šupin. To však nedává moc smysl. Další možností je kov nikl (něm. *das Nickel*) a fráze by pak znamenala zrcadlo jako vyleštěný nikl.

Tetka Picmánková to ale vidí jinak: V Německu mají slovo *funkelnagelneu* = zbrusu nový, doslova nový jako třpytivý hřebík, v Rakousku si to pozměnili na *nigelnagelneu* o stejném významu. Z toho vyplývá, že *nigel* = *funkel* = třpytivý a pro spojení *špígl nýgl* respektive *nýgl špígl* bysme takto dostali význam „třpytivé zrcadlo“.

### *Špilas, Špéna (Špilberk)*

Německy *Spielberg*. Naši obrozenci si to vyložili jako „herečnou horu“, což znamená „hora her“. Ale mnohé ukazuje, že je to jinak. Ve staré němčině měli výraz *Spielmes* pro vyvýšené strážní a obranné stanoviště. Ten údajně pochází z latinského *specula* = hláska, strážnice. Varianta *Špéna* má s výrazem *Špilberk* společné jen první písmeno, je to zkrácený výraz *špenátské brdek* či *hang*, tedy kopec s vojenskou posádkou.

Označení *Šéna* však vychází z analogie s rakouským Schönbrunnem a znamená to v podstatě krasavice (*die Schöne*). I když někteří říkají, že těmi krasavicemi se myslely dívky, za kterými či se kterými se tam chodívalo. Zaregistroval jsem i označení *Janova* či *Žankova gracna*, což znamená hrad moravského markraběte Jana Jindřicha, mladšího bratra císaře Karla IV.

### *\*Špílec, špíl, špílčit (hra, hrát)*

Německy *spielen* = účinkovat, hrát něco, hrát na něco i hrát si. V hantýrce *špíl* = hra, hraní, utkání, zápas či soutěž, *špíly v bedně* = televizní pořady, *špílec* = vystoupení, představení, *špílař v tyjátru* = herec, *špílnót, hodit špíl* = zahrát (si), *špíl pro lochec* = veselohra, *špíl pro tuháčka* = pohřební hudba, *špílploc* = hrací plocha, přeneseně i místo děje, např. *špílploc pro čokly* = cvičiště pro psy. V přeneseném slova smyslu *špílčit* = dělat ze sebe něco, předstírat něco, např. *špílčit pakina* = dělat ze sebe blba.

### *Špinka (cigareta)*

Výrazy pro cigaretu *špinka*, *špé* nijak nesouvisí se slovem špína. Jsou odvozeny z italštiny, kde v tamějším argotu *spinello* = balená, točená cigareta. Do hovorové rakouštiny převzali tento výraz ve tvaru *Spe*. Od toho máme v hantýrce odvozena např. slova *špinka na šalinu* = elektronická cigareta a *špinkec* = trafikant.

### *Špitl, nemál (nemocnice)*

Tetka Picmánková říká, že *špitl* nebo také *špitál* bylo původně místo, kde se nesmělo ani *špitnót*. Lingvistici ovšem nesouhlasí a odvozují toto slovo z německého *das Spital* = nemocnice, chudobinec. To má pocházet z latinského *hospitium* = pohostinství, což souvisí

s *hospitalis* = pohostinný a *hospes* = host i hostitel. Původně byly totiž „*hospitály*“ útulky pro pocestné, které se časem začaly dělit na útulky pro zdravé pocestné zvané *hospy* či *hospody* (viz odstavec „Hospa“) a na útulky pro nemocné pocestné zvané ve staré češtině *ospitály* a v té novější *špitály*.

Výraz *nemál* vychází ze spisovného výrazu *nemoc*, což je vlastně *ne-moc*, tedy (krkolomně řečeno) nedostatek moci či neschopnost (v současnosti zpravidla pracovní).

A pro úplnost si uvedeme názvy brněnských špitálů v hantýrce: *Špitl USA*, *U svatý Anky*, *Na Pekandě* = nemocnice U svaté Anny, *Šméhaus*, *Špitl na Ponči*, *Mlatařské špitl*, *Bebinové špitl* = Úrazová nemocnice, *Špitl u Silomrdných (frátrů)*, *U Milóšů* = Nemocnice u Milosrdných bratří, *Kindec*, *Kindecšpitl*, *Kindoška*, *Šropálnica* = Dětská nemocnice, *Rakoncaj špitl na Gelbecu* = Masarykův onkologický ústav, *Špenátské špitl* = Vojenská nemocnice, *Šaškec*, *Špitl na Húskové* = Psychiatrická nemocnice v Černovicích, *Kindoštechna*, *Kindálka*, *Hekárna u Šilhanů*, *na Vobilňáku* = porodnice u Šilhanů, na Obilním trhu, *Nemál na Kopcu*, *v Gotecu*, *v Bohuňkách* = Fakultní nemocnice Bohunice.

### Špiz, špizat, špizovat (pohled, sledovat)

Na počátku bylo německé sloveso *spießen* = probodnout, hovorově také probodávat očima neboli aktivně sledovat. Takže v hantýrce *špiz* = pohled, *špizat* a *špizovat* = dívat se či sledovat, *špizna* = televize či rozhledna, *špizlochna* = dveřní kukátko, *špizmon* = čumil, *špizovat raky* = sledovat čas, *špizovat nekemu fón* = kontrolovat obsah telefonu, *špizovat po koc* = dívat se na dívky, *vobšpiznót* = zkontrolovat, podívat se na něco, přeneseně *kindoš špizl na hródu* = dítě se narodilo.

### Šplíchnót, šprechty (říct, řeči)

Je to odvozenina ze starých moravských výrazů *šplechtat*, *žbleptat*, *žblechtat* = tlachat, hloupě mluvit. V Brně je však výraz *šplíchnót* = říct, sdělit či oznámit zcela neutrální. V okolí Brna existují tvary *šplechnót* i *šprechnót* nápadně se podobající německému *sprechen* = mluvit. *Věšplechty* = řeči, *šplecht* = průpovídka, *svaté šplecht* = modlitba, *přihrát šplecht* = napovědět, *ščiplavý šprechty*, u Rudolfa Těsnohlídka též *ščiplavina* = kousavá, ostrá slova, *šprechung* = povídání, *šprechna* = jazyk, řeč.

Tetka Picmánková ovšem razí hypotézu, že na počátku bylo *šplíchnót neco do placu*, kde má výraz *šplíchnót* svůj základní význam a to nalít. Podle tetky nejen kapalinu, ale i nalít informace. Svou hypotézu podpořila frází *šplíchnót (velebáskovi) ufachčený levárny*, tj. vyzpovídat se, doslova vylít spáchané špatnosti. *Šplíchl, že hoknit nebude* = řekl, že pracovat nebude. Pozor však: *našplíchat si lak na hára* = nastříkat si lak na vlasy.

### Špona (zvratky)

Původně strojařský termín označující třísky vznikající jako odpad při obrábění kovů. Německy *der Span* = tříska, hoblina, odštěpek. V některých oblastech Moravy označují slovem *špánky* i dřevené třísky na zatápění. V hantýrce však toto slovo označuje zbytky natrávené potravy, kterých se tělo v *našponované* poloze zbavuje zvracením. *Hodit šponu* = vyzvracet se. Tetka Picmánková však zcela nesouhlasí a odvozuje tento výraz od německého *speien* = zvracet.



### **\*Šponovat, šponovat, našponované (napínat, napružený, mrtvý)**

Německy *spannen* = natahovat, napínat, pružit. V hantýrce *šponovat* = napínat, z *tý koc se mně šponují džanky* = ta dívka mne vzrušuje, z té dívky se mi napínají kalhoty, *šponung* = napětí, *našponované jak kšandy* = velmi natažený, *našponované na divanu* = natažené na pohovce, *našponovat kopyta (v holcnovém spacáku)* = zemřít, *našponovaný hára* = naježené vlasy, *našponované ovary* = „nastražené“ uši, *šponovat storku, bóřenó* = dramatizovat příběh, hádku.

### **Šporhelt (sporák, kamna)**

Slovem kamna označujeme v češtině zařízení sloužící přednostně k vytápění, které má malou horní plotnu (něm. *die Platte*). Sporákem pak rozumíme zařízení sloužící především k přípravě jídel, které má malé nízké topeniště tvarované tak, aby spaliny byly co nejlépe rozvedeny pod plotnou a kolem trouby. Hantýrka tyto dvě zařízení nerozlišuje a pro obě používá výrazu *šporhelt* nebo *šporhétl*. Výrazy pochází z německého *der Sparherd*, přičemž *sparen* = šetřit a *der Herd* = kamna, ohniště, topeniště či krb. Holt už naši předkové museli šetřit palivem.

### **Šprajc, šprajcovat se (vzpěra, klín, odpor)**

Německy *spreizen* = podepírat, vzpříčit se, *spreizen sich* = vzpírat se. V hantýrce *šprajc* = vzpěra, podpěra, klín pod kolo, v případě lidí odpor nebo vzdor. Ve vodáckém slangu *šprajc* = vzpěra (rozpěra) mezi boky lodě. *Šprajclé* = zaseklý, *nahodit šprajc* = odporovat, *zašprajcovat se* = postavit si hlavu, *šprajcnót se někde* = zdržet se někde, *šprajcnót haluze v bok* = dát ruce v bok, *šprajcla se mu mozgovňa* = zblbl, *zašprajcovalo se mu (neco) v krkovic* = zaskočilo mu (v krku).

Poněkud jiný původ mají *šprajchny* = špice na kole, německy *die Speichen*, správně by to tedy měly být *špajchny*, ale došlo je kontaminaci slovem *šprajc*.

### **Šprcguma, šprcka, prcguma (prezervativ)**

*Prcguma* je guma na prcání, *šprcguma* je guma zachycující potenciální *šprcky* neboli *šprčky*. Anebo můžeme vyjít z němčiny. *Šprycguma*, po zkrácení *šprcguma*, je guma zachycující výstřík, neboť německy *spritzen* = stříkat a v hovorové němčině *abspritzen* = ejakulovat. Podobný výraz *šprycka* či *šprydeka* se užívá i ve vodáckém slangu a jedná se o vodovzdorné textilní propojení uzavřené lodi a pasu vodáka. Viz též odstavec „Špryc“. *Šprckové mantloš, šolna* = pláštěnka, oděv proti dešti, v motorkářském slangu *dé mašinu do šprcky* = zaigelituj motorku. Od doby, kdy začali policisté používat heslo „pomáhat a chránit“ dostalo slovo *šprcka* další význam – policista, tedy ten kdo chrání.

Pamětnice tetka Picmánková s předchozí úvahou o původu nesouhlasí a říká, že kondomům značky „Spezi“ se říkalo původně *špécka* a teprve po příklonu k *prcat* či německému *spritzen* se z toho stala *šprcka*.

### **Šprla, šprlení (tyčka, tyčky v plotu či v zábradlí)**

V Jungmanově slovníku nacházíme pro zábradlí výrazy *bradlo* a *brlení*. Dnes se říká *brlení* plůtku zamezujícímu v rybnících pohybu ryb, např. k výpusti. Podle tetky Picmánkové došlo

ke kontaminaci těchto slov výrazy *špricla* a *šprušla* a tak došlo ke změně *brlení* → *šprlení* = mřížoví, laťoví. Jeden dílek (tyčka) *šprlení* se nazývá *šprla*, *šprlina*, někdy též *šprdla*. *Šprlový plotisko* = tyčkový plot, *vošprlit kuřfogle* = ohradit kuřata tyčkovou ohradkou. Tyto výrazy jsou častější na východ od Brna. *Kindoši vycasnovali dvě šprliny (šprle) z kindošbetle a vzali roha* = děcka vytáhla dvě laťky z dětské postýlky a utekla.

### **Šprnda, šinda, šajska (podprsenka)**

Na těchto názvech je zajímavé, že jsou stejné jako pojmenování praku, o jejichž původu jsme již pojednali. Viz odstavec „Šinda“. V některých oblastech Čech se podprsenice skutečně říká *prak*. Je to způsobeno tím, že za starých časů byla v zadní části podprsenky všita guma, která šla natahovat podobně jako guma v praku. Jen místo vystřelení kamene to praštilo majitelku do zad. Pro tento jev platila modifikace Archimedova zákona pro *šprndy*:

*Sila, která musíme vyvinout k napnutí zadní gumy šprndy je přímo úměrná váze částí poňókadel ze šprndy tymtok vytlačených.*

### **Šprk, šprgál (malý člověk)**

Pochází ze starého moravského slova *šprtati se* = šoupat sebou, pomalu a šoupavě jít, šmatlat. To dělají malé děti neboli *šprci* či *šprci* a také staří lidé. V Brně má toto slovo obměny *šprk*, *šprgál* a dokonce i *šprťochle*. Pozor však na záměnu se stejně znějícím spisovným výrazem *šprťouchle* = žertík, legráčka, které má být údajně křížencem slov *prča* (legrace) a *poťouchlý* (záłudný).

Z významu *šprtati* = šoupat, postrkovat máme v hantárce spojení *šprtati bzulky* = hrát kuličky, tedy hru zvanou *šprtec*. Takže můžeme s nadsázkou říct, že *šprci šprtají šprtec* = malé děti hrají kuličky. Viz odstavec „Šprtati“.

Pozor však: Někteří lingvistici říkají, že moravské výrazy *cvrček*, *švrček*, *šprček* = malý člověk, malé dítě, jsou zkomoleninami slova *cvergl* = trpaslík. Viz odstavec „Cvergl“.

### **Šprtati (intenzivně se učit, šoupat)**

První význam slovesa *šprtati* = intenzivně se učit jsme si vysvětlili v odstavci „Biflovat“. Druhým významem je strkat či šoupat. Týká se to většinou her s kuličkama, fazolema, knoflíkama a podobně. V hantýrce *šprtati bzulky do gajblu* = cvrkat (to je spisovné slovo) kuličky do důlku.

Za mých mladých let se hrávalo ve školách jiná varianta hry zvané *šprtec*. Byl to stolní či vlastně lavicový hokej. Halíř či pětihalíř byl puk, hráče zastupovaly koruny, jedna byla obrácená na orla, druhá na hlavu a hokejky byly z ulámaných pravítek.

### **Šprudlovat, šprudlák (kvedlat, kvedlačka)**

Rakouské *sprudeln* znamenají kvedlat, míchat a *versprudeln* rozšlehat. Příklady z hantýrky: *rozšprudlovat véca do blče* = rozkvedlat, rozmíchat vejce so polévky, *šprudlovat utrých v hubě* = převalovat léčivý roztok v ústech.

### *Spruhované, bét pruch (špatně oblečený, být na mizině)*

V německém argotu *Bruch* = nouze, v hovorové němčině *Bruch und Dalles haben* = mít bídu s nouzí. Tetka Picmánková dodává, že pod vlivem pruhovaného vězeňského oděvu došlo v plotňáctině ke změně spruchované → spruhované (bylo vypuštěno C). *Frčím na kajf, su pruch* = žiji na dluh, jsem na mizině, *je to spruhovaná šmudla* = je to špatně oblečená špinavá holka.

### *Špryc, šprycovat (střík, rozstříkovač, stříkat)*

Německá slova *spritzen* = stříkat a *der Spritz* = střík hantýrka bohatě využila. *Špryc* = výstřík, sprej i rozstříkovač, *špryc na hára* = lak na vlasy ve spreji, *šlehajda ve šprycu* = šlehačka ve formě spreje, *šprycat na zelenisko* = zalévat, stříkat na zeleň, trávu či zeleninu, *vajsové špryc* = bílý nátěr, *šprycna* = stříkačka hasičská i injekční, v některých oblastech *šprycna* = plnicí přípravek na jitrnice ve tvaru velké injekční stříkačky, *šprycvágn* = kropicí či hasicí vůz, *šprycnót rumunsko do čajdy* = stříknout rum do čaje, *šprycnót bruncnu do hózen* = učurat, *(vo)šprycnót svatém vasrem* = pokřtít, *vasršpryc* = vodotrysk, fontána. V čišnickém slangu *špryc* = vinný střík, víno ředěné vodou, v zednickém slangu *špryc* = postříkání zdi řídkou cementovou maltou. Viz též odstavec „Šprcka“.

### *Šprycla (tyčka, místo v hierarchii)*

V rakouštině *di Sprisseln* = příčky v rámu, příčky v žebříku neboli špruše, ale i nohy. V hantýrce *šprycla* = tyčka, příčka (ne však mezi místnostmi), šprušel žebříku neboli *šprušláku*, bidlo a předměty podobného tvaru. *Huntovat štylko na špryclách* = cvičit na ribstolu, *vydělávací šprycle na kindošbetli* = vysouvací příčky na dětské postýlce, *vobšpryclit* = obehnat místo laťkovým či tyčkovým plotem, přeneseně i oplotit, *špryclhaxny* (rak. *di Sprisselhaxen*) = tenké nohy. Pomocí výrazu *šprycla* můžeme popsat též místo v hierarchii. *Koc na prvý šprycli* = žena na prvním místě pomyslného žebříčku, vítězka, první kandidátka a podobně, *sporcmen klofl druhó šprycnu* = sportovec obsadil druhé místo.

### *Špundus (strach, obavy)*

Odvozeno z rakouského slova *da Spundus* respektive *da Spuntus* = strach, obavy, které do Rakouska přišlo z Francie. Lingvistici říkají, že pochází pravděpodobně z bretaňského *spondere* = hrozivý, vyvolávající strach. *Má ze mě špundus* = bojí se mě. O variantě *mět špunt* viz další odstavec.

### *Špunt (zátka na lahvi, malé dítě, strach, bradavka)*

Nejběžnější význam slova *špunt* je zátka na lahvi. Pochází z německého *der Spund* = zátka. Význam malé dítě jsme převzali z rakouštiny, kde *Spund* nebo také *Schbund* = mládě. Podobně je to s významem *špunt* = strach. Rakousky *s Spuntus* = strach. *Mět z nečeho špunt* nebo také *špunty* znamená mít z toho strach, viz též odstavec „Špundus“.

A nyní k bradavkám. Na naše podmínky zajímavé názory na ženská prsa měli afričtí studenti, kteří u nás studovali v sedmdesátých letech. Vzpomínám si na jednoho studenta z Konga, který nad tím neustále kroutil hlavou a říkal, že jsou to jen zásobárny mléka (*mlíkárny*) ukončené *špunty*, které se po porodu zprůchodňují. A dvě slova byla na světě.

Tetka Picmánková s ním nesouhlasí a říká, že označení *špunty* či spíše *špuntiska* pochází z porovnání obzvláště vyvinutých bradavek se špunty na fotbalových kopačkách.

### **Šrajbec (Pisárky)**

Pisárky, hovorově *Pisec*, posměšně *Pisoárky*, v hantýrce *Šrajbec*, v plotňáctině *Šrajbvál* nebo *Šrajvolt*. Poslední dva názvy jsou odvozeny z německého *Schreibwald*, kde *schreiben* = psát a *der Wald* = les. Proč? V Pisárkách se kdysi rozkládal „Písařův les“ a louka „Písařka“, které byla kdysi v 15. století majetkem některého z písařů na brněnské radnici. Posměšný název *Pisoárky* poukazuje na čističku odpadních vod, jakýsi pisoár města.

### **Šrajtofla (peněženka)**

Původně se jednalo o břídlícovou tabulku na psaní a také na záznamy dluhů u hokynáře. Německy *die Schreibtafel*, kde *schreiben* = psát a *die Tafel* = tabule. Tato tabulka se ukládala do koženého pouzdra, aby se nepoškodila a napsané se nesmazalo. Když se začalo psát na papír, tabulka se odložila a to pouzdro se využilo na přenášení papírů a také peněz.

### **Šráky (šle, popruhy, nudla pod nosem, trolejbusové sběrače)**

Pod tímto slovem si představíme šle neboli kšandy, pomocí *šráků* jsou uchyceny děti v kočárcích a menší náklady na korbách dodávek či nákladňáků, *šráky* nosily děti při vrozené luxaci kyčelních kloubů. Určitě jste slyšeli, že nějaké děčko má *šráky* (nudle) pod nosem nebo má rýmu jak *šráky*. V dopravní slangu jsou *šráky* tyčové sběrače elektrického proudu z trolejí. Za starých časů se říkalo *šráky* i opratím.

Slovo *šráky* vzniklo už hodně dávno z německého *tragen* = nést. Ve staré češtině to byly *tráky* a zde mají původ i slova *tragač* či *trakař*, tedy zařízení s jedním kolem k ruční dopravě menších nákladů, které byly dříve opatřeny popruhem, který si obsluha přehodila přes rameno. Slovo *traky* = šle mají též ve slovenštině a v současné němčině jim říkají *die Hosenträger*, doslova nosiče kalhot. Ve staré prešpuráctině to byly *hózentrógle*.

Příklady z hantýrky: *přes bauchec si mázli sichršrák* = přes břicho si dali bezpečnostní pás, *oltový šaliny měly pod dachno koženó šráku, keró ščiplístek klingal na šalinára* = staré tramvaje měly pod střechou kožený řemen, kterým průvodčí zvonil na řidiče, *kindoš měl šráky (sopla) pod fífkó* = děčko mělo pod nosem nudle hlenu.

Někteří autoři si odvodili od výrazu *šráky* = pásy sloveso *našrákované* = napáskovaný, přeneseně narovnaný. *Fošny byly našrákovaný na těsno* = prkna byly naskládána těsně vedle sebe. Toto je příklad novodobé slovotvorby, který dokládá, že *hantec déchá* – hantec stále žije.

### **\*Šraňk (skříň, rozvod zubů pily)**

Německy *der Schrank* = skříň, *die Schrankweite* = rozvod (příčný rozestup) zubů pily. *Mutra machluje kšír do šraňku* = matka uklízí nádobí do skříně, *našraňkovat švancku* = repasovat pilku ocasku (*der Schwanz* = ocas).

### **\*Šraňky (závory)**

Německy *die Schranken* = závory, v hantýrce i v železničním slangu *šraňkař* = závorář. Výraz *zašraňkovat* = uzavřít (cestu, silnici apod.) pochází z *einschränken* = omezit, zahradit. *Vechtr zamachloval šraňky* = závorář zavřel závory, *šilci zašraňkovali traťůvku* = policisté uzavřeli cestu.

### **\*Šraubcír, šraubštok (šroubovák, svěrák)**

Německy *schrauben* = šroubovat. Toto slovo je obsaženo v názvech několika nástrojů, u kterých se využívá šroubovitého pohybu. *Šraumcír, šraubcír* či *šraubncír* = šroubovák (*der Schraubenzieher*), *šraubštok* = stolní svěrák (*der Schraubstock*), *šraubcvingla* = šroubová svěrka, ztužidlo (*die Schraubzwinge*). *Schrauben* znamená v rakouštině též „vyhánět“ ceny nahoru, viz též odstavec „Šraubec“.

### **Šraubec (Obřany)**

Obřany, německy *Obrzan* či *Oberseß*, slangově *Obršky*, zhruběle *Obrcany* či *Oprcany*, dokonce i *Fazulov*, v hantýrce spíše *Obršt*. Zaregistroval jsem odvození od obrů, tedy mimořádně velkých lidí, nebo také od „obrovských“ kopců, které na sever od Obřan začínají. Existoval i názor, že se jednalo o místo oborané.

Tetka Picmánková připomíná, že německý název *Obrzan* může být zkomolené *obr Zahn* = velký zub, čímž se míní tvarová podobnost s nedalekými kopci či skalními útvary nad řekou Svitavou. V rakouštině znamená *di Zahne* též proutěný koš vyrobený z vrbového proutí, a to je další stopa.

V hantýrce mají pojmenování *Šraubec*. *Die Schraube* je ovšem německy šroub. Co však mají Obřany společného se šrouby či šroubováním? Je to divné, že? Jenže německy *schrauben* znamená také šroubovat ceny nahoru. Místní řemeslníci a zemědělci z tohoto „*Óbrlontu*“ byli údajně známí tím, že šroubovali (rakousky *schrauben*) ceny svých produktů co nejvýše a snažili se tak realizovat co nejvýhodnější obchod neboli *óbrkauf*.

### **Šrófek (šroubek, dítě)**

Šroubek se řekne vídeňsky *da Schraufn*, rakousky *di Schraufe*, německy *die Schraube*, *schraufen* = šroubovat, montovat, ale i vyhánět ceny nahoru. Odsud pochází *šrófek*, *zašrófovat*, *vyšrófovat* = šroubek, zašroubovat a vyšroubovat (včetně těch cen). *Vytočené jako šrófek* = velice našťvaný, doslova vyšroubovaný jako šroubek. Jistě znáte rčení valit šrouby do hlavy, tedy ukecávat, oblbovat či lhát. Hantýrka si je zjednodušila na *utahovat šrófky* a později *dělat si šrófky* = utahovat si, dělat si legraci, oblbovat. Naši moravští předkové používali také sloveso *šrófovat (se)*, které znamenalo kromě základního významu šroubovat také vytáčet se či vymlouvat se.

Tetka Picmánková razí hypotézu, že na rozšíření významu slova *šrófky* měl vliv výraz *šorfky*, které je jeho přesmykem. Kde se však vzal význam *šrófek* = dítě? Ten vznikl zkomolením slova *šrop* = malé dítě, o kterém pojednáme v odstavci „Šrop“.



### Šrop, šropál, šróbl (dítě)

Pochází z rakouského výrazu *da Gschropp* = dítě, malý člověk, chlapec, který má ve vídeňštině mírně ponižující význam. V naší hantýrce se význam rozšířil i na děvčata. Někdy se setkáváme též s tvary *šropata* a *šropli*, ten druhý pravděpodobně pod vlivem moravského sopli. *Šropál fest* = mezinárodní den dětí, *pucovat šropovi čokoládové kaňon* = utírat dítěti pokaděný zadek.

### Šrot, šrotovat, šrotit se (odpad, drtit, učit se)

V němčině existují dvě podobná slova a to *der Schrot* = šrot, drť, kláda či kus slaniny a *der Schrott* = kovový odpad, tzv. staré železo. První se rámcově týká přírodních materiálů a druhý spíše kovů. V hantýrce jsme vyšli z obou. Z toho prvního máme slovo *šrůtek* = plátek slaniny, *šrot* = rozemleté krmivo pro zvířata, *šroťák* = mlýnek (původně na šrot), *šrotovat gléty* = skartovat. Z druhého jsme si odvodili *šrot* = staré železo, *šroťák* = vrakoviště a *šrot* = drobné mince.

Ale jak jsme přišli k významu intenzivně se učit? Je to taková slovní hříčka. Intenzivnímu učení se i u nás říkáme *drcení*, naučit se můžeme i v hantýrce vyjádřit slovy *nadrtit se* či *natlačit do makovice*. Německy drtit = *schroten*, ale i *quetschen* (čti kvečn). A toto *quetschen* znamená též drtit, tlačit, mačkat a také ždímat. A tak našemu *šrotit* byly přiřazeny i tyto významy. A tak *šrotit se anglinu* = *drtit se anglinu* = *tlačit do budky anglinu* = učit se angličtinu, *šrotna* = student, který se intenzivně učí, *šrotovat v palici* = *ždímat budku* = přemýšlet.

### Šrumec, šrum (rozdruh, zmatek, hluk, randál)

Zde vyjdeme ze slova *šraml*. V roce 1877 založili vídeňští bratři Johann a Josef Schrammelovi hudební kvartet ve složení dvoje housle, kytara a (podle druhu skladby) klarinet nebo tahací harmonika. Časem se začalo říkat všem podobným malým orchestrům *šraml*. A protože v kavárnách a hospodách nehráli žádní špičkoví hudebníci, stalo se během desetiletí slovo *šraml* synonymem pro kapely nevalné kvality.

Když taková kapela hrála v hospodě či v jiném malém prostoru, doprovázel její vystoupení jak rozdruh, tak hluk. A tak se odvozený výraz *šramec* stal synonymem pro kravál i rozdruh. Jazyková hra jej pozměnila na *šrumec* a v některých případech zkrátila na *šrum*. *Na rynku byl těžké šrumec* = na náměstí byl velký ruch a zmatek.

Naši oponenti navrhnou vycházet ze slova *šramotit* = chrastit, chřestit, ale uznejte, že *šrumec* a *šramot* mají podstatně odlišnou intenzitu.

### Šťabajzna (pěkná ženská)

Slovo *šťabajzna* bývá odvozováno z německého argotického výrazu *stapeln* = šlapat. Tetka Picmánková s tím nesouhlasí. Přišla s hypotézou, že tento výraz pochází z německého *das Stabeisen* = železný prut a že to tedy bylo původně děvče jako proutek.

V hovorové ruštině nalézáme výraz *ščap* = parádník. A my na Moravě máme slova *ščáva* a *ščavnatý* a za *ščavajznu*, *ščabajznu* nebo *šťabajznu* považujeme ženskou, která má tu *ščávu*.

### **\*Štaca (místo zastavení, stanoviště, působíště, město)**

Německy *die Station* = stanoviště, stanice, zastávka, oddělení. Ve starší hantýrce *štaca druhá v lajně* = druhá zastávka (stanoviště), *švestky s mikrovlnkó majó štacu za bógnó* = policie s radarem má stanoviště za zatačkou, *byt na štaci do tuháč kempu* = být na umření (živý), být na cestě na hřbitov (zemřelý), *fotr hokní u šibrů na štaci* = otec pracuje u posunovačů na stanici (na nádraží). *Štácka* se říkalo také státní policii či státní kontrole. V novohantecu *štaca* = město, *Štaca* s velkým Š je Brno. *Poliska kolem štace* = pole okolo města. Ve studentském slangu *štaca* = státní zkouška.

### **Štafl (stanoviště)**

Na počátku byl rakouský *da Türstaffel* = ohraničený oddíl (stání) pro zvíře ve chlévě, stáji či v kravíně (s *Tür* = zvíře). To se přeneslo na stanoviště taxislužby, v některých oblastech takto říkají autobusáci stanovištím či zastávkám. *Drožkař házel čekanku na štaflu* = taxikář čekal na stanovišti.

### **Štafle (žebřík)**

V němčině *die Staffel* = stupeň na žebříku, stojan a pořadí. V rakouštině *da Staffel* = stupeň, schod a *di Stafelleiter* = stupňový žebřík. V malířském slangu *štafla* = stojan, držák na obrazy. V běžné řeči označuje slovo *štafle* dvojitý žebřík. V naší hantýrce jsou *štafle* téměř jakýkoli žebřík. *Doklapal helfr se štaflama* = přišel pomocník s žebříkem, *vyhópl na štafle* = vylezl na žebřík, *štafle do nebála* = schody do nebe.

### **Štajerky (Štýřice)**

Místní jí říkají též *Štířice*. Německy *Stiritz* nebo také *Styrycz*. Stojí na pozemcích bývalé středověké vesnice *Štýřice*. Nabízí se výklad, že se jednalo o lid hašteřivý. Ve staré češtině *štýřit se* = hádat se, škádlit se, být hrubý, odvozuje se to ze starého německého *stür* = vzpurný. Ale jak už to bývá u jmen lidských sídel, nejspíš půjde o ves Štyrovu.

Název *Štajerky* v hantýrce byl odvozen od rakousko-uherské země zvané *Štýrsko* (*Steiermark*), které dnes leží asi ze dvou třetin v Rakousku a ze třetiny ve Slovinsku. Země dostala jméno po městu *Štýr* (rak. *Steier*), slovinský název této země je *Štajerska*.

### **Štajf, štajfčit (strnulý, vzpírat se)**

Německy *steif* = ztuhlý, strnulý a *steifen* = vzepřít se, trvat na svém. V hantýrce *byt štajf* = být vyvedený z míry, velice překvapený, *ležet štajf* = ležet bezvládně, *vyštajfčit se na tébich* = omdlet a padnout na koberec, *štajfčit se jak koza s kopca* = vzpírat se, odporovat, v plotnáčtině *štajfovat se* = holedbat se, chlubit se.

### **\*Štajgr, štajgec, štajgna (důlní dozorce, požární žebřík, bedna na ovoce)**

Tato podobně znějící slova nemají stejný původ. *Štajgr* neboli důlní dozorce (předák) nejen v bývalém Rosicko-oslavanském revíru pochází z německého *der Steiger* = důlní dozorce, důlní technik, důlní revírník. Výraz *štajgec* neboli požární žebřík je odvozen z německého *die Stiege* = schody, ale také klec. *Štajgna* neboli bedna na ovoce pochází z rakouského *di Steige* = bedýnka na ovoce, které ovšem souvisí s výše uvedeným německým *die Stiege* = klec.

Příklady: *Měl módr jak zasypané štajgr* = měl hlad jako zasypaný důlní předák, *fajci vodlifrovali štajgec do fajerdepa* = hasiči odnesli žebřík do hasičské zbrojnice, *nařóloval štajgnu jonatánama* = naplnil bednu jablkama.

Poznámka k bednám: *Lódna* je plná bedna na maso (čili řeznická), *štajgna* je bedna s větracími otvory na ovoce a zeleninu (čili zelinářská), *kastl* je přepravka na lahve a *kastla* je bedýnka na rohlíky. Viz též odstavce „Lódna“, „Kastla“ a „Kystna“.

### **Štamgast, štamgál (stálý zákazník)**

Německy *der Stammgast* = kmenový zákazník, neboť *der Stamm* = kmen a *der Gast* = návštěvník, host. Na rozdíl od nás mají v němčině také výrazy *der Stammtisch* = stůl pro stálé hosty a *der Stammpplatz* = místo pro stálé hosty. *Tam v kótě (eklu cimry) sicnijó štamgasti* = tam v rohu sedí stálí hosté.

### **Štampec, štampecka, štamprla (velký panák)**

Dvouvýznamové slovo. Jednak znamená malou skleničku bez stopky na tvrdý alkohol, druhak i obsah této skleničky. Názory na velikost *štampecky* se různí, nejčastější je, že *štampecka* neboli velký panák má 40 – 50 ml.

Německy *stampfen* = mačkat, přechovat a *die Stampfe* = hmoždíř (kovový) nebo stoupa („hmoždíř“ kamenný či dřevěný), po zdrobnění *Stampferl*. V rakouštině a bavorštině vynechali F a s *Stamperl* = sklenička bez „stopky“ na tvrdý alkohol nebo léky. Malé *štamprli* se v některých oblastech Moravy říká *štampilka*. Toto slovo však v jiných krajích může znamenat i razítko. Z rakouského *di Stampiglie* = razítko.

V rakouštině znamená s *Stamperl* i diabolku, tedy náboj do vzduchovky. Abstinentska tetka Picmánková to zdůvodňuje tím, že účinkem požití *štampecky* na ex je *pecka* rovnající se zásahu projektilem ze vzduchovky.

Poznámka: *Stoupa* se říkalo ve staré češtině původně všem nádobám, které se s výškou rozšiřovaly. Později se takto označovaly nádoby podobného tvaru, ve kterých se drtily plodiny, rudy nebo i hadry. Kyjovitá „palice“, kterou se toto drcení provádělo se nazývala *trdlo*. Okolo třicetileté války byly domácí dřevěné či kamenné stoupy nahrazeny kovovými, které dostaly název hmoždíř (od hmoždit) a místo *trdla* se používá kovový *tlouk* se zaoblenými konci. Tlouku se někdy říká pěstík, ale to nepochází od slova pěst, ale rusky *pestik* = tlouk.

### **Šťárat, žďárat, šťórat (šťouchat, drcat, vrtat, rýpat, píchat)**

Staré moravské slovo, v hantýrce pravděpodobně zkřížené s německým *stören* = rušit, vyrušovat, vadit. *Šťórat do nekeho* = strkat, vrtat, rýpat do někoho (i hubou), *šťórat se v chálce*, v *lajfce* = rýpat, vrtat se v jídle, v životě, *šťárat ve šporheltu* = šťouchat v kamnech, aby oheň lépe hořel, *šťáradlo* = šťouchadlo, nástroj k rypání, šťourání či píchání, *uchošťór* = tyčinka s vatou na čištění uší, *šťóra* neboli *rypák* = člověk nespokojený se stavem věcí a hledající, co je za nimi.

Odvozená slova v hantýrce jsou *šťára* = policejní razie, tedy zátah, nenadálá prohlídka (tzv. *výmak*) či kontrola. Tady se projevil vliv rakouského *stören*, které oproti německému znamená též pracovat mimo dílnu. A při *šťáře* policisté vyrazí mimo strážnici (pracují mimo

dílnu) a jdou rušit klid kriminálních živlů nebo také studentů na diskotékách a podobných akcích. Přenesený význam z této činnosti *šťárat* = prohledávat.

### *Štatl (město)*

*Štadtel* znamená vídeňsky městečko. *Štadt* to byla Vídeň a *Štatl* Brno. Podobné slovo je také v jidyš: *šetl* = menší město s židovskou populací. I v jihoněmeckých dialektech *Städtle* = městečko. Ale není třeba se kvůli tomu rmoutit. Ve Vídni se dlouho říkalo, že *jeder echter Wiener kommt aus Brünn*, což znamená, že každý pravý Vídeňák pochází z Brna. A dnes spíše uslyšíte, že *a' echter Wianer hat a Großmuatter aus Brünn*, tedy že každý správný Vídeňák má babičku v Brně.

### *Štatlař (obyvatel Brna, zejména středu města)*

Dnes je běžný tento význam, ale nebylo tomu tak vždy. V 60. - 70. letech dvacátého století byli Štatlaři (původ viz odstavec „Štatlit“) převážně skupinky „avantgardních“ mladých lidí vzhlíjejících k západní kultuře, zpravidla dlouhovýchlasy a oděných v tuzexových džínech. Tyto skupinky korzovaly po městě. Hlavní korzo se nacházelo ve středu města. Byla to trasa náměstíčko u Medvídky (roh Joštovy a České) – náměstí Svobody – hlavní nádraží.

Dělnické mládeži končila pracovní doba ve 14.30. V pozdním odpoledni se začali scházet „pod hodinama“ – tím se rozuměly pouliční hodiny na hlavním nádraží a na severním konci ulice Česká. Pak korzovali po zmíněné trase, cestou se bavili se známými, posilovali se alkoholickými nápoji a lovili kocoury či lehčí děvy. Ti, kterým štěstí přálo, odcházeli s ulovenou dívkou zpravidla do parku pod Špilberkem. Ti vytrvalejší absolvovali zmíněnou trasu i 8–10 x, než zapadli do některého z blízkých pohostinství či zábavního podniku. Tam se mnohdy chovali nepřiměřeně, byli schopni vyvolat konflikt jen kvůli tomu, že jim někdo zasedl jejich oblíbená místa. Štatlaři nebyli ovšem žádní „kriminální živlové“, i když se často pohybovali na hraně toho, co po nich tehdejší socialistická morálka požadovala.

### *Štatlit (jít, flákat se)*

Původně znamenalo slovo *štatlit* chodit po *štatlu*, tedy po městě, respektive bez účelu trávit čas ve městě. Postupně se uvolnilo spojení se *štatlem* a toto slovo převzalo další významy jako jít, procházet se či chodit a to nejen po *štatlu*, ale kdekoliv. Takže dnes můžeme v hantýrce klidně *proštatlit tébich* = prošlapat koberec nebo dokonce *štatlit v nebálu* = vznášet se v nebesích.

### *\*Šťáva, šťáva (elektřina, tekuté palivo)*

*Šťavu* známe z plodů rostlin, z útrob (žaludeční šťáva) či z kuchyně (ve vlastní šťávě). Kde se vzaly ty další významy? Možná jsme se inspirovali v rakouštině, kde *da Saft* = šťáva, omáčka, mýdlo, ale i elektrické napětí. Po zdrobnění na *s Saftl* také tekutý lék. Hantýrka si to přebrala po svém, a tak *šťáva* neboli *šťáva* = elektřina, benzín i další tekutá paliva. Takže *šťavit mobilfón* = nabíjet mobil. Když řekneme o nějaké záležitosti, že *má šťavu*, je to záležitost intenzivní či má spád. Když *má borec šťavu*, znamená to, že má šmrnc, řekneme-li však o ženě či dívce, že je to *špicová šťáva*, je to zkrácený výraz *šťabajzna*. Viz odstavec „Šťabajzna“. Je-li ovšem někdo *vyšťavené*, je unavený nebo také žízvní. Pokud *(vy)pustil*

*šťávu*, zpotil se nebo se unavil. Ale pozor, když při sexu *koc pustí šťávu, je fertig* = má orgasmus.

### **Štecna (klobouk)**

Původně naražená čepice či klobouk hluboko do čela. Z německého *anstecken* = narazit či nasadit. *Na dóznu si narazil štecnu* = nasadil si na hlavu klobouk.

### **Štefka (hlava)**

Zlé jazyky říkají, že někdy před válkou žila v cigánské kolonii v Černovicích jistá Štefka Murková, krásná dívka s rovnými vlasama. Ale protože z nějakého důvodu chtěla být kudrnatá, nechala se u kadeřnice naondulovat na afroúčes, kterému se později v osmdesátých letech říkalo „na endžilu“ podle americké aktivistky Angely Davisové. Sklidila však akorát posměch a ujalo se úsloví *má ranu jak Štefka* nebo *má hlavu jak Štefka*. A jak už to v jazyce chodí, začalo se časem říkat kudrnaté hlavě *štefka*.

Tetka Picmánková souhlasí s kudrnatou hlavou, ale ne tímto výkladem. Říká, že výraz *štefka* pro kudrnatou hlavu je odvozen od výkladu jména *Stefanie* – věncem korunovaná.

Další výklad říká, že kdo měl *štefku*, měl původně tvrdou hlavu, byl to paličák. Německy *steifen sich* = trvat na svém, vzpírat se, *die Steife* = vzpěra, ale i ztuhlost či nepoddajnost, a podobné rakouské *da Stecken* = palice, hůl, klacek i pařez.

### **\*Štechr, švemr, ... (provokatér, pijan, ...)**

Plotnácké výrazy. Klasik plotnáčtiny Dr. Nováček píše: „Plotna je souhrnem jistých individuí, nazývaných určitými jmény, která charakterisují určité i mlžné, tušené, předpokládané vlastnosti. Plotna tedy obsahuje např. pojmy *pajsr*, *plotec* (*platenbrudr*), *švemr*, *štechr*, *durchmon* atp.“ Pokusme se nyní rozklíčovat, o jaké vlastnosti se jedná.

**Pajsr:** Pravděpodobně odvozeno z rakouského *da Beisser* = hrubián, příslušník nižší lidské úrovně.

**Švemr:** Německy *schwemmen* = naplavit (hlínu), plavit dřevo, *švemr* by mohl být tzv. náplava. Ovšem *die Schwemme* = výčep (poněkud ironicky), takže *švemr* by mohl být i pijan.

**Štechr:** Německy *stechen* = bodat, rýpat, *štechr* = rypák, provokatér, později také „nabíječ“ ve smyslu souložník. V bankovních ústavech první republiky byl *štechr* neboli „pichátko“ klíč, který bylo nutno „pichnót“ do zámku, aby bylo možno otevřít jiným klíčem.

**Durchmon:** Pravděpodobně z *durchčít*, což v plotnáčtině znamenalo ponocovat, probdít celou noc. Pochází z německého *durchwachen* = probdít (*durch* = skrz, *wachen* = bdít).

**Plotec:** Viz odstavec „Plotna“.

### **Štěkat, štekna (pokřikovat, nadávat, hádává žena)**

Alternativně také *ščekat* a *ščekna*. Na počátku bylo staré moravské *ščekýnat* = škaredě křičet a platilo to jak pro člověka, tak pro psy. *Ščekula* se říkalo hádavé ženě. Inspirací zde bylo též německé *bellen* znamenající současně štěkat (hafat) i nadávat, v hovorové řeči i silně kašlat.

Podrobnosti o spojení *naštěkat do bódy* najdete v odstavcích „Naprskat“ a „Šašek v manéži“. A tak jen připomenu dvě rčení: Když po někom či po něčem *ani čokl neščekně*, je to lhostejné



nebo zapomenuté, a pokud se něco semele *než by čokl ščěkl*, stane se to rychle či za velmi krátkou dobu.

### **Štekl (podpatek, špalík)**

Německy *der Stöckel* = špalík, *der Gehstöckel* = podpatek, doslova špalík na chození, *die Stöckelshuhe* = boty na vysokých podpatcích, rakousky *stöckeln* však dnes znamená provozovat nordic walking, tedy chůzi s holemi. V hantýrce *štekl* je především podpatek, přeneseně i bota s vyšším podpatkem, ale také kolík, západka či zarážka. *Štekle dvópatráky* = boty s velmi vysokým podpatkem, *kaufla si novodur štekle* = koupila si nové boty s vysokým podpatkem, lodičky, *štekl na futra* = zarážka na dveře, *cuc na šteklu* = lízátko, nanuk. Nepletěte si prosím toto slovo s výrazem *štykl* = kousek (viz odstavec „Štykl“).

### **\*Štelář (policový stojan)**

Rakousky *di Stelage* = regál stojící na zemi, pochází z německého slova *stellen* = postavit, uložit, umístit. Ve starší češtině *šteláž* (ženského rodu!) = policový regál, otevřený, bez dvířek či stěn, na Moravě *štelář*, většinou v mužském rodě. Podobný výraz mají také ve slovenštině (*šteláž*), v maďarštině (*stelázs*), v polštině (*stelaz*) i v ruštině (*steláž*).

Moravský *štelář* se dělí na *fochy*, tedy na přihrádky či patra. *Pichni ty lampy zrzky do štelára* = ulož ty lahve piva do policové stěny, *vytahl ze štelára oltovó bichlu* = vytáhl z policové knihovny starou knížku.

### **Štelcna (postava, kostra)**

Pochází z německého *die Gestalt* = postava, původní tvar byl *geštalcna*, později zkráceno na *štalcna*. Pod vlivem německého *die Stelle* = osoba v právnické mluvě a *die Stelze* = podpěra změněno na *štelcna*. Znamená současně postavu i kostru, což je podpěrné „zařízení“ postavy.

Tetka Picmánková vidí podobnou situaci v rakouštině, kde *s Stelzbein* = dřevěná noha, přeneseně pak i člověk s dřevěnou nohou. Příklad: *Štelcnu měla komplet špicovó* = měla krásnou celou postavu.

### **Štelovat (připravovat, seřizovat)**

Německé *die Stellung* znamená kromě jiného i nastavení a seřízení, *stellen* = postavit, nastavit, uložit úkoly, nařídít hodiny. *Štelovat* = připravovat, seřizovat, upravovat, ladit, *štelovat se* = chystat se, připravovat se. *Naštelovat raky* = seřídít hodiny, *rozštelovaná kystna* = rozladěná televize, *poštelovaná karizona* = seřízený nebo také vylepšený automobil, *štelovat šméčko* = připravovat podraz, *štelovat si dubový pyžamo* = být na umřítí, připravovat se na smrt.

### **Štelung, štelunk (postava, držení těla)**

Plotňácký výraz. Německy *die Stellung* kromě řady jiných významů (nastavení, seřízení) znamená také stoj, postoj či držení těla. *Ta koc má špicové štelung* = to děvče má skvělé držení těla, postavu. Podrobnosti o výrazu *kurvaštelung* naleznete v „Zajímavostech na závěr“ v odstavci „Eufemisny“.

### Štempl skleněné (razítko za flašku)

*Skleněné štempl* (glásštempl) na žádost či listinu dostaneme v případě, že se úředník z jakéhokoli důvodu zdráhá na nějakou listinu *prdnót gumové štempl*, ale dá se zlomit *podmázkó* neboli *pozorným*, *snažným* či *všimným* ve formě lahve s alkoholickým nápojem. Viz odstavec „Mazat“.

Slovo *štempl* pak pochází z německého *der Stempel* = razítko a *stempeln* = razítkovat. *Máznót štempl* = orazítkovat, *mám na to štempl* = mám na to papíry, povolení. Zaregistroval jsem také výrazy *štemplica* = tzv. razítkovací poduška, *štemplmen* = úředník a dokonce i *štemplář* neboli *rajtr kulatýho štemplu* = úředník libující si v razítkování, tzv. rytíř kulatého razítka.

### Štencl (penis)

Kde asi Štatlaři přišli na toto slovo? Z našeho *štangla* či z německého *die Staken* = tyč, bidlo, sochor? Tomu by odpovídal velký penis. Nebo z německého *der Stengel* = lodyha, stonek, stéblo? Tomu by odpovídal malý penis. Tetka Picmánková ovšem připomíná, že ve staré češtině měli slovo *scenec* = štěně, které na východě Moravy pozměnili na *štence*. Že by to byl úd jako štěně či od štěněte?

Odpověď nalezneme v rakouském argotu, kde *da Stenz* (ve vídenštině *Gstänz*) = hůl, vycházková hůl i penis, prostě klacek.

Příklady: *krpaté štencl* = malý penis, *vytasil na ňu štencla* = vytáhl na ní penis, *štencl s lišejníkem* = penis s vyrážkou či ekzémem.

### Štendr (stožár, stojan)

Německy *der Ständer* = sloup, stojan, *die Ständerstütze* = stožár, přičemž *die Stütze* (čti štytce) = nosník. V hantýrce *štendr na kecfógla* = stojan na mikrofon, *štendr s anténó* = vysílací věž, *čučštendr* = rozhledna, *hodit štendra* = stát někde, postávat (jako sloup). Podobně postává v Rakousku *da Kappelständer* = policista řídící dopravu, doslova stojan na čepici (*di Kappel* resp. *di Kapperl* = čepice kšiltovka).

### Štengrovat (provokovat, zlobit)

Německy *der Stänker* (čti štenkr) = šťoural, rýpal, hašteřivec. Hantýrka má pro takového člověka označení *štengr* nebo *štengrbacil*, kde *bacil* neznamena něco od *bácnutí* (bouchnutí), ale je to nebezpečný choroboplodný zárodek. Zobecněným významem slova *štengrbacil* je pak odpůrce či protivník. *Štengrovačka*, *štengr* = provokace, *kaltna štengruje* = zima otravuje, *bauchec štengruje* = břicho zlobí, bolí. Na rozdíl od německých výrazů, mají ty naše také pozitivní významy, Takže *štengrovat* či *vyštengrovat* může pode kontextu znamenat také povzbudit či přemluvit.

### Štěrchat (hrkat, chrastit, třást)

Zde se jedná o staré moravské slovo, které má i tvary *štěrkat* či *ščerchat*. Je to takzvané slovo zvukomalebné, které v sobě obsahuje zvuk samotný (hrkat, chrastit) i jeho původ (třesení či třepání něčím). Od něj jsou odvozena slova *ščerka* (polsky *szczerka*) = šterk, to podle zvuku, který vydává, jdeme-li přes něj, a *ščerkovica* = písečná půda s oblázky.

### Štětka, kurva (prostitutka)

Chodila-li dívka *na holandu*, znamenalo to s holým zadkem i předkem. A protože před sto lety nebylo ještě v módě intimní holení, bylo jí snadno vidět i intimní ochlupení. Lidově řečeno *štětiny*, od čehož bylo odvozeno i označení majitelky.

Tetka Picmánková zde vidí spíše spojitost s německým *die Bürste* = štětka a *bürsten* = kartáčovat, v německém argotu ovšem mít pohlavní styk.

Daleko známější je jiné označení štětky, a to kurva. Lingvistici je odvozují buď z německého *die Hure*, anebo ze staročeského *kur* = běhavý pták (z lat. *curro* = běhat). *Kuroptva* byla samička tohoto ptáka, tedy běhna. A pokud některá žena běhala od mužského k mužskému, vysloužila si nejen označení běhna, ale přeneseně také *kuroptva*. Na často používaných slovech zapracuje jazyková ekonomie, a tak se postupem času z *kuroptvy* stala *kurva*.

Další vysvětlení vychází německého *die Kurve* = křivka, křivá čára či zatáčka. Dotyčná prostě někam zatáčí, neboli zahýbá. Možná ze správné cesty životem. Tetka Picmánková však říká, že toto odvození je chybné. Ale souzvučnost těchto slov přispěla k jemnému rozlišení významů. *Kurva* není totiž jen prostitutka, ale současně i ženská křivá, latinsky *anima curva* = pokřivená duše. *Štětka* je profese, *kurva* je současně i povaha. Bohužel v dnešní uspěchané době již nemáme čas pamatovat si či dokonce v řeči rozlišovat takovéto jemné významové odstíny.

### Štípnót, ščípnót (ukrást)

Jedná se o velmi starý argotický výraz. Mohli bysme uvažovat o jazykové hře ukrást kus něčeho dělitelného = *uštípnout* či *odštípnout* a ukrýt to. Lze tu předpokládat inspiraci v rakouském *abstauben*, které znamená kromě ukrást také odvěsit, odpojit, či sejmut. Nebo také v anglickém *pinch* znamenajícím jak uštípnout tak ukrást či sebrat.

Tetka Picmánková dává *štípnutí* do souvislosti s takzvanou *vidličkou* (někdy též *vidla* či *vidlmajer*), což je způsob krádeže dvěma prstama, pomocí nichž vytáhneme z kapsy např. peněženku. Výraz je odvozen od slova vidlička, ovšem nikoli ta jídelní, ale např. vidlička na uložení udice či na chytání hadů, tedy dřevěná či kovová tyčka zakončená tvarem Y.

### \*Štof (textílie, látka, materiál)

V němčině *der Stoff* = tkanina, textílie, ale také hmota či materiál. V plotnáčtině *zgrajfl několik štofů* = sebral několik kusů „hader“, přeneseně *fóká mně pod štof* = fouká mi pod hadr, míněno pod sukni, *kindrštof* = sperma (materiál na děti). V novější době se setkáme občas též s obecnějšími významy, např. *old štof* = dobrý materiál (nemusí to být za všech okolností textil) nebo *gégňštof* = protilátky. Zaregistroval jsem i *talcl, kýbl ufachčené z kunstštofu* = plastový kbelík, talíř, neboť *der Kunststoff* = plasisická hmota či igelit.

### Štokrle, štokrdle (stolička)

Správná *štokrle* či *štokrla* má výšku židle, čtyři nohy, otevírací horní víko a pod nám úložný prostor. Německy *der Stock* znamená kromě jiného i pařez. Zdrobnělé *das Stokerl* pak pařízek, malý pařez, na kterém se pohodlně sedělo. Původně byly totiž *štokrlata* malé kulaté stoličky. Toto pojmenování se časem ujalo pro všechny druhy židlí bez opěradel. A to nejen

u nás, ale i v němčině a rakouštině. *Borec vyhópl na štokrlu a čenžnul edizonku* = muž vylezl na stoličku a vyměnil žárovku.

### **Štógl, štógr (tisíc)**

Tisícovce se říká v hantýrce také *tyč* a *klacek*. Viz odstavec „Tágo“. *Koštuje to deset tyček (klacků)* = stojí to deset tisíc. Klacek a zejména větší kůl (například v palisádě) se řeklo ve staré moravštině *stog* nebo *štog*. Jeho typickým představitelem byl vysoký kůl, okolo kterého se vršilo neboli stohovalo na polích seno. Toto slovo převzala i hantýrka a dodala mu své koncovky *-l* a *-r*, a tak vznikla slova *štógr* a *štógl*. Tím se ovšem tato slova ztratila původní význam kůl a přiřadila se k *tyči* a *klacku* ve významu tisíc.

### **Štolverk (tvrdý předmět)**

První co se nabízí je německé slovo *das Stahlwerk* = ocelárna. Ale uznejte, tvrdý jako ocelárna, to zní přinejmenším divně. *Das Werk* je také výtvar, takže tvrdý jako něco z oceli, jako ocelový výtvar? To zní sice lépe, ale není to v tomto případě ono.

Počátkem 20. století uvedli němečtí cukráři bratři Stollwerckové (čti Štolverkové), na trh tvrdé karamely, které jejich firmu proslavily. U nás byly jejich tvrdé cucací špalky dost oblíbené.

A ujalo se fráze *tvrdé jak štolverky*, později již jen *jak štolverk*. A časem se to rozšířilo na *zmrzlé jak štolverk* či *natvrdlé jak štolverk*, *tuhé jak štolverk* (hluboce spící nebo mrtvý) či *lízle* nebo *vožralé jak štolverk* (opilý do nemoty).

V plotnáčtině označovalo slovo *štolverk* také cihlu, takže *házet štolverky u mauráků* znamenalo podávat cihly zedníkům.

### **Štond, byt štond (být schopen)**

Pochází u německého *imstande sein* = moci, být schopen. *Něsu štond* = nejsem schopen. Občas se používá varianta *byt štonc*. V hovorové češtině se *byt štond* (*neco ufachčit*) přetransformovalo v „být s to“ (něco udělat).

### **Štont (stání, stanoviště, místo)**

Pochází z německého vícevýznamového slova *der Stand* = místo, stání, stanoviště, stánek. Naše hantýrka si doplnila význam pořadí. *Štont na parkále* = parkovací místo, *štont na hajtry* = místo pro ustájení koně, *štont na fišle* = místo pro chytání ryb, *štont na Zelňáku* = stánek na zelném trhu, *taxištont* = stanoviště taxi, *prvé a druhé štont* = první a druhé místo či pořadí (např. v soutěži).

Pozor však. Německy *der Ständer* = stojan. V motorkářském slangu *hodit burglu na štand* = dát, postavit motorku na stojan.

### **Štorc, naštorc (napříč, na stojato)**

Z německého *stürzen* = překlomit, povalit a rakouského *di Sturz* = vzpěra. *Kystna na štorc* = krabice na výšku, *haxny štorcem*, *na štorc* = zkřížené nohy.

### **Štos, štosovat (hromada, klást na sebe, hromadit se, pošťuchovat)**

Německy *der Stoß* = halda, hromada, urovnaný sloupec krabic, řeziva, materiálu, papírů, plechů a jiných plochých předmětů, *ausstoßen* = stohovat, skládat na hromadu. V hantýrce *štos holcny* = hromada dřeva, *štos bankocetlí* = hromada bankovek, *štos talclů* = hromada talířů. Odvozené přídavné jméno je *štosovat* = vrstvit, klást na sebe, ale i za sebe. *Štosovat talcle* = klást na sebe (vrstvit) talíře, *vágny se štosujó* = auta se řadí za sebe (v zácpě), přeneseně *štosovat love* = hromadit peníze.

Německé *stoßen* = šťouchat, trkat, nakopat. Odtud pochází *štosovat se* = pošťuchovat se a přeneseně též předhánět se. *Fanóš se štosuje s Žankem* = Franta se s Janem pošťuchují, předhání, přeneseně i soutěží.

Druhý význam slova *štosovat* souvisí se zvracením, někdy jen s říhnutím. *Chálka se ve mě štosuje* = jídlo vyvolává nucení zvracet nebo méně často je mi na říhnutí, *po glgačce se mně štosuje pajšl* = po pitce je mně na zvracení. V řemeslném slangu pak *štosovat*, *voštosovat* = srovnat plochy a hrany dřevěné desky na srovnávače (hoblovce) do pravého úhlu tak, aby jejich boky k sobě těsně „lícovaly“. V zednické hantýrce *štosování* = urovnání vnější vrstvy omítky.

### **Štráda, tráda, štrádovat (cesta, silnice)**

Latinsky *via stráta* = cesta dlážděná (po které se dobře jde), italsky *strada* = silnice, od toho máme slovo autostráda. Rakousky *stradefahren* = toulat se po cestách. V hantýrce *štráda* či *tráda* = cesta, *štráda fajnová* = silnice bez výmolů, *štrádovat*, *trádovat* = jet, jít či pochodovat po cestě, zpravidla svižně. Přenesený význam je nabírat kurz, směřovat k něčemu, *štrádovat ke gólce* = směřovat ke svatbě.

### **Štráf, štráfovat (proužek, potulovat se, pokutovat)**

Německy *der Streif* = pruh, od toho máme *štráfovaný* = pruhovaný a *štráfek* = proužek nebo také řádek. V přeneseném slova smyslu *štráf brzdy* = krajíc chleba, *štráfek čokošky* = pásek čokolády, *štráf vod pryglu na gébišu* = modrý pruh od klacku na zadku.

*Štráfek*, doslova pásek, bylo také brněnské označení následníků subkutury *potápek* neboli *potyšů* (viz odstavec „Potyši“).

Německy *streifen* = bloudit, to hantýrka převzala jako *štráfovat* = potulovat se, bloudit křížem krážem. Německy *die Strafe* = pokuta, trest, *strafen* = pokutovat či uložit trest. Odsud pochází výraz *štráf* ve významu zápis o dopravním přestupku.

Občas zaslechneme též spojení *žádné štráfy* = žádné drahoty či zdržování. Domnívám se sice, že to vzniklo z neznalosti a že správně je *žádné štráchy*, ale musíme to akceptovat. I takový je vývoj jazyka. Viz odstavec "Štráchy".

### **Štrachat se (loudat se)**

První význam bývá odvozovaný z německého *streichen* = potloukat se, pohybovat se po něčem. *Doštrachat se* = přiloudat se, *přištrachat se* = přijet, *vyštrachat se někam* = vyjít, vyjet nebo vylézt s obtížema někam nahoru. *Doštrachal se horajn ke kirchně* = pomalu došel nahoru ke kostelu. Viz též odstavec „Vyštrachat“.



### **Štráchy (drahoty, průtahy, zdržování)**

Spíše okolobrněnské slovo, které pochází pravděpodobně z německého *der Streich* = taškařice, žert, ale také rána či úder. Na Moravě došlo k mírnému posunu významu. Příklady: *Nefachči štráchy a vyval to* = nezdržuj (nedělej průtahy) a prozrad' to, *nefachčím žádný štráchy s kuchčením* = nedělám žádné drahoty (potíže) s vařením.

### **\*Štrajch (večerka)**

Plotňácký výraz. Německy *der Zapfenstreich* = čepobití, přičemž *der Zapfen* = špunt, zátka, *der Streich* = úder. Původně se jednalo o zaražení zátky do sudu piva jako znamení ukončení prodeje piva. Tento „obřad“ přejala armáda a později též skauti pod názvem čepobití. V tomto případě se jedná o signál trubkou vyzývající k nočnímu klidu. *Bylo po štrajchu u kanonýrů* = bylo po večerce u dělostřelců, *v kindošlágru vodtróbili štrajch* = v dětském táboře odtroubili večerku.

### **Štramák, štramanda (hezký muž, hezká žena)**

S největší pravděpodobností je to odvozeno od německého *ein strammer Mann* a *ein strammes Mädel*, což znamená švarný (= prostý nešvarů), fešný, šikovný, vzpřímený muž respektive děvče. Některým ženám se tento výraz nelíbí, protože v něm slyší slovo *manda* = obézní žena. *Nabrnl si štramandu z hokny* = sbalil hezkou ženskou z práce.

### **\*Štraifung, štraifec (razie, kontrola, zátah)**

Plotňácký výraz. Německy *die Streifung* = pochůzka, obchůzka, razie, tedy policejní, akce, při níž je zadrženo nebo zatčeno vícero osob najednou. *Sbalili mě při štraifungu na roli* = zadrželi mne při razii na nádraží.

### **Štranek (silný provaz)**

Německy provaz = *der Strang*. V plotňáctině *strangl* = řetěz. *Vléct na štranku* = táhnout na provaze, *přimašlit šíf štrankem* = uvázat loď silným provazem. Tlustší než štranek je *lano* (ve staré němčině *lanne* = řetěz), tenší než štranek jsou *špagát* neboli *špagyš* (z něm. *der Spagat*) a *šňůra* (z něm. *die Schnur*).

### **Štrapáca (námaha, trmácení se, svízele)**

Německy *die Strapaze* = lopota, námaha, útrapy a trmácení se, italsky *strapazzo* = dřina, trápení a špatné zacházení. *Špenátský štrapáce* = útrapy vojenské služby, *nezapsal sem žádný štrapáce* = neměl jsem problémy, vše proběhlo bez potíží.

Tetka Picmánková ovšem razí výklad, který říká, že *strapazzo* je jazykovou leností zkrácené italské *stradapazzo*, kde *strada* = cesta a *pazzo* = šílený. Tedy *štrapáca* je doslova šílená cesta.

### **\*Štráspudl (pes kříženec)**

Jinak řečeno *pouliční směska*. Jedná se o zkomolené německé *das strasse Pudl* = (po)uliční pudlík. S chlupatým psím plemenem „pudl“ ovšem nemá nic společného, myslí se tím bezpapírový psí kříženec. *Blafal na mě náké štráspudl* = štěkal na mně nějaký pouliční pes.

### Štréchle, štrýby (zápalky)

Stará plotňácká slova. *Štréchle* pochází z německého *das Streichholz* = zápalky, slovo je složené z *streichen* = škrtnout + *das Holz* = dřevo. *Štrýby* jsou zkomolené hovorové *die Streichbäumchen* = škrtačí stromečky, neboť *das Bäumchen* je zdrobnělinou od *der Baum* = strom. *Štréchnót štrýbó* = škrtnout zápalkou.

### Štréchnót (zavadit, škrtnout, souložit)

Německy *streichen* = škrtnout, třít (se), pářet se. Hantýrka převzala všechny tyto významy a další doplnila. *Štréchnót vo něco* = otřít se o něco, zavadit, jemně do toho strčit nebo jemně zakopnout, *štréchanec* = odřenina, šrám, *štréchnót včelkó, hilznó* (*die Hülse* = nábojnice) = postřelit, okrajově zasáhnout, *mě z teho štréchno* = mě z toho klepne, trefí mě z toho šlak (srdeční mrtvice), *štréchnót se štatlem, valdnó* = projít se městem, lesem, *štréchnót si s borcem* = zasouložit si, *štrych* = soulož.

Odsud pochází úsloví *ani si neštréchl* = ani si neškrtl, tedy vypadl ze hry, byl zbaven možnosti něco dělat nebo v něčem pokračovat. Nebo si nezasouložil. Puritáni ovšem hledají původ tohoto úsloví u cenzorů. Když byl novinový článek dobře napsán, nebylo z něj co vyškrtávat a cenzor mohl (smutně) říct, že tentokrát *si ani neštréchl*, tedy neškrtl.

### Štreka (cesta, železniční trať, dráha, ulice, vzdálenost, chodba)

Německé slovo *die Strecke* zahrnuje všechny uvedené významy. Takže jen několik příkladů: *dlóhá štreka* = dlouhá cesta, velká vzdálenost, *povalíš tóto štrekó* = půjdeš touto cestou, *štreka koštuje pětku kiláků* = vzdálenost je 10 km, *štreka sviští aus / do* = cesta vede z / do, *štrekopis* = cestopis.

### Štroncna (byt, slamník, nehezka žena, prostitutka)

Německy *das Stroh* = sláma nebo došek, *die Strohhütte* (čti štró-hyte) = slaměná bouda, ve vězeňském argotu *štroncna* = cela, v plotňáctině *ve štroncnu* = v bytě.

Se slámou souvisí i naše výrazy *štrozna, štronzna* či *strožok* = slamník, německy *der Strohsack* (*das Stroh* = sláma, *der Sack* = pytel, žok). *Štroncna*, původně zřejmě *štronzna*, byla tedy původně „pracovnice na slamníku“. Tetka Picmánková někde vyšťourala, že i ve vídeňštině *di Stranzen* = nehezka žena, prostitutka.

### Štrúdl (závin, řada)

Je odvozeno z německého *der Strudel* = vír, závin, *strudeln* = vyvěrat. Klasický závin má spirálovitý tvar. *Štrúdl bab u kasy* neboli frontu žen u pokladny si můžeme představit tak, že ona fronta vyvěrá (vychází) z té pokladny. To však nezní věrohodně.

V rakouštině mají ještě slovo *s Rudel* = houf, hejno, zástup. Slova *štrúdl* a *rúdl* znějí při nedbalém vyslovování skoro stejně. Jako příklad použití uvedeme *štrúdl vágnů* = řada, fronta aut.

### Štrycák, štrycna (městský frajer, frajerka)

Udává se věkové rozpětí štrycáků 15-20+ let. Menším děckám se říkalo někdy *šráci* (rak. *da Schratz* = děčko, *facek*), *fakani*, *šušni* či *sráči*. Existují dvě hypotézy o vzniku tohoto slova:

Oficiální rakouská říká, že *štrycák* neboli *Strizzi* byl původně výraz pro bavorského či rakouského pasáka prostitutek. Později pro pouličního flákače, povaleče či vagabunda. Toto slovo odvozují sami Rakušané od českého výrazu *strýc* nebo *strýček*. Později došlo k rozšíření významu na mladého pobudu, uličníka, tuláka a nepoctivého mladíka, v lepším případě na městského frajírka či roztomilého všiváka. Proslýchá se, že v Jižním Tyrolsku, které je dnes součástí Itálie, takto posměšně označují všechny Rakušáky.

Druhá hypotéza vychází z německého *der Striezel* = floutek, uličník, syčák, ale také bochník a podlouhlá houska (veka). Odsud pochází náš výraz *štrycla* chleba. *Štrycák*, rakousky *Strizzi*, je tedy floutek, uličník či syčák se *štryclí* (tj. velkým penisem) v rozkroku. A jsme opět v oblasti erotiky u sexuálně zdatného městského frajírka či roztomilého všiváka.

*Štrycna* je pak frajerka ve výše uvedeném slova smyslu, sexuálně vyzývavá, trochu do větru, ale ne nutně prostitutka. Pozor však, tato frajerka se nesmí zaměňovat s moravským výrazem *frajárka* = přítelkyně, nevěsta. Na Slovensku by řekli *galánka*.

Občas se setkáme i s významem *štrycna* = bochník, zde se jedná o zkomolené slovo *štrycla*.

### **Štrycla (bochník, hlava)**

Rakousky *da Striezel* = bochník chleba. V hantýrce se tento význam na základě podobnosti přenesl i na hlavu. *Kaufl dvě štrycle brzdy* = koupil dva bochníky chleba, *štrycla mně to nebere* = nechápu, nerozumím, *naklavíruju stařce do štrycle nákové storku* = vymluvím se, doslova namluvím manželce do hlavy nějaký příběh.

### **Štrykovat, štrykla (plést, pletýnka)**

Německy *stricken* = plést, ale také vázat. *Štrykovat ponágle* = plést ponožky, *štryknódla* = jehlice na pletení, *štrykla* = pletená houska, pletýnka, *uštrykovat kindoša* = udělat si dítě, *přištrykovat čokla k baumálu* = uvázat psa ke stromu. Ale! *Štrykovat čapama* = plést, plantat nohama, *štrykovat na domanín* = potácet se k domovu. A na závěr perlička: *uštrykovat bódu* = zosnovat podraz, uplést nějaké pletichy. Viz odstavec „Bóda“.

### **Štuc (návlek, pívň věžák, ručnice)**

*Štuc*, *štucl*, *štucel*, *štuclík* byl za starých časů rukávník, kožešinový tunýlek na zahřátí rukou. V novější době je to návlek neboli podkolenka bez chodidlové části, *štuclík* též nátepníček. Německy *der Stutzen* = nátrubek, návlek, podkolenka.

Druhý význam slova *štuc* někdy též *štucák* = štíhlá lehká sklenice na pivo bez ucha (tzv. věžák) pochází z rakouštiny, kde *da Stutzen* = půllitrová sklenice.

Pro úplnost dodávám, že *štuc* nebo též *štucna* (něm. *der Stutz*, rak. *der Stutzen*) může být též střelná zbraň a to krátká kulovnice a také šťouchnutí, postrčení či rána do zad či do boku. To poslední je odvozeno na východní Moravě jazykovou hrou ze slova šťouch: šťouch → šťúch → štúc.

### **Štucovat, voštucovat (stříhat, ostříhat)**

Německy *stutzen* = zmenšit, krátit, ostříhat, ořezat. Varianty: *voštucnót budku* = ostříhat hlavu, *zaštucovat harizony* = zastříhnout vlasy, *voštucovat až na krupón* = vyholit až na kůži. Přeneseně *voštucovat baumál* = ořezat strom.

### **Štumédla (služebná, uklízečka, pomocnice, pokojská)**

Někdo říká i *štumétla*, protože v tom slyší „metla“. Výraz pochází z německého *das Stubenmädel* (čti štúben-médl), doslova pokojové děvče. Někdy se zkracovalo na *šmudla*. Výraz *šmudlat* znamenal také prát prádlo nekvalitně nebo v malém množství vody. Odsud pochází také přenesený význam neupravené děvče. Vycházelo se zřejmě z toho, že když holka kmitala, byla většinou rozcuchaná, s šátkem nakřivo a podobně. Z tohoto důvodu, když někdo vycházel z bytu, říkalo se mu, aby se podíval do zrcadla a nešel ven jak *nejaká štumédla*. A od maminek pocházela připomínka *co su nejaká tvoja štumédla* = copak jsem tvoje služka.

*Das Stubenmädel* je složeninou z *das Mädel* = děvče a *die Stube* = pokoj, světnice či jizba. Odtud pochází slovo *štúba*, které znamená v mluvě světských světnici nebo pokoj a ve vězeňském argotu také celu.

Někteří ovšem tvrdí, že *štumédla* bylo původně mlčící děvče, neboť německy *stum* = němý. *Štumédla zmákne každó hoknu a nemá blbý žgryndy* = „mlčící děvče“ zvládne každou práci a nemá hloupé řeči.

### **Štumfnót, štumpfnot (udat, žalovat, prozradit)**

Pochází ze staršího německého slangového výrazu *stumpfen* = tupit, nadávat, stěžovat si, *der Stümper* byl původně člověk, který nadával či si stěžoval na kata nebo na rasa. Ras byl za starých časů člověk zabývající se odstraňováním uhynulých zvířat a chytáním potulujících se psů a koček. V řeči světských *štumfovati* = křičet a nadávat a ve staré zlodějské hantýrce také štěkat. *Čokl štumfuje* = pes štěká (a tím nás nechtě prozrazuje). Ve starém argotu bylo slovo *proštumfnót* = (*pro*)zradit známé již od poloviny 19. století.

A abysme měli nad čím přemýšlet, tak v plotňáčtině existovalo sloveso *štumpfnot* (pozor, je tam navíc P) znamenající pošeptat. To se odvozuje z německého *stumm* = němý či neznělý. A jelikož podobně znějící *der Stumpf* = pařez, říká se u nás mlčet jak pařez nebo hluchý jak pařez.

### **\*Štulpny (návlek na nohy bez chodidla)**

Fotbaloví fanoušci tvrdí, že *štulpny* jsou fotbalové podkolenky do kopaček a že tento výraz vznikl přesmyčkou ze slova *štuple*. Tetka Picmánková ovšem s fotbalem nesouhlasí a tvrdí, že *štulpny* pochází z německého *die Stulpe* = náhlenice, manžeta. Zaregistroval jsem také zkomoleninu *štrupny*. *Ke šnekům se štuplama si nahod' štulpny* = ke kopačkám si vezmi náhlenice.

### **\*Štupl (zátka)**

Německy *die Stoppel* = zátka, v rakouštině navíc *da Stoppel* či *da Gstoppel* = malý kluk, což odpovídá našemu špunt. V hantýce *štuplcigr* = vývrtka, doslova vytahovač zátek (*ziehen* = táhnout), *mět štupl mezi kachlama* = mít zátku mezi půlkama, tedy zácpu, *štupe na ovary* = sluchátka „mušlová“, *štupe do ovarů* = sluchátka, která se strkají do uší, *šneky se štuplama* = kopačky. *Štupe* jsou též prsní bradavky, zřejmě pro tvarovou podobnost. *Valil s pěšťama na štuplách* = utíkal s rukama před hrudníkem, tedy rychle. Viz též odstavec „Špunt“.

### Štupovat (zašívát, látat)

Pochází z německého *stopfen* = zašívát, látat, ucpávat a to souvisí s anglickým *stop* = zastavit, ucpat. *Zaštupovat lochnu* = zašít díru, *štupovat fusky* = látat ponožky, *přištupovat* = přišít.

Další významy německého *stopfen* jsou cpát a pěchovat. A tak jsme mohli v Brně uslyšet též povzdech *su v tych džankách fest našťupovaná* = jsem v těch džínách pořádně nacpaná.

### Štunc (poklop, zarážka)

Štunc, německy *der Sturz* neboli *das Sturzglas* je skleněný poklop, pod který se za starých časů se dávaly nejrůznější (pamětihodné) předměty, kterým by vadil prach. Později i pečivo, aby neoschlo, a dnes se tam dávají sýry, hlavně ty aromatické.

V železničářském slangu je *štunc* zarážedlo (taková ocelová „koza“) na kusé (slepé) koleji. *Der Sturz* a tedy i *štunc* je též zarážka, např. u dveří (*Türsturz*) či v okně (*Fenstersturz*). *Mašina zahaltovala štykl vod štuncu* = lokomotiva zastavila kousek od zarážedla.

### \*Šturmovat (spěchat, dobývat)

Německy *der Sturm* = poplach, útok, zteč, ale také bouřka, v rakouštině též nespokojenec, který stále a na vše nadává, *stürmen* (čti štyrmen) = útočit, hnát se, pádit, bouřit. V hantýrce *šturm* = útok, poplach, spěch, *šturmovat* = útočit, dobývat útokem, ale také spěchat s prací či dokončovat práci na poslední chvíli. *Myslivna šturmuje* = mozek pracuje rychle, *fachčit šturm na nekeho* = spěchat, dělat nátlak, *nešturmuj s tym tak* = nespěchej s tím tolik. V šachovém slangu *šturmíř* = útočník, útočný hráč.

### Štyft (něco malého, podlouhlého)

Štyft, štíft někdy i štyftl či šteft = kolík, šroubek, nýtek. Podobně německé slovo *der Stift* znamená kolíček, nýtek, tříška, tužka ba i rtěnka. Zaregistroval jsem též nádherný výraz pro penis, a to *migrénštyft*. Holt *malé, ale šikovné* migrénobijec. Nevím ovšem ani o jednom reálném případě, kdy by to zafungovalo. *Heftneme to štyftem* = spojíme to kolíkem, nýtkem, *štyft na pysky* = rtěnka.

A z technické a automobilové hantýrky: Zde se rozlišuje *štyft* a *šteft*. *Štyft* nebo *štíft* je zajišťovací kolík, *šteft* je zavrtný šroub (tj. bez matice) a obecně i šroub běžný. *Frkač chycené na jednym šteftu* = karburátor připevněný jedním šroubem, *na šaltrpáce se mi zkrumpnul štíft* = na řadící páce mi prasknul (urval se) kolík.

Ještě se zmíním o frázi zpopularizované kdysi Miroslavem Horníčkem, a to *štyft spadl do trýbu*. Tehdy to byla výmluva promítače, když se mu pokazila promítačka. Co je to *štyft* už víme, *trýb* je odvozen z německého *der Trieb* = pohon, hnací zařízení, převod. Tedy něco malého (kolík, šroubek) spadlo do pohonné jednotky a vše se zastavilo. Přenesený význam: konec, šmitec, padla klec.

### Štych, štychovat, štychat (steh, spěchat, soutěžit)

Jako první se podíváme na spojení *nechat ve štychu* = nechat v nesnázích. Pochází z německého *im Stiche haben*, které odpovídá našemu vybodnout se na někoho. Původ tohoto rčení však musíme nechat na německých expertech. Německy totiž *der Stich* znamená



bodnutí, steh, *sticheln* pak stehovat, šít, píchat, ale také dobírat si, popichovat a rýpat. Rakousky *vorstechen* = dělat díry v zemi.

Na Hané to převzali jako *štychovat se* = soutěžit, závodit, což je jakási vyšší forma popichování se. Jazykovou hrou vznikly další významy: *štychovat (se)* → *soutěžit* → *předhánět se* → *běžet* → *spěchat* a tak podobně. *Borci štychovali kaňóra* = muži honili kance, *pogólková štychovačka* = manželské dohadování, doslova soutěžení. Od toho jsou odvozeny ještě slova *naštychovat nekam* = přijít, dostavit se, nastoupit (do autobusu), a *přeštychovat* = předčít, být lepší.

Další význam slova *der Stich* = pach. Odsud pochází výraz *štychlé* = načichlý, smrdící či vonící. Např. *byt štychlé (cvíblem)* = načichlý (cibulí) nebo okořeněný cibulí. Další význam slova *der Stich* = rytí. A tak zahrádkáři běžně ryjí *na jeden štych* = na hloubku jednoho rýče, ala jámu mohou vykopat třeba *na štyry štychy* = do hloubky čtyř rýčů.

Kdo viděl u krejčího nastehovaný základ nějakého oděvu, ví, že se jedná o řadu oddělených stehů vypadajících obrazně řečeno jako řada pomlček, které můžeme očíslovat. *První štych*, *druhý štych* (tedy steh) a tak dále. Takto se došlo k významu *byt na štychu* = být v pořadí, být na řadě a samotný *štych* = číslo v tom pořadí.

A protože se na Moravě říká číslo také provedené soulož (lupli sme si dvě čísla), dostáváme přenesený význam *štych* = číslo v sexu. Podporuje to další význam slova *der Stich* a *sticheln*, a to píchnutí a píchat. Z tohoto důvodu se občas slova *štych* = číslo a *štrych* = soulož (původně však pochůzka prostitutek) zaměňují. V nabídce nevěstinců před sto lety se dočteme: *štych vobyčejné* = misionářské číslo (poloha), *štych zezadu* = číslo „zezadu“.

V nedaleké rakouštině totiž podobné slovo *da Strich* znamená soulož, *di Strichkatze* = souložnice či prostitutka a *da Strichbube* souložník či prostitut. Z tohoto důvodu dochází k občasným nepřesnostem a záměnám těchto termínů.

### Štykl (kousek)

Německy *das Stück* = kus, *das Stückchen* = kousek, rakousky *s Stikl* = kus, kousek. *Štykl štreky* = nedaleko, *štykl bacócha* = kousek koláče, *štykl štatlu* = část města, čtvrt.

### Štylko, štylky (postava, nohy)

Německy *der Stiel* = násada, topůrko, rukojeť, stonek, lodyha, řapík u listu. Slovem štylko se původně označovala dřevená násada na šroubovák, na lopatu a podobné nářadí, v okolobrněštině i dřívko na nanuk, stonek, lodyha, stopka sklenice či stopka u jablka. V hantýrce je *štylko* nebo také *štylek* rukojeť neboli násada na malé nářadí, jako jsou pilníky a šroubováky, a *štylo* násada na velké nářadí, jako jsou krumpáč či rýč.

V přeneseném významu je to „násada“ na lidskou hlavu, tedy tělo. *Betálný štylko* nebo *pecka štylko* = hezká postava, *má štylko 170 centáků* = měří 170 cm. *Štylky* jsou také nohy, to je ale kříženec mezi slovy *štylka* (násady) a *špilky* (špejle).

### Štymovat (padnout, shodovat se, ladit, chystat se)

Německy *stimmen* znamená ladit, vyladit, souhlasit a shodovat, *abstimmen* pak srovnat, uvést v souhlas a *vorbestimmen* předurčit. Takže *mantl mě štymuje* = kabát mně sedí, sluší, *to mně*

*neštymuje* = to se mně nezdá, nesouhlasí, *seštymovat* = dát dohromady, sladit, *seštymování* *brnkálisti* = sladění kytaristé, *štymovat se k něčemu* = chystat se, připravovat se na něco, *štymovat se do štatlu* = chystat se do města, doslova ladit se na cestu do města. Setkal jsem se i se zkráceninou *tady (je) neco nešt* = *tady něco neštymuje* = *tady něco „nesedí“*.

### **Štyngčit (páchnout, zavánět)**

Pochází z německého *stinken* = zapáchat, smrdět. Hantýrka pracuje často i s přeneseným významem zavání. Takže *štyngčí to čurnó* = zavání to legrací, *štyngčí to levotó* = zavání to problémama, potížema, *štyngčí to zubató* = zavání to smrtí, je to velice nebezpečné, *štyngec z vágnu* = výfukové plyny, *betálné štyngec* = vůně.

### **Štýr, byt štýr (bez peněz)**

Plotňácké slovo. Vyjdeme ze starého moravského slova *štířit* = šklebit se na něco či na někoho, cenit zuby a vyjadřovat (tím) nevoli. Odsud pochází rčení *byt ve štíru s někým* = být ve sváru, ve stavu, kdy na sebe oba cení zuby. Podobně *byt na štíru s něčím* = dělat něco nerad, šklebit se při tom. Můžeme být však *na štíru* či *ve štíru* i s penězi?

Tetka Picmánková tvrdí, že ne. A říká, že rakousky *stier sein* = být bez peněz, ve finanční tísní či zbankrotovat. A doplňuje, že ten, komu se to podaří, je *da Stier* = vůl.

Časté je odvození úsloví *byt na štíru s někým*, tedy v nevůli, od konfliktního astrologického znamení štíra. Někdy dokonce od reálného štíra, tedy hmyzu s jedovatým bodcem, kterému je radno se vyhnout. Na severní Moravě však slova *ščúr* a *ščur* označují nejen štíra, ale i krysu či potkana, a často i člověka „krysích“ vlastností. Polsky *szczur* = krysa. Takže je zde jakási pravděpodobnost, že skrze pořekadlo „být chudý jako ščúr“, tedy jako kostelní myš, bysme se mohli dostat k „byt jak ščúr“, z toho „byt ščúr“ a nakonec *byt štýr*.

### **Šubina, šubrtka (lůno)**

Tyto plotňácké výrazy mají původ v německém *der Schub* = vsunutí, vstrčení. V hovorové rakouštině *schubern* = souložit. Slovo nezůstalo zcela zapomenuto, v současné pejskařské mluvě jsem zaregistroval výraz *šubrdění* = psí páření neboli krytí.

### **Šudlat a šudlit (čistit, kutit, třít, barvit)**

Německy *der Sudler* = špatný pracovník, břídil, kaňhal a mazal, *sudlen* = nedbale pracovat, znečistit, zamazat. V hantýrce *šudlit* i *šudlat* = špatně pracovat, dělat něco provizorně na koleně, kutit, fušovat, ale také natírat, roztírat, potírat. *Vošudlit* či *vošudlat* = přetřít, přeleštit, zlehka očistit a *šudlit kolký* či *zašudlit kolkama* = mnout si ruce.

### **Šufle, šufleta (zásuvka, přezůvky, boty)**

Šufle, variantně *šuple* je v první řadě šuplík, německy *die Schublade*, přičemž *der Schub* = posunutí, šoupnutí a *die Lade* = schránka, přihrádka. *Zaparkovat něco do šuple* = dát, uklidit do šuplíku.

Dále *šufle* = *bota*, *šufleta* = *boty*. Pochází též z německého *der Schub* = posunutí, šoupnutí. Původně to byly nazouváky, do kterých se noha jen šupla (slova *šufle* a *cukle* jsou si podobná, viz odstavec „Cukle“), později se však spíše z neznalosti posunul význam též na polobotky

i další druhy botů. *Namatlat šuflata viksem* = nakrémovat boty, *zacasnit šuflatama* = zatřepat botama (nohama) = zemřít. Přeneseně *šuflata* = obutí a myslí se tím také obutí automobilů a motocyklů, tedy pneumatiky. *Galuskový šuflata* = galusky.

V plotňáčtině znamenala slova *šufle* a *šuple* také lůno (*jedná se opět o* vsunutí či vstrčení, rakousky *schubern* = souložit) a přeneseně i celou dívku či ženu. Podobná jsou slova *šubina* a *šubrtka*, viz odstavec „Šubina“.

V soudobém neohantecu se lze setkat též s významem spodní čelist. Německy *die Kinnlade* = čelist, *das Kinn* = brada, *die Lade* = zásuvka, tedy doslova bradový šuplík. *Vysazený šufle* = vystrčená brada.

### **Šukat, mrdat (souložit)**

Slovo *šukat* pochází z německého *zuchen* = kmitat, cukat, nebo také *schucken* = pohybovat sem a tam. Šukat znamenalo v souladu s německým vzorem pohybovat se sem a tam, popřípadě přitom dělat i drobné práce. V polštině má toto sloveso tvar *szukać* a znamená hledat a šťouchat. A tak babička Boženy Němcové *šukala* po světlici a její vnuci *šukali* kuličky do důlku. Ve dvacátém století se význam tohoto slova zúžil na pohyby sem a tam při souloži. V Brně a okolí se můžeme setkat s nejrůznějšíma odvozeninami jako například *šukplac* nebo *šukenplac* = místo k souloži, *šukéma* = kamarád na sex či *šukblok* = záznamník sexuálních aktivit. V řemeslném slangu doposud existuje pilka *šukalka* či *šukačka*. Jedná se o přímočarou pilku určenou k vyřezávání nejrůznějších tvarů.

Se slovem *šukat* souvisí i výraz *pošuk*, který si dnes spojujeme s bláznem či duševně nemocným. Původně to byl člověk zmatený, zbrklý (co rychleji dělá než myslí), zbytečně pobíhající z místa na místo. Nemusel to být blázen, i když tak mohl působit.

Podobným vývojem prošlo i slovo *mrdat*. Když za starých časů *pes mrdal ocasem*, tak s ním vrtěl či pohyboval ze strany na stranu. Když *děvče mrdalo zadnicí*, tak jí kroutilo, vrtělo či pohupovalo. *Mrdat* znamenalo původně pohybovat ze strany na stranu nebo sem a tam. Ve dvacátém století byl význam tohoto slova jednak zúžený na pohyby sem a tam při souloži a byly doplněny další významy. *Mrdnót něco nekam* = vrazit, strčit něco někam, *mrdat na něco* = kašlat na něco, *zmrdat nekeho* = vynadat někomu, *už mě z toho mrdá* = už mě to štve, *zmrdat něco* = zkazit to. Ty poslední vznikly pravděpodobně pod vlivem moravského *drbat* = souložit (viz odstavec „Drbat“), ale také pomlouvat a *zdrbat* = vynadat. O tom jsme si něco řekli již v odstavci „Kartáč“.

Tetka Picmánková k tomu dodává, že když dnes někdo řekne, že s nějakou věcí někam *mrdnul*, tedy praštil s ní, hodil ji někam nebo jen tam dal, nemělo by se to z výše uvedených důvodů brát jako vulgarismus.

### **Šukézní koc (hezká dívka)**

Dnes to znamená hezká, pomilování hodná dívka nebo žena. Převzali jsme to původně z cigánštiny, kde *šukar* je krásný a *šukares* = krásně, pěkně. Zvukově podobné slovo *šukat* samozřejmě hrálo při přejímání také svou roli.

### **\*Šulín, šulin (blbec, penis)**

Odvozuje se od starých slov *šúlat* či *šólat* = válet, hníst. *Šulec* a v hanáčtině též *šulek* je malý uhnětený váleček např. z hlíny či z těsta. Zdrobněle pak *šulánek* = bramborová šiška. V hantýrce *šulin* = trouba, blbec či hlupák, méně často penis. K tomu byla dotvořena ženská verze *šuli*, která však v Brně nemá hanlivý podtext. Na severu Moravy má tvar *šulina*. *Zdarec, ty šuline* = ahoj, ty vole, *ty šuli, pod' si rači hodit hrbem* = ty „brouku“, pojď se raději pomilovat. V Brně lze zaslechnout i výrazy *šulinfest* = průvod Gay Pride oslavující gay, lesbickou, bisexuální a transgender kulturu a mimo Brno *Šulingrad*, což je pojmenování Brna podle atrakce na náměstí Svobody. Pozor, v Čechách může slovo *šulín* znamenat chytrolína, vyčuránka či šizuňka a souvisí s *ošulit* = ošidit.

### **Šumovat (prohledávat, šmejdít, dělat nepořádek)**

Někteří se domnívají, že na počátku bylo rakouské *schummeln* = švindlovat, podvádět, ale též neškodně činit. A když děti někde šmejdí či něco rozhazují, zpravidla neškodí, ale dělají to, co by neměly. Jiní odvozují toto slovo od starého německého *schumer* = tulák, který, aby se uživil, prohledává, šmejdí a dělá při tom nepořádek. Tetka Picmánková však razí jinou hypotézu. Říká, že toto slovo vzniklo jednoduše jazykovou hrou: (vo)čumovat → (vo)šumovat → šumovat.

Příklady: *Nešumuj ve špajzu* = nehledej nic ve spíži, *kindoši šumujó v šufleti* = děti prohledávají šuplík či dokonce z něj vyhazují věci, *prošumoval sem gléty* = prohlédl jsem papírové dokumenty, *šumovat v kompu* = prohlížet soubory v počítači a přeneseně *kindoši šumujó v děcáku* = děti dělají nepořádek ve svém pokoji.

### **Šumlovat (nezřetelně mluvit)**

Nezřetelně mluvit, drmolit, mnohdy ve snaze krýt neznalost textu. V němčině *schummeln* = švindlovat, podvádět, v rakouštině *schummeln* = podvádět či klamat „neškodným“ způsobem. V divadelním slangu *šumlovat* = polykat hlásky, mluvit nevýrazně, takže diváci nerozumějí. *Hod' vopáčko, měls tam šuml* = zopakuj to, brebtlul jsi.

### **Šunt (krám, zmetek, špatná zpráva)**

Pochází z německého *der Schund* = brak, bezcenná věc, původně to, co je odřené, neboť *schinden* = odřít. Rakousky *schundig* = ošumtělý, poďradný. V rakouštině navíc *da Schund* = špatná či nedůvěryhodná zpráva, takže *zbaštit těžký šuntý* může znamenat i uvěřit klamným informacím či pověrám. *Ťamani poňókajó hafo šuntů* = Vietnamci nabízejí spoustu nekvalitních věcí. Význam zmetek či šmejd se občas přenáší i na člověka ničemu. *Až teho šunta lapnu* = až toho ničemu chytím.

### **Šunka (stehno, starý krám)**

Základní význam slova *šunka* = uzená vepřová kýta. Od toho se odvíjí též označení části lidského těla. *Šunky* jsou stehna + hýždě, někdy s důrazem na stehna, jindy na zadek. Odsud pochází výrazy *šunkáč* = původně žena s hezkým zadkem a stehny, později jen hezká ženská, *nalitý šunky* = objemná stehna, velký zadek, *válet si šunky*, *válet si šunkáče*, *šunkovat*, *šuncit* = odpočívat, *lepít se nekemu na šunky* = být či chodit někomu za zadkem, *zdvihnót šunky* = zvednout zadek, odejít.

Proč se však říká *šunka* i staré opotřebované věci, výrobku nevalné hodnoty či něčemu zastaralému či vyšlému z módy? Někteří vidí vzor v němčině, kde *ein alter Schinken* = staré auto, ale také dáma pokročilejšího věku (doslova „stará šunka“). V hovorové němčině slovo *der Schinken* označuje též historickou knihu v kožené vazbě, mohutný starý obraz (*Ölschinken* = olejová šunka) a v modernější době *die Schinken* = šunky je slangové označení pro staré celuloidové filmy. *Namísto novodur vágnu kaufnul zaséc šunku* = místo nového auta si koupil opět starý krám.

Tetka Picmánková se svým pavlačovým nadhledem doplňuje, že k rozšíření výrazu *šunka* pro staré vozidlo přispěl v šedesátých letech termín z anglického automobilového slangu *junk car* (čti džunk ká) = staré vozidlo. A co se týče staré ženy, tvrdí, že se němčina inspirovala až ve Španělsku, kde spisovný výraz *jamón* = odplata, odměna, ale i tlačěnka či šunka. V hovorové španělštině však *jamóna* = matróna či letitá žena. Prostě si s nevěstou bereme i „odměnu“ ve formě tchýně matróny. Pozor však! V hantýrce se označení *altová šunka* = stará žena takřka nepoužívá. Upřednostňuje se termín opačného významu - *šunkáč*, což je hezká ženská s vyvinutými stehny a pozadím. *Nabrnkl sem si špicovýho šunkáča, žádnó tyčku* = namluvil jsem si dívku s krásnými stehny a zadkem, žádnou vychrtlinu.

### **Šup, šupem (dvacetník, rychle)**

Nejprve se zastavíme u spojení *nemět ani šupa*. Mohlo by to znamenat nemít ani šupinu, tedy něco bezceného. Rybí šupina se sice řekne i německy *die Schuppe*, ale toto slovo znamenalo v německém argotu také dvacetifeník, tedy dvacetník. Takže první význam slova *šup* = dvacetník, *je to za pár šupů* = je to levné, stojí to jen několik dvacetníků. Občas se stává že některý ze zmíněných *šupů* získá vysokou numismatickou hodnotu a pak je jejich majitel *za pár šupů* v pěkném balíku.

Takřka stejně zní i německé slovo *der Schub*, které označuje podélné přemístění, sunutí, posunutí či postrk. Odpovídající sloveso je *schieben*. Z *Schub* si naši předkové odvodili slovesa *šupat* = rychle se pohybovat, běžet, a *šopat* = sunout. Ze slovesa *schieben* pochází naše šibovat, postrkovat, sunout, šoupat, v železničářském slangu posunovat vagóny. *Šupec*, *šupačka*, *šutec* či *šprtec* byla stolní hra spočívající v „šoupání“ mincí či malých předmětů.

Děje-li se tedy něco *šupem*, děje se to rychle. *Šupec* je pak fofr nebo také prudký déšť. Z této líhně pochází též spojení *šup do* či *šup na* znamenající skočit či dát něco do něčeho či na něco. A také spojení *na tom nešupí*, tedy nezáleží. Původně to ovšem znělo *o to nešupí* = o to nejde či neběží.

Zcela jiného původu je *šupa* = rána. Pochází z moravského *šupat* = šlehat, dělat rychlé pohyby či *zešupat* = zbít, *šupec* = nářez. Tady se dostala ke slovu jazyková hra, která se chopila spojení *ten má ranu* a změnila ho na *ten má šupu*.

### **Šupem vodlifrovat (poslat, přemístit postrkem s policejním doprovodem)**

*Šup* a *poslat šupem* byl ještě před 100 lety policejní termín, se kterým souvisel i pojem „domovská obec“. *Šup*, německy *der Schub* znamená postrk. Záležitost spočívala v tom, že se tehdy lehčí provinilci a *pobudové* (dnešní bezdomovci, výraz je odvozen od pobýt či pobývat někde) přepravovali za policejního doprovodu takzvaným postrkem neboli *šupem* do své domovské obce. Na hranici rajonu předal jeden strážník provinilce druhému a tak to



pokračovalo, dokud si jej nepřevzala domovská obec. *Pobudům* posílaným *šupem* se říkalo *šupáci*.

### Šupy (peníze)

Původně drobné peníze. *Šupáky* ve významu peníze uvádí již Josef Jungman. Hypotézy o původu jsou dvě:

1/ podobnost kapřích šupin s mincemi. Rybí šupina se sice řekne i německy *die Schuppe*, ale toto slovo znamenalo v německém argotu také dvacetifeník, tedy dvacetník.

2/ pochází z dob, kdy byly platidlem rybí šupiny a později šupiny kovové. Nakonec rybí šupiny mnozí nosí takzvaně pro štěstí ve svých peněženkách ještě dnes. *Za pár šupů* = velmi levně, *nemám ani šupa* = nemám ani drobné peníze.

V hantýrce máme také výraz *zašupnót* = zaplatit, což by se dalo vyložit jako *šupnót šupy* = dát peníze. Setkal jsem se i s upřesněním hodnoty: *1 šup* = 10 haléřů.

### Šuple, šufle (zásuvka, dívka)

Základní význam tohoto slova je „zasouvací přihrádka k ukládání věcí“ neboli zásuvka. Odvozuje se z německého *die Schublade* = zásuvka (*der Schub* = šoupnutí, posun, a *die Lade* = zásuvka). Skloňuje se *šuple*, bez *šuplete*, v *šupleti* a *šupl*, v *šuplu*. Tato slova označují ještě další nábytek: *šuple* či *šuplík* = postel, původně zřejmě vysouvací, *šuplkosten* = komoda (*der Kasten* = truhla, skříňka). *Valit chrochtat do šuplíku* = jít spát do postele.

V plotnáčtině znamenala slova *šufle* a *šuple* také lůno (*jedná se opět o* vsunutí či vstrčení, rakousky *schubern* = souložit) a přeneseně i celou dívku či ženu. Podobná jsou slova *šubina* a *šubrtka*, viz odstavec „Šubina“.

V soudobém neohantecu se lze setkat též s významem spodní čelist. Německy *die Kinnlade* = čelist, *das Kinn* = brada, *die Lade* = zásuvka, tedy doslova bradový šuplík. *Vysazený šufle* = vystrčená brada. Další významy v odstavci „Šufle“.

### Šuspajtl, šusem (potrhlý člověk, rychle)

Určitě znáte spojení *líce jak šuspajtl*. *Der Schuss* = střela, prudký pohyb, prudký let, *der Beutel* (čti bojtl) = pytel, *der Schussbeutel* = bouchací či boxovací pytel. Tedy pohybuje se jako střelený či praštěný nějakým čímsi naplněným pytlem. Tedy rychle a zmateně. Psychologové by řekli dezorientovaně. Tetka Picmánková doplňuje, že v rakouštině *di Beutel* označuje nejen pytel nebo peněženku, ale i hlupáka či trotla, takže *líce jak šuspajtl* může znamenat, že se pohybuje či běhá jako blbec.

Někteří brněnští borci ovšem vynechávají to „s“ uprostřed a říkají *šúpajtl*, kde *die Schuhe* (čti šúe) znamená boty, *pajtl* znamená krádež. Takže pohybuje se jako zloděj bot. Nakonec i to slovo *pajtl* souvisí s německým *der Beutel*. Kdo *pajtluje*, často háže své úlovky do pytle.

Od slova *der Schuss* jsou také odvozeny výrazy *jet šusem* = jet rychle případně bez brzdění, *šusparáda* = odpudivé či nevhodné (doslova střelené či hloupé) oblečení či ozdobení, přeneseně i ten, kdo je nosí, *hexnšus* = čarodějnická střela, tedy bolest zad zvaná ústřel, neboť *die Hexe* = čarodějnice, a *šus z nebála* = střela z nebe, tedy blesk nebo i hrom.

Mnozí se domnívají, že *jet šusem* na lyžích je pojmenováno podle norského propagátora této techniky jménem Lasse Kjus (čti Lase Šus). Tento výraz se však používal mnohem dříve, než tento sportovec poprvé obul lyžáky.

Setkal jsem se i se spojením *klepeš se jak šuspajtl*. Mělo by to znamenat „třeseš se prudce“, znamená to spíše „třeseš se hodně“ – například zimou. Souvisí to se spojením *pajtluješ sebo (kilkó) jak šus* = třeseš se (zimou) prudce, hodně. To *pajtlování sebo* zde pochází z rakouského *beuteln, beidln* či *beitln* = třást nebo z obdobného moravského výrazu *pytlovat (se, sebo)* = dělat malé pravidelné pohyby, třást (se), klepat (se). Viz odstavec „Pajtl“.

### **\*Šusplech (plechový kryt, blatník)**

Německy *das Schutzblech* = blatník, plechový kryt, *der Schutz* = krytí, ochrana. *Kaufl sem novodurový šusplechy na Škodárnu* = koupil jsem nové blatníky na Škodovku, *virbluje ti šusplech na raku* = drnčí ti blatník na kole.

### **Šustit (souložit, rychle se pohybovat)**

Toto sloveso má dva významy. Prvním je souložit a souvisí s rakouským *schustern* stejného významu. Někteří také říkají, že původní význam moravského *šustit* byl třít (se) o sebe a při tom chrastit. Což se při sexu děje, zejména někde na slamníku. Tetka Picmánková také připomíná, že na Hané se označovalo děvče do větru jako *šustka*. *Koc šustijó* = dívky provádí lesbické hrátky. Pozor však, dnes může být *šustka* také šustáková bunda a *šustkový hózny* = šustákové kalhoty.

Druhý význam je spojený s německým *der Schuss* = výstřel, prudký pohyb, let. Takže když někdo *šustí na bretlách* či *na raku*, tak jede rychle na lyžích nebo na kole. Prostě *jak šus*.

### **Šušeň (zbytek květu, „holub“ v nose, usoplenec, malý peníz)**

V hanáctině *šušeň* = seschlý zbytek květu na jablku či hrušce. Původně *sušeň* a pochází to ze slova *suchý*. *Šušeň* nebo také *šušňál* je též kousek zaschlého hleny z nosu. Toto pochází z řeči olašských cigánů, kde *šušni* je právě tento hlen. Další olašské slovo *šušo* = neoblečený či nahý. Od toho jsme si na Moravě odvodili výrazy *šušeň*, *šušňák* či *šušňál* = malý chlapec a *šušňa* = malá dívka, kteří za starých časů litali polonazí. Z neznalosti původu tohoto slova byli však přiřazeni k *šušňům* z nosu a říká se jim také *usoplenci*. Dále jsou *šušně* argotický výraz pro drobné peníze. Odsud se to dostalo do hovorové řeči a všichni známe spojení *je to za pár šušňů*. Jsou tak malé a bezcenné, jako *šušně* z nosu, nebo tak bezcené, jako *šušně* z ovoce.

Pak zde máme sloveso *šušnit se* či *šušňat se* = nimrat se s něčím, dělat piplavou práci, asi takovou, jako je rypání a vrtání se v nose. *Šušním se s tím už hod'ku a furt nic* = nimrám se s tím už hodinu a bez výsledku. Ale pozor, *šušnit rantále* = hamonit peníze, holt *šušeň k šušni* a jsme časem bohatí.

### **Šutr (kámen, vězení, rum)**

Ve významu kámen se slovo *šutr* odvozuje z německého *der Schotter* = štěrk či sut', rakousky *da Schotter* jsou navíc drobné peníze. Proč se vězení říká *šutr* či *kameň*, jsme si řekli

v odstavci „Kameň“. *Šutrále* = kameny, *zšutrovatět* = zkamenět, *šutrař* = člověk pracující s kameny (kameník), *šutrolog* = geolog, *šutrotechna* = kamenolom, ale pozor, i vězení.

Od *šutru* ve významu kámen jsou také odvozeny výrazy jako *betálný šutry* = skvělé, pořádné vtipy, tzv. kameňáky, v přeneseném slova smyslu také „věci“ neuvěřitelné. Kameňák býval původně vtip, po kterém posluchači na jistou dobu — buď než jim došla pointa, nebo než je přešlo zklamání — zachovali kamennou tvář. Jiní zase říkají, že měl tvrdost kamene. Tetka Picmánková poznamenává, že ty *šutry* někdy znamenají tzv. kameňáky (drsné vtipy), jindy zase něco, co *se šustlo* = stalo, přihodilo, tedy *šustry*, které jazyková ekonomie pozměnila na *šutry*.

Všichni známe spojení *kafec s šutrem*, není to zpravidla s cukrem (angl. sugar), ale s rumem. Proč se však říká *šutr* i rumu? Je to díky zvukové podobnosti slov rum – původně lihový nápoj vyráběný destilací třtinové melasy a rum – stavební odpad, rozpadlé zdivo. A tento zpravidla i šutry obsahující stavební rum se německy řekne *der Schutt*. Plotňáci říkali *šutr* veškerému tvrdému alkoholu, neboť *šutr* = kámen a ten je také tvrdý, z tohoto důvodu *byt na šutr* = být hodně opilý. V plotňáctině *šutrovaná černá* = káva s rumem, *šutrovaná melta* = káva s rumem.

Pozor však, v některých oblastech severu Moravy *kafe s šutrem* = kafe s lógreem = káva turecká se sedlinou na dně. A na závěr tohoto odstavce musím ovšem konstatovat, že jazyk se vyvíjí, a již se lze v Brně setkat s významem *šutrovaný kafčo* = ocukrovaná káva, protože anglicky *sugar* = cukr. A to nejen u mladé angličtinou ovlivněné generace.

### Švábka (ulice Údolní)

Jméno *Schwabengasse* dali této ulici kolonisté ze *Švábska*. Německy *der Schwabe* = obyvatel země Švábsko i hmyz šváb. Švábsko je historická země zahrnující část dnešního Bavorska a Bádenska-Württenberska. Ve středověku však byla větší, patřilo do ní Lichtenštejnsko a zasahovala do Švýcarska i do Francie.

### Švabliky (zápalky)

Výraz *švabliky* pochází z východoslovenských nářečí, kde má tvar *švabliky*, *švábelky* nebo také *švíbalky*. Přinesli jej k nám východoslovenští vojáci sloužící na Moravě. Je to analogie našeho slova sirky, neboť slovenský výraz *švábel* = síra. To pochází z německého *der Schwefel* = síra, ale kupodivu také žvásty. Kdoví tedy, co původně znamenalo rčení *dštít na někoho oheň a síru*. Že by šlo o plamenné a přitom hloupé řeči?

### Švajsky (štíhlé nohy)

Plotňácký výraz, používal se též v některých oblastech Čech. Co se týče původu, existují dvě hypotézy. První pochází z oblasti svářečské, neboť německy *der Schweißdraht* = svářečský drát i elektroda. Jedná se tedy o nohy štíhlé jako svářečský drát či svářečská elektroda. Druhá hypotéza říká, že se jedná o zpocené či smradlavé nohy neboli *puchny*. Vychází z německého *der Schweiß* = pot. *Vošplóchni si švajsky, rychnijó ti jak sviňa* = umyj si nohy, pořádně ti smrdí.

### *\*Švanc, švancka, fuchsšvanc (ocas, pilka ocaska)*

Německy *der Schwanz* = ocas, ohon, ale také penis. *Švancka* nebo též *fuchšvanc(ka)*, *fuksšvanc(ka)* či jen *fušvanc(ka)* = pilka ocaska, přičemž *der Fuchs* = liška. Na vojně *švancparáda* = kontrola nahých vojáků, doslova přehlídka penisů. *Vem to fuksšvancem* = uřízni to pilkou ocaskou, *stahni švanc mezi vanilky* = dej pokoj, přestaň, neotravuj.

### *Švarcava a Špinda (Svratka a Svitava)*

Přípony *-ava*, *-ahva*, *-abha* či *-abhan* vyjadřující řeku nebo tok nacházíme ve středoevropské oblasti a v Irsku. Jsou odvozeny z původního latinského slova *aqua*, což znamená voda. *Švarcava* znamená černá, tmavá řeka, *Svitava* pak světlá řeka. Proč? Do doby, než lidská civilizace dokázala znečistit všechny řeky, se pod Brnem vlévaly světlejší vody Svitavy do tmavších vod Svratky. Je to způsobeno tím, že obě řeky protékají z geologického pohledu zcela odlišným územím. Jenže časem si Svitava více znečištěná průmyslovou činností vysloužila jméno *Špinda*.

A jen tak pro zajímavost: Brněnský onomastik (vědec zabývající se vlastními jmény) profesor Šrámek říká, že Svratka = voda, která se vrací, a Svitava = svitná bílá řeka.

### *Švarcky, Švartec (Černovice)*

Černovice, německy *Czernovitz* nebo *Tschernovitz*, v hantýrce *Švarcky*, *Švartec* nebo také *Švarcdorf*. Německy *schwarz* = černý, pravděpodobně ves patřící panu Černému. Jiní však hovoří podobně jako v případě Černých Polí o černé zemi nebo dokonce o černých hejnech komárů. V minulosti zde bylo totiž velké množství bažin a také okolní vsi nesou příznačné názvy Slatina a Komárov.

### *\*Švarné (hezký a urostlý)*

Arnold Schwarzenegger, po brněnsku *Arny Švarný*, byl rakouský kulturista, později guvernér státu Kalifornie. Dalo by se říct, že *švarný borec* se tedy podobá tomuto muži. Je hezký, urostlý a také chytrý. Ovšem slovo *švarný* se používalo na Moravě dávno před *Arnym*. Lingvistici jej odvozují od německého *sauber* = čistý, hezký, pořádný. Tetka Picmánková ovšem vychází z rakouského *da Anschwarer* = nešvarný neboli duševně postižený člověk. A z toho jí vyplývá, že *švarné borec* byl původně chlapec nebo muž po duševní stránce v pořádku, tedy příjemný, milý a hodný. Na Moravě došlo k mírnému posunu významu a tak *švarná koc* = děvče k pohledání, tedy hezké, milé a současně přiměřeně rostlé.

Poznámka: Stejný původ má slovo *nešvar* a *švarný* je v podstatě „prostý nešvarů“

### *Švédi (Češi, Pražáci)*

Existuje několik hypotéz, proč se v Brně a v některých dalších moravských a dokonce slovenských oblastech říká Pražákům a Čechům Švédi:

1/ První hypotéza souvisí s třicetiletou válkou v 17. století. V roce 1648 byla Švédy obsazena část Prahy, a jak už to ve válkách bývalo, zvýšila se těhotnost pražských žen a časem přišla na svět spousta potomků se švédskou krví. Což se v Brně nestalo, neboť je Švédi nedobyli.

2/ I druhá hypotéza souvisí s třicetiletou válkou a říká, že před touto válkou se pojmenovávali nepříjemní cizinci jako Němci a po válce jako Švédi.

3/ Třetí hypotéza tvrdí, že Češi byli Moraváky považováni za osly, protože se přidávali k protestantství a Morava zůstávala tradičně katolická. No a hlavní město oslů je Oslo a to leží kdesi na severu ve Švédsku. Takovýma detailama, jako že Švédsko a Norsko jsou dvě země, se náš prostý lid nezabýval.

4/ Další hypotéza sází na jazykovou hru šmejď → švejď → švéd a opět počítá s vlivem již zmíněné třicetileté války.

5/ Poslední hypotéza říká, že *Švédi* je zkomolenina slova *Švejci*, což je odvozené od staršího německého *die Schwaigen* = pasteveci. Spojitost s románem Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* je až druhotná.

### **Šveholit (říkat)**

Ve starší češtině *šviholit* = štěbetat, ve starší češtině *švihlík* = vrabec polní a *švihlotač* = zvonohlík. *Šviholit* mohli nejen ptáci, ale také děti. Ve spisovštině byl přidán ještě význam příjemně a nepřiliš hlasitě mluvit. V hantýrce *šveholit* = mluvit či říkat. *Chálka je na ponku, zašveholila mutra* = jídlo je na stole, řekla matka, *Taman zašveholil na stařku tym jejich hantecem* = Vietnamec zavolal na manželku tou jejich řečí.

### **Šveler, šlipr (pražec)**

*Šveler, švel* (mn. č. *švelery* i *švele*) = pražec, a to jak železniční tak na kytaře. Výraz pochází z německého *die Schwelle* = pražec, práh, nosník. *Čenžovat švelery na štrece* = měnit pražce na železniční trati, *šveler ve futrách* = práh ve dveřích. Občas se setkáme i s označením *šlipr*, to pochází z anglického *sleeper*.

### **Švencnót, švencovat (ulejvat se)**

Německy *schwänzen* = flákat se, ulejvat se a také chodit za školu, *der Schwänzer* = absentér, ulejvák, záškolák. Ve starší hantýrce a školáckém slangu *švancař, švencer, švencíř* = záškolák. *Ten švencíř zmákl kónu na ajncku* = ten záškolák (absentér) napsal kompozici na jedničku. Přeneseně *švencovat v hokně* = ulejvat se při práci, ale *švencovat hoknu* = vynechávat pracovní směny, jinak řečeno *švihnót si áčko*.

### **Švestky (policisté)**

V roce 1953 dostali policisté nové uniformy sovětského typu temně modré barvy, slangově zvané „švestka“. To se pak přeneslo na policisty jako takové. Podobný termín je *kadlata* odvozený od pojmenování podlouhlé odrůdy švestek. Tetka Picmánková ovšem připomíná, že v německém argotu *der Blauer* = policista (doslova modrej) a *der Blaumasl* = detektiv, takže modrá barva uniformy by zde mohla být až druhotná.

### **\*Švica, ségra (sestra)**

Zdánlivě průhledná slova. Ačkoli mnozí říkají, že výraz *švica* je zkomolené německé *die Schwestr*, tetka Picmánková uvažuje spíše o německém *die Geschwister* = sourozenci a pak by *švica* byla sourozenkyně. Zaregistroval jsem i tvrzení, že toto slovo pochází z jidyš, ale nepodařilo se mi to ověřit.

Pak máme v hantýrce ještě odvozeniny *ségra, švestra* a *švigra*. Zda se u toho posledního uplatnil vliv staršího německého *die Schwieger* = tchyně, je též otázkou. Všechny uvedené



výrazy se používají nejen ve významu sestra (sourozenkyně), ale i zdravotní sestra a řeholnice.

### *\*Švidrat, švigry (šilhat, brýle)*

Přejali jsme z polštiny, kde *świdrować oczami* = šilhat, doslova vrtět očima. V plotňáčtině *švidrat*, *švigrat* = šilhat, *švidravé*, *švigravé* = šilhavý, v současné hantýrce *švidroň* = šilhavý člověk, *švidrat po koc* = ohlížet se po dívkách, *švidrat vod módru* = mít velký hlad. Švidry, častěji švigry = brýle, *narazit švigry* = vzít si brýle.

### *Švihadlo (močení, průjem)*

*Hodit švihadlo* = vymočit se. Není to specificky brněnský výraz a používá se zpravidla pro muže. Ale proč zrovna švihadlo? Pro tvarovou podobnost provazu švihadla a proudu moči. Hantýrka odvozuje svá slova zcela nevědecky a mnohdy i nelogicky. Takže klidně *hodíme švihadlo do švihadla*, tedy do pisoáru nebo do záchodu. A máme nový význam – *švihadlo* = záchod.

Jsou zde však ještě dvě další švihadla: *švihadlo* = průjem a *švihadlo* = atraktivní dívka. Tady bylo na počátku slovo *švih*, v prvním případě ve významu rychlost, ve druhém šmrnc. *Piluju na švihadlo* = spěchám na záchod, *slezli sme se se švihadlami a vzali je do závěsu na kér* = sešli jsme se s atraktivními dívkami a vzali je s sebou do bytu.

Další význam slova *švihadlo* viz odstavec „Tyčka“.

### *Švihát, švihnót (rychle se pohybovat)*

Prudkému pohybu říkáme *švih*. Nářeční *švihát* znamená tedy rychle se pohybovat či spěchat či něco rychle dělat. *Švihnót* znamená praštit a přeneseně *švihnót neco nekam* = dát. Uplatnil se tu vliv německého *schwingen* = mávat, kmitat, vibrovat. *Švihát na raku* = jet rychle na kole, *švihlo mu budkó* = pomyslel si, napadlo ho, proběhlo mu hlavou. V posunutém významu znamená *švihát* či *švihnót* rychle uhodit (praštit) či rychle něco udělat. *Švihnót grymlem* = hodit kámen, *švihnót čuz* = rychle se podívat, *švihnót ácko* = mít absenci, *švihlé*, *švihnuté borec* = blázen, doslova praštěný či uhozený muž, *přes ramenisko švihlé taškent s noťasem* = přes rameno daná (umístěná) taška s notebookem.

### *Švihlé, šóstlé, šváclé (praštěný, hloupý)*

Došlo-li za starých časů k loupežnému přepadení, oběti byly zpravidla zabity. Když se v novověku změnil trestní sazebník a za přepadení byly nižší tresty než za vraždu, přizpůsobili se i někteří loupežníci a zbojníci. Místo použití bodné zbraně či sekyry volili pytlíky naplněné pískem, kterými své oběti pouze omráčili či jim způsobili otřes mozku. Když se praštění takovým pytlíkem probrali k vědomí, motali se, vynechávala jim paměť a nebyli schopni logického myšlení podobně, jako mnozí mentálně postižení. Dnes se na pytlíky zapomnělo a tak lidem těchto vlastností říkáme jen *švihlé*, *prdlé*, *šlahlé*, *šóstlé* či *šváclé*. Každé z nás je trochec švihlé = každý z nás je trochu praštěný.

Tetka Picmánková ovšem poukazuje na možnost inspirace francouzštinou, kde *cinglé* (čti sanglí) či *cingler* = bláznivý a současně také bičovaný či mlácený.

### **\*Švimčít, švimec, švimry (plavat, plovárna, plavky)**

Německy *schwimmen* = plavat, ale kupodivu též topit se. V hantýrce *švimec* = plavání, ale také bazén, *přešvimčít* = přeplavat, *švimčít na čubu* = plavat na psa, *švimry, švimhózny, švimders, švimšolna* = plavky, koupací oděv, *švimknecht* = plavčík. Viz též odstavec „Knecht“.

### **\*Švingčít (metat, kmitat, tančít)**

Plotňácký výraz. Německy *schwingen* = kmitat, metat, kroužit. Souzní nám též se slovem *svingovat* = tančít, pospíchat, běhat, které pochází z anglického *swing* = houpat se, otáčet se, kmitat, mrskat, viz odstavec „Svingovat“. *Šlajdry švingčí gentle* = praky metají kameny, *švingčím vokolo šporhelta* = kmitám, tancuju, motám se okolo sporáku, *tá kó švingčila betálné rokec* = ta dívka hezky tancovala rokenrol.

### **Švorc, négrové, černé (bez peněz, chudý)**

Pochází z německého argotu, kde *schwarz sein* znamenalo být bez peněz, doslova být černý. A naše jazyková hra odvozovala: *schwarz* → *švorc* → *černý* → *négrové*. Všechny tyto výrazy znamenají bez prostředků, bez peněz, s prázdnou peněženkou. V plotňáčtině *švorcmon* = chlápek bez peněz. *V koplíně kempoval švorcové fišlař* = v pastoušce bydlel chudý rybář.

Jiná hypotéza říká, že u zrodu spojení *být černý* byl šlechtický rod Černínů z Chudenic. Původně se prý jmenovali Drslavici a jednou si znepřátelili samotného krále. Z jeho popudu nepřátelé Drslaviců zpustošili a vyrabovali jejich sídlo a všechny příslušníky rodu pobili. Až na toho nejmladšího, se kterým se jeho chůva ukryla do krbu. Když vylezla, byli oba černí od sazí a pokračovatel rodu byl bez prostředků. Legenda říká, že se časem se ale zmohl a na památku svého zachránění přejmenoval své sídlo na Chudenice a svůj rod na Černíny. Postupem času si, inspirováni touto událostí, začali ti, co přišli o majetek říkat, že jsou na tom jako Černíni. A aby nepopudili vrchnost, tak raději, že *jsou černí*.

### **Švung, švuňk (rychlost, spád událostí)**

Německy *der Schwung* = rychlý pohyb a *schwunghaft* = čilý, živý. *Valí mu to švunkem pod pazórama* = jde mu to od ruky, *švunkmachr* = běžec, závodník. Nověji se objevilo i podivně utvořené spojení *švuňk dyzajn*, které má znamenat švihácký vzhled. *Švunk* sice znamená také švih, ale jen ve smyslu rychlý pohyb, nikoli ve smyslu šarm. Hantýrka však na takovéto argumenty nehledí.

## T

### *Ťafka (lehká rána, uhození)*

Lingvistici odvozují toto slovo z citoslovce *ťaf* znamenajícího uchopení či zasažení. Tetka Picmánková navíc připomíná staré odvozeniny výrazů *ťapnót* či *ťafnót* = seknout ťapkou (tlapkou, packou) s drápy. Většinou se jedná o ránu či seknutí do něčeho živého, ale nejen rukou, *ťafku* můžeme dostat i *kromplem*, tedy krumpáčem. *Kópil ťafku do řepy* = dostal ránu do hlavy, ale *kópil se vod fotra ťafku* může sice znamenat dostal jsem od otce (slabou) ránu, ale v přeneseném slova smyslu může být *ťafka* i nějaké omezení či pokárání.

### *Tágo, tyč, tyčka, klacek, tác, tácek, talíř (tisícovka)*

První tři uvedená pojmenování jsou výsledkem poměrně jednoduché jazykové hry: tisícovka → ticka → tyčka → tyč → tágo → klacek. Poslední dvě pojmenování *tácek* a *talíř* má na svědomí též jazyková hra, zkusíme ji rekonstruovat: tisíc → tíc (to se špatně vyslovuje) → tác → talíř. Výraz *talíř* se vyskytuje ve starém zlodějském argotu od poloviny 19. století. Viz též odstavec „Blbé jak tágo“.

### *\*Tágoš (příležitostný pracovník)*

Plotňácký výraz. Z německého *der Tagelöhner*, ten co dělá za denní mzdu, kde *der Tag* = den, *die Löhne* = mzda. V plotňáčtině *dělá tágoša u mauráků* = dělá příležitostného nádeníka u zedníků.

### *Tahat a tlačit (přesunovat)*

Pomocná slovesa znamenající pohyb. Zde jen několik příkladů: *Tahat práskačky* = kouřit, *tahat škopky* = pít pivo, *tahat se s koc* = randit, *tahat z betle* = budit, *tahat si triko* = chlubit se, *tahat za fuseklu* = tahat za nos, podvádět, *tahat škopky* = pít. *Tlačit datle* = rodit, *tlačit pastu* = kadit, *tlačit do řepy* = jíst, ale také předávat znalosti, *tlačit na neco* = snažit se, *tlačit klíny do budky* = oblbovat.

### *\*Tachtit (jít, chodit)*

V řeči světských *tachtit* = jít, občas se vyskytne i varianta *taktit*. Zdálo by se, že toto slovo pochází z brněnského *plachtit* = jít, ale tetka Picmánková razí hypotézu, že *tachtit* je zkomolené *tahni* ve smyslu běž, padej, zmiz. *Tachtit do betle* = běž spát, *tachtit (do) dža* = běž pryč, *přitachtit*, *dotachtit cufusem* = přišel pěšky. Přeneseně znamená *tachtit* i vrazit, *natachtit to to mě vágnem* = vrazil do mne autem a *jednu sem mu natachtit* = jednu jsem mu vrazil.

Existuje hypotéza, že *tachtit* = rychle jít pochází z řeckého *tachos* = rychlost, protože před 120 lety byla výuka klasických jazyků mnohem rozšířenější než dnes.

### *Tankovat (dotýkat se, zlobit, čepovat)*

*Tankovat* ve významu dotýkat se či zajímat se je odvozeno z latinského *tangere* = dotýkat se. Z matematiky byste měli znát pojem tečna neboli *tangenta* a goniometrickou funkci *tangens*. Ty mají stejný původ. Příklady: *mě to netankuje* = je mně to jedno (nedotýká se mě to), *nic ho*

*netankuje* = nic ho nezajímá. Z této slovní líhně pochází pravděpodobně i *natankovat nekeho* = udeřit či praštit.

*Tankovat* ve významu zlobit se, rozčilovat se, štvát pochází z rakouského *einen Tango machen* = udělat tanec či rozruch. *To mě tankuje* = to mě zlobí, rozčiluje.

Poslední význam pochází z angličtiny. *Tankovna* = hospoda, kde se čepuje z tanku. Obecněji řečeno, místo kde si lze doplnit zásoby piva. *Tankomat* = bankomat, tedy škatule, kde je možno doplnit zásoby peněz. Pochází z anglického *tank* = nádrž, rezervoár. Odvozené významy: *tankovaná* = přestávka na zakousnutí a *natankovat* = napít se.

### ***\*Tapecírovat, tapetovat (čalounit, tapetovat, oblbovat)***

Latinské *tapés* = koberec či příkrývka přešlo do němčiny jako *der Tapezier* = čalouník, tapetář a *tapezieren* = čalounit, tapetovat. Odsud pochází naše *tapecír* = čalouník, *tapecírovat* = čalounit a v novější době i tapetovat. *Votapecírovat štokrlu* = očalounit stoličku, *vytapecírovat cimru* = vytapetovat místnost. Ve vězeňském slangu *tapeťák* = potetovaný člověk.

V počítačovém slangu *tapeta* = obrázek na pozadí obrazovky. V novější době dostává slovo *tapetovat* ještě další význam. Tak jako tapetujeme stěnu stále stejným motivem na tapetě, můžeme *tapetovat* například diskusní fórum, tj. zaplňovat je stejnými obrázky nebo stejnými slovy či texty. Přeneseně *tapetovat* = psát hlouposti či podle kontextu i oblbovat. *Netapetuj mě* = nedělej si legraci, neoblbuji mne.

### ***Taras (opěrná zeď, obranný val, dřevěná hradba)***

Odvozuje se z německého *der Tarras* a to z francouzského *terrase* či *terrasement* = násyp, návoz. *Tarasovat* neboli *bóchat na tarasu* znamená budovat či vylepšovat opěrnou zeď či hradbu. Z této líhně pochází i spisovné *zatarasit*.

### ***Tarokovat (zlobit, vynechávat)***

Původní význam tohoto slova je brblat či bručet. Tetka Picmánková v tom slyší spojení „trapně rokovat“, jiní odvozují tento výraz z italského *taroccare* = brblat, zlobit. *Stařka zaséc tarokovala* = žena zase brblala, měla trapné řeči. Jazykovou hrou dostalo toto slovo další významy: brblat → zlobit se → zlobit (dělat potíže) → zlobit a přitom kuckat (v případě motorů) → vynechávat, mít nepravidelné otáčky, → kolísat. *Motor tarokuje* = motor chrchle, motor má nepravidelné otáčky.

Druhý význam slova *tarokovat* = hrát karetní hru zvanou taroky. *U ponku sicnila štyrka borců a tarokovali* = u stolu seděli čtyři muži a hráli taroky.

### ***Taškent (skupinový sex)***

Taškent znamená, že jeden muž souloží s více ženama. Jeden z názvů pro vzrušenou ženu a přeneseně i pro lůno v rakouském argotu je *di Fetzentasche*. Je to opět dvousmyslné, protože *fetzig* znamená vlhký a *da Fetzen* hadra či onuce. *Die Tasche* pak znamená kromě tašky také vak a pochvu. Takže máme několik žen s připravenýma „taškama“ (*di Fetzentaschen*) a můžeme jít na taškent. Souvislost s hlavním městem Uzbekistánu Taškentem je čistě náhodná, ale všimněte si podobnost těch tašek s brněnským slovem *mošna*

označujícím totéž. *Byl natěšené na taškent, ale jak ty labze zgóml...* = těšil se na skupinový sex, ale jak ty ženské uviděl...

### ***\*Tatar (velikonoční žíla, blbec)***

Někdy také *tatarec*. Odvozeno od jména národa Tatarů, kteří používali krátké bičíky k mučení. S tímto národem souvisí také pojmenování *tatar* pro nesrozumitelně mluvícího nebo nechápajícího člověka a také pro člověka bez kulturních a civilizačních návyků. *Hantýruje jak tatar* = mluví velmi nesrozumitelně, *vyšupat baby tatatrem* = splnit si svou velikonoční povinnost,

Poznámka: *Tatarka* (omáčka) a *tatarák* (biftek) mají sice jméno po Tatarech, ale pocházejí z Francie.

### ***Tatranka (oplatka, ovladač, lepanec)***

Oplatky zvané Tatranky měly původně tvar trojúhelníka, aby připomínaly tatranské štíty. Kvůli potížím s balením se však ustálil obdélníkový tvar. Na základě tvarové podobnosti říkáme *tatranka* dnes nejen podobným oplatkům, ale i ovladačům elektronických přístrojů a tzv. powerbankám, což jsou externí baterie k dobíjení mobilních zařízení. Zde se uplatnil reklamní slogan propagující podobné oplatky – „energie sbalená na cesty“.

Za starých časů označoval výraz *tatranka* též lepanec dlaní do týla ve škole od pedagoga nebo na vojně od mazáka. Snad proto, že zvukově připomínal tento lepanec zvuk přelomení či zakousnutí se do originální Tatranky.

### ***Tauc (žížala, dětská hra)***

V rybářském slangu *tauc* = žížala. *Na kramlík mignu tauca* = na háček navleču žížalu. *Tauc* nebo *na tauca* byla též dětská hra na potápění. Když se děcka honila v řece a někdo byl téměř chycený, zvolal *tauc!!* a honící se musel potopit. Než se vynořil, honěný se potopil, pod vodou změnil směr a tak se mu podařilo utéct. Výraz pochází z německého *tauchen* = namočit, ponořit, potopit.

### ***\*Temovat (cpát, utěšňovat)***

Pochází z maďarského *töm* = cpát. *Utemovat fuky mezi rórama* = utěsnit spáry mezi trubkama, *natemovat štylko do portviša* = narazit násadu do smetáku, *natemovat se do tričmena* = nacpat se do trička, které je nám poněkud malé. A v řemeslnickém slangu: *zatemuj ten vint Stalinovýmá vósiskama* = utěsni ten závit koudelí.

### ***Tě mrsk, tě prsk, tě pic (údiv, pozdravy)***

Jedná se o plotňácké pozdravy, mnohdy ironické. Původní význam slova *mrskat* je bít něčím pružným, prutem, metlou či bičem. Z toho vzniklo *mrsk* = rána. Ve vězeňském slangu *mrsk* = nepříjemné situace (prostě rána) a *mrškačka* = špatné časy obecně.

Pozdrav *tě mrsk* a spojení *to je mrsk* respektive *no tě mrsk* znamenají doslova to je rána (průsvih, nadělení), že tě vidím, přeneseně i *ty máš ranu* (nevkusné oblečení). *Pic* a *prsk* (původně *prásk*, viz odstavec „Picnót“) vyjadřují totéž, co *mrsk*.



### *\*Tentovat, potentovat se (činit, posrat se)*

Zdálo by se, že *potentovat* je eufemismus (zjemnění) slovesa *posrat*, ale skutečnost bude složitější. Jedná se o univerzální moravské sloveso vycházející ze zájmena *tento*. *Tentovat* tedy znamená něco dělat či vyvíjet nějakou činnost. Takže *roztentovat* = rozdělat, rozfofrovat, *zatementovat* = zadělat, zašpinit, *vytentovat se* = vykašlat se, vykadit se, *přetentovat* = předělat a podobně. *Vytentuj se na to* = vykašli se na to, *máš zatementovaný šneky* = máš zašpiněné boty.

S těmito výrazy nijak nesouvisí slovo *potentát*, které jsme převzali z němčiny, kde *der Potentat* = vladař, panovník. Výraz pochází z latinského *potens* = mocný, schopný.

### *Tě pic (údiv, pozdrav)*

Tento nejen brněnský povzdech znamená kromě pozdravu mladých také „no nazdar“ nebo „je to na zastřelení“. *Picnutí* je totiž výstřel.

Jak to ale vzniklo? Na počátku bylo přání „ochraňuj tě Bůh“. Po zkrácení pak „tě Bůh“. Nedbale vysloveno „tě buch“. Tetka Picmánková říká, že takovéto zkracování není nic neobvyklého. Angličané si zkrátili pozdrav „God be with you“ = Bůh s Tebou či s Váma na „goodbye“ a nakonec na „bye“. A prošlo jim, že Boha (God) nahradili výrazem dobrý (good). Podobně si Rakušané zkrátili pozdrav „grüß dich Gott“ znamenající „pozdrav tě Bůh“ na „grüß Gott“ a někdy i na „s Gott“. Švýcaři zase dali důraz na to *grüß* a zkracují tento pozdrav na *Grützi* (čti grýci).

Brněnští Plotňáci naproti tomu nezkracovali a zkomolili pozdrav *grüß Gott* na *kriskokot* nebo dokonce na *kristinenkokot*.

Opusťme ale Plotňáky i zkracování a pokračujme v úvahách. Další jazykovou hrou se změnilo „tě buch“ na „tě buch(nu)“ a to jsme již blízko náma sledovaného „tě pic(nu)“. Ale aby toho nebylo dost, změnilo se ještě „tě buch“ na úsměvné „tě kniha“, protože německy *das Buch* = kniha.

### *Tě péro (pozdrav)*

Kdysi se říkalo „tě péro, ingóste, co dělá papír?“ Byl to pozdrav pisálků, básníků a úředníků, jejichž nástrojem obživy bývalo psací pero či ještě před tím husí péro neboli brk. Ale mohlo to být i jinak.

Na počátku bylo pravděpodobně přání „ochraňuj tě ruka Páně“. Po zkrácení pak „tě ruka“ a jazykovou hrou „tě noha“. Na nohách se nosily boty s pružným svrškem zvané perka. A tak jsme dostali „tě perka“. A díky neznalosti významu slova perka u další generace z toho vzniklo „tě péra“ a následně „tě péro“. Tyto tři pozdravy byly oblíbené v takzvaných subkulturách „potyšů“ a „pásků“ ze čtyřicátých a padesátých let.

A tak jsme z „ochraňuj tě ruka Páně“ dostali pozdrav „tě péro“ mající navíc erotický podtext. A ten se vždy cení. Další jazyková hra vytvořila varianty „tě péro nádhéro“ či „tě péro sombrero“. Ale to už jsou pouhé rýmy typu „dobrý den, kozy ven“.

### *-techna (podnik, technické zařízení)*

Koncovka zpravidla označující organizaci nebo podnik. Příklady: *bichlotechna* = knihkupectví, tiskárna knih, *fajrotechna* = spalovna, *grymlotechna* = kamenictví,

kamenolom, *modlotechna* = kostel, modlitebna, *sichr(o)techna* = pojišťovna, *rajzotechna* = cestovka, *šalintechna* = dopravní podnik, vozovna či opravná tramvaj, *šíftechna* = areál lodní dopravy, opravná lodí.

Výjimky: *klidotechna* = klid, *slibotechna* (*grilková*) = slib (svatební), ale *nesu žádná slibotechna* = plním sliby, *slovotechna* = proslov, *teplotechna* = teplo, horko ale také homosexuál.

### ***Těžké (velký, zvětšovací a stupňovací přídavné jméno)***

Zpravidla neznamena v hantýrce těžký váhově či těžký na vykonání. V tomto specifickém případě uvedu jen příklady použití: *těžké bormen na hoknu* = dobrý pracovník, *těžké bormen přes* = odborník na, *těžké čórkař* = velký nebo i nenapravitelný zloděj, *těžké drakál* = velký drak, *těžké kvicht* = velká váha, *těžké lont* = zapadák, *těžký love* = velké peníze, *těžké novodur* = velká novinka, *těžké recht* = skutečná, velká pravda, *těžký šorfky* = hluboké, vážné myšlenky a *těžké veget* = skvělý život.

### ***Tintili (peníze)***

Toto pojmenování pochází z italštiny, kde *tintinnare* = cinkat. Jazyková hravost doplnila ještě druhé slovo *vantili* tak, aby se to rýmovalo. Možná zde byla inspirace italským *vantare* = vynášet či *vantaggio* = výhoda, přednost. Staří Hanáci nazývali údajně *tintili vantili* rozdíl mezi plánovaným a skutečným ziskem. Například sedlák zasel a bylo sucho a navíc část plodin polehla díky krupobití. Úroda a tedy i zisk byly nižší. A ten rozdíl oproti předpokládanému zisku to bylo údajně *tintili vantili*.

Tetka Picmánkové ovšem razí hypotézu, že takto zní u úsporně se vyjadřujících Italů pořekadlo „kdo cinká (tedy platí), ten má“.

Zajímavé na tom je, že v chorvatštině označují výrazy *tintillin* nebo též *tintillinič* skřítku. Že by skřítku přinášejícího či hlídajícího peníze?

### ***Tivoli, Na Tivoli (Konečného náměstí)***

*Tivoli* je padesátitisícové italské město ležící přibližně 30 km východně od Říma. Nejznámějšími atrakcemi města jsou Hadriánova vila a nedaleké vodopády. Je to oblíbené výletní místo Římanů, kteří sem jezdí za zábavou. Podle tohoto místa byla v minulosti pojmenována řada zábavních podniků i restaurací a několik evropských zábavních parků, z nichž nejznámější je ten kodaňský. Ve švédštině je údajně *tivoli* synonymem pro zábavní park.

V Brně se říkalo do roku 1945 *Tivoli* nebo také *Tikna* dnešní Jiráskově ulici. Když na počátku 20. století vzniklo na severním konci této ulice nové náměstí (dnešní Konečného), dostalo jméno *Am Tivoli* = Na Tivoli, i když logičtější by bylo říkat Nad Tivoli. Jméno *Tivoli* obdržel i secesní dům na konci stejnojmenné ulice.

Tetka Picmánková ovšem koketuje s hypotézou, zda název *Tivoli* není jen zastíracím manévrem. Původně označoval lid termínem „ti voli“ nafouklé zbohatlíky v tehdy nově vybudované dnešní Jiráskově ulici.

### ***Tlačit mraky (být mrtev)***

Tady si dovolím cimrmanovský krok stranou: Když zemře Štatlař, přijde k nebeské bráně, kde svatý Petr podle jeho zásluh rozhodne, zda půjde do pekla či do nebe. Aby to bylo možné učinit, musí být jeho tělo pochováno. Jinak řečeno musí se zahrabat do země. Staří Moraváci by řekli *zagrebat do grebu* (zahrabat do hrobu) a dnešní Brňáci nejspíš *nacpat pod drn*, protože starému slovu *zagrebovat* dali význam jiný, a to zemřít. Většina Štatlařů však *zakuká*, jinak řečeno půjdou k čertům. Proč? *Kuckuck* je, jeden z německých výrazů pro čerta či ďábla. Tady již není co vysvětlovat.

Ale co se tedy myslí tím *valit tlačit mraky*? Toto spojení přinesl do Brna nějaký Slezan. Polsky totiž *odsuvač chmury* znamená jak odtlačovat mraky tak mírnit smutky. Takže Štatlař, který *tlačí mraky*, se stal po smrti nebeským pomocníkem neboli andělem. Je všeobecně známo, že v nebi je chladno a nuda, a tak Štatlaři, kteří jsou zde za odměnu, takto nudu zahání a zároveň se zahřívají.

### ***Tlamat (nadávat, odmlouvat, být drzý, kecat)***

*Tlamat* a někdy také *tlamovat* znamená používat takzvanou nevymáchanou hubu - *tlamu*, tedy nadávat, brblat, být drzý a přeneseně i vymlouvat se či lhát. Od slov *tlama* a *tlamat* je odvozeno též slovo *tlampač*, které původně znamenalo mluvka či dohazovač, dnes spíše hlásná trouba či venkovní reproduktor.

Jiní tvrdí, že výraz *tlamat* nepochází přímo ze slova *tlama*, ale s největší pravděpodobností s ním jen nepřímo souvisí. *Tlamat* či *tlampat* znamenalo totiž ve staré češtině žvanit a tlachat. *Tlamy* byly klevety a *tlama* byl ten, kdo je roznášel. *Šropi zaséc tlamali* = děcka zase odmlouvala, *tlamat křivý války* = lhát, *tlamal šméčkový storky* = vymýšlel si.

### ***Tlemit se (smát se)***

Pochází z moravského slova *tlama* = obličej, ústa. *Tlemit se* znamená smát se. Od toho máme odvozeno *tlemec* = smích, *výtlem* = záchvat smíchu, ale také výsměch a *tlemka* = usměvavý či vysmátý člověk. V přeneseném významu se můžeme také *tlemit do špíglu*, tedy spokojeně se dívat (usmívat se) do zrcadla, *utlemovat se* = usmívat se.

### ***Topl, toplica (dvacetikoruna)***

Plotňácký výraz *topl* = dvacetikoruna pochází z německého *doppelt* = dvojnásobný. A myslí se tím dvojnásobek desetikoruny. *Ve fleku měla jenom tři tople* = v peněžence měla jen tři dvacký.

### ***Topr (klobouk)***

Pojmenování klobouku je odvozeno od německého a rakouského slova *da Topf* = hrnec, nočník. Použijeme-li rakouskou zdrobňovací příponu, dostáváme *Topferl* = nočníček, a to již nemá daleko ke slovu *topr* z hantýrky. Holt, klobouk není nic jiného než obrácený nočník.

### ***Trajf, trajfl (trolejbus)***

Říká se, že *trajf* a *trajfl* jsou pouhé zkráceniny slova *trolejbus*. To by se dalo říct o výrazu *trolíš*, ale slova *trajf* a *trajfl* vznikla jinak. První sídliště, které bylo v Brně obslouženo

trolejbusy, bylo menší sídliště v Žabovřeskách. Původně sem měla vést tramvajová trať, ale kvůli nedostatku financí dostaly přednost trolejbusy. V roce 1971 byla vybudována trolejbusová linka Brandlova – Přívrat. „To si z nás dělají srandu“, zlobili se místní obyvatelé a první trolejbusy překřtili na „srandovníky“. To se však neujalo. Následně mládež, která v šedesátých a sedmdesátých letech obracela svou pozornost na západ, překřtila *srandovníky* na *trajfly*, neboť anglicky *trifle* (čti trajfl) = žert či legrádka.

Z dalších výrazů pro trolejbus uvedu ještě *tykadláč*, *tágo* (podle sběrací tyče, špaň. *taco* = tyč), *tyčky*, v novohantecu též *trdloš* (dopravní prostředek, ve kterém jezdí jen *trdla*). Některým typům říká mladá generace zřejmě podle hranaté karoserie *šufle*. *Zobnót tyčky* = chytit, doběhnout trolejbus, *trajflfíra* nebo také *paroháč* = trolejbusák, *trajflštaca* = zastávka trolejbusu, *faje*, *fajfky*, *klacky*, *tykadla* = sběrací tyče trolejbusu.

### ***Trafika (obchod s kuřivem, místo za odměnu)***

Slovo pochází z italštiny, kde *traffico* = obchod a *trafficare* = handlovat, kšeftovat. Má dva významy. První význam souvisí s obchodem, trafika byl původně malý obchůdek s tabákovými výrobky. Druhý význam souvisí s uvedeným handlováním a kšeftováním. Počínaje císařem Josefem II byli úspěšní vojáci a vojevůdci odměňováni po ukončení služby čestnými funkcemi. Ti méně úspěšní dostávali přiděleny obchůdky s tabákovými výrobky, neboť na ty mělo tehdejší mocnářství monopol. Ještě za první republiky mnoho zmrzačených vojáků prodávalo v malých obchůdkách s tabákem, ke kterým se dostali v rámci kompenzace za službu vlasti. A postupem času se začaly nazývat trafikami i ty čestné funkce, které dostali podporovatelé za odměnu nebo do kterých byli uklizení odpůrci.

### ***\*Trachčít (snažit se, pokoušet se)***

Plotňácký výraz. Německy *trachten* = usilovat, snažit se. *Trachčí hodit drát filcům* = snaží se dovolat policistům, *v šulně trachčí vo samý ajncky* = ve škole usiluje o samé jedničky.

### ***Tratec (chodník)***

Nesouvisí se slovesem *ztratit se* (odněkud) ani s německým *tretten* = kráčet, jít, šlapat. Francouzsky *trottoir* = chodník, na Moravě též *tratuár* či *trotuár*. *U tratecu zahamovat vágen* = u chodníku zastavilo auto.

### ***\*Traťůvka, trať (cesta, ulice, flám ve více hospodách)***

Výrazy *traťůvka* nebo též *traťovka* označují v hantýrce cestu. Ve staré češtině *trata* byl ucelený pás hospodářských pozemků patřících k určité osadě, ale také cesta pro dobytek, kterou chodil na pastvu. Výraz pochází ze starého německého *trat* a souvisí s dnešním *tretten* = kráčet, jít. *Traťůvka 53* = silnice číslo 53, *traťůvka grilková* = svatební cesta, *vzít, lapnót traťůvku* = zmizet, odejít, *zhučēt z traťůvky* = sjet z cesty, zabloudit.

*Traťůvky* či *traťovky* (zpravidla v množném čísle) jsou boty určené k putování, *festovní traťovky* = pořádné boty, *chytnót traťovku* = dostat „toulavé boty“, dostat chuť na cestování, *načmrndat si traťovku* = naplánovat si cestu, *čučka z traťovky* = pohlednice z cesty.

*Trať* = flám na více místech postupně, *tahnót nekeho na trať* = lákat někoho na alkoholický tah. Takřka legendární brněnská *trať* byla bajkalsko-amurská magistrála, která začínala

v restauraci Bajkal na Dobrovského (dnes Mexická hacienda) a končila v restauraci Amur ve Starém Lískovci. A na této trase bylo povinností účastníků dát si v každé míjené hospodě jedno pivo. Jen ti opravdu nejtrénovanější došli až do Amuru a tetka Picmánková dodává, že se určitě několika hospodám rafinovaně vyhnuli.

A jak už to v hantýrkách bývá, výrazy *trať*, *traťovka* a *traťůvka* se často zaměňují.

### **\*Traučit si (odvážit se, troufnout si)**

Plotňácký výraz odvozený z německého *sich trauen* = odvážit se, troufnout si. *Do drščky dé každému, kdo se k nám dotraučí* = přes hubu dej každému, kdo se k nám odváží.

### **Trauf (zpropitné)**

Původem z německého *drauf* či *darauf* = nad to, navíc. Rakousky i německy *die Draufgabe* = přídavek, doplněk, přičemž *die Gabe* = dávka či nadílka.

### **Trefit, natrefit (zasáhnout, uhodnout, potkat)**

Moravské slovo odvozené z německého *treffen* = potkat, zasáhnout, uhodnout a *eintreffen* = najít cestu. *Natrefil na dvě hajfy* = potkal dvě ženy, *trefil špicově* = zasáhl skvěle (např. terč), *trefil se špicově* = uhodnul (hádanku) či správně odpověděl na otázku, *poslouché, co se mně přitrefilo* = poslouchej, co se mně stalo, přihodilo. V některých oblastech *přitrefuňk* = příhoda, událost. *(Po)trefené sokolík* = blázen, chlap postižený slabomyslností, *trefpunkt* = místo setkání.

### **Trencle (trenýrky)**

Brněnské a moravské slovo *trencle* má společnou s českými *trenkami* pouze hláskovou podobu. České slovo *trenky* vzniklo zkrácením slova *trenýrky*, tedy krátké kalhoty určené k cvičení a trénování. Pochází ze sokolského období devatenáctého století. Lingvistici je odvozují z francouzského slova *entreiner* (čti ontrenér) = trenér a anglického slova *trainer* = cvičitel.

Brněnské slovo *trencle* naproti tomu vzniklo zkrácením německého *Trenckhosen* = Trenckovy kalhoty. Známý proutník, voják a lovec zbojníků a loupežníků v panských lesích, František baron Trenck, si totiž velice oblíbil plátěné *die kurze Hosen* = krátké kalhoty. A to o století dříve, než se objevili první Sokoli.

### **\*Trepny, treple (schody)**

Německy *die Treppe* = schod, schodiště. *Valíme po trepnách až navrch* = jdeme po schodech až nahoru, *zroloval se po treplách* = skutálel se po schodech, *treple hučijó* = schody vedou.

### **Trdlovat, trdlo (tančit, nekňuba)**

První vysvětlení vychází ze slova *trdlo*. To původně nebyl hlupák, ale pěstík neboli tlouk v hmoždíři, což je ten kovový či dřevěný na konci zaoblený váleček, kterým se drtila nějaká sypká či krystalická látka, například semínka. *Trdlováním* se původně označovaly pohyby připomínající pohyb tohoto *trdla* při drcení. Přeneseně pak chaotický či toporný tanec.

Samotné slovo *trdlo* pochází ze staročeského *trti* = třit. V současné době je však známější jiné *trdlo*, a to bukový váleček, na kterém se pečou dnes populární „tradiční“ trdelníky. Jen tak



mimochodem, není to tradiční české jídlo, pochází z rumunského Sedmihradska, odkud se dostal díky Maďarům na moravsko-slovenské pomezí.

Druhým významem slova *tření* je rozmnožování ryb. Ryby se o sebe třou, neboli *trdlují* často v místě zvaném *trdliště* za současného vypouštění jiker a mlíčí. A toto rybí *trdlování* je velmi podobné *trdlování* lidí na tanečních parketech.

Označení *trdlo* = nekňuba či nešika má však souvislost s *trdly* na tření a rozměňování nejrozumnějších ingrediencí. Svědčí o tom například úsloví *stojíš jak trdlo makové*, tedy trdlo na rozměňování máku.

### **Trhlé, potrhle, trhnót (praštěný, získat)**

Staročeská slova *trhlík* a *trlík* znamenala potrhlík, blázen, hlupák. *Trhlé do koc, do škopku* = zblázněný do děvčete, do piva. Nemají mnoho společného se starým moravským slovesem *trhnót* znamenajícím něco dostat či získat, v podstatě utrhnout pro sebe. Například *trhnót love* = získat peníze, *trhnót koc* = sbalit dívku, ale také *hémoni ho trhli* = policisté ho dostali, tedy zastavili nebo chytili. Zvratné *trhnót se* znamená odtrhnout se, oddělit se od něčeho či ukončit něco, například *trhnót se pali* = odejít, *trhnót se vod familky* = opustit rodinu. Pozor tedy: *trhlá koc* = hloupá dívka, *trhnutá koc* = sbalená, odpaněná dívka.

Běžně se setkáváme s úslovím *trhni si haxnó*. Původně to znamenalo odmítnutí, doba se však mění a dnes je to též pozdrav jezdců na koloběžkách. Jeho původ je takřka exotický. Ve starém Římě žil jeden znamenitý běžec. Kromě sportovních klání se dal do služeb spravedlnosti a chytil utíkajícího zloděje i s lupem. Tento zdánlivě ušlechtilý čin ovšem rozzlobil patrona zlodějů boha Merkura, který usoudil, že rychlonohému atletovi nepřísluší honit jeho chráněnce. A proměnil jej v beznohého hada. Když protestoval, řekl mu *nunc carpe pedibus*, což volně přeloženo znamená „teď si užívej nohou“, doslova však „teď si trhni nohama“.

### **Triko honit (namáhat se, chvástat se)**

Německy *der Leib* = život, tělo, trup i břicho. Stejně tomu bylo ve starší češtině, kde výraz život znamenal též břicho a oblékal se na ně tzv. živůtek. Německé odvozeniny *das Leibel* i *das Leibchen* označují jak tělíčko a bříško, tak i tričko. Tady se inspirovali Plotňáci i další lidé na okraji společnosti, když vytvářeli svoji „tajnou“ řeč. Původním významem fráze *honit (si) triko* bylo namáhat tělo. *Nebudu (si) přeci honit triko* = nebudu se namáhat či snažit, *nehoň si triko* = odpočiň si.

Fráze *dostat na triko*, *natrhnot* či *vyklepat nekemu triko* = zbit či porazit někoho, jsou po tomto úvodu již docela průhledné. Podobně *kópit neco na svý triko* = dostat něco na své tělo, osobu, přeneseně na svou zodpovědnost, *mět neco na svém triku* = mít na svém těle, osobě, na zodpovědnosti, *valit na svý triko* = dělat něco jen svým tělem, svou osobou, tedy samostatně, na vlastní zodpovědnost.

Sloveso *honit (se)* mělo spoustu významů a kromě vyjádření pohybu, rychlého směřování někam či namáhání se, znamenalo též dráždit. Např. *honit si hůlku* = masturbovat, ve staré češtině *honečky* byly prsní bradavky určené k *honění*.

Velké břicho bylo pro chudší vrstvy z přelomu 19. a 20. století symbolem bohatství a vyššího postavení ve společnosti. Šlo nasimulovat či vylepšit jeho vyvalením či vycpáním. Původní *honit trikem* = dráždit, chlubit se břichem časem bylo pozměněno na *honit (si) triko* s významem chvástat se, chlubit se, vytahovat se. Nepochopení smyslu tohoto rčení v současné době vede k vytváření nových spojení, jako například *zmákl sem to v suchým triku* = udělal jsem to bez námahy (aniž bych se zpotil), *máš krátký triko* = nevytahuj se, *vytahuje se jak triko vod řamana*, kde se tím trikem myslí textilní zboží, které dotyčný prodává.

### ***Triko nafeclý (těhotná)***

K pochopení této fráze je nutno přečíst si předchozí odstavec „Triko honit“. U těhotných žen se zvětšuje břicho, což vyjádřila hantýrka dvousmyslnými spojeními *nafukuje se jí triko* = zvětšuje se jí břicho (a taktéž se vytahuje tričko, které má na sobě), *má nafeclý triko* = má nafouklé břicho a *nafóknót koc triko* = přivést do jiného stavu.

### ***Tringoš, tringelt (spropitné)***

Německy *trinken* = pít, *das Geld* = peníze. Jednalo se původně o příspěvek pro toho, kdo nás v putyce obsluhoval, aby se i on mohl po skončení směny napít. A nutno dodat, že nejlépe na naše zdraví. Podobný význam má výraz *tuzér*, je to příspěvek na sladkosti. Francouzsky *douceur* (čti duser) = sladkost.

Tetka Picmánková ovšem míní, že slovo *tringoš* je odvozeno od hudebního náčiní trianglu (slangově *triangloš*). Před érou placení bankovkami či dokonce kartou se mince navíc házela obsluze do kapsy a poté se ozvalo charakteristické cinknutí podobné zvuku trianglu.

### ***\*Tripl, tripr, kapela, kapča, kapelník (kapavka)***

Plotňácky též *vodkap*. Všechny názvy odkazují na fakt, že při kapavce odkapává hlen s močové trubice. Německy *der Tripper* = kapavka, hovorově *trippen* = kapat. *Žanek kópil kapelu* = Honza dostal kapavku, *Triplkasino* = prvorepubliková ozdravovna pohlavně nemocných v Brně, kde se léčilo zdarma.

### ***\*Troky, vaštrok, vantrok (necky, koryto)***

Německy *der Trog* = koryto, žlab, vana či díže, *waschen* = prát a *die Wand* = zeď, stěna. V brněňštině *troky* = necky na praní i velké necky na paření prasete při zabíjačce, *vaštrok* = necky pouze na praní a *vantrok* (doslova nástěnné koryto) = žlab stlučený ze tří fošen nebo dřevěné koryto vedoucí vodu např. ve mlýně či v hamru. *Kindoši se cédali ve vaštroku* = děti se koupaly v neckách, *vasrovica valila po vantrokách (vantrokama) do vasrmléna* = voda tekla korytem do vodního mlýna.

Je-li však někdo *blbé jak troky*, nemusí se jednat o necky či koryto. *Troky* či *trůky* jsou podle slavného Jungmanova slovníku také šráky či provazy určené k přivazování či svazování bláznů a šílenců. Takže původně to mohlo znít *blbé na troky* nebo *blbé jak v trokách*.

### ***Tropna, trap (prostitutka, klus)***

Staré plotňácké slovo *tropna* znamená doslova běhna. Pochází z německého *traben* = běhat, klusat. *Tropnař* = pasák prostitutek, *chodit na trop* = chodit prostituovat. Zde mají původ také výrazy *trap* = klus, *trapem* = poklusem, rychle, *trapčit* = utíkat a *být v trapu* = být pryč.

*Facha ju eklovala a tak dělá tropnu* = práce jí smrděla a tak dělá prostitutku. Soudobé mládežnické výrazy *trapák* a *trapka* mají však jiný původ. Souvisí se slovem *trapný*.

### ***Trotl (blbec, blázen)***

Německy *der Trottel* = blbec, hlupák, potřeštěnec a *trottelhaft* = pitomý, hloupý, blbý. V poslední době se objevila také slovesa *trotlovat* a *trotlit* = blbnout a šaškovat. *Trotl s nagelovanó řepó* = blb s nagelovanou hlavou. Jsou ovšem snadno zaměnitelná se slovy *trolovat*, *trolit* = provokovat (především na internetu), které je odvozeno od výrazu *troll*, což je postava ze severské mytologie ovládající ničivá kouzla a čary, která napadala pocestné a ubližovala jim. Ovšem v praxi to vypadá tak, že pokud někdo *troluje* neboli *trolí*, tak můžeme bez rozpaků říct, že je to též *trotl*.

### ***Trsat, trtat (tancovat, rychle se pohybovat)***

Inspirace pro vytvoření tohoto novodobějšího slangového slova *trsat* byla stará slova *trtat* = rychle se pohybovat drobným krokem a *utrtat* = ušlapat. Dnes v hantýrce *trtat* = běžet či spěchat, *trty*, *trtec* = fofry, spěch a například *trtat kolem kěru* = skákat okolo bytu. *Sbalili cajky a trtali pali* = sbalili (své) věci a utíkali pryč.

S rychlými pohyby souvisí i východomoravské a slovenské *trtkat* = souložit. Např. *ogar otrtkal galánku* = chlapec osouložil milou. Někteří lingvistici však toto slovo odvozují od starého slovanského *terti* či *trti* znamenajícího třít. Ještě dnes se nám ryby *třou* v takzvaném *trdlišti*.

Z výrazu *trtat* vznikla slova *trsec* a *trsačka* = tanec, *trsat origoš Tahiti* = tančit poměrně rychle, podobně jako se v Polynésii tančí rychlé tance zvané Hula. Proč zrovna Tahiti? Na polynézácký ostrov Tahiti se totiž v třicátých letech minulého století vydala skupina Plotňáků. Někteří tam zůstali, někteří se vrátili a přinesli spoustu informací o životě lidí v Polynésii. *Trsal s nó dva vály* = tancoval s ní dvě skladby.

### ***Truskavec (cigareta, kuřivo)***

*Truskavec* je bylina, kterou se nadstavoval tabák v době jeho nedostatku. Mohlo se jednat o jahodník *truskavec* (*Fragaria moschata*) nebo o truskavec ptačí (*Polygonum aviculare*). Tetka Picmánkové se přiklání ke druhé možnosti, neboť truskavec ptačí je velmi hojná bylina. *Vodpískal truskavec* = přestal kouřit.

### ***Tři prdele, šest půlek (hodně)***

Slovní spojení *tři prdele* ve smyslu hodně pochází z dob stavby železnic. Denní norma práce pro stavební četů byla položit tři vagony pražců. V úředních záznamech byla symbolem pro vagon pražců malá omega – tedy  $\omega$ , která hodně připomíná obrysy lidského zadku. *Plná prdel* něčeho tedy označovalo plný vagon.

Jiní říkají, že *prdel* coby objemová jednotka má původ v angličtině, kde *butt* představuje objem necelého půl kubíku a zároveň *butt* = prdel.

Další tzv. pivní hypotéza tvrdí, že se padesátilitrovému sudu piva říkávalo půlka (100 litrů byl hektár), takže když byly na nějaké akci nachystány tři prdele piva, znamenalo to šest půlek.

### ***\*Tuhé, tuháč, ťuhýk, vytuhlé (nehybný, mrtvý, mrtvola, nebožtík, mrtvý, spící)***

V okolobrněštině existoval výraz *ťuhýkat* = ostře, kvikavě se ozývat. Podobně jako pták *ťuhýk*. Ve staré češtině zase *tuhý* = nesnadný, obtížný, pevný, krutý, nemilosrdný, např. *tuhý nepřítel* = krutý nepřítel (staročesky). V obou případech jsme ale mimo.

Východiskem nám bude výraz *ztuhlý* = nehybný, strnulý, ztvrdlý, neboť toto jsou vlastnosti člověka po smrti. V hantýrce *tuhé jak solviňák před fajruntem* = unavený, *tuhé jak štolverk* = omráčený, *tuhošfajer* = krematorium, *tuhoškemp* = hřbitov, *tuháčcetla*, *ťuhýkglét* = úmrtní oznámení, *tuháčfest* = dušičky, *byt ťuhýk* = být mrtev, ale také opilý „do mrtva“, *vytuhlé* = mrtvý, bezvládný, opilý „do mrtva“, hluboce spící, *vytuhnót kilko* = zmrznout, *kompl vytuhl* = počítač přestal fungovat. Ale pozor, *tuhason bimz* = tvrdý, gumový či suchý chléb, *je to těžké tuhason* = jde to velmu ztuhá.

### ***Tunel (podfuk, podraz, léčka, podvod)***

Pochází z angličtiny, kde *tunnel* znamená štolu či tunel (železniční). Když nebyla vůle vykonat něco řádným, poctivým a pro ostatní průhledným způsobem, použila se tajná a pro ostatní neviditelná či neprůhledná cesta. Obrazně řečeno cesta temným tunelem či štolou. Novější doba dodala slovu *tunel* ještě význam hospodářský delikt a začala používat slovo *tunelovat* = odvést peníze neviditelnou a neprůhlednou cestou, alegoricky řečeno štolou či tunelem.

### ***Tupan (hlupák, blbec, venkovan)***

Odvozuje se od českého *tupý* = netečný, apatický, těžce či pomalu chápající, hloupý či nevzdělaný. Roli zde hrálo i rakouské *s Tuppe* = hlupák, blbec. Navíc dostali toto označení venkované, kteří, když přišli do města, byli ze všeho vyjevení a zpočátku mnohé městské samozřejmosti nechápali. Varianty jsou *tupón* a *tupolev*, druhý výraz inspirován sovětským leteckým konstruktérem Andrejem Nikolajevičem Tupolevem. Příklady: *tupanská zonka* = hloupá písnička, *tupan jak žiletka* = hloupý velmi, *nesu žádné tupan* = nejsem vůbec hloupý.

### ***Tuplovat, tuplem (zdvojit, dvojnásobně)***

Pochází z německého *doppelt* = dvojitý. *Tuplák* byla původně nádoba o objemu dva mázy, v hospodském slangu je však *tuplák* litrová sklenice s uchem, prostě zdvojený půllitr na pivo. Úsloví *a tuplem né* znamená just ne, zrovna ne, je to prostě dvojnásobné odmítnutí.

V okolí Brna znamenalo *tuplovat* také podrazit boty, v podstatě zdvojit podrážku. Té se pak říkalo *tuplovka*. Příklady: *tuplovaná porca* = dvojitá porce, *tuplované magor* = dvojitý, přeneseně velký blbec, *a tuplem né* = just ne, zrovna ne, *tuplem tam nendu* = z dvojnásobných důvodů tam nejdu. Dnes se můžeme ovšem setkat i s výrazy jako *tuplované bus* = patrový autobus.

### ***Turas, Tuřky (Tuřany)***

Německy *Turas* nebo *Thuras*. Staré dochované názvy jsou též *Turans* či dokonce *Durans*. Odvozeno pravděpodobně od slova *tur* – čímž rozumíme předchůdce našeho hovězího dobytka, který měl v okolních stepích dobré životní podmínky. Jiní zase říkají, že u zrodu tohoto názvu byla místně oblíbená starobylá brukvovitá zelenina *tuřín*. Tuřany jsou též

významné tím, že se zde v roce 1658 se zde udál Tuřanský zázrak (zjevení panny Marie v místě dnešního tuřanského kostela) zaznamenaný tehdejšími autory jako *Diva Turzanensis*.

Zaregistroval jsem i název *Turkynec* a pro obyvatele *Turkyňáci*.

### **\*Turkyň (kukuřice)**

Věci přicházející k nám z východu byly často nazývány tureckými, i když Turci byli často jen prostředníky. A tak se tulipánům říkalo *turecké lilie*, leknínům *turecké tykvice*, fazolím *turecký hrach*, dýním *turek* a jedné tradiční cukroviny *turecké med*. Zcela určitě jsme z Turecka nepřevzali naši tureckou kávu neboli *turka*. Na pojmenování *turkyň* pro tureckou pšenici neboli kukuřici mělo navíc vliv její italské pojmenování *grano turco* neboli turecké zrno.

*Turkynisko* = kukuřičné pole, *turkyňář* = vesničan, podle starousedlíků bývali nazýváni občané Komína a Tuřan lidmi z okraje Brna hanlivě jako *Turkyňáři* či *Turkyňáli*. Ovšem pozor: Když uslyšíme v okolí Brna spojení *šóstat* či *vošóstávat turkyň*, neznamená to souložit s dívkou z Turecka, ale odslupkovávat kukuřičné klasy, tj. zbavovat je suchého listí zvaného *šóstí*, ve kterém jsou ukryty.

K turkyni se váží dvě brněnské fráze: *Moce se jak Paprikáš v turkyni* = motá se, bloudí jako Maďar v kukuřici, *vegetí jak kaňór v turkyni* = žije si jak prase v žitě.

### **\*Turma, turmoš (věž, rozhledna)**

Německy *der Turm* = věž, stožár, rakousky však také otupělost, závrať, zmatek či blázinec. Zde má pravděpodobně kořeny pořekadlo straší mu ve věži (*haraší mu v budce*), přičemž vrchol té věže může být naše hlava. *Kirchnová turma* = kostelní věž, *čučturma*, *špizturma* = rozhledna, v *turmě vegetí strašidlák* = ve věži straší (žije strašidlo).

### **Túrovat (zbytečně přivádět motor do vysokých otáček, honit)**

Odvozeno z francouzského *tour* = otáčka, obrat a *tornare* = točit, rotovat, obejít. Ze stejné líhne pochází i *túra* ve smyslu směna, šichta, turnus, ale i namáhavá cesta. *Razit na túru* = jít (jet) do turnusové směny (např. průvodčí) nebo vyrazit na turistický pochod. Kromě motorů můžeme též *túrovat klimošku*, *túrovat procák v komplu* (procesor), *túrovat po berglách* i *túrovat hůlku*, tedy onanovat.

### **Tutové, tuty (jistý, zaručený)**

Výrazy *tutové* a *na tuty* pochází z italského *tutto* = všechno, zcela. To se vyvinulo z latinského *tótus* = všechen, od kterého máme též odvozeno slovo *totální*. *Na tuty dovalím* = zcela jistě přijdu, *je to tutově špicové flek* = je to zaručeně dobré místo.

### **Tužka (nástroj na psaní, noha, hlupák, naivka)**

V základním významu se jedná o tuhovou tyčinku zapuštěnou do dřevěného (v moderní době i do plastového či kovového) obalu určenou k psaní a kreslení. Její modernější modifikace mají svá slangová označení:

**Verzatilka** = patentní (tzn. vylepšená) tužka s výměnnou tuhou, podle obchodní značky Versatil, jejíž název je odvozen z latinského *versatilis* = otáčivý, pohyblivý, obratný.



**Krajón** = lidový název pro verzatilku, pochází z francouzského *crayon* = tužka.

**Pentilka** = mikrotužka, podle značky Pentel.

Obaly z těchto tzv. plnicích tužek byly často používány školáky jako trubičková střílečka. Náboji se někdy říkalo *bábrle*, viz odstavec „Bábrle“.

V případě nohy (někdy i ruky), zejména té štíhlé, je zde jasná tvarová podobnost. V tomto významu se občas užívá též označení *tuha*, mn.č. *tuhy*.

Za starých časů se říkalo tužce *plavajz*. Což znamená „bílé“ olůvko (*das Blei* = olovo, *das Weis* = bílá barva), pomocí kterého se psalo bílým písmem na černé břidličné tabulky. Od toho bylo odvozeno slovo *plavajzník*, což byl ten, kdo tužku neumně používal, tedy špatný spisovatel nebo nešikovný kreslíř. Postupem času *plavajzník* = jakýkoli nešika. A protože *plavajz* = tužka, došlo ke ztotožnění nešika = *tužka*.

Tetka Picmánková ovšem odvozuje slovo *tužka* = hlupák či naivka od slova *tuhý*. Je to ten, komu pracuje mozek *ztuha*. Tuto hypotézu podporují výrazy ze sportovního a motoristického slangu *hrát tužku* = hrát špatně a *jet tužku* = jet pomalu, v obou případech vykonávají příslušnou činnost *ztuha*.

Příklady: *Habad'ura má krpátý tužky* = lež má krátké nohy, *přerazil si tužku* = zlomil si nohu (někdy i ruku), *psal tučkama kosínus* = šel „po vlnovce“, vrávorál, *v šaškecu só samý tužky* = v blázinci jsou samí hlupáci, *koc rozhodila tuhy do věčka* = dívka roztáhla nohy.

Poznámka: V některých oblastech v okolí Brna znamená slovo *plavajz* také silný déšť (situace kdy všechno plave) a od toho odvozené *plavajzník* = bezdomovec či tulák, tedy lidé bez stálé střechy nad hlavou.

### **Tyčka, kulatina, šavla, kosa, švihadlo (zvracení)**

Spojení *hodit kulatinu*, *šavlu*, *kosu* či *švihadlo* vzniklo na základě tvarové podobnosti proudu vyvrhnutých zvratků se zahnutou šavlí, obloukovitou kosou atd. *Večír skoro všici šavlili* = večer téměř všichni zvraceli.

Název *tyčka* či *tyč* má původ v záměně slova *kulatina* za *tyč*. *Tyčkovat* = zvracet, *je mu na tyčku* = je mu na blití, *tyčmitunajt* = zvratky. Poslední název byl inspirovaný názvem amerického filmu *Teach Me Tonight* (Noční lekce) z roku 1997.

### **Ty brďo (údiv)**

Vyjadřujeme tím údiv či překvapení. Co to ale je to *brďo*? Zkratkou *Brdo* se označovala v osmdesátých letech dětská sekce ekologického Hnutí Brontosaurus založeného v roce 1974. *Brďo* = **B**rontosauří **d**ětský **o**ddíl. S touto odpovědí se však nikdo nespokojí. Tedy pátrejme dále.

Někde na počátku byl elegantní šmelinář Franta Brďa, který žil v 19. století někde ve východních Čechách. Aby podpořil své nekalé kšefty, vetřel se do rodin spousty vysoce postavených lidí. A protože byl hezký, sympatický a navíc potentní, tak když byli pánové v úřadě, docházel za jejich manželkami na sex. A jednou v létě, údajně to bylo v Chrudimi, si jeden z úředníků zapomněl doma nějaké papíry, vrátil se pro ně a našel Brďu v ložnici

s manželkou. Překvapen na něj zařval „ty Brďo, ty sviňo!!“ a otevřeným oknem se to rozlehlo po přilehlých ulicích. Celé město si o tom vyprávělo a hláška časem zlidověla.

Tetka Picmánková však tvrdí, že nikdo neví, jak se ten proutník jmenoval, a že onen úředník nezařval *ty Brďo*, ale *ty birdo* či *bird'o*, což byla tehdy nadávka. Původně znamenalo slovo *bird'a* familiérnější pojmenování *biřice*, což byl středověký policista. Italsky *birro* či *sbirro* = biřic, dráb a pochází to z řeckého *pyros* = červený, protože biřicové nosili červené uniformy, ale také ohnivý. Když se profese přejmenovala, stalo se slovo *bird'a* nadávkou, něco jako ohnivák.

S tím samozřejmě nesouhlasí lingvistici, kteří říkají, že *brďa* je zkrácené *člobrda* či ještě starší *človrda*. Toto slovo používali i brněnští Plotňáci. Popularitu mu však udělal až v osmdesátých letech principál Miloš Kirschner, který jej často používal v dialogích Spejbla a Hurvínka.

### *Tympl (místo)*

Latinské slovo *templum* znamená také místo. V hantýrce znamená *tympl* = místo, pracovní místo, pozice. *Dvoupětkové tympl* = dvacáté místo (v soutěži), *tymplovat* = nacházet se někde, přeneseně *tymplovat v šalině* = sedět či stát v zpravidla jedoucí tramvaji, *drž mně tympl* = drž mně místo.

### *\*Týpek (vyhraněný jedinec)*

Používá se v současnosti i v Brně jako synonymum slov chlápek, muž, kluk. Není to však nové slovo, používalo se již v 80. letech. Jedni jej odvozují z výrazu *typ* (vyhraněný typ člověka), jiní z anglického *tea pack* (čti týpak), což zde neznámá čajový balíček. *Pack* znamená tež lůza, chátra. Takže *týpek* mohl být původně „jemnější příslušník chátry“. *Ten týpek má čtyry pětky járů na tachálu a furt vegetí u starých medvědů* = ten „kořen“ má 40 let a stále žije s rodiči.

### *Typlovat, tumlovat (spěchat)*

Německy *tippeln* = cupitat, jít pomalu, loudat se, vandrovat. Ve vídeňštině *tippeln* = loudat se a *Tippelbruder* = tulák. Změnil se snad význam tohoto slova naspěchat, pospíchat, běžet či utíkat proto, že se doba zrychlila? To asi ne. A tak tetka Picmánková navrhuje vyjít z německého argotu, kde jeden z významů slova *antippeln* je spēchat či přispěchat. Určitou roli zde sehrála podobnost se slovem *tumlovat* = spēchat, které pochází z němčiny. *Sich tummeln* = spēchat, honit se, činit se. *Dotyploval curyk* = vrátil se zpět, *utyplovalo pár metrů* = uběhlo několik měsíců, v plotňáctině *přityplčit* = přijít, *tumlovat na Prigl* = spēchat na přehradu, *přestal na ňu tumlovat* = přestal na ni spēchat (naléhat),

### *Ty prde (údiv, nekecej, ty „vole“)*

Podobně jako *ty brďo* vyjadřuje údiv. Nabízela by se jazyková hra *ty brďo* → *ty prďo* → *ty prde*, ale skutečnost je prostší. Je to zlidovělá hláška z filmu Dědictví aneb Kurvahošigutntag natočeného v roce 1992. Zní: *Jak to se mnou mluvíš, ty prde!* Současná podoba zní ovšem spíše takto: *Neser mě nebo ti rozhodím sandál, ty prde.*

Tetka Picmánková ovšem tvrdí, že je to slovo starší, a odvozuje frázi *ty prde* od staršího slova *prd'ola*, které má tři okruhy významů: Jednak tlachal, kecal či žvanil, dále zbabělec, ustrašenec a také starý, sešlý muž.

### ***Tyryk (rychle, běh)***

Slovo pochází z italštiny, kde *tiro* = výstřel, vrh, hod nebo z francouštiny, kde *tir* = výstřel, kop, odpálení. Původní význam výrazu *tyryk* v hantýrce je „jako střela“. Druhotný význam je běh. Slovo je utvořeno tak, že připomíná moravské trysk. *Tyryk k rybálu* = (utíkáme) rychle k rybníku.

### ***\*Tvrdnót, tvrdý (nečinně pobývat, nešikovný)***

Dlouho, nečinně, často nedobrovolně někde pobývat, zdržet se, čekat či uvíznout. Souvisí s českým *tvrdý*, ale proč? V časech, kdy se cestovalo pěšky nebo v nevytápěných povozech totiž v případě takové dlouhé zimní nedobrovolné zastávky hrozilo zmrznutí. *Ztvrdlí sme tam hod'ku* = zdrželi jsme se tam hodinu.

Podobně je-li někdo na něco *tvrdé* = tupý, hloupý, tak se k tomu staví, jakoby mu zamrzly ruce či mozek. *Su tvrdá na štrikování, na matiku* = jsem tupá (nešikovná) na pletení, na matematiku, prostě mi to nejde. Nižší stupeň od *tvrdýho borca* je *borec natvrdlé*, tedy špatně chápající nebo těžce se učící manuální práce. *Negómu, eši je tak natvrdlé nebo jenom zhnilé* = nevím, zda je tak tupý nebo jen líný.

## U

### *\*Ucaplované, caplovat sebo (unavený, utahaný, házet sebou)*

Německy *zappeln* = házet sebou, zmítat sebou, třepat sebou, vrtět se. *Ucaplování borci vtrukli do paluše* = unavení muži vešli do hospody, *svišť v kindoškáře sebo tak dlóho caploval, až se ucaploval a zalomil* = dítě v kočárku se tak dlouho vrtělo, až se unavilo a usnulo.

### *\*Ucaprtané (fyzicky unavený)*

*Caprtat* je odvozeninou od *capkat* či *capat*. Znamená to nemotorně chodit či batolit se. *Ucaprtané* původně znamenalo uchozený k únavě. *Su z teho véletu celé ucaprtané* = jsem z toho výletu unavený.

### *\*Ufachčít se (udělat se)*

Jde o variantu slovesa *fachčit* = dělat, podrobnosti o něm viz odstavec „Fachčit“. Příklady z hantýrky: *ufachčily se jí faldy na ksichtě* = udělaly se jí vrásky na obličej, *při šukačce sem se špicově ufachčila* = při sexu jsem měla skvělý orgasmus, v kuchaře: *kvrdlám s mlíkem, dokavád se neufachči* = míchám s mlékem, dokud nedosáhne varu, ve vodácké hantýrce: *ufachčili sme se na šlajzně* = převrátili jsme se na jezu.

### *Ufóknót, fóknót (utéct, ujet)*

Nabízí se odvození ze spojení „zmizet jako smítko po fouknutí“. Nebo z rakouského *pfutsch sein* = zmizet, být fuč. Jenže staří Plotňáci říkali také *ufugnót* a odsud vede stopa k italskému *fuggire* = prchnout, které pochází z latinského *fuga* = útěk. Cuk nám (u)fókl = vlak nám ujel.

### *Uherák (prodloužený rok)*

V období válek Monarchie s Turky (před jejich porážkou v roce 1683 u Vídně) bylo nutno kvůli umravňování Turků soustřeďovat vojenské síly do Uher. S žoldáky byly uzavírány smlouvy na určitý počet let, ale vzhledem k tomu, že situace byla nejistá, docházelo často k prodloužování těchto smluvených dob. A tak se prodlouženému roku nebo roku s nejistým koncem začalo říkat „uherský rok“. A podobně vzniklo spojení „uherský měsíc“.

Druhá hypotéza říká, že v roce 1681 zjistili zvědové, že se Turek chystá zaútočit na Vídeň. Císař Leopold I., který byl známý svým utahováním si z Uhrů, prohlásil, že Turci napadnou Monarchii tak možná za „uherský rok“. A jeho písař v den bitvy o Vídeň spočítal, že onen „uherský rok“ trval 721 dní.

V hantýrce uherský rok = *uherák* a *jednó za uherák* = občas, jednou za čas. V plotňáctině existovalo též spojení *uherské metr* = uherský měsíc = občas. Ani jeden z těchto výrazů nemá však nic společného s rokem přestupným. A abysme měli o čem přemýšlet: V Polsku říkají *raz za ruský rok*.

### *Umakart, nahodit umakart (levný oblek, usnout za stolem)*

*Umakart* se nazýval výrobek pardubické Synthesie. Bylo to zkratkové slovo pro „umělý karton“, tedy papír vytvrzený umělou pryskyřicí, jehož vrstvy byly slisované za vysokého tlaku.

V brněnštině má toto slovo ještě další významy. *Umakart* = levný oblek z „tvrdé“ látky připomínající zmíněný tvrzený umělý papír. Řekneme-li ovšem *hodit* či *nahodit umakart*, neznamena to obléct si tento tvrdý levný oblek, ale usnout za stolem čelem na stolové desce. Původně se jednalo o stůl s umakartovým povrchem častý zejména v hospodách nižší cenové kategorie. Stejný význam jako *hodit umakart* má spojení *hodit čelo*.

### **Uondané (unavený)**

Slovo *uondané* neboli unavený pochází ze staročeského výrazu *onde* = na onom světě. *Uondaný* se tedy více přiblížil k onomu světu. *Vyvětrat uondaný vanilky* = nechat odpočinout (vyzutím bot) unavené nohy.

### **Uprdnót se (urazit se)**

V předchozích odstavcích (např. „Prda“) jsme si řekli, že *prdnót* znamená též prásknout i prasknout. Do něčeho jsme *prdli*, až jsme to *uprdli*, jinak řečeno, do něčeho jsme vrazili, až jsme to urazili. Takto přišla hantýrka k významu slov *uprdlé* a *uprnuté* = uražený, ale používá je převážně v přeneseném významu, tedy být nafouklý či uražený, po brněnsku též *byt nafučené*. *Nebud' uprdlé, uprnuté* = neurážej se, nebud' naštvaný, *felčar se uprdl a hókl...* = lékař se naštvál a řekl...

### **Usalašit se (usadit se, uvelebit se)**

Slovo *salaš* pochází z karpatské pastýřské kultury. Slovensky *salaš*, polsky *salasz*, ukrajinsky *salaš* označuje pastýřskou boudu v horách, která je uzpůsobena pro ubytování pastýřů a zařízena pro získávání ovčího mléka a výrobu sýra. Maďarský termín *szállás* má však již širší význam, a to přístřeší či ubytování. Z tohoto pohledu *usalašit se* = někde se zabydlet, usadit se, nemusí to však být na trvalo.

Rakousky *Salasch* = chlívek či vepřín. Z tohoto alternativního pohledu výraz *usalašit se* někde původně znamenal dočasně se někde pozdržet a udělat tam nepořádek.

### **Ušmórané (špinavý, umazaný)**

První hypotéza odvozuje toto slovo od moravského *šmír* = černé polotuhé mazadlo a to od německého *die Schmiere* = mazivo, kolomaz, respektive od *beschmieren* = umazat či zašpinit.

Druhá hypotéza se opírá o slovo *mour* = uhelný prach, které údajně pochází z latinského *maurus* = mouřenín, tedy tmavý obyvatel severu Afriky. *Kindoš majó ušmórané ciferník* = děti mají umazaný obličej.

### **Ušňupané (ušpiněný)**

Německy *der Schnupfen* = rýma, hlen. Výraz *ušňupané* znamenal původně ušpiněný hlenem, později však obecně špinavý, zejména v obličeji. *Ušňupané kindoš* = děčko špinavé v obličeji, *ušňupané špígl* = špinavé zrcadlo. Na *ušňupané šňupák* používáme *šňuptychl* = kapesník. Viz též odstavec „Šňupák“.

### **Utréch (jed, postřík, lekvar)**

Ve staré češtině *otruch* = jed a *otrušený* = otrávený. Z *otruchu* vznikl přehozením hlásek *utréch*, z *otrušený* vzniklo *otrušík*. Obě slova znamenala původně jed jako takový, později též



jedovatou látku (bez chuti) zvanou arzenik. To je ten jed, který nalila v románu bratři Mrštíků těšanskému mlynáři Vávrovi jeho žena Maryša do kávy. Jiní říkají, že jsme to převzali z rakouštiny, kde *s Hüttrach* = arsenik

Časem se význam tohoto slova posunul a kromě již zmíněného jedu znamená též nechutný blivajz, v moderní době i chemikálii. Naši předkové mívali ve vesnicích i *utréchovó babu*, což byla specialistka vařící původně *utréch* proti mouchám dle tajného receptu. Dnes bysme tak mohli označit čarodějku bylinkářku.

### *Utrum (utření huby, konec)*

Když ve středověku chudý student doufal, že bude pohoštěný, sbíhaly se mu sliny. Když však nepochodil, nezbývalo mu než si utřít hubu od slin a jít dále. V případě slova *utrum* to vypadá na zkrácenou studentskou slovní hříčku *utřihubum*, tedy utřít hubu + latinská koncovka *-um*. Tu použili zřejmě proto, aby to vypadalo studovaně. Kdo tedy *má utrum*, utřel hubu neboli nepochodil či vyšel naprázdno. Později byly doplněny ještě další významy: konec, šmitec, skončila legrace, skončily dobré časy.

Tetka Picmánková poukazuje na souvislost slov *utréch* a *utrum*. Komentuje to jednoduše: *Po utrěchu máme utrum*. Neboli po požití jedu (arzeniku, viz odstavec „Utréch”) máme smůlu, skončila legrace, s největší pravděpodobností následuje konec, tedy smrt.

### *Úval (široké ploché údolí)*

Někteří říkají, že úval je rovná, tedy uválená krajina mezi moravskými horami s nerovnostmi do 75 výškových metrů. Tetka Picmánková však poznamenává, že latinsky *uva* = réva, víno a že úvaly byly původně mírně zvlněné oblasti, kde se pěstovala vinná réva.

## V

### *Vagoš, vagin, vagan, vagus (tulák, otrhanec)*

Latinsky *vagans* = toulavý, *vagabundus* = tulák, německy *der Vagabund*, francouzsky *vagabond*. Celoevropské slovo označujícího tuláka či pobudu, tedy člověka, který někde chvíli pobude a pak jde dál. Správněji bysme mu měli říkat „nepobuda“. A protože tuláci jsou zpravidla na štíru s čistotou a upraveností těla i oděvu, dostalo toto slovo navíc význam trhan. *Zakasé si tu hemdu, ať nemáš ranu jak vagoš* = zastrč si tu košili, ať nevypadáš jak tulák či trhan. V nacistické terminologii se označovali jako *Vagabonds* lidé, kteří se nezařadili do většinové společnosti. V studentském slangu se užívá oslovení *ty vago* = ty vagabunde.

### *\*Vachrlaté (nejistý, nepevný, vratký, nedůvěryhodný)*

Zde si můžeme vybrat, ze kterého německého slova tento výraz pochází. V úvahu přichází *wacheln* = třepetat se, houpat se nebo *wackelig* = viklavý. *Vachrlatý štokle* = rozviklaná židle bez opěradla, *vachrlaté regál* = nepevná rozviklaná police, *vachrlatá nátura* = nedůvěryhodná povaha, *vachrlaté frojndšaft* = nepevné, nejisté přátelství.

### *Vajgl (nedopalek cigarety)*

Lingvistici odvozují toto slovo z cigánského *thualo* = tabák, cigareta. Tetka Picmánková na to konto poznamenává, že rakousky *da Weigerl* či *Weigl* = váleček nebo kulaté dřevo. Vypadá to tak, že to bylo původně pojmenování cigaretové špičky (*tróbelky*), které časem přešlo na to, co ve špičce zbylo. Jazyková hra špaček → pták → fógl (v jidyš *fojgl*) → vajgl není též zcela vyloučená.

Proč se však říká nedopalku špaček? Vypadá to, že na počátku byla jihoslovenská nářeční složenina slov *zbytok* a *bago* (nedopalek), tedy *zbačok*. A to při nedbalé výslovnosti mohlo být zaměněno za *špaček*. Jiný původ má slovo *špaček* ve významu špaček z tužky. To je zkrácené slovo *špalíček*.

### *Vajnčit, vajnovat (brečet, plakat)*

Souvisí s německým *weinen* = plakat. Variantně *vangčit* a *vankčit*. *Tata mu dal po čuni a von začal vajnčit*. Zaregistroval jsem i novodobý výraz *vajner* = uskuhranec, člověk, který si neustále stěžuje a naříká. Ten může pocházet jak z německého *weinen*, tak z anglického *whine* = kňourat, naříkat, brečet. *Neděle vajnera a fachči* = neskuhrej a pracuj. Občas se setkáme s výrazy *vónčit* a *vónovat* ve významu plakat. Není to správně, hantýrka se bohužel logikou moc neřídí. Viz odstavec „Vónčit“.

### *Vál, válka, valderón (univerzální slovo, přikázání)*

*Vál* je brněnským ekvivalent anglického slova *stuff*, které je možné použít jako náhradu za spoustu slov. Např. substance, látka, materiál, tekutina, ale i pitomost či droga. Takže pokud se nám nechce pátrat v paměti po správném názvu daného předmětu či jevu, stačí použít slovo *vál* nebo taky *válka* s příslušným přídavným jménem. *Krabicová válka* = krabicové balení, *dopravní válka* = dopravní prostředek nebo *chabrusová válka* = nemoc. Novodobější verze

*válu* je *valderón*. Tento výraz použili někteří autoři ve významu přikázání, např. *vosmé valderón Velkýho kiloša hóká: Nečóruj!* Tedy osmé přikázání boží říká: Nekrad'!

Podobné jen soudobější a trochu méně univerzální slovo používá i obecná čeština. Zní *šmoulit*. Další tvary jsou pak *vyšmoulit*, *přešmoulit*, *zašmoulit* a podobně. Na Moravě máme krásné staré slovo *tentovat* respektive *tentit* s variantama *vytentovat*, *zatementovat*, *přitentovat* atd. Na Slovensku se podobně používá slovo *ondit*.

### ***\*Valdauf (jdi, jed' pryč, zmiz)***

Slovní hříčka. *Karel Valdauf* (1913 - 1982) byl český hudebník a skladatel, převážně v oblasti dechové hudby. Spojení „*val auf*“, které znamená „běž do“, bylo ztotožněno s příjmením skladatele. *Morgen valdauf domášov* = ráno jedeme domů, *valdauf curyk* = vrátit se zpět, *dé si votočku a valdauf* = otoč se a zmiz.

### ***\*Valdna, Valdec (les, Lesná)***

Německy *der Wald* = les, v hantýrce *valdna* nebo *valdec*. Odvozeniny: *hrubé valdec* = hluboký les, *štatlová valdna* = městský park, *valdecbóda* = lesnická škola, *valdnové inža* = lesní inženýr, *valdnové fištrón* = lesní moudrost (woodcraft), *valdůvky* = vánoce (svátek stromečků).

*Valdec* říkáme též sídlišti Lesná. Jeho výstavba byla zahájena 1962. Původní název byl „sídliště Za Tišnovkou“. V rámci výstavby byl terén srovnán, jen uprostřed byla ponechána tzv. Čertova rokle neboli Čertovka, v hantýrce *Rarachova šluchta*. Viz též odstavec „Šluchta“

### ***\*Válet, valit (zástupná a pomocná slovesa)***

*Válet*: Kromě kutálení a zpracování válcem (těsto) se jedná dnes o zástupné sloveso za řadu dalších činností a o pomocné sloveso. Ve starém argotu *válet* = hrát. *Válet zonky* = zpívat, *válet na saxík* = hrát na saxofon, *válet figury*, *rokec*, *tvist* = tančit, *válet voliš* = hrát volejbal, *válet baldó na ajsůvce* = hrát hokej, *válet se* = lenořit, *válet to s někým* = mít známosti.

*Valit*: Kromě kutálení, rychlého pohybu či pohybu nějaké substace (např. vody) se jedná o zástupné sloveso za řadu dalších činností a též o pomocné sloveso. *Valit na rathaus* = jít na radnici, *valit vágnem* = jet autem, *valit aus* = vypadnout ven, *valit do finále* = končit, *valit do dža* = být zničen, zrušen, *valit dotazník* = ptát se, *valit do kytek* = zemřít, *valit flignu* = balamutit, podvádět, *valit klíny do budky* = oblbovat. Trošku stranou stojí *valit na nekeho* = být zamilovaný, *valit po špagátě* či *na lano* = jet na černo (viz odstavec „Lano dostat“), *kolik ti navalili* = jak vysoký trest jsi dostal, a také *vyvalit šecko* = vykecat všechno a *navalil se jak sviňa* = pořádně se opil.

### ***Valchovat (bít, hníst, krčít)***

Sloveso *valchovat* pochází z německého *walken* = bít, hníst, ve starší němčině i pohybovat sem a tam. *Zvalchovat čestr* = dát na prdel, *valchovat muskle na cemru* = masírovat zádové svaly. V přeneseném významu pak *zvalchovat* = pokrčit. Např. *zvalchovat kvádro* = pokrčit sako, *zvalchovat plechy* = „pokrčit“ plechy na automobilu při drobné kolizi, *zvalchovaná štreka* = cesta plná nerovností, výmolů, muld či vln. Zde se jedná o tvarovou podobnost

s *valchou* (něm. *die Walke*), což byla žlábkovaná deska na praní. Dnes se používá občas jako hudební nástroj.

### *\*Valit na nekeho (být zamilovaný)*

Tetka Picmánková tvrdí, že původní znění bylo *valit se na nekeho*, neboť chlapec touží se na dívku alespoň *navalit* = přitisknout se k ní, v „horším“ případě ji *povalit* a teprve pak se na ni *navalit*. Někteří ovšem doplňují, že se jedná současně o *valení za koc* = spěchání za dívkou a *valení (canců) do koc* = oblbování dívky. *Fanóš valí na Anču* = Franta je zamilovaný do Aničky.

### *Valuty, vachsle (varlata)*

První tvar vznikl jednoduchou jazykovou hrou *varlata* → *valuty* s přihlédnutím k faktu, že jde o něco cenného jako *valuty*. Podobnou hrou vznikl pravděpodobně i tvar druhý, který se poněkud podobá slovu *kachle* = hýždě. Zřejmě proto u některých autorů *nabórat kachle* znamená kopnout do rozkroku místo obvyklého nakopat do prdele. Tetka Picmánková ovšem razí hypotézu, že *vachsle* byly původně *vachle*, neboť *wacheln* = kývat se, což jsou charakteristické pohyby tohoto orgánu.

### *Vampna, vana, vaníř (břicho)*

Vídeňsky i německy *di Wampe* = velké či plné břicho. *Vampna nastópila* = břicho ztloustlo. *Vana* je jen zkrácené *vampna* s přihlédnutím ke tvaru *vany* na vodu. *Vanař* = tlustý chlap, *vancek*, *vaníř* či *vancíř* = tlusté břicho.

### *Vams, wams (škaredý, blbec)*

Vídeňsky *Wams* = zrada a *Wamser* = zrádce, *wamsen* = bouchat, práskat, přeneseně i lhát nebo skrývat, *verwamsen* i vyzradit tajnosti. Viz odstavec „Bonzák“. Tady došlo v Brně k významovému posunu. Toho, kdo nám lže či nás udá, neboli práskne, považujeme minimálně za blbce. Ten, kdo je nehezký, se zase snaží tento handicap skrýt či zamaskovat.

Jistý vliv zde mělo i celoevropské slovo *vampir*. Jeho význam je sice v různých zemích nejednotný, od přízraku či člověka sajícího krev až po pekelnou bytost démonické podoby. Ale ve všech případech je jisté, že to byla bytost nehezká a škodlivá.

V hantýrce *je to vams* = dopadlo to škaredě, přeneseně špatně, *vamsksicht* = nehezký obličej. A protože lidé s nízkou inteligencí se velice často podivně tváří a s otevřenou pusou se dívají takzvaně „do blba“, začalo se říkat *vams* i jim. A tak, řekne-li někdo *nesu vams*, chce tím zpravidla říct, že není hloupý či blbý.

### *Vandl (mísa)*

Moravské slovo, které se vyskytovalo v okolí Brna ve variantách: *vandlík* = plechová mísa (zpravidla se dvěma uchy), *vandl* = mísa na mytí nádobí a *vandla* = vana nebo plechové necky. V některých oblastech se vyskytovala i varianta s G. Pochází z rakouského *s Wandl* = mísa či „koš“ na mokré prádlo. Vliv mohlo mít i německé slovo *die Wanne* = vana a jeho zdvojnásobení *Wannel*.

Tetka Picmánková ovšem slyší ve slově *vandl* německé *die Wand* = stěna, zeď. A považuje *vandl* za dno obkroužené kovovou stěnou. *Do vandlíku vrznem móčmen, prdopeč a milchnu* = do misky dáme mouku, prášek do pečiva a mléko.

Jiní však říkají, že slovanské jazyky spolu s němčinou přejaly tato slova z Orientu. Ve staré perštině údajně *wand* = váza, číše, pohár, šálek a *awand* = větší nádoba (na nádobí) a *abwand* = hodně velká nádoba, vana.

### ***Vandr, vandrovat (cesta, agitovat)***

Tato slova mají dva významy. Na vandr chodili tovaryši, tedy v řemesle vyučení mladí muži, kteří se chtěli stát mistry. Říkalo se jim *vandrovní*. Nosili s sebou takzvanou vandrovní knížku, do které jim mistři zapisovali, kde pracovali a jak dlouho. Tato knížka sloužila jako doklad o praxi tovaryše pro řemeslnický cech pro jeho případné přijetí do cechu. *Vandrák* ovšem není totéž, co *vandrovní*. Je to víceméně hanlivé označení pro tuláka a někdy i pro bezdomovce. Obojí však pochází z německého *der Wanderer* = vandrovník, pocestný či poutník. *Rafnul celtu a hasil na vandr* = vzal celtu a odešel na výlet, *vandrglét* = cestovní doklad, *vandrputna*, *vandrmošna* = batoh, chlebník a podobně, *vandrkancl* = cestovní kancelář.

Pak zde máme ještě spojení *vandrovat do nekeho*. Souvisí to též s německým *wandern* = putovat, jít. Původně jít do někoho hubou, později najíždět, navážet se, hučet, obořit se či agitovat. *Sóseda do nás vandrovala* = sousedka do nás hučela, navázela se.

### ***Vanglovat, vangl, vangelis (kývat se, potácení)***

Slovo pochází z německých výrazů *wanken* = motat se, potácet se, vrávorat, *wackeln* = viklat se, kymáčet se, vrávorat a z jejich vídeňské podoby *vogeln*. Brněnský *vangl* je opak rovnováhy či stability, tedy výkyv, kymácení, kývání, vrávorání či potácení. *Házet vangl* = kývat se, vrávorat či potácet se, rozlišuje se *lehké a těžké vangl*, což jsou dvě intenzity kývání či vrávorání.

Odpovídající sloveso *vanglovat* = kývat se, kymáčet se. *Kolo na raku vangluje* = kolo na bicyklu háže (má osmicu), *vanglovat nohama* = kývat nohama, ale take plést nohama při nejisté chůzi. Pozdější přenesený význam je *vanglovat do nekeho* = strkat či navážet se do někoho, aby ztratil rovnováhu, a to jak fyzickou, tak psychickou.

Varianta *vangelis* byla dotvořena jazykovou hrou podle řeckého instrumentalisty a hudebního skladatele Vangelise. U současných autorů jsem zaregistroval také použití výrazu *vangl* coby univerzálního pojmenování pro věc či záležitost, jejíž jméno neznáme. *To byl špicové vangl* = to byla skvělá záležitost či věc.

### ***Vangl (Ivančice)***

Ivančicím říkají místní též *Vančice* a spojují si to se slovem vana. V některých oblastech Moravy totiž říkali vaně *vandla* nebo take *vangla*. Viz odstavec “Vandl”. Lingvistici dávají jméno *Ivančice* do souvislosti s hradištěm *Na Ivani*, které se nacházelo jižně od města. Dnes se mu říká *Réna*.



Tetka Picmánková navrhovala vyjít ze slovesa *vanglovat*, ale tento výklad je chybný, neboť to by se vzhledem k počtu opilých na Moravě muselo jmenovat *Vangl* kdejaké město.

### *Vanilky, vanilkové (nohy, běžný)*

Plody rostliny zvané vanilka jsou podlouhlé hnědé tobolky. A tak není divu, že k názvům pro nohy jako jsou *brka*, *hokejky*, *pastelky*, *debrecínky* a *fajfky*, přibýly na základě tvarové podobnosti i *vanile* neboli *vanilky*.

Tetka Picmánková doplňuje, že v lidové rakouštině mají pro česnek též výraz *Vanille des armen Mannes*, což znamená „vanilka chudých mužů“. Výraz *vanilky* tedy mohl označovat původně páchnoucí nohy. A můžeme vybrat, zda pach nemytých a zpocených chodidel připomínal více silně aromatickou vůni vanilky nebo pach rozetřeného česneku.

Novější spojení *vanilková šukačka* = vanilkový sex, anglicky *vanilla sex* však neoznačuje sex nohama. Vychází ze základní jemné vanilkové příchuti zmrzliny. *Fajnové vanilkové šmajchl* neboli jemnou vanilkovou erotiku bez hraček a pomůcek, sprostých slov či mírného násilí můžeme považovat podobně jako vanilkovou zmrzlinu za něco základního, běžného, častého až obyčejného. Ale erotice, podobně jako základní vanilkové zmrzlině, můžeme dát dodatečně také výraznější příchutě.

Můžeme se setkat i se spojení *vanilkové borec* či *vanilková koc* označující původně lidi s konvenčním přístupem k sexu. Inspirací zde bylo anglické *vanilla partner*. Slovo *vanilkové* se již částečně osamostatnilo, takže dnes můžeme zaslechnout také spojení jako *vanilkový počasí* = běžné počasí pro příslušné roční období nebo *vanilkové deň* = běžný den, kdy se nic zvláštního nestalo.

### *Vartovat (hlídat, čekat)*

Tady se nám spojila slova dvou původů. Ve staré češtině *vartovat* = být na stráži, hlídat či držet hlídku neboli *vartu*. Toto slovo souvisí s německým *die Warte* = hlídka. Druhý význam čekat pochází z německého *warten* = čekat.

V hantýrce *vartnót* = pohlídat, počkat u něčeho či někde, *vartovat na šalinu* = čekat na tramvaj, *vartovat kindoš* = hlídat děti, *stepovat na vartě* = být na stráži, *vartuj* či *vartni u apeca* = počkej u telefonu, *vartovník*, *vartmen*, *vartás* = hlídač. Zaregistroval jsem i výraz *varta čtyr borců*, což je v první řadě hlídka čtyř mužů, ale přeneseně to může znamenat též skupinu čtyř mužů. Půvabná je fráze *vartovat (nekde) s habrůvkama u sebe* = potřebovat na WC a čekat (než se naskytne nějaká příležitost).

### *Vářit (říkat, zpívat, pomocné sloveso)*

Základní významy slovesa *vařit* v hantýrce jsou mluvit, zpívat a jejich odvozeniny. *Vářit hantecem* = mluvit hantýrkou, *vařit s grupó* = zpívat se skupinou, *vařit mjúz* = hrát hudbu, *vařit do štrycle* = přesvědčovat, *vařit na to* = odpovědět. Spojíme-li sloveso *vařit* s podstatným jménem, dostaneme zpravidla slovesné vyjádření tohoto podstatného jména. Takže *vařit filosofickó* = filosofovat, *vařit radovanec* = radovat se. Někdy zastupuje výraz *vařit* slovesa mít či dělat. *Vářit nargle* = mít (slavit) narozeniny, *vařit jedy* = pomlouvát (dělat pomluvy).

### **Vasilo, vasil (tílko, tričko bez rukávů)**

Okolobrněnské slovo, ve Znojmě a v Olomouci takřka neznámé. V oblasti mužského prádla se jedná o základ. Správněji by se tedy mělo říkat *basilo*, neboť toto slovo je odvozeno od latinského *basis* = základ či *basialis* = základní. V italštině (*basilare*), ve španělštině (*basilar*). Východní jazyky zaměnily B za V po vzoru dvojice vlastních jmen Basil → Vasil. Jméno Vasil, které však s tričkem souvisí jen okrajově, odvozuje se z řeckého *basileos* = král. Pozor však, v některých oblastech má *vasilo* či *vasil* na rozdíl od klasického tílka obnažené lopatky. *Imrvére byl vylepené na fenstru v bílým vasilu* = stále ležel v okně v bílém tričku.

Tetka Picmánková však krále zcela nezavrhl a připomíná, že *Vasa* vebo také *Vasovci* je dynastie švédských a polských králů, kteří měli v erbu snop obilí (švédsky *vasa*). Při masopustním reji v našich zemích je v průvodu důležitá postava slamáka oděného do snopu obilí upleteného jako tílko – *vasil*.

### **\*Vaškuchla, vaškystna, vašcimra (prádelna, koš na prádlo, umývárna)**

Německy *die Wäsche* = prádlo, *waschen* = prát, *die Küche* = kuchyně (vídeňsky *di Khuchl*), *die Kiste* = krabice, *das Zimmer* = místnost. V plotňáčtině *vaškuchla* (*die Waschküche*) = prádelna, doslova kuchyně na praní, původně ovšem tzv. černá kuchyně. To byla univerzální místnost s otevřeným ohništěm, která měla očázené stěny, a proto se jí říkalo černá. Pozor však, stejným slovem označovali Plotňáci i služku! Původně to byla zřejmě *vaškuchta*, tedy kuchtička. *Vaškystna* = koš na prádlo, někdy také truhlice na prádlo, doslova krabice na prádlo. *Vašcimra*, někdy též *vašraum* = místnost pro mytí, umývárna, přičemž *der Raum* je mimo jiné i pokoj či prostor. *Kindoši volópali zaprasený hadry a migli je do vaškystny* = děti vysvlékly špinavé oblečení a hodily je do koše na prádlo.

### **Vata, vatelín (peníze, výplň)**

Tetka Picmánková razí hypotézu, že penězům se říká *vata* proto, že když máme hodně peněz, hovoříme si v životě jako ve vatě či v „bavlnce“. Mýlí se však. Inspirovali jsme se v angličtině, kde *wad* (čti uád) = vata i hromada peněz. Odvozená slova jsou *vatař* = boháč, *byt ve vatě* = být bohatý, *vatit* = dotovat, *těžká vatovka* = velké bohatství. Druhým významem slova *vata* = výplň a to nejen fyzická (viz též odstavec „Bomba“), ale i slovní. *Vyvatované hantec* nebo též *vatové hantec* = řeči o ničem plné frázi a floskulí.

Jiná hypotéza hovoří o tom, že předchůdcem papírových bankovek byly kusy plátna. Již v desátém století o tom psal židovský vyslanec Ibráhím ibn Jákúb. Od plátna je odvozeno i české platit. A tato plátna se vyráběla z bavlněné cupaniny - tedy vaty. A kdo měl hodně vaty, měl hodně prostředků k výrobě platidla.

### **Včil (ted', nyní)**

Původem tohoto výrazu bylo staročeské slovo *čila* = chvíle. *Ve chvíli* respektive *v této chvíli* se řeklo *v čile* a z toho se vyvinulo moravské *včil*. V Brně se však více používá výraz *ted'(ka)*.

### **Vegáč, veget, vegetit (pohoda, žít)**

Lehneme-li si pohodlně na trávu pod strom, tak se jedná o příjemný pobyt s vegetací neboli o *vegetování* či *veget*. Tetka Picmánková však zcela nesouhlasí a odvozuje slova *veget*

a *vegetit* od italského *vegetare* = být naživu s přihlédnutím k latinskému *vegetus* = živý, čilý a hbitý. *Vegetit na sólovku* = žít, bydlet sám, *vegetila tam dvojka* = žil tam pár, *vegetit s někým* = žít, bydlet s někým, *dat veget kostře* = nechat odpočinout tělo.

### ***Vechtr (hlídač)***

Německy *der Wächter* = hlídač, strážný, dozorce a také hlídací zařízení. V hantýrce *vechtr* = hlídač a to nejen železniční, *vechtrhóz* = *vechtrovna* = strážnice, vrátnice, hlídací domek, na železnici hradlo, strážní domek, *vechtrovat* = hlídat. Ale pozor na přenesený význam, *vechtrovat kemu* = vyhlížet kmaráda.

### ***Vékend, víko tédňa (víkend)***

Toto zdánlivě jednoduché slovo se u nás objevilo již v plotňáckém období. Lingvistici je považují za složeninu anglického *week* = týden a *end* = konec. Tetka Picmánková to ovšem vidí jinak. Poukazuje na domácí sloveso *vykydnót* = vyhodit, vysypat, vyklopit (často hnůj), ale také vyvalit se odněkud (*sulcmen se vykydl z futer*). Zvratné *vykydnót se* = rozvalit se (např. na pohovce). Hanácká jazyková hra z nich vytvořila varianty *vykednót* a *vekednót*, neboť Hanáci velmi často nahrazují naše I svým oblíbeným E. A lenost mluvidel přidala N, neboť *vykendnót* či *vekendnót* se lépe vyslovuje.

Takže když byli Hanáci *vykydnuti* z pracovního procesu, tak se šli *vykendit* či *vekendit*, tedy odpočinout si, uvolnit se či vyvětrat si hlavu. A *výkend* (s tvrdým Y) respektive *vékend* byl pak čas tohoto odpočinku. Pod vlivem anglického *weekend* začalo slovo *výkend* označovat nejprve volný den na konci šestidenního pracovního týdne a nakonec od roku 1968, od kdy máme volnou sobotu, dvoudenní pracovní volno. A milovníci západního způsobu života prosadili v tomto slově psaní měkkého I.

### ***\*Vekr (budík)***

Německy *die Weckuhr* a *der Wecker* = budík. *Našteluj si vekr na pátó* = nařid' si budík na pátou, *morgen ho vycasnoval ze sna vekr* = ráno ho probudil budík.

### ***Veksle, vexle, vekslák (výměna, šmelinář)***

Německy *der Wechsel* = výměna, změna či záměna. Tytéž významy má slovo *veksl* v hantýrce. *Vekslovat* pak znamená také měnit peníze a šmelit s nima. *Vekslák, vexloš* = nelegální obchodník a *vekslbóda* = směnárna, *veksl kindošů* = výměna dětí. Lesáci si přidali slovům *veksl* a *vekslovat* významy lesní cestička zvěře a přecházení (změna polohy) zvěře na jiné místo, železničáři a tramvajáci pak významy výhybka a přehodit výhybku. K tomu se používá *vekslbalda* = tyč na přehazování výhybek. Posunuté významy jsou *vyvekslovat si pařátu v rameňu* = vykloubit si ruku v rameni, *rozhodit veksle* = roztáhnout nohy. Do hantýrky též *vekslujeme* neboli překládáme texty z jiných jazyků. *Převexlovat do hantecu* = přeložit do brněnské hantýrky.

### ***Verbež, verbovat (banda, sebranka, drobotina, získávat pro něco)***

Německy *der Werber* = agitátor, propagátor, ale i nápadník a *werben* = získávat, najímat či agitovat, ale též ucházet se o děvče. V hantýrce *verbovat* = získávat někoho slovy, přesvědčováním či sliby pro nějakou věc či činnost. *Velebásci verbujó kindošé do kirchen* =

kněží získávají (lanaři) děti do kostela, *fabrika verbovala děčka* = továrna prováděla nábor dělníků.

Ze starší češtiny známe slovo *verbíři* = muži, kteří lákali a mnohdy i násilím odváděli mladé chlapce na vojnu. Odtud pochází také moravská slova *verbuňk* a *verbež*. To první označuje tanec, který se tradičně tančival v rámci těchto odvodů, to druhé pak naverbované vojáky, kteří se nechovali podle pravidel slušného chování.

Existuje i jiný pohled: Latinsky *verbena* = prut, *verber* = rána bičem a *verbero* = ten, kdo zasluhuje nářez, darebák. Takže z tohoto pohledu *verbež* = skupina darebáků. *Juhanská verbež slopala na Špilasu* = banda pochybných mladých holdovala alkoholu na Špilberku.

Ale co s větama typu *zašlajfoval sem burglu, přes štreku se sunula jakásik krpata verbež*? Což znamená, že jsem zabrzdil motorku, protože přes cestu lezli nějácí malí tvorové. Tetka Picmánková přišla s následující hypotézou: Francouzsky *ver* = červ a *beige* (čti běž) = béžový, takže z jejího pohledu *verbež* jsou vlastně béžoví červi. V praxi to ovšem může být ovšem jakákoli zvířecí drobotina a dokonce i malé děti.

### ***\*Vercajk (nářadí, nástroje, výstroj, mužské genitálie)***

Německy *das Werkzeug* = nářadí, náčiní, ústrojí či orgán, kde *das Werk* = práce, činnost, ale též dílna, a *das Zeug* = nářadí, náčiní, látka, hmota, ... v hantýrce *cajky*. *Spakujte vercajk a valíme* = sbalte nářadí a jdeme, *gáblvercajk*, *vercajk na zobku* = přibor, nářadí na jídlo, *nescu zgómnót jeho vercajk* = nechci vidět jeho pohlaví, tzv. pánské „nádobíčko“.

### ***Vergl, verglovat (špatně pracující zařízení, třást)***

Německy *das Werk* = dílo, výtvar či stroj. Slova *werk* či *verk* se v hantýrce tu a tam používá pro dílo či výtvar, ale častější je zdrobnělina *vergl*. Označuje jednak flašinet, kterému v Rakousku mu říkají *s Werkel*. A také výtvary či stroje nespolehlivé, špatně pracující či polorozpadlé. To pod vlivem hovorového *auswerken* = opotřebovat, obnosit, vytahat.

Podle vzoru německého slova *werken* či od rakouského *werken* znamenajícího fungovat či být v činnosti, jsme vytvořili slovo *verglovat* znamenající jednak točit klikou flašinetu, ale také pohybovat či třást s něčím, co by se mnohdy ani pohybovat nemělo. Například *nevergluj s tym furt, ať to muži přiheftnót* = nehýbej s tím pořád, až to mohu připevnit, *kóslo se mně šufle, zavergloval sem s nim a je v ókeju* = zasekl se mně šuplík, zatřásl jsem s ním a je v pořádku.

### ***Vert mět (hodnotu, cenu mít)***

Toto spojení používáme zpravidla ve frázi *nemá to vert* a myslíme tím, že to pro nás nemá cenu, hodnotu či význam, nestojí to za řeč, námahu či „za to“. Německy *der Wert* = cena, hodnota, význam. V plotňáctině jsem zaregistroval i spojení *byt moc vert* = být skvělý, hodnotný, např. *tá koc je moc vert*. V dnešní hantýrce *vertbichla* = ceník, můžeme se setkat i se spojeními typu *mět pucovací vert* = mít očištný účinek.

Tetka Picmánková ovšem připomíná, že na počátku širšího používání tohoto slova byly světelné semaforey, které byly jako první instalovány v Paříži v roce 1922. Červená – oranžová – zelená se řekne francouzsky *rouge* – *oranže* – *vert*. Plotňáci se seznámili se semaforey až ve

Vídní, kam dorazily v roce 1926. Ale protože za první republiky byla u nás francouzština populární, začalo se říkat místo „má to zelenou“ po francouzsku *má to vert*.

### ***\*Veslovat, mět veslo (jít, jet, mít vedoucí pozici)***

*Veslo*, původně *wegslo* je starý slovanský výraz pro nástroj, kterým se uvádí do pohybu člun. V hantýrce *veslovat* = jít (původně pádlovat rukama při chůzi), *veslovat do mlaty* = jít do boje, *doveslovat* = přijít, *odveslovat* = odejít, *vesluj!* = běž pryč, vypadni! Ovšem *šíf přivesloval k portu* = loď přijela k přístavišti, přirazila k molu. Přenesený význam: *komanči lapli veslo* = komunisté se ujali, zmocnili vlády či vedení.

### ***Věšky, nemá to věšku (vysoce postavení, nemá to úroveň)***

Jedná se o doslovný překlad z vídeňštiny, kde slova *Höh, Heh, Häh, Höhmann* nebo i *Heman* označují vrchnost. *Höhmann* je doslova vysoký muž, neboť *die Höhe* = výška, výše i úroveň. Odsud pochází i brněnský výraz pro šlechtice či vyšší úředníky – *věšky*. V přeneseném slova slova smyslu jsou to též policisté. Příklady: *hródový věšky* = zemské panstvo, *těžká věška* = papaláš, *špenátská, mlatová věška* = vojenský velitel, *věška vod fochu* = osobnost v oboru, *córese s věškama* = opletačky s úřady.

Z významu *die Höhe* = úroveň pochází spojení *nemá to žádnó věšku* = nemá to úroveň, *nemá na mě věšku* = nedosahuje mých kvalit, *hantec s ním nemá věšku* = je s ním špatná domluva.

Pozor však, zcela jiného a to českého původu je *věška* = vysoká škola. *Lesárna* = *Valdnová věška* = Mendelova univerzita, *du na věšku, na vysočinu* = jdu na vysokou školu, *hrnót věšku na červené glét* = studovat na červený diplom.

### ***Vévanovice (Ivanovice)***

Jedná se o Ivanovice u Řečkovic, v jejichž katastru leží nákupní středisko Globus. Dříve se jmenovaly Evanovice či Vejvanovice, německy *Eiwanowitz*. Původně to byla ves Evanova. Slangově i v hantýrce *Vévanovice*, někdy též *Vévanky*.

### ***Vidloň, zapichnót (venkovan, ukončit něco)***

Slovo *vidloň* nebo také *vidlák* je odvozeno od našeho starého výrazu *vidle*. Původně to označovalo venkovana přizpůsobeného vesnickému životu, který pracoval v JZD. Dnes je to obecně vesničan nebo také přespólní student, neboť někteří Brňáci považují za vesnice také Tišnov, Blansko či Vyškov. Se slovem *vidlák* souvisí výrazy *vidlákův* = vesnice, venkov a *vidlárna, vidlina* či *vidle párty* označující venkovskou zábavu či tancovačku.

Pro *vidle* samotné má hantýrka výraz *góble* odvozený z německého *die Heugabel*, kde *das Heu* = seno. V některých ustálených spojeních zůstává však slovo *vidle* zachováno. *Fláknót, hňápnót do nečeho vidle* = něco úmyslně narušit, překazit či poškodit. Vychází to ze situace při mlácení obilí strojem zvaným mlátička, kde se často hospodáři dohadovali, že tomu následujícímu zůstane (v prostorách mlátičky) část obilí předchozího. Hozením vidlí do převodů mlátičky došlo k spadení řemene (viz též odstavec „Zhodit řemeň“) a tím k přerušení mlácení. Příklad: *svaté Peťan nám hodil vidle do věšlapu, chcalo a chcalo* = svatý Petr nám překazil výlet, přšelo a přšelo, *hňápnót vidle do lochecu* = zkazit legraci.



Jiný význam má spojení *zapichnót vidle*. Když skončilo mlácení, hospodář naložil pytle s obilím a vymláčenou slámu na vůz a všechny vidle se zapíchly do horní části naložené slámy, aby ji alespoň trochu stabilizovaly proti rozlétávání. *Zapichnót vidle* znamená ukončit nějakou činnost či zanechat něčeho, přeneseně i vykašlat se na něco. Jazyková lenost toto spojení ještě zkrátila a dnes říkáme jen *zapichnót něco* = ukončit něco, zanechat něčeho. *Zapichnót rauchnu* = přestat s kouřením, *zapichnót tágo* = zastavit taxík. Jiní ovšem tvrdí, že slovo *zapichnót* přišlo ke svému významu jinak, a to od *zapíchnout* = propíchnutím zabít, tedy ukončit něčí život.

### ***Viks, vix, vikslovat, šúviksx (krém na boty, souložit, dát výprask)***

Rakousky *da Wiks*, německy *die Schuhewichse* (čti *šú-vichse*) znamená krém na boty, *die Wichse* označuje pak mazadlo v širším slova smyslu. V hantýrce dáváme zpravidla přednost variantě *viks* před *vixem*. *Vyglančit pekle viksem* = vyleštit boty krémem, nakrémovat, *byt zaprasené jak viks* = být špinavý od něčeho černého, od šmíru, a podobně.

Sloveso *wichsen* pak znamená leštit, onanovat a také dát výprask. *Naviksovat pedy* = naleštit, nakrémovat boty. Staří Plotňáci si toto slovo upravili na *vikslovat*. Původně to znamenalo natlouct někomu a také onanovat, tedy leštit penis. Později přibyl i význam souložit, jinak vyjádřeno *leštit buka vo šlic*. Takže *kópit viks* = dostat výprask, *zviksovati* či *zvikslovati nekeho* = nařezat někomu.

Občas lze zaslechnout hodnotící spojení *je to šúviks* = za nic to nestojí, a *je mně to šúviks* = je mně to fuk, putna či jedno. Zní to sice jako německé *die Schuchwichse* (botový krém), ale je to pravděpodobně inspirováno rakouským výrazem *schmafu* = nesmysl, blbost, omšelý, opovrženímhodný nebo našim *šumafuk*, které pochází z francouzského *je m'en fous* (čti *ž má fu*) = je mi to jedno, prdím na to.

### ***\*Vinkl, vingl (úhel, pravý úhel, roh)***

Německy *der Winkel* = roh, kout, úhel, kovový L-profil i rýsovací úhelník či trojúhelník. *Vingl tepicha* = roh koberce, *zgómni, eši to máme ve vinklu* = shlídni, zda to máme v pravém úhlu, *vandna valí z vinklu* = zeď není kolmá, *dotlačil trojku vinkl* = přinesl 30mm L-profil. Přeneseně *vingl štreky* = zatáčka, *vinkl čučky* = úhel pohledu.

### ***Vikslajvant, vixlajvant (voskovaný ubrus)***

*Vikslajvant* je potištěný voskovaný ubrus a také plátno, ze kterého se tyto ubrusy vyrábějí. Německy *die Wichsleinwand* = lesklé voskované plátno. Tetka Picmánková má ovšem alternativní verzi: *Viks* = voskové leštidlo na boty (rak. *da Wiks* = vosk, *wichsen* = leštit, ale i onanovat) a *lajvant* = lněná tkanina (něm. *der Leinwand* = lněná tkanina). *Vikslajvant na ponku* = voskovaný ubrus na stole, *vikslajvant na naštosovaný holcně* = krycí plachta (s jednou hladkou stranou) na hromadě naskládaného dřeva.

### ***Világoš dostat, kópit (dostat výprask)***

Původně maďarské město Világoš (maďarsky Világos) má dnes jméno Siria a nachází se v rumunském Sedmihradsku. V jeho blízkosti kapitulovala v srpnu 1849 maďarská vojska bojující za nezávislost své země na Rakousku. Slovo *világoš* tehdy takřka zlidovělo a *dostat* či

*kópit világoš* dnes znamená dostat nářez v boji i ve sportu nebo přeneseně dostat vynadáno. V Maďarsku ovšem *világos* = světlý, např. *világos sör* = světlé pivo.

### ***Vilnius (sexuchtivost, sexuchtivý jedinec)***

Tetka Picmánková se domnívá, že toto slovo vzniklo po zkušenostech Moraváků s obyvateli Vilnius, hlavního města Litvy, kterému se ve starší češtině říkalo Vilno a německy Wilna.

Tentokrát se však mýlí, brněnské *vilnius* pochází ze starého českého *vilnost* = smilnění nebo cizoložení. Postupem času se však význam tohoto slova zjemnil na sexuchtivost a smyslnost. Výraz *vilnius* lze použít i jako přídavné jméno. Takže dnes *vilnius koc* = sexuchtivá žena, *vilnius čučka* = nadržovaný pohled, a *byt z nekeho vilné* či *vilnius* = být někým smyslově unešený či eroticky vzrušený.

Ve staré češtině mělo slovo *vilnost* ještě varianty *vilost* a *vilenie*. Tady má kořeny slovo *vila* označující nadpřirozenou bytost ženského pohlaví, která lidské mládence buď utancovala, nebo usouložila k smrti. V hantýrce říkáme vilám *valdnový hajfy* (lesní žínky) nebo *lesany* (les-ní p-aney).

### ***Vincky (kamna, Vinohrady)***

*Vincek* nebo také *vincky* byly válcové litinové kamna vyráběné v období první republiky. Později byly nahrazeny modernějšími *Petrami*. Zůstalo nám však po nich několik frází typu *kindoši rozhajcovaní jak vincky* = uřícené nebo velmi rozežřáté děti.

*Vincky* říkáme v hantýrce též brněnské čtvrti Vinohrady. Pro vinohrad samotný máme v hantýrce výrazy *vajnec* či *vincl* a v plotnáčtině to byl *vinc*. *Vincek* s velkým V je Vinetů, hrdina filmů ze sedmdesátých let natočených podle románů německého spisovatele Karla Maye.

### ***Vindra (drobný peníz)***

Známe především ze spojení *nemět ani vindru*. Původně to byl vídeňský feník z 15. století. Je to zkomolenina z německého *Wiener (Pfenig, Heller)* = vídeňský (feník, haléř).

### ***Vint (závit)***

Rakousky *s Quint*, německy *das Gewinde* = závit, vinutí. V hantýrce též mozkový závit. *Dofólovat vinty* = doplnit si vědomosti, *profóknót vinty* = pročistit hlavu, *žhavit vinty* = přemýšlet, *špónovat vinty* = namáhat mozek, *zadřený vinty* = nesloužící paměť či logika, *mám toho plný vinty* = mám toho plné zuby. Občas se ve stejném významu používá výraz *kudrlinka*: *ubóchnót na květáku kudrlinku* = doplnit si informaci, naučit se něco, doslova udělat na mozku (nový) závit. *Šrajbnót si to do vintů v ryngli* = zapsat si to do mozkových závitů, zapamatovat si.

### ***\*Vintrok, Vintrák, Wintrholák (zimník, náměstí 28. října)***

*Vintrok* je teplý kabát určený k nošení za chladného zimního počasí, zimník či zimák. Jedná se o složeninu německých výrazů *der Winter* = zima + *tragen* = nosit. *Mutra pucovala fotrovi na ganku vintrok* = matka čistila otcovi na pavlači zimník. Někteří ovšem říkají, že to byla

původně žena do větru, neboť *der Wind* = vítr a *der Rock* = sukně. Tetka Picmánková s touto hypotézou nesouhlasí, protože v rakouštině *da Rock* je též kabát, sako či žaket.

*Vintrák* či *Vintrholák* říkáme také náměstí 28. října. Nemá však nic společného se zimou ani s bezem (*der Holler* = černý bez). Je pojmenováno po Gustavu Winterhollerovi, který byl brněnským starostou v letech 1880-1894.

### ***Viset (zdržet se, dlužit)***

Jestliže se někde zaseknu (viz odstavec „Sekera“) neboli zavěším v čase, mám zpoždění. Jestliže se takto zaseknou neboli zavěsí v čase peníze, nepřijdou k věřiteli včas a já jsem dlužníkem. Podobně je to i v případě německého *hängen*, které znamená ve spisovštině viset (např. na skobě), ale v nářečích i váznout či uváznout. V hantýrce *visíš mně kilo* = dlužíš mně stovku, *zvostal viset na roli*, *v kéru* = zdržel se na nádraží, v bytě, *zvostal viset v marastu* = uvázl v bahně.

### ***\*Vizitírovat, vizitačka (kontrolovat, kontrola, návštěva)***

Vizitace, latinsky *visitatio*, byla původně kontrola církevní instituce, jako je farnost, klášter, církevní škola atd. Později *vizitace* = kontrola nějakou komisí. V hantýrce *vizita* či *vizitačka* = návštěva, původně nechtěná či nemilá, např. od tchyně, *zvizitírovat* = důkladně prohlédnout, zkontrolovat, prošmejdit. *Valíme zvizitírovat sóseda* = jdeme navštívit, zkontrolovat souseda, *po vizitačce muzála sme hópli na škopek* = po návštěvě, prohlídce muzea jsem šli na pivo. V plotňáčtině byla *vizita* i lékařská prohlídka či kontrola. *Zétra du na vizitačku*, *k vizitačce* = zítra jdu na prohlídku.

### ***Vobjet, vobjíždět (osahávat)***

Předpony *ob-* a *vob-* označují směr dokola či z obou stran. Ve staré češtině *jeti*, *jiti* = chytit, chopit se. *Vobjet koc prackama* znamenalo původně chopit se dívky, dnes se to zjemnilo na osahávání. Příbuzný je výraz obejmout. Pozor na záměnu s *ojet* (*hůlku*) = onanovat.

### ***Vobšlahnót, vobšlehnót (opsat, okopírovat, napodobit)***

Starší výraz z dob, kdy ještě nebyly kopírky, odvozený od německého *durchschlagen* = poříditi opis, německy *die Durchschrift*. V současné době nám to souzní s výrazem *šlohnót* = ukrást. *Vobšlehlý adidasky* = padělané boty Adidas.

### ***Vobtahnót (obrat, okrást)***

*Vočesat*, *voškubat*, *vyluxovat*, *stahnót něco z nekeho* či *vod nekeho* znamená ukrást. Vždy se jedná o přesun nějakých věcí od někoho k někomu jinému. Ve staré češtině znamenalo *vobtáhnout* spoutat, svázat, ale na Moravě na konci 19. století *vobtáhnót* = okrást. Proč? Tetka Picmánková se domnívá, že inspirací bylo německé *nachziehen* znamenající jednak utáhnout a obtáhnout, ale také přetáhnout, přesunout a přestěhovat. Takže i zde platí, že když někoho *vobtáhnem*, přesuneme nějaké jeho věci od něj k nám. *Vobtahnót vo love* = okrást o peníze. S původním významem (obtočit se kolem něčeho) však souvisí spojení *vobtáhnout prut* = onanovat a *vobtažené* = přiléhavý, například *vobtažený hózny*.

### ***Vocas, vocasný (penis, alimenty)***

Rozluštit význam slova *vocas* se zdá jednoduché, pochází od slova *ocas*. Ale zřejmě je to podoba jen náhodná, protože ve starší i v hovorové němčině *Wozas* = penis. Od *vocas* bylo odvozeno slovo *vocasovina* = hloupost, ptákovina.

*Vocasný* není však poplatek v nevěstinci, ale alimenty. V případě toho poplatku se používají spíše výrazy *skočný* (od *skočit na koc*) nebo *smočný* (od *smočit paroh*).

Termín *vocasné* nebo také *rohov(n)é* byl znám již ve starší češtině a znamenalo to ovšem drobný podíl, který dostal čeledín nebo děvečka za úspěšný prodej dobytka. Dobytek se jednoduše počítal na *ocasy* či na *rohy* (10 rohů = 5 *ocasů*).

A protože mužská hygiena nebývá často dokonalá, ujala se i fráze *má to nějaké divné vocas* = má to nějaký divný odér, nějak to zapáchá. Používá se například v hospodách při hodnocení kvality piva (např. kvůli nečistým trubkám).

Pro srovnání: německy *ocas* = *der Schwanz*. Odsud pochází méně častý výraz *švoncek* = penis, který na východě Moravy znamená též blbec, no prostě čurák.

### ***Voctové rypál nahodit (kyselý ksicht udělat)***

Toto spojení se odvíjí od kanadského žertíku, který jsem jako student zažil několikrát. Místo rumu je nám nalit do štamprlky ocet. To, co zří okolí na našem obličeji po jeho vyprsknutí z úst je právě tento *voctové rypál*. Nižší úroveň octového rypála je *ščórové rypál*. Viz odstavec „Ščór“.

### ***\*Vočko, vočmen (dozorce, hlídač, kamera)***

Původní význam slov *vočmen*, *vočmeny* byl oko, oči. Význam se však časem posunul pod vlivem anglického *vatchman* = hlídač, pozorovatel do dvou oblastí. Na lidi, kteří používají oči ve svém povolání, tj. na hlídače, dozorce, dnes i na ochranky, a na technická zařízení s funkcí podobnou oku, tedy na kamery. V hantýrce *vočko* = kukátko ve dveřích a podobné otvory, *vočkovat* = hlídat, sledovat, *(plechové) vočmen* = videokamera. Ve zlodějském argotu *vočko* = nežádoucí pozorovatel, ve slangu mládeže *házet vočko po koc* = ucházet se o dívku či flirtovat s ní, nejen se po ní dívat.

### ***\*Vodfrknót, vodfrk (odpočinout, odpočinek)***

Tetka Picmánková rází hypotézu, že *vodfrknót* je opakem slovesa *frčet* ve významu rychle jet, jít či ubíhat. Při *vodfrku* naopak naši aktivitu zpomalíme, až zastavíme. *Vodfrknót si vod kindošů* = odpočinout si od dětí, *velké kindošské vodfrk* = letní prázdniny, v přeneseném významu *nechat vodfrknót edizonku* = zhasnout.

### ***Vodrhovačka (často hraná skladba)***

Podle tetky Picmánkové se gramodeska se šlágrelem hrála na gramofonu tak dlouho, až se „odrhla“ a měla špatný zvuk. *Vajnachtový vodrhovačky špílčijó už vod listopadca* = vánoční šláгры hrají už od listopadu.

### **\*Vodvaz (dobrá, uvolněná zábava)**

Výraz pochází nejspíše ze subkultury *potyšů* – potápek, viz odstavec „Potyši“. V jejich pojetí *vodvázat se* = uvolnit se a zbavit se pout konvencí či zábran, zejména v oblasti alkoholu a sexu. Tetka Picmánková spojuje *vodvaz* s výrazem odvaha a předpokládá jazykovou hru odvaha → vodvaha → vodvaz.

*Vodvázal se na candecu a balil kocóry* = zbavil se zábran na tancovačce a sváděl dívky, *vodvázané v putyce* = rozdováděný v hospodě, *nebyt z něčeho vodvázané* = nebýt něčím nadšený, *vodvaz koc* = dívka uvolněných mravů, opak „puťky“.

### **Voháknót se (obléct se)**

Výraz *voháknót* znamená doslova navěsit na hák, kde se hákem rozumí naše tělo, na které jsou příslušné hadry navěšené. *Voháknót si, nahákovat hózny* = obléct si kalhoty.

### **Vohnót koc (vysouložit)**

Výraz pochází z dob, kdy se mimo ložnici souložilo převážně zezadu. *Vohnót* znamená před vlastním aktem předklonit. V této poloze je lůno dostupné, i když dotyčná přitáhne stehna k sobě. V současné době se můžeme setkat i s frází *votočit koc (do horizontálky)* znamenající ale překlomit dívku do vodorovné polohy a to zpravidla do postele.

### **Vohoz, vohodit se, voháklé (oblečení, obléct se, oblečený)**

Vycházíme z analogie spojení *vohodit fasádu* = vytvořit omítku na domě. Naši předkové měli dokonce výraz *vohodit chalupu do kožucha*. Týkalo se to dřevěných domů, které se omítkou neboli *vohozem* chránily před požáry. My se ovšem chráníme před chladem.

*Vohodit borca* či *koc* znamená tedy „naplácát“ na ně zpravidla vrstvu hader, ale může to být i něco jiného. Příklady: *vohoz na štreky* = cestovní oblečení, *vohoz jak fangle* = oblečení visící na majiteli, *máznót vohoz aus* = vysvléct se, *vohozbaba* = prodavačka oděvů, *vohodit se do (na) fifla* = obléct se společensky, ale také *vohodit (se) vasrovicó* či *marastem* = postříkat se vodou, zašpinit se blátem, *sulcnové vohoz* = podkožní tuk.

### **Vochlovat (souložit, česat)**

*Vochla* nebo též *vochlica* byl původně kovový hřebínek na pročesávání lnu či konopí, které se tím čistily. Bylo to prkénko zvané též ježek s několika řadama kovových hrotů. Naši předkové říkali *sicnit na vochli*, což znamenalo totéž, jako naše sedět na jehlách, tedy být netrpělivý. Když bylo *žitisko jak vochla*, znamenalo to, že bylo husté. Toho se domáklí Plotňáci a začali takto nejprve označovat husté pohlavní ochlupení. V dobách, kdy nebylo ještě módní vyholování, byly dívky s mohutným ochlupením považovány za „vyvinutější“. Postupně se význam slova *vochlica* přenesl na lůno a *vochlovat* nejprve na orální sex, časem i na souložení.

Když se přestaly len a konopí zpracovávat ručně, přenesl se význam slova *vochlovat* v běžné mluvě na česání zacuckaných vlasů. Ještě dnes se *vochlují* paruky. Zaregistroval jsem též význam zbít, dát co proto či dát na frak. Ten však vznikl podle tetky Picmánkové omylem. Správně by to mělo znít *valchovat* či *zvalchovat*, tedy pokrčít, zmuchlat, muchlovat (se) či



dokonce zbít. Ale podobné přesmyky typu permanentka – pernamentka jsou v hovorovém jazyce časté.

Na Hané se *vochli* říká také *hachla*, a to pochází z rakouského *s Hachel*, v němčině je to *der Heckel*. Pozor však, hanácké *hachla* dnes spíše znamená postarší protivnou ženu a je to podobné výrazu *rachla* z okolí Brna. Viz odstavec „Rachla“.

### ***Vochlupatit se, chlupy (obohatit se, peníze)***

Pro peníze, původně pro ty drobné, použil lid názvy produktů či věcí skládajících se s velkého množství drobných částí. Např. *vata*, *prachy*, *písek*, *smetí*, *šupky*, *šlupky*, *lupení*, *hrachy*, *boby*, *oves*, *škvarky*, *škvára* a nepřímo i *chlupy*. Svědčí o tom slovní spojení *pustit chlup* = investovat, utratit peníze známé např. z tramského slangu, *nemám ani chlup(a)* = nemám (ani drobné) peníze a plotnácké *vochlupatit se* = získat peníze, zbohatnout. *Vochlupatil sem se při pleskaný* = získal jsem peníze při hraní karet.

### ***Vole (oslovení)***

Oslovení *vole*, které se z Čech rozšířilo i do Brna, se pokouší vysvětlit tři hypotézy:

1/ Oslovení pochází ze Židovského města pražského, kde se někdy v první polovině 19. století začali členové místní party složené z tovaryšů a studentů oslovovat z nějakého důvodu *bratře vole*.

2/ Pochází z německého *jawohl* = ano = pražsky bodejt' nebo z *zum Wohl* = na zdraví či pozdravpámbu (při kýchnutí).

3/ Pochází z rakouského *Woll!* = ano, samozřejmě, dobře

### ***Volej (stojatá voda, zastavárna)***

Výraz *volej* označuje i v brněnském vodáckém slangu velmi pomalý tok řeky nebo stojatou vodu přehrady. Je zde nutno pádlovat a po chvíli se zdá, že voda zhoustla a změnila se v *olej*. Tetka Picmánková poukazuje i na souvislost s výše uvedeným *volem*. Vodák na *voleji* musí *makat jako vůl* a když je v cíli, je *utahané jako vůl*. V plotnáčtině *volej* = zastavárna, místo, kde zastavená věc „stojí“, *cvaknót neco do voleja* = dát do zastavárny.

### ***Volépané, volépat, vylépat (nakrátko ostříjaný, ostříhat)***

Původně *olébat*, tedy obnažit *leb* neboli lebku. Tetka Picmánková ovšem s tímto výkladem nesouhlasí a *olépat* odvozuje od starého moravského slova *lebavý* = bez porostu. *Lebavé* bylo tady pole s vyleženým, vymrzlým či vyschlým porostem. *Volépané vojcl* = nakrátko ostříhaný voják, v plotnáčtině *lepoňa* či *lepoňa* = pleš.

### ***Volepit, volepit ménem (obléct, pojmenovat)***

Doslova nalepit na sebe hadry v několika vrstvách. Opakem je *volópat* = vysvléct se, tedy odstraňovat, loupat ze sebe jednotlivé vrstvy. Příklady *volepit se jak vojcl* = převléct, přestrojit se za vojáka, *volepit se céčkem* = převléct se do civilu, *volepit se do ajznboňácké šolny* nebo také *volepit se ajznboňáckó šolno* = obléct si železničářskou uniformu, *volepit nekeho ménem* = pokřtít, pojmenovat.

### ***Volópat se (vysvléct se)***

Oděv na těle si lze představit jako slupky na cibuli, které lze oloupat. Odsud máme *šlupky* neboli oděv. *Volópat se* = vysvléct se, *volópané z hader* = nahý. Kupodivu však *špicově volóplé* = hezky oblečený, pravděpodobně pod vlivem výrazů *vokoplé* či *voháklé*

### ***Voltr (trik, léčka)***

Pochází ze starého magického slova *volt*. To byl základní prostředek, pomocí něhož kuli zejména černí mágové své pikle a snažili se negativně ovlivnit své okolí. Staří karbaníci říkali *volta* i falešné kartě přimíchané do balíčku. V současnosti znamená *voltr* nejen trik, podraz, léčku či nějaký podlý čin, ale také téměř cokoli negativního. *Voltrovat* = lhát, *lajfkový voltry* = životní problémy, *komárovské voltr v járu 1948* = komunistický převrat v roce 1948, *oltové voltr* = starý problém, ale i starý známý trik a dokonce i stará věc či záležitost. Přídavné jméno *voltrové* zpravidla znamená zrádný či problematický, například *voltrové špíl* = nečestná hra.

### ***Vometat, vometák (obcházet, slídit, popocházet, turista, budižkničemu, ocas)***

Staré české *ometati se* znamenalo potulovat se někde či motat se okolo něčeho. Dnes bysme řekli ochomýtat se nebo nachomýtnout se. *Vometák* je člověk, který se stále někde pohybuje a v podstatě nic jiného nedělá. Dnes je to téměř synonymum pro turistu, za starých časů pro tuláka. *Vometák* mohl být v socialistické minulosti též *vexlák*, který se „*vometal*“ kolem západních cizinců a chtěl je „*vomést*“ = „vzít na hůl“ neplatnými československými penězi. *Kolem koplína (se) vometal vlčmen* = okolo chaloupky slídl vlk.

Poslední význam *vometák* = ocas souvisí s metením či zametáním, ocas některých zvířat totiž připomíná koště. *Hemžit vometákem* = vrtět ocasem.

### ***Vónčit, vónovat (bydlet)***

Plotňácké slovo. Souvisí s německým *wohnen* = bydlet, takže např. *vóncimra* = obývací, *vónčit v holcnovém koplínu* = bydlet ve dřevostavbě. Občas se nesprávně zaměňuje s podobným výrazem *vajnčit* (z něm. *weinen* = plakat). Viz odstavec „*Vajnčit*“.

### ***Vopica (opilost, kocovina)***

Na první pohled je vysvětlení slovního spojení *mět vopicu* jednoduché. Slova opilost a opice jsou si hláskově podobná. Jenomže ono tomu tak není jen v češtině. Obdobné rčení existuje také v němčině. *Sich einen Affen holen* = přivést si opici. Přičemž *der Affe* znamená jak opici, tak opilost. Na počátku bylo s velkou pravděpodobností italské rčení *pigliar la monna*, kde *pigliare* znamená chytit a *monna* je opět opice i opilost. Toto spojení Italové údajně převzali z arabštiny, kde *maimum* znamená jak opice, tak šťastný. No opilý bývá zpravidla šťastnější, ale jeho chování se mnohdy podobá chování opic. V současnosti dochází postupně k posunu významu slova *vopica* z původního být opilý na nový mít kocovinu.

### ***Vopich, vopichlé (oděv, oblečený)***

*Opichování* se říkalo za starých časů odstraňování plev z obilek a *opišky* byl termín pro plevy. Dalo by se říct, že plevy jsou jakési „oblečení“ obilek. Tetka Picmánková ovšem vychází ze slova *píchat* = šít a ze spojení *spíchnót* či *upíchnót vohoz*. Výsledku práce pak říkáme mimo

jiné i *vopich*. Hantýrka se postavila k tomuto výrazu tvůrčím způsobem: *Vopichnót se* = obléct se, *vopich samá lochna* = děravé oblečení, *fišlí vopich* = šupiny, *vorglové vopich* = skořápka. Výrazy *pichat* a *vopichat* znamenají též souložit, podrobnosti viz odstavec „Pichlé“.

### ***Voplégr, voplendovat (potomek, překážet)***

Variantně *ablégr, aplégr, oplégr*. Německy *der Ableger* = výhonek, odnož. Původně se jednalo o odnož, řízek či odkopek rostliny. Pod vlivem rakouštiny, kde *da Ableger* znamená též dítě a dorost, také lidský „výhonek“. Někteří říkají, že toto slovo pochází z německého *ablegen* = odložit a že by to mělo znamenat odložené dítě. Původně snad, ne však ve smyslu navždy opuštěné, ale odložené na týden třeba k babičce.

Zaregistroval jsem i slovo *voplendovat* = zavazet, překážet či zaclánět. Např. *voplendovat s fotyho apecem* = zavazet s fotoaparátem. Příslušné podstatné jméno je *vopledr* či *voplenda*. Toto nemá s *voplégrem* nic společného, spojoval bych je s německým *abblenden* = zaclánět.

### ***\*Voplodnit, voplodnit róru***

Oploďnit znamená nejen způsobit vznik plodu, ale také osít či zúrodnit nebo dát „vyrůst“ nové kvalitě. V hantýrce *voplodnit válec, svícu, petrolínku* = zapálit cigaretu, svíčku, petrolejovou lampu, *duchál svatý mu voplodnil budku* = duch svatý ho osvětil.

### ***Voražené, vofóklé, voprásklé, vofrklé (troufalý, drzý)***

Poměrně nové slovo. Souvisí se slovesem orazit, ale ne razítkem, ale orazit papírovou kartu zvanou píchačka v píchacích hodinách (tj. v zařízení pro evidenci příchodů a odchodů zaměstnanců). A po oražení konce směny nastal *voraz*, tedy odpočinek. Odpovídající sloveso *vorazit si* znamená odpočinout si, dát si pauzu.

Proč se o drzounovi říká, že je *voražené, vofóklé, voprásklé* či *vofrklé*? Slova jsou utvořena podle vzoru *otrlý*, tedy životem natolik „protřelý“, že dotyčného hned tak něco nepřekvapí. Na počátku byla ovšem slova *otrnutý* a *odtrnutý* = přizpůsobený škrabání trnů natolik, že mu již nevádí. Po zkrácení *otrlý* = vůči vnějším vlivům necitelný, přeneseně pak nebojácný, otužilý vůči bolesti fyzické nebo psychické, ale též mravně otupělý, necitelný až bezcitný.

Podobně: *voražené, voprásklé* = zvyklý na rány (převážně udělované hubou), *voprsklé* = zocelený *prskáním* (převážně hubou), *vofóklé* = zocelený větrem, kouřem či *fučením hubou* (= *hučením*). A to do té míry, že mu příslušný jev již nevádí, jeho původci se nejenom směje, ale klidně se mu postaví na odpor. *Vofóklé* může být ovšem také ten, kdo dělá *ofuky*, viz odstavec „Podfuk, ofuk“.

*Voražené borec vařil koc klíny do budky* = drzoun oblboval dívku, *voprsklí jungšáli zaséc remcali* = drzá mládež opět protestovala.

### ***\*Vorel (koruna)***

Pojmenování *vorel* souvisí se znakem Monarchie, na kterém byl zobrazen dvojhlavý orl. Proč je však *vorel* zrovna koruna? Vždyť na lícové straně rakouské koruny, která platila od roku 1892, byly znázorněny dvě ratolesti, nahoře uprostřed královská koruna a pod ní číslo jedna. Na rubové straně byl portrét císaře Františka Josefa I. Nepomůže nám ani

prvorepubliková koruna, na jejíž lící straně byla žena se srpem a svazkem obilných klasů a na rubu dvouocasý lev.

Plotňáci si při rozhodování hodem korunou kladli otázku „hlava nebo orel“ která se za první republiky změnila na „panna nebo orel“, i když orel na korunách již nebyl. Historici ovšem říkají, že spojení „panna nebo orel“, vzniklo již za vlády císařovny Marie Terezie, kdy se platilo tolary. Jednotolarová mince z 2. poloviny 18. století měla na lícové straně portrét panovnice a na rubu dvouhlavého orla. Dvouhlavý orel se ovšem vyskytoval na rubu řady dalších mincí. Takže nám nezbyvá konstatovat, že vorel pro označení koruny je s největší pravděpodobností pouze nepsaná dohoda našich předků. *Hodil sem kindošům pár vorlů do kase* = dal jsem dětem do pokladničky několik korun.

Ovšem když *ufachčíme v betli vorla*, jednalo se původně o situaci, kdy bylo na nocleh více lidí než postelí. Dvě osoby si lehly na jednu postel zády k sobě a v podstatě se o sebe opřely. Z pohledu shora vypadala tato dvojice jako dvouhlavý orel. Dnes si *na vorla*, i když ne tak těsného, hrají mnohé rozhádané páry.

### **Vorgl (ořech, trouba)**

Německy *die Orgl* jsou varhany nebo také flašinet a varhaník je *der Orgelspieler*. Tudy zřejmě cesta k vysvětlení nepovede. Tetka Picmánková vidí ve slově *orgl* jednoduše ořech s brněnskou koncovkou a předponou *v-*. *Lóskat vorgle* = loupat ořechy, *rážet vorgle* = srážet, otloukat ořechy, *vorglové vopich* = ořechová skořápka, tj. oblečení.

Zajímavější je však *vorgl* ve smyslu blbec, trouba. Tento význam pravděpodobně nesouvisí s podobností mozku s tvarem jádra vlašského ořechu, ale spíše se starým moravským slovem *orgoň* resp. *vorgoň* označujícím odrostlejší dítě chovající se jako malé.

*Vorgl* neboli „ořech“ může být též pes podvraták čili *štrekové mix*. Někteří lingvistici říkají, že za starých časů měli tito křiženci často ořechovou barvu. Tetka Picmánková se však přiklání k již zmíněné podobnosti mozku s ořechovým jádrem, neboť oříšci bývají většinou inteligentní a netrpí neduhy přešlechtěných plemen. *Vorgl z Baskervillu* = pes baskervilský.

Slovo *vorgl* označuje též úder klouby prstů do zadní části hlavy. To odpovídá rakouskému výrazu *di Kopfnuss*, doslova hlavový ořech, označujícímu právě tento úder.

### **Vorglsdorf (Ořešín)**

Vesnice se původně (ve 13. století) jmenovala *Horus*. Někteří říkají, že je to zkomolené latinské *hortus nuxus* = zahrada ořechů. Ořešín, německy *Orzechin* a později i *Orcheschin*, je však spíše ves Ořechova či spíše Ořešova, -ín je totiž přivlastňovací přípona. Slangový název vznikl překladem: Německy *das Dorf* = vesnice a *vorgl* je výraz pro ořech v brněnské hantýrce.

### **Voskáč (pivo ve voskovém kelímku, kelímek)**

Původně byl *voskáč* jen kelímek z povoskovaného tvrdého papíru. Vyráběl se v několika velikostech. Hodil se především pro studené nápoje. Pokud se v něm někteří prodejci pokusili prodávat kávu, zpravidla to fyzicky vydržel, ale ta pachůť. Dnes se s voskáči setkáváme též u některých jogurtových výrobků. V hantýrce se zažilo, že slovo *voskáč*

znamená pivo v jakémkoli kelímku. *Mám v ohryzku tak suché šlic, že by bodl aji voskáč* = mám v krku tak sucho, že by přišlo vhod i pivo v kelímku.

### *Vo sto péro (rychle, intenzivně)*

Vypráví se, že dva mladíci někde v Cajzlově se v roce 1880 vsadili, že jeden z nich sbalí jistou dívku do svátku sv. Jana Nepomuckého. Sázku uzavřeli údajně 29. ledna a o výsledku se mělo rozhodnout *ob sto šest dnů*, tedy 15. května, kdy měl tento světec svátek. To bylo na tehdejší dobu docela rychlé sbalení děvčete a tak se stal výraz *ob sto šest* synonymem pro brzy či rychle.

Časem se na původní příhodu pozapomnělo. A místo *ob sto šest* se začalo říkat *o sto šest* nebo dokonce *ostošest*. V Brně pak též *vo kilo šest*. Jenže přesní Němci si všimli, že mezi 29. lednem a 15. květnem není 106 dnů, ale jen 105, protože zmíněný rok nebyl přestupný. A tak začali říkat *o sto pět*. A toho se zase chytily Moraváci a slovo pět nahradili erotizujícím slovem *péro*.

Tetka Picmánková však hovoří o poněkud jiném významu spojení *o sto péro* a o jiné sázce. Jeden hoch mluvil o své sestře jako o šeredce, která díky svému vzhledu nevzruší žádného mužského. A kamarád se s ním vsadil, že jemu v její přítomnosti rychle stoupne péro. O co se vsadili a jak to dopadlo, nevím, ale od těch dob se mladíci v podobných případech sázeli *o stojící péro*, zkráceně *o sto péro*.

Naši oponenti ovšem tvrdí, že jsme zcela vedle a že v případě spojení *ostošest* byla na počátku německá fráze *schnell wie Hundesex* = rychlý jak psí sex. Někdo nepozorný to slyšel jako *Hundertsechs* = sto šest. A postupně se „*rychle*“ *jak stošest* pozměnilo na *ostošest* či *vostošest*. A dále dodávají, že spojení *o sto péro* znělo původně *na sto péro* a není to nic jiného než zkomolené „na sto procent“.

### *Vostróhat (neuspět)*

Původně se jednalo o spojení *vostróhat bedlu*. Používalo se v situaci, kdy dívka dala mládenci košem, a ten si mohl tak akorát *stróhat bedlu* či *prut*, což znamenalo onanovat. Časem přibyl významy špatně pochodit a neuspět a sloveso *vostróhat* se osamostatnilo.

Později se pravděpodobně kvůli dětem začala místo bedly *stróhat* tvarově podobná *mrkvička* jako výraz posměchu a přidalo se gesto strouhání a slova *kiš*, *kiš* nebo *kiš kiš hanba* a vyjadřovalo se tím opovržením. Maďarsky *kis* (čti kiš) = malý, čiliže to *kiš, kiš, hamba* znamenalo něco jako „hanba prcku“ či „prohráls prcku“.

Jiní zase poukazují na příměr, ve kterém se bohatý chlubí chudému: *já do sebe hodím* (např. *k věci*) *šnycl a ty si můžeš akorát vostróhat mrkvu*.

V posledních desetiletích přibyl slovu *vostróhat* ještě význam zmenšit, snížit a podobně, například *vostróhat* nebo také *stróhnót love* = snížit množství peněz nebo plat.

### *Vošajstlich (o hubu, nebezpečné, riskantní)*

Zde není v- předpona, původně to znělo *vosšajstlich*. Jedná se o zkomolené německé nářeční *dos ist etwas Scheißlich* (čti šajslich) = to je něco strašného. Ve spisovné němčině *das ist etwas Scheußliches*, přičemž *scheußlich* = ohavný, hanebný, šeredný.



Jiní v tom slyší německé *wo* = kde, *die Scheiße* = lejno, a příponu *-lich*. Doslovný význam výrazu *woscheißlich* je v tomto případě "kde (jest) nasráno". A je-li něco vošajs(t)lich, je tam nutná opatrnost, protože hrozí, že tam šlápne do hovna, byť v přeneseném významu.

Zaregistroval jsem i přídavné jméno *vošajs(t)lé* = problematický, nebezpečný, např. *vošajstlá zmola* je nebezpečná škarpa, kterou nebude tak jednoduché překonat. *Tadyk je to nějaký vošajs(t)lý* = tady je to nebezpečné, například kluzké nebo bažinaté.

### **Vošuchat, vošóchat (oloupat, oškrabat)**

Staré spíše severomoravské slovo *šuchat* = třít, brousit, šoupat, *vošuchaný* = obroušený, odřený či oloupaný. Na Hané došlo je změně *u* → *ó*. *Vošóchat erteple* = oloupat brambory, ale *vóšóchlé* i *vošuchlé cvíbl* = oloupaná cibule.

### **Vošulit, ošulit, ošulum (ošidit, podvést, oblbnout, šidící přísada)**

Lingvistici mají dvě hypotézy. První říká, že se jedná o odvozeninu ze slova ošidit: ošidit → ošudit → ošulit. Druhá hypotéza toto slovo odvozuje od starého českého *žuliti* = odírat, olupovat, které souvisí se srbským *žuliti* = drát, odírat, stahovat kůži. *Pinkl mě vošulil vo pětku* = číšník mě ošidil o desetikorunu. Od brněnských chemiků pochází výraz *ošulum* označující v hantýrce přísadu či látku, pomocí které výsledný produkt nějak ošidíme a zlevníme. *Špicový vošulum je sojové móčmen, natrefíš na ně v kdejakým cveku* = škvělá šidící přísada je sojová mouka, najdeš ji v kdejakým špekáčku.

### **Votočit (ukrást, vyměnit, obrátit)**

Ve zlodějské hantýrce původně znamenalo *votočit* ukrást volně položenou malou věc tak, že ji obtočíme prsty a vložíme třeba do kapsy. *Votočilo se* – to může znamenat, že se daná věc ztratila. V naší hantýrce má toto slovo *votočit* ještě další významy: *Votočit se někde* či *u nekeho* = zajít někam a brzy se vrátit, *votočit vohoz* = vyměnit oblečení, přelstít se, *votočit káru* = převrátit auto, někdy podle kontextu i ukrást, protože v současnosti se jemné rozdíly mezi významy slov stírají, *Fanoš votočil* = Franta změnil názor nebo i chování. Ve sportovním slangu se můžeme setkat s termínem *votočit to*, které znamená změnit situaci, kdy družstvo prohrává, na situaci, kdy začne vyhrávat. Setkal jsem se také se spojením *votočit se na mergli (na ojru)* znamenající za nějakou tu marku (euro) změnit názor. A speciální případ: *koc dělala votočenó* = dívka se zdráhala či upejpalá, ale podle kontextu i urazila se.

### **Votočené (uražený)**

Když někoho urazíme, otočí se k nám zády a je tedy vůči nám *votočené*. Pokud to nemyslel až tak vážně, tak *dělá votočenýho*. Toto slovo se do určité míry osamostatnilo a tak slovo *votočená* může znamenat i okolky či průtahy. Zpravidla *fachčíme votočenó* = děláme potíže či ony okolky nebo *(na)hodíme votočenó* = urazíme se. Když však *koc dělá votočenó* tak se může i zdráhat či upejpat.

### **Vožrat se (opít se)**

Původní význam slova *žrát* = přijímat potravu či hltavě jíst. Když byl za starých časů někdo *vožraté* nebo *řácky nažrané*, znamenalo přežraný či přejezený, ve významu přepitý (zejména alkoholem) se používá tento výraz až od počátku 20. století.

### *Vrany, vrana (peníze, koruna)*

Toto posměšné označení vzniklo proto, že na rubu řady císařsko-královských mincí byl rakouský dvouhlavý orel připomínající vránu. *Má v kešení řácký vrany* = má v peněžence hodně peněz, *val lópat vrany* = běž vydělávat peníze, *zobe moje vrany* = utrácí mé peníze, *pětka vran* = deset korun. Plotňáci občas zaměňovali výraz *vrana* za *kavka*, např. pětikavka bylo pět korun.

### *Vrbek, jóžl, jóža, jas (kabát)*

Původně *vrba*, později *vrbec* a *vrbek*. Slovo je nejasné, i když Josef Lada v knize *Bubáci a hastrmani* z roku 1938 říká, že hastrman Brčál byl oděn do kabátu z vrbové kůry. Slovensky *vrbec* = neodborně a nehezky provedený ruční šev. Pak by *vrbek* mohl být nepěkně ušitý kabát. Ve starém zlodějském argotu byly výrazy *vrбка* = vesta a *vrba* = kabát (spíše kratší na rozdíl od delšího *mantlu*) známé již od poloviny 19. století.

Vraťme se však ještě k té vrbě. Vodovzdornosti kůže se za starých časů dosahovalo vyčiněním tříslovinou z vrbové kůry. Takové kůži se říkalo *juchta* (něm. *der Juchten*, rusky *jucht*), hanácky *jochta*. *Jochťák* nebo také *jochtl* byl dlouhý kožený nepromokavý kabát neboli „převlečník“. Přehodil se přes oblečení a šlo se ven. Není vyloučeno, že jazyková hra mohla postupovat takto: *jochtl* → *joštl* → *jošl* → *jožl* → *jóža*. V pozdější době se slovem *jóžl* označoval i kratší kožený kabátek.

Jiní navrhuji vyjít z rakouského *Jass* (což údajně vyslovují „joz“) = kabát, svrchník. Zdrobníme-li *joz*, dostáváme *jozl*, a to již nemá k *jóžlu* daleko. *Nahodil jóžl a micnu* = hodil ny sebe kabát a čepici.

### *Vrkat (laškovat, lichotit, cukrovat)*

K rozmnožování opeřenců patří často námluvy prováděné zpravidla samcem. Nejčastěji zahrnují nějaký druh „písně“. Některé druhy mají však docela propracované metody a kromě zpívání nějaké melodie bubnují křídly či ocasem, natřásají se či tancují. Podobně je to s lidmi. Podle hrdliček jsme takové chování pojmenovali *cukrování*, podle holubů *vrkání*.

*Vrkat* tedy znamená mluvit něžně, lichotivě, žertovně, někdy dětinsky jindy galantně. V minulosti obvykle vrkal zamilovaný muž do ženy, ale v současné době emancipace se skóre vyrovnává. *Vrkat do nekeho jak kanál* = dvořit se přisprostle, *nechcu ti tady vrkat* = nebudu ti lichotit, nebudu ti nic namlouvat.

Setkal jsem se i s jiným významem spojení *vrkat do nekeho* a to slovně napadat. Domnívám se, že zde došlo k záměně s *vrtat* neboli *rýpat do nekeho*.

### *\*Vrtula (vrtulník)*

Známe spojení je *benga ve vrtuli* = policisté ve vrtulníku. Ale co fráze *chytnót vrtulu, kopnót do vrtule, valit do vrtule a fachčít si vrtulu*? Tady musíme vyjít ze staršího českého *vrtiti (se)* znamenalo točit (se), kroutit (se), ale také být v rozpacích. *Vrtula* je tedy nejen něco, co se točí, ale i někdo, kdo je v rozpacích.

**Chytnót vrtulu** = dostat se do rotačního pohybu či motat se někde (zpravidla připitý).

**Kopnót do vrtule** = původně nakopnout čili nastartovat motor vrtulníku či letadla případně vozidlo mající v chladicí soustavě vrtuli a jím zmizet.

**Valit do vrtule** nebo také do vývrtky = vytočit se nebo také zhrozit se z něčeho. V těchto případech se oči protočí jako vrtule a často z toho i chůze *chytne vrtulu*.

**Fachčit si vrtulu** = dělat si snad legraci, původně v negativní slova smyslu tedy vykrucovat se. Později přibyl i kladný význam *ufachčil sem si z ně vrtulu* = udělal jsem si s něj legraci.

### **Vrznót, vrzat (zahrát, dát, přemístit, souložit)**

Původně zvukomalebné sloveso, *futra vržó* = dveře vrzají. Odsud máme *vrzat*, *vrznót si na gajgle* = hrát, zahrát si na housle, *vrzanica* = špatná hudba, *furt vrzala čuňó* = pořád mluvila, *jednym vrzem* = náraz, najednou (na jeden průchod dveřma). Plotňácké *vrzat* = souložit a *vrznót si* = zasouložit si jsou též slova zvukomalebná, popisují zvuky, které se linou z postele při intenzivním sexu. *Ani si nevrzli* = ani si nezahráli (muzikanti), ani si nezasouložili, obecně nedostali se k něčemu či k tomu nebyli (při)puštění, „neproměnili“ příležitost.

Další významy jsou spojené se záměnou *vrhnót* → *vrznót* a týkají se pohybu. V hantýrce však došlo ke zpomalení tohoto pohybu z původního *vrhnout* či *hodit* na *dát*. *Vrznót neco nekam* = přemístit, dát, *vrznót jednu na čuňu* = dát pohlavek, *vrznót rohlik, škleb na ciferník* = usmát se, zamračit se, tedy dát příslušnou grimasu na obličej, *vrznót vorla do (kindr)kase* = vhodit korunu do pokladničky, *vrznót za žebřík* = sníst, přemístit za žebra, *vrznót vokem* = podívat se, *vrznót neco navrch* = přidat, *vrznót budky do kupy* = dát hlavy dohromady, *vrznót nekemu betlu* = dát, přidělit někomu postel.

Přídavné jméno *vrzlé* znamená umístěný či někde se vyskytující. *Prygl vrzlé na tratecu* = klacek přes chodník.

### **Vták, po vtákách mět (penis, konec)**

Pták nebo po hanácku *vták* je lidové označení pro penis. Někteří říkají, že je to proto, že *vták sicní na vajkách*. Lingvistici mají však lepší zdůvodnění. Staré české slovo *kokot* označovalo jak ptačího samce tak penis, ale i zálezníka či nemravu. U toho samce došlo časem ke změně na kohout. Ještě dnes říkáme například tetřeví kohout.

*Mět po vtákách* je fráze označující, že nám nějaký vliv ukončí nějakou činnost nebo plán. *Staří medvědi doklapali na domášov a kindoš majó po vtákách* = rodiče se vrátili domů a děti mají po zábavě, po volnosti, *mám po vtákách, kaufnul sem si lampu rzrky a stařka mně ju vyzungla* = plán nevyšel, koupil jsem si láhev piva a žena mně ho vypila.

Proč zrovna *po vtákách* a ne třeba po radosti či po plánech? Jedni říkají, že toto pořekadlo vzniklo za starých časů a původně ohlašovalo příchod podzimu. Vlaštovky se shromáždily na drátech elektrického vedení, pak jednoho dne odletěly a dráty zůstaly prázdné. A úsloví *máme po vtákách* vyjadřovalo, že již končí příjemné teplé období a blíží se nepříjemná zima. Slabinou této hypotézy je sice fakt, že ještě před sto lety nebylo elektrické vedení na vesnicích samozřejmostí, ovšem vlaštovky se mohly shromažďovat i na něčem jiném.

Tetka Picmánková má alternativní vysvětlení. Připomíná starý slovanský zvyk, kdy mládež chodila kolektivně na houby a kromě sběru hub se tam oddávala erotickým hrátkám (viz odstavec „Gaml“). Ale občas se stalo, že nepřálo počasí anebo je počasí po započatých hrátkách z lesa vyhnalo. A to starší dámy závistivě komentovaly tím, že si mladá děvčata musí nechat zajít chuť na penisy, že tentokrát *majó po vtákách*.

### ***Vtruknót, vtruk (vstoupit, přijít, vtrhnout, vjezd, vchod)***

Méně častá je varianta *ftruknót*. Německy *drücken* = tlačit, *eindrücken* = vtlačit, zatlačit dovnitř, v rakouštině též chtít někoho přesvědčit, *eindrücken sich* = vštípit si. V Rakousku mají též varianty s „u“, tedy *drucken* a *eindrucken*. V hantýrce má toto slovo kromě základních významů spoustu dalších vyplývajících z kontextu. *Vtruknót do hanteca* = zapovídat se, *vtruknót do mlaty* = vstoupit do války, přidat se do bitky, *vtruknót klepetem do* = sáhnout do, *vtruknót do sna* = usnout, *zoncna vtrukla za bergle* = slunce zapadlo, *do budky mu vtrukly nový fígle* = dostal inspiraci.

### ***Vyblésknót, zblésknót (vyfotografovat, uvidět)***

Zde se jedná o adaptaci německého *der Blitz* = záblesk, pohled i zrak a *blicken* = blýskat se, dívat se, hledět, prohlížet. Z těchto zdrojů pochází spousta dalších slov z hantýrky: *bléskanec* = blesk včetně fotografického, *mlaskl bléskanec* = uhodilo, *bléskance rumplovaly* = blýskalo se, *bléskat*, *blésknót*, *vyblésknót* = fotografovat (původně jen bleskem), *bléskač* = fotograf, *bléskavé gryml* = (polo)drahokam, *blésknót se* = pochlubit se, udělat se „třpytivějším“ v očích druhého. Přeneseně i *blésklo mu v budce* = napadlo ho, rozsvítilo se mu v hlavě. *Zbléskl sem špicovó koc* = uviděl jsem skvělou dívku.

### ***Vycajchnovat se (předvést se, pochlubit se)***

Německé *sich auszeichnen* = vyznamenat se, vynikat, ale také vyznačit a označit. V hantýrce *cajchnovat se* = chlubit se, *vycajchnovat se* = pochlubit se, předvést se, ale nejen v kladném slova smyslu: *to ses teda vycajchnoval* = to ses tedy vyznamenal. *Hicna se vycajchnovala* = horko se předvedlo či vyznamenalo, tedy bylo pořádně teplo.

### ***Vycapošené (vychozený)***

Poněkud dvousmyslný výraz odvozený od slova *capat* či *capkat* = jít, chodit, cupítat drobnými kroky. *Vycapošené* znamená především vychozený. *Vycapošený muskle na haksnách* = vychozené, tedy turistikou či během vytrénované svaly na nohách, *vycapošený henkle* = vychozená, tedy opotřebovaná kolena, *vycapošená sokolka* – v kladném slova smyslu je to vytrénovaná mladá žena (Sokol byl znovuzaložen v roce 1994) předvádějící své kvality. V ironické poloze se pak jedná o opotřebovanou starší ženu (Sokol byl zrušen v roce 1956), která se ovšem stále snaží.

### ***Vyčadit nekemu rybál (obelstít jej, doběhnout ho)***

Když dnes řekneme, že *nekdo vyčadil nekemu rybál*, znamená to, že dotyčného obelstil, doběhl, předstihl, nějak na něj vyzrál nebo mu dokonce něco odcizil. Proč? V odstavci „Čadit“ jsem poukázal na dva významy tohoto slova, krást a kouřit. Když se za starých časů konal výlov rybníka, tak se po jeho ukončení vydali obyvatelé okolních vesnic paběrkovat neboli *čadit* zbylé ryby v bahně.

Význam doběhnout údajně pochází z Valašska. Tam měli v jedné vesnici pod rybníkem obecní pálenici. Destilační přístroj chladili vodou z rybníka. V jednom roce málo pršelo a v rybníce byl nedostatek vody. Nádoby s kvasem však byly plné. A tak starosta rozhodl bez porady s rybáři, že slivovice má přednost před rybama. Pálenice tedy *čadila* (tj. kouřila a páčila) tak dlouho, než byl rybník prázdný a ryby zůstaly vězet v blátě. A od těch dob se tam říkalo, že tehdy starosta doběhl rybáře a *vyčadil* neboli vypálil jim rybník.

### ***Vydušit, podušit (potrápiti, ponížiti, pokořiti)***

V základu těchto výrazů nacházíme stará česká slova *duch* a *dech*, která původně znamenala totéž. Když tedy někoho *dušíme*, bráníme mu v dýchání nebo také v rozletu ducha, sužujeme ho (doslova „úžíme“ mu mantinely). Ve staré češtině *dušik* = hladomorna, dnes bysme řekli spíše *duširna*. V hantýrce *dušit* či *podušit nekeho* = dát někomu zabrat nebo ponížiti ho, *dušit v kameňu* = věznit, *dušit v šulně* = mít velké nároky ve škole, *dušič* je pak přísný učitel, *přidušit nekeho (ubrat mu luftu)* = usadit někoho. Novější významem slova *dušit* je sužovat či šikanovat.

S výrazem *podušit* souvisí i spojení *dělat dusno* = provokovat či prudit, např. *dělat dusno, že (nemám love)* = naříkat či stěžovat si (že nemám peníze). Německy *dämpfen* = dusit, tutlat, tlumit, mírnit, potlačovat, ale také spařit či napařit, a *der Dampf* = pára, ale také strach či mrzutost. Takže ono *dusno* si můžeme z tohoto pohledu vyložit jako strach či mrzutosti.

V přeneseném významu *přidušit rádio* = ubrat mu na hlasitosti, *dusivka* = cigareta (z pohledu nekuřáka), *dušné stréc* = astmatik. V hantýrce však *nedušíme* maso ani zeleninu, ale *dýnstujeme*. Viz odstavec „Dýnstovat“. Dušení masa převzala čeština z němčiny, kde *einen Fleisch dämpfen* = dusit maso, doslova však pařit.

### ***Vyfiknót se (vyparáditi se, nastrojiti se)***

*Vyfiknót se* = hezky se obléct a případně tím něco ukrýt či zamaskovat souvisí se slovem *fikaný* = mazaný, vychytralý. Viz odstavec „Fikat“. *Vyfikla se a mazala do kirchny* = hezky se oblékla (navíc třeba ukryla vyzývavé vnady nebo nadměrný zadek) a šla do kostela.

### ***Vyfulit se (uvelebit se)***

Doslova vyplnit (prostor, místo). Z německého *füllen* či *ausfüllen* = naplnit, vyplnit. *Dóda se vyfulil do foteláča* = děda si sedl na křeslo, doslova naplnil je. *Žingla kostra* křeslo nenaplní, takže *na foteláč* pouze *vyklesne* nebo *hodí sicnu*.

### ***Vychrtlé (hodně štíhlý, vyzáblý)***

Již ve staré češtině znamenalo slovo *chrt* nejen plemeno psa, ale také vyzáblého člověka. Podobná je situace v dalších slovanských jazycích, v polštině je to *chart*, v ukrajinštině *chort*. V některých oblastech Moravy si to pozměnili na *trt*. *Je po tym chabrusu vychrtlé* = je po té nemoci vyzáblý, *kostra jak trt (chrt)* = až příliš štíhlé tělo. Setkal jsem se i s výrazy *ekovychrtlina* a *biovychrtlina* označující štíhlé ženy snažící se až příliš o zdravý životní styl.

### ***\*Vyklesnót (sednout, uvelebit se)***

V podstatě klesnout na zadek. *Vyklesnót na na seslu, sicnu, sic* = sednout si na židli, sedadlo, sedlo, *vyklesnuté ve foteláču* = uvelebený v křesle.



### **\*Vykotit (skácet, spadnout)**

Pochází ze starého slovanského *katati* = činit s úsilím. Odsud pochází *vykotit*, *skotit baumál* = skácet strom a v přeneseném významu také pohybovat se dolů. S vynaložením úsilí se pohybuje dolů i mládě při porodu a proto *kotit*, *okotit se* či *vykotit* znamená vrhnout mláděata, v současné době se používá již jen u malých zvířat, jako jsou kočka, králík či morče.

V hantýrce *vykotit se na otoman* = svalit se na pohovku, *vykotit se na ródlách* = převrátit se na saních, *spadnout ze saní*, *nabourat se na saních*, *vykotit se (na fusbódnu)* = spadnout (na zem), omdlít, přeneseně *vykotit se z barclu* = vypravit se, vyhrabat se z domu. S významem vrhnout mláděata souvisí *kotit maty* = hrát na automatech, nechat je vrhnout peníze, *vykotit stařce love, beróska* = odevzdat manželce výplatu. A poněkud stranou stojí fráze *vykotit haksny na ponk* = dát nohy na stůl, zřejmě původně s úsilím.

### **Vykostit (pokořit, vysouložit)**

Ve staré češtině *kosten* = bodná zbraň, kopí, oštěp. Takže pokud měl v minulosti někdo v ruce kopí či oštěp, měl převahu nad tím, co takto vybaven nebyl. Mohl jej zabít či přimět k nějakým službám. Za bodnou zbraň lze považovat i penis. Proto v hantýrce *vykostit kocóra* = vysouložit dívku, aniž by zde byla nutná nějaká převaha nad ní. *Vyrazil mě z průby*, *vykostil mě na benzenových derivátech* = vyhodil mne ze zkoušky, pokořil mne (dostal mne) na derivátech benzenu.

### **Vykropit hrobku (souložit)**

V posledních desetiletích pravděpodobně vlivem uspěchané doby se stírají jemné rozdíly mezi slovy a slovníma spojeními. A doplatila na to i *hrobka*. Původně označovalo toto slovo mezi mládeží ženu asi tak o více než generaci starší. Takže když kdysi *borec vykropil hrobku*, znamenalo to, že měl sex s takovou ženou. Pod vlivem básnických metafor jako *vytopit komůrku* či *vyplavit jeskyňku* však došlo k posunu významu a *vykropit hrobku* znamená dnes souložit s jakoukoli ženou, ale s ejakulací dovnitř.

### **Vykrópnót (vypít, provádět orální sex)**

Pochází ze starého moravského *křupnót si* = napít se, dát si hlt nápoje. Vzdáleně souvisí s výrazy *zkrópat* = sníst, *slopat* = hltavě pít a *slupnót* = sníst. V hantýrce *vykrópnót lahvič* = vypít pivo, *vykrópnót cara* = provést felaci, původně s polknutím. A aby to bylo gendrově vyvážené *vykrópnót šlic* = lízat lůno.

### **Vykyblované (hloupý, vyhozený, vyneseny, vypitý)**

Souvisí s rakouskýma slovesy *kübeln* a *auskübeln* znamenajícíma vyhodit do koše, vylít či chamtivě vypít a s podstatným jménem *da Kübel* znamenajícím kromě vědra či kbelíku také člověka, který má prázdnou hlavu. *Vykyblovaná budka* = hloupá hlava, *vykyblovat ze špitlu* = propustit z nemocnice, *vykyblovat šmelc* = vyhodit odpad, *vykyblované škopek* = vypité pivo. Variantou je *nakyblovat (se)*, tedy přemístit (se) někam či usadit se někde. *Nakyblovat se do vágnu* = sednout si do auta.

### *Vymaštěné, vypaštěné, vypatlané (hloupý, pomatený)*

*Mastit* znamená nejen natírat tukem, ale též bít či tlouct někoho nebo také dělat něco neobratně. *Vymastit* = spotřebovat mastnou hmotu. Za tuto hmotu můžeme považovat také mozek, který obsahuje 60 procent tuku. *Vymaštěné* je tedy ten, jemuž obrazně řečeno chybí část mozku a proto se okolnímu světu jeví jako hloupý či pomatený. Tetka Picmánková se přiklání k odvození od slova *mást* = uvádět ve zmatek. Dříve toto slovo znamenalo též mísit či promíchávat. Kdo je tedy *vymaštěné*, má v hlavě zmatek či míchanici. *Vymaštěné kalósek začal mektat* = hloupý chlapec začal (hloupě) žvanit.

Již Jungmanův slovník zná slovo *patlocha* označujícího nešiku, člověka, který se se vším patlá a nedaří se mu to. *Vypatlanec* byl tedy původně nešika, později se význam posunul, takže dnes *vypatlanec* = hlupák či pomatenec. Nebo také člověk se sníženým intelektem vlivem nadměrné konzumace drog. Tetka Picmánková dodává, že je to ten, kdo má uvnitř hlavy *patlanicu* neboli *lečo*, tedy míchanici či zmatek. *Vypatlaní vanaři akorát sicní u bedny a dlabó* = hloupí tloušťci jen sedí u televize a pojídají.

A stejné kořeny má i výraz *vypaštěné*, i zde má dotýčný v hlavě paštiku, což je opět určitá forma míchanice. *Fanóš v tem má paštiku* = Franta má v tom zmatek, špatně se orientuje se v dané problematice.

### *Vymalované mět, vybílit (konec, vykrást)*

*A je (bylo) vymalované, vybílené!* Znamená to konec, ukončení nějaké činnosti. Když se stavěl dům, tak se malovalo až na závěr všech prací. Na Moravě se častěji bílilo. Platí to však jen pro toto ustálené spojení. V hantýrce, a to nejen v brněnské, znamená totiž *vybílit kér* = vykrást, *vybílit putyku* = vyházet z ní lidi, popřípadě i rozmlátit část vybavení. Proč? Jestliže vykrademe místnost dokonale, zbudou pouze bílé vápnem vyličené zdi. Přeneseně můžeme *vybílit* i *šrajtoflu* nebo konto.

### *\*Vymísit se (vykadit se)*

Odvozeno od slova *mísa*, prostě vykadit se do záchodové mísy. *Hodili sme stopku u putyku, kaufli limču a valili se vyhrčēt a vymísit* = zastavili jsme u hospody, koupili limonádu a šli se vyčurat a vykadit.

### *Vymňóknót klamprdóna (zbavit se semene)*

Takto prezentuje význam tohoto spojení Velký slovník hantecu. Chceme-li tomu porozumět, musíme se podívat do jihomoravských nářečí. Zde existuje slovo *mňágat*, které znamená jednak mňoukat, druhak mačkat či stlačovat. Původně znělo zkoumané spojení *vymňágnót péro* = vymačkat penis, tedy přivést k ejakulaci. Výraz *mňókat* se tam dostal zřejmě z neznalosti. Další příklady: *vymňóknót cipíska* = provést masturbaci, *vymňóknót se kocórovi na vanu* = ejakulovat dívce na břicho. Použití slovesa *vymňóknót* ve významu ejakulovat ovšem naznačuje, že to není optimální způsob, že se tu událo něco špatně. Proč?

Slovo *mňókat* má v hantýrce ještě další významy: potichu mluvit, vyjádřit se a naříkat. Ty vychází z kočičího mňoukání, viz odstavec „Mňókat“. *Tak se vymňókní* = tak se vyjádří. Další význam: udělat něco a to mnohdy špatně. *Šecker se dá nejak vymňóknót* = vše se dá nějak udělat, *tys to zaséc vymňókl* = ty jsi to opět zkazil, neudělal dobře. Tady nám ovšem význam

mačkat nepomůže. Tetka Picmánková se domnívá, že výraz *mňókat* je v tomto případě zkomolením slova *makat*.

Moravský lingvistik stréč Pagáč ovšem připomíná, že v roce 1965 vyšla v časopise Pionýr první humoristická příhoda žáků Kopyta a Mňouka od Miroslava Švandrlíka. Humor je zde postaven na značné nešikovnosti chlapeckého hrdiny Mňouka. V pionýrských klubovnách děti tyto trampoty často diskutovali a nešiky ve svých řadách začali označovat jako Mňouky.

### **\*Vynechat (nevšímat si)**

Řekne-li mám kamarádka *teho borca vyneché*, nemyslí tím vynechání v nějakém seznamu či pořadníku, ale žádá nás, abysme jej vynechal v osobním styku, tedy na něj kašlali, nevšíkali si ho. *Valili sme po štatlu a vynechali šecky lákance* = spěchali jsme městem a ignorovali všechna lákadla.

### **Vymundat se (nedobrovolně se vykoupat, vykecat se)**

Není to tak dlouho, co latina ovlivňovala naše životy. Ještě za první republiky se učila na řadě středních škol a latinu jsem se učil na gymnáziu v roce 1970 ještě i já. Řada z nás si pamatuje biblické *omnia munda mundis* = čistému vše čisté. *Mundó* = očišťovat, čistit, prát a *mundus* = čistý, vypraný. Hantýrka to přebrala v první řadě jako jako *vymundany* = nedobrovolně vypraný, tedy hosený do vody, spadlý do vody ze břehu či z převrácené lodi.

Druhý význam *vymundat se* = vykecat se můžeme též odvodit z latinského *mundó* ve smyslu vyčistit si hlavu či duši svěřením se nebo zpovědí. Ale je pravděpodobné, že se zde projevil vliv německého *der Mund* = ústa, huba. *Dyž se vymundali, valili pali* = když se vykecali, rozešli se.

### **\*Vypečené (prohnaný, vyčuraný)**

Inspirací nám byla zřejmě němčina, kde *rösten* znamená jak péct, tak čurat. A tak naši předkové začali říkat místo vychcaný či vyčuraný slušnější slovo *vypečený*. V hantýrce *vypečené borec* = prohnaný chlápek, *vypéct s někým* = oblbout či oklamat ho.

### **Vypichnót, vepichnót (ukrást)**

Plotňácké výrazy, kterými zde ilustruju další možný zdroj slov pro naši hantýrku. *Vypichl z ózlógu pekle* = ukradl z výlohy boty. Tato věta nám evokuje vše možné, ale krádež moc ne. Kde je tedy Plotňáci vzali? Pochází ze starého téměř zaniklého argotu zvaného „krpoština“, kterým se dorozumívali mezi sebou dráteníci, když bylo potřeba utajit informace před nezainteresovanými, zejména před úředníky a policisty. V tomto argotu *krpoš* = dráteník neboli drotár, *opichat* = okrást a *picháč* = zloděj. Podobně, jako v naší hantýrce i v krpoštině říkali *šupky* = peníze, *vrana* = koruna, *stuhnút* = umřít, zajímavá pro nás jsou slova *opelešený* = ženatý, *sčapit* = vzít a *fulovat* = souložit, doslova plnit (naplňovat).

### **Vypláznót (vystrčit, vyndat, dát, zaplatit)**

Z analogie otevření úst a vypláznutí jazyka odvodíme bez problémů významy vystrčit či ukázat. Například *vypláznót hůlku* = vystrčit, vytáhnout penis, *vypláznót kozy* = odhalit, vystrčit prsa, *vyplázlé (v auslágu)* = vyndaný, vystavený (ve výloze). Podobná situace je v němčině, kde *ausstrecken* = vypláznout i vytáhnout. Ale co významy dát a zaplatit?

Pro odpověď musíme až do starého Řecka. Když starý Řek zemřel, strčili mu pod jazyk minci zvanou *obolos*. Když dotyčný sestoupil do podsvětí, dostal se k řece zvané Styx, přes kterou převážel převozník Chárón. Ovšem ne zadarmo. Každý tam před ním *vyplázl* jazyk, *obolos* mu vypadl z úst, načež jej dal Chárónovi jako mzdu. A tak již v plotňáčtině *vypláznót rantále* = dát peníze, zaplatit, *vypláznót lupeň* = vydat lístek, vstupenku.

### **\*Vyprat (vyhodit, vyhnat)**

*Prát* = zbavovat špíny vodou eventuálně mýdlem, *prát se* = bít se, zápasit. Jak jsme tedy přišli k *vyprat* = vyhodit, vyhnat? Ve staré češtině *vyprati* = vymrskat, vypráskat, bitím vyhnat. *Vyprali ho chvostištěm* = zmrskali ho pometlem, *vyprali ho z městce* = vyhodili ho z města. Podobně to mají v němčině, kde *prügeln* = bít, mlátit, tlouct a *ausprügeln* = vyhnat holí, a to nejen fyzicky, ale také z hlavy. *Vyprat z hokny* = vyhodit (propustit) z práce, *já ti to vyperu z budky* = já ti to vyženu z hlavy, *vyprat z futer*, *z fenstru aus* = vyhodit ze dveří, z okna, přičemž se může jednat jak o člověka, tak o zvíře či věc,

### **Vyprdnót (porodit, vykašlat se)**

Spojení *vyprdnót svišťa* je analogie *vyklopit*, *vytlačit*, *vysypat*, *vyplknót* či *vrhnót svišťa* = porodit dítě. *Mutra mě vyprdla (aus) na Obilňáku* = narodil jsem se v porodnici na Obilném trhu, *slépka vyprdla vajco* = slepice snesla vejce.

Na původ nefyzického významu slova *vyprdnót* má tetka Picmánková svoji hypotézu. *Vyprdnót se na neco* znamená nechat něčeho, nedbat na něco, schválně něco opominout či přestat plnit nějaké povinnosti. Tetka rozděluje tento výraz takto: *vy-prd-nót* a základ tohoto slova, tedy *prd*, nahrazuje výrazem *nic*. Takže na počátku bylo spojení *dělat prd* = dělat nic, ze kterého jsme odvodili *prdět na něco* = dělat nic a *vyprdnót se na něco* = dělat nic.

### **\*Vyrazit love (vymámit peníze)**

Ve staré češtině *raziti se* = hnát se, řítit se, viz odstavec „Razit“. Nezvratné *raziti* = dorážet na někoho. V současné češtině *vyrazit* = nárazem či prudkou akcí uvolnit (vyrazit zuby), a také zaútočit (vyrázil na nás pes). V hantýrce *vyrazit neco z nekeho* znamená přibližně totéž, co *vydolovat* či *vysomrovat z něho neco* nebo *pumpnót* či *podojit ho o neco*. Prostě díky psychickému dorážení uvolnit něco a následně to k sobě přemístit. *Vyrazil z fotra pětikvalt* = vymámil z otce pětistovku.

### **Vysadit (dát, pomocné sloveso)**

*Sadit* byl ve staré češtině tvar slovesa sedět, je to obsaženo ještě dnes ve tvaru *posadit se*. Pomocné sloveso *vysadit* má v hantýrce převažující významy „umístit“ či „dát“: *vysadit krupicu* = dát peníze, *vysadit buchec* = dát nářez, *vysadit dlabanec* = dát si něco k jídlu, *vysadit hnědku* = vykadit se, doslova umístit lejno. V roli pomocného slovesa se vyskytuje ve spojení typu *vysadit stopku* = ukončit či zakázat, *vysadit vizitačku* = navštívit, *vysadit válec* = umístit cigaretu na správné místo, tedy zakouřit si nebo dát někomu cigaretu, *vysad' mně válec nebo ti vysadím mixnu* = dej mi cigaretu nebo tě zmlátím, *vysadily se levý járy* = přišly špatné roky, *vysadit inší sicnu* = sednout si jinač a *vysadit lakmus* = zkoumat, prokoumat. Kdo neví, co je to *lakmus*, obrátí se na stréca Gúgla. Občas se vyskytnou i spojení *vysadit si (škopek)* = dát si (pivo) a *vysadit se někde* = posadit se, uvelebit se někde.

### Vysazené byt (holdující, umístěný)

Toto rozporuplné vícevýznamové spojení *byt vysazené na něco* má kořeny ve starší češtině, kde „být vysazený něčemu“ znamenalo být vystavený (zpravidla nepříjemnému) vlivu něčeho. Ve slanzích a hantýrkách má dvě opačné významové polohy: Něco nesnášející a současně něčemu holdující. Měly by být odlišeny zápořem u slovesa *byt*. Takže *byt vysazené na ordnung* = milovat pořádek a *nebyt vysazené na ordnung* = nesnášet pořádek, *byt vysazené na kaltnu* = mít v oblíbě chlad a *nebyt vysazené na kaltnu* = nenávidět chlad. Bohužel se to důsledně nedodrhuje a tak to může být zdrojem nedorozumění. Setkáváme se například se spojeními typu *byt vysazené na milchnu* ve smyslu být alegrický na mléko. Velmi důležitý je zde kontext, ale i tak tetka Picmánková doporučuje taková spojení užívat opatrně.

Jiná situace je v případech *byt vysazené někde* = nacházet se někde a *byt vysazené k něčemu* = být určený k něčemu. *Byt vysazené na dečmenu* = nacházet se (rozvalený) na dece, *vysazený koc u rybála* = dívky nacházející se (uveleбенé) u rybníka. To nám souzní s „být posazený“. A v přeneseném významu *tentok rak je vysazené k rajzování po kozích štrekách* = toto kolo je určeno k jízdě v terénu.

### Vysmahnót, smažit (vypít, utéct, rychle se pohybovat)

*Smahnout* znamenalo původně trpět horkem a souviselo dle lingvistiků se starým německým *smachten* o též významu. *Smah* byl žár a *vysmahlé hrdlo* bylo vysušené hrdlo. Odsud pochází výrazy *smažák* = horký den. Jak však přišla hantýrka k tomu, že *vysmahnót* = vypít a to zpravidla rychle nebo na jeden záťah? Tetka Picmánková to odhalila hned a tvrdí, že *vysmahnót* je zkomolené *vodsmahnót*, tedy původně *vodsmahnót blemcák* či *krkovičku* – tedy zbavit jazyk či krk onoho sucha. Její oponenti se ovšem přiklání k anglickému původu - *smashed* (čti smešt) = opilý.

Na otázku, proč se výrazu *smažit* užívá též ve významu brát či užívat drogy, odpovídá tetka, že na vině je německé *braten* = smažit, což si ovšem někteří vyložili jako brát drogy = smažit drogy. Ti, co se problematikou drog zabývají podrobněji však tvrdí, že mnohé drogy (např. pervitin) je třeba před píchnutím předehrát, tedy „předsmažit“. Další říkají, že na počátku bylo anglické slangové *smack* = heroin či odbornější termín *smach* = ztráta (smažení) identity.

A co význam *vysmahnót* = odejít? Slovník říká, že *osmahnout* = opálit a *vysmahnout* = vypálit. Z toho vyplývá, že *smahnout* či *smažit* = pálit a v hantýrce *pálit* = rychle se pohybovat či jít. Takže *vysmahnout z putyky* = rychle odejít z hospody, *vysmahnót cédo* = vypálit céděčko.

Pak zde máme ještě výraz *vosmahnót* = přidat na rychlosti či hlasitosti (což by bylo pochopitelné), ale také zbít či zabít. Tyto poslední významy souvisí s hovorovým *zpražit* = odbýt či zničit (původně ale horkem).

### Vyšeptané, vyšeptalé (ojetý, opotřebovný, ohraný)

Na počátku bylo německé slovo *swach* = mdlý, slabý a špatný. Z něj si již stará čeština odvodila výraz *vyšvechtalý* či *vyšvechtaný* = slabý, vetchý, ale také vyžraný, vyhlodaný, vydřený či prázdný. V novější době byly tyto významy přeneseny i na technické záležitosti, takže např. *vyšvechtaný kolco na žebříňáku* = kolébající se kolo na vydřené ose vozu. Následovalo komolení a *vyšchvechtaný* a *vyšvechtalý* se pozměnilo na *vyšeptaný*, *vyšeptalý* či



dokonce *vyčvachtaný* a došlo i k mírnému posunu významů. *Vyšeptaný elektrobazmeky* = opotřebovaná elektronika, *vyšeptaná plotna* = ohraná gramodeska, *vyšeptalé fefr (pepřenka)* = pepř, který ztratil svou sílu a *vyšeptané songař* = zpěvák, kterému přestává sloužit hlas.

### **\*Vyšisované (vybledlý)**

Německy *verschießen* = vyblednout, vyrudnout, ztratit barvu, ale také vypotřebovat či vystřílet. Za sociíku *se šisovaly* tmavě modré džíny Savem, pak byly *šisované*. *Hára vyšisovaný zoncno* = vlasy vybledlé sluncem, *vyšisovaná bildna v bichli* = vybledlý obrázek v knížce, *saza vyšisovaná na bloncku* = černovláska odbarvená na blondýnu.

### **Vyšňořit se (naparádít se, zkrášlit se)**

Ve staré češtině *šnora* = šňůra, pentle a tedy *vyšňořit se* = opentlit se, původně ozdobit se šňůrkami, trásněmi či pentlemi. Možný je vliv německých slov *schnüren* (čti šnýrn) = vázat, šňerovat a *sich schnüren* = nosit šňerovačku (doslova zašňerovat se) nebo *vorschnörkeln* (čti voršnerkln) = přehnaně se zdobit, šperkovat. *Koc se vyšňořily na bál* = dívky se naparádily na ples.

### **Vyštrachat (vvtáhnout, najít)**

Pochází ze starého moravského slova *ráchat* či *rachat* = šramotit, chrastit. Změna *rachat* → *štrachat* proběhla již dávno a sloveso *štrachat* se tím zvukově přiblížilo slovům *štěrchat* či *šťourat*. Když se v něčem přehrabujeme, tak zpravidla přitom vydáváme nějaký šramot. Takže *štrachat v kapsíru* = hledat v kapse, prohledávat kapsu, *vyštrachat z kapsíra* = vytáhnout z kapsy. Viz též odstavec „Štrachat“.

### **\*Vyštafírovat (vyzdobit, nastrojít se)**

Německy *staffieren* = začistit, *ausstaffieren* = upravit, vyzdobit. Dnes výraz *štafírovat* používají především švadleny a krejčí. V jejich slangu to znamená začist'ovat okraj látky, obšívát, entlovat. V dávných dobách byl však *štafír* pozlacovač a *štafírovat* znamenalo zdobit zlatem, pozlacovat, např. *štafírovat krucifix* = zlatit kříž. Dnes se setkáváme s tvarem *vyštafírovat* znamenajícím vyzdobit či nastrojít se. *Vyštafírovaná cimra* = vyzdobená místnost, *koc se vyštafírovala* = dívka se nastrojila.

### **\*Vytočit, vytočené, točit (vyprovokovat, naštváný, souložit)**

Staré české *téci se* = projevovat pohlavní pud, být vzrušený. V prvním významu má kořeny plotňácké *točit* = souložit a *vytočit koc* = vysouložit děvče. Z významu být vzrušený jsme si odvodili *vytočit se* = rozzlobit se, naštvat se, přeneseně i rozladit se. *Vytočená stařka* = naštvaná manželka. A ještě „stupňování“: *Borec může byt vytočené jak šnek, jak štupl z flaše, jak šrófek, jak špulka, do vrtule* nebo jenom *fest*.

Tetka Picmánková používá srovnání s motorem, který, když se vytočí do vysokých otáček, tak řve. Jiní upřednostňují německou cestu. Německy *drehen* = točit, *andrehen* = roztočit, vnutit, obalamutit, rakousky *andrehen* = hádat se, vyhledávat či zahajovat hádky.

A závěrem připomenu pomalu mizící spojení *vytočit numero na fónu*, která pochází z doby, kdy se jednotlivé cifry telefonního čísla volily na otočném číselníku.

### **Vyzunknót, vyzungnót, vožungr (rychle vypít, ožrala)**

Lingvistici vycházejí ze starého zvukomalebného slova *zunk* = doušek, hlt a to zejména z nádoby (lahve) s úzkým hrdlem. Odpovídající sloveso *zunkat* = pít má četné varianty: *zunknót si* = napít se, připít si, *dozunknót* = dopít a *vyzunknót* = vypít. Na Slovácku též *vyzungnút*, v centru Hané *vežunknót* a na Slovensku *vyzunknút*. K hanáckým variantám *vežunknót* či *vežungnót* má blízko výraz *vožungr* či *vobžungr* = opilec.

*Vyzunkl hořčičák červa* = vypil 2 dl sklenici červeného vína, *dozungl sem škopka* = dopil jsem pivo, *švestky zhaftly vožungra* = policisté zadrželi opilce.

### **Vyžrat (odskákat si, odpykat si)**

Původní význam slova *vyžrat* = spotřebovat či vyprázdnit žraním. V hantýrce však navíc *vyžrat* = odskákat si něco, tedy být nucen sežrat (spolykat) něco nechutného či nepříjemného. *Dat nekemu něco vyžrat, sežrat* = pomstít se, dát mu to nepříjemně pocítit.

### **\*Vyvřelé kokot (párek)**

Plotnácký výraz. Ve staré češtině *vřieti* = být vzrušen, *vřivý* = vzrušený, vroucný i vařící, *vyvřieti* = vzkypět, takže spojení *vyvřelé kokot* mohlo původně znamenat ztopořený úd. Tetka Picmánková ovšem připomíná, že také *vyvřieti ven* = vypustit ven, čouhat ven, takže ten úd mohl být i vyčuhující. To by spíše odpovídalo dnešnímu páрку v rohlíku, kdy je do kusu dutého pečiva zasunuta uzenka, které kousek vyčnívá ven.

Příklad z plotnáčtiny: *Scháloval vyvřelé kokot se šmykanym pěrem* = snědl párek s křenem. Ve staré češtině *pěr* = pepř a pro Plotnáky *gulate pér* = pepř a *šmykané pér* = křen.

### **Vzít dráhu (zmizet, odejít)**

Na první pohled souvisí s českým slovem dráha = směr pohybu či železnice. Odtud máme v hantýrce *nabrat dráhu*, např. *nabral dráhu na rybec* = šel, jel směrem k rybníku. Spojení *vzít dráhu* je však analogie rakouského *sich drah* = zmizet, ztratit se. *Zacálujem a berem dráhu* = zaplatíme a mizíme (odejdeme), *vzal dráhu azimuth Vyškec* = odejel (zmizel) směrem k Vyškovu.

### **\*Vzít roha, klózka (zmizet)**

*Vzít, vzat roha* = utéct, zmizet, vypařit se. Původně však *zahnót* (odbočit, zabočit) za roh a tím se ztratit z dohledu. Jiná hypotéza tvrdí, že toto spojení pochází z maďarského *rohan* = utéct. Údajně je k nám přinesli maďarsky mluvící vojáci. *Zarygloval futra, abych nemohl vzít roha* = zamknul, abych nemohl utéct.

*Vzít, vzat klózka* = vyklouznout odněkud, přeneseně zmizet. *Fišla vzala klózka fotrovi z paprčí do vasrovice* = ryba vyklouzla z otcových rukou do vody.

### **\*Vzorek (ukázkový předmět)**

*Vzorek* = malé množství (zboží, materiálu) na ukázkou. V hantýrce znamená *vzít vzorek* především ochutnat (jídlo), ovšem když *čokl vzal vzorek z haksny*, tak nás kousnul. *Nasát vzorek luftu* = očichat, *máznót vzorek na net* = dát ukázkou na internet, když ani *červi nésó štond vzít vzorek* tak ani červi to nežerou. Do obchodu můžeme *dovalit vzorek* (ukázkový

předmět), abysme nekoupili něco jiného. Dokonce můžeme *hodit vzorek do keramiky* = jít na záchod, zpravidla na velkou (rak. *di Keramik* = záchodová mísa).

Poznámka: slovo *vzor* jsme přejali v 19. století z polského *wzór*. Původně věc, na kterou se *zírá*, přeneseně ideál, model, příklad.

## Z

### *\*Zabalit něco (ukončit, přestat, nechat něčeho)*

Slavný Jungmanův slovník slovo *zabalit* kupodivu nezná. Tetka Picmánková přišla s hypotézou, že se jedná o zkrácené a zkomolené výrazy *sbalit kramle, fídlátka, ranec, pingl, kufry* apod. Prostě ukončíme svou činnost tím, že *zabalíme* své věci či nářadí do nějakého obalu či rance a zmizíme. *Prvé to zabalil Pepek* = první toho nechal Pepa, *borec zabalil voblbing kocóru a vzal dráhu* = muž přestal oblbovat dívky a zmizel, *zabalil to na Moravský hródě* = emigroval z Moravy.

### *Zabóchnót se, zbóchnót (zamilovat se, oplodnit)*

Tato slova pochází ze starého hanáckého *bókat* = dávat najevo pohlavní pud. Postupným vývojem se změnilo (spíše z neznalosti) *bókat* na *bóchat*. Do současnosti se udrželo *zabóchnót se do nekeho* = zamilovat se a *zbóchnót koc* = oplodnit dívku. *Bóchat koc* = souložit či oplodňovat dívku se dnes už prakticky neříká, změnilo se to jazykovou hrou na *klepat koc*.

Naši oponenti ovšem tvrdí, že *zbóchnót* znělo původně *zbauchnót* a znamenalo to udělat břicho neboli *bauchec*. Pro německý původ svědčí i německé *ausbauchen* = zaoblit, přivést do zaobleného stavu, a také německé hovorové *einbuffen* = přivést do jiného stavu.

Pozor však, *zbóchnót* či *zbóchat* znamená též sníst, tedy dát či poslat do břicha neboli do *bauchecu*.

### *Zabořit, bořit (usnout, zaspát, souložit)*

Zde nehledejme žádný rafinovaný jazykovědný chyták, prostě se zaboříme do peřin a usneme. Slovenský výkladový slovník upřesňuje, že *zabořit* znamená, že něco tvrdšího vniklo do něčeho měkčího popřípadě do něčeho sypkého. To nám také vysvětluje, proč v hantýrce *bořit* znamená též souložit a *bořivoj* je nejen soulož, ale i penis.

### *Zábrdky (Zábrdovice)*

Německy *Obrowitz*, posměšně také *Záprtky* v hantýrce *Obrůvky*. Název je oficiálně odvozen od spojení *za brdkem* = za kopečkem. Za kterým však? Jedná se o hřeben, který odděloval Staré Brno od Zábrdovic, táhnoucí se od Petrova na Špilberk, nebo o kopce směrem na Vinohrady a Líšeň? Existuje i názor, že Brno bylo původně *Brdno* = sídlo na kopečcích a *Zábrdky* se rozkládaly za tímto *Brdnem*.

Tetka Picmánková však razí jinou hypotézu. V roce 1209 založil Lev z Klobouk zábrdovický klášter. A když se díváme z Klobouk k Brnu, tak musíme konstatovat, že ten klášter leží skutečně za několika *brdkama*.

Posměšný výraz *Záprtky* se netýká ani tak zkažených vajec, jako zaprděnosti dávných starousedlíků. Součástí *Zábrdek* je ulice se zvláště znějícím názvem *Radlas*. Původně zde stála vesnice zvaná *Radlany* vybudovaná okolo Radlínova mlýna připojená v roce 1850 k Brnu.

### **Zabrenčit, zabremčit (zaplatit, zavřít)**

*Zabrenčit* je plotňácký výraz. Rakousky *brennen* (vídeňsky *brenna*) znamená mimo jiné i zaplatit, *ausbrennen* dokonce hodně zaplatit. *Zabrenčit sajtně nějaké ten štampec* = zaplatit partě nějakou tu štamprlku, *vybremčit z frcu* = vyplatit ze zastavárny. Pozor však, nesmíme si to plést se slovem *brenčit*, které v naší hantýrce znamená svítit, hořet či pálit, a je odvozené od německého spisovného *brennen* o stejném významu. Viz odstavec „Brnčit“.

Význam zavřít však vznikl zkomolením rakouského slangového *di Brezn* = želízka. *Breznčit* se však špatně vyslovovalo a tak pod vlivem slov jako zavřít či *zabásnót* změnilo na *zabrenčit*. Původně to znamenalo dát do želízek, později zavřít do vězení a nakonec se osamostatnilo, a tak můžeme dnes bez rozpaků *zabrenčit futra*, tedy zavřít dveře. Časem se *zabrenčit* zkomolilo na *zabremčit* a *zabrémovat*. *Nikdo nezabrémovat futra* = nikdo nezavřel dveře.

Pozor! Slova *zabrenčit* a *zabremčit* se často zaměňují. Lze se setkat i s variantou *zabrečet* cech = zaplatit útratu. Tetka Picmánková k tomu dodává, že původně se slzama v očích.

### **Zacvakat, cvakat (zaplatit)**

Zvukomalebné slovo, nasypat někam či do něčeho (původně kovové) peníze za doprovodu cvakavého zvuku. *Zacvaké za mě ten cech* = zaplat' za mě tu útratu, *cvakat vocasný* = platit alimenty.

### **Zadar, zadara (zdarma)**

Původně „za dar“, tedy za nějakou darovanou věc, tedy ne za peníze. Později byl význam posunut na „za žádné peníze“ a dotvořeny varianty *zadax*, *zadáčo* či *zadarmiko*.

### **Zagorky (drahoty, ofuky)**

Tento výraz je odvozený od jména zpěvačky Hany Zagorové. Zpěvačka byla údajně známá tím, že se držela zpátky, nebyla do ničeho hrr a v hudební branži tím byla „vyhlášená“. Fráze *nedělej zagorku* však vznikla při natáčení filmu Trhák (1980, režisér Zdeněk Podskalský), ve kterém zpěvačka lavírovala mezi pyrotechnikem Ticháčkem (Josef Abrahám) a hrabětem Lenským (Juraj Kukura). Sama o tom řekla: „A jak jsem váhala mezi oběma soky v lásce a dělala drahoty, tak od té doby se to údajně říká.“ Někteří uvádí, že tuto průpovídku poprvé použil kapelník Karel Vágner a ujalo se to. Jiní zase říkají, že to má souvislost s tehdejšími premiérami Lubomírem Štrougalem, který jí (prý snad) dělal nějaké návrhy a Zagorová ho odmítala. Takže *dělat zagorku* nebo *zagorky* = zbytečně dlouho dělat drahoty, váhat či se vymlouvat. S posunutým významem se to dostalo i do vězeňského argotu, kde *zagorka* = urážlivý člověk a také ten, kdo dobře nekomunikuje s ostatními.

### **Zagrebovat (zemřít)**

Po moravsku bysme mohli říct zahrobovat či zakopat, neboť ve staré češtině *greb* = hrob a *grebat* = hrabat. Podobně německy *das Grab* = hrob a *graben* = rýt, kopat a *vergraben* = zahrabat či zakopat. Hantýrka trochu posunula význam a tak *zagrebovat* či *zagrebnót* = umřít, *grebovat* je umírat a *zagreblé* = mrtvý. *Zagrebovat do sna* = umřít, nikoli usnout! Zaregistroval jsem i výraz *grabec* = hrob.



### ***Zahnót (odbočit, utéct, být nevěrný)***

Základními významy slova *zahnót* bylo ohnout, stočit a odbočit, tedy opustit přímou cestu. A vzhledem k tomu, že výrazy přímý a rovný měly za starých časů též význam správný, dostalo i slovo *zahnót* význam učinit něco nesprávného, sejít ze správné cesty. Tetka Picmánková doplňuje, že opak *rovnýho* bylo *křivé* a *zahlé*. Takto přišlo slovo *zahnót* k nádechu něčeho nesprávného či nečestného.

Fráze *zahnót povezem do (jinýho) dvora* znamenala nejen někam odbočit z nastoupené přímé cesty, ale též zmizet tam či ukrýt se tam. V sexuální oblasti to znamenalo odbočit penisem do jiného lůna. A jelikož mluva lidu zkracuje, došlo časem ke ztotožnění *zahnót* = utéct, zmizet nebo dokonce být nevěrný.

### ***Zakalit, zkalit, skalit (zemřít, opít se)***

Slovo *kal* původně neoznačovalo jen špínu v rozvířené vodě, ale také močál. Kdo do něj *zakalil* (*zahučel*), nemusel se již vyhrabat. Z tohoto významu nám dodnes zbylo *kaliště* = bahnitý rybníček, ve kterém se válí divočáci. Podobně je na tom slovo *kalený*. Původně znamenalo v hlíně máčený. Odsud pochází hanácké *kalenica*, což je v mazlavé hlíně namočený došek, který se kladl na hřebeny doškových střech.

*Kalit* původně neznamenovalo jen kalit vodu (v hantýrce spíš *karblovat* či *zkarblovat*) či tvrdit kov vložením do vody, ale též napustit jedem. Takto *kalili* naši předkové například šípy či oštěpy. A tento výraz se udržel do dvacátého století v hantýrce zlodějů, kde *zakalit* znamenalo otrávit a *byť zkalené* či *zakalené* = být otrávený. Je zde též podobnost se slovesem *skolené*. V naší hantýrce znamená *zkalené* také opilý, tedy otrávený alkoholem do mrtva, a *kalit* = pít (hodně) alkohol.

Jiní říkají, že slovo *zakalit* je odvozené z cigánštiny, kde *kali* = černá. A to nás směřuje k černé hinduistické bohyni smrti a zkázy *Kálí*, protože cigáni si mnohé výrazy přinesli z Indie a řadu slov mají stejných jako sanskrť. *Zakalit* znamená v podstatě odebrat se za Kálí.

Tetka Picmánková ještě připomíná slovenské slovo *kaličit* = ničit, poškozovat, mrzačit či způsobovat těžká poranění, a říká, že po delším *kaličení* je dotyčný zcela *zakaličený*, zkráceně pak *zakalený*. A slovo *skalit* = zemřít či chcípnout z mluvy světských.

### ***Zakukat (zemřít)***

Když prvně na jaře zaslechneme kukačku, máme počítat počet zakukání, neboť nám zvěstuje, kolik let budeme ještě žít. V některých mytologiích kukačka zvěstuje na jaře nový návrat života po předchozí smrti. U jižních Slovanů *kukat* znamená naříkat. Souzní to s naším *kukat v base* = být ve vězení. Německy *der Kuckuck* = kukačka, ale i ďábel (!). Tady někde musíme hledat původ našeho *zakukat* = zemřít. Nebo přesněji řečeno odejít do pekla.

### ***\*Zalamovat (zabývat se, lámat si hlavu, lomit)***

Staré moravské *zalomiti se do něčeho* znamenalo ponořit se do něčeho, tedy i do problému a jeho řešení. *Zalamuju si budku matikó* = lámu si hlavu na matematikou, *zedňál zablendoval lochnu, no šurovačká se už nezalamoval* = zedník zazdil díru, ale úklidem se už nezabýval. Ale pozor, *zalamovat pazórama* znamená lomit rukama.

*Poznámka:* Tzv. zalamování palců (v hantýrce *kolků*) ruky je starý trempsý pozdrav, při kterém po normálním stisku ruky sklouzneme „zalomením“ na palce, které si navzájem krátce sevřeme. Viz též odstavec „Zalomit“.

### **\*Zalomit (usnout, ukončit něco, ohnout)**

Staré moravské *zalomiti se do něčeho* znamenalo ponořit se do něčeho, např. *zalomiti se do chrupky*. A postupem času došlo v hantýrce ke zkrácení na *zalomit* = usnout. *Zalomil v kupěčku* = usnul ve vlakovém kupé.

Druhý význam slova *zalomit* je ukončit něco. *Ešče kilák a zalomíme štreku* = ještě kilometr a ukončíme cestu. Tento význam vznikl z německého *abbrechen* znamenajícího jednak zlomit či zalomit, ale také přestat či ukončit. Hantýrka zde bývá často úsporná: *Tak sme to zalomili dom* = tak jsme ukončili cestu či nějakou činnost a vrátili se domů.

Třetí význam reprezentují spojení *zalomit henkle* = ohnout kolena, *zalomit kolky*, což je specifická forma trampského pozdravu (viz předchozí odstavec), doslova ohnout prsty a *zalomené borec* = ohnutý muž.

### **Zapikovat se (postavit si hlavu)**

Začneme poněkud oklikou: Karetní barva „piky“ je ve francouzské verzi karet zobrazována černýma stylizovanýma hrotama *píky*, bodné zbraně používané zejména v 16. a 17. století. Jednotky bojující touto zbraní se nazývali *pikenýři*, kteří byli považováni za velice nízkou třídu vojska. Výzbroj si tehdy většinou voják opatroval sám a *píka* byla zbraní nejlevnější. Voják tedy začal svou kariéru *u píky*. Až si vydělal na dražší zbraň a měl nějaké zásluhy, dostalo se mu vyššího zařazení. *Lapnót start vod píky, fachčit vod píky* tedy znamená začít od nuly respektive z nejnižšího postu.

*Zapikovat se*, tedy postavit si hlavu či být neústupný souvisí s touto *píkou*, kdo je *zapikován*, je ozbrojen touto píkou a může si leccos dovolit, tedy i remcat či odporovat nebo v případě potřeby tu píku i použít.

Existuje ještě výraz *zapikolovat (se) nekde* či *nekam*, například doma, do fronty či do blázince. Znamená to v podstatě upíchnout se někde či někam a je to odvozeno od slova *pichnót* = dát něco někam. Oříškem však zůstává význam *zapikolovat se* = oženit se. Tetka Picmánková v tom vidí oddělit se od světa hradbou z *pík*, ale toto vysvětlení zní hodně nepřesvědčivě. Nabízí se též vysvětlení z italského *piccolo* = malý či nižší, což dobře vyjadřuje časté postavení muže vůči manželce po několika letech soužití.

Poslední význam nalézáme ve Shakespearově komedii *Mnoho povyku pro nic*, kde se dva muži hádají a jeden o druhém prohlásí, že je vůl. Ten druhý méně inteligentní na to konto řekne: *"Ať je rádně zapikolované, že su vůl!"* Správně měl ovšem říct zaprotokolované.

### **Zaprasené jak jetel**

Zvláštní spojení, že? Člověk by uvažoval o tom, jak moc může být záhon jetele špinavý a co ho mohlo zašpinit. Jenže chyba lávky přátelé. Musíme do rakouštiny. Zde mají přirovnání *schmuddelig wia Klee* = špinavý jak kopyta či drápy. To už je pochopitelnější, protože zejména po dešti mívají i v dnešních podmínkách domácí zvířata nohy špinavé a bez náležitě

očisty nesmí do obytných místností. O době před sto lety, kdy nebyly dvorky ani chodníky dlážděné, ani nemluví.

Ale jak se tam dostal ten jetel? Řekli jsme si, že *di Kleem* = kopyta či drápy. A ty se dají při nedbalé výslovnosti či neznalosti lehce zaměnit s velice podobným slovem *da Klee*, které znamená jetel.

### ***Zapsat (zaregistrovat, všimnout si)***

Inspirací byla středověká latina, kde *regerere* = zapsat, zapisovat. A to *regere* jsme si zkomolili na *registrovat* či *zaregistrovat*. V hovorové řeči však *zaregistrovat* znamená všimnout si či vzít na vědomí. A tato významy dostalo i slovo *zapsat*. V hantýrce *zapsat auglama* = zaregistrovat očima neboli všimnout si, *zapsat rafiló* = zaregistrovat nosem, ucítit, *tos ešče nezapsal* = to jsi ještě neviděl, neslyšel a přeneseně i neprožil.

### ***Zarach (domácí vězení, zákaz)***

Toto zvláštní slovo jsme převzali z maďarštiny ve tvaru *zarab*, kde *zár* = zámek, zavřít a *rab* = vězeň. Tetka Picmámková, která jistě absolvovala základní vojenskou službu, poukazuje na původ tohoto slova z vojenského slangu a to z kázeňského trestu zvaného „zaražení vycházek“. Je to tedy zkratkové slovo ZARAžení vyCHázek. V hantýrce *zarach na vtruk* = vstup zakázán, obecně *mět zaracha na...* = mít zakázáno...

### ***Zarépnót (ukončit, zapíchnout, zabít)***

Rýpat znamená ve spisovatině mimo jiné i vniknout pod povrch něčím tvrdým či ostrým, ve slovenštině *zarýpat* = zakopat, zabodnout, zapíchnout. V hovorové mluvě *zapíchnout* = zabít. Pokud někoho *zarépneme*, tedy zabijeme případně i zakopeme, ukončili jsme jeho existenci na tomto světě. Pokud *zarépneme* nějakou činnost či situaci, ukončili jsme ji. *Zarépnót drakála* = zabít draka, *zarépl baldu do hródy* = zapíchl hůl do hlíny, *zarépl ty svý prndy a valil pali* = skončil s blbýma řečma a odešel pryč, *fofrem to zarépní* = rychle toho nech.

### ***Zaseklá pikola (infarkt, zástava srdce)***

*Piccola* je značka oběhového čerpadla používaného v ústředním topení rodinných domků. Má podobnou funkci jako srdce v krevním oběhu. Pro srdce se však běžně nepoužívá výrazu *pikola*, ale *hercna* (*das Hertz* = srdce). *Zasekla se mu pikola* = dostal infarkt.

### ***\*Zasklit nekeho (nevšimnout si)***

V dobách, kdy byl v oknech pergamen či mastný papír, bylo přes tyto materiály dobře slyšet zvuky zvenčí. A tak se nestávalo, že by si lidé uvnitř nevšimli něčeho podstatného venku. To se ovšem změnilo v druhé polovině 19. století, kdy se začalo ve větší míře používat sklo. Přes ně bylo sice dobře vidět, ale mnohem hůře slyšet. A když neslyšeli ponocného či bubnování obecního policajta, omlouvali to tím, že mají zaskleno. Původně se jednalo o sluchové vjemy, teprve později se toto úsloví přeneslo i na vjemy zrakové.

*Zasklil sem ho* = nevšiml jsem si ho, *zasklil sem to* = nevšiml jsem si toho, ale i zapomněl jsem na to.

### ***Zašantročit (uklidit tak dobře, že to nelze najít)***

Za starých časů se říkalo lichváři, šibalovi či podvodníkovi *šantroch* či *šantrok*. Toto označení má původ v trestu za tuto nekalou činnost. Máchali je v „díži hanby“, což se německy řekne *der Schandtrok* (čti šantrok). *Der Trog* = díže či necky, *die Schande* = ostuda, hanba. Odsud pochází i pojmenování ostudy v naší hantýrce – *šanda* nebo *kšanda*. Od *šantrocha* není již daleko k *zašantročení*, neboť co jednou *šantroch* uchvátí, s tím se již neshledáme.

Tetka Picmánková ovšem upozorňuje, že v našich zemích již po staletí působí tzv. *Skretus zasupalcus*. V Čechách mu říkají skřítek Zašupálek, protože rád *zašupne* neboli schová někam cokoli, co není příliš velké. Nechá zmizet nachystané dokumenty nebo nám dokonce ují z jídla. Na Moravě má jméno *Šantroch* a proto se zde místo zašupnout říká *zašantročit*.

### ***Zašmodrchat (zamotat, poplést)***

Vzniklo spojením slov *motat* a *drchat* = cuckat, chumlat, muchlat, popřípadě *motat* a *drchmat* = nesrozumitelně mluvit. V hantýrce *zašmodrchat šňůrky na pedách* = zavázat boty, *zašmodrchat špagát* = zamotat provaz, *zašmodrchané kydy* = popletené řeči, *nedrchmé* = nemel hlouposti (hubou), *drchna* = popleta, ačkoli v tomto posledním případě by bylo správněji *drchma*.

### ***Zašpérovat, vodšpérovat (zavřít, zamknout, otevřít, odemknout)***

Německy *sperren* = uzavřít, uzamknout, *versperren* = zablokovat. V hantýrce *vodšpérované kvelb* = otevřený obchod, *zašpérovaná štreka* = zavřená cesta, ulice, *zašpérované v kameňu* = uvězněný.

### ***Zatahnót cech (zaplatit útratu)***

Proč *zatahnót*? Dalo by se říci, že peníze odtáhnou z naší peněženky do té číšníkovy jako vlaštovky na podzim do teplejších krajin, ale jistě uznáte, že to není moc věrohodné vysvětlení. Podíváme-li se ovšem do němčiny, zjistíme, že *die Zeche* = účet, útrata a *der Zecher* = pijan první ligy (viz odstavec „Čechrovat“). V rakouštině mu říkají *da Zechant*. A *den Zecher nach Hause ziehen* = táhnout ožralu domů. To byla častá podívaná v moravských i rakouských hospodách. Nazlobená manželka zaplatila v hospodě útratu a zatahla si svého ožralu domů. A časem se zaměnilo *Zecher ziehen* za *Zeche ziehen*, což bylo pro hospodského důležitější.

Tetka Picmánková zůstává ve svých úvahách doma a říká, že *útrata* nebo také *ótrata* bylo staré moravské pojmenování pro člověka rozhazovačného. A tedy, když manželka *táhla* či *zatahla ótratu*, táhla či zatahla domů svého v hospodě rozhazujícího opilého muže. A před tím musela samozřejmě zaplatit.

Jiná hypotéza říká, že v lepších restauracích je účet přinesen ke stolu v deskách nebo taktně zakrytý látkovým ubrouskem a vždy kouká jenom rožek či malá část účtenky. Host za ni musí zatahnout, aby zjistil celkovou sumu, kterou bude platit. Když bylo u stolu více lidí, kteří chtěli útratu vyrovnat, vedla se diskuze, kdo za čnící kousek papíru zatahne a poté zaplatí. Postupem času se to vžilo pro placení každé útraty. *Zatahni to za mě* = zaplat' za mne.

### **Zbabělec (nealkoholické pivo)**

Konzumace alkoholu je před a při řízení vozidel zakázána. Kdo tento zákaz dodržuje, je těmi, kdo na něj kašlou, nazýván zbabělcem. A toto pojmenování přešlo i na nápoj imitující pivo (*jalové škopek*), který se tento zbabělec odváží pít.

*Zbabělý* je opakem výrazu *zmužilý* a znamenalo to původně chovající se jako *baba*. V dobách jeho vzniku se jaksi automaticky předpokládalo, že *baby* jsou slabší, než chlapi, a slovo *baba* dostalo do vínku i význam slabé a ustrašené stvoření. V současné době semetrik a feministek to však již neplatí.

### **\*Zbalit, sbalit (ukrást, zmocnit se)**

Dalo by se říct, že sbalíme či zabalíme nějaký předmět a odejdeme s ním. Je to analogie německého *packen* = balit, zabalit, uchvátit, zmocnit se. V hantýrce *zbalit* = vzít, získat, ukrást. *Zbalili ho hémoni* = sebrala ho policie, *zbalit koc* = získat, namluvit si dívku, *zbalit do kabele* = strčit do tašky, *zbalil kódru a vzal roha* = ukradl prsten a zmizel. Zvratné *zbalit se* či *sbalit se* = odejít, odebrat se pryč souvisí se *zbalit kramle, fídlátka* apod. Viz heslo „Kramle sbalit“.

### **Zblajznót (rychle či potají sníst, uvěřit)**

Jakmile se ve slovu objeví dvouhláska, je tu podezření na německý původ. Někteří lingvistici však toto slovo odvozují od všeslovanského *lízat* či *blízat*. A původně mělo znít *zblíznót*. Jiní je odvozují od *zblafnout* = *rychle něco sežrat, sníst*, které má pocházet z německého *blaffen* = štěkat. Nesmysl to zřejmě není, vzpomeňte na spojení z naší hantýrky *naštěkat do bódy* = ejakulovat dovnitř. Tetka Picmánková zase připomíná moravské *blaf* = nechutné jídlo, které je nutno co nejrychleji hodit do sebe. V hovorové němčině existuje také výraz *sich beleisten*, který znamená jednak olištovat něco, ale také dopřát si. Takže si můžeme vybrat. *Zblajznul sem šmetrdól z aiskysně* = snědl jsem trubičku z ledničky, *co ta lojtna šecko nezblajzne* = čemu všemu lidé uvěří, doslova co vše ten lid „nesežere“.

### **\*Zbodnót (sníst, uvěřit nepravdě, ukrást)**

Je to starý výraz, který nemá nic společného s tzv. bodovou dietou založenou na obodování potravin a sledování počtu „snězených“ bodů. Německy *gabeln* = jíst, ale také napíchnout či nabodnout na vidličku či vidle (*die Gabel*). A tak došlo v hantýrkách ke ztotožnění významů slov *nagáblovat se, najíst se* a *nabodnout se*, popřípadě *zgáblovat, sníst* a *zbodnout*. *Zbodl šecky šnicle* = snědl všechny řízky, *neco zbodnem a hodíme záda* = něco pojíme a lehneme si.

V přeneseném významu pak *zbodnót flignu* = *sežrat flignu* = nechat se obelstít, naletět, doslova spolknout lest či návnadu, a méně časté *zbodnót se* = zmýlit se.

V plotnáčtině též *zbodnót* = ukrást. Můžeme si to představit tak, že dotyčnou věc nabodneme na vidličku a pak po přesunu v prostoru skončí v našich útrebách. Plotnáci si dokonce mohli *nabodnót koc* = sbalit, namluvit si děvče (ne vysouložit), což je též přesun odněkud k někomu. Viz též odstavce „Druk“ a „Štípnót“.



### **\*Zbořené (hodně opilý, unavený)**

Řekneme-li o někom, že je *zbořené jak oltová pastoška* nebo *papundeklové koplín*, znamená to, že padá únavou nebo padá pod vlivem alkoholu. V běžném jazyce *odbouraný* znamená též odstraněný či zrušený, a to nejen fyzickým bouráním. Takže *zbořený* = „zrušený“ námahou či alkoholem. Časté spojení je *zbořené jak Drážďany*. Tetka Picmánková pomýšlí také na jazykovou hru spařené → zbořené. *Zbořit se z rumunska* = opít se rumem.

### **Zbráborat se (zotavit se, dát se dohromady)**

Moravské slovo, alternativně *zvrávorat se*. *Bráborat* či *vrávorat* znamená motat se, *zbráborat se* či *zvrávorat se* pak zmotat se či zvednout se. V hantýrce *zbráborat se* = vystonat se, uzdravit se, zvednout se po pádu a to nejen fyzicky, ale i psychicky či ekonomicky.

### **Zdarec (pozdrav)**

Je to brněnská modifikace pozdravu *nazdar*, který vznikl s největší pravděpodobností v Praze na jaře roku 1851, kdy byla vyhlášena sbírka na dobudování Národního divadla. Po městě chodili výběrčí s pokladničkama, na kterých byl nápis „Na zdar Národního divadla“. Díky celonárodní sbírce se tato věta rozšířila i na Moravu. V pozdějších letech jej začali používat spojení *na zdar* i Sokoli a Skauti a dokonce i sportovci a československá armáda. Při nástupech či přehlídkách se používaly pozdravy *vojáci zdar* a *nazdar soudruzi*. Odpovědi na ně byly *zdar* nebo *zdar soudruhu (majore)*, přičemž v závorce je hodnost příslušného velitele.

Tetka Picmánková nesouhlasí s touto teorií a říká, že pozdrav *zdar* či také *zdař* je zkrácené přání *zdař Bůh*, které vyjadřuje přání obdarování Bohem. Něco jako necht' Bůh ti daruje vše dobré, úspěch a podobně. *Zdařit* je totiž staré české sloveso znamenající být obdarován úspěchem či způsobit, aby se něco podařilo. Souvisí se slovem *dar*.

Spolu s některými dalšími krátkými pozdravy, jako je například staré plotňácké *čus*, má pozdrav *zdarec* jednu zajímavou vlastnost. Když totiž vyslovíme *zdarec* nebo *čus*, zvedáme bradu a pohybujeme hlavou dozadu. Vyjadřujeme tím nevědomky minimálně rovnoprávnost se zdravěným člověkem. Když řekneme dobrý den, je tomu naopak. Brada a oči jdou dolů a čelo dopředu. Vyjadřujeme tím nevědomky podřízenost tomu, koho takto zdravíme. Takže řekneme-li *dobry den*, říkáme tímto gestem současně i něco jako „k službám Vašnosti“.

A jen tak mimochodem, to české *zdravit* znamenalo původně přát zdraví. Nakonec někteří z nás používají stále výrazů *zdravíčko* či *bud' zdrav*.

### **\*Zděchnót se, zdechnót (odejít, zmizet, vytratit se, zemřít)**

Ve staré češtině *dušě* = duše i dech neboli dýchání. V hanáctině *zdechnót* s krátkým E znamenalo pozbyt dechu a tím i duše, tedy zemřít. *Zděchnót se* s dlouhým Ě pak poněkud jemnější proces, kdy duše spolu s tělem pouze zmizí či odněkud se vytratí, zpravidla bez oznámení, bez pozdravu či bez zaplacení. *Zděchl se jak šrajtofla na Roli* = vytratil se nenápadně, *bacha šilci, rači se zděchnem* = pozor, policie, raději zmizíme. Nezvratné *zděchnót neco* znamenalo v plotňáctině ukrást.

### **Zdrchlé, zdrblé (unavený, utahaný, rozladěný)**

Původní význam starého moravského slova *drchat* = cuchat, muchlat, *nadrchané* = nesvůj, churavý, postonávající, ale také naježený, načechraný či načepýřený, ať již mechanicky či hněvem. V hantýrce *zdrchat se* = ztrhat se, unavit se, utahat se, *po fajruntu (fajrontu) su celá zdrchlá* = po konci pracovní doby jsem unavená.

*Zdrblé* je podle tetky Picmánkové synonymum pro *zdrchlé*. *Má zdrblé kštel* = vypadá unaveně. Odsud pochází výrazy *drbka* = podnapilost (být nesvůj či unavený díky alkoholu), *nadrbané* = opilý a *nadrbat se* = opít se. *Nadrbaní borci se vyhrabali z putyky* = opilí muži vylezli z hospody. Srovnej s odstavcem „Drbat“.

### **Zduněné (opilý, zfetovaný)**

Pro vysvětlení jsme museli zajít do Bratislavy, kde mají zkratku *HD2D* pro stav po požití některých alkoholických nápojů. *HD2D* znamená „hlava duní dva dni“. Slovo *zduněné* tedy popisuje tento stav po požití alkoholu či drogy. Další informace jsou uvedeny v odstavci „Duncna“.

### **Zelení poklopi (policisté)**

Obecně *poklop* = čepice, viz odstavec „Poklop“. Ve slangu spojeném s policií či armádou *poklop* = důstojnická plochá čepice se štítkem zvaná brigádýrka a přeneseně pak *zelené poklop* = policista v zelené uniformě užívané v letech 1975-1990 s touto „pokrývkou hlavy“.

### **Zerzavé (rezavý, červenohnědý)**

Někde na počátku bylo staročeské *rzje* = rez ve významu barva červenohnědá. V Čechách se z toho vyvinulo *rez* a *rzivý*. Moravanům připadalo „rz“ na počátku špatně vyslovitelné a upravili si to na *zrz* a *zrzavý*, popřípadě na *zerz* a *zerzavý*. V krajích, kde používají předponu *h-* (takzvané protetické *h*) pak na *hrz* a *hrzavý*. *Zerzavý hára* = rusé vlasy.

### **Zgarby (harampádí, krámy)**

Uvádí se, že toto slovo pochází z tureckého *haraba*, ze kterého vzniklo také slovo harampádí. Jazyková hra je sice mocná kouzelnice, ale odvození *haraba* → *haraby* → *harby* → *zgarby* se mně moc nezdá. Přikláním se k polskému původu. V polštině totiž *skarb* = poklad. A *zgarby*, to jsou mnohdy poklady. Téměř na celé Moravě. A na tom, že toto slovo údajně přišlo do polštiny z Turecka, z pohledu hantýrky už tak nezáleží. *Kindošcimra je nafólovaná šelijakýma zgarbama* = děcák je naplněný nejrůznějšíma krámama.

### **\*Zgebnót, zgabnót (zemřít, zahynout)**

Pochází ze starého slovanského *gybnouti* = zemřít, které souvisí s *gybati* = hýbati se, přičemž *zgybnouti* = odhýbat se, přestat se hýbat. *Budó vegetit doholpecu, až než zgebnó* = budou spolu žít, než zemřou, než je smrt rozdělí.

### **Zglgané na draka (velmi opilý)**

Někteří říkají, že je to pozměněné *zlité nadranc* pod vlivem úsloví *je to na draka*. Viz též odstavce „Drátovat“ a „Drek“. Tetka Picmánková razí hypotézu, že ve středověku byl v Evropě drak symbolem ďábla a tedy *zglgané na draka* = ďábelsky opilý. V některých

oblastech Moravy (Slovácko) se říká též *mět draka* = být opilý. Stréc Krchňák se ovšem domnívá, že *zglgané na draka* znělo původně *zglgané z dryjáka*. Viz odstavec „Dryják“.

### *Zglgané na mol (velmi opilý)*

Hodně opilý člověk mluví téměř nesrozumitelně, a pokud vůbec dokáže jít, tak se motá ze strany na stranu a jeho chůze připomíná motavý let mola. Molům se za starých časů říkalo *molek* a totéž slovo označovalo i opilce.

Lingvistici ovšem říkají, že to s molem nemá nic společného. Spojení *na mol* pochází ze starého německého *Molum* = opilost, které pochází z jidyšského *mole* = plný, v tomto případě alkoholu. I v některých cigánských dialektech *mol* = víno. Opilý by pak byl *zmolované*, to se však pozměnilo na *zmalované*, viz příslušný odstavec. Opilci s hudebním vzděláním doplňují, že mollová diatonická stupnice působí měkce, tesklivě či smutně, stejně tak jako *zglgané pasr*.

### *Zglgané na šrot (velmi opilý)*

*Šrot* jsou v brněnské hantýrce drobné peníze nebo také žák, který se hodně učí neboli šrotí. Tudy asi cesta k původu tohoto úsloví nepovede. Vzhledem k tomu, že to není ryze brněnská fráze, podívejme se na význam slova šrot do slovníků. Zde zpravidla píší, že *šrot* je krmivo z rozdrčeného krmného obilí, kostí, pokrutin a podobných ingrediencí nebo také kovový odpad používaný jako přísada v hutnických pochodech. Moravané říkají *šrot* také domácímu železnému odpadu, který odvázejí „do šrotu“, což je výkupna Sběrných surovin. Jeden ze slovníků uvádí, že *šrotovat se* znamenalo ve starší češtině vléci se, například *čert se šrotoval s Kačó do pekla*. Toto vše nám ale při našem hledání moc nepomůže.

Když se podíváme do němčiny, tak zjistíme, že *der Schrot* znamená šrot či drť nebo také srub a kládu. Sloveso *schroten* pak drtit, mělnit, drobit, roztloukat, rozřezávat. Takže zase nic.

Před několika lety jsem strávil týden v Jeseníkách a to v Lázních Lipová. Založil je v první polovině 19. století *Johann Schroth*, který tu má i své muzeum. Léčila se zde obezita pomocí diety založené na konzumaci libového masa se zeleninou spojené s mnohahodinovými zábalama. Každé ráno vypili pacienti nalačno sklenku rezné pálenky a večer místo večere pouze víno, kterým se ale nešetřilo.

Tato skutečnost a fakt, že *Schroth* byl milovníkem vína, mu vynesly označení vinný doktor a odpůrci jeho léčby jej líčili jako notorického pijáka. A tak se postupně ujalo přirovnání *opilý jak Schroth*. Prostí lidé však o *Johannu Schrothovi* mnoho nevěděli, zato většina z nich měla doma šrotovník, kterým drtili obiloviny a luštěniny na *šrot*, o kterém jsem se zmínil výše. A tak se mezi lidem změnilo přirovnání *opilý jak Schroth* na *opilý na šrot*, což v myslech venkovského lidu znamenalo alkoholem zcela rozdrčený.

### *\*Zgrajfnót, grajfnót (ukrást, sebrat)*

Plotňácký výraz odvozený z německého *greifen* = chytit, popadnout, uchvátit. *Zgrajfl mutře štykl čoklvurta* = sebral mámě kus salámu, *nekdo mně zgrajfl ráčny* = někdo mi ukradl hodinky.

### **Zgrblit, skrbliť (lakotit, až příliš šetřit)**

Je odvozeno stejně jako slovo *zgarby* z polského *skarb* = poklad a *skarbonka* = pokladnička. Kdo *skrbliť*, má-li štěstí, *naskrbliť* i poklad. Jiní odvozují toto slovo od našeho *škrtit* (zaškrcovat měšce s penězi) či od staršího *škrtit se* = omezovat se.

### **Zhaftnót (sebrat, chytit, uvěznit)**

Německy *haften* znamená držet či přichytit se a *die Haft* (rakousky *Hefen* či *Häfn*) znamená vězení či vazba. Odsud máme v hantýrce sloveso *zhaftnót* = sebrat, chytit, zabavit a uvěznit. Přeneseně i něco získat nebo být zastavený při silniční kontrole. Např. *zhaftnót gratulačku* = dostat, přijmout přání, *zhaftnót fónyho numero* = získat telefonní číslo, *švestky mě zhaftly* = policie mě zastavila, kontrolovala, *zhaftla ho létačka* = kontrolovala ho či zadržela vojenská letadla – to byla vojenská kontrola, která „naháněla“ vojáky za špatné ustrojení, za výtržnosti, a také kontrolovala povolení vycházek, tj. zda vojáci neopustili kasárna např. přelezením přes plot.

### **Zhamstnót (sebrat, zatknout, zabavit)**

Pochází ze starého moravského *chamat* = dychtivě brát, uchvátit, ale také hltavě jíst. Na jeho počátku mohlo být zvukomalebné *ham* či *cham*. Postupným vývojem vznikla z tohoto základu slova *chlamtat* a *chlamstat* = hltavě jíst, *chamtit* = dychtit po majetku, *lakotit*, a *hamtit* neboli *hamonit* = lakotně shánět. Dokonavé verze jsou pak *schlamstnót* a *zhamstnót*. Viz též odstavec „Schlamstnót“.

Příklady z hantýrky *zhamstly ho švestky* = byl zatčen, *úča mu zhamstla mobilfóna* = učitelka mu zabavila mobil.

### **Zhodit řemeň (vykašlat se na něco, přestat pracovat)**

Je to průmyslová analogie zemědělského úsloví *fláknót do nečeho vidle* = něco úmyslně narušit, překazit či poškodit, viz odstavec „Vidloň“. V dobách, kdy byla v manufaktuře jedna pohonná jednotka (vodní, parní, později i motorová) stačilo, aby někdo úmyslně *zhodil řemeň*, a práce se zastavila. *Facherům z Ukrošky už spadl řemeň* = ukrajinští nádeníci již nemají chuť do práce. *Vyhod' řemeň, dě si voraz* = kašli na to, odpočiň si, Dalo by se to interpretovat také jako povol opasek a odpočiň si.

### **Zhulákat se (opít se)**

*Zhulákat se* znamenalo původně stát se hulákajícím podobně, jako zčervenat znamenalo stát se červeným. A protože *hulákání* je doprovodným jevem opilosti, došlo k posunu významu na samotnou opilost. Samotné slovo *hulákat* odvozují lingvistici od pokřiku *hulá*, který nám souzní s dnešním *hola* i s *hurá*. *Zhulákané gronót* = opilý starý muž, *zhulákal se jak holendr* = pořádně se opil, viz též odstavec „Holendr“.

### **Zhuntovat, být na huntě (zničit, zničený)**

Být na huntě znamená být na mizině, být v koncích, být v psí situaci, tj. v situaci, kdy chcípl pes. Za starých časů se věřilo, že pošlý pes přitahuje neštěstí. No a pes se řekne německy *der Hund* a nářeční sloveso *hunden* znamená dělat něco pod psa. Ve spisovné němčině je to pak

*verhunzen* = zkazit, zpackat. A právě z tohoto *hunden* máme odvozena slova *zhuntovat se* = zkazit si zdraví přílišnou činností, *uštvať se* a *huntovat* = ničit, pustošit.

Tetka Picmánková připomíná, že existuje staré německé rčení *auf den Hund kommen* = přijít na psa respektive *er ist auf den Hund gekommen* = přišel na psa. Co to znamenalo: Na dně truhlice, ve kterých se uchovávaly cennosti, šperky či peníze, byl často namalovaný hlídací pes. Když se truhlice vyprázdnila do dna, přišel její majitel na tohoto psa – tedy na *hunt*.

### **Zichr, sichr (jistý)**

Pochází z německého *sicher* = jistý, určitý, zajisté, najisto. *Die Sicherheit* = jistota, bezpečí. V hantýrce *zichrovka* = jistota, *zichrotechna* = pojišťovna, *zichršráky* = bezpečnostní pásy, *sichrhajcka* či *sichrhajska* = spínací špendlík, v němčině *die Sicherheitsnadel* (čti sichrhajcnádl) znamená doslova špendlík jistoty.

### **Zinknót, zingnót (uhodit, praštit)**

Německy *das Zinken* (čti cinkn) = prst, ale i prut, *der Zinken* = velký nos. Takže si můžeme vybrat, zda *zinknót* znamenalo původně dostat prutem, dostat přes nos či dokonce nabít si nos. Časem se jeho význam rozšířil, takže dnes *zinknót jednu na papulu* = dát facku, *zinknót se vo neco* = praštit se a *zinknót kaprála do dózny* = praštit kapra do hlavy.

### **\*Zipáč (zapalovač)**

Zapalovače *Zippo* jsou velmi známé kovové benzínové zapalovače, které jsou vyráběny již od roku 1932 firmou *Zippo Manufacturing Company*. V kapsíři mám *špinky a zipáč* = v kapse mám cigarety a zapalovač. Z dalších výrazů pro zapalovač připomenu *zapík*, *voplodňovač válců* a *koksák*, viz odstavec „Koksák“.

### **Zkárované (hodně, opilý)**

Jinak řečeno *byť zlitě jak kára* nebo *byť na káry*. Máme zde dvě hypotézy. Ta první automobilní říká, že původní tvar zněl *byť zlitě na káru*, což znamenalo tak opilý, že to vyžadovalo odvoz na dvoukoláku, později i automobilem. Druhá odvozuje onu káru z cigánského *káro* = křoví či *káre* = bodláčí. A říká, že když dotyčný *byť zlitě na káru*, byl tak opilý, že hrozilo, že skončí někde v křoví či v bodláčí.

### **\*Zkásnót (zabít, srazit k zemi)**

Staré slovanské *kasati se* = dotýkat se, a to ve škále od lehce až po drsně. Na významy z hantýrky mělo pravděpodobně vliv i výraz *scásnót* = setřást, strhnout, sundat, viz odstavec „Cásnót“. V hantýrce se význam poněkud posunul, takže *zkásnót borca na hródu* = srazit muže na zem, *zkásnót pastóšku* = zbourat, poslat k zemi chaloupku, ale *zkásnót bichlu z ponku* = vzít knihu ze stolu a *zkásnót koc* = sbalit děvče. *Šilci zkásli šofca* = policisté zastavili řidiče, ale *šilci skásli šofca* = policisté pokutovali, vybrali pokutu od řidiče. Srovnej s odstavcem „Skasírovat“.

### **Zkésnót (zdržet se, uvíznout někde, zbytečně dlouho čekat)**

Moravské sloveso *kysat* znamenalo hodně spát, *kysanec* byl ospalek, který se objevoval v očích po takovém spánku, *rozkyšané* znamenalo rozespalý a *zkysnót* pak usnout nebo také



zaspat. A od *zkysnót* není již daleko ke *zkésnót*. Kdo někde *zkésl* tam obrazně zaspal. *Hod'ku sme zkésl* v *putyce* = hodinu jsme se zdrželi v hospodě.

### ***Zkóřené, skóřené, nakóřené (v náladičce, opilý)***

Když někdo pobýval dlouho v začouzeném prostředí, utrpěla jeho čistota a také sliznice plic, nosohltanu a nosu. Mnohdy jej z toho bolela hlava. Symptom sice podobný tomu, co se děje při střízlivění, ale k vysvětlení významů v náladičce a opilý je to dost málo. Jazyk se někdy ubírá neuvěřitelnými cestami. A tak Židé ve slovanském prostředí pojmenovali stav člověka při delším pobytu v *čódu* přídavným jménem *farčódyt* = zčouzený. A časem mu dodali též významy omámený, zmatený, natvrdlý, beznadějně zamilovaný, překvapený, konsternovaný a také trpící bolestí hlavy.

A naše hantýrka si to od Židů vzala zpět. Již ne jako *zčózené* ale *zkóřené*. A pouze ve významu omámený a částečně i zamilovaný. *Zkóřený sme smykovali ryngčit* = pozbuzení alkoholem jsme šli tancovat, *byl z ní zkóřené jak z vajnoša* = byl do ní zamilovaný, doslova omámený jako z vína. Někdy se používají také varianty *nakéřené* či *zkéřené* vzniklé jazykovou hrou nebo z neznalosti.

Slovo *zčouzený* ve významu opilý či zfetovaný však můžeme zaslechnout v Čechách a slovo *farčodyt* doposud žije v hovorové slovenštině. *Som z teho farčodyt* = jsem z toho zmatený.

### ***Zlinkovat se, zlinýrovat (opít se, nařezat)***

Na počátku bylo latinské *linea* = čára a *lineáre* = podtrhnout čarou. To přešlo do němčiny jako *die Linie* = čára a *das Lineal* = pravítko. A pro kreslení čar si náš jazyk vytvořil slova *linkovat*, *linýrovat* a také *lajnovat*. Podrobnosti k tomu poslednímu viz odstavec „Lajna“. A následovaly přenesené významy:

*Zlinýrovat kindoše* znamenalo původně srovnat je „do lajny“ *lineálem*, tedy pravítkem. Jinak řečeno dát výprask dřevěným pravítkem. Přeneseně pak nařezat či zmlátit. Musíme si uvědomit, že před 100 lety nebyla pravítka plastová a že krejčí, stolaři a další řemeslníci měli pravítka robustnější a mnohem delší, než jsou ta naše současná.

*Zlinkovat se* i *zlinýrovat se* znamená hodně se opít. A pak ležet na zemi nebo i na posteli jako pravítko, jak dlouhý, tak široký. Jiní říkají, že *zlinkované* nebo také *zpráskané borec* se potácí jako po pořádném výprasku pravítkem. Tetka Picmánková připomíná ještě německý výraz *linkisch* = neohrabaně či nemotorně.

V současném počítačovém slangu *zlinkovat* = spojit něco s něčím a nemusí to být jen drátem, a *link* = odkaz na webovou stránku, v naší hantýrce spíše *linkec*.

### ***\*Zlomit (přesvědčit, přemluvit)***

Původně staré české *oblomiti* znamenalo „olamovat“ něco příliš hranatého či tvrdého, učinit to ohebným, v nemateriální oblasti pak obměkčit, například tvrdé srdce či pevný názor. V hantýrce *bušil sem ji klíny do lebeň, až sem ju zlomil* = oblboval jsem ji, až jsem ji přesvědčil, ukecal, ale *zlomila ho šlofna* = přepadl ho spánek (zkráceně *zalomil* = usnul) a *zlomil se* = opil se.

### **\*Zlomit se, zlomené (opít se, opilý)**

Opilému se často podlamují kolena a jeho nohy vypadají jako zlomené či spíše zalomené. *Zlomené jak pravítko* = opilý na mol, ale také *zlomené z nekeho* = unešený, v podstatě též „opilý“.

### **\*Zmajdané (trpící kocovinou)**

Plotňácký výraz, který vychází zřejmě z moravského *zmajdat* = zmačkat, pomačkat. *Morgen byla Anča zmajdaná* = ráno měla Anna kocovinu.

### **\*Zmalovat (zbít, opít)**

Jde o přizpůsobené německé sloveso *malen*, které vzniklo ze starého německého *mal* = skvrna, znamení. A ta skvrna může být udělána jak štětcem, tak i holí. V hantýrce *zmalovat* = zbít a v přeneseném významu *zmalovat se* = opít se. Prostě *zrubat se*, *zpráskat se* nikoli však holí, ale alkoholem. Jiný pohled viz odstavec „Zglgané na mol“.

### **Zmazat se, namazat se (opít se)**

Tetka Picmánková spojuje tato slova s německou frází *sich die Kehle schmieren* = namazat si hrtan, čímž se myslí ukončit stav suchosti hrdla. Ve vídenštině *im Öl* = pořádně opilý, doslova „v oleji“. Více v odstavci „Máz“.

Někteří štamgasti říkají, že na počátku byla stará objemová míra zvaná *máz*. Podle kraje se její velikost pohybovala od 1.07 do 1.9 litru. A ten, kdo vypil několik *mázů* piva a patřičně potom vypadal, byl *zmázovaný* a později *zmazané* či *namazané*.

### **Zmermomocnit (přinutit)**

Vzniklo spojením částí *mermo* a *moc*. *Mermo* vzniklo ze staršího tvaru slova mřít a to *měrti*, podobně jako vzniklo dlužno od slova dlužit nebo mimo od slova minout. Doslova znamená smrtící mocí, jinak řečeno stůj co stůj. *Chcó mermomocó ufachčit kindoša* = chtějí mít dítě za každou cenu, *borec zmermomocnil koc* = muž přinutil (k sexu) dívku.

### **Zmola (výmol, rokle)**

Moravské slovo, původně výmol vymletý přívalem vod. Později přeneseno i na větší rokle, na jejichž dně tekla voda. V některých oblastech se zachoval původní název *žmola*, tedy útvar *vyžmolený* v terénu vodou. Slovo *vyžmolený* souvisí s německým *ausmahlen* = vymlet.

Specificky brněnský je výraz *zmola habrová* označující *járek* (prohlubeň) mezi *habrůvkama* neboli nohama na jejich horním konci. Řečeno anatomicky, mezi hýžd'ovými svalama.

### **Zmrd (fakan, hajzl)**

Slovo *zmrd* má dva významy. Prvním je *fakan* či *fracek*, tedy dítě působící problémy. Druhým pak *hajzl*, tj. osoba, která škodí, nasírá, podráždí nohy, zostuzuje, kazí, lže, podvádí či působí značné problémy. Odvození od slova *mrdat* ve smyslu, že pochází z *mrdu* či z *mrdky* nebude asi to pravé ořechové. Pravděpodobnější je odvození od slova *zmrdat*, které mimo jiné znamená i něco zkazit. Takže *zmrd* je v prvním případě zkažené děcko a ve druhém zkažený nebo i kazící člověk.

### *Zmundané jak mausna (mokrý, zpocený jak myš)*

Proč zrovna jako myš? Myš, na rozdíl od jiných hlodavců jako jsou krysa, bobr nebo nutrie, nemá podkožní mazové žlázy a pokud se namočí, promočí se až na kůži. Nechrání ji totiž tukové promazání chloupků. Myš tedy, pokud se namočí, výrazně zmenší svůj optický objem, protože její kožíšek zplihne. Podobně, jako oblečený člověk, kterého zastihne silný a déletrvající déšť.

Toto spojení se též používá, když je někdo hodně zpocený. Tady se uplatňuje též vliv významu slovesa *zmundat se* = unavit se.

Existuje hypotéza o souvislosti slova *zmundané* s hustě osídlenou oblastí na Šalamounových ostrovech zvanou *Munda*. Sem přišlo za první republiky několik plotňáckých emigrantů. Když pak po návratu do Brna líčili své začátky v Mundě, tedy únavu z horka a litry potu, ujal se pro to pojmenování *zrychtované Mundó* neboli *zmundané* či *umundané*.

Naši oponenti přišli s názorem, že podobné slovo *vymundírovaný* pochází již ze 17. století od spisovatele a kronikáře Kryštofa Haranta z Polžic. Označovalo původně plně vybaveného vojáka. Německy *Mundirung* = vojenská výzbroj, vybavení. Za mých vojenských let se tomu říkalo "plná polní". Byla to předpisy přesně stanovená výbava vojáka, aby mohl po určitý čas přežít v bojových podmínkách. Patřila do ní výstroj, tedy oděv, obuv a podobně, osobní zbraň, železná zásoba potravin a další součásti jako např. plynová maska. No a dovedete si představit, jak takový plně vybavený voják vypadá, když to má nést několik desítek kilometrů. Je *umundírovaný* pod tíhou neseného a *vymundírovaný* ve vlastním potu.

Poznámka: Zde má kořeny současné slovo *mundúr* = uniforma či stejnokroj, který v horkých dnech působí podobně, jako ta plná polní.

### *Zmydlit (zbít, zmlátit)*

Odvozuje se od *mědlit* = lámat lněné stonky. *Vodmydlit budku* = ulomit neboli useknout hlavu. Původně znamenalo *zmydlit* dolámat údy, časem to „změklo“ na pouhé zmlátit a byl doplněn význam *zmydlit nekeho* = porazit, vyhrát nad někým – například ve sportovním utkání.

### *\*Zobka, zobnót (jídlo, jíst, ukrást)*

Ve staré češtině *zobati* = jíst, žrát. Odsud máme v hantýrce *zobat* = jíst, *zobat patáky* = užívat léky, *zobka*, *zobec*, *zobanec* = jídlo, *zobka volá* = jídlo je připraveno, *zobák* = ústa. Pozor však, výrazy *zobák*, *zoban*, *zoboš* i *klofák* mohou označovat též začátečníka nebo „mladého“ vojáka. Přenesené významy: *(se)zobnót flignu* = naletět na lest, *zobnót chabrus*, *muziku* = dostat chorobu, kapavku, *plazoň mě zobl* = had mne uštíkl nebo také *zobni šalinu* = použij, chytň tramvaj.

*Sezobat* znamená ve starší češtině též sežrat či vyžrat. A tak v plotňáčtině *zobnót* = vyžrat v přeneseném slova smyslu, tedy schytat či dostat vynadáno. *(Se)zobneš to vod fotra* = dostaneš vynadáno od otce.

*Zobnót* či *sezobnót* znamená též zmizet v zobáku. Podobný hmat jako zobákem lze provést také dvěma prstama. Proto v plotňáčtině *zobnót* = ukrást, odcizit. *Zobnót šecker mastný* = sebrat, odcizit vše cenné.

Zvratné *zobnót si* pak znamená sáhnout si na dno sil, vyčerpat se, vyžrat si „to“ atp.

Poznámka: Označení *zobák* pro začátečníka pochází z francouzštiny, kde se ve středověkém studentském slangu *bec jaune* (čti bek žun), doslova „zobák žlutý“, označovalo mládě či pískle a říkalo se tak nově přijatým studentům na univerzitách.

### ***Zončit (přebývat, zdržovat se, bydlet)***

Původním významem tohoto slova je slunit se, pobývat na slunci neboli *zoncně*. Postupem času se uvolnilo spojení se sluncem a *zončit* = přebývat, zdržovat se, bydlet. *Vo dovči zončíme v lufthazu* = o dovolené přebýváme na chatě.

Pozor však (!) na záměnu s plotňáckým výrazem *sončit* = potřebovat, který je odvozen od italského *bisono* = potřeba. *Sončím love na baštu* = potřebuju peníze na jídlo.

Další záměna hrozí při nedbalé výslovnosti (a nedůslednosti při psaní) s výrazy *songčit* respektive *zongčit* znamenajícíma zpívat, které jsou odvozeny z anglického *song* = píseň.

### ***\*Zorka (cigareta)***

Jedny z nejprodávanějších cigaret ve dvacátých letech minulého století byly slovenské cigarety Zora, lidově zorky. *Voplodni mně zorku* = připal, zapal mi cigaretu, v přeneseném významu *jak vytřepaná zorka* = štíhlý (bez tukové náplně), ale *dovalila dom jak vyklepaná zorka* = přišla domů roztřesená.

### ***\*Zplet se, splet se, plečka (zbavit se)***

Staré české *pleti* znamenalo původně zbavovat půdu kořenů a tím ji vyčistit. Význam zbavovat plevel je novější. Na Moravě používali také variantu *splet se* = zbavit se něčeho či někoho a na Hané *nesplejné* = neodbytný. *Nemůžu se teho borca zplet* = nemohu se toho kluka zbavit, *hledí se zplet hokny* = chce se zbavit práce, ať již vykecáním se z ní nebo přesunutím na někoho jiného.

*Plečka* je meziřádkový kypřič půdy určený k narušení půdního škraloupu a regulaci plevelů, v přeneseném významu zastaralý stroj nebo stroj ve špatném technickém stavu. Proč ale? První hypotéza říká, že je to věc, které se musíme *zplet*, tedy zbavit. Druhá hypotéza tvrdí, že *plečka* je zkrácené spojení „plechový krám“. *Vodlifruj tu staró plečku do šmelcu* = odvez ten starý krám do šrotu, *plečka na bíbr* = (starý) holicí strojek, *plečkař* = majitel rozpadajícího se vozidla nebo milovník veteránů.

### ***\*Zprasknót, sprasknót (oplodnit, otěhotnět)***

Plotňácký výraz. Vychází zřejmě z faktu, že těhotná žena byla takzvaně „zprasena“ a v důsledku toho má břicho nafouklé k prasknutí, je tedy *zprasklá* či *zprasknutá*. *Žanek zpraskl Jitunu* = Honza oplodnil Jitku. Tetka Picmánková odvozuje toto slovo od nehody z důvodu prasklé (*sprasklé*) šprcky.

### ***Zpyt, -zpyt (bádání, věda)***

Ve starší češtině *zpytovat*, na Moravě též *dopytovat se*, znamená pátrat po příčině, zkoumat. Spolu se slovesem ptát pochází se starého slovanského slova *pitati* = ptát se. Od něj máme odvozenou řadu slov, která se občas použijí v hantýrce a která jsem použil i v tomto dílku.

*Silozpyt* = fyzika, *jazykozpyt*, *hantecozpyt* = jazykověda, *slovozpyt* = etymologie, věda o původu slov. Odvozené výrazy jsou *zpytec* či *zpytāk* = výzkumník.

### **\*Zrumplovat se (opít se)**

*Rumpnót* znamená uhodit či praštit a *rumpoleto* je nářez či výprask. Viz odstavce „Rumpnót“ a „Rumplovat“. *Zrumplované* odpovídá českému hovorovému zpráskaný či střískaný, což také vyjadřuje, jak takový opilec často vypadá – jako po výprasku. *Zrumploval se jak čertisko* = pořádně se opil.

### **Zrychtovat se (opít se, zřít se)**

O odstavci „Rychtovat“ jsme si řekli, že německy hovorově *übel zurihten* = zbít, doslova zle zřít. Odsud by mohl pocházet *zrychtovat se* = opít se, tedy zřít se alkoholem. Tetka Picmánková ovšem připomíná další možný vliv a to existenci výrazu *rychta*. Původně to byla správní jednotka obsahující několik vesnic nebo jedno město, v jejímž čele stál *rychtář* neboli *fojt* (něm. *der Richter* = řídící, rozhodčí, soudce). Ten sídlil v domě, kterému se říkalo též *rychta*. A součástí této *rychty* byla zpravidla hospoda, které se zpravidla říkalo *Na rychtě*. A právě v této *rychtě* jsme mohli přijít k úrazu dvěma způsoby. Mohli nás zde *zrychtovat* = zbít či zmlátit nebo jsme *se* mohli *zrychtovat* sami nemírným pitím. *Doklapal z putyky zrychtované* = přišel z hospody zřízený, buď opilý, nebo zmlácený.

### **\*Zryt se, zryté (opít se, opilý)**

Jedná se o zkráceniny výrazů *zrychtovat se* a *zrychtované*, viz odstavec „Zrychtovat se“. *Zryté jak ještěr* = velmi opilý.

### **Zternovat, sternovat, terno (zmlátit, výhra)**

Tato dvě podobná slova jsou významově dosti odlišná. Kratší slovo *terno* jsme si vypůjčili z románských jazyků. Italské slovo *terna* a francouzské *terne* znamenají totéž co naše terno, tedy výhru, úspěch či nečekaný zisk. V hantýrce *zmáknót terno* = dobře pořídit.

*Zternovat* znamená zbít někoho nebo porazit ve sportovním klání a to má ke slovu *terno* významově hodně daleko. Když se však podíváme do latiny, zjistíme, že *sternó* = porazit, povalit. A pro pořádek uvedu ještě několik dalších příkladů z hantýrky: *ternovat*, *ternit* či *ternčit* = bít, mlátit, trápit někoho, *ternovat se s někým* = rvát se, požd'uchovat se, *vyternit někeho* = vyřídit, porazit. V plotnáčtině existovaly i termíny *tern* a *ternung* = bití, nářez.

### **Ztopit, stopit (ukrást)**

Původní význam je zlikvidovat či odstranit pomocí plamenů, přeneseně nechat zmizet (i bez pomoci plamenů), tedy ukrýt, utajit, sebrat, ukrást. Ve starém argotu *stopený* = ukrytý. *Ztopit pajčku* = odcizit padesátikorunu, v plotnáčtině *stopit se* = odejít, ale *stopte ty kchány* = schovejte ty nože. V tomto posledním případě lze slyšet i výraz *stop!*, *stopnite!*

### **\*Zupa, zupák (polévka, praporčík)**

Německy *die Suppe* = polévka. Podíváme se na názvy některých polévek: *Zupa z froté flajšny* = *zupa tažená přes rypec* = *dršťkovka* = *držčkovica* = dršťková polévka, *blča jum-jum*



(původně *yum-yum*) = polévka asijská instantní s glutamátem, *tažná zupa* = polévka tvarůžková, *pytlovaná zupa* = polévka ze sáčku.

*Zupák* není však pojídač polévek, takto byli označováni praporčíci (tj. nižší vojenské hodnosti). *Der subaltern Offizier* = nižší důstojník, v očích vojáků samozřejmě ten, kdo slouží *za zupu* – tedy za jídlo a ubytování.

### ***Zvadlo (pozvánka, plakát)***

Výraz *zvadlo* pochází z trampského slangu. Byla to původně pozvánka na výroční táborák osady – na tzv. potlach. Kdo neměl *zvadlo*, nebyl na potlach vpuštěn. Byla to jakási „ochrana“ proti nevítaným návštěvníkům, protože náklady na potlach nesla osada a pro účastníky bylo tedy občerstvení zdarma. Původní *zvadlo* byl kartón velikosti pohlednice, zpravidla s obrázkem a údaji o jakou akci jde. Posílalo se poštou a zaběhnutá fráze byla *pošlu ti zvadlo*.

V Hantýrce je dnes *zvadlo* jakákoli pozvánka, i ústní, dokonce i plakát či leták upozorňující na nějakou akci. *Hláška na zvadlu* = text na pozvánce, *lehký zvadlo* = nenásilné, opatrné pozvání, *těžký zvadlo* = důrazné pozvání (na policii, do ředitelny), *zvadlo na tépich* = pozvání na kobereček, *jaké cajk je zašité za zvadlem?* = čemu vděčím za pozvání?, ale i „pročpak mne tam zvou?“

### ***Zvencnót (zblbnout, zbláznit se)***

Německy nářečně *wähnsinnig* (čti ven-sinig) = duševně nemocný, spisovně *wahnsinnig* = pomatený. V hantýrce: *se z tebe (z toho) zvencnu* = zblázním se z tebe (z toho).

Jiní říkají, že je to analogie úsloví *já se z toho picnu* (=zastřelím), či *já se z toho bodnu*, neboť staré české *venzút* znamená bodnout, píchnout, šťouchnout či dloubnout.

Podle tetky Picmánková se jedná o záměnu jména za vlastnost podobně jako v případech *kača* = husa, *honza* = hlupák. *Venca* nebo také *véna* = blbec.

### ***Zvetit se (vzchopit se)***

Na počátku bylo moravské slovo *vetit se*, které znamenalo ubývat, stávat se čím dále více vetchým. Sloveso *zvetit* popisuje proces opačný, sebrat síly, vzpamatovat se, dát se dohromady, vzchopit se, uzdravit se. *Zvetit se z chabrusu* = uzdravit se z nemoci.

## Ž

### Žaba, žabec (děvče)

Cigánsky *žambori* = žába i děvče, vliv mělo i polské *dziewczynka*, což je žába, ale také děvče nebo služebná. *Cápci a žabky* = kluci a děvčata. *Žaba* se údajně změní v *koc*, až po prvním *hubanu*. Holt u nás je to jinak než u *Azbuků*.

Tetka Picmánková připomíná, že popularita tohoto výrazu vzrostla po uvedení filmu režiséra Jiřího Hanibala *Údolí krásných žab* v roce 1973, ve kterém se v jistém údolí nachází pionýrský tábor s početnou skupinou krásných dívek.

Poznámka: V jedné diplomce píše autorka, že *žaba* je dívka předpubertálního věku. Vzniklo to údajně (dle lingvistů) přenesením významu z obojživelníka na děvče. No!?

### \*Žádná křeč ((v klidu, bez námahy, beze spěchu)

*Křeč* je bolestivé stažení svalů, v přeneseném významu něco násilného či uměle udržovaného, např. poslední křeče fašismu. Tetka Picmánková však spojuje toto úsloví s bitvou u Křeče (9.8.1435), což byla poslední větší bitva husitských válek, kdy byli husité poraženi a byli nuceni pomýšlet na dohodu s císařem Zikmundem. Spojení *žádná křeč* podle ní znamená „již ne jako kdysi u Křeče“, tedy žádný nejistý boj, ale raději mír a klid. V hantýrce *křeč* = obava, *dostat křeč* = začít se strachovat, *vodpískat křeč* = zanechat obav, uklidnit se, *žádná křeč* = klídek, vše probíhá (proběhlo) dobře. *Traťůvka na perník nebyla žádná křeč* = cesta domů byla klidná, bez problémů, *žádná křeč, nemňé blato na hřišti* = klídek, neposer se z toho.

### Žahlé, vyžahnót (opilý, zfetovaný, vypít)

*Žahnót se* znamenalo původně zchladit si žáhu, přeneseně pak opít se neustálým zchlazováním žáhy. *Žahnót se* = opít se, *žahlé borec* = opilý muž. V současnosti byly doplněny významy zfetovat se a zfetovaný. *Vyžahnót rumunsko* = vypít rum, *dožahnót meltu* = dopít kávu. Pozor však, *žahat* neznamená pít, ale rychle jít či jet. Viz odstavec „Žihadlo“.

### \*Žanek (nočník)

Anglicky hovorově *john* = záchod. To podle Johna Harringtona, vynálezce splachovacího klozetu s vodním sifonem. Z toho máme plotnáčtině *žanek* = nočník, ve vězeňském slangu *žanek* nebo také *džanek* = záchod nebo kbelík na moč. *Kindoši rozcébrali bruncnu z žanka* = děti vycákaly moč z nočníku, *mukli lifrujó žanka aus* = vězni vynáší kbelík s močí.

### Žanka, žanky, žany (služebná, prsa)

Jan bylo velice časté jméno mezi venkovským lidem a nosila je i spousta sloužících. A panstvo, aby se přiblížilo svým francouzským a anglickým vzorům, je oslovovalo *Žán*. Po čase zobecnělo a *žán* se stalo synonymem pro služebníka, v ženském rodě to pak byla *žanka*. Jiná hypotéza říká, že sluhové byli často pavažováni za hlupáky, ve francouzštině *jeannot* (čti žanó) = hlupák a *Jeannot* = Jan.

Do jaké míry s tím souvisí *žanky*, nověji též *žany* = ženská prsa, bude předmětem dalšího výzkumu. Stréc Krchňák přišel s hypotézou, že ve francouzštině *jeanette* (čti žanét) = malé

žehlící prkno, a že tedy *žanky* by mohly být původně malá prsa a *žanka* jejich majitelka ve službě.

Tetka Picmánová zase tvrdí, že to byly původně *zanky* a vidí spojitost s německým *sinken* = poklesávat. Moravský lingvistik stréč Pagáč s tím poklesem souhlasí, jen vidí původ tohoto slova ve výrazu *žbány* = malé džbány, neboť pokleslá nádra mají tvar *žbánků* bez ucha.

### **Žbrdol, žbrd'ol, žbrd (kousek, džbán piva, pivo, vrabec)**

Původně troška tekutiny, kterou jsme vyžbrundali, později hlt, troška či kousek. *Zbyl ešče žbrdol blče* = zbylo ještě trošku polévky. To se přeneslo na *žbrd'ol slivky* = trošku slivovice neboli panák. A protože v Brně nejsou žádní troškaři, tak *žbrd'ol čechru* = trochu piva, může znamenat i půllitr či džbánek. A časem se toto slovo osamostatnilo a tak *žbrd'ol* může znamenat i pivo jako takové.

Pak existuje slovo *žbrblat* = žvanit, brblat, bručet, nadávat. Vzniklo jazykovou hrou ze slova brblat. Ten, kdo se takto projevuje, bývá označován jako *brbla*, *žbrbla* či *žbrblina*. A tady někde jsou kořeny pojmenování vrabce, který neustále „pokřikuje“, jako *žbrd* či *žbrd'ol*.

### **Žbrunda, žbrundat (nekvalitní nápoj, rozlévat, tlachat)**

V těchto slovech se spojil vliv západu i východu. Německé *die Brühe* (čti brie) znamená mimo jiné i břečku. Odsud máme odvozena slova *brynda*, *bryndat*, *bryndák* a jejich varianty *žbrynda* i *žbrunda*. *To není kafčo, to je žbrunda* = to není káva, to není k pití, *žbrundat vasrovicu z kastróla* = nechtě rozlévat vodu z hrnce, *nežbrundé tu blču* = nerozstříkuj tu polévku.

Z Polska či z Ukrajiny doputovala zase na Moravu slova *bryzgač* respektive *bryzgati*, která znamenala stříkat či šplíchat, ale také tlachat. Pod vlivem *bryndy* dostala postupně tvary *bryndat*, *žbryndat* či *žbrundat*. A význam tlachat se připojil k našemu *žgryndat* = hloupě mluvit. *Nežbrundé furt vo hokně* = nežvaň pořád o práci.

Tetka Picmánková razí hypotézu, že na zformování se výrazu *brynda* se podílelo i citoslovce *brrr*, které vyjadřuje něco nepříjemného či nechutného.

### **Ždibec, štipec (kousek, špetka, štípnutí)**

Tak, jako vznikly ze slovesa kousat výrazy kus a kousek (tedy ukousnutá část), vznikl ze sloves štípnout či uštípnout výraz *štipec* (tedy uštípnutá část). Na Moravě jsou více v kurzu znělé souhlásky, a tak tam proběhla změna *štipec* → *ždibec*. V některých krajích se dříve říkalo též *štíbnót* či *uštíbnót* a tam si z toho odvodili *štibec*. Ze *štipcem* a *ždibcem* souvisí též slovo *štípnót* = ukrást, viz odstavec „Štípnót“. Příklady: *Nemá ždibec fištróna* = nemá kouska (špetku) rozumu, *bafni to do štipca* = vem to dvěma prsty nebo přeneseně použij podobný drobný nástroj jako pinzetu, klíšky či skřípec, *mázl koc štipec na čestr* = štípl děvče do zadku, *vrzni do blče štipec (ždibec) salcny* = přidej do polévky špetku soli.

### **\*Žduch, žd'uch (soulož, šťouch)**

Plotňácký výraz, odvozen od moravského *žduchat* či *žd'uchat* = šťouchat, tedy lehce strkat, dloubat či vrážet. *Žduch s nó je špicové* = soulož s ní je skvělá. *Žduch* je též výraz brněnského

kulečnickového slangu, který označuje strk neboli šťouch tágem. *Žduchl švarcovó gulu do gajblu* = šťouchl černou kouli do díry. Viz též odstavec „Blbé jak tágo“.

### **Žebec, Žebál, Žeboš (Žebětín)**

Německy *Schebetein*. Název souvisí se žábami, ale trochu oklikou. On totiž žebětínský rybník byl vybudován až v padesátých letech minulého století a do té doby tam na rozdíl ode dneška rozhodně nebyl přebytek žab. Žebětín byl původně Žabatův majetek či Žabatova ves. Někteří jsou toho názoru, že Žabata byla žena a Žabatin (dvůr) už nemá daleko k názvu Žebětín či Žebětín. Jméno Žabata je odvozeno skutečně od žab, podobně jako Psota od psů či Bobřita resp. Bořita od bobrů.

### **Žebřík, natlačit za žebřík (sníst, vypít)**

Slovo *žebřík* označuje v hantýrce žebra nebo i celý hrudní koš. Hodíme-li tedy něco *za žebř*, *za žebřík* či *za žebříňák*, zmizí nám to v útrobach. Bez ohledu na to, zde je to pevná látka či tekutina. Má-li někdo *deku na žebříku*, znamená to ochlupenou hrud'. Řekneme-li o někom, že *je jak žebř* nebo *jak žebřík*, znamená to, že je tak štíhlý, že mu vystupují žebra.

Tetka Picmánková zde vidí i původ slova *žebrák*, je to člověk, kterému je vidět *žebřík*. S tím ovšem lingvistici rezolutně nesouhlasí a tvrdí, že *žebrák* je původní staročeské slovo. V brněnské hantýrce však slovo *žebrák* označuje spíše člověka sviňáka, mrchu.

Jiní říkají, že spojení *dat za žebřík* vzniklo tam, kde se chovaly větší hospodářská zvířata. Ve správné *maštali* nad *hrantem* (vyvýšené koryto) visely *žebřiny*, za které se dávalo seno a v teplém období jatelina.

### **Žgryndy (sliny, hloupé řeči)**

Na počátku bylo moravské slovo *škraň* = skraň, tvář. Jazyková hra pozměnila slovo *škraň* takto: *škraň* → *žgraň* → *žgranda* → *žgrynda*. V době Plotňáků mohl člověk *dostat na žgryndu* = dostat na tvář (facku), přeneseně na hubu. A z huby neboli *ze žgryndy* nám vychází *žgryndy* ve formě kapalné (sliny) a ve formě zvukové (řeči). Původně jakékoli, ale postupem času jen ty hloupé.

V tomto přirovnání má původ i výraz *slinty* = jalové řeči, *slinty* (zkráceně *sliny*) *sladký póštět* = lichotit, oblbovat.

### **Žihadlo (atraktivní žena, rychlé auto či motorka)**

V hovorové mluvě *žihat* či *žahat*, = žhnout, pálit. Podobné slovo *žigat* či *džigat* = píchat. Když naši předkové řekli *mě z ní žihá* či *žigá*, znamenalo to, že ho z dotyčné ženy píchá či hřeje na srdci. A ženu, která to způsobovala, pojmenovali *džigadlo* či *žihadlo*. To je velmi podobné výrazu *švihadlo*, což je zase ženská, která má *švih* neboli *šmrnc*.

Tetka Picmánková poznamenává, že *žihadlo* může znamenat i ženu *žihlavou* = žhavou, žhnoucí nebo ženu *židnou* = žádostivou či dokonce ženu až příliš živou. Anebo vše dohromady.

Dostaneme-li *žihadlo*, tak zejména v případě vos se to děje takovou rychlostí, že vůbec nestačíme zareagovat natož uhnout. S *žihadlem* se v naší hlavě spojuje něco rychlého. Navíc jeden z významů slova *žihat* je pálit a *pálit* znamená též rychle se pohybovat. A to můžeme

vyjádřit i výrazem *švihat*, které je zvukově blízké slovu *žihat*. Tato úvaha je sice poněkud nelogická, ale hantýrka netvoří svá slova podle zásad logiky. Takže *pálit*, *švihat* i *žihat* = rychle se pohybovat a *žihadlo* je rychle se pohybující, čilé neposedné dítě nebo stroj zpravidla atraktivního vzhledu. *Měť blemcák jak žihadlo* = mít ostrý jazyk, rýpat slovy, pomlouvat.

### **Žingla, jak žingla (štíhlý člověk)**

Tkanička do bot, stuha se řekne německy *der Senkel*. Moravská nářečí to převzala jako *ženkla* či *žengla* = stuha a *žingla* = tlustá jehla na navlékání šňůrek. Takže když je někdo *jak žingla*, je tenký jako šňůrka do bot nebo jako tlustá jehla. Při přebírání tohoto slova hrálo roli podobné slovo *štangla* = tyč, které pochází zase z německého *die Stange*. *Koc jak žingla* = štíhlá dívka.

### **\*Žlab (stůl s jídlem)**

Jeden z významů slova žlab je zařízení na krmení a napájení dobytka. Ve staré češtině to byl pravděpodobně *zdlob*, tedy vydlabaný kmen. *Žlab* v hantýrce označuje především stůl s jídlem. Příkladem buď tato velikonoční situace: *na každém žlabu je slaměné vajndlik s barvenýma věcama, lampa s glgačkó, békavec a pugét* = na každém stole je slaměná mísa s barevnýma vejecma, láhev s pitím, beránek a kytice.

### **Žmólat (přežvykovat, mačkat, muchlat)**

Ve významu žvýkat je inspirováno starším německým *mäuelen* = pomalu a bez chuti jíst. V dnešní němčině *das Maul* = huba, ústa. Význam mačkat pochází ze staršího *žmolit* = chumlat, mačkat a to ze starého českého *žmat'* = mačkat, ždímat. *Žmólat tuhason bimz* = přežvykovat tvrdý chléb, *zežmólat paprčó šňuptychl* = zmačkal rukou kapesník.

### **Žraloky (boty)**

Botům či papučím s odlepenou podrážkou v přední části se říkalo podle tvarové podobnosti s pootevřenou žraločí tlamou *žraloky*. Brněnská hantýrka si zobecnila tento výraz na boty jako takové. *Valit provětrat žraloky* = jít ven, na procházku a pod., ale *provětral kindošům žraloky na pajtlu* = prohnal děcka kradoucí ovoce.

### **Žrat, sežrat něco (mít rád, naletět)**

Původní význam slova *žrát* = přijímat potravu (zvířata), hltavě jíst (lidé), spotřebovávat palivo (auta) či čas (nesmyslná činnost). V naší hantýrce převažují přenesené významy, a to něčemu uvěřit a někoho či něco obdivovat. Dá se to docela dobře zdůvodnit tak, že jsme obrazně „nechtě spolkli“ nějakou zprávu či „polykáme s nadšením“ nějakou osobu. Příklady z hantýrky: *nežrat něco* = nevěřit něčemu, *to bys nežral* = tomu bys nevěřil, *sežrat bódu, flignu* = naletět, nechat se oblnout, *sežrat aji se štětina* = nechat se pořádně napálit, *žrat Kódla, hoknu, zonku, Buddhu* = mít rád Karla, práci, písničku, uctívat Buddhu, *to ti tak žeru* = to ti nevěřím, *sežral sem mu všecko* = neprokoukl jsem ho, uvěřil jsem mu vše.

V ironickém slova smyslu můžeme říct, že *nekdo sežral šecky gómky* = je přechytralý, přemoudřelý nebo také, že *sežral logáro* = je přechytralý v technických oblastech. *Logáro* je zde logaritmické pravítko, kdo je nezná, poradí se se strécem Gúglem.



Spojení *to mě žere* = to mě štve, zlobí, považuje tetka Picmánková za eufemismus (zjemnění) výrazu *to mne sere*. Může to však znamenat, že mne to *užír*, tedy trápí či ničí, což můžeme chápat jako užírání (zmenšování) pohody a dobré nálady.

### **Žufánek, šufánek, žufan (sběračka, naběračka, blbec)**

V současné němčině *der Schöpfer* = naběračka, *die Schaufel* = lopatka, lžíce. Ve staré němčině, ze které jsme to kdysi přejali, mělo toto slovo údajně tvar *schuofe* či *schuofen*. Někteří však říkají, že *šufánek* je zdobněle *šouf* = naběračka s dlouhou rukojetí na kejdu, na maltu či na podobné substance. A že toto slovo má původ v německém nářečním *schufen* = makat, dřít.

Další hypotéza říká, že toto slovo pochází z období napoleonských válek, kdy jeden z vojáků, kteří zůstali na Moravě, držel v ruce naběračku s bramboračkou a konstatoval: *J'ai faim*, což místní slyšeli jako „žefán“ a domnívali se, že pojmenovává tu naběračku. On však pouze řekl, že má hlad, protože francouzsky *J'ai faim* (čti že fa) = mám hlad.

*Žufan* nebo *šufan* znamená v hantýrce také blbec, hlupák či přízemní člověk. Není zde až tak souvislost s řemesly, kde se *šufany* používají. Pochází to z německého *schuftig* = mizerný, podlý, darebácký, sprostý, bídny, špinavý. Naše hantýrka ty významy trochu zjemnila. *Velké kilošu, jak sem se mohla s takym žufanem vogólovat?* = pane bože, jak jsem si mohla vzít takového troubu?

### **\*Žuchnót (spadnout, půjčit peníze)**

Základní význam slova *žuchnót* je vydat „temný“ zvuk při dopadu. Lingvistici říkají, že se jedná o slovo zvukomalebné. Např. *žuchnót na hródu* = spadnout na zem. Podobný zvuk vydá balík bankovek, je-li hozen na stůl. *Žuchni mně love (na ponk)* znamená doslova hod' mi peníze (na stůl), v přeneseném významu půjč mi peníze. *Žuchni mně kilo* = půjč mi sto korun.

### **\*Žvanec (jídlo, kus jídla)**

Odvozeno od starého českého *žváti* = žvýkat. Původně jídlo, přeneseně i živobytí. *Hoknil za žvanec* = pracoval za živobytí, tedy za jídlo, ale zpravidla i za ubytování. V přeneseném významu *žvanec* = sousto. *Žvanec binzála* = sousto chleba, *žvanec kuřiva* = trocha tabáku.

### **Žváro (cigareta)**

Původně žvýkáci cigareta. Je to zkratkové slovo, které pochází z Čech. *Žváro* = žvýkáci cigáro. Znalejší uvádí, že žvýkáním cigaret se rozumí občasné stisknutí prosliněné nezapálené cigarety či spíše nedopalku zuby s cílem získat z ní další aroma. Podrobnosti v odstavci „Bago“.

## Zajímavosti na závěr

Pokud jste mé dílko dočetli až sem, tak vás zřejmě zaujalo. Jako bonus tady mám pro vás několik obzor rozšiřujících zajímavostí. Jednotlivé odstavce spolu nijak nesouvisí ani na sebe nenavazují. Z tohoto důvodu je vezmeme podle abecedy:

### Co místo keré, jak místo než

Pravděpodobně po vzoru rakouštiny a bavorštiny užíváme v hantýrce zájmeno *co* místo *který*, lépe řečeno místo *kerý* či *keré*. *Zedňáli, co na tym fachčili. Borec, co sme ho tam zmerčili*. Někdy také používáme výraz *jak*. *Koc, cos na ňu natrefil* nebo také *koc, jaks na ňu natrefil*. Podobná situace je v případě srovnávání, kde často používáme výraz *jak* místo *než*, například *su věcí jak ségra* nebo *mám víc lovů jak sósed*.

### Dvojhlásky

Stará brněnská mluva šetřila dvojhláskama. Ve slovech, která byla přejata z češtiny, se prakticky nevyskytovaly. Říkalo se *bóda* místo *bouda*, *vyžvéknót* se místo *vyžvejknout se*, *glét* místo *glejt*. V přejímkách z rakouštiny a němčiny však zůstaly dvojhlásky většinou zachovány. Jako příklad si uvedeme *augle*, *bauchec* či *kauf*.

### Eufemismy

Eufemizmus říkají lingvistici slovu, které nahrazuje vulgární slovo anebo zjemňuje či přikrašluje skutečnost. Druhá možnost je společensky mnohem nebezpečnější. V hantýrkách se eufemizací neboli zjemněním často tvoří nová slova.

Příklady nahrazení vulgarismů: *ty vado* = ty hovado, *ty vogo* = ty vole, *ty vago* = ty vagabunde, *ty kokso* (na Slovensku) = ty kokote, *krucipisek* = krucifix, *kur domácí žere obilí* = kurva, *kurník šopa* = kurva, *kurňa* = kurva, *do prkýnka*, *do Prkvančic* = do prdele, *heršoft* či *hermele* = hergot, *houby*, *hóbeles* = hovno, *při hnul si* = je ožralý, atd.

Příklady zjemnění či přikrášlení skutečnosti: *zranění neslučitelné ze životem* = smrtelné zranění, *došlo k zabití* = byl zavražděn, *odklonit peníze*, *tok peněz* = ukrást peníze, *sociální zařízení* = záchod, *uvést v omyl* = lhát, *sociálně slabý* = chudý, *základní škola speciální* = zvláštní škola, *manažer prodeje* = prodavač, *Rom* = cigán, *senior* = starý člověk, *erosenka* = prostitutka, *Night Club* = bordel, atd.

A pokud si říkáte, že sprostá slova používají jen lidé jednodušší a hloupí, tak vězte, že existují výzkumy, které říkají, že je to takřka naopak. Sprostá slova používají více lidé inteligentní s větší slovní zásobou. Ale na rozdíl od těch jednodušších a hloupějších jen ojediněle oslovují přisprostlými výrazy druhé lidi.

Protože je mezi čtenáři řada neznalých němčiny, uvedu zde významy nejznámějších nadávek převzatých z němčiny a tvary jejich zjemnění:

**Hergot** znamená „Panebože!“, variantně *himlhergot* – „Bože na nebi“ či „Bože nebeský“. Německy *Herr Gott* = Pán Bůh, *der Himmel* = nebesa, obloha. Po zjemnění dostáváme *herdek*, *heršoft*, *hernajz*, *hermele* a podobně.

**Kurňa** – toto je již zjemnělé slovo *kurva* (viz odstavec „Štětka“). Objevuje se též, když si uvědomíme, že máme na jazyku slovo *kurva*, tedy *kurr...*, a na poslední chvíli ho zjemníme. Podobné jsou na tom i výrazy *kurec palec*, *kurník* či *kurník šopa*.

**Krucifix** znamená, že příslušná událost vyžaduje posílení pokřizováním se. *Das Kruzifix* = kříž a to jak s Kristem, tak bez něj. Tetka Picmánková v tom vidí přímo odeslání dotyčného na kříž, neb latinsky *cruci fixus* znamená též na kříž upevněný. Po zjemnění *krucipísek*, *krupica*, *kruci*, *krucinál*, *krucinál fagot*, *krucajs element*.

**Kurňaštelung** – V plném znění *kurvaštelung* či *kurevský štelung* byla původně průpovídka z první světové války znamenající velmi špatné bojové či obranné postavení či pozici. V C&K vojenské hantýrce *šteluňk*, německy *die Stellung* bylo totiž palebné postavení, obranné opevnění, zákop, přeneseně i poloha či umístění. V civilu se tato průpovídka používá spíše ve významu „to je blbost, to je špatné, to není dobré“. Např. jeden něco navrhne a druhý reaguje: *Ale né, kurvaštelung, to musíme zmáknót inak*. Průpovídka či nadávka *kurvaštelung* nemá nic společného s nastavením (něm. *die Stellung*) ani s poruchou (*die Störung*).

**Sakra** – toto slovo máme od napoleonských vojáků, francouzsky *sacrebleau* (čti sakrblé) znamená dle odborníků „vyjadrenie pocitu v zmysle nečakaného priešvihu, či nerozhodnosti vyriešiť nečakaný problém“. Odpovídá našemu zaklení „aj do prdele“. Po zkrácení jsme dostali *sakra* a z toho *sakryš*, *saфра*, *safrage*, *saprlote* či *kakraholte*. Jiní zase říkají, že na počátku bylo latinské *sacer* = posvátný. *Sacra!* znamená doslova svatá! a obracíme se tím ke svaté panně Marii nebo k naší oblíbené světi.

A jako třešničku na dortu přidám ještě něco z maďarštiny:

**Basoma teremtete** – výraz *basoma* pochází z maďarského *baszni* = souložit, jebat. Jedna z maďarských „kleteb“ zní *bazsom a Kristusmarját*. *Basoma teremtete* nemá daleko k *bazsom a teremtő*, kde *teremtő* = Stvořitel. Kvůli dětem starší generace zjemnila tato spojení na *basoma s fousama* či *basoma na frak*. Z těchto maďarských slov pochází pravděpodobně méně známý výraz *basantit* = nadávat, klít.

### **Hantýrka a naše slovní zásoba.**

Lingvisté uvádí, že běžní dospělí lidé používají při mluvení a psaní 3–5 tisíc slov. Je to takzvaná aktivní slovní zásoba. Toto množství souvisí se vzděláním a sečtělostí. Četl jsem nedávno, že Karel Čapek používal při své spisovatelské činnosti okolo 12 tisíc slov. Pak zde máme pasivní slovní zásobu, která obsahuje slova, kterým sice rozumíme, ale sami je nepoužíváme. Odhaduje se, že má 20–30 tisíc slov. Čeština má samozřejmě mnohem více slov. Takzvaný Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost obsahuje 45 tisíc hesel a jeho tvůrce uvádí, že toto je pouze jádro slovní zásoby naší řeči.

Velký slovník hantecu, který vyšel knižně ve čtyřech vydáních, obsahuje dle vydavatele 2600 základních slov. Přepočítal jsem, nelžou. To by představovalo polovinu aktivní slovní zásoby běžného středoškoláka a pětinu slovní zásoby Karla Čapka. Co mně z toho vyplývá? Že ani v tomto minimálním rozsahu slova brněnské hantýrky s největší pravděpodobností téměř nikdo aktivně neovládá. Snad jen několik největších nadšenců, mezi které ovšem já nepatřím.

## Idiomy

V jazyce máme řadu ustálených spojení slov, jejichž význam nelze odvodit z významů jednotlivých požitých slov. Lingvistici jim říkají idiomy. Ale zpravidla je za nima nějaký již pozapomenutý příběh. Viz např. odstavec „Haluz“.

## Izoglosy

Při zaobírání se brněnskou gramatikou jsem si všiml, že brněnská jazykovědkyně profesorka Marie Krčmová, která se desítky let věnovala brněnské mluvě, píše ve své kandidátské práci z roku 1981, že Brnem nebo v jeho těsné blízkosti probíhá několik takzvaných izoglos. Izoglosa je hranice území, kde se vyskytuje určitý jazykový jev. Obvykle netvoří ostrý předěl. A podle paní profesorky vypadá situace přibližně takto:

*Západně od Brna* / východně od Brna se říká: *k té staré babě* / k tý starý babě; *ta baba, tu babu* / tá baba, tú babu; *toho, tomu* / teho, temu; *začit* / začat. A přihlédneme-li ke vlivu okolí na městskou mluvu, způsobenému desítkama let dojíždění lidí za prací, můžeme konstatovat, že pro město Brno jsou obě uváděné varianty v pořádku.

## Jak lid tvoří nová slova

Podívejme se nyní, jak tvoří lid nová slova. Například *pocvičený poprák*. Nevěděl jsem vůbec, co to je a tak jsem se zeptal na kontext. Byl tento: *Pochodují vojáci, po cvičení po práci*.

Serióznějším příkladem je *rozinka*, v němčině, odkud jsme toto slovo převzali, *die Rosine*. Zde došlo k přiklonění ke slovu hrozen a vytvoření alternativního výrazu *hrozinka*.

Dalším příkladem může být slovo *provaz*. Původně znělo *povraz*, ale po přiklonění ke slovu vázat vznikla varianta *provaz*, která na rozdíl od *hrozinky* původní termín zcela vytlačila.

## Jak si lid vysvětluje původ slov

Když máme vysvětlit původ nového slova, máme tendenci přiklonit je k nějakému slovu či slovům známějšímu.

Příkladem je slovo *velbloud*. Lingvistici vykoumali, že toto slovo pochází z gótského *ulbandus* = velbloud. Lidové etymologové ovšem dodali jiné vysvětlení a to, že *velbloud* či *velblúd* je zkrácené velká obluda nebo velký bloudič (po pouštích).

Jako příklad obou postupů si vezmeme slovo *sakristie*, což je místnost v kostele, kam se ukládají posvátné předměty. Pochází se středověké latiny, kde se psalo *sacristia* a pochází to z latinského *sacris* = posvátný. Lidé neznalí latiny v tom slyšeli *zákristie*, což si mnohde zkomolili na *zákřišť*.

Když by měli vysvětlit, co to slovo znamená či jak vzniklo, uvažovali by nějak takto: *Zákristie* = zá-krist-ie, tedy něco, co je za Kristem, nebo zá-kriz-tie, tedy něco, co je za křížem. A nakonec ve většině kostelů je tato místnůstka v prostoru za oltářem, na kterém stojí nebo je namalován kříž.

## Jókání

Pro mluvu lidí Hané, která se rozprostírá od Šumperka až po Znojmo, byla typická koncovka sloves ve třetí osobě množného čísla -ó, kterou by bylo lépe zapisovat jako -óó. A protože řada těchto sloves končí na -jó – *dělajó, mluvijó* – říkalo se na Slovácku a v Záhorí lidem z Hané a Brna „jókalisti“. Dnes je ovšem situace jiná, pod vlivem středočeštiny v komerčních médiích se začíná na Moravě i v Brně hejkat. Objevují se zde čím dále masivněji dvojhlásky aj a ej – *dělaj, mluvěj*.

## Mužská podstatná jména na -a

Slova jako *tata, dóda, Jura* či *Jindra* se ve staré češtině skloňovaly podle vzoru žena. To převzala i spisovná čeština, ovšem s výjimkou 3. a 6. pádu. V nářečích okolo Brna a části Hané jsme je však odedávna skloňovali podle mužských vzorů, které mají 2. a 4. pád stejné. Tedy bez *borca*, vidím *borca* a podle toho bez *taty, Jury*, vidím *taty, Jury*. V 7. pádu dostaly mužskou koncovku -em, takže říkáme *s tatem* či *s Jurem*. Praktičnost tohoto skloňování vynikne u jména *Jindra*, když *valím za Jindró*, jdu za *babó*, když však *valím za Jindrem*, jdu za *borcem*. Jenže vliv středočeštiny je tak silný, že se Brňáci pomalu vrací ke zženštilému skloňování vidím *babu, tatu, Juru*, a s *babó, tató, Juró*.

## Polodlouhé samohlásky

Mluva obyvatel Brna se odlišovala od mluvy v okolních vesnicích zkracováním samohlásek U a I. Projevovalo se to tak, že ve slovech jako *arašidové* či *pisknót* bylo krátké I. V koncovkách slov jako *šmatláni*, nebo *k nekóření* bylo Í polodlouhé. Samohlásky é a á byly delší než koncová samohláska í. Podobná situace byla u samohlásky Ú. Jenže jak to ale běžnými prostředky zapsat? Nejjednodušší cesta, jak vybruslit z potřeby nějakého zvláštního značení těchto polodlouhých samohlásek, je konstatovat toto:

á, é, ó jsou ve spisovné češtině i brněnštině souhlásky dlouhé

ú, ů, í a ý jsou v brněnštině na rozdíl od spisovné češtiny samohlásky jen polodlouhé.

Bohužel v současné době pod vlivem obecné češtiny Brňáci samohlásky ú, ů, í a ý natahují. A tuto tendenci mají i současní autoři píšíci v brněnské hantýrce. Těžko ovšem říct, zda to je chyba, či to brát jako vývoj jazyka.

## Přídech

V jihoněmeckých dialektech kolísá výslovnost znělých a neznělých souhlásek. A tak, aby se jim to až tak nepletlo, používají po neznělých souhláskách p, t a k tzv. přídech, který se dá zapsat písmenem ch. V Brně se částečně zachoval po souhlásce k. A tak bysme měli správně například slova *koc, kán, kél, kailovat* či *kindoš* vyslovovat *kchoc, kchán, kchél, kchailovat* a *kchindoš*. V knížkách však mohou být tato slova zapsána v obou variantách.

Když jsem na jaře roku 1990 poprvé přejel moravsko-rakouskou hranici a dal se do hovoru s místními lidma, vybafla na mě jedna starší paní: „*Kchris kchót*“. Nerozuměl jsem. „Cože?“ zeptal jsem se spisovnou demokratickou němčinou, kterou jsme se učili ve škole. „*Kchris kchót*“. Požádal jsem tu paní, aby mně to napsala. Podala papírek a tam stálo: „Grüß Gott“.



A já jsem měl jasno. No ale „Pozdrav Bůh“ jsem tehdy já, odkojený socialistickými pozdravami, nečekal.

### *Přípona -ec*

Ve městě Brně a v jeho okolí se setkáváme se zvláštností v rámci všech slovanských jazyků. Je to velice častá koncovka podstatných jmen včetně místních a osobních jmen *-ec*. *Komec* – Komárov, *Zamilec* = Hájek zamilovaných, *stadec* = stadion, *vajnec* = víno, *pavec* = pavilon, *nohec* = nohejbal, ale *Nohec* = Nožička, *Lichtec* = Lichtnégl, *Mukec* = Mukenšnábl a podobně. Při jejím použití je často patrná tendence ke zkracování slov, což je typickým jevem většiny nářečí i slangů. Ale pozor. Ne všechna slova s koncovkou *-ec* jsou brněnská. Jako třeba kopec, vědec či blbec. V češtině je *-ec* též přípona činitelská, lov → lovec, rubat dřevo → dřevorubec nebo přípona zmenšovací hrad → hradeček, stůl → stoleček.

### *Přípona -men*

Velice častá odvozovací přípona v brněnské hantýrce. Znamená v podstatě „muž“, ale její použití je obecnější. Příklady odvozování pomocí této přípony: *bachař* → *bachmen*, *čórkař* → *čórmen*, *vlk* → *vlčmen*. To má ještě logiku, všechno jsou to chlapi. Další příklady: *deka* → *dečmen*, *mouka* → *móčmen*, *spacák* → *spacmen*. Tady už logika poněkud vázne. A když se dostaneme k přechylování do ženského rodu, tak logika již zcela mizí. Příslušná přípona je zde *-menka*, což v podstatě znamená „mužka“. Takže ze slova *pucflek* = pomocník dostaneme po přechýlení do ženského rodu *pucflečmenka*, ze slova *bočmen* = milenec, sexuální náhradník pak *bočmenka*. Holt cesty jazyka nejsou vždy podřízeny logice.

### *Přivlastňovací přídavná jména*

Počátkem nového století se začala nenápadně vytrácet přivlastňovací přídavná jména. Jsou nahrazována jménami podstatnými ve spojeních jako *Miši mama*, *mamy taška*, *ségry fusekla*, *taty ségra* či *sósedky kabely*. Děje se to nejen v obecné češtině, ale i v brněnštině. Troufám si říct, že tato přivlastňovací přídavná jména budou kandidáty na upozadění v češtině příštích generací včetně hantýrky. Když už chceme použít přívlastek neshodný, přiklání se tetka Picmánková, abysme alespoň v hantýrce místo toho „moderního“ *sósedky ségra* říkali *ségra sósedky* nebo *ségra vod sósedky*.

V Brně se do popředí dostává i nesklonný přívlastek typu *levingston lajff*. Zejména převzatá slova v této pozici neskloňujeme. Např.: *fronk larva*, *feš koc*, *vodvaz koc*, *fest makačka*, *recht storka* (= pravdivá), *rychtik storka* (= správná).

### *Předpony v- a h-*

Řekneme-li „o“ nebo „a“ na počátku slova, je to pro naše hlasivky docela namáhavé. A tak potřeba usnadnit si vyslovování těchto slov vedla naše předky k tomu, že si vypomáhali předponami *v-* a *h-*. A tak v brněnštině říkáme *vodlítek*, *vodpálit* nebo *vogólovat*. U některých slov se předpona *v-* neujala, a tak říkáme *v ókeju*, *oficír*, *ochtlík* či *Oltec*. Jsou to především slova přejatá. Ani odbornější termíny jako např. *ordinačka* tuto předponu neobsahují.

Předpona *h-* je dosti vzácná. Příklady: *haldamáš*, *hóringle*, *hofrněnc*. Častěji se vyskytuje na severozápadě města.

### *Spisovná čeština šetří dlouhým ó*

Ve spisovné češtině se vyskytuje dlouhé *ó* prakticky jen ve dvou případech. Prvním jsou slova přejatá jako *milión* či *balón*. A pak v případech, kdy chceme zdůraznit nějaké hodnocení: *móc dobrý*, *hódně drahý*. Naproti tomu v brněštině má dlouhé *ó* své čestné místo: *potróblé*, *bafnót*, *kóřit*, *óbršpica*, ... Abysme se přiblížili skutečné výslovnosti, mohli bysme písmeno „*ó*“ v mnoha případech klidně zdvojit a psát například *potróóblé*.

### *Štatlařina a dnešní psaný „hantec“*

Když mladá generace Brňáků šedesátých a sedmdesátých let znovuobjevila prvorepublikovou plotňáckou hantýrku a povýšila ji na jakýsi svůj protestní jazyk, objevilo se několik autorů, kteří začali v tomto jazyku psát. Jenže psát, to není jako mluvit. V běžné komunikaci mluvíme stručně, věcně, souvětí jsou jednoduchá, věty bývají mnohdy nedokončené, protože na ně reaguje druhá strana. Krátké věty jako například *dé sem ten žufánek*, *dé kastról do tróby*, *vopucuj si vohoz*, *přiheftni to tady*, *su švorc*, *dem na chálku* nebo *dem na škopek* jsou v současné brněštině stále ještě běžně používané.

Píšeme-li, můžeme si vše předem rozmyslet, věty a souvětí jsou uhlazenější a hlavně delší. Používáme také mnohem častěji méně známých „odborných“ výrazů. Můžeme si text po sobě přečíst, popřípadě upravit. Dá se říci, že tyto psané texty jsou určitou stylizací s cílem čtenáře pobavit a tímto nenásilným způsobem přispět k zachování alespoň části slovní zásoby plotňácké i štatlařské hantýrky. Takto samozřejmě nikdo nemluví, pokud nemá text naučený.

Texty samozřejmě reagují na současné poměry, a tak se v nich objevují nové výrazy převzaté především ze současných mládežnických slangů. Jsou to například slova *kompl*, *klavoška* či *mobiflón*, názvy věcí, které se staly nedílnou součástí našeho současného života. Z výše uvedených důvodů musíme ovšem s tvrzením, že tyto psané texty jsou rozvíjením plotňácké a štatlařské hantýrky, zacházet velice opatrně.

### *Umělý jazyk*

O tom, že mnohé brněnské výrazy jsou vytvořeny uměle, svědčí fakt, že jsou delší než výrazy původní. Lidská mluvidla i mozek v sobě mají zabudovanou lenost, a tak je pro ně přirozené zjednodušování a zkracování. Mládež a lidé z ulice slova takřka nikdy neprodlužují. Příklady prodlužování: *voda* → *vasrovica*, *na ex* → *na exúvku*, *ksicht* → *ciferník*, *novinář* → *cajtungová kecka*, *prsa* → *poňókadla*.

### *Vynechávání sloves ve větách*

Někteří autoři po vzoru plotňáckého utajování vynechávají ve větách slovesa a nahrazují je podstatným jménem. Příklady: *koc krócená* = dívka se vykrucuje, *borec šklebená* = muž se šklebí, *hajtra lala hópanec* = kůň skvěle, ladně skočil. V současné hantýrce to však není obecný jev.

## *Zkracování*

Zkracování slov je typické pro většinu hantýrek. Je to dáno přirozenou leností mluvidel i mozku. *Hé de* = hémon, tedy policista jde, *kó* = kočena, ale též kořen (!), *čechr kó* = ochlasta, pijan, *feš kó* = hezká dívka, *šmé borec* = podrazák. V současné době již není kupodivu zkracování tak často užívané jako v plotňácké hantýrce.

## *Změna rodu*

V brněnské hantýrce dochází občas k záměně rodů osob mužských a ženských. Některá slova mohou mít dokonce rod obojí:

Mužský → ženský: *švestka* = policista, *filcka* = policista, *věška* → šlechtic

Ženský → mužský: *babáč* = žena, *kocór* = hezká žena, *filáč* → hezká žena

Obojí: *kó* = muž i žena, *kobery* = muž i žena

A díky tomu se setkáváme v textech s atypickou shodou přísudku s podmětem: Švestky haltovo*li* vágny = policisté zastavovali auta, babáči se zoncni*ly* = ženy se slunily.

## *Zveličování dle Járy Cimrmana*

Jára Cimrman se pohyboval v Brně jako doma. Není divu, vždyť jeho otec Cimrman byl Moravák a matka Jelínková Rakušanka. Ovládal tedy oba jazyky, a tak v Brně rozuměl všemu. Přestože se Cimrman pokoušel reformovat i český jazyk, do vývoje brněnské řeči pravděpodobně nezasáhl. Zdá se ovšem, že se Brňáci v pozdější době inspirovali jeho zásadou „hlavně žádné zdrobněliny, raději zveličovat“.

A tak spousta brněnských slov končí příponou *-isko*, aniž by se jednalo o skutečné zveličení, případně znegativnění obsahu slova. Příklady: *lesisko*, *psisko*, *mydlisko*, *zelenisko*, *lučisko*, *vlčisko*, *bahnisko*, *tygřísko*, *sádlisko* atd. Jedno z mála slov, které brněnská hantýrka zdrobnila, jsou *hózničky* = dámské kalhotky. Ty jsou dnes už tak malé, že se pro ně to původní označení *untrhózny* = bombardáky vůbec nehodí.

## *Zeživotňování neživotných věcí*

Pro hantýrku je docela typická obliba ztotožnění 4. pádu s pádem druhým. Příklady: *vzít roha*, *dé mně šluka*, *kópit flastra*, *dat si buřta*.

## Závěr

### *Zenový jazyk*

Brněnská hantýrka je zenový jazyk. Neúmyslně, prostě se to tak vyvrbilo. Její velkou výhodou je, že na rozdíl od většiny normálních jazyků obsahuje velice málo slov, která nic neznamenají. Učí nás vyjadřovat se jednoduše. Jít přímo k věci. Zcela jinak, než to dělají naši politici a další řečníci. Přepneme-li v hlavě na tuto hantýrku, uklidňuje se kravál v hlavě, protože se nedostává abstraktních slov, která by se nám tam honila. Tedy pokud ji ovšem příliš nekombinujeme s češtinou. A klid v hlavě přináší mimo jiné duševní pohodu.

A teď si Brňáci řeknou, „že mně hráblo“. Není divu, neboť drtivá většina z nich netuší, co to ten „zen“ je a co sleduje, anebo o něm mají jen představy „vylóskané z bichlí“. Nebudu zde vysvětlovat, co to zen je. Nedá se to říct třema větama. Jen bych jim zde chtěl skoro na závěr „nasadil hmyzůša do dózny“, že brněnská hantýrka může být i něco víc než jen kulturní dědictví.

### *Žgryndy finyšové (závěrečná slova)*

Řeční vědci z Cambridžské univerzity Kyriakos Antoniou a Napoleon Katsos vyzkoumali, že lidé ovládající dva jazyky nebo dva odlišné dialekty jednoho jazyka mají větší pružnost v myšlení, lepší paměť a lépe udrží pozornost než lidé, kteří hovoří pouze jedním. Čím více jazyků, dialektů či slangů, tím lépe. Ale stačí i úřední řeč a jeden dialekt. Takže zde máme novou a vědecky zdůvodněnou motivaci ke studiu brněnské hantýrky.

Tak a jsme na konci krátké exkurze do slovozpytu a do brněnské hantýrky. Doufám, že jste se povznegli a rozšířili si vědomosti. A co mě vedlo k sepsání tohoto textu? Krásná slova Patrika Ouředníka, českého spisovatele a překladatele, žijícího ve Francii:

„I lidový jazyk je třeba kultivovat.“

A já bych dodal, že tu kultivaci zaslouží nejen lidový jazyk, ale i jeho mluvčí. Chodím-li stále do jedné hospody, budu možná znát tamější hantýrku, ale na slovní zásobě ani na rozletu mého myšlení se to nijak pozitivně neodrazí. Takže toto je můj příspěvek k obohacení hlav brněnských zájemců o hantýrku.

A pro jistotu opakuji větu, kterou toto dílko začíná: „To, co jste zde našli, berte částečně vážně, částečně jako nadsázku a částečně jako legraci“. A potrénujte v současné době upozadovaný zdravý selský rozum, abyste rozeznali, co je co.

Tož tak, přátelé

## O autorovi



Bývá zvykem, že v závěru každého dílka nebo alespoň někde vzadu na obalu bývá napsáno pár slov o autorovi. Plním tuto nepsanou povinnost, aby čtenář vůbec věděl, s kým má tu čest.

Světlo tohoto světa jsem spatřil kdysi dávno, v době, kdy naší zemi bačoval soudruh prezident Antonín Zápotocký. Dali mně jméno Jiří, a tak jsem dnes svému okolí znám jako Jiřík Tracht'a nebo jako Jura z Koména. Jako většina z nás jsem vychodil školku i základku. Po absolvování gymnázia jsem vcelku zdárně zvládl požadavky tehdejší brněnské Univerzity Jana Evangelisty Purkyně a byl jsem po šesti letech vysvěcen doktorem přírodních věd. Po škole jsem se začal profesionálně věnovat meteorologii.

K brněnské hantýrce jsem se dostal v podstatě nadvakrát. První seznámení bylo za mých studentských let ve Vyškovské pivnici na brněnské ulici Tábor, které se říkalo „Čtverec“. Zde jsem nasával znalosti od štamgastů asi tak o dvě generace starších. A i když jsem pak řadu let žil mimo Brno, semínko bylo zaseto.

Vyklíčilo však až na prahu nového tisíciletí, kdy začaly vycházet nejprve knížky a později také céděčka s hantecovou tematikou. Četl jsem vše, poslouchal jsem, obdivoval jsem. A když se po více než 10 letech na scéně objevili KKRD boys se svým jedinečným novohantecem, řekl jsem si, že když oni dokázali tu starou dobrou hantýrku takto modernizovat a ještě s tím mít úspěch, tak to zkusím také. A pustil jsem se do toho. Přeložil jsem do hantýrky řadu vtipů a napsal spoustu nových storek v tomto podivuhodném a jedinečném slangu. A jedno z dalších mých dílek jste právě dočetli.

---

Další moje výtvořky si mohou zájemci přečíst či stáhnout na mých webových stránkách

<http://jirik-tk.sweb.cz>

nebo mi napsat na mailovou sdresu

[Jirik.TK@seznam.cz](mailto:Jirik.TK@seznam.cz)